RĂZVAN CODRESCU
CARTEA MĂRTURISITORILOR
PENTRU O ISTORIE A ÎNVREDNICIRII ROMÂNEŞTI

Coperta:
Maria Axinte
Valentin Dan

Pe coperta I:
Elena Murariu, Patimi şi înviere, 2002
Răzvan Codrescu – 2014
Editura Rost & Fundaţia Sfinţii închisorilor pentru prezenta ediţie
EDITURA ROST
OP 74, CP 32, sector 6, Bucureşti telefon: 0740/103621
e-mail: editura rost@gmail.com

www.rostonline.ro
Director: Claudiu Târziu

FUNDAŢIA SFINŢII ÎNCHISORILOR
Str. Negru Vodă 30, Piteşti, Argeş
Telefon: 0727/229116
www.fundaţiasfintiiinchisorilor.ro

ISBN 978 – 606 – 93598 – 4 – 6
ISBN 978 – 606 – 93464 – 4-O

RĂZVAN CODRESCU
CARTEA MĂRTURISITORILOR
PENTRU O ISTORIE A ÎNVREDNICIRII ROMÂNEŞTI

EDITURA ROST
FUNDAŢIA SFINŢII ÎNCHISORILOR
BUCUREŞTI/PITEŞTI

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
CODRESCU, RĂZVAN
Cartea mărturisitorilor: pentru o istorie a învrednicirii româneşti / Răzvan Codrescu.
— Bucureşti: Rost; Piteşti:
Editura Fundaţiei Sfinţii închisorilor, 2014
Index
ISBN 978 – 606 93598 – 4 – 6
ISBN 978 – 606 – 93464 – 4 – 0
94 (498): 929

Cuvânt înainte

Nucleul cărţii de faţă a fost volumul meu mai vechi *De la Eminescu la Petre Ţuţea*. Pentru un model paideic ai dreptei româneşti1, în care adunasem texte privitoare la opt personalităţi exponenţiale ale istoriei politice şi culturale a dreptei româneşti, prezentate în succesiune cronologică, mai pe larg sau mai succint: Mihai Eminescu, Nicolae C. Paulescu, Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Lucian Blaga, Vasile Băncilă, Corneliu Zelea Codreanu şi Petre Ţuţea. Cum mă şi aşteptasem, cartea a fost primită cu ostilitate de establishment (ceea ce pe mine m-a amuzat şi m-a mobilizat întotdeauna), iar un Zigu Ornea, răposat înainte de a-i produce şi alte indispoziţii, a crezut că poate sau trebuie să identifice în mine „un doctrinar legionar de azi”2, pe când mai tânăra Alexandra Olivotto şi-a închipuit că mă execută ideologic (inclusiv ca… „sexist”!) sub titlul persiflant „«Dreptăciuni» pseudocritice”3, amândoi incapabili să

---

1 Editura Anastasia, Bucureşti, 2000 (Col. „Dreapta europeană”), 276 pagini.

2 România literară, nr. 37/2000, p. 9. Lipsa de onestitate sau de rigoare intelectuală a recenzentului se vede chiar din titlul care-l sugestionează din capul locului pe cititor la o percepţie abuzivă: cum să fie cineva „doctrinar” al unui partid din care nu a făcut parte, care nu mai există ca atare şi despre care spune răspicat (nu o dată, ci în repetate rânduri) că nici nu-l mai consideră posibil?!

3 România literară, nr. 33/2000, p. 6. (în paranteză fie spus, e curios, dacă nu de-a

producă, dincolo de retorica ideologică (mutatis mutandis, în stilul rechizitoriilor staliniste împotriva „dușmanului de clasă"), vreun contraargument punctual, de ordin istoric sau cultural[4].

Sinchisindu-mă prea puţin de astfel de idiosincrazii sau cecităţi caracteristice mediilor de stânga, fie ele (neo) comuniste sau (euro) democratice, româneşti sau mai puţin româneşti, mi-am văzut mai departe de treabă, mai ales în paginile revistelor Puncte cardinale şi Rost, ale suplimentului Aldine (de la România liberă cea din vremurile bune, ale lui Mihai Creangă şi Dan Stanca) şi ale magazinului ilustrat Lumea Credinţei[5], înmulţind evocările şi studiile de caz, interesat prea puţin de latura politico-ideologică, în mai mare măsură de cea culturală şi cu predilecţie de cea moral-spirituală, cu implicaţiile ei religioase şi naţionale, personale şi comunitare.

Cu timpul, textele s-au adunat – de la opt cazuri abordate ajungând la peste optzeci – şi cartea de faţă, cu cele peste 700 de pagini ale ei, s-a conturat oarecum de la sine, fără un plan propriu-zis, ca viaţa însăşi[6]. În afară de raportarea la un orizont al tradiţiei, în care

---

dreptul amuzant, că textele incriminate de cei doi neo-inchizitori de la România literară apăruseră mai toate, de-a lungul anilor, chiar în paginile… României literare!)

[4] Cf., pentru mai multe detalii, cap. „întoarcerea Marelui Inchizitor" din cartea mea în căutarea Legiunii pierdute, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Editura Christiana, Bucureşti, 2012, p. 233 şi urm. (unde fac referire şi la alte cazuri înrudite: Leon Volovici, George Voicu etc.).

[5] Pe lângă România literară (într-o fază mai veche) şi blogul meu personal (într-o fază mai nouă), acestea sunt sursele tuturor textelor reunite aici (unele primind, la introducerea în volum, mici adaosuri, adaptări şi actualizări), doar câteva fiind redactate anume pentru această împrejurare. Am avut iniţial intenţia de a indica riguros la final sursele textelor, aşa cum procedasem în De la Eminescu la Petre Ţuţea… dar până la urmă am renunţat din varii motive: unele texte au suferit revizuiri considerabile (cu schimbări de titluri şi de structură), nu puţine au apărut, concomitent sau succesiv, în mai multe surse (publicaţii periodice, dar şi volume, colective sau de autor), iar cititorul este mai puţin interesat de astfel de preciziuni bibliografice mai degrabă oţioase şi prea puţin relevante. Am indicat sursele doar în câteva cazuri în care contextul o impunea, de regulă în notele de subsol (dintre care multe au fost redactate special pentru volumul de faţă).

[6] Criteriul ordonator a rămas până la urmă cel cronologic, după data de naştere a

religiosul şi naţionalul se află într-o convergenţă firească (indiferent cât înţelegem sau nu înţelegem noi astăzi din ea), figurile mai mult sau mai puţin ilustre cărora am încercat, cu o reverenţă neconvenţională, să le surprind rostul sau exemplaritatea trecerii prin lume stau toate sub semnul râvnei mărturisitoare, al asumării şi slujirii unui crez, în diferite forme sacrificiale şi adeseori chiar cu preţul vieţii lor. Pilde de vrednicie creştină şi românească, încălziţi fiecare – ca să-l parafrazez pe Iorga – de o idee căreia i se închinaseră întregi, n-au ezitat să se măsoare eroic cu vremurile pentru ce au crezut ei sfânt şi mare. Au ajuns astfel, fiecare în felul său, dar toţi în strălumina „Duhului care suflă unde vrea", conştiinţele noastre mai bune (cum zicea Noica despre Eminescu), certificatul nostru de învrednicire istorică dinaintea lumii şi dinaintea lui Dumnezeu.

Îmi vin în minte frumoasele cuvinte rostite la Putna, într-o împrejurare festivă3, de unul dintre vorbitori4: „... mărturisim această trinitate a vredniciei şi demnităţii româneşti: Ştefan, Eminescu, Ţuţea. Ştefan cel Mare

3.500 de ani de la trecerea în veşnicie a Binecredinciosului Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt.

4 D-l Nicolae Popa din Los Angeles, fost deţinut politic sub comunişti.

este icoana românismului patriarhal şi spaima «liftei păgâne»; Eminescu este icoana românismului modern şi spaima «negrei străinătăţi»; Ţuţea este icoana românismului contemporan şi spaima «bestiei roşii». De la Ştefan prin Eminescu până la Petre Ţuţea trece «linia neamului» – şi de noi, de fiecare, depinde să o ducem mai departe sau să o trădăm. Ştefan cel Mare, Eminescu, Ţuţea [...] îşi află

---

fiecăruia.

Am optat ca limită temporală – din diverse raţiuni, nu întotdeauna dependente de voinţa mea – pentru anul 1930; de aceea nu figurează aici, bunăoară, un Paul Goma (n. 1935) sau un Horia Bernea (n. 1940), ca şi atâţia alţii, despre care chiar mi s-a întâmplat să scriu.

La o eventuală nouă ediţie, apărută în vremuri mai bune, aş putea muta limita la anul 1940, să zicem.

deplina actualitate în puterea lor exemplară, de modele de vrednicie care somează prezentul la un viitor pe măsura aspiraţiilor măreţe ale trecutului. Umblând pe urmele lor, e vremea să ieşim din paranteza istorică deschisă de comunism şi să dibuim din nou «linia neamului»".

Cred că această „linie a neamului" (sintagmă „legionară", vai!) se conturează şi din cartea de faţă, numai că eu nu am pornit de la „românismul patriarhal" (care este numai istorie), ci din zorii „românismului modern" (mijiţi – premonitoriu? – pe jertfa Sfinţilor Martiri Brâncoveni), care e o carte ce se joacă încă „în viul vieţii", cu şansele şi cu neşansele ei, nu fără răspunderea pe care orice treză conştiinţă creştină o resimte în faţa lui Dumnezeu, dacă nu pentru un prezent problematic şi aproape deconcertant, în orice caz pentru sângele morţilor „care strigă din pământ" după dreptate şi pentru o posteritate mai bună, în care încă ne mai încăpăţânăm să credem (şi care ne va judeca după cum meritäm).

Mărturisitorii evocaţi în această carte sunt tot atâtea repere pe această complexă şi inefabilă „linie a neamului" şi tot atâtea provocări la învrednicire pentru generaţiile de azi şi de mâine, care trebuie, înainte de toate, aduse la conştiinţa că este cu putinţă şi un altfel de a fi român decât cel precar şi dezabuzat în care facem astăzi umbră pământului.

Simpla parcurgere a sumarului vădeşte că această ceată a mărturisitorilor este una extrem de diversă (politic, social, confesional, intelectual, profesional), iar dacă unii (ortodocşi, legionari, foşti deţinuţi politici) par a avea o anume predominanţă, aceasta este până la urmă una „obiectivă", asupra căreia se poate medita (într-o pauză de gândire prin prejudecăţi şi poncifuri) şi asupra căreia s-ar cădea să nu mă întrebaţi pe mine (sau pe orice alt conjunctural iscoditor al trecutului), ci pe bunul Dumnezeu, Care a lăsat ca lucrurile să fie aşa şi nu altfel.

Unii – mai în glumă, mai în serios – au făcut observaţia că multe dintre cărţile mele sunt „ceva cam subţiri". Le ofer acum una suficient de groasă.

Dar, oricât de groasă ar fi, tot rămân lipsă, cu povestea lor, nume importante, pomenite aici doar tangenţial (a se vedea şi „Indicele de

persoane" cu care se încheie volumul). Aria de cuprindere a cărţii a fost fatal determinată de cât am apucat să scriu până în ceasul de faţă (despre unii mai mult, despre alţii mai puţin, despre unii o singură dată, despre alţii de mai multe ori) şi de limitele mele omeneşti. Mă simt vinovat faţă de toţi cei despre care nu am ajuns încă să scriu7, ca şi faţă de cei despre care n-am scris decât mult prea puţin (şi uneori doar tangenţial) în raport cu locul pe care-l ocupă (sau îl merită) în conştiinţa publică românească (şi nu numai) 8. Nădăjduiesc ca măcar despre unii dintre ei să apuc să mai scriu, iar textele respective să se regăsească, la locul lor, într-o viitoare ediţie revăzută şi adăugită.

Un bun prieten, ştiind că pregătesc cartea de faţă, a venit anume să mă convingă s-o intitulez… Patericul vredniciei româneşti. „Eu nu-i spun aşa", am răspuns. „Las să-i spună alţii!" Bună sau rea, fiecare o va citi şi o va judeca în felul său (după cum „îl duce mintea" şi după cum „îl lasă inima", cu exigenţele lui intelectuale şi cu priorităţile lui sufleteşti, cu zestrea de experienţă pe care o posedă şi cu orizontul propriu de aşteptare). Pentru unii va fi, sigur, un nou scandal, pentru alţii, poate, chiar un „pateric"… Pentru mine rămâne o jumătate de pas înainte pe calea unei datorii încă neîmplinite. Şi o carte deschisă, care

---

7 îi înşir alfabetic (la unii dintre ei sunt referinţe răzleţe şi în cartea de faţă): Ion Antonescu, Toma Arnăuţoiu, Ilarion Argatu, Gheorghe Arsenescu, Nicolae Bălcescu, Dimitrie Bejan, Ernest Bernea, Spiru Blănaru, Sofian Boghiu, Roman Braga, Gheorghe şi Maria Brahonschi, Gheorghe I. Brătianu, Liviu Brânzaş, Lena Constante, Arlette Coposu, Horia Cosmovici, Ovidiu Cotruş, Nicu şi Flora Crăcea, Vasile Christescu, Adrian Făgeţeanu, Ilarion V. Felea, C. Gane, Grigore III Ghica, Vladimir Ghyka, Nicolae Grebenea, Olga Greceanu, Gurie Grosu, Sergiu şi Nicole-Valery Grossu, Horea din Albac (cu Cloşca şi Crişan), Avram Iancu, Cleopa Ilie, Ilie Imbrescu, Ion Ioanid, loan Iovan, Barbu Katargiu, Vasile Lovinescu, Iuliu Maniu, Marcu de la Sihăstria (Constantin Dumitru „Fachirul"), Ştefan Marcu, Virgil Maxim, Nicolae Mărgineanu, Teofil Mija, Vasile Motrescu, Nicu Naum, Nicoleta Nicolescu, Anastasia Popescu (Mama Sica), Teodor M. Popescu, Nicolae Popoviciu, dr. Ion Simionescu, I. D. Sârbu, Mihail Sturdza, Pamfil Şeicaru, Iosif Trifa, Gheorghe Ursu, Tudor Vladimirescu, Constantin Voicescu, V. Voiculescu, Raul Volcinschi, Ion Zeană şi destui alţii.

8 Îi înşir cronologic: Nicolae Iorga, Alexandru Mironescu, Mircea Vulcănescu, Benedict Ghiuş, Mircea Eliade, Constantin Noica, N. Steinhardt, Virgil Ierunca, Valeriu Gafencu, Andrei Scrima etc.

mă tem că, omeneşte vorbind, nu se va putea închide niciodată, Dumnezeu fiind singurul care i-ar putea pune punctul final.

Nu pot încheia fără să mulţumesc editorilor şi sponsorilor cărţii (a cărei tipărire n-a constituit un efort mic în vremuri atât de austere), precum şi prietenului Valentin Dan pentru fidelitatea răbdătoare cu care mi-a fost din nou alături în definitivarea tehnică şi grafică a ediţiei. Rămâne de văzut încotro vor duce aceste strădanii conjugate şi cât loc va rămâne de o recidivă întregitoare (la care eu unul îmi rezervcandoarea de a visa deja).

Habent sua fata libelli.

Răzvan Codrescu

CARTEA MĂRTURISITORILOR

Constantin Brâncoveanu Dimitrie Cantemir Mihai Eminescu Simion Mehedinţi

Nicolae C. Paulescu Nicolae Iorga Octavian Goga Marcu Beza Nichifor Crainic

Nae Ionescu Aron Cotruş Lucian Blaga Daniil Sandu Tudor Vasile Băncilă

Corneliu Z. Codreanu Ion I. Moţa Vladimir Dumitrescu Petre Ţuţea Alexandru

Ghyka George Manu Alexandru Mironescu Pan M. Vizirescu Dumitru Stăniloaie

Vasile Marin Mircea Vulcănescu Benedict Ghiuş Radu Gyr Mircea Eliade

Petre (Petrache) Lupu I.V. Georgescu Constantin Noica Ilariu Dobridor Ilie

Lăcătuşu Ana-Maria Marin Traian Popescu Arsenie Boca Zosim Oancea

Alexandru Ciorănescu Vasile Netea Aureliu Răuţă Elizabeta Rizea N. Steinhardt

Corneliu Coposu Arsenie Papacioc Mihaela (Marieta) Iordache Radu Mărculescu

Vintilă Horia Ilie-Vlad Sturdza Dumitru (Tache) Funda Teodosia (Zorica) Laţcu

Constantin Galeriu Ioan Ianolide Iustin Pârvu Alexandru Paleologu Nicolae

Pora Maica Benedicta (Zoe Dumitrescu-Buşulenga) Virgil Ierunca Bartolomeu

Valeriu Anania Aurel State Constantin (Costache) Oprişan Zaharia (Zahu) Pană

Gabriel Constantinescu Mina Dobzeu Valeriu Gafencu Ion Gavrilă Ogoranu

Dumitru Bacu Ilie Tudor Traian Popescu („Macă") Monica Lovinescu Aspazia

Oţel Petrescu Gheorghe Calciu-Dumitreasa Andrei (André) Scrima Fior Strejnicu

Octavian Paler Vasile-Jacques Iamandi Paul Caravia Demostene Andronescu

Paul Barbăneagră Maria Constantinescu Teofil Părăian Ion Piso Marcel Petrişor

Fi-ţi-ar neamule, să-ţi fie dorul cer şi visul glie!

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU (1654 – 1714)

VIAŢA ŞI MUCENICIA UNUI VOIEVOD AL CRUCII

Orice s-ar spune despre Constantin Brâncoveanu, cuvintele nu se pot ridica la înălţimea jertfei sale. Renunţând în numele lui Hristos la toate alternativele salvatoare în logica veacului, el a optat neabătut pentru logica veşniciei, murind nu o dată, ci cu fiecare dintre odraslele tăiate sub ochii lui, propria moarte fiind, în cele din urmă, cel mai uşor de îndurat. Prin proporţii şi prin detalii, monstruozitatea comisă pe malul Bosforului în ziua de Sfânta Maria mare a anului 1714 reprezintă un caz unic în istoria europeană şi poate că numai tragedia de mai târziu a Romanovilor aproximează un termen de comparaţie. Vodă Brâncoveanu rămâne icoana supremă a jertfelniciei mărturisitoare şi o carte despre mărturisitorii Crucii şi Neamului n-ar putea să înceapă altfel decât cu pilda învrednicirii lui. Şi dacă în cetatea apoteotică a

Noului Ierusalim „împăraţii pământului" vor aduce dinaintea lui Dumnezeu

„Slava şi cinstea neamurilor" (cf. Apocalipsa 21, 24 – 26), atunci în fruntea cetei noastre se va afla negreşit Sfântul Voievod Martir

Constantin Brâncoveanu.

Steaua Brâncovenilor

Brâncoveanu Constantin, boier vechi şi domn creştin, cum îl pomeneşte memoria folclorică, martirizat de turci în inima Stambulului, lângă Marele

Serai, şi, din 1992, numărat oficial cu sfinţii1, a văzut lumina zilei la 15 august

1654, sub cerurile Oltului, în satul Brâncoveni, ca fiu al boierului pământean

Matei („Papa") Brâncoveanu şi al soţiei sale Stanca (sora domnitorului Şerban

Cantacuzino, cel sub care s-a lucrat Biblia de la Bucureşti, apărută însă abia în

1688, la începutul domniei nepotului său Constantin), fiind cel mai de seamă român care a purtat vreodată numele Sfântului împărat Constantin cel Mare.

1 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât canonizarea Martirilor Brâncoveni în şedinţa sa din 19 – 20 iunie 1992, stabilind ca dată de pomenire ziua de 16 august.

Rămas orfan de tată la vârsta de doar un an, micul Constantin a fost crescut şi educat de unchiul său Constantin Cantacuzino Stolnicul, mare cărturar (autor cu rigori ştiinţifice – din cu totul altă stofă decât vechii cronicari, anticipându-l îndeaproape pe eruditul Dimitrie Cantemir – al unei Istorii a Ţării Româneşti, din păcate neterminată), învăţând de timpuriu, printre altele, greaca, latina şi slavona. N-a avut darul scrisului, dar a fost un om cultivat şi cu ales simţ artistic, reflectat cu prisosinţă în ctitoriile sale de mai târziu, puternic individualizate prin sinteza bizantino-renascentistă numită stil brâncovenesc1. Mai ales în timpul celor aproape 26 de ani de domnie, avea să fie, după Ştefan cel Mare şi Sfânt, al doilea ilustru ctitor de biserici, mănăstiri, aşezăminte şi palate din epoca voievodală. Marelui bizantinolog Charles

Diehl, bunăoară, Mănăstirea Horezu (sau Hurezi, după vechile hrisoave), ansamblu monastic în stil curat brâncovenesc, unde se află şi vestitul „Foişor al lui Dionisie" 2, i se părea „cel mai frumos edificiu

din întreaga România”.

În strânsă legătură cu zelul ctitoricesc, a încurajat şcoala şi tiparul, iar el este cel care l-a promovat (dacă nu l-a şi adus în ţară, cum s-a crezut vreme îndelungată), de pe la 1690, pe viitorul Mitropolit Antim Ivireanul (din 1992

cinstit ca Sfânt Ierarh Martir, cu prăznuire în 27 septembrie) – întemeietorul mănăstirii bucureştene cu hramul Tuturor Sfinţilor (1715) care-i poartă numele şi unde avea să se închege, peste mai bine de două secole, luându-şi-l drept precursor, faimoasa grupare cultural-spirituală cunoscută sub numele de „Rugul Aprins”) poate cea mai puternică personalitate teologică şi culturală a secolului al XVIII-lea muntenesc. Născut în Georgia/Gruzia (numită de cei vechi şi Iviria), pe la 1650, cu numele de botez Andrei, fusese luat rob de către turci încă de foarte tânăr şi dus la Istanbul, pentru ca apoi, nu se ştie cum, să ajungă în Ţara Sfântă şi să fie răscumpărat de Patriarhia

Ierusalimului şi tuns monah, sub numele de Antim, la Sfântul Mormânt, 1 Expresie culminantă a stilului muntenesc, caracterizată mai cu seamă prin bogăţia şi desăvârşirea tehnicilor ornamentale. Relieful se accentuează şi apare chiar o tehnică nouă atât în sculptarea pietrei (minunat atestată, chiar la Bucureşti, de balustrada pridvorului de la Stavropoleos, de pildă), cât şi în prelucrarea artistică a lemnului (tâmple, jilţuri etc.).

În sculptura ornamentală a epocii brâncoveneşti predomină, sub influenţa Orientului, motivele vegetale (acantul, vrejurile de viţă sau floarea-soarelui), dar nu lipseşte nici figurarea unor personaje biblice (Moise, Aaron, Samson luptându-se cu leul, cei 4 evanghelişti) sau a unor chipuri de îngeri. Tot acum se conturează un tip nou de coloană, derivată din cea corintică, dar cu capiteluri mai puţin dezvoltate, în care se simte influenţa original asimilată a Renaşterii apusene.

2 Ridicat ceva mai târziu, prin grija vrednicului egumen Dionisie Bălăcescu (1725 – 1753) şi prin neîntrecută măiestrie a pietrarului Iosif, şi care le-a plăcut atât de mult Regelui Carol I şi Reginei Elizabeta (Carmen-Sylva) încât au cerut să li se construiască şi la Castelul Peleş unul asemănător.

unde va fi aprofundat teologia şi artele mănăstireşti (mai ales caligrafia şi broderia), precum şi mai multe limbi (greaca, turca, arabă), dobândind aprecierea Patriarhului Dositei Notara (la al cărui sfat se pare că a venit în părţile noastre, spre 1689, întâi la Iaşi, apoi la Bucureşti). Aici va deprinde şi meşteşugul tiparului, pentru care va ajunge vestit în tot Răsăritul ortodox şi chiar în lumea arabă. Sub protecţia Brâncoveanului, se împământeneşte la noi, deprinzând graiul ţării ca nimeni altul şi ajungând mai întâi Episcop de Râmnic (1705), apoi Mitropolit al Ungrovlahiei (1708). Rămân destul de obscure adevăratele pricini (politice, desigur1) pentru care, începând din 1711, cei doi viitori sfinţi au intrat într-un conflict păgubos pentru amândoi.

Fapt este că în toamna anului 1716, din pricina atitudinii sale antiotomane şi a ostilităţii faţă de domnitorul fanariot Nicolae Mavrocordat, vlădica

Antim moare şi el cu moarte de martir: „lucrat" la Patriarhia Ecumenică (patriarh era pe atunci Ieremia III), este caterisit şi condamnat la surghiun (Mănăstirea Sfânta Ecaterina, în Sinai), dar turcii din escortă îl ucid pe drum şi îi aruncă trupul în apele râului Lungia, din părţile Adrianopolului (astăzi: Edirne) …

Cazul vlădicăi Antim este grăitor: ca domn, se pare că Brâncoveanului nu i-au fost pe deplin fideli decât membrii imediaţi ai familiei sale (doamna, odraslele, ginerele Ianache). Căsătorit încă din 1674 cu Marica (pe care memoria posterităţii a reţinut-o mai mult sub numele de Maria Doamna), nepoata lui Antonie Vodă din Popeşti, au avut împreună patru fii (Constantin, Ştefan, Radu şi Matei) şi şapte fiice (Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Anca, Bălaşa şi Smaranda), iar averea lor, încă de dinaintea domniei, era, se spune, una fabuloasă (moşii, palate, bijuterii, bani depozitaţi în bănci din Apusul

Europei2 etc.). Doamna, îndeosebi, i-a fost una pe măsură, deopotrivă devotată, energică şi abilă, versată cu mondenităţile şi intrigile politice ale epocii, altminteri o altă Marie prin sufletul căreia „a trecut sabie" şi care şi-a purtat cu vrednicie creştină crucea până la capăt (s-a stins în 1729) 3.

Măreţie şi declin

Rafinamentul cultural-artistic era dublat în cazul lui Constantin

Brâncoveanu de un simţ practic şi de o abilitate politică ce l-au propulsat spre tron oarecum de la sine şi l-au ajutat să se menţină în scaun timp de peste

1 Nu fără legătură cu episodul Stănileşti (vezi mai jos).

2 Viena, Veneţia, Amsterdam.

3 Pentru portretul ei în eternitate, cf. mai ales Doamna Maria Brâncoveanu. Tainica biruinţă a lacrimilor, Fundaţia Sfinţii Martiri Brâncoveni, Constanţa, 2008.

un sfert de secol (1688 – 1714), într-o perioadă în care, de regulă, domniile erau scurte şi nesigure.

La alegerea sa ca domn, Brâncoveanu joacă abil (şi aşa va şti să joace şi mai departe): „Şi îndată ce sosi acolo, ziseră cu toţii [boierii cei mari ai ţării]:

Logofete, noi cu toţii poftim să ne fii domn… El zise: Dar ce aş vrea eu cu domnia, de vreme ce ca un domn sunt la casa mea? Nu-mi trebuie să fiu. Iar ei ziseră: Ne rugăm, nu lăsa ţara să intre alţi oameni, sau răi, sau nebuni, să o strice, ci fii!" (Anonimul Brâncovenesc). Alesul se lasă rugat, firitisit, împins de la spate, ţine un şiret discurs demagogic, simulând dezinteresul, dar nu întârzie să le ceară boierilor jurământ de credinţă şi să trimită la Poartă după caftan. În epocă, nu era în Ţara Românească boier pământean pe măsura lui, iar asta o ştiau şi prietenii, şi duşmanii, ceea ce îl făcea şi admirat, şi pizmuit, numai bun de bârfit (cronicile munteneşti stau mărturie şi-s greu de întrecut1), dar şi de intrat în legendă2. II Principe Constantino Brancovani

— Îşi amintea, între atâtea altele, secretarul său evreo-italian, Anton Maria del Chiaro (cf. Storia delle moderne rivoluzioni della Valacchia, Veneţia, 1718) 3 – sapeva pelar la gazzuola senzafarla gridare („ştia să jupoaie oaia fără s-o facă să behăie"). El a întărit puterea domnească în raport cu boierimea, a reorganizat sistemul fiscal, a lărgit şi a strâns relaţiile cu vecinii şi s-a străduit să facă un fel de echilibristică destul de riscantă la răscrucea marilor imperii.

Duplicitatea sa politică (în special faţă de turci şi de ruşi) avea să ajungă însă la scadenţă către 1711 (anul marii confruntări ruso-turce de la Stăni

1 Un Radu Popescu nu se codea să scrie: „Constantin-vodă nicio bunătate sufletească n-au arătat în viaţa şi domnia lui pentru ca să se laude, ci mai vârtos iaste a se huli pentru multe fapte rele ce au aflat în domnia lui, care au rămas la cei după urmă greutate şi blestem.

Avea o lăcomie mare peste măsură, şi greutate şi blestem i-au rămas şi lui. Obiceiurile cele bune ale ţării, care cu multă socoteală şi osteneală le-au făcut acei bătrâni, toate le-au stricat şi le-au făcut după cum i-au plăcut lui". Dacă ar fi să dăm crezare cronicarului, „cumplitul" voievod „altă grijă nu avea, numai să se plimble pre la sate, pe la vânaturi, pe la vii, pe vremea culesului viilor"…

2 „Că mulţi au noroc în lume, dar nu în toate, că unii au noroc de cinste, iar nu de feciori, şi de bogăţie, şi de stat frumos, şi de altele, alţii au noroc de feciori, iar nu de cinste, şi de bogăţie, şi de altele, şi tot au şi lipsă de unde, iar acest domn în toate a avut noroc, bogat, frumos la chip, la stat, vorba lui frumoasă, cu minte mare, rude multe, fii, feate din destul, gineri, nurori aşăjderea, cinste mare şi în boieria lui, şi în domnia lui… Şi acest domn ar fi putut să zică cuvintele lui Solomon, că orice i-au pohtit inima lui nu i-au lipsit" (Anonimul Brâncovenesc).

3 Deschiderea (prudentă) spre Occident şi relaţia sa cu acest Anton Maria del Chiaro, mai târziu mason notoriu, au dus la recenta speculaţie abruptă că şi Constantin Brâncoveanu ar fi fost iniţiat în masonerie, aspect pe care l-am discutat critic în altă parte (cf. „Constantin Brâncoveanu între Ortodoxie şi Masonerie", în Aldine, an XII, sâmbătă 6 octombrie

2007 – text inclus şi în volumul de faţă).

Ieşti1), ceea ce i-a adus mazilirea în primăvara lui 1714, când a fost dus cu întreaga familie la Istanbul şi a fost închis la Yedikule (Şapte Turnuri), iar averile i-au fost confiscate de către înalta Poartă (care le râvnea demult, receptivă la toate trădările, de care Brâncoveanu a avut parte din plin, inclusiv dinspre rudele apropiate).

Pe 15 august 1714, de praznicul Adormirii Maicii Domnului şi chiar în ziua când voievodul împlinea 60 de ani, a avut loc execuţia sa publică, în prezenţa sultanului (Ahmed III), a mărimilor otomane şi a corpului diplomatic din Istanbul. Se împlinea astfel vedenia pe care una dintre fiicele sale, Stanca, în pragul morţii ei premature (1713), o

avusese (pe peretele din faţa patului de suferinţă): tatăl său târât în lanţuri de un pâlc de păgâni, spre supliciul final.

Principala acuzaţie era (pe lângă imputările anterioare de cârdăşie antiotomană cu ruşii şi habsburgii) aceea că „adunase multe bogăţii şi arme pentru a se opune şi a pregăti o răscoală, gata să-şi dea pe faţă intenţia de a domni în chip absolut independent" (cum notează cronicarul turc Mehmed Raşid).

Presupunându-se că avea mulţi bani în băncile din Apus şi comori ascunse pe aiurea, a fost ispitit cu răscumpărarea prin aur a vieţii şi a domniei2, nu fără condiţia lepădării de legea creştinească şi trecerii la mahomedanism.

A refuzat demn şi şi-a sfătuit în acelaşi sens şi odraslele („Iată, toate avuţiile şi orice am avut, am pierdut! Să nu ne pierdem încai sufletele… Staţi tare şi bărbăteşte, dragii mei! Să nu băgaţi seamă de moarte. Priviţi la Hristos, Mântuitorul nostru, câte a răbdat pentru noi şi cu ce moarte de ocară a murit.

Credeţi tare întru aceasta şi nu vă mişcaţi, nici vă clătiţi din credinţa voastră…", după relatarea lui Gheorghe Şincai din Hronica românilor şi a mai multor neamuri) 3. A fost martirizat ultimul, după ce a asistat la decapitarea, pe rând, a sfetnicului şi ginerelui său Ianache Văcărescu, apoi a celor patru fii (cu totul nevinovaţi), astăzi pomeniţi de Biserică laolaltă cu el.

1 Eveniment care a dus la instaurarea regimului fanariot, mai întâi în Moldova, apoi şi în Ţara Românească, turcii nemaiavând nicio încredere în domnii pământeni. Deşi, spre deosebire de Dimitrie Cantemir (ireductibilul său rival, care l-a încondeiat în Istoria ieroglifică), ezitase să se implice de partea ruşilor şi rămăsese în expectativă, aşteptând să vadă de partea cui va înclina balanţa, soarta „Corbului" a fost mai vitregă decât soarta „Inorogului": dacă, după înfrângerea muscalilor, Cantemir s-a refugiat în Rusia şi a trăit până la moarte (1723)

ca apropiat al ţarului Petru cel Mare, capul lui Brâncoveanu va cădea în 1714, el plătind mai ales trădarea rudei sale Toma Cantacuzino (care luptase de partea ţarului, cucerind Brăila).

2 S-a vorbit de 20.000 de pungi cu galbeni!

3 Iată ce scrie şi Del Chiaro: „Când Brâncoveanu îl văzu [pe gealat] că se apropie cu sabia în mână, făcu o scurtă rugăciune şi se adresă fiilor săi cu următoarele cuvinte: Fiii mei, fiţi curajoşi! Am pierdut tot ce aveam în această lume; cel puţin să salvăm sufletele noastre şi să ne spălăm păcatele cu sângele nostru".

S-au păstrat destule relatări înfiorate ale unor martori oculari.

Călătorul francez Aubry de La Motraye (aflat în slujba regelui Carol al XII-lea al Suediei) notează: „Gâdele i-a pus pe toţi să stea în genunchi, la o oarecare depărtare unul de altul, şi să-şi scoată căciulile de pe cap. Şi după ce le-a îngăduit să facă o scurtă rugăciune, a tăiat mai întâi, dintr-o singură lovitură de sabie, capul clucerului, [...] şi apoi al fiului mai mare. Dar când ridică sabia ca să taie capul celui mai tânăr, în vârstă de 16 ani, acesta, cuprins de frică, ceru să i se cruţe viaţa, primind în schimb să se facă musulman.

Atunci, tatăl său, dojenindu-l şi îndemnându-l mai bine să moară de o mie de ori, dacă s-ar putea, decât să se lepede de Iisus Hristos, numai pentru a trăi câţiva ani mai mult pe pământ, acesta [Matei] îi spuse gâdelui: Vreau să mor creştin, loveşte! – şi îndată gâdele îi reteză capul, ca şi celorlalţi. În sfârşit, îl decapită şi pe tată".

„Apoi l-a tăiat şi pe domn, chinuindu-l mult. Capul rămase atârnând de trup, şi aşa a murit", relatează Baronul Hochpied, comentând apoi: „De care neauzită tiranie crudă s-au mirat nu numai creştinii, dar şi între turci s-au observat murmurări mari, toţi blestemând aceasta şi strigând că este o sălbăticie neomenoasă şi care nu s-a mai auzit în această ţară9. Nu numai că era duminică în ziua când s-a împlinit această execuţie crudă, dar era şi marea sărbătoare pe care o serbează grecii în cinstea Maicii Domnului sau înălţării Fecioarei. Lucrul pare a-l fi făcut înadins vizirul spre a-şi arăta disprețul pentru creştini..."

Goltz, ambasadorul polonez la Constantinopol, ţine să sublinieze

---

[9] Fapt confirmat, între alţii, şi de Del Chiaro: „... căci înşişi turcii se îngroziseră de atâta nedreptate", marele vizir temându-se chiar de o eventuală răscoală a norodului.

unicitatea cazului: „Niciodată istoria nu a avut parte de un atât de sângeros măcel şi lumea întreagă se înfioară încă de groaza de a fi văzut pe acest sărman principe, după ce şi-a petrecut cea mai mare parte a zilelor în bogăţiile şi slava lumii, dându-şi în final duhul sub tăişul sabiei, înotând în sângele întregii sale familii".

Ca barbaria păgânească să fie deplină, capetele le-au fost purtate în vârfuri de suliţe pe uliţele cetăţii, iar trupurile le-au fost azvârlite în mare. Pescuite într-ascuns de către drept-credincioşi, şi-au aflat o vreme odihna în insula Halki (în vechea mănăstire ridicată de împăratul bizantin Ioan al VIII-lea Paleologul şi restaurată chiar pe banii Brâncoveanului, cu vreo zece ani înainte de tragicul său sfârşit), de unde Doamna Maria (ce a aflat despre toate în închisoare10) a izbutit, tot într-ascuns, să le aducă acasă în 1720, îngropându-le, cu prudentă discreţie, la Biserica Sfântul Gheorghe Nou din Bucureşti, ctitorie a marelui voievod (sfinţită la 1707) 11.

De la oseminte la moaşte

Dacă în 1914 s-a descifrat inscripţia de pe candelă, confirmându-se tradiţia necropolei brâncoveneşti de la Sfântul Gheorghe Nou, în 1932 s-a făcut prima deshumare şi analiză ştiinţifică (celebrii profesori Mina Minovici şi Francisc Rainer certificând apartenenţa osemintelor), iar în 1934 a avut loc un parastas festiv la Patriarhie şi o mare procesiune pe străzile Bucureştiului, „de faţă fiind capul de atunci al ţării, Regele Carol II, cu membri ai familiei sale,

---

10 Del Chiaro: „în ce chinuri se zbătea nenorocita Doamnă când i se aduse vestea uciderii iubitului ei soţ şi a scumpilor ei fii, îşi poate oricine imagina! Eu, care în patru ani neîntrerupţi am avut onoarea de a fi în intimitatea acestor prinţi, nu-mi pot aminti această teribilă tragedie fără a vărsa lacrimi". Doamna, cu restul familiei, a fost închisă la Bostangibaşa, timp de încă şapte luni. Apoi, răscumpăraţi cu 100 de pungi de galbeni, li s-a dispus surghiunul în Caucaz, pe ţărmul Mării Negre, abia în toamna lui 1716 îngăduindu-li-se întoarcerea în ţară (unde s-a reuşit, treptat şi anevoie, recuperarea unor rămăşiţe din uriaşa avere, iar cu ajutorul împăratului german Carol VI, a banilor depuşi la Viena).

Sfatul Ţării, înalţi ierarhi, clerici, monahi şi foarte mulţi credincioşi", procesiune „cu nimic mai prejos de cele din Bizanţul imperial de altă dată" (după cum îşi aminteşte părintele profesor Nicolae Şerbănescu, pe atunci elev în ultima clasă de seminar).

Pe fondul Anului Comemorativ al Sfinţilor Martiri Brâncoveni, decretat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la împlinirea a 300 de ani de la moartea lor martirică, între 12 şi 15 mai 2014 osemintele lui Constantin Brâncoveanu au fost redeshumate, validate din nou de specialişti în istorie, arheologie şi antropologie şi devenite în mod oficial sfinte moaşte (reaşezate într-o raclă de argint aurit lucrată în atelierele Patriarhiei Române, fără a se mai pune problema reînhumării).

„Noi, toţi care am fost prezenţi la deschiderea sicriului, am trăit un moment foarte emoţionant. Pregătirea pentru aşezarea în raclă este una

1 „Voievodul Martir Constantin Brâncoveanu îşi pregătise locul de veci în pronaosul de la Hurezi, dar modul în care şi-a aflat sfârşitul a schimbat hotărârea iniţială. Abia în 1720, Doamna Maria Brâncoveanu a reuşit să aducă în ţară trupul soţului ei, pe care l-a îngropat în pronaosul de la «Sfântul Gheorghe Nou» din Bucureşti, sub o lespede fără de nicio însemnare, pentru ca nu cumva turcii să prindă de veste. Doar deasupra mormântului a aşezat o candelă cu inscripţia: «Aceasta candelă ce l-au dat Sf. Gheorghe cel Nou luminează unde odihnesc oasele fericitului domn Io Constantin Brâncoveanu Basarab Voievod şi este făcută de Doamna Măriei Sale Maria, care şi Măria Sa nădăjduieşte în Domnul, iarăşi aici să i se odihnească oasele. Iulie 12, leat 7228 [1720]». Inscripţia a fost descifrată abia în anul 1914 de către Virgil Drăghiceanu…" (Enciclopedia Ortodoxiei româneşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2010, p. 128).

specifică Sfintelor Moaşte şi a fost făcută de Preasfinţitul Părinte Varsanufie

Prahoveanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor1. Astfel, osemintele domnitorului au fost spălate cu Agheasmă Mare, cu vin curat, cu ulei, şi unse cu Sfântul şi Marele Mir, pregătit o dată în an,

în Joia Mare. Este o pregătire demnă de toată cinstea. Apoi osemintele se pun într-o pânză de in fiind un acoperământ rezistent, aşezate după structura anatomică. Capul se pune distinct într-o pânză specială. După ce au fost aşezate în racla de argint, O porţiune mică rămâne acoperită cu geam, în dreptul mâinii. De acum nu mai vorbim de oseminte, ci de Sfinte Moaşte, şi ele vor rămâne în biserică

[la îndemână pentru închinare]", a spus părintele Ionuţ Corduneanu, vicar administrativ patriarhal.

Miercuri 21 mai 2014, de praznicul Sfinţilor împăraţi Constantin şi Elena (hramul istoric al Catedralei Patriarhale), a avut loc la Bucureşti, după oficiul liturgic săvârşit în Altarul de vară al Catedralei Patriarhale de un sobor de ierarhi, preoţi şi diaconi, în frunte Patriarhul Daniel, o nouă mare procesiune cu moaştele brâncoveneşti, urmând acelaşi traseu cu al celei din 21 mai

1934 (când osemintelele domnitorului fuseseră reînhumate solemn): Catedrala Patriarhală – Dealul Mitropoliei (cu oprire la Crucea brâncovenească)

— Strada Bibescu-Vodă – bulevardul Unirii – strada Sfinţii Apostoli (cu oprire la Biserica Domniţa Bălaşa, ilustru aşezământ brâncovenesc) – strada Palatul

Justiţiei – strada Gheorghe Danielopol – strada Poenaru Bordea – strada

Operetei – bulevardul Naţiunile Unite – Calea Victoriei – bulevardul Regina

Elizabeta (cu oprire la Universitatea Bucureşti2) – bulevardul Ion C. Brătianu

— Biserica Sfântul Gheorghe Nou (unde racla cu moaştele Sfântului Voievod

Martir a fost aşezată în baldachinul special amenajat).

Ceea ce s-a numit „întoarcerea Brâncovenilor" 3 a reprezentat poate cel mai important eveniment bisericesc din România anului 2014: după trei veacuri, osemintele voievodale devin oficial Sfinte Moaşte şi, scoase din tainiţa mormântului, stau la îndemână, spre închinare, oricărui drept-credincios, în racla de argint aurit de la Biserica Sfântul Gheorghe Nou, ctitoria brâncovenească de la

Kilometrul Zero al Bucureştiului, hărăzit să fie, cu voia lui Dumnezeu şi purtarea de grijă a Patriarhiei Române, şi Kilometrul Zero al veşniciei româneşti.

1 Acum Arhiepiscop de Râmnic.

2 Vechea locaţie a Colegiului Sfântul Sava, fondat în 1694 şi sprijinit de Constantin Brâncoveanu la îndemnul unchiului său Constantin Cantacuzino Stolnicul, sub denumirea de Academia Domnească de la Sfântul Sava.

3 Cf. broşura color Bucureşti, 21 mai 2014: întoarcerea Brâncovenilor. Cronica ilustrată a unei procesiuni, Editura Lumea Credinţei, Bucureşti, 2014 (în care se regăseşte şi o variantă mai scurtă a textului de faţă).

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

ÎNTRE ORTODOXIE ŞI… MASONERIE

I

Amestecul de ritualuri ortodoxe şi masonice de la înmormântarea larg mediatizată a actorului Florian Pittiş (august 2007), mason de gradul 33, a dovedit încă o dată că în cadrele democratice ale secolului XXI Biserica şi Masoneria nu mai manifestă reticenţele reciproce de până mai ieri, ci sunt dispuse mai degrabă la co-existenţă „paşnică" şi con-lucrare „civilizată"…

Altminteri cum să-ţi explici faptul că în Adunarea Naţională Bisericească se află masoni notorii, ca domnii Sorin Frunzăverde şi Constantin Bălăceanu-stolnici, că Mitropolitul Moldovei, ales între timp Patriarh, îi mulţumeşte în scris, mai mult decât protocolar, liderului mason Eugen Ovidiu Chirovici pentru compătimirea cu Biserica Ortodoxă îndoliată, sau că un preot ortodox sfinţeşte în Templul Masonic din Bucureşti o troiţă cu simboluri heterodoxe? în aceste condiţii, condamnarea Masoneriei de către Sfântul Sinod al B.O.R. din 11 martie 1937 (rămasă inerţial în vigoare până astăzi), pe baza amplului raport întocmit atunci de Mitropolitul Nicolae Bălan (1882 – 1955), devine simplă istorie (aş zice „retrogradă", dar mă tem de pleonasm). E limpede că Biserica tinde „să se înnoiască" (nu asta i se cere din 1990 încoace?), iar Masoneria, la rândul ei, e limpede că s-a şi

înnoit deja, căci în locul vechiului şi teribilului „secret masonic", cândva principiul ei fundamental, o vedem declamându-şi transparenţa pe micile ecrane, iar redutabila ei unitate tradiţională a lăsat locul în ultimii ani mai multor „ascultări".

divergente (în România sunt vreo 9, iar după alţii chiar 11!), mergându-se până la nuanţe… prepoziţionale (bunăoară, dl. Dănacu e Marele Maestru al

Marii Loje Naţionale a României, iar dl. chirovici e Marele Maestru al Lojii

Naţionale din România). Totul se configurează altfel în această epocă pe care unii o numesc „postmodernă", iar alţii o consideră chiar „postcreştină", şi nu e de mirare că „mentalităţile" rămân uneori în urma unor „evoluţii" atât de rapide şi de radicale…

Dar, oricât am încerca să ne eliberăm de „mentalitatea retrogradă", şi oricâtă disponibilitate la toleranţă şi înţelegere reciprocă ar manifesta mai nou Biserica şi Masoneria (în vădită consonanţă cu imperativele ideologice ale momentului), există totuşi nişte limite ale bunului simţ care nu pot fi încălcate fără a cădea în ridicol. Să luăm un caz concret, care cred că merită o discuţie de principiu.

II

„Brâncoveanu, primul mason român?" – iată titlul cel mai şocant al Evenimentului zilei de duminică 9 septembrie 2007. Autorul scurtului articol (dl. Florian Bichir) rezumă de fapt expunerea Marelui Maestru al Marii

Loje Naţionale a României, dl. Viorel Dănacu, dar, în afară de semnul de întrebare din titlu, nu formulează vreo rezervă critică – nici faţă de tupeul unei asemenea revendicări, nici faţă de evidentul ei anacronism. Am sperat că autorul articolului (care mi-e amic de pe vremea când era ceva mai cumpănit) va reveni cumva, cu unele observaţii sau precizări de rigoare, dar a trecut luna şi nu s-a întâmplat aşa… Să vedem mai îndeaproape despre ce este vorba.

Sâmbătă 8 septembrie (în calendarul bisericesc: praznicul Naşterii Maicii

Domnului), Marea Lojă Naţională a României îi comemora la

Bucureşti, în incinta Templului Istoric Masonic din str. Gramont 3, pe Florian Pittiş şi pe alţi „fraţi încorporaţi în eternitate". Cu acest prilej, Marele Maestru

Dr. Viorel Dănacu aducea la cunoştinţa asistenţei pretinsul „rezultat" al unui

„Studiu" realizat recent de aşa-zisul Centru Regional de Studii Francmasonice Paris-Bucureşti (Caragiale e cu noi!): primul mason român ar fi fost nimeni altul decât... voievodul martir Constantin Brâncoveanu, canonizat de B.O.R. în 1992!

Pe ce se bazează oare o aserţiune atât de îndrăzneaţă (ca să nu-i spun altfel)? Pe faptul că secretarul voievodului, inteligentul aventurier Anton

Maria del Chiaro (evreu italian), a fost de la un moment dat mason, înfiinţând o lojă la Galaţi, în 1734, şi apoi o alta la Iaşi, în colaborare cu domnitorul fanariot Constantin Mavrocordat. De aici concluzia abruptă: „Deşi nu există documente clare, este greu de crezut că Antonio Maria del Chiaro nu l-a iniţiat pe marele domnitor-martir Constantin Brâncoveanu în masonerie" (subl. mea), de vreme ce mai târziu „făcea exact acelaşi lucru cu domnitorul Moldovei, Constantin Mavrocordat"!

Dar lucrurile nu se opresc aici. Tupeul mistificator este împins până la următorul corolar propagandistic: „Putem spune, fără a exagera, că primul român identificat în istorie ca aparţinând Masoneriei este drept-credinciosul voievod Constantin Brâncoveanu, canonizat de Biserica Ortodoxă, lucru care demonstrează că Masoneria română şi Biserica au fost nu doar puncte de sprijin, adevărate coloane ale acestui neam, ci şi în perfectă conlucrare.

Constantin Brâncoveanu merită deci cinstit nu doar ca un martir al Bisericii dreptmăritoare, ci şi ca un frate trecut la Orientul Etern" (subl. mea)!

E de spus că Anton Maria del Chiaro (autorul acelei bizare Storia delle moderne rivoluzioni della Valacchia, Veneţia, 1718), fire arivistă şi uneltitoare, înclinată să admire la Constantin Brâncoveanu mai degrabă abilitatea politică decât evlavia religioasă (sapeva pelar lagazzuola senzafarla gridare, „ştia să tundă oaia fără s-o facă să

behăie"), n-ar fi ezitat, desigur, să-şi atragă stăpânul în Masonerie, dar totuşi cu această condiţie minimală: ca

Masoneria să fi existat pe vremea când el era tânăr secretar al voievodului valah. Or, cât de activ mason ar fi fost mai târziu „talianul", fapt este că, după toate istoriile autorizate ale (franc)masoneriei, primele structuri masonice moderne apar în Occident abia la 1717 (Anglia şi Franţa), în vreme ce voievodul român a fost martirizat de către turci la… 1714. Masonii români ar voi să ne convingă, aşadar, că Brâncoveanu, aux portes de l'Orient, ar fi fost iniţiat în masonerie mai înainte ca aceasta să se fi înfiinţat ca atare la

Londra şi la Paris!

Astfel de încercări penibile de revendicare pro domo a unor mari personalităţi ale istoriei naţionale, cu intenţia de a ne face să credem că n-ar fi existat niciodată incompatibilitate între Masonerie şi „Biserica strămoşească", reprezintă tot atâtea sfidări ale adevărului istoric şi ale bunului simţ elementar1. Ca să nu mai spun că, chiar dacă Brâncoveanu, om curios din

1 Se cade precizat, pe de altă parte, că mulţi români de seamă (între care chiar unii ierarhi ai Bisericii, ca P.S. Leon Gheucă al Huşilor, contemporanul fanarioţilor), în faza timpurie a

Masoneriei (secolul XVIII – începutul secolului XIX), s-au lăsat târâţi în loje de un anumit anturaj aristocratic al vremii, fără să ştie bine despre ce era vorba. Abia înfiinţată, Masoneria n-avea imaginea publică de mai târziu, nici nu apucase (până la Revoluţia franceză)

să săvârşească manevre decisive, de mare anvergură. Multe personalităţi intrate în loje mai degrabă conjunctural şi formal, când au ajuns să-şi dea seama mai îndeaproape despre ce era vorba, au încetat să le mai frecventeze, înainte de a apuca să facă ceva compromiţător.

Iar în secolul al XIX-lea, când numeroşi oameni de cultură (dar şi angajaţi politic) s-au înregimentat în diferite structuri masonice din ţară sau din străinătate, cei mai mulţi dintre ei au făcut-o, oricât ar părea de paradoxal astăzi, din considerente naţionaliste, căci la vremea aceea tactica masoneriei era aceea de a agita şi susţine tinerele naţionalisme, ca factori de dezagregare internă a imperiilor

tradiţionale. De la paşoptişti la junimişti, mulţi au făcut pact cu Masoneria în virtutea acestor temporare interese comune, păstrându-şi însă şi o anumită autonomie atitudinală (de pildă, antisemitismul lui Alecsandri sau conservatorismul lui Maiorescu contrastează vădit cu angajarea lor masonică). Cazurile sunt diverse şi complexe, greu de judecat cu o singură măsură. Şi anumite paradoxuri nu lipsesc nici mai târziu, în plin secol XX: cazul Octavian Goga sau cazul Irineu Mihălcescu (autorul Teologiei luptătoare). Ca să nu mai vorbim de cazul unui A.C. Cuza, cunoscutul campion al antisemitismului şi mare adversar al Masoneriei între cele două războaie fire, s-ar fi lăsat iniţiat în masoneria delle moderne rivoluzioni, moartea martirică pentru Hristos, laolaltă cu toţi fiii lui, ar fi răscumpărat acest păcat de conjuncturală evaziune heterodoxă, ca şi altele mai mari sau mai mici, iar sfinţenia i-ar fi rămas la fel de indiscutabilă chiar şi din punctul de vedere al celei mai inflexibile ultraortodoxii.

„Dialogul" prezent între Biserică şi Masonerie (sincer sau nesincer, apreciat sau depreciat) n-are nimic de câştigat din lipsa de măsură, după cum nici lipsa de măsură nu se răscumpără prin dialog…1

mondiale, dar care în tinereţea sa „junimistă" fusese şi el mason, la rând cu mai toată elita ieşeană a sfârşitului de secol XIX.

1 Articol apărut iniţial în suplimentul Aldine din 6 octombrie 2007, fără lunga notă dinspre final, adăugată la republicarea în Puncte cardinale (noiembrie 2007).

DIMITRIE CANTEMIR (1673 – 1723)

GÂLCEAVA TRADIŢIEI CU MODERNITATEA

Cantemireştii – realitate şi legendă

Că neamul Cantemireştilor s-ar trage din Hanul (Can) Timur (Temir)

Lenk este o fantezie genealogică scornită de Dimitrie Cantemir şi colportată mai târziu şi de fiul său Antioh (el însuşi literat şi ambasador al Rusiei la Londra şi Paris), căruia Voltaire îi scria cu îndreptăţită ironie: „Aş fi bănuit mai degrabă că sunteţi din neamul lui Pericle decât al lui Tamerlan". Deficitului de „sânge albastru" Cantemir

îi prefera o origine păgână, fie ea şi tătărească, la fel de greu de verificat ca şi de crezut. Astfel de genealogii fanteziste îşi vor inventa mai târziu şi un B.P. Haşdeu sau un Mateiu I. Caragiale, „evghenia".

fiind şi un mod de a depăşi complexul marginalităţii româneşti, dar şi un reflex al mentalităţii medievale, perpetuat în sânul elitelor europene până în plin secol XX.

În realitate, Constantin Cantemir, tatăl, născut pe la 1612, se ridicase, prin merite militare, din condiţia de răzeş, fiind, ne asigură Neculce, „om prost, mai de gios, că nici carte nu ştia", iar boierimea mai întemeiată (un

Radu Greceanu, bunăoară) îl ţinea de „herghelegiu" (crescător de cai), căftănit abia după 1660 şi urcat în scaun cu ajutorul lui Şerban Cantacuzino, influentul domn al Ţării Româneşti. Ştia să-şi urmărească interesele, iar dacă era nevoie, nu se dădea înapoi de la abuzuri şi cruzimi, el fiind cel care, printre altele, credincios Porţii şi pornit să anihileze partida polonofilă, a tăiat capul lui Miron Costin, cronicarul cel atât de preţuit mai târziu de

Dimitrie Cantemir (care într-o vreme intenţionase să traducă în latineşte

De neamul moldovenilor). Desigur, portretul pe care fiul îl face tatălui în

1 Indirect şi cu mijloace superioare, Dimitrie Cantemir l-a continuat pe Miron Costin, atât în Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae, cât şi în Vita Constantini Cantemyrii cognomeno senis, Moldaviaeprincipis (ce înregistrează succint evenimentele istoriei moldoveneşti de la 1661 până spre sfârşitul secolului al XVII-lea). Proza rimată din Istoria

Vita Constantini Cantemyrii… (redactată, după toate semnele, între 1714 şi

1716) este unul idealizat, urmând, în mare măsură, modelul clasic al biografiilor plutarhiene.

Mama, Ana Bantăş, se trăgea la rândul ei dintr-o familie de boiernaşi proveniţi din negustori. Chiar dacă fecior de domn şi domn el însuşi pentru scurtă vreme, se vede că Dimitrie Cantemir a fost mai degrabă un aristocrat al spiritului decât unul de sânge (în această

privinţă, fiul său Antioh, părintele român al poeziei ruse, cel atât de mândru de originea sa ilustră, a avut, prin mamă, avantajul eredităţii cantacuzineşti).

Viaţa între două imperii

Născut la 26 octombrie 1673, Dimitrie a primit o educaţie aleasă, avându-l ca dascăl în ţară pe grecul Ieremia Cacavelas, teolog cu deschideri umaniste. Cerut ostatic de turci (ca o garanţie pentru fidelitatea tatălui), a stat la Constantinopol între 1688 şi 1691, studiind la Academia Patriarhiei ortodoxe. Pe lângă greacă, latină şi slavonă, limbi ştiute încă din ţară, învaţă turca, persana şi arabă (se zice că, la maturitate, ar fi stăpânit 12 limbi).

Tânărul prinţ e om de lume, cântă la tambură (mai târziu va scrie un tratat de muzică turcească!) şi nu dispreţuieşte petrecerile rafinate. La Constantinopol îşi face numeroase relaţii, atât în lumea culturală, cât şi în cea diplomatică, iar mai târziu tot acolo trebuie să fi deprins franţuzeşte şi italieneşte.

Vine pentru scurtă vreme în ţară, cu perspectiva domniei, dar, „lucrat" la

Poartă de Constantin Brâncoveanu (neîmpăcatul rival al Cantemireştilor), nu este confirmat pe tron. Întors la Constantinopol, îşi continuă studiile şi, o vreme, îndeplineşte oficiul de „capuchehaie" (ambasador).

După două domnii ale fratelui său Antioh (cel „greu de cap şi molâu", cu care se avea destul de rău1), Dimitrie ajunge şi el pe tron (1710 – 1711), primind din partea vizirului, la plecarea din Ţarigrad, următoarea recomandare (căreia n-a avut vreme să-i dea curs, de va fi luat-o cumva în serios): „Să-mi prinzi pe Brâncoveanu-vodă munteanul, să mi-l trimiţi aicea viu, şi de la împărăţie vei avea mare dar şi cinste, şi în locul lui tu vei rămânea acolo domn neschimbat" (după Neculce – cronicar nu prea iubitor de Cantemireşti).

Ieroglifică vine şi ea în continuitatea strădaniilor de versificare românească inaugurate, la nivel cărturăresc, de Miron Costin şi Dosoftei Mitropolitul.

1 Când Brâncoveanu, prin relaţiile la Poartă ale vărului său Toma Cantacuzino, face ca

Dimitrie Cantemir să fie aruncat vremelnic în închisoare (de unde s-a răscumpărat pe bani grei), Antioh Cantemir, aflat în a doua domnie, îşi reneagă fratele mai mic, refuzând să-i plătească răscumpărarea, „chiar de ar sta acolo o mie de ani"!

Visând la eliberarea creştinătăţii de sub păgâni, face alianţă cu ţarul Petru cel Mare (Lutk, 13 aprilie 1711). „Iată, s-a ivit Petru Alexeevici, ţarul Rusiei, care – cu arma de neînvins a crucii – vine să dezrobească popoarele creştine din robia păgânilor. Este nevoie ca noi să ne unim în alianţă armată cu dânsul şi să pornim din toată inima şi legându-ne cu toată soarta noastră", sună proclamaţia către norodul moldav, semnată de domn şi de floarea boierimii.

Ţarul vizitează Moldova, lăsând localnicilor o amintire de neşters: cu statura lui de uriaş, merge pe jos şi fără alai prin Iaşi, admiră complezent turnul

Goliei, îi place vinul cu pelin şi toarnă cu mâna lui mesenilor (inclusiv femeilor), dar mai ales are drag de Cantemir, pe care-l pupă în văzul tuturor, zice

Neculce, „pe faţă, pe cap şi pe ochi, ca un părinte pre un fiiu al său". După ce planurile li se prăbuşesc prin înfrângerea de la Stănileşti (iulie 1711), Cantemir trece în Rusia (iniţial ascuns în caleaşca împărătesei), cu familia şi credincioşii săi. Ţarul refuză să-l extrădeze turcilor („Le-aş putea da toată ţara, până la Kursk, căci îmi rămâne nădejdea de a o recuceri, dar mi-e cu neputinţă să-mi calc credinţa şi să las în mâinile lor un principe care şi-a pierdut domnia pentru mine, căci onoarea, o dată pierdută, n-o mai poţi redobândi"), îi dă titlul de principe serenissim al Rusiei, pensie de 6.000 de ruble anual, locuinţă la Moscova şi moşii în ţinutul Harkovului (Dimitrievka).

În 1712 îşi pierde soţia (Casandra Cantacuzino, care-i născuse 10 copii), iar în 1720 se recăsătoreşte cu cneaghina Anastasia Trubetkoi (18 ani), fiind născut chiar de ţar. Rămâne sfetnic intim al acestuia şi membru al senatului, chemat în cele din urmă la Petersburg, unde se ţese şi relaţia dintre fiica lui, Maria, şi Petru cel Mare (căruia aceasta îi va naşte un fiu mort, se pare că prin grija ţarinei lezate, care-l plătise în ascuns pe doctorul grec ce veghease naşterea). Pâinea exilului nu-i tocmai amară: dincolo de imensa sa

trecere la curte şi de faima sa de erudit, de-acum europeană, Cantemir îşi sporeşte averea, se desfată cu lulele şi vinuri de soi, tulburându-l doar gelozia pe tânăra lui soţie1 şi – tot mai dese – crizele de diabet.

Moare în reşedinţa sa din Ucraina, în prag de toamnă, la numai 50 de ani, tocmai de pe urma acestei boli. Secretarul său, Iliński, notează data exactă: 21 august 1723.

Arme şi litere

După faimoasele disputele medievale între „arme" (cariera militară) şi

„Litere" (cariera intelectuală), idealul uman al Renaşterii a visat să le reu

1 „Femeie pricepută în urzeli, cu mult tupeu şi cam nărăvaşă din fire", notează un contemporan (prinţul Dolgorukov).

nească, iar Dimitrie Cantemir a fost o întruchipare târzie a acestuia. Chiar dacă celebru l-a făcut pana, iar nu spada, el era un bun strateg şi mânuitor al armelor, iar cu un an înaintea morţii, în contextul unor mari serbări imperiale, mai era în măsură să ofere un număr de virtuozitate: costumat în mare vizir, făcu o frumoasă demonstraţie de călărie turcească, întorcându-se brusc din galop şi atacând cu lancea, în aplauzele nobilimii şi ale corpului diplomatic.

Din păcate, ca om politic, el a fost victima propriului idealism utopic (simptom destul de răspândit în epoca barocă, mare urzitoare de planuri niciodată puse în practică, sau jalnic eşuate, atât în Apus cât şi în Răsărit) 1, dar şi a iluziilor de dominaţie mesianică şi de occidentalizare forţată ale lui

Petru cel Mare (care până la urmă n-a reuşit decât să radă bărbile ruşilor şi să lase un testament politic devenit obsesie imperialistă sub toate regimurile, inclusiv sub cel bolşevic). Aventura de cruciat târziu a lui Dimitrie Cantemir (ca şi uneltirile de altă natură ale Brâncoveanului, mai apropiat de austrieci decât de ruşi) explică reacţia turcească de instituire a fanariotismului, sub care ţările române vor rămâne mai bine de un secol, cu urmări sociale şi sufleteşti fatale „fibrei" naţionale2.

Ca scriitor, savant şi gânditor, Dimitrie Cantemir a deschis însă calea modernităţii în cultura română şi ne-a dat primul certificat de

europenitate majoră, la răscrucea dintre Orient şi Occident, fiind din 1714 (la propunerea filosofului Leibniz) membru al Academiei din Berlin, iar o parte din opera sa circulând în toată Europa (fie în latină, fie tradusă în limbile moderne de mare prestigiu cultural: germană, engleză, franceză, italiană), ba chiar şi dincolo de ocean (unde, nu demult, academicianul Virgil Cândea a descoperit originalul latinesc integral din Istoria Imperiului Otoman, pe care l-a şi editat în 1999 şi 2002). Şi tot el a deschis marea serie a personalităţilor enciclopedice româneşti (ilustrată îndeosebi de B.P. Haşdeu, N. Iorga şi M. Eliade)

Blaga îşi intitula astfel una dintre poeziile de maturitate. Unicornul sau inorogul este un animal fabulos, calul cu un corn în frunte, simbol al puterii, dar şi al purităţii, cu acces la tainele mai presus de fire. În romanul său de tip fabulă, Istoria ieroglifică („încifrată", am zice noi astăzi), în care

1 Poate că la aceasta se va fi referit Eminescu în enigmaticele versuri din Epigonii: „Cantemir croind la planuri din cuţite şi pahară…"

2 România de azi este, în mare măsură, rezultatul trist al unui trecut istoric tarat de un veac de fanariotism şi o jumătate de veac de comunism.

Ce aude unicornul?

se confruntă împărăţia Leului (a animalelor, respectiv Moldova), cu cea a

Vulturului (a păsărilor, respectiv Muntenia), personaje reale, contemporane autorului, se ascund sub măştile fabulei: Corbul (Constantin Brâncoveanu), Şoimul (Toma Cantacuzino), Struţocămila (Mihail Racoviţă), Filul (fratele

Antioh) etc. Printre acestea, Inorogul îl înfăţişează pe Dimitrie Cantemir însuşi, victimă a uneltirilor numeroşilor săi duşmani, care-l dau Crocodililor (bostangiilor) din împărăţia Peştilor timperiul otoman) 1. Alegându-şi pentru sine masca unui animal fabulos atât de nobil, autorul sugerează, fără falsă modestie, condiţia sa de excepţie: el e un ales, un iniţiat, un organ al spiritului, creator în ordinea eternă, dar neînţeles şi trădat în ordinea vremelnică.

Rodul geniului său e opera ştiinţifică, filosofică şi literară pe care ne-a lăsat-o, de o întindere şi o varietate care uimesc până azi,

atestându-i vocaţia de mărturisitor şi deschizător de drumuri. Prima sa scriere, Divanul sau

Gâlceava înţeleptului cu lumea sau Giudeţul sufletului cu trupul s-a publicat în româneşte, la Iaşi, în 1698 (fiind apoi tradusă în greceşte de Ieremia

Cacavelas). Cum partea a treia reprezintă, în mare, doar o simplă traducere din scrierea postumă (Amsterdam, 1682) Stimuli virtutum, fraena peccatorum… a umanistului unitarian de origine lituaniană Andreas Wissowatius, interesul cade pe primele două părţi, ce întrunesc nu doar calităţi filosofice, ci şi literare. În dialogul când grav, când persiflant dintre înţelept şi Lume se regăseşte, printre altele, topos-ul enumerativ al gloriilor apuse (Ubi sunt qui ante nos?), pe care-l exersase şi Miron Costin în Viiaţa lumii, dar care la Cantemir capătă un plus de patos şi de cadenţă solemnă, răzbătând chiar dincolo de greoaia topică latinizantă: „Ce s-au făcut împăraţii perşilor cei

1 Jelania Inorogului cu acest prilej, antrenând, în crescendo, toate elementele firii, de la chtonic la uranic, ca într-o vedenie apocaliptică ritmată şi rimată la modul popular (poate prima dezvoltare estetică a bocetului tradiţional în literatura noastră cultă), constituie culminaţia lirică a artei literare cantemiriene (unora amintindu-le de tânguirea lui Ghilgameş la moartea prietenului său Enkidu): „Plecatu – s-au cornul Inorogului, împiedicatu – s-au paşii celui iute, închisu – s-au cărările cele neîmbiate, aflatu – s-au locurile cele necălcate… Toate puterile i s-au curmat, toţi prietenii l-au lăsat… fără de acum în ceriu să zboare, n-a scăpa; o mie de capete de ar avea, iarbă n-a mai mânca… Munţi, crăpaţi!

Copaci, vă despicaţi! Pietri, vă fărâmaţi! Asupra lucrului ce s-au făcut – plângă piatra cu izvoare, munţii puhoaie pogoară, lăcaşurile Inorogului, păşunile, grădinele, cernească să, păleascăsă, veştedzeascăsă, nu mai înverdzească, nici să odrăslească, ci pre domnul lor cu jele, prestăpânul lor negrele, suspinând, tânguind, neîncetat să pomenească! Ochiuri de cocoară, voi, limpedzi izvoare, a izvorî vă părăsiţi şi-n amar vă primeniţi!… Mutesă

Arcticul, strămutesă Andarticul, osia sferească în două să frângă, toată iuşorimea în chentru să-mpingă, stihiile toate tocmirea să-şi

piardză, orânduiala bună în veci să nu mai valiză, toate îndărăpt şi-n stânga să să-nvârtejască, de jale să se uluiască, de ciudă să se amurţască şi dreptatea Inorogului în veci să povestească!"

mari, minunaţi şi vestiţi? Unde este Kyros şi Crisos? Unde este Xerxis şi

Artaxerxis, carii în loc de Dumnedzău să socotea şi mai puternici decât toţi oamenii lumii să ţinea...? Unde este Alexandru Marele, Machidonianul, carele nu pentru mărimea statului [staturii sale], ce pentru mari şi minunate războaie şi a multe ţări biruinţă Marele se numeşte? Şi să nu te mai pentru alţii vechi şi minunaţi ai grecilor împăraţi întreb, ci pentru aceşti mai de curând: unde este Constantin Marele, ziditoriul Ţarigradului [Constantinopolului]? Unde este Justinian, cel ce-au acea minunată şi de toată lumea lăudată şi în toate unghiurile a rătunzelii pământului [globului pământesc]

vestită zidit biserică, care Zvânta Sofia să cheamă?..." ş.a.m.d. Virtuţile sale literare se vor consolida în Istoria ieroglifică (terminată în 1705), primul roman românesc (din păcate, fără impact asupra istoriei literare, fiind editat numai mult mai târziu, spre sfârşitul secolului al XIX-lea, ca şi Ţiganiada lui Ioan Budai-Deleanu, cu care are în comun aceeaşi diviziune epopeică în 12 părţi şi aceeaşi plăcere pură a plăsmuirii), plin de fantezie şi savant elaborat, dar deconcertant la lectură, nu atât din pricina limbii arhaice sau a obscurităţii alegorice (autorul dă la sfârşit o „scară" care decodează toate

„Ieroglifele"), cât a topicii latinizante şi a excesului „ritoricesc" în genere.

Tot în româneşte va redacta Cantemir, mai spre sfârşitul vieţii, Hronicul a vechimii româno-moldo-vlahilor (rămas neterminat, dar deschizând calea istoriografiei noastre moderne, laolaltă cu Istoria Ţării Româneşti a stolnicului Constantin Cantacuzino, unchiul Brâncoveanului).

Grosul operei l-a scris în latineşte: de la Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago (Ştiinţa sacră cea de nezugrăvit), numită şi Metafizica sa (eseu filosofic neterminat – cu sursa cea mai transparentă în J.B. Van Helmont, discipolul lui Paracelsus: Causae et iniţia naturalis, Archeus faber, dar mai ales De tempore şi Formarum

Ortus – rămas până azi în românește doar în traducerea parțială a lui N. Locusteanu din 1928), până la monumentala sinteză Incrementa atque decrementa aulae othomanicae (Creșterea și descreșterea Imperiului otoman), tipărită mai întâi în traducere engleză (The History of the Growth and Decay of the Othman Empire, Londra, 1734 – 35), apoi în franceză (Histoire de l'Empire Ottoman, ou se voyent les causes de son agrandissment et de sa decadence, Paris, 1743) și germană (Geschichte des Osmanischen Reiches nach seinem Anwachsen und

Abnehmen, Hamburg, 1745), iar numai în 1876 și în românește (Istoria curții aliotmănești, în ediția Operele principelui Demetriu Cantemir a Academiei

Române, vols. III-IV, în traducerea nu tocmai grozavă a lui Iosif Hodoș).

Un loc aparte îl ocupă Descriptio Moldaviae, lucrare comandată de Academia din Berlin și care conține – pe lângă neprețuite informații istorice și etnografice – prima hartă a Moldovei, realizată chiar de autor.

Sistemul religiei mahomedane, lucrare apărută inițial în rusă (Petersburg, 1722), consultabilă și astăzi cu folos, este prima monografie a unei religii realizată de un român. Se cuvine poate menționat că, deși a cochetat cu filosofiile vremii și a alunecat uneori spre metafizica raționalistă sau spre morala stoică, Dimitrie Cantemir a păstrat o principială perspectivă teologică asupra lumii și a rămas mereu atent la puritatea învățăturii ortodoxe, spre bătrânețe criticând cu promptitudine, în latină (Loca obscura în

Catechisi…), un catehism slavonesc de epocă (1720) viciat de alunecări spre protestantismul de tip luteran1.

1 Pentru dimensiunea teologică a operei cantemiriene, cf. Între altele, Dimitrie Cantemir, Loca obscura, traducere și comentarii de T. Bodogae, în Biserica Ortodoxă Română, an XCI (1973), nr. 9 – 10; Vasile Mihoc, „Sfânta Scriptură în opera lui Dimitrie Cantemir", în Studii teologice, an XXV (1973), nr. 5 – 6; Nicolae Chițescu, „Ortodoxia în opera lui Cantemir", în Glasul Bisericii, an XXXII (1973), nr. 9 – 10; Antonie Plămădeală, „Dimitrie Cantemir, teologul", în voi. Dascăli de

cuget şi simţire românească, Bucureşti, 1981. Pentru dimensiunea filosofică, cele mai bune contribuţii rămân: Dan Bădărău, Filosofia lui Dimitrie

Cantemir, Bucureşti, 1964; Virgil Cândea, Filosofia lui Dimitrie Cantemir (teză de doctorat, 1970), dar şi Raţiunea dominantă. Contribuţii la istoria umanismului românesc, Cluj, 1979; Petru Vaida, Dimitrie Cantemir şi umanismul, Bucureşti, 1972. Pentru dimensiunea filologică şi literar-artistică, cf. mai ales Emil Petrovici, „Limba lui Dimitrie Cantemir", în Gazeta literară din 10 septembrie 1964; Manuela Tănăsescu, Despre Istoria ieroglifică, Bucureşti, 1970; Ştefan Giosu, Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic, Bucureşti, 1973; Elvira

Sorohan, Cantemir în Cartea ieroglifelor, Bucureşti, 1978; Nicolae Manolescu, Istoria critică a literaturii române, vol. 1, Bucureşti, 1990, p. 73 şi urm. (abordare strict estetică). Dintre numeroasele monografii sau prezentări generale, cf. de pildă, P.P. Panaitescu, Dimitrie

Cantemir. Viaţa şi opera, Bucureşti, 1958, 1. D. Lăudat, Dimitrie Cantemir. Viaţa şi opera, Iaşi, 1973, sau sinteza lui Al. Piru din Istoria literaturii române de la origini până la 1830, Bucureşti, 1977, pp. 268 – 311. Pentru contextul cultural al epocii, cf. Îndeosebi – pe lângă studiile citate ale lui Petru Vaida şi Virgil Cândea – Alexandru Duţu, Coordonate ale culturii româneşti în secolul al XVIII-lea, Bucureşti, 1968; Doina Curticăpeanu, Orizonturile vieţii în literatura veche românească, Bucureşti, 1975; Mircea Anghelescu, Literatura română şi

Orientul, Bucureşti, 1975; Mircea Muthu, Literatura română şi spiritul sud-est european, Bucureşti, 1976; Dan Horia Mazilu, Barocul în literatura română din secolul al XVII-lea, Bucureşti, 1976, şi Literatura română în epoca Renaşterii, Bucureşti, 1884; Edgar Papu, Barocul ca mod de existenţă (2 vols.), Bucureşti, 1977; Ion Istrate, Barocul literar românesc, Bucureşti, 1982. Se poate consulta cu folos şi volumul antologic Dimitrie Cantemir interpretat de… (ed. Suzana-Carmen Dumitrescu), Bucureşti, 1977. Cei mai mulţi analişti iluştri de dinainte de 1945 (N. Iorga, S. Puşcariu, N. Cartojan, G. Călinescu, N. Bagdasar etc.)

sunt astăzi depăşiţi. Unele contribuţii la studiul personalităţii şi

operei cantemiriene vin şi de dincolo de Prut, în română, rusă sau ucraineană, de la Dimitrie Cantemir în Rusia de

Ştefan Ciobanu (Bucureşti, 1925; reed. 2000; cf. şi Istoria literaturii române vechi, Bucureşti, 1989) până la V.N. Ermuratscii, Dmitrii Kantemir, Chişinău, 1983, sau A.I. Babii, Dmitrii

Kantemir, Moskva, 1984 (cu menţiunea că autorii ruşi şi ucraineni trebuie consideraţi cu prudenţă, având tendinţa de a-l asimila pe D. Cantemir culturilor şi literaturilor respective).

Cele mai bune ediţii de până azi ale scrierilor sale sunt cele din seria de

Opere complete inaugurată în 1973 şi îngrijită de regretatul academician

Virgil Cândea (cel mai de seamă cantemirolog al nostru din ultima jumătate de secol), iar ultima mare ispravă în domeniu i-a aparţinut regretatului profesor universitar Dan Sluşanschi (ediţia critică Descriptio Antiqui et Hodierni

Status Moldaviae / Descrierea stării de odinioară şi de astăzi a Moldovei, Editura Institutului Cultural Român, Bucureşti, 2006), provocând nevrednicia prezentului la redescoperirea mobilizatoare a vredniciei trecutului, pe care ar cam fi vremea să-l cunoaştem mai bine şi să-l binemeritäm din nou.

I de ian ale romi vei, idpe
MIHAI EMINESCU (1850 – 1889)
CUM SE CUVINE ÎNŢELEASĂ
DOINA LUI EMINESCU
U.

Doina lui Eminescu, pe care Octavian Goga o numise cândva – retoric, firește – „cea mai categorică evanghelie politică a românismului” 1, tinde să fie receptată astăzi ca o piesă de la periferia creaţiei eminesciene, discutabilă atât sub aspect estetic, cât şi sub aspect ideologic. Ea ar merita cel mult complezenţa noastră (în felul în care o merită, bunăoară, Un răsunet de Andrei

Mureşanu). Nu lipseşte nici punctul de vedere conform căruia Doina ar fi un reflex al nebuniei poetului, având în vedere că

închegarea ei definitivă s-a produs cu puţin înaintea crizei fatale (în vara lui 1883). Aprecierile de felul acesta pornesc, dacă nu de la o inabilă frondă antiromânească, în orice caz de la nişte neînţelegeri de principiu.

Mai întâi este vorba, adesea, de o inadecvare a criteriilor estetice. Cu toate că aparţine unui autor cult, Doina trebuie judecată după estetica poeziei populare, căreia Eminescu i s-a circumscris în mod voit, cu o genială putere de transpunere şi sinteză creatoare. Scoasă din acest sistem de referinţă, orice discuţie asupra ei devine arbitrară şi nelegitimă.

În al doilea rând, Doina nu este o scriere ideologică, ci o creaţie artistică, fictivă şi simbolică, tocmai de aceea ireductibilă la o contingenţă istorică precisă. Ea este expresia lirică a necesităţii de conservare a fiinţei şi a identităţii naţionale, ceea ce nu constituie o năzuinţă politică sau filosofică, ci una ontologică şi morală, un ideal care totalizează şi transcende fenomenalitatea brută. Citită prost, ea poate părea o profesiune de credinţă rasistă.

Citită adecvat, ea nu este decât „ficţiunea ideală" a posibilei noastre afirmări pe linia şi în cadrele neamului. Cât despre invocarea „nebuniei" poetului, aici neadevărul se împleteşte cu infamia. Textul nu numai că nu are niciun semn de incoherenţă, dar atitudinea lui fundamentală şi multe dintre aspectele particulare se regăsesc de-a lungul întregii creaţii eminesciene. Doina

Mustul care fierbe, Imprimeria Statului, Bucureşti, 1927, p. 43.

n-aduce nimic esenţial nou, ci este doar sinteza ultimă a unei coordonate majore a spiritului eminescian, evidente încă din epoca vieneză (G. Călinescu avea temeiuri să presupună că poezia e cu mult anterioară apariţiei sale publice; nu-i exclus ca „geneza interioară" a Doinei să se lege de pregătirea serbărilor de la Putna, din 1870 – 71). Pe de altă parte, există în scrisul lui

Eminescu accente lirice la fel de „radicale", din vremuri în care nu putea fi suspectat de vreo urmă de „nebunie".

Doina nu e nicidecum o producţie inferioară sau marginală, ci, la o analiză atentă, o creaţie reprezentativă şi testamentară, o capodoperă în genul ei, cel puţin în spaţiul sensibilităţii româneşti. În

poezia aceasta, ca şi în alte câteva din aceeaşi categorie, geniul lui Eminescu se subsumează subtil geniului folcloric. „Eul" liric se obiectivează, în sensul absorbţiei „sinelui".

Individual în „sinea lărgită" a neamului său. Vocea lirică devine expresie unanimă şi supratemporală de revoltă, durere şi nădejde românească.

Taina acestei reprezentativităţi exemplare – care nu rezultă numai din cutare text, ci şi din imaginea globală a operei – au subliniat-o toţi comentatorii lui de seamă: „expresia integrală a sufletului românesc" (N. Iorga), „mai mult un exponent decât un individ" (G. Călinescu), „conştiinţa noastră mai bună" (C. Noica) etc. (Din păcate, pe fondul trufiei contemporane a

„Eului", a disoluţiei lui „noi" fie în aventurile individualismului anarhic, fie în pseudocomunitarismul maselor depersonalizate, virtutea tradiţională a „personalismului transindividual" e din ce în ce mai puţin înţeleasă; de aici dubla criză: a spiritului religios şi a spiritului naţional) 1.

Nimic nu putea servi mai bine acestui „lirism obiectivat" decât specia tradiţională a doinei şi simplitatea limbii populare, cu neostentative nuanţe arhaice şi regionale. Intuiţia artistică a lui Eminescu a selectat formele cele mai adecvate acestui tip de discurs, cu virtuţi deopotrivă comprehensive, persuasive şi mnemotehnice, indiferent de condiţia socială sau intelectuală a receptorului român. Avem aici principala explicaţie a popularităţii de odinioară a Doinei eminesciene, precum şi a forţei ei mobilizatoare din momentele de tensiune naţională (chiar şi cei ce, în pripa raţiunii sceptice, tind să o considere

„Desuetă", „retrogradă" sau „reacţionară", ajung să se lase purtaţi, în clipele de euforie comunitară, de vraja sonurilor ei2; e ceva care urcă din adâncurile

1 Este, în fond, criza globală a Tradiţiei. Cf. consideraţiile despre dinamica tradiţiei, cu distincţia fundamentală între „impersonalizare" („dezapropiere") şi „depersonalizare", în André Scrima, Timpul Rugului Aprins. Maestrul spiritual în tradiţia răsăriteană, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, mai ales pp. 41 – 48.

2 Să ne amintim cât de des s-a făcut apel la Doina lui Eminescu în cele câteva luni de incandescenţă naţională de după prăbuşirea regimului comunist. În timpul lungii demonstraţii din Piaţa Universităţii (aprilie-iunie 1990), se luase obiceiul ca Doina să fie declamată fiinţei etnice, ceva care ne transcende, în mod inefabil, individualitatea şi raţionalitatea). Poate că nimeni nu s-a priceput mai bine decât Eminescu să pună în vibraţie coardele cele mai sensibile ale sufletului românesc, coborând până spre rădăcinile „subconştientului" etnic (în sens blagian).

Prin această însuşire harismatică este Eminescu naţionalist, dincolo de orice conjunctură politică. Doina nu trimite nicidecum spre o agresivitate gregară, cum s-a spus uneori, pariindu-se pe litera textului, ci este cântecul de veghe al românismului, încununat de o îndrăzneaţă aspiraţie mesianică.

Aşezat la hotarul dintre doina de jale şi doina de haiducie (D. Murărașu şi alţii au arătat cum versuri întregi din lirica populară au trecut deliberat în textul eminescian), poetul construieşte un ansamblu metaforic, o hartă sufletească a românismului, ridicând concretul la idealitatea alegorică.

„Prostul – îşi nota undeva Eminescu – este cel care ia metafora ad litteram". Din nefericire, a existat şi există încă ispita unei lecturi „prosteşti" a

Doinei, iar panica unora în faţa acestor versuri se explică tocmai prin această

„Suficienţă" a receptării (sesizabilă mai ales la neromâni).

Discutând cazul lui Constantin Dobrogeanu-Gherea (Solomon Solomonovici Katz), G. Călinescu scria: „Când este vorba de Doină, Gherea, neputând să se smulgă din condiţia lui de străin şi să înţeleagă valoarea strict fictivă pe care noi o atribuim poeziei, găseşte că Eminescu «a dat doinei un conţinut absolut fals». [...] însă dacă Doina e conţinutistic xenofobă, ca poezie ea depăşeşte orice tendinţă şi exprimă numai aspiraţia spre o formă de stat fabuloasă [...]. Doina simbolizează tocmai idealul naţiunii" 1.

Iar D. Murărașu adaugă, în felul său mai didactic: „În poeziile lui Eminescu nu avem a face cu naţionalismul militant, cu un naţionalism

care să aibă scopul de a determina atitudini ori fapte sociale, ci cu naţionalismulemoţie, care se dezlănţuie cu toată forţa şi se topeşte întreg în sufletul poetului creator. [...] Numai în planul ideal al poeziei Eminescu îşi putea găsi destinderea sufletească..." 2.

zilnic, de un cunoscut actor, din balconul Universităţii, electrizând manifestanţii. Din păcate, poezia a fost recitată tot timpul fără versul „Şi cum vin cu drum-de-fier", care lipseşte din prima ediţie Maiorescu (pe atunci proaspăt reeditată anastatic, dar având la urmă nişte „Corecţiuni şi emendări" care au fost trecute cu vederea). Nu s-a găsit nimeni să atragă atenţia... După 45 de ani de comunism, una dintre cele mai populare poezii ale lui Eminescu fusese aproape uitată... (Aşa cum uitat fusese şi „Deşteaptă-te, române..."

— Răsunetul lui Mureşanu –, decretat ulterior imn naţional, dar din care, în ziua de 21

decembrie 1989, în aceeaşi piaţă, cei mai tineri abia de-şi aduceau aminte prima strofă!).

1 Istoria literaturii române de la origini până în prezent, ed. a doua [Al. Piru], Editura

Minerva, Bucureşti, 1982, p. 551.

2 Naţionalismul lui Eminescu, Editura Pacifica, Bucureşti, 1994, p. 253.

Este o naivitate să cauţi cu obstinaţie în Doină imediatul istoric, politic sau geografic. Denumirile de râuri, localităţi sau provincii devin aici metafore ale unui spaţiu sufletesc; „străinul" („muscal" sau de altă origine), „neagra străinătate", desemnează în plan metaforic orice primejdie de anulare sau pervertire a identităţii naţionale, fie ea prezentă, trecută sau viitoare;

„Drumul-de-fier" nu-i atât o aluzie la afacerea Stroussberg, cât un simbol al civilizaţiei materiale care tinde să ne otrăvească, în numele „utilitarismului".

modern, fiinţa moral-spirituală („Toate cântecele pier"), problemă care nu-i numai a „românului" („creştinului"), ci a omului tradiţional în genere1;

„Codrul – frate cu Românul" trimite la viziunea de origine tradiţională a

„Etnosferei", evidenţiată şi în Scrisoarea III („... râul, ramul/ Mi-e prieten numai mie..."); blestemul („Cine-au îndrăgit străinii...") devine expresie metaforică a revoltei interioare şi rechizitoriu liric al trădării de sine; în fine, invocarea retorică a lui Ştefan cel Mare (în Scrisoarea III fusese invocat

Vlad-Ţepeş) trimite spre un ideal mesianic proiectat într-un viitor nedefinit, expresie ultimă a unui îndelungat cumul mistic al devenirii istorice a neamului.

Doina eminesciană se încheie cu această viziune grandioasă a „mântuirii", văzute ca rod posibil al unei con-lucrări între vrednicia făptuirii omeneşti şi harul dumnezeiesc care proniază lumea („Doar s-a-ndura Dumnezeu/

Ca să-ţi mântui neamul tău!"). Această salvare infraistorică implică, pe de altă parte, o desăvârşită unitate de credinţă şi acţiune (împotriva tuturor

„Duşmăniilor", fizice şi metafizice), angajând atât omul („Ai s-aduni Moldova toată"), cât şi elementele Firii („îţi vin codrii-n ajutor"), pe linia acelui

„Sentiment cosmic şi organic" al sensibilităţii răsăritene (care a trecut şi-n celebra teorie a „creştinismului cosmic", atât de dragă lui Mircea Eliade).

În subtext se simte o critică implicită a „lenei" şi „resemnării" româneşti, iar cutare pagină din publicistica poetului ne poate înlesni, cred, înţelegerea simbolului mesianic al Doinei: „Bietul Ştefan Voievod! El ştia să facă fărâme pe turci, tătari, Ieşi şi unguri, ştia niţică slavonească, avuse [soţ mai multe rânduri de neveste, bea bine la vin vechi de Cotnar şi din când în când tăia capul vreunui boier ori nasul vreunui prinţ tătăresc. Apoi descăleca târguri de-a lungul râurilor, dăruia panţârilor şi dărăbanilor locuri bune pentru păşunatul hergheliilor de cai moldoveneşti, a turmelor de oi şi de vite albe, făcea mănăstiri şi biserici, şi apoi iar bătea turcii, şi iar descăleca târguri, şi iar se însura, până ce şi-au închis ochii în cetate la Suceava şi l-au îngropat

1 Papa Grigore XVI (1831 – 1846) lansase calamburul potrivit căruia căile ferate (chemins defer) erau căile infernului (chemins

d'enfer). Deşi Pius IX (1846 – 1878) admisese în urmă transportul feroviar, rezervele au mai persistat o vreme în cercurile catolice conservatoare.

cu cinste în mănăstirea Putnei. Ce-şi bătea el capul cu idei cum le au d-alde gazetari de-ai noştri, ce ştia el de subţietura de minte din vremea de astăzi?" 1. (Să nu uităm că Doina, în versiunea ajunsă până la noi, fusese destinată iniţial dezvelirii statuii lui Ştefan – 5 iunie 1883 – de la Iaşi!)

Eminescu era potrivnic deci idealismului prost şi indiferentismului naţional, înţelegând să opună, la modul romantic, cum a făcut-o în atâtea alte rânduri, icoana eroică a trecutului unui prezent decăzut şi debusolat. Nostalgiile lui patriarhale – cu acel reper poetic-convenţional al „anului 1400", cu viziunea „Daciei ideale" sau a raiului codrenesc al „Ţării de Sus" („Săracă ţară de sus, / Toată faima ţi s-a dus! / Acu cinci sute de ai/ Numai codru îmi erai; /

Împrejur creşteau pustii, / Se surpau împărăţii, / Neamurile-mbătrâneau, /

Crăiile se treceau, / Numai codrii tăi creşteau…") – nu erau atât o formă retrogradă de conservatorism arhaizant, ci expresia poetică a nevoii de puritate şi rezistenţă naţională. „Sănătoasa barbarie" (al cărei reflex se simte şi-n versurile Doinei) nu reprezintă formula unei simple exaltări paseiste, ci o invitaţie ocolită la un soi de realism constructiv, pe linia tradiţiei naţionale; ea nu trebuie înţeleasă „prosteşte", ca expresie a sălbăticiei neaoşe sau a patologiei reacţionare, ci ca formulă a echilibrului şi vitalităţii etnice – temeiuri fireşti ale oricărei afirmări şi „mântuiri" viitoare.

Prin Tradiţie spre Mântuire – iată sensul ultim al Doinei şi al eminescianismului în genere. Dar nu este oare acesta un adevăr… universali

1 M. Eminescu, Opere, ed. Perpessicius, vol. X, Editura Academiei, Bucureşti, 1989, p. 28.

OBOSEALA DE EMINESCU

Adulat sau hulit, Eminescu rămâne marea piatră de încercare a culturii româneşti. Ne putem „odihni" în el, cum s-a spus, sau putem „obosi" de el, dar indiferenţa refuză să-l încapă. Eminescu este

provocarea perpetuă pe care Dumnezeu a binevoit s-o rânduiască „sub leneşele stele ale polului getic”…

Desigur, adorarea sterilă şi lozincardă a lui Eminescu, devenită clişeu didactic sau propagandistic, vădeşte o patologie a receptării, pe muchia de cuţit dintre stupid şi ridicol. Aceasta nu înseamnă însă că tendinţa inversă, de contestare impioasă şi vehementă, ar avea vreo scuză sau vreo îndreptăţire. Ambele atitudini sunt expresia aproape grotescă a unei neînţelegeri generalizate, îndărătul căreia stă o criză a spiritului receptor, generată la rândul ei de o lungă disoluţie cultural-estetică şi moral-spirituală.

Niciodată, de la popa Grama încoace, Eminescu n-a fost mai neînţeles şi mai nedreptăţit. Niciodată intuiţia eminesciană a unei posterităţi jenante nu s-a confirmat cu atâta pregnanţă, în ciuda faptului că avem astăzi în spate o întreagă eminescologie, girată de mai toată elita cărturărească a României moderne, de la Maiorescu la Perpessicius, de la Călinescu la Noica, de la

Mircea Eliade la Petru Creţia.

Dar contestarea curentă a lui Eminescu (mai mult din considerente politico-ideologice decât cultural-estetice) înseamnă, implicit, punerea între paranteze a unei întregi tradiţii, sfidarea unui întreg şir de antecesori iluştri, faţă de care actuala intelectualitate, sfertodoctă şi teribilistă, seamănă mai degrabă cu o gaşcă gălăgioasă de „fârţângăi” şi de

„Piţipoance”.

Ceea ce surprinde în acest antieminescianism delirant nu-i atât fronda propriu-zisă (oricât de „genial” şi de „reprezentativ”, Eminescu are fără îndoială limitele lui, psihologiceşte şi istoriceşte determinate), cât aerul de aroganţă sau de suficienţă care o însoţeşte cel mai adesea.

Un număr de acum câţiva ani al revistei Dilema (VI/265), rezervat lui

Eminescu şi ilustrat pe pagina întâi cu bancnota de una mie lei vechi (chip de a sugera, cu grosolană „subţirime”, că poetul „s-a ieftinit”), a marcat un fel de paroxism al acestei tendinţe demolatoare (prezentate ca imperativ al

„Demitizării”) 1. N-a mai rămas loc de nicio „dilemă”: sunt

contestaţi fără înconjur, separat sau de-a valma, omul, poetul, gazetarul.

Totuşi, simptomatic pentru resorturile demersului, se insistă asupra operei publicistice, ce ar fi expresia cvasidementială a unei gândiri politice elementare şi retrograde, cu care riscăm să speriem sau să oripilăm Europa

„Vițelului de aur”… Un Cristian Preda (cadru universitar la ES. P.A. şi „nervos” membru al G.D.S.) scrie fără înconjur: „Eminescu trebuie contestat şi demitizat, dar nu pentru rudimentele sale de gândire politică. Din acest punct de vedere, el e realmente nul. Nu ai obiect” (p. 10)! D-l Preda nu expune, nu analizează, nu explică, nu argumentează (i-ar trebui pentru asta cultura politică şi economică a timpului pe care o avea Eminescu); dumnealui afirmă!

D-l Ion Bogdan Lefter, „critic literar”, vârf de lance al stângismului postmodernist, ne asigură că, în fond, nu-i vorba decât de nişte subproducţii gazetăreşti, care abia de umplu un volum din ediţia Perpessicius (cf. p. 6, sub titlul incendiar „«Poetul naţional» între comunism şi democraţie”)!

Afirmaţia este reluată, într-un număr ulterior, de dl. Sorin Şerb (de unde se vede că „dilemiştii” se citesc atent unii pe alţii). Va să zică aceşti „critici”.

necruţători, cu state „europene” şi „multiculturale”, nu numai că n-au străbătut publicistica lui Eminescu, dar se pare că nici măcar n-au catadicsit să răsfoiască mai îndeaproape ediţia Perpessicius, unde articolele politice ocupă nu mai puţin de 5 (cinci) tomuri in quarto (IX-XIII) 2! Dumnealor vor fi crezut, probabil, că publicistica eminesciană era toată în volumul IX („… sau articolele extremistului dezlănţuit de la Timpul, retipărite totuşi în anii ’80, după amânări şi manevre de culise, într-unul din volumele ediţiei critice a operei eminesciene, oprit mai întâi de la vânzare, apoi distribuit pe

1 Abia la mai bine de un an de la apariţia acestui număr, România literară a binevoit să includă (nr. 20/1999) un „dosar” Eminescu (cf. mai ales Ioan Constantinescu, „«Cazul» Eminescu”, pp. 11 – 17), replică punctuală – dar foarte „prudentă” – la numeroasele inepţii apărute în Dilema.

2 Se pare că nu-i de prisos un scurt memento despre această monumentală, dar sinuoasă ediţie a Operelor eminesciene: vols. I-III (1939, 1943, 1944) – „Poezii tipărite în timpul vieţii"; vols. IV-V (1952, 1958) – „Poezii postume"; vol. VI (1963, ultimul apărut în timpul vieţii lui Perpessicius, m. 1971) – „Literatura populară"; vol. VII (1977, ultimul la care

Perpessicius mai apucase să lucreze) – „Proza literară"; voi. VIII (1988) – „Teatrul original şi tradus. Traducerile de proză literară. Dicţionarul de rime"; vols. IX-XIII (apărute între

1980 şi 1989, ultimul, în ordinea apariţiei, fiind volumul X) – „Publicistica" (editarea ei a început sub coordonarea lui Alexandru Oprea şi s-a încheiat sub aceea a lui Dimitrie

Vatamaniuc şi Petru Creţia); vol. XIV (1983) – „Traduceri filosofice, istorice şi ştiinţifice"; vol. XV (1993, ultimul ca dată a apariţiei, marcând încheierea ediţiei) – „Fragmentarium.

Addenda"; vol. XVI (1989) – „Corespondenţa. Documentar".

circuite închise, «pe liste»", scrie dl. Lefter), în jurul căruia s-a făcut oarece scandal (prin răposatul şef-rabin Rosen Moses, marele „prieten" al clasicilor noştri) ...

Cam acesta este nivelul cultural şi „deontologic" al tinerei „elite" contestatare, ce ar voi să aibă credit împotriva unor „perimaţi" ca Vianu, Călinescu sau Noica! Curată lefterie şi serbie culturală la uşa din dos a Sfintei Europe!

Vorba „reacţionarului" de Eminescu: Nu se trec la noi potcoave/ De la iepe demult moarte; / Pune-te de-nvaţă, dragă: / Nu ştii carte, nu ştii carte!...

Societatea noastră de azi trăieşte un descumpănitor complex axiologic şi identitar. Incapabili de a mai dibui sensul propriei tradiţii (dar şi al Tradiţiei în genere) şi furaţi de bovarismul ieftin al „integrării" într-o Europă de spiritualizată şi cinic-utilitaristă, ajustată pe patul procustian al ideologiilor mondialiste şi al intereselor plutocratice, noi ne străduim, cu penibilul inerent oricărei derute nevertebrate, să devenim ceea ce nu suntem: nişte

„Europeni de nicăieri", fără rădăcini istorice şi metafizice, gata să ne iluzionăm în numele unor minciuni occidentale şi să minţim în

numele unor iluzii occidentalizante.

Cel mai „universal" dintre români ne devine o povară. În fond, oboseala de Eminescu nu este decât un simptom al oboselii de noi înşine. Când încetează să mai fie un model paideic sau creator, Eminescu devine un revelator al patologiilor noastre spirituale. Toate „umorile" româneşti sunt funcţie de el. Dovadă că despre Eminescu nu se tace, ci se vorbeşte întruna, chiar în ciuda epigonicei oboseli...1

1 Acest text, apărut în cotidianul Ziua (serie nouă, an V, nr. 1209, sâmbătă 13 iunie 1998, p. 2), a pricinuit reacţii contradictorii. Nu mă simt dator să mă refer în treacăt decât la una dintre ele, care este departe de a mă onora. Poetul Adrian Păunescu mi-a citat textul cu voluptate într-o emisiune televizată, străduindu-se să-l exploateze pro domo. Sper că-i de ajuns să reamintesc aici o vorbă care-i plăcea şi lui Eminescu: Non idem est şi duo dicunt idem.

EMINESCU ŞI CREDINŢA

r w

Mic tablou de familie

Dacă, din câte ştim despre el, căminarul Gheorghe Eminovici, tatăl lui

Eminescu, era om respectuos de cele sfinte, dar nu tocmai bisericos, în schimb fiica stolnicului Vasile Juraşcu, Raluca, mama poetului, pare să fi fost mult mai evlavioasă, cum erau îndeobşte femeile în mediul tradiţional (literatura ne-a familiarizat, în acest sens, mai ales cu imaginea mai plebee a mamei lui Ion Creangă, aşa cum se desprinde ea din Amintiri), şi a ţinut cu tot dinadinsul să aibă, pe moşia de la Ipoteşti, lăcaş propriu de închinăciune, cumpărându-se în acest scop, de la fostul proprietar al Ipoteştilor (Teodor

Murguleţ), o bisericuţă fără turlă, cu clopotniţa de lemn, ce mai poate fi văzută şi astăzi, dichisită după tipic, în cadrul muzeal al locului.

Raluca avea doi fraţi (Calinic şi Iachint sau Iachift), trei surori (Olimpiada, Fevronia, Sofia) şi o nepoată de soră (Xenia) la călugărie, în vestitele mănăstiri ale „dulcii Bucovine" (Olimpiada a fost chiar stareţă a Mănăstirii

Agafton, nu departe de Botoşani). Este interesant că în poezia şi în proza lui Eminescu există multe figuri de „sihaştri", iar el însuşi şi-ar

fi exprimat în treacăt – dar mai ales după 1883 – dorinţa de a se călugări. „Sihăstria”.

eminesciană arată însă mai degrabă ca o formă de autarhie şi însingurare romantică, fără limpezi temeiuri mistice sau dogmatice. Altminteri, Eminescu pare să fi avut ideea elementară că schimnicia, îndeosebi la tinereţe, reprimă în mod vinovat exerciţiul liber şi natural al instinctelor (vezi nuvela

Cezara sau poezia Făt-Frumos din tei). În sensul acesta e şi sfatul dat de bătrânul Eutanasius tânărului Ieronim (care se şi grăbeşte să-l urmeze):

„Eu, mulţămită naturii, m-am dezbrăcat de haina deşertăciunii. Ştiu că tu eşti pân-acum frate laic. Nu te călugări, copilul meu… nu te preface în rasă şi comanac din ceea ce eşti, un băiet cuminte. Am fost săhastru, nu călugăr…” (Cezara).

Mai degrabă din moliciunea firii decât dintr-o discreţie superioară, Raluca nu pare să fi exercitat asupra propriilor odrasle vreo influenţă semnificativă de ordin religios (cum exercitase, în simplitatea ei, mult mai energica Smaranda Creangă, chiar dacă – pe termen lung – rezultatele nu s-au dovedit tocmai cele scontate, „Nică” tratând preoţia persiflant şi arivist, şi sfârşind

„Răspopit” şi dedat la impietăţi de pomină, pe care şi Eminescu zice-se că le-ar fi savurat). În ciuda antecedentelor familiale şi a vecinătăţii cadrului bucovinean înţesat de vetre monahale, niciunul dintre cei opt copii ce au atins maturitatea (alţi trei muriseră prematur), deşi mai toţi au umblat pe la şcoli, n-a fost îndrumat şi nici nu s-a orientat singur spre cariera preoţească sau spre monahism: unul a fost medic, altul jurist (mort „prin împuşcare de sine însuşi”), doi ofiţeri (dintre care unul şi cu studii inginereşti); un altul ar fi urmat şi el cariera medicală, de n-ar fi murit de tifos la numai 16 ani.

E poate semnificativ că Aglae, una dintre surorile poetului (cealaltă, nefericita Harieta, a rămas fată bătrână), căsătorită de foarte tânără şi văduvă puţin după aceea, s-a recăsătorit cu un ofiţer austriac şi n-a ezitat să treacă la catolicism.

Eminovicii aveau, cel puţin în faza adolescenţei, reputaţie de „cai breji”.

Când, în toamna lui 1860, Mihai a venit elev la Cernăuţi, directorul gimnaziului, Ştefan Wolff, ştiutor de isprăvile fraţilor mai mari (Şerban, Nicolae, Gheorghe/Iorgu şi Ilie), ar fi exclamat copleşit: „Şi acesta e tot un Eminovicii".

Cecitatea belferească n-a putut vedea în el mai mult nici după aceea. Mihai n-a ţinut să contravină aşteptărilor, cel puţin sub aspect comportamental.

Călinescu menţionează, între altele: „Nici religia nu era pe placul micului Mihai", care „n-avea nicio tragere de inimă pentru «exortele» popii şi lipsea de la ele des, ori se făcea nevăzut când erau minaţi spre biserică, drept care sfinţia-sa îl «pârli», însemnându-l la conduită cu vorbele: Tadelnswerth wegen Versäumniss der Exorten, adică, mai pe româneşte: «Ticălos, fuge de la predică»".

Şcolaritatea lui Eminescu a fost, de la un capăt la altul, la Cernăuţi sau la

Blaj, una atipică şi problematică, atestând o dată în plus că ordinea şcolară e mereu nepregătită să lucreze cu naturi geniale. S-ar zice că dascălii săi, cu doar câteva excepţii (cum va fi fost şi bietul Arune Pumnul), n-au putut să-l vadă pe Eminescu din pricina Eminovicilor, cam în felul în care cineva nu poate vedea pădurea din pricina copacilor…

«Cred, Doamne; ajută necredinţei mele!»

Tânărul Eminescu (mai ales cel din epoca vieneză), pătruns până-n măduva oaselor de duhul crepuscular al romantismului, însuşit mai ales pe calea nebulos metafizicizantă a paradigmei nemţeşti, pare să se simtă bine în pielea „geniului pustiu", cochetând cu indianismul via Schopenhauer, exaltând suferinţa şi aventura cu titlu experimental, savurând tentaţia luciferică şi împingând scepticismul până la accente de ateism (vezi Mortua est, împărat şi proletar etc.). De pe atunci datează şi dezabuzata definiţie lirică a teologiei:

„Ce e cugetarea sacră? Combinare măiestrită/ Unor lucruri nexistente, carte tristă şi-ncâlcită, / Ce mai mult o încifrează cel ce vrea a descifra". Cu toate acestea, nici ateismul, nici demonismul romantic n-au ajuns niciodată la el atitudini asumate interior, rămânând doar simple reflexe ale unei mode literare şi ale unor conjuncturi sufleteşti

în dinamica sinuoasă a vieţii. Ba mai mult, cum a observat şi Nichifor Crainic, poetul (identificându-se în

Epigonii chiar cu întreaga lui generaţie) resimte de timpuriu lipsa credinţei ca pe o infirmitate. „Ar fi interesant – scrie mentorul gândirist – să cunoaştem toate cauzele pierderilor spirituale ale lui Eminescu, dar mai interesant mi se pare să accentuăm că regretul după un lucru e totuna cu dorinţa de a-l avea. Cine tânjeşte după credinţa şi după speranţa pierdută e în situaţia de a spune, ca în Evanghelie: Cred, Doamne; ajută necredinţei mele! Şi aceasta mi se pare că e starea spirituală a lui Eminescu".

Maturitatea a estompat fronda cu Dumnezeu şi cu religia instituţionalizată, iar dacă în creaţia lirică lui Eminescu îi mai scapă câte un accent de revoltă sau de contestaţie, se vede, în schimb, că el are mare grijă de a menaja în articolele politice sensibilitatea religioasă şi tradiţia bisericească, conştient de răspunderea rolului de „pedagog naţional", pe care a ştiut să-l joace fără emfază. Nichifor Crainic avea dreptate să observe în altă parte, cu privire la

„Naţionalismul genialului Eminescu", că „latura creştină îl preocupă numai tangenţial şi numai sub raportul concepţiei conservatoare". E totuşi dezamăgitor să constaţi câtă neînţelegere manifestă câteodată poetul faţă de moştenirea bizantină (încondeiată în spiritul dispreţului occidental) şi mai ales faţă de iconografia răsăriteană („... icoanele orientale rămân reproducerea unor mumii şi schelete, cari au mai multă asemănare cu chipurile ţepene şi convenţionale din zugrăviturile străvechi ale egiptenilor"). Şi totuşi tot el scria altă dată, cu intuiţie profundă şi cu nostalgică admiraţie: „Credinţa zugrăveşte icoanele-n biserici..." (Melancolie) ...

S-ar zice că, pentru Eminescu, religia ortodoxă, deşi necesară în ordinea morală şi în iconomia vieţii naţionale, contravine exigenţelor estetice ale modernităţii şi incomodează libertatea creatoare a geniului romantic, cu precădere muşcat – vorba lui Nae Ionescu – de „şarpele demiurgiei". Dionis, Ieronim, Toma Nour – alter ego-urile sale din proza literară – stau în mărturisită divergenţă cu formele şi învăţăturile religiei instituţionalizate şi se hrănesc spiritual cu fascinaţii mito-poetice de un sincretism deconcertant.

Dar „vina” o poartă mai degrabă epoca decât oamenii1.

1 Va trebui să se facă odată (cum s-a făcut pentru alte arii culturale) o analiză necomplezentă a proastei aşezări spirituale a secolului al XIX-lea românesc şi a cauzelor atâtor

„Pierderi spirituale”, care n-au fost numai ale lui Eminescu, ci ale „elitelor” mai multor în ciuda declaraţiei din poezia Eu nu cred nici în Iehova, Eminescu, fără să îmbrăţişeze o credinţă determinată şi fără să aibă o fire evlavioasă, purta totuşi un mare respect tradiţiei religioase în genere, iar Bisericii Ortodoxe îi recunoştea statutul de „Maică spirituală a poporului român”. Una dintre pasiunile lui era aceea de a strânge manuscrise vechi, care aveau mai toate, se înţelege, un conţinut religios, dar care pe Eminescu îl atrăgeau mai mult pentru farmecele limbii din bătrâni (a cărei genială sinteză creatoare ne dă până la urmă adevărata şi inegalabila lui măsură). Deşi ortodox, el aprecia mult şi catolicismul, mai ales pentru performanţele culturale ale acestuia.

Era însă critic la adresa protestantismului, care i se părea a fi fost „o iudaizare a creştinismului” (caracterizare neargumentată punctual, preluată desigur de pe aiurea).

Pe vremea când plănuia să se cunune cu Veronica Micle (care avea să moară în acelaşi an cu el, fiind înmormântată la Mănăstirea Văratic, spre scandalizarea unora), se gândiseră amândoi, mai în glumă, mai în serios, să se convertească la catolicism, unde divorţul nu este lesne admis. Ştim că lucrul nu s-a întâmplat, dar episodul rămâne grăitor pentru lipsa patimii sau scrupulelor confesionale.

Încă din tinereţe, când ambiţionase să înveţe sanscrita (îşi procurase gramatica mică a lui Bopp, pe care s-a pus s-o şi traducă), fusese atras şi de religiile indiene (inclusiv de „religia fără Dumnezeu” a lui Buddha, pe care-l găsim amestecat mai târziu chiar şi în variantele de lucru ale Luceafărului), iar pe marginea unui caiet îşi notase cândva, cu evidentă exagerare teribilistă: „Eu sunt budist. Nefiind creştin simplu, ci creştin ridicat la puterea a

10-a”. În necrologul pe care i l-a făcut în vara lui 1889, Caragiale găsea de cuviinţă să-i bifeze „trecerea în Nirvāṇa”, după care îl auzise suspinând în nenumărate rânduri.

Eminescu era sensibil şi la vechile credinţe ale geto-dacilor (vezi, de pildă, Rugăciunea unui dac sau poemul Strigoii), referindu-se nu o dată la Zalmoxis şi la înţelepciunea „preoţilor păgâni", în care el nu vedea însă atât nişte adversari, cât nişte precursori ai creştinismului. „Protocronist" avant la lettre, a avut însă bunul instinct sau superioara cumpănire de a se păstra în spaţiul legitim al creaţiei literare. Protocroniştii de azi nici nu-l înţeleg, nici nu-l merită.

generaţii succesive, de la bonjurişti şi paşoptişti până la junimişti şi semănătorişti. Cu atât mai miraculoasă şi mai fascinantă ne apare aventura spirituală a secolului XX (perioada interbelică), esenţial conformată de duhul Ortodoxiei, de la gândirişti până la aprofundarea mistică a Rugului Aprins. Comunismul a frânt această resurecţie spirituală, iar astăzi, încă nereaşezaţi, pendulăm între paradigma culturală dezbisericită a secolului al

XIX-lea şi paradigma culturală reîmbisericită a primei jumătăţi a secolului XX. Din păcate, „pendularea" noastră are un aer epigonic, părând lipsită de elan şi de vocaţie creatoare.

În general, îl atrăgeau exotismele şi misterele, în tradiţia şi spiritul evaziunilor romantice. Cum s-a spus şi despre Goethe, Eminescu avea mai degrabă un fel de „religiozitate fără religie", în care precumpănea nu dogma, ci mitul, sau, altfel spus, nu revelaţia asumată prin credinţă, ci sacrul reflectat în fantezia plăsmuitoare. Absolutul lui (despre care Rosa del Conte a lăsat o carte esenţială) pendulează ideatic între filosofia religioasă şi mitosofia folclorică, iar conceptul lui de perfecţiune este inseparabil, în ultimă analiză, de formele transfigurării artistice („Şi eu, eu sunt copilul nefericitei secte".

ce are „adânca sete a formelor perfecte").

În scrierile sale postume se găsesc însă şi destule compoziţii cu caracter religios creştin, închinate fie Sfintei Treimi (câteva Terţine pe calapod dantesc), fie

Mântuitorului Iisus Hristos (Christ, înviere), fie Maicii Domnului (Rugăciune, Răsai asupra mea…). Cea mai frumoasă expresie religioasă a liricii eminesciene rămâne, desigur, poezia Rugăciune (chiar dacă e plauzibilă prezumţia călinesciană a unor simple exerciţii de virtuozitate formală, în imediata vecinătate a unor rugăciuni catolice

copiate în caiete, printre care şi Ave Maria):

Crăiasă alegându-te, îngenunchem rugându-te, înalţă-ne, ne mântuie

Din valul ce ne bântuie;

Fii scut de întărire

Şi zid de mântuire, Privirea-ţi adorată

Asupră-ne coboară, O, maică preacurată

Şi pururea fecioară, Marie!

Noi, ce din mila sfântului

Umbră facem pământului, Rugămu-ne-ndurărilor

Luceafărului mărilor;

Ascultă a noastre plângeri, Regină peste îngeri, Din neguri te arată, Lumină dulce clară, O, maică preacurată

Şi pururea fecioară, Marie!

Este oarecum curios că poetul n-a găsit altceva mai bun de făcut cu această splendidă poezie (nepublicată ca atare şi prin urmare nereţinută nici de ediţia Maiorescu din 1883/84) decât s-o introducă în corpul unui poem mai amplu, intitulat exotic Ta twam aşi (corect: Tat twam aşi, în traducere:

„Tu eşti aceasta", formulă sanscrită exprimând principiul neo-buddhist al identităţii formelor dincolo de pluralitatea manifestărilor) şi lipsit de vreo simpatie desluşită pentru „paginile unse a sfintelor scripturi"! însă poate că, pentru astfel de versuri, Dumnezeu îi va fi iertat lui Eminescu mai mult decât va fi putut el păcătui cu bună ştiinţă…

Nedogmatic şi nebisericos, crescut, ca şi Blaga mai târziu, în zarişte

„Eresului" popular, iar în urmă format intelectual în spiritul heterodox al romantismului german, Eminescu a fost totuşi creştin ortodox în adâncurile subconştiente ale personalităţii lui, sensibil la cosmic şi la organic, la taină şi la tradiţie, arzând ca o flacără vie pe altarul românismului creator, călăuzit de o înaltă conştiinţă morală şi de un mare patos vizionar. împărat al cuvintelor, el a stat şi rămâne în bătaia de duh a Cuvântului, dincolo de măsurile veacului, la marea „cină de taină" a veşniciei româneşti, unde credinţa nu mai e aspiraţie,

ci evidenţă biruitoare.

EMINESCU ŞI CREŞTINISMUL

r»

I

Unul dintre abuzurile interpretative privitoare la Eminescu este şi supralicitarea dimensiunii creştine a operei sale, împinsă, mai recent, până la adunarea de semnături pentru… „canonizarea" oficială a poetului1! Mulţi dintre cei ce consideră că „românismul" este inseparabil de creştinism (şi mai ales de ortodoxie) gândesc cam aşa (gândire „dogmatică" în sensul prost al cuvântului): dacă pe de o parte „poetul naţional" este „expresie integrală a sufletului românesc", iar pe de altă parte „ortodoxia este măsura românităţii noastre", atunci Eminescu trebuie musai să fie un autentic creştin ortodox!

Aceştia par a se teme, din uscăciune sufletească şi/sau din cecitate intelectuală, că dacă Eminescu nu-i creştin ortodox ca dânşii, atunci nu mai au ce face cu el! în virtutea unei atari mentalităţi habotnic-reducţioniste, cam trei sferturi din arta şi cultura omenirii ar trebui anulate fără recurs!

Nu ezit să mărturisesc – asumându-mi surâsul ironic al cititorului „emancipat" şi „echidistant" – că şi mie mi-ar fi plăcut ca „poetul naţional", atât de reprezentativ în multe alte privinţe pentru „sufletul românesc", să fi fost mai pătruns, în viaţă şi în operă, de duhul creştinismului – şi mai ales al ortodoxiei „strămoşeşti". Se întâmplă însă că n-a fost aşa…

Nu este vorba de a contesta aici nici „exponenţialitatea" lui Eminescu, nici nota ortodoxă a „specificului naţional", dacă e să ne punem într-o per

1 Principalul promotor al campaniei, protocronistul şi tracomanul Gheorghe Gavrilă-Copil, a colportat şi această enormitate (care nici nu mai are nevoie de comentarii): „Poetul

Mihai Eminescu nu este un Sfânt de Cer, ci un «Sfânt de Pământ»"! După 1989, lui Eminescu i s-a alcătuit şi un imposibil… Acatist (vezi Acatistier-Sinaxar. Sfinţii Români, II, Ianuarie-August, Colecţia „Isihasm", Editura „Conphys", Rm. Vâlcea, 2000, pp. 199 – 208). Acelaşi

Gh. Gavrilă-Copil, confirmându-şi o dată în plus lipsa de discernământ, a pus pe acelaşi site acest text delirant şi splendidul poem în nouăsprezece cânturi Imn Eminescului al!

P. S. Bartolomeu Valeriu Anania (care este operă literară, iar nu acatist, chiar dacă valorifică estetic modelul acatistelor bisericeşti). Faţă cu asemenea manifestări necumpănite, îţi vine să tragi concluzia că nu numai memoria lui Eminescu, ci ortodoxia însăşi trebuie apărată de zelul penibil al „ortodoxismului" decerebrat, care crezând că slujeşte o cauză, nu face decât să o compromită.

spectivă tradiţionalistă. Însă un om, oricât de genial şi de specific, nu poate da seama singur de toate dimensiunile unei tradiţii naţionale, fie şi numai pentru faptul că se supune şi el, în mod fatal, unor determinări istorice şi psihobiografice. A face din Eminescu un poet şi un gânditor creştin cu orice preţ rămâne o mistificare naivă, ce nu aduce vreun folos real nici literaturii, nici religiei. Tot aşa cum nu trebuie trasă nici concluzia opusă, anume că Eminescu ar fi fost complet lipsit de sensibilitate religioasă sau că s-ar putea număra printre exponenţii radicali ai demonismului romantic ori ai ateismului modern. El are mai degrabă, cum s-a zis despre Goethe, „o religiozitate fără religie", explicabilă mai ales prin contextul romantic.

Nu rareori întâlnim la el un eclectism religios, inseparabil de elanul fanteziei lirice şi de recuzita magico-mitologică. Numai în mod cu totul excepţional lucrurile se structurează într-o vagă constelaţie creştină. (Că, în resorturile

„Abisale" ale spiritului său, Eminescu poartă pecetea „stilistică" a ortodoxiei, a sensibilităţii răsăritene în genere, aceasta este o altă discuţie, posibilă prin

„Analiza spectrală" a operei, dar care nu mai ţine aproape în niciun fel de autodeterminarea lui conştientă; ar fi ceva asemănător – mutatis mutandis – demersului de revelare a „profilului plutonic" al poeziei eminesciene, la care se aventurase odinioară un Ion Negoiţescu1).

Pentru a nu fi învinuit de afirmaţii gratuite, să cercetăm onest principalele „argumente" de care obişnuiesc să uzeze partizanii puţin cam grăbiţi ai „creştinismului eminescian".

Ar fi vorba, în mare, de două categorii de „argumente”: unele „materiale” (reprezentate de texte sau date biografice concrete), altele „speculative” (deduse din interpretarea pro domo a unor afirmaţii, atitudini sau fapte).

De obicei, se porneşte de la opera literară (ceva mai bine cunoscută şi mai accesibilă emoţional publicului larg), căutându-se apoi unele puncte de sprijin şi în opera publicistică (exploatată mai ales prin decontextualizare) sau în biografie (cu preferinţă pentru surse de mâna a doua, pentru că cele de mâna întâi nu slujesc îndestul preconcepţiei interpretative).

II

Din opera literară (mai ales din cea postumă) sunt invocate cam următoarele: cunoscuta Rugăciune („Crăiasă alegându-te…”); sonetul Răsai asupra mea; cutare strofe închinate Mântuitorului (unele Naşterii, altele învierii); nişte terţine vizând Trinitatea; figurile de sihaştri şi de călugări (îndeosebi din proza literară); câteva analogii cu mituri sau motive biblice (uneori

11. Negoiţescu, Poezia lui Eminescu, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968.

doar simple automatisme ale limbajului creştin). Din opera publicistică se selectează de obicei câteva pasaje referitoare la creştinism şi Biserică sau se sugerează – mai discret – concluzii trase dintr-o poziţie „antisemită” rău înţeleasă. „Nostalgiile medievale” ale poetului sunt şi ele aduse în discuţie.

Biografia, încă şi mai săracă în repere creştine, e tratată mai mult la modul speculativ (aici intră şi corespondenţa). Nu alta fusese, pe vremuri, „metoda”.

doctorului C. Vlad1, a cărui „extravagantă sistemă”, observa G. Călinescu2, era de „a socoti adevărat sau fals ceea ce convine sau nu tabloului simptomatici chiar dacă „grila” creştină nu este jignitoare pentru poet, cum ajunsese să fie cea psihanalitică, adevărul rămâne la fel de păgubit.

Dar să privim lucrurile mai îndeaproape. Poezia Rugăciune, fără îndoială o izbândă artistică (Sextil Puşcariu i-a făcut şi o subtilă analiză sub aspect eufonic3), n-are deloc o geneză mistică. G. Călinescu a

semnalat demult4

că, printre nişte exerciţii de limbă latină dintr-un manuscris, „poetul îşi transcrie chiar Pater noster şi Ave Maria […]. Şi, lucru vrednic de notat, cam pe aceleaşi pagini apar fragmente din vestita rugăciune […], precum şi o invocaţie către Iisus". E limpede că poetul a pornit să versifice sub sugestia rugăciunilor copiate. Căutarea efectelor pur formale este evidentă.

„Invocaţia către Iisus" sună astfel: „Iisuse Hristoase, / Izvor mântuirilor/

Şi Domn al oştirilor [?!], / De oameni iubitorule, / Mântuitorule". Se vede că

Eminescu făcea acrobaţii ritmice, dincolo de orice implicare mistică sau rigoare teologică. Întâlnim acolo o variantă primitivă a Rugăciunii sale.

Mai pe urmă, şlefuind-o, poetul n-a găsit altceva de făcut cu ea decât s-o introducă în corpul unei poezii cu titlu exotic (Tat twam aşi) şi fără nicio altă valenţă creştină. La Eminescu, cum e şi firesc, suverană rămâne Poezia.

Altminteri ce sens ar avea să-L numeşti pe Iisus Hristos „Domn al oştirilor" (sintagmă veterotestamentară) 5 sau pe Maica Domnului „Luceafăr al

1 Eminescu din punct de vedere psihanalitic (1932). O tentativă simetrică – mai complexă şi declarat encomiastică, dar la fel de trasă de păr – a fost întreprinsă mai recent de un straniu personaj din exil (dr. Ovidiu Vuia), între timp decedat.

2 „Eminescu examinat de un medic", în România literară, 1/45, 24 dec. 1932, p. 3. Cf. şi

G. Călinescu, Mihai Eminescu (studii şi articole), Editura Junimea, Colecţia „Eminesciana" – 13, Iaşi, 1978, p. 63 şi urm. (două articole privitoare la cazul C. Vlad).

3 Sextil Puşcariu, Limba română, I, Privire generală, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, pp. 89 – 92.

4 Opera lui Mihai Eminescu, cap. „Cultura. Eminescu în timp şi spaţiu", subcap. 4: „Limbi şi literaturi clasice. Orientale", orice ediţie (aici: Editura Minerva, Bucureşti, 1976, vol. I, p. 385).

5 E'or. Yahve Sabaot. Deşi iniţial era vorba de „oştirile cereşti", cu timpul s-a ajuns ca

„Dumnezeul oştirilor" să fie înţeles, într-un sens mai concret, drept cel ce-i susţine în mărilor" (ceea ce duce gândul la… Lucifer sau la Venus – „Venerea" – cea opusă în altă parte „Madonei") 1?!

Răsai asupra mea… e tot un soi de rugăciune amară, dezabuzată, adresată

Fecioarei. Judecata strict estetică ne-ar obliga să concluzionăm pe varianta ultimă. Judecata religioasă – ce-şi propune să iscodească sufletul poetului – poate însă concluziona şi pe variante de lucru. Studiind deci atât varianta finală, cât şi procesul de elaborare al sonetului în discuţie, constatăm că rugăciunea eminesciană nu este deloc aceea a unui credincios. Tocmai de asta se şi plânge poetul: „Străin de toţi, pierdut în suferinţa/ Adâncă a nimicniciei mele [versuri cu iz schopenhauerian – n. R. C.], / Eu nu mai cred nimic şi n-am tărie"… Sau în variantă: „Nu cred nimic şi asta mă doboară. / Nici în amor nu cred şi nici în ură/ Şi sfântă nu-mi mai e nicio idee, / Pierdui avântul ce-mi dădea tărie, / A mele visuri toate se pierdură". În „noaptea gândurilor", poetul simte nevoia unei „lumini"; „tinereţea", „credinţa", „speranţa" pe care le cerşeşte rămân noţiuni vagi, traductibile mai degrabă în planul laic. Un vers precum „Eşti prea mult înger, prea puţin femeie" (trecut, cu o uşoară ajustare, în S-a dus amorul) nu prea este o mostră de evlavie (cum nu este nici acea mişcătoare „Golgotă a dragostei erotice" din Răsări să dai lumină, unde nepăsarea iubitei faţă de „ruga mea fierbinte" îl face să se asimileze de-a dreptul… dramei christice: „Mă faci părtaş în lume durerilor lui Crist")!

Este evident că rugăciunea devine la Eminescu un procedeu poetic între altele; factorul transcendent, în sine indiferent, apare ca un simplu interlocutor liric ideal (putând fi Zalmoxis, Odin, Dumnezeul creştin, Sfânta Fecioară ş.a.m.d., ba chiar iubita idolatrizată, ceea ce, esteticeşte, este totuna). S-ar putea ca vreun cetăţean pios, receptând textele prin prisma propriei sensibilităţi religioase, să capete din ele o impresie mai largă decât cea estetică. Se cade însă a nu confunda ceea ce aparţine poetului însuşi cu ceea ce suntem noi „predispuşi" să

vedem în el…

Poezia intitulată Christ (iar mai târziu Dumnezeu şi om), scrisă pe la

19 ani, reprezintă, spre deosebire de Rugăciune şi de Răsai asupra mea… un evident rebut de atelier poetic (ca şi terţinele „danteşti" închinate Trinităţii, luptă pe războinicii lui Israel (cf. şi André-Marie Gerard, Dictionnaire de la Bible, Robert

Laffont, Paris, 1989, p. 1212), ca în Ieşirea 7, 4, sau I Regi 17, 45.

1 Nu metafora astrală în sine, foarte răspândită de altfel în literatura marianică a Evului

Mediu (stella maris, Stella matutina, lumen gentium etc.; cf., de pildă, Jaroslav Pelikan, Fecioara Maria de-a lungul secolelor. Locul ei în istoria culturii, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998, mai ales pp. 98 – 99, unde e citat şi vestitul imn Ave, maris stella, / Dei mater alma…), e amendabilă aici, ci particularizarea ei „venero-luciferiană" (cu precedente ingenue în unele vechi texte româneşti), antrenând conotaţii păgâne şi demonice, regăsibile ca atare în simbolistica generală a operei eminesciene (mă refer, desigur, la cea literară).

ce-s de tot obscure1). Tema poeziei este cea din Epigonii, schimbată fiind doar recuzita. Tânărul poet deplânge scepticismul contemporan, recurgând la ştiuta antiteză trecut-prezent („Astăzi mintea e bogată, dar credinţa este seacă" sau „Ieri ai fost steaua de aur a-mpăraţilor creştini, / Azi în gura lor profană nu mai eşti decât un nume"), aplicată de astă dată pe imaginea lui

Hristos (numit în mod livresc Christ, cum se întâmplă şi-n alte locuri). Pulsul vremii e luat, ca şi-n Epigonii (poem elaborat în aceeaşi epocă), prin artist (aici cel plastic). Este contemplată o gravură veche, de pe ultima pagină a unei Biblii „roase de molii", scrise cu „litere bătrâne" (chirilice), pe care poetul le apreciază drept „strâmbe ca gândirea oarbă unor secole străine" şi

„Triste ca aerul bolnav de sub murii afumaţi". Epitetele pe care ne-am îngăduit să le subliniem nu credem că-s prea măgulitoare pentru o conştiinţă creştină (ca să nu mai vorbim de faptul că ele cam intră în contradicţie cu însăşi teza urmărită de autor). „Gravura grosolană" reprezenta naşterea din staul: pruncul avea „faţa mică şi

urâtă", semănând cu „o ieroglifă cu fruntea amărâtă" (?); Maria, veghind alături, era „tăcută, ţeapănă, cu ochii reci".

După această descripţie, vine meditaţia propriu-zisă („Era vremi acelea, Doamne"…), pe fondul căreia poetul are viziunea magilor închinători, puşi să vină „din pădurile antice ale Indiei cea mare" (?!), după „astrul fericit". Mare era credinţa bătrânilor în „eternul rege" născut „în tavernă" şi reprezentat cu atâta simplitate, pe când artistul modern, atins în inimă de mussetianul mal du siècle („a veacului suflare") şi pierzând miezul credinţei („tu eşti om – nu Dumnezeu"), păstrează doar reprezentarea falsă şi goală („Dacă inima-i pustie mâna fină n-o urmează"). Poetul preferă, se înţelege, vechea

„Gravură grosolană", ieşită însă dintr-o credinţă „de stâncă". Iată-ne picaţi pe problematica „formei fără fond" şi a scepticismului epigonic – clasice obsesii eminesciene, în raport cu care figuraţia creştină e una vădit conjuncturală!

La fel de irelevantă şi de greoaie este şi poezia înviere, mai mult descriptivă decât meditativă, cu o imitaţie destul de stângace a cântărilor pascale:

„Christos au înviat din morţi, / Cu cetele sfinte [?], / Cu moartea pre moarte călcând-o, / Lumina ducând-o/ Celor din morminte!"…

S-au mai invocat, spuneam, figurile de sihaştri: bătrânul Eutanasius şi tânărul Ieronim din Cezara, Iosif din fragmentul numit Moş Iosif (acelaşi cu cel din Boierimea de altă dată) etc. După Călinescu2, Mureşan însuşi aduce

1 „Astfel rotund se-nvârt în jur în soare/ Pe când el însuşi cu ele-mpreună/ O altă clină-n veci o să coboare, / Din trei mişcări mişcarea lor s-adună, / Cu toţi în jos, toţi împrejur de soare, / Toţi împrejurul altor fac cunună…" etc.

2 Opera lui Mihai Eminescu, cap. „Descrierea operei", subcap. 6: „Mureşan. Ondina"; ed. cit., vol. I, p. 25 şi urm.).

un caz de eremitism. Dar niciunul dintre pustnicii eminescieni, deşi unii poartă sutană, nu trage a creştin; ei trebuie înţeleşi prin cultul romantic al singurătăţii (sau mai bine zis al însingurării), fiind cu toţii nişte solitari visători şi cosmicizanţi, teoreticieni şi practicanţi ai unui naturism potenţat prin magie, năzuind insolite Edenuri terestre

(insula lui Eutanasius) sau selenare (cazul DanDionis) unde instinctele pure să se exercite în voie (ca-n

Şarpele lui Mircea Eliade, care se trage, în bună parte, din Cezara).

Iosif voise iniţial să se călugărească, dar până la urmă alesese pustnicia pe propria-i moşie (ca fiindu-i, aşa zicând, mai la îndemână). Confuzia religioasă a „visătorului zahastru" e şi cea a lui Eminescu, cel puţin la data redactării paginilor respective. Certat cu vremurile noi („Toţi aceşti oameni tineri erau atât de deşerţi"), Iosif se refugiase în… „astrologia cea grecească"! Acest soi de creştinism astrologie este teoretizat într-un limbaj greoi şi pueril („Cu deosebire naturile bogate trebuiau, după părerea lui, să fie în legătură cu o stea […].

Prin aceea se deosebesc, pentru că unii au în ei o rază cerească, care îi face să fie pătrunşi de putere asupra firii a unei stele, iar ceilalţi, născuţi din lut şi nefiind în legătură decât cu coaja pământului, sunt robi cu duhul"…), rezultând o eclectică mitologie poetică, cu varii surse romantice, orientale şi oculte, la care se adaugă un lustru neconvingător de speculaţie filosofică. De natura aceasta, diferind numai prin nuanţe, sunt toate teoriile profesate de sihaştrii eminescieni, străine de orice teologie oficială. Ei n-au nimic de-a face cu eremitismul creştin (după cum şi preoţii eminescieni sunt mai totdeauna păgâni).

Probabil că o astfel de „călugărie" viza Eminescu şi pe când, în tulburarea bolii, îşi declarase intenţia de a se călugări. Altminteri, monahismul autentic pare mai degrabă a-i fi repugnat (a se vedea cazul Blancăi din Făt-Frumos din tei).

În ce-l priveşte pe „individul metafizic Zoroastru-Dan-Dionis" (G. Călinescu), cel ce aboleşte, pe cale magică, timpul şi spaţiul şi, extaziat de propria-i aventură, cade în ispita de a se gândi pe sine drept dumnezeu, el reprezintă un caz de luciferism naiv, aproape involuntar. A scoate de aici vreo încheiere creştină, dincolo de simpla analogie culturală cu mitul biblic al căderii lui Lucifer (anulată şi aceasta, în mare măsură, de substratul panteistic al nuvelei), ar fi la fel de neavenit ca şi a scoate din acelaşi text, precum doctorul C. Vlad, dovada unei psihanalizabile „grandomanii" a poetului!

Tot aşa, pesimismul lui Eminescu nu este de natură biblică, ci schopenhauerianã (cu inevitabile elemente de indianism).

Substanţă creştină nu se află nici în Luceafărul, iar aventura exegetică interbelică a unui Radu Dragnea, de a-l vedea în Hyperion pe… Arhanghelul

1 Chiar dacă unui Nichifor Crainic i se părea altfel (cf. Spiritualitatea poeziei româneşti, Editura Muzeului Literaturii Române, Bucureşti, 1998, p. 43 şi urm.), văzând în Lucea – CARTEA MĂRTURISITORILOR

Mihail1, rămâne doar o simplă năstruşnicie de epocă. E drept că într-un loc

Eminescu îl numeşte pe Hyperion „tânăr voievod"; nu se poate întemeia însă o interpretare pe un singur cuvânt, mai ales că, în limba veche, nu numai arhanghelii Mihail şi Gavriil erau numiţi" (sfinţii) voievozi", dar acelaşi cuvânt îl putea denumi pe diavolul însuşi („Şi toţi aceia care au căzut de in cer cu acel voievod [subl. mea], făcutu-s-au diavol întunecat", cum stă scris într-un vechi Hronograf). Altcineva (Iulian Jura3) încercase să scoată de aici un argument tocmai pentru identificarea lui Hyperion cu… Satana (apelativul

„Demone", existent în variante, a fost părăsit de poet, probabil tocmai pentru a nu genera asociaţii hazardate). În jurul Luceafărului s-a delirat îndelung, invocându-se cele mai diverse teme şi motive, mitice ori filosofice. Eminescu, ce-i drept, se putu-se gândi tangenţial, cum rezultă din variante, la Buddha, la

Platon, la Orfeu, dar niciodată la vreo figură din sfera creştinismului. „Înţelesul" fundamental pe care a vrut să-l dea poemului îl mărturiseşte el însuşi (ms. 2275 bis, f. 56 v.). După ce-şi indică sursa iniţială (basmul românesc fărul „un grandios poem creştin" (şi încă: „poemul creştin prin excelenţă al literaturii româneşti") şi speculând pro domo mai ales în jurul zborului cosmic al lui Hyperion, ce ar atesta viziunea luminoasă a slavei dumnezeieşti, specifică tradiţiei răsăritene. În capitolul dedicat lui Eminescu, Crainic, destul de stânjenit de faptul că opera eminesciană nu serveşte mai bine tezelor sale ortodoxiste, iese ingenios (şi foarte creştineşte)

din încurcătură: „Ar fi interesant să cunoaştem toate cauzele

pierderilor spirituale ale lui Eminescu, dar mai interesant mi se pare să accentuăm că regretul după un lucru e totuna cu dorinţa de a-l avea. Cine tânjeşte după credinţa şi după speranţa pierdută e în situaţia de a spune, ca în Evanghelie: Cred, Doamne, ajută necredinţei mele! Şi aceasta mi se pare că e starea spirituală a lui Eminescu" (pp. 57 – 58; cf. şi p. 60). De precizat că acelaşi

Nichifor Crainic, calificându-l pe doctorul Paulescu drept „fundatorul naţionalismului creştin" (cf. articolul chiar astfel intitulat, publicat mai întâi în Gândirea şi inclus apoi în volumul Ortodoxie şi etnocraţie din 1937), scria cu trei decenii înainte, mult mai aproape de realitate: „... naţionalismul creştin, în sensul autentic al cuvântului, are [la noi] un sigur mare poet: pe George Coşbuc, şi un singur mare cugetător: pe Nicolae Paulescu, în care se fundează integral. Naţionalismul genialului Eminescu e profund rasist, dar latura creştină îl preocupă numai tangenţial şi numai sub raportul concepţiei conservatoare..." (termenul de „rasist" trebuie luat aici în sensul etnomaniei romantice, nu în cel al rasismului nazist de mai târziu, pe care Crainic însuşi îl critica aspru în „Rasă şi religiune", considerându-l incompatibil cu poziţia creştină).

! „... ca să facă plăcere domnului N. Crainic şi să dovedească precum că Eminescu a fost...

gândirist", scria maliţios G. Călinescu (în Adevărul literar şi artistic, XI/617, 2 octombrie

1932, p. 7).

2 Apud Tudor Pamfile, Mitologie românească, I, Duşmani şi prieteni ai omului, Editura

Socec, Bucureşti, 1916, pp. 20 – 21. Cf. şi M. Eminescu, Poezii, ed. critică de D. Murăraşu, Editura Minerva, Bucureşti, 1982, vol. III, pp. 326 – 327. Lucifer făcuse parte iniţial din ceata arhanghelilor/voievozilor, iar o tradiţie spune că era chiar cel mai frumos dintre aceştia.

Mitul în poezia lui Eminescu, Gamber, Paris, 1933.

Fata în grădina de aur, cules de germanul Kunisch), explică: „Aceasta este povestea. Iar înţelesul alegoric ce i-am dat este că dacă geniul nu cunoaşte nici moarte şi numele lui scapă de noaptea uitării,

pe de altă parte însă pe pământ nu e capabil a ferici pe cineva, nici capabil de a fi fericit. El n-are moarte, dar n-are nici noroc. Mi s-a părut că soarta Luceafărului din poveste seamănă mult cu soarta geniului pe pământ şi i-am dat acest înţeles alegoric". În Geniu pustiu se referă la „nourii gânditori din ceriul luceafărului ce se numeşte geniu" (subl. mea). Totul cade, aşadar, „în marginea romanticei definiţii a geniului" (G. Călinescu), iar alegoria trimite spre o nefericire destul de pământească. În orice caz, nu un poet creştin l-ar fi numit pe Sfântul

Arhanghelul Mihail „luceafăr" (numele popular românesc al lui Lucifer, prinţul întunericului), punându-l să tânjească după dragostea profană şi să ceară dezlegare de „greul negrei vecinicii"! Eminescu n-are nimic de câştigat dintr-o interpretare siluit creştină, iar creştinismul însuşi cu atât mai puţin.

Dacă din cele prezentate până aici n-a rămas mai nimic în sprijinul creştinismului eminescian, din diferitele firimituri ciugulite de prin cuprinsul operei, şi scoase din context, nu poate rămâne nici atât. Tradiţia creştină milenară a generat multe automatisme de limbaj (şi chiar de cugetare), fără vreun raport necesar cu efectiva religiozitate. Dacă Eminescu îşi intitulează cutare poezie înger şi demon sau dacă spune, bunăoară, „Prea mult un înger mi-ai părut şi prea puţin femeie", de aici nu se poate trage vreo concluzie privitoare la creştinismul său, căci atunci şi de-alde Rică Venturiano ar putea fi asimilat creştinismului pentru că foloseşte sintagma… „angel radios"! Să ne ferim de a cădea în cealaltă extremă a stupidităţii unui popă Grama!

Nici publicistica nu ne oferă mai mult, în ciuda câtorva aparenţe contrarii. Ce-i drept, Eminescu se pronunţă în câteva rânduri destul de favorabil la adresa Bisericii sau a creştinismului în genere. Ba chiar se poate spune că, dacă în opera literară îi mai scapă câte un accent de ateism sau anticlericalism (ca să nu mai aducem vorba despre factura păgână a unor poeme întregi), în articole el se arată mult mai ponderat, intrându-şi în pielea de pedagog naţional. Odată îl aflăm exaltând retoric creştinismul („Creştinism!

religia săracilor şi a nenorociţilor […], tu eşti floarea răsădită din sărăcimea imperiului roman, răsărită din sclavie"…), într-un limbaj

apropiat de cel al socialismului creştin, de unde se vede că religia creştină nu-l preocupa în deschiderea ei mistică, ci doar în cea social-istorică. Într-o altă împrejurare, se referă chiar desluşit la funcţia socială a principiului iubirii, evident desacralizat: „Tristă şi mângâietoare legendă! Iată, două mii de ani de când ea a ridicat poporul din întuneric […] pe principiul iubirii aproapelui”…

„Legenda” creştină rezolvă deci problema strictă a unui „principiu moral în istorie” (altă dată formularea este mult mai tranşantă: „o poliţie morală”!).

Atât şi nimic mai mult. Nici măcar în treacăt nu apare vreodată discutată la

Eminescu noţiunea creştină a mântuirii.

În ce ne priveşte pe noi, românii, ortodoxiei îi este recunoscut rolul în conservarea fiinţei naţionale şi-n catalizarea vechii culturi româneşti (ceea ce este o observaţie pe cât de adevărată, pe atât de banală). Merite culturale şi civilizatoare a avut însă mai cu seamă catolicismul („toate popoarele cari posed înaltă civilizaţiune astăzi, dacă nu sunt, au fost măcar mult timp catolice”). Numai protestantismul îi repugna, văzând în el o tendinţă de

„Iudaizare a religiei creştine” (afirmaţie insuficient argumentată).

Cert este că niciuna dintre consideraţiile lui Eminescu privitoare la creştinism nu este de natură teologică, nici nu implică credinţa lui personală.

Cam atât oferă opera însăşi (şi este grăitor că am fost siliţi să ne mişcăm mai mult pe la periferia ei!). Să vedem acum ce ne oferă biografia.

III

S-a sugerat că Eminescu purta creştinismul în chiar originea lui ţărănească. Nu putem privi însă lucrurile atât de simplist (Creangă era „mai ţăran” decât Eminescu şi totuşi a avut o rea întâlnire cu creştinismul…). Întâi că un om nu este doar produsul mediului în care se naşte şi se mişcă, mai ales când omul acela se numeşte Eminescu. El vine cu un dat sufletesc propriu care, mai ales când e unul de excepţie, nu prea se lasă redus la un numitor comun. Apoi educaţia în sens larg,

factorii formatori activi, externi şi interni, capătă o pondere hotărâtoare. În familia căminarului Gheorghe Eminovici nu pare să fi primat educaţia religioasă. Tatăl stătea drept pe la liturghii, după vechea cuviinţă, dar un suflet religios nu era. Mama – Raluca, fata stolniculuі

Jurașcu – „mai evlavioasă, cumpără, zice-se, de la o rudă a fostului stăpân [al

Ipoteştilor – n. R. C.j Teodor Murguleţ, o bisericuţă fără turlă, cu clopotniţa de lemn" 1, fel mărunt de a intra în tradiţia ctitoriilor boiereşti. Raluca avea şi vreo şase fraţi sau surori la călugărie2, dar asupra propriilor copii nici ea şi nici altcineva nu se vede să fi exercitat vreo influenţă religioasă. Niciunul dintre aceştia, deşi mai toţi au umblat pe la şcoli, n-a fost îndrumat şi nici nu s-a orientat singur spre cariera preoţească sau spre monahism (deşi ne aflăm lângă Bucovina vechilor vetre mănăstireşti). Unul a fost medic, altul jurist, doi ofiţeri (dintre care unul şi cu studii inginereşti). Un altul ar fi

G. Călinescu, Viaţa lui Mihai Eminescu, Editura Junimea, Colecţia „Eminesciana" – 5, Iaşi, 1977, p. 18.

Mai exact: 2 fraţi (Calinic, Iachint), 3 surori (Fevronia, Olimpiada, Sofia) şi o nepoată de soră (Xenia).

urmat şi el cariera medicală, de n-ar fi murit de tifos la numai 16 ani. Sora

Aglaia se mărită întâi cu un profesor (la 18 ani), apoi, rămânând văduvă, cu un ofiţer austriac (în 1890), drept care trecu la „papistaşi", fără să se încurce în scrupule religioase. Eminescu însuşi va arăta acelaşi dezinteres pentru latura confesională şi-şi va declara într-o vreme, mai în glumă, mai în serios, intenţia de a trece şi el la catolicism (un I.M. Raşcu s-a hazardat să scrie

O carte cu titlul Eminescu şi catolicismul M), dimpreună cu Veronica Micle (pentru ca, o dată căsătoriţi, să nu mai poată divorţa2)!

Nici deschiderea culturală a poetului n-a mers în direcţia creştinismului, îl atrăgeau mai degrabă filosofiile păgânizante, arhaicităţile şi exotismele3.

Pe marginea unui manuscris îşi nota: „Eu sunt budist. Nefiind creştin simplu, ci creştin ridicat la puterea a 10-a" (ms. 2275 bis, f. 8).

Nu poate rezulta din această notă teribilistă că Eminescu ar fi fost într-adevăr „budist", dar rezultă destul de limpede că nu prea se dădea în vânt după creştinism4.

Altă dată înţelegea să se lepede şi de Buddha-Sakya-Muni („Eu nu cred nici

1 Bucureşti, 1935.

2 G. Călinescu, Viaţa lui Mihai Eminescu, ed. cit., p. 293 (surse: I. Negruzzi şi N. Petraşcu).

3 Indiscutabila deschidere spirituală – filosofico-religioasă, aş zice – a lui Eminescu spre

„Absolut" nu trebuie confundată cu angajarea religioasă (ca să nu mai zic confesională)

efectivă (care implică o cu totul altă relaţie cu credinţa şi cu practicile instituţionalizate).

Religiosul la Eminescu este o afacere în planul culturii şi al creaţiei. Pentru această dimensiune a eminescianităţii, referenţială rămâne cartea cercetătoarei italience Rosa del Conte, Mihai Eminescu o dell'Absoluto (Modena, 1963; în româneşte, în traducerea regretatului

Marian Papahagi: Eminescu sau despre Absolut, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990, reed.

2003), care pune în evidenţă mai cu seamă aspectele filosofice, gnostice şi folclorice.

4 Pentru contemporani, cel puţin pentru cei ce l-au cunoscut îndeaproape, „budismul".

lui Eminescu era ceva notoriu. Caragiale, de pildă, care l-a ştiut destul de bine încă din tinereţe, iar mai târziu îi va fi coleg la Timpul, scrie despre „ferventul budist" (care se apucase, într-o vreme, chiar să înveţe sanscrita), la 18 iunie 1889, în necrologul intitulat „în

Nirvāṇa": „... Când ostenea bine de acel cutremur, se închidea în odaia lui, dormea dus şi peste două-trei zile se arăta iar liniştit, ca «Luceafărul» lui – «nemuritor şi rece» [idealul buddhist al „invulnerabilităţii la mediu" – n. R. C.]. Acum începea, cu verva lui strălucită, să-mi predice budismul şi să-mi cânte Nirvāṇa, ţinta supremă a lui Buda-Sakiamuni.

Lupta a fost groaznică. Încercarea, drumul către Nirvāṇa, a fost tot aşa de dureroasă cât şi de strălucită. […] Generaţii întregi or să suie cu pompă dealul care duce la Şerban-Vodă, după ce vor fi umplut cu nimicul lor o vreme, şi o bucată din care să scoţi un alt Eminescu nu se va mai găsi poate. Să doarmă în pace necăjitul suflet! Ferventul budist este acuma fericit: el s-a întors în Nirvāṇa – aşa de frumos cântată, atât de mult dorită – pentru dânsul prea târziu, prea devreme pentru noi" (în Constituţionalul din 20 iunie 1889, ca editorial, semnat C.). E de spus, totuşi, că şi în privinţa aceasta s-a exagerat, prefăcându-se, cred eu, un interes cultural într-o dedicaţie aproape mistică. Utilă în multe privinţe, dar nu lipsită de exagerări este şi cartea regretatei Amitha Bhose (1933 – 1992), Eminescu şi India (Editura Junimea, Iaşi, 1978).

În Iehova, / Nici în Buddha-Sakya-Muni"…). Însă chiar dacă şi-a mărturisit deseori necredinţa sau neînregimentarea religioasă, n-a căzut niciodată într-un nihilism radical1 sau militant. El a fost un zbuciumat, dar nu „un luciferic" (deşi romantismul l-ar fi putut duce spre luciferism, mai ales în prima tinereţe). A-l înscrie pe Eminescu printre marile „spirite luciferice".

ale veacului romantic, aşa cum s-a mai încercat uneori, e la fel de fals ca şi a-l asimila creştinismului.

Eminescu ne apare, în sens mai larg, drept un tradiţionalist. Fără a fi fost ţăran get-beget, precum Creangă, el are o mare sensibilitate faţă de tradiţia populară. „Cosmicismul" şi „naturismul" său, de nu sunt doar de provenienţă livrescă sau temperamentală, au surse folclorice. În folclorul răsăritean, încă viu pe vremea lui Eminescu, a supravieţuit fascinant acel „creştinism cosmic" de care vorbea Mircea Eliade2, trăit mai organic poate decât creştinismul bisericesc. Religia se amestecă astfel cu folclorul şi cu istoria, totul într-o sinteză conservatoare, pe care Eminescu a resimţit-o ca pe un soi de „mistică naţională" (firește că şi sub sugestia unei anumite etnomanii romantice, mai ales pe filieră germană). Ortodoxia bisericească se întâmplă să cadă uneori în umbra inocentă a eresului popular (evocat cu nostalgică simpatie în Trecut-au ani…). Or, acest „primitivism" principial („sănătoasa barbarie") a încercat Eminescu să-l transpună şi-n viaţă. Se hotărâseră la un moment dat, el şi

Creangă, să poarte ostentativ numai haine ţărăneşti de dimie, sfidând moda „nemţească” 3. Mai târziu, trimis în străinătate să-şi refacă nervii, tânjea de acolo după „mămăliga strămoşească” 4. De aici şi

1 Pentru finalul din Mortua est („De e sens într-asta, e-ntors şi ateu – / Pe palida-ţi frunte nu-i scris Dumnezeu”), rămâne interesantă – deşi discutabilă – interpretarea părintelui

Galeriu (un inimos susţinător al „creştinismului eminescian”): Eminescu nu-L contestă pe

Dumnezeu, ci contestă că moartea vine de la Dumnezeu (Care este principiul vieţii şi al învierii). Moartea e un accident în sânul Creaţiei, consecutiv păcatului („… plata păcatului este moartea” – Romani 6, 23). Cf. şi Costion Nicolescu, Spre o cultură liturgică, Editura

Anastasia, Colecţia „Homo symbolicus”, Bucureşti, 1999, pp. 104 – 105.

2 Cf. Între altele, De la Zalmoxis la Genghis-Han. Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei Orientale, cap. VIII („Mioara năzdrăvană”), subcap. „«Teroarea istoriei» şi răspunsul păstorului” (Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980, p. 246 şi urm.) sau Istoria credinţelor şi ideilor religioase, II, De la Gautama Buddha până la triumful creştinismului, cap. XXX („Crepusculul zeilor”), § 237 („Spre un «creştinism cosmic»”), Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1991, p. 368 şi urm.

3 G. Călinescu, Opera lui Mihai Eminescu, cap. „Filosofia practică”, subcap. 21: „Liberulschimb şi prohibiţia”, cu analiza resorturilor ideologice; ed. cit., vol. II, p. 85 (passim).

4 Cf. scrisoarea trimisă de la Dobling/Viena „amicului Chiblei” şi datată 12/24 ianuarie

1884 (M. Eminescu, Opere, XVI, Corespondenţă. Documentar, Editura Academiei, Bucureşti, 1989, pp. 197 – 198).

nostalgiile patriarhale (de altfel în duhul paseismului romantic), acea „Dacie ideală” sau acea fabuloasă „Ţară de Sus” – pierdut rai codrenesc: „Săracă ţară de sus, / Toată faima ţi s-a dus! / Acu cinci sute de ai/ Numai codru îmi erai”… Reperul temporal ideal era „anul 1400” (ce nu trebuie totuşi identificat mecanic cu anul istoric respectiv), simbol al unui Ev Mediu românesc perceput la modul poetic-vizionar.

Eminescu era însă sensibil, pe urmele paşoptiştilor, mai mult la aspectul eroic decât la cel spiritual. De altfel, poetul nu avea gust pentru tradiţia bizantină, care este cu precădere bisericească.

Uimeşte neînţelegerea cu care el judecă pe alocuri spiritualitatea şi/sau arta bizantină („Din nenorocire, însă, chipurile de sfinţi în biserica orientală sunt făcute după un tipar anumit, încât toţi mucenicii cu chipuri uscate de pustnic au fizionomii tradiţionale. Sfântul Nicolae are aceeaşi barbă şi aceeaşi chelie pe toate icoanele Orientului. Aceste chipuri artistul nu are voie să le schimbe, şi pe când tablourile din Roma şi Florenţa, chiar cele adânc religioase, sunt reproducerea omului în cele mai nobile forme ale existenţei lui, icoanele orientale rămân reproducerea unor mumii şi schelete, cari au mai multă asemănare cu chipurile ţepene şi convenţionale din zugrăviturile străvechi ale egiptenilor. În ele nu e artă, e manieră"), precum şi utilizarea exclusiv peiorativă a termenului de „bizantinism" (pe linia dispreţului occidental faţă de valorile bizantin-ortodoxe). Respectul pe care şi-l impune totuşi faţă de Biserică (pe care o numeşte într-un rând „Maica spirituală a poporului român") – întotdeauna formal, exterior – reprezintă doar o notă componentă a respectului său mai general faţă de Tradiţie. Este, în fond, un aspect al „ţărăniei" asumate; ţăranul tradiţional putea fi indiferent faţă de religia instituţionalizată, dar nu era aproape niciodată ateu sau negativist.

Tot din respect pentru tradiţie – dar şi din pasiune cărturărească – umbla

Eminescu după manuscrise vechi. Că acestea aveau mai mult caracter religios, era lucru inevitabil, fiind acesta aproape singurul tip de „literatură" cu largă circulaţie la noi până spre sfârşitul secolului al XVIII-lea (cum preciza el însuşi într-o scrisoare). De aici nu rezultă, nici în cazul lui, precum nici în cel al unui Moses Gaster1, vreun cult pentru creştinism şi ortodoxie, ci doar preocuparea – strict cărturărească la Gaster, organică la Eminescu – de limba şi cultura românească în devenirea lor istorică.

Cât despre „antisemitismul" eminescian, el nu avea temeiuri religioase, ci conjunctural sociale şi economice. Evreul onest şi muncitor, ştiutor de limbă românească şi identificat cu interesele ţării,

avea simpatia omenească a lui Eminescu. Biografia o confirmă. Sunt cunoscute relaţiile lui apropiate

1 Autorul primei sinteze importante despre Literatura populară română (1883) şi al Chrestomaţiei române (2 vols., 1891), expulzat abuziv din ţară (1885) şi stabilit la Londra (m. 1939).

cu un M. Gaster sau cu un H. Tiktin. Dacă apare uneori, prin proza sau prin publicistica sa, antinomia creştin-evreu, ea are înţeles etnic, iar nu religios, ca şi în vestita Doină: „Zboară pasările toate/ De neagra străinătate; / Numai umbra spinului/ La uşa creştinului" 1.

IV

Hotărât lucru, orideunde ne-am uita, nu prin creştinism se defineşte

Eminescu. Este curios cu câtă uşurinţă se trece peste onesta lui autodefinire.

„Eu rămân ce-am fost: romantic" înseamnă mai mult decât se consideră îndeobşte; versul nu trimite doar la un crez literar, ci la o Weltanschauung şi la un mod de existenţă. Eminescu este, înainte de toate, o majoră întruchipare românească a omului romantic, cu virtuţile, dar şi cu limitele sale. Regăsim în el, în strai naţional, paseismul romantic, evaziunea în exotic, pesimismul superior, „religiozitatea fără religie", fantezia şi visul lăsate în voia lor (în opera de creaţie). Nu foloseşte la nimic să încerci a face din Eminescu un model creştin (şi cu atât mai puţin ortodox), pe deasupra operei şi chiar împotriva voinţei lui.

Ne place sau nu, Eminescu n-a fost un credincios creştin (deşi va fi avut în comun cu creştinismul – în resorturile intime ale personalităţii sale – acuitatea metafizică, intuiţia organicului, reverenţa faţă de tradiţie sau vocaţia mărturisitoare). Dar Eminescu rămâne Eminescu, aşa cum a fost.

Geniul artistic (mai ales pe fondul de dezangajare religioasă al modernităţii) poate să-şi asume sau nu, într-o măsură sau alta, creştinismul – aceasta stă în „căderea" şi-n „libertatea" lui noetică şi creatoare. „Demoniacul" Baudelaire sau „dumnezeiescul" Dante sunt la fel de mari poeţi, atât cât suntem omeneşte îndreptăţiţi să-i judecăm. Orice altă judecată aparţine bunului Dumnezeu şi transcende istoria.

Cf. mai sus, şi „Cum se cuvine înţeleasă Doina lui Eminescu”.

DOUĂ «PIETRE DE POTICNIRE»

Mihai Eminescu (1850 – 1889) şi Corneliu Codreanu (1899 – 1938): amândoi moldoveni, cu origini bucovinene; amândoi frumoşi ca Feţii din poveste; amândoi plecaţi din lume la 39 de ani, cu visele neîmplinite; amândoi luptători, cu cuvântul sau cu fapta, pentru mai binele neamului lor; amândoi respectuoşi faţă de tradiţie şi referenţiali pentru gândirea şi sensibilitatea de dreapta; amândoi suspectaţi impur de a nu fi fost români, calomniaţi constant de contemporani şi de posteritate; amândoi dezagreaţi astăzi de politrucii ideologiilor curente („rasişti”, „antisemiţi”, „reacţionari”) şi prezentaţi noilor generaţii ca handicap naţional („cadavre din debara”), fie în plan cultural, fie în plan politic, pe calea spre Statele Unite ale Europei şi spre Noua Ordine

Mondială. Valorile întruchipate de ei – tinereţea idealistă, rectitudinea morală, curajul mărturisitor, patosul identitar, jertfirea de sine pentru ţară şi ne-am, pentru ordinea firească a lumii lui Dumnezeu – nu numai că nu se mai poartă, dar sunt dispreţuite şi dezavuate ca naivităţi perdante, prin care se definesc cei de care societatea nu are nevoie: idealiştii, nostalgicii, visătorii. Într-un cuvânt, proştii care nu pricep cum merge treaba pe lumea asta. Trecutul, cu mofturile şi experienţele lui expirate, nu ţine de frig, de foame, de urât. Altele are la inima lui „omul recent” al civilizaţiei materialiste, utilitariste, consumiste, hedoniste: el vrea să-şi trăiască viaţa (care e una şi scurtă), nu pericolosamente (Doamne fereşte!), ci mai cu binişorul, să aibă libertatea indiferenţei şi a descreierisirii, să i se garanteze liniştea şi comoditatea, aşa cum viermele de closet nu vrea să fie mai mult decât este şi se simte de minune în scârna călduţă, nu contează din ce hazna, care-l îngraşă şi-l desfată aproape fără niciun efort şi fără nicio grijă de celălalt.

Eminescu şi Codreanu: doi prăpădiţi morţi cu zile, unul la balamuc şi altul la puşcărie, cu gărgăuni în cap şi cu păduchi prin buzunare. Voiau, nerozii de ei, să pricopsească neamul şi ţara, dar nici pe ei nu s-au putut pricopsi! „La trecutu-ţi mare, mare viitor”, „o ţară ca soarele sfânt de pe cer”… tot chestii din astea, vrăjeli romantice, de

râsul curcilor albastre cu mărgele galbene (că alea roşii hibernează mai la Răsărit)! Păi cine-ar avea chef să se strofoace să trăiască în ţara lui Eminescu şi a lui Codreanu, când i s-a dat de-a gata să trăiască în ţara lui Becali şi Vanghelie, sau în orice ţară în care sunt de cules căpşuni şi castraveţi?! Nu vedeţi, bre, că pe de-alde

Eminescu nici intelectualii nu-l mai iau în serios, iar de-alde Codreanu a devenit un fel de scuipătoare pentru toţi politicienii şi politicaştrii patriei, de la stânga la dreapta?!

Eminescu şi Codreanu: două ciuci ale bătăii la spartul istoriei. Trebuie musai şi urgent demitizaţi, dar nu aşa, doar din când în când şi dacă vine vorba, ci constant şi până la capăt, să nu rămână nicio urmă de bănuială că ar fi fost ceva de capul lor. În principiu, cam totul trebuie demitizat (cu excepţia

Holocaustului, fireşte). Tot ce a fost mai autentic, mai creator, mai curat şi mai jertfelnic în trecutul nostru trebuie pus – nu doar cu grijă, ci cu exces de zel – între parantezele turpitudinii ideologice. Generaţiile tinere trebuie ferite de trecut ca de o ciumă, că trecutul nostru – nu zic de la Burebista la

Ceauşescu, dar în orice caz de la Eminescu la Codreanu – n-a fost deştept ca noi, să ştie să treacă de-a valma şi fără să pută pe sub nasul domnilor subţiri din lojile evropeneşti, care te fură englezeşte, cu tona lungă şi scurtă, dar îţi dau şi ţie să ai de unde fura, românește, cu ocaua mică. Şi când ne e lumea mai dragă, când simţim şi noi că merită să trăieşti, vine câte un mit din ăsta tâmpit de te trage de mânecă şi-ţi arată obrazul! Cum să nu-l sictireşti de să-i meargă fulgii?! Morţii cu morţii, viii cu viii!

Cam asta-i ţara moşită de impostorii ei şi emancipată de idealismele trecutului. Rezultatul? Păi nu se vede în tot locul şi în tot ceasul, de vreo 20 de ani, dacă nu de vreo 70?! S-au mai schimbat ei stăpânii, s-au mai schimbat ele culorile politice, dar noi ne urmăm neabătuţi vocaţia de slugoi zeloşi şi de trădători ieftini, profilactic uituci de morţi şi de Dumnezeu. O naţiune prefăcută în popor bezmetic şi un popor sătul de sine care tinde galopant să se prefacă în populaţie acefală şi nevertebrată, fără memorie şi fără transcendenţă. Şi în acest timp ţara, câtă n-a încăput pe mâinile străinilor din afară (evrei,

unguri, arabi, chinezi, ruşi, ucraineni etc.), e tot mai mult la cheremul străinilor dinăuntru (ţiganii – rromi, mânca-ţi-aş! –, ce în câteva decenii ameninţă să devină majoritari) şi al unei clici manelizate de foşti activişti P.C.R. de mâna a doua şi de foşti securişti dovediţi şi nedovediţi, cărora mai nou li se zice „baroni" şi „moguli"! Iar în teritoriu, ca să zic aşa, o turmă amestecată de hoţi, de putane şi de căpşunari, care se sinucide la greu (aproape 20 de milioane de avorturi într-un sfert de secol!) şi îşi votează alternativ călăii, bătându-şi joc mârlăneşte de o rămăşiţă tot mai marginalizată de oameni normali (din câţi nu s-au risipit încă în cele patru vânturi).

De regulă, au plecat şi continuă să plece pe aiurea cei deştepţi şi harnici, rămânând pe loc, bine împământaţi (ca să nu scurtcircuiteze), proştii şi putorile. Iar „aleşii" butaforiei democratice plesnesc de legitimitate, vând tot ce se mai poate vinde, dau cu tifla în dreapta şi în stânga şi delirează despre o Românie europeană, „eternă şi fascinantă", care încape toată, după cum

EĂZVAN CODRESCU

bate vântul, sub frunza Elenei Udrea, în rânjetul lui Ion Iliescu sau în ochii

„De peşte fiert" ai lui Crin Antonescu.

Cum nu vii tu, Ţepeş doamne… Păi cum să nu vrei să-l faci uitat – tu, hoţul de serviciu – pe reacţionarul de Eminescu?! Şi-avem doar gloanţe pentru trădători… Păi cum să nu-ţi dea fiori – ţie, iudei de serviciu – stafia reacţionarului de Codreanu?! Şi, în general, cum să nu te incomodeze pe tine, viermele resemnat şi prosper, reperele de rectitudine ale unui trecut care încă se încăpăţânează să nu dispară fără urmă, sau o mână de contemporani

„Paseişti" care-ţi tot freacă ridichia cu nostalgiile lor de cinste falimentară şi cu iluziile lor de viitor românesc?! Şi cum să-l mai înţelegi, în cloaca ta de acasă, pe Big Brotherul ăsta al Noii Ordini Mondiale, pe care nu-l vezi nicăieri, dar îl simţi peste tot, şi care nici măcar nu mai catadicseşte să dea mână liberă la o nouă vânătoare de „duşmani ai poporului" (nici n-ar mai fi prea mulţi!), pe care să-i reeduce à la Makarenko, preferând, în strania lui bunătate, să se prefacă a nu-i băga în seamă şi a-i lăsa în plata Dumnezeului mamii

lor?!

Eminescu şi Codreanu, mai nesuferiţi şi mai primejdioşi decât toţi viii la un loc: două junghiuri în coasta secăturii valahe. De ieri, de azi şi de mâine.

EMINESCU N-A MURIT

Prostul crede că Eminescu a murit, ca mamă-sa şi ca tată-său.

La un om viu eşti curios să ştii mai ales cum trăieşte. La un om mort eşti curios să ştii mai ales cum a murit.

În cazul lui Eminescu: va fi murit el din cauze naturale sau va fi fost ucis? Dacă va fi murit din cauze naturale, cum se crede îndeobşte, va fi fost inima sau „infecţia luetică”? Iar dacă va fi fost ucis, se va fi făcut aceasta cu sau fără premeditare? Dacă nu-l va fi ucis un nebun cu piatra, nu cumva îl vor fi ucis doctorii printr-un tratament nepotrivit? Dar dacă l-au ucis doctorii, ar fi prea banal s-o fi făcut din indolenţă sau nepricepere (mal praxis).

Prostul e înclinat aprioric spre ipoteza conspiraţionistă, pe care-o preface repede în certitudine, cu o asumare aproape personală. Incomod ideologic şi incoruptibil moral, Eminescu trebuia eliminat cu orice preţ, mai ales pentru naţionalismul său epidemic. Folosindu-şi complicii din spitale, l-or fi eliminat liberalii, masonii, ovreii, agenţii imperiali (ţarişti sau papistaşi, că toţi ar fi avut motive)? Prostul nu-ţi ascunde că preferă, de departe, ca pe o sinteză malefică universală, explicaţia „răzbunării iudeo-masonice”, desigur cu bătaie mai lungă: neamul românesc. Cei care au umblat şi umblă cu obstinaţie să ne scoată din istorie, aceia ni l-au mătrăşit şi pe Eminescu (aşa cum ne-au mătrăşit, se ştie, toţi cârmuitorii şi luminătorii „vizionari”, de la Mihai Viteazul până la… Nicolae Ceauşescu).

Pentru prost, Eminescu nu e destul de mare ca să nu fi murit, dar e destul de mare ca să nu fi putut muri de o moarte obişnuită sau accidentală. Pentru el, cazul Eminescu se reduce până la urmă la această dimensiune senzaţionalistă a morţii. Două lucruri i se par prostului esenţiale: că Eminescu e mort şi că n-a murit de moarte bună.

Că Eminescu ar putea fi viu, prostului nici măcar nu-i trece prin cap.

Prostul nu poate înţelege că Eminescu – şi oamenii de talia lui Eminescu, vrednici să stea, zicea Noica, la cina cea de taină a culturii europene – se află mai presus de moarte. Eminescu n-a murit, ci doar s-a retras în eternitate, cu viaţa pe moarte călcând, ca reper veghetor nu doar până azi, ci până la capătul vremurilor – perpetuu izvor spiritual de trăire şi cugetare românească. Viaţa noastră fără de moarte şi „conştiinţa noastră mai bună".

Contrar părerii prostului, este inesenţial când şi cum s-a retras Eminescu în eternitatea lui (şi a neamului). A-l trata ca pe un „mort" şi a rima cu voluptate în circumstanţele (reale sau doar închipuite) ale „morţii" lui reprezintă simptomul celei mai crase neînţelegeri, cecitatea mai ucigaşă decât toate conspiraţiile istoriei la un loc.

Ar fi mult mai interesant şi mai profitabil să li se pună în evidenţă noilor generaţii în ce fel şi în ce măsură este Eminescu viu. Să ne adâncim nu în anecdotica senzaţionalistă a morţii lui inesenţiale, ci în miracolul inepuizabil al ne-morţii lui esenţiale. Cum se face că Eminescu ne e – sau măcar ne poate fi – mereu prezent şi mereu aproape, că nu se lasă asasinat nici prin impietate şi nici prin pietate, că e în stare să sfideze la fiecare pas, cu o sclipire de gând sau cu un zvon de vers, proverbiala „uitare românească"?

Nu, în Eminescu nu avem de răzbunat un mare mort, ci de asumat şi de valorificat creator, prin bună cuminecare, un dăinuitor harismatic, un principiu de nemurire. Nu recursul la moartea lui, ci această eternă actualitate a sa, împletită firesc „în viul vieţii", constituie temeiul şi îndreptăţirea eminescianităţii, eminescianismului, eminescologiei. Cultural vorbind, Eminescu e viaţă, iar viaţa lui e lumina noastră, pe care întunericul nu a înghiţit-o.

Faţă de prostimea adulatoare şi obsedată patetic de scenariul morţii lui, adversarii declaraţi şi înverşunaţi ai lui Eminescu, români şi neromâni, se întâmplă să fie în felul lor mai lucizi şi mai realişti: ei ştiu bine că Eminescu nu e mort, că Eminescu trăieşte, că Eminescu e chiar mai viu decât viaţa, şi de aceea încearcă disperat să-l ucidă măcar în sufletele noastre, să ne pustiască de prezenţa lui îndărătnică. Nu împotriva unor presupuşi ucigaşi de odinioară s-ar cădea să vitupereze cei ce se vor astăzi „cruciaţi" ai românismului şi eminescianismului, ci

mai abitir împotriva acestor ucigaşi curenţi, mult mai parşivi şi mai primejdioşi „în durata lungă a istoriei".

Prostul percepe însă realitatea anapoda şi-şi consumă gloanţele invariabil trăgând acolo unde nu trebuie.

Pe adevăratul Eminescu nu ni l-a ucis nimeni, dar sunt destui care se chinuiesc să-l ucidă până azi şi care-şi freacă mâinile de satisfacţie să ne vadă tratându-l de bunăvoie ca pe un mort, sau luptându-ne ipotetic cu nălucile trecutului şi neglijând provocările insidioase ale prezentului…

Dar până la urmă, creştineşte, îl înţelegi şi pe prost. Ce să facă el cu un

Eminescu viu, care obligă la efort intelectual şi la asumare creatoare, la dezmărginirea naţionalului în universal şi întruchiparea universalului în naţional?! Pe prost nu-l ţin brăcinarii să co-existe cu Eminescu, ci doar să-i post-existe vindicativ, într-o sterilitate opărită şi agramat vociferantă, cu care atrage atenţia altor proşti de teapa lui şi induce iluzia unei implicări justiţiare, ba chiar mai face şi câte-un ban (căci senzaţionalismul ieftin se vinde bine în ţara celor „proşti, dar mulţi").

Aşa cum un om deştept n-are ce face cu un Eminescu mort, tot aşa prostul n-are ce face cu un Eminescu viu. Dar Eminescu este cu atât mai mare şi mai viu cu cât şi-a anticipat nu o dată această posteritate jenantă şi reuşeşte să dăinuiască în paralel cu ea, în aşteptarea mesianică a unei româneşti „minţi de pe urmă" – care s-ar putea să nu ne mai vină deloc, sau să ne vină mult prea târziu… Dacă însă nimic altceva nu va mai rămâne din noi, va rămâne negreşit Eminescu cel viu, mărturisind de unul singur

— La judecata din urmă a neamurilor, cum tot lui Noica îi plăcea să spună – că Dumnezeu a pus sămânţă bună atunci când ne-a menit să fim „un strat de cultură la gurile Dunării".

Nu, Eminescu n-a murit şi nu va muri niciodată. Dar noi ne dovedim tot mai incapabili să-i onorăm nemurirea. Şi neputând trăi „pe limba lui" 1, preferăm să-l decretăm mort „pe limba noastră" 2 şi să facem din el adevăratul

„Cadavru din debara" al intempestivei prostii epigonice. Al

prostiei care nici măcar nu doare. Şi despre care ajungi să nu mai ştii dacă este cauză, efect sau doar condiţie favorizantă a ticăloşiei voioase cu care ne trăim traiul şi ne mâncăm mălaiul, la porţile manelizate ale Orientului3.

1 Să citeşti, să meditezi, să visezi, să creezi, să jertfeşti, să respiri cultură prin toţi porii tăi, dar să nu pierzi sensul genuin al vieţii, să ai fascinaţia perfecţiunii şi a universalului, să obţii „sunetul secund" al limbii tale şi să ridici cuvintele până la Cuvânt.

2 Să parazitezi pe spinări ilustre, să păcăleşti contextul, să-ţi drapezi puţinătatea, să obţii efecte ieftine, să cucereşti vulgul şi să-i împărtăşeşti deliciile grobiene, să cobori Logosul la logoree şi chipul divin la măştile Bestiariului.

3 Ultima poezie pe care i-am dedicat-o Eminescului (lăsând la o parte volumul Sonetele lui

Dionis, scos la Editura Timpul din Iaşi în 2013, care este un omagiu indirect adus geniului eminescian) reprezintă un pandant liric al acestui text: Bădia Mihai a uitat să mai moară/

şi calea a luat-o, prin codri, spre cer, / cu dorul arcuş şi cu visul vioară, / să-şi cânte iubirea de ţară stingher. // Zic fagii, privindu-l miraţi pe coline: / „Ce mare-i Bădia şi neamul – ce mic!". / Dar brazii, ce văd mai de sus şi mai bine: / „Bădia e neamul!" – se pleacă şi zic. //

Arcuş şi vioară ce sunt decât cruce? / Şi-a ei nebunie sunt visul şi dorul, / iar cel care viu în spinare le duce/ ne este întâi şi pe veci rostitorul. // Şi piară tot neamul lovit de urgie, /şi piară şi gura aceasta de rai, / de tot şi de toate va da mărturie, / la ceasul dreptăţii, Bădia Mihai!

— CARTEA MĂRTURISITORILOR 67

SIMION MEHEDINŢI (1868 – 1962)

SIMION MEHEDINŢI

ŞI CREŞTINISMUL ROMÂNESC

În interbelicul românesc, spre înciudata perplexitate a majorităţii analiştilor de azi (certaţi deopotrivă cu Dumnezeu şi cu tradiţia), creaţia cultural-ştiinţifică a fost subtil şi complex îngemănată cu renaşterea spirituală creştin-ortodoxă – fenomen pe care, din păcate, niciun istoric al culturii sau literaturii noastre moderne nu l-a

radiografiat temeinic şi onest, nu i-a pus în evidenţă cauzele şi consecinţele reale, nu l-a contextualizat în plan european, chiar şi cei mai favorabili mulţumindu-se îndeobşte să-l constate şi să-l descrie. Poate că un Mircea Platon1, sau altul dintre oamenii de cultură creştini ai noii generaţii postcomuniste, se va învrednici de a duce la capăt un asemenea demers, nu numai pentru a face „dreptate istorică" unei perioade eroice de creaţie şi jertfă naţională, dar şi pentru a stabili pe o bază solidă măsura în care ea mai poate constitui un reper moral şi paideic în noul context românesc şi european al secolului XXI.

În sintagmele cultural-spirituale ale interbelicului românesc, esenţial legate de marea paradigmă creştină, s-au întâlnit eforturile creatoare a trei generaţii: pleiada de corifei creştini ai generaţiei imediat posteminesciene (născuţi după 1860, dar înainte de 1880), mentorii mai tineri ai marii generaţii interbelice (Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Lucian Blaga etc. – născuţi după 1880, dar înainte de 1900) şi reprezentanţii majoritari ai „tinerei generaţii" exaltate de un Mircea Vulcănescu sau un Mircea Eliade (născuţi în preajma lui 1900 şi până prin anii Primului Război Mondial).

Reprezentanţii cei mai vârstnici ai acestei renaşteri cultural-creştine, nu prea numeroşi şi oarecum fatal determinaţi de „paideia" secolului anterior, sunt îndeobşte oameni de formaţie academică, fundamental clasicizanţi, cu ştate mai degrabă ştiinţifice decât artistice, mai toţi trecuţi prin marea

1 Care în Ortodoxia pe litere. Îndreptar de fundamentalism literar (Editura Christiana, Bucureşti, 2006) are multe tatonări preţioase în acest sens.

şcoală junimistă şi înclinaţi politic spre conservatorismul de tip eminescian.

Aşa cum Dostoievski putuse spune despre marii prozatori realişti ruşi că se trăgeau cu toţii din Mantaua lui Gogol, tot aşa se poate spune despre aceşti cărturari şi scriitori din generaţia lui Iorga că se trag cu toţii din publicistica naţionalistă a lui Eminescu (chintesenţializată liric în faimoasa Doină

— „De la Nistru pân' la Tisa…" –, devenită în scurtă vreme „cea mai categorică evanghelie politică a românismului" 1).

Este interesant că nu raţionalismul discret-ateu al lui Maiorescu a triumfat în timp, trecând pragul secolului XX, ci mai degrabă tradiţionalismul organicist al lui Eminescu, cu deschiderile lui metafizice şi chiar mistice, readuse treptat din orizontul eclectic al romantismului speculativ în matca mai fermă şi mai durabilă a creştinismului ortodox. Aşa cum este semnificativ că junimismul nu a rodit în latura lui masonică, ci a catalizat naţionalismul uneori radical al „apostolilor" Marii Uniri (în frunte cu N. Iorga şi

O. Goga), iar un ex-junimist, A.C. Cuza, mason în prima tinereţe, avea să fie campionul antisemitismului în primele decenii ale noului secol, pe linia reacţionarismului franco-german (declarativ „creştin", dar în realitate fără raportare vie la Dumnezeu) 2.

Spiritul religios şi angajarea creştină (şi cu atât mai puţin ortodoxă) nu-i prea caracterizase nici pe artiştii, nici pe cărturarii şi nici pe oamenii politici români ai secolului al XIX-lea, tributari în mare măsură culturii laicizate a Occidentului postiluminist, prin formaţia lor fie franceză, fie germană.

De la paşoptişti la junimişti linia este una dacă nu efectiv atee, în orice caz preponderent laică. Aparentele excepţii (Bălcescu, Heliade-Rădulescu, 1 Cf Octavian Goga, „Monumentul lui Mihail Eminescu", în Mustul care fierbe (Bucureşti, f. a., pp. 41 – 44). Tot acolo, Goga sintetizează de minune această dimensiune transliterară a moştenirii eminesciene, pe care avea să se edifice noua dreaptă creştină românească (până la culminaţia ei legionară): „Tot viitorul de dărâmare şi tot avântul de reclădire ţâşneşte din fulgerele lui. Prin scrisul lui Eminescu a cerut cuvânt ideea integralităţii naţionale, cu toate atributele ei logice. [...] Eminescu, poetul, e cel mai echilibrat creier politic al României în creştere. Citiţi articolele lui şi veţi vedea că staţi în faţa unor axiome de valoare permanentă. Ele pot fi invocate la tot pasul ca un îndreptar de pedagogie naţională".

2 Biblia lui A.C. Cuza pare să fi fost mai degrabă opera lui Drumont (în speţă, La France juive) sau cea a lui H. St. Chamberlain, un anglo-german protonazist (din Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts/The Foundations ofl9th Century venea teoria lui „Hristos arian", dezvoltată delirant în Naţionalitatea în artă –

principalul op al profesorului de la

Iaşi). Ultrarasismul şi lipsa unei autentice spiritualităţi, rămase caracteristice „cuzismului" (cu o singură excepţie notabilă: Al. Lascarov-Moldovanu), au şi dus mai târziu, între altele, la ruptura dintre A.C. Cuza (întemeietorul şi liderul Ligii Apărării Naţional Creştine – L.A.N.C.) şi tineretul naţionalist al anilor '20 (electrizat de spirite mai degrabă mistice, precum Corneliu Z. Codreanu şi Ion I. Moţa).

Haşdeu, Eminescu însuşi 1) se explică, la o privire mai atentă, prin ceea ce s-a numit „religiozitatea fără religie" a romantismului mitologizant, mai apropiat de speculaţia metafizică şi de fabulosul folcloric decât de credinţa religioasă şi de viaţa liturgică a Bisericii. Numai târziu, cu Coşbuc, îşi face loc în mai mare măsură duhul religios al creştinismului bisericesc, care doar vag a adiat prin semănătorism, pentru ca să bată cu adevărat abia în

„Gândirismul" de după în 1926 (cu Crainic, Voiculescu şi ceilalţi).

În aceste împrejurări, apariţia unor scriitori sau cărturari ataşaţi Bisericii şi valorilor religioase, ba chiar a unor oameni de ştiinţă cu bună cunoaştere şi profund respect faţă de creştinism, dispuşi şi capabili să-l valorifice creator în opera lor, cum au fost un Simion Mehedinţi (n. 1868) sau un Nicolae

C. Paulescu (n. 1869), sunt oarecum de ordinul minunii. Aproape izolaţi în generaţia lor intelectuală, priviţi nu odată cu ironie sau cu suspiciune, ei (şi alţi câţiva) au fost înainte-mergătorii noului spiritualism cultural românesc din prima jumătate a secolului XX, iar tânăra generaţie interbelică a aflat în ei nişte îndrumători şi sprijinitori cu atât mai preţioşi cu cât reprezentau, dincolo de crezul religios şi de statutul moral, nişte autorităţi greu de contestat în domeniile lor. Cu contribuţia directă a acestora, mai ales ca profesori universitari şi publicişti de largă audienţă, noua articulare a naţionalismului cu creştinismul şi a creştinismului cu cultura intelectuală s-a realizat mai lesne şi a căpătat din capul locului o impunătoare consistenţă. Un Nichifor Crainic nu s-a sfiit să-l califice pe doctorul Paulescu drept „fundatorul naţionalismului creştin" 2, exagerând poate, dar sesizând

corect nota sa diferenţiatoare în raport cu principalii dascăli naţionalişti ai primei generaţii posteminesciene (care fuseseră şi mentorii tinereţii lui): „… naţionalismul creştin, în sensul autentic al cuvântului, are [la noi] un sigur mare poet: pe George Coşbuc, şi un singur mare cugetător: pe Nicolae Paulescu, în care se fundează integral.

Naţionalismul genialului Eminescu e profund rasist3, dar latura creştină îl preocupă numai tangenţial şi numai sub raportul concepţiei conservatoare.

Vasile Conta e un mare antisemit, dar e materialist şi ateu. Naţionalismul domnului A.C. Cuza, întemeiat ştiinţific în economia politică, se mişcă pe temelia arianismului nordic, cu ştiuta-i consecinţă în domeniul religios. Nationalis

1 Despre acesta din urmă, de o importanţă aparte prin uriaşa influenţă pe care a exercitat-o, a se vedea, între altele, observaţiile pe care le-am făcut în „Eminescu şi creştinismul" (text inclus şi în volumul de faţă).

2 Cf. articolul chiar astfel intitulat, publicat mai întâi în Gândirea şi inclus apoi în volumul Ortodoxie şi etnocraţie din 1937 (reed.: Editura Albatros, Bucureşti, 1997, mai ales pp. 128 – 129).

3 în sensul etnomaniei romantice, nu în cel al rasismului nazist de mai târziu (pe care

Crainic însuşi îl critică aspru în „Rasă şi religiune").

mul domnului N. Iorga e eminescian, cu aprecierea Ortodoxiei ca forţă culturală istorică şi cu negarea vitalităţii ei actuale. Nicolae Paulescu e un naţionalist autentic, precum toţi ceilalţi, dar e în plus şi creştin autentic".

La data când Nichifor Crainic făcea aceste consideraţii, sinteza lui Simion

Mehedinţi nu apăruse încă, iar apostolatul său etnopedagogic, deşi programatic creştin1, nu depăşise semnificativ sfera didacticii şi nu se cristalizase deplin la nivel teoretic (de unde ignorarea sau minimalizarea lui de către unii contemporani, care-l antipatizau mai ales ca scriitor „de modă veche").

Creştinismul românesc (1941) 2 îl recomandă însă pe Simion

Mehedinţi, târziu, dar indiscutabil, ca pe cea mai înaltă conştiinţă culturală creştin-ortodoxă a generaţiei sale. Fost seminarist3, el are, spre deosebire de Nicolae C.

Paulescu, o cultură teologică mai sistematică (deşi repudiază adesea excesele teologizante, iar uneori face şi afirmaţii amendabile dogmatic), fericit îmbinată cu pregătirea sa filologică, istorică şi antropologică4; provenit din

1 Convins că „[aşa] cum sunt azi copiii, aşa va fi mâine neamul întreg şi ţara care se bizuie pe ei", creatorul şcolii româneşti de geografie şi directorul Convorbirilor literare (din 1907

până-n 1923) a găsit timp şi a pus suflet pentru elaborarea unor lucrări didactice precum

Explicarea Evangheliilor potrivit cu programa şcolară (1922; reed. 1923 şi 1926) sau Parabole şi învăţături din Evanghelie pentru clasa a II-a secundară (cu nu mai puţin de opt ediţii între 1929 şi 1942; o ediţie anastatică a apărut în 1992 la Chişinău, iar o reeditare propriu-zisă s-a făcut în 2002 la Editura Sophia din Bucureşti). Se cuvine menţionat că a fost nu numai pedagog şi profesor (întâi în învăţământul mediu, apoi în cel universitar), ci în 1918 (din martie până în octombrie) a fost şi ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, sub el votându-se, între altele, legea pentru organizarea eforiilor şcolare. Pentru gândirea sa (etno) pedagogică, cf. ampla antologie Scrieri despre educaţie şi învăţământ, îngrijită de

Dumitru Muster (Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992), ce a marcat împlinirea a trei decenii de la moartea autorului (decedat la 94 de ani, pe 14 decembrie 1962, după ce i-a fost dat să treacă şi prin prigoana comunistă).

2 Bucureşti (Editura „Cugetarea" – P.C. Georgescu Delafras), cu subtitlul: „Adaos la

Caracterizarea etnografică a poporului român". În 1995, la Editura Anastasia din Bucureşti, a apărut o bună ediţie – demult epuizată – realizată de Dora Mezdrea şi prefaţată de

Dumitru Muster. Reeditarea cea mai recentă: Editura Terra, Focşani, 2006 (ed. Costică

Neagu), unde se regăseşte şi textul de faţă.

3 Şi-a făcut studiile secundare la Seminarul Teologic din Roman şi la cel din Bucureşti, iar bacalaureatul şi l-a luat la Liceul Sfântul Sava (1888). Merită citite, ca memorial paideic, „Premise şi concluzii la «Terra» [este vorba de principala sa operă ştiinţifică, rămasă până azi de referinţă în domeniu: Terra. Introducere în geografie ca ştiinţă, 2 vols., 1930]. Amintiri şi mărturisiri", în Academia Română: Studii şi cercetări, LXXIII, 1946 (de un interes aparte este textul autobiografic mai vechi „în legătură cu creştinismul unui seminarist din Vrancea", unde mărturiseşte, printre altele: „Biserica satului mi-a pus de timpuriu înaintea sufletului o măsură a vieţii de aici şi de «dincolo»").

4 A pendulat, intelectual, între ispitele ştiinţifice şi cele umaniste. La Universitatea din

Bucureşti, s-a înscris iniţial la Matematică, dar până la urmă a urmat Literele şi Filosofia mediul rural1 şi preocupat constant de etnografie2, el are o înţelegere şi o trăire mai organică a Ortodoxiei decât o putuse avea orăşeanul, omul de formaţie ştiinţifică pozitivă şi cercetătorul de laborator care era Nicolae

C. Paulescu – cu sau fără voie, uşor catolicizant pe alocuri şi mai degrabă admirator filosofic al înălţimii etice a creştinismului, cu intuiţii geniale (ce se pot dezvolta teologic mai mult decât el însuşi a bănuit), dar aproape eludând partea dogmatică şi liturgică3. S-ar putea afirma că creştinismul n-a conformat propriu-zis gândirea lui Paulescu, ci numai a catalizat-o, ca ideal termen referenţial, pe care el a avut însă meritul de a-l fi luat în serios, în răspărul mentalităţii pozitiviste a epocii. De altfel, Paulescu nu-şi propune nicăieri să trateze creştinismul în sine, istoric sau doctrinar, ci doar în relaţie cu domeniile şi temele sale de interes ştiinţific (şi uneori politic), fără meticulozităţi teologice şi fără recuzită scolastică. Vom vedea că nu acelaşi este cazul lui Simion Mehedinţi, care se aşază în miezul viu al creştinismului ortodox (chiar dacă Zamolxe apare în scrisul său aproape la paritate cu Hristos!), pe care şi-l asumă diacronic şi sincronic, cu patos pedagogic şi misionar, văzând în el nu doar un orizont de idealitate, ci însăşi formula totală de existenţă – a insului şi a neamului deopotrivă: „Un om, ca şi un popor, atâta preţuieşte cât a înţeles din Evanghelie".

Simion Mehedinţi mărturiseşte că şi-a întemeiat această radiografie a creştinismului românesc în special pe materialul etno-folcloric din zona

Vrancei şi pe experienţa sa directă, în contact cu tradiţia vie, preţuind mai mult creştinismul „din inimă" (ca zestre sufletească a neamului) decât creştinismul „din cap" şi „din călimară" (adică reflectat în speculaţia livrescă). (licenţiat în 1892). Apoi, recomandat de Al. I. Odobescu şi susţinut de Gr. G. Tocilescu, studiază ştiinţele geografice la Paris, Berlin şi Leipzig (unde în 1899, în faţa ilustrului Fr. Ratzel, îşi ia examenul de doctorat cu teza Über die kartographische Induction), arătându-se preocupat mai ales de antropogeografie (în strânsă legătură cu etnologia).

1 S-a născut la Soveja (uneori a folosit acest nume ca pseudonim literar), în Vrancea (unde a şi copilărit), pe 16 octombrie 1868, din părinţi ţărani: Neculai Mehedinţi (care era însă şi dascăl de biserică) şi Voica Mehedinţi (n. Hanţă sau, după alte surse, Guriţă), ce au avut 11 copii. El se declara „fiu de mocan vrâncean" cu dascăli şi preoţi în ascendenţă.

G. Călinescu, care-l prezintă superficial şi depreciativ în Istoria… să ca pe mai toţi autorii cu crez religios, îi ironizează complexele genealogice.

2 în 1915, discursul său de recepţie la Academia Română s-a numit „Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca şi uneltele sale" (tipărit în 1920), iar în 1930 scoate volumul Coordonate etnografice: civilizaţia şi cultura (a se vedea şi culegerea de texte Civilizaţie şi cultură, apărută la Iaşi, în 1986, sub îngrijirea lui Gh. Geană).

3 Este semnificativ că creaţionismul său nu invocă aproape deloc argumente biblice sau patristice, ci se construieşte filosofic, pe severe raţionamente logice, şi desigur ştiinţific, pe observaţii experimentale şi inventar fenomenologic.

Cu toate acestea, aportul unei largi bibliografii dă şi el consistenţă cărţii, confirmând şi completând observaţia genuină.

În prima parte a studiului său („Caracteristicile creştinismului românesc în lumina etnografiei şi a istoriei"), care este şi cea mai

amplă, savantul stabileşte 11 trăsături distinctive pentru ceea ce el numeşte „creştinismul păduratic" al românilor, „aşa cum s-a păstrat în codrii Carpaţilor" de-a lungul a aproape două milenii, şi pe care-l vede – dezvoltând mai vechile intuiţii eminesciene – pe o linie de continuitate cu vechiul spirit religios al dacilor. Într-un fel, el anticipează teoria „creştinismului cosmic" pe care o va dezvolta mai târziu Mircea Eliade, dar într-un limbaj mai apropiat de sensibilitatea ortodoxă şi cu o viziune mai complexă asupra diferitelor implicaţii istorice.

Prima trăsătură distinctivă i se pare cea a „lipsei războaielor confesionale în viaţa poporului român" (aspect care şi doctorului Paulescu i se părea remarcabil, visând chiar la „unirea Credinţei" prin Biserica română, ca una ce „nu a luat niciodată parte la Schismă"). În ea vedea concretizarea nediscursivă a poruncii hristice a iubirii faţă de aproapele. „Să pui pe cineva pe rug ori să-l înjunghii în numele lui Iisus, să măcelăreşti prunci, să ucizi femei şi bătrâni, să dărâmi biserici, să arzi oraşe şi sate, pustiind ţinuturi întregi numai din ură confesională, smintenia aceasta nu s-a pomenit niciodată între fruntariile noastre. Nu doar că noi, românii, am fi niscai sfinţi. Nu.

Avem şi prea avem destule scăderi. Dar, cu toate păcatele noastre, crime în numele Evangheliei n-am făcut". Toleranţa românească (pe care un Lucien

Romier o găsea fără egal la alte popoare europene) a găsit de cuviinţă, mai degrabă, să-l lase pe fiecare „în legea lui". În 1941, autorul nu-şi închipuia că poporul român ar fi în stare de atrocităţi anticreştine de genul celor comise în Revoluţia franceză, în Rusia bolşevică sau în Războiul Civil din Spania, dar istoria îl va contrazice parţial nu mult după aceea (când el însuşi a fost victimă a prigoanei comuniste din anii radicalismului stalinist; ce-i drept, pe atunci „regizorii" erau mai cu seamă străini şi ghidaţi din străinătate, dar s-au găsit şi printre românii neaoşi destule „cozi de topor").

În strânsă legătură cu trăsătura anterioară stă la români şi „neutralitatea faţă de certurile dogmatice". Polemizând cu V. Pârvan, D. Drăghicescu sau M. Ralea, Simion Mehedinţi nu acceptă că această laxitate în materie dogmatică şi general spirituală s-ar explica prin

nepăsare faţă de problema religioasă sau prin opacitate intelectuală, ci prin discreţia şi măsura firii noastre tradiţionale, a „omeniei" româneşti, văzând aici „semnul unei reale maturităţi sufleteşti, dobândită printr-o lungă experienţă istorică". (Să fie vorba doar de ceea ce un H.-R. Patapievici obişnuieşte să numească „vulgata bunului român"?!)

O trăsătură cu rădăcini în spiritualitatea arhaică a lui Zamolxe, dar a cărei lamură s-a ales în creştinismul de mai târziu, e ceea ce autorul numeşte

„Primatul sufletului". Că strămoşii noştri au fost „aproape ca un fel de creştini înainte de creştinism o mărturisesc un Herodot sau un Strabon; pe acesta din urmă îl citează de mai multe ori, în tălmăcire proprie, cu vestitul paragraf din Geografia, VII, 4: „Este un lucru de care nimeni nu se poate îndoi şi care răsare din toată istoria geţilor (dacilor): râvna religioasă a fost, de când lumea, caracterul precumpănitor al firii lor" (sublinierea este a lui

S. Mehedinţi). Credinţa în nemurirea sufletului şi contemplativismul vieţii sihăstreşti i se par două constante istorice fundamentale (lucru care s-ar putea zice că se verifică până azi, bunăoară în marele număr de biserici şi mănăstiri ridicate după prăbuşirea regimului de teroare ateo-materialistă, ceea ce reprezintă un fenomen unic prin amploare şi constanţă în aria fostului lagăr comunist, din Europa Centrală şi până în Balcani).

Prin „arhaismul creştinismului românesc" Simion Mehedinţi înţelege creştinarea noastră timpurie şi aproape organică, făcută fără vărsări de sânge şi căreia nu i se poate stabili o dată sau un reper evenimenţial. Precedentele (străvechile credinţe şi practici geto-dacice) vor fi contat şi în acest caz, de asemenea fără echivalent în zonă („singurul popor creştinat pe nesimţite").

Limba atestă şi ea, prin lexicul de bază latinesc (biserică, altar, cruce, rugăciune, luminare, cuminecare, Florii, Rusalii etc.), vechimea creştinării noastre (dacă nu chiar de la Sfântul Apostol Andrei – tradiţie pe care autorul pare s-o ignore –, în orice caz de dinainte de retragerea aureliană).

„Pătrunderea pe nesimţite a creştinismului în Dacia a avut

urmări de mare însemnătate pentru neamul din Carpaţi. Le putem cuprinde pe toate într-o singură formulă [care reprezintă o altă trăsătură distinctivă din cele 11]: stabilirea unei simbioze între Stat şi Biserică, fără ciocniri, pe de o parte, şi fără contaminarea politică, atât de păgubitoare în viaţa altor naţiuni, pe de altă parte". Simion Mehedinţi subscrie la ipoteza (pe care istoria este departe de a o fi validat) că Biserica ar fi ţinut cândva loc la noi de organizare statală: „După retragerea legiunilor, sfaturile şi poruncile

Bisericii au trebuit să ia locul autorităţii oficiale [...]. În orice caz, tribunalul nu putuse pleca, în el s-a continuat exercitarea magistraturii. De cine? Obiceiurile dacilor ne lămuresc deplin: la ei, preotul era şi judecător. Şi astfel, basilica, adică judecătoria sau tribunalul, a devenit pe încetul biserica. Omul a sfinţit localul civil, dându-i caracter religios". Concluzia pe care îi place să o tragă e că „aşezarea geografică «în calea răutăţilor» a fost compensată astfel, măcar în parte, prin pacea sufletească în latura religioasă".

„Lipsa ereziilor şi a ereticilor" ar fi o altă notă distinctivă şi un nou prilej de mândrie pentru creştinismul românesc. Aici afirmaţiile sunt poate cam riscate (am avut şi noi, totuşi, „bogomilii" noştri...). Pare cam romantică imaginea românului care, opunând „evlavia dacică" pretinsei „sofisticării bizantine" şi reprobabilei „politicării papale", va fi avut dintotdeauna

„Eleganţa morală de a-l tolera pe «fiecare cu legea lui» şi de a-l «lăsa în plata Domnului»", el urmându-şi calea arhaică, „mereu aceeaşi ca şi mirosul cetinei de brad şi al răşinii carpatice" (aici scriitorul îl bate pe savant). De unde concluzia băţoasă (şi nu tocmai de lepădat, mai ales astăzi, în contextul obsesiv al „integrării" politice şi al „ecumenismului" religios): „Iată pentru ce această Ortodoxie nu are nevoie de certificatul nimănui, fie de la Apus, fie de la Răsărit, sau de aiurea. Aibă parte fiecare de ceea ce este al lui, dar să ne lase şi pe noi cu ceea ce este al nostru. Nu jinduim nici la

Bizanţ, nici la Roma, şi cu atât mai puţin la Moscova. [...] Nici călugărilor bizantini (mai târziu fanarioţi), nici celor papistaşi (sosiţi cu sabia în mână la Posada), nici celor moscoviţi nu le suntem datori în latura Evangheliei.

Putem privi spre vecinii noştri (mai ales în ce priveşte ereziile) cu deplină seninătate, ştiindu-ne creştini mai vechi decât ei şi cu o experienţă religioasă mai bogată decât a lor…" (e aici intuiţia pozitivă a unei posibile Ortodoxii româneşti specifice şi neclientelare, care să-şi caute afirmarea creatoare în sens propriu şi decomplexat).

Mai puternică decât la alte meridiane este la noi şi „prezenţa lui Iisus în folclorul naţional". Autorul se lasă cucerit de „duioşia colindelor" şi citează generos din mai toate ariile folclorice, cu înfiorare religioasă, dar şi cu simţ estetic. E încântat să tragă încheierea, între altele, că sufletul românesc a ştiut să pătrundă total în taina întrupării şi în drama răstignirii, cu o afinitate aparte pentru Maica Domnului (aici, oarecum surprinzător, Simion

Mehedinţi pare a face o concesie dogmatică în sens catolic, referindu-se la

„Imaculata concepţie", dar fără să insiste). Mărturiile folclorice i se par, în orice caz, mult mai convingătoare decât cele cărturăreşti. Se simte în rândurile sale, parcă mai mult decât oricând, adierea „gândirismului", nu fără certe reminiscenţe semănătoriste.

În mod deosebit insistă Simion Mehedinţi asupra „absenţei pornirii spre răzbunare" la români, pe care o documentează cu multe exemple istorice, dar mai ales cu atitudinea românilor faţă de neamurile învecinate (bulgari, unguri) sau venetice (turci, greci, evrei), care ele însele ne-au luxat aproape sistematic, dar noi „n-am răsplătit răul cu rău". Este un alt aspect, de indiscutabilă nobleţe creştină, al toleranţei noastre proverbiale. Dialogul lui Mircea cu Baiazid din Scrisoarea III i se pare paradigmatic şi-l citează cu transparentă voluptate. Este de mirare că în acest context nu se referă mai îndeaproape la Mioriţa (deşi s-a întemeiat cu predilecţie pe materialul folcloric şi provine din spaţiul de unde care balada a fost pentru prima oară culeasă de Alecu Russo). Vorbeşte însă în treacăt despre „transpunerea seculară a realităţii de toate zilele în forme ideale", ceea ce trezeşte în minte teoria lui Mircea Eliade (cf. mai ales De la Zalmoxis la Genghis-Han, cap. final) cu privire la transfigurarea suferinţelor ca răspuns la „teroarea istoriei".

De altfel, următoarea trăsătură la care se referă Simion

Mehedinţi în expunerea sa este „acceptarea suferinţei ca mijloc de purificare morală”, pe care o vede izvorâtă mai întâi tot din predispoziţia „dacilor nemuritori”.

spre ascetism şi sacrificiu (erau, zice Pomponiu Mela, ad. mortem paratissimi, „mereu gata de moarte”). Eminescu e invocat din nou (Rugăciunea unui dac), iar de data aceasta vine în discuţie şi Mioriţa: „Seninătatea păstorului în faţa morţii este un răsunet depărtat al concepţiei dacilor despre viaţa de dincolo de mormânt. În variantele Mioriţei se schimbă unele amănunte, dar seninătatea în faţa morţii şi acceptarea liniştită a suferinţei sunt ca un fel de axă invariabilă”. Sunt evocate şi străvechile obiceiuri ce fac loc veseliei la înmormântări (cu exemple tulburătoare din Clopotiva, Hunedoara, unde priveghiul e prilej de bucurie mare „că omul a scăpat de viaţa de pe pământ”). Admirator şi sfătuitor al Mişcării Legionare, din al cărei Senat a făcut parte (alături de alţi profesori mai vârstnici, ca I. Găvănescul sau Traian Brăileanu), Simion Mehedinţi nu putea trece aici peste idealismul moral şi jertfelnicia tineretului legionar, căruia îi rezervă, partizan, câteva pagini care se ţin minte, cu accent pe programul educaţiei legionare croit de legendarul Codreanu (care a fost, orice s-ar spune, o mare conştiinţă creştină). Reţin aici doar aceste fragmente cu tentă mărturisitoare, care aveau să-l coste atât de mult mai târziu: „Cine cunoaşte originea mişcării legionare şi toată desfăşurarea ei – fără îndoială, momentul cel mai semnificativ din viaţa noastră publică de la războiul mondial până la fărâmarea graniţelor în 1940 – nu se poate să nu bage de seamă un lucru într-adevăr caracteristic.

Legionarismul a voit să însemne mai întâi de toate o reformă morală. El s-a născut ca o reacţie împotriva comunismului nivelator al naţiunilor şi strivitor al libertăţii individuale, adică împotriva dictaturii proletare predicate de Karl Marx şi de alţi evrei în numele Internaţionalei. […] Aşa se explică un lucru de mare însemnătate: pe când fascismul era o mişcare socială şi politică, iar hitlerismul o mişcare politică şi socială, legionarismul a fost din capul locului o mişcare naţională, religioasă şi pedagogică”, însufleţită de spiritul de jertfă, întruchipat culminant în cazul Moţa-Marin1, despre care Simion Mehedinţi, în numărul comemorativ al Cuvântului studenţesc din

ianuarie-februarie 1937, scrisese cu pioasă fervoare: „Murind de bunăvoie, ei au spus răspicat: Deschideţi ochii la amestecul străinilor, care vor strivi tot ce este românesc în România, după cum strivesc astăzi tot ce este spaniol în Spania! [...] Moţa şi Marin, prin jertfa lor de bunăvoie, au dat semnalul unificării sufleteşti a tuturor Românilor care se mai simt Români. Cu sângele lor românesc ei au vrut să vindece rana înveninată a dezbinărilor din trecut.

Aceasta este semnificaţia istorică a morţii lor".

1 Cf. vol. Taina jertfei. Dosar istoric Moţa-Marin, alcătuit, prefaţat şi adnotat de Răzvan Codrescu, Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 2002.

Simion Mehedinţi mai constată în creştinismul tradiţional românesc, în pofida tuturor vitregiilor istoriei, „o vădită aplecare spre optimism: încrederea în biruinţa finală a binelui asupra răului", care este o constantă în folclorul nostru („oglinda cea mai credincioasă a sufletului etnic"). El este convins că „pentru neamul din Carpaţi, socoteala e limpede şi rotundă:

lumea e departe, foarte departe de perfecţiune, însă e cu siguranţă perfectibilă". Înclinarea aceasta optimistă a firii noastre e împinsă în cutare loc spre o formă de apocatastază populară (citată după Elena Niculiţă-Voronca), dar care lui Simion Mehedinţi nu pare să-i deranjeze deloc sensibilitatea dogmatică de fost seminarist: de se vor pocăi sufletele, întorcându-se spre

Dumnezeu, „Maica Domnului va scoate rând pe rând din smoală şi din flăcările iadului pe toţi nenorociţii ce s-au chinuit acolo [...]. Tot iadul va rămâne gol, ca o şandrama fără chiriaşi", iar dracul se va înţelepţi prin experienţa şomajului („atunci şi diavolii, nemaiavând de lucru, se vor face buni, şi-i va primi Dumnezeu şi pe ei în rai, dimpreună cu ai Săi. Dar mai întâi vor trebui să-şi ispăşească păcatele printr-un canon"). Îngrijitoarea ediţiei de la Anastasia, Dora Mezdrea, face următoarea piruetă interpretativă:

„Desfăşurarea pe mai multe pagini a «ispitei origeniste» a mântuirii tuturor, inclusiv a diavolului, prezentă în folclorul românesc, nu este, desigur, un semn de erezie. Semnificaţiile ei trec dincolo de

raportul personal al omului cu Dumnezeu, fără să afecteze în vreun fel această relaţie, aşa cum, de exemplu, o mărturiseşte pilda singulară a creştinului auster care a fost

Nae Ionescu, preocupat, în acelaşi timp, de apokatastasis-ul origenist". Eu mă abţin de la orice piruetă, permiţându-mi să nu fiu de acord, în această privinţă, nici cu Simion Mehedinţi1, nici cu Nae Ionescu. Altminteri, optimismul tradiţional al firii româneşti se poate discuta şi documenta în destule alte feluri, şi putem chiar cădea de acord cu finalul liric al capitolului:

„Am putea spune că acest creştinism arhaic, tolerant şi optimist, are ceva

1 Care continuă afirmând, între altele, despre acest straniu „optimism transcendent" (sintagma îi aparţine): „Românul e încredinţat că, la urma urmei, răul va putea fi smuls din rădăcină; suferinţa va înceta pentru toţi şi însuşi iadul va fi desfiinţat, iar dracii vor ajunge din nou lângă îngerii cerului, aşa cum au fost odinioară, înainte de neroada răscoală a pizmăreţului Lucifer…"

din liniştea şi perenitatea pădurilor de brazi, care nu-şi leapădă frunza, ci rămân totdeauna verzi".

A unsprezecea şi ultima trăsătură a creştinismului românesc inventariată de Simion Mehedinţi este „prioritatea frumuseţii morale asupra justiţiei formale", un fel de echivalent autohton şi rural al kalokagathiei greceşti. Străin de legalismul formalist, românul caută mai degrabă duhul decât litera binelui, ceea ce transpare din interogaţia curentă asupra „căderii" sau „cuviinţei" lucrurilor: E frumos să faci cutare sau cutare lucru?

„Sensibilitatea morală a neamului din Carpaţi nu se simte împăcată până ce binele nu e însoţit şi de frumuseţe. Altminteri, nici binele nu-i destul de bun. (Acesta e fondul cel mai tainic al cugetării şi al simţirii poporului român.)", scrie Simion Mehedinţi, continuând cu această observaţie esenţială pentru buna înţelegere a demersului său analitic: „Credem că «prioritatea frumosului», considerat de poporul nostru ca adevărata împlinire a binelui, este un semn că însuşirile creştinismului românesc înşirate până aici nu sunt o simplă închipuire, ci formează ceva organic; ele derivă din temperamentul neamului şi

sunt strâns legate unele de altele, ca verigele aceluiaşi lanţ". Frumuseţea binelui, frumuseţea morală, nu rămâne străină nici de adevărul faptelor sau al ideilor, ci se întâlneşte cu acesta în dreptate, care este articulaţie armonică a adevărului, binelui şi frumosului (Sfânta

Dreptate/Dreptate) şi nu trebuie confundată niciodată cu simpla justiţie în sens legalist. Şi e semnificativ pentru primatul frumuseţii morale că eroul basmelor noastre este aproape întotdeauna Făt-Frumos. „E puternic, isteţ, bun, iar pe deasupra e dăruit şi cu frumuseţe – o calitate care le întregeşte pe toate. Nu e vorba numai de frumuseţea fizică, ci şi de cea morală: e milos şi mereu gata de jertfă".

În a doua parte a studiului său, intitulată „Creştinismul românesc în raport cu bisericile altor neamuri", autorul îşi propune să întreprindă „verificarea istorică" a constatărilor anterioare, comparativ cu creştinismul altora (fie răsăriteni, fie apuseni), de care ai nostru se deosebeşte semnificativ (prin sinteza unică de dacism, latinitate şi Ortodoxie) şi nu are niciun folos să se străduiască în direcţii mimetice. Modul în care ne-au zugrăvit anumiţi observatori străini (Keyserling1, Romier2 etc.) ne confirmă şi el în datele fundamentale. Preţioasă e şi observaţia că „legea românească" a ştiut să se ţină

1 Das Spektrum Europas (1928), carte pe care Simion Mehedinţi o citează după traducerea franceză apărută la Paris în 1930: Analyse spectrale de l'Europe. Cu mare întârziere, cartea s-a tradus şi în română: Analiza spectrală a Europei, Institutul European, Iaşi, 1993.

2 Le carrefour des empires morts, Paris, 1931 (în rom.: La răscrucea imperiilor moarte, Editura Univers, Bucureşti, 1998).

departe şi de papocezarismul occidental, şi de ţaropapismul oriental (Simion

Mehedinţi declarându-se un adversar ireductibil al politizării religiei).

A treia şi ultima parte, „Viitorul dreptei credinţe", va fi ambiţionat să fie corolarul profetic al cărţii, dar istoria s-a grăbit să-i zădărnicească perspectivele, iar astăzi, după lunga experienţă mutilantă a comunismului, lucrurile au căpătat, desigur, valenţe noi,

greu de bănuit mai înainte şi greu de reglat din mers. Pledoaria de a ne strădui să rămânem noi înşine rămâne însă valabilă principial: „Se cuvine (adică e bine, e sănătos şi frumos) să fie oricine cum e croit să fie, iar nu să se facă maimuţa altora". Trebuie să găsim un răspuns propriu la haosul contemporan, alimentat deopotrivă, în viziunea autorului, de maşinism, rasism şi comunism1. Iar primejdia cea mai mare ar fi – şi aici nu putem să nu-i constatăm dreptatea din însăşi experienţa noastră imediată – „numai dacă poporul însuşi s-ar rătăci, lepădându-se de firea şi datinile sale".

Epilogul cărţii e plin de amărăciunea ceasului istoric de atunci (scrisă în primăvara lui 1940, a apărut în februarie 1941) 2; Simion Mehedinţi găseşte totuşi pentru imperativul final un ton optimist şi cu bătaie în durata lungă a istoriei: „Dar, vorba lui Seneca, suferim de boli vindecabile (sanabilibus aegrotamus malis), iar unul din leacurile cele mai sigure este întoarcerea la creştinismul nostru românesc, [re] dându-i cât mai repede puterile lui de altă dată". Aşa să ne ajute Dumnezeu.

1 Simion Mehedinţi este şi un mare adversar al – ismelor, în care nu vede decât nişte etichete ale disoluţiei şi smintelilor lumii moderne.

2 Răstimp în care pierdusem fără luptă o treime din teritoriul României Mari şi cam tot o treime din populaţie, regele criminal şi trădător abdicase şi fugise în străinătate (cu ţiitoare cu tot), ţara fusese în pragul războiului civil (evenimentele din ianuarie 1941), iar al doilea război mondial bătea deja şi la uşa noastră.

să în este ingă ibus era i de mion

I.

să fie spectrurile

— Eglat valaicine n un unea

— Nareienţa e de

CARTEA MĂRTURISITORILOR

NICOLAE C. PAULESCU (1869 – 1931)

DOCTORUL NICOLAE C. PAULESCU

SAU ŞTIINŢA LUI SCIO DEUM ESSE1

„Vin deci să aduc înţelepciunii infinite prinosul de adoraţie al

ştiinţei vieţii". (Nicolae C. Paulescu)

Fiecare epocă, de când lumea, şi-a avut prejudecăţile ei. Ceea ce numim mentalităţi sunt, în primul rând, sinteze colective ale prejudecăţilor dominante într-un anumit moment istoric. Mentalitatea modernă, pe lângă prejudecata că nu ar mai avea prejudecăţi, se defineşte prin alte câteva apriorisme generale şi cronicizate: exaltarea raţiunii, a individului, a progresului etc. La rând cu acestea (şi în strânsă legătură cu ele) stă prejudecata incompatibilităţii între adevărul ştiinţific şi adevărul religios, între valorile credinţei şi valorile cunoaşterii. Adevărurile se extrag raţional şi experimental, dintr-o realitate limitată la imediatul empiric. Lumea este conjurată să răspundă schemelor noastre mentale şi posibilităţilor tehnice de care dispunem. Tot ceea ce nu intră în aceste cadre de recepţie şi interpretare, adică în sistemul curent de prejudecăţi, ofensează sau sperie. Spiritul rătăceşte printre fenomene, ignorând esenţele. Efectele sunt înregistrate cu meticulozitate, dar cauzalitatea este în suferinţă: adevăratele cauze sunt confundate, cel mai adesea, cu condiţiile favorizante ale fenomenelor. Fizicul triumfă asupra metafizicului, fără scrupule şi fără complexe. Într-o lume atât de suficientă sieşi, de Dumnezeu nu mai este nici nevoie, nici loc. Cum observa un autor francez, „oamenii pierd esenţialul şi ignoră ceea ce au pierdut". Rămâne doar mirarea difuză că, după atâta cumul de „deşteptăciune" şi „progres ştiinţific", lumea, în loc să se prefacă în „paradis", aduce tot mai mult a „infern"!

Prefaţa ediţiei din 1999 a Noţiunilor de «suflet» şi «Dumnezeu» în fiziologie (Editura

Anastasia), aici revăzută şi adăugită contextual.

RZVAN CODRESCU

Dar fiecare epocă, de când lumea, a cunoscut, pe lângă curentul dominant al prejudecăţilor colective, şi reacţiuni individuale, uneori complet izolate, fie revalorificând anumite sugestii viabile ale trecutului, fie anticipând anumite dezvoltări viitoare. Fiecare epocă şi-a avut reacţionarii ei, ce adeseori şi-au scandalizat contemporanii, dobândindu-şi însă marele merit de a fi împiedicat – sau măcar de a fi încercat să împiedice – încremenirea spiritului în sisteme de

prejudecăţi. Adevărata dinamică istorică a culturii şi a civilizaţiei se datorează până la urmă nu majorităţilor înscrise în «convenţie», ci acestor minorităţi care o refuză.

Modernitatea şi-a avut şi ea, pe lângă atâţia apologeţi de duzină, adversarii sau des-fermecătorii ei, ce au chemat-o să-şi conştientizeze limitele, să-şi cenzureze „uitările" şi să se autodepăşească din mers. Savantul român Nicolae

C. Paulescu s-a numărat printre aceştia din urmă. El şi-a propus să combată mai ales prejudecata curentă a incompatibilităţii dintre religie şi ştiinţă. Nu de pe poziţii strict teoretice, cum au făcut-o alţii, ci din exerciţiul permanent al profesiei sale. El nu a fost un filosof care, izolat de activitatea ştiinţifică propriu-zisă, să se fi dedat la speculaţii şi verdicte, ci a fost un practician genial, luminat de credinţe şi de intuiţii profunde. În răspărul pozitivismelor contemporane, „ştiinţa" s-a smerit, cu N.C. Paulescu, dinaintea lui

Dumnezeu, fără să înceteze de a fi «ştiinţă». Ba chiar s-a înălţat smerindu-se, căci orice întâlnire autentică cu divinul este fecundă şi înălţătoare, ca una care face să se răsfrângă în relativ ceva din maiestatea absolutului. Aceasta este marea lecţie pe care ne-a transmis-o profesorul Paulescu, dincolo de performanţele lui de laborator1.

1 încă în volumul II din Trăite de Physiologie medicale (1920), tipărit în ţară, dar difuzat în exterior de editura pariziană Vigot, apar înserate, pentru prima oară, efectele antidiabetice ale extractului apos de pancreas în diabetul experimental. În 1921, N.C. Paulescu trimite patru comunicări către Societatea de Biologie din Paris, cu privire la descoperirea pancreinei (o primă formă de insulina), iar Archives Internationales de

Physiologie (Liège) îi publică, în luna august, primul memoriu exhaustiv despre descoperirea pancreinei, alte două memorii pe aceeaşi temă având să apară tot acolo în primăvara şi vara lui 1923. În 1922, Ministerul Industriei şi Comerţului din România îi eliberează, la 10 aprilie, brevetul de descoperire a pancreinei („Pancreina şi procedura fabricaţiei sale"). Leacul diabetului fusese descoperit, în România, de cel mai strălucit dintre ucenicii marelui Lancereaux (m.

1910), care-şi crease deja o faimă mondială prin monumentalul Trăite de Médecine semnat împreună cu profesorul său (4 vols., Paris, 1903 – 1906 – 1912, apoi Sibiu, 1928; un al cincilea volum a rămas în manuscris), iar lumea ştiinţifică internaţională nu ignora acest lucru. Totuşi, la 7 – 8 luni de la apariţia rezultatelor definitive ale lui N.C. Paulescu în presa ştiinţifică internaţională, doi tineri şi obscuri cercetători canadieni, F.C. Banting şi C.H. Best, lucrând în laboratorul de fiziologie al profesorului McLeod de la Universitatea din Toronto, fac publice rezultatele obţinute

Concepţia ştiinţifică creştină a lui N.C. Paulescu nu a apucat să fie sintetizată într-o singură carte, deşi ea pare să se fi închegat în conştiinţa lui destul de devreme, călăuzindu-i întreaga activitate didactică şi publicistică. Încă din 1904, la câţiva ani după întoarcerea din Franţa şi în preajma numirii sale ca profesor definitiv de fiziologie la Facultatea de Medicină din Bucureşti, îşi începe polemica ştiinţifică de lungă durată cu exponenţii autohtoni ai evoluţionismului. Argumentaţia antidarwinistă folosită de tânărul savant împotriva unor N. Leon1 sau D. Voinov2, dezvoltată în textele publicate în

Convorbiri literare şi Spitalul, îl încântă, între alţii, pe un T. Maiorescu, spirit raţionalist şi polemist încercat. În 1905 ţine trei lecţii cu un viu ecou în epocă („Finalitatea în biologie", „Materialismul", „Suflet şi Dumnezeu"), care vor alcătui lucrarea publicată în acelaşi an, Noţiunile «suflet» şi «Dumnezeu» în fiziologie3. În 1910 vedea lumina tiparului volumul Instincte sociale. Patimi şi conflicte. Remedii morale4, cu faimoasa teorie despre instincte şi patimi (reluată în Cele patru patimi şi remediile lor, 1921 – carte jalnic reeditată nu demult), din care creşte organic întreaga sa concepţie asupra viului. Precizări interesante se află şi în eteroclitul volum Spitalul, Coranul, Talmudul, Cahalul, Francmasoneria (1913), ce continuă, cu analiza legislaţiilor religioase, în aceeaşi direcţie şi revendicate ca fiind ale lor. Adevăratul descoperitor protestează şi produce dovezile necesare, sprijinit de o parte a lumii ştiinţifice a vremii, dar nu mai poate împiedica marea nedreptate abil regizată de forurile occidentale (probabil şi sub anumite presiuni evreieşti, având în vedere proasta reputaţie de antisemit pe care şi-o crease savantul român). În 1924, Banting şi

McLeod primesc Premiul Nobel, ce s-ar fi cuvenit de drept (azi o recunoaşte, cu jumătate de gură, şi lumea ştiinţifică internaţională!) lui N.C. Paulescu. Se comitea astfel, cu o abjecţie senină, probabil cea mai mare escrocherie din istoria ştiinţifică a secolului XX. Pentru amănunte, cf., între altele, pe lângă expunerea de epocă făcută de dr. V. Trifu, următoarele lucrări de referinţă: I. Pavel, The Priority ofn. C. Paulescu in the Discovery of Insulin, Editura Academiei, Bucureşti, 1976; C. Angelescu, Laura Sigartău Petrina, Nicolae C. Paulescu, Editura Ştiinţifică şi

Enciclopedică, Bucureşti, 1982; Dr. Constantin Angelescu, Nicolae C. Paulescu. Omul şi opera sa medicală, Editura Vremea, Bucureşti, 2009.

11860 – 1931, profesor universitar de ştiinţe naturale (Iaşi şi Bucureşti), autor al opusculelor

Elemente de botanică, Elemente de zoologie, Entomologie generală, Curs de parazitologie.

2 1867 – 1951, biolog, membru al Academiei Române, profesor al Facultăţii de Ştiinţe din

Bucureşti, autor, între altele, al lucrărilor Principii de microscopie şi Problema biologică a diferenţierii sexelor.

3 Reeditată de către discipolul său, dr. V. Trifu, în 1944: Dr. N.C. Paulescu, Fiziologie filosofică. I. Noţiunile «suflet» şi «Dumnezeu» în fiziologie, în seria „Scriitori români moderni".

a Fundaţiei Regale pentru Literatură şi Artă, iar mai recent de către Editura Anastasia (ediţie îngrijită, prefaţă şi repere biobibliografice de Răzvan Codrescu).

— Pe care am reeditat-o în 1995, la Editura Anastasia. Aceasta a fost prima reeditare în ţară a unei cărţi de N.C. Paulescu după mai bine de 50 de ani.

cartea din 19101, precum şi în Trăite de Physiologie medicale (apărut în ţară, în 3 volume, între 1919 şi 1921).

Desigur, nu pot ambiţiona aici mai mult decât o schiţare a concepţiei teiste a lui N.C. Paulescu (aparent catolicizante pe alocuri, dar foarte ortodoxe în rădăcinile ei2) asupra originii, rânduielilor şi dinamicii viului. Pentru el, ca şi pentru gândirea creştină tradiţională,

Dumnezeu. Se vădeşte în măreţia şi în ordinea Creaţiei. De altfel, orice concepţie creaţionistă şi finalistă dezvoltă, într-un fel sau altul, aşa-numitul „argument cosmologic" al existenţei lui

Dumnezeu, în strânsă legătură cu aşa-numitul „argument teleologic" (finalist). Aşa cum îndărătul operei de artă, în care toate elementele sunt armonice şi necesare, există geniul creator al unui artist conştient (fie el cunoscut sau nu), ce a urmărit un scop, a utilizat o tehnică şi a impus o structură, tot astfel îndărătul ordinii universale (/cosmos-ului) trebuie să existe o inteligenţă creatoare, ale cărei „urme" apar incontestabile observatorului atent şi lucid. Aşa cum despre o operă de artă căreia i se ignoră autorul nicio minte normală n-ar putea afirma că ar fi rezultatul hazardului, al întâmplării oarbe, tot astfel e absurd să se creadă că lumea, în uimitoarea ei complexitate, e un produs al hazardului pur. Materialismul ne cere să credem într-o minune mai mare decât toate minunile! îmi amintesc de aceste cuvinte puse pe seama lui Iisus într-o apocrifă: „Dacă ceea ce este material s-a născut din ceea ce este spiritual, aceasta reprezintă o minune. Dar dacă ceea ce este spiritual s-a născut din ceea ce este material, aceasta reprezintă o minune a minunilor. Stau însă şi mă întreb: de unde atâta bogăţie într-atâta puţinătate?!" (Evanghelia după Toma, 29).

Profesorul Paulescu afirmă cu tărie: „Adevărata ştiinţă este cunoştinţa prin cauze, iar cine studiază cauzele secundare e forţat de însăşi logica ştiinţifică să se ridice până la cauza primă, adică până la Dumnezeu". Şi în altă parte: „Viaţa este efectul a două cauze imateriale: una, cauza secundă sau

SUFLETUL – unică pentru fiecare fiinţă vieţuitoare; cealaltă, cauza primă sau DUMNEZEU – unică pentru totalitatea fiinţelor vieţuitoare". Astfel, în concepţia sa, „a demonstra existenţa unei cauze prime a vieţii, imateriale, unice şi infinit înţelepte – iată limita sublimă la care ajunge fiziologia.

1 în testamentul său (datat 20 III 1931), profesorul includea în ciclul Fiziologie filosofică şi alte două lucrări: una dedicată rasei evreieşti (reunirea unor broşuri apărute separat), alta raporturilor dintre „Biserică" şi „Sinagogă", ambele tributare – într-un mod astăzi indezirabil – anumitor realităţi complexe ale epocii. M-am referit mai

pe larg la aceste aspecte în auxiliile critice ale volumului din 1995 (cf. pp. 5 – 6, 14, 16, 225, 227 – 228, 231 – 233).

2 Cf. şi Mitropolit Nicolae Mladin, Doctrina despre viaţă a Profesorului Nicolae Paulescu, Editura Periscop, Iaşi, 1997.

Această cauză primă este Dumnezeu. Omul de ştiinţă nu se poate deci mulţumi să zică: Credo in Deum. El trebuie să afirme: Scio Deum esse".

Pentru mentalitatea ştiinţifică (de ieri, dar şi de azi), astfel de afirmaţii, ba încă într-un Tratat de fiziologie medicală1, sunt cel puţin derutante... Contemporanii mărturisesc că era fascinant să-l asculţi dezvoltând asemenea idei de la catedră: „Ca profesor, Paulescu era o figură covârşitoare. Lecţiile lui de fiziologie erau extrem de impresionante. Care dintre noi nu a fost cuprins de emoţie [...] atunci când, în faţa unei studenţimi atente şi iubite, evoca existenţa dumnezeirii, a acelei forţe supreme în care el credea cu o convingere neclintită?", scria dr. Aurel Abramovici2.

Viaţa se întemeiază, la toate nivelurile ei, pe instinctele pe care Dumnezeu le-a sădit în natură. Paulescu înţelege să demonstreze acest fapt cu o extraordinară meticulozitate, în maniera ştiinţei descriptiviste a secolului al XIX-lea. Tratând, bunăoară, problema instinctelor sociale, el face un lung excurs prin mai tot universul zoologic, selectând şi citând masiv din opera lui Alfred Edmund Brehm3, una dintre „marile enciclopedii taxonomice şi descriptive", considerată „lucrarea cea mai vastă şi mai completă de la sfârşitul secolului al XIX-lea" 4, sinteză a întregii cercetări moderne, de la

Historia animalium a lui Gesner (a doua jumătate a secolului al XVI-lea)

până la să zicem, Les sociétés animales a lui Espinas (a doua jumătate a secolului al XIX-lea). El îşi construia astfel fundamentul biologic al teoriei sale, urmând să raporteze apoi fenomenul uman la marele tot organic al naturii vii. Concluzia generală extrasă din faptele prezentate este că „legea supremă care conduce societăţile, la oameni şi la animale, este IUBIREA". Cercetarea ştiinţifică îl duce astfel la o concluzie profund creştină.

Nefuncţionarea acestei „legi supreme" în multe societăţi

omeneşti nu-l contrazice principial, ci vădeşte doar înclinaţia către perversiune a omului în raport cu natura, cu ordinea firească a lumii lui Dumnezeu. Desigur, omul

1 Apărute iniţial în Noţiunile «suflet» şi «Dumnezeu» în fiziologie, ele au fost reluate (chiar textual) sau dezvoltate şi în alte cărţi ale savantului, constituind un fel de leitmotiv al operei sale.

2 1883 – 1942, medic român de origine evreiască, întemeietorul publicaţiei Bucureşti medical, în care apărea, în august 1931, necrologul profesorului Paulescu, din care am extras fragmentul de mai sus.

3 1829 – 1884, zoolog german, autorul monumentalei opere Viaţa animalelor (Tierleben), apărută iniţial în şase volume (1863 – 1869), apoi reeditată şi completată, în diferite ediţii germane şi străine (ediţia franceză pe care o citează Paulescu – Merveilles de la nature, Baillière, Paris – are nouă volume).

4 Cf. Robert Delort, Les animaux ont une histoire; trad. rom.: Animalele şi istoria lor, Editura Meridiane, Bucureşti, 1993, pp. 7 şi 490.

nu poate fi redus la natură, în sensul biologic al cuvântului; el nu este doar fiinţă procreatoare, ca animalele, ci şi fiinţă creatoare (de cultură şi civilizaţie); în această a doua ipostază, el depăşeşte natura. Însă a depăşi natura nu înseamnă, cum cred îndeobşte modernii, a o nega sau a o silui; în condiţii normale, civilizaţia şi cultura, corolare istorice ale umanului, trebuie să se armonizeze atât cu natura, cât şi cu Dumnezeu, după cum şi una cu cealaltă1.

Paulescu constată în lumea vie anumite conflicte rezultate „din exerciţiul normal al instinctelor"; astfel de conflicte au mai degrabă un caracter benefic, funcţionând ca nişte forme de reglaj ale naturii vii2. Cu adevărat îngrijorătoare sunt acele conflicte rezultate „din trebuinţe instinctive anormale (alterate, deviate), cu alte cuvinte, din patimi sau vicii" (ceea ce limbajul teologic numeşte îndeobşte „păcate"), care sunt apanajul exclusiv al omului

— Singura fiinţă vie capabilă să-şi pervertească instinctele prin conştiinţă:

„Dintre animale [aici în sensul de fiinţe înzestrate cu suflet, anima – n. R. C.], singur omul are facultatea de a transforma instinctele în acte voluntare [...]

De aici a rezultat că, în timp ce animalul încătuşat de instincte nu se abate niciodată de la legile naturii, omul, aproape liber, a ajuns să calce în picioare aceste admirabile legi stabilite de Dumnezeu în vederea fericirii lui. Într-adevăr, nu orice om este în stare să cunoască şi să înţeleagă scopurile instinctelor; în aceste condiţii, prerogativa de a-şi alege mijloacele devine, în mâinile omului ignorant sau neînţelept, o armă periculoasă, cu care se poate chiar sinucide. Din admirabila desfăşurare a actelor instinctive, un asemenea om

1 „Adevărata cultură – scrie altă dată profesorul, folosind cu acelaşi înţeles noţiunile de

„Cultură" şi „civilizaţie" – nu poate fi decât creştină, deoarece cuvântul civilizaţie înseamnă dezbărare de vicii şi singură doctrina lui Hristos combate eficient aceste flagele".

2 Are însă grijă să precizeze imediat, într-o notă: „Acest fapt a fost întrezărit de Darwin, care l-a numit «lupta pentru existenţă». Dar, neînţelegându-i semnificaţia, adică neprivindu-l ca pe un accident, ce se întâmplă în mod excepţional şi numai atunci când hrana este insuficientă, acest autor l-a considerat ca expresie a unei legi generale şi permanente a naturii şi ca pe unul dintre cei trei factori esenţiali ai pretinsei evoluţii şi transformări a speciilor". Pentru critica paulesciană a darwinismului, cele mai importante rămân lecţiile universitare „Definiţia fiziologiei" (1900), „Metoda fiziologiei sau metoda experimentală" (1901), „Generaţia spontanee şi darwinismul în faţa metodei experimentale" (1902), „Finalitatea în biologie" (1905), „Materialismul" (1905), „Suflet şi

Dumnezeu" (1905), precum şi articolele polemice „Generaţia spontanee şi darwinismul.

Răspuns Domnului Dr. N. Leon" (1904), „Generaţia spontanee şi darwinismul. Răspuns la răspunsul Domnului Dr. N. Leon" (1905), „«Transformism ori Paulism» şi «Fiziologie sentimentală». Răspuns Domnului D. Voinov" (1907), „«Dovezi» nevalabile. Răspuns la răspunsul

Domnului D. Voinov" (1908). Aceste texte alcătuiesc cea mai sistematică critică ştiinţifică românească a darwinismului şi materialismului evoluţionist în genere, făcută cu erudiţie, dar şi cu simţ filosofic, de pe poziţii neostentativ creştine.

nu remarcă şi nu reţine decât senzaţiile plăcute care însoţesc îndeplinirea actelor respective. Şi în loc de a se înălţa până la scopul instinctului, el nu mai urmăreşte decât plăcerea, devenită unică ţintă a activităţii sale. Or, patima nu e altceva decât căutarea exclusivă a plăcerii ce rezultă din satisfacerea unei trebuinţe instinctive deviate (adică al cărei scop natural este ignorat, neînţeles sau chiar – nu de puţine ori – dinadins relativizat)".

Aici ştiinţa se întâlneşte cu înţelepciunea sfinţilor; Filocalia avertizează mereu asupra acestor lucruri, începând încă de la Sfântul Antonie cel Mare („Nu cele ce se fac după fire sunt păcate, ci cele rele după alegerea cu voia" 1); la rândul său, Sfântul Maxim Mărturisitorul, mai ales în Cele patru sute de capete despre dragoste, vorbeşte despre patimi în termeni aproape… „paulescieni": „Patima este o mişcare a sufletului împotriva firii, fie spre o iubire neraţională, fie spre o ură fără judecată a vreunui lucru, sau din pricina vreunui lucru dintre cele supuse simţurilor […] Sau iarăşi, păcătoşenia este o judecată greşită cu privire la înţelesurile lucrurilor, căreia îi şi urmea reaua întrebuinţare a lucrurilor [abuzul de lucruri]. De pildă, când e vorba de femeie, judecata dreaptă cu privire la împreunare trebuie să vadă scopul ei în naşterea de prunci. Deci cel ce urmăreşte plăcerea, greşeşte în judecată, socotind drept bine ceea ce nu este bine. Aşadar, unul ca acesta face rea întrebuinţare [abuzează] de femeie împreunându-se cu ea. Tot aşa este cu celelalte lucruri şi înţelesuri" 2.

Lupta cu patimile – leitmotiv al literaturii mistice şi ascetice – reprezintă şi din punctul de vedere ştiinţific al lui N.C. Paulescu marea problemă morală şi socială a fiinţei umane. El nu întârzie să pună problema „profilaxiei şi terapiei" patimilor rezultate atât din devierea instinctelor individuale, cât şi din aceea a instinctelor sociale. Dacă în privinţa patimilor individuale („de nutriţie şi de reproducere") medicina poate avea o oarecare eficienţă3, în faţa patimilor sociale („de proprietate şi de dominaţie") ea rămâne neputincioasă.

În căutarea unor „remedii ale patimilor sociale" (capitolul astfel intitulat este inclus şi în volumul de faţă), profesorul va iscodi „scrierile marilor

1 Fii. rom., vol. 1, ed. 1947, p. 14.

2 Fii. rom., vol. 2, ed. cit., pp. 57 – 58.

3 „Din nefericire, puţini sunt astăzi medicii capabili să îndeplinească această funcţiune socială; cei mai mulţi, împotmoliţi în mocirla materialismului, ignorând instinctele şi patimile sau alteori fiind pătimaşi ei înşişi, nu se preocupă decât de latura comercială a profesiei medicale", observă marele fiziolog, poate mai contemporan cu noi decât oricând.

Şi sfârşeşte prin a-şi exprima această nădejde mărturisitoare: „Sper că studenţii în medicină sunt conştienţi de sublimitatea rolului ce le va reveni şi că vor ţine la onoarea de a-şi înnobila meseria, ridicând-o la rangul de sacerdoţiu".

filosofi" (arătând şi rădăcinile ideologice ale Revoluţiei franceze – cel mai mare cutremur social cunoscut până la acea dată – ale cărei orori le va zugrăvi cu numeroase citate din Les origines de la France contemporaine de H. Taine1), apoi „principalele legislaţii civile" şi, în cele din urmă, „principalele legislaţii religioase".

Cunoştinţele lui Paulescu sunt nu o dată surprinzătoare, iar analizele sale, cel mai adesea, pertinente. Totul culminează cu examinarea moralei creştine (firește, din perspectiva propusă), pe care o găseşte a fi singura cu adevărat lucidă şi eficientă, mai ales în privinţa „celor două patimi sociale, de proprietate şi de dominaţie", care au adus lumii cele mai mari ravagii.

Iubirea, pe care o aflase, prin cercetare empirică, drept „legea supremă a naturii vii", se regăseşte la temelia învăţăturii lui Iisus Hristos. Iubirea este legea Creaţiei, pentru că însuşi Creatorul este Iubire (I Ioan 4, 8 şi urm.).

Esenţa morală a creştinismului este formulată astfel: „... Dumnezeu vrea ca recunoştinţa pe care I-o datorăm s-o manifestăm faţă de semenii noştri, adică să iubim pe orice om ca şi când ar fi Dumnezeul" (afirmaţie întemeiată pe Matei 25, 31 – 40). Întrucât nu poate fi decât divină, această morală este şi singura cu adevărat...

ştiinţifică. Dacă Dumnezeu este cauză primă şi scop ultim a tot ce există, atunci adevărata ştiinţă nu poate duce decât la descifrarea în natură a semnelor voinţei şi raţiunii divine, la întâlnirea cu

Dumnezeul cel Viu, cu Iisus Hristos, Logos-ul întrupat. „Ştiinţa vieţii m-a determinat să afirm, într-o lecţie anterioară: «Cred în Dumnezeu». Aceeaşi ştiinţă mă determină astăzi să adaug: «Şi în Iisus Hristos»"...

Mesajul esenţial al vieţii şi operei lui N.C. Paulescu stă în această reliefare a unităţii dintre natural şi supranatural, cu toate consecinţele ei teoretice şi practice. Poate că niciun savant român n-a mai vorbit atât de avântat ca el despre „unirea desăvârşită ce trebuie să existe între religie şi ştiinţă" 2.

1 Din păcate, această operă monumentală a lui Hippolyte Adolphe Taine (1828 – 1893), cunoscut la noi mai mult ca filosof al artei sau critic şi istoric literar, n-a fost tradusă nici până astăzi în limba română. Ea reprezintă poate cea mai zguduitoare frescă a ororilor

Revoluţiei franceze (1789 – 1799), cărora li se pot afla numeroase similitudini în revoluţiile comuniste de mai târziu. Cf. acum şi Renaud Escande (ed.), Le Livre Noir de la Révolution

Française, Les Editions du Cerf, Paris, 2008. N.C. Paulescu vedea în Revoluţia franceză „dezlănţuirea celor mai teribile patimi omeneşti" şi „un document biologic de cea mai mare importanţă". Cf şi Nicolae C. Paulescu, Spitalul, Coranul, Talmudul, Cahalul, Francmasoneria, Bucureşti, 1913 (capitolul Francmasoneria a fost editat separat, în 1996, la Editura Majadahonda din Bucureşti, într-o ediţie îngrijită de istoricul Gh. Buzatu, iar întreaga lucrare a fost primitiv reeditată în 2001, la Editura Antet XXP – ress).

2 A se vedea şi excursul paulescian intitulat „Ideea de Dumnezeu în ştiinţă" (mică antologie pro domo a „teismului ştiinţific" european de până la începutul secolului XX), în Noţiunile de «suflet» şi «Dumnezeu» în fiziologie, ed. 1999, pp. 119 – 129.

Prezentându-l în câteva pagini din volumul Ortodoxie şi etnocraţie (1937) 1, Nichifor Crainic observa că pentru Nicolae Paulescu „naturalul şi supranaturalul nu se exclud, ci se completează;

Hristos n-a venit să strice natura, ci s-o desăvârşească. Căci natura e creaţia lui Dumnezeu, iar creştinismul e revelaţia aceluiaşi Dumnezeu".

Ştiinţa lui Scio Deum esse de aici începe.

1 Cf ediţia îngrijită de Constantin Schifirneţ, Editura Albatros, Bucureşti, 1997, pp. 128 – 129.

NICOLAE IORGA (1871 – 1940)

O TRAGEDIE PERPETUĂ:

CAZUL NICOLAE IORGA

La 28 noiembrie 1940, pe câmpia de lângă Strejnic, era găsit cadavrul ciuruit de gloanţe al marelui savant Nicolae Iorga (care împlinise 69 de ani cu câteva luni înainte) 1. A fost, desigur, unul dintre cele mai reprobabile evenimente din agitata viaţă politică a epocii. Scenariul crimei este îndeobşte cunoscut: savantul a fost lichidat de o echipă de şapte legionari obscuri (tot aceiaşi, se pare, cu asasinii lui Virgil Madgearu, eliminat în aceeaşi zi), care-l ridicaseră din vila sa de la Sinaia (cea de la Văleni, unde locuia de obicei, fusese avariată de cutremurul din acea toamnă) în seara zilei de 27 noiembrie, sub cuvânt că au ordin să-l ducă la Bucureşti, pentru „un interogator". Savantul însuşi – complice pe faţă, după cum vom vedea, la lichidarea samavolnică a lui Codreanu – îşi bănuia soarta2, iar contemporanii afirmă

1 S-au lansat zvonuri, încă din epocă, şi despre o groaznică profanare a cadavrului. Istoricul Andrei Pippidi însuşi (rudă de sânge cu N. Iorga) a recunoscut însă public că niciun document oficial nu atestă aşa ceva.

2 Se citează deseori impresionantele sale premoniţii lirice: Din turnul sorţii/ îţi strigă morţii/ Viers de aramă: / Bagă de seamă! // Patima-şi are/ Răscumpărare: / Când se destramă, / Bagă de seamă! // Iar norocul, / Când schimbă locul, / îţi cere vamă: / Bagă de seamă! („Bagă de seamă!"), sau, mai ales: Au fost tăind un brad bătrân, / Fiindcă făcea prea multă umbră. / Şi-atuncea din pădurea sumbră/ Se auzi un glas păgân: // O voi ce-n soare cald trăiţi/ Şi aţi străpuns strămoşul nostru, / Să nu vă strice rostul vostru, / De ce sunteţi aşa grăbiţi? // în anii mulţi cât el a fost, / De-a lungul ceasurilor grele, / Sub paza crăcilor rebele, /

Mulţi şi-au aflat un adăpost. // Moşneagul stând pe culme drept/ A fost la drum o călăuză/

Şi-n vremea aspră şi ursuză/ El cu furtunile-a dat piept. // Folos aduse cât fu viu, / Ci mort acuma, când se duce, / Ce alta poate-a vă aduce/ Decât doar încă un sicriu? („Brad bătrân").

A existat şi aserţiunea – greu de creditat – că pe Iorga îl ajunseseră remuşcările după asasinarea „Căpitanului" şi că relaţiile sale cu „camarilla" şi „oculta" se tensionaseră în asemenea măsură încât cineva (din anturajul Alicei Voinescu) l-ar fi auzit ameninţând la Palat: „Lasă că o să destăinui eu misterul asasinării lui Codreanul". Temerile că va fi lichidat s-ar fi referit nu atât la legionari, cât la cei cărora le devenise „tovarăş de drum" şi că asasinatul „plutea în aer", cum se întâmplase şi şapte ani mai devreme, în cazul lui I.G. Duca.

E greu să priveşti faptele „la rece", deşi, după 70 de ani, o oarecare detaşare devine firească şi necesară. Că ucigaşii au aparţinut mediilor legionare e una; că însă Mişcarea Legionară ar putea fi culpabilizată generic, aceasta e discutabil. La fel ca în cazurile „Nicadorilor", „Decemvirilor" şi „Răzbunătorilor" (echipele care-i „pedepsiseră" pe I.G. Duca, Mihai Stelescu şi

Armand Călinescu), pare să fi fost vorba de o acţiune pe cont propriu, fără implicarea sau girul prealabil al conducătorilor superiori ai Gărzii1. Mai multe mărturii confirmă că Horia Sima a trăit un adevărat şoc la aflarea cumplitei veşti, nu atât din compasiune faţă de N. Iorga (pe care legionarii, după cum vom vedea, nu prea aveau motive să-l iubească), cât realizând gravitatea politică a faptului, ce punea o armă redutabilă în mâna duşmanilor legionarismului şi-i marca „obrazul" istoric cu o pată de neşters. Oricâte limite ar fi avut ca om şi politician, N. Iorga era încă de pe atunci un mit naţional. Legionarii înşişi simţiseră acest fapt şi lui i se datora împrejurarea că istoricul, deşi purta în mare parte responsabilitatea morală (şi nu numai)

pentru arestarea, parodia de proces şi asasinarea lui Corneliu Codreanu (în

1938), nu se afla printre vinovaţii întemniţaţi la Jilava (în aşteptarea unei judecăţi care n-a mai avut loc). De altfel, dacă acel grup

legionar „rebel".

n-ar fi acţionat precipitat, „pata istorică" ar fi marcat probabil, câţiva ani mai târziu, „obrazul" mult mai gros al comuniştilor…

Să remarcăm şi un alt fapt. Toate asasinatele legionare de până atunci (este vorba de cele enumerate mai sus, căci împuşcarea prefectului C. Manciu, în

1924, n-a fost un asasinat, făcându-se în legitimă apărare, cum s-a şi stabilit de către Justiţia vremii, care l-a achitat în unanimitate pe Codreanu) fuseseră urmate invariabil de predarea de bunăvoie şi mărturisirea făptaşilor, care putuseră trece astfel, în ochii multora, drept martiri ai unei cauze, în cazul crimelor de la sfârşitul lui noiembrie 1940, iată însă că făptaşii au fugit şi s-au ascuns, ca nişte criminali de rând, unii fiind condamnaţi în contumacie. Deşi comisă de elemente cu apartenenţă gardistă, lichidarea care, prin lichidarea lui ca aliat incomod, urmăreau să le pună şi legionarilor în cârcă un asasinat care să-i compromită definitiv…

1 Comandamentul Gărzii de Fier pretinde a nu fi ordonat şirul de acţiuni criminale de la sfârşitul lui noiembrie 1940, care ar fi fost iniţiate de un grup rebel, manipulat, poate, de forţe ostile României (a se vedea punctul de vedere al lui Horia Sima, în Cazul

Iorga-Madgearu. Declaraţii făcute de Dl. Horia Sima revistei „Carpaţii – 1961, Colecţia

„Omul Nou", Miami Beach, 1992). Fapt este că Horia Sima nu a repudiat cu promptitudine, public şi oficial, asasinatul, lăsând impresia că, chiar dacă nu l-a ordonat el însuşi, l-a girat moral, atunci şi mai târziu, menajându-i impardonabil pe asasini.

lui N. Iorga nu mai poartă pecetea „pedepsirii" de tip legionar, ci a unui asasinat politic ordinar, pe cât de monstruos, pe atât de inoportun. E şi acesta un semn – cinic, dar nu mai puţin relevant – al unei anumite degradări structurale a legionarismului, pe fondul tensionat şi confuz de după dispariţia „Căpitanului".

Astăzi, în afara cercurilor legionare, oamenilor le este obscur ce-au avut legionarii cu „marele Iorga". De aceea, nu-i inutil să reamintim câteva fapte, pe fondul general al epocii respective (în niciun caz pentru a-i scuza pe asasini, sau actul în sine, ci doar pentru a

contextualiza o situaţie complexă, care sfidează poncifurile istorice curente şi ne pune în faţa unei tragedii cu multe încrengături).

Începând din anii ’20, N. Iorga devenise o personalitate tot mai controversată, din punct de vedere politic, dar şi moral. Octavian Goga îl putuse califica (Mustul care fierbe, Bucureşti, 1927, p. 88) drept „monumentala incarnaţie a profetului, care şi-a mâncat tablele legii”. Orbit de orgoliu, înţelegând tot mai puţin noile vremuri şi înstrăinându-se de generaţiile tinere, N. Iorga devenise, treptat, un titan desuet şi singuratic, greu de contestat în templul ştiinţei lui1, dar adeseori ridicol în arena publică şi tot mai incoherent în manifestările sale politice.

Guvernul pe care l-a prezidat, la începutul anilor ’30, a reprezentat cel mai răsunător eşec guvernamental din România Mare (fapt recunoscut parţial chiar şi de orgoliosul protagonist: „Eu nu mai sunt eu!”) 2. Mai târziu se va

1 Deşi au fost şi astfel de contestaţii, vizând mai ales „urechismul” unor citate şi trimiteri din scrierile sale de specialitate, desuetudinile sale de „om al secolului al XIX-lea” (inclusiv „Estetica inchizitorială” din sintezele sale – astăzi pur şi simplu hilare – de istoria literaturii române a secolelor XIX-XX) sau gândirea sa „asistematică”, certată adică, vezi Doamne, cu filosofia şi cu metoda. În consensul generaţiei lui, tânărul M. Eliade l-a atacat el însuşi pe marele istoric (mai ales pentru Essai de synthèse de l’histoire universelle), dar mai târziu va regreta acest fapt şi-şi va mărturisi admiraţia de fond pe care i-a purtat-o (cf., de pildă, Memoria: 1907 – 1960, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 125 şi urm.)

2 Cf. pe lângă presa vremii şi pe lângă memorialistica unor actanţi politici de prima mână (Carol II, C. Argetoianu, D. Ghica etc.), concluzia unui istoric actual de talia domnului Florin Constantiniu: „Guvernul prezidat de savant (1931 – 1932) era însă o caricatură de guvern.

Ministrul de Externe, Dimitrie Ghica, a lăsat descrieri savuroase, în memoriile sale, despre şedinţele de cabinet, desfăşurate într-o totală dezordine şi începute cu «historiettes scabreuses». Constantin Argetoianu, care, în amintirile sale, îl critică, uneori, în termeni

inadmisibili pe primul ministru, nu ezita să-l persifleze în forme crude şi faţă de colegii de cabinet («Ştiu să-l manevrez, am fost şase luni medic la Salpêtrière» – spital de boli mintale de la Paris). Criza economică avea să răpună şi acest experiment politic, căci, dacă regele putea tolera interzicerea plăţii salariilor la funcţionari şi învăţători, neplata soldelor putea afecta stabilitatea şi capacitatea militară a ţării" (O istorie sinceră a poporului

RĂZVAN CODRESCU

complace să fie o unealtă docilă a ambiţiilor dictatoriale şi a pornirilor antiromâneşti ale lui Carol II (de formarea căruia se ocupase pe vremuri), inclusiv în acel penibil Front al Renaşterii Naţionale (ai cărui membri, îmbrăcaţi în uniforme aproape carnavaleşti şi reduşi la postura de yesmen, nu erau altceva decât bufonii oportunişti ai unui rege nebun). Acrit şi pătimaş, ura lui devine adeseori stihială. Gazetăria lui capătă şi ea, mai mult decât oricând, tonuri viscerale. Nu-i cruţă decât pe cei dispuşi să se smerească în umbra lui. Nu numai că între el şi cei mai tineri se sapă o prăpastie, dar se răcesc şi multe dintre vechile prietenii şi colaborări. Faimoasa glumă a lui A.C. Cuza are un tâlc mai general: ieşind din Universitate, Iorga se încrucişează cu acesta pe trepte şi-l întreabă, cu o politeţe rece, ce mai face; răspunsul vine tăios: „După cum vezi, d-le Iorga, eu urc, iar dumneata cobori" …1

Generaţia de la 1922 avusese în N. Iorga – ca şi în A.C. Cuza, O. Goga, N.C. Paulescu, S. Mehedinţi, C. Şumuleanu sau I. Găvănescul – unul dintre principalii săi dascăli naţionalişti. Ruptura dintre „tineri" şi „bătrâni", pecetluită prin înfiinţarea Legiunii Arhanghelul Mihail (1927) pe ruinele

Ligii Apărării Naţionale Creştine (L.A.N.C.), a dus, implicit, şi la îndepărtarea de profesorul Iorga. Acesta nu le iartă legionarilor lipsa de smerenie în faţa personalităţii sale de „apostol al neamului" şi apetenţa către mentori spirituali şi politici mai tineri (Nichifor Crainic o vreme, apoi – mult mai pregnant – Nae Ionescu). Pe de altă parte, profesorul alunecase, între timp, spre tabăra masonică, în măsură să-i înlesnească „onoruri" consolatoare (în ţară, dar şi în străinătate), la care era, zice-se, tot mai sensibil2. În 1932

român, ed. a III-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Encliclopedic, Bucureşti, 2002, pp. 319 – 320).

1 Iorga va deveni, de altfel, un „client" predilect al epigramiştilor şi polemiştilor epocii, iar faimoasele Strofe cu pelin de mai pentru Iorga Neculai ale lui Păstorel (Al. O.) Teodoreanu nu reprezintă un caz de excepţie, ci expresia cea mea plină de „duh" a unei tendinţe ce şi-a avut şi laturile ei grobiene.

2 Era în convingerea epocii că interesele masonice şi cele evreieşti se suprapuneau în cea mai mare măsură (de unde şi sintagma – curentă până spre jumătatea secolului trecut – de „iudeo-masonerie"). Unul dintre marile scandaluri de după primul război mondial, de care a fost legat şi numele lui N. Iorga ca mijlocitor indirect, aruncând mari suspiciuni asupra noii lui „feţe", a fost cel al listei de „studenţi români" desemnaţi să beneficize de cei 700.000 de franci alocaţi anual de guvernul francez pentru bursele de studii în Franţa ale tinerilor „fraţi latini de la Dunăre". Simptomatic rămâne articolul „O mare ruşine" (cf. Mustul care fierbe, ed. cit., pp. 77 – 81) al lui Goga, chiar dacă de o retorică totuşi prea radicală, din care citez, fără alte comentarii: „Am primit lista studenţilor beneficiari ai dărniciei protectoare [a statului francez], care angajează recunoştinţa şi onoarea ţării, şi am constatat că abia 30 de procente sunt români… Publicăm acest pomelnic în întregime, aşa cum ni s-a transmis de la Paris. […] Simpla înşiruire a numelor lămureşte totul: sunt semnează, ca Preşedinte al Consiliului de Miniştri, un decret de dizolvare a Gărzii de Fier, deşi aceasta nu săvârşise, la data respectivă, niciun act de violenţă. (Se trece prea uşor cu vederea faptul că violenţele legionare s-au ivit ca replici la abuzurile puterii politice în funcţiune: nu formulăm o scuză, ci facem o constatare afirmând că legionarismul a fost silit, practic, să devină extremist.) Cu excepţia unui scurt articol encomiastic dedicat lui

Ionel Moţa şi Vasile Marin, martirii de la Majadahonda1, Iorga continuă să-i denigreze pe legionari, câteodată cu oarecare dreptate, însă adesea fără niciun temei serios, iar diatribele din primăvara lui 1938 (linge-blide, suflete de asasini etc.) n-au fost decât un pisc al urii sale îndelung cumulate, de care Carol II a ştiut să se folosească în mod

abil (şi probabil amuzându-se mefistofelic în sinea sa, dacă nu cumva şi în cercurile intime).

Răspunzând numeroaselor defăimări din Neamul Românesc (veche publicaţie iorghistă), Codreanu (fost ucenic al acestuia întru naţionalism, pe vremea studenţiei sale ieşene) îl acuză pe profesor, într-o scrisoare deschisă, de „necinste sufletească": „Dar din adâncul unui suflet lovit şi nedreptăţit, îţi strig – şi îţi voi striga şi din adâncul gropii – că eşti un necinstit sufleteşte, care ţi-ai bătut joc pe nedrept de sufletele noastre nevinovate". Se vede că

Zelea Codreanu n-ar fi aprobat însă în niciun caz asasinatul de mai târziu:

„Nu veţi întâmpina nici dumneavoastră, domnule profesor, şi nici ceilalţi în absoluta lor majoritate evrei, cei mai mulţi din casta cetăţenilor neofiţi, care au exact atâta legătură de suflet cu ţărâna Basarabilor cât aveţi dumneavoastră cu apa Iordanului din

Testamentul vechi. […] E la mijloc, desigur, una dintre acele fantastice învârteli cu care noi ne-am obişnuit aici acasă, de câte ori vine vorba de revărsarea bunătăţilor… Ni s-au dat chiar oarecari detalii, ni s-a indicat şi promotorul acestei liste talmudice, în persoana unui domn profesor de la Sorbona, francez naturalizat, pe care protecţiunea şi intervenţia domnului Iorga l-ar fi avansat arbitru al doleanţelor româneşti la Universitatea din Paris…" (pp. 79 – 80, subl. mea). N-ar fi lipsit de interes ca un istoric profesionist onest să cerceteze cazul mai îndeaproape, spre a se vedea, între altele, şi în ce măsură a fost implicat N. Iorga în toată povestea.

Art. „Doi Băieţi viteji: Moţa şi Marin", apărut în Neamul românesc din 19 ianuarie 1937, nu trebuie privit ca semn al vreunei simpatii pentru legionari, ci mai degrabă ca un gest de „probitate strategică" (îi laudă pe cei morţi dojenindu-i pe cei vii: „Luptând pentru credinţa lor creştină şi pentru cinstea poporului lor, pentru ce este etern, scump şi curat în latinitatea nebolşevizată, doi tineri Români, doi Băieţi viteji, Moţa şi Marin, au căzut înaintea Madridului apărat de Roşii. […] Prinşi de un entuziasm care se cere condus şi nu înăbuşit – pentru că altfel rămâne celălalt entuziasm, contra căruia Statul nu poate luptandeajuns şi mai ales singur –, încălziţi de o idee

căreia i se închinaseră întregi, ei şi-au zis că e preferabil, decât în România însăşi o agitaţie care nu-i aduce întotdeauna bine, să meargă acolo unde nu sunt discursuri şi demonstraţii de stradă, ci omul stă în fiecare clipă în faţa morţii, pentru ce crede el sfânt şi mare…"), altminteri în consonanţă cu mai toată opinia publică a momentului.

care v-aţi asumat răspunderea unei sângeroase şi nedrepte opresiuni, nu numai nicio violenţă, dar nici măcar vreo opunere" („Căpitanul" dizolvase partidul – v. Circulara Nr. 148 – încă din februarie, neacceptând să mai activeze politic în condiţiile dictaturii regale; el transmisese tuturor legionarilor mesajul rezistenţei non-violente, spre a nu preface România „într-o

Spanie însângerată"; din păcate, sângele avea să curgă după ce el nu va mai fi: e calea pe care au forţat-o Palatul şi Guvernul, declanşând un adevărat

„Terorism de stat", în urma căruia au fost exterminaţi aproape 300 de legionari, începând cu Codreanu însuşi; e o mistificare indignă să se vorbească de crimele legionare fără a se ţine seama de mult mai numeroasele crime împotriva legionarilor) 1. N. Iorga este sfătuit de Palat – care căuta un pretext să-l aresteze pe Codreanu – să-i intenteze acestuia proces de ultragiu. Iorga se conformează şi continuă să pună paie pe foc.

Rămâne zguduitoare – dincolo de orice poziţie ideologică am adopta – mărturia teologului Gh. Racoveanu cu privire la o instigaţie a lui Iorga, de un cinism împins până la abjecţie, făcută chiar într-una dintre secţiunile

Senatului: „Ei, Domnilor! V-aţi speriat? V-aţi speriat de nişte copiii? Eu, Domnilor, l-am întrebat odată pe Colonelul Boyle [ataşat militar anglo-canadian, salvatorul coloniei româneşti din Odesa revoluţiei bolşevice – n. R. CJ:

«Cum ai putut Dumneata, Domnule, să salvezi singur colonia românească din Odesa, în vremea revoluţiei bolşevice?». Şi Colonelul Boyle mi-a răspuns: «Domnule Profesor, eu sunt canadian şi vânător, iar la noi, în Canada, vânatul cel mai al dracului e câinele sălbatic. Te atacă în haită. Poţi să dobori

Dumneata unul, doi, patru; cei ce rămân te sfâşie. Ei, dar de eşti

vânător cu experienţă, vei observa Dumneata că în grămada care atacă este unul care conduce. Pe acela de-l ţinteşti între ochi, toată liota se împrăştie!»". „Mă aflam – îşi amintea în 1958, în exil, Gh. Racoveanu (1900 – 1967) – în localul redacţiei Cuvântului când a sosit acolo, revoltat, Nae Ionescu: «Auzi, măi, Nebunul! auzi ce vorbeşte?! Ăsta e îndemn la asasinat!». Şi Nae Ionescu mi-a povestit ce spusese Iorga la Senat…" 2.

1 Pentru un tablou cronologic şi comparativ al violenţelor statului împotriva legionarilor şi ale legionarilor împotriva terorismului de stat, a se vedea Nicolae Roşca, Cronica unor violenţe politice, Editura Mişcării Legionare, Madrid, 1991 (reed. Editura Constant, Sibiu, 2000).

2 Art. „Pe cine au omorât…", de nenumărate ori publicat, întâi de presa de dreapta din exil, apoi şi de cea post decembristă din ţară (cf., de pildă, Puncte cardinale, an VII, nr. 11/83, noiembrie 1997, p. 7). Ca şi Nae Ionescu, Gh. Racoveanu, la vremea aceea, nu era legionar încadrat, ci doar simpatizant al Legiunii. „Binecuvântarea" asasinatului ar fi dat-o, conform lui Gh. Racoveanu, inclusiv Patriarhul Miron Cristea (pe atunci şi prim-ministru), chiar într-o predică pascală: „Un om, în ale cărui vine nu curge niciun strop de sânge în fine, în 1939, când „pedepsitorii" lui Armand Călinescu (executaţi fără judecată) au fost expuşi pe cheiul Dâmboviţei, „marele Iorga" se pretează la impardonabilul gest de a lovi cu piciorul în cadavre! „Cred că atunci şi-a semnat singur – spunea un martor ocular – condamnarea la moarte"…

N. Steinhardt însuşi relatează acest caz în Jurnalul fericirii (ed. 1991, p. 387), nu însă fără a preciza: „Dar niciodată turpitudinea victimei nu scuză pe ucigaş…" (cu referire la abominabila asasinare consecutivă a savantului) 1.

Iorga devenise atât de incontinent în prejudecăţile şi patimile sale încât am putea spune despre el, mult mai îndreptăţit, ceea ce spunea G. Călinescu despre bietul Slavici: anume că, în 1940, „moartea a scăpat opera de om"…

Cu precizarea că ar fi fost însă mai bine – pentru toată lumea – să fi murit de altă moarte, iar judecata lui să rămână strict în seama lui

Dumnezeu.

Toate acestea reprezintă un adevăr tragic şi complex al istoriei noastre.

Abordarea lui demagogică şi unilaterală e un semn de grosolănie sufletească şi intelectuală, pe care nu-l credem de bun augur în perspectiva unui viitor mai curat şi mai demn, aşa cum ni-l dorim cu toţii. Sângele legionar n-a avut altă culoare decât sângele adversarilor Legiunii!

După o jumătate de veac de minciună, s-a spus că singura noastră şansă reală ar fi adevărul. Modul în care istorici de profesie ca Dinu C. Giurescu, Ioan Scurtu, Cristian Popişteanu, Andrei Pippidi, Cristian Troncotă, Adrian

Cioroianu şi mulţi alţii (ca să nu mai vorbim de politrucii noilor ideologii dominante: politologi, gazetari, talk-show-işti etc.) au prezentat public în ultimii ani, fie în scris, fie în „dezbateri" radiotelevizate, evenimentele din noiembrie 1940 (pe fondul mai general al istoriei noastre interbelice) dovedeşte încă o dată cât de departe suntem, în continuare, de „etica adevărului".

Istoriografia noastră stă, ca şi ieri, sub handicapul „imperativelor ideologice".

Teama de adevărul gol este şi ea o tragedie naţională.

În ce priveşte interesul mai general de a întreţine, cu orice preţ şi cu orice mijloace, legenda cea mai neagră despre „fenomenul legionar", el se leagă, dincolo de presiunea perpetuă – dar mai lesne de înţeles – a cercurilor evreieşti, de tendinţa tipic autohtonă de a avea la îndemână nişte „ţapi ispăşitori".

românesc [calomnie curentă la adresa lui Codreanu, ca şi, mai demult, la cea a lui Eminescu], vrea să dea foc ţării [?!]. Apoi, mai bine să moară unul pentru popor, decât să piară poporul pentru unul!" (parafrază deconcertantă a sfatului lui Caiafa consemnat la Ioan 18, 14).

Şi comentează mai departe, cu toată dreptatea: „Nu încape deci scuză pentru cele petrecute în pădurea de la Strejnicu, ci numai – pentru noi, nu pentru ucigaşi – încredinţarea că dreptul şi nedreptul, lumina şi întunericul, binele şi răul sunt distribuite în mod mai pestriţ

decât bănuiam. Lui Iorga, de altfel, i se aplică întocmai vorbele lui Bossuet despre abatele de Rance: Cest un homme contre lequel on ne saurait avoir raison".

RĂZVAN codrescu atât pentru viciile şi neîmplinirile trecutului, cât şi pentru viciile şi neîmplinirile prezentului, ca şi de teama tuturor lichelelor faţă de o eventuală fermitate justiţiară, prin care legionarii au reuşit să tulbure odinioară – cu mijloace mai mult sau mai puţin „ortodoxe" – tot putregaiul politicianist al vremii lor.

Cât despre Iorga însuşi, care rămâne, dincolo de orice amănunte biografice, unul dintre marii cărturari ai neamului, i-am sluji mult mai fertil şi mai cuviincios memoria urmându-l pe calea erudiţiei şi a creaţiei1 decât minţind „pios" în numele lui şi întreţinându-l ca marotă a luptelor ideologice, în târziul unei istorii care riscă să repete tocmai greşelile din care a refuzat să tragă toate cuvenitele învăţături.

1 Amândouă în mare suferinţă astăzi... OCTAVIAN GOGA / ARON COTRUŞ (1881 – 1938) / (1891 – 1961)

DOI POEŢI MESIANICI:

OCTAVIAN GOGA ŞI ARON COTRUŞ

I

Trecut din religie în literatură şi cultivat cu precădere de poeţii romantici şi expresionişti, mesianismul se făcuse simţit şi în poezia românească a secolului al XIX-lea, de la Heliade şi Bolintineanu la Eminescu şi Coşbuc, în strânsă legătură cu idealul „mântuirii" naţionale, dar abia în secolul

XX avea să-şi găsească la noi expresiile poetice culminante, cu doi poeţi saturaţi de aspiraţiile istorice ale românismului transilvan1. Desigur, apariţia lor succesivă şi acuitatea cu care au fost receptaţi, nu doar în lumea literară, ci în ansamblul comunităţii româneşti, au răspuns unui context istoric în afara căruia nu pot fi esenţial înţeleşi: vremea se copsese pentru descătuşarea şi afirmarea românităţii, era resimţit ca iminent kairds-ul neamului românesc, o dată ce katehon-ul care-l întârziase atâta îşi trăia cu evidenţă agonia. „La răscrucea imperiilor moarte" (cu frumoasa formulă a lui Lucien Romier) românilor – şi naţiunilor obidite, în genere – le era dat un nou vis auroral, pe care aveau să-l şi trăiască intens mai ales între cele două

războaie mondiale, adică în scurtul interregn dintre vechea şi noua ordine imperialistă a lumii2.

De regulă, mesianismul poetic nu mai păstrează din originile lui biblice decât ceea ce am putea numi scenariul mesianic, adeseori doar vag raportat la

1 în Ardeal „vâna naţională" naţională a fost mereu mai vie şi mai puternică, ţinută într-o tensionată „trezvie" de lunga şi dureroasa experienţă a opresiunii străine.

2 Nu s-a observat îndeajuns că, împărţită în două mari sfere de influenţă (cea a imperialismului american şi cea a imperialismului sovietic), lumea postbelică a readus sub tutelă naţiunile mici, frângându-le visul de „neatârnare" pe care şi-l îngăduiseră o clipă. Şi chiar dacă americanii au fost „stăpâni mai buni" decât ruşii (pe care astăzi au şi reuşit, cel puţin pentru o vreme, să-i cam „scoată din cărţi"), libertatea de autodeterminare a naţiunilor mici n-a fost mai puţin suprimată.

un concept de providenţă1. Desacralizată şi istoricizată, aspiraţia mesianică se preface în propensiune spre o reaşezare (renovatio) a rânduielilor comunitare ale umanului, fie pe canavaua „destinelor naţionale", fie pe aceea a utopiilor globaliste, ca împlinire a unei năzuite „dreptăţi" istorice; este vorba, în ultimă analiză, de un pariu meliorist al lumii cu ea însăşi, dar şi de o izbăvire a individualului prin supraindividual, de o provocare a eului spre un noi integrator, asumat mai degrabă sentimental decât raţional, poate şi ca o reacţie la excesele de individualism şi raţionalism ale unei anumite modernităţi dizolvante. Se creează astfel un fel de solidaritate mesianică pe care poetul se simte chemat s-o slujească în chip de profet, de „conştiinţă mai bună" a cetăţii, de „logocentru" al sufletului colectiv („Sunt suflet din sufletul neamului meu…").

E revelator cum se întruchipează mesianismul poetic în discursurile lirice atât de populare cândva ale lui Octavian Goga şi Aron Cotruş, în două ipostaze congenere, dar totuşi structural şi temperamental diferenţiate. Am scris cândva un studiu mai lung pe această temă (Atitudiuni mesianice în poezia românească) 2; aici mă voi mărgini doar la a stabili câteva repere, atrăgând atenţia asupra

unei paralele ce depăşeşte miza estetică şi angajează istoria mentalităţii româneşti din prima jumătate a secolului trecut, din care s-au hrănit marile curente tradiţionaliste (semănătorism, gândirism, legionarism, cu prelungiri într-un anume „protocronism" ulterior, viciat de vecinătatea nefericită a naţional-comunismului), dar şi dreapta interbelică (mai organic legată de cultural decât de ideologic, ca şi vechiul nostru conservatorism3).

1 Paradigma mesianică implică următorii factori conjugaţi: Dumnezeu (sau un „absolut".

principial oarecare), Profetul (ce primeşte şi vehiculează „revelaţia"), Misionarul („personajul colectiv" – elită, clasă socială, generaţie, popor, rasă, umanitate – care, călăuzit şi animat de verbul profetic, pregăteşte şi se pregăteşte, ca beneficiar predilect, pentru marele ceas al mântuirii), Mesia/Salvatorul (un „trimis" sau un „ales", în care se împlinesc apoteotic toate aşteptările) şi Ţara Făgăduită (noua lume ideală, cu funcţie de „paradis regăsit".

şi de „plinătate finală"). Cu mesianismul biblic suntem familiarizaţi prin tradiţia curentă.

Mircea Eliade, în Mythes, reves et mystères (cap. „Les mythes du monde moderne"), a arătat, între alţii, cum modelul mesianismului biblic se regăseşte, desacralizat, în comunismul marxist şi în fascismul hitlerist. Despre mesianismul poetic nu ştiu să existe un studiu general, dar el a fost evidenţiat în legătură particulară cu mulţi autori, mai ales romantici şi neoromantici. La noi a fost discutat mai amănunţit doar în legătură cu O. Goga (studiul clasic este cel al lui D. Popovici: „Mesianismul poetic în opera lui Octavian Goga", în rev.

Luceafărul, serie nouă, an II [1942], nr. 7 – 8).

2 Acesta a fost, în 1983, teza mea de licenţă în Litere, pe care n-am publicat-o însă niciodată ca atare. Acolo, pe lângă Octavian Goga şi Aron Cotruş, mai erau trataţi pe larg, sub unghiul mesianismului poetic, Ion Heliade-Rădulescu şi Mihai Eminescu.

3 Iată, atinsă în treacăt, o problemă interesantă, pe care nimeni n-a catadicsit s-o trateze în mod serios la noi: diferenţa calitativă dintre politica altoită preponderent pe baze culturale

II

Mesianismul liric pariază pe vechea funcţie profetică a poeziei, reînviată şi amplificată de „mitizarea" romantică a poetului (întruchipare predilectă a

„Geniului" creator şi deschizător de drumuri). Anticul vates al lumii păgâne e redimensionat şi prin modelul prorocesc al tradiţiei iudeo-creştine1.

D. Popovici observa că încă din antichitate profetismul poeziei se realizase pe două linii: una să-i zicem esoterică, sustrasă planului socio-istoric (abstragerea de tip platonic), cealaltă să-i zicem exoterică, legată programatic de „contingent" (cu originea cea mai îndepărtată la Hesiod, „care vedea în poezie un instrument de educare a poporului, pe care îl putea îndrepta către bine şi fericire" 2). Tot antichitatea clasică este cea care „ne-a transmis şi imaginea poetului Tirteu, care stimula cu cânturile sale armatele în luptă".

Aceste două „linii profetice" se reîntâlnesc, potenţate biblic, în lumea creştină3. Modernitatea, înclinată „congenital" spre desacralizare sau secularizare, e un teren cât se poate de propice liniei exoterice, chiar dacă uneori mai păstrează, mai degrabă obscur şi inerţial, o raportare la providenţa divină („Dumnezeul popoarelor", „Crist-popolul" etc.). Desprins de sacru şi de rigorile tradiţiei religioase, pus în faţa „religiozităţii fără religie" sau a „transcendenţei goale", profetismul devine, de regulă, previziune militantă a unui viitor mai bun, mesianismul devine o afacere la scară umană înăuntrul istoriei, oarecum mai aproape de sensibilitatea

Legii Vechi decât de universalismul spiritual al Evangheliei. Ne place sau nu nouă, „naţionaliştilor", naţionalismele moderne, ieşite mai toate din (de obicei înclinată spre dreapta) şi cea altoită preponderent pe baze ideologice (puternic înclinată spre stânga).

1 Iar uneori şi prin cel al liderului politic harismatic, eliberator şi călăuzitor de noroade (cum sau şi visat uneori romanticii revoluţionari, ca Victor Hugo, Adam Mickiewicz, Sandor Petőfi sau Heliade-Rădulescu la noi). Ce-i drept, o dată consumat momentul iluministo-romantic, poetul „se cuminţeşte" în ordinea istorică, păstrând cel mult poza de

„Iniţiat" spiritual al cetăţii.

2 Art. cât., p. 196. Şi adaugă: „El [Hesiod] este considerat de altfel drept creatorul imaginii poetului-profet, poetul care îndrumează societatea pe calea viitorului şi a fericirii”.

3 în vechea tradiţie evreiască, esenţială înţelegerii creştinismului (dar şi culturii adiacente acestuia), profetismul avusese rolul unei adevărate instituţii publice şi mai degrabă conjugase cele două aspecte: profetul era deopotrivă un iniţiat al revelaţiei, dar şi un învăţător critic al poporului chemat, în concreteţea rânduielilor lui de viaţă, să împlinească o istorie sfântă. Profetul sau profetul biblic vesteşte, învaţă, judecă, ceartă şi îmbărbătează deopotrivă – desigur nu în nume propriu, ci în numele lui Dumnezeu. Pentru evrei, Mesia însuşi (nerecunoscut în Hristos) este un salvator în ordinea istorică (Al Doilea sau Noul

David), aşteptat până în ziua de azi, ca împlinire a destinului lui Israel („poporul ales”).

creuzetul sentimental şi ideologic al secolului al XIX-lea, sunt copii mai mult sau mai puţin conştiente ale străvechiului naţionalism evreiesc – cu precizarea că aceasta nu le face neapărat nelegitime sau inautentice, mai ales atunci când se străduiesc să-şi asocieze o bază religioasă, fie ca „tradiţie legitimantă”, fie ca „îndreptar de conştiinţă” sau „cenzură morală”. Şi este un fapt că uneori, mai ales în a doua jumătate a secolului XIX şi în prima jumătate a secolului XX, „mistica naţională” a produs fervori la fel de mari ca odinioară mistica religioasă, ba chiar pe alocuri s-a conjugat indefinit cu aceasta din urmă (cazul legionarismului românesc), într-o osmoză greu de analizat şi de judecat1.

Efervescenţa naţională este cea care conformează în adânc şi discursurile lirice ale celor doi reprezentativi poeţi ai Ardealului, inclusiv în dimensiunea lor mesianică. Tradiţia religioasă – mai evident la Goga şi mai puţin evident la Cotruş – este implicită şi ea, dar rămâne în planul secund, dacă nu ca opţiune sufletească, în orice caz ca economie a discursului. Forţa vie a cuvântului revelat este oarecum suplinită estetic, cu aceeaşi năzuinţă de a atinge coardele cele mai tainice ale sufletului, de a trezi energiile „lucrătoare” (creatoare) şi de a consolida conştiinţa unităţii de destin a neamului. E însă de la sine

înţeles că acest tip de miză şi acest tip de discurs (care astăzi se poartă din ce în ce mai puţin, mai ales după ce la noi naţional-comunismul epocii ceauşiste l-a maimuţărit propagandistic, târându-l în derizoriu)

angajează nu doar un risc de „luare în deşert" a mesianismului religios şi a recuzitei bisericeşti, ci şi un risc în ordinea estetică, prin imixtiunea valorilor extraestetice şi prin ispita grandilocvenţei. Eu nu mi-am propus însă aici să pun pe cântar toţi aceşti factori, spre a mă pronunţa artisticeşte sau duhovniceşte asupra celor doi poeţi (pe care mărturisesc doar că-i iubesc nediscursiv şi-i recitesc cu emoţie), ci doar să arăt, în mare, temeiurile pe care ei se circumscriu mesianismului poetic, fiecare cu nota sa specifică şi cu

„Crezul de generaţie" pe care l-a împărtăşit şi exprimat. Precizările de mai sus şi expunerea care urmează vor oferi fiecărui cititor interesat posibilitatea de a trage singur o concluzie sau alta.

1 Desigur, din punctul de vedere al Bisericii creştine (şi mai ales al Ortodoxiei), orice naţionalism, deşi firesc şi legitim din punct de vedere „natural" şi istoric, este păscut de primejdia alunecării eretice – mai mult sau mai puţin conştiente – spre aşa-numitul filetism, adică spre excesul ideologic de a echivala sau de a pune mai presus naţionalul de religios, ba chiar de a-l substitui acestuia, în contextul pervers al unei mentalităţi tot mai secularizate. Mai explicit, Biserica suspectează tendinţa de a pune „absolutul" naţional la concurenţă cu Absolutul divin, de a extrapola regimul sacrului în profan, de a jertfi mesianismului naţional (inevitabil circumscris în „deşertăciunea" istoriei) mai mult decât mesianismului hristic (care transcende istoria în eshaton).

III

Mesianismul poetic coagulează, de regulă, în jurul marilor evenimente istorice (revoluţii, dezrobiri, segregări statale, războaie cruciale etc.), fiind pandantul artistic al capitalului de speranţă şi de idealitate pe care-l implică orice mutaţie istorică în sufletele protagoniştilor, mai ales când ea este rezultatul unor lungi aşteptări şi acumulări psihosociale, marcate de jertfe şi drame individuale sau colective. Cel mai adesea, poezia mesianică reflectă, mai mult sau mai puţin transfigurat, febra ce precede „şocurile" deja iminente ale unui

traseu istoric, sau pe cea imediat succesivă acestora (ce poate dura, în funcţie de importanţa şi complexitatea evenimentului, de la câţiva ani la câteva decenii). Să ne păstrăm, exemplificativ, în aria poeziei româneşti. Dacă personalitatea mesianică a lui Heliade-Rădulescu marcase epoca revoluţionară de sincronism european a paşoptismului, iar cea a lui Eminescu epoca împlinirii şi definirii naţionale succesive Unirii de la 1859, Goga

— Care constituie în conştiinţa publică de la noi cazul „clasic" de poet mesianic – este expresia lirică a atmosferei româno-ardeleneşti premergătoare lui 1 Decembrie 1918, adică actului de naştere a României Mari, deopotrivă eliberator, unificator şi răscumpărător al unei lungi vitregii istorice.

Mi se pare că două note caracterizează cu pregnanţă mesianismul poetic al răşinăreanului: pe de o parte, preocuparea exclusivă de soarta Ardealului natal, de prezentul lui dureros (prin cumulul unui lung trecut de tristeţi şi nădejdi mocnite) şi de mântuirea care trebuie să vină (şi spre care totul converge cu mistică înfiorare); şi, pe de altă parte, tonul patetic-elegiac, de dor ancestral, al acestei perpetue aşteptări mesianice. Călinescu îi găseşte similitudini eminesciene şi este de părere că „Goga a intuit mai bine decât oricare geniul poetului Doinei şi a ştiut să-l continue cu materie nouă. Şi

Eminescu şi Goga cântă un inefabil de origine metafizică, o jale nemotivată, de popor străvechi, îmbătrânit în experienţa crudă a vieţii, ajuns la bocetul ritual, transmis fără explicarea sensului. De aceea, poezia lui Goga este greu de comentat, fiind cu mult deasupra goalelor cuvinte, de un farmec tot atât de straniu şi zguduitor" 1. Memorabilă şi desigur nu lipsită de temei, judecata lui Călinescu cred că totuşi trebuie amendată în câteva puncte. Mai întâi că acest „inefabil de origine metafizică", această „jale" ajunsă până la „bocetul ritual", caracterizează toată producţia poetică reprezentativă a lui Goga, ceea ce nu e cazul cu Eminescu. Ar fi mai exact spus că Goga continuă, deliberat sau doar prin pură predispoziţie temperamentală, doar o anumită

1 G. Călinescu, Istoria literaturii române de la origini până în prezent, ed. a II-a, Editura

Minerva, Bucureşti, 1982, p. 610.

latură a complexei poezii eminesciene (şi poate nu cea mai reprezentativă).

Apoi această „jale" nu apare „metafizică" şi „nemotivată" decât la o lectură estetică ideală, cum ar face-o un străin cu totul ignorant într-ale noastre.

Călinescu sesizează cu fineţe performanţa estetică a lui Goga, iar nu natura acestui „sentiment tragic", care este, chiar în mărturisirea repetată a poetului, „istoric" şi „motivat", dincolo de exacerbarea lui lirică.

E suficient să privim lucrurile cu simplitate, căci Goga însuşi este un poet al simplităţilor sublime, aşezat, ca şi Coşbuc, în punctul de întâlnire dintre moştenirea clasică şi moştenirea folclorică. În „Noi" (poezie invocată în context de Călinescu), unde „numai în cinci strofe, cuvântul lacrimă, alternat cu jale şi plânset, revine de unsprezece ori" 1, avem de-a face, pe linia „straniei convertiri a tendinţei naţionale în poezia pură" 2, cu un procedeu frecvent şi la

Eminescu şi provenit în modul cel mai direct din poezia populară: proiecţia stărilor umane asupra naturii „compătimitoare" (Goga însuşi îşi „deconspiră", practic, procedeul: Iar codrii ce-nfrăţiţi cu noi/ îşi înfioară sânul/ Spun că din lacrimi e-mpletit/ Şi Oltul, biet, bătrânul...) 3. Firește, un asemenea procedeu banal (mai bine zis: banalizat) are nevoie de concursul unui mare talent ca să depăşească în mod inanalizabil condiţia „locurilor comune". Jalea aceasta „milenară", materializată artistic în tânguirea domoală a întregii Firi, este tocmai o jale mesianică, amintind de acel necurmat suspin al Firii întregi după mântuirea laolaltă cu omul (Romani 8, 22). Aşteptarea mesianică a făpturii lui Dumnezeu se localizează obsesiv şi tânguitor în aşteptarea mesianică a Ardealului înstrăinat: La noi de jale povestesc/ A codrilor desişuri, / Şi jale duce Mureşul/ Şi duc tustrele Crişuri... sau Domol purcede glas de schijă/

De la clopotniţa din deal, / Să povestească lumii jalea/ înstrăinatului Ardeal.

Jalea în care se traduce acest soi de mesianism provincial şi elegiac nu trebuie confundată cu vreo formă de pesimism istoric, nici

văzută sub semnul tragismului: nu poate fi pesimism sau tragedie adevărată acolo unde există nădejde vie de salvare; mesianismul autentic este prin el însuşi incompatibil cu pesimismul tragic, oricare ar fi „accidentele de parcurs". Creştină şi folclorizantă în esenţa ei, poezia lui Goga rămâne, până la urmă, una a încrederii şi a speranţei într-o mântuire istorică nu doar posibilă, ci chiar iminentă (a cărei realizare, nici două decenii mai târziu, i-a şi conferit poetului aura de profet). Jalea are la Goga, estetic vorbind, mai degrabă o funcţie sensibilizatoare şi mobilizatoare, dozată atent, ca şi limbajul bisericesc, pentru a

1 Ion Dodu Bălan, Octavian Goga, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, p. 193.

2 G. Călinescu, op. cit., p. 609.

3 La Eminescu, de pildă în „Doina" sa: Ţara îşi dezbracă sânul, / Codrul, frate cu românul, /

De săcure se tot pleacă/ Şi izvoarele îi seacă – / Sărac în ţară săracă…

merge la inima confratelui nădăjduitor, oricât de elementară ar fi conştiinţa lui receptoare (aceasta este şi explicaţia enormului succes popular al poeziei lui Goga, mai ales în contextul epocii respective). Aceeaşi artă a penetrării în suflet sau a „mergerii la inimă" o vădeşte Goga şi ca orator sau gazetar, prestaţia sa nefiind niciodată străină de patosul propovăduitor. Cântăreţul în versuri al „pătimirii noastre" este mereu în conjuncţie cu oratorul subtil, cu acel „demagog academic" pe care Călinescu îl intuise cu geloasă simpatie.

D. Popovici (loc. cit.) stabilea trei momente în actul poetic mesianic: a)

critica societăţii contemporane, b) zugrăvirea societăţii viitoare şi c) chemarea şi conducerea mulţimilor spre noua formă de viaţă. „Poezia lui Goga

— Observa criticul – aduce toate aceste trei momente, dar organizarea lor se face sub prevalenţa celui dintâi: mai presus de orice, ea este reţinută în formele actuale ale vieţii sociale; de aici îşi derivă deopotrivă revolta şi durerea".

Jalea însăşi ţine de economia acestei prevalenţe

critic-compătimitoare, prin care poetul se identifică, sincronic şi diacronic, cu toată durerea comunitară:

Sunt o mustrare călătoare/ De pe tărâmuri fără glas/ Şi dintr-o lume care moare/ Sunt strigătul ce-a mai rămas. // Sunt solul dragostei şi-al urii, / Un visător de biruinţa Ce port blesteme-n cerul gurii/ Drept moştenire din părinţi.

Trecutului „exemplar", maiestuos şi senin al viziunii romantice eminesciene Goga îi opune viziunea unui trecut brăzdat de suferinţe şi greu de nedreptăţi, deplânge acest handicap asupra prezentului şi conjură profetic „înfricoşatul vifor al vremilor răzbunătoare". „Noul Ierusalim" biblic, „Santa Cetate" a lui Heliade, devine la el – aluziv şi subversiv, mai mult decât simbolic – acea „altă ţară" a strămutării mesianice, din faimoasa invocaţie către Oltul personificat: Ţărâna trupurilor noastre/ S-o scurmi de unde nengropară/ Şi să-ţi aduni apele toate – / Să ne mutăm în altă ţară!

Mult aşteptatul Mesia, călăuzitorul de mâine spre marele viitor răscumpărător, creşte firesc din suferinţa mută a neamului, precum acel „făt bălan", „adumbrit de spice", căruia i se dă să sugă în arşiţa apocaliptică a câmpului din „Clăcaşii": Şi sufletul înviorat îmi spune/ Că fătul ăst al patimii amare/

Şi-al dorului ce moare-n aşteptare/E solul sfânt… înfricoşatul crainic, / Izbăvitor durerilor străbune. ÎI […] El, cel frumos şi frate bun cu glia, / Nou întrupatul suflet de Mesia, / Va fi judeţul ceasului de mine, / Ce-ntr-un zorit aprins de dimineaţă, / Cu mâna lui vitează, îndrăzneaţă, /Zdrobi-va cartea legilor bătrâne.

„Un popor de ţărani clăcaşi călăuzit de preoţii lui era Ardealul nostru de la patruzeci şi opt", scria Goga într-unul dintre articolele sale1. Şi la fel şi-l amintea el însuşi din copilăria sa rurală, zugrăvindu-l ca atare în multe mânui, /

1 „La groapa lui Şaguna" (cf. Mustul care fierbe, Bucureşti, Imprimeria Statului, f. a. [1927], pp. 296 – 297).

poezii. În zarişte patriarhală a acestei lumi totuşi neîmpăcate noul „suflet de

Mesia" se coace şi prinde chip ca într-un binecuvântat pântec comunitar, mai degrabă ca un rezultat natural al durerii acumulate

decât ca un dar al proniei cereşti. Nimeni nu se îndoieşte de fatalitatea sau necesitatea ivirii lui, aşa cum nu te poţi îndoi de o lege obiectivă a Firii. Apostolul (preotul satului), Dascălul (învăţătorul) şi Poetul însuşi, refuzând să-şi trădeze vreo clipă menirea exponenţială, sunt vestitorii sau înainte-mergătorii lui, cei care fac drepte căile mântuirii şi însufleţesc norodul întru aşteptarea „răzbunării sfinte". Oricâtă calculată retorică ar fi în poezia sa deopotrivă mărturisitoare şi subversivă, tensiunea şi solidaritatea trăirii poetului în duhul comunitar nu poate fi pusă serios la îndoială, iar patosul său jertfelnic este de o sinceritate pură şi copleşitoare, ca şi când harul se simte inefabil dincolo de cuvinte, anulând orice suspiciune de ieftină demagogie sau de simplu exerciţiu retoric. Celebra

„Rugăciune" (amplificare enormă şi harismatică a mărturisirii coşbuciene

Sunt suflet din sufletul neamului meu/ Şi-i cânt bucuria şi-amarul…) este, oricât n-ar mai corespunde sensibilităţii şi gusturilor actuale, cea mai frumoasă poezie a dăruirii de sine din literatura noastră: Alungă patimile mele, / Pe veci strigarea lor o frânge, / Şi de durerea altor inimi/ învaţă-mă pe mine-a plânge./

Nu rostul meu, de-a pururi pradă/ Ursitei maştere şi rele, / Ci jalea unei lumi, Părinte, / Săplângă-n lacrimile mele. // […] în suflet seamănă-mi furtună, /Să-l simt în matca-i cum se zbatel Cum tot amarul se revarsă/ Pe strunele înfiorate; / Şi cum sub bolta lui aprinsă, / în smalţ de fulgere albastre, / încheagă-şi glasul de aramă: / Cântarea pătimirii noastre.

Mesianismul acesta elegiac ştie totuşi câteodată să se împreune cu robuste tonuri militante, cu violente ameninţări, imprecaţii şi blesteme, dar pe acestea Goga preferă să le lase mai ales pe seama scrisului său gazetăresc (în care nu se simte deloc târzia sa aventură… masonică). Gazetăria poetului, căreia

Călinescu îi recunoştea deosebitele merite estetice şi o vedea chiar durabilă în timp (în ciuda „antisemitismului", care i se părea totuşi „moderat"), ni se înfăţişează în multe privinţe ca o prelungire pe ton schimbat a liricii sale.

Aici, poetul născut „cu pumnii strânşi" ocoleşte sistematic tonul

tânguitor şi nu se prea complace în sugestia furiei mocnite: el izbucneşte adesea cu o violenţă vindicativă pe care nu i-ai fi bănuit-o ştiindu-l doar din opera poetică. Dar acest aspect al scrisului lui Goga merită un studiu aparte, pe care-l voi întreprinde, poate, cu un alt prilej.

IV

Cu 10 ani mai tânăr decât Goga şi determinat în mai mare măsură de mentalitatea şi sensibilitatea noului secol, Aron Cotruş ne apare, din perspectiva urmărită aici, drept marele poet al dezmărginirii mesianice, capabil să-şi ridice nota de ardelenism sentimental la înălţimea şi exigenţele unui destin panromânesc, cu ameţitoare deschideri spre „mâine" şi spre „departe" (două cuvinte de largă ocurenţă în poezia cotruşiană), fără poncifele şi complexele generaţiilor moderne anterioare. E ca şi când Goga ar fi fost, în ordinea poetică, doar un înainte-mergător, menit să boteze în „unda căruntă" a

Oltului, ca într-un alt Iordan, conştiinţa mesianică naţională (Oltul leagă geografic, dar şi simbolic Transilvania de Vechiul Regat), pentru ca aceasta să se poată angaja (discursiv şi nu numai) într-o nouă vârstă creatoare şi soteriologică, pe care Cotruş o binevesteşte cu patosul unui „Prometeu devorat de propriile-i năzuinţe" (Perpessicius), într-un limbaj poetic înnoit până la ostentaţie, deliberat provocator şi bolovănos, întruchipând parcă, inclusiv la nivel eufonic, categoria estetică a „stihialului". Dacă mesianismul poetic al lui Goga îl putusem defini ca pe unul „elegiac" şi „provincial", mesianismul poetic al lui Cotruş ar putea fi definit – cu alte două cuvinte foarte dragi poetului – drept unul „năprasnic" şi „imperial", de o forţă vizionară unică în poezia noastră contemporană.

Poate că bucata „Pleacă, paharnic!", inclusă în volumul de Versuri din 1925, îl caracterizează cel mai bine, reprezentând deopotrivă o ars vivendi şi o ars poetica: Pleacă, paharnic! / Nu-s voievod desfăţarnic, / nici despot muieratic şi darnic… // Doruri ce-n veci nu adorm/ mă-ncing, nu mă lasă să dorm, / mămping spre tot ce-i enorm… // în sufletul meu un străinu-i/ ce vrea să-l izbesc, să-l învinui, / să-l calc în picioare, / să-l chinui… // Aş vrea să urc, să cresc, să mă-mbăt/ de piscuri, de-azur, de omăt, / şi-ntregului cer să m-arăt…

// Marginile în mers să le-nving, / sufletul lumii s-ating/ cugându-mi: lunatic paing… //

Bivoli de flăcări să-njug/ la lacomul veacului plug… Toate tendinţele urieşeşti ale poeziei cotruşiene (G. Călinescu vorbea de „un baroc al giganticului" 1)

clocotesc în craterul acestui poem, gata să erupă ca o lavă incandescentă: dorurile neadormite, tentaţia enormului, volbura pasională, evaziunea spre piscuri ameţitoare, dezmărginirea… Ar însemna o simplificare pripită a lucrurilor să considerăm toate acestea doar ca pe un reflex al „modei poetice" expresioniste, cu acea supralicitare estetică a vitalismului de tip nietzscheian; le întâlnim la noi, în epocă, şi la Blaga, Barbu, Crainic etc., dar nicăieri atât de organice eului liric şi expresiei lui verbale. Trei factori se întâlnesc în insolita aventură a liricii cotruşiene: temperamentul vulcanic al poetului, efervescenţa naţională a epocii şi gustul neoromantic al expresionismului (nu fără anumite tangenţe ideale cu „pariul" istoric al fascismului, mai cu seamă în varianta lui germană).

1 Recunoscând în poetul ardelean „un talent incontestabil, suferind doar de excesele lui" (cf. Istoria literaturii române… ed. cit., p. 841).

Mesianismul acesta de avânturi „pretutindenare" nu poate fi însă înţeles adecvat decât pe fondul românesc al epocii. Aron Cotruş, după începuturi mai degrabă greoaie („Arune, Arune, fă versuri mai bune!", i-ar fi răspuns

Goga cândva, la poşta redacţională a Luceafărului), s-a impus ca poet în perioada întregirii şi resurecţiei naţionale de după primul război mondial.

Dacă Goga fusese tribunul strict al Ardealului obidit, Aron Cotruş se vrea tribunul descătuşat al României Mari, prinzând în fulgerarea versurilor sale năzuinţele cele mai intime şi mai trufaşe ale „românismului", asumat până la ultimele lui consecinţe. El reflectă poetic starea de spirit reală a epocii, aşa cum anima ea mai ales generaţia tânără (şi îndeosebi mediile universitare, în care s-a născut, de altfel, şi mişcarea naţional-creştină a legionarismului, care, înainte de a fi un front politic „reacţionar", a fost o formă de asumare eroică a

momentului istoric, de autodepăşire în direcţia unei „schimbări la faţă a României" pe care nimeni n-a mai trăit-o în istoria noastră cu atâta zel constructiv şi cu atâta fervoare jertfelnică):

„Marea unire" a românilor schimbase simţitor harta politică a Europei orientale; nu mai eram un popor fărâmiţat şi dependent oficial de marile imperii, ci o naţiune puternică şi liberă, mândră de glorioasa ei împlinire şi frământată de avânturile unei eroice tinereţi. La asemenea răscruci ale istoriei, încrederea în sine a naţiunilor cunoaşte salturi spectaculoase, orgoliile se umflă şi sentimentul unei mari „misiuni istorice" se trezeşte în sufletele „iluminate". Visurile de viitor colectiv, exaltările mesianice, iau pe acest fond dimensiunile cele mai îndrăzneţe (se poate scrie un studiu întreg numai despre obsesia idealizantă a zilei de „mâine" în poezia lui Aron Cotruş, care-şi intitulează chiar Mâine volumul din 1928), ca în finalul apoteotic al cutărui poem cotruşian (Eminescu, 1939): … creşte-vor mutându-şi mereu, ca-n vis, pietrele hotarului, / c-ostaşi vioi, / cu pluguri noi, / cu cântece năvalnice, / cu rumenă pâinej imperiale, Românііle năprasnice de dincolo de mâine…

După asemenea momente seducătoare de romantism naţional (fără de care istoria ar fi insuportabil de searbădă!), de regulă spiritele se liniştesc treptat, întorcându-se la „realism", iar viaţa naţională intră pe un făgaş normal, trăindu-şi maturitatea pe deasupra tumulturilor de ieri. Din păcate, nouă, ca naţiune, nu ne-a fost dat să trăim această aşezată normalitate, căci a venit în urmă tăvălugul bolşevic, care a pus între paranteze orice formă de continuitate istorică.

Aron Cotruş a fost, prin urmare, copilul fidel al vremii sale, deopotrivă măreţe şi contradictorii. El trebuie raportat negreşit la ea, dar fără să rezulte de aici că, o dată întoarsă roata istoriei, poetul ar fi ieşit din sfera noastră de interes, rămânând doar oglinda nostalgică a unei epoci revolute. Marile proiecţii mesianice, chiar când ating utopia, rămân, în veşmântul lor poetic, repere de idealitate eternă.

Dacă mesianismul poetic al lui Goga era – cum s-a spus nu o dată – expresia unei istorii „bătrâne", înţelepţite în suferinţa milenară, ştiind că împlinirile se dobândesc greu şi că nu trebuie să râvneşti mai mult decât „se cuvine", vizionarismul mesianic al lui Cotruş se vrea

expresia unei istorii

„Tinere" (cea a României Mari), de un teribilist dispreţ al cumpătării, fără experienţa înfrângerilor tragice (ce nu vor întârzia să vină!) şi cu convingerea – măreaţă, dar naivă – că nimic nu e prea mult şi prea devreme, că totul trebuie pe dată asaltat şi proiectat la scară absolută (Cine n-are nădejde flămândă/ de izbândă/ moare de teama de moarte. II Ochiul nostru îndrăzneşte/ şi priveşte vultureştej sus şi departe…).

Cât despre „schimbările la faţă ideologice" pe care Călinescu (şi nu numai el) i le reproşa lui Cotruş încă de la începutul anilor '40, ele nu sunt, la o privire mai atentă, decât impresia falsă pe care o lasă această

„Tinereţe mesianică", bântuită de toate ispitele, dar deplin consecventă cu sine în marea ei dorinţă de realizare plenară şi imediată. Mitul prost al

„Versatilismului politic" al poetului Cotruş (socotit de unii, în pripă, drept un soi de Adrian Păunescu al perioadei interbelice!) trebuie cu necesitate abolit, pentru a putea ajunge la înţelegerea poeziei cotruşiene prin ea însăşi, iar nu prin schemele noastre ideologice. „Io Pătru Opincă" nu-i o poezie „comunistă" (cum nu-i nicidecum comunistă „Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane…" a lui Radu Gyr), nici „Cânt Omul" (fie că poetul îl va fi avut în vedere pe Codreanu ori ba) nu-i o poezie „fascistă": ele nu sunt decât expresii poetice ale problematicii şi aspiraţiilor unei lumi complexe şi paradoxale, pe care Goga o definise, foarte inspirat, prin metafora

„Mustului care fierbe".

Cel mai bine îl caracterizase pe Aron Cotruş, încă din 1938, regretatul

Ovidiu Papadima (cronicarul literar al Gândirii): „Dacă sensibilitatea te izolează de real, ancorându-te în reverie, energia te înrădăcinează în colectiv şi te împinge către manifest. Şi dl. Cotruş nu e un senzitiv, ci un voluntar în creaţia sa literară. De aceea, ea nu-şi ajunge sieşi ca o lume, ci creşte din lume şi se îndreaptă către lume. Orientată de o concepţie precisă şi severă despre menirea poetului ca glas al vremii sale, nu ştii ce să distingi mai lămurit în ea: ceea ce

această concepţie a dat ca structură temperamentului poetic sau ceea ce din acest temperament şi-a găsit îndreptăţirile într-o ideologie poetică potrivită. Oricum, aşa cum e, poezia domnului Cotruş, renunţând de la început la lumea ei proprie, a devenit unul dintre cele mai puternice şi mai impresionante seismografe ale lumii noastre. În curba amplă a evoluţiei sale, atât de răspicat ondulată în zbuciume, de la social la etnic, închide mult din înspşi urma dureroasă şi patetică a drumului spiritualităţii noastre de la război [1918 – n. R. C.] până azi" 1.

Din nefericire, acest „mistic" şi „vizionar" al „românismului" a fost nevoit să-şi trăiască departe de ţară – cu tot gustul amar al eşecului, dar şi al înstrăinării forţate – ultima parte a vieţii: mai întâi în Spania (unde va scrie

O frumoasă Rapsodie iberică, după ce pe vremuri dăduse o Rapsodie dacă şi o Rapsodie valahă… iar în 1952 găseşte de cuviinţă să treacă la catolicism2), apoi în Statele Unite (unde se şi află înmormântat, în Cimitirul

„Sfânta Cruce" din Cleveland, Ohio3).

Unii şi-l amintesc, în ultimii săi ani, ca pe un Anteu care-şi pierduse vlaga prin lunga despărţire de sânul matern. Printre ultimele lui versuri

— Ce degajă o evidentă oboseală existenţială şi stilistică – figurează şi acestea (dintr-un amar „Psalm românesc"): Ruptu-mi-am, Doamne, drum prin nămeţi şi prin cuţitele vântului, copilandru, cu crucea de foc a cuvântului…/

Carpaţii trecutu-i-am peste vămile cucului, / cu pasul fără de popasuri al haiducului… / Fermecat ca-n poveşti de ţara doinei şi-a visului, / apucat-am drumul întortocheat al proscrisului… […] Azi, aici, lângă groapa de fiecare zi a Soarelui, / muşcat de câinii timpului, tâlharului, / cu inima sfâşiată în crengile uscate ale cuvântului, / iată-mă, Doamne, gol şi singur, spre chilia cea strâmtă a mormântului!…

Până în ceasul de faţă, posteritatea n-a fost prea generoasă cu el, mai ales că vremea avânturilor mesianice de tip secular pare să fi trecut fără întoarcere, într-o lume piticită şi „cuminte", jenată parcă de

„nebunia" profetică şi mărturisitoare a unor înaintaşi pe care demult a încetat să-i mai merite.

Va renaşte oare cândva din propria-i ţărână? Poate că numai un alt mare poet cu vână mesianică ar şti să ne-o spună, pe limba noului veac şi mileniu, în răspărul letargicei „uitări româneşti".

1 Recenzie la Aron Cotruş, Peste prăpăstii de potrivnicie, în Gândirea, nr. 6/1938, p. 333.

2 Poate din oportunism conjunctural (nu pare a fi fost o fire prea religioasă), dar, într-o oarecare măsură, poate şi – prin mai veche predispoziţie ardelenească – „pentru a pune de acord rasa cu religia" (cum spunea epatant Petre Ţuţea, care totuşi a murit ortodox…).

Ultima sa dorinţă a fost să poarte rasa călugărilor iezuiţi…

3 Slujba de înmormântare s-a oficiat totuşi şi în rit catolic, şi în rit ortodox (cf. Florin Manolescu, Enciclopedia exilului literar românesc: 1945 – 1989, Editura Compania, Bucureşti, 2003, p. 205). În necrologul pe care i l-a făcut în ziarul românesc America (7 noiembrie 1961), un Remus Tzincoca scria: „Poetul inspirat al suferinţelor şi pribegiei româneşti a închis ochii pentru totdeauna. Cei care nu l-aţi înţeles şi aţi rămas surzi la strigătul său dureros şi demn de poet-profet martirizat, treziţi-vă acum! Cei care l-aţi iubit, plângeţi!

Cei care aţi auzit glasul lui milenar de puternic cântând răstignirea şi învierea unui neam cu accentele supreme ale unui profet neînţeles, aduceţi-vă aminte că fiecare aveţi datoria sfântă să nu rămâneţi indiferenţi, ci să acţionaţi!"

P. S. Foarte tânăr fiind, şi fascinat de verbul său mesianic, m-am ispitit, acum vreo 35 de ani, să-i scriu lui Aron Cotruş „autoportretul" de pe urmă, care era şi o răzvrătire împotriva vremurilor pe care le trăiam. Deşi, publicând târziu poezia, în Puncte cardinale (1996) şi în Rost (2005), am fost, cred, destul de desluşit („întru pomenirea lui Aron Cotruş şi a portretelor sale lirice"), am putut constata amuzat, deunăzi, că pe internet – şi nu numai – unii citează versurile acestea ca fiind chiar… ale bardului ardelean!!!

IO ARON COTRUŞ

Întru pomenirea lui Aron Cotruş şi a portretelor sale lirice

Io Aron Cotruş, vrednic rumân, turmele mari de cuvinte îmi mân

prin Carpaţi româneşti şi, cu pumnul căuş, beau din Mureş, din Olt, din Târnave…

Surd îs la şoapte gângave şi-aud numai glasuri uriaşe de aspre mulţimi nevoiaşe, glasurile năprasnice, crunte, nebune, trufaşe, ale zilei de mine chemări şi porunci, peste munţii silhui, peste râpile-adânci.

Aud şi văd armate, la hotare visate:

daco-romane, flămânde, cumplite armate de Ioni uriaşi ce cu gândul departe şti-vor să-nfrunte primejdii şi moarte, pentru vin, pentru pâine, pentru ziua de mâine, pentru al neamului împărătesc destin, pe care-l presimt, pe care-l aştept, cu doruri năvalnice clocotindu-mi în piept.

Io Aron Cotruş, rumân de peste munţi, din stirpea iobagilor trudnici şi crunţi, cari nu se poticnesc pe niciun urcuş, furtunatec m-am născut să vestesc, în grai românesc, cu aspre cuvinte, străbune şi sfinte, zboruri înalte spre ameţitoare ţinte.

Istoria, moartea de-a curmeziş mi s-au pus, şi nu m-au răpus, şi nu m-au răpus…

Io Aron Cotruş, om cu pofte mari, mai calc mocăneşte prin munţi legendari şi sfărm în măsele al vremii căluş!

Pt. conformitate, Răzvan Codrescu

MARCUBEZA (1882 – 1949)

MARCU BEZA

ŞI RĂSĂRITUL ORTODOX

Peste numele şi scrierile lui Marcu Beza s-a aşternut o nedreaptă uitare, accentuată parcă după 1989, adică tocmai după ce, prin prăbuşirea regimului comunist, se puteau îndeplini condiţiile corectei sale redescoperiri în cele două dimensiuni majore care l-au caracterizat şi care rămân mărturisitoare în posteritate: cea naţională (românească şi aromânească deopotrivă)

şi cea creştină (profund angajată în Ortodoxie şi în destinul cultural al

României Mari).

Cartea sa Urme româneşti în Răsăritul ortodox, apărută în 1935 (ediţia a doua: 1937) şi foarte apreciată la vremea respectivă atât de

istorici (în frunte cu Nicolae Iorga însuşi), cât şi de teologi (Teodor Bodogae, care i-a şi continuat cercetările), poate reînvia, prin reeditare, figura aleasă a autorului ei, intelectual şi diplomat exemplar, încă posibil model paideic pentru generaţiile de azi (care se confruntă tocmai cu lipsa de modele autentice şi cu dificultatea reconexării la marea tradiţie culturală a creştinismului – fără de care nu se pot defini nici românitatea, nici europenitatea în ansamblul ei).

Eseist, critic literar, folclorist, poet, prozator şi traducător, primul nostru mare anglist (alături de Iancu Botez şi înainte de Dragoş Protopopescu), membru corespondent al Academiei Române (din 1925), consul general al

României în Anglia (1920 – 1933) şi apoi la Ierusalim, iar în timpul celui de-al doilea război mondial consilier cultural al Legaţiei Române de la Londra (unde s-a zbătut enorm pentru promovarea valorilor culturale româneşti, cum poate nimeni n-a mai făcut-o de la el încoace1), Marcu Beza a fost nu doar studentul apreciat al lui Titu Maiorescu şi Nicolae Iorga la Facultatea

1 Pe lângă cursurile de popularizare ţinute la King's College şi numeroasele demersuri mijlocitoare (cum ar fi cele pentru traducerea şi publicarea Pădurii spânzuraţilor a bunului său prieten Liviu Rebreanu), rămân cărţile lui despre România adresate publicului de limbă engleză în intervalul 1920 – 1947: Papers in the Romanian People and Literature (1920), RĂZVAN CODRESCU

de Litere şi Filosofie din Bucureşti, dar şi un vrednic continuator al misionarismului intelectual al celor doi „apostoli" ai culturii noastre moderne („un junimist târziu", s-a spus), de care-l apropie şi marea varietate a preocupărilor, precum şi darul scrisului (până la veleităţile creaţiei literare – parţial transpuse şi în limba engleză). Deşi cu sensibilitate conservatoare, iar ulterior cu prietenii printre simpatizanţii dreptei creştine, cariera diplomatică l-a ţinut departe, ca şi pe un Lucian Blaga, de angajările politice de tip partinic.

A debutat editorial în 1903 – la numai 21 de ani – cu volumul De la noi (proză scurtă în dialectul macedo-român) şi în anii următori a redactat revista Grai bun (1906 – 1909) 1, fără a reuşi să satisfacă exigenţele estetice ale unui Eugen Lovinescu (care are totuşi cuvinte

de laudă, de pildă, pentru nuvela sa Gardana, ce le-a plăcut şi englezilor la vremea ei, dar nu şi pentru romanul o viaţă, din 1921, apărut şi-n versiune engleză în 1925, pe care

Marcu Beza îl considera principala sa ispravă literară). L-au consacrat mai ales studiile sale de anglist, care se pot consulta cu folos şi astăzi: Romantismul englez (Bucureşti, f. a.) şi Romanul englez contemporan (Bucureşti, 1928) 2, Shakespeare în Roumania (Londra, 1931), Vechi legături cu Anglia (Bucureşti, 1938) etc. De un oarecare succes s-a bucurat şi eseul Păgânism in Romanian Folklore (Londra, 1928), căreia i se datorează în mare măsură prezenţa sa în Dicţionarul etnologilor români (vol. I, pp. 72 – 73) alcătuit de

Iordan Datcu (1998) 3.

Un loc aparte în preocupările şi scrisul lui Marcu Beza îl ocupă repetatele sale călătorii şi însemnări din Orient (Peninsula Balcanică, Grecia continentală şi insulară, Asia Mică, Orientul Apropiat, cu predilecţie pentru Muntele

Athos, Egipt şi Locurile Sfinte), în căutarea „moştenirii bizantine", dar şi a urmelor istorice sau legendare lăsate de vlahii din vechime (fie ei de la

Origin of the Roumanians (1941), The Roumanian Church (1943), Heritage of Byzantium (1947) ş.a.

1 Cf şi cartea Graiu hun. Calendar aromânesc (Bucureşti, 1909), cu mare impact asupra comunităţii respective (care astăzi, din păcate, îl onorează în destul de mică măsură).

2 A se vedea – deşi a trecut aproape neobservată – şi reeditarea din 1999, în îngrijirea şi cu introducerea lui Andi Bălu: Romantismul. Romanul englez (Bucureşti, Editura Albatros).

3 Trebuie precizat, în această privinţă, că în periodice a mai publicat interesante studii despre arta populară românească şi despre poezia populară din Macedonia (cu florilegii de versuri în dialect), mult apreciate de consângeanul său Tache Papahagi, marcant profesionist al folcloristicii şi literaturii dialectale. Deşi cu atâta deschidere pentru tradiţia creştină şi pentru cea folclorică, programatic preţuite şi cultivate de „gândirişti", Marcu

Beza n-a făcut parte propriu-zis din tabăra acestora, fiind în

general o personalitate refractară înregimentărilor de orice fel.

dreapta sau de la stânga Dunării). Marcu Beza nu e doar un turist superior, nu călătoreşte doar din plăcere şi curiozitate particulară, ci face adevărată muncă de investigaţie, ca un documentarist erudit, dar şi ca un scriitor capabil să transmită – asemenea lui C. Gane, bunăoară, cronicarul Trecutelor vieţi de doamne şi domniţe, prăpădit în temniţele comuniste – fiorul inefabil al vremurilor apuse. Ştiinţa limbilor (inclusiv a celei greceşti) îi sunt de mare ajutor în demersurile sale, ce au putut căpăta greutate academică.

Volumele din această sferă de interes sunt destul de numeroase (şi lor li se adaugă şi alte contribuţii, risipite prin presa vremii sau rămase în manuscris): Biblioteci mănăstireşti la Muntele Athos (Bucureşti, 1934), Lands of

Many Religions: Palestine, Syria, Cyprus and Mount Sinai (Londra, 1934), Urme româneşti în Răsăritul ortodox (Bucureşti, 1935 – cartea sa cea mai cunoscută), Pe tărâmuri biblice (Bucureşti, 2000). Cercetările sale au fost valorificate şi extinse în a doua jumătate a secolului XX de câţiva cărturari redutabili, îndeosebi de regretatul academician Virgil Cândea1, care avea cuvenita preţuire pentru lucrările lui Marcu Beza – adeseori deschizătoare de drum (chiar dacă precursorul interbelic nu avea formaţie specifică de medievist ori bizantinolog, ba nici măcar de istoric în general).

Urme româneşti în Răsăritul ortodox a văzut de curând, în sfârşit, a treia ediţie (Editura Lumea Credinţei, Bucureşti, 2013). Chiar la distanţă de trei sferturi de veac, cartea îşi păstrează interesul şi prospeţimea, provocând mereu la o meditaţie reînnoită asupra trecutului nostru istoric şi spiritual, pe care ne ajută să-l înţelegem în adevăratele lui coordonate, din adâncurile

Evului Mediu şi până la sinteza târzie a „Bizanţului după Bizanţ" (N. Iorga).

O românitate care a respirat organic în duhul Ortodoxiei, cu al cărei destin şi-a împletit istoria şi fiinţa identitară, lăsând urme diverse pe toate meridianele spaţiului euro-afro-asiatic ce a constituit leagănul creştinătăţii. Aceste lucruri trebuie cunoscute nu pentru a ne mândri

cu ele mai mult decât este cazul, ci pentru a ne înţelege corect aşezarea istorică şi tradiţia culturală, precum şi măsura interioară, îndelung şi smerit purtătoare de Dumnezeu, inseparabilă de dinamica soteriologică a credinţei şi a faptelor ei mărturisitoare.

După ce Lumea Credinţei a prezentat ani de-a rândul întruchipările atât de diverse ale Ortodoxiei, de la cele de acasă până la cele de peste mări, 1 Cf. mai ales Le Mont Athos. Presences roumaines, Bucureşti, 1979 (în colab. cu Constantin

Simionescu), Prezenţe culturale româneşti (Istanbul, Ierusalim, Păros, Patmos, Sinai, Alep), Bucureşti, 1982 (tot în colab. cu C. Simionescu), Mărturii româneşti peste hotare. Mică enciclopedie de creaţii româneşti şi de izvoare despre români în colecţii din străinătate, I. Albania-Grecia, Bucureşti, 1991 (vol. II – India-Olanda – a apărut în 1998, conţinând şi adaosuri la cel anterior).

Întinzând punţi între tradiţie şi actualitate, atât cât stă în puterile şi în căderea unui magazin ilustrat, oferă acum publicului larg, prin această reeditare, posibilitatea de a-şi fixa mai bine câteva repere „de suflet" în acest spaţiu vast şi fascinant, care este până la urmă lumea noastră esenţială, dincolo de toate aventurile şi dezmărginirile noului veac şi mileniu.

Încredinţaţi de urmele cele vechi, lăsa-vom poate şi alte urme, vrednice de pomenire, în Răsăritul ortodox al (pe) trecerii noastre pământeşti spre marea taină a Răsăritului de Sus…

NICHIFOR CRAINIC (1889 – 1972)

«RESURECŢIA» LUI NICHIFOR CRAINIC

ÎNTRE BUCURIE ŞI DEZAMĂGIRE1

I

La început a fost bucuria. Bucuria unui act de cultură şi a unui act de dreptate. După mai bine de 45 de ani de uitare silnică, Nichifor Crainic, una dintre personalităţile de seamă ale epocii interbelice, a reintrat, deocamdată ca poet, în circuitul liber al valorilor naţionale.

Din 1944 până în 1990 Nichifor Crainic a fost un nume proscris, iar opera lui, pusă la index, era aproape complet necunoscută tinerelor generaţii. Singur criticul Nicolae Manolescu îndrăznise să-l includă (ca şi pe Radu Gyr, de altfel) în antologia de Poezie română modernă din

1968 (vol. I, pp. 101 – 105).

Referinţele critice au fost şi ele puţine şi cel mai adesea răuvoitoare. Rândurile pe care i le-a rezervat un D. Micu în „Gândirea" şi gândirismul (1975) reprezintă un exemplu concludent şi reprobabil. Numai un Ovid S. Crohmălniceanu a făcut un oarecare efort de obiectivitate în paginile despre poezia lui

Crainic, din vol. II al Literaturii române între cele două războaie mondiale (1974). Cu şi mai multă rea-voinţă decât poetul a fost judecat, în spiritul dogmatismului comunist, mentorul naţional, cultural şi religios. O sinteză a acestor pseudojudecăţi monocorde ne-a oferit tov. Gh. Al. Cazan în jalnica sa Istorie a filosofiei româneşti (1984). Nici măcar Biserica Ortodoxă nu i-a acordat marelui său apologet şi doctrinar preţuirea ce i s-ar fi cuvenit.

Iată însă că destinul postum al poetului pare să fi intrat, mai nou, deodată cu întreaga noastră cultură, sub o zodie mai bună. O recent înfiinţată editură particulară, „Roza Vânturilor", a publicat, sub îngrijirea domnului Medic

Deşi publicat (în Puncte cardinale) abia în 1992 (cu câteva mici adaosuri „la zi", printre care şi referinţa la volumul de Memorii din 1991), textul datează din 1990 şi fusese destinat, dacă îmi mai aduc bine aminte, revistei Veghea (din care n-au putut apărea decât două numere).

Lemnaru1, două volume selective din versurile mentorului gândirist2. Editorul se mărturiseşte a fi executor fidel al „testamentului" poetic al lui Nichifor

Crainic. Selecţia, aşa cum ni se prezintă, a fost alcătuită şi definitivată de autor „în anii grei ai bătrâneţii, apăsat de neputinţe şi de boală", nu fără

„Naiva credinţă că… volumul Şoim peste prăpastie va putea vedea lumina tiparului" chiar în plin comunism, „aşa cum, de fapt, i se promisese de către autorităţi". Făgăduinţă deşartă, cum era de aşteptat…

„Sfânta Revoluţie Română" (cum nu se dă înapoi s-o numească editorul) 3

a făcut însă cu putinţă această târzie, dar meritată „resurecţie",

fapt subliniat, între altele, şi de o „Pisanie" cam lungă şi cam bombastică, aşezată în fruntea unuia din cele două volume. Din păcate, bucuria acestui eveniment cultural şi editorial îndelung aşteptat este în mare măsură umbrită de ţinuta editorială destul de slabă, adăugată criteriilor nu tocmai estetice după care s-a alcătuit antologia. Aici voi începe cu acestea din urmă, căci ele alcătuiesc un aspect mai delicat, implicându-l pe Nichifor Crainic însuşi, cel din pragul anilor '70.

II

Aş zice că ne aflăm în faţa unei antologii cârpite din deznădejde. Groaznica experienţă a celor 15 ani de închisoare, bătrâneţea, boala, presimţirea sfârşitului şi, poate mai presus de toate, prăbuşirea idealurilor unei vieţi l-au adus pe „bietul om" (care iată că este, totuşi, „sub vremi" 4) la forţarea unui soi de compromis cu istoria, încercând să salveze din sine însuşi, într-un fel sau altul, măcar poetul. Faptul acesta transpare atât din selecţia de poezii din volumele mai vechi (de la Şesuri natale, din 1926, la Ţara de dincolo de veac, din 1931), cât mai ales din selecţia şi variantele finale ale versurilor „create mental" în închisoarea comunistă de la Aiud.

1 Evreu sau nu, a fost iniţial „securistul" lui Nichifor Crainic, de care ulterior s-a legat sincer. (Li s-a mai întâmplat şi altora, cu câte altcineva: Ion Coja, Viorel Harosa etc.).

2 Nichifor Crainic, Şoim peste prăpastie (Versuri inedite create în temniţele Aiudului) şi

Poezii alese (1914 – 1944), Editura „Roza Vânturilor", Bucureşti, 1990. Aceasta a fost singura notă a textului din Puncte cardinale, care a avut însă, de la Sibiu, şi o prelungire redacţională: „Menţionăm, cu titlu de curiozitate, că noul editor al operelor lui Nichifor Crainic este… un evreu! Noi, românii, suntem ocupaţi cu editarea lui Bellu Silber…" (!).

3 De menţionat, în treacăt, că chiar pe 22 decembrie 1989 s-au împlinit 100 de ani de la naşterea lui Nichifor Crainic!

4 Nichifor Crainic se delimitase cândva de „bătrânul Miron Costin", socotind că omul nu este „sub vremi", ci că, dimpotrivă, „voinţa omului bărbat este capabilă să frângă grumazul monstrului".

Dintre creaţiile mai vechi, notorii deja prin anii '30, unele au fost lăsate

3. O parte fără vreo îndreptăţire, în vreme ce altele, mai slabe, au fost totuşi incluse, cu sau fără modificări. Se poate invoca aici, firește, acea realitate imponderabilă care este subiectivitatea poetului. Antologia ne apare însă nu numai inegală, ci şi săracă. Să fie vorba numai de scrupulul estetic, de marea exigenţă a poetului faţă de sine? S-ar putea…

În privinţa antologiei de versuri din închisoare lucrurile sunt însă mult mai vădite. Editorul ne avertizează el însuşi (v. Şoim peste prăpastie, Adenda I, p. 141): „Poezii date la iveală de curând şi neintroduse de către

Nichifor Crainic în acest volum – alcătuit în urmă cu 25 de ani – din naiva credinţă că, chipurile, fără aceste cumplite mărturii în versuri, despre viaţa de groază trăită la Aiud, volumul Şoim peste prăpastie va putea vedea lumina tiparului". Aşa stând lucrurile, te-ai aştepta să afli în respectiva „adendă" cine ştie ce revelaţii lirice, pentru care să-i mulţumeşti editorului. Însă, în afară de „Cântecul foamei" şi „Pe culmea stearpă", bucăţile cu pricina nu prezintă decât cel mult un interes psihologic şi documentar. Îţi vine efectiv să crezi că pe cele mai multe Crainic nu le-a inclus tocmai din scrupule estetice…

Sunt şi două poezii reluate din greşeală acolo: „Întuneric" (p. 149), pe care poetul o reţinuse şi care îi figurează şi în volum (p. 100), şi o variantă la „Ucenicul" (p. 151), poezie prezentă şi pe la începutul volumului (p. 28).

Merită insistat puţin asupra acestei ultime poezii, spre a înţelege câte ceva din modul în care cartea a fost pregătită pentru tipar. În cele din urmă, poetul a abandonat forma iniţială (pe care o putem citi în Adenda I, p. 150), păstrând pentru proiectatul volum varianta ajustată penibil după gustul şi ideologia vremii: „bijutierul" la care el se voia „ucenic" era, firește, Dumnezeu (Tu, marele bijutier…), dar în varianta oportunistă acesta devine…

natura (Natură, tu, bijutier…). Strofa Primeşte-mă ca ucenic, / în nopţi de taină să mă-nveţi/ Canonul sfintei frumuseţi/ Spre care vreau să mă ridic îşi schimbă în variantă ultimul vers eu să scot podoabe din nimic, iar strofa

Şi-aşa trudind la cizelat, / Slăvitul meu stăpân şi domn, / în zori

să picotesc de somn, / Cu praf de stele pe halat devine în variantă şi-aşa trudind la cizelat, / în zori să cad în aşternut/ Ca un întors cosmonaut/ Cu praf de stele pe halat\ Am fi preferat ca această variantă jenantă să fie dată uitării, deodată cu epoca tristă care a făcut-o posibilă. De ce o fi ţinut neapărat editorul să ne-o dezvăluie într-un moment când nu-şi mai avea rostul? Ne întrebăm, Ce de altă parte, de ce a păstrat – pe urmele lui Nichifor Crainic, ce-i drept, dar fără nicio îndreptăţire astăzi – varianta incompletă şi desfigurată a poeziei „Cântec strămoşesc" (p. 66), pe care memoria atâtor foşti deţinuţi politici a conservat-o fidel (ea a şi fost publicată, de altfel, cu titlul „Cântec de bejenie", în unele antologii de peste hotare)? Nu-i oare păcat de acele superbe versuri care-i sporeau frumuseţea şi înţelesul: Căci vine din urmă, cu muget sălbatic, / Gâtlejfără margini de zmeu asiatic...? De ce-or fi rămas, în fine, nebăgate în seamă de editor atâtea alte poezii atribuite cu destulă certitudine lui Nichifor Crainic, poezii de notorietate orală printre deţinuţi, fiind păstrate în schimb altele, cu vădit caracter de „îmbunare" a cenzurii comuniste? în afară de „Ucenicul", se mai află în această stânjenitoare situaţie încă (cel puţin) trei: „Prolog", „Palinodie" şi „Imnul păcii" (din care ţi-e şi ruşine să citezi). Chiar dacă fără să vrea, editorul a siluit astfel, în numele unui „testament" rău înţeles, chipul din urmă al nefericitului poet.

Cam la fel ar fi arătat antologia şi dacă, să zicem, publicarea lui Nichifor

Crainic ar fi fost îngăduită cum zece sau douăzeci de ani. În acea vreme ne-am fi bucurat s-o avem şi aşa (cum s-ar fi bucurat poate şi poetul pe la sfârşitul anilor '60). Dar astăzi? Să nu fi lăsat oare noul context cultural în care trăim niciun loc de mai bine în acest sens? Dacă Nichifor Crainic ar mai fi fost în viaţă acum, în ceea ce dl. Medic Lemnaru numeşte emfatic

„ACEST AN 1990, hotar al noului nostru destin", ar mai fi consimţit el oare să revină în atenţia publicului cu această antologie de circumstanţă? Iată prima întrebare pe care ar fi trebuit să şi-o pună editorul. E greu de crezut că răspunsul ar fi putut fi afirmativ.

III

Dezamăgire pricinuieşte, din păcate, nu numai modul de

alcătuire a antologiei, ci şi modul ei de prezentare, cu auxiliile „critice" cu tot. Nu se poate pricepe de ce versurile din închisoare (alcătuite cam între 1949 şi 1961) au trebuit să treacă drept volumul întâi, iar cele mai vechi (1914 – 1944) drept volumul al doilea. Nu se poate pricepe, de asemenea, ce nevoie era de acea culegere de extrase din enciclopedii şi dicţionare străine de până în 1967 (?!)

şi în general de iluzia provincială că astfel de consemnări informative ar vădi „marele prestigiu cultural de care se bucură Nichifor Crainic în lume".

Mult mai nimerită, mai utilă şi mai convingătoare ar fi fost o mică antologie de referinţe critice propriu-zise, atât româneşti, cât şi străine (cine caută, găseşte!), însoţită de o cât de sumară bibliografie. Şi nu se poate pricepe, în fine, judecând şi după lipsurile de mai sus, dar şi după marele număr de omisiuni şi greşeli (nu numai de tipar!), graba, superficialitatea şi lipsa de profesionalism care stigmatizează ediţia. Personalitatea şi opera lui Nichifor

Crainic ar fi avut dreptul nu numai la bunăvoinţa, dar şi la grija (şi truda)

editorilor săi postumi. Se va zice că acesta este numai un prim pas. Ediţiile ulterioare vor aduce, prin strădania altora mai tineri, necesarul spor calitativ.

Este în parte adevărat, numai că ediţia de faţă trebuia să-şi cântărească mai bine responsabilităţile, căci ea este aceea care-l readuce deocamdată, după atâta amar de ani, pe poetul Şesurilor natale în atenţia noilor generaţii. Un pas cu stângul poate avea, în atare context, efecte nefavorabile pe termen lung.

Este adevărat că editorul a încercat să-şi ia o măsură în acest sens, reunindu-i ca prefaţatori ai celor două volume pe impozanţii Dumitru Stăniloaie, Ovidiu Papadima şi Pan M. Vizirescu. Dar simpla „prestanţă" a numelor nu este de ajuns. Să lăsăm la o parte faptul că toţi trei sunt foşti gândirişti (riscând să creeze impresia unei târzii solidarităţi de „gaşcă"). Toate prefeţele suferă de o complezentă generalitate. Cea a domnului Medic Lemnaru nu este, de fapt, decât o simplă notă asupra ediţiei. Fostul cronicar literar al Gândirii, Ovidiu Papadima, înşiră binevoitor, dar plictisit, un minimum de preciziuni

banale, cu o pană obosită. Părintele Stăniloae, atât de scrupulos cărturar altminteri, citează de astă dată cu multe erori (probabil din memorie) şi n-are ochi decât pentru transpunerea dogmelor creştine. Mai multă străduanie se vede din partea domnului Pan M. Vizirescu, care nu poate ieşi însă dintr-un soi de descriptivism ditirambic (tot ce evocă în treacăt fiind „glorios", „magnific", „extraordinar", „absolut original", „sublim", când nu e, dimpotrivă, „groaznic", „de inimaginabil chin", „profund nimicitor".

etc.). Lipsite de orice aplicare estetică şi de orice efort de aprofundare, aceste pagini circumstanţiale nu sunt nici pe măsura lui Crainic, nici pe măsura semnatarilor respectivi. Nu de astfel de prezentări întocmite în pripă de nişte venerabile somităţi expirate avea nevoie poetul reîntors printre noi, ci de un studiu introductiv convingător prin el însuşi, temeinic şi actual, atât ca abordare, cât şi ca limbaj.

Ceea ce rămâne de nădăjduit este că viciile acestei ediţii nu se vor mai repeta în procesul de editare sau reeditare al celorlalte scrieri (despre primul volum al Memoriilor, apărut în 1991, se poate spune că a reprezentat totuşi o jumătate de pas înainte). Poate că atunci când vom deschide proaspetele ediţii din Nostalgia paradisului sau din urmarea Memoriilor bucuria noastră nu va mai fi umbrită de nimic1. Numai atunci Nichifor Crainic se va putea odihni liniştit.

Din păcate, cu excepţia celor îngrijite de Constantin Schifirneţ (cărţile doctrinare), de

Dana Cracă (poezia de până în 1944) şi de Ioan I. Ică jr (cursurile de mistică), celelalte ediţii post decembriste ale scrierilor lui Crainic (inclusiv Nostalgia paradisului şi Memoriile) au rămas foarte slabe, chiar şi când au avut girul Muzeului Literaturii Române.

NICHIFOR CRAINIC (schiţă de portret)

Personalitate controversată, amestec de serafic şi de teluric, teolog şi om politic, poet şi publicist, Nichifor Crainic este un caz pe cât de complex, pe atât de reprezentativ pentru o întreagă categorie de cărturari români ieşiţi din orizontul satului tradiţional. Ei rămân fundamental „ţărani", „oameni ai pământului", respectuoşi faţă de tradiţie, temeinici în gândire şi în faptă, nu lipsiţi de mândria de a fi

depăşit pe cont propriu anonimatul istoric al speţei, oarecum „neşlefuiţi" comportamental, de o vitalitate uneori exacerbată, surprinzători atât în patimi cât şi în virtuţi. În această bună primitivitate se întâmplă să zacă mari resurse creatoare, apte de a se desăvârşi prin instrucţie şi de a trece în opere culturale de o firească originalitate, în care tradiţia se primeneşte fără extravaganţă, în chip realist şi organic. Un Ion Creangă, un Nichifor Crainic, un Marin Preda au încarnat în măsura cea mai înaltă acest „model" intelectual şi creator în cultura românească.

Nichifor Crainic a fost, fără îndoială, un ins paradoxal şi pe seama lui se colportează destule poveşti picante1, mai mult sau mai puţin adevărate – în speţă, eflorescenţe ale bârfei balcanice, de care la noi nu scapă decât sfinţii.

Or, hotărât lucru, Nichifor Crainic n-a fost tocmai un sfânt…

Omul avea conştiinţa nedesăvârşirilor sale (câţi o mai au astăzi?) şi, la terminarea studiilor teologice, a refuzat să se preoţească. A devenit, însă, unul dintre marii profesori de teologie ortodoxă ai vremii, iar un Dumitru

Stăniloaie era îndreptăţit să scrie despre el (Gândirea, an XIX, nr. 4, aprilie

1940): „Nichifor Crainic este cel dintâi teolog român din epoca modernă a istoriei noastre care scoate teologia din cercul strâmt şi ocolit al specialiştilor, prezentând-o, într-o formă impunătoare, atenţiunii generale a lumii intelectuale. […] Nichifor Crainic înnoieşte prin reactualizarea tradiţiei într-o teologie care se mulţumea cu câteva coji din această tradiţie, primite pe calea

1 A se vedea, de pildă, pamfletul arghezian „Ortodoxie cu ţuică", insinuările lui Marin

Preda din Viaţa ca o pradă sau des colportata poveste a apostaziei conjuncturale din închisoare (după unii, Crainic, pentru „un blid de terci", ar fi acceptat să spună: „Nu există

Dumnezeu"; după alţii, el ar fi spus de fapt: „Nu, există Dumnezeu", gardianul neputând sesiza rolul semantic al virgulei).

şi de multe ori prin interpretarea ocolită a teologiilor apusene", săvârşind astfel „o adevărată restaurare a teologiei româneşti în duhul

ortodox”.

Scriitor prolific şi foarte stăpân pe mijloacele sale1, profesor universitar la

Chişinău (1926 – 1931) şi Bucureşti (1932 – 1944), director al revistei Gândirea (1926 – 1944) şi al ziarului Calendarul (1932 – 1933), ministru în guvernele

Gigurtu şi Antonescu (1940 şi 1941), laureat al Premiului Naţional de Poezie (1930), Doctor Honoris Causa al Universităţii din Viena (1940) şi membru titular al Academiei Române (1941), primenitor al învăţământului teologic românesc şi mentor al „ortodoxismului” cultural, teoretician al „statului etnocratic”, dar şi al „patriei ecumenice” ortodoxe (probabil cel mai ambiţios plan modern de reorganizare supranaţională a lumii răsăritene, despre care conferenţiase la Sofia, în 1941, primind de la Regele Boris „Ordinul Sfântului

Alexandru cu cordon roşu”), Nichifor Crainic a fost, dincolo de avatarurile receptării sale publice, una dintre personalităţile cele mai împlinite ale epocii interbelice, animat de o vie conştiinţă misionară, pe linia deschisă de Heliade, Kogălniceanu şi Bălcescu, continuată de Haşdeu, Eminescu prin Iorga şi ajungând, mai aproape de noi, până la Eliade, Noica sau Ţuţea.

Numele pe care şi l-a impus încă din anii primului război mondial şi sub care îl cunoaşte posteritatea, acela de Nichifor Crainic, este de fapt un splendid pseudonim2, nu doar prin rezonanţa sa tradiţional-românească şi ortodox-răsăriteană, ci mai cu seamă prin semnificaţiile pe care le poartă neostentativ (gr. nikephoros, „purtător-de-victorie”, şi crainic, „vestitor”, derivat probabil din crai, vocabulă de noblețe arhaică, dar şi de încărcătură religioasă, evocându-i pe „regii magi” – „craii de la Răsărit”): „cel ce aduce vestea izbânzii”.

Adevăratul său nume era Ion Dobre; se născuse la Bulbucata (Vlaşca), pe malurile Neajlovului, la 22 decembrie 1889, într-o familie destul de umilă.

După copilăria petrecută pe Şesurile natale (aşa îşi va intitula primul volum de versuri, apărut în 1916), va pleca la Bucureşti, ca elev

bursier al Seminaruluii Central; de pe acum, mai exact din 1907, îşi începe activitatea publicistică, Nichifor Crainic este un scriitor la care pasiunea nu respinge claritatea şi ordinea ideilor, grupate în succesiunea strânsă a argumentării, în luminoase şi temeinice structuri. Oricine străbate unul din eseurile lui Crainic, trăieşte, la sfârşitul lui, impresia unui lucru bine articulat în toate încheieturile, limpede determinat în spaţiu, un adevărat organism autonom, din care este greu să clinteşti vreunul din elementele alcătuitoare. […] în importanta

— Iscare a eseului contemporan, Nichifor Crainic aduce simţul construcţiilor solide, un r itos extras din contemplarea marilor simboluri ale culturii, căldura expunerii ideologice.

Multe din eseurile scrise în ultimele două decenii s-au orientat după modelul lui", scria

T.dor Vianu în Arta prozatorilor români.

legalizat în 1926.

RĂZVAN CODRESCU

În periodice ortodoxe şi semănătoriste (mai târziu, căutând să definească sensul „gândirismului", scria: „Semănătorul a avut viziunea magnifică a pământului românesc, dar n-a văzut cerul spiritualităţii sale. […] Peste pământul românesc, pe care din Semănătorul am învăţat să-l iubim, noi vedem arcuindu-se coviltirul de azur al Bisericii Ortodoxe"). Între 1912 şi

1916 urmează cursurile Facultăţii de Teologie din Bucureşti. În anii războiului de întregire (1916 – 1918) va fi redactor permanent la Neamul românesc al lui N. Iorga, pe atunci mare cruciat al românismului integral („România a Românilor, numai a Românilor şi a tuturor Românilor"). Marele istoric cu aură de apostol pare să fi fost principalul far al tinereţii lui Crainic şi omul pe care acesta l-a respectat cel mai mult de-a lungul vieţii lui, chiar şi atunci când era evident că poziţiile lor spirituale şi ideologice ajunseseră tot mai divergente (mai ales de prin 1930). După război (1920 – 1921), îşi va desăvârşi studiile la Viena, unde va avea, ca şi Eminescu odinioară, o rodnică întâlnire cu cultura şi literatura germană (erau anii de glorie ai expresionismului), fără a sacrifica nimic din orientarea sa ortodoxă (o

altă confirmare a observaţiei lui Blaga cum că influenţa germană, spre deosebire de cea franceză, „catalizează" fără a confisca). A fost o conştiinţă mai europeană decât cred unii, iar formula pe care colportat-o (într-un aspru rechizitoriu al rasismului nazist, „Rasă şi religiune") – „Pacea Europei înseamnă: pământ naţional şi cer comun" – rămâne singura definiţie valabilă a unei Europe creştine.

Încă din 1921 îşi începe colaborarea la Gândirea, pe atunci în faza ei clujeană, cu Cezar Petrescu la conducere. Desfăşoară o vreme, în paralel cu gazetăria, activitate de consilier cultural şi editor, iar în 1926 va fi numit secretar general la Ministerul Cultelor şi Artelor (sub ministeriatul lui Vasile Goldiş). A ţinut o vreme pagina religioasă duminicală a ziarului

Cuvântul (căruia mai târziu îi va da faimă Nae Ionescu) şi a fost colaborator apropiat al lui Pamfil Şeicaru (de care se va îndepărta nu după multă vreme, numindu-l depreciativ „Ziarilă", aşa cum mai târziu, în exil, alţii îl vor numi

„Juan Abad de Rumania") la un alt faimos ziar de dreapta: Curentul. Din

1926, când Cezar Petrescu abandonează Gândirea (deşi numele îi va figura pe copertă până în 1928), conducerea ei este preluată de Crainic, care-i va imprima destul de repede direcţia ortodoxistă (ceea ce nu va împiedica gruparea în jurul revistei a unei elite literare şi culturale altminteri greu reductibile la acelaşi numitor: Ion Barbu, Vasile Băncilă, Lucian Blaga, Dan

Botta, Al. Busuioceanu, Mateiu I. Caragiale, Oscar Walter Cisek, Aron

Cotruş, Radu Gyr, N.I. Herescu, Gib. Mihăescu, Ovidiu Papadima, Victor

Papilian, Ioan Petrovici, Ion Pillat, Adrian Maniu, V.I. Popa, Dragoş Protopopescu, Ion Marin Sadoveanu, Dumitru Stăniloaie, Paul Sterian, Francisc

Şirato, Al. O. Teodoreanu, Ionel Teodoreanu, Sandu Tudor, Tudor Vianu? an M. Vizirescu, Vasile Voiculescu, G.M. Zamfirescu şi mulţi alţii, dintre care unii, ce-i drept, numai temporar, ca Tudor Arghezi, George Călinescu, Şerban Cioculescu, Petre Pandrea, Mircea

Eliade, Emil Cioran etc.). Tot în

1926 își începe cariera universitară (unele dintre cursurile sale strălucite cunoscând, din păcate, vreme de mai bine de o jumătate de secol, doar o circulație restrânsă, în formă litografiată).

Anul 1930 deschide deceniul cel mai bogat al scrisului său. În acești ani apar (sau sunt elaborate), printre altele, Țara de peste veac (versuri – 1931), Cursul de teologie mistică (1935 – 1936), Puncte cardinale în haos (1936), Ortodoxie și etnocrație (1937), Nostalgia paradisului (1940). La capătul acestui deceniu de efervescență creatoare și misionară, devine (la propunerea filosofului Ion Petrovici) membru titular al Academiei Române, pe locul rămas vacant prin dispariția prematură a lui Octavian Goga, pe care-l va elogia în discursul de recepție (22 mai 1941; îi răspunde Lucian Blaga, vechi prieten și colaborator, de care se va despărți totuși în anii următori, mai mult din motive contextuale decât strict personale). Din scrisul lui Crainic se încheagă treptat atât o concepție generală asupra culturii (culminând în Nostalgia paradisului, fără îndoială cea mai densă și mai bine articulată dintre cărțile sale), cât și o adevărată doctrină politică de dreapta, „naționalismul constructiv".

sintagmă de mare succes în epocă) 1, concentrată în Programul statului etnocratic (publicat inițial în Sfarmă-Piatră, apoi inclus, ca anexă, și în volumul de eseuri Ortodoxie și etnocrație), ambele altoite pe trunchiul Ortodoxiei, cu un dar deosebit de a realiza osmoza între valorile tradiției și problemele actualității, pe de o parte, între valorile naționale și cele universale, pe de alta principiul fundamental fiind: „Ceea ce e divin nu e nici vechi, nici modern, P Cf. și voi. „Fiecare în rândul cetei sale". Pentru o teologie a neamului: Nichifor Crainic, l umitru Stăniloaie, Răzvan Codrescu, Radu Preda, Editura Christiana, București, 2003

— Nde N. Crainic este antologat cu patru texte esențiale: „Sensul tradiției", „Rasă și religi

— Ne", „Nicolae Paulescu, fundatorul naționalismului creștin" și „Naționalismul sub aspect creștin"). Textul său despre doctorul Paulescu se regăsește și în voi. Doctorul Nicolae

I Paulescu sau Știința mărturisitoare, Editura Christiana,

Bucureşti, 2002 (reed. 2009).

S Crainic era de părere, la data respectivă (1937), că „… naţionalismul creştin, în sensul autentic al cuvântului, are [la noi] un sigur mare poet: pe George Coşbuc, şi un singur

— Mare cugetător: pe Nicolae Paulescu, în care se fundează integral. Naţionalismul genialului

Ininescu e profund rasist, dar latura creştină îl preocupă numai tangenţial şi numai sub raportul concepţiei conservatoare. Vasile Conta e un mare antisemit, dar e materialist şi l: = u. Naţionalismul domnului A.C. Cuza, întemeiat ştiinţific în economia politică, se mişcă pe temelia arianismului nordic, cu ştiuta-i consecinţă în domeniul religios. Naţionalişti îl domnului N. Iorga e eminescian, cu aprecierea Ortodoxiei ca forţă culturală istorică şi

— Negarea vitalităţii ei actuale. Nicolae Paulescu e un naţionalist autentic, precum toţi ceilalţi, dar e în plus şi creştin autentic".

ci actual. […] Când zic că revelaţia e modernă, adică actuală, nu înţeleg că ea se modifică după spiritul timpului, ci că ea modifică noile generaţii în sensul idealului creştin, adică ea modifică spiritul timpului, acordându-l cu spiritul lui Hristos"). În ciuda tonului partizan şi uşor exaltat, un Pan M.

Vizirescu avea dreptate să scrie: „Sistemul domnului N. Crainic a cuprins de la început toate resorturile vieţii naţionale, punându-ne în faţă viziunea totalitară [totalizatoare] a realităţii româneşti. E o doctrină care nu lasă nimic nerezolvat…" („N. Crainic, creatorul gândirii noastre", în Sfarmă-Piatră, 16 iunie 1938). Iar Blaga (pe urmele lui D. Stăniloaie, citat mai sus) afirma categoric, chiar în forul academic (v. „Răspunsul" integral în Academia

Română, Discursuri de recepţiune, LXXIX, Monitorul Oficial, 1941, sau în

Gândirea, iunie 1941): „Invazia teologică în cultura română postbelică [de după primul război mondial – n. R. C.], înţeleg penetraţia ei masivă şi profundă, va rămâne pentru totdeauna legată de numele lui Nichifor Crainic.

[…] Teologia ortodoxă a devenit sare a culturii româneşti de

astăzi datorită precumpănitor activităţii sale literare. […] Ceea ce Crainic a întreprins timp de douăzeci şi cinci de ani pentru renaşterea spiritului ortodox rămâne fără pereche în analele vieţii noastre culturale. Este aici şi o patetică activitate de animator […], dar este aici şi o operă de gânditor ortodox".

După 1940 – 41, apele se vor tulbura; amestecat în politica vremii, în divergenţă cu mai toată lumea (dar mai ales cu umbra lui Nae Ionescu şi cu legionarii, de care cândva fusese destul de apropiat1), duce o viaţă agitată, 1 Până spre 1935, când virase temporar spre cuzişti (a jucat un rol de seamă în realizarea fuziunii politice Goga-Cuza – Partidul Naţional-Creştin). Dacă în 1938 avusese rectitudinea de a nu marşa la înscenarea judiciară împotriva lui Codreanu (v. Memorii, vol. I, p. 298), la bătrâneţe se va preta să redacteze o lucrare antilegionară la comanda Securităţii comuniste (Cuibarul ucigaşilor). Şi totuşi odinioară scrisese: „Tineretul, care poartă în suflet răzbunarea misterioasă a morţilor din război, reacţionează. El e în stare de revoltă morală. Se nasc conspiraţii de exterminare a marilor tâlhari politici. Conspiraţiile sunt descoperite. Capii mişcărilor studenţeşti sunt arestaţi. Se iscă procese care zguduie ţara întreagă. Cu acest prilej, tinerii, care voiau purificarea morală a vieţii publice prin mijloace violente, dau dovadă în faţa autorităţilor de o tărie de caracter uluitoare. […] Aruncaţi rând pe rând în închisori, capii mişcărilor au răgazul să-şi analizeze mai adânc sufletul.

Unii fac greva foamei, alţii îşi notează zi cu zi mişcările gândului şi ale inimii, ţin post şi, adunându-se în grup, încep să se roage lui Dumnezeu. Tinereţea lor prigonită pentru dreptate şi comprimată între pereţii închisorii nu află alt sprijin decât în Cel-de-Sus. Ea se sublimează în adorarea cerului. […] Li se pare că Arhanghelul Mihail însuşi, comandantul cu spadă de foc al legiunilor cereşti, li se arată şi-i ia sub ocrotitoarea-i aripă de azur. Din acel moment, misticismul religios va coborî în sufletul zbuciumat al acestui tineret, iar unii dintre aceşti tineri îşi vor pune organizaţiile de luptă sub hramul arhanghelului şi icoana lui, vegheată de candele aprinse, va patrona casele lor de întruniri. Firește, ușura – CARTEA MĂRTURISITORILOR

scrie mult mai puţin, vânează onoruri cu un orgoliu cam

exacerbat, care transpare mai târziu şi din memoriile sale, şi sfârşeşte prin a fi hăituit de comunişti, de care se ascunde prin mai multe sate transilvănene, vreme de trei ani (1944 – 1947). Ajuns pe mâinile acestora, intră în perioada cea mai cumplită a vieţii sale, la polul gloriei pe care o cunoscuse din plin; sunt ani lungi de suferinţă, de umilinţe şi compromisuri1. El, care-l judecase aspru odinioară pe „bătrânul Miron Costin", socotind că omul nu este „sub vremi", ci că, dimpotrivă, „voinţa omului bărbat este capabilă să frângă grumazul monstrului", a trebuit să experimenteze pe propria-i piele (şi conştiinţă)

limitele umanului…

Este deţinut vreme de 15 ani (la Văcăreşti şi la Aiud), fără sentinţă judecătorească, fiind eliberat în primăvara lui 1962 – abia o umbră a cărturarului şi luptătorului de altă dată. Acceptă compromisul de a deveni redactor la Glasul

Patriei, de unde se va pensiona în 1968 (an în care tânărul Nicolae Manolescu îl introduce curajos, cu 5 poezii şi o notă biobibliografică, în volumul întâi din Poezia română modernă). Îşi definitivează Memoriile şi alte manuscrise, visează să se reimpună măcar ca poet (aşa s-a născut antologia conjuncturală pe care un Medic Lemnaru a înţeles să o publice ca atare în 19902), dar a murit marginalizat, la 20 august 19723, încondeiat de comunişti ca unul dintre cei mai „reacţionari" gânditori din România „burghezo-moşierească" (numai Codreanu, Nae Ionescu şi Horia Sima au mai fost prezentaţi în culori atât de sumbre). Pentru el va fi fost poate marea eliberare, „dezmărginirea" a cărei grandioasă viziune lirică o avusese cândva: „Şi de pe vârf de munte mă voi suipe-un nor; /Zi grea, cutremurată va fi – o zi de-adio – / Când inima-mi de tine fâşii voi dezlipi-o, / Amară frumuseţe, pământ rătăcitor"… Pe urma tica zeflemea de presă şi de cafenea nu va cruţa acest fenomen cu totul neaşteptat pentru sceptica noastră lume intelectuală. Dar nu e mai puţin adevărat că misticismul religios devine de acum încolo un element component al naţionalismului şi că acest naţionalism nou, care până ieri se târa pe pământ, îşi scaldă avânturile în lumea nevăzută a îngerilor".

„Tineretul şi creştinismul", articol aşezat chiar în fruntea

Punctelor cardinale în haos).

Cf., de pildă, Demostene Andronescu, Reeducarea de la Aiud. Peisaj lăuntric. Memorii şi versuri din închisoare, Editura Christiana, Bucureşti, 2009, mai ales pp. 60 – 64.

— La acest nefericit demers editorial m-am referit pe larg în articolul „«Resurecţialui

N'ichifor Crainic între bucurie şi dezamăgire" (vezi mai sus).

A închis ochii la Casa Scriitorilor de la Palatul Mogoşoaia şi a fost înmormântat la

Cimitirul „Sfânta Vineri" din Bucureşti. „Pe crucea mormântului lui [...] a dorit să se scrie numai numele său, fără nicio altă dată, căci spunea: «Acei care vor să ştie cine am fost, să mă caute în scrierile mele, în revista Gândirea, al cărei mentor am fost, în cursurile de la Facultatea de Teologie, la Academia Română, printre membrii căreia m-am numărat.

Acolo sunt eu; sub cruce e un pumn de ţărână»", îşi amintea ginerele său, Alexandru Cojan

(cf. Nichifor Crainic, Memorii, vol. II, p. 10).

să rămânea, în aşteptarea unor vremuri mai bune, dincolo de contradicţiile omului şi de calomniile epocii, o operă teologică, literară şi publicistică de un considerabil interes.

Prăbuşirea regimului comunist (petrecută chiar în ziua când se împlineau

O sută de ani de la naşterea lui Crainic!) a creat contextul revenirii sale treptate în circuitul public românesc. În 1990, la Editura Roza Vânturilor, a apărut ediţia de poezii (în două volume) „îngrijită" de Medic Lemnaru, incluzând (deşi mult deformate) şi versurile „create mental" în temniţa Aiudului, care fac din autorul lor, alături de Radu Gyr (1905 – 1975), cel mai de seamă poet al închisorilor comuniste din România. În 1991 i s-a publicat şi prima parte a Memoriilor (Zile albe, zile negre), la Casa Editorială „Gândirea", de către acelaşi N. Lemnaru. Această primă parte dă seama de răstimpul dintre

1889 şi 1944, fiind redactată iniţial pe vremea pribegiilor postbelice. Partea a doua (încheiată spre sfârşitul anilor '60), îngrijită

şi prefaţată de Alexandru Condeescu şi apărută (1996) la Editura Muzeului Literaturii Române („Orfeu"), acoperă perioada 1944 – 1962 (textul propriu-zis – Pribeag în ţara mea. Memorii din închisoare – este urmat de Memoriu. Răspuns la actul meu de acuzare, document recuperat din arhivele Securităţii în 1993). Dincolo de accesele de megalomanie şi de unele jenante „piruete" ideologice (semne ale unei senectuţi chinuite), Crainic se înscrie, prin arta evocării, în galeria celor mai străluciţi autori de proză memorialistică din literatura română a secolului XX (L. Blaga, M. Eliade, N. Steinhardt, M. Preda, V. Anania etc.).

În anii din urmă, i s-au editat ori reeditat numeroase volume: Cursul de teologie mistică (1993, sub titlul editorial Sfinţenia – împlinirea umanului)!

Nostalgia paradisului (1994) 2, Puncte cardinale în haos (1996) 3, Ortodoxie şi etnocraţie (1997) 4, Ţara de peste veac. Poezii antume: 1916 – 1944 (1997) 5, Dostoievski şi creştinismul rus (1998) 6, Spiritualitatea poeziei româneşti

1 Editura Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, Iaşi (în îngrijirea ierodiaconului Teodosie Paraschiv).

2 Editura Moldova, Iaşi (ediţie îngrijită de Magda şi Petru Ursachi).

3 Aceasta, din păcate, o grosolană contrafacere editorială (Magda şi Petru Ursachi, Editura

Timpul, Iaşi), văduvită fără nicio raţiune de cinci eseuri de bază din ediţia princeps („Titanii ateismului", „Rasă şi religiune" etc.), nemaivorbind de structurarea arbitrară a materiei, complet străină de spiritul şi intenţiile autorului! (E regretabil – dar simptomatic pentru starea actuală a culturii noastre – că multe dintre ediţiile apărute după 1989 au fost slabe şi rău mediatizate, deservind imaginea postumă a lui Crainic, şi aşa destul de controversată).

4 Editura Albatros (Col. „Ethnos"), Bucureşti (ediţie îngrijită de Constantin Schifirneţ, care semnează şi un amplu studiu introductiv: „O concepţie teologică despre etnic şi naţiune").

5 Editura Eminescu (Col. „Poeţi români contemporani"), Bucureşti (ediţie îngrijită cu profesionalism de Ioana Cracă,

ridiculizând tacit aventurile editoriale ale lui Medic Lemnaru).

6 Co-editare Arhidiecezana – Cluj/ Anastasia – Bucureşti (tipărită cu binecuvântarea şi cuvântul înainte al Î.P.S. Bartolomeu Valeriu Anania şi având ca postfaţă o variantă

1998) 1. Mai recent, în masivul tom al ediţiei Ioan I. Ică jr a Cursurilor de mistică, a fost editat în premieră şi Cursul de mistică germană2.

E regretabil că personalitatea lui Crainic, în care lumina covârşeşte totuşi umbrele de care n-a fost lipsită, întârzie, în ciuda valului de (reeditări şi a discretei sale reconfirmări ca membru titular al Academiei Române (22 noiembrie 1994), să fie tratată aşa cum s-ar cuveni într-un peisaj cultural cu pretenţii de normalitate. Ar fi poate vremea să se iasă din cele două fundături simetrice ale abordării sale actuale: cea pios-ditirambică (din unele restrânse cercuri ortodoxizante) şi cea impios-anecdotică (slujind unor tendinţe de frondă antitradiţională, în diversele cercuri de stânga). Avem multe de învăţat de la alţii, dar nimic nu ne îndreptăţeşte să refuzăm de a învăţa câte ceva şi din propria noastră zestre culturală, pe care de multe ori n-am făcut niciun efort onest de a o cerceta şi înţelege, mulţumindu-ne să perpetuăm „verdictele" ideologice ale unei jumătăţi de veac de înstrăinare de noi înşine. Rămânem datori trecutului, chiar dacă n-am avea de învăţat din el, vorba lui Noica, decât dezvăţul…

mai concentrată a textului de faţă). Este prima ediţie tipărită a acestui curs (comparabil cu lucrările închinate lui Dostoievski de un N. Berdiaev sau un P. Evdokimov), ţinut de

Crainic în cadrul disciplinei Istoria Literaturii Bisericeşti şi Religioase Moderne, începând din 1926, întâi la Chişinău, apoi la Bucureşti.

Lucrare inedită, editată, ca şi volumul II al Memoriilor, de Muzeul Literaturii Române, prin grija aceluiaşi regretat Alexandru Condeescu şi cu o postfaţă de Paul Dugneanu.

Studiul nu este complet (sunt supuşi analizei 12 poeţi, de la Grigore Alexandrescu la Lucian

Blaga), iar manuscrisul, păstrat în mod aventuros, este deteriorat pe alocuri (a se vedea precizările de la p. 10 a ediţiei

respective). Postfaţatorul are dreptate să conchidă: „Nichifor

Crainic realizează prin Spiritualitatea poeziei româneşti un demers singular în materie mai există totuşi o lucrare asemănătoare, deşi mai plată, a teologului Ilarion V. Felea viitorul martir, mort în temniţa Aiudului), Dumnezeu şi sufletul în poezia română contemporană, datând din 1937, pe care N. Crainic însuşi o recenzase în Gândirea – n. R. C.], remarcabil prin armonizarea, în diferite grade, a perspectivei teologului cu aceea a criticului literar, cu menţiunea că primul este superior celui de-al doilea" (p. 252).

1 Nichifor Crainic, Cursurile de mistică: I. Teologie mistică, II. Mistică germană, studiu introductiv şi ediţie de diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2010 (ediţia cuprinde şi multe anexe interesante). S-a încercat la Sibiu (mai ales prin strădaniile maicii Zamfira

Constantinescu de la Prislop, ale decanului de vârstă al scriitorilor români, Pan M. Vizirescu, şi ale tânărului teolog Mihai Marinica) şi o resurecţie a revistei Gândirea, dar această

— Serie nouă", dincolo de reproducerea unor texte interbelice îndeobşte uitate (multe chiar

Le lui Nichifor Crainic) şi de contribuţiile interesante ale neobositului Pan M. Vizirescu ultimul vechi „gândirist" în viaţă, între timp răposat şi el), s-a împotmolit în puţinătatea ulturală a lumii româneşti de azi. Se mai cade menţionat, în fine, că numărul special lanuscriptum – 100, din 1995, i-a fost dedicat lui Nichifor Crainic (aducând mult material documentar inedit, precum şi pagini manuscrise recuperate de la fosta Securitate).

NAEIONESCU (1890 – 1940)

PENTRU DREAPTA ÎNŢELEGERE

A LUI NAE IONESCU

D-l Dan Ciachir, astăzi1 unul dintre publiciştii noştri cei mai serioşi (în ciuda faptului că se trage – păcatele tinereţelor! – din vechea echipă a săptămânii lui Eugen Barbu), ambiţionează să arate (mai ales în paginile revistei

Cuvântul, unde ţine rubrică permanentă, pe teme de spiritualitate ortodoxă)

că Nae Ionescu a fost un mare campion al Ortodoxiei, cu nimic mai prejos de un Dumitru Stăniloaie şi cu mult mai presus de un Nichifor Crainic (pe acesta din urmă cronicarul nostru ortodox nu-l prea are la inimă, tratându-l de sus, ca pe un specimen de Adrian Păunescu al perioadei interbelice!).

Pasiunea domnului Dan Ciachir pentru Nae Ionescu („năismul" său, ar zice unii)

este respectabilă, cu atât mai mult cu cât s-a trezit şi s-a manifestat cu mult înainte de 1989, când mai nimeni nu îndrăznea să se refere la Nae Ionescu altfel decât în termeni stigmatizanţi. Mare admirator şi rezonabil cunoscător al Ortodoxiei, domnia-sa va fi fost fascinat îndeosebi de implicaţiile creştine ortodoxe ale gândirii lui Nae Ionescu2. Unde mi se pare însă că dl. Dan Ciachir, orbit de admiraţie, greşeşte fundamental, este atunci când, prin supralicitarea acestor implicaţii3, vrea să facă din Nae Ionescu ceva ce profesorul n-a fost şi nici n-a voit să fie: anume un teolog.

În lumea modernă s-a lăţit, din păcate, confuzia între metafizică, filosofie religioasă şi teologie. Nu cred că, în teorie, dl. Dan Ciachir ar face o asemenea confuzie. Cu atât mai surprinzător este că o face în practică, aproape ori de câte ori se întâmplă să-şi aplice abilităţile gazetăreşti pe gândirea creştină

1 Textul datează de la jumătatea anilor '90. Unele note sunt ulterioare.

2 A se vedea şi micul volum în care dl. Dan Ciachir şi-a adunat, mai în urmă, articolele închinate idolului său: Gânduri despre Nae Ionescu, Institutul European (col. „Texte de frontieră"), Iaşi, 1994.

3 Puse în evidenţă, relativ recent, şi într-un amplu eseu al părintelui Gh. Calciu, „Ortodoxia lui Nae Ionescu" (reprodus şi în Puncte cardinale, martie-iunie 1999).

a lui Nae Ionescu! Lucrurile merită, de aceea, o lămurire principială (care pentru cei avizaţi – printre care îl bănuiesc şi pe dl. Dan Ciachir însuşi – reprezintă mai degrabă un remember).

Dacă metafizicianul este un filosof care se măsoară raţional cu absolutul, având grijă, din scrupul sau din orgoliu, să se delimiteze de religie în demersurile sale, ba chiar să facă abstracţie complet de ea,

filosoful religios (în speţă, cel creştin), deşi uzează şi el de raţiune, simte nevoia de a se raporta la un absolut revelat, faţă de care se mişcă însă cu o rezervă de libertate, permiţându-şi anumite interpretări „originale". Teologul 1 este însă cu totul altceva şi decât unul, şi decât celălalt: el iese complet din cercul vicios al filosofiei; nu renunţă la raţiune, dar o supune consecvent supraraționalului asumat prin credinţă; se mişcă smerit în liniile de forţă ale tradiţiei dogmatice şi renunţă la orice „aventură" a gândului autonom. Metafizicianul îşi proclamă exclusivist propriile adevăruri, filosoful religios interpretează personal adevărurile revelate (sau presupusele consecinţe filosofice ale acestora), în vreme ce teologul nu face altceva decât „să administreze".

O sumă de adevăruri veşnice, permiţându-şi să încerce cel mult o mai limpede formulare a lor sau o mai optimă ordonare. Dacă ar fi să aruncăm o privire comparativă în peisajul complex al gândirii româneşti interbelice, un Lucian Blaga reprezintă tipul metafizicianului2, un Nae Ionescu reprezintă – în ciuda constantelor sale preocupări de metafizică şi istoria metafizicii – mai degrabă tipul filosofului religios, iar un Dumitru Stăniloaie (sau un Nichifor Crainic, în pofida straielor – şi năravurilor! – mireneşti)

reprezintă tipul teologului propriu-zis. Era inevitabil ca ei să pice adesea pe aceleaşi „probleme" fundamentale, să lase impresia unor similitudini sau a unor convergenţe, dar perspectivele, ca şi metodele, rămân esenţial diferite.

Nu este întâmplător, bunăoară, că Dumitru Stăniloaie a ajuns să polemizeze, 1 Utilizez aici noţiunea de teolog în sensul ei mai degrabă „tehnic" sau „profesional", iar nu în acel sens mistic şi experimental al literaturii patristice conform căruia adevărata teologie se confundă cu sfinţenia şi se dobândeşte plenar în taina rugăciunii (după formula

Sfântului Diadoh al Foticeei: „Teolog este cel ce se roagă…", cel ce s-a desăvârşit în practica rugăciunii). Nu-i mai puţin adevărat că orice demers teologic implică un anume grad de

„Trăire", de „experiere" duhovnicească a adevărurilor de credinţă. E însă o realitate că în lumea modernă marii teologi nu se identifică decât rareori cu marii trăitori, „cultura teologică" excedând

„graţia teologală”. Pentru păcatele noastre, teologia este astăzi mai puţin mistică decât s-ar cuveni… (Nae Ionescu şi discipolii săi au făcut mare caz de „trăire”, de unde şi termenul persiflant de „trăirism”, lansat, pare-se, de Şerban Cioculescu; dar teoria trăirii nu duce neapărat la sfinţenie, tot aşa cum trăirea duhovnicească efectivă nu duce neapărat la o Summa Theologica).

2 A se vedea, mai departe, şi textul intitulat „Lucian Blaga şi creştinismul”.

tocmai de pe poziţiile stricte ale teologiei, atât cu Blaga (cf. vol. Poziţia domnului Lucian Blaga faţă de creştinism şi ortodoxie), cât şi cu Nae Ionescu (cf. vol. Ortodoxie şi românism, cu disputa despre statutul „metafizic” şi „moral” al naţionalismului, la care a luat parte în presa epocii şi mai modestul Radu Dragnea), avându-se însă în termeni întotdeauna convergenţi cu „ortodoxismul” teologal al lui Nichifor Crainic.

Nu văd cui şi la ce ar folosi să ne hazardăm să facem din Lucian Blaga un filosof creştin sau din Nae Ionescu un teolog. Creştinismul n-are nevoie să se sprijine neapărat pe simpatiile filosofilor, nici nu-şi trage esenţa din speculaţiile lor. Dacă l-am lăsa la discreţia tuturor gânditorilor autonomi, atunci l-am transforma, nelegitim, într-un bun cultural oarecare (cum Blaga îl şi considera). Tocmai confuzia aceasta mai generală între religie şi cultură, înlesnită de criza modernă a sacrului, trebuie prevenită astăzi cu tot mai multă fermitate, pentru a lăsa religiei demnitatea ei unică, iar culturii libertatea creatoare din care se hrăneşte. O spiritualitate armonioasă le implică pe amândouă, fără a le confunda. Pe de altă parte, ar fi la fel de absurd să fim puşi în situaţia de a-l judeca pe Nae Ionescu cu măsurile teologiei ca şi în cazul în care l-am judeca pe părintele Stăniloae cu măsurile logicii matematice!

Eu îl preţuiesc pe Nae Ionescu, în anumite privinţe, mai mult decât pe toţi ceilalţi filosofi români la un loc; dar îl preţuiesc drept ceea ce a fost, iar nu drept ceea ce mi-ar fi plăcut mie să fie. Asta îmi oferă un mic avantaj faţă de dl. Dan Ciachir (glumesc, firește, de dragul demonstraţiei!). Dacă m-aş încăpăţâna să-i atribui marelui profesor statut de teolog şi să-l judec ca atare, atunci mi-e teamă că, la rigoare,

l-aş găsi pasibil de… erezie!

Am să dau un singur exemplu din multele ce mi-ar sta la îndemână. În al său Curs de Metafizică (urmez ediţia Humanitas din 1991), Nae Ionescu vorbeşte, în cap. XIII, despre iubire ca „instrument mistic de cunoaştere".

Aici stabileşte, în mare, următoarele: că „trăirea" este metoda de cercetare a misticii şi că iubirea este cel mai însemnat mijloc mistic de cunoaştere; că, prin urmare, „funcţia fundamentală a iubirii este totuşi cunoaşterea şi nu acţiunea"; că, în fine, „monopolaritatea" iubirii poate duce la nihilism şi de aceea trebuie să acceptăm „bipolaritatea procesului de iubire". Urmează apoi acel surprinzător capitol XIV, în care se continuă discuţia despre iubire, dar cu această gravă afirmaţie: „Impresia mea este că fenomenul care a contribuit mai mult la falsificarea conceptului de iubire este creştinismul" (p. 123)! Temerare cuvinte în gura unui teolog! Nae Ionescu reia această idee în multe alte locuri; ea a trecut şi la unii dintre discipolii săi (o regăsim cu surprindere, bunăoară, la Mircea Vulcănescu, altminteri un gânditor creştin de mai mare rigoare teologică decât maestrul său).

Pe ce se întemeiază profesorul? Pe consideraţia personală că „în creştinism iubirea nu înseamnă cunoaştere, ci acţiune", ceea ce nu poate duce, pe cale logică, decât la „o falsă interpretare a iubirii". Ba mai mult: „Toată dezorganizarea [?!] care s-a produs în metafizica creştină şi în valorificarea creştină a existenţei provine tocmai din falsificarea acestui concept al iubirii" (p. 124). Nu vreau să reiau aici toată demonstraţia lui Nae Ionescu şi nu contest strigenţa ei logică. E de ajuns să arăt că premisa de la care porneşte este evident falsă. Teologic vorbind, profesorul se aşază de data aceasta, din capul locului, alături de problemă.

Premisa greşită de la care pleacă Nae Ionescu este aceea că în creştinism măsura iubirii de celălalt ar fi dată de iubirea de sine. Sigur, toată lumea cunoaşte prescripţia biblică: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta şi cu tot sufletul tău […] Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" (Matei 22, 37 – 39; subl. mea). E curios că deşi Nae Ionescu avertizează că aceasta „nu este propriu-zis o afirmaţie creştină, ci doar una din afirmaţiile fundamentale ale

Vechiului Testament", el îşi sprijină pe ea întreaga demonstraţie, amendând tocmai creştinismul! Este aici o problemă, am putea zice, de „rutină" teologică, ce se întâmplă să-i scape însă filosofului Nae Ionescu. Îndeobşte, teologii nu vădesc mobilitatea cogitativă a filosofilor, dar ei cunosc bine textele sfinte şi nu-şi permit licenţe pe seama lor.

Neteologul (şi nu-i vorba aici doar de Nae Ionescu) scapă din vedere că

Hristos adaugă limpede (Matei 22, 40): „În aceste două porunci se cuprind toată Legea şi Prorocii" (subl. mea). Va să zică Hristos nu face decât să rezume astfel, la cererea tânărului bogat, esenţa „Legii Vechi", a iudaismului adică. Legea Veche nu e rea, dar e imperfectă; tocmai de aceea, Mântuitorul n-a venit s-o desfiinţeze, ci s-o împlinească (Matei 5, 17). Şi în Legea Nouă iubirea va rămâne porunca de căpetenie, dar măsura ei va fi cu totul alta:

„Poruncă nouă dau vouă: Să vă iubiţi unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, aşa şi voi unul pe altul să vă iubiţi!" (Ioan 13, 34; subl. mea).

Aşadar, măsura iubirii în creştinism nu mai este iubirea de sine, cum credea Nae Ionescu (şi toţi cei tributari aceleiaşi confuzii), ci însăşi iubirea lui Dumnezeu faţă de oameni. Hristos înlocuia astfel o măsură omenească a iubirii cu una dumnezeiască.

Creştinismul nu se întemeiază pe iubirea de sine, ci pe jertfa de sine.

Dumnezeu, Care este Iubire, S-a jertfit pentru oameni, în Iisus Hristos.

Omul este chemat şi el să se dezbrace de sine întru iubire, spre a spori cât mai mult în „asemănarea" cu Creatorul său. „Căci Dumnezeu S-a făcut om pentru ca şi omul să se facă dumnezeu; nu Dumnezeu după fire, dar dumnezeu după har" (Sfântul Atanasie cel Mare etalii). Iubirea, în înţelesul ei evanghelic, este temeiul îndumnezeirii (theosis), la antipodul tuturor egoismelor şi „raţionamentelor" noastre.

Prin urmare, întrebarea retorică a lui Nae Ionescu („Dar dacă eu nu mă iubesc pe mine însumi?") devine inutilă într-o perspectivă riguros creştină.

Abilul gânditor poate avea perfectă dreptate în raţionamentele sale, numai că el critică creştinismul vorbind despre… iudaism! Ce-i drept, din această

„Deviere" de liber admirator al teologiei, amplu exploatată în context, pare să rezulte că, pe lângă subtilităţile minţii „filosoficeşti", autorul prefeţei la

De două mii de ani avea şi foarte bune… instincte!

Dar pentru că eu nu vreau să fac din Nae Ionescu un teolog, nu găsesc că „scăparea" de mai sus (ce ar putea fi şi o „eludare" conştientă a lucrurilor, sub ispita temerităţii speculative) reprezintă ceva foarte grav în sistemul lui de referinţă. În fond, suspendând exigenţa teologală, discuţia problemei este foarte interesantă şi oarecum la locul ei într-un curs neconvenţional de metafizică filosofică. Ca să-l preţuiesc până la capăt pe Nae Ionescu, nu trebuie să-l scot din propria lui piele. Sincer vorbind, nu ştiu cum se descurcă în privinţa aceasta dl. Dan Ciachir…

RADIOGRAFIA UNEI CALOMNII

Născut la Brăila (4 iunie 1890) şi mort la Bucureşti (Băneasa, 15 martie

1940), Nae Ionescu a fost probabil cel mai influent profesor al României interbelice şi unul dintre marii gazetari ai epocii. O întreagă pleiadă de intelectuali iluştri, de la Vasile Băncilă (n. 1897) la Emil Cioran (n. 1911), i-au fost studenţi, discipoli şi mărturisitori. Mircea Eliade i-a fost asistent la Universitate şi prim editor, iar Mircea Vulcănescu – prim monograf. Angajarea sa ortodoxă şi de dreapta, dar îndeosebi apropierea de legionari (mai ales în ultimii ani de viaţă) i-au marcat imaginea postumă într-o posteritate dominată de ideologiile stângiste (de la comunismul roşu la comunitarismul albastru). Pe cât a fost adulat de unii, pe atât a fost denigrat de alţii, dar fascinaţia personalităţii lui a rămas mereu vie şi provocatoare. În anii din urmă, cercetătoarea Dora

Mezdrea i-a alcătuit o monografie monumentală şi i-a editat (singură sau în colaborare) lucrările cele mai însemnate. Contribuţii notabile la editarea şi mediatizarea postcomunistă a lui Nae Ionescu au mai avut Marin Diaconu, Dan Zamfirescu, Ion Papuc, Dan Ciachir sau

Alexandru Surdu, dar şi nepoata sa, Anca-Irina Ionescu (tarată, din păcate, de propria sa biografie de dinainte de 1989, deloc măgulitoare pentru memoria bunicului „reacţionar").

Printre detractorii constanţi s-au numărat Z. Ornea, Al. George, L. Volovici, G. Voicu, dar pe toţi i-a întrecut, atât prin cecitate, cât şi prin virulenţă, insidioasa Marta Petreu. Referitor la acest din urmă caz (care între timp a evoluat spre dimensiuni patologice, cum o arată recenta carte anti-Sebastian: Diavolul şi ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian, Editura Polirom, Iaşi, 2009), reproduc aici un text al meu mai vechi (publicat, ca „drept la replică", şi în România literară, an XXVIII, nr. 6/1995, p. 15, sub semnătura Adolf

Crivăţ-Vasile), dar care îşi păstrează actualitatea atâta vreme cât detractorii lui

Nae Ionescu continuă să se prevaleze de acuzaţia de plagiat ce i-a fost adusă (în pofida numeroaselor contra-argumente principiale şi/sau punctuale ce s-au produs între timp, sub semnăturile cele mai diverse).

„Recunoaştem de la început dificultatea de a da o ediţie acceptabilă a vreunui curs al lui Nae Ionescu, căci prelegerile sale stenografiate au fost multiplicate sub forma cursurilor de uz intern, fără să fi fost vreodată verificate de autor. Din acest motiv, conţinutul lor, fidelitatea şi completitudinea stenogramelor, corectitudinea numelor, a citatelor şi a locuţiunilor, punctuaţia etc. au fost cu totul la bunul plac sau la buna pricepere a stenografilor.

Pagina din cursul originar se prezintă cititorului sub forma (dezolantă!) a unui moloz filosofic în care e destul de greu de descifrat un sens – la fel cum, doar după asemenea pagini, e dificil de reconstituit farmecul fascinant al celui mai influent profesor interbelic; căci oralitatea, care i-a fost, se pare, forţa seducătoare cea mai importantă, s-a transformat, la peste 50 de ani de la moartea lui, în principalul handicap când e vorba de a-i reconstitui ideile şi figura…"

Iată ce scria, cu destulă pertinenţă, d-na Marta Petreu, în nota asupra ediţiei clujene a Prelegerilor de filosofia religiei ale lui Nae Ionescu (Bibliotec

Apostrof, 1993, p. 6). Între timp, editoarea pare să fi uitat în

mare măsură de

„Handicapul" menţionat, de posibila infidelitate şi incompletitudine a unor stenograme „niciodată verificate de autor" (şi, de altfel, nedestinate tiparului), iar „farmecul fascinant al celui mai influent profesor interbelic" s-a transformat pentru dumneaei, pur şi simplu, în nişte „variaţiuni creatoare de… Mitică-filosof"!

Drumul străbătut relativ repede de d-na Marta Petreu, de la pertinenţă la impertinenţă, a dus-o la semnarea unui articol ce poate fi considerat calomnios nu doar pentru memoria profesorului Nae Ionescu (tocmai la împlinirea a 55 de ani de la moarte), ci şi, indirect, pentru numeroşii săi discipoli, care nu l-au renegat niciodată (nici chiar atunci când s-au distanţat de el, fie teoretic, fie atitudinal, cum a fost cazul unui Mircea Vulcănescu ori al unui Emil Cioran, sau cel – atât de delicat şi de complex – al unui Mihail

Sebastian) şi dintre care câţiva au şi iniţiat, încă din 1940, tipărirea postumă a cursurilor sale.

În „Istoria unui plagiat. Nae Ionescu – Evelyn Underhill" (România literară, nr. 49 – 50/1994, pp. 16 – 17), este incriminată prima parte a cursului de

Metafizică din 1928 – 1930. Trebuie observat din capul locului că d-na Marta

Petreu nu se întreabă („Un plagiat?"), ci afirmă categoric („Istoria unui plagiat"), asumându-şi deci, cu titlu oarecum definitiv, o gravă responsabilitate (morală, intelectuală şi chiar juridică), probabil din iluzia că ar deţine probe suficiente şi indiscutabile. Se poate demonstra însă, din nefericire pentru dumneaei, că lucrurile sunt departe de a fi atât de limpezi…

Ceea ce Editura Humanitas a publicat în 1991 sub titlul Curs de metafizică (ediţie pe care o urmează şi d-na Marta Petreu) cuprinde două serii de prelegeri naeionesciene: despre Cunoaşterea imediată (1928 – 1929) şi despre

Cunoaşterea mediată (1929 – 1930) – cele două laturi sau aspecte ale Teoriei cunoştinţei metafizice. (Trebuie menţionat că „stigmatizarea" cursului în discuţie atinge implicit editura care l-a retipărit după o jumătate de veac, precum şi pe dl. Marin Diaconu,

îngrijitorul ediţiei, din partea căruia ar fi fost de aşteptat o reacţie mai fermă…). D-na Marta Petreu se referă la câteva dintre prelegerile din prima serie („ultima sa treime"). Este oarecum amuzantă (chiar dacă nu neapărat semnificativă) tenta „feministă" pe care o are întreaga afacere: o doamnă (Marta Petreu), sesizată de o altă doamnă (Georgeta Dimisianu), care la rându-i mai invocă două doamne (Georgeta

Mircea Cancicov şi Cella Delavrancea), caută a dovedi că Nae Ionescu (alteori „Nae" pur şi simplu) ar fi plagiat-o, destul de inabil (nu ţinea minte totul pe dinafară!), pe doamna Evelyn Underhill (pseudonimul englezoaicei Evelyn Stuart Moore: 1875 – 1941), căreia i se exagerează, din dorinţa de persuasivitate, „certa notorietate europeană" (descoperindu-i-se şi la noi, deşi cam târzior, importanţa, o altă doamnă – Laura Pavel – a şi tradus-o în româneşte, chiar pentru Biblioteca Apostrof1). Se şi spune, ce-i drept, că principala slăbiciune a lui Nae Ionescu ar fi fost tocmai… doamnele!

Cartea din care profesorul ar fi „împrumutat" fără scrupule a apărut în

1911, sub titlul Myticism. A Study in the nature and Development of Man's

Spiritual Consciousness. Este însă destul de limpede, aşa cum observă şi d-na Marta Petreu, că Nae Ionescu o cunoştea în traducerea germană din

1928 (Mystik. Eine Studie über die Natur und Entwicklung des religioasen

Bewusstseins des Menschen), având în vedere „prospeţimea" câtorva referinţe. Din înşiruirea de citate paralele – scrie autoarea articolului – „se poate vedea, cred [?!], că tratatul de Mistică al Evelynei Underhill i-a fost lui Nae

Ionescu extrem de familiar; cred că l-a cunoscut doar în momentul când cursul său ajunsese la jumătate, căci primele «împrumuturi» pot fi constatate în prelegerea Iubirea, instrument mistic de cunoaştere […] După aceea, Nae

Ionescu s-a înfruptat copios din tratatul acestei doamne, fără să-i citeze vreodată numele. Sau, dacă i l-a citat, a fost pierdut la stenografiere şi dactilografiere" (subl. mea).

Mai întâi este de spus că întreaga materie a prelegerii „Iubirea, instrument mistic de cunoaştere" se regăseşte (uneori cu formulări identice) în prelegeri sau articole mult mai vechi ale profesorului (care s-a preocupat în mod constant de aceste probleme timp de peste 20 de ani), începând cu

„Funcţia epistemologică a iubirii" (1919; text inclus şi-n recentul volum

1 Evelyn Underhill, Mistica. Studiu despre natura şi dezvoltarea conştiinţei spirituale a omului. I – Fenomenul mistic, Cluj, 1995. Ediţia este postfaţată (pp. 271 – 308) de aceeaşi

Marta Petreu, care reia cele afirmate în România literară cu câteva luni înainte, necatadicsind să răspundă nici uneia dintre obiecţiile care i s-au formulat (Teodor Baconsky, Ion Militaru, Adolf Crivăţ-Vasile, Ileana Vasiliu-Scraba, Andrei Pleşu, Mihai Şora, Virgil

Ciomoş, Dora Mezdrea etc.).

CARTEA MĂRTURISITORILOR

Neliniştea metafizică, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1993, pp. 75 – 93), continuând cu cursurile sale de Filosofia religiei (1920 – 1921;

1923 – 1924; 1924 – 1925 – acesta din urmă reeditat chiar de către d-na Marta

Petreu, ce s-ar fi cuvenit să-l considere mai îndeaproape) şi cu şirul de articole despre mistică şi misticism din anii 1926 şi 1927 (reproduse, selectiv, de către Mircea Eliade, şi-n culegerea Roza vânturilor; a se vedea, însă, mai ales Nae Ionescu, îndreptar ortodox, texte alese, ordonate şi adnotate de

D. C. Amzăr, „Frăţia Ortodoxă", Wiesbaden, 1957). De altfel, multe idei sau formulări incriminate mai departe erau curente la Nae Ionescu cu mult înainte de 1928 (reper cronologic stabilit chiar de către d-na Marta Petreu), când i le-ar fi răpit Evelynei Underhill (inclusiv asocierea/afinitatea, în plan metafizic-religios, a „imanentismului" cu „panteismul", „magia", „optimismul", „activismul" şi „individualismul", de care face atâta caz, cu înduioşător diletantism, vajnica acuzatoare). De cele mai multe ori, Nae Ionescu discută aceste probleme în contexte mult mai largi, pe care altminteri merituoasa

Evelyn Underhill nici nu le năzuia (cum se întâmplă şi-n respectivul Curs de metafizică, unde problema misticii reprezintă, în economia expunerii naeionesciene, doar o treaptă a edificiului teoretic). D-na Marta Petreu, părând a nu cunoaşte nici măcar alfabetul domeniilor respective şi ignorând fenomenul firesc de circulaţie şi „digestie" a unor idei culturale (ba chiar crezând, cu naivitate, că Nae Ionescu „tocmai le învăţase din mistica underhilliană"!), cade în ridicolul de a exalta nişte banalităţi de abecedar filosofico-teologic, regăsibile nu doar la Evelyn Underhill sau Nae Ionescu, ci – mai mult sau mai puţin tangenţial – în majoritatea textelor circumscrise aceleiaşi problematici: distincţia dintre religie/mistică şi magie, sau cea dintre transcendent şi imanent, cu tot ce rezultă de la sine din ele; natura simbolică a limbajului mistic şi evidenta apropiere a acestuia de limbajul poetic; trăsăturile generale ale magiei, curente – chiar dacă nu în ordinea (mai logică) în care le înşiră

Nae Ionescu – în mai toate lucrările pe această temă (a se vedea la noi, cam din aceeaşi epocă, Despre gândirea magică a lui Lucian Blaga) ş.a.m.d. Pentru astfel de lucruri elementare, indicarea pedantă a unor „surse" ar fi fără îndoială penibilă… Voind să-l prindă neapărat pe Nae Ionescu „cu ocaua mică", d-na Marta Petreu face mai degrabă dovada acelei „docta ignorantia la propriu", pe care o amendase cândva profesorul însuşi („Cei mai aprigi apărători ai «ştiinţei» au fost întotdeauna analfabeţii").

Ce reuşeşte să demonstreze d-na Marta Petreu în cele din urmă, pentru cine nu se lasă furat de aparenţe? Nimic mai mult decât faptul că Nae

Ionescu, ţinându-şi cursul din acel an, a cunoscut şi a avut în vedere, printr-o lectură destul de proaspătă, şi cartea autoarei engleze. E de presupus că a şi citat-o în treacăt, dar, aşa cum recunoaşte şi acuzatoarea, numele (poate şi resimţit de studenţi ca insuficient de prestant), a putut fi „pierdut [omis]

la stenografiere şi dactilografiere". De altfel, chiar într-un pasaj pe care şi dumneaei îl citează, Nae Ionescu mărturiseşte franc: „… întrebuinţez o formulă care nu este a mea…" (ed. cit., p. 139; subl. mea). Curios că, deşi d-na

Marta Petreu este conştientă că stă pe un text nescris şi nedat spre publicare de către autor, precum şi că „un curs universitar nu este, în mod obligatoriu, original", îndrăzneşte totuşi să decreteze plagiatul, pe nişte simple supoziţii (cum făcuse, prin 1992, şi dl. Alexandru George, invocându-l pe Max Scheler, căci la noi există obiceiul ca fiecare să absolutizeze cu naivă încântare puţinul pe care l-a citit el, în domenii de care, altminteri, este culturaliceşte străin). În aceste condiţii, alăturarea textelor rămâne irelevantă. Discuţia trebuie dusă mai degrabă pe nişte probleme de principiu.

Iată ce scriau primii editori ai cursurilor lui Nae Ionescu (printre care se numărau un Constantin Noica sau un Mircea Vulcănescu): „Nae Ionescu o spunea limpede: originalitatea, în filosofie, nu poate avea alt înţeles decât acela de efort propriu de gândire, de autenticitate a filosofării. Lipsit de originalitate nu eşti pentru că spui ce s-a mai spus, ci pentru că accepţi de-a gata spusele altora [...] Adică pe negândite" (a se vedea şi faimoasa prefaţă scrisă de Nae Ionescu pentru volumul Roza vânturilor). Şi mai departe: „Nu trebuie să ne mire dacă, în aceste cursuri, se vor găsi – numai uneori cu referinţe explicite – idei sau teme ce se pot regăsi şi-n gândirea altor filosofi. Ceea ce importă este numai originalitatea integrării lor în mersul gândirii sale proprii..." (Introducere la Istoria logicei din 1943, p. XXXI). Ideea o formulase plastic undeva şi Miguel de Unamuno (gânditorul spaniol cu care Nae

Ionescu seamănă în multe privinţe): „Nu-mi tot spuneţi că ideile cutare sau cutare nu-s ale mele; eu pot să vă răspund că nu este mai mult părinte al unei idei cel ce n-a făcut decât s-o zămislească, părăsind-o apoi, decât cel ce a înfiat-o, a spălat-o, a înveşmântat-o şi a aşezat-o unde se cuvenea"...

Nae Ionescu, pe care astăzi d-na Marta Petreu (şi alţii pe urmele dumneaei) îşi îngăduie să-l privească de sus şi să-l calomnieze în paginile celui mai important săptămânal cultural de la noi, a dat cea mai strălucită

„Şcoală" de gândire românească, putându-se legitima exclusiv – şi indiscutabil – prin iluştrii săi discipoli. Aceştia au şi scris despre el (până mult dincoace de vremea fascinaţiilor juvenile) 1 paginile cele

mai substanţiale şi mai autorizate, avertizându-ne mereu asupra unicităţii lui, asupra „stilului".

său atât de personal. Este necinstit să procedezi aşa cum procedează d-na

1 A se vedea şi volumul Nae Ionescu în conştiinţa contemporanilor săi. Memorii. Articole. Eseuri. Interviuri. Corespondenţă, Criterion Publishing, Bucureşti, 1998, realizat de

Gabriel Stănescu.

Marta Petreu care, pe lângă alăturarea câtorva pasaje (unele traduse pro domo), încearcă şi alt gen de insinuări, pornind tocmai de la acest „stil".

al profesorului (pe care-l califică evaziv drept „miticism" 1). O făcuse, ce-i drept, din afara filosofiei, şi un George Călinescu, dar măcar cu mai mult spirit... Pe această cale se ajunge la un întreg şir de răstălmăciri şi mistificări.

Vom da un ultim exemplu.

Acuzatoarea se agaţă de afirmaţia lui Nae Ionescu cum că: „La Universitatea noastră nu s-a mai făcut metafizică de pe vremea lui Ion Zalomit [...]

El a făcut metafizică, însă nu dintr-o necesitate lăuntrică" (Curs de metafizică, ed. cit., p. 16). După ce dă acest citat trunchiat, conchide: „... Nae

Ionescu deformează semnificativ realitatea, în filosofia românească existând deja cel puţin următoarele lucrări contemporane de metafizică..." (şi ne sunt înşirate nişte cărţi sau articole de C. Rădulescu-Motru, Ioan Petrovici, Mircea Florian). Se poate o mai clară probă de neînţelegere sau rea-credinţă?!

Căci Nae Ionescu se referea, foarte evident, nu la preocupări particulare sau tangenţiale de metafizică, publicate sau nu în volume şi periodice, ci la cursuri universitare efective. Iar acolo unde d-na Marta Petreu „croşetează".

textul, Nae Ionescu aducea o precizare esenţială: „... metafizică sistematică, deoarece metafizică istorică se face în chip permanent..." (subl. mea)! (Nu mai insist asupra a ceea ce înţelegea Nae Ionescu prin „metafizică").

Acest flagrant exemplu de incorectitudine (morală şi intelectuală) ar fi el singur de ajuns, într-o cultură normală, ca să descalifice întregul demers al autoarei. Pe când la noi – şi încă prin dl. N. Manolescu însuşi! – i s-a şi lăudat deja… „profesionalismul"!!!

Anevoie poate fi reprimată impresia că demersul d-nei Marta Petreu face parte dintr-o mai amplă acţiune denigratoare, Nae Ionescu fiind doar una dintre ţinte2. Reviste precum 22 sau Dilema3 (dar, mai puţin constant, 1 Termenul respectiv, aplicat unei anumite laturi din comportamentul profesorului, nu e original; îl folosise şi nefericitul Mihail Sebastian: „Mă întreb dacă Nae nu-şi pierde complet controlul de sine. Acces de megalomanie, orgoliu exasperat de înfrângeri sau pur şi simplu o fază de miticism acut?" (Jurnal: 1935 – 1944, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 105; subl. mea).

2 Fapt confirmat, ulterior, de atacurile asemănătoare ale autoarei la adresa lui Lucian Blaga şi Emil Cioran (tot în paginile României literare), precum şi de o mai recentă sinteză inchizitorială privitoare la întreaga generaţie interbelică („Doctrina legionară şi intelighenţia interbelică", în Apostrof, an IX, nr. 4/95, 1998, pp. 11 – 21; a se vedea mai ales p. 17 şi urm.).

3 Revista Dilema, ce-i drept, a dedicat cazului Nae Ionescu un întreg număr (129/1995), coordonat chiar de dl. Andrei Pleşu, care repudia discret şi pertinent atât „năismul" integral, cât şi demersurile acuzatoare de tip Marta Petreu, cumpănind poziţiile pro şi poziţiile contra: „… detractorii, iritaţi fie de complicităţile lui legionare, fie de histrionismul său

«macho», cultivă refuzul global, încăpăţânându-se să-i fabrice un portret rudimentar, şi România literară), care „fac" opinia intelectuală a noii stingi gălăgios democratice, duc de mai mulţi ani o campanie, evident concertată din culise, împotriva valorilor româneşti tradiţionale (asimilate, cu sau fără dreptate, ideologiilor de dreapta). Mihai Eminescu, Nicolae C. Paulescu, Octavian

Goga, Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Petre Ţuţea, Radu Gyr, Mircea Eliade, Constantin Noica, Emil Cioran, ba chiar un Ion Barbu, un Vasile Băncilă, un George Călinescu, un Mircea Vulcănescu sau un N. Steinhardt, au fost

„Stigmatizaţi" rând pe rând, într-o frondă ideologică făţişă sau deghizată sub felurite pretexte „culturale", jenant de asemănătoare cu „axiologia" procustiană a comunismului. Prin Nae Ionescu, bunăoară, nu este atacat atât un om, cât un întreg front (religios, cultural şi politic) neconvenabil curentelor ideologice ale momentului.

D-l Teodor Baconsky1 observa cu dreptate (în marginea aceluiaşi caz):

„Ştiu că – devitalizată de pe urma comunismului – cultura noastră post decembristă se consolează cu zgomotoasa modă a «revizuirilor» […] E bineînţeles urgent să deosebim non-valorile propulsate ideologic de toate acele texte care vor rezista în pofida ambianţei toxice din ultimele decenii. Ceea ce nu înţeleg este de ce o serie de intelectuali care se situează în continuare la stânga (deşi se vor anticomunişti) diabolizează impenitent marile nume ale culturii interbelice şi implicit principiile dreptei creştine. Ce vedem? în loc să-şi focalizeze atenţia critică asupra distorsiunilor proletcultiste, în loc chiar dacă un asemenea portret nu poate justifica urma apăsată lăsată de profesor asupra epocii sale şi asupra discipolilor săi. Această urmă, ne place sau nu ne place, e o evidenţă

[…] Iată de ce «cazul» său nu e de expediat prin epitete frugale şi indispoziţii ideologice la modă. A vorbi – cum o face profesorul Virgil Nemoianu într-un text din România literară – despre «măruntul» Nae Ionescu e, cel puţin, lipsă de simţ istoric. Cum să fie

«mărunt» cineva care a răsturnat atâtea conştiinţe, care a impus atâtor inteligenţe, care a sedus atâtea caractere?! […] Trebuie să spunem, de altfel, că admiratorii serioşi ai lui Nae

Ioneascu nu erau halucinaţi de el până la orbire […] Componenta dizolvantă, luciferică, a personajului, cinismele lui cu arome dâmboviţene, ostentaţiile lui plebee – n-au scăpat contemporanilor săi. Şi nici sursele – nu întotdeauna declarate pedant – ale unora din ideile sale. Nici Eliade, nici Cioran, nici Noica, nici Mircea Vulcănescu nu erau nişte trepăduşi semidocţi, străini de Max Scheler, de Bergson sau chiar de Evelyn Underhill. Dar se vede treaba că era ceva în «reţetalui Nae, care punea în umbră ingredientele. Şi că acel ceva era, în sine, suficient de convingător pentru ca sursele să nu

mai conteze. Oricum, e nevoie de oarecare diletantism ca să-ţi închipui că pentru a deosebi între magie şi mistică, pentru a defini alchimia ca drum spre Piatra Filosofală şi metafizica drept «ştiinţă a absolutului», trebuie să te «inspiri» din d-na Underhill şi din Bergson" (p. 6).

1 Care văd că mai nou, în postură de diplomat şi om politic, a devenit… Baconschi (las la o parte aleatoriile grafii analfabete: Bakoński, Bacoński, Bakonsky etc., în care presa noastră excelează aproape cu voluptate).

să denunţe farsa culturii de masă şi să studieze preistoria atee a marxismului, dumnealor îşi consumă energiile cu «demitizarea lui Nae Ionescu, Lucian Blaga sau Constantin Noica! […] Le-aş aminti celor în cauză faptul că toleranţa şi cosmopolitismul pe care şi le asumă sensibilitatea politică de stânga nu se verifică numai printre aliaţi, ci mai ales în dialogul cinstit cu toţi aceia care gândesc altfel". Şi în încheiere: „Ceea ce mă îngrijorează este procesul făcut culturii creştine interbelice într-un moment când inteligenţia stângistă e departe de a ne putea propune o alternativă comparabilă. Dat fiind piticismul chinuitei noastre «tranziţii», îmi e greu să nu mă întreb, încheindu-mi însemnările pe o notă de retorică ingenuitate: dacă Nae Ionescu şi

Lucian Blaga sunt nişte plagiatori ordinari, unde se ascund creatorii adevăraţi şi care ne vor fi modelele?" („Contra-istoria unui plagiat", în România literară, 6/1995, p. 14).

Dacă nu ne convin valorile fundatoare ale „dreptei" (în sensul larg al cuvântului) sau dacă ne frământă atât de mult scrupulele culturale, atunci s-ar cădea să avem decenţa şi probitatea de a face puneri la punct oneste şi solid argumentate, iar nu campanii superficiale, pătimaşe şi mistificatoare, prin care riscăm să compromitem inutil, în „limba de lemn" a unui pseudoeuropenism decerebrat (şi inerţial marxizant), atât trecutul, cât şi prezentul culturii româneşti1.

1 Mai nou, trebuie citită neapărat excelenta carte a domnului Liviu Bordaş, Apaşul metafizic şi paznicii filosofiei, Editura Humanitas, Bucureşti, 2010, care sintetizează şi, într-un fel, clasează problema.

IEŞIREA DIN LEGENDĂ.

STADIUL EDITĂRI

LUI NAE IONESCU (2010)

A existat o vreme când legendele creau fervori. Astăzi ele creează mai degrabă suspiciuni. De aceea, cel mai mare serviciu ce poate fi făcut unei realităţi învăluite de legendă este să-i redai nuditatea, chiar cu riscul de a o sărăci. E probabil reflexul unui spirit obosit de propriile lui aventuri şi dornic să se odihnească în comoditatea concretului…

Nae Ionescu trecuse în legendă înainte de a trece în moarte. El aparţinea unei lumi care se întreba ce s-ar face fără legende. Noi aparţinem, după doar ceva mai mult de o jumătate de veac, unei lumi care se întreabă cui i-ar mai folosi o legendă în plus…

Dincolo de exaltarea câtorva admiratori romantici, conştiinţa culturală de azi l-a conjurat pe Nae Ionescu să iasă din legendă, cu biografia, dar şi cu opera lui, dacă are una.

Numeroasele editări sau reeditări ale textelor naeionesciene, în ultimii

20 de ani1, au răspuns, într-un fel, tocmai acestei „somaţii" aduse, uneori cu o nedisimulată rea-voinţă, celei mai covârşitoare figuri din istoria gândirii româneşti (nu atât prin forţa unei opere la care a refuzat „să meşterească".

el însuşi, cât prin forţa catalizatoare a unei personalităţi complexe şi harismatice, despre care mărturisesc mai toţi cei ce l-au cunoscut; a se vedea, de pildă, Nae Ionescu în conştiinţa contemporanilor săi, crestomaţie de Gabriel

Stănescu, Criterion Publishing, Bucureşti, 1998). De aceea, poate că n-ar fi lipsit de interes să schiţăm – cu sumare adnotări, într-un soi de eseu bibliografic – stadiul pe care l-a atins editarea acestor texte, fie că este vorba de pagini scrise de mâna sa, fie că este vorba de cursuri sau conferinţe stenografiate de discipoli şi admiratori.

1 Prezentarea se opreşte la limita anului 2010, când textul a apărut în revista clujeană

Tabor, an IV, nr. 6, septembrie 2010, pp. 35 – 43 (cu rezumat în limba engleză). Cer iertare cititorilor că nu am găsit răgazul de a aduce bibliografia la zi. Oricum, în cei câţiva ani scurşi de atunci, nu s-a petrecut mare lucru.

E notoriu că în timpul vieţii lui Nae Ionescu nu a apărut decât o singură carte semnată cu numele său, a cărei iniţiativă şi îngrijire a aparţinut discipolului şi mai târziu asistentului său, Mircea Eliade (liderul intelectual al

„Noii generaţii"); este vorba de acea culegere de articole politice scrise între

1926 şi 1933, publicată în 1937, la Editura Cultura Naţională din Bucureşti, sub titlul Roza vânturilor (cu o scurtă prefaţă a autorului şi cu o mai amplă postfaţă a îngrijitorului ediţiei, rămasă până astăzi text referenţial). Într-un volum colectiv al Institutului Social Român (Doctrinele partidelor politice, Editura Cultura Naţională, Bucureşti, 1924) îi mai apăruse (pp. 173 – 185)

conferinţa despre Sindicalism (rostită în 1923). La acestea se adăugau câteva prefeţe sau introduceri la volumele altora, cea mai faimoasă rămânând prefaţa la romanul De două mii de ani (1934) al scriitorului evreu Mihail Sebastian (Iosef M. Hechter, 1907 – 1945), cu teoria fatalităţii suferinţei istorice a lui Iuda, amplu dezbătută în epocă (v. ediţia Humanitas din 1990, pp. 7 – 25; o broşură cuprinzând traducerea în franceză – semnată Pierre Bardonnet

— A prefeţei lui Nae Ionescu a apărut la Paris în 1997: La question juive et la reponse d'un orthodoxe des armées trente).

După moartea sa (survenită la 15 martie 1940), s-a constituit un „Comitet pentru tipărirea operei lui Nae Ionescu", alcătuit din foşti studenţi şi colaboratori ai profesorului (Constantin Floru, Constantin Noica, Mircea

Vulcănescu, ce au beneficiat şi de sprijinul altora: D.C. Amzăr, Vasile Băncilă, Virgil Bogdan, Alice Botez, Cella Dona, Ştefan Teodorescu etc.), sub coordonarea academicianului Octav Onicescu. Acest comitet a editat patru cursuri celebre: Istoria logicei (1941, cu un memorabil portret al lui Nae

Ionescu scris de Vasile Băncilă [text apărut iniţial în septembrie 1940, în revista însemnări sociologice] şi cu o introducere colectivă, în care ni se oferă

— Pp. XXI-XXIV – un inventar provizoriu al operei profesorului, însumând acolo 53 de titluri, printre care şi Căderea în cosmos, al cărei

manuscris, de va mai fi existând, n-a fost încă redescoperit, rămânând o incitantă enigmă a posterităţii naeionesciene2), Metafizica – 1 (1942; este vorba de cursul despre

1 Poate părea de necrezut, dar o editură de la noi, Antet, probabil campioana gafelor editoriale din primul deceniu postcomunist, a reeditat (în anul 2000) textul respectiv…

retradus din limba franceză!!!

2 Iată şi un fragment din Memoriile lui Mircea Eliade, istorisind despre perioada de detenţie din lagărul pentru legionari de la Miercurea Ciuc (1938 – 39): „Uneori, când rămâneam singuri sau într-un grup restrâns, Nae Ionescu ne vorbea despre cărţile pe care se hotărâse să le scrie: un Comentariu la Epistolele Sfântului Apostol Pavel şi Căderea în cosmos, aceasta din urmă alcătuită dintr-o serie de scrisori, majoritatea către C.D., marea – şi ultima – lui dragoste. Nae Ionescu îl socotea pe Sfântul Pavel drept cel mai important gânditor creştin

[C. Noica, mai târziu, colporta o opinie asemănătoare, ba chiar considera creştinismul

RĂZVAN codrescu

„Teoria cunoştinţei metafizice. Cunoaşterea imediată", ţinut în 1928 – 29), Logica generală (1943) şi Metafizica – II (1944; este vorba de cursul despre

„Teoria cunoştinţei metafizice. Cunoaşterea mediată", ţinut în 1929 – 30).

În Izvoare de filosofie. Culegere de studii şi texte – II, 1943 (Editura Bucovina – 1. E. Torouţiu, Bucureşti, 1944, pp. 1 – 52) vedea lumina tiparului teza de doctorat (în limba germană) susţinută de Nae Ionescu la Universitatea din

München, cu profesorul Clemens Baeumker, la 3 aprilie 1919 (Die Logistik als Versuch einer neuen Begrundung der Mathematik).

Instaurarea regimului comunist a stopat publicarea şi circulaţia în România a scrierilor lui Nae Ionescu (considerat, din perspectiva noii ideologii oficiale, drept unul dintre capii „reacţionarismului" interbelic românesc, alături de principalii săi discipoli, de la Vasile Băncilă la Emil Cioran; printre necrofori s-au numărat Al. Posescu, O.

Cheţan, Gh. Vlăduţescu, Gr. Tr. Pop, N. Gogoneaţă sau Gh. Al. Cazan). În aceste decenii funeste, profesorului i-au fost reeditate anastatic în Occident, prin strădania românilor din Exil (mai ales a unor editori precum Ion Dumitru, Ion Mării, Ioan Cuşa, G. Pişcoci-Dănescu etc.), volumul Roza vânturilor şi cursurile de Logică şi Metafizică editate în perioada 1941 – 1944. Aceste reimprimări pioase, în tiraje reduse, departe de ţară, reprezentau mai degrabă nişte paşi pe loc decât nişte paşi înainte. Mircea Eliade şi Gh. Racoveanu i-au scos, la Freiburg, în 1951, o selecţie de texte, sub titlul Convorbiri. La Wiesbaden, în 1957, D.C. Amzăr realiza o bună ediţie, inteligent structurată şi erudit adnotată, a articolelor naeionesciene pe teme religioase (fără a depăşi semnificativ materialul cuprins în Roza vânturilor), sub titlul îndreptar ortodox. Constantin Papanace, lider legionar de origine aromână, reunea într-un volumaş, intitulat

Fenomenul legionar, patru conferinţe ţinute de Nae Ionescu în lagărul pentru legionari de la Miercurea Ciuc (mai 1938), destul de îndoielnic înregistrate, pe care le însoţea cu un cuvânt introductiv şi cu un epilog comemorativ („Semnificaţia jertfei Profesorului Nae Ionescu"); era publicaţia cu nr. 17

O „ispravă" a elenizatului Pavel; cf., de pildă, Jurnalul de la Păltiniş. Un model paideic în cultura umanistă, ed. 1983, p. 26 – n. R. C.] – nu pentru că ar fi avut mai mult geniu filosofic decât, bunăoară, Sfântul Augustin, Origen sau Sfântul Toma, ci pentru că arătase în ce sens se putea gândi filosofic, în chip creator, după întrupare. Nu ştiu cât a apucat să scrie din

Comentariul la Epistolele Sfântului Apostol Pavel, dar am văzut şi discutat planul acestei cărţi în iarna lui 1940, împreună cu alţi câţiva dintre foştii lui elevi (Mircea Vulcănescu, Dinu Noica şi alţii), în întâlnirile noastre săptămânale în casa lui de la Băneasa. În ceea ce priveşte textele care trebuiau să compună Căderea în Cosmos, şi pe care le scrisese în anii

1938 – 1939, ele existau încă în timpul războiului" (ed. Humanitas din 1991, vol. II, p. 31).

După o declaraţie a Cellei Delavrancea, scrisorile ar fi fost distruse (apud Nae Ionescu, Curs de filosofie a religiei: 1924 – 1925,

ed. M. Diaconu din 1998, p. 200).

din seria „Biblioteca Verde" (Editura „Armatolii", Cetatea Eternă [Roma], 1963). Figura profesorului este evocată constant în publicaţiile Exilului, care uneori îi dedică numere speciale (cum a fost, bunăoară, cel din Prodromos

— Publicaţie românească de la Freiburg – la 30 de ani de la moartea sa).

Din 1990, reîncepe editarea sau reeditarea lui Nae Ionescu în România, ultimul deceniu al secolului trecut constituind perioada cea mai prolifică, s ub aspect editorial, a destinului său postum. Cele mai multe titluri au apărut la editurile Humanitas şi Anastasia din Bucureşti, avându-i ca îngrijitori pe dl. Marin Diaconu şi pe d-na Dora Mezdrea. Dacă însă Editura Humanitas a avut în vedere mai ales reeditarea unor titluri consacrate, Editura

Anastasia – pe vremea directoratului domnului Teodor Baconsky – s-a orientat spre textele inedite (unele dintre ele puse la dispoziţie de d-na Anca-Irina

Ionescu, nepoata autorului).

Începutul – destul de modest – l-a făcut controversatul Dan Zamfirescu, încă din vara lui 1990, reeditând anastatic volumul Roza vânturilor (la editura omonimă), căruia i-a adăugat o prefaţă foarte personală, intitulată şcolăreşte: „La început de drum" (ediţie reluată la Chişinău, în 1993, cu o postfaţă de Nicolae Dabija, sub egida Editurii Hyperion).

A urmat seria de la Humanitas: Curs de metafizică (1991 şi 1995; ediţie îngrijită de Marin Diaconu, cuprinzând cele două cursuri de metafizică editate iniţial în 1942 şi 1944), apoi Cursul de logică şi Cursul de istoria logicii (ambele apărute în 1993; primul „îngrijit" în redacţie, al doilea editat prin grija lui M. Diaconu); se adaugă, în 1994, volumaşul Grafologia. Scrisul şi omul (ed. M. Diaconu, având în Addenda interesantul eseu al lui Gh. Geană, „Scris şi personalitate"), care conţine micul studiu ce a dat şi titlul ediţiei (reproducerea unei broşuri aproape uitate, publicate sub pseudonimul Nemo, mai întâi în 1926, apoi în 1936) şi articolul „Puţină grafologie" (ce apăruse în 1924, în Ideea Europeană). Se cuvine menţionat că tot la Humanitas, în

1992, a apărut şi prima carte serioasă scrisă despre Nae Ionescu de către unul dintre discipolii săi: Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu. Aşa cum l-am cunoscut (ed. îngrijită de Alexandru Badea).

În 1993, la Editura Fundaţiei Culturale Române din Bucureşti, a apărut volumul Neliniştea metafizică (îngrijit de acelaşi M. Diaconu), cuprinzând şi prima versiune românească (realizată de acad. Alexandru Surdu) a tezei de doctorat a lui Nae Ionescu, Logistica – încercare a unei noi fundamentări a matematicii (iar nu a „metafizicii", cum, dintr-o gravă eroare, figurează la începutul volumului şi la Cuprins!); din păcate, restul textelor antologate se ţin destul de greu la un loc, volumul în ansamblu rămânând neconvingător.

Aici este inclusă şi conferinţa Sindicalismul (ce apăruse şi-n broşură, în 1991, la Editura ARA)

Tot în 1993, la Cluj, Biblioteca Apostrof scoate prima ediţie (îngrijită de

Marta Petreu) a cursului de filosofia religiei ţinut de Nae Ionescu în 1925 (textul mai apăruse, în serial, slab îngrijit de George Gibescu, în revista

Viaţa Românească, de la nr. 5/1990 până la nr. 7/1991); volumul, purtând titlul editorial Prelegeri de filosofia religiei, a cunoscut deja o a doua ediţie (1996), în ciuda faptului că îngrijitoarea s-a transformat ulterior într-o aprigă adversară a profesorului, pe care a căutat, mai ales în paginile României literare (nr. 49 – 50/1994 şi urm.), să-l scoată drept un ieftin plagiator (teză la care nu doar detractori de profesie, precum Z. Ornea sau Al. George, dar şi oameni mai cumpăniţi, precum N. Manolescu sau S. Alexandrescu, au marşat cu suspectă uşurinţă) 1! Oricum, volumul de la Cluj a deschis seria cursurilor inedite editate direct după stenograme, serie ce va întregi treptat profilul spiritual, cultural şi pedagogic al autorului. (Trebuie menţionat că un fel de replică editorială la ediţia clujeană a fost dată ulterior de Marin Diaconu: Nae Ionescu, Curs de filosofie a religiei: 1924 – 1925, Editura Eminescu, Bucureşti, 1998 – cu un text-prefaţă de Nicolae Tatu şi un text-postfaţă de

Mircea Vulcănescu, dar şi cu bogate „Repere biobibliografice şi spirituale".

alcătuite de îngrijitor).

Cât priveşte broşura Fenomenul legionar (Editura Antet XX-Press, Bucureşti, 1993), ea reproduce ediţia lui C. Papanace din 1963 (inclusă şi în volumul Istoria Mişcării Legionare scrisă de un legionar [este vorba de cartea preotului Ştefan Palaghiţă, Garda de Fier spre reînvierea României, precedată de o Cronologie legionară], îngrijit de Alexandru V. Diţă, cu o prefaţă de Dan

Zamfirescu, Editura Roza Vânturilor, Bucureşti, 1993; conferinţele atribuite lui Nae Ionescu – pp. 350 – 362 – constituie un fel de anexă). Trebuie menţionat că de curând a apărut şi o ediţie în limba italiană, în traducerea domnului Claudio

Mutti (asiduu traducător, editor şi analist al autorilor români „tradiţionalişti".

sau „de dreapta", semnatarul volumului Penele Arhanghelului. Intelectualii români şi Garda de Fier: Nae Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Vasile Lovinescu, trad. rom. Editura Anastasia, Bucureşti, 1997):

Ilfenomeno legionario, Edizioni all'insegna del Veltro, Parma, 1998 (micul volum mai include un articol publicat de Nae Ionescu în Buna Vestire din

27 iunie 1937, „Sub semnul Arhanghelului", precum şi texte despre Nae

Ionescu semnate de Dan Stanca, Gabriel Stănescu şi Constantin Papanace) 2.

Totuşi, cea mai avizată cunoscătoare de până azi a biografiei şi operei lui Nae

1 Răspunsul cel mai concludent şi mai elegant l-a dat, până la urmă, dl. Liviu Bordaş în micul său volum Apaşul metafizic şi paznicii filosofiei, Editura Humanitas, Bucureşti, 2010.

2 La iniţiativa aceluiaşi, numărul din ianuarie '99 al trimestrialului literar Letteratura-Tradizione (II, 5) a fost închinat lui Nae Ionescu (ce pare a avea, iată, ca şi Corneliu Z. Codreanu, Ionescu, Dora Mezdrea (cf. Nae Ionescu. Biografia, vol. IV, p. 245 şi urm.), pune la îndoială autenticitatea acestor conferinţe (destul de greoaie şi pe alocuri obscure), colportate strict în mediile legionare. Că Nae Ionescu

a ţinut o serie de conferinţe în lagărul pentru legionari de la Miercurea Ciuc, aceasta e mai presus de orice îndoială (sunt numeroase mărturii). Că textele ajunse până la noi ar fi integrale şi fidele, aceasta pare, într-adevăr, extrem de discutabil, mai ales pentru cei familiarizaţi cu discursul naeionescian.

La Iaşi, Editura Timpul (colaborând cu publicistul Dan Ciachir) a încropit două volume de publicistică, orientându-se mai ales spre texte anterioare sau ulterioare perioadei 1926 – 1933, pe care o acoperise Mircea Eliade în Roza vânturilor: primul („moşit" încă din anii '80 de Dan Zamfirescu), intitulat

Suferinţa rasei albe, a apărut în 1994, iar al doilea, intitulat între filosofie şi ziaristică, a apărut în 1996. Aceeaşi editură, tot în 1996, a reeditat, în vechea traducere din 1924 (Olimpiu Stefanovici-Svensk) şi cu cuvântul introductiv de atunci al lui Nae Ionescu, Individul împotriva Statului de Herbert Spencer.

Anul 1996 este marcat de apariţia a trei cursuri inedite ale lui Nae Ionescu la Editura Anastasia. Primul (în colecţia „Elita interbelică") este Curs de istoria metafizicii (ediţie îngrijită de Marin Diaconu şi Dora Mezdrea, cu o substanţială introducere – „Nae Ionescu – filosof", pp. 7 – 92 – de Ştefan

Voinescu), datând din 1930 – 31. Celelalte două (ambele în colecţia „Filosofia creştină", ambele datând din 1925 – 26 şi ambele remarcabil editate de Dora

Mezdrea) sunt Problema mântuirii [în textul litografiat: salvării] în „Faust".

al lui Goethe (având drept prefaţă eseul „Criza moralei creştine" de Mircea

Vulcănescu) şi Teoria cunoştinţei (volum deschis de studiul înrudit al lui

Octav Onicescu, „Filosofia ştiinţifică").

Aceeaşi Dora Mezdrea (devenită treptat cea mai competentă editoare a operelor inedite ale lui Nae Ionescu) a realizat o monumentală ediţie (de aproape o mie de pagini) a Corespondenţei de dragoste dintre filosof şi soţia sa, Elena-Margareta Fotino (1889 – 1971), acoperind o perioadă de un sfert de veac (1911 – 1935).

Apărută în 1997 la Editura Anastasia, în două volume, ediţia, cu un bogat aparat critic şi istoric (ce contribuie nu doar la cunoaşterea aprofundată – şi deloc lipsită de surprize! – a omului Nae Ionescu, ci şi a vieţii intelectuale a epocii, dintr-o altă zonă de sensibilitate şi gândire decât cea oferită de Jurnalul inedit al lui M. Sebastian, tipărit în 1996, care a făcut deosebită vâlvă în presa literară din România), ilustrată cu facsimile şi fotografii inedite, a constituit un incitant eveniment editorial şi un moment esenţial al „ieşirii din legendă", oferindu-ne un Nae Ionescu la spre înciudata indignare a detractorilor de acasă, o surprinzătoare posteritate… europeană!). Un număr anterior al aceleiaşi publicaţii îi fusese dedicat lui C. Noica (1998).

Îndemâna brutelor noastre curiozităţi… (A se vedea şi excelenta recenzie semnată în România literară de Alex. Ştefănescu: „Un filosof în rolul de bărbat", nr. 26/1997, p. 4). Un pandant al acestei cărţi, însă de proporţii mult mai modeste, este volumul Jurnal cu şi fără Nae Ionescu (Editura Crater, Bucureşti, 1999), purtând semnătura Elenei-Margareta Fotino (ediţie îngrijită de Dora Mezdrea şi Anca-Irina Ionescu).

Spre sfârşitul anului 1997, printr-o fericită întâlnire a competenţelor (filologică şi filosofică), dublată de o exemplară acribie editorială, Dora Mezdrea şi Marin Diaconu au pus la îndemâna publicului contemporan cea mai substanţială ediţie de până acum a cursurilor de logică. Cele trei volume apărute la Editura Eminescu reunesc prelegeri în cea mai mare parte inedite, reprezentând un pas important spre „integrala" cursurilor universitare rămase de la Nae Ionescu („După tipărirea şi a acestui curs [Cursul de logică ţinut în anul universitar 1927/1928 – n. R. C.], mai rămâne să fie editat doar

Cursul de metafizică din 1937. Îngrijirea ultimului curs ţinut de Nae Ionescu şi-a asumat-o Dan Zamfirescu. Sperăm ca în curând să fie aşezat şi acesta lângă cele scoase, în ultimii şapte ani, de câteva edituri [Humanitas, Biblioteca Apostrof, Anastasia, Eminescu – n. R. C.]" – citat din nota editorilor, p. 231). Editate şi difuzate la un loc, cele trei volume (nenumerotate ca atare)

cuprind, în ordinea cronologică a cursurilor: Curs de istorie a logicei, însoţit de trei prelegeri de Logica colectivelor (1924 – 1925)

[cele trei prelegeri de logica colectivelor datează din 1935], având în chip de introducere un text al lui Mircea Vulcănescu („Gândirea filosofică a domnului Nae Ionescu"); Curs de logică, cu privire specială la ştiinţele exacte (1926 – 1927), având în chip de cuvânt înainte un text al lui Constantin Noica („Nae Ionescu şi spiritul de şcoală"); Curs de logică (1927 – 1928), precedat de un text al lui Emil Cioran („Nae Ionescu şi drama lucidităţii") 1. În ce priveşte Cursul de istorie a logicei din fruntea acestei serii, el nu se suprapune întru totul cu cel din 1929 – 1930 (editat mai întâi în 1941, reeditat în 1993 – v. mai sus); explicaţii în această privinţă se găsesc la pp. 178 – 179 ale respectivului volum (raportul dintre cele două versiuni rămânând destul de înceţoşat).

Spre sfârşitul secolului trecut, în ultima lui aventură estivală, s-a încheiat lungul şi sinuosul proces al editării cursurilor litografiate sau stenografiate

1 Conform paginilor de titlu ale celor trei volume. Pe coperţi, printr-o convenţie editorială, figurează următoarele titluri: Introducere în istoria logicei, Introducre în logica matematică (acest titlu convenţional îşi află suficientă acoperire în materia cursului) şi Introducere în logică (a nu se confunda cu Logica generală din 1934 – 35, editată mai întâi în 1943, reeditată în 1993 – v. mai sus). De adăugat, în treacăt, că în preajma morţii Nae Ionescu lucra la un

Manual de logică (din care s-au păstrat fragmente în manuscris).

ale lui Nae Ionescu (atâtea câte au ajuns până la noi). Evenimentul merită şi în expunerea de faţă o atenţie mai specială, cu atât mai mult cu cât este vorba de cursul inedit cel mai mult aşteptat, fiind şi ultimul ţinut integral de Nae

Ionescu la Universitatea din Bucureşti. Stenografiat şi apoi transcris de studentul Dumitru Neacşu în 1937, a apărut în 1999 la Editura Roza Vânturilor, fiind îngrijit de Marin Diaconu şi Dan Zamfirescu (patronul editurii), acesta din urmă semnând şi cuvântul înainte („«Ultimul curs încheiat» de Nae

Ionescu"), şi postfaţa („Metafizica secolului XXI"), ambele în stilul cam radicalist şi ditirambic care-l caracterizează. Dintr-o notă a editurii (p. 14) aflăm mai exact: „Contribuţia lui Dan Zamfirescu la

îngrijirea ediţiei a constat în clarificarea unor locuri ce prezentau dificultăţi de înţelegere, în propuneri de subliniere a unor pasaje şi în redactarea câtorva note, în cea mai mare parte de aparţinând lui Marin Diaconu. Toate celelalte contribuţii, privind titlurile şi subtitlurile prelegerilor [prin preluarea mărturisită a metodei încetăţenite de Dumitru Cristian Amzăr şi de comitetul editorial din anii ’40 – n. R. C.], stabilirea textului şi completarea lui prin însemnările domnului Nestor Ignat [alt fost student al lui Nae Ionescu; vezi şi mai jos – n. R. C.], ca şi obţinerea şi retipărirea notelor de la prelegerile de logica colectivelor din 1938 [adnotate parţial; de altfel, cursul însuşi nu pare să fi fost terminat de Nae Ionescu, arestat, din motive politice, la începutul lunii mai şi definitiv destituit de la

Universitate – n. R. C.] aparţin lui Marin Diaconu”.

Volumul, numărând 330 de pagini (plus ilustraţia fotografică), poartă titlul editorial (nu tocmai adecvat) Tratat de metafizică şi redă cursul ţinut în anul universitar 1936 – 1937 (în fapt, numai în 1937, din 12 ianuarie până-n a doua jumătate a lunii mai, nu toate lecţiile fiind datate cu precizie), alcătuit din XXII de lecţii (din păcate, lecţiile XII şi XIII lipsesc din stenograma domnului Neacşu, iar lecţia X este incompletă, stenograful încurcând paginile; lipsurile se suplinesc oarecum prin rezumatele domnului Ignat: pentru lecţia

X, vezi pp. 244 – 246; pentru lecţia XII – pp. 248 – 249; pentru lecţia XIII – pp. 249 – 2511). Nu este exclus ca Nae Ionescu să mai fi ţinut o lecţie, a XXIII-a, omisă de ambii stenografi, căci la p. 211 citim: „Problema [unitatea reală a lumii – n. R. C.] trebuie să o dezbatem mai pe larg, dacă nu se închid acum cursurile universitare…” (cf. şi p. 215, nota 1, din aceeaşi ediţie).

Structura volumului – destul de stufos – este următoarea: A. prima secţiune, cuprinzând a) cuvântul înainte (Dan Zamfirescu); b) o notă asupra ediţiei (Marin Diaconu şi Dan Zamfirescu); c) cursul propriu-zis (pp. 15 – 216, unele lecţii fiind însoţite de note editoriale plasate la sfârşit); B. a doua sec

1 Am ţinut să dau aici trimiterile corecte, deoarece, dintr-o gravă neatenţie redacţională, în volum se fac trimiteri eronate.

ţiune, cuprinzând d) „O mărturie” despre profesorul Nae

Ionescu (Nestor

Ignat); e) rezumatele, utile şi inteligente, a 18 lecţii din cursul de Metafizică (realizate în epocă de studentul Nestor Ignat); f) notele aceluiaşi la cursul de Logica colectivelor din 1938 (pentru numai 6 lecţii); g) „«Misterul»

morţii lui Nae Ionescu în lumina ultimelor revelaţii documentare şi a unei scrisori inedite de la Cella Delavrancea [document comunicat în 1995 de regretatul Octavian Ghibu, fiul lui Onisifor Ghibu, şi reprodus fotografic pe coperta 3 – n. R. C.]" (Dan Zamfirescu; studiu destul de substanţial

— Pp. 268 – 315 – şi bine documentat, demonstrând slăbiciunea ipotezelor senzaţionaliste privitoare la moartea prematură a profesorului); h) „în loc de postfaţă…" (Dan Zamfirescu); i) planşe cu fotografii inedite (din perioada relaţiei lui Nae Ionescu cu Lucia Popovici-Lupa, aprox. 1933 – 1938).

Cursul capătă dimensiunile şi semnificaţia unui testament filosofic, sau mai exact spus spiritual, nu doar al profesorului, ci – sugerează chiar el în lecţia introductivă, poate bravând, dar nu fără tâlc – al unei întregi epoci sau vârste spirituale: „Dacă […] sistemul de metafizică, soluţiile pe care eu vi le voi înfăţişa vor găsi răsunet în dumneavoastră, dacă dumneavoastră veţi fi cândva cutia de rezonanţă pentru ceea ce vă spun, atunci soluţia mea nu va putea să rămână un exerciţiu personal, ea va fi mărturisirea metafizică de credinţă a unei generaţii, a unei epoci istorice" (p. 27). Având în vedere uriaşa influenţă a lui Nae Ionescu, atât în epocă, cât şi după aceea, observaţia lui nu apare deloc exagerată sau lipsită de temei. Nu ştiu dacă el a deschis într-adevăr drumul „metafizicii secolului XXI", cum susţine un Dan Zamfirescu, dar ne-a dăruit, în orice caz, cea mai interesantă şi mai vie construcţie metafizică românească a secolului XX, răspunzând spiritualismului european al vremii, dar totodată în subtilă concordanţă cu esenţa spiritualităţii noastre tradiţionale, creştin-ortodoxe1.

1 Traseul ideatic al acestui important curs „testamentar" ar putea fi fixat prin următoarele repere: precizarea preliminară a rostului metafizicii (care, zice Nae Ionescu, este un soi de

„Ofrandă lirică" vizând „echilibrul" şi „împăcarea" omului prin experienţa „absolutului", pe o cale diferită, dar complementară cu cea a religiei); consideraţii despre Fiinţă şi Existenţă (cu o îndrăzneaţă răsturnare a concepţiei noastre curente despre subiect/subiectiv şi obiect/obiectiv); raportul acestora cu Eul („Aceasta este întrebarea esenţială a metafizicii, care s-a pus în mii de feluri şi care a dus la individualism, imanentism, transcendentalism:

Eul este un element ultim, care trebuie să fie considerat ca punct de plecare, sau eul nu este decât o existenţă între altele?"); determinarea obiectului metafizicii („Cea mai simplă şi mai sigură definiţie a metafizicii este transcendenţa", conchide profesorul); raportul dintre mistică, religie şi metafizică (tot atâtea tentative de a scoate condiţia umană actuală de sub semnul tragicului); rolul fundamental al trăirii (noţiune bagatelizată incult şi iresponsabil

— Ca şi cea de „neliniște metafizică" – prin eticheta de „trăirism"); consideraţii despre timp, spaţiu, libertate şi cunoaştere (din perspectiva relaţiei omului cu Dumnezeu, în savuroasă încheiată opera de editare a cursurilor sale, rămâne să le vedem adunate într-o mare ediţie completă (dacă nu „critică", cum s-ar cuveni, măcar cât mai profesional realizată); e reconfortant de ştiut că bazele unei astfel de ediţii s-au pus deja, la Editura Crater din Bucureşti (a profesorului Ion

Papuc), sub îngrijirea aceloraşi neobosiţi Marin Diaconu şi Dora Mezdrea (sprijiniţi de Dan Zamfirescu şi Anca-Irina Ionescu). Ediţia – Nae Ionescu, Opere – a fost inaugurată în 1999 prin apariţia volumului VI (573 pp.), primul rezervat scrisului publicistic (perioada 1909 – 1923), dar editorii au rămas zgârciţi cu amănuntele privitoare la structura ei globală. În anul 2000

a apărut şi volumul I (Cursuri de metafizică, 1). În 2005, cu volumul II (Cursuri de metafizică, 2), ediţia s-a strămutat la Editura Roza Vânturilor, iar de atunci – fie dintr-o „criză" a colaborării, fie din alte pricini „ambientale" – demersul pare să stagneze, spre paguba tuturor. Că treaba nu merge lin se vede şi din nota inclusă în volumul din 2005 (p. 427): „Sub dictatura

Măriei Sale întâmplarea – aceea care guvernează subiectiv devenirea lumii româneşti din ultimii 15 ani –, conjugată cu întâmplări

ce ţin de moştenitor şi de editor, s-a ivit şi înaintează ediţia de Opere ale lui Nae Ionescu". Din aceeaşi notă aflăm că volumele III şi IV sunt destinate cursurilor de Logică.

Ultimele demersuri editoriale majore privesc publicistica, în speţă pe cea cu tematică sau implicaţii teologice. Diac. Ioan I. Ică jr şi Dora Mezdrea şi-au dat mâna spre a impune o sintagmă mai degrabă riscată: „Nae Ionescu teolog" 1. În 2001 apărea la Editura Deisis din Sibiu amplul şi cochetul volum intitulat Predania şi un îndreptar ortodox cu, deşi despre Nae Ionescu teolog, antologie prefaţată şi realizată de diac. Ioan I. Ică jr (prefaţa – pp. 5 – 12

— Se intitulează „Predania – testamentul teologic al unui filosof ortodox").

frondă cu kantianismul); raportul cunoaştere-iubire-dăruiremântuire (transcenderea personalist-integratoare a individualismului anarhic); problema suferinţei (căreia Hristos îi dă singura soluţie transfigurator-soteriologică: „Creştinismul – spusese altă dată profesorul – este rezolvarea dumnezeiască a problemei lui Iov"); drama existenţială a umanului sfâşierea fiinţei umane între „întuneric" şi „lumină"); comunitatea – cale a comuniunii cu

Dumnezeu (concepţie foarte apropiată de înţelesul ortodox al Bisericii).

Am arătat altă dată (cf. De la Eminescu la Petre Ţuţea. Pentru un modelpaideic ai dreptei româneşti, Editura Anastasia, Bucureşti, 2000, p. 87 şi urm. – text inclus şi în cartea de faţă), polemizând cordial cu dl. Dan Ciachir (pe care-l preţuiesc foarte mult), de ce Nae

Ionescu trebuie numit mai degrabă filosof religios decât teolog (ceea ce nu numai că n-a fost propriu-zis, dar nici nu şi-a propus vreo clipă să fie). Nu oricine are sensibilitate pentru problemele spirituale şi comentează actualitatea religioasă din cetate este neapărat teolog (nici în sensul mistic, nici în sensul scolastic). Şi, în general, oamenii mari din trecut sunt ceea ce au fost, nu ceea ce ne-ar fi plăcut nouă să fie… Dacă Eminescu tratează adeseori probleme economice în publicistica sa, nu înseamnă că pot să vorbesc despre…

„Eminescu – economistul".

Volumul cuprinde, în reproducere anastatică, colecţia revistei Predania (februarie-noiembrie 1937), „revistă de critică teologică" sub direcţia lui

G. Racoveanu (cunoscut discipol al lui Nae Ionescu), apoi un „îndreptar ortodox" (crestomaţie de „meditaţii şi articole" din perioada 1920 – 1938, după modelul celei scoase în 1957, la Wiesbaden, de D.C. Amzăr – v. mai sus), câteva extrase din cursurile universitare cu tematică metafizic-religioasă (sub titlul generic „Nae Ionescu – metafizician al contemplaţiei şi iubirii")

şi câteva „evaluări" mai vechi sau mai noi (Glicon Monahul, Sandu Tudor, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu, Dan Ciachir) grupate sub titlul „Nae

Ionescu – teolog «nespecialist»".

Monumentala „integrală a publicisticii religioase" – Nae Ionescu, Teologia (664 pp.) – va apărea tot la Deisis, în 2003, sub îngrijirea, cu introducerea („Nae Ionescu – teologul" – pp. 5 – 14) şi cu notele Dorei Mezdrea (care nu ezită să vorbească despre „acest adevărat bărbat apostolic", ceea ce pe Nae

Ionescu, înainte de a-l flata, probabil că l-ar fi amuzat copios). Sunt în total

441 de texte, din care „391 se publică pentru prima oară în volum". Editoarea le-a grupat pertinent pe criterii tematice (secţiunile mari sunt: „Ştiinţă şi religie", „Mântuitorul", „Antropologie creştină", „Ortodoxia", „Biserica", „Estetica sacră", fiecare cu numeroase subsecţiuni).

Recapitulând, avem editate până acum teza sa de doctorat (în germană şi română), cursurile sale universitare (chiar dacă unele incomplete) pe teme de logică, teoria cunoaşterii, metafizică şi filosofia religiei, cele mai cunoscute dintre conferinţele sale extra-universitare (pe teme politice sau culturale), aproape întreaga sa publicistică identificată (a publicat şi multe texte nesemnate sau semnate cu varii pseudonime: unele certe, precum Nicolae Ivaşcu, Mihai Tonca, Skythes, Nemo, altele controversate, precum Verax) şi o parte considerabilă a vastei sale corespondenţe.

Toţi aceşti paşi importanţi în editarea operei lui Nae Ionescu şi

în dezvăluirea fascinantei sale biografii (în care, adeseori, realitatea necunoscută covârşeşte legenda curentă!) au înlesnit realizarea necesarelor sinteze critice

1 Pseudonimul mai fusese folosit, de pildă, de Ion Nădejde şi Radu Rosetti. Nae Ionescu s-ar fi „ascuns" sub el la Ideea europeană, în anii '20. Totuşi, în 1930, într-un articol din

Cuvântul (16 iulie 1930), „Eroarea iniţială", Nae Ionescu polemizează cu „Dl. Verax" („... unul dintre vitejii care, când se cred în obligaţia de a te insulta, iscălesc... anonim.

Verax-ul de ieri mă ţine de rău..." etc.). A se vedea şi Dosarele istoriei, an IV, nr. 5 (33) /1999, p. 44 (număr dedicat lui Nae Ionescu, sub titlul senzaţionalist „Un «Lucifer» al politicii româneşti", exploatându-se mai ales legenda că, la cererea expresă a Patriarhului Miron

Cristea, unul dintre diavolii din fresca „Judecăţii de Apoi" din tinda catedralei de pe

Dealul Patriarhiei, realizată de pictorul Belizarie, l-ar fi avut ca model pe Nae Ionescu; asemănarea este, într-adevăr, izbitoare).

cu privire la viaţa şi gândirea sa, ce au marcat profund, indiferent de receptarea lor actuală, chipul unei epoci şi destinul unei generaţii.

Cu volumul IV (648 pp.), apărut în 2005 la Editura Istros, sub egida

Muzeului Brăilei (Nae Ionescu e brăilean prin naştere), scrupuloasa cercetătoare Dora Mezdrea şi-a încheiat vasta expunere critică a biografiei lui Nae

Ionescu1. Ne aflăm în faţa celei mai întinse şi mai documentate abordări monografice de după 1989 a unui autor interbelic: o monografie monumentală, însumând peste 2000 de pagini dense, exemplară în toate privinţele, iar într-o anumită măsură depăşind abordarea strictă a cazului Nae Ionescu şi realizând o frescă mai cuprinzătoare a lumii interbelice româneşti.

Volumul ultim începe cu anul universitar 1935 – 36 şi urmăreşte atent anii cei mai plini şi mai tensionaţi ai vieţii marelui profesor, până la moartea sa prematură din pragul primăverii lui 1940

(în jurul căreia s-au ţesut numeroase legende, de care autoarea ştie să rămână la distanţă critică, reprimind orice tentaţie spre senzaţionalism, sau spre o nouă mitologizare a subiectului). Cam din 1938 (după instaurarea dictaturii regale şi pe fondul campaniei de „decapitare" a Mişcării Legionare), pentru Nae Ionescu încep marile încercări-limită: şicanele Siguranţei şi ale cenzurii, îndepărtarea de la catedră, detenţiile politice, sechestrarea la domiciliu şi, nu în ultimul rând, boala de inimă – care se agravează galopant şi din care i se va şi trage sfârşitul.

În strânsă legătură cu biografia naeionesciană, se aduc contribuţii importante şi asupra altor personaje ilustre ale epocii: Mircea Eliade (asistent al lui

Nae Ionescu între 1935 – 37 şi prim editor al acestuia, prigonit sub o abruptă acuzaţie de „pornografie" literară – cf. pp. 37 – 52), Cella Delavrancea, Vasile

Băncilă etc.

Strădania autoarei este, printre altele, şi aceea de a-l deculpabiliza pe

Nae Ionescu de acuzaţia de „legionarism", chiar dacă legăturile acestuia cu mişcarea lui Codreanu, oarecum fatale în contextul epocii, nu pot fi propriu-zis contestate. Problema are nuanţele ei (pe care adversarii obişnuiesc să le eludeze) şi este meritul autoarei de a încerca să le stabilească speculativ, chiar cu riscul de a cădea într-un antilegionarism „de lucru", cam strident şi nu o dată discordant cu documentele şi mărturiile vremii. Pietismul faţă de

Nae Ionescu duce la unele impietăţi conjuncturale faţă de mediul în care el a respirat destul de organic şi din care nu poate fi „decupat" spre a-l „ajuta".

să intre în graţiile unei posterităţi suspicioase.

Autoarea urmăreşte şi stadiul imediat al posterităţii lui Nae Ionescu, inventariindu-i atent „Moştenirea materială" (familie, avere, bibliotecă), apoi

1 Volumele anterioare din Nae Ionescu. Biografia apăruseră în 2001 (Editura Universal

Dalsi), 2002 (Editura Acvila) şi 2003 (Editura Istros – Muzeul

Brăilei).

„Moştenirea spirituală" („Şcoala de filosofie a lui Nae Ionescu", cu prelungiri până în ziua de azi), chiar dacă n-au putut fi trecuţi în revistă decât principalii săi discipoli sau proximi (de la un M. Eliade şi un C. Noica la un M. Şora sau un Al. Dragomir).

Dintre cărţile despre Nae Ionescu – încă puţin numeroase şi destul de inegale – se mai merită menţionate măcar două: Isabela Vasiliu-Scraba, Metafizica lui Nae Ionescu, Editura Star Tipp, Slobozia, 2000, şi Romina

Surugiu, Dominante filosofice în publicistica lui Nae Ionescu. De la „Logos".

la „Cuvântul", Editura Paideia, Bucureşti, 2008. În materie de detractare, se poate cita, ca studiu de caz, Marta Petreu, Diavolul şi ucenicul său: Nae

Ionescu – Mihail Sebastian, Editura Polirom, Iaşi, 2009. După cum se vede, bărbaţii rămân în continuare datori…

«AL DRACLT NAE!»

Cer iertare, din capul locului, pentru acest titlu nu tocmai potrivit cu memoria marelui profesor şi gânditor creştin. M-a obsedat însă această exclamaţie a unui prieten, cu atât mai sinceră şi mai semnificativă cu cât nu venea din partea unui „năist". În felul ei, ea circumscrie totuşi de minune o anume

„Stare de fapt", la care mi-am propus să mă refer, pe scurt, în cele ce urmează.

Despre Nae Ionescu a circulat multă vreme (şi circulă încă) legenda că ar fi fost un mare afemeiat (ceva asemănător cu imaginea vulgară despre Eminescu, pe care eforturile biografilor documentaţi abia de au reuşit s-o mai estompeze). Considerat irezistibil la modul diabolic, Nae Ionescu s-a instalat în conştiinţa aculturală a multora ca un soi de Lică Sămădăul în straie de filosof, fascinând nevestele protipendadei bucureştene, spre disperarea câte unui Ghiţă mai rafinat şi spre deliciul bârfitorilor mondeni…

Pe acest fond aperceptiv, creat încă din timpul vieţii controversatului personaj, modul pătimaş cu care doamnele continuă să se raporteze la el chiar şi în posteritate vine ca o confirmare a unui

destin. Viu sau mort, „Nae" polarizează pasiunile; doamnele îl iubesc sau îl urăsc psihanalizabil, îl vor numai al lor, îl bârfesc sau îl răsfaţă. Ce-i drept, spre deosebire de

Eminescu, a cărui masculinitate postumă a căzut mai ales în lotul domnişoarelor romanţioase, „Nae" stă mai degrabă în vederile doamnelor trecute de prima tinereţe… în orice caz, el rămâne viu nu doar prin farmecul, ascuţimea şi chiar actualitatea discursului său filosofic sau gazetăresc, ci şi prin acest interes feminin aproape devorator, de natură să trezească (la modul

„Principial") invidia bărbaţilor în carne şi oase, care ajung să exclame, nu tocmai creştineşte, asemenea prietenului meu: „Al dracu' Nae!"

Astăzi, cel puţin atât cât transpare din presa literară, destinul postum al Profesorului (majuscula este a pietăţii feminine) este un fel de coardă întinsă, de la stânga la dreapta, între contestaţiile încăpăţânate de tip Marta

Petreu (v. România literară, mai ales nr. 49 – 50/1994, pp. 16 – 17) şi apologiile geloase de tip Dora Mezdrea (v. România literară, nr. 31/1997, pp. 14 – 15), toate ostentativ de „exacte". În ultima vreme, cea mai mare imprudenţă a unui bărbat este „să se bage" în această afacere tot mai sever circumscrisă; dacă o face, atunci riscă să fie calificat (ca subsemnatul) drept „malefic".

şi „primejdios" în… „durata lungă" a istoriei! D-l Alex. Ştefănescu, care a crezut că-şi poate permite să scrie neamendat despre „Un filosof în rolul de bărbat" (România literară, nr. 26/1997, p. 4), o ştie şi dumnealui. Bărbaţii se pot ocupa nestânjeniţi, dacă vor, cu de-alde Mihail Sebastian, pentru care nicio doamnă, pe cât se vede, nu se mai omoară cu firea…

Oare cum o privi Nae Ionescu, de acolo de unde e, o posteritate atât de preponderent feminină şi pasională? S-o simţi maternal ocrotit, bărbăteşte flatat sau filosoficeşte jenat? O aştepta, poate, şi interesul unei generaţii mai virile? Prietenul meu şi-l imaginează mai degrabă nepăsător („nemuritor şi rece"), susţinând că aceasta e mai mult problema noastră decât a legendarului răposat. Când zice: „Al dracu' Nae!", se deplânge pe sine şi pe noi toţi… (Menţionez că prietenul meu

– cândva un admirator discret al d-nei Ana

Blandiana – nu le cunoaşte personal nici pe d-na Marta Petreu, nici pe d-na

Dora Mezdrea, nici pe d-na Anca-Irina Ionescu, nici pe d-na Isabela Vasiliu-Scraba etc.; n-are habar nici de Mistica englezoaicei Evelyn Underhill tradusă de d-na Laura Pavel, nici de memoriile Martei Bibescu sau Celle

Delavrancea, iar scrisorile Elenei-Margareta Fotino – „Urâţică, dom'le!" – abia a început să le citească. De aceea, trebuie s-o mărturisesc, sunt tentat să-i reproşez un naiv apriorism…).

LUCIAN BLAGA (1895 – 1961)

LUCIAN BLAGA ŞI CREŞTINISMUL

I

Epoca interbelică românească se caracterizează, în plan spiritual, prin fericita întâlnire dintre cultură şi creştinism. „Explozia" culturală fără precedent s-a săvârşit pe fondul unei renaşteri a spiritului ortodox, dovedind că presupusa incompatibilitate între valorile credinţei şi valorile creaţiei este o simplă prejudecată a modernismului iconoclast.

Pentru noi, „redescoperirea" ortodoxiei a echivalat cu o rodnică adâncire a tradiţiei naţionale (la tendinţele catolicismului către un universalism abstract, ortodoxia a căutat să răspundă printr-un universalism concretizat în forme naţionale, cu un simţ acut al firescului şi al organicului). Semnificativă rămâne trecerea de la tradiţionalismul „chtonian" al semănătorismului la tradiţionalismul „uranian" al gândirismului: „Semănătorul a avut viziunea magnifică a pământului românesc, dar n-a văzut cerul spiritualităţii sale. […] Peste pământul pe care din Semănătorul am învăţat să-l iubim, noi vedem arcuindu-se coviltirul de azur al Bisericii Ortodoxe" (Nichifor

Crainic, „Sensul tradiţiei"). Creştinismul ortodox – afirmă acelaşi autor – „e tradiţia eternă a Spiritului care, în ordinea omenească, se suprapune tradiţiei autohtone" (art. cât.). Această întrepătrundere între factorul etnic îi factorul creştin – sinteză de „sânge" şi „spirit", expresie particulară a armoniei „teandrice" – a fost temeiul complexei mişcări gândiriste, formă îndrăzneaţă de neobizantinism românesc,

replică naţională şi ortodoxă la diferitele „spiritualisme" occidentale ale vremii (guenonismul, neotomismul, „existenţialismul creştin" şi, nu în ultimul rând, o anumită latură a expresionismului). Pentru a denumi această mişcare cultural-religioasă (ce numai tangenţial a avut şi un caracter politic „de dreapta"), s-a încetăţenit mai ales termenul de „ortodoxism" (eticheta sub care George Călinescu a tratat-o, cu destulă neînţelegere, în Istoria... lui). Termenul este însă prea larg şi se potriveşte mai degrabă ansamblului manifestărilor naţional-creştine ale epocii, care nu s-au redus la „gândirismul" propriu-zis. Sub eticheta de

„Ortodoxism" mai încap cel puţin încă două „curente" de epocă: şcoala lui

Nae Ionescu (persiflată de Şerban Cioculescu cu denumirea de „trăirism", pe care „năiştii" de astăzi tind să o ia de bună!) şi legionarismul (în ipostaza năzuită de întemeietorul lui, Corneliu Zelea Codreanu: aceea de „şcoală spirituală" altoită pe tradiţia ascetică şi eroică a creştinismului). Toate acestea sunt manifestări spirituale sau politice incontestabil înrudite, întretăindu-se adesea, dar care nu trebuie confundate. „Ortodoxismul" (fac abstracţie aici de întrebuinţările peiorative ale cuvântului1) este numitorul lor comun, niciuna dintre ele neputându-l monopoliza; de aceea, ar fi de preferat, pentru fiecare caz în parte, să sprijinim termenul generic cu câte un atribut particular: ortodoxism gândirist, ortodoxism naeionescian, ortodoxism legionar.

Întreaga epocă a fost obsedată de definirea „specificului naţional"; mai toţi marii filosofi şi eseişti ai vremii – de la cei mai vârstnici, din generaţia lui Nicolae Iorga (un Constantin Rădulescu-Motru sau un Simion Mehedinţi), trecând prin generaţia medie (cea a lui Nichifor Crainic, Nae Ionescu şi Lucian Blaga însuşi), până la cei mai tineri, din generaţia lui Mircea Eliade (un Mircea Vulcănescu sau un Constantin Noica) – asociază, în diferite grade şi din diferite perspective, ortodoxia cu românismul. Spre sfârşitul perioadei, teologul Dumitru Stăniloaie va publica chiar un volum intitulat

Ortodoxie şi românism, încercând să sintetizeze, dintr-un unghi de vedere strict teologic, două decenii de discuţii în jurul acestui

subiect. Mai toţi cad de acord (şi nimeni n-a putut aduce contestaţii serioase) că dacă ortodoxia se poate defini în afara românismului, românismul nu se poate defini integral în afara ortodoxiei.

Cu toate acestea – şi aici stă interesul şi performanţa epocii – viziunile asupra acestui raport, pe cât de incontestabil, pe atât de inefabil, sunt de o mare diversitate, aşa cum sunt şi personalităţile „catalizate" de acest nou spiritualism, mişcându-se fascinant între teologie şi filosofie, între metafizică şi artă, între ştiinţă şi eseu, între formele apusene şi duhul răsăritean, între „mărturiile" trecutului şi „aventurile" prezentului, cu un magnific elan creator şi iscoditor. „Noua generaţie" românească părea cu precădere hotărâtă (dar şi hărăzită) să aducă României Mari „a doua neatârnare" (metafora este a lui Nichifor Crainic): după independenţa politică, pe cea

1 Adesea, „ortodoxismul" este considerat drept o ipostază osificată şi chiar pervertită a

Ortodoxiei, în felul în care „tradiţionalismul" este receptat ca o fundătură a adevăratei

Tradiţii (într-o formulare foarte generală: sacrificarea „spiritului" de dragul „literei").

Această discuţie pare însă uneori mai degrabă „o ceartă de vorbe" (reflex al frondei mai generale faţă de inflaţia – ismelor în cultura modernă).

spirituală. Nevoiam „europeni" în toată puterea cuvântului, dar cu chipul nostru inconfundabil, nu cu „creierii spălaţi" (aşa cum ni se propune în mod curent astăzi).

Până la urmă totul s-a prăbuşit, printr-o mare neşansă istorică, în prăpastia comunismului ateu şi materialist. Astăzi însă, ridicându-ne de pe prundul ei nămolos, nu e neavenit să vedem în „ortodoxismul" interbelic un cosibil temei al regăsirii noastre de sine, reactivându-ne şi armonizându-ne energiile creatoare pe linia tradiţiei creştine româneşti (fără s-o pervertim prin superficialitate sau prin exces şi fără a-i contesta alternativele). Iar dacă nu putem deocamdată să rodim la înălţimea celor de odinioară, să căutăm măcar a-i înţelege şi prezenta corect, chiar admiţând că – aşa cum pretind

— Nu – nu ne mai putem recunoaşte întru totul în ei.

II

Lucian Blaga, probabil cel mai împlinit gânditor român, nu poate fi redus la acest context, dar nici nu poate fi înţeles în afara lui. Fără a fi stat în fruntea unei „şcoli", ca Nae Ionescu, sau în fruntea unei „grupări", ca Nichifor

Crainic, Blaga a fost totuşi, alături de aceştia doi, unul dintre directorii de opinie ai epocii (dacă nu sub aspect politic, în orice caz sub aspect cultural-artistic). Nefiind nici teolog propriu-zis, nici apologet filosofic al ortodoxiei, el a fost totuşi puternic marcat, atât în filosofie, cât şi în artă, de problematica şi sensibilitatea creştină, mai ales în varianta lor răsăriteană.

Creştinismul şi ortodoxia lui Blaga se află în situaţia derutantă de a fi trimit, de-a lungul timpului, atât afirmări cât şi infirmări violente. După e la început l-au primit cu entuziasm, ca pe unul „de-al lor", ortodoxiştii mai cu seamă cei de formaţie teologică) au sfârşit prin a-l ataca făţiş şi chiar sistematic (cazul Dumitru Stăniloaie), cu rare excepţii (cum a fost aceea a lui

Nichifor Crainic însuşi, care, deşi nu putea fi de acord cu multe „temerităţi".

teoretice ale filosofului, a evitat să-l atace public şi să se pronunţe categoric asupra lui, chiar şi după ce Blaga, rupându-se de gândirişti, l-a tratat cu poate nemeritat de dure accente pamfletare). În contextul politico-ideologic de după 1945 (de care nici astăzi nu ne putem considera pe deplin emancipaţi, aşa cum o dovedesc rechizitoriile ideologice de tip Marta Petreu), Blaga a fost atacat încă mai radical (iar o vreme chiar scos din circuitul oficial al valorilor publice), tocmai sub acuzaţia că ar fi fost... „mistic" şi „obscurantist", promotor al „ideologiei reacţionare a ortodoxismului"! Pentru ca mai târziu, când vremurile se mai îmblânziseră, să nu lipsească nici încercările forţate de a fi parţial anexat „gândirii progresiste" a materialismului ateu (cazul

L Tănase)! Prin urmare, se naşte întrebarea: care au fost, de fapt, judecate cu seninătate, dincolo de extreme, raporturile lui Blaga cu creştinismul în general şi cu ortodoxia în special?

Fecior de preot ortodox din Ardeal şi copilărind în universul

satului tradiţional (pe care-l va elogia cu atâtea prilejuri mai târziu, mai ales pentru sensibilitatea-i metafizică şi pentru deschiderea spre mit), s-ar zice că

Blaga a avut, din capul locului, „pecetea" creştină, deopotrivă bisericească şi folclorică.

La o privire mai atentă, lucrurile nu sunt atât de simple. Isidor Blaga, aşa cum ni-l atestă mărturiile, era un preot ortodox destul de atipic: funcţionar corect al altarului, dar lipsit de entuziasm, avea o gândire mai degrabă pozitivistă, iar modul lui de viaţă nu era tocmai cel al unui om evlavios.

Chiar educaţia pe care a dat-o propriilor copii a fost una fundamental laică, ghidându-se mai degrabă după principiile, valorile şi metodele raţionalismului şi eticismului de origine germană. Modestele lui preocupări culturale ne arată un intelectual atras mai mult de abstracţiunile filosofice, de noutăţile civilizaţiei tehnice şi, contextual, de viaţa politică. De la tatăl său, micul Lucian nu putea învăţa decât o anume deferenţă faţă de creştinism şi religie în general, fără vreo „patimă" confesională. Mai târziu, el va ajunge, pe cale livrescă, la o înţelegere mai profundă a ortodoxiei decât o putuse avea părintele Isidor.

Nici cu „orizontul" satului tradiţional nu trebuie să exagerăm (în ce priveşte strict creştinismul ortodox). „Creştinismul folcloric" este adeseori divergent faţă de cel teologic şi bisericesc, mai ales într-o zonă de interferenţe şi agresiuni confesionale cum a fost – şi este încă – Ardealul. „Religiozitatea".

populară este puternic contaminată de reminiscenţe magico-mitologice; neţinute în frâu de Biserică, adică de o conştiinţă teologică, ele pot genera cu uşurinţă sincretisme eretice sau alunecări sectariste. Din mentalitatea folclorică tradiţională, experimentată pe viu, lui Blaga poate să-i fi rămas o anume fascinaţie (ulterior potenţată cultural) faţă de „fire", de „cosmos".

şi de „taină" în general, fără vreo legătură necesară cu „dreapta credinţă".

Această „moştenire" va fi fost fructuoasă şi relevantă mai degrabă pentru poetul expresionist decât pentru gânditorul creştin. Ea

poate fi considerată, într-adevăr, drept „fondul originar" al unei sensibilităţi lirico-metafizice de tip neoromantic, indiferentă (şi chiar refractară) la orice rigoare teologică şi confesională.

Studiile teologice pe care le va face (strângând din dinţi) mai târziu, în anii primului război mondial, cu scopul mărturisit de a scăpa de recrutare (sugestia venise de la unul dintre fraţii săi mai mari, ce experimentase direct coşmarul frontului), nu vor face din el un teolog. Imediat ce contextul îi îngăduie, răsuflă uşurat şi se dedică filosofiei şi chiar ştiinţelor exacte.

La Viena se va apropia de ideologia şi arta expresionistă şi, sub influenţa

„Catalizatoare" a culturii germane, va căuta să-şi găsească nota personală pe fondul mai general al unei specificităţi etnice de coloratură creştin-ortodoxă.

Nu din vreo autentică trăire religioasă, ci din raţiuni artistice şi teoretice va ajunge Blaga să se aplece mai îndeaproape asupra creştinismului ortodox, integrându-se de altfel, pe o cale personală, în contextul spiritual al epocii.

Cinstit cu sine şi cu ceilalţi, el nu va face niciodată pe teologul, nici nu-şi va ascunde scepticismul religios sau dezaprobarea pentru orice formă de

„Fundamentalism". El rămâne la o cordială receptare culturală a religiei, ceea ce implică libertatea faţă de dogme, speculaţia originală, evaziunea conceptuală, precum şi refuzul oricărei „angajări".

De pe aceste poziţii s-a apropiat Blaga de tabăra ortodoxistă, în care a avut prieteni destul de înţelegători (Nichifor Crainic, Alexandru Busuioceanu, pictorul Tase Demian, mai târziu Vasile Băncilă etc.). A fost prezent în paginile revistei Gândirea vreme de 20 de ani (1921 – 1941) şi nu pare a-l fi neliniştit deloc orientarea pe care Crainic o va da revistei după 1926. Multe dintre marile lui pagini filosofice sau literare, înainte de-a apărea în volum, sunt tipărite (şi uneori comentate) în Gândirea. Revista găseşte prilejul de a-l omagia cu generozitate, dedicându-i două numere de-a lungul deceniului al patrulea (1934, 1938). În special numărul din decembrie 1934 cuprinde cele mai judicioase şi mai profunde aprecieri de care Blaga

s-a bucurat în acea perioadă (Tudor Vianu îl prezenta ca poet, Dragoş Protopopescu ca dramaturg, Ion Brucăr ca metafizician, Vasile Băncilă ca eseist, iar Nichifor

Crainic îi schiţa un portret memorabil, numărându-l printre întemeietorii şi promotorii de bază ai ortodoxismului gândirist). Cea mai subtilă carte ce i-a fost închinată – Lucian Blaga, energie românească (1938) – va veni tot de la un gândirist: Vasile Băncilă. Lui Blaga contextul îi convenea (şi ca orientare generală, dar îndeosebi ca satisfacere a orgoliului personal). Să menţionăm că el a simpatizat, într-o vreme, şi cu ortodoxismul politizant al Legiunii

Arhanghelul Mihail, purtându-i o certă admiraţie lui Corneliu Codreanu (până la a-i dedica una dintre piesele sale); nu s-a angajat în „lupta legionară" („Fiu al faptei nu sunt…"), dar a avut printre legionari destui prieteni apropiaţi, unii şi colaboratori ai Gândirii. Altminteri, prudent, Blaga a evitat să facă prea mult caz de crezul său „naţionalist", chiar dacă acesta trebuie să fi fost extrem de nuanţat (se cade avută în vedere nu doar „distanţarea" lui culturală, dar şi cariera lui diplomatică de până în 1937). E grăitor că aceste simpatii legionare, fie şi ponderate, nu l-au împiedicat să aibă un adevărat cult, bunăoară, pentru personalitatea unui Nicolae Titulescu…

Mult discutata ruptură a lui Blaga de mişcarea gândiristă nu s-a datorat, cum au speculat unii contemporani sau critica marxistă de mai târziu (şi cum el însuşi, la un moment dat, a fost tentat să lase să se creadă), unor divergenţe „politico-ideologice" ireductibile, cât orgoliului său lezat.

Nu „pronazismul" lui Crainic (discutabil, de altfel, la autorul asprului rechizitoriu antinazist „Rasă şi religie", inclus în voi. Puncte cardinale în haos), nici „prolegionarismul" altor colaboratori şi chiar lideri ai grupării gândiriste, nici autohtonismul ortodox militant al revistei (cu care se împăcase de minune până atunci) nu i-au determinat reacţia, ci critica pe care Dumitru

Stăniloaie (ce-i drept, nu fără asentimentul tacit al altora) a făcut-o unor puncte vulnerabile ale sistemului său filosofic (Poziţia domnului Lucian Blaga faţă de creştinism şi ortodoxie), nu din dorinţa unui atac personal, cât în încercarea de a preveni anumite devieri

dogmatice pe care voga intelectuală a „blagianismului" ameninţa să le genereze chiar în mediile teologice.

Părintele Stăniloae putea invoca, de altfel, responsabilitatea teologului oficial (era pe atunci director al Telegrafului român şi rector al Academiei

Teologice Andreiane din Sibiu).

Ruptura de Gândirea nu s-a produs brusc, în 1940, cum se afirmă în mod curent; în acel an aflăm numai originea viitorului divorţ (Dumitru Stăniloaie începuse deja publicarea treptată – în Telegraful român – a viitoarei sale cărţi anti-Blaga), ce s-a produs efectiv şi definitiv abia în 1942 (când cartea teologului sibian va apărea în volum, adusă la zi, cu ecouri favorabile în mediile gândiriste). În 1940, Blaga îl susţine fără rezerve pe Nichifor Crainic la primirea acestuia în Academie (luna mai), iar semnătura îi va apărea în

Gândirea şi-n 1941.

E drept că apoi, scoţând în 1943 revista filosofică Saeculum, are nedrepte şi reprobabile răbufniri nu doar împotriva părintelui Stăniloaie (pamfletul

„De la cazul Grama la tipul Grama"), dar şi împotriva lui Nichifor Crainic (pamfletul „Săpunul filosofic", greşit interpretat de unii critici comunişti ca un atac împotriva profesorului Nae Ionescu, mort demult la acea dată şi cu care Blaga n-a avut nicicând vreo polemică deschisă). Gestul lui Blaga e regretabil, pentru că Nichifor Crainic nu-l „atacase" niciodată (şi nu-l va ataca nici după aceea, nici măcar în Memoriile postume, ştiind să-i ierte

— Cum nu iertase altora – „ieşirea" din 43). Dar Blaga îl stigmatiza deopotrivă şi pe bătrânul filosof raţionalist Constantin Rădulescu-Motru (rebotezat cinic „Constantin Mortu'", se pare că pe urmele lui Nae Ionescu), care-i criticase profesoral, din altă perspectivă, ideile filosofice, ba chiar crezuse a-l fi „concurat" prin cartea Românismul sau catehismul unei noi spiritualităţi (a se vedea pamfletul „Automatul doctrinelor"). De unde rezultă destul de limpede, credem, că nu o anume apartenenţă politică sau spirituală îl deranja pe Blaga la cineva, ci faptul însuşi de a-i fi criticat teoriile sau de a-i fi relativizat, fie şi indirect, personalitatea creatoare. Conştiinţa legitimă

a propriei valori a alunecat adeseori la Blaga în „narcisism”, ducând la reacţii caustice şi radicale (multe astfel de situaţii sunt expuse în ampla monografie alcătuită de istoricul literar Ion Bălu).

III

Elementele creştine (adesea cu vădită tentă ortodoxă) sunt destul de numeroase atât în poezia şi teatrul lui Blaga, cât şi în filosofia şi eseistica lui. Nu ne propunem aici nici inventarierea, nici discutarea lor analitică, interesându-ne doar problema de principiu. Blaga e profund îndatorat creştinismului în genere şi, în mod deosebit, teologiei mistice răsăritene, din care preia pro domo multe teme, motive şi argumente. El le tratează întotdeauna într-un mod liber, creator, abătându-le adesea de la sensul lor originar. E un fel de valorificare culturală a creştinismului, negreşit rodnică pentru discursul filosofic sau artistic. Privit însă dinspre teologie, care nu se poate dispensa totuşi de rigorile şi responsabilităţile ei, demersul nu mai este la fel de digerabil.

Pornind de aici trebuie înţeleasă atitudinea lui Dumitru Stăniloaie (nu-l mai trec la socoteală pe obscurul Gh. Iftimie, ce în Lucian Blaga şi creştinismul românesc a căutat să-l imite inabil pe ilustrul său contemporan), cu care Blaga fusese altminteri în bune relaţii mai înainte. Două sunt volumele blagiene ce au determinat cu precădere reacţia fermă a teologului: Religie şi spirit şi Diferenţialele divine. Ceea ce l-a afectat foarte mult pe Blaga a fost faptul că Dumitru Stăniloaie nu s-a rezumat la a evidenţia incompatibilitatea unor teorii de-ale sale cu creştinismul şi ortodoxia, căci el însuşi era conştient de ea şi avertizase adesea asupra perspectivei sale ne-teologice, ci că, pornind de aici, teologul a dovedit, uneori chiar cu instrumentar filosofic, şubrezenia unor concepte sau construcţii teoretice, ce-i leza, de fapt, întregul sistem (de care era aşa de mândru). Se pot cita, în acest sens, mai ales capitolele „Religie şi stil” şi „Cosmologia domnului Lucian Blaga”.

Principalele reproşuri aduse lui Blaga sunt negarea originii dumnezeieşti a religiei (deci a revelaţiei divine), pe care-o supune determinărilor stilistice abisale din subconştientul omenesc (subordonând-o deci sferei mai largi a culturii, ca simplă plăsmuire a

geniului natural), relativizarea ideii de divinitate prin straniul „mit filosofic" (cu valenţe fataliste şi panteiste) al

Marelui Anonim, precum şi oscilaţiile sau contradicţiile sale cu privire la raportul (necontestat) dintre ortodoxie şi românism (a se vedea mai ales capitolul iniţial al cărţii, intitulat chiar „Românism şi Ortodoxie"). Autorul are dreptate să conchidă, din punctul lui de vedere: „D-l Blaga procedează cu religia ca unul care sugrumă pe cineva spunându-i cuvinte de mângâiere".

ed. 1942 – p. 37; ed. 1992 – p. 33).

Părintele Stăniloae stă în faţa noastră cu dreptul şi dreptatea (dumnezeiesc-obiectivă) a Credinţei; filosoful şi artistul Blaga ni se înfăţişează cu dreptul şi dreptatea (omenesc-subiectivă) a Creaţiei. Înţelept ar fi să le facem loc deopotrivă în conştiinţa noastră, judecându-l pe fiecare în sistemul său de referinţă. E loc, sub cerul unui creştinism viu, atât pentru marile adevăruri, cât şi pentru marile închipuiri. Teologia şi cultura trebuie să înveţe să coexiste neantagonic, azi mai mult decât ieri, în echilibrul complex al unei spiritualităţi moderne. De aceea, mai rezonabilă ni se pare, retrospectiv, poziţia medie pe care au ştiut să se aşeze, faţă de aventurile speculative ale poetului-filosof, un Nichifor Crainic sau un Vasile Băncilă, altminteri mari misionari ai ortodoxiei. Prin chiar „duhul" ei, ortodoxia este „tolerantă" şi

„Integratoare", dăruindu-şi lumina tuturor, după măsura fiecăruia.

Cum am căutat să arăt şi cu alt prilej1, există trei ipostaze fundamentale ale cugetătorului în raport cu religia (şi ele au fost toate prezente în bogatul peisaj spiritual al României interbelice): teologul (tipul Nichifor Crainic sau

Dumitru Stăniloaie), filosoful religios (tipul Nae Ionescu sau Mircea Eliade)

şi metafizicianul (tipul Lucian Blaga sau Constantin Noica). Teologul se ţine în afara „cercului vicios" al filosofiei; el subordonează raţiunea supraraționalului asumat prin credinţă, mişcându-se smerit în liniile de forţă ale tradiţiei dogmatice, dincolo de orice „aventură" a gândului autonom. Filosoful religios, în speţă gânditorul creştin, mult

mai tributar raţiunii, simte şi el nevoia de a se raporta la un absolut revelat, faţă de care se mişcă însă nedogmatic, permiţându-şi libertatea intelectuală a unor interpretări „originale". Metafizicianul, în fine, este un filosof radical, care se măsoară raţional cu absolutul, având grijă, din scrupul sau din orgoliu, să se delimiteze de religie în demersurile sale, ba chiar să facă abstracţie complet de ea. Teologul nu face altceva decât să „administreze" o sumă de adevăruri veşnice, permiţându-şi să încerce cel mult o mai limpede formulare a lor sau o mai sistematică ordonare; filosoful religios reinterpretează personal adevărurile revelate sau presupusele consecinţe filosofice ale acestora, pe când metafizicianul îşi proclamă exclusivist propriile adevăruri. E oarecum nelegitim să-l judeci pe teolog cu măsuri filosofice, ca şi pe filosof cu măsuri teologice, chiar dacă problematica lor se suprapune adesea. Or, Blaga stă, în ipostaza sa de gânditor, pe muchia dintre metafizica autonomă (spre care a năzuit) şi filosofia religioasă (cu care a cochetat), pe una dintre înălţimile fascinante ale culturii noastre moderne, fără vocaţie teologică, dar poate mai aproape de Dumnezeu decât îl putem noi judeca.

1 A se vedea, chiar în acest volum, textul intitulat „Pentru dreapta înţelegere a lui Nae Ionescu".

DANUL SANDU TUDOR (1896 – 1962)

SANDU TUDOR

ÎN PRAGUL CANONIZĂRII

Sandu Tudor este de mai multă vreme propus spre canonizare, nu atât ca poet religios sau ca animator al „Rugului Aprins" 1, cât ca martir ai dreptei credinţe în vremea prigoanei comuniste. Hărţuit permanent de Securitate şi arestat în mai multe rânduri, chiar după ce intrase în cinul monahal şi se retrăsese în inima Rarăului, el a dispărut fără urmă în temniţa de la Aiud, actul oficial al decesului fiind încheiat la 17 noiembrie 1962, fără să se ştie locul unde a fost îngropat. O ultimă fotografie ni-l înfăţişează slab şi hieratic, cu privirea de-o adâncime şi blândeţe nelumească, cu barba atârnându-i albă pe piept – un om prefăcut în icoană. Aşa îl evocă, înfiorat, şi părintele Adrian Făgeţeanu (1912 – 2011), marele înduhovnicit, supravieţuitor al

prigoanelor şi, la rândul său, arzător în flacăra nemistuită a „Rugului Aprins” 2.

Sunt voci – bisericeşti şi nebisericeşti – care cârtesc însă împotriva memoriei sale, şi mai ales împotriva posibilei sale treceri în rândul Sfinţilor Mărturisitori.

I se impută, bunăoară, o tinereţe cam intempestivă, aventuroasă şi boemă. Petre Pandrea3 îşi aminteşte câtă antipatie reciprocă era între el şi

Maica Mihaela (Marieta Iordache, sora „bădiei” Iordache Nicoară, ea însăşi moartă în temniţa de la Ciuc, în 19634), care-l socotea un dandy al anilor

’30 şi, deci, un impostor în haină monahală, retras la Rarău mai mult de

1 Cf. Între altele, Pr. Constantin Jinga, Ieroschimonahul Datul Sandu Tudor. Omul şi opera, Editura Christiana, Bucureşti, 2005 (colecţia „Corifeii Rugului Aprins”) – deşi cu lipsuri (inerente oricărui început), singura monografie serioasă despre Sandu Tudor apărută până acum.

2 Cf. vol. colectiv Părintele Adrian Făgeţeanu şi crucea Rugului Aprins. Omagiu la un secol de la naşterea sa, Editura Lumea Credinţei, Bucureşti, 2012.

Cf. „Profilul Micaelei, substareţa Vladimireştilor”, în Memoriile mandarinului valah, Editura Albatros, Bucureşti, 2000.

1 Vezi mai jos.

teama comuniştilor decât din considerente duhovniceşti. Alţii îi evocă (şi îi impută) firea dificilă, aproape ţâfnoasă, care-l prefăcea într-un interlocutor imprevizibil şi incomod, de o subiectivitate agresivă, insuportabil chiar şi atunci când avea dreptate. Nu lipsesc nici cei care să-i facă o vină din faptul că s-a călugărit prea târziu, după ce „şi-a făcut de cap” o viaţă întreagă, pendulând derutant între dreapta şi stânga, în ordinea politică, şi între cultură şi religie, în ordinea spirituală1. Mai mult decât atât, un profesor de teologie trecut nu demult la cele veşnice (drept care nu-i mai amintesc nici numele, nici petele biografice) nu s-a dat înapoi să-l califice pe el drept eretic, iar

„Rugul Aprins" ca pe o grupare de tip sectant, chiar dacă pe acolo a trecut mai toată „floarea" teologiei şi duhovniciei româneşti contemporane!

Lăsând la o parte stupizenia infamă a celei din urmă acuzaţii (pentru

„Sectologul" respectiv, de altfel, toată inteligheţia creştină românească stă sub semnul ereziei, de la Nae Ionescu la Petre Ţuţea şi de la Sandu Tudor la Ioan Alexandru, nefiind cruţaţi nici cei în viaţă la data apariţiei cărţii, precum maestrul Sorin Dumitrescu şi chiar… părintele Galeriu!), există o doză de adevăr în cele de mai sus. Chiar şi după ce s-a orientat sincer spre mistică şi spre Ortodoxie (primul lui Acatist, închinat Sfântului Dimitrie

Basarabov, deşi tipărit abia în 1942, datează din 1927), Sandu Tudor a fost, încă mulţi ani, un personaj atipic şi contradictoriu. Desăvârşirea nu este aproape niciodată un dar instantaneu: omul viu suie treptele ei pe rând şi anevoie, mai repede sau mai încet, mai lin sau mai contorsionat, ba uneori chiar prăbuşindu-se şi luând-o de la capăt. Este de-a dreptul necreştineşte să judeci un om numai după o fază sau numai după un aspect al vieţii lui:

creştinismul este religia păcătosului chemat la îndreptare, a iertării şi a răbdării, a dragostei prisositoare şi a dreptei cumpăniri.

Da, fără să fie propriu-zis un ticălos, Sandu Tudor, mai ales în prima tinereţe, a fost un ins pătimaş şi oscilant. Câţi Sfinţi n-au străbătut însă un traseu asemănător, ba chiar şi mult mai sinuos? Şi ce vorbă e asta, că s-a călugărit prea târziu?! Un N. Steinhardt, de pildă, călugărit cu doar vreo nouă ani înainte de moarte2, este pentru asta mai puţin monah?! Sau ce discuţii mai încap în faţa jertfei pentru Hristos? Sfârşitul mucenicesc spală şi păcatele mireneşti (vezi cazul Constantin Brâncoveanu, ca fiind cel mai la îndemână), darămite pe ale unuia care a pătimit în haina monahală, după

1 Pentru poziţia ideologică şi intelectuală a lui Sandu Tudor înainte de 1940, lămuritor este, de pildă, volumul antologic de articole intitulat editorial Universalism românesc, ediţie îngrijită şi prefaţă de Marius Vasileanu, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013 (inaugurând colecţia „Arhiva Rugului Aprins").

2 Vezi mai jos.

ani de asceză şi meditaţie, anume pentru credinţa lui – de care nu numai că nu s-a dezis, dar pe care a mărturisit-o până la capăt, prin scris şi prin viu grai, trăgând după el alte zeci şi sute de conştiinţe, în epoca cea mai ostilă spiritualităţii din toată istoria românească şi europeană.

A pune la îndoială o astfel de viaţă încununată de mucenicie este nu doar nedrept, ci aproape indecent, mai ales când este vorba de oameni – o, cât de mulţumiţi de sine! – care n-au trecut prin niciuna dintre marile încercări ale veacului şi n-au produs, în sfera teologiei sau a culturii, nici echivalentul unui simplu caiet cu note de lectură sau al unui singur condac din miile de pagini rămase de la Sandu Tudor…1

Ieroschimonahului Daniil Sandu Tudor i-ar sta bine să deschidă şirul mucenicilor români din temniţele comuniste recunoscuţi şi cinstiţi ca atare într-o lume ce duce lipsă, înainte de toate, de modele curente de dăruire jertfelnică. Este jenant că până astăzi niciunul dintre „Sfinţii închisorilor".

din România (de la Valeriu Gafencu sau Mircea Vulcănescu până la Daniil

Sandu Tudor sau Mihaela Iordache) n-a ajuns în calendar, când prin alte părţi au fost canonizaţi cu sutele! Mă tem că acesta este semnul cel mai clar că încă n-am ieşit, nici măcar la nivel bisericesc, din lunga şi sinistra paranteză comunistă.

Comunismul, cu toată otrava lui bezbojnică, nu va muri cu adevărat decât atunci când vor începe să retrăiască în inimile şi în conştiinţele noastre cei pe care el i-a ucis pentru credinţa lor în Dumnezeu şi în destinul creştin al neamului românesc.

Daniil Sandu Tudor, în lamura mucenicească a vieţii lui, este parte a acestui pariu românesc cu eternitatea.

1 O parte din ele au fost editate, între 1999 şi 2004, la Editura Christiana din Bucureşti, mai ales în seria intitulată Caiete (din care au apărut patru volume, al cincilea fiind în pregătire), prin strădaniile conjugate ale domnului Alexandru Dimcea (posesor al unui fond inestimabil de manuscrise) şi ale regretatei Gabriela Moldoveanu (în ultimii trei ani de viaţă: maica Hristofora).

VASILE BĂNCILĂ (1897 – 1979)
REDESCOPERIREA UNEI
PERSONALITĂŢI EXEMPLARE

Vasile Băncilă a fost – fără ostentaţie – una dintre marile figuri culturale ale perioadei interbelice. Ne apare cu atât mai surprinzător faptul că, spre deosebire de mulţi dintre contemporanii săi, la care poate fi raportat fără complexe, acest strălucit eseist este astăzi aproape ignorat de publicul mai larg, ba chiar şi de o mare parte a admiratorilor actuali ai tradiţionalismului şi ortodoxismului dintre cele două războaie. Comparat, bunăoară, cu un

Mircea Vulcănescu (cu care are atâtea afinităţi spirituale şi faţă de a cărui operă nu este cu nimic mai prejos), destinul său postum se arată mult mai anevoios, deşi cărţile i-au fost reeditate în egală măsură. Se pare că în conştiinţa mai limpede sau mai obscură a posterităţii, pe Mircea Vulcănescu îl impune mai pregnant nu atât valoarea intrinsecă a operei (care e apreciabilă), cât biografia mai „spectaculoasă", încununată tragic de moartea sa în detenţie, cu acele memorabile vorbe din urmă, covârşind parcă tot ce scrisese sau săvârşise mai înainte: „Să nu ne răzbunaţi!"... Vasile Băncilă are o biografie să-i zicem mai discretă, fără vreo culminaţie memorabilă; de aici, într-o lume grăbită şi adeseori superficială, un interes mai mic în jurul numelui său şi, în consecinţă, mai puţini cititori efectivi. Căci acesta este nodul problemei: deşi reeditat în mare măsură, inclusiv cu textele lui cele mai reprezentative (în frunte cu amplul eseu Lucian Blaga, energie românească, până acum cea mai subtilă analiză a coordonatelor etnice ale blagianismului, pe fondul unei îndrăzneţe filosofii a spiritului românesc1), Vasile Băncilă nu a

1 Vasile Băncilă a început să scrie despre Blaga în 1934: „Cenzura transcendentă" (în Gând românesc) şi „Lucian Blaga eseist" (în Gândirea – numărul din decembrie, închinat lui

Blaga). Autorul Cenzurii transcendente îi scrie în 7 decembrie 1934: „Articolul din Gând românesc e cel mai frumos, cel mai bine gândit studiu ce s-a scris despre opera mea filosofică. Nu mai puţin încântat sunt de cel apărut în Gândirea. Ştii că eu demult te socot ca unul dintre cei doi-trei străluciţi eseişti ai noştri. S-ar putea întâmpla

să ne bagi într-o zi pe toţi în buzunar. Dacă am trăi în acelaşi oraş – sunt sigur că am deveni prieteni foarte ajuns să fie citit cu atenţie şi răbdare; dacă ar fi (fost) citit astfel (şi nu doar ca

„Exeget" al lui Blaga!), altul ar fi (fost) locul ocupat de el în conştiinţa noastră publică. O lectură onestă şi avizată va descoperi negreşit, în opera lui destul de întinsă şi de diversă, reperele unei filosofii creştine încă foarte actuale, întemeiate nu doar pe o erudiţie discretă, dar imensă, ci şi pe o remarcabilă capacitate de observaţie şi analiză a fenomenelor sociale sau spirituale, totul într-un stil seducător şi limpede în acelaşi timp, în care ascuţimea gândului, adâncimea intuiţiei, relevanţa termenilor şi forţa sugestivă a metaforei se topesc laolaltă, amintindu-ne că eseul poate fi, în ceasurile lui de graţie, punct de convergenţă a tuturor virtuţilor cognitive sau creatoare ale culturii.

În eseistul Vasile Băncilă coexistă convingător filosoful, teologul, psihologul, pedagogul, sociologul şi literatul. Gândirea sa este subtil subsumată credinţei, cu o ortodoxie neostentativă, capabilă să se deschidă spre tot şi spre toate fără a-şi pierde temeiurile, împlinindu-se organic la răscrucea dintre religie şi cultură, tradiţie şi modernitate, naţional şi universal. Toate acestea fac din Vasile Băncilă un personaj cultural exemplar, altoit pe o vie conştiinţă românească şi creştină.

De data aceasta, nu o viaţă fascinantă ne provoacă la cunoaşterea operei, ci o operă fascinantă ne trimite spre taina unei vieţi de o rodnică modestie, în căutarea omului ireproşabil care a fost Vasile Băncilă. Un om care a trăit intens măreţia şi declinul generaţiei sale, pe care „teroarea istoriei" nu l-a putut anula şi nici înjosi şi pe care acum, la centenarul naşterii sale [1997], s-ar cuveni să-l reîntâlnim esenţial, fie în ceea ce el a scris despre alţii, fie în ceea ce alţii au scris despre el. Vasile Băncilă a reuşit să întruchipeze în sine, precum sfinţii de odinioară, omul creştin pe care l-a năzuit şi despre care a mărturisit („reontologizarea omului" este una dintre ideile sale directoare:

„Ceea ce trebuie este reîncadrarea omului în realitatea generală, în ontologice cercuri concentrice: societate, natură, transcendent.

Omul modern e obligat să revină la izvoarele lui" 1), devenind, pentru noile generaţii româbuni. Fiindcă avem multă afinitate" (apud Vasile Băncilă, Portrete şi semnificaţii, col.

„Capricorn", Bucureşti, 1987, p. 293). Spre sfârşitul vieţii, Băncilă scria: „Am fost ca două sunete care s-au acordat" (interviu acordat lui I. Oprişan în 1979, inclus în voi. Lucian

Blaga printre contemporani din 1987). Despre lucrarea în discuţie, îi mărturisea lui Bazil

Munteanu (într-o scrisoare expediată la Paris, la 14 iulie 1938): „Nu e o monografie cum se face de obicei. Am încercat să redau un om, un destin, în raport cu esenţele, originalităţile şi semnificaţiile ultime. Totodată, am căutat să dau şi o atitudine filosofică personală, şi una românească".

1 în „Cadru filosofic", articol apărut în Mugurul, XV, 1, 1943 – 44, pp. 5 – 14 (dar scris încă din 1938), pe care autorul însuşi îl considera „o schiţă rezumativă a ideilor şi poziţiilor spirituale pe care le-am susţinut până acum..."

neşti, un model ce nu aşteaptă – în seceta de modele autentice a lumii de azi – decât să fie descoperit şi valorificat până la capăt.

Brăilean, ca şi Nae Ionescu, Vasile Băncilă va fi unul dintre primii discipoli ai acestuia (în 1940, la moartea profesorului, îi va face un portret memorabil, care va fi publicat în fruntea Istoriei logicei din 1941, rămânând până astăzi unul dintre cele mai profunde texte despre personalitatea şi gândirea lui Nae Ionescu1). Ca vârstă, Vasile Băncilă este mai apropiat de marii dascăli ai „noii generaţii" (Nichifor Crainic, n. 1889; Nae Ionescu, n. 1890;

Lucian Blaga, n. 1895) decât de elevii acestora (Mircea Eliade, n. 1907; Constantin Noica, n. 1909; Emil Cioran, n. 1911 etc.). Printre marii săi prieteni, se numără, în afara lui Nae Ionescu, un Nichifor Crainic, un Al. Busuioceanu, un Bazil Munteanu, un Lucian Blaga, un Ion Chinezu, un Grigore

Nandriş etc. Licenţiat în Filosofie (studiile urmate la Bucureşti sunt completate cu o specializare la Paris), îşi începe bogata activitate publicistică în 1924 (desfăşurată paralel cu activitatea didactică: la Şcoala Normală de

Băieţi din Brăila iar apoi din Bucureşti, la Liceul „Mihai Viteazul" şi la clasa Marelui Voievod de Alba Iulia – Regele Mihai I). Este unul dintre colaboratorii constanţi ai Gândirii şi, alături de Nichifor Crainic, principal teoretician al „gândirismului" (cu o viziune culturală poate mai nuanţată decât cea a autorului Nostalgiei paradisului). Colaborează însă la numeroase alte publicaţii ale epocii: Gând românesc, Ideea Europeană, Revista de filosofie, însemnări sociologice, Revista generală a învăţământului, Satul şi Şcoala, Rânduiala lui Ernest Bernea etc. în 1938 i-a apărut unicul volum antum:

Lucian Blaga, energie românească. Contemporanii nu ignorau însă vasta sa operă risipită prin periodice, iar în 1940, în a sa Istorie a filosofiei româneşti, N. Bagdasar (altminteri atât de deosebit ca orientare) scria: „Vasile Băncilă a îmbrăţişat cele mai variate teme, aducând contribuţii interesante în aproape toate domeniile filosofiei. Astfel, metafizica, logica, etica, estetica, pedagogia, sociologia, filosofia culturii sau a religiei îl pot revendica deopotrivă"; cele două caracteristici fundamentale ale activităţii filosofice a lui Vasile Băncilă erau, după părerea autorului, „reflectarea liberă asupra problemelor, emancipată de spiritul de erudiţie […], urmându-şi drumul lui personal, aducând soluţii proprii sau dând sugestii semnificative" şi „transpunerea problemelor

Textul (datat în aprilie) a fost tipărit mai întâi în publicaţia însemnări sociologice, 1/1940.

Încheierea, aparent retoric-convenţională, conţine o anume premoniţie: „Dar poate că această moarte în primăvară [Nae Ionescu a închis ochii pe 15 martie – n. R. C.] a fost şi un simbol. Moartea e o nouă naştere. Una metafizică, dar şi una istorică. Ideile profesorului, dinamismele lui, elevii lui, suferinţa lui, vor fructifica. Odată cu coborârea lui în pământ, nu s-a coborât numai un trup neînsufleţit, ci un germene de viaţă a fost pus, de un destin aspru, în solul culturii noastre".

RĂZVAN codrescu pe care le ia în cercetare pe plan metafizic […], indiferent cărui domeniu aparţin ele" (a se vedea, pentru o ediţie mai recentă, N. Bagdasar, Scrieri, Editura Eminescu, Bucureşti, 1988, unde consideraţiile despre Vasile Băncilă figurează între pp. 184 –

188). Şi N. Bagdasar conchidea: „După Băncilă, filosofia este o sinteză de transcendentalism şi naturalism […] Băncilă însuşi caracterizează viziunea lui filosofică drept «un totalitarism personalizat» sau

«un ontologism care îşi aliază avantagiile umanismului, pus nu pe temeiuri factice de prezumţie umană, ci pe recunoaşterea primatului realităţii generale şi vrerilor ei»" (idee comună, de altfel, lui Nae Ionescu şi „şcolii" sale).

Din păcate, valul de teroare al comunismului îl va lovi în plină efervescenţă creatoare, obligându-l la o îndelungată tăcere. Va continua să scrie, încrezător într-un viitor mai favorabil şi fără a-şi trăda nicio clipă principiile teoretice şi morale. Numele său mai apare prin câteva reviste culturale ale anilor '70, dar esenţialul operei sale este refuzat marelui public. Moare la

82 de ani şi se află înmormântat la cimitirul Mănăstirii Cernica (unde-l vor urma în 1984 soţia sa, iar în 1996 fiica sa, Ileana, ce a vegheat majoritatea reeditărilor de până acum).

Vasile Băncilă începe să fie retipărit semnificativ abia în 1987, când îi apare, sub egida „Revistei de istorie şi teorie literară" (col. „Capricorn"), volumul de eseuri Portrete şi semnificaţii (ediţie îngrijită şi adnotată de Ileana

Băncilă, cu o prefaţă de Zoe Dumitrescu-Buşulenga). Volumul cuprinde

20 de texte cu caracter mai mult evocator şi mai puţin teoretic, precedate de un remarcabil eseu „Despre eseu" (text care s-ar cuveni să figureze astăzi în manualele de liceu, în fruntea capitolului despre eseistica interbelică) 1.

Din 1993, opera sa este editată sau reeditată în mod susţinut, ţinându-se seama, în mare, de indicaţiile sale testamentare. La Editura Marineasa din

Timişoara (ce a deschis generos calea restituirii lui Vasile Băncilă) au apărut trei volume de Aforisme şi paraaforisme (1993, 1994 şi 1996), o nouă ediţie (cu importante adaosuri) din Lucian Blaga, energie românească (1995) 2 şi volumul intitulat Semnificaţia Ardealului (1997). La Editura Anastasia din

Bucureşti i-au apărut până acum trei titluri: Iniţierea religioasă

a copilului (ediţia a doua – 1996; prima fusese scoasă, în condiţii mai modeste, la Brăila, 1 Fiica autorului, regretata Ileana Băncilă, ne atenţionează că, deşi tipărit mai târziu (1935), de fapt a fost scris ca introducere la „Lucian Blaga eseist" (1934), cele două texte alcătuind o unitate (v. Notă asupra ediţiei, în Vasile Băncilă, Lucian Blaga, energie românească, ed. 1995, p. 16).

2 Ediţia, îngrijită de Ileana Băncilă, include, pe lângă textul propriu-zis al ediţiei din 1938, numeroase alte pagini ale lui Vasile Băncilă despre Lucian Blaga (în frunte cu „Cenzura transcendentă" şi „Lucian Blaga eseist"), precum şi unele texte complementare de mare interes (precum „Cadru filosofic" sau „Despre eseu", la care m-am referit în treacăt mai sus).

În 1995), Duhul sărbătorii (1996) şi Filosofia vârstelor (1997), ultimele două conţinând esenţialul eseisticii sale. În planurile editoriale ale Anastasiei se mai află şi volumul Religia iubirii şi Pestalozzi1 (Vasile Băncilă ocupă un loc de seamă nu doar în istoria filosofiei, ci şi în aceea a pedagogiei româneşti2, astăzi atât de înstrăinate de marile izvoare creştine). În fine, la Editura Istros, din oraşul natal al autorului, a văzut lumina tiparului Copilărie şi miracol brăilean (1996).

În posesia fiului său, dl. Ion V. Băncilă, se află pregătite pentru tipar monografiile C. Rădulescu-Motru şi Schopenhauer, Spaţiul Bărăganului şi două volume de corespondenţă (cu Bazil Munteanu şi Lucian Blaga). În manuscrisele rămase de la Vasile Băncilă se mai află însă, potenţial, încă

5 – 6 volume (eseuri – mai ales aşa numitele „Mici testamente", memorialistică – mai ales „Carneţelele cu dinamită" din 1959 – 61, corespondenţă – mai ales cea cu Grigore Nandriş). Urmaşii au în vedere şi alcătuirea unui volum cu texte despre Vasile Băncilă (pagini remarcabile, dar unele puţin cunoscute astăzi, în ciuda notorietăţii multora dintre autori: Nicolae Bagdasar, Zevedei Barbu, Ştefan Bârsănescu, Lucian Blaga, Ion Chinezu, Şerban

Cioculescu, Petru Comarnescu, Pompiliu Constantinescu, Nichifor Crainic, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Anton Dumitriu, Mircea Eliade, Constantin

Georgiade, Mircea Mateescu, Bazil Munteanu, Constantin Noica, Petre

Pandrea, Cezar Petrescu, Axente Sever Popovici, D. Prodan, N. Steinhardt, Gheorghe Vrabie etc.) 3.

Într-o vreme de criză a culturii creştine şi tradiţionale în genere, reactualizarea lui Vasile Băncilă poate fi nu doar împlinirea unei datorii faţă de un om şi de o generaţie de excepţie („N-am cunoscut un suflet ca al lui – mărturisea David Prodan în Memoriile sale; mă fericesc de a-l fi descoperit, de a mă fi împărtăşit din fluidul lui imaculat, angelic. îl văd înaintea ochilor, îl simt ca pe ceva unic, neasemuit cu nimeni şi cu nimic din ceea ce am în martie 1927, după ce îi citise eseul astfel intitulat (apărut în nr. 3 al Gândirii din acel an), Nichifor Crainic (care-l şi trece de acum pe V. Băncilă pe coperta revistei, printre membrii permanenţi ai grupării) îi scria plin de entuziasm: „Ţi-am citit articolul despre

Pestalozzi cu lacrimi de bucurie. Să trăieşti! Orice proiecte ai pentru Gândirea vor fi prielnice dacă le pui pe hârtie. Cu dumneata mă simt frate şi scrisul dumitale îl socotesc element indispensabil pentru a realiza acea unitate organică de spirit pe care eu, izolat până acum între prieteni de mentalităţi diferite, o visez de ani de zile revistei noastre.

Socoteşte-te la Gândirea nu ca la dumneata acasă, ci la dumneata acasă!"

— Ştefan Bârsănescu îi consacră un capitol în a sa Istorie a pedagogiei româneşti (1941).

Ulterior, destinul postum al lui Vasile Băncilă a intrat pe mâinile experimentatei editoare Dora Mezdrea, care nu mă îndoiesc că va face pentru el ceea ce a făcut şi pentru

Nae Ionescu.

cunoscut în viaţă. A căzut subit, tot după un efort intelectual. Nu l-am văzut nici pe el mort şi nici nu vreau să-l ştiu mort"), dar şi un important serviciu făcut culturii naţionale şi spiritualităţii creştine, adică temeiurilor noastre istorice şi sufleteşti, fără de care riscăm să rămânem doar nişte aspiranţi fără identitate la porţile abia întredeschise ale unei Europe crepusculare.

CORNELIU ZELEA CODREANU (1899 – 1938)
CODREANU Şi «FENOMENUL LEGIONAR»

I

Ceea ce ştiu generaţiile mai tinere ale României despre Corneliu Zelea Codreanu (13 septembrie 1899 – 30 noiembrie. 1938), supranumit „Căpitanul", întemeietorul şi conducătorul Mişcării Legionare până în anul 1938 (când a fost asasinat, împreună cu alţi 13 capi legionari aflaţi în detenţie, din ordinul lui Carol II şi prin mijlocirea lui Armand Călinescu), se reduce, din păcate, la câteva mistificări monocorde, menite să impună imaginea publică a unui asasin exaltat, anticomunist şi antidemocrat deopotrivă, năimit, sub o spoială de creştinism, ideologiei şi intereselor naziste. Propaganda antinaţională şi anticreştină constituie probabil singura formă de continuitate din viaţa publică românească a ultimelor şapte decenii; din acest punct de vedere, între regimul democratic (antebelic sau post decembrist) şi regimul comunist nu există nicio deosebire semnificativă. România contemporană s-a mişcat constant (cu excepţia anilor tulburi ai războiului) în cercul vicios al stângii, în care nicio îndreptare nu este cu putinţă.

Legionarii încercaseră să rupă acest cerc, în contextul efemer al unei Europe de dreapta; tentativa lor a eşuat în mod tragic, dar amintirea fermităţii lor continuă să tulbure „liniştea" oamenilor de stânga, care au dus – şi continuă să ducă – ţara la ruină. Spaima de legionarism reprezintă, în adânc, spaima politicianismului de propriile lui păcate, pe care le-ar putea plăti cândva, la o dreaptă judecată a Istoriei.

„Criminal", „fascist", „extremist", „reacţionar", „fanatic", „şovin", „antisemit" – iată numai câteva dintre etichetele denigratoare puse cu „generozitate" pe lupta şi jertfa lui Corneliu Codreanu. Ele au devenit curente în conştiinţa multora, ca urmare a necunoaşterii sau neînţelegerii realităţilor istorice şi spirituale ale României interbelice. Ne-a fost impusă cu consecvenţă o adevărată dogmă ideologică, fundamentată pe mitul propagandistic al „sălbăticiei" legionare. E

vechea poveste cu hoţul care strigă: „Prindeţi hoţul!” … Legionarismul a devenit astfel imaginea publică a tuturor relelor de ieri şi de azi („sperietoarea” fiind folosită până la saturaţie şi după 22 decembrie 1989), iar Corneliu Codreanu, ca şef al Mişcării, este considerat de regulă drept „capul răutăţilor”. Atât de mult au fost repetate aceste lucruri, atâta cerneală s-a vărsat şi atâta patimă a fost investită în această denigrare concertată, încât pentru anumite minţi comode problema nici nu mai merită discutată! Când se rosteşte numele lui Codreanu sau al Mişcării Legionare, multora li se pare că ştiu totul dinainte…

Omul acesta, mort la 39 de ani (ca şi Eminescu, de care-l leagă în eternitate, dincolo de obârşiile bucovinene, aceeaşi evlavie faţă de tradiţia naţională şi aceeaşi preocupare de destinul nostru comunitar), a fost deopotrivă personalitatea publică cea mai pios adorată şi cea mai crunt urâtă a României

Mari. „O personalitate harismatică”, fără îndoială, aşa cum se văd siliţi s-o recunoască, fie şi numai cu jumătate de gură, până şi adversarii lui ireductibili. Dar ce mai înseamnă „harisma” într-o lume desacralizată? Ea pare receptată îndeobşte ca expresie simptomatică a unei stări patologice, pusă în legătură mai degrabă cu fascinaţia diabolică decât cu harul divin…

O parte a opiniei publice româneşti, formată la şcoala stângismului de sorginte franceză sau a aşa-numitei „prese din Sărindar” (Adevărul, Dimineaţa, Lupta etc.), a fost convinsă, încă din anii ’30, că tânărul luptător naţionalist era un soi de monstru democratofag, iar Mişcarea sa – un cap de pod al nazismului în România! Şi totuşi, pentru cine ar fi fost dispus să se informeze corect, de la surse, în cărţile lui stătea scris negru pe alb:

„Mişcarea Legionară nu se întemeiază exclusiv nici pe principiul autorităţii

[ca mişcările politice radical-totalitare – n. R. C.] şi nici pe acela al libertăţii

[ca mişcările politice anarhic-democratice – n. R. C.]. Ea îşi are temeliile înfipte în principiul iubirii creştine. În el îşi au rădăcina atât autoritatea, cât şi libertatea. Dragostea e împăcarea între cele două

principii: autoritate şi libertate. Dragostea se află la mijloc, între ele şi deasupra lor, cuprinzându-le pe amândouă în tot ce au mai bun şi înlăturând conflictele dintre ele. Dragostea nu poate aduce nici tiranie, nici împilare, nici nedreptate, nici răzvrătire sângeroasă, nici războire socială. Ea nu poate însemna niciodată conflict" 1.

Sau, trecând de la teorie la practică: „Niciodată Mişcarea Legionară, pentru a birui, nu va recurge la ideea de complot sau de lovitură de stat. Consider aceasta ca o prostie. Mişcarea Legionară nu poate birui decât odată cu

1 Corneliu Zelea Codreanu, Pentru legionari, vol. I [volumul al doilea n-a mai apucat să fie scris], Editura „Totul pentru Ţară", Tipografia Vestemean, Sibiu, 1936, p. 321 (numeroase reeditări – de obicei anastatice – în ţară şi în străinătate, una dintre cele mai recente

— Editura Scara, Bucureşti, 1999 – marcând centenarul naşterii autorului).

desăvârşirea unui proces interior, de conştiinţă, al Naţiunii Române. Când acest proces va cuprinde pe majoritatea românilor şi se va desăvârşi, atunci biruinţa va veni automat, fără comploturi şi fără lovituri de stat" (Circulara

Nr. 58, „Către Şefii de Regiuni", 26 februarie 1937) 1. Iată deci adevăratul înţeles al „biruinţei legionare": ea nu trebuia să fie urmarea unui război civil sau a unei forme oarecare de violenţă politică, aşa cum se crede îndeobşte, ci capătul de drum al unei năzuite prefaceri moral-spirituale, al unei metanoia de proporţii naţionale! 2

Fără comploturi şi lovituri de stat?! – se revoltă prejudecata curentă.

Dar evenimentele din '40—41?! Răspunsul cel mai simplu ar fi acela că autorul rândurilor citate mai sus nu poate fi făcut răspunzător de evenimente petrecute la doi ani şi mai bine de la moartea lui; în ce-l priveşte, Corneliu

1 A se vedea Corneliu Zelea Codreanu, Circulari şi manifeste: 1927 – 1938, ed. a V-a Colecţia

„Europa", München, 1981, p. 123.

2 Imprudenţa legionarilor (şi a lui Codreanu însuşi, absolvent de şcoală militară, înainte de a face studii de Drept) a fost aceea de a

utiliza un limbaj eroic-cazon pentru atitudini mai degrabă ascetice şi mistice, ceea ce nu numai că a fost tendenţios exploatat de către adversari, dar i-a derutat chiar şi pe unii adepţi mai superficiali ai legionarismului. Un exemplu: „Echipa morţii", grup de propagandă legionară ce a dat naştere celor mai grave acuzaţii şi prejudecăţi, preluate ca atare şi de istorici profesionişti (vorbindu-se chiar de mai multe „echipe ale morţii"). În realitate, „Echipa morţii", formaţiune conjuncturală şi temporară, ţinând mai degrabă de ceea ce unii au numit „mistica legionară a morţii", s-a constituit la începutul lunii mai 1933; numele membrilor ei (pr. Ion Dumitrescu, Nicolae

Constantinescu, Sterie Ciumetti etc.) sunt consemnate în Pentru legionari (ed. cit., p. 457), unde i se arată şi finalitatea: „Dar în faţa obstacolelor, loviturilor, insultelor, uneltirilor, prigoanelor, care ne asaltau de pretutindeni, noi [...] opuneam hotărârea morţii". Grupul constituia, aşadar, expresia predispoziţiei la martiraj a tineretului legionar: „Ea înseamnă hotărârea acestui tineret de a primi moartea" (amănunte şi în Horia Sima, Histoire du Mouvement Legionnaire, 1.1919 – 1937, Editura Dacia, Rio de Janeiro, 1972, pp. 112 – 114; în rom.: Istoria Mişcării Legionare, Editura Gordian, Timişoara, 1994). Acţiunea a stat, în mod ostentativ chiar, sub semnul rezistenţei non-violente. Marşul legionarilor din „Echipa morţii" (v. Cântece legionare, Colecţia „Europa", München, 1977, p. 30) se încheia cu următoarea strofă: „Noi cu zâmbetul pe buze/ Moartea-n faţă o privim, / Căci suntem Echipa morţii: / Ori învingem, ori murim! „(ultimul vers a constituit, fără a i se mai cunoaşte originea, una dintre lozincile tineretului protestatar din decembrie '89 şi aprilie-iunie '90!).

Iată ce scrie şi un istoric străin: „La începutul lui mai, Codreanu a format o organizaţie pentru propaganda gardistă, căreia i-a zis «Echipa morţii», denumire nefericită, deoarece, chiar dacă provenea din logica legionară a sacrificiului până la moarte, sugera un substrat ameninţător, pe care adversarii erau gata să-l exploateze [...] «Echipa morţii» s-a întors după două luni la Bucureşti, plină de răni din cauza bătăilor primite de la poliţie..." (Michele Rallo, România în perioada revoluţiilor naţionale din Europa: 1919 – 1945, Editura

SeMpre, Bucureşti, 1993, p. 34). În urma unui proces desfăşurat

la Arad, în vara aceluiaşi an, echipa legionară a fost achitată în unanimitate de Justiţia vremii.

Codreanu, prin Circulara Nr. 148 („Către legionari, ziarişti, autorităţi şi publicul românesc"), din 21 februarie 1938, după instaurarea dictaturii regale, dizolvase Partidul „Totul pentru Ţară" (expresia politică a Legiunii)

şi invitase la non-violenţă, excluzând explicit eventualitatea unei lovituri de stat şi prefacerea României, zicea el, „într-o Spanie însângerată" 1. Tot aşa cum, în scrisoarea deschisă către Nicolae Iorga (care avea să-i fie fatală, prilejuind arestarea sa pentru… „ofensă"!), excludea explicit orice răzbunare asupra acestuia: „Eu nu mă pot bate cu Dumneata. N-am nici geniul, nici vârsta, nici condeiul şi nici situaţia Dumitale. N-am nimic. Dumneata ai totul. Dar din adâncul unui suflet suflet lovit şi nedreptăţit îţi strig, şi îţi voi striga şi din adâncul gropii: Eşti un necinstit sufleteşte […] Nu veţi întâmpina nici Dvs., Domnule Profesor Iorga, şi nici toţi ceilalţi care v-aţi asumat răspunderea unei sângeroase şi nedrepte opresiuni, nu numai nicio violenţă, ci nici măcar o opunere…" (26 martie 1938) 2.

1 „… Anunţăm pe membri că, începând cu data de astăzi, 21 februarie 1938, Partidul

«Totul pentru Ţară» nu mai există. Întreaga conducere a căzut de acord că raţiunea de existenţă a Partidului a încetat". Aceasta întrucât „suntem aruncaţi din raportul de Drept în raportul de Forţă. Pe acesta, însă, noi nu-l primim. Noi am înţeles să acţionăm în cadrul legii, manifestându-ne credinţele noastre. Dacă aceasta n-o putem face şi dacă orice manifestare de credinţă ne este interzisă, raţiunea de existenţă a Partidului nostru a încetat. Noi nu voim să întrebuinţăm forţa. Nu voim să întrebuinţăm violenţa. Ne este suficientă experienţa din trecut, când, fără voia noastră, am fost atraşi pe calea violenţei.

La orice violentare noi nu mai răspundem în niciun fel: suportăm. Chiar şi atunci când întreaga naţiune ar fi tratată ca o turmă de animale inconştiente. Lovitură de stat nu voim să dăm. Prin existenţa însăşi a concepţiei noastre, noi suntem contra acestui sistem. Ea

[lovitura de stat] înseamnă o atitudine de bruscare, de natură

exterioară, pe când noi aşteptăm biruinţa noastră de la desăvârşirea în sufletul naţiunii a unui proces de perfecţiune omenească. Nu vom întrebuinţa aceste mijloace violente, deoarece tineretul de astăzi are prea adânc înfiptă în suflete conştiinţa misiunii sale istorice, a răspunderii sale, pentru a face acte necugetate, care să transforme România într-o Spanie însângerată. Generaţia noastră întreagă vede bine mănuşa care i s-a aruncat. Mănuşa aruncată va rămâne însă jos. Noi refuzăm s-o ridicăm. Ceasul biruinţei noastre încă n-a sunat. E încă ceasul lor.

Dacă generaţia bătrânilor noştri crede că e mai bine aşa cum a procedat, noi nu avem să ne amestecăm pentru a le da lecţii. Ei poartă răspunderea în faţa lui Dumnezeu şi a Istoriei…" (a se vedea textul integral al circularei, în Circulari şi manifeste, ed. cit., pp. 272 – 275; din motive de spaţiu, am omis alineatele).

2 A se vedea textul integral al scrisorii, în Circulari şi manifeste, ed. cit., pp. 282 – 286. În urma plângerii lui N. Iorga (care refuzase publicarea scrisorii în ziarul său, drept la replică), Codreanu va fi arestat, închis la Jilava, judecat şi condamnat la 6 luni de închisoare. „Căpitanul" încăpuse astfel definitiv pe mâna călăilor săi. Va urma parodia de proces din mai 1938 (a se vedea Kurt W. Treptow, Gh. Buzatu, „Procesul" lui Corneliu

Zelea Codreanu [mai 1938], Colecţia „Românii în istoria universală", Iaşi, 1994, lucrare din păcate slab difuzată, greu accesibilă publicului mai larg), condamnarea la 10 ani de

Dar dincolo de poziţia testamentară a lui Codreanu (întărită şi de faimoasele însemnări de la Jilava1), evenimentele din 1940, care aveau să-l aducă în fruntea statului pe generalul Ion Antonescu (cel ce va scoate armata împotriva legionarilor câteva luni mai târziu), n-au fost rezultatul strict al unui complot sau al unei lovituri de stat legionare (chiar dacă adepţii lui Horia Sima au pretins acest lucru), ci ale unui context foarte complex, de care n-avem voie să nu ţinem seamă; Antonescu a preluat puterea în urma abdicării regelui Carol II (şi cu împuternicirea formală a acestuia), ca rezultat al unor multiple presiuni (evenimentele europene, partidele, legionarii, armata, nemulţumirea generală); el i-a chemat pe legionari la guvernare,

decretând chiar „statul naţional-legionar”, datorită popularităţii şi rectitudinii lor (care-i făcuseră să fie şi principalii beneficiari – pe fondul „pactului de neagresiune electorală” cu Iuliu Maniu şi

Gheorghe I. Brătianu, Partidul Evreiesc şi Gruparea C. Argetoianu, încheiat în noiembrie – ai ultimelor alegeri libere, din decembrie 1937), dar, cum Antonescu avea să şi declare mai târziu (în procesul pe care i l-au făcut comuniştii), numai după ce marile partide tradiţionale îi refuzaseră, mai mult sau mai puţin răspicat, propunerile de colaborare. Cât priveşte evenimentele din ianuarie 1941, cunoscute îndeobşte sub denumirea de

„Rebeliunea legionară”, ele au constituit, în realitate, mai degrabă o perfidă acţiune antonesciană (cu dovedit sprijin german) împotriva unei Gărzi de

Fier devenite incomode (şi incontrolabile, cum o dovediseră cu prisosinţă actele reprobabile din noiembrie 19402); legionarii încercau să facă presimuncă silnică şi, după doar câteva luni (în noaptea de 29 spre 30 noiembrie), asasinatul de la Tâncăbeşti.

În care scria, bunăoară: „Caracteristica timpului nostru: ne ocupăm cu lupta dintre noi şi alţi oameni, nu cu lupta dintre poruncile Duhului Sfânt şi poftele firii noastre pământeşti; ne preocupă şi ne plac victoriile asupra oamenilor, nu victoriile împotriva diavolului şi păcatului. Toţi oamenii mari ai lumii de ieri şi de azi – Napoleon, Mussolini, Hitler etc. – au fost sau sunt preocupaţi mai mult de aceste biruinţe. Mişcarea Legionară face excepţie, ocupându-se, deşi insuficient, şi de biruinţa creştină în om, în vederea mântuirii lui”.

Un mare conducător trebuie să aibă grijă să-şi pregătească oamenii nu doar pentru simple „biruinţi pământeşti”, ci mai ales „pentru lupta decisivă, din care sufletul fiecăruia se poate încununa cu biruinţa veşniciei sau cu înfrângerea veşnică” (însemnare din ziua de miercuri 15 iunie 1938; a se vedea Corneliu Zelea Codreanu, însemnări de la Jilava, Colecţia „Europa”, München, 1994, pp. 50 – 51).

Asasinatele de la Jilava (lichidarea, de către o echipă legionară, în noaptea de 26 spre

27 noiembrie 1940, în condiţii încă insuficient elucidate, a celor 64 de vinovaţi pentru masacrele antilegionare din 1938 – 39, acuzaţi

ce-şi aşteptau în celule o judecată legală îndelung amânată), urmate de dublul asasinat (în condiţii la fel de obscure) din 27 – 28 noiembrie (când „au fost pedepsiţi" Nicolae Iorga şi Virgil Madgearu, care numai din pricina uni asupra şefului statului, dar sub consemnul non-violenţei; provocaţi prin foc deschis, reacţia lor a fost mai degrabă una defensivă, permiţând însă o amplă înscenare (de genul celei din decembrie 1989), care a indus panica în întreaga populaţie; pe seama legionarilor au fost puse, de către maşina de zvonuri a presei (aflate sub cenzură oficială) şi a Siguranţei, o serie întreagă de intenţii şi fapte imaginare (ce aveau să cunoască o lungă carieră propagandistică, sub toate regimurile ulterioare) 1, cu scopul de a-i compromite definitiv şi de a-i scoate de pe scena politică, prefăcându-l pe Antonescu într-un „salvator providenţial" al ţării. Dar chiar admiţând punctul de vedere oficial (perpetuat şi-n istoriografia comunistă, ale cărei sechele le resimţim până azi), răspunderea, încă o dată, n-ar putea să cadă nici asupra lui Codreanu, nici asupra vechii elite legionare; aceştia fuseseră decimaţi în 1938 şi 1939, într-un adevărat genocid public, totalizând sute de victime; este ceea ce se numeşte, în mod curent, „decapitarea" Mişcării

Legionare. Noii conducători aleşi în viitoarea evenimentelor tragice s-au străduit pe cât le-a stat în putinţă să păstreze unitatea şi funcţionalitatea

Mişcării, comiţând însă şi destule abuzuri sau greşeli (ce-i drept, într-o prestigiului lor nu se aflau printre cei închişi la Jilava). Comandamentul Gărzii de Fier pretinde a nu fi ordonat aceste acţiuni criminale, care ar fi fost iniţiate de un grup rebel, manipulat, poate, de forţe ostile României (a se vedea punctul de vedere al lui Horia Sima, în Cazul Iorga-Madgearu. Declaraţii făcute de Dl. Horia Sima revistei „Carpaţii" – 1961, Colecţia „Omul Nou", Miami Beach, 1992).

1 Ca de pildă povestea cu cadavrele evreieşti agăţate în cârlige la Abator. Există o dezminţire semnată de mai tot personalul de atunci al Abatorului din Bucureşti, expediată ziarelor

Universul şi Dreptatea, dar a cărei publicare a fost interzisă de cenzura antonesciană.

Prof. dr. Radu Iftimovici a lămurit lucrurile, cu citate, mărturii şi

fotocopii, în Expres

Magazin, nr. 87, 25 martie 1992, sub titlul „Spulberarea unei legende. Pogromul de la Abator" (material apărut şi sub formă de broşură). Există în acest sens şi o mărturie făcută în închisoare de Petre Pandrea (atestată de Petre Ţuţea, Dumitru Funda şi Simion Ghinea), care ar fi cercetat faptul la faţa locului, din zel antilegionar („Pe atunci eram – obişnuia el să spună mai târziu – un tovarăş de drum imbecil al comuniştilor"). Este inutil să adăugăm că niciodată nu s-a vorbit despre identitatea cadavrelor respective, nici despre ce s-a întâmplat ulterior cu ele… Cert este că, după evenimentele din ianuarie 1941, puterea antonesciană a căutat să-i compromită, pe toate căile şi cu toate mijloacele, pe „rebelii" legionarii, cot la cot cu propaganda stângistă (Eugen Cristescu însuşi i-ar fi mărturisit lui Petre Pandrea contrafacerea în birourile Siguranţei a fotografiei cu cadavrele de la Abator). Din această campanie fac parte şi cele două volume intitulate Pe marginea prăpastiei. 21 – 23 ianuarie

1941, Bucureşti, 1942 (apărute sub egida Preşedinţiei Consiliului de Miniştri), reeditate prin grija istoricului I. Scurtu (Editura Scripta, Bucureşti, 1992). Să spunem şi că există în istoriografia noastră contemporană tendinţa de a se lua apărarea lui Antonescu prin diabolizarea legionarilor, simptomatică în această privinţă fiind lucrarea Armata, Mareşalul şi evreii (Editura Rao, Bucureşti, 1998) de Alex. Mihai Stoenescu.

vreme a tuturor confuziilor, nu numai la noi, dar şi în întreaga Europă).

Legionarismul mai că şi-a uitat temeiurile moral-spirituale, afişând un spirit preponderent politic şi aproape paramilitar, dând frâu liber intrigii şi răzbunării, astfel că a reuşit „să irosească un important capital de popularitate în doar câteva luni" (Eugen Weber) 1. Oricât ar fi de neplăcut pentru anumiţi supravieţuitori ai Mişcării, astăzi nu putem să nu tragem o linie de demarcaţie în istoria legionară, între ceea ce unii au numit „codrenism".

şi „simism" (noţiuni poate relative, dar care acoperă, principial, nu doar o realitate cronologică, ci şi una tipologică). Legendara „unitate legionară" (la care Codreanu ţinuse atât de mult – a se vedea,

de pildă, Pentru legionari, ed. cit., pp. 323 – 324 – şi care pe vremea lui fusese o realitate incontestabilă)

a fost compromisă în anii războiului şi s-a spulberat, pare-se iremediabil, în exilul postbelic.

Între cele două războaie mondiale (ca şi după 1989, de altfel), cea care făcea şi desfăcea reputaţii era presa centrală, nedisimulat stângistă, controlată de plutocraţia din umbră („mogulii" vremii): „presa de negustori", cum o numise Octavian Goga2. Aşa se face că, spre exemplu, un Nicolae

Titulescu, diplomat abil, dar promotor consecvent, prin politica sa prosovietică, al intereselor antinaţionale şi anticreştine, personaj despre care un deputat francez putuse afirma că era atât de corupt încât „ar fi plătit ca să se lase cumpărat" 3, a fost transformat într-o glorie a politicii româneşti şi europene, trecând ca atare până în ziua de azi, în vreme ce un Corneliu

Codreanu, martir al cauzei creştine şi naţionale, pe care nimeni nu l-a putut ademeni sau cumpăra vreodată, a fost stigmatizat ca „duşman al umanităţii".

În Hans Rogger, Eugen Weber (coordonatori), Dreapta europeană. Profil istoric, Editura

Minerva, Bucureşti, 1995, p. 444. Capitolul „România" (pp. 385 – 446), semnat de Eugen

Weber, a fost editat şi separat, într-o altă traducere, în micul volum Dreapta românească, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995.

A se vedea, în voi. Mustul care fierbe (Imprimeria Statului, Bucureşti, 1927), articolul cu acest titlu şi cele din aceeaşi secţiune (pp. 93 – 161).

— „Titulesco, îl payerait pour sefaire ancheter"; a se vedea Mihail Sturdza [fost Ministru al

Afacerilor Străine], România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută, Editura Dacia, Rio de Janeiro-Madrid, 1966, pp. 49 – 50 (reed.: Editura F.R.O.N.D.E., Alba Iulia-Paris, 1994, p. 79). M. Sturdza citează şi portretul de o cinică plasticitate făcut lui Titulescu de

Henri Prost (autorul cărţii Destin de la Roumanie: 1918 – 1954, Editions Berger-Levrault, Paris, 1954): „Cest un homme bien curieux

ce Titulesco. Il a une masque de Mongol, lepoil rare, un corps aux rotondites anormales chez un homme. Îl ressemble aux anciens cochers de fiacre de Bucarest, qui tout appartenaient a une secte les contraignant à la castration des qu'ils avaient engendre un fii. Să nervoşite, să susceptibilite, ses sauts d'humeur, ses superstitions, sesfrayeurs devant le moindre danger, son gout de luxe denotent chez lui un

— Mperament feminin et expliquent nombre de ses attitudes".

şi chiar ca „trădător" al propriului său popor! 1 Cum să nu-i înţelegi amărăciunea finală: „Nu ştiu dacă a existat vreodată în viaţa publică a României un om care să fi fost atacat cu atâta înverşunare, patimă şi rea-credinţă de întreaga presă şi de toate cluburile iudeo-politicianiste, aşa cum am fost eu de la arestarea mea, în tot timpul instrucţiei, în scopul de a-mi pregăti condamnarea în faţa opiniei publice. N-a fost nimeni, în tot trecutul politic românesc, asupra căruia să se fi concentrat atâta ură. Nimeni n-a fost lovit ca mine, fără a avea posibilitatea să mă apăr, fără să mă poată cineva apăra" 2 (vineri, 3 iunie 1938; însemnări... ed. cit., pp. 32 – 33)?! Sau: „De 60 de zile nu schimb nicio vorbă cu nimeni, căci nimeni din cei de aici nu are voie să vorbească cu mine. Şi atacat în acelaşi timp în fiinţa mea morală, acuzat de trădare, declarat străin, ca nefiind român nici după tată, nici după mamă, arătat ca duşman al Statului, copleşit de lovituri şi legat cu mâinile la spate, adică neavând nicio posibilitate de apărare, cu inima strânsă la gândul suferinţei, jignirilor, maltratărilor celorlalţi ai mei, familie şi camarazi, am simţit că mi s-a rupt unul dintre cele trei fire nevăzute care-l leagă pe creştin de

Dumnezeu: nădejdea..." (miercuri, 15 iunie 1938; ibidem, p. 49).

1 E de înţeles perplexitatea şi indignarea lui Nichifor Crainic, audiat ca martor la procesul lui Codreanu din mai 1938, atunci când i s-a pus întrebarea dacă îl crede pe inculpat trădător sau capabil de trădare: „Nu înţeleg ce fel de trădare? Trădare de ţară?! Eu aşteptam să mi se pună întrebări mai serioase!". Iată şi relatarea lui Crainic însuşi (Zile albe, zile negre. Memorii (I), Casa Editorială „Gândirea", Bucureşti, 1991, p. 298: „Am fost întrebat dacă-l socotesc pe Corneliu Codreanu trădător de ţară. Cunoscând mişelia ce se punea la cale, mi

s-a urcat sângele la cap şi am răspuns: «Sunt patru ani şi mai bine de când nu vorbesc cu Corneliu Codreanu. De atunci ne detestăm şi ne atacăm reciproc. De atunci, îl văd abia acum în boxă, între baionete. Se poate spune orice voiţi despre acest om, dar a-l acuza de trădare de ţară e cea mai mare infamie şi cea mai neauzită bazaconie! Asemenea năzbâtii pe socoteala lui sunt nedemne de judecata unui Consiliu de Război!»". Pentru relaţia oscilantă a lui Crainic cu legionarismul, a se vedea, mai sus, şi „Nichifor Crainic (schiţă de portret)". Fiica lui Crainic – singurul copil – a simpatizat cu Legiunea.

2 Lăsând la o parte abuzurile din vremea comunismului, procesul lui Codreanu din mai

1938 rămâne cea mai ruşinoasă pată de pe obrazul Justiţiei române. Iată ce scrie, între alţii, Eugen Weber, istoric american de origine evreiască, originar din România (n. 1925, Bucureşti): „Procesul s-a desfăşurat în grabă, aranjat dinainte, [...] şi verdictul a venit ca o hotărâre dinainte cunoscută. Codreanu a fost condamnat la zece ani de muncă silnică şi, în plus, şase ani de pierdere a drepturilor civile. Pretinsa conspiraţie împotriva statului nu a fost niciodată dovedită. Codreanu se pronunţase în mod repetat pentru menţinerea în limitele legalităţii, pentru respectarea Constituţiei şi evitarea provocărilor. Terorismul legionar a fost o realitate, dar niciodată responsabilitatea actelor teroriste nu a fost demonstrată pentru Codreanu însuşi. În orice caz, nu era potrivit ca acuzaţiile de activitate subversivă să fie aduse de cei care tocmai înlăturaseră Constituţia ţării!" (Dreapta europeană... ed. cit., pp. 427 – 428).

Labilitatea morală, conformismul laş, orgoliul sau naivitatea i-a făcut pe anumiţi români de seamă, unii dintre ei intelectuali subţiri (cazul Petre

Pandrea1) şi chiar foşti „apostoli" ai naţionalismului românesc (un Nicolae

Iorga sau un Pamfil Şeicaru, antum; un Nichifor Crainic sau un Emil Cioran, postum), să contribuie cu girul personalităţii lor la crearea şi perpetuarea unei imagini profund false a lui Corneliu Codreanu, aşa cum au făcut-o şi în alt caz ilustru: cel al profesorului Nae Ionescu (simpatizant şi apologet al lui Codreanu şi al Mişcării

sale). Astfel, ca să luăm unul dintre exemplele cele mai concludente, Nicolae Iorga, cel ce propovăduise pe vremuri

„Cruciada românismului" şi – în acelaşi spirit cu un A.C. Cuza – susţinuse ofensiva antisemită în paginile Neamului românesc2, dar şi de la catedra universitară3, a ajuns să tune şi să fulgere, pe aceeaşi voce cu „hidra masonică" (sintagmă curentă în presa de dreapta a vremii), împotriva foştilor săi studenţi şi discipoli naţionalişti, a lui Corneliu Codreanu şi a legionarilor în genere (deşi ştiuse să aprecieze jertfa lui Moţa şi Marin „pentru credinţa lor creştină şi pentru cinstea poporului lor, pentru ce este etern, scump şi curat în latinitatea nebolşevizată" 4), contribuind din plin la „decapitarea".

Legiunii, pe care nu se sfiise s-o sugereze chiar într-una dintre secţiunile

Senatului: „Ei, Domnilor! V-aţi speriat? V-aţi speriat de nişte copiii? Eu, Domnilor, l-am întrebat odată pe Colonelul Boyle [Joseph Boyle: ataşat militar anglo-canadian, salvatorul coloniei româneşti din Odesa revoluţiei bolşevice – n. R. C.]: «Cum ai putut Dumneata, Domnule, să salvezi singur colonia românească din Odessa, în vremea revoluţiei bolşevice?». Şi Colonelul Boyle mi-a răspuns: «Domnule Profesor, eu sunt canadian şi vânător, iar la noi, în Canada, vânatul cel mai al dracului e câinele sălbatic. Te atacă

Portretul de o incredibilă maliţiozitate pe care acesta i l-a făcut fostului său coleg de liceu militar de la Mănăstirea Dealu (inclus în volumul Portrete şi controverse, Bucureşti, 1945, pp. 245 – 267) a fost preluat cu abjectă voluptate de istoriografia comunistă (a se vedea, spre exemplu, Stelian Neagoe, Triumful raţiunii împotriva violenţei (Viaţa universitară ieşană interbelică), Editura Junimea, Iaşi, 1977, pp. 92 – 93). Imaginea postumă a lui Codreanu a fost condamnată să penduleze între două extreme la fel de penibile: delirul encomistic de tip Ion Banea (Căpitanul, Editura „Totul pentru Ţară", Sibiu, 1937) sau Faust Brădescu

Corneliu Codreanu – Erou neo-cosmogon, Editura „Carpaţii", Madrid, 1987) şi delirul contestatar de tip Petre Pandrea (op. cit., sau Garda de Fier, Editura Vremea, Bucureşti, 2001) sau Zigu Ornea (Anii treizeci. Extrema dreaptă românească, Editura Fundaţiei

Culturale Române, Bucureşti, 1995, passim).

Rubrica gustată îndeosebi era intitulată „Evreii noştri”…

Codreanu i-o reamintea în scrisoarea la care ne-am referit. Versatilitatea politică şi caracterială a marelui istoric îl făcuse pe O. Goga să-l definească drept „monumentala ne-ar naţie a prorocului care şi-a mâncat tablele legii” (op. cit., p. 88).

4 Art. „Doi Băieţi viteji: Moţa şi Marin”, în Neamul românesc din 19 ianuarie 1937.

În haită. Poţi să dobori Dumneata unul, doi, patru; cei ce rămân te sfâşie. Ei, dar de eşti vânător cu experienţă, vei observa Dumneata că în grămada care atacă este unul care conduce. Pe acela de-l ţinteşti între ochi, toată liota se împrăştie!». Mă aflam – îşi amintea în 1958, în exil, teologul Gh. Racoveanu (1900 – 1967) – în localul redacţiei «Cuvântului» când a sosit acolo, revoltat, Nae Ionescu: «Auzi, măi, Nebunul! auzi ce vorbeşte?! Ăsta e îndemn la asasinat!». Şi Nae Ionescu mi-a povestit ce spusese Iorga la Senat…” 1.

Nu mult după aceea, în noaptea de Sfântul Andrei a anului 1938, conducătorul „haitei” a fost „ţintit între ochi”; şi, într-un fel, „liota s-a împrăştiat”, în ciuda aparentului triumf temporar din 1940, care în cele din urmă s-a dovedit fatal pentru imaginea publică a legionarismului, atât prin excesele sale interne, cât şi prin valul de ură mistificatoare pe care acestea l-au generat.

Deşi fără să o dorească, rămăşiţele propriei Mişcări (îngroşate artificial cu aşa-numiţii „septembrişti” 2) au făcut memoriei lui Codreanu şi legionarismului antebelic un deserviciu la fel de mare ca şi cei mai înverşunaţi dintre detractorii lor! Psihologiceşte, faptele îşi pot găsi motivaţia; moraliceşte şi politiceşte, ele au echivalat cu un dezastru3. Vechea elită legionară a fost ucisă, în cea mai mare parte, prin „terorismul de stat” al anilor ’38—39 (mai ales în fatidicele nopţi de 29 spre 30 noiembrie 1938 şi 21 spre 22 septembrie 1939); oştirea rămasă în urmă, cu generali investiţi în pripă, s-a sinucis moral şi politic în anii următori (ce-i drept, şi sub presiunea acelei istorii care

„A făcut pipi pe noi”, cum obişnuia să spună Mircea Eliade). Cu toate acestea, legionarismul rămâne, în istoria noastră modernă, una dintre cele mai ori

1 Art. „Pe cine au omorât…”, republicat recent în Puncte cardinale (an VII, nr. 11/83, noiembrie 1997, p. 7). Ca şi Nae Ionescu, Gh. Racoveanu, la vremea aceea, nu era legionar încadrat, ci doar simpatizant al Legiunii. „Binecuvântarea” asasinatului ar fi dat-o, conform lui

Gh. Racoveanu, şi Patriarhul Miron Cristea (pe atunci şi prim-ministru), într-o predică pascală: „Un om, în ale cărui vine nu curge niciun strop de sânge românesc [calomnie curentă la adresa lui Codreanu, ca şi, mai demult, la cea a lui Eminescu], vrea să dea foc ţării [?!]. Apoi, mai bine să moară unul pentru popor, decât să piară poporul pentru unul” (parafrază a sfatului lui Caiafa consemnat la Ioan 18, 14).

2 Numeroşii oportunişti deveniţi legionari peste noapte, în toamna lui 1940. Unii dintre ei au trecut mai târziu în rândurile partidului comunist, permiţând speculaţia tendenţioasă asupra apropierii dintre cele două „extremisme” sau asupra unei pretinse inconsistenţe morale a legionarilor, ce trebuiau compromişi propagandistic pe toate căile cu putinţă.

3 A pune acest dezastru exclusiv pe seama lui Horia Sima este şi naiv, şi nedrept. „Comandantul” are partea lui de răspundere, dar vina îndelungatei degringolade, chiar dacă în grade deosebite, o poartă principial toţi cei implicaţi, precum şi un destin advers, care a fost al întregii drepte europene. Poate că şi „maximalismul” moral şi comportamental la care chema Codreanu (a se vedea mai ales Cărticica şefului de cuib) avea în sine ceva sublim-utopic, mai ales într-un secol atât de corupt…

ginale şi mai complexe experienţe1, care continuă să ne oblige. Probabil că vremea unei abordări nepătimaşe şi neideologizate a „fenomenului legionar”, precum şi reconsiderarea efectivă a figurii lui Corneliu Codreanu vor fi posibile numai după ce ultimii supravieţuitori implicaţi (de o parte sau de alta a baricadei) vor părăsi scena şi numai după ce istoriografia românească se va fi emancipat complet de habitudinile obedienţei comuniste sau de complexul creat, mai nou, de un anume „terorism ideologic” (R. Garaudy) de sorginte occidentală… Drumul a fost deschis deja de către istoricul Gheorghe

Buzatu (1939 – 2013) şi mai tinerii săi colaboratori2.

II

În volumul Spiritul dreptei…3, am încercat câteva precizări de principiu cu privire la trecutul legionar, dar şi la anumite manifestări neolegionare (pendulând, de regulă, între nostalgie şi teribilism), din perspectiva mai largă a dreptei creştine româneşti. Îmi îngădui să reiau aici o parte din ele, adăugând şi unele observaţii noi.

Legionarismul a avut, ca orice înjghebare istorică, virtuţile şi viciile lui, din care avem deopotrivă de învăţat. Experienţă complexă, în acelaşi timp spirituală şi politică, el poartă inevitabil pecetea unui anumit context istoric, intern şi internaţional. Altfel spus, legionarismul trebuie înţeles ca o expresie istoricească determinată a dreptei creştine româneşti (care nu începe şi nu se sfârşeşte cu marea şi controversata „aventură" legionară). Pe de altă parte, dacă Mişcarea aceasta a avut un asemenea răsunet în epocă (nicio altă grupare politică sau spirituală românească n-a mai atras în aceeaşi măsură atenţia străinătăţii şi n-a mai mobilizat atâtea energii naţionale) şi dacă, în ciuda diabolizării la care a fost supusă, continuă să aibă ecouri vii până azi, faptul se datorează şi numeroaselor „capete strălucite ale culturii noastre

1 Având avantajul de a putea judeca „la rece", străinii par a-şi fi dat seama mai bine decât noi de acest adevăr istoric, chiar şi atunci când l-au interpretat nepotrivit.

2 A se vedea, între altele, Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, Radiografia dreptei româneşti (1927 – 1941), Editura FI PRESS, Bucureşti, 1996. Nu pot să nu semnalez şi docta punere la punct pe care Gh. Buzatu a întreprins-o la adresa obscurului publicist

I. Constantinescu, autorul cărţii Despre exegeza extremei drepte româneşti. Însemnări polemice (Editura Junimea, Iaşi, 1998): „Adevăr şi mistificare în istoria Mişcării Legionare (I)", extras din Europa XXI, vol. VII-VIII/1998 – 1999 (publicaţie sub egida Academiei Române – Filiala Iaşi şi a Centrului de Istorie şi Civilizaţie Europeană), Editura Academiei Române, pp. 229 – 254. Pe de altă parte, nu pot să nu regret angajarea fie şi trecătoare a istoricului ieşean în P.R.M., ceea ce i-a diminuat considerabil creditul moral şi chiar deontologic.

Cf. pp. 149 – 174 din ed. cit. (reluate, contextual, şi în cele ce

urmează).

contemporane" (ca să uzez de o sintagmă a domnului Andrei Pleşu) 1 pe care a ştiut să şi le atragă (ca membri sau doar ca simpatizanţi) şi care, principial vorbind, o vor „gira" în eternitate.

Din cele de mai sus decurg câteva consecinţe importante, a căror ignorare poate fi foarte păgubitoare atât pentru corecta abordare istorică a problemei legionare, cât şi pentru eventuala constituire a unei noi drepte creştine româneşti (care nu poate face abstracţie de experienţele trecutului).

În primul rând, este la fel de greşit şi nefolositor să fie exaltate, în mod unilateral, virtuţile legionarismului ca şi să fie evidenţiate, obsesiv, numai viciile lui. Din punctul de vedere al unei posibile drepte actuale, inconsecvenţele sau erorile istorice ale legionarismului nu trebuie eludate, tocmai pentru a nu fi cumva repetate. Iar faptul că anumite inconsecvenţe sau erori se aglomerează, cronologic vorbind, după 1938 – 39, nu este neapărat, din unghiul de vedere al generaţiei de azi, rezultatul vreunei tendenţiozităţi („antisimiste" sau de alt gen), ci o constatare obiectivă, ce reclamă o judecată corespunzătoare.

În al doilea rând, Mişcarea Legionară s-a deosebit esenţial de toate celelalte formaţiuni din viaţa publică românească tocmai prin dimensiunea ei spiritualistă, foarte evidentă şi foarte productivă până la dispariţia lui Corneliu Codreanu şi a mai vechii elite legionare (noiembrie 1938 – septembrie

1939). Unora le-a putut crea chiar impresia de a fi fost mai mult o mişcare spirituală („mistică" chiar, după Mircea Eliade2, membru activ al ei, prudent

1 în rev. Dilema, nr. 154/1995, p. 3.

2 Cf. Memorii, vol. II, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, pp. 26 – 27. Iată şi răspunsul pe care-l dăduse tânărul Eliade la o anchetă pe tema „De ce cred în biruinţa legionară?" (răspuns publicat în Buna Vestire din 17 decembrie 1937 şi care a fost viu discutat şi în timpul procesului lui Codreanu din mai 1938): „Astăzi lumea întreagă stă sub semnul revoluţiei, dar în timp ce alte popoare trăiesc această revoluţie în numele luptei de clasă şi al primatului economic (comunismul) sau al Statului (fascismul) sau al rasei (hitlerismul), mişcarea legionară s-a

născut sub semnul Arhanghelului Mihail, şi va birui prin harul dumnezeiesc; de aceea, în timp ce toate revoluţiile contemporane sunt politice, revoluţia legionară este spirituală şi creştină. În timp ce toate revoluţiile contemporane au ca scop cucerirea puterii de către o clasă socială sau de către un om, revoluţia legionară are drept ţintă supremă mântuirea neamului, împăcarea neamului românesc cu Dumnezeu..." (subl. mea). Pentru legăturile marelui savant cu legionarismul, a se vedea, de pildă, Claudio Mutti, Mircea

Eliade şi Garda de Fier, Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 1995, mai ales primele patru capitole), sau Penele Arhanghelului. Intelectualii români şi Garda de Fier, cu o prefaţă de

Philippe Baillet, Editura Anastasia, Bucureşti, 1996 (unde capitolul al doilea îi este dedicat lui Mircea Eliade), precum şi volumul colectiv Esploratori del pensiero umano. Georges

Dumezil e Mircea Eliade, a cura di Julien Ries e Natale Spineto, Editoriale Jaca Book Spă, Milano, 2000 (mai ales în contribuţiile lui Natale Spineto, „Mircea Eliade: materiali per mai târziu, dar niciodată renegat) decât una politică sau socială. Martirajul lui Ionel Moţa şi Vasile Marin1, ca şi cel al lui Corneliu Codreanu, apoi martirajul luptătorilor anticomunişti din munţi (Arsenescu, Arnăuţoii etc.)

şi al unor adevăraţi „sfinţi" ai închisorilor postbelice (în frunte cu Valeriu

Gafencu), întăresc această imagine. Până şi un creştin de origine evreiască, precum regretatul N. Steinhardt, vine să o confirme2. Aceeaşi a fost, pe de altă parte, chiar dacă din perspective diferite, şi concluzia câtorva serioşi analişti occidentali ai fenomenului legionar (Julius Evola, Walter Hagen

Wilhelm Hoeul], Andreas Hillgruber, Eugen Weber, Ernst Nolte, Armin

Heinen, Philippe Baillet etc.) 3. În absenţa unei reale educaţii şi trăiri creştine, legionarismul nu poate fi nici înţeles, nici reactualizat. împotmolirea în politic a unor nostalgici ai Legiunii arată formalismul şi neputinţa lor lăuntrică. Proliferarea „partidelor" sau „cuiburilor" neolegionare, fără o suficientă platformă moral-spirituală, este pură „aflare în treabă" 4.

În al treilea rând, legionarismul nu mai este repetabil ca atare, adică în formele lui originare. Mai întâi că nu toate aceste „forme" (de la structurile organizatorice şi până la un anumit tip de discurs) au fost egal de inspirate.

Apoi – şi aici este nodul problemei – formele respective, bune sau rele, funcţionale sau nefuncţionale, au fost determinate de anumite condiţii specifice, de ansamblul realităţilor epocii interbelice. Fiecare epocă generează, dacă este vie şi creatoare, forme politice sau culturale proprii. Maimuţăreala epigonică nu poate fi formulă de supravieţuire. E o lipsă de realism care frizează iresponsabilitatea să nu ţii seama, astăzi, de schimbarea totală a contextului, atât pe plan intern, cât şi pe plan extern. Mentalitate, limbaj, structură socială, raporturi de forţe – toate sunt altele. Nu mai există marele context european de dreapta. Nu mai există – după 50 de ani de comunism – nici poporul" şi nici „elitele" de altă dată. Nu mai există nici măcar „harisma".

un bilancio storiografico", Teodor Baconsky, „Mircea Eliade, îl sognatore maltrattato" şi

Roberto Scagno, „Alcuni punţi fermi sull'impegno politico di Mircea Eliade nella România interbellica: un commento critico al dossier «Toladot» del 1972"). Cf. de asemenea, secţiunea „Varia" din Claudio Mutti, Mircea Eliade, Legiunea şi noua inchiziţie, Editura

Vremea, Bucureşti, 2001 (în cap. „Mircea Eliade şi Holocaustul" polemizează cu R. Scagno din Esploratori…). Foarte util rămâne şi volumul Mircea Eliade, Textele „legionare" şi despre românism", Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001 (ed. Mircea Handoca).

A se vedea, în continuare, textul intitulat „Taina jertfei: Moţa şi Marin".

Jurnalul fericirii, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991 (passim).

A se vedea şi dosarul bibliografic din cartea mea în căutarea Legiunii pierdute (adus la zi n ediţia a II-a: Editura Christiana, Bucureşti, 2012), sau bibliografia inclusă în vol. Julius

Evola, Naţionalism şi asceză. Reflecţii asupra fenomenului legionar, Editura F.R.O.N.D.E., Alba Iulia-Paris, 1998.

4 în sensul butadei lui Petre Ţuţea: „Aflarea în treabă ca metodă

de lucru la români".

vreunui „Căpitan"... Ba mai mult decât atât: comuniştii au reluat şi au compromis definitiv anumite astfel de „forme" („tabăra de muncă" sau „munca voluntară", „şedinţa", „uniforma", „cântecul patriotic", propaganda „omului nou" ş.a.). Unor generaţii crescute exclusiv în comunism Cărticica şefului de cuib ar putea să le trezească amintiri extrem de neplăcute...

Aş vrea să fim bine înţeleşi: aici nu este vorba de a renunţa la nişte adevăruri sau la nişte principii (idei, credinţe), ci la expresia perimată şi adeseori mecanică a acestora, ducând nu doar la ridicol, dar şi la o legitimă îndoială asupra realei lor asimilări.

O dată făcute aceste precizări principiale, trebuie reluate în discuţie principalele două acuzaţii care li se aduc legionarilor: cultul violenţei (împins până la asasinatul politic) şi şovinismul (identificat, în ordinea concretă, cu antisemitismul).

Că, în anumite împrejurări, legionarii s-au dedat la violenţe reprobabile, aceasta este o realitate. Că ar fi avut „cultul violenţei" sau că şi-ar fi făcut din asasinat „un punct de doctrină", aceasta este exagerat şi chiar fals. A existat, ce-i drept, cu mult înainte de înfiinţarea propriu-zisă a Legiunii Arhanghelul

Mihail (24 iunie 1927) 1, faimoasa conspiraţie tineresc-teribilistă din 1923

a aşa-numiţilor „văcăreşteni" (în fruntea căreia se aflase Codreanu însuşi); ea a rămas în stadiul unui proiect romantic de iz paşoptist („... răzbunarea nedreptăţilor şi a lungului lanţ de umiliri suportate de neamul nostru", în speţă o „listă neagră" cu personajele considerate cele mai fatidice din viaţa publică românească) şi Justiţia a decis achitarea inculpaţilor (cu excepţia lui

Moţa, care trăsese în Vernichescu, trădătorul grupului complotist, rănindu-12). Codreanu nu va întârzia însă să ia distanţă faţă de asemenea proceduri şi

1 „Astăzi, vineri 24 iunie 1927 (Sfântul Ioan Botezătorul), ora zece seara, se înfiinţează

«Legiunea Arhanghelul Mihail», sub conducerea mea. Să vină în aceste rânduri cel ce crede nelimitat. Să rămână în afară cel ce are

îndoieli…” (a se vedea relatarea lui Codreanu din Pentru legionari, ed. cit., p. 295 şi urm.; tot acolo, „scopul” Legiunii este formulat astfel: „Intima noastră stare sufletească din care s-a născut Legiunea a fost aceasta: nu ne interesa dacă vom birui, dacă vom cădea înfrânţi sau dacă vom muri. Scopul nostru era altul: de a merge înainte, uniţi. Mergând împreună, uniţi, cu Dumnezeu înainte şi cu dreptatea neamului românesc, orice soartă ne-ar fi fost dăruită, înfrângerea sau moartea, ea va fi binecuvântată şi va da roade pentru neamul nostru. Sunt înfrângeri şi morţi care trezesc un neam la viaţă, după cum sunt şi biruinţe dintre acelea care-l adorm, spunea profesorul Iorga odată”.

2 Ulterior, Moţa va fi şi el achitat, în urma unui proces răsunător, devenit un „proces al trădării”. Starea de spirit a epocii este excelent redată de Octavian Goga în articolele „Un caz de conştiinţă” şi „După achitarea studenţilor” (op. cit., pp. 65 – 76). Nu ştiu cât de sigură este informaţia că Aurel Vernichescu, supravieţuitorul atentatului, căindu-se şi rămânând fidel crezului legionar, avea să moară mai târziu în rezistenţa armată anticomunistă din va evolua tot mai explicit spre o atitudine de rezistenţă non-violentă (modelul Gandhi?), împinsă până la jertfă1. În cărţile lui, care constituie îndreptarele absolute ale legionarismului, violenţa este mai degrabă dezavuată, iar de îndemnuri la asasinat nu poate fi vorba. Legiunea s-a întemeiat sub cu totul alte gânduri: „Ochii lor [ai puternicilor zilei – n. R. C.] stau aţintiţi asupra noastră. Ei pot să ne provoace. Am mai pornit odată tăcuţi şi liniştiţi la Ungheni şi am fost provocaţi2 şi duşi apoi până la marginea prăpastiei…

Ce vom face dacă ne vor mai provoca? Vom scoate din nou pistoalele şi vom trage3, pentru ca să ne putrezească oasele în închisori şi planurile noastre să se sfarme? în faţa acestor perspective ce ni se deschideau, ne-a încolţit în minte gândul retragerii în munţi.4 Acolo unde românul a primit lupta cu toate puhoaiele duşmane […] Decât să ni se usuce trupurile şi să ne sece sângele din vine în închisorile urâte şi triste, mai bine să ne terminăm viaţa murind cu toţii în munţi, pentru credinţa noastră […] Vor trimite să ne prindă şi să ne omoare. Vom fugi; ne vom ascunde; vom lupta; iar la urmă vom fi, desigur, răpuşi. Căci noi vom fi puţini, urmăriţi de batalioane şi de

regimente româneşti. Atunci vom primi moartea. Sângele nostru al tuturor a va curge. Acest moment va fi cel mai mare discurs al nostru adresat neamului românesc; şi cel din urmă" (Pentru legionari, ed. cit., p. 312). Şi mai departe: „Vom merge pe linia legilor ţării, neprovocând, ocolind orice provocare, nerăspunzând la nicio provocare. Când însă nu vom mai putea munţi (cum susţine dr. Fior Strejnicu în Creştinismul Mişcării Legionare, ed. a II-a [ed. I

apăruse cu un an înainte], Editura Imago, Sibiu, 2001).

1 Evocând propria experienţă din lagărul pentru legionari de la Miercurea-Ciuc (de unde a avut şansa să fie scos, ca şi Nae Ionescu, înainte de fatidica „noapte a cuţitelor lungi", când legionarii din lagăre au fost mitraliaţi în masă), Mircea Eliade scria (subliniind tocmai acest misticism jertfelnic, precum şi dimensiunile represiunii antilegionare): „Printre deţinuţi se aflau oameni de tot felul: profesori şi conferenţiari universitari, medici, preoţi, învăţători, muncitori, ţărani. Majoritatea o alcătuiau intelectualii. Seara, rugăciunea colectivă era încheiată printr-un cutremurător: Cu noi este Dumnezeu… cântat pe 300 de voci. La ultimul etaj se afla o odaie rezervată «rugăciunii permanente» […] Rareori în istoria creştinismului modern au fost răsplătite cu mai mult sânge posturile, rugăciunile şi credinţa oarbă în atotputernicia lui Dumnezeu. Şi mai târziu, când tragedia se consumase, unul din lucrurile care mă fascinau mai mult era să descopăr aceeaşi credinţă, neclintită, la puţinii supravieţuitori ai măcelurilor" (Memorii, vol. II, ed. cit., p. 30).

Aluzie la un episod din 1924, când grupul de studenţi naţionalişti ce lucrau în grădina de la Ungheni („prima tabără de muncă") a fost arestat şi schingiuit de prefectul de poliţie

Manciu (a se vedea Pentru legionari, ed. cit., p. 203 şi urm.).

Aluzie la cazul Manciu (vezi mai jos).

— Este greu să nu faci legătura între rândurile ce urmează şi ulterioara rezistenţă anticomunistă din munţi, bazată preponderent pe elemente cu educaţie legionară. În lumina acestor fapte, rândurile lui Codreanu capătă o tragică notă profetică.

suferi, sau când piedici de netrecut ni se vor pune în cale, drumul nostru va trebui să fie spre munte. Nu e bine să încercăm

răscoale de masse, căci astăzi ar fi măcinate cu tunul şi ar fi să împrăştiem numai nenorocire şi jale. Trebuie, din contră, să lucrăm singuri, în număr restrâns şi numai pe a noastră întreagă răspundere [...] Nu se poate ca această jertfă a noastră să nu fie înţeleasă de români, să nu le cutremure sufletul şi conştiinţele şi să nu fie un punct de pornire, un punct de înviere a lumii româneşti" (p. 313; în paranteză fie spus, „lumea românească" s-a dovedit mult mai puţin sensibilă la jertfele de sânge decât şi-o închipuise, sublim-idealist, nefericitul

Codreanu). „Noi nu voim să întrebuinţăm forţa. Nu voim să întrebuinţăm violenţa. Ne este suficientă experienţa din trecut, când fără voia noastră am fost atraşi pe calea violenţei. La orice violentare, noi nu mai răspundem în niciun fel: suportăm" (Circulara Nr. 148). Lui Iorga (care-i numise pe legionari „suflete de asasini") îi scrie: „Datoria elementară a unui om corect este ca să se informeze şi la omul pe care-l judecă, nu numai la agenţii mincinoşi ai Domnului Armand Călinescu (care lansaseră ieri pe piaţă zvonul că

16 echipe, sub conducerea lui Alexandru Cantacuzino1, vor să-l omoare pe

Domnia sa). [...] Voi, care ne acuzaţi de violenţă, după ce aţi întrebuinţat împotriva noastră cele mai mari violenţe2, împingându-ne la disperare şi păcat, voi, cărora dacă cineva v-ar fi dat numai o palmă aţi fi reacţionat la fel cu mine, fără să mai fi trecut prin chinurile fizice şi umilinţele prin care am trecut noi, vouă, necinstiţilor sufleteşte, vă vom dovedi acum că nu vom reacţiona în niciun fel la toate provocările voastre" (a se vedea trimiterile anterioare), în faimosul „Cuvânt pentru legionari" (rostit la a zecea aniversare a Legiunii şi păstrat şi în înregistrare sonoră), îndeamnă încă o dată: „Priviţi-i drept în ochi pe toţi tiranii voştri! Îndurați cu resemnare orice lovitură, suportaţi orice chin, căci jertfa noastră, a tuturor a, va fi temelia de fier, de trupuri frânte şi de suflete chinuite, a biruinţei!". Jurnalul de la Jilava, citat anterior, mărturiseşte în acelaşi sens.

1 Ce curioasă este istoria! Prinţul Alexandru (Alecu) Cantacuzino (ruda generalului

Gheorghe Cantacuzino-Grănicerul), membru al echipei

legionare care a luptat în Spania, avea de fapt să piară el de mâna călăilor oficiali, în 1939, după ce Armand Călinescu (cel ce coordonase, în 1938, lichidarea lui Codreanu) fusese „pedepsit" de o echipă condusă de…

un nelegionar (Miti Dumitrescu, simpatizant neîncadrat; cf. Mihail Tase, Miti Dumitrescu, legionarul care n-a purtat nicio clipă cămaşa verde, Colecţia „Omul Nou", Salzburg, 1952)!

2 Pentru un tablou cronologic şi comparativ al violenţelor statului împotriva legionarilor şi ale legionarilor împotriva terorismului de stat, a se vedea Nicolae Roşca, Cronica unor violenţe politice, Editura Mişcării Legionare, Madrid, 1991 (reed. Editura Constant, Sibiu, 2000), din care rezultă statistic că legionarii au fost nişte mieluşei pe lângă ceea ce au avut ei de îndurat.

Se ridică întrebarea: raportând cuvintele la fapte, este Codreanu ipocrit şi/sau paradoxal? Numai în aparenţă. La o analiză atentă, este un om a cărui gândire şi conştiinţă a străbătut un traseu evolutiv, de limpezire a atitudinilor într-un sens creştin, nu fără realismul şi onestitatea de a recunoaşte că „există o mare deosebire între linia pe care mergem noi şi linia Bisericii Creştine.

Linia Bisericii este cu mii de metri deasupra noastră. Ea atinge perfecţia şi sublimul. Nu putem coborî această linie pentru a explica faptele noastre.

Noi, prin acţiunea noastră, prin toate faptele şi gândurile noastre, tindem către această linie, ne ridicăm spre ea, atât cât ne permite greutatea păcatelor cărnii şi condamnarea la care am fost sortiţi prin păcatul originar. Rămâne de văzut cât am putut fiecare, prin sforţările noastre pământeşti, a ne înălţa către această linie" (Pentru legionari, ed. cit., pp. 420 – 421) 1. Rabinului David (ci nu Alexandru!) Safran, în convorbirea de la Casa Verde (vezi şi mai jos), îi spune, în acelaşi sens: „Eu nu vreau să provoc ură sau răbufnire. Mi-e sufletul curat. Nu ştiu dacă toţi legionarii gândesc ca mine. Dacă un evreu a fost lovit, rănit sau jignit pe plan moral, iartă-i pe răufăcători! Nu-s nici ei decât oameni… Nu pe omul superior încercăm noi să-l şlefuim, ci pe omul om" (în cartea sa Pentru legionari, la p. 307, definind Legiunea, prin temeiurile ei, ca pe „o şcoală" spirituală,

afirmase: „De aceea, piatra unghiulară de la care porneşte Legiunea este omul, nu programul politic. Reforma omului, nu reforma programelor politice. «Legiunea Arhanghelul Mihail» va fi, prin urmare, mai mult o şcoală şi o oaste decât un partid politic […] Din această şcoală legionară va trebui să iasă un om nou, un om cu calităţi de erou" 2).

Înainte de a impune altora asemenea exigenţe, Codreanu a experimentat el însuşi traseul sinuos al unei deveniri „înnoitoare" (în sensul creştin ai în altă parte, sintetizând: „Recunoaştem că suntem păcătoşi: aceasta este atitudinea legionară faţă de Biserică" (fragment de scrisoare, în Circulari şi manifeste, ed. cit., p. 105).

A se vedea şi Cărticica şefului de cuib (prima ediţie: Bucureşti, 1933), îndreptarul meticulos al vieţii legionare, de un maximalism de tip franciscan (să notăm, în treacăt, că

Zelea Codreanu, deşi ortodox, avea o evlavie aparte faţă de Sfântul Anton de Padova) şi de un rigorism de tip cazon (regăsibil, într-un sens mai terestru, la majoritatea mişcărilor europene de nuanţă fascistă): „Mişcarea legionară, înainte de a fi o mişcare politică […], este o şcoală spirituală, în care dacă va intra un om, la celălalt capăt va trebui să iasă un erou" (cf. ed. a VI-a, Bucureşti, 1940, p. 65). Să consemnăm, dar cu necesară circumspecţie se non e vero, ma e ben trovato), speculaţia etimologică pe marginea cuvântului „fascism".

I unui Eugen Weber: „Şi nu poate fi vorba de o coincidenţă nici în faptul că, mergând la etimologia cuvântului/asdsw, descoperim pe latinescul fascinum – farmec, vrajă, înrudit r. fascia – mănunchi, buchet. Într-adevăr, simbolul legării este frecvent în vrăjitorie şi religie, intrând chiar în etimologia cuvântului religie [este avută în vedere ipoteza etimologică a originii din religo, are – n. R. C.], prin latinescul ligare – a lega, a fermeca" (Dreapta europeană… ed. cit., p. 20).

„Dezbrăcării" treptate de „omul cel vechi", al unei spiritualizări prin rugăciune, meditaţie şi asceză). E o diferenţă considerabilă (pe care numai cineva rău-voitor o poate contesta) între tânărul exaltat din perioada luptelor studenţeşti de la începutul anilor '20 şi liderul grav şi măsurat al ultimilor ani:

cel cu care se întreţinuse rabinul Şafran sau pe care venise să-l viziteze la

Bucureşti un Julius Evola; cel cu care Iuliu Maniu nu ezitase să încheie un important pact politic1 şi despre care un Nae Ionescu putuse afirma (prin

1936): „Minunea pe care a făcut-o Corneliu Codreanu e aşa de mare încât de-acum îl depăşeşte şi pe el"... Cam acesta a fost, de altfel, drumul străbătut de toţi întemeietorii Legiunii. O realitate vie (fie un om, fie o mişcare) nu poate fi judecată reducţionist, printr-un stadiu sau printr-un act izolat al devenirii ei. Din păcate, pe un Codreanu şi pe un Moţa nu toţi i-au înţeles adecvat; şi nu este vorba aici de adversari (care n-au putut sau n-au vrut s-o facă), ci chiar de o parte a propriilor „camarazi". Aceştia i-au urmat, mai mult sau mai puţin conştient, cu precădere pe foştii „tineri furioşi", pătrunzându-se prea puţin (sau prea superficial) de „misticismul jertfelnic".

al maturităţii lor (Moţa, în faimosul articol „La icoană", apărut mai întâi în

Pământul Strămoşesc din 1 august 1927, apoi aşezat în fruntea Craniilor de lemn, explica la rându-i: „De la icoană şi altar am pornit, apoi am rătăcit o bucată de vreme purtaţi de valurile omeneşti şi n-am ajuns la niciun mal [...]

Acum, cu sufletul greu, răzleţiţi, sfârtecaţi, ne strângem la adăpost, la singura căldură şi alinare, tărie şi reconfortare a noastră, readucătoare de puteri, la picioarele lui Iisus, în pragul orbitoarei străluciri a cerului – la icoană... No; nu facem – şi n-am făcut o singură zi în viaţa noastră – politică... Noi averr.

O religie, noi suntem robii unei credinţe" – subl. mea). Opera lui Codreanu a fost înţeleasă prea puţin în latura ei spirituală (care o deosebea esenţial de fascismele occidentale şi mai ales de nazism); ispita politicului (în contextul favorizant al unei Europe de dreapta) s-a dovedit mai puternică, anticipând

„Devierile" de mai târziu. Horia Sima însuşi – astăzi tot mai contestat, chiar

1 Există mărturii că Iuliu Maniu ar fi făcut în 1943 următoarea declaraţie (reluată şi mi:

târziu, în închisoare): „Recunosc că Corneliu Zelea Codreanu a fost superior gândirii mele.

Eu am încercat să adopt, în slujba şi salvarea ţării, căi politice; el a ales o cale superioară, s:

anume să realizeze mai întâi caractere, educând un tineret care, pe căi de înălţare patriotică, să se dăruiască total, moral şi spiritual; să creeze mai întâi o elită conducătoare şi abia apoi un partid" (apud Din luptele tineretului român: 1919 – 1939, Editura Fundaţiei Buna

Vestire, Bucureşti, 1993, p. 267). A se vedea şi Traian Golea, „Raporturile istorice dintre ţărănişti şi legionari", în Puncte cardinale, an VI, nr. 9 – 10/ 1996, p. 21 (apărut iniţial în broşură, la Miami Beach), cu trimitere la un articol de Nicolae Penescu (lider ţărănist, fos:

ministru), „Testamentul lui Maniu", apărut în România democrată (publicaţie ţărănistă din exil), nr. 31/1979.

şi de unii dintre partizanii săi frenetici de până mai ieri – a fost exponentul acestei categorii1. Mişcarea Legionară a trăit mai tot timpul această tensiune între „secular" şi „spiritual", care face parte din tragedia ei internă2.

Mircea Vulcănescu, om de dreapta, dar nu legionar (unii pretind că în închisoare el ar fi ajuns la o altă înţelegere a legionarismului, ceea ce scapă însă oricărui control), s-a apropiat de cheia problemei: „Eu nu cred că Moţa a plecat în Spania pentru a se impune, prin acte de eroism personal, la conducerea Mişcării, împotriva lui Codreanu – cum zic unii – şi nici c-a plecat spre a muri [...] – cum zic alţii. Eu cred că Moţa a plecat la judecată. La judecata lui Dumnezeu. Ca să răzbune o trădare, ucisese3. Şi, oricât ar fi fost achitat

1 Cum a încercat să arate, însă cu prea multe exagerări calomnioase (prompt exploatate de adversarii Mişcării), preotul Ştefan Palaghiţă în Garda de Fier spre reînvierea României, carte apărută în 1951 la Buenos Aires (reed. În 1993, la Editura „Roza Vânturilor" din

Bucureşti, cu supratitlul editorial Istoria Mişcării Legionare scrisă de un legionar). În acelaşi sens, a se vedea şi cartea lui Constantin Papanace (macedo-român, lider al exilului legionar antisimist) intitulată ostentativ Fără Căpitan. Conducerea în a doua

prigoană (Cetatea Eternă [Roma], 1984, reed. Editura Majadahonda, Bucureşti, 1997). Desigur, există şi o întreagă literatură „simistă", care are partea ei de dreptate, ceea ce nu schimbă însă radical situaţia (spre exemplu, a se vedea, în ansamblu, publicaţiile lui Horia Sima însuşi, cele ale unui Faust Brădescu sau cele ale unui Traian Golea, iar ceva mai de curând îngustul partizanat al revistei Permanenţe, conduse de ultrasimistul Mircea Nicolau).

2 De aici trebuie pornit şi în discuţia privitoare la reproşul curent – şi în parte îndreptăţit – care li se face legionarilor: acela că ar fi ţinut „într-o mână crucea şi într-alta revolverul".

Nu trebuie scăpat însă din vedere că vecinătatea mai generală dintre „cruce" şi „sabie".

nu reprezintă o noutate şi nicio excepţie în istoria de două ori milenară a creştinismului.

Sabia, evocând prin ea însăşi imaginea crucii, ne obligă la o înţelegere mai complexă a acţiunii creştine în istorie. Sabia nu exclude sfinţenia, iar calendarele creştine sunt pline de sfinţi-militari sau de sfinţi-cavaleri. Evangheliile însele atestă nu doar ipostaza (desigur predominantă) a blândului Iisus, dar şi pe aceea a lui Iisus biciuitorul (Matei 21, 12 – 13;

Marcu 11, 15 – 17; Luca 19, 45 – 46 şi mai ales Ioan 2, 14 – 17). Imperativele morale ale creştinismului cunosc nuanţări pe care spiritul laicizant al modernităţii le ignoră cu suficienţă. Un început de discuţie creştină pe această temă se poate găsi în voi. cât. Spiritul dreptei… (cap. „Demagogia toleranţei"). O astfel de discuţie este fără îndoială delicată şi chiar riscantă, dar nicidecum imposibilă sau nelegitimă. (Lăsăm la o parte cazul de un incomensurabil ridicol al unui Dan Zamfirescu – fidelul apologet al lui Ceauşescu – care pe de o parte le reproşează legionarilor că ar fi pus la un loc, programatic, „Evanghelia şi pistolul", iar pe de altă parte evocă admirativ „creştinismul bărbătesc" al Sfântului Ştefan cel Mare – „degrabă vărsătoriu de sânge nevinovat"! – sau „soluţia radicală", dar „invidiabilă" a lui Mihai Viteazul, care şi-a adunat la un loc creditorii şi i-a căsăpit creştineşte!

[Cf. interviul din Adevărul literar şi artistic, 9 mai 1993, pp. 3 –

5, succesiv prefeţei la ed. cit.

a cărţii din exil a preotului Ştefan Palaghiţă])

3 De fapt, cum am arătat, nefericitul Aurel Vernichescu a supravieţuit, ceea ce nu schimbă însă situaţia în absolut, din punctul de vedere al răspunderii mistice a „pedepsitorului".

de juraţi şi oricât ar fi socotit justificat faptul, dacă omul credea în adevăr în

Dumnezeu – şi sunt dovezi că Moţa era credincios – nu se poate ca faptul să nu-i fi dat căinţe amare. Lucrul acesta s-a întâmplat şi cu Corneliu Codreanu, care ucisese pe prefectul Manciu1 şi care – credincios fiind şi el – era deseori frământat de remuşcări care-i brăzdaseră faţa cu o cută adâncă de regret şi care-i întunecaseră – sub duritatea lor obişnuită – ochii albaştri" 2.

Se repetă mereu că Mişcarea Legionară s-a născut printr-un asasinat:

Împuşcarea lui Manciu de către Codreanu3. Afirmaţia este de două ori inexactă. Mai întâi, aşa cum am văzut, de jure n-a fost vorba de un asasinat, iar în această privinţă există autoritatea lucrului judecat. În al doilea rând, Legiunea propriu-zisă s-a înfiinţat la trei ani de la episodul Manciu. Codreanu nu a mai recidivat în utilizarea personală a violenţei, nici n-a putut fi implicat în cele două asasinate comise, din iniţiativă şi pe cont propriu, de aşa-numiţii

1 în legitimă apărare, cum a stabilit instanţa, achitându-l. El însuşi, în conştiinţa lui profund creştină, nu s-a „achitat" însă niciodată. E şi ceea ce stă, mai mult ca sigur, în spatele cuvintelor scrise la Jilava (miercuri 15 iunie 1938; trecuseră două din cele şapte luni şi jumătate de închisoare cu care şi-a isprăvit viaţa): „Când am terminat Evangheliile, am înţeles că stau aici în închisoare din voia lui Dumnezeu; că, deşi n-am nicio vină sub latura juridică, El mă pedepseşte pentru păcatele mele şi-mi pune la încercare credinţa mea" (ed. cit., p. 48; subl. mea).

2 Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu, aşa cum l-am cunoscut, Editura Humanitas, Bucureşti, 1992, pp. 99 – 100 (text datând din 1942, revăzut de autor prin 1945 – 46).

3 într-o polemică mai veche cu răposatul Zigu Ornea (unul

dintre cei mai radicali calomniatori ai dreptei româneşti interbelice), dl. Ion Coja (Dilema, nr. 35/1995; a se vedea şi voi. Legionarii noştri, Editura Kogaion/Fundaţia Buna Vestire, Bucureşti, 1997) îl punea pe acesta într-o „dilemă" concretă: oare gestul lui Codreanu, care ucisese în legitimă apărare (circumstanţă pe care Z. Ornea o trecea sub tăcere) pe un călău înrăit al generaţiei sale (prefectul Manciu), este mai puţin de înţeles decât gestul lui Moise atunci când îl ucisese pe egipteanul ce agresase un evreu (Ieşirea 2, 2 – 11)? Se tot repetă (nu tocmai cu dreptate, dacă avem în vedere împrejurările în care s-a comis fapta şi absolvirea lui

Codreanu de către Justiţia vremii) că Legiunea s-a întemeiat pe un asasinat. Dar mozaismul nu se află în aceeaşi situaţie? „Păstrând proporţiile [...], cele două «asasinate» – al lui Moise (asupra egipteanului «torţionar») şi al lui Corneliu Zelea Codreanu (asupra torţionarului Manciu) – nu sunt oare, totuşi, comparabile?"... De ce se aplică două măsuri diferite pentru două fapte echivalente? Răspunzând în numărul următor („Dezamăgirile domnului Coja"), Z. Ornea va ocoli orice raportare la exemplele concrete (vădit incomode)

şi va trage discuţia într-o abstracţiune vaporoasă (evocarea generică a „Holocaustului", invocarea retorică a „drepturilor omului" etc.). Ar reclama o discuţie aparte faptul că evreii, atât de fermi în condamnarea şi pedepsirea crimelor altora (inchizitori, legionari, nazişti, terorişti etc.), obişnuiesc, încă din timpurile biblice (cf. mai ales Cartea Esterei), să aprobe şi chiar să exalte crimele, oricât de monstruoase, săvârşte de ai lor în apărarea sau interesul propriului neam. Nu poate fi vorba de a scuza sau a legitima un rău prin alt rău, ci doar de a prilejui ambelor părţi un mai onest examen de conştiinţă.

„Nicadori" (asasinii lui I.G. Duca – 1933) şi „Decemviri" (asasinii „Iudei legionare" Mihai Stelescu – 1936), care s-au predat de bunăvoie autorităţilor şi şi-au primit pedepsele cuvenite (mai târziu, ei au fost asasinaţi în detenţie, odată cu Codreanu). Să notăm acest fapt: organizaţia socotită cea mai criminală din întreaga istorie a României nu a săvârşit în 11 ani (1927 – 1938) 1

decât două asasinate (dintre care unul a constituit o răfuială internă), şi acelea fără ştirea conducerii superioare a Mişcării; iar

Corneliu Codreanu, socotit drept cel mai mare criminal al României interbelice, n-a săvârşit şi n-a fost implicat în nici o singură crimă (cu excepţia uciderii unui călău notoriu, în legitimă apărare)!

Lui Codreanu i s-a reproşat însă mai ales altceva (inclusiv la procesul din mai 1938, unde, în disperarea lipsei de probe, acuzatorii au scormonit tot trecutul celui acuzat, încercând să speculeze orice amănunt, chiar când era vorba lucruri asupra cărora Justiţia se pronunţase deja!): anume că nu s-a dezis de criminali (ceea ce ar constitui dovada indirectă a încuviinţării crimelor respective). Cazul studentului Gheorghe Beza (atentat pus abuziv pe seama Mişcării Legionare) 2 dovedindu-se irelevant, la proces s-a insistat pe cazul Moţa3 (în contextul mai larg al vechiului complot al „văcăreştenilor")

şi pe cele ale „Nicadorilor" şi „Decemvirilor". În ce-i priveşte pe Moţa şi pe

„Văcăreşteni", Codreanu a spus (declaraţie ce confirmă observaţiile de mai sus): 1) sub aspect juridic – „Ar putea fi invocată această chestiune contra

Aşa cum am arătat, asasinatele din toamna lui 1940 (66 de victime) constituie un alt capitol, de care Codreanu şi vechii legionari nu pot fi făcuţi răspunzători. Să observăm că în toate cazurile anterioare, „pedepsitorii" legionari se predaseră şi-şi recunoscuseră/

asumaseră faptele, pe când asasinii din 1940 s-au purtat ca nişte criminali de rând (cei mai mulţi dintre ei fugind şi fiind condamnaţi în contumacie). Ultimul asasinat comis

„În stilul legionar" al anilor '30 a fost cel asupra lui Armand Călinescu (septembrie 1939), când „Răzbunătorii" s-au deplasat la sediul Radioului, l-au ocupat, au anunţat ştirea („Ne-am făcut o dureroasă datorie din a pedepsi pe călăul Căpitanului…") şi apoi s-au predat autorităţilor (care i-au împuşcat fără judecată şi i-au expus pe caldarâmul Bucureştilor, prilej cu care N. Iorga a făcut acel gest impardonabil de a lovi cu piciorul în cadavre; N. Steinhardt însuşi relatează acest caz în Jurnalul fericirii, ed. cit., p. 387, nu fără a preciza: „Dar niciodată turpitudinea victimei nu scuză pe ucigaş…", cu referire la asasinarea ulterioară a lui Iorga).

2 Macedoneanul (mai târziu bănuit de a fi complotat împotriva

„Căpitanului") trăsese, în iulie 1930, asupra subsecretarului de Stat Constantin Angelescu. Incidente oarecum asemănătoare, fără legătură efectivă cu Mişcarea Legionară, s-au petrecut şi-n martie

1937 (atentat – calificat de Codreanu drept „penibil" – asupra lui Traian Bratu, rectorul

Universităţii din Iaşi) şi noiembrie 1938, în chiar preziua asasinării lui Codreanu (atentat studenţesc asupra lui Florian Ştefănescu-Goangă, rectorul Universităţii din Cluj).

3 Codreanu declarase: „Noi toţi ne solidarizăm cu Moţa" (cf. Pentru legionari, ed. cit., p. 191).

mea de oricine, afară de cineva din Justiţie, care nu se poate ridica împotriva autorităţii lucrului judecat, pentru că s-ar dezice" şi 2) sub aspect psihologic şi moral – „Gândiţi-vă, eram de 20 – 22 de ani, eram va să zică un copil şi, în mentalitatea noastră de copii de pe vremea aceea, aşa am văzut noi lucrurile.

Dar de când omul începe să trăiască şi până când îşi termină viaţa, trece timp, se adună înţelepciunea. La început omul judecă într-un fel, i se pare că-i grozav. Sunt trepte de acestea de dezvoltare ale minţii omeneşti şi acţiuni pe care după douăzeci de ani le vezi altfel. Poate acum 20 de ani aş fi făcut un alfabet secret, tocmai pentru că era o anumită vârstă care te împinge să judeci lucrurile aşa cum le-am judecat şi eu pe vremea aceea. Dar de atunci şi până acum este o distanţă mare în timp. Se vede în atitudinea mea, care este aproape contrarie atitudinii iniţiale pe care am avut-o împreună cu toţi băieţii noştri. Este contrarie, din cauza vârstei… Dar nu poate cineva să fie urmărit permanent în viaţa sa pentru că în copilăria lui, când era visător, i se părea că ar putea să se lupte cu toată Europa. Nu cred acest lucru" 1. În ce priveşte cazurile – mai recente şi mai problematice – ale „Nicadorilor".

şi „Decemvirilor", Codreanu (care nici nu le-a ordonat, nici nu le-a încuviinţat actele comise, dar care evitase o lepădare necavalerească de nefericiţii camarazi căzuţi în păcat dintr-un spirit justiţiar şi jertfelnic rău întrebuinţat)

a spus, mai sintetic (discuţia se purtase şi-n ziua anterioară):

„Eu i-am luat pe ei nu în ceea ce au făcut, ci în suferinţa lor, în suferinţa unor oameni care stau în închisoare, care suferă [şi-au asumat suferinţa] pentru o credinţă” 2.

În cazul acestora din urmă (alături de care avea să moară asasinat şi cu care avea să fie îngropat în groapa secretă de la Jilava, câteva luni mai târziu), Codreanu nu a greşit, cel puţin creştineşte vorbind, atunci când s-a solidarizat cu „suferinţa” lor, dar a greşit – iar retrospectiv această greşeală apare tot mai evidentă – atunci când a îngăduit în sânul Mişcării sale un adevărat cult al acestora, rău văzut din afară, dar nu mai puţin primejdios şi înăuntrul Legiunii (lăsându-se loc liber pentru confuzia nepermisă între dreptatea principială sau sacrificiul de sine al împricinaţilor şi gravitatea actelor comise – împinsă, în cazul Stelescu, până la bestialitate). Dincolo de intenţiile lui Codreanu, unii au crezut că atipicii asasini ar putea fi prefăcuţi în modele de fidelitate legionară…

În orice caz, legionarii, aceşti paradoxali cavaleri ai muceniciei, şi-au plătit cu vârf şi îndesat atât virtuţile, cât şi păcatele, judecata lor nearbitrară aparţinând, desigur, numai lui Dumnezeu (Celui cu care năzuiseră „să

1 Trimit, pentru mai marea ei accesibilitate, la cartea Din luptele tineretului român (1919 – 1939), ed. cit., p. 326 (declaraţie din ziua a doua a procesului – marţi, 24 mai 1938).

2 Ibidem, p. 327 (subl. mea).

Împace” cândva neamul românesc). Cert este că la tragedia generică a legionarismului se adaugă – încă mai mişcătoare, prin măreţia şi complexitatea personajului – tragedia neînţelesului şi nedreptăţitului Corneliu Codreanu, acest om cu elanuri de sfânt şi cu renume de bandit…

III

Să venim acum la controversatul raport dintre legionarism şi

„Antisemitism” 1. Legionarii, pe fondul general al epocii, s-au considerat datori să divulge şi să contracareze anumite „manevre” evreieşti (Codreanu fusese dintotdeauna ferm în această privinţă, „problema evreiască” constituind una dintre obsesiile vieţii lui) 2, dar nu şi-au propus niciodată, în mod programatic, o acţiune antievreiască

globală şi exterminatoare, de felul celei imputate nazismului. O dovadă în acest sens este şi faptul că soarta evreilor a fost mult mai blândă în România decât în ţările învecinate3, iar rarele violenţe

1 Pentru o discuţie critică asupra acestui termen problematic, a se vedea, de pildă, Spiritul dreptei… ed. cit., cap. „Naţionalismul faţă cu «antisemitismul»", mai ales pp. 139 – 141.

2 Totuşi complotiştii din 1923 stabiliseră cu amară luciditate că mult mai vinovaţi decât evreii sunt „românii ticăloşi", trădătorii intereselor naţionale „pentru arginţii Iudei" (v. Pentru legionari, p. 169). Iată şi o lamentaţie semnificativă – nu atât ideologic, cât psihologic – pentru tinerii de atunci: „Primim peste obraz şi peste sufletele noastre româneşti batjocură peste batjocură, palme peste palme, până la aceea de a ne vedea cu adevărat în grozava situaţie: jidanii – apărătorii românismului, la adăpost de orice neajuns, trăind în linişte şi belşug, iar noi – duşmanii românismului, cu libertatea şi viaţa în pericol, urmăriţi, ca nişte câini turbaţi, de toate autorităţile româneşti! […] Să porneşti la luptă pentru ţara ta, curat la suflet ca lacrima ochilor, să lupţi ani de-a rândul într-o sărăcie şi foame ascunsă, dar sfâşietoare, ca să te vezi la un moment dat declarat în rândurile duşmanilor ţării, urmărit de români şi spunându-ţi-se că lupţi pentru că eşti plătit de străini, iar alături să vezi întreaga jidănime stăpână pe ţara ta, erijată în apărătoare şi purtătoare de grijă a românismului şi a statului român ameninţat de tine, tineret al ţării, este ceva îngrozitor!" (op. cit., p. 158).

3 Că au existat şi la noi unele excese antievreieşti nu contestă nimeni. Ele n-au avut însă nici proporţiile şi nici susţinerea oficială pe care le-au cunoscut în alte părţi. Ba mai mult:

În timpul unui regim principial antisemit, cum a fost cel antonescian, sute de mii de evrei au fost totuşi salvaţi prin România de urgia hitleristo-horthystă (aşa cum altă dată găsiseră scăpare în România de persecuţiile din Rusia sau Galiţia). A se vedea, pentru datele esenţiale ale problemei, şi Răspunsul la declaraţia Preşedintelui Emil Constantinescu cu privire la holocaustul evreilor din România al domnului Traian Golea (Romanian Historical Studies, Hallandale [Florida, U.S.A.], 1997), reprodus şi în Puncte cardinale (an XVII, nr.

12/84, decembrie 1997, pp. 10 – 11). Nu putem să nu menţionăm şi protestul mai vechi al unui evreu onest, dl. Barbul Bronstein din Sinaia (v. România liberă din 11 decembrie 1997, p. 3), din care spicuim: „… simt de datoria mea să fac următoarele precizări: Mă numesc Barbul

Bronstein, sunt născut şi trăiesc ca român în această ţară – a treia generaţie –, am astăzi

73 de ani şi vă pot spune, fără nicio teamă de a greşi cu ceva, că eu, alături de foarte mulţi fizice împotriva acestora (culminând cu aşa-zisul „pogrom de la Iaşi", din iunie 1941, dată la care legionarii fuseseră deja anihilaţi de mai multe luni de către Antonescu, în înţelegere cu Hitler) n-au fost în primul rând de sorginte legionară, ci mai degrabă puse în cârca legionarilor, din interese lesne de bănuit (cum a fost şi cunoscuta mistificare cu „cadavrele de la abator", ticluită în birourile vechii Siguranţe, apoi preluată cu voluptate de propaganda comunistă). Altminteri un Codreanu a putut sta de vorbă decent, chiar la

Casa Verde, în 1937, cu rabinul David Safran, căruia i-a şi făcut o puternică impresie1. „Nu a fost o discuţie de cabinet – îşi amintea rabinul 40 de ani mai târziu –, ci s-au amestecat aici durerile lumii… Adevărurile lui şi ale mele ardeau, chinuiau gând şi suflet, cerşindu-şi răspunsuri, argumente, pentru a ne despărţi, în cele din urmă, ca prieteni". În finalul întrevederii, pretinsul „mâncător de evrei" îi întinsese mâna şi-i spusese: „Am avut mare plăcere de întâlnirea noastră. Nu ştiu dacă am rezolvat probleme, dar am învăţat fărâme din taina infinită a credinţei. Eu nu vreau să provoc ură sau răbufnire. Mi-e sufletul curat. Nu ştiu dacă toţi legionarii gândesc ca mine.

Dacă un evreu a fost lovit, rănit sau jignit pe plan moral, iartă-i pe răufăcători! Nu-s nici ei decât oameni… Nu pe omul superior încercăm noi să-l şlefuim, ci pe omul om" 2. Nae Ionescu, deşi „ideolog al Legiunii", a avut în preajma lui numeroşi discipoli evrei (Mihail Sebastian, Ion Călugăru, Oscar

Lemnaru ş.a.). În vremea statului naţional-legionar, poetul legionar Radu coreligionari de-ai mei […] apreciem mai clar acuma, în lumina a tot ce s-a întâmplat în ultima jumătate de veac, că se face cea mai mare greşeală şi nedreptate din istorie de a-l socoti pe I.

Antonescu fascist, legionar, extremist, un om care a dus la pierzanie evreimea din România [...] Nimeni din cei care au trăit în România, înainte, în timpul războiului şi din păcate şi după, nu mai vrea să accepte teza comunistă a masacrării evreilor în timpul războiului şi cu atât mai mult cifrele aberante care se lansează ca baloanele de săpun şi care se contrazic unele pe altele..."

1 Relatări reproduse la noi mai întâi în Gazeta de Vest, nr. 1/1991, sub titlul „Rabinul Safran discută cu Căpitanul Legiunii, Corneliu Codreanu" (sursa – acolo neindicată – este cartea lui David Safran Karl Marx antisemit, Ierusalim, 1979, pp. 106 – 115; nu cunosc direct scrierea sa mai veche Cronica rebeliunii legionare. Amintiri, Tel-Aviv, 1967). O impresie puternică i-a lăsat Codreanu, într-un alt context, şi un evreu ungur: istoricul Nicholas

M. Nagy-Talavera (cf. The Green Shirts and the Others. A History of Fascism în Hungary and România, Hoover Institution Press, Stanford University [California], 1970, p. 247; în rom.: O istorie a fascismului în Ungaria şi România, Editura Hasefer, Bucureşti, 1996, p. 339). Felix (Froim) Aderca îi mărturiseşte în mai multe rânduri lui Mihail Sebastian (cf. M. Sebastian, Jurnal – 1934 – 1945, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, pp. 195 şi 335)

admiraţia sa pentru Codreanu (a se vedea şi grupajul intitulat „Nici printre evrei n-a lipsit admiraţia faţă de Codreanul", în Puncte cardinale, an VII, nr. 8/80, august 1997, p. 16).

Şi exemplele s-ar putea înmulţi.

2 A se vedea şi Anexele ediţiei a II-a a volumului în căutarea Legiunii pierdute.

Gyr (Radu Demetrescu), pe atunci Director General al Teatrelor, sprijină deschiderea unui teatru evreiesc în Bucureşti (Baraşeum), lucru pe care nicio altă ţară europeană cu regim progerman nu l-a mai făcut1. Jurnalul fericirii al lui N. Steinhardt, citat deja, stă şi el mărturie pentru o viziune mai nuanţată asupra fenomenului legionar, ca şi convorbirile sale cu Ioan Pintea2, unde citim, printre altele, în legătură cu anii de regim carceral: „Referitor la fraţii legionari, nu pot spune decât că purtarea lor faţă de mine a fost frăţească. Mi-a venit în ajutor şi reputaţia mea de evreu osândit pentru că a refuzat să fie martorul

acuzării într-un proces legionar; oricum, s-au purtat cu mine impecabil şi cu acel spirit de solidaritate de care au dat dovadă, în locul în care mulţi alţii şi-au pierdut cumpătul, omenia şi stăpânirea de sine" (p. 173) 3. Tot aşa cum pe Eminescu „antisemitismul" ideologic nu-l împiedicase să aibă relaţii foarte cordiale cu un M. Gaster sau cu un H. Tiktin, nu-i împiedicase nici pe atâţia intelectuali legionari să aibă prieteni buni printre evrei (a se vedea prieteniile dintre Mircea Eliade şi Mihail Sebastian, Constantin Noica şi Edgar Papu, Petre Ţuţea şi Oscar Lemnaru etc.).

Au existat legionari căsătoriţi cu evreice creştinate (cazul lui Vasile Marin)

şi chiar legionari de sânge evreiesc (Vasile Noveanu, Cătălin Ropală ş.a.).

Lui Codreanu îi sunt atribuite, cu destulă certitudine, următoarele cuvinte:

„... şi vă rog să reţineţi pentru totdeauna că nu împotriva evreilor ca atare trebuie să se îndrepte lupta necruţătoare a unui legionar autentic, ci contra celor ce fac rău României şi Bisericii creştine" 4. Ceea ce ar fi cazul să se înţeleagă este că opţiunea legionară (de ieri sau de azi) nu implică automat

„Violenţa oarbă împotriva evreilor", chiar dacă anumite excese, ale unor persoane sau ale unor grupuri marginale, nu se pot tăgădui (fără să fi fost vorba vreodată de proporţii pogromiste). D-l Andrei Pleşu (loc cât.) se arăta

Cf. Radiografia dreptei româneşti, ed. cit., pp. 318 (apărarea lui Radu Gyr la procesul din

1945) sau 343 (Memoriu semnat de Zaharia Marineasa).

Primejdia mărturisirii, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1993.

1 Cu privire la situaţia sa ca evreu în România anilor 1939 – 1945, N. Steinhardt face următoarea mărturisire şi într-o scurtă autobiografie descoperită în arhivele Mănăstirii Rohia şi publicată mai întâi în Ziua din 21 iunie 1997, p. 4, apoi, dacă nu mă înşel, şi-n România literară): „Reîntors în ţară, nu am avut de suferit ca evreu [...] Am executat totuşi – deşi puteam fi scutit – munca obligatorie şi munca la zăpadă, însă în condiţii de operetă. Ar fi cu toate acestea

făţărnicie din partea mea dacă nu aş recunoaşte că măsurile luate cu privire la evrei nu m-au întristat, dându-mi totodată prea bine seama că guvernul ţării

— Date fiind împrejurările – nu putea proceda altfel şi admirând curajul şi mărinimia sa n refuzul de a da ascultare ordinelor venite din exterior, care cereau imperios executarea copulaţiei evreieşti. Afecţiunea mea pentru neamul românesc s-a întărit".

„Apud Fior Strejnicu, op. cit., p. 64. A se vedea, de acelaşi autor, în pofida tonului pro domo, şi volumul intitulat Mişcarea Legionară şi evreii, Editura Imago, Sibiu, 1996.

oripilat, bunăoară, de imperativul exprimat de Codreanu prin cuvintele:

„Înlăturarea primejdiei jidăneşti" 1. Desigur, ele nu sună bine astăzi. Expresia trebuie însă judecată prin raportare la limbajul curent al epocii respective şi la ansamblul realităţilor concrete de atunci. Pentru legionari, „primejdia jidănească" se confunda cu aceea a „bolşevizării" 2 ţării, lucru care se va şi întâmpla mai târziu tocmai cu contribuţia masivă a evreilor (ce au făcut şi mai toată agitaţia comunistă de dinainte de 19453, dar şi mai toată opera de comunizare internă din anii următori) 4.

1 în scrierile lui Codreanu, cuvântul „jidan" şi derivatele sale apar, ce-i drept, destul de frecvent. În Moldova, Basarabia şi Bucovina, unde evreii erau foarte numeroşi, iar tensiunile sociale generate de ei constituiau o problemă extrem de complexă, termenul era banal. Ca şi cel de „ovrei", el începuse să poarte deja o nuanţă peiorativă, pe care nu o avusese iniţial (cum nu o avusese nici termenul – încă şi mai vechi – de „jidov", astăzi aproape ieşit din uzul curent). La o analiză mai atentă, „violenţa antisemită" se reduce, nu doar în cazul lui Codreanu, dar şi al altor fruntaşi sau ideologi legionari, la sfera limbajului, al unui anumit tip de discurs (negreşit indigerabil astăzi) moştenit din „şcoala" lui

A. C. Cuza (cu menţiunea că legionarismul s-a născut însă tocmai prin ruperea de cuzism, inclusiv de şovinismul/antisemitismul visceral al acestuia). Conştient sau nu, Codreanu a mers mai degrabă pe linia lui Eminescu, adică a unui antisemitism defensiv şi conjunctural,

rezultat din realităţile sociale şi economice ale vremii, iar nu din „ura de rasă" sau din „ura religioasă" („Criteriul în virtutea căruia un stat poate lua măsuri restrictive în contra unei minorităţi nu poate fi nici aversiunea de rasă, nici ura religioasă. Principiul călăuzitor trebuie să fie: pericolul pe care o minoritate îl poate reprezenta la un moment dat pentru viaţa şi libera dezvoltare a naţiunii dominante"). Pentru problema evreilor în

România şi pentru interesantele statistici de epocă, a se vedea documentata sinteză lui

Gabriel Constantinescu, Evreii în România (secolele XVI-XX), Editura F.R.O.N.D.E., Alba

Iulia-Paris, 2000.

2 „De vor intra trupele ruseşti pe la noi şi vor ieşi învingătoare, în numele Diavolului, cine poate să creadă, unde este mintea care să susţină că ele vor pleca de la noi înainte de a ne sataniza, adică bolşeviza?" (Circulară din 30 mai 1936; în Circulări şi manifeste, ed. cit., p. 75). Nichifor Crainic observa, descriind frământările epocii („Tineretul şi creştinismul"): „Antisemitismul se confundă în mare parte cu anticomunismul. Iar creştinismul studenţesc, susţinut de naţionalism, ia tot mai mult aspectul unei concepţii pozitive în opoziţie cu negaţia ateistă a comunismului" (Puncte cardinale în haos, ediţia a II-a, Editura „Cugetarea", Bucureşti, 1936, pp. 14 – 15).

3 Să notăm, în treacăt, că începutul acţiunilor de tip terorist în România Mare a fost făcut, la începutul deceniului trei, de un evreu comunist, Max Goldstein („Omul cu cârlig"), prin bomba de la Senat (care s-a soldat cu moartea unui prelat şi a doi oameni politici), episod asupra căruia istoriografia românească postbelică a tăcut cu multă grijă... E un fapt constatabil în toată istoria politică a ultimelor două veacuri: terorismul a pornit dinspre stânga, silind dreapta să reacţioneze în consecinţă (dialectica provocare-răspuns).

4 Antievreismul defensiv al legionarilor (care, la o analiză mai profundă, n-are nimic de-a face cu rasismul şi prea puţin cu „fundamentalismul religios") rezulta într-o măsură importantă, dincolo de problemele de ordin social (ce duseseră spre numerus clausus), din

Este greu de stabilit astăzi dacă legionarii autentici (nu pleava oportunistă a „septembriştilor" din 1940, care – cu puţine excepţii – n-aveau în comun cu legionarismul decât cămaşa verde1) au ucis evrei sau nu. Cert este că nu asta a fost principala lor preocupare şi că nu prea e de crezut că o adunătură de „pogromişti" ar fi putut fi urmată de bunăvoie de atâtea personalităţi de elită, martirizate ele însele – cu sutele sub Carol II (mai ales în perioada noiembrie 1938 – septembrie 1939), cu miile sub Antonescu (începând din ianuarie 1941, pe mulţi trimiţându-i în linia întâi a frontului, cum s-a întâmplat eu şi cu poetul Radu Gyr, întors destul de grav rănit) şi cu zecile de mii sub comunişti (până spre începutul anilor '60). „Că au fost omorâţi evrei în România sub comandă legionară nu «se demonstrează», ci se atestă prin documente", afirma acelaşi Andrei Pleşu. Dar ce înseamnă „documente", în cazul de faţă? Nu cumva se reduc ele la nişte mistificări propagandistice2 şi la simplele declaraţii tendenţioase ale unor evrei resentimentari? în primul caz, ar fi ca şi când s-ar da credit poveştilor cu „terorişti" din decembrie '89 sau zvonurilor lansate în timpul mineriadei din iunie '90 (cu „maşina de bani".

de la sediul liberalilor, cu armele de la sediul ţărăniştilor, cu drogurile de la

Universitate, pe care nimeni nu le-a văzut, dar de care mulţi au rămas până astăzi convinşi). În al doilea caz, se ridică o problemă de principiu: de ce pe unii i-am crede pe cuvânt, iar pe alţii nu? împotriva afirmaţiei lui Petre Ţuţea că „legionarii n-au omorât niciun evreu", viitorul ministru de Externe monta un întreg scenariu al discreditării, bazat pe un raţionament deconcertant: că dacă bătrânul Ţuţea se amuza uneori să facă „afirmaţii enorme", atunci tot ce nu-i convine domnului Pleşu trebuie să intre în această categorie a enormităţii!

În schimb, celeilalte tabere autorul îi acorda credit necondiţionat…

această teamă profetică de comunism (ai cărui fondatori şi agenţi internaţionali fuseseră, în număr covârşitor, de origine evreiască), pe de o parte, şi din repulsia faţă de politicianismul năimit plutocraţiei „iudeo-masonice" (termen curent în epocă), pe de alta.

Deschiderea largă a porţilor Legiunii s-a dovedit neinspirată şi

i-a produs lui Horia Sima multă bătaie de cap. Era nesocotită astfel, din raţiuni conjuncturale, vechea precizare a lui Codreanu (care fusese prilejuită de lozinca de nostalgic junimist a lui A.C. Cuza, liderul L.A.N.C.: „În Ligă intră cine vrea şi rămâne cine poate"): „Într-o organizaţie nu intră «cine vrea», ci intră cine trebuie şi rămâne cine e – şi atâta vreme cât e – om corect, muncitor, disciplinat, credincios […] Noi plecăm de la ideea de om ca valoare morală, iar nu ca valoare numerică, electorală, democratică" (Pentru legionari, ed. cit., p. 259). Profetismul lui tragic avea să se confirme încă o dată: „Dacă într-o organizaţie apar aceste începuturi de cangrenă, ele trebuie imediat localizate şi apoi extirpate cu cea mai mare energie. Dacă nu se pot localiza şi se întind ca un cancer în întregul organism al mişcării, cauza este pierdută. Viitorul şi misiunea organizaţiei sunt compromise. Ea va muri sau îşi va târî zilele între viaţă şi moarte…" (ibidem).

2 Pe linia tot mai vădită a culpabilizării unor popoare întregi prin trecutul lor…

Situaţia se repetă curent, confirmând observaţiile profesorului Israel

Shahak1 din lucidul său rechizitoriu împotriva „iudeo-nazismului": „Foarte mulţi neevrei (printre care creştini – preoţi sau laici practicanţi – şi marxişti de toate nuanţele) consideră, într-un mod foarte ciudat, că pentru a «ispăşi»

persecuţiile suportate de evrei, este bine, printre altele, să nu se ridice împotriva nelegiuirilor lor, ba mai mult chiar, să se facă părtaşi la minciunile pioase în ce îi priveşte pe aceştia. Acuzaţia grosolană de «antisemitism» (sau, în cazul evreilor, de «ură faţă de sine»), pe care o primeşte cel ce denunţă discriminarea impusă palestinienilor, sau cel ce atrage atenţia asupra unor fapte contrare «versiunii oficiale» a religiei sau trecutului evreilor, este cu atât mai izbitoare prin forţa şi ostilitatea sa cu cât ea este lansată de «prieteni ai evreilor». Existenţa şi vasta influenţă a acestui grup în toate ţările occidentale, dar mai ales în Statele Unite (şi în celelalte ţări anglofone), le-a permis rabinilor şi specialiştilor iudaismului talmudic să-şi răspândească minciunile nu numai fără a fi contestaţi, dar şi primind un ajutor considerabil" 2.

Ne mişcăm, prin urmare, în privinţa legionarismului, între o

„legendă neagră” de uz popular, cultivată de toate fronturile stângii şi radicalizată obsesiv în mediile evreieşti, şi o „legendă aurită”, perpetuată de foştii membri sau simpatizanţi ai Mişcării şi având o circulaţie mai restrânsă. Între aceste două legende se află suspendat, deocamdată, adevărul istoric, pe care am văzut că uneori străinii îl dibuiesc mai lesne, dincolo de patimi şi complexe, inclusiv în esenţa lui moral-spirituală… (Să fim noi oare un blestem pentru propria noastră istorie, sau să fie istoria însăşi un blestem pentru noi?!)

Niciun observator onest nu poate eluda faptul că există o diferenţă sensibilă între ce au vrut legionarii să fie, în mod ideal, şi ce au ajuns ei să fie de fapt, în viitoarea evenimentelor. Dar poate că un Miguel de Unamuno avea dreptate să spună că Dumnezeu ne va judeca după năzuinţele noastre şi că ne va hărăzi să fim, în eternitatea eternităţii, nu cei care am fost, ci cei care am vrut să fim…

1 Evreu polonez (1925 – 2001), trecut prin mai multe lagăre naziste, stabilit în Israel din 1945

şi aflat de mai multe decenii în frondă deschisă cu excesele scandaloase ale iudaismului radical (care în niciun caz nu trebuie confundat cu lamura spiritualităţii iudaice)…

2 Povara a trei milenii de istorie şi religie iudaică, Editura F.R.O.N.D.E., Alba Iulia-Paris, 1997, p. 70 (cartea lui Israel Shahak a apărut mai întâi în engleză, la Londra, în 1994; traducerea românească s-a făcut însă după ediţia franceză din 1996). Mai de curând, o altă carte incomodă a unui evreu, sprijinind tezele revizioniste, a făcut vâlvă în Occident: Norman G. Finkelstein, The Industry of Holocaust, Verso, London-New York, 2000 (în rom.: Industria Holocaustului. Reflecţii asupra exploatării suferinţei evreieşti, Editura

Antet XXP – ress, f. 1., f. a. [2001]).

«DE CE-AM MAI VORBI ASTĂZI

DESPRE CODREANU?»

Din lunga convorbire cu jurnalistul Claudiu Târziu despre Codreanu şi

Legiune, purtată în vara lui 2012, reţin aici doar câteva fragmente, care aduc câteva completări şi nuanţe la textul anterior (interviul integral poate fi citit în volumul meu Şic credo. Mărturisiri

dialogale, Editura Christiana, Bucureşti, 2014, unde figurează cu titlul „Una este evaluarea corectă a Legiunii şi alta este reînvierea ei").

…Distanţa în timp nu a domolit patimile, ci parcă dimpotrivă. Despre Corneliu Z. Codreanu, ca şi despre mişcarea sa, se vorbeşte numai în termeni excesivi, fie de adulaţie, fie de contestare. Orice referire la el cu un dram de obiectivitate te face suspect. De ce credeţi că se întâmplă aşa? Şi, totodată, de ce-am mai vorbi astăzi despre Codreanu?

Nu numai faptul că a reuşit să mobilizeze până la jertfelnicie elita unei generaţii (studenţi, intelectuali, preoţi, aristocraţi etc.), dar şi faptul acesta de a fi adulat sau contestat cu patimă după atâţia ani, şi după ce s-au făcut toate eforturile pentru a i se diminua creditul şi pentru a i se şterge urmele, arată importanţa personajului, care, indiferent de cum ar fi judecat, nu a fost unul de mâna a doua. Îndărătnicia aceasta de a rămâne viu/prezent şi după trei sferturi de veac, după ce a fost hăituit, asasinat, îngropat la

8 metri sub pământ şi denigrat ca niciun alt personaj al istoriei noastre, împreună cu toată mişcarea pe care a generat-o, mai arată şi că legionarismul a picat pe nişte probleme vitale şi încă nerezolvate ale existenţei şi destinului nostru ca neam, atât în ordinea seculară, purtătoare de sabie, cât şi în ordinea spirituală, purtătoare de cruce. S-ar putea spune că, cel puţin în lumea românească, personajul este încă prea fierbinte şi chestiunile legate de el prea arzătoare pentru a admite tratamentul „la rece". De aceea, mai

„Obiectivi" şi mai „măsuraţi" au reuşit să fie adeseori, atât în privinţa lui

Codreanu, cât şi a „fenomenului legionar" în genere, cercetătorii sau observatorii străini. (Şi, în paranteză fie spus, nicio altă mişcare, politică sau spirituală, din viaţa publică românească, mai veche sau mai nouă, nu a mai atras în asemenea măsură atenţia străinătăţii; bibliografia străină a legionarismului – consemnată doar parţial în amplul dosar bibliografic din cartea mea în căutarea Legiunii pierdute1 – este uriaşă şi extrem de diversă, din epocă şi până în vremea din urmă – să zicem, de la articolele lui Julius

Evola de la sfârşitul anilor '30 şi până la ultima sinteză străină

de care am eu cunoştinţă, apărută în 2010, în Franţa: Michel Bertrand, Codreanu et la

Garde de Fer. Histoire d'une tragedie: 1920 – 1945.) Mă întrebaţi „de ce am mai vorbi despre Codreanu"? Păi, dacă aşa stau lucrurile, dacă fenomenul a avut proporţiile, adâncimea şi durata asupra cărora am convenit, s-ar putea spune mai degrabă, cu mâna pe inimă, că dacă nu s-ar mai găsi nimeni să vorbească, atunci „pietrele ar striga".

Ce-i drept, se întâmplă că despre Codreanu se vorbeşte, pro sau contra, adeseori anapoda: fie din lipsă de informare corectă, fie din partizanat ideologic şi propagandistic. E şi multă ignoranţă, şi multă naivitate, dar şi multă rea-credinţă sau necinste sufletească. […]

Din păcate, nici mulţi dintre „apologeţii" legionarismului n-au ştiut să păstreze o măsură şi să răspundă realist provocărilor actualităţii, tinzând spre cealaltă extremă, a adulaţiei ditirambice a figurii lui Codreanu şi a idealizării necritice a unui fenomen complex, în care virtuţile n-au exclus păcatele, aşa cum nici păcatele n-au exclus virtuţile.

Rămâne de ales, în continuare, grâul de neghină. Cu neghina ştim ce e de făcut („se alege şi se arde în foc"); rămâne de văzut ce şi cât vom mai fi în stare să facem cu partea de grâu curat. Nu în perspectiva reînvierii Legiunii, care e curată utopie, ci în aceea a reconstrucţiei din mers – şi în pas cu vremea – a unei noi drepte creştine româneşti, care nu se poate reduce la experienţele trecutului, dar nici nu se poate dispensa de ele, dacă se vrea una cu rădăcini şi cu repere, iar nu o simplă butaforie de uz conjunctural. […]

Cum se desprinde portretul psihologic al „Căpitanului" din tot ce aţi citit deşi despre el şi din mărturiile pe care le-aţi ascultat de la cei care l-au cunoscut?

Când ai citit mult deşi despre Codreanu, şi când ai ascultat mărturiile a zeci sau sute de oameni (şi ce oameni!) care l-au cunoscut, şi cărora le-a marcat nu numai tinereţea, ci întreaga viaţă, păţeşti ca Ion Cristoiu: nu poţi să nu fii indignat de etichetele curente care i se pun şi, chiar fără să ai aderenţă la toate ideile sau actele lui, te simţi obligat moral să-i ţii partea şi să încerci explicaţii pe care nu ştii cât

sunt oamenii de azi pregătiţi sau dispuşi să le asculte, mai ales într-un cadru public atât de expus suspiciunilor şi răstălmăcirilor şi atât de obsedat de a nu călca anumite convenienţe ideolo

1 Cf. ediţia a doua, revăzută şi adăugită, Editura Christiana, Bucureşti, 2012, pp. 295 – 371 (pentru referinţele străine: pp. 353 – 371).

gice. Dar, cu tot riscul de a-ţi strica „imaginea", nu poţi, dacă ai şi numai un rest de onestitate, să accepţi convenţia mincinoasă sau să te prefaci evaziv ori nepăsător. În emisiunea d-nei Eugenia Vodă, şi în tot scandalul care a urmat, dl. cristoiu n-a vorbit ca un legionar, ci pur şi simplu ca un om în cunoştinţă de cauză, în timp ce majoritatea covârşitoare a criticilor săi ofuscaţi s-au aflat vorbind fără să aibă habar (sau având interesul impur de a se preface că n-au habar), pe bază de „urechisme" sau de lecturi superficiale şi la mâna a doua, mobilizaţi de exigenţe ideologice, iar nicidecum de scrupulul faţă de adevăr, mai ales că adevărul se întâmplă să fie extrem de incomod, contrazicând nu doar nişte poziţii punctuale, ci un întreg mod de gândire indus prin educaţie şi autoreglaj oportunist. Dacă accepţi că un Codreanu n-a fost chiar atât de rău cum se crede, atunci înseamnă că nici legionarismul n-a fost chiar atât de rău, nici naţionalismul creştin, nici dreapta tradiţională… Se clatină, mai mult sau mai puţin conştient, o întreagă Weltanschauung, o întreagă aşezare comodă într-un stângism călduţ, într-o „civilizaţie" a laşităţilor standardizate, dar profitabile, cu care ne trecem viaţa prin democraţie aşa cum ne-am trecut-o şi prin comunism.

De aceea, despre aceste lucruri omul „cuminte" preferă fie să colporteze ce se spune oarecum „oficial", fie să nu vorbească deloc. Dacă vorbeşti, oricând se poate interpreta, pot apărea complicaţii, poţi produce iritare… Mai bine minciuna asumată sau tăcerea preventivă. Mai ales că de adevăr, ştii din experienţă, nu se mai sinchiseşte aproape nimeni (sau numai nişte „exaltaţi".

cu care nu ţi-ar plăcea să fii asimilat) …

Codreanu a fost, aşa cum rezultă din autenticele documente şi mărturii, un om fundamental cinstit, un bun român şi cineva care s-a străduit toată viaţa să fie şi un bun creştin. Erau în personalitatea lui o

dimensiune cazonă şi o dimensiune mistică (mai ortodoxă în fond decât în formă, de unde impresia unora de „catolicism" sau de „păgânism"). Rectitudinea lui se mişca – poate imperfect, dar sigur sincer – între modelul cavalerului (eroului) şi modelul sfântului (martirului). Două modele care se întâlnesc în idealul slujirii jertfelnice. […]

Dacă ar fi să restrângem în doar câteva fraze gândirea lui Codreanu, ce am putea învăţa?

E greu de făcut o asemenea sinteză ad-hoc, mai ales în spaţiul şi condiţiile unui interviu. Forţez, totuşi, o aproximaţie. Viaţa istorică nu e nimic fără memorie şi transcendenţă. Dumnezeu şi morţii sunt prezenţe vii, care onorează, dar şi obligă. În ordinea firească, destinul insului este solidar cu destinul neamului, iar totul capătă sens în perspectiva învierii. Există o linie a neamului care merge, în cazul neamurilor creştine, în tandem cu linia Bisericii, dar fără să se confunde cu ea. Românii au datoria sfântă să-şi păzească credinţa şi identitatea, nu pentru a-i umbri pe alţii, ci pentru a se promova cinstit şi plenar pe ei înşişi. Iar pentru a împlini idealul naţional, nicio jertfă nu este prea mare. Legionarul, care ambiţionează şi trebuie să se străduiască să fie o combinaţie actuală de erou şi sfânt, nu se va lăsa cumpărat şi va sta mereu gata de moarte. Onoarea trebuie să fie normă de existenţă

— Nu din orgoliu, ci din principialitate. Decât să triumfi printr-o infamie, mai bine să cazi răpus pe drumul onoarei. Politicianismul şi comunismul sunt principalii adversari ai acestor aspiraţii istorice şi existenţiale. Evreii sunt primejdioşi întrucât fac jocul acestor adversari curenţi, contribuind, pe faţă sau pe ascuns, la disoluţia morală şi naţională. Încurajând stânga şi comunismul, ei se pun singuri de-a curmezişul dreptei, care înseamnă, în spaţiul european cel puţin, naţionalism constructiv şi spiritualism creştin, angajare morală şi comunitară sub semnul crucii lui Hristos. Dar mult mai periculoşi şi mai culpabili decât evreii sunt creştinii care trădează cauza neamului şi desconsideră locul Bisericii în veac. Marea problemă a istoriei româneşti, mai vechi sau mai noi, este trădarea. Născut sub semnul

Arhanghelului Mihail – arhistrategul cu sabie de foc al legiunilor

cereşti, pedepsitorul lui Lucifer şi restauratorul dreptăţii divine –, legionarismul se vrea pariu primenitor cu istoria şi împăcare a neamului românesc cu

Dumnezeu şi cu sine însuşi. Legionarismul nu pune pe primul plan nici statul (ca fascismul italian), nici rasa (ca fascismul german), ci desăvârşirea sufletească a insului şi a neamului (pe coordonatele principiale ale idealului creştin). Triumful lui, prin urmare, nu poate fi doar o afacere politică şi nu poate veni prin lovitură de stat, ci numai prin procesul de lămurire şi perfecţionare lăuntrică. De aceea, pe primul plan este omul, nu programul politic. O idee politică, oricât de mare şi de nobilă, nu înseamnă nimic dacă nu ai oameni pe măsura ei, care să şi-o asume şi s-o pună în lucrare. De aceea pedagogia naţională e marea urgenţă căreia trebuie să-i răspundă noua generaţie, mai ales prin elitele ei. Neamul românesc este provocat la un mare proces de învrednicire – întâi în faţa lui Dumnezeu, apoi în faţa oamenilor. Cel puţin până la „marea biruinţă", prioritare sunt – trebuie să fie – datoriile, nu drepturile, jertfelnicia, nu comoditatea călduţă a traiului larvar. Iar liderul politic – o spune mai ales în Jurnalul de la Jilava – trebuie să aibă în vedere nu doar nevoile materiale şi destinul imediat al celor pe care-i conduce, ci totodată (de nu cu precădere) nevoile lor sufleteşti şi destinul lor veşnic (aspiraţia creştinească spre mântuire). Cam aşa gândea şi simţea Codreanu, mişcându-se indefinit între realism şi idealism, cu năzuinţe cărora nu le-a lipsit nici sinceritatea, nici sublimul, dar care până la urmă au fost înghiţite ca de o mlaştină de limitele – generale, dar şi autohtone – ale umanului.

Ce credeţi că a contat mai mult în puterea sa de atracţie exercitată asupra maselor, ceea ce spunea/gândea, felul în care o spunea, pedagogia sa, justeţea cauzei sale sau pur şi simplu ceva inefabil, pe care îndeobşte îl numim harismă?

[…] Nu ştiu să explic „mistic" ceea ce unii au numit „miracolul" Codreanu, dar, într-o abordare mai pozitivistă, cred că a contat enorm faptul că el întruchipa plenar ceea ce le cerea celorlalţi. Şi, desigur, că a pus degetul în principalele răni ale unei lumi româneşti care la vremea aceea nu-şi pierduse încă de tot, cum pare să se întâmple astăzi, încrederea că poate fi mai mult decât este.

Poate să mai fie el un model de lider? Sau: calităţile de lider din anii

’30 se mai potrivesc în actualitate?

Sigur că sunt diferenţe uriaşe de mentalitate şi de context. Dacă am mai avea astăzi un lider potenţial tăiat din stofa lui, am putea vedea în ce măsură paradigma mai încape în sintagmă. Nu e însă cazul. Îmi place să cred, totuşi, că un popor, fie el oricât de pervertit, atunci când se simte iubit cu adevărat de un lider al lui, nu neapărat perfect, dar nemincinos, hotărât şi dispus la jertfirea de sine, nu se poate să nu rezoneze. Dar un Codreanu nu se naşte în fiecare generaţie, ba mă tem că nici în fiecare secol. Iar poporul român mă tem că va continua să sufere acut, încă multă vreme de aici înainte, de faptul – conştientizat sau doar intuit – că nu este iubit cu adevărat de „aleşii”.

lui, care nu fac decât să-i folosească spinarea pentru a se cocoţa acolo unde vocaţia lor nu i-ar îndreptăţi niciodată… Ba mai mult: astăzi impostura de dreapta este chiar mai mare decât cea de stânga, compromiţând din mers o alternativă pe care nu e în stare s-o întruchipeze.

De ce e cool pentru tânăra generaţie Che Guevara şi Codreanu nu?

Pentru că astăzi limba stângii e înţeleasă, pe când a dreptei nu. Dacă eşti înveşmântat în roşu, nici măcar violenţa nu deranjează, ci devine aventură a eroismului umanitar. Dacă însă eşti înveşmântat în verde, nu numai violenţa ţi-e imputată, dar şi eventuala sfinţenie. Este însă şi o problemă de orizont cultural şi mediatic. Nicio generaţie din istoria modernă n-a mai fost atât de incultă şi de manipulată. Desigur, tinerii înşişi sunt cei mai puţin vinovaţi de deruta lor axiologică şi morală: ei sunt în primul rând victimele unei lumi remodelate după chipul şi asemănarea stângismului dizolvant.

În pofida faptului că în Europa era un context favorabil, în ţară a avut o aderenţă semnificativă în mase, a beneficiat de intrarea în rândurile sale sau de sprijinul din afară al unei pleiade de mari intelectuali, a avut un lider puternic şi harismatic, Mişcarea Legionară a eşuat. Cel puţin din punct de vedere politic. De ce? A greşit undeva Corneliu Codreanu când a structurat-o? A avut un „călcâi al lui Ahile”,

sau un defect originar, care i-a provocat distrugerea?

ELZVAN CODRESCU

Destinul Legiunii se confundă, în parte, cu destinul vitreg al întregii drepte europene. Nu zic că n-au fost şi păcate de plătit, dar te întrebi când va veni vremea să-şi plătească şi stânga păcatele, încă şi mai mari… Codreanu însă (şi ce-a fost mai bun în Legiune odată cu el) aş zice că şi-a plătit nu doar păcatele, ci şi… virtuţile. Ceea ce vreau să spun este că mi se pare că a ridicat ştacheta prea sus. „Maximalismul" moral şi comportamental de tip jertfelnic la care chema Codreanu (a se vedea mai ales Cărticica şefului de cuib) avea în sine ceva sublim-utopic, mai ales într-un secol atât de corupt… Au fost şi unii care au reuşit să-l întruchipeze, dar nu prea mulţi şi, în orice caz, nu destui, raportaţi la massele largi, care au asimilat mult mai lesne comunismul. Sigur că şi atât cât a reuşit rămâne impresionant.

Cum să nu fii impresionat şi serios pus pe gânduri când vezi că mai sunt şi astăzi nonagenari (unii legionari efectivi, alţii trecuţi doar prin Frăţiile de

Cruce) care, după ce au asistat la decimarea Legiunii, au făcut ani grei de puşcărie şi au suferit toată viaţa pentru crezul lor, se sting mărturisindu-l transfiguraţi: abia prin ei ajungi să începi să înţelegi ce minune a săvârşit

Codreanu în sânul unei generaţii, dar şi să te îndoieşti că astăzi aşa ceva ar mai fi cu putinţă. Eu unul mă simt mereu dator să mărturisesc că oamenii cei mai de calitate din generaţia interbelică pe care am ajuns să-i cunosc (nu tocmai puţini) au avut, într-un fel sau altul, contact cu Legiunea sau măcar cu Frăţiile de Cruce. Dacă floarea acestei generaţii n-ar fi fost decimată în lagăre şi închisori, faţa României ar fi fost alta, credeţi-mă!

Mai este posibilă azi ascensiunea politică a unei personalităţi asemănătoare cu aceea a lui Codreanu? Mentalitatea curentă ar mai îngădui-o?

Mai este vremea marilor grupări încolonate în spatele unui lider? Contextul cultural-politic nu e cumva mai puţin permisiv („corectitudinea politică")? Dar nu cumva tot contextul, de data asta însă social-politic (cât se aseamănă acesta cu cel interbelic?), reclamă

apariţia unui astfel de lider? Nu cumva românii tânjesc după un conducător cu principii ferme, o orientare clară către Biserică şi ne-am şi care să aibă o personalitate de

„Mână de fier”?

Codreanu reprezintă un gen de lider rar şi greu de definit. Nu era un orator strălucit, nu era un om de condei, nu era o somitate intelectuală sau profesională, calităţile lui de om politic erau mai degrabă aproximative, dar avea o rectitudine şi o îndrăzneală care cucereau, oferind încredinţarea unei consistenţe inanalizabile. Mi-e greu să-l transplantez în realitatea actuală

— Şi tocmai de aceea am fost mereu mai degrabă circumpect, iritând teribilismele neolegionare (adeseori penibil epigonice), în privinţa posibilităţii de a mai reitera vreodată legionarismul ca atare. […] Dacă legionarismul a eşuat în condiţii mult mai favorabile, cum ar putea birui neolegionarismul

CARTEA MĂRTURISITORILOR

În condiţiile nefavorabile de azi?! Una este evaluarea corectă a Legiunii şi alta este reînvierea ei. Eu sunt pentru o evaluare corectă, cu tot curajul şi cu toată răspunderea, învăţând ce este de învăţat din această lecţie a istoriei, iar am spus-o şi nu pridídesc să o repet: fiecare epocă generează, dacă este cu adevărat vie şi creatoare, forme politice sau culturale proprii. Dacă nu, u. Maimuţăreala epigonică nu poate fi formulă de supravieţuire sau soluţie de viitor. Noul nostru pariu cu istoria – dacă mai suntem în stare de unul – ar trebui să înceapă, cred eu, de la acest punct de minimă luciditate.

ION I. MOŢA / VASILE MARIN (1902 – 1937) / (1904 – 1937)

TAINA JERTFEI:

CAZUL MOTA – MARIN

w

I

Antoine de Saint-Exupéry, în romanul-eseu Citadelle1, pune pe seama imperialului său înţelept această meditaţie de o solemnă şi amară luciditate: „Generalii mei, în trainica lor prostie, mă întrebau: «Pentru ce oamenii noştri nu mai vor să lupte?». Ca şi când ar fi spus, scandalizaţi în meseria lor: «Pentru ce nu mai vor să secere griul?». Iar

eu schimbam întrebarea, care, astfel pusă, nu ducea la nimic. Aici nu era vorba despre o meserie. Mă întrebam deci, în liniştea iubirii mele: «Pentru ce oamenii aceştia nu mai vor să moară?». Şi înţelepciunea mea căuta un răspuns”…

Anevoie s-ar putea închipui o întrebare care să privească mai direct şi mai adânc „civilizaţia” europeană a acestui timp crepuscular. Căci „Pentru ce oamenii aceştia nu mai vor să moară?” înseamnă, de fapt, „Pentru ce lumea nu mai este în stare de jertfă?”. Mi-e însă teamă că utilitarista noastră

„Înţelepciune” nu doar că nu caută vreun răspuns la această întrebare, dar nici măcar nu-i mai înţelege teribila gravitate.

Şi totuşi, în urma noastră stă o întreagă „civilizaţie a jertfei”: lumea creştină, de două ori milenară, a cărei piatră unghiulară este jertfa lui Hristos.

O lume care s-a născut din jertfa lui Dumnezeu pentru oameni şi a dăinuit prin jertfa oamenilor pentru Dumnezeu. Lipsa spiritului de jertfă este măsura cea mai exactă a des-creştinării lumii în care trăim.

Împăratul-înţelept meditează mai departe, „în liniştea iubirii” sale: „Căci nu-ţi dai viaţa nici pentru animale, nici pentru case, nici pentru munţi.

Obiectele dăinuie fără ca nimic să le fie sacrificat. Dar îţi dai viaţa pentru a salva nodul divin care le leagă, transformându-le în domeniu, în imperiu, Apărut postum (în 1948), la Gallimard. În româneşte: Citadela, trad. Şerban Florea, Editura Junimea, Iaşi, 1977 (mai multe reeditări).

În imagine dragă şi apropiată. Îţi transpui viaţa în această unitate, căci, murind, o clădeşti în continuare. Moartea capătă preţ numai prin dragoste”…

Lipsa jertfei e, până la urmă, lipsa iubirii. A fervorii pe care o poate da numai iubirea luminată de credinţă. În absenţa credinţei şi-a iubirii, care sunt ale „omului” din noi, nu rămân decât egoismul şi spiritul de conservare, care sunt ale „fratelui porc”. Dezdumnezeirea lumii e echivalentă cu dezumanizarea ei. Şi cu triumful „obiectelor” (care dăinuiesc şi fără jertfă)

asupra „subiectelor” (ce se mântuiesc jertfind).

„Dar cum ar fi putut aceia să accepte să-şi dea viaţa în schimbul unor interese vulgare? Ceea ce interesul comandă în primul rând este să trăieşti

[…] Dar oamenii mei, nemaiavând dragoste de nimic, de ce ar mai fi murit?

Iar aceia dintre ei care mureau din pricina asprimii unor îndatoriri, pe care le acceptau fără a le înţelege, mureau ţepeni şi cu ochii mânioşi, zgârciţi în cuvinte, în severitatea dezgustului lor"…

Când un sens mai presus de „lume" sau de „vremuri" dă „gust" vieţii, atunci moartea poate fi valorificată şi „gustată" ea însăşi: fie la modul mistic (Vivo sân vivir en mily tan alta vida esperoj que muiero porque no muiero), fie la modul eroic (De ce, Gottfried, de ce ne înspăimântă/ o rană-n piept şi-un hârb de scut beteag, / cât încă-n noi Ierusalimul cântă/ şi mai păstrăm prăjina unui steag, / sau când nobleţea-ntreagă stă, ne-nfrântă, / în sângele rămas pe zale cheag? 1), fie în orice alt mod de a fi întru ceva care te transcende3. Există

1 „Trăiesc fără a trăi în mine/ şi-o viaţă-atât de-naltă-aştept (sper), /încât mor că nu mai mor odată" (versuri dintr-o faimoasă „Glosă" spaniolă din secolul al XVI-lea, atribuită când lui San Juan de la Cruz, când Sfintei Teresa de Jesus).

2 Radu Gyr, „întoarcerea din Cruciadă" (cf. Poezii, vol. II Stigmate, Editura Marineasa, Timişoara, 1993, p. 239).

3 După vorba Fericitului Augustin, două verbe au ridicat două imperii: verbul a fi şi verbul a avea. Oamenii trăiesc (şi mor!) sub semnul unuia sau al celuilalt Iată însăşi tensiunea dintre cele două lumi paulinice, tradusă în dinamica mistico-istorică a celor două „cetăţi".

augustiniene: una stă sub semnul „iubirii de Dumnezeu duse până la uitarea de sine", a doua stă sub semnul „iubirii de sine duse până la uitarea de Dumnezeu" (cf. De Civitate

Dei, XIV, 28). E un comentariu subtil la cuvântul evanghelic: „Dacă voieşte cineva să vină după Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea în fiecare zi şi să-mi urmeze Mie. Căci cine va voi să-şi scape sufletul său, acela îl va pierde; iar cine-şi va pierde sufletul pentru Mine, acela îl va mântui. Că ce foloseşte omului dacă va câştiga lumea

toată, iar pe sine se va pierde…?" (Luca 9, 24 – 26). Există, astfel, morţi care înfiinţează şi vieţi care des-fiinţează (o spune într-un loc şi Codreanu, citându-l pe Iorga: „Intima noastră stare sufletească din care s-a născut Legiunea a fost aceasta: nu ne interesa dacă vom birui, dacă vom cădea înfrânţi sau dacă vom muri. Scopul nostru era altul: de a merge înainte, uniţi. Mergând împreună, uniţi, cu Dumnezeu înainte şi cu dreptatea neamului românesc, orice soartă ne-ar fi fost dăruită, înfrângerea sau moartea, ea va fi binecuvântată şi va da roade pentru neamul nostru. Sunt înfrângeri şi morţi care trezesc un neam la viaţă, după cum sunt şi

CARTEA MĂRTURISITORILOR

moarte apoteotică şi împlinire prin moarte. Dar când viaţa aceasta nu mai găseşte niciun sens şi niciun „gust" dincolo de ea, moartea rămâne doar o ameninţare absurdă şi „dezgustătoare"; riscul trece drept „nebunie" şi eroismul drept „fanatism". Neputinţa se asociază cu impietatea: lumea de azi nu doar că nu mai are disponibilitate pentru jertfă, dar nici nu mai e în stare s-o înţeleagă şi s-o preţuiască (în mod real şi autentic, nu demagogic şi retoric). Lumea lui „nu merită să mori pentru nimic" e, de fapt, o lume care

„Nu mai are nimic sfânt" – cea mai rea dintre lumile posibile.

„Iată pentru ce căutam în inima mea o învăţătură nouă, care să-i însufleţească; apoi, înţelegând că nu există raţionament sau înţelepciune care să ducă la aceasta […], m-am rugat Domnului să mă lumineze"…

Cei doritori să afle mai departe soluţia împăratului-înţelept, aşa cum i-a descoperit-o „înţelepciunea divină", citească al XIV-lea capitol din cartea lui Saint-Exupéry! (Eu mărturisesc aici că n-am izbutit, citindu-l, să mă lămuresc cine e „fascistul": autorul mort ca un erou în războiul antinazist, personajul fictiv sau poate… Dumnezeu însuşi?!)

De fapt, mi-am adus aminte de toate aceste lucruri pe un fond de invernală mizerie românească, citind maian în presa dâmboviţeană câteva mojicii „comemorative" la adresa celor doi legionari români căzuţi la

Majadahonda.

Peste acest episod complex de eroism creştin contemporan s-a

aşternut cu încetul uitarea, fie dintr-o bine manipulată confuzie a planurilor (fervoarea religioasă trecând drept simplă patimă politică), fie dintr-o indiferenţă vecină cu impietatea (caracteristică civilizaţiilor laicizate). Toate cele trei dictaturi succesive (carlistă, antonesciană, comunistă) având interesul să-l treacă sub tăcere (ca şi neocomunismul sau stângismul actual), iar Biserica însăşi conformându-se idiosincraziilor oficiale (mai ales că-i implicat în

„Afacere" Apusul „eretic"), generaţiile mai tinere nu doar că au o percepţie greşită a episodului respectiv, dar chiar îl ignoră cu desăvârşire. Dincolo de restrânsele cercuri legionare, el abia de mai este reţinut cu titlu de curiozitate senzaţionalistă, pe un fond de sărăcie informativă care nu face decât să-i consolideze obscuritatea.

O rememorare documentară a acestui caz nu are nimic de-a face cu idealizarea celor doi luptători naţionalişti, nici cu eventuala încercare de biruinţe dintre acelea care-l adorm, spunea profesorul Iorga odată" – Pentru legionari, Editura „Totul pentru Ţară", Sibiu, 1936, p. 295). „Nebunia Crucii" preface moartea într-un pariu al vieţii adevărate. Diada viaţă-moarte este depăşită – practic, nu discursiv – în triada viaţă-moarte-înviere. Din această perspectivă, legionarismul nu mai apare ca o „mistică a morţii", cum s-a spus, ci mai degrabă ca un pariu ratat cu învierea.

a polei prin jertfa lor imaginea istorică de ansamblu a Mişcării Legionare.

E doar un prilej de cunoaştere mai corectă şi mai deplină a propriului trecut, precum şi de meditaţie asupra sensului creştin al jertfei, adeseori tot mai neînţeles de mentalitatea noastră curentă. Angajarea politică a celor doi a pus sub semnul suspiciunii autenticitatea jertfei lor, şi e de văzut în ce măsură această suspiciune este sau nu îndreptăţită până la capăt.

Nu m-a călăuzit în acest demers pretenţia constipată sau iluzia utopică a „obiectivităţii", încercând să fiu doar onest şi coherent, în pielea mea de

„Subiect", în care mă simt bine şi la care ţin. Îmi fac datoria de a atrage din capul locului atenţia că cei interesaţi doar de dimensiunea strict politică a cazului ar face bine să o caute în altă parte. Aici

accentul cade pe sensul mistic şi moral al jertfei, care mi se pare că transcende imediatul istoric.

Desigur, aspectele politice sau ideologice nu lipsesc, dar ele rămân secundare şi tangenţiale, constituind, în opinia mea, o miză astăzi inactuală.

II

În Spania, după retragerea de la conducerea statului, în 1930, a generalului Miguel Primo de Rivera1, stânga triumfă electoral în oraşele mari, în aprilie 1931. Regele Alfonso XIII părăseşte ţara, fără însă a abdica formal.

Noua structură parlamentară nu întârzie să profite de context, proclamând abolirea monarhiei şi trecerea la forma de guvernământ republicană. În anii următori, stânga spaniolă alunecă din ce în ce mai mult spre comunism (Frontul Popular), cu asistenţa interesată a Moscovei. Scopul comunizării

Spaniei era, în viziunea cominternistă, acela de a prinde Europa într-un uriaş cleşte comunist, cu o gheară în Răsărit şi cu alta în Apus. În urma alegerilor din februarie 1936, mica majoritate obţinută de Frontul Popular permite formarea unui guvern dominat de comunişti (care lucrau în legătură directă cu „consilierii sovietici"). Situaţia devenea mereu mai tensionată şi mai primejdioasă, nu numai pentru Spania conservatoare, dar şi pentru întreaga Europă creştină.

Picătura care a umplut paharul a fost asasinarea de către comunişti, la 13 iulie 1936, a lui Calvo Sotelo, liderul opoziţiei monarhiste. Reacţia îndelung aşteptată s-a produs în sfârşit: aureolat de succesele sale militare şi de o înaltă prestanţă morală, generalul Francisco Franco Bahamonde (pe care Junta de Defensa Nacionál îl va numi în curând Generalâsimo şi Şef al Statului), aflat în fruntea trupelor din Marocul spaniol, aruncă mănuşa

1 A nu fi confundat cu fiul său, José Antonio Primo de Rivera, ce a întemeiat în 1933 formaţiunea fascistoidă Falange Española.

guvernului roşu de la Madrid şi porneşte, din noaptea de 17 spre 18 iulie

1936, o adevărată Reconquista, răspunzând sincronic Revoluţiei comuniste.

Războiul Civil spaniol s-a internaţionalizat la scurt timp de la izbucnirea lui1: Germania şi Italia au sprijinit făţiş forţele naţional-conservatoare, iar

Uniunea Sovietică şi comuniştii de pretutindeni au întărit forţele pretins

„Democratice" (faimosul „Ajutor Roşu", ale cărui principale unelte în România au fost Ana Pauker şi Valter Roman). Marile puteri democratice, Franţa, Anglia şi Statele Unite, au adoptat formal o atitudine nonintervenţionistă, dar în realitate au ajutat (propagandistic şi nu numai) „brigăzile internaţionale" de sorginte comunistă, în numele formal al „libertăţii" şi „democraţiei". În Franţa, mai ales, propaganda antifranchistă a căpătat aspectele cele mai sinistre, mai ales prin lobby-ul intelectualităţii gauchiste, marxiste sau marxizante (care va exalta experimentul sovietic până spre sfârşitul anilor '60, cu o iresponsabilitate politică şi morală care constituie una dintre cele mai mari ruşini ale Europei secolului XX) 2.

Revoluţia comunistă spaniolă, antimonarhică şi anticatolică (după modelul mai vechi al Revoluţiei franceze – „Cu maţele ultimului popă îl vom spânzura pe ultimul rege!" – şi după cel mai recent, al bolşevismului rus), şi-a

1 „... devenit, repede, un război între ideologii politice şi interese economice extranaţionale", scria Mircea Eliade în Vremea, an X, nr. 472, din 24 ianuarie 1937, p. 3 (articol omis din antologia Profetism românesc, moşită de Dan Zamfirescu, dar reprodus – pp. 36 – 38 – în voi. Mircea Eliade, Texte „legionare" şi despre „românism", Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001, alcătuit de Mircea Handoca).

2 Desigur, au fost şi notabile excepţii, mai cunoscută fiind cea a scriitorului creştin Paul

Claudel, care a închinat un amplu poem „Martirilor spanioli", din care merită reprodus aici măcar un fragment: „Unsprezece episcopi, şase mii de preoţi măcelăriţi şi nicio lepădare! /... Trebuie să i se facă loc lui Marx şi tuturor bibliilor imbecilităţii şi urii! / Omoară, tovarăşe, distruge, îmbată-te, fă sex, căci asta-i solidaritatea umană! / Toţi aceşti preoţi vii sau morţi, care ne privesc, să nu spuneţi că nu ne-au stârnit! / Aceşti oameni, ce ne-au făcut numai bine pe degeaba, nu mai puteau

fi toleraţi! /… Aduceţi gazul! Să-i dăm foc lui

Dumnezeu! Va fi o descotorosire de pomină!…" (trad. mea; cf. şi Alfred Savelle, Spania 1937, Editura „Cultura Poporului", Bucureşti, f. a., sau * * * Prigoana religioasă în Spania, cu o poemă-prefaţă de Paul Claudel, Editura Floris Rom, Bucureşti, 1996). A se vedea şi Robert

Brasillach, Maurice Bardèche, Histoire de la Guerre d'Espagne, Godefroy de Bouillon, Paris, 1996 (cartea a apărut iniţial în 1939). Conform statisticilor istorice, în Războiul

Civil din Spania au fost ucişi – cel mai adesea în mod bestial – 12 episcopi, 4.000 de preoţi, aproape 300 de călugăriţe şi peste 2000 de călugări. Să menţionăm că în pragul perioadei pascale a anului 2001 a avut loc la Roma, în Piaţa Sfântul Petru, ceremonia de beatificare a

233 de martiri catolici ai Războiului Civil din Spania, victime ale „republicanilor", printre care 30 de misionari ai Acţiunii Catolice şi 12 surori carmelite, cei mai mulţi asasinaţi la Valencia, în prima fază a ostilităţilor (care a fost şi cea mai dură). Alţi 122 de spanioli fuseseră beatificaţi de Papa Ioan Paul II în octombrie 1992.

Îndreptat cu precădere violenţele împotriva Bisericii şi a valorilor creştine în genere, ajungând până la orori aproape inimaginabile1.

Ostilităţile au durat aproape trei ani. La 28 martie 1939, Franco pătrunde în Madrid, iar la 1 aprilie triumful său este definitiv; se instituie astfel un regim autoritar – specie de dictatură benignă, cum a fost şi cel al lui Salazar în Portugalia2 – prelungit până la moartea sa (noiembrie 1975), lăsând în urmă-i o Spanie reconsolidată (una, grande, libre) şi pregătind restaurarea paşnică a monarhiei (prin tânărul Juan Carlos de Borbon, astăzi rege septiiagenar). În apropierea Madridului, la Valle de los Caidos, s-a ridicat un

1 Iată, pe lângă cele arătate în nota anterioară, relatarea unui martor ocular, membru al echipei legionare care a luptat în Spania: „Suntem concentraţi în dosul unei mănăstiri

[…] Pe mine mă cheamă locotenentul şi-mi dă în pază un prizonier… Toţi se reped să-l omoare. Eu mă lupt să-l scap. Îmi vine în ajutor Dl. Clime. Comunistul meu îmi oferă

3.150 de pesetas, ca răsplată că l-am scăpat de la moarte. îl refuz

politicos şi-i spun că sunt român, avocat. Face ochii mari. Lor li se spune că toţi naţionaliştii sunt cruzi. Ce fac însă comuniştii cu prizonierii! Tăierea nasului, a limbii, scoaterea ochilor – astea sunt fleacuri!

Alte chinuri degradatoare, practici murdare ce se termină cu amputarea organelor genitale, ce sunt date să fie mâncate de victimă. Desfacerea cutiei craniene, în care se amestecă creierii cu un băţ. Victima moare în chinuri îngrozitoare, apoi i se urinează pe creieri

[...] în această mănăstire a fost un centru de rezistenţă comunistă. Interiorul este distrus şi batjocorit. Călcăm pe odăjdii, pe icoane sfărmate şi tăvălite prin murdărie. Tablouri pictate de nume celebre, opere de artă de dinaintea şi din timpul Renaşterii (mănăstirea are 600 de ani) sunt rupte, iar sfinţii cu ochii scoşi. Murdării făcute pe altar, iar secera şi ciocanul mânjite pe pereţi şi pe icoane. O zdreanţă roşie fâlfâie pe crucea mănăstirii, ca o semnătură a profanatorilor [...] Intrăm în castelul unui nobil spaniol, părăsit de comuniştii în retragere. Galeria de tablouri, oribil distrusă [...] Icoana Madonei este profanată îngrozitor. Capela transformată în latrină. Pe treptele altarului recunoaştem, cu groază, cadavrul unui preot, cu mâinile legate la spate. Are o figură oribilă. Ne priveşte parcă, cu globurile ochilor nefiresc de mari. Apropiindu-ne, ne dăm seama că pleoapele i-au fost tăiate, iar nările umplute cu praf de puşcă şi explodate. Pe pereţi, bucăţi de creier, cu sânge şi fire de păr. În grajdul din curte, o femeie tânără şi cu fetiţa ei de vreo 6 ani, cu hainele sfâşiate, pline de vânătăi şi muşcături, violate, apoi ucise..." (spicuiri din Nicolae Totu', însemnări de pe front. Note din expediţia legionară în Spania: noiembrie 1936 – ianuarie

1937, Editura Curierul, Sibiu, 1937; ed. a II-a: Colecţia „Omul Nou", Salzburg, 1952; ed. sp.:

Notas delfrente español, Editura Dacia, Madrid, 1970, trad. Ov. Ţârlea).

2 Cf. Mircea Eliade, Salazar şi revoluţia în Portugalia, Editura Scara, Bucureşti, 2002 (cartea datează din 1942). Citez din prefaţă: „... o formă creştină a totalitarismului, în care Statul nu confiscă viaţa celor care-l alcătuiesc, iar persoana umană (persoana – nu individul)

Îşi păstrează toate drepturile sale fireşti". Putem să nu fim astăzi întru totul de acord cu percepţia autorului (din epocă şi de la faţa loului, cartea fiind scrisă chiar la Lisabona, unde a fost consilier cultural între 1941 şi 1945, după scurta misiune diplomatică la Londra), dar e limpede pentru orice observator onest că regimurile lui Franco şi Salazar nu pot fi asimilate abrupt nici fascismului italian, nici nazismului german.

Impresionant complex monumental în memoria victimelor Războiului Civil:

Caidos por España y por Dios. Tot acolo se află înmormântat, în catedrala tăiată în stâncă, şi legendarul Caudillo (Conducătorul) 1.

Pe la începutul lui octombrie 1936, puţin după victoria asupra comuniştilor în faimoasa bătălie pentru Alcazar2, ambasadorul Spaniei naţionaliste la

Bucureşti, Pedro de Prat y Soutzo3, primea o scrisoare din partea generalului

Gheorghe (Zizi) Cantacuzino, zis „Grănicerul", erou al primului război mondial şi preşedinte al Partidului „Totul pentru Ţară" (bastionul politic al

Mişcării Legionare, continuator al dizolvatei Gărzi de Fier), în care se comunica doleanţa Legiunii Arhanghelul Mihail de a-i oferi în semn de omagiu colonelului José Moscardo Ituarte (ulterior general), eroul de la Alcazar4, o

1 Pentru mai multe amănunte asupra situaţiei politice din Spania de la începutul anilor '20

până la sfârşitul anilor '30, a se vedea, ca mai la îndemână, capitolul respectiv (redactat, cu o vădită antipatie faţă de franchism, de profesorul american Stanley G. Payne, ce este şi autorul unei cărţi despre falangism) din Hans Rogger, Eugen Weber (coord.), Dreapta europeană. Profil istoric, Editura Minerva, Bucureşti, 1995, p. 142 şi urm. (Războiul Civil este tratat sumar, dar antecedentele lui sunt bine puse în lumină). Una dintre cele mai bune monografii dedicate lui Franco, de pe poziţii de dreapta, cu un bogat material fotografic şi documentar, este Angel Palomino, Caudillo, Editorial Planeta, Barcelona, 1993.

2 Este vorba de Alcazar-ul din Toledo (astăzi muzeu), asediat de republicani în vara şi toamna lui 1936, vreme de 72 de zile. A fost unul dintre momentele-cheie ale Războiului

Civil spaniol şi una dintre cele mai emoţionante pilde de eroism din întreaga istorie a secolului XX, reamintindu-le spaniolilor de legendara rezistenţă de la Numancia (un fel de

Sarmizegetusă a lumii iberice). Franco va declara fără înconjur: La liberacion del Alcazar ha sido la mayor ambicion de toda mi vida; ahora, la guerra está ganada („Cucerirea

Alcázar-ului a fost cea mai mare ambiţie a vieţii mele; de-acum, războiul este câştigat" (e/ Angel Palomino, op. cit., p. 130).

3 Personalul Ambasadei spaniole de la Bucureşti trecuse de partea lui Franco la 18 iulie

1936 (cf. Claudio Mutti, „Legionarii români în războiul din Spania", în Puncte cardinale, an VII, nr. 1/73, ianuarie 1997, p. 4; articol apărut iniţial în publicaţia italiană Storia del

XX secolo din noiembrie 1996, pp. 51 – 57). A se vedea şi Pedro de Prat y Soutzo, Efectul

Revoluţiei Naţionale Spaniole în România, Editura Carpaţii, Madrid, 1962.

4 Colonelul Moscardo aproape că asistase telefonic la execuţia fiului său (Luis, de 16 ani), căzut în mâinile roşilor (care încercaseră să-l şantajeze astfel să predea Alcazar-ul). Tatăl i-ar fi spus fiului la telefon: „Încredinţează-ţi sufletul Domnului şi mori strigând: Slavă

Împăratului Hristos! şi Trăiască Spania!", iar fiul ar fi răspuns: „Tată, aşa voi face!" (cert este că Luis a fost lichidat de comunişti pe 14 august 1936). Pe 29 septembrie 1936, când trupele franchiste cuceresc întregul Toledo, colonelul Moscardo dă acel raport laconic, intrat în istorie: Sin novedad en el Alcăzar („Nimic nou în Alcazar"). Ionel Moţa le scria părinţilor săi, înainte de a lua drumul Spaniei: „Scumpii mei părinţi, în durerea voastră, gândiţi-vă la ce au avut de îndurat şi alţi părinţi, ca Moscardo, care a stat de faţă, la telefon, la împuşcarea fiului său! Şi totuşi nu a deznădăjduit, ci a luptat şi a trăit, pentru a-şi îndeplini datoria!" (scrisoare datată „Bucureşti, 22 noiembrie 1936", inclusă în Testamentul lui spadă de onoare, din oţel de Toledo, cu

minerul lucrat de artizani legionari, pe care generalul român o folosise în ultimul război. Scrisoarea va fi urmată de vizita generalului, ce era în măsură să comunice şi componenţa echipei care urma să se deplaseze în Spania sub conducerea lui, aprobată ca atare de Corneliu Zelea Codreanu, „Căpitanul" Mişcării Legionare: avocatul Ion (Ionel) I. Moţa (chiar mâna dreaptă a Căpitanului şi – încă din 1927 – cumnatul său), de 35 de ani; preotul ortodox Ion Dumitrescu-Borşa (secretar general al Partidului „Totul pentru Ţară"), de 38 de ani; prinţul Alexandru (Alecu) Cantacuzino (diplomat de carieră), de 34 de ani; inginerul Gheorghe Clime (comandantul Corpului Muncitoresc Legionar), de 47 de ani; avocatul Nicolae (Neculai) Totu', de 32 de ani; economistul Bănică Dobre, de 28 de ani; avocatul Vasile Marin (şeful legionar al Capitalei), de 33 de ani (adăugat echipei în ultima clipă, la repetatele lui insistenţe). Toţi aceşti fruntaşi legionari, după înmânarea spadei de onoare, aveau să se încadreze, ca simpli soldaţi, în armata naţionalistă spaniolă.

Iniţiatorul acţiunii – chiar dacă nu în toate detaliile ei – fusese Ionel

Moţa. La 1 decembrie 1936, el le scria părinţilor săi: „Trebuie să mai adaug, pentru a înlătura orice judecăţi greşite, că eu n-am fost trimis de nimenea în

Spania, ca să i se facă vreo răspundere pentru asta, ci că eu singur am avut, cel dintâi, gândul şi dorinţa de a lua parte la aceste lupte, pentru care am cerut şi am primit aprobarea şefului nostru, mărginind el această aprobare la numai o lună de zile" (cf. Testamentul… ed. cit., p. 23, subl. mea). El a formulat, de altfel, şi motivaţia cea mai pregnantă şi mai sintetică: „Se trăgea cu mitraliera în obrazul lui Hristos! Se clătina aşezarea creştină a lumii! Puteam noi să stăm nepăsători?!", scria, cu o retorică amară, dar virilă, în epistola testamentară citată la nota 13 (ibidem, p. 9); şi, presimţindu-şi moartea, adăuga (ibid., pp. 9 – 10): „Nu e o mare binefacere sufletească, pentru viaţa viitoare, să fi căzut în apărarea lui Hristos? […] Eu aşa am înţeles datoria vieţii mele.

Am iubit pe Hristos şi am mers fericit la moarte pentru El!" (aceste din urmă cuvinte sunt înscrise şi pe monumentul comemorativ

de la Majadahonda, inaugurat în ziua de 13 septembrie 1970, după ce locul fusese marcat mai întâi cu o cruce de piatră, încă din 19491). Acelaşi sentiment responsabil îl

Ion Moţa; folosesc aici şi în continuare ediţia a VI-a, Colecţia „Europa", München, 1990, unde fragmentul citat se află la p. 10).

1 Tranşeea în care au căzut Moţa şi Marin a fost delimitată, de o echipă legionară, încă din toamna lui 1940. La 13 ianuarie 1941 au avut loc primele depuneri de flori. Iniţitiva crucii din 1949 i-a aparţinut lui Traian Popescu, avocat, fost diplomat, stabilit la Madrid din

1947, ulterior editor şi filatelist. Marele monument de mai târziu s-a construit, din iniţiativă legionară şi cu sprijinul statului spaniol, după planurile arhitectului Sergio Cifuentes.

În fiecare an, la 13 ianuarie, au loc acolo, până azi, pelerinaje şi festivităţi comemorative trăiau, din câte ştim, şi ceilalţi membri ai echipei. Vasile Marin îi scria soţiei sale la 23 noiembrie 1936: „N-am făcut actul acesta din disperare sau aventură, ci perfect lucid. Era o datorie de onoare care apăsa pe umerii generaţiei noastre. L-am făcut cu acelaşi drag ca şi când ar fi fost vorba de ţara mea" 1.

Erast Călinescu, în grupajul intitulat „Cruciaţi ai secolului XX: mărturii din vuietul luptei" 2, selectează din memorialele lui Bănică Dobre3 şi pr. Ion

Dumitrescu-Borşa4 următoarele pasaje cu valoare motivaţională: „Se învolburase, în nebunia ucigătoare a urii, satanica pornire împotriva Crucii.

Trosneau în îndepărtata Spanie catapetesmele [sic] bisericilor şi plângeau, batjocorite, madonele din Alcazar. Ura, setea de sânge şi prigoana împotriva lui Hristos se cuibăriseră în însorita Peninsulă Iberică", nota primul, străduindu-se să fie cât mai liric şi mai solemn; iar al doilea căuta tonuri apocaliptice în care să-şi reverse legitima indignare popească: „Pe pământul Spaniei începuse războiul între fiii aceluiaşi neam, împărţiţi în două tabere. Tabăra lui Satan, comunismul, care pusese stăpânire pe conducerea ţării, întindea arma spre uciderea celor rămaşi în credinţa lui Hristos şi în dragostea de

Patrie. Generalul Franco, ajutat de cei mai demni şi cinstiţi

generali, ridica steagul naţionalismului şi declara războiul Crucii… Bolşevicii din Rusia au luat chiar ei, efectiv, comanda. Trimit armate, maşini de război, muniţii şi încep să omoare preoţii şi să dărâme bisericile. Moaştele sfinţilor sunt scoase din sicrie şi batjocorite. Pasionaria, o agitatoare comunistă, fostă patroană de bordel, ucide episcopii Bisericii prin ruperea gâtlejului cu dinţii"!

româno-spaniole (cf., între altele, Cultul de la Majadahonda şi Monumentul Moţa-Marin, Biblioteca Documentară „Generaţia Nouă", Madrid, 1976).

Cf Vasile Marin, Crez de generaţie, ed. a IV-a, Colecţia „Europa", München, 1977, p. 235.

Osmoza politicului cu religiosul şi datoria faţă de Hristos dincolo de orice diferenţieri naţionale şi confesionale e concentrată în următorul pasaj al lui Moţa, ce exprimă însă poziţia omogenă a întregului grup: „… de va cădea Crucea la pământ în Spania, se vor clătina temeliile ei şi în România, iar comunismul, dacă va fi azi biruitor acolo, se va năpusti mâine asupra noastră" („înţelesul plecării noastre în Spania", în Cuvântul Argeşului, an I [1936], nr. 25 – 26) – rânduri peste care pluteşte grimasa Istoriei.

Puncte cardinale, an VI, nr. 1/61, ianuarie 1996, pp. 4 – 5.

Crucificaţii. Zile trăite pe frontul spaniol, Tipografia Izvor, Bucureşti, 1937; ed. a III-a revăzută, Imprimeriile „Cuvântul" SAR, Bucureşti, 1940; ed. a IV-a: Colecţia „Omul Nou", Salzburg, 1951. Cartea are o scurtă prefaţă semnată de Gh. Cantacuzino-Grănicerul.

„Cea mai mare jertfă legionară, carte apărută iniţial la Sibiu, în 1937, reeditată apoi la

Bucureşti, în 1940, şi la Salzburg, în 1951. Este singurul supravieţuitor postbelic al echipei ce a luptat în Spania. Din păcate, nerezistând îndelungatului regim de teroare din închisorile comuniste, devine tipul legionarului renegat şi semnează în Glasul patriei publicaţie a Securităţii pentru exil) un ciclu de „amintiri" calomnioase: „Văzute şi trăite în organizaţia legionară" (1963). Destin tragic, greu de judecat…

Echipa legionară pleacă spre Spania în seara zilei de 24 noiembrie, din

Gara de Nord, pe un traseu ocolit. „Trecerea prin punctul de frontieră

Ghica-Vodă [Bucovina] s-a făcut în cele mai bune condiţiuni. Mergem în

Spania prin ruta Polonia-Berlin-Hamburg-Lisabona, din voia şi bunul plac al regimului domnului Léon Blum, care a găsit de cuviinţă să refuze delegaţiei româneşti, care duce o spadă eroului de la Alcazar, Moscardo, vizele de trecere prin Franţa. O, dacă generalul Cantacuzino, erou al războiului mondial, cavaler al Legiunii de Onoare, ar fi mers să felicite pe Largo Caballero

[şeful suprem al armatelor republicane] şi pe zeiţa revoluţiei, Pasionaria, ce mai primiri triumfale în accentele «Internaţionalei» şi cu pumnul strâns drept salut, am mai fi avut!", notează, cu amară ironie, Vasile Marin1. De la

Hamburg la Lisabona au mers pe mare2. La 2 decembrie sosesc în capitala

Portugaliei, fiind întâmpinaţi de ambasadorul Spaniei, iar pe 4, cu trenul, iau drumul Salamancăi, pe atunci cartierul general al lui Franco, unde sunt primiţi de şeful de protocol al acestuia… La salutul de bun-venit, generalul Cantacuzino răspunde cu retorică de cruciat3: „Căpitanul legionarilor români, Corneliu Zelea Codreanu, trimite Spaniei naţionaliste, ce apără credinţa şi crucea, şapte capi ai Legiunii, pentru ca să lupte şi să moară, de va cere Dumnezeu, apărând idealul pe care, ca şi aici în Spania, în îndepărtata ei soră, România, îl are Legiunea şi Căpitanul". Pe 6 decembrie, spre prânz, ajung la Soria, cartierul generalului Moscardo, unde are loc

1 Rânduri apărute mai întâi în Porunca vremii (12 decembrie 1936), apoi incluse în volumu.

Crez de generaţie (vezi ed. cit., p. 3). Să menţionăm că la întoarcerea în coşciuge, două Iun:

mai târziu, drumul prin Franţa nu le-a mai fost oprit…

2 în sursele consultate, numele vaporului variază deconcertant: „Monte Olivio", „Monte

Olivia", „Monte Oliva"…

3 Un contestabil, dar frumos portret-necrolog al generalului

Cantacuzino-Grăniceru. (1869 – 1937) ne-a lăsat, între alţii, Mircea Eliade („Mitul Generalului", în Buna Vestire, an I.

nr. 189, 14 octombrie 1937, p. 2; generalul murise pe 9 octombrie): „Generalul Cantacuzino născut şi crescut cu o respiraţie medievală, fiind unul dintre foarte rarii contemporan:

care păstrase înţelesul cuvintelor de «bărbăţie», «demnitate», «credinţă», a fost ursit să-şi împlinească munca în mijlocul unei societăţi fără tradiţie eroică şi fără simţul onoare.

[…] în mijlocul unei asemenea societăţi – scursori balcanice, dezrobiţii sloboziilor, iobag:

neînvăţaţi cu libertatea, slugi, argaţi şi arnăuţi – Generalul Cantacuzino cobora parcă din legendă. Niciun complex de inferioritate, o demnitate aristocratică, bărbătească, rom; neasc[…] Mitul Generalului Cantacuzino a fost preluat şi fructificat de lumea noi legionară, în care viaţa sa de magnific precursor nu mai e privită ca o curiozitate psiho logică sau socială, ci e înţeleasă şi urmată firesc, cu admiraţie, dar şi cu dragoste. Tineri care îşi încep viaţa pregătindu-se de moarte alcătuiesc astăzi marea familie românească în care virtutea şi bărbăţia prefanariote, realizate de Generalul Cantacuzino, luminea: i destinele veacului întreg" (reprodus în volumul Textele „legionare"… ed. cit., pp. 60 – 62).

Înmânarea solemnă a spadei de onoare. „Generalul Cantacuzino – scrie

Vasile Marin1 – oferă sabia, pronunţând câteva cuvinte2. Răspunde Moscardo vădit impresionat, în spanioleşte. E atâta căldură în cuvintele eroului de la Alcazar! […] Moscardo nu are deloc aerul clasic al eroului, aşa cum îl proiectează imaginaţia populară. Este un bărbat înalt, cam de 56 de ani, poartă ochelari, şi o anumită discreţie, care i se citeşte pe faţă şi în mişcări, îi dă înfăţişarea mai degrabă a unui profesor universitar decât a unui militar. Este de o modestie excesivă şi de o politeţe pe care numai oamenii cu adevărat mari o pot arăta. Şi totuşi […] câtă bărbăţie şi câtă dragoste de patrie în omul acesta, care preferă să-şi vadă ucis copilul decât să predea

Alcazarul, în care se închisese falanga onoarei spaniole; care îşi vede un alt fiu – locotenent – ucis la Barcelona şi care tremură acum

pentru viaţa altuia, ce luptă în Asturii!". Pe 7 decembrie, în automobile, parcurg drumul spre Toledo, unde „vizităm ce a mai rămas din Alcazar", ieşind de acolo „cu convingerea că, pe deasupra tuturor instrumentelor Diavolului în luptă cu

Divinitatea, se înalţă sublim eroismul pus în slujba Crucii, care învinge tot, absolut tot" (V. Marin3).

În Talavera de la Reina, pe 8 decembrie, sunt repartizaţi în bandera 6, compania 21 din Tercio (Legiunea Străină spaniolă) 4. „Legiunea Străină spaniolă este o armată de elită, a cărei faimă înspăimânta pe inamici. Trupa are o disciplină şi o vitejie care înmărmuresc. În orele de răgaz şi veselie, cântecul legionarilor din Tercio este «Sunt amantul morţii» [marşul legionar

El novio de la muerte5]... Afirm fără şovăială: este cea mai vitează infanterie din lume", scria prinţul Al. Cantacuzino (ruda vajnicului general), explicând şi de ce refuzaseră oferta de a se încadra cu aceleaşi grade militare pe care cu toţii, ca ofiţeri în rezervă, le aveau în România: „Voiam să luptăm ca soldaţi şi pentru a da un exemplu. Un exemplu de contopire sufletească cu soldaţii, cu cei mici şi necăjiţi, a căror jertfă nu este ornată cu lauri [...] Am vrut ca muncitorii şi sătenii şi copiii din şcoală să ştie cu neşovăitoare convingere:

comandanţii legionari nu îşi câştigă gradele şi dreptul la comandă pe temei de privilegiu şi de învârteală, ci încovoindu-se sub lipsuri, suferinţe şi răni, Op. cit., pp. 14 – 15.

Nicolae Totu' e aici mai amănunţit: „Generalul trage spada din teacă. O apucă de miner şi de vârf şi o arcuieşte [...] «Am purtat-o prin bătălii»..." (însemnări de pe front, ed. cit., p. 18).

Op. cit., pp. 17 şi 18.

— De aici înainte, generalul Zizi Cantacuzino, prea în vârstă pentru a mai duce lupta în tranşee (avea 67 de ani), este nevoit să se despartă de „băieţii lui".

— Era faimos şi un altul, de inspiraţie franceză, La Madelon, un fel de Lili Marleen al legionarilor din Tercio. E de reţinut şi cunoscuta deviză: Legionarios a luchar, legionarios a morir.

şi zâmbind când şuieră moartea" 1. După câteva zile de instrucţie sumară, cei şapte legionari primesc botezul frontului.

Luptele îi poartă tot mai aproape de Madrid, pe la Boadilla del Monte, Las Rozas, EI Pradillo, Pozuelo, Aravaca2, Majadahonda3. Toţi luptă remarcabil, „uriaşul" Bănică Dobre este rănit, dar toate mărturiile (româneşti şi spaniole) atestă curajul ieşit din comun al lui Moţa, secondat îndeaproape de Marin4. Cei interesaţi de detalii pot consulta memorialele deja citate (Alecu Cantacuzino, Bănică Dobre, Ion Dumitrescu-Borşa şi mai ales Neculai Totu5), dar şi numărul festiv din

Cuvântul studenţesc6, cu înregistrarea ecourilor de epocă.

Ziua fatală a fost cea de 13 ianuarie 1937. Moţa şi Marin au căzut împreună, zdrobiţi de acelaşi obuz, la doar câţiva paşi de prinţul Cantacuzino, care reface filmul cutremurător al acelei zile. După-amiază, „pe la ora trei, ocupăm nişte tranşee înaintate [...] Ionel Moţa e îngândurat şi se apucă să scrie, în mare grabă, o scrisoare Căpitanului. Parcă se temea că nu va avea timp să o sfârşească. Pe la ceasurile trei şi jumătate, încep ghiulele să cadă în jurul nostru şi apar, pe coama unui deal din faţă, trei tancuri înaintând în linie spre tranşeele noastre [...] Bombardamentul se domoleşte vreo jumă

1 Alexandru Cantacuzino, Opere complete, Colecţia „Omul Nou", f. 1. [se pare, reeditare la Miami Beach a ediţiei scoase la München, în 1969], 1990, pp. 159 – 161. Memorialul din

Spania, Pentru Christos, apăruse iniţial la Bucureşti, în 1937, şi a mai fost retipărit separat în Colecţia „Omul Nou", Salzburg, 1952.

2 Unde mai târziu se va ridica, de către exilul legionar, Căminul „Moţa-Marin", rămas astăzi într-o situaţie patrimonială incertă.

3 Unde astăzi se înalţă monumentul menţionat mai sus, a cărui soartă este iarăşi neclară, după decesul ctitorilor şi proprietarilor iniţiali ai locului.

4 „între aceşti doi oameni [Moţa şi Marin], atât de deosebiţi ca temperament, se închegase o legătură frăţească, o legătură care pornea de atunci, de la Jilava [episod din 13 – 29 decembrie 1933], de când stătuseră toţi trei împreună cu Sterie Ciumetti [legionar macedonean, asasinat de poliţie în noaptea de 29 spre 30 decembrie 1933], o legătură care avea să ducă îmbrăţişaţi în mormânt", scria Mihail Polihroniade (el însuşi asasinat mai târziu, în noaptea de 21 spre 22 septembrie 1939, în lagărul de la Râmnicu Sărat, laolaltă cu patra

dintre supraviețuitorii echipei din Spania: Al. Cantacuzino, Gh. Clime, B. Dobre, N. Totu' în biografia lui Vasile Marin publicată în Cuvântul studenţesc din ianuarie-februarie 193" (cf. şi Crez de generaţie, ed. cit., p. 235).

5 „… Nicolae Totu', qui, dans son livre «Notes du front», a laisse la chronique la plus detaille de ces eveniments. On peut vraiment considerer Nicolae Totu' comme le chroniqeur de l'expedition legionnaire en Espagne" (Horia Sima, Histoire du Mouvement Legionnair

Editura Dacia, Rio de Janeiro, 1972, p. 289).

6 An XII, nr. 1 – 4, ianuarie-februarie 1937. Aici se regăsesc şi biografiile lui Ion I. Moţi şi Vasile Marin, alcătuite de A. Vântu şi respectiv M. Polihroniade. Cf. şi Taina jertfe:

Dosar istoric Moţa-Marin, alcătuit prefaţat şi adnotat de Răzvan Codrescu, Editura Pune:

Cardinale, Sibiu, 2002.

tate de ceas, apoi reîncepe […] Acum vedem, coborând coama dealului, vreo treisprezece tancuri mari. Primim ordin să ne culcăm la pământ în tranşee […] Ionel Moţa ne strigă: «Dacă suntem înconjuraţi, nu cade prizonier nimenea. Murim toţi împreună!». Sunt ultimele cuvinte pe care ni le-a spus.

Pentru ultima oară îi văd vii, alături: Ionel cu fruntea ca un munte înnourat1

şi Marin cu faţă [ca] de marocan – lăsase să-i crească barba – şi privirea întoarsă spre ascunzişurile sale sufleteşti. Bubuitul devine tot mai năucitor.

Vâjâitul gloanţelor şi schijelor ne ameţeşte. Exploziile obuzelor ne acopereau cu pământ […] O detunătură doborâtoare mă forţează să închid ochii. Când îi deschid, o clipă după aceea, privirea îmi cade, la un metru şi jumătate de mine, asupra unui corp întins cu faţa spre pământ. Îngenunchiu şi îi ridic capul. E Ionel Moţa […] La un metru zace Vasile Marin, cu spatele proptit de peretele tranşeei. Mă întorc şi urlu lui Clime şi părintelui Dumitrescu, peste vuietul gloanţelor şi al obuzelor: «Ionel şi Marin sunt morţi!». Peste haina cu stropi cu sânge neînchegat, ceasul lui Ionel Moţa atârnă de lanţ, cu geamul spart. S-a

oprit. E cinci fără un sfert. Prin haina străpunsă şi sfârtecată a lui Ionel Moţa se văd culorile Drapelului Românesc. Este drapelul nostru pe care era scris: Legiunea Arhanghelului Mihail… îl luase ca să-l poarte cu el, pentru a-l pune în vârful baionetei la atac sau defilare când cuceream un oraş. Cu el speram să intrăm şi în Madrid. Desfac drapelul şi îl întind peste trupurile lor […] Sublocotenentul se apropie de mine şi mă trage la pământ, după parapet. Îmi zice: «C'est la guerre!… Mala suerte»…" 2. Trupurile sunt transportate la Toledo şi îmbălsămate la morga spitalului Doncellas Nobles, apoi depuse într-o capelă, unde li se face un prim serviciu funerar.

În 8 ianuarie, Codreanu dăduse o circulară în care-i înştiinţa pe legionari asupra echipei de pe frontul spaniol, pe baza ultimelor veşti care-i parveniseră („De la 24 decembrie până azi, 8 ianuarie, n-am mai primit nicio veste. Dumnezeu să-i ocrotească", anunţa el cu îngrijorare), deplângând cu obidă ostilitatea anumitor organe de presă, unele chiar pretins naţionaliste („Un preot creştin ortodox merge îmbrăcat în odăjdii să moară pentru apărarea Bisericii catolice, culcată la pământ de ura comunistă. Sunt foi româneşti care se fac că nu înţeleg măreţia acestui gest! 7 tineri, floarea şi mândria generaţiei noastre, merg să lupte pentru Hristos, la mii de kilometri

Regăsim această imagine metaforică în ultima strofă a Imnului Moţa-Marin (versuri:

— Adu Gyr; muzica: Ion Mânzatu): „Moţa, Arhanghel şi munte, /Marin ca o flacără mare…"

Id. Cântece legionare, Colecţia „Europa", München, 1977, p. 12, sub titlul „Cântecul eroilor

Moţa-Marin").

Op. cit., pp. 165 – 171. Pr. Dumitrescu-Borşa precizează: „Moţa are piciorul stâng despicat b pieptul ciuruit de schije, iar Marin – capul şi pieptul. Mi se îngăduie să merg cu morţii

— Jştri, să stau de veghe şi să fac rugăciuni pentru ei" (loc. cit.).

RZVAN CODRESCU

de pământul ţării […] Sunt foi care nu înţeleg, româneşti!"), şi îndemnându-i pe legionari să se pătrundă de pilda eroică a celor şapte voluntari („Iar voi, legionari din toată România aceasta putredă a

politicienilor, să ştiţi că secretul victoriei voastre stă în gestul acestor 7 camarazi, adică: la fel cu ei, [să stăm] cu toţii gata de moarte, înfruntând uneltirile nenumăraţilor mişei"). O săptămână mai târziu, revenea cu tragicul mesaj: „Legionari, Ion

Moţa, întemeietor al Mişcării Legionare, preşedinte de onoare al studenţimei române, şi Dr. Vasile Marin, comandant legionar, şeful organizaţiei

Capitalei, amândoi după 14 ani de chinuri, lovituri şi închisori, îndurate pentru credinţa în neamul românesc, au adormit pentru totdeauna pe frontul de la Majadahonda, întru apărarea Mântuitorului Iisus Hristos. Vestea sfâşietoare a căzut ca un trăsnet peste noi [...] Generalul Cantacuzino pleacă mâine să readucă în ţară trupurile lor [...] Duminică, 17 ianuarie 1937, se vor face slujbe religioase în biserici. Dumnezeu să primească jertfa lor" 1.

După câteva zile, sosesc la Toledo generalul Cantacuzino şi inginerul Virgil Ionescu, însărcinaţi de Codreanu să se ocupe cu organizarea convoiului de întoarcere. Martirii români primesc onoruri militare. În cuvântul de despărţire, generalul Cantacuzino spune (cuvinte redate, între alţii, de Bănică

Dobre), milităreşte şi creştineşte, încercând să transfigureze tragedia (iar nu „s-o exploateze politic", cum au interpretat indign rău-voitorii): „... din şapte, au căzut doi, şi scoşi din luptă alţi doi [Bănică Dobre şi Nicolae Totu'

— Primul rănit, al doilea grav bolnav]: gestul nostru simbolic a fost împlinit şi suntem mândri că am luptat alături de Dvs., pentru Cruce şi pentru civilizaţie... Sufletele lui Moţa şi Marin plutesc printre noi şi îmi şoptesc să nu dau acestei înmormântări un caracter de jale, ci unul de sărbătoare naţională".

Întoarcerea s-a făcut pe ruta Franţa-Belgia-Germania-Polonia, cu onorun primite pe tot parcursul.

Trenul a intrat în ţară pe la staţia de frontieră Ghica-Vodă, în ziua de

9 februarie 1937, întâmpinat de elita legionară (în frunte cu Codreanu însuşi), de rudele celor căzuţi şi de „lume imensă, îngenuncheată" (Bănică Dobre)

La ora 6 dimineaţa, generalul Cantacuzino îi dă lui Codreanu un raport laconic, în stilul menţionat. După o scurtă ceremonie, trenul mortuar se îndreaptă spre capitală, dar pe un traseu lung şi ocolit, sfidând dorinţa oficialităţilor de a se evita manifestările prea extinse şi incitarea „misticismului popular" 2

1 Pentru ambele circulare, a se vedea Corneliu Zelea Codreanu, Circulări şi manifeste:

1927 – 1938, ed. a V-a [reimprimare după ed. a II-a, corectată şi întregită], Colecţia „Europa".

München, 1981, pp. 117 – 118.

2 în tradiţia bisericească, dar şi în conştiinţa populară, martirajul se învecinează – şi chiar se identifică, în numeroase cazuri – cu sfinţenia. N-au lipsit de altfel, mai aproape de noi, Sunt străbătute toate marile provincii istorice ale României: Bucovina de Nord şi Moldova (pornind de la Cernăuţi, cu cea mai importantă oprire la Roman), Transilvania (Cluj, Orăştie – locul de origine al lui Moţa, Sibiu), Oltenia şi

Muntenia (Râmnicu Vâlcea-Slatina-Piteşti-Bucureşti) 1. În gări, lume pestriţă

— De la vlădică la opincă – plânge, îngenunchează în zăpadă, se roagă şi cântă.

Convoiul este însoţit iniţial de aproximativ 60 de preoţi, dar numărul lor creşte pe drum. La Roman, Cluj şi Sibiu ies în întâmpinare episcopii locului, cu binecuvântări şi oraţii arhiereşti (martorii păstrând o amintire aparte vicarului mitropolitan de la Sibiu, P.S. Vasile [Stan] Răşinăreanul, ulterior episcop al Maramureşului).

Trenul intră în Bucureşti (Gara de Nord) la 11 februarie. Catafalcul destinat sicrielor sigilate tronează într-o mare de capete. La serviciul funerar oficiază peste o sută de preoţi. După slujba religioasă, legionarii prezenţi (aprox.

50.000, după H. Sima) depun faimosul „Jurământ Moţa-Marin" (conceput de Codreanu însuşi, în stil de ordin militar-religios, susceptibil să sperie firile mai pozitiviste) 2. Pe 12 februarie, într-o formulă asemănătoare, însă voci care să ridice problema sanctificării lui Moţa şi Marin. În ianuarie 1993, revista Gazeta de Vest a iniţiat o

anchetă pe tema: „Biserica despre jertfa lui Moţa şi Marin”. Parte din răspunsurile la această anchetă au fost publicate în Almanahul „Gazetei de Vest” pe 1994 (pp.

164 – 170). Să reţinem două opinii dintre cele mai autorizate (formulate nu fără… „diplomaţie bizantină”): „Jertfa acestor doi băieţi viteji are semnificaţia unei ofrande aduse lui Dumnezeu de poporul român […] Această faptă de jertfă supremă pentru creştinism a lui Ion

Moţa şi Vasile Marin a meritat să fie cinstită – destul de târziu, la trei ani de la înlăturarea comunismului! – printr-un parastas prin care să se pomenească sufletele celor doi martiri ai Crucii […] şi să se atragă atenţia poporului nostru asupra semnificaţiei majore a acestei jertfe” (părintele Dumitru Stăniloaie); „Biserica Ortodoxă Română are datoria sacră ca eroi

Neamului jertfiţi pe altarul Crucii – iar printre aceştia un loc de frunte îl ocupă, desigur, Ion

Moţa şi Vasile Marin – să fie pomeniţi împreună cu sfinţii” (părintele Constantin Galeriu).

Am menţionat aici doar localităţile mai importante, pentru a da o idee asupra traseului urmat, dar opriri şi ceremonii s-au făcut în numeroase alte locuri. Cele mai lungi şi mai fastuoase au fost totuşi cele de la Roman, Cluj, Orăştie, Sibiu şi, se înţelege, Bucureşti.

2 „Moţa şi Marin! Jur în faţa lui Dumnezeu, în faţa jertfei voastre sfinte pentru Hristos şi

Legiune, să rup din mine bucuriile pământeşti, să mă smulg din dragostea omenească şi, pentru învierea neamului meu, să stau, în orice clipă, gata de moarte. Jur!” (cf. Circulari şi manifeste, ed. cit., p. 210). A nu se confunda cu jurământul legionar curent (inclus în

Cărticica şefului de cuib), despre care s-a făcut dezbatere la procesul lui Codreanu din mai 1938 (cf. de pildă, Din luptele tineretului român: 1919 – 1939, Editura Fundaţiei Buna

Vestire, Bucureşti, 1993, pp. 391 – 392): „Să ne rugăm lui Dumnezeu. Să ne ridicăm cu gândul la sufletele martirilor Moţa, Marin, Sterie Ciumetti şi ale tuturor camarazilor noştri căzuţi pentru Legiune sau morţi în credinţa legionară. Să credem în învierea României legionare şi în sfărmarea zidului de ură şi de mişelie care o

împresoară. Jur că nu voi trăda niciodată

Legiunea!" („S-a făcut mult zgomot în jurul acestui jurământ. Şi nepricepându-se că un mai detaliată1, vor jura „gradele legionare", în Biserica Sfântul Ilie-Gorgani2 (unde au fost depuse cele două sicrie şi s-a oficiat o slujbă de un fast aparte, ca şi în ziua înmormântării, cu trei sau patru mitropoliţi şi episcopi, în frunte cu! P.S. Nicolae [Bălan] al Ardealului3, şi cu peste două sute de preoţi).

Înmormântarea propriu-zisă a avut loc pe 13 februarie (la exact o lună de la moartea celor doi), fiind precedată de o lungă procesiune pe străzile capitalei, ce a pornit dimineaţa de la Sfântul Ilie-Gorgani şi a ajuns abia spre seară la Casa Verde4, unde se hotărâse înhumarea, sub un soi de baldachin de lemn („mausoleu") ridicat în grabă (lucrările începuseră la 1 februarie) şi cam greoi, distrus de o descărcare electrică în vara aceluiaşi an, refăcut mai trainic, dar ulterior risipit de tot (ca şi rămăşiţele defuncţilor). La Bucureşti, ceremoniile au durat, deci, trei zile5. Redau aici două prezentări sintetice, din unghiuri de vedere total diferite, ale evenimentului privit în ansamblu. Dumitru Banea (1911 – 2000), ţăran din Vurpăr cu grad de comandant legionar, fratele fostului şef legionar al Ardealului, dr. Ion Banea, relatează cu aprindere (parantezele drepte îmi aparţin): „Trenul ajunge în Bucureşti, unde o imensă mulţime aşteaptă sicriele celor doi dragi camarazi. Sunt duşi la Biserica Sfântul Ilie-Gorgani, de unde se formează cortegiul, după slujba religioasă făcută de doi mitropoliţi şi un episcop: î. P.S. Mitropolit Bălan al

Ardealului, î. P.S. Mitropolit Gurie al Basarabiei [alte surse îl omit pe Mitropolitul Gurie – devenit persona non grata, mai ales din pricina atitudinii sale intransigente faţă de concubinajul dintre Carol II şi Elena Lupescu –, dar îl pomenesc pe P.S. Veniamin6, vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor – n. R. C.]

legionar îl prestează pentru că este pătruns şi crede în Legiune, iar nu pentru că a jurat ar fi el legat de sufletul Mişcării", încercase să explice Codreanu, în aceeaşi împrejurare).

1 „1. Să trăim în sărăcie, ucigând în noi poftele de îmbogăţire materială. 2. Să trăim o viaţă aspră şi severă, cu alungarea luxului şi a îmbuibării. 3. Să înlăturăm orice încercare a exploatării omului de

către om [formulare cam nefericită, pe atunci poate ingenuă, dar insuportabilă astăzi, după lunga experienţă comunistă – n. R. C.]. 4. Să jertfim permanent pentru ţară. 5. Să apărăm Mişcarea Legionară, cu toată puterea noastră, împotriva a tot ceea ce ar putea s-o ducă pe căi de compromisuri sau compromitere, sau împotriva a tot ceea ce ar putea să-i scadă măcar înalta linie morală. Moţa şi Marin, jurăm!" (ibidem, pp. 121 – 122).

2 Considerată până astăzi „Biserica Legiunii".

3 Lunga şi impresionanta rugăciune rostită de înaltul ierarh la căpătâiul celor doi este reprodusă integral de dr. Fior Strejnicu în volumul Creştinismul Mişcării Legionare, Editura

Imago, Sibiu, 2000 [ed. a II-a: 2001], pp. 222 – 224 (după revista Solia din 21 martie 1937).

4 Noul sediu al Legiunii, din Bucureştii Noi (clădirea, refăcută, mai există şi astăzi), unde

Codreanu îşi avea acum domiciliul bucureştean permanent.

5 Descrierea cea mai amănunţită, dincolo de subiectivismul implicit, rămâne cea a lui

Horia Sima (op. cit., pp. 307 – 320), însoţită şi de câteva fotografii.

6 Este vorba, desigur, de Veniamin Pocitan (1870 – 1955).

şi P.S. Episcop Vartolomeu [Stănescu] al Olteniei [Râmniculuі]. Această manifestare, încă nemaiîntâlnită în România, în disciplină de fier, într-o ordine şi frumuseţe nemaivăzute, au arătat Bucureştiului şi ţării întregi puterea Mişcării noastre, dar şi hotărârea duşmanilor de a ne distruge. Carul mortuar era tras de 80 de fruntaşi ai Mişcării, în cămăşi verzi. Căpitanul, familiile morţilor, Senatul legionar şi gradele legionare urmau cortegiul, câteva sute de preoţi, apoi studenţimea şi, la urmă, legionari [simpli] şi simpatizanţi. Pe ambele margini ale străzii erau încolonaţi studenţii legionari.

La vederea acestei manifestaţii, oamenii priveau cu capul descoperit, unii cu bucurie, alţii îngroziţi de forţa Mişcării" 1. Iar Francisco Verga (n. 1958, Madrid), profesor de Istorie contemporană la Universitatea Autonomă din

Barcelona, scrie în teza sa de doctorat, onorabil documentată:

„Șocul a fost uriaș. Cortegiul a străbătut centrul orașului, cu o gigantică cruce [vie] în frunte, formată din legionari în uniformă, și patru sute de preoți care cântau psalmi. Erau de față mai multe sute de țărani și, printre ei, transilvănenii sunau din buciume acorduri funebre, triste și profunde. Nu lipseau nici reprezentanții diplomatici ai statelor și partidelor totalitare, și chiar soldați din Garda Regală [să precizăm că chiar un membru al Casei Regale, Principele Nicolae, era discret simpatizant legionar]. Cortegiul funerar, lung de patru kilometri, a paralizat circulația din centrul capitalei, peste care cădea o ninsoare deasă. Stilul Legiunii invadase străzile, dând o lecție de neuitat

«frivolului» București" 2.

1 Dumitru Banea, Acuzat, martor, apărător în procesul vieții mele, Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 1995, p. 53. Iată și scurta continuare: „Cel dintâi care ia atitudine dușmănoasă este N. Iorga. Se deplasează în grabă la guvern, intră în sala de ședințe și îi apostrofează pe miniștri: «Ce faceți măi, dormiți? De ce nu luați măsuri imediate și severe? Nu vedeți, Codreanu e stăpânul Bucureștiului!». îi răspunde prim-ministrul Tătărescu: «Nu vă agitați, Domnule Profesor, e o manifestare religioasă…». «Lasă că vedeți voi!»".

2 Francisco Verga, Istoria Gărzii de Fier: 1919 – 1941. Mistica ultranaționalismului, trad. rom. Marian Ștefănescu, Editura Humanitas, București, 1993, p. 231. Autorul conchide că acest „șoc uriaș" a sporit nu doar popularitatea, ci și efectivele Mișcării, care în luna ianuarie 1937 ar fi avut 12.000 de cuiburi (cu circa 96.000 de militanți), iar în luna decembrie a aceluiași an – 34.000 de cuiburi (cu circa 272.000 de militanți). Pe de altă parte, din 10.000 de preoți câți erau în țară, 2000 ar fi făcut parte din Legiune (căutând în ea, vezi Doamne, „dinamismul și capacitatea de mobilizare socială care lipseau ortodoxiei creștine"), ca să nu mai vorbim de „foarte însemnata afluență de intelectuali". Acestea sunt însă cifre greu de verificat (chiar rotunjimea lor este suspectă!), indiferent dacă le-au avansat și alții („profesionistul" Armin Heinen sau „amatorul" Sergio Miranda Carrington; cf. notele 70 și 71 de la p. 242 a ediției românești). Altminteri nu se poate nega ascensiunea spectaculoasă a Legiunii, dovadă stând și rezultatul de la ultimele alegeri libere din România Mare (decembrie 1937), când

legionarii au obţinut un neaşteptat 15, 228 RĂZVAN CODRESCU

Pe 13 ianuarie următor, marcând un an de la jertfa legionară din Spania, Codreanu, printr-un ordin special, va înfiinţa „Corpul Moţa-Marin", un fel de unitate de elită, putând număra până la 10.000 de membri, în fruntea căreia îl numeşte pe prinţul Al. Cantacuzino. Faptul a rămas pur simbolic, căci plutea deja în aer marea prigoană, cu toate tragediile succesive. În seara zilei de 17 aprilie Codreanu va fi arestat şi nu va mai cunoaşte libertatea până la moarte (30 noiembrie 1938). Legionarii încep să fie vânaţi pretutindeni, elita Mişcării este concentrată în lagăre (Miercurea Ciuc, Râmnicu Sărat, Vaslui) şi începe aşa-numita „decapitare"; primul grup de victime este cel de la Tâncăbeşti (Căpitanul, Nicadorii, Decemvirii); apogeul criminalităţii de stat (cred că fără corespondent, pe timp de pace, în vreo ţară civilizată din Europa secolului XX) este atins în aşa-numita „noapte legionară a cuţitelor lungi" (21 spre 22 septembrie 1939), când (ca răspuns la „răzbunarea

Căpitanului" – asasinarea „călăului" Armand Călinescu – înfăptuită de o echipă formată în Germania, sub conducerea avocatului Miti Dumitrescu)

se ordonă, printr-o hotărâre comună a Palatului şi Guvernului, masacrarea celor internaţi în lagăre, precum şi a câte 3 legionari din fiecare judeţ al ţării1, ale căror trupuri să fie expuse în pieţele publice (cum se procedase deja la

Bucureşti cu cei nouă „Răzbunători", în ale căror cadavre se spune că Iorga ar fi lovit cu piciorul2). Sunt exterminaţi astfel 252 de legionari aleşi pe sprânceană: 44 în lagărul de la Miercurea Ciuc, 32 în cel de la Vaslui, 13 în cel de la Râmnicu Sărat, 7 la Spitalul Militar din Braşov, 10 în Bucureşti şi 153 în restul ţării. La Râmnicu Sărat piere şi prinţul Cantacuzino, comandantul

„Corpului Moţa-Marin", precum şi alţi trei supravieţuitori ai echipei din Spania (Gh. Clime – schingiuit groaznic înainte de a fi împuşcat, Bănică Dobre şi Nicolae Totu') 3. „Războiul civil" de acasă, cenuşiu şi pervers, purtat fără tancuri şi fără tranşee, s-a dovedit, în cele din urmă, încă mai necruţător…

III

Cine au fost, priviţi mai îndeaproape, în devenirea vieţii lor, Moţa şi Marin?

Ionel Mota se născuse la 5 iulie 1902, la Orăstie, într-o familie cu dublă

descendenţă preoţească şi cu tradiţie în lupta naţională. Tatăl său, proto

5% din voturi (ceea ce a răsturnat, practic, situaţia politică a ţării, făcându-l pe Carol II

să recurgă la instaurarea dictaturii regale).

1 în unele locuri însă, din exces de zel, au fost uciși și câte 4…

2 N. Steinhardt însuşi pomeneşte de acest episod în Jurnalul fericirii (ed. 1991, p. 387), nu fără a preciza (cu referire la asasinarea ulterioară a profesorului): „Dar niciodată turpitudinea victimei nu scuză pe ucigaş…" (grea sentinţă pentru un anumit extremism legionar

3 Pentru soarta celui de-al cincilea (preotul Dumitrescu-Borşa), vezi mai sus.

popul Ion Moţa (1868 – 1940), împărtăşind – ca şi dincoace de munţi profesorul Ion Zelea Codreanu (1878 – 1941), tatăl „Căpitanului" – incandescenţa naţională a generaţiei intelectuale posteminesciene (dominate în Regat de figura lui Iorga, iar în Ardeal de cea a lui Goga), era unul dintre promotorii cei mai activi ai românismului şi ai idealului unionist, sfidând linia oficială a Bisericii ortodoxe locale, care devenise, după glorioasa epocă a lui Şaguna, mai degrabă una de compromis cu puterea imperială1. Cam în aceeaşi vreme cu Ionel Moţa, vede lumina zilei şi gazeta Libertatea, ce va juca un rol deosebit atât în viaţa tatălui, cât şi a fiului (care din 1936 va trece la cârma ei, acordându-i o grijă aparte şi în epistolele testamentare de la sfârşitul aceluiaşi an).

1 Se sparie gândul citind în presa bisericească a vremii rânduri ca acestea (purtând semnătura proaspătului Mitropolit Vasile [Vichentie] Mangra, ales în luna august 1916 şi înscăunat în luna octombrie a aceluiaşi an, şi a Episcopului de Caransebeş Miron [Ilie] Cristea, viitorul patriarh şi prim-ministru al României Mari): „România, căreia fiinţă i-a dat patria noastră, Ungaria, căci Radu Negru

de la Făgăraş a întemeiat principatul Ţării Româneşti, Dragoş din Maramureş a întemeiat principatul Moldovei şi cu sprijinul Monarhiei Habsburgice s-a ridicat şi s-a întărit România modernă. […] Acela care, cu vorbele viclene pe buze, vine în hotarele noastre, nu-i frate, ci cel mai păgân duşman, care pentru a-şi îndeplini pofta sălbatică îşi omoară fraţii şi părinţii. […] Faţă de noul duşman, care râvneşte în chip atât de păcătos la ştirbirea şi la stricarea hotarelor patriei noastre, veţi şti să luptaţi cu aceeaşi îndârjire, vitejie şi credinţă […]. Majestatea Sa, înălţatul nostru împărat şi Rege, împreună cu luminatul său guvern ungar, nu vor întârzia a răsplăti după merit credinţa şi vitejia cu care aţi apărat Tronul şi Patria…" („Scrisoarea circulară nr. 2602/1916", în Telegraful român din 11/24 octombrie 1916)!!! Dr. Fior Strejnicu, în Creştinismul Mişcării Legionare (Editura Imago, Sibiu, 2000 [ed. a II-a: 2001], pp. 189 – 190), dă şi alte spicuiri din acelaşi număr al oficiosului sibian, dintre care mai reţin: „… duşmanii iubitei noastre patrii s-au înmulţit cu unul, prin faptul că vecinul regat România, din motive necunoscute nouă [sic], a declarat război monarhiei noastre" sau „Căci mare ne este iubirea de neam, dar şi mai mare ne este iubirea de patrie! Ea e mama noastră, şi pe mama care ne-a născut, şi la sânul căreia îşi dorm somnul de veci strămoşii şi părinţii noştri, datorinţă avem să o apărăm până la ultima picătură de sânge, chiar şi în contra fraţilor noştri. Să o ştie deci aceştia, că drumul pe care vor să-l facă la Alba Iulia îl vor putea face numai peste cadavrele noastre…"!!! Autorul observă: „Este posibil ca aceste luări de atitudine împotriva României să fi fost impuse. Este de asemenea posibil ca interese de ordin diplomatic să fi condus la o astfel de «politică». Cert este că ele au existat şi că la timpul oportun puteau constitui motive de şantaj [ceea ce totuşi, din câte ştiu, nu s-a întâmplat – n. R. C.]. A fost conştient episcopul Miron Cristea de aceste posibilităţi de mai târziu? A fost marcat la Alba Iulia [Miron Cristea a luat parte la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 şi a fost membru al delegaţiei românilor transilvăneni care a prezentat actul Unirii la Bucureşti!] de căinţă în faţa poporului pe care îl îndemnase la supunere faţă de «patria mamă» Ungaria?" (asprul

rechizitoriu al Patriarhului Miron continuă pe mai multe pagini:

mason, afemeiat, complice la numeroasele abuzuri şi crime ale lui Carol II).

Şcoala primară şi primele clase de liceu Ionel Moţa le-a urmat în Ardeal, dar primul război mondial sileşte întreaga familie să treacă munţii. La Bucureşti îşi continuă studiile la „Gh. Lazăr", trăieşte tensiunea refugiului la Iaşi, apoi se întoarce în capitală şi-şi trece bacalaureatul la „Sfântul Sava". În

1920, cu o bursă de stat, se înscrie la Sorbona (Drept şi Ştiinţe Politice), dar, în pofida bunei prestaţii, bursa îi este suprimată birocratic, aşa că în anul următor este nevoit să abandoneze varianta pariziană şi îl aflăm înscris, din toamnă, la Facultatea de Drept din Cluj.

A avut o studenţie agitată şi aventuroasă, mai ales după ce, în 1922, îl cunoaşte pe Corneliu Zelea Codreanu (Moţa era unul dintre liderii studenţimii creştine din Cluj, iar Codreanu al celei din Iaşi). Anul 1922 este cel în care studenţimea naţionalistă începe să se organizeze (câţiva ani grevele studenţeşti se vor ţine lanţ, iar tensiunea dintre studenţi şi autorităţi va creşte continuu, atingând aspecte violente şi angajând, treptat, întreaga opinie publică), sub lozinca lui Numerus clausus (proporţionalitatea studenţilor români şi evrei în universităţi), dar în realitate cu obiective mult mai largi, vizând o primenire de ansamblu a vieţii publice şi intelectuale („duhul marilor rupturi de lumea veche […] în spirit de totală jertfă personală" 1). Spre sfârşitul acestui an, Moţa scoate la Cluj, cu Iustin Ilieşiu, publicaţia Daci

Nouă, despre care Nicolae Roşu, în Dialectica naţionalismului2, scria că a fost „prima alarmă ziaristică a mişcării naţionaliste care începea – sau mai bine zis se continua – cu o nouă generaţie", asigurând „legătura sufletească a unei generaţii, […] unitatea de mişcare a noului naţionalism" şi anticipând

„O serie de realizări practice" de mai târziu.

În 1923 devine preşedinte al Centrului Studenţesc „Petru Maior" şi înfiinţează, cu un grup de profesori naţionalişti (I. C. Cătuneanu, Iuliu Haţieganu, Em. Vasiliu-Cluj ş.a.), „Acţiunea Românească", desigur după modelul faimoasei Action Française a lui Charles Maurras, gravitând politic în jurul

1 „Acest duh al marei, definitivei şi neîmpăcatei rupturi – ruptură de înstrăinata generaţie veche şi ruptură de o viaţă orientată, chiar şi numai parţial, de interesul personal, îndoită ruptură indispensabilă unei lupte eroice de totală primenire a vieţii obşteşti – a fost aportul nostru sufletesc original în această mişcare naţională, la începuturile ei de acum 10 ani", explica el în Axa, la 1 octombrie 1933 (cf. Ion I. Moţa, Cranii de lemn, Ediţia Monumentul

MM, Colecţia „Omul Nou", München, 1970, p. 114). Duhul rupturii cu generaţia veche îi anima şi pe tinerii mai puţin radicali (cf. Manifestul Crinului Alb, din 1927).

2 Editura „Cultura Naţională", Bucureşti, 1937, p. 378.

3 Mişcare naţionalistă şi regalistă, creată în Franţa pe fondul „Afacerii Dreyfus" (1894 – 1906), având şi o publicaţie omonimă (scoasă între 1899 şi 1944, la început bilunară, iar din 1908

cotidiană). Din 1905 este tutelată de Charles Maurras, dar îi numără printre animatori şi pe Jacques Banville, Léon Daudet, Georges Valois etc.

Ligii Apărării Naţional Creştine (L.A.N.C.) a profesorului A.C. Cuza (de care însă tânăra generaţie se va despărţi în anii următori1). Tot acum apare, la Orăştie (Editura şi Tipografia „Libertatea"), traducerea sa din Protocoalele înţelepţilor Sionului (după ediţia franceză a lui Roger Lambelin), cu ample comentarii realizate de I.C. Cătuneanu şi Em. Vasiliu-Cluj2.

Dar anul 1923 e marcat mai ales de aşa-numitul „complot studenţesc", pus la cale de cei mai încăpăţânaţi lideri ai studenţimii din marile centre universitare (Corneliu Z. Codreanu, Ion I. Moţa, Tudose Popescu, Ilie Gârneaţă, Radu Mironovici, Corneliu Georgescu etc.). „Acest complot nu constituia, în mintea lui Ion I. Moţa şi a camarazilor lui, decât suprema încercare de sacrificare a lor şi pedepsirea celor vinovaţi, pentru salvarea onoarei, singurul lucru care le mai rămăsese" 3.

Unul dintre conspiratori trădează, iar grupul este arestat şi închis la Văcăreşti. Într-un articol inclus în Mustul care fierbe4, Octavian Goga notează:

„Fără a examina în detaliu firele procesului, descoperirile făcute

şi ipotezele mai mult sau mai puţin întemeiate, judecând numai substratul sufletesc al întregii chestiuni, ne dăm seama imediat că nu e un fenomen neglijabil. […]

Cei câţiva studenţi, oricât de criticabili în planurile lor tinereşti, s-au dovedit inspiraţi de o ideologie comună, pentru care erau gata să se jertfească. Gestul lor nesocotit şi exaltat avea la bază nu o pornire criminală, ci un gând de apărare a neamului. Ei puteau fi profund greşiţi în măsurile lor, dar cu toate acestea nu reprezentau o psihologie de răufăcători. Ce e mai interesant, 1 A se vedea amplul articol al lui Moţa „Legiunea şi L.A.N.C". (Cranii de lemn, ed. cit., pp. 108 – 128), ca şi Corneliu Zelea Codreanu, Pentru legionari, Editura „Totul pentru Ţară", Sibiu, 1936, pp. 282 – 291.

2 Reeditare recentă: Editura Alma Tip, Bucureşti, 1997 (comentariile fiindu-i atribuite traducătorului!)…

3 A. Vântu, în schiţa lui biografică (cf. Cuvântul studenţesc, an XII, nr. 1 – 4, ianuarie-februarie 1937, sau Cranii de lemn, ed. cit., p. 319). Pentru detalii asupra complotului („o încercare de răzbunare care să servească drept pildă veacurilor viitoare"!), cf. Pentru legionari, ed. cit., p. 168 şi urm. (cu rezerva necesară faţă de o expunere pro domo). Victimele potenţiale erau câţiva politicieni liberali şi câţiva rabini, bancheri şi directori evrei ai unor ziare din Sărindar (Adevărul, Dimineaţa, Lupta). Francisco Verga (Istoria Gărzii de Fier: 1919 – 1941. Mistica ultranaţionalismului, ed. cit., p. 76) observă cu justeţe: „Planul ţinea mai degrabă de domeniul fantastic decât de realitate, pentru că nu pare simplu ca şapte studenţi [au fost implicaţi mai mulţi, dar asta e mai puţin important – n. R. C.], fără o solidă infrastructură logistică, să poată reuşi să doboare douăsprezece obiective diferite, fără să fie arestaţi. Dovadă este faptul că planul a fost divulgat şi, la 8 octombrie, poliţia i-a arestat pe toţi în plină reuniune conspirativă".

4 Imprimeria Statului, Bucureşti, 1927. Pasajele reproduse în continuare se găsesc la pp. 74 şi 76.

Însă, băieţii de la Văcăreşti erau într-o strânsă legătură de credinţă cu zeci de mii de colegi de-ai lor, care la toate universităţile înfăţişează întreaga noastră pătură intelectuală de mâine, cu puternice

ramificaţii sufleteşti pe suprafaţa ţării. Aceste zeci de mii şi-au manifestat zgomotos solidaritatea lor cu inculpaţii, pe care-i socoteau expresia unei simţiri unanime. Adăugaţi la avalanşa considerabilă faptul că o întreagă pleiadă de fruntaşi ai legilor s-a grăbit să ia apărarea celor de pe banca acuzaţilor. [...] Când s-a aflat sentinţa [tinerii au fost achitaţi], de la un capăt al ţării la altul o vie mulţumire a închinat frunţile şi în multe părţi s-au produs manifestaţii de aprobare. Adevărul e deci că nu ne găsim în faţa unui fenomen izolat, de înfierbântare a câtorva singurateci, ci în plin curent de mulţime, care angajează conştiinţa publică. [...] O singură notă caracteristică, remarcată în atitudinea tinerilor acuzaţi: e crezul lor de iluminaţi, mărturisit întreg în faţa judecătorilor. Ne-a fost dat să vedem proiectându-se sentimentul de jertfă în ochii limpezi ai unor băieţandri, care au preferat să-şi exagereze greşelile decât să ceară milostenie. Observator cinstit al întâmplărilor din jurul meu, însemn aici pentru toată lumea această conduită şi-mi zic că o mişcare care a putu să deie astfel de momente de abnegaţie nu e de dispreţuit, fiindcă ne vom mai întâlni cu ea".

În timpul unei vizite pe care părintele Moţa o face la închisoare fiului său (13 octombrie 1923), are loc, în prezenţa judecătorului de instrucţie

Radovanu, următoarea convorbire lămuritoare

— Doresc să ştii, tată, că comunicatul guvernului, după care s-ar fi descoperit la noi un complot împotriva vieţii mai multor miniştri, nu e deloc adevărat. Noi n-am mărturisit niciodată aşa ceva. Căci nu contra guvernului era îndreptată pornirea noastră [...]. Pornirea noastră era îndreptată împotriva duşmanilor cauzei noastre studenţeşti, care sunt, în acelaşi timp, şi duşmanii ţării şi ai neamului nostru.

— Dar, domnule Moţa – a intervenit atunci judecătorul Radovanu –, tatăl dumitale a fost închis de repetate ori în temniţă de unguri, pentru lupta sa naţională, totuşi dânsul n-apus mâna pe revolver întru apărarea dreptăţii sale.

— A trăit între alte împrejurări, în alte vremuri, cu alte vederi – a răspuns

Moţa fiul. A pune mâna pe arme, de ce adică ar fi îndată aşa de osândit? Dacă, domnule Judecător, azi dă năvală la hotar o armată de duşmani din afară, mă mânaţi să-i împuşc. Şi cu cât i-oi împuşca mai bine, cu atât îmi veţi acoperi mai tare pieptul cu decoraţii. Iar acum, numai că mă gândesc să ridic mâna împotriva duşmanului dinlăuntru, şi mă şi aruncaţi în temniţă!

— Acela e război după lege, acesta nu… – răspunde judecătorul.

1 Apud A. Vântu, loc. cit. (în Cranii de lemn, ed. cit., pp. 320 – 321).

— Prejudiciu [prejudecată], domnule Judecător, e numai prejudiciu! Duşmanul din afară ce-mi face? Are să-mi răpească bunul meu, din ţara mea. Or, duşmanul dinlăuntru face exact acelaşi lucru, doar că stând liniştit în scaune moi. Aici între noi, şi chiar scutit [tolerat şi chiar protejat] de noi, ne răpeşte zi de zi bunul şi dreptul nostru, în casa noastră. Şi împotriva lui de-mi ridic braţul, îndată e o crimă!

Nu ştiu în ce măsură această lămurire va fi convins în epocă, dar este limpede că astăzi ea mai degrabă sperie decât convinge.

29 martie 1924 era termenul pentru judecarea procesului, dar lucrurile se complică. Aflându-se cu certitudine identitatea trădătorului (studentul Aurel

Vernichescu, agent al Siguranţei cu numărul 696), Moţa, considerând că trădarea este leitmotivul nenorocit al istoriei românilor şi că, dacă nu se rezolvă problema trădării, atunci orice aspiraţie şi orice sacrificiu rămân perpetuu zadarnice, ia personal iniţiativa pedepsirii trădătorului, în care descarcă mai multe focuri de revolver, în chiar cancelaria închisorii, pe 28 martie 1924.

Revolverul îi fusese adus într-o cutie de bomboane (după alte surse, într-o pâine) de un alt student, Leonida Vlad. E de importanţă secundară – moral, nu juridic – faptul că Vernichescu a supravieţuit. La interogatoriu, Moţa declară că „a săvârşit fapta deplin conştient, căci Vernichescu făcea îndoitul oficiu de laş trădător şi de membru activ în viaţa [mişcarea] studenţească".

„Gestul – comentează acelaşi Octavian Goga în presa vremii1, nu fără o şarjă de patriotism local – n-a venit dintr-o revoltă spontană a

unei clipe, ci s-a urzit încetul cu încetul, zi cu zi, noapte cu noapte, după dovezile palpabile ale prieteniei batjocorite. [...] Fiul de preot de la Orăştie, născut într-unul din cele mai româneşti colţuri ale Ardealului, sub protestarea dârză de pe la sfârşitul regimului unguresc, crescut cu pâinea pribegiei în Moldova, unde tatăl lui se înrolase în armată, prin ce crize pustiitoare va fi trecut până în dimineaţa fatală când, după o rugăciune sub bolta bisericii Mavrocordaţilor [din incinta închisorii Văcăreşti], a ridicat arma asupra tovarăşului necredincios? [...] Un lucru e cert: studentul de la Văcăreşti deschide o portiţă spre psihologia Ardealului nostru, în care, ca într-un cazan bătrân şi ruginit, clocotesc patimi adânci. Treceţi prin satele noastre, cântăriţi puţin ce e după privirea îngândurată a ţăranilor, care adăpostesc mistere de demult!

Duceţi-vă la Orăştie, citiţi gazetele populare ale părintelui Moţa de 20 de ani încoace, ori staţi de vorbă două minute cu preoteasa, acolo la ea acasă.

Veţi înţelege degrabă că o lume aspră, tare în credinţa ei, cu accente de energie nebănuită şi cu note de austeritate patriarhală, e pe cale să-şi strige evanghelia ei. [...] Din această castă s-a smuls studentul de la Văcăreşti".

1 Op. cit., pp. 67 – 68.

În procesul de a doua zi, toţi ceilalţi inculpaţi sunt achitaţi şi puşi în libertate, rămânând în închisoare numai Moţa, alături de cel ce-i procurase revolverul. Procesul lor a avut loc şase luni mai târziu (26 septembrie 1924 – pe 27, dimineaţa, pronunţându-se verdictul de achitare, care atunci a părut un deznodământ firesc, dar azi, în lipsa contextului, ridică principiale semne de întrebare1), prefăcut, practic, din procesul unei tentative de omucidere cu premeditare, într-un adevărat „proces al trădării". Printre cei care au mărturisit în instanţă în favoarea „văcăreştenilor" s-a numărat şi marele savant creştin Nicolae Paulescu (1869 – 1931), a cărui intervenţie, păstrată între documentele procesului, rămâne memorabilă (deşi uzează, mai ales în a doua ei parte, de un soi subtil de sofistică lirică, altminteri de mare efect):

„Procesul de astăzi e, în realitate, procesul trădării, care e cea

mai infamă dintre crime, căci ea adaugă amăgirea vicleană şi făţărnicia la cruzimea nelegiuirii. Ea întruneşte sărutul lui Iuda cu răstignirea lui Hristos. În timp de pace, legislaţiile creştine nu au niciun paragraf penal destinat trădării. Şi astfel, dintr-un lapsus juridic regretabil, groaznica fărădelege, ce inspiră atâta scârbă, rămâne nepedepsită. Cu toate acestea, nu încape îndoială asupra felului pedepsei ce se cuvine trădătorului, deoarece Dumnezeu a făcut ca Iuda să se pedepsească el însuşi prin spânzurare. Dar, în timp de război, trădarea de naţie se pedepseşte, întotdeauna, cu moartea. Or, studenţii noştri, şi cu dânşii toată tinerimea, floarea României de mâine, se află în stare de război cu o liftă de curând pripăşită, ce vrea să ne sugrume şi să ne stăpânească ţara. Fiind deci în stare de război, ei au săvârşit un act de dreptate morală, încercând să pedepsească pe un vânzător al fraţilor săi, care se sacrificau unei cauze sfinte. Poporul românesc, ce le e adânc recunoscător pentru jertfa lor altruistă, aşteaptă cu nerăbdare de la Dumneavoastră achitarea".

Moţa părăseşte în sfârşit închisoarea, după aproape un an. E proclamat preşedinte de onoare al Centrului Studenţesc „Petru Maior", dar oficial este eliminat din toate universităţile din România, A.C. Cuza trebuind să abuzeze de funcţia sa de decan spre a-l înscrie formal la Facultatea de Drept din

Iaşi. Îşi va lua licenţa în Drept la Grenoble, în 1925, apoi îşi va face stagiul militar la Şcoala de Ofiţeri de Rezervă de Infanterie din Bucureşti (1926), fiind şeful promoţiei din acel an.

1927 este probabil anul cel mai plin şi mai greu de consecinţe din viaţa lui Ionel Moţa. Vineri 24 iunie 1927, de ziua Sfântului Ioan Botezătorul, în orice caz, Justiţia românească de atunci era mult mai puţin coruptă şi manipulabilă decât cea de astăzi, iar în particular verdictul respectiv, dat în unanimitate şi primit cu un entuziasm aproape general, a fost unul împotriva puternicilor vremii (neputând fi vorba de oportunism sub vreo presiune politică – monarhică, guvernamentală sau parlamentară).

ruzimea este membru fondator, alături de Codreanu şi de alţi câţiva „văcărești" (între care Radu Mironovici, numit, prin primul ordin de zi, „şef al gărzii de la Icoană1"), al Legiunii Arhanghelul Mihail

(acum producându-se şi ruptura definitivă de A.C. Cuza2). Moţa este, încă de la început, mâna dreaptă a lui Codreanu. Pământul Strămoşesc, primul organ de presă al Legiunii, apărut la 1 august 1927, e tipărit la tipografia din Orăştie a părintelui Moţa. În primul număr, Moţa fiul semnează faimosul articol

„La icoană" (ce va deschide mai târziu volumul Cranii de lemn): „De la icoană şi altar am pornit, apoi am rătăcit o bucată de vreme, purtaţi de valurile omeneşti, şi n-am ajuns la niciun mal, cu toată curăţenia impulsurilor noastre. [...] Acum, cu sufletul greu, răzleţiţi, sfârtecaţi, ne strângem la adăpost, la singura căldură şi alinare, tărie şi reconfortare a noastră, la picioarele lui Iisus, în pragul orbitoarei străluciri a cerului – la Icoană...

Noi nu facem – şi n-am făcut o singură zi în viaţa noastră – politică... Noi avem o religie, noi suntem robii unei credinţe. [...] Celor destul de tari la suflet pentru a ne înţelege, a ne aproba şi a ne însoţi de pe acum, le trimitem chemarea noastră: la Icoană!" Aceasta e faţa „mistică", însă intim legată de faţa „cazonă" (îngemănare tipică legionarismului), căci în acelaşi număr Moţa lansează şi faimoasa deviză „Faţa la duşman!" Pe 18 august are loc, la Mănăstirea Neamţului, cununia lui Ionel Moţa cu Iridenta Zelea

Codreanu, sora „Căpitanului" (vor avea doi copii: Mihai şi Gabriela). În paralel cu continuarea studiilor de doctorat, începe să profeseze avocatura (întâi în Ardeal, la Sibiu, Orăştie, Deva, apoi în Bucureşti, unde se va muta definitiv în 1932).

1 Vestita icoană a Arhanghelului Mihail („în mijlocul acestor frământări şi ceasuri de răscruce ne-am adus aminte de icoana care ne-a ocrotit în închisoarea Văcăreşti. Ne-am hotărât să strângem rândurile şi să continuăm lupta sub protecţia aceleiaşi Sfinte Icoane, în acest scop, ea a fost adusă la căminul nostru din Iaşi, din altarul bisericii Sfântul Spiridon, unde o lăsasem cu trei ani în urmă" – Pentru legionari, ed. cit., p. 295).

2 Iată relatarea lui Codreanu: „A doua zi, la 10 dimineaţa, ne-am adunat toţi «Văcăreştenii»

şi am plecat la profesorul Cuza acasă, în str. Codrescu nr. 3. După atâţia ani de lupte şi grele încercări, mergeam acum să ne luăm

rămas-bun de la profesorul Cuza şi să-i cerem să ne dezlege de jurămintele pe care le-am depus. Profesorul Cuza [prieten de aproape cu tatăl Căpitanului – n. R. C.] ne-a primit în aceeaşi cameră în care mă botezase pe mine cu 28 de ani în urmă. […] Profesorul Cuza ne-a vorbit în felul următor: – Dragii mei, vă dezleg de jurămintele pe care le-aţi depus şi vă sfătuiesc ca, mergând în viaţă, de acum înainte singuri, să nu cumva să faceţi greşeli. Pentru că, mai ales în politică, greşelile se plătesc scump…" (ibidem, pp. 296 – 297). Retrospectiv, cuvintele lui Cuza, cu tot aparentul lor formalism, nu sună deloc ca lipsite de noimă… Ciudă cobitoare? Premoniţie? Avertisment? La cât de scump au plătit, s-ar zice că legionarii au făcut greşeli ori foarte multe, ori foarte mari…

Obţine titlul de doctor în 1932, la Grenoble, cu teza la securite juridique dans la Société des Nations1. Puţin după aceea, „se grupează în jurul lui întreagă acea falangă de tineri intelectuali [Mihail Polihroniade, Alexandru

Constant, Ion Victor Vojen, Vasile Christescu, Vladimir Dumitrescu, Radu

Gyr, pictorul Alexandru Bassarab, Virgil Ionescu etc.], care se încadrează în Legiune, formând, împreună cu alte câteva elemente vechi ale acesteia, cuibul Axa. Pe lângă revista cu acelaşi nume, în care Moţa îşi va publica atâtea dintre articolele sale strălucite, cuibul va fi un laborator de studii şi discuţii al Mişcării. Moţa era nu numai şeful cuibului Axa, ci şi spiritul rector al acestei valoroase publicaţii" 2. Aici, chiar dacă vine în sprijin o mărturie a lui Al. Constant („Moţa a fost puntea între intelectualismul nostru livresc, sec şi indiferent, şi acest izvor de spiritualitate românească şi creştină, de sens, credinţă şi hotărâre"), ar putea fi o doză de exagerare a biografului; mult mai aproape de intelectualismul Axei era mai degrabă Vasile Marin, intrat în Legiune chiar în acel an, cu puţin înainte de apariţia revistei (care, din păcate, n-a avut o viaţă prea lungă: octombrie 1932 – decembrie 1933, 1 Judicioasă recenzie de specialitate în Acţiunea Română, semnată de prof. A. Stănculescu, din care reţin aici câteva fragmente, legate de ideea de bază a tezei, anume lipsa – cel puţin în condiţiile epocii respective – unei securităţi juridice reale în cadrul Ligii sau

Societăţi

Naţiunilor (precursoare a actualei O.N.U., S.D.N., organism internaţional creat în 1920, în urma Tratatului de la Versailles, avea sediul la Geneva şi îşi propunea tocmai să dezvolte cooperarea între naţiuni prin garantarea nediscriminatorie a păcii şi securităţii):

„Popoarele sunt lipsite de un mănunchi de idei comune asupra principalelor probleme ale vieţii internaţionale. Posesiunea teritoriului, de exemplu, are cele mai variate justificări: naţionalitatea, plebiscitul, dreptul istoric etc. Deci nu-i un acord. [...] în domeniul

Societăţii Naţiunilor, reglementarea – atât a elementului tehnic, cât mai ales a elementului ideologic – este grea sau chiar imposibilă, căci acolo avem de-a face cu fenomene de viaţă socială, care întrec orice prevedere. [...] Justiţia judiciară – acomodarea regulei abstracte la realitate – nu poate exista deci ca o funcţiune a Societăţii Naţiunilor. În schimb, justiţia politică – judecarea fenomenelor sociale în ele însăşile – va triumfa complet. Ea are însă marele defect de a compromite funcţiunea conservatoare a Dreptului: securitatea.

Triumful justiţiei politice (cazuistice), lipsită de orientarea unei reglementări abstracte, este tot una cu triumful arbitrarului. Spectrul anarhiei însoţeşte pretutindeni acest fel de justiţie". În 1929, Moţa ţinuse, la Cercul de Studii al Centrului Studenţesc Bucureşti, o conferinţă pe această temă, ce poate fi considerată un rezumat mai puţin academic al tezei sale, ajungând până la ideea de nesocotire şi desfiinţare a organismului respectiv (socotit doar o unealtă a „uriaşului complot mondial" francmasonic). Conferinţa, intitulată Liga

Naţiunilor – idealul, viciile şi primejdia ei, a apărut mai întâi în broşură (Institutul de Arte

Grafice „Bica", Bucureşti, 1930), iar ulterior a fost inclusă în ediţiile mai noi ale volumului

Cranii de lemn (în ediţia folosită aici, cea din 1970, textul figurează între pp. 257 – 280). A se vedea, în acelaşi sens, şi articolul „Spiritul Genevei" (ibidem, pp. 129 – 133).

2 Apud A. Vântu, loc. cit. (în Cranii de lemn, ed. cit., p. 331).

În total 24 de numere, ultimul încropit, chiar la propunerea lui Moţa, în închisoarea de la Jilava, în preajma Crăciunului, cu vreo

săptămână înainte de asasinarea lui I.G. Duca1).

În 1934, Ion Moţa, după standardele de dreapta ale vremii, face o bună figură la Montreux (Elveţia), unde în zilele de 16 – 17 decembrie, printre exponenţii altor 16 mişcări naţionaliste europene, participă, în calitate de reprezentant oficial al Gărzii de Fier, la Congresul anual organizat de Comitetele de Acţiune pentru Universalitatea Romei (prezidat de generalul Eugenio

Coselschi, unul dintre oamenii-cheie ai regimului mussolinian). În cuvântul său, Moţa se referă cu precădere la necesitatea unităţii mişcărilor europene de dreapta, iar la urmă atrage atenţia asupra problemei evreieşti2 (care, deşi nu figura pe ordinea de zi a Congresului, este luată în discuţie şi se regăseşte în moţiunea finală, votată în unanimitate, în următoarea formulare:

„Congresul – considerând că fiecare Stat, în virtutea suveranităţii naţionale, e singur competent să decidă, pe teritoriul propriu, asupra atitudinii pe care o va lua faţă de cetăţeni, grupuri, rase şi religii stabilite înăuntrul său, şi ţinând seama de prescripţiile legilor naturale şi ale regulilor morale – declară că problema evreiască nu trebuie concepută ca o campanie de ură universală împotriva evreilor; dar, cu toate acestea, considerând că în numeroase ţări anumite grupuri de evrei exercită, pe faţă sau în mod ocult, o influenţă dăunătoare intereselor morale şi materiale ale Patriei, ba chiar constituie un fel de Stat în Stat, profitând de toate drepturile, dar refuzând să se conformeze la orice datorii, lucrând totodată la distrugerea civilizaţiei creştine, Congresul

1 Au existat două tentative de reluare a revistei: una în ţară (1940), alta în exil (1942), legate de numele lui Pavel Costin Deleanu.

2 A se vedea şi Claudio Mutti, „Ion Moţa şi «Serviciul Mondial»”, în Puncte cardinale, an VIII, nr. 4/88, aprilie 1998, pp. 10 – 11, cu referiri la felul în care se punea în epocă – mai ales în aria fascismelor occidentale – problema iudaismului (şi, în particular, a sionismului), la corespondenţa lui Moţa cu serviciul german Welt-Dienst (înfiinţat la Erfurt, în 1933; vezi şi Ion I. Moţa, Corespondenţa cu „Serviciul Mondial”: 1934 – 1936, Editura Armatolii

[Colecţia „Biblioteca Verde” – nr. 10], Cetatea Eternă, [Roma],

1954; reed.: Corespondenţa cu Welt-Dienst: 1934 – 1936, Colecţia „Europa”, München, 2000; trad. it.: Corrispondenza col Welt-Dienst: 1934 – 1936, Edizioni all’insegna del Veltro, Parma, 1996) şi la intervenţia lui de la Montreux (care, în problema evreiască, a fost susţinută mai ferm, printre alţii, de belgianul Somville şi olandezul Meyer), faţă de care au existat însă şi dezacorduri clare, cum a fost cea a ex-ministrului grec Georgios Mercouris (consonantă, pare-se, cu ideile în materie ale delegaţilor din Italia, Portugalia şi Austria), care se opusese la „orice încercare de a face o declaraţie generală despre evrei, susţinând că era vorba de o chestiune pur interioară, diferită de la o ţară la alta; deci, în conformitate cu spiritul congresului, fiecare naţie trebuia lăsată să rezolve problema după dorinţa ei” (M. A. Ledeen, L’internazionale fascista, Bari, 1973, p. 158). Moţiunea n-a putut eluda problema, dar reflectă aceste reticenţe.

denunţă acţiunea nefastă a acestor elemente şi se angajează a o combate”).

Tot atunci, acolo la Montreux, Moţa l-ar fi înfruntat pe Titulescu1, probabil nu fără un anume teribilism.

În aprilie 1935, înfiinţată Asociaţia „Generaţia Mişcării Studenţeşti de la

1922”, Moţa e ales preşedinte (reconfirmat şi în anul următor). În decembrie, „Căpitanul” instituie, pentru „veteranii” Legiunii, cel mai înalt ordin legionar, cel de „Comandant al Bunei Vestiri”, Moţa fiind între primii care îl primesc (alături de Gh. Clime, Ilie Gârneaţă, Corneliu Georgescu, Radu

Mironovici, Mile Lefter, Ion Blănaru).

În primăvara lui 1936, la Sibiu (Editura „Totul pentru Ţară”), apare volumul Cranii de lemn („Câteva imagini şi mărturii din 13 ani de frământări, lupte şi biruinţe, sub comanda Căpitanului”), care va cunoaşte mai multe reeditări, cu restructurări şi adaosuri, începând chiar din anul următor (cea mai bună ediţie antebelică este cea bucureşteană din 1940, iar postbelică

— Cea münchenează din 1970) 2. Tot acum preia Libertatea şi o strămută la

Bucureşti (va scrie articole pentru această foaie de familie şi de

pe ultimul lui drum3).

În vară încep să vină primele veşti despre atrocităţile anticreştine din

Spania. Destinul neastâmpăratului Ionel Moţa intră „în linie dreaptă". În vremea din urmă, scrisul său era tot mai saturat de ideea de jertfă. Verbul lui se cizelase, dar în acelaşi timp se umpluse de patosul mistic al marilor iluminaţi. Niciodată nu mai răsunaseră, sub cerul cuminţeniei valahe, acordurile unei asemenea Simfonii a Jertfei, de o solemnitate şi de o puritate aproape evanghelice. La 17 aprilie 1935, scrisese în Cuvântul Studenţesc („Esenţialul"): „Spiritul de jertfă este esenţialul. Avem cu toţii la dispoziţie cea mai formidabilă dinamită, cel mai irezistibil instrument de luptă, mai puternic decât tancurile şi mitralierele: este propria noastră cenuşă" 4. Şi tot în Cuvântul Studenţesc, la 1 ianuarie 1936 („Jertfa este măsura creştinătăţii noastre"): „Jertfa aceea care este dezlănţuită în noi din dragoste, dintr-o dragoste pentru altceva decât fiinţa noastră, jertfa aceea care ne inundă pustiindu-ne aşezarea omenească a vieţii, dar ne încălzeşte totodată cu satis

1 Cf. H. Sima, Histoire du Mouvement Legionnaire, Editura Dacia, Rio de Janeiro, 1972, p. 181.

2 în 1978 a apărut traducerea italiană a lui Claudio Mutti, sub titlul editorial l'uomo nuovo (Edizioni di Ar, Padova). După aceasta s-a făcut traducerea spaniolă a lui Antonio

Medrano: El hombre nuevo, Ediciones Ojeda, Barcelona, 1999.

3 Din Spania îşi propusese să scrie, dacă moartea l-ar mai fi păsuit, „200 – 300 de articole pe care să le las spre a apărea timp de 5 – 6 ani, câte unul în fiecare număr al foii, postum" (Testamentul lui Ion Moţa, ediţia a VI-a, Colecţia „Europa", München, 1990, p. 17).

4 Reprodus în Cranii de lemn, ed. cit., p. 174.

facţii pe care nu le poate cuprinde graiul omenesc, această jertfă e faptul care smulge de pe fiinţa noastră carapacea nesimţirii faţă de cele dumnezeieşti şi, transformându-ne în rană vie (de «soare şi sânge», cum ar zice Radu

Gyr), ne pune în directă comuniune cu Dumnezeirea. [...] Jertfa este, astfel, măsura creştinătăţii noastre" 1.

În martie 1936, isprăvind pregătirea pentru tipar a Craniilor de lemn, aşeza în fruntea lor („în loc de introducere") o „Autobiografie" cu valenţe simbolice, pe care înţelegea s-o încheie în stil expresionist, cu această riscantă notă profetic-provocatoare: „... doborând piedicile şi duşmăniile acestui veac de rătăcire şi înstrăinare, să ne putem întoarce la izvoare; şi, întorşi acolo, să reluăm firul rupt al vieţuirii în casă, comunitatea şi duhul românesc, pentru ca astfel să ridicăm viaţa acestui neam la puterea şi rodnicia, materială şi sufletească, de care este vrednic. Astfel trebuie înţeleasă şi primită această carte, căreia i-am dat titlul articolului care aminteşte una din cele mai intense trăiri sufleteşti ale unei oşti luptătoare: îngroparea camaradului mort în luptă. [...] Faţă de lumea de acum noi ne simţim străini, în ea nu ne găsim un alt rost decât acela de a o curma spre a învia vremurile de demult şi a le spori frumuseţea, tăria şi dreapta rânduială românească. S-ar părea astfel că eu şi camarazii mei suntem un fel de ciudate făpturi cu două vieţi, un fel de strigoi ridicaţi dintr-o lume apusă spre a purta duhul spaimei în lumea de azi. [...] Oamenii veacului de astăzi să-şi oprească o clipă huzurul şi nepăsarea şi să asculte ciudatele zgomote care frământă adâncurile neînţelese şi chiuie cu vânturile nopţii. Şi să ştie:

se apropie stăpânirea strigoilor, cumplităl".

E greu de stabilit exact când a încolţit în sufletul lui Moţa gândul plecării în Spania; după toate semnele, spre sfârşitul lui septembrie 1936 hotărârea era deja luată. Hotărârea plecării sau hotărârea morţii? Se pare că în conştiinţa lui Moţa ele erau una: indiferent ce vor fi simţit sau gândit ceilalţi, care n-au pregetat să-l urmeze, el se pregăteşte, lucid şi împăcat, prin tot ce face şi spune, pentru un drum fără întoarcere. Pentru el jertfa nu mai era doar un risc asumat, ci un act necesar, fără de a cărui împlinire totul ar fi rămas o simplă aflare în treabă. Hristosul lui ciuruit de gloanţe nu-i cerea doar o probă de forţă şi curaj: îi cerea sângele şi viaţa. „Dumnezeu a vrut să fie aşa" 2.

1 Ibidem, pp. 206 – 207.

2 Sunt cuvintele cu care începe scrisoarea testamentară către părinţii şi surorile sale („Se trăgea cu mitraliera în obrazul lui Hristos! Se clătina aşezarea creştină a lumii!

Puteam noi să stăm nepăsători?! […] Nu e o mare binefacere sufletească, pentru viaţa viitoare, să fi căzut în apărarea lui Hristos? […] Eu aşa am înţeles datoria vieţii mele. Am iubit pe Hristos şi am mers fericit la moarte pentru El!" – aceste din urmă cuvinte fiind înscrise şi pe monumentul comemorativ de la Majadahonda). Şi tot spre părinţii lui, la

Căci, în fond, scria el ca în treacăt, „omul doar nu a fost născut pentru a trăi numaidecât un număr nu ştiu cât de ani, ci pentru a se apropia de Dumnezeu prin faptele vieţii sale" 1. Moţa a făcut, plecând în Spania, pasul ameţitor de la teoria jertfei la concreteţea ei; întors viu de acolo, probabil s-ar fi simţit un refuzat şi un învins.

Pe 22 noiembrie redactează scrisorile testamentare2 pe care, în ajunul plecării, le încredinţează în taină profesorului Nae Ionescu (1890 – 1940; din toamna lui 1933 simpatizant şi sprijinitor direct al Legiunii, exagerat considerat de către unii chiar „ideolog" al ei), cu rugămintea de a fi înmânate numai în cazul în care jertfa lui ar fi fost primită, aşa cum se cădea şi nădăjduia. Se împărtăşeşte cu Sfintele Taine la Biserica Sfântul Ilie-Gorgani (unde câteva luni mai târziu va fi prohodit) şi îşi intră definitiv în pielea de cruciat al vremurilor de pe urmă, iar pe măsură ce se apropie de Spania, înfruntarea de acolo i se înfăţişează tot mai mult ca un Armaghedon3. De Crăciun, scrie pentru Libertatea (nr. 37 – 38/1936) 4: „… mâna Diavolului a pornit în zilele noastre cel mai crâncen război împotriva Bisericii întemeiate de Domnul

Iisus Hristos. Niciodată, de când a coborât Mântuitorul printre noi, nu s-a ridicat o parte a omenirii, cu atâta ură şi pornire, pentru a dărâma aşezarea, rânduiala creştină a lumii, ca în zilele noastre. Mor oamenii cu zecile de mii – unii pentru a izbuti să dărâme altarele bisericilor lui Hristos, iar alţii pentru a le apăra. Comunismul este ca acea fiară roşie din Apocalips, care se ridică pentru a izgoni pe Hristos din lume. […] Fiara roşie va fi biruită, fără îndoială, până la sfârşit. Căci Biserica întemeiată de Domnul Hristos

1 decembrie, de pe vapor: „Niciodată n-aş fi primit să fiu înlocuit cu altcineva, căci sufletul meu îmi cerea şi-mi cere împlinirea acestei datorii. […] Nu e adevărat ce spuneau unii, că, rămas în ţară, puteam fi

mai de folos – şi eu, şi soţii câţi am luat acest drum – luptei de acasă. Biruinţa morală pe care noi o vom câştiga în Spania, cu orice jertfe, va fi mai mare pentru lupta naţională decât tot ce am putea face în restul vieţii noastre, ba şi dincolo de ea… Acesta e adevărul" (Testamentul… ed. cit., pp. 9 – 10 şi 23).

1 Ibidem, p. 24.

2 Către părinţi şi surori, către soţie, către copii când vor fi mari şi către Căpitan. Numa:

două dintre ele – cea către părinţi şi cea către Căpitan – au fost făcute publice, constituind nucleul faimosului Testament (ce mai include o scrisoare ulterioară şi câteva articole – ultimul din 3 ianuarie 1937). Testamentul lui Ion Moţa a cunoscut, începând chiar din 1937

numeroase ediţii în ţară şi în străinătate, fiind tradus mai întâi în italiană (Testamente di Ion Motza. Îl tributo di sangue della Guardia di Ferro di România nella lotta contro îl bolscevismo în Ispagna, Slab. Arti Grafiche F. Canella, Roma, 1937, reed. 1941; versiune nouă în Ion I. Motza, L'uomo nuovo, ed. cit., apoi şi separat: Testamento di Ion Motza

Edizioni all'insegna del Veltro, Parma, 1984), după care şi în multe alte limbi.

3 Cf. Apocalipsa, cap. 16, mai ales vv. 14 – 16.

4 „La Naşterea Domnului", în Testamentul… ed. cit., pp. 25 – 28.

nu va putea fi doborâtă «nici de porţile iadului». […] Noi credem în învierea

Bisericii, atât în Rusia, cât şi în Spania comunistă. Dar această înviere, cât şi mântuirea ţării noastre de pacostea stăpânirii lui Antihrist, atârnă de vrednicia noastră! Dumnezeu a spus că Biserica nu va fi biruită nici de porţile iadului, pentru că Dumnezeu a avut încredere în vrednicia oamenilor, în alipirea lor de Dumnezeu. […] Iar pentru aceasta, să nu fugim din faţa jertfei pentru apărarea Crucii! Numai această jertfă poate răscumpăra, pentru urmaşii noştri, pe Iisus Hristos, numai prin această jertfă îl vor putea avea pe Hristos printre ei, în zilele de Crăciun ale anilor viitori, ale veacurilor viitoare…"

Pe drum şi pe front Moţa l-a avut mereu de-a dreapta lui pe Vasile Marin, cu care va împărţi peste tot (cu excepţia Salamancăi,

unde tovarăş i-a fost

Alecu Cantacuzino) aceeaşi cameră şi chiar acelaşi pat, iar, în cele din urmă, aceeaşi groapă… Am văzut cine a fost unul; să vedem acum şi cine a fost celălalt.

IV

Vasile Marin se născuse la 29 ianuarie 1904, la Bucureşti, unde şi-a petrecut întreaga viaţă, dar obârşiile părinteşti erau în Oltenia (după tată) şi în

Ardeal (după mamă). Era provenit din ceea ce se cheamă o familie proletară, păstrând încă, în mediul orăşenesc, bunul simţ şi cumsecădenia vetrei ţărăneşti1. După primii ani de şcoală, iese din mahalaua Griviţei, începându-şi studiile liceale la „Sfântul Sava" şi isprăvindu-le la „Gh. Şincai". Urmează

Facultatea de Drept a Universităţii Bucureşti, obţinând licenţa în 1927. Pe la începuturile studenţiei îl cunoaşte Mihail Polihroniade, viitorul său biograf2:

10 amintire caldă i-a păstrat mamei lui Vasile Marin văduva acestuia (Ana-Maria Marin, n. Ropală, fiică a unui ofiţer român şi a unei evreice creştinate; recăs. Van Saanen; decedată în Elveţia, pe 2 septembrie 2001). Iată o scenă semnificativă, zugrăvită în fuga condeiului:

„M-am mutat în deal la Cotroceni, la mama lui, pe care trebuia s-o iubesc şi s-o îngrijesc mai mult decât pe mama mea. Într-o zi, aceasta din urmă a venit la noi cu o umbreluţă mov şi a întrebat-o pe bătrână ce îi poate da în plus fetei care trăia acum într-o odaie cu pământ pe jos şi învăţa la o lampă cu gaz. Bătrâna ardeleancă i-a răspuns, dreaptă ca o luminare: «Aşa a vrut Dumnezeu, să-mi ia băiatul şi să-mi dea o fată; şi să ştii mata că eu nu-i dau decât un pic de dragoste!»" (Ana-Maria Marin, Povestea neamului românesc, scrisă de o bunică pentru nepoata sa, Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 1999, pp. 33 – 34).

2 Cf. Cuvântul studenţesc, an XII, nr. 1 – 4, ianuarie-februarie 1937 (biografie inclusă şi în voi.

Crez de generaţie). Mihail Polihroniade era bun prieten, între alţii, cu Mircea Eliade şi Constantin Noica. Iată ce scrie despre el M.

Eliade în Memoriile sale: „Prin Mihail Polihroniade, prietenul meu de la «Spiru Haret», cunoscusem pe Ionel Jianu şi pe Petru Comarnescu. […] Cu

Mihail Polihroniade mă împrietenisem în ultimii ani de liceu. Aveam acelaşi drum spre casă

„Copilul fusese vioi, neastâmpărat, zburdalnic; adolescentul păstrase vioiciunea, devenise însă reţinut, sobru, ironic. Din liceu i se deşteptase pofta de citit. Citise mult, cu patimă, de toate. Dar vocaţia i se deslușise repede:

avea pasiunea problemelor de ideologie şi practică politică.

Aşa l-am cunoscut pe când eram încă în clasa a şaptea de liceu, iar el student. Era în toamna lui 1923. Ne întâlneam foarte des, de două-trei ori pe săptămână, în odaia unui prieten comun care locuia la mine, Nicu Carandino. Se formase un mic cenaclu în care, afară de Marin, de Carandino şi de mine, mai luau parte: N.N. Matheescu, Mircea Eliade, Ion Anghel, Bălan [?], Petrişor Viforeanu ş.a.m.d.

Duminica după-masă ne întruneam într-un fel de şedinţă solemnă. Unul din noi citea o lucrare şi apoi urmau discuţii aprinse. Îmi amintesc şi acum prima «lucrare» a lui Marin; dacă memoria nu mă înşală, se numea «Pamfletarii reacţionari francezi». Ne-a vorbit despre Leon Bloy şi Léon Daudet.

La nouăsprezece ani, Vasile Marin era un om format. Avea o maturitate de gândire, o siguranţă, o precizie la care noi nu ajunsesem încă" 1.

Vasile Marin era familiarizat cu clasicii gândirii şi literaturii române (Bălcescu, Eminescu, A.C. Popovici, Iorga etc.), dar şi cu marii corifei ai dreptei europene (de la Joseph de Maistre la Charles Maurras2). Dintre conşi ne întorceam întotdeauna împreună, discutând. Încă din liceu, Polihroniade era pasionat de politică şi publicase cronici de politică externă în ziarul conservator Epoca" (Memorii, vol. I, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, pp. 163 – 164). Mai târziu, prin 1933, „câţiva din prietenii mei se căsătoriseră şi-mi plăcea să cred că le descopeream dimensiuni noi, pe care nu le bănuisem numai cu trei-patru ani în urmă, în Universitate. Mary, soţia lui Mihail Polihroniade, era englezoaică şi de curând preda limba

engleză la un liceu de băieţi. Era înaltă, robustă roşcovană şi pistruii adăugau parcă o tăiere masculină figurii ei deschise, loiale. Te privea întotdeauna drept în ochi şi vorbea tare, precis, eficient" (ibidem, p. 234). Şi prin 1938 – 39, pe vremea marii prigoane carliste, ca tragic deznodământ: „Tactica lui [Armand] Călinescu reuşise: toţi legionarii se lăsaseră prinşi şi se aflau acum în cuşcă, aşteptând, ca şoarecii, să fie arşi de vii. Probabil că Codreanu, ca şi atâţia alţi legionari, au murit convinşi că jertfa lor va grăbi victoria mişcării. Dar mă întreb dacă unii din ei n-au văzut în moartea lor iminentă nu numaidecât o jertfă, ci consecinţa fatală a unei catastrofale erori de tactică politică. Ştiu doar că Mihail Polihroniade, care se număra printre foarte rarii şefi preocupaţi de victoria politică, iar nu de mântuirea sufletelor, i-a spus odată soţiei, în temniţa de la Râmnicu Sărat după executarea lui Codreanu: «Iată unde ne-au dus slujbele şi parastasele!». La mai puţin de un an, avea să fie executat şi el, care nici măcar nu avea mângâierea slujbelor şi parastaselor

Dar n-a murit mai puţin senin decât ceilalţi, cei credincioşi. A cerut o ţigară, a aprins-o şi s-a apropiat zâmbind de zidul unde-l aşteptau mitralierele" (op. cit., vol. II, p. 27).

1 Cf. Crez de generaţie ed. a IV-a, Colecţia „Europa", München, 1977, pp. 227 – 228.

2 Mai târziu, cu acesta din urmă a ţinut oarece corespondenţă. În Crez de generaţie, la secţiunea „Trei scrisori politice", este inclusă o epistolă în franceză către Charles Maurras (cf. ed. cit., pp. 93 – 100), căruia i se adresează cu Cher maître; epistola datează din iarna lu':

temporani, era în măsură, încă de la vremea aceea, să facă o expunere doctă, bunăoară, despre opera lui N.C. Paulescu. Dar nu era numai un om de idei, ci iubea frumosul, avea obsesia scrisului calofilic, ştia să preţuiască o sonată de Beethoven, un peisaj florentin sau o catedrală gotică. Altminteri, ne încredinţează acelaşi biograf, „era de pe atunci naţionalist şi antisemit", pricepându-se să răspundă „lucid, ironic, sigur, asalturilor pe care unii le dădeau naţionalismului său intransigent".

Cum lupta studenţească era în toi, Vasile Marin s-a angajat în ea cu vocaţia sa de luptător, dar deocamdată departe de cercurile ce vor

genera direct legionarismul. Este ales preşedinte al Cercului Studenţilor Ilfoveni, făcând agitaţie şi ţinând conferinţe în Bucureşti şi în provincie. În 1927, frecventează cursurile lui Iorga de la Vălenii de Munte, căruia îi păstrează respect şi simpatie ani buni după aceea, până când impulsivul şi capriciosul savant înţelege să declare război generaţiei tinere1. Tot în 1927 îşi face stagiul militar, ca şi

Moţa, la Şcoala de Ofiţeri de Rezervă de Infanterie din Bucureşti, obţinând, cam odată cu licenţa, şi gradul de sublocotenent. Suntem în anul întemeieri

Legiunii, dar Vasile Marin bate, deocamdată, la alte porţi:

„Tânărul licenţiat în Drept se apucă de avocatură şi intră secretar la dl.

Ion Lugojeanu [Lugoşianu], astăzi [1937] ministru al României la Roma, pe vremea aceea membru de vază al Partidului Naţional-Ţărănesc. Firește, strălucitele însuşiri de inteligenţă, talent, spirit politic, pe care le posed

Vasile Marin, nu puteau trece neobservate. De aceea, când, peste un an, naţional-ţărăniştii vin la guvern, dl. Lugojeanu ajungând subsecretar de stat la preşedinţia consiliului, Vasile Marin devine şeful său de cabinet" 2.

prins-o şi s-a

1934 şi e o expunere apologetică asupra Gărzii de Fier (une organisation politique naţionaliste, dont l'ideologie est inspireepar unfascisme adapte aux besoins et aux aspirations de la Roumanie… une organisation chrétienne, antijudaique et antimaţonnique…), pentru contracararea propagandei mincinoase pe seama ei. „La vrai France" (celle que vous nous avez reveleepar cette magnifique «Action Française»…) este solicitată să-şi facă o idee justă despre „la vrai Roumanie" (la Roumanie de ceux qui ontfait la guerre et de leursfils, la

Roumanie qui travaille aux champs et dans les villles…). Încă de la 19 – 20 de ani, îşi aminteşte

M. Polihroniade, V. Marin „trecuse prin marxism şi mai ales prin maurrasism" (loc. cit.).

10 scrisoare către Iorga, din iarna lui 1934, pe fondul aceloraşi evenimente care-l făcuseră să se adreseze şi lui Ch. Maurras, se poate

citi în secţiunea menţionată din Crez de generaţie (ed. cit., pp. 79 – 84). Nici prin gând nu i-ar fi trecut lui Vasile Marin ce avea să se întâmple peste ceva mai mult de un deceniu (cu implicarea lui Iorga în lichidarea lui Codreanu şi cu lichidarea ulterioară a savantului). Anii ’20, cu toate incidentele lor sporadice, au fost totuşi un fel de belle époque pentru tânărul naţionalism românesc (ce părea să crească organic din naţionalismul generaţiei anterioare, căreia Iorga îi fusese incontestabil corifeu).

2 îşi amintea M. Polihroniade, care, ca gazetar, îl întâlnise frecvent în anii următori pe la

Cameră (cf. Crez de generaţie, ed. cit., p. 229).

Era vremea în care multă lume crezuse în steaua politică a ţărănismului.

I se întâmplase şi lui Nae Ionescu însuşi 1 („… cu toţii stăteam pe meterezele – azi ştirbe, vai! – ale revoluţiei ţărăneşti…”), ce l-a cunoscut pe Vasile

Marin chiar prin 1928 – 29, când acesta „trebăluia prin birourile consiliului de miniştri. Fusese, în perioada eroică a naţional-ţărănismului, secretar – ca avocat – al unei mai-mărimi oarecare, şi îşi făcea acum ucenicia în tehnica conducerii politice. Păstrez de atunci amintirea unui tânăr isteţ, vioi, pe care o ironie afectuoasă îl făcea să se mişte nestingherit, dar respectuos în somptuozitatea lipsită de frumuseţe, dar nu şi de stil de viaţă, a palatului

Cantacuzino, ajuns preşedinţie de consiliu în zodia unor oameni care în generalitatea lor nu aveau niciun simţ pentru ceea ce înainte de război fusese aici în Bucureşti o trainică şi fecundă ierarhie boierească” 2.

După M. Polihroniade, idila lui Marin cu ţărănismul s-ar fi încheiat încă din 1931, când şi-a dat demisia – nu se precizează de ce – din postul de şef de cabinet, fiind numit avocat în contenciosul Ministerului Industriei şi

Comerţului. O cercetare de arhivă, pe care nu mă îndoiesc că se va găsi cine s-o întreprindă, ar putea lămuri lucrurile. În orice caz, când în 1932 a cunoscut-o pe viitoarea sa soţie (fapt atestat de ambele cărţi

memorialistice pe care aceasta le-a publicat în România3), tânărul avocat era încă legat de ţărănişti. Că ar fi fost chiar „secretarul lui Iuliu Maniu" personal, cum pretinde autoarea, nu se confirmă prin alte surse (ar fi ştiut şi un M. Polihroniade sau

N. Ionescu!), dar restul informaţiilor sunt perfect plauzibile: „M-am căsătorit în ziua în care mi-am luat internatul [Ana-Maria Marin era medic; dublul eveniment s-a petrecut în februarie 1933 – n. R. C.], cu un tânăr inteligent şi cultivat, căruia îi plăcea politica, socotind că o ţară cu politicieni capabili era o ţară cu noroc. Pe vremea când îşi dăduse teza de doctorat era secretarul lui Iuliu Maniu şi teza se ocupa de fascism mai mult ca doctrină decât ca politică. Iuliu Maniu, socotit un politician cinstit, născut şi crescut în

Transilvania, a apreciat teza secretarului său şi i-a propus să-l trimită ca

1 Devenit ulterior unul dintre cei mai intransigenţi critici ai lui Iuliu Maniu şi al ţărănismului în genere (cf. Roza vânturilor, secţiunea „Cultura politică", orice ediţie). Adevărul este că, după 1932, Iuliu Maniu a trăit politic mai mult din gloria anilor anteriori, fiind depăşit de mai toate evenimentele timpului şi plătind scump cârdăşia cu comuniştii de la

23 august 1944 (orice s-ar spune, certificatul de deces al României moderne).

2 Prefaţa la Crez de generaţie (ed. cit., p. X).

3 Prin poarta cea strâmtă (Editura Gordian, Timişoara, 1993) şi Povestea neamului românesc… (ed. cit., pe care am avut eu însumi ocazia s-o îngrijesc şi s-o postfaţez). Un alt volum, Poveste de dincolo. Amintiri din ţara cotropită (Madrid, 1979), e scris – din prudenţă şi discreţie – la persoana a treia şi materia lui s-a vărsat în cele ulterioare. Pentru mai multe detalii, a se vedea, în volumul de faţă, capitolul dedicat Anei-Maria Marin.

secretar cultural în Italia, ca să-şi desăvârşească studiile: o ţară care era în mare progres" 1. Că Vasile Marin „tot pe atunci [1931 – 32] face o călătorie în străinătate prin Franţa şi Italia" o atestă, în treacăt, şi M. Polihroniade în schiţa sa biografică (loc. cit.): putea fi la mijloc bunăvoinţa ori interesul lui

Maniu sau al partidului, aşa cum putea fi vorba foarte bine de îndeplinirea vreunei sarcini ca funcţionar ministerial sau pur şi simplu de necesităţi de informare pentru definitivarea doctoratului (Italia fiind patria fascismului studiat de doctorand, iar franceza fiind limba străină în care se descurca cel mai bine, dovadă că 15 din cele 26 de titluri din bibliografia tezei sale sunt franţuzeşti2). Că, oricât de „cinstit" ar fi fost, Iuliu Maniu (sau orice alt om politic democrat şi cu vederi de stânga) n-ar fi putut agrea şi încuraja un studiu despre fascism? Să nu uităm însă că este vorba de anul 1932, când fascismul stârnea o anume suspiciune/îngrijorare, dar încă nu-şi arătase colţii fioroşi de mai târziu, ba chiar făcea impresia unui succes spectaculos („marele progres" de care vorbeşte autoarea), ce nu putea lăsa indiferent un om politic sensibil la dinamica puterii3.

Oricum va fi fost, rezultă cu destulă certitudine că ruptura definitivă a lui

Vasile Marin de ţărănism s-a produs abia în februarie 1933, deşi el cocheta

Povestea neamului românesc… ed. cit., p. 22.

Dintre celelalte, 3 fiind italieneşti, 3 nemţeşti şi 5 româneşti (4, doar tangenţiale la tema lucrării, aparţinând – cum se întâmplă până azi – chiar unor membri ai comisiei examinatoare: Paul Negulescu – preşedinte, Aristide Basilescu, Mircea Djuvara, Anibal Teodorescu).

5 Că fascismul nu era pe atunci „sperietoarea" de mai târziu, ci o temă de discuţie între altele, incomodă, dar pasabilă, se vede şi din atitudinea de eleganţă şi obiectivitate academică a comisiei examinatoare: lucrarea a fost admisă, dezbătută profesional şi apreciată în valoarea ei strict ştiinţifică. Pe lucrare figurează următoarea precizare oficială: „Facultatea consideră opiniile expuse în această lucrare ca proprii ale autorului şi nu are a exprima nici aprobare, nici dezaprobare". Istoricul Ioan Scurtu, care semnează prudentul cuvânt înainte al recentei reeditări (vezi mai jos), comentează într-un sens apropiat, încă de pe prima pagină: „Se cuvine subliniat faptul că Universitatea a admis un asemenea subiect

«fierbinte» […], ceea ce demonstrează larga deschidere a acestei instituţii şi a slujitorilor ei, caracteristică unei societăţi pluraliste. De

asemenea, în timp ce doctorandul era cunoscut pentru opţiunile sale politice de dreapta [nota bene, totuşi: nu era încă legionar! – n. R. C.], comisia avea cu totul alte opinii: Mircea Djuvara făcea parte din conducerea Partidului

Naţional-Liberal, iar Anibal Teodorescu era fruntaş al Partidului Poporului – formaţiuni ce-şi aduseseră contribuţia la organizarea şi dezvoltarea sistemului democratic în România de după Marea Unire din 1918. Divergenţa de opinii politice nu a împiedicat comisia să aprecieze valoarea ştiinţifică a lucrării doctorandului Vasile Marin". Mai degrabă ar trebui spus, poate, că atitudinea respectivă reprezenta normalitatea, în timp ce surprinderea noastră de azi este nu numai reflexul unei lungi perversiuni ideologizante, dar şi al unei experienţe istorice care nu poate fi trecută cu vederea.

cu Garda de Fier încă din toamna anului anterior, în varianta intelectualistă a grupului de la Axa (în care e probabil că-l ademenise – dacă nu cumva şi introdusese – chiar Mihail Polihroniade). Motivul credibil (şi care totodată

„Dă bine") al rupturii definitive de ţărănişti a dragului ei „Vasia" ni-l indică aceeaşi Ana-Maria Marin1: „... greva muncitorilor de la «Griviţa Roşie» 2

ne-a făcut să ne întoarcem în grabă mare de la Predeal, unde ne odihneam după micile noastre succese3. «Sunt comunişti!», i-am spus soţului meu, nemulţumită că părăseam zăpezile Dihamului. «Nu sunt comunişti, sunt proşti» şi n-au pe nimeni care să-i înveţe. Se trăgea cu arma în muncitori şi oameni necăjiţi. [...] Madgearu4 era socotit vinovat de grevă. [...] Peste câteva zile, Vasia m-a anunţat că s-a despărţit de Iuliu Maniu, pe care-l socotea un conducător slab, şi îl cunoscuse pe conducătorul tineretului moldovean, Corneliu Codreanu5, care i se părea omul viitorului".

Se poate conchide că ultimele luni ale lui 1932 şi primele luni ale lui

1933 au reprezentat marea răscruce a vieţii lui Vasile Marin, atât pe plan social (dragostea finalizată în căsătorie), cât şi pe plan politic (ţărănismul îl deziluzionase şi legionarismul îl ispitise, dar a fost un răstimp de pendulare între „trecut" şi „viitor", evenimentele din

15 – 16 februarie constituind mai degrabă condiţia favorizantă decât cauza efectivă a unui divorţ politic care plutea mai demult în aer).

Susţinută şi tipărită rudimentar în 1932, teza de doctorat îi este editată în anul următor cu vădit sprijin legionar: Fascismul. Organizarea constituţională a Statului Corporativ Italian, Serviciul şi Editura Colportajului

Legionar, Bucureşti, 19336. Solidă şi utilă fără să strălucească, lucrarea lui

1 Op. cit., pp. 22 – 23. Toate notele la acest citat îmi aparţin.

2 Ultima fază a unei îndelungate agitaţii a muncitorilor ceferişti şi petrolişti din ianuarie-februarie 1933, care în 15 – 16 februarie a luat aspecte sângeroase. Evenimentele s-au desfăşurat pe fondul a două guverne ţărăniste: al lui Iuliu Maniu (până pe 14 ianuarie) şi al lui Al. Vaida-Voevod (ce va dura până-n toamnă).

3 El îşi luase doctoratul, ea „internatul" (vezi mai sus), se căsătoriseră şi erau în „luna de miere".

4 Virgil N. Madgearu (1887 – 1940), economist şi sociolog, lider şi ministru ţărănist, ce avea să fie asasinat la aceeaşi dată cu N. Iorga (27 noiembrie 1940).

5 Mulţi ar putea fi surprinşi astăzi de împrejurarea că în Parlamentul României, la vremea respectivă, Codreanu a fost singurul care a criticat ferm măsurile represive ale guvernului şi a luat apărarea „nenorociţilor de muncitori", solicitând o anchetă parlamentară speciali susţinut cu timiditate de numai dr. N. Lupu (a se vedea relatarea din Pentru legionar.

ed. cit., pp. 434 – 436, sau Monitorul Oficial din 23 februarie 1933).

6 O ediţie recentă a fost îngrijită de regretatul Radu-Dan Vlad şi are un cuvânt înainte de prof. univ. dr. Ioan Scurtu: Editura Majadahonda, Bucureşti, 1997. (Să menţionăm, ia paranteză, şi mai recenta apariţie în românește a volumului Statul de Benito Mussolini.

Vasile Marin a fost la vremea ei – şi rămâne până astăzi – cea mai exactă şi bine sistematizată expunere pe tema respectivă din bibliografia de limbă română. Partizanatul se simte, dar se păstrează în limite rezonabile. În mare, autorul respectă poziţia declarată în

prefaţă: „Lucrarea de faţă, căutând să cerceteze modul în care fascismul italian a înţeles să-şi realizeze crezul constituţional, nu implică neapărat o preferinţă. Şi nu-şi găseşte un merit, dacă îl are, decât în stricta obiectivitate în care autorul a înţeles să prezinte cititorului român, lipsit adesea de informaţii precise în acest domeniu, criteriile doctrinare şi piesele constituţionale de bază, care, angrenate la locurile lor, pun în mişcare şi întreţin funcţionarea acestui modern mecanism politic, economic şi social, care este fascismul". Faimoasa ironie a lui Vasile Marin, patosul lirico-retoric, verva polemică şi pamfletară, atât de caracteristice scrisului său gazetăresc, sunt aici atent cenzurate. Parcurgând textul, nu poţi contesta, cu o anume surpriză, că tonul doctoral îl prinde la fel de bine.

Se vădesc mintea organizată, calitatea intelectuală, probitatea; într-un alt context, fără risipa într-o politică aspră şi tragic falimentară, Vasile Marin ar fi putut fi profesor sau savant eminent, aşa cum Moţa ar fi putut fi un scriitor de calibru, în buna tradiţie a prozei ardeleneşti... Dumnezeu le-a dat însă să fie „tragici şi sintetici" 1, rânduindu-le alte măsuri, în destinul de taină al unei generaţii martirizate.

Vasile Marin intră deci în Legiune pe calea Axei (şi ea o afacere de proaspăt convertiţi). Articolele lui publicate acolo „formează un adevărat manual asupra problemei Statului şi elitelor. În ele regăsim pe Vasile Marin din carte şi din viaţă. O dialectică viguroasă, o argumentare strânsă, o iuţeală în scris colorată cu epitete tari, cu formule plastice" 2. Curând însă, nu doar din fatalitate profesională, ci mai ales sub presiunea evenimentelor, gazetăria trece în planul al doilea. Avocatul marginal de până atunci, redus nu o dată la un statut de conţopist, îşi trezeşte vocaţia din amorţeală. „Ca avocat aduce, fără nicio exagerare, imense servicii Legiunii. Ne amintim cu toţii ce a însemnat primăvara şi vara lui 1933. Guvernul Vaida, împins de finanţa şi presa evreiască, nu îndrăznea să ne dizolve, dar pornise împotriva noastră o luptă de distrugere. Calomnii, ofense, insulte, lovituri, schingiuiri, arestări arbitrare se abăteau asupra noastră. Pe urmă, deşi înduram – din ordinul

Fundaţia Culturală Forum, Cluj-Napoca, 2001, conţinând şi texte

de care Vasile Marin s-a folosit în teza sa.)

Cf. finalul articolului „O singură ideologie: Fapta", apărut în Axa nr. 5, din 22 ianuarie

1933 – primul lui articol publicat acolo (inclus şi în Crez de generaţie, sub titlul „Crez de generaţie: ideologia faptei"; ed. cit., pp. 187 – 189).

2 M. Polihroniade (cf. Crez de generaţie, ed. cit., p. 231).

RĂZVAN CDRECU

Căpitanului – cu resemnare orice lovitură, tot noi eram daţi în judecată.

Procesele se ţineau lanţ. De la un capăt la altul al ţării era chemat să apere

«avocatul Legiunii» Vasile Marin" 1.

Spre sfârşitul lui 1933, îl găsim pe listele electorale ale Grupării „Corneliu

Zelea Codreanu", firmă sub care legionarii încercau totuşi să participe la alegeri, după ce Legiunea Arhanghelul Mihail şi Garda de Fier (ipostaza politică. a celei dintâi, cum a fost mai târziu şi Partidul „Totul pentru Ţară")

fuseseră abuziv dizolvate de către guvernul I.G. Duca. Tentativa rămâne zadarnică. Decizia de dizolvare este extinsă neîntârziat şi asupra noii grupări. Era deja război politic, în răspărul tuturor regulilor democraţiei. Încep să se opereze arestări masive de legionari, şefii fiind vizaţi cu precădere.

După mărturiile vremii, ar fi fost între zece şi unsprezece mii de arestaţi în toată ţara, fără nicio bază juridică, fiind puşi în libertate abia după ce partidul de guvernământ şi-a asigurat triumful electoral. În această împrejurare.

Vasile Marin (arestat în Ardeal, unde se afla în campanie electorală) este reţinut la Jilava mai bine de două săptămâni2. În Ajunul Crăciunului (după alte surse, chiar de Crăciun) ceilalţi sunt puşi în libertate, fiind reţinuţi în continuare numai Ion Moţa, Vasile Marin şi Sterie Ciumetti, până în după-amiaza zilei de 29 decembrie. „În ziua de 29 decembrie, la spital, a sunat telefonul şi Vasia mi-a spus: «Sunt liber, mergem la cinematograf după-masă.

la Harry Piei». Căpitanul nu fusese printre cei arestaţi. Ne-am bucurat, am fost la cinematograf şi apoi la un mic restaurant, faţă în faţă cu «Carte
a
Românească». L-am auzit pe chelner şoptindu-i la ureche unui domn gra
s
«L-au ucis pe Duca!». I-am repetat lui Vasia ceea ce auzisem şi am plecat fără să mâncăm. Pe drum ne-am sfătuit cum să-i ajutăm pe ultimii închis:

[adică pe cei proaspăt eliberaţi – n. R. C.]. I-am telefonat lui Ionel Moţa şi nu l-am găsit acasă pe Sterie Ciumetti3. Apoi am plecat la mama lui [Vasia acasă şi i-am spus cum stă situaţia. Desigur, nu se putea crede că din Jilav
a
1 Ibidem. Una dintre cele mai mari biruinţe a fost la Arad, când a apărat „Echipa morţii" (grup legionar ce-şi asumase, în campania electorală din 1933, rezistenţa non-violenţi până la moarte în faţa persecuţiilor oficiale), pledând împreună cu Moţa şi Codreanu.

2 M. Polihroniade: „Marin la închisoare era neschimbat. Calm, veşnic surâzător, judecând cu obişnuita lui agerime situaţia, era sigur de victorie" (cf. Crez de generaţie, ed. cit., p. 232).

Firea lui ironică şi jovială n-avea să se dezmintă nici în preajma morţii. În Pentru Christos (cf. Alexandru Cantacuzino, Opere complete, Colecţia „Omul Nou", f. 1. [Miami Beac
h
1990, p. 166), prinţul îşi amintea că în tranşeea de la Majadahonda, cu mai puţin de două ceasuri înainte de momentul fatal, „Vasile Marin face glume; lângă el domnul Clime; vesel şi râde la tot ce spune Marin".

3 Ceva mai jos, autoarea precizează: „Pe Sterie Ciumetti îl uciseseră chiar în seara în care încercaserăm să-l anunţăm, şi îl aruncaseră în lacul Tei" (p. 29).

se pot înjgheba atentate, dar să omori un bănuit e uşor. Vasia se ascundea şi căuta să afle cine fuseseră atentatorii" 1.

După câteva luni de enormă tensiune, Vasile Marin îşi reia activitatea ca avocat şi gazetar (în toamna lui 1933, devenise şi redactor la Cuvântul lu
i
Nae Ionescu, dar la 1 ianuarie 1934 ziarul fusese suspendat; nu

va reapărea decât în 1937, când Vasile Marin nu mai era în viaţă). Colaborarea trecătoare de la Cuvântul înlesneşte o anumită apropiere între el şi Nae Ionescu, fiind vorba şi de un traseu politic asemănător: dinspre ţărănism spre legionarism. În prefaţa la volumul postum al lui Vasile Marin, Nae Ionescu avea să scrie: „… deşi simpatiile dintre el şi noi erau mai vechi, de pe vremea când cu toţii stăteam pe meterezele – azi ştirbe, vai! – ale revoluţiei ţărăneşti, el nu s-a îndreptat totuşi spre noi decât în momentul în care, sub presiunea anacronismului grotesc al reînscăunării liberale, act greu de urmări tragice, nelichidate încă decât în parte, Cuvântul – forţat să-şi exprime doctrina nu în consideraţiuni de filosofia istoriei (cum o făcuse până atunci), ci în formule de luptă – s-a apropiat fatal de Mişcarea Legionară. Aşa fiind, a încerca să aşezăm pe Vasile Marin într-o altă grupare decât cea către care s-a crezut dator cu jertfa vieţii lui, ar însemna să facem violenţă adevărului. Cu atât mai mult cu cât, la urma urmelor, nu el a venit înspre noi, ci mai degrabă noi ne-am apropiat de el, în drumul nostru spre militanţii revoluţiei naţionale

[…] Fenomenul trecerii dintr-o tabără în alta e foarte frecvent în viaţa noastră publică", dar „în această viaţă publică plină de transfugi, Vasile Marin găsise în el putinţa CONVERTIRII…"

Între vara lui 1934 şi vara lui 1936 Legiunea trăieşte o epocă mai tihnită:

este o vreme a clarificărilor doctrinare (Codreanu, bunăoară, îşi pregăteşte

Ana-Maria Marin, op. cit., p. 28. Atentatorii fuseseră aşa-numiţii Nicadori (studenţii

Nicolae Constantinescu, Ion Caranica, Doru Belimace), care acţionaseră din proprie iniţiativă şi, de altfel, se predaseră autorităţilor. După multe mărturii de epocă (nu numai legionare), în urma uriaşelor abuzuri comise, moartea lui I.G. Duca „plutea în aer". După unii, Carol II însuşi ar fi fost bucuros să scape de Duca, dar cu mâna altora. În orice caz, rămâne suspect faptul că l-a chemat la Sinaia şi nu i-a asigurat nicio protecţie, lăsându-l să plece cu trenul, singur, în plină noapte… Desigur, împotriva legionarilor (şi a dreptei în ansamblu) s-a lansat o prigoană încă mai cumplită (peste 18.000 de

arestări, lichidări precum cea a lui Ciumetti, suspendări de organizaţii şi publicaţii etc.). La procesul desfăşurat în martie-aprilie 1934, s-a încercat incriminarea a peste 50 de capi legionari, în frunte cu Codreanu şi generalul Cantacuzino. Nu s-a putut dovedi nicio implicare a conducerii

Mişcării, toţi fiind achitaţi. Autorii asasinatului au fost condamnaţi la muncă silnică pe viaţă (iar mai târziu vor fi asasinaţi în detenţie, odată cu Codreanu, în noaptea de Sfântul

Andrei a anului 1938). A se vedea şi Faust Brădescu, Nicadorii, Decemvirii, Răzbunătorii, Editura „Carpaţii", Madrid, 1978. Un nepot de frate al lui Codreanu a primit la botez numele de Nicador.

cartea Pentru legionari, ce va apărea la începutul lui octombrie 1936, devenind biblia legionarismului), a consolidării organizatorice (iau fiinţă, pe rând, Partidul „Totul pentru Ţară", Asociaţia „Generaţia Mişcării Studenţeşti de la 1922", ambiţioasa întreprindere a Comerţului Legionar etc.), a efervescenţei lucrative (vestitele tabere de muncă, ce se înmulţesc pretutindeni precum ciupercile), a vredniciei constructive în genere. Pe Vasile Marin îl regăsim nu doar la bară sau în presă, dar şi pe şantierele de lucru, el însuşi realizând „minunata tabără de la Hotarele", devenită „un fel de Academie legionară" şi care „rămâne în istoria Mişcării noastre ca un model de organizare" (M. Polihroniade1).

Pe 28 iulie 1935, „Căpitanul" îi acordă gradul de Comandant legionar, iar câteva săptămâni mai târziu i se încredinţează conducerea organizaţiei din Ilfov.

Cum dispăruseră între timp şi Axa, şi Cuvântul, Vasile Marin scrie în publicaţii de dreapta mai puţin prestigioase (Cuvântul Studenţesc, Revista

Mea, Cuvântul Argeşului), iar în martie 1936 scoate el însuşi o revistă (în colaborare cu un oarecare Gh. Ciorogariu), Vestitorii, ce nu durează însă decât patru numere („sugrumată de cenzură", zice M. Polihroniade). Adie şi-n scrisul lui mai nou, ca şi-ntr-al lui Moţa, parcă stranii presimţiri. Iată câteva spicuiri din articolul „Morţii noştri", apărut în Cuvântul Argeşului din 20 martie 19362: „Îngemănaţi cu eternitatea, morţii noştri, din lumea lor de dincolo, ne ocrotesc şi ne

îndreaptă paşii. […] Mormintele lor sunt pretutindeni; ele alcătuiesc punctele cardinale pentru geografia spiritualităţii româneşti. […] Morţilor noştri le închinăm câteva clipe de reculegere în fiecare zi din viaţa noastră, sub ocrotirea lor începem şedinţele în cuiburile noastre. […] Ei sunt izvorul de viaţă eternă pentru sufletele noastre. […] Purtăm cu toţii cămaşa ţesută din firele nevăzute ale jertfei lor"… N-are puterea de exaltare a lui Moţa, dar ajunge, pe calea firii lui, la acelaşi punct esenţial al morţii creatoare şi la acelaşi „nod divin" care leagă lucrurile („… convingerea că, pe deasupra tuturor instrumentelor Diavolului în luptă cu Divinitatea, se înalţă sublim eroismul pus în slujba Crucii, care învinge tot, absolut tot" 3).

Îndată ce află de iniţiativa lui Moţa4, Vasile Marin „nu mai are astâmpăr vrea să plece şi el în Spania, vrea să plece cu orice preţ. Se roagă de Căpitan – el, care nu se rugase de nimeni şi nu ceruse nimic, niciodată. Insistă să fie lăsat să plece. Căpitanul se codeşte, nu sunt destui bani. Atunci Marin

1 Cf. Crez de generaţie, ed. cit., p. 234.

2 Şi în Crez de generaţie, ed. cit., pp. 165 – 166.

3 Ibidem, p. 18.

4 M. Polihroniade, în biografia citată, susţine că abia pe la jumătatea lui noiembrie.

6, deveH din sărăcia lui, din apriga, din amarnica lui sărăcie, găseşte 5.000 de lei, linţă, pe B se împrumută cu 5.000 de lei, îi aduce la sediu şi cere să i se dea voie şi lui denţeşti H să plece. Cu ironia lui amară, îi spune domnului General: «Vreau să fiu al i, a efer-H şaptelea sicriu»" (M. Polihroniade, loc. cit.)!

Itindeni I Tinerei lui soţii (26 de ani) îi scrie despre datoria de onoare ce apăsa pe vlarin îl H umerii generaţiei lor. Acesta a fost Vasile Marin: omul datoriei împlinite însuşi H până la capăt.

ademie I îmi reprim aici, încă o dată, tentaţia gloselor personale şi îmi îngădui le orgasă reproduc în încheiere, chiar cu riscul de a supralicita, întregul final al prefeţei lui Nae Ionescu din 17 februarie 19371:

gionar, I „Vasile Marin a căzut sub zidurile Madridului, alături, cot la cot cu Ion tiizaţiei H Moţa, în faţa aceluiaşi duşman. Dar a căzut

altfel decât Ion Moţa. Nu mai bine, nu mai puţin bine, ci altfel.

scrie în H Ion Moţa s-a dus să moară. Coborâse adânc în el încredinţarea că mân-Revista Htuirea neamului nostru are nevoie de jertfa patetică a fiinţei lui trupeşti; istă (în H şi a plecat într-o transfigurată hotărâre: nu ca să lupte, nu ca să învingă la însă H luptând, ci pentru ca să calce, cu moartea lui, moartea noastră. Dacă Moţa

Adie H s-ar fi întors nevătămat din război, bucuria omenească a noastră, a celor îi. Iată H care l-am cunoscut, ar fi stat alături de îndoiala lui Moţa, care se va fi gândit leşului că, pentru păcatele cuiva, Dumnezeu i-a refuzat jertfa. Oricât de groaznic lumea H ar fi omeneşte gândul acesta, eu sunt astăzi încredinţat că pentru mântuirea în sunt H naţiei noastre Dumnezeu trebuia să accepte jertfa lui Moţa, aşa după cum, ituali pentru mântuirea neamului omenesc, a acceptat jertfa Mielului.

ere în H Vasile Marin se putea însă să nu moară. El s-a dus acolo să stea în faţa burile H duşmanului credinţelor lui, ca să lupte cu el. Să-l învingă? Da, dacă se poate.

] Pur-H Dar victoria asta nu era necesară. Necesară în fapta lui Marin era numai iterea H prezenţa lui acolo, prezenţă în care moartea era un risc, dar nu o necesitate, ţial al H Desigur, când a plecat dintre ai lui, lepădarea de sine era atât de desăvârşită igerea H încât el se gândea tot aşa de puţin la întoarcere cât şi la moarte; viaţa lui sau ea, se h moartea lui nu-l mai priveau pe el personal, de vreme ce principalul nu era ot" 3). moartea lui sau scăparea de la moarte, ci depunerea unei mărturii pentru npăr: credinţa lui, cu orice preţ. Noi ştim însă că mărturia lui ar fi fost tot aşa de

3 ăpideplină şi de rodnică, dacă el ni se întorcea neatins; după cum deplină şi insistă rodnică e mărturia tovarăşilor lui care s-au întors, arin; Crez de generaţie, ed. cit., pp. XII-XIII. H. Sima îşi exprima în 1965 convingerea că „aşa va rămânea Vasile Marin în faţa generaţiilor viitoare, cu trăsăturile ce i le-a prins pentru eternitate maestrul gândirii româneşti contemporane" (Horia Sima, Antologie legionară.

Opera publicistică în şapte volume, ed. Traian Golea, vol. V,

Colecţia „Omul Nou", Miami
Beach, 1994, p. 78).

Când deci a hotărât moartea lui Vasile Marin, Dumnezeu a voit să ne certe. De aceea – durerea noastră este întunecată".

V

Mulţi au încercat, ca şi Nae Ionescu, să (-şi) explice resorturile interioare sau semnificaţiile mistice şi istorice ale acestui act unic de dublă jertfelnicie mărturisitoare, raportându-l atât la spiritul creştin în general, cât şi la spiritul legionar în particular. Las la o parte bârfele ieftine şi insinuările „şmechere".

ale lichelei balcanice1, care nici măcar în faţa probei irefutabile a morţii nu-şi poate depăşi suspiciunile imunde.

Mai lesne de desemnat par semnificaţiile exterioare, valoarea de pildă a actului respectiv (indiferent de estimarea cantitativă a efectelor ei concrete

Nicolae Iorga (suspendându-şi pentru o clipă ştiutele idiosincrazii faţă de legionari) scria în Neamul românesc, la 19 ianuarie 19372: „Luptând pentru credinţa lor creştină şi pentru cinstea poporului lor, pentru ce este etern, scump şi curat în latinitatea nebolşevizată, doi tineri Români, doi Băieţ; viteji, Moţa şi Marin, au căzut înaintea Madridului apărat de Roşii [...] Cine ştie ce va ieşi din cumplita furtună ce s-a abătut asupra depărtatului pământ:

latin, unde se varsă sânge din toate rănile unui nobil neam! Dar, dacă vreodată vom vedea Spania cum a fost, cum trebuie să fie, se va putea spune la noi, cu înduioşată mândrie, că pentru aceasta au curs şi câteva picături din sângele scump al tineretului nostru" 3. Un alt reprezentant ilustru al generaţie, lui Iorga, Simion Mehedinţi (mult mai favorabil legionarilor, care-l numărau chiar printre „patriarhii" lor), scria în menţionatul număr comemorativ din

Cuvântul studenţesc: „Murind de bunăvoie, ei au spus răspicat: Deschide ochii la amestecul străinilor, care vor strivi tot ce este românesc în România după cum strivesc astăzi tot ce este spaniol în Spania! [...] Moţa şi Marin prin jertfa lor de bunăvoie, au dat semnalul unificării sufleteşti a tuturor Românilor care se mai simt Români. Cu sângele lor românesc ei au vrut să vindece rana înveninată a

dezbinărilor din trecut. Aceasta este semnificaţia istorică a morţii lor".

1 „La şmecheri şi la jigodii – observa N. Steinhardt – reacţia numărul unu e întotdeauna bănuiala, iar neasemuita satisfacţie – putinţa de a şti că semenul lor e la fel de întinat ca şi ei" (Jurnalul fericirii, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 101).

2 Articolul respectiv, „Doi Băieţi viteji: Moţa şi Marin", este reprodus şi în Radiografii dreptei româneşti (ed. cit., p. 288), de unde îl citez aici.

3 Iorga se referea, în treacăt (ca să nu spun cu prudenţă), şi la starea de spirit ce genera – faptul jertfei lor: „Prinşi de un entuziasm care se cere condus şi nu înăbuşit (pentru că altfel rămâne celălalt entuziasm, contra căruia Statul nu poate lupta îndeajuns şi mai ai; singur), încălziţi de o idee căreia i se închinaseră întregi, ei şi-au zis că e preferabil, dec în România însăşi o agitaţie care nu-i aduce întotdeauna bine, să meargă acolo unde nu sunt discursuri şi demonstraţii de stradă, ci omul stă în fiecare clipă în faţa morţii, pentru ce crede el [că este] sfânt şi mare".

Liderul cultural al generaţiei tinere, Mircea Eliade, era de părere că „Destinul i-a ales pe ei ca să mărturisească; să arate celorlalţi seninătatea pe care ţi-o dă credinţa, sensul creştin şi eroic pe care îl capătă viaţa atunci când eşti gata, în orice clipă, să renunţi la ea" şi că, în consecinţă, „Semnificaţia morţii lor trece deasupra valorilor şi eroismului viril. Moartea voluntară a lui Ion Moţa şi Vasile Marin are un sens mistic: jertfa pentru creştinism.

O jertfă care să verifice eroismul şi credinţa unei întregi generaţii" 1. Portretele pe care tot el le face celor doi, ţinând să sublinieze, ca şi Nae Ionescu, firile lor atât de deosebite, rămân antologice, în pofida unei anumite exaltări idealizante: „Ion Moţa avea adversari, dar nu avea niciun duşman. Era un tânăr palid, calm, concentrat; niciun gest frenetic, niciun fel de eroism ostentativ în cuvintele şi privirile lui. Avea priviri limpezi, orizontale.

Ghiceai însă o lungă şi nedomolită maceraţie lăuntrică; siguranţa lui în lumea de dincolo, în viaţa sufletului după moarte, îl

făcea să sufere şi mai mult de puţinătatea acestei scurte vieţi pământene. Nu se temea de moarte.

[…] Aştepta nerăbdător să se jertfească, să înveţe pe alţii drumul unei vieţi eroice, impersonale. «Martir» înseamnă «martor»; cel care moare pentru o credinţă mărturiseşte pentru ea, dovedeşte celorlalţi că o asemenea credinţă te mântuieşte de spaima morţii, că în ea găseşti un sprijin, după ce ai găsit un sens al existenţei. […] Ca şi şeful şi prietenul său, Corneliu Codreanu, Ion

Moţa credea că misiunea generaţiei tinere este să împace România cu Dumnezeu. […] în ceasul când a simţit că Lucifer se încleştează din nou în lupta cu Hristos – Ion Moţa, cruciat ortodox, a plecat dârz, cu inima împăcată, să se jertfească pentru biruinţa Mântuitorului. Alţi voluntari, în Spania, au căzut pentru un ideal omenesc – fascismul sau comunismul. Ion Moţa au fost dintre aceia care au căzut pentru un ideal supra-uman – pentru biruinţa lui

Hristos" (subl. mea). În ce-l priveşte pe Vasile Marin, acesta „aparţinea unei alte structuri spirituale: era bătăios, ironic, pasionat de lecturi şi de controverse, întotdeauna dispus să asculte un pamflet, o glumă, o pagină frumos scrisă şi curajos gândită. De când l-am cunoscut, acum vreo 12 – 13 ani, era un cetitor pasionat al «reacţionarilor» francezi, era abonat la Action Française şi cunoştea toate cărţile lui Léon Daudet şi Maurras. Avea temperament de luptător şi fenomenul politic l-a pasionat încă din liceu. Nu bănuiai totuşi, în figura lui râzătoare, sub vorbele lui întotdeauna ironice – hotărârea unei

1 Cf. Textele „legionare"… ed. cit., pp. 37 – 38.

jertfe atât de cumplite. Vasile Marin nu mi-a spus niciodată ce crede despre moarte. Plecarea lui în Spania a dovedit însă tuturor că nu se temea de ea; a căutat moartea cu înverşunare, cu bucurie, ca şi unul care ştie că de-abia din ceasul morţii începe adevărata viaţă, veşnică".

Alţii au încercat, pe urmele lui Nae Ionescu, să pătrundă încă mai adânc în tainiţele sufleteşti ale acestui martiraj (consideraţiile citate mai sus ale lui Al. Cantacuzino, martor ocular al întregului traseu al jertfei, până-n clipa finală, pot fi citite cu folos, chiar dacă par a avea,

pe alocuri, o prea evidentă tentă pro domo, nu atât ca legitimare personală, cât ca „spirit de echipă"). Mircea Vulcănescu (unul dintre apropiaţii profesorului, iar mai târziu monograf al său), referindu-se numai la cazul complex al lui Moţa şi răspunzând indirect unor insalubre zvonuri de epocă (perpetuate, din păcate, până azi), aduce o perspectivă cu totul originală: „Eu nu cred că

Moţa a plecat în Spania pentru a se impune, prin acte de eroism personal la conducerea Mişcării, împotriva lui Codreanu – cum zic unii – şi nici c-a plecat spre a muri, făcând loc liber acestuia, care începuse să-l suspecteze că vrea locul – cum zic alţii. Eu cred că Moţa a plecat la judecată. La judecata lui Dumnezeu. Ca să răzbune o trădare, ucisese1. Şi, oricât ar fi fost achitat de juraţi şi oricât ar fi socotit justificat faptul, dacă omul credea în adevăr în

Dumnezeu – şi sunt dovezi că Moţa era credincios – nu se poate ca faptul să nu-i fi dat căinţe amare [...] Moţa s-a dus deci la judecata lui Dumnezeu să lupte pentru Cruce, evident, dar pentru ca Dumnezeu să-i facă judecată

S-a dus deci pentru a dobândi o evidenţă: Ce-i stă scris? înainte de a pleca s-a dus să vorbească şi cu Nae [lăsându-i şi cele patru scrisori-testament]. Ce va fi spus Nae Ionescu? Cine ştie? Ce i-a putut spune? E foarte probabil că

Nae îl va fi lăsat să-şi urmeze destinul, singur, aşa cum a făcut întotdeauna

Dar ce e sigur e că a păstrat, despre el, o amintire neştearsă" 2.

Indiferent cum i-am judeca astăzi, Moţa şi Marin îşi păstrează, prin pariul lor existenţial şi prin locul lor în conştiinţa unei generaţii, dreptul la neuitare, reuşind dacă nu să ne convingă de justeţea cauzei lor, măcar să trezească în noi întrebări pe care altminteri poate că nu ni le-am fi pus niciodată. Şi nu există răspuns mai de preţ decât o bună întrebare...

Până la urmă, totul rămâne, în privinţa motivaţiilor ultime, într-o taină, inepuizabilă şi mereu provocatoare. „Ce i-a făcut pe Moţa şi Marin să se

1 Trădătorul Aurel Vernichescu a supravieţuit, ceea ce nu schimbă însă situaţia în absolut:

din punctul de vedere al răspunderii mistice a „pedepsitorului".

2 Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu, aşa cum l-am cunoscut, Editura Humanitas, Bucureşti

1992, pp. 99 – 100. Autorul avea să moară el însuşi ca martir în temniţa comunistă de ia

Aiud (1952).

ducă să lupte în Spania?" – se întreabă, insinuant, „trainica prostie". Dar

— Imperiala înţelepciune" schimbă întrebarea – care, astfel pusă, nu duce la nimic – şi se întreabă, în liniştea iubirii sale: „Ce i-a făcut pe Moţa şi Marin să vrea să moară în Spania?"

Taina jertfei stă în răspărul „deşteptăciunilor" noastre. Dacă nu o putem pătrunde, măcar să ne înfiorăm de nepătrunsul ei…

răzvan codrescu

MIRCEA DINESCU

ÎNTRE IGNORANŢĂ ŞI ABJECŢIE

Într-o tabletă din Jurnalul naţional („Ce ştim despre ce nu ştim", vineri

19 martie 2004, p. 4), clown-ul public al tranziţiei, fostul poet Mircea

Dinescu, sub cuvânt de legitimă indignare faţă de recentele acte teroriste de la Madrid1, a găsit de cuviinţă să pornească de la o analogie istorică total aberantă (fapt caracteristic spiritelor superficiale şi „urechiste"): războiul civil spaniol şi episodul Moţa-Marin. Paralela în sine ar fi fost doar una ridicolă, fezabilă în semidoctismul general al presei noastre actuale, numai că termenii în care autorul a pus problema depăşesc cu mult cadrele simple ale ignoranţe şi au toate caratele abjecţiei dâmboviţene:

„Când au plecat să împuşte comunişti şi intelectuali de stânga în Spania, e posibil ca legionarii Moţa şi Marin să fi călătorit în acelaşi vagon de trei.

cu tatăl lui Petre Roman, plecat şi el spre Madrid să cosească preoţi şi regalişti. […] Prinşi sub un bombardament la o cârciumă andaluză [sic], puşcaşul

Marin şi colegul său Moţa fost-au aduşi în ţară în două sicrie

pompoase şi, în Gara de Nord, Garda şi Căpitanul au pus la cale un măreţ spectacol sportivo-religios [...], de parcă pe catafalc ar fi zăcut doi mielușei nevinovaţi, nu doi terorişti mioritici".

Citind aceste şarje de abjecţie gratuită, mi-a venit brusc în minte definiţia pe care Nichifor Crainic, pornind de la o lectură prea eticistă a une:

poezii, i-o dăduse pe vremuri lui Arghezi, în lungul lor război polemic: „o bestie făcută scăpată de la abator". Poate nemeritată de Arghezi, formula mi s-a părut însă tocmai potrivită pentru patronul Plaiului cu boi2, da:

pe urmă mi-am revizuit părerea, din respect pentru bestie. Bestia nu poate sesiza şi aprecia jertfelnicia, dar măcar se cutremură în faţa faptului brut al morţii. Rudolf Otto povesteşte, în Das Heilige (vestita carte

1 În dimineaţa zilei de 11 martie 2004, patru trenuri au fost aruncate în aer în patru staţii diferite. Au fost circa 200 de morţi şi 1500 de răniţi. 41 de victime au fost cetăţeni stră mi, printre care şi 15 români. Autorii au rămas necunoscuţi, iar cele mai multe bănuiel.

planează asupra organizaţiilor teroriste ETA şi Al-Qaida.

2 Criticul şi istoricul literar Alex. Ştefănescu găseşte că ar fi fost mult mai potrivit; ca revista să se numească Plai cu bou.

despre „sentimentul sacrului"), cum iapa lui, Diana, a fost cuprinsă de o mare nelinişte când, într-o împrejurare oarecare, au întâlnit în cale un cadavru cabalin. Dacă până şi animalele trăiesc, în felul lor, „cutremurul sacru" în faţa imaginii morţii celor din aceeaşi specie, cât de decăzut trebuie considerat omul care poate mistifica şi batjocori astfel moartea cuiva, numai pentru a forţa o notă de originalitate cinică într-o tabletă scrisă cu mâna stângă?!

Nu cred că de la cineva care s-a pretat la o asemenea mojicie te poţi aştepta să ia act de un adevăr punctual, drept care micul documentar de mai jos1 – pe care l-aş fi putut intitula „Ce nu ştim despre ce ştim" – face abstracţie de tabletistul de Slobozia şi se adresează cititorilor indignaţi sau nedumeriţi, şi mai ales celor mai tineri şi poate insuficient informaţi, la rândul lor, cu privire la evenimentele tragice din anii '30 ai secolului trecut.

Primele extrase privesc războiul civil din Spania (1936 – 39) şi arată cu ce se îndeletniceau pe acolo „comuniştii şi intelectualii de stânga", iar celelalte îi au în vedere pe tinerii avocaţi Ion I. Moţa (n. 1902, Orăştie) şi Vasile Marin (n. 1904, Bucureşti), căzuţi amândoi nu în Andaluzia, ci la poarta Madridului, nu „într-o cârciumă", ci pe frontul de la Majadahonda, la 13 ianuarie

1937, ca ostaşi ai lui Hristos, iar nu ca „terorişti mioritici" 2.

1. Din Scrisoarea colectivă a episcopilor spanioli către cei din lumea întreagă, cu privire la Războiul Civil din Spania: „Judecând excesele revoluţiei comuniste spaniole, se poate afirma că în istoria popoarelor apusene nu se mai întâlneşte niciun fenomen asemănător de sălbăticie colectivă… Hecatomba săvârşită de revoluţia comunistă a fost premeditată. Cu puţin înainte de izbucnirea revoluţiei, au sosit din Rusia 79 de agitatori de profesie… Pentru înlăturarea persoanelor considerate duşmănoase revoluţiei se stabiliseră în prealabil liste negre. În ele, pe primul loc figurau Episcopii… Cu toate că cifrele nu sunt încă definitive, putem socoti că aproape 20.000 de biserici au fost distruse sau prădate. Numărul preoţilor asasinaţi de ridică la aproape 16.000… Revoluţia aceasta a fost mai presus de toate crudă, masacrul a îmbrăcat forme de barbarie îngrozitoare. Se evaluează la peste 300.000 numărul mirenilor civili care au pierit asasinaţi pentru ideile lor politice, şi mai ales religioase…" (apud

G. Constantinescu, Gâlceava anticomunistului cu lumea… Bucureşti, 2002, pp. 192 – 193).

1 Apărut iniţial în Puncte cardinale din mai 2004.

2 Pentru mai multe informaţii, cf., între altele, vol. Taina jertfei. Dosar istoric Moţa-Marin, Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 2002.

2. Poetul creştin francez Paul Claudel a închinat un amplu poem „Martirilor spanioli", din care reproducem aici un fragment: Unsprezece episcopi, şaisprezece mii de preoţi măcelăriţi şi nicio lepădare! /… Trebuie să i se facă loc lui Marx şi tuturor bibliilor imbecilităţii şi urii! / Omoară, tovarăşe, distruge, îmbată-te, fă sex, căci asta-i solidaritatea umană! / Toţi aceşti preoţi vii sau morţi, care ne privesc, să nu spuneţi că nu ne-au stârnit! / Aceşti oameni, ce ne-au făcut numai bine pe degeaba, nu mai puteau fi toleraţi! /…

Aduceţi gazul! Să-i dăm foc lui Dumnezeu! Va fi o descotorosire de pomină!... (trad. mea). Cf. * * * Prigoana religioasă în Spania, cu o poemă-prefaţă de Paul

Claudel, Bucureşti, 1996.

3. În pragul perioadei pascale a anului 2001 a avut loc la Roma, în Piaţa

Sfântul Petru, ceremonia de beatificare a 233 de martiri catolici ai Războiului

Civil din Spania, victime ale „republicanilor", printre care 30 de misionari ai

Acţiunii Catolice şi 12 surori carmelite, cei mai mulţi asasinaţi la Valencia, în prima fază a ostilităţilor (care a fost şi cea mai dură). Alţi 122 de spanioli fuseseră beatificaţi de Papa Ioan Paul II în octombrie 1992.

4. Iată şi relatarea unui martor ocular, membru al echipei de 7 legionari care a luptat în Legiunea străină spaniolă: „Suntem concentraţi în dosul unei mănăstiri [...] Pe mine mă cheamă locotenentul şi-mi dă în pază un prizonier... Toţi se reped să-l omoare. Eu mă lupt să-l scap. Îmi vine în ajutor Dl. Clime. Comunistul meu îmi oferă 3150 de pesetas, ca răsplată că l-am scăpat de la moarte. îl refuz politicos şi-i spun că sunt român, avocat.

Face ochii mari. Lor li se spune că toţi naţionaliştii sunt cruzi. Ce fac însă comuniştii cu prizonierii! Tăierea nasului, a limbii, scoaterea ochilor – astea sunt fleacuri! Alte chinuri degradatoare, practici murdare ce se termină cu amputarea organelor genitale, ce sunt date să fie mâncate de victimă.

Desfacerea cutiei craniene, în care se amestecă creierii cu un băţ. Victima moare în chinuri îngrozitoare, apoi i se urinează pe creieri [...] în această mănăstire a fost un centru de rezistenţă comunistă. Interiorul este distrus şi batjocorit. Călcăm pe odăjdii, pe icoane sfărmate şi tăvălite prin murdărie.

Tablouri pictate de nume celebre, opere de artă de dinaintea şi din timpul

Renaşterii (mănăstirea are 600 de ani) sunt rupte, iar sfinţii cu ochii scoş:

Murdării făcute pe altar, iar secera şi ciocanul mânjite pe pereţi şi pe icoane.

O zdreanţă roşie fâlfâie pe crucea mănăstirii, ca o semnătură a profanatorilor

[...] Intrăm în castelul unui nobil spaniol, părăsit de comuniştii în retragere.

Galeria de tablouri, oribil distrusă [...] Icoana Madonei este profanată îngrozitor. Capela transformată în latrină. Pe treptele altarului recunoaştem, cu groază, cadavrul unui preot, cu mâinile legate la spate. Are o figură oribilă.

CARTEA MĂRTURISITORILOR

Ne priveşte parcă, cu globurile ochilor nefiresc de mari. Apropiindu-ne, ne dăm seama că pleoapele i-au fost tăiate, iar nările umplute cu praf de puşcă şi explodate. Pe pereţi, bucăţi de creier, cu sânge şi fire de păr. În grajdul din curte, o femeie tânără şi cu fetiţa ei de vreo 6 ani, cu hainele sfâşiate, pline de vânătăi şi muşcături, violate, apoi ucise..." (Niculae Totu', însemnări de pe front: noiembrie 1936 – ianuarie 1937, Sibiu, 1937; ed. sp.: Notas delfrente español, Madrid, 1970).

5. Ionel Moţa le scria părinţilor săi (22 noiembrie 1936): „Se trăgea cu mitraliera în obrazul lui Hristos! Se clătina aşezarea creştină a lumii! Puteam noi să stăm nepăsători?! [...] Nu e o mare binefacere sufletească, pentru viaţa viitoare, să fi căzut în apărarea lui Hristos? [...] Eu aşa am înţeles datoria vieţii mele. Am iubit pe Hristos şi am mers fericit la moarte pentru El!"

(Testamentul lui Ion Moţa, ed. a 6-a, München, 1990, pp. 9 – 10; cuvintele din urmă sunt înscrise şi pe monumentul comemorativ de la Majadahonda, inaugurat la 13 septembrie 1970, cu sprijinul statului spaniol). Vasile Marin îi scria soţiei sale (23 noiembrie 1936): „N-am făcut actul acesta din disperare sau aventură, ci perfect lucid. Era o datorie de onoare care apăsa pe umerii generaţiei noastre. L-am făcut cu acelaşi drag ca şi când ar fi fost vorba de ţara mea" (Vasile Marin, Crez de generaţie, ed. a 4-a, München, 1977, p. 235).

6. Moţa şi Marin au căzut împreună, zdrobiţi de acelaşi obuz, la doar câţiva paşi de prinţul Alecu Cantacuzino, care reface filmul

cutremurător al acelei zile. După-amiază, „pe la ora trei, ocupăm nişte tranşee înaintate

[…] Ionel Moţa e îngândurat şi se apucă să scrie, în mare grabă, o scrisoare

Căpitanului. Parcă se temea că nu va avea timp să o sfârşească. Pe la ceasurile trei şi jumătate, încep ghiulele să cadă în jurul nostru şi apar, pe coama unui deal din faţă, trei tancuri înaintând în linie spre tranşeele noastre […]

Bombardamentul se domoleşte vreo jumătate de ceas, apoi reîncepe […]

Acum vedem, coborând coama dealului, vreo treisprezece tancuri mari.

Primim ordin să ne culcăm la pământ în tranşee […] Ionel Moţa ne strigă:

«Dacă suntem înconjuraţi, nu cade prizonier nimenea. Murim toţi împreună!». Sunt ultimele cuvinte pe care ni le-a spus. Pentru ultima oară îi văd vii, alături: Ionel cu fruntea ca un munte înnourat şi Marin cu faţă [ca] de marocan – lăsase să-i crească barba – şi privirea întoarsă spre ascunzişurile sale sufleteşti. Bubuitul devine năucitor. Vâjâitul gloanţelor şi schijelor ne ameţeşte. Exploziile obuzelor ne acopereau cu pământ […] O detunătură doborâtoare mă forţează să închid ochii. Când îi deschid, o clipă după aceea, privirea îmi cade, la un metru şi jumătate de mine, asupra unui corp întins cu faţa spre pământ. Îngenunchiu şi îi ridic capul. E Ionel Moţa […]

RZVAN CODRESCU

La un metru zace Vasile Marin, cu spatele proptit de peretele tranşeei. Mă întorc şi urlu lui Clime şi părintelui Dumitrescu, peste vuietul gloanţelor şi al obuzelor: «Ionel şi Marin sunt morţi!». Peste haina cu stropi cu sânge neînchegat, ceasul lui Ionel Moţa atârnă de lanţ, cu geamul spart. S-a oprit.

E cinci fără un sfert. […] Sublocotenentul se apropie de mine şi mă trage la pământ, după parapet. Îmi zice: «c'est la guerre!… Mala suerte»…" (Alexandru Cantacuzino, Pentru Christos, în Opere complete, Miami Beach, 1990, pp. 165 – 171. Pr. Ion Dumitrescu-Borşa precizează în memorialul său: „Moţa are piciorul stâng despicat şi

pieptul ciuruit de schije, iar Marin – capul şi pieptul. Mi se îngăduie să merg cu morţii noştri, să stau de veghe şi să fac rugăciuni pentru ei").

7. Însuşi Nicolae Iorga, cel atât de ostil legionarilor (şi ulterior victimă a unor sceleraţi rebeli de după „decapitarea" Mişcării), a avut la vremea respectivă onestitatea de a scrie: „Luptând pentru credinţa lor creştină şi pentru cinstea poporului lor, pentru ce este etern, scump şi curat în latinitatea nebolşevizată, doi tineri Români, doi Băieţi viteji, Moţa şi Marin, au căzut înaintea Madridului apărat de Roşii. [...] Prinşi de un entuziasm care se cere condus şi nu înăbuşit (pentru că altfel rămâne celălalt entuziasm, contra căruia Statul nu poate lupta îndeajuns şi mai ales singur), încălziţi de o idee căreia i se închinaseră întregi, ei şi-au zis că e preferabil, decât în România însăşi o agitaţie care nu-i aduce întotdeauna bine, să meargă acolo unde nu sunt discursuri şi demonstraţii de stradă, ci omul stă în fiecare clipă în faţa morţii, pentru ce crede el sfânt şi mare. Şi-au căzut. [...] Dacă vreodată vom vedea Spania cum a fost, cum trebuie să fie, se va putea spune la noi, cu înduioşată mândrie, că pentru aceasta au curs şi câteva picături din sângele scump al tineretului nostru" („Doi Băieţi viteji: Moţa şi Marin", în Neamu'.

Românesc, 19 ianuarie 1937).

CARTEA MĂRTURISITORILOR

neeei. Mă loanţelor cu sânge

S-a oprit, a trage la Alexanch, 1990, 11: „Moţa capul şi să fac

VLADIMIR DUMITRESCU (1902 – 1991)

VLADIMIR DUMITRESCU

SAU SPOVEDANIA UNUI NEÎNVINS

victimă vremea ştină şi! latiniirin, au care se contra o idee mânia unde lipă în codată loi, cu îngele camul

Fără să fi ajuns – din motive pe care ar fi oţios să le analizăm aici – la notorietatea altor memorialişti ai temniţelor comuniste, profesorul Vladimir

Dumitrescu1 este cunoscut publicului mai larg mai ales prin volumul intitulat închisorile mele (Editura Albatros, Bucureşti, 1994) 2. Breasla istoricilor şi arheologilor, fără să-l ignore, nu pare să-l includă printre reperele ei curente, deşi a fost unul dintre cei mai

importanţi elevi şi urmaşi ai lui Vasile Pârvan, iar la centenarul naşterii i s-a scos un meritat volum omagial: in memoriam

Vladimir Dumitrescu (Muzeul Dunării de Jos, Călăraşi, 2002).

Mărturisirile cuprinse în volumul Mărturisirile unui „criminal politic" (ediţie îngrijită de Radu-Alexandru Dragoman, Editura Babei, Bacău, 2013)

— „destinate mai mult urmaşilor decât contemporanilor" – sunt inedite şi de o mare importanţă – psihologică şi documentară – nu doar pentru cazul particular al autorului lor, nici doar pentru atât de controversata istorie legionară, ci şi pentru istoria generală a perioadei interbelice, culturală şi politică deopotrivă, căreia autorul (membru al Mişcării Legionare din 1932, iar din

1937 comandant legionar) – cadru universitar, director al Muzeului Naţional de Antichităţi, referent la Direcţia Presei şi Informaţiilor de pe lângă

Preşedinţia Consiliului de Miniştri, secretar general în Ministerul Cultelor etc. – i-a fost nu numai martor, dar şi actant, de o seriozitate profesională şi de o rectitudine morală atestate de toţi cei ce l-au ştiut îndeaproape (şi reflectate lămuritor şi în memoriile sale).

1 Fiu al unui mehedinţean şi al unei transilvănence din familia poetului Şt. O. Iosif.

2 A fost deţinut politic între 22 iulie 1952 şi 28 mai 1955. Toate însemnările sale memorialistice, inclusiv cele de interes strict profesional (Oameni şi cioburi. Contribuţii la istoria contemporană a arheologiei româneşti, Muzeul Dunării de Jos, Călăraşi, 1993 – editate, din păcate, în varianta cenzurată pregătită pentru tipar înainte de 1989, manuscrisul necenzurat aflându-se însă în arhiva Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei

Române), n-au putut apărea decât postum.

RZVAN CODRESCU

I-a cunoscut (deocamdată sumar) pe Codreanu şi Moţa încă din vremea studenţiei (începutul anilor '20), a avut relaţii constante cu mulţi tineri intelectuali atraşi de Mişcarea Legionară (precursori, membri sau simpatizanţi), dar şi-a impus o lungă perioadă de gestaţie (în care şi-a pus la punct cariera profesională, ca şi bunii săi prieteni şi

colegi de breaslă P.P. Panaitescu sau

Vasile Christescu) până să intre efectiv în activitatea politico-misionară, mai cu seamă pe calea publicisticii naţionaliste, în mediul intelectual din jurul

Axei (Ion I. Moţa, Vasile Marin, Mihail Polihroniade, Ion Victor Vojen, Alexandru Constant, Ion Belgea etc.), oarecum o replică mai radical de dreapta la mult mai pestriţul Criterion (altă elitistă grupare – mai târziu şi revistă – a tineretului intelectual al epocii, beneficiind, desigur, de un plus de simpatie din partea establishment-ului actual) 1 şi al aşa-numiţilor „Răzleţi" (un fel de grupuri/cuiburi legionare neîncadrate – cel puţin iniţial – în structurile standardizate din teritoriu).

Activitatea sa legionară s-a accentuat pe scena publică, cum era şi firesc, în toamna lui 1940, când a avut şi importante atribuţii oficiale, iar a doua jumătate a acestor Mărturisiri (numite, cu amară ironie, ale unui „criminal politic", după eticheta generalizatoare pusă legionarilor de adversarii lor ideologici, atât de dinainte, cât şi de după marele război) se referă tocmai la acest răstimp-cheie, încercând să limpezească aspecte controversate (cazul

Horia Sima, relaţia cu Antonescu, poziţia faţă de fascism şi nazism, asasinatele reprobabile, mistificările Siguranţei, aşa-zisa „rebeliune" din ianuarie

1941 etc.), chiar dacă nu reuşeşte să fie întotdeauna convingător până la capăt. Defilează prin faţa noastră numeroase portrete de neuitat, aflăm fel de fel de detalii necunoscute (sau prea puţin cunoscute) din culisele politice şi culturale ale momentului respectiv, iar uneori se ajunge şi la mici discuţii de ordin doctrinar (în care autorul şi-a propus să nu exceleze). Vladimir

Dumitrescu evită să facă pe doctrinarul (deşi uneltele nu i-ar fi lipsit), el prezentându-se mai degrabă ca ostaşul nediscursiv al unui crez asumat pe care l-a slujit onest şi de care nu s-a lepădat niciodată2 (chiar dacă vor fi

1 Cu precizarea că au fost şi acolo, dincolo de imixtiunile sau laxităţile stângiste, aspiraţi:

spiritualiste şi chiar ortodoxiste, precum şi că unii „criterionişti"

(Ion I. Cantacuzino.

Mircea Eliade, Alexandru Christian Tell, Constantin Noica etc.) au evoluat, mai devreme sau mai târziu, spre legionarism.

2 Deşi i s-a imputat (cf. Ioan Opriş, Istoricii şi Securitatea, Editura Enciclopedică, Bucureşti.

2004, mai ales pp. 153 şi 171) renunţarea la idealurile tinereţii şi chiar un angajament făcut cu Securitatea, niciun text publicat, nicio mărturie indubitabilă şi niciun document din dosarele sale de la C.N.S.A.S. nu atestă aşa ceva (a se vedea şi „Nota asupra ediţiei".

din Mărturisirile unui „criminal politic" – aproape un studiu în sine, care-l onorează pe îngrijitorul ediţiei, dl. Radu-Alexandru Dragoman).

Intervenit, retrospectiv, unele nuanţări), dovadă fiind şi faptul că a revenit în anii '80 (deci spre sfârşitul vieţii) asupra acestui text mărturisitor, redactat iniţial în decembrie 1944 şi ianuarie 1945 (când autorul avea 42 de ani), deci foarte „la cald" şi nu fără conştiinţa că noua putere comunistă în curs de instaurare avea să-l vâneze în curând, pe el ca şi pe atâţia alţii, cum s-a şi întâmplat nu mult după aceea. Chiar păstrarea manuscrisului de-a lungul întregii perioade comuniste e un act de curaj, dar şi un frumos exemplu de egalitate cu sine însuşi, care merită, o dată în plus, reverenţa posterităţii, atât cât a mai rămas „cinste sufletească" în târziul complexat al lumii noastre.

Sigur, sunt multe observaţii şi comentarii ce se pot face pe marginea acestui text inedit şi care n-au cum să încapă în economia unei prezentări generale. Aleg, de aceea, cu fatala subiectivitate pentru care cer îngăduinţă cititorilor, să mă refer în continuare numai la un singur aspect, ce mi se pare însă relevant pentru personalitatea autorului şi provocator pentru mai nuanţată evaluare retrospectivă a complexului fenomen legionar: poziţia lui

Vladimir Dumitrescu faţă de Biserică şi religie în general, destul de surprinzătoare la un legionar devotat şi disponibil la jertfelnicie.

Cum nici nu e de mirare pentru o mişcare de renaştere politică şi morală născută în sânul studenţimii naţionaliste şi încurajată de câţiva iluştri profesori universitari ai epocii (în preliminarii, chiar de Nicolae

Iorga şi A.C. Cuza, apoi de Simion Mehedinţi, Traian Brăileanu şi alţii, ca să nu mai vorbim de Nae Ionescu), Legiunea Arhanghelul Mihail1 a avut în rândurile sau în anturajul ei apropiat numeroase figuri intelectuale (alături de – sau suprapunându-se cu – cele aristocratice, preoţeşti şi militare). Cum se întâmplă de regulă cu intelectualii, poziţiile individuale au fost destul de diversificate, inclusiv în privinţa factorului religios, ce pare astăzi, alături de cel naţional, definitoriu pentru legionarism. Au existat

„Gruparea Corneliu Z. Codreanu", „Partidul Totul pentru Ţară" sau „Garda de Fier" nu sunt alte denumiri echivalente ale Legiunii, cum se crede îndeobşte, ci doar formaţiuni contextuale prin care Legiunea – existentă constant şi ca atare – s-a exprimat politic şi electoral, într-un moment sau altul al luptei sale pentru resurecţia naţional-creştină, purtate mai ales de „noua generaţie" (numită uneori, în prima ei fază, „Generaţia de ia '22", an considerat esenţial în coagularea forţelor naţionaliste din mediile studenţeşti prelegionare), ce-i are la un cap pe Codreanu, Moţa şi Marin, iar la celălalt pe Eliade, Noica şi Cioran (în mare, generaţia legionară, în sensul plin al cuvântului, este a celor născuţi în ultimii ani ai secolului al XIX-lea şi în primul deceniu al secolului XX, deci ajunşi la maturitate de-a lungul deceniului al patrulea).

RĂZVAN codrescu în Legiune şi intelectuali profund religioşi (de regulă în duhul ortodox, ca liderii Codreanu şi Moţa, ca să nu mai vorbim de numeroşii preoţi sau teologi aderenţi la Legiune, fie ca membri, fie ca simpatizanţi, de gen Ilie

Imbrescu sau George Racoveanu, care au încercat să şi teoretizeze legătura dintre Biserică şi Legiune1), şi intelectuali care au avut cu Biserica o relaţie mai degrabă aproximativă (ca Mircea Eliade, Constantin Noica sau Vasile

Marin însuşi), şi intelectuali heterodocşi notorii (de genul guenonistului

Vasile Lovinescu, alias Geticus, prin care se explică în bună măsură – în tandem cu admiraţia faţă de Mircea Eliade – şi fascinaţia pentru fenomenul legionar românesc manifestată de eruditul cercetător italian Claudio

Mutti2, guenonist convertit la islamism şi fascizant pe linia păgână a lui

1 Chiar mulţi monahi, număraţi mai târziu printre marii duhovnici ai neamului (Arsenie

Papacioc, Adrian Făgeţeanu, Iustin Pârvu ş.a.), s-au identificat cu crezul legionar. Nici

Arsenie Boca, „sfântul Ardealului", marele primenitor al monahismului românesc, sau

Dumitru Stăniloaie, cel mai mare teolog român dintotdeauna, n-au fost străini, în tinereţea lor, chiar dacă în anumite limite, de mirajul legionar. În fine, nu au lipsit nici simpatiile arhiereşti: Nicolae Bălan, Nicolae Mladin, Gurie Grosu, Veniamin Pocitan, Vasile Stan, Vartolomeu Stănescu etc. Acuzaţii pentru „tinereţea legionară" (deşi nu vor fi trecut decât prin „Frăţiile de Cruce") li s-au adus până la moarte şi unor ierarhi ortodocşi de mai târziu (Teoctist Arăpaşu sau Bartolomeu Valeriu Anania). Un asemenea fond îl va fi făcut posibil şi pe Valeriu Gafencu, „sfântul închisorilor" (şi el „frăţior de cruce", în faza mai târzie a legionarismului), mort în temniţa comunistă de la Tg. Ocna (1952). Dintre figurile corespunzătoare din „Cetăţuile de Fete", e de ajuns să amintim cazul Mariete:

Nicoară (sora bădiei Iordache Nicoară, asasinat în 1939 în lagărul de la Miercurea Ciuc).

devenită maica Mihaela şi mucenicită la rândul ei în închisoarea pentru femei de la Ciuc (1963). Numărul preoţilor, monahilor, profesorilor sau studenţilor teologi închişi – şi sub

Carol II s-au Antonescu, dar mai ales sub comunişti – pentru apartenenţa sau simpatia lor faţă de Legiune (iar unii chiar morţi în temniţe) a fost de ordinul miilor (pentru prigoana postbelică, cf. Între altele, Paul Caravia, Virgiliu Constantinescu, Flori Stănescu, Biserica întemniţată. România: 1944 – 1989, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului

Bucureşti, 1998, Adrian Nicolae Petcu [coord.], Partidul, Securitatea şi Cultele: 1945 – 1989

Editura Nemira, Bucureşti, 2005, sau Martiri pentru Hristos, în România, în perioada regimului comunist, Editura Institutului Biblic şi

de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 2007 – unde.

fireşte, nu este vorba numai de legionari, nici numai de ortodocşi, dar unde ortodocşi legionari sau filolegionari constituie majoritatea). Mai trebuie precizat că în Legiune nu a existat vrajba actuală între ortodocşi şi greco-catolici şi în rândurile ei s-au aflat şi mult.

credincioşi (clerici sau mireni) din Biserica Unită cu Roma.

2 Cf. Între altele, Penele Arhanghelului. Intelectualii români şi Garda de Fier (Nae Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Vasile Lovinescu), Editura Anastasia, Bucureşti, 1997 (cu o excelentă prefaţă de Ph. Baillet: „Eclipsa şi revenirea Tradiţiei. Despre

Mişcarea Legionară din România"); Mircea Eliade, Legiunea şi noua inchiziţie, Edituri

Vremea, Bucureşti, 2001; Guénon în România. Eliade, Vâlsan, Geticus şi ceilalţi. Succesu lui Guénon printre români, Editura Vremea, Bucureşti, 2003.

Înanesc, sau

Evola, mare admirator contemporan al Căpitanului1), şi – oricât ar părea de paradoxal – intelectuali aproape neduşi la biserică (dacă nu ostili, în orice caz indiferenţi faţă de creştinismul instituţionalizat, ca şi de religie în general, ca Mihail Polihroniade sau Emil Cioran, desigur fiecare cu nota lui specifică, determinată de fire, aptitudini şi preocupări2).

Amintindu-şi de tinereţea legionară – a sa şi a unei părţi însemnate a generaţiei sale (de al cărei „destin politic" pretindea că începuse deja să se îndoiască încă de pe atunci) – şi evocând în context figura oarecum atipică a bunului său prieten Mihail Polihroniade (1906 – 1939), Mircea Eliade (1907 – 1986) scria în cel de-al doilea volum al Memoriilor sale (redactate spre sfârşitul vieţii, nu fără insinuarea unei distanţe critice faţă de… „păcatele tinereţelor") 3:

„Dar Codreanu credea în necesitatea jertfei, socotea că orice nouă prigoană nu poate decât purifica şi întări mişcarea legionară; credea, de asemenea, în propriul lui destin şi în protecţia Arhanghelului Mihail.

În 1937 – 1938, tema cea mai populară printre legionari era

moartea.

Modelul exemplar îl constituise moartea lui Moţa şi Marin[4]. Cuvintele lui

Moţa – «cea mai puternică dinamită e propria ta cenuşă» [5] – deveniseră literă de Evanghelie. O bună parte din «activitatea legionară» consta în slujbe, parastase, posturi negre şi rugăciuni. Şi cea mai patetică ironie a acelei primăveri 1938 a fost că nimicirea singurei mişcări politice româneşti care lua în serios creştinismul şi biserica a fost începută sub oblăduirea Patriarhului

Miron. Nu ştiu ce va fi gândit Codreanu când a înţeles că în câteva ceasuri

1 Cf. Julius Evola, La tragedia della Guardia di Ferro, Fondazione Julius Evola, Roma, 1996 (ed. Claudio Mutti); în româneşte: Naţionalism şi asceză. Reflecţii asupra fenomenului legionar, Editura F.R.O.N.D.E., Alba Iulia – Paris, 1998 (ed. Vasile A. Marian, cu anexe documentare şi o bogată bibliografie străină a legionarismului românesc).

2 Unii sunt de părere că printre ei ar putea fi trecut şi Horia Sima însuşi… Personal, nu consider că dispun de datele necesare unei asemenea aprecieri.

3 Urmez aici ediţia Mircea Eliade, Memorii. Recoltele solstiţiului, Volumul II (1937 – 1960), ediţie îngrijită de Mircea Handoca, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, pp. 26 – 27.

4 Despre care el însuşi scrisese odinioară, cu exaltare mai mult sau mai puţin retorică: a se vedea articolele „Ion Moţa şi Vasile Marin" (în Vremea din 24 ianuarie 1937) şi „Comentarii la un jurământ" (în Vremea din 21 februarie 1937), ambele reproduse în volumul documentar Taina jertfei. Dosar istoric Moţa-Marin, Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 2002. Ideea centrală era: „Destinul i-a ales pe ei ca să mărturisească, să arate celorlalţi seninătatea pe care ţi-o dă credinţa, sensul creştin şi eroic pe care îl capătă viaţa atunci când eşti gata, în orice clipă, să renunţi la ea".

5 Altă dată Moţa fusese şi mai clar, în sens religios: „Jertfa este măsura creştinătăţii noastre" (în Cuvântul studenţesc din 1 ianuarie 1936; articolul respectiv se regăseşte în volumul

Cranii de lemn, editat în acelaşi an).

va fi executat. […] Probabil că Codreanu, ca şi atâţia alţi legionari, au murit convinşi că jertfa lor va grăbi victoria mişcării. Dar mă întreb dacă unii din ei n-au văzut în moartea lor iminentă nu numaidecât o jertfă, ci consecinţa fatală a unei catastrofale erori de tactică politică. Ştiu doar că Mihail

Polihroniade, care se număra printre foarte rarii şefi preocupaţi de victoria politică, iar nu de mântuirea sufletelor, i-a spus odată soţiei1, în temniţa de la Râmnicu Sărat, după executarea lui Codreanu:

— Iată unde ne-au adus slujbele şi parastasele!…

La mai puţin de un an, avea să fie executat şi el2, care nici măcar nu avea mângâierea slujbelor şi parastaselor. Dar n-a murit mai puţin senin decât ceilalţi, cei credincioşi. A cerut o ţigară, a aprins-o şi s-a apropiat zâmbind de zidul unde-l aşteptau mitralierele" 3.

Aşadar, Mircea Eliade aduce în discuţie, invocând paradoxul şi dilema, antiteza dintre două tipuri de umanitate legionară (tipul Codreanu/credinciosul şi tipul Polihroniade/necredinciosul), opuse, dar solidare pe scena aceleiaşi tragedii.

Cu tipul „mistic" suntem mai familiarizaţi, pentru că a fost predominant în mişcare, după chiar modelul Căpitanului (dar şi al principalului său locotenent, Ionel Moţa), întruchipând dimensiunea religioasă a jertfelniciei legionare „pentru Cruce şi ne-am". Celălalt tip, minoritar, ne apare mai puţin familiar şi tocmai în el se încadrează autorul cărţii de faţă, poate şi de aceea mai puţin simpatic unei anumite habotnicii legionare.

Într-adevăr, poziţia sa, exprimată făţiş, aici şi aiurea, este mai degrabă surprinzătoare şi deconcertantă într-o mişcare conformată, voit şi mărturisit, de tradiţia creştină.

Prezenţa constantă şi agresivă a răului în lume, „amoralitatea" istoriei şi a vieţii de fiecare zi, îl fac circumspect cu privire la existenţa lui Dumnezeu şi a unei dreptăţi transcendente, dincolo de problema în sine a adevărului

1 Englezoaica Mary Polihroniade.

2 La 22 septembrie 1939, în lagărul pentru legionari de la Râmnicu Sărat, alături de alţi

12 camarazi marcanţi (printre care şi 4 supravieţuitori ai echipei care luptase în Spania:

Alexandru Cantacuzino, Gheorghe Clime, Nicolae Totu' şi Bănică Dobre).

3 Elegant în faţa morţii, după cum fusese şi în viaţă. Nu se poate trece cu vederea, de pildă, că el, „grecoteiul" Mihail Polihroniade, antipatizat de Vasile Marin (dar şi de alţii, ca macedoneanul Caranica, pomenit de VI. Dumitrescu) ca fiind prea „aristocrat" (se râcâiseră nu o dată în şedinţele Axei), i-a alcătuit acestuia, după ce a căzut la Majadahonda.

O „Schiţă biografică" de neuitat, caldă şi onestă (apărută iniţial în Cuvântul studenţesc din ianuarie-februarie 1937 – număr închinat lui Moţa şi Marin). El, ateul sau agnosticul, a dovedit nobila înţelegere a jertfei creştine şi a adevăratei camaraderii legionare (căreia un

Iordache Nicoară i-a închinat un atât de frumos imn). (care pentru lumea modernă stă mai cu seamă în tensiunea dintre religie şi ştiinţă): „Deşi nu mai sunt credincios, nu descoperirile ştiinţifice m-au îndepărtat de credinţă, ci profunda amoralitate intrinsecă lumii înseşi, ce se desprinde din tot ceea ce se petrece de mii de ani pe pământ, fiindu-mi cu neputinţă să cred în lumea viitoare şi judecata de apoi, care ar putea să răscumpere această amoralitate".

Dar anticlericalismul este, la Vladimir Dumitrescu, mai pregnant decât ateismul: cel mai mare deserviciu îl fac religiei clericii înşişi (despre care are

O părere îngrozitoare – şi din punct de vedere moral, şi din punct de vedere cultural). Nevrednicia lumii clericale are răsfrângeri dezastruoase şi asupra lumii laice. În România, îndeosebi, tagma arhierească şi cinul monahal i se par „demne de monstruoasa epocă a Papilor Borgia". Nominalizările nu lipsesc, iar fruntea o ţine, de departe, Patriarhul Miron, bârfit de unii că ar fi curvar, de alţii că ar fi homosexual, şi de mai toţi că ar fi mason şi unealtă docilă a regelui-călău Carol II. Singura soluţie – stranie la un om de dreapta – 1 se pare (şi o repetă) separarea Bisericii de Stat (cu „scoaterea ei din bugetul public"): „Trecerea mea pe la Ministerul Cultelor mi-a spulberat şi ultimele iluzii pe care le mai aveam despre preoţimea

română, de la primul Vlădică până la ultimul preot de mir, convingându-mă, aşa cum am mai spus, de necesitatea separării bisericii de stat. N-aş putea spune fără păcat că nu mai există niciun preot cumsecade, căci generalizarea ar fi exagerată. Dar sistemul legării lor de bugetul statului, amestecul permanent al politicii la alegerile chiriarhilor, consideraţiile strict personale în baza cărora mitropoliţii şi episcopii îşi aleg colaboratorii – celebrii consilieri şi referenţi bisericeşti – şi mai presus de toate lipsa de credinţă creştină în sufletele celor mai multe «feţe bisericeşti» mici şi mari, meschinăria, invidia, intrigile şi toate celelalte josnicii omeneşti, pe care niciunul dintre conducătorii Bisericii nu are autoritatea morală să le înlăture din viaţa bisericească, mi-au statornicit această convingere". Chiar pe preoţii legionari, nu puţini, îi găseşte molipsiţi de aceste tare. În preotul Ion Dumitrescu-Borşa, rămas, după 1939, unicul supravieţuitor al echipei plecate pe frontul spaniol, dar „mare adept al lui

Bacchus", vede – şi nu se sfieşte s-o spună verde – un contraexemplu absolut[1].

În căutarea cauzelor, i se pare că răul ar veni mai cu seamă „din educaţia aproape laică ce se dă în seminariile noastre teologice, cu majoritatea pro

1 Cinicul Nae Ionescu, ce avea altminteri sensibilitate religioasă şi orizont teologic, glumea mult mai lucid şi mai responsabil, asimilând într-un rând cazul lui Nicolae Iorga cu cel al unui popă nevrednic: „Când greşeşte Nicolae Iorga, este ca un popă beat cu sfântul potir în mână. Dacă îl loveşti, răstorni potirul şi pângăreşti sfânta împărtăşanie" (apud

M. Eliade, op. cit., p. 49).

fesorilor laici şi atei înverşunaţi, cu preponderenţa învăţăturilor Vechiului

Testament, ce ar trebui să formeze o simplă introducere, nu o parte esenţială din învăţătura creştină, şi apoi în facultăţi de teologie ai căror profesori sunt de multe ori francmasoni notorii". Îndreptăţit sau nu în observaţiile sale punctuale, viziunea sa este mai degrabă una de tip protestant: religia este şi ar trebui să rămână o afacere personală a

fiecăruia, abstrasă din contextul comunitar. Naţionalismul ar fi un liant suficient, ce ar trebui să se manifeste emancipat de balastul mistic, care i se pare a fi fost fatal şi în cazul lui

Codreanu însuşi (punct de vedere care îl apropie de percepţia eliadească de mai târziu): „Dacă, în 1938, Corneliu Codreanu ar fi dat o contralovitură la lovitura de stat a lui Carol al II-lea, soarta lui, a Mişcării Legionare şi a ţării ar fi fost alta. Din nenorocire însă el era un creştin atât de pătruns de doctrina creştină a sacrificiului, încât n-a ezitat nicio clipă să primească martiriul, în convingerea că sacrificiul pentru o credinţă nu e niciodată zadarnic".

Şi încă: „Misticismul său creştin îl va fi influenţat, din nenorocire, într-o bună măsură, la această hotărâre de a se lăsa târât pe drumul calvarului, oricât de înălţătoare poate fi pilda sacrificiului voit, pentru cauza îmbrăţişată. Un om cu simţ politic pătrunzător, organizator şi conducător de mase, cum era

Corneliu Codreanu, un luptător prin definiţie, n-ar fi putut adopta această atitudine, dacă n-ar fi fost influenţat în chip covârşitor de latura profund mistică a sufletului său, de creştinismul care nu poate fi o doctrină politică şi nicio pildă de acţiune politică. Căci o credinţă religioasă poate învinge peste una sau două generaţii, dar o luptă politică, pierdută de un neam în momentul hotărâtor, este aproape inutilă pentru soarta neamului". Misticismul ar fi dus, în cazul lui Codreanu şi al altora, la un soi de „optimism beat", ce ar fi constituit, dincolo de lustrul de sublim, „una din slăbiciunile permanente ale legionarilor" (lesne exploatabilă de către adversari, care n-au scrupule, dar ştiu să se folosească abil de ale tale).

Altminteri, e deplin conştient „că din punct de vedere al doctrinei legionare aceasta este o erezie, dar trebuie să fiu sincer faţă de mine însumi".

Pe Vladimir Dumitrescu, intelectualul fin şi laicizant, bunul Dumnezeu (vorba lui N. Steinhardt: „Dumnezeu în care spui că nu crezi") l-a cruţa:

de soarta vitregă a unui Mihail Polihroniade, dar, dacă ar fi ajuns în faţa plutonului de execuţie, într-unul dintre lagărele carliste pentru legionari1 din

1939, unde a pierit floarea generaţiei sale, e foarte probabil că s-ar fi purtat cu aceeaşi demnitate ca şi biograful lui Vasile Marin, răscumpărând necredinţa prin onoare şi cavalerism. Dându-i-se însă o altă cruce, cea a trecerii prin

comunism (şi prin temniţele sale, chiar dacă timp mai puţin îndelungat deci:

1 La Miercurea Ciuc, Vaslui sau Râmnicu Sărat.

alţii), şi-a purtat-o cu rectitudine şi nu sunt semne a fi renunţat la crezul său politic, ba chiar a ajuns să fie martor la prăbuşirea regimului comunist şi poate că, în târziul lungii sale vieţi, va fi avut un plus de străluminare şi de împăcare cu Dumnezeu, Care singur e în măsură să-l judece până la capăt.

În orice caz, cea mai bună definire a sa mi se pare cea pe care şi-a făcut-o până la urmă singur, cu subţirimea intelectualului care nu se teme să fie viu şi să sfideze, neastâmpărat şi egal cu sine însuşi, „teroarea istoriei": „În ceea ce mă priveşte, orice mi s-ar întâmpla, nu regret activitatea mea politică şi, cu atât mai puţin, nu voi renunţa vreodată la credinţele mele, fiind convins că nu sunt greşite. Pe de altă parte, aş fi considerat o trădare să nu particip la această luptă, mai ales că aş putea spune că activitatea mea politică a rezultat în chip organic din însăşi firea mea, nepotrivită cu o contemplare aproape impersonală a lucrurilor şi a oamenilor. Am fost întotdeauna un neîmpăcat adversar al ideii exprimate în celebrele versuri ale lui Baudelaire1: Je hais le mouvement qui deplace les lignes/ Et jamais je ne pleurs et jamais je ne râs, pe care de mulţi ani le-am modificat pentru mine în chipul următor: Je hais le mouvement qui deplace les lignes/ Et quandje ne pleurs, cest parce queje râs, aşa încât nu puteam rămâne deoparte de zbuciumul generaţiei mele".

Iar spre finalul Mărturisirilor găseşte, totuşi, tonul credinţei eroice şi nădăjduitoare, chiar dacă o pune în termeni naţionali, iar nu religioşi, cu întreg patosul mesianic al generaţiei sale: „Tudor Vladimirescu a fost ciopârţit de ciocoii fanarioţi, dar România modernă s-a născut din sacrificiul lui;

Cuza-Vodă a fost alungat de liberali, dar el va rămâne veşnic simbolul unităţii noastre naţionale; Corneliu Codreanu şi Mişcarea

Legionară au fost crucificaţi, dar renaşterea viitoare a neamului românesc şi a unei Românii a Românilor va avea ca piatră de temelie credinţa legionară şi ca ciment de unitate sufletească înălţătoarea lor jertfă".

Unde începe şi unde se sfârşeşte credinţa?

1 Charles Baudelaire: La Beaute.

PETRE ŢUŢEA (1902 – 1991)

EŞECUL «OMULUI AUTONOM».

SCURTĂ INTRODUCERE

ÎN GÂNDIREA LUI PETRE TUTEA

t §

Nucleul acestei introduceri a fost o comunicare ţinută la simpozionul organizat în anul 1992 (20 – 22 mai), în aula Institutului Teologic Ortodox din Bucureşti, mai ales prin strădania teologului Radu Preda (foarte tânărul autor al cărţii Jurnal cu Petre Ţuţea). Cu acel prilej, a fost editată şi o broşură colectivă, intitulată „Ultimul Socrate". Petre Ţuţea – încercare de portret. De altfel, anul 1992 a fost un adevărat „an Petre Ţuţea". După Bătrâneţea şi alte texte filosofice (Editura Viitorul Românesc, Bucureşti), au urmat între Dumnezeu şi neamul meu (Fundaţia Anastasia, Bucureşti – primul mare succes editorial), Mircea Eliade (Biblioteca Revistei „Familia", Oradea), Omul. Tratat de antropologie creştină. 1. Probleme sau Cartea întrebărilor (Editura Timpul, Iaşi), Reflecţii religioase asupra cunoaşterii (Editura Nemira, Bucureşti), Proiect de Tratat. Eros (Editura Pronto, Braşov – Editura Uniunii Scriitorilor, Chişinău), Philosophia perennis (Editura Icar – Editura Horia Nicolescu, Bucureşti), Jurnal cu Petre Ţuţea (Editura Humanitas, Bucureşti; ed. a II-a:

Editura Deisis, Sibiu, 2002). E de observat însă că Petre Ţuţea nu era om de condei, că a scris foarte puţin cu propria mână şi că prin editarea unor dactilograme rămase în posesia celor apropiaţi (realizate după dictare, discontinuu şi la mai multe mâini, şi numai rareori revăzute îndeaproape de el însuşi) nu i s-a făcut neapărat un serviciu, ba aş zice că mai degrabă dimpotrivă…

Tragedia istorică a „omului autonom" a constituit una dintre temele de predilecţie ale gândirii lui Petre Ţuţea. Marea lui ambiţie a

fost, de altfel, aceea de a realiza un tratat de antropologie (pe care n-a mai apucat să-l definitiveze); nu era vorba, desigur, de o lucrare de antropologie ştiinţifică (atât de la modă astăzi), ci de un discurs filosofico-teologic, axat pe problematica omului cunoscător.

Pe acest „om autonom", căruia i-a făcut o radiografie necruţătoare, a căutat el să-l „vindece", la modul socratic, de prea multă lui „deşteptăciune".

Când spun lucrul acesta, am în minte un articol al lui Nae Ionescu (dascălul mărturisit al lui Petre Ţuţea): „Marea pacoste a istoriei moderne au fost oamenii inteligenţi şi teoriile lor. Mintea omenească e de la natură pornită spre generalizare. Ea porneşte de la fapte simple, şi se ridică repede la teorie.

Din nefericire, de cele mai multe ori aceste teorii sunt false; pentru că faptul de la care s-a plecat nu e esenţial. Omul însă crede că teoria lui primează

— Şi că realitatea trebuie să i se supună. Sunt peste 300 de ani, bunăoară de când omenirea toată e victima unei «teorii»: aceea a individualismului care a provocat, provoacă şi va mai provoca încă multe dezastre şi adâncă mizerie în toate ramurile existenţei umane. [...] Inteligenţa e orgolioasă şi rigidă. Ea vrea să se instituie nu numai în stăpân absolut, dar şi în demiurg

Şi greşeşte" 1. În acest sens naeionescian, „inteligenţa" sau „deşteptăciuneat devin sinonime ale „idealismului prost". Sau, altfel spus, apanajul acelor oameni despre care se spune îndeobşte că „fac pe deştepţii".

„Omul autonom" al lui Petre Ţuţea este, prin excelenţă, omul care face pe deşteptul, ajungând, în cele din urmă, să trăiască în idolatria închipuitei sale deşteptăciuni. Vorbind în termeni creştini, o astfel de atitudine reprezintă antiteza exactă a „sărăciei cu duhul". Grecescul ptochos din sintagma evanghelică ptochos to pneumati („sărac cu duhul", după traducerile curente, ce redau prepoziţional dativul de relaţie din original înseamnă de fapt, în contextul respectiv, tocmai „smerit", „umil" (sensu.

cel mai concret al cuvântului este „încovoiat", „îngenuncheat"; de aici

„Sărac", „sărman", ca stare materială, dar şi „smerit", „umil", ca atitudine sufletească); adevărata sărăcie cu duhul (al cărei tâlc modernitatepare să-l fi pierdut), departe de a însemna prostie, ignoranţă, naivitate sau îngustime (DEX reţine numai sensul devalidat: „lipsit de inteligenţă, de spirit; prost"...), reprezintă tocmai buna smerire a minţii omeneşti înfaţe

Cuvântului lui Dumnezeu. Desăvârşirea însăşi a putut fi definită creştineşte drept „o prăpastie de smerenie" (Sfântul Isaac Sirul; ideea este însă prezentă în toată patristica răsăriteană). Numai că „omul autonom" tocma să se smerească refuză, crezând, în orgolioasa lui însingurare, că „sărăcii cu duhul" i-ar umbri „măreţia" (geniul şi/sau erudiţia). Că nu-i aşa, ne-a

1 Art. „Tot despre prejudecata inteligenţei" (31 ianuarie 1931), în voi. Roza vânturilor – 1926 – 1933, culegere îngrijită de Mircea Eliade, Editura Cultura Naţională, Bucureşti, 193".

pp. 222 – 225 (reeditare anastatică: Editura Roza Vânturilor, Bucureşti, 1990). Profesorul avea în vedere mai ales pe politicienii care pun „teoriile" mai presus de „realităţi" (fie d. – interese demagogice, fie din mimetism ideologic).

dovedit-o Petre Ţuţea însuşi – acest mare „sărac cu duhul" deopotrivă

„Erudit" şi „genial" (cel puţin în ipostaza de „geniu oral", pe care nimeni n-a cutezat să i-o conteste).

Fiind atât de opus mentalităţii moderne, apariţia lui în public – ca un mărturisitor „în amurg", cum îi plăcea să zică – i-a buimăcit pe mulţi. Când nu i-a lăsat cu gura căscată („Nu înţeleg, dar e năprasnic!"), el le-a stricat jalnica formulă de „echilibru existenţial", bazată, cel mai adesea, pe ignoranţă şi comoditate (căci ce altceva a făcut el decât rechizitoriul „maieutic" al lumii noastre?). Prin el ni s-a dat – într-o vreme a lui „homo faber dominat de homo stultus", cum repeta adesea – şansa unei „buimăceli" izbăvitoare (înrudite, într-un fel, cu acea „nelinişte metafizică" pe care un Nae Ionescu îşi propunea să o trezească în sufletele auditorilor săi).

Pornind de aici, putem încerca o circumscriere mai exactă a conceptului de „om autonom", aşa cum se desprinde el din gândirea lui

Petre Ţuţea.

O primă distincţie, mai generală, este aceea dintre „omul etern" şi „omul istoric". Cel dintâi reprezintă făptura arhetipală, creată „după chipul şi asemănarea" lui Dumnezeu. Icoană a omului originar, neatins de păcat şi de moarte, el se opune omului „căzut" în veac şi ontologic desfigurat. Sau, altfel spus, „omul etern" este omenitatea privită sub specia absolutului, în vreme ce „omul istoric" este aceeaşi omenitate în condiţia ei relativă.

O a doua distincţie îl priveşte strict pe „omul istoric". În ipostaza sa pozitivă, acesta este „omul religios", cel ce se raportează neîncetat, în suişurile ca şi în căderile sale, la transcendenţa divină şi la propria sa imagine absolută, „suspinând după mântuire", laolaltă cu Firea întreagă, cum spune Apostolul (cf. Romani 8, 19 – 22). Pentru Petre Ţuţea, omul religios se realizează suprem în omul creştin. În ciuda aparenţelor, „omul religios" al lui Petre Ţuţea nu-i totuna cu acel homo religiosus al lui Mircea Eliade, dedus „ştiinţific" din materialul magico-mitico-religios al istoriei religiilor. Petre Ţuţea se raportează la omul Revelaţiei depline, la cel ce trăieşte în Hristos şi pentru Hristos.

Mircea Eliade a înţeles de minune religiozitatea omului arhaic, dar a avut, din păcate, o proastă întâlnire cu creştinismul, aşa cum am încercat să arăt în altă parte1. Aici Petre Ţuţea este mai degrabă de părerea lui Nichifor

Crainic: religiile arhaice, precreştine, abia de pot fi numite „religii"; mai potrivit ar fi să le numim „religiozităţi în căutarea lui Dumnezeu"; căci, în vreme ce creştinul îl trăieşte aievea pe Dumnezeu, în Hristos Cel întrupat, necreştinul îl visează imperfect, aproximându-L mitologic sau filosofic, cu

1 „Mircea Eliade – «credinciosul fără Dumnezeu»?", în Puncte cardinale, an II, nr. 2/14, februarie 1992, p. 6 (text inclus şi în volumul de faţă).

puteri omeneşti (drama „religiilor naturale") 1. Dar Dumnezeul Cel Viu nu poate fi substituit nici de Zeii Fabulei, nici de Dumnezeul abstract al filosofilor! Nu-i mai puţin adevărat că orice om religios, fie el creştin sau necreştin, este principial orientat spre Divinitate, simţindu-se insuficient sieşi şi refuzându-se „devenirii oarbe", „vremii

care vremuieşte".

Ipostaza negativă a „omului istoric" este „omul autonom" de la care am pornit, cel ce raportează totul la sine însuşi, tinzând să se însingureze în ţarcul acestei lumi, dominat de trufie şi de amăgire. Împrumutând termenii lui Bossuet (la care şi Petre Ţuţea obişnuia să facă apel), putem spune că

„Omul autonom", ignorând „calea Domnului", bâjbâie ca un orb pe „calea omului". Sau, în termeni augustinieni, el întoarce spatele acelei civitas Dei şi se înfundă, cu perversă voluptate, în civitas terrena.

De fapt, creştineşte vorbind, „autonomia" aceasta este doar una iluzorie.

Căci omul, când se desprinde de Dumnezeu, nu rămâne „singur" decât în aparenţă. În realitate, el devine „jucărie" sau „unealtă" a diavolului. Răul, s-a spus, nu are bază ontologică, el nefiind altceva decât „lipsa Binelui", privatio boni (Fericitul Augustin). Prin urmare, absenţa lui Dumnezeu devine, de la sine, prezenţă a diavolului; de aceea, „cetatea pământească" a Fericitului

Augustin nu este doar civitas terrena pur şi simplu, ci este civitas terrena sive diaboli. Vulgarizând puţin, omul, dacă nu este al lui Dumnezeu, devine

„Al dracului" (şi este simptomatic că de la o vreme, în limba română, „a fi al dracului" sau „a fi dat dracului" au devenit expresii laudative!). În fond ce altceva face acest om decât să repete păcatul luciferic? Poate că dacă un

Lucian Blaga nu s-ar fi jucat mai înainte cu termenii aceştia (mai ales în

Trilogia cunoaşterii), Petre Ţuţea n-ar mai fi zis „om autonom", ci de-a dreptul „om luciferic". Căci, în ultimă instanţă, acesta este „omul autonom": un.

om bolnav de luciferism, în sensul strict teologic al cuvântului.

Acest om autonom sau luciferic poate fi privit din multe puncte de vedere

Petre Ţuţea l-a tratat cu precădere din perspectiva cunoaşterii. De altfel, înainte de toate, „omul autonom", încântat de sine însuşi, deviază sensul existenţei, dinspre mântuire, fie spre cunoaştere

(„gnosticismul" prost), fie spre creaţie (falsa „demiurgie"). El înlocuieşte viziunea religioasă a lumii ci:

O viziune culturală: ar vrea să regândească şi să recreeze lumea lui Dumnezeu cu puterile minţii şi mâinilor omeneşti! Toată existenţa lui devine astfel căutare şi făptuire deşartă, căci caută unde nu este de găsit şi făptuieşte

1 A se vedea, de pildă, eseul „Rasă şi religiune", în voi. Puncte cardinale în haos (Edituri

Cugetarea, Bucureşti, f. a. [1936], mai ales pp. 178 – 179. Întreaga problematică este de:

voltată ulterior în Nostalgia paradisului (Editura Cugetarea, Bucureşti, 1940; reedita. –:

Editura Moldova, Iaşi, 1994).

ce nu poate să dureze. Îşi poate umple lumea până la refuz, dar nu o poate transcende. Se mişcă năuc în cercul vicios al lui „aici" şi „acum", în imanenţa

Naturii şi a Istoriei, înşelând şi înşelându-se deopotrivă.

Este vorba, până la urmă, de o proastă întâlnire cu Realul, pe care îl confundă cu aparenţele (phainomena) acestei lumi sau cu fantasmele minţii sale.

De „Realul unic", care este Dumnezeu, el nu ştie, nu poate sau nu vrea să se apropie. De aceea, cunoaşterea eşuează fie în materialismul pozitivist, fie în idealismul raţionalist, fie – după oboseala prea multor „ratări" – într-un scepticism dezabuzat. „Omul autonom" începe prin a se crede „măsură a tuturor lucrurilor" şi sfârşeşte prin „a certa" realitatea că nu se potriveşte cu ideile lui, precum Hegel, sau prin a se întreba, asemenea lui Pilat: Quid est

Veritas? (Ce mai poate fi Adevărul... printre atâtea „adevăruri"?!).

Istoriceşte vorbind, „omul autonom" s-a născut în Grecia filosofilor, a murit în Evul Mediu creştin şi a reînviat odată cu Renaşterea păgânizantă; a-l aştepta „să moară" din nou, de „moartea bună" a propriei lui suficienţe

— Acesta este, poate, sensul ultim al supralicitatei formule a lui Malraux („Secolul XXI va fi unul religios sau nu va fi deloc").

Petre Ţuţea făcea undeva un fel de tipologie a omului cunoscător. Raportaţi la cunoaştere, oamenii ar fi de cinci tipuri: Misticul („contemplativul".

care se deschide, „iluminat", cu credinţă şi cu smerenie, adevărului etern al Revelaţiei), Căutătorul (rătăcitorul om istoric care „se întreabă, întreabă şi caută", cu bietele lui puteri omeneşti, rămânând mereu pradă neliniştii şi neîmplinirii), Scepticul (care nu este, până la urmă, decât căutătorul învins de neputinţă), Indiferentul (care este un imbecil prin opţiune) şi Imbecilul (care s-a născut ca atare, reprezentând, din perspectiva omenească, doar

„Un deşeu bioistoric"). Ultimele două tipuri (imbecilul „făcut" şi imbecilul

„Născut") neparticipând propriu-zis la „aventura" cunoaşterii, iar cel de-al treilea fiind doar varianta dezabuzată a celui de-al doilea, vor rămâne în atenţia noastră doar Misticul şi Căutătorul. „Omul autonom" se acoperă, gnoseologic, cu tipul Căutătorului. Incapabil de credinţă, dar dinamizat de orgoliu, el caută „certitudini" şi „consistenţe" acolo unde acestea nu sunt de găsit: în natură, în istorie sau în sinele său autonom. Dacă Misticul trăieşte esenţial, Căutătorul se înfundă în fenomenalitate, în acea „deşertăciune a deşertăciunilor" pe care o deplângea Ecclesiastul.

Căutător este Filosoful (care jertfeşte raţiunii sale autonome şi „se

Întreabă" necontenit). Căutător este Ştiinţificul („omul de ştiinţă", care jertfeşte prejudecăţii experimentalismului empiric şi „întreabă" naiv lumea, universul). Dar cum „omul de ştiinţă", istoric şi structural, nu este decât un derivat târziu al filosofului (un filosof „căzut" în empirie), Filosoful rămâne ipostaza majoră a Căutătorului. El este omul întrebător prin excelenţă, „un om care transformă în viciu nevoia întrebării". El dizolvă raţional misterele şi rămâne suspendat de propriile lui întrebări, în limitele fatale ale acestei lumi şi ale ficţiunilor minţii sale (mintea care te mintel): căci ori nu le poate răspunde, ori le dă o mulţime de răspunsuri ipotetice, ce adesea se bat cap în cap, astfel că nu face decât să penduleze între ignoranţa pură şi ignoranţa

„Savantă" (docta ignorantia în sensul ei pervertit). „Refuzând

Absolutul ca instanţă supremă – scrie Petre Ţuţea – şi absolutizând ilegitim dimensiunea imanentă a cunoaşterii, spiritul filosofic cade în infinitul rătăcirii raţionale.

Căutătorul «alege şi, alegând, rătăceşte». Asta l-a făcut probabil pe Tertulliar.

să vorbească despre filosofi ca despre nişte «patriarhi ai ereticilor»”1.

De aceea, lui Petre Ţuţea nu-i plăcea să i se spună „filosof”, ci prefera să se numească pe sine „gânditor creştin”. Strădania lui a fost tocmai aceea de a-l trezi pe „omul autonom” din beţia sa filosofantă, arătântu-i calea spre

Absolutul divin (singurul Real autentic), spre Revelaţia divină ca garanţie veşnică a Adevărului. Căci, în afara Revelaţiei, omul nu va trece niciodată, cu toate demersurile lui autonome, dincolo de întrebarea lui Pilat: „Ce este adevărul?”…

Asta nu înseamnă însă că Petre Ţuţea – cum s-au pripit să concluzioneze unii – nu dădea nicio şansă şi niciun rost filosofiei. Filosofia poate rămâne utilă în măsura în care admite să se pună, cu mijloacele ei, în slujba lui

Dumnezeu. Dar nu în slujba Dumnezeului abstract al metafizicienilor sau a acelui metaforic „Dumnezeu al culturii” pe care-l invoca un Constantin

Noica, ci în slujba Dumnezeului Celui Viu, a lui Iisus Hristos – Logos-ul întrupat.

Filosofia ar avea trei soluţii: a) să piară pe limba ei; b) să se consoleze a.

slujnică a „ştiinţelor exacte” sau c) să redevină ancilla theologia e. Această din urmă ar fi calea pe care s-ar putea „înălţa smerindu-se”, aşa cum i s-a şi întâmplat de câteva ori în istorie: cu Apostolul Pavel, cu Origen, cu Augustin, cu Dionisie PseudoAreopagitul, cu Ioan Damaschinul, cu Toma de Aquino cu Grigorie Palama, cu Nicolaus Cusanus, cu Pascal, cu Kierkegaard, cu

1 Petre Ţuţea, „Despre filosofi şi filosofie”, în Puncte cardinale, an II, nr. 5/17, mai 1991

p. 11 (text inedit, reluat şi în nr. 11/59, noiembrie 1995, p. 8,

într-un grupaj dedicat reiaţi:

dintre religie şi filosofie). Textul respectiv se încheie cu aceste cuvinte: „Oricine, spur;

Bossuet, e liber să aleagă între «calea omului» şi «calea Domnului». Şi tot el: «Raţiune, omului să tacă atunci când intră pe calea Domnului». Nu este vorba să tacă în sensul de i se anula, ci în sensul de a se smeri. Pe cealaltă cale, pe «calea omului», raţiunea sfidează

Logosul prin logoree; se semeţeşte şi piere pe limba ei. Filosofia? Nu mi se pare altceva decât o rafinată trăire în promiscuitate cu moartea şi cu neantul…". Această adevărată mărturisire de credinţă capătă cu atât mai multă greutate cu cât datează din ultimii ani de viaţă ai lui Petre Ţuţea.

— J – CARTEA MĂRTURISITORILOR

Maritain, cu Guénon, cu Berdiaev sau cu Nae Ionescu. Şi, fără îndoială, cu

Petre Ţuţea însuşi.

Vorbind în termenii filosofiei culturii – şi cred că în manuscrisele lui

Petre Ţuţea se află in nuce o întreagă filosofie creştină a culturii – s-ar zice că noi trăim astăzi nu doar eşecul unui tip antropologic („omul autonom"), dar şi al tipului de cultură ce s-a creat „după chipul şi asemănarea" lui.

Poate că se va găsi într-o zi cine să ducă până la capăt, într-o formă mai puţin aforistică, răzleţele gânduri geniale ale lui Petre Ţuţea. Sau, altfel spus, poate că Petre Ţuţea, acest „ultim Socrate", îşi va găsi un Platon al său, care să se împlinească împlinindu-l. Există, în fond, un circuit de idei geniale în cultura românească, pe linia Eminescu – Nae Ionescu – Petre Ţuţea, ce-şi aşteaptă captarea finală într-o operă de superioară sinteză. Îţi vine să te întrebi, în ultimă instanţă, dacă nu cumva cele mai strălucite mesaje spirituale ce au ajuns până la noi nu sunt caracterizate tocmai de faptul că la origine nu au fost scrise de purtătorii lor, ci doar „propovăduite", ajungând să fie consemnate abia în urmă, graţie „ucenicilor" (exemplele cele mai notorii: relaţia Socrate-Platon, în sfera filosofiei; relaţia

Hristos-apostoli, în sfera religiei)!

Întorcându-ne la acea filosofie creştină a culturii despre care tocmai pomeneam, am putea spune, continuând gândirea lui Petre Ţuţea (care, la rândul ei, valorifică „sugestii" naeionesciene), că se constată, în istoria spirituală a omenirii, două mari tipuri alternative de cultură, corespunzând celor două viziuni fundamentale despre lume: pe de o parte, cultura ancillară (slujitoare), întemeiată pe viziunea teocentrică; pe de altă parte, cultura autonomă („luciferică"), întemeiată pe viziunea antropocentrică. Pe de o parte, o cultură de verticalitate sacră (cultura omului care-şi venerează

Zeii/Zeul), pe de alta, o cultură de orizontalitate profană (cultura omului care se venerează pe sine însuşi). Cultura ancillară a caracterizat, istoriceşte vorbind, Antichitatea timpurie şi Evul Mediu, în vreme ce cultura autonomă a caracterizat Antichitatea clasică („primul antropocentrism") şi Modernitatea („al doilea antropocentrism", inaugurat de Renaşterea occidentală şi împotmolit de-acum în mlaştinile „post-modernităţii").

Astăzi, când cultura autonomă pare a-şi trăi falimentul, stăm poate în pragul unei noi epoci de cultură ancillară. Inepţiilor dizolvante ale new ageismului (care nu-i, în ciuda pretenţiilor sale profeticnovatoare, decât ultima consecinţă a mizeriei spirituale a omului post-medieval) dreapta gândire creştină le poate opune Tradiţia revigorată a unei smerite şi mântuitoare „ancillarităţi". Căci – dacă luăm în serios creştinismul, asemenea lui

Petre Ţuţea – omul nu se poate salva fără Dumnezeu; şi cu atât mai puţin împotriva lui Dumnezeu.

278 RĂZVAN CODRESCU

PETRE TUTEA: O CONSEMNARE

w w

Scurtul text despre Petre Ţuţea regăsit deunăzi de prietenul Lucian D.

Popescu printre hârtiile sale mai vechi este poate incomod în multe privinţe, înainte de a face câteva observaţii pe marginea lui, îmi îngădui să-l reproduc aici în întregime, ca document târziu al unei aventuri biografice şi spirituale care s-a încrucişat de la sine cu

fenomenul legionar şi care a generat o legendă încă neistovită în orizontul paideic ai dreptei româneşti1:

Criza slăbiciunii trupeşti a lui Petre Ţuţea a debutat la sfârşitul toamnei lui 1991, însoţită de o acută criză de singurătate. Mari dureri de cap, senzaţia sufocării şi o cumplită frică de a rămâne singur îl încercau din greu pe „nea

Petrache". „Îmi crapă capul de durere şi nu mai pot gândi. Sunt un deşeu biosocial!", decreta sacadat.

La mai multe zile după debutul acestei simptomatologii, zile în care, de bine de rău, s-a găsit câte cineva care să-i vegheze singurătatea şi nesomnul s-a reuşit încheierea formalităţilor necesare internării. De mult timp, deplasările în spaţiu deveniseră un chin pentru el, aşa că nu mai ieşise din casă de câţiva ani. În dimineaţa în care a fost dus la spital, Marcel Petrişor, fost coleg de temniţă şi omul care l-a îngrijit amar de vreme, a observat: „Vezi nea Petrache, degeaba te-ai înscris la liberali, că tot pe braţe de legionari ajungi când dai de greu!". Privind de-a dreapta şi de-a stânga sa, Petre Tuţec l-a aprobat. Domnul Biloiu şi părintele Voicescu păreau să îşi onoreze fosta apartenenţă politică aşa cum o făcuseră întotdeauna: creştineşte. E drept că acum dispăruse cu totul primejdia teribilei acuzaţii de… „ajutor legionar".

Dar, chiar şi aşa, acum, la nevoie, nu se înghesuiau deloc cei care în ani:

'70—80 îi sorbiseră cuvintele la Casa Scriitorilor sau la Athénée Palace, nic:

cei care până deunăzi îl filmau, îl intervievau sau, cu cine ştie ce interese

„De imagine", îl curtau.

Găsesc că e de amintit aici că puţini au fost înainte de „Revoluţie" cei care s-au încumetat să-l viziteze pe Socratele Bucureştilor, mai puţini cei care l-au frecventat şi număraţi pe degetele unei mâini cei care l-au sprijinit. În ani:

1 Trei etichete de largă circulaţie au încercat să circumscrie această statură legendari

„Socrate al românilor", „ţăranul imperial", „românul absolut".

J

80 mulţi uitaseră că Petre Ţuţea mai trăieşte. Filosofii, literaţii, oamenii de cultură, cunoscuţii erau, poate, speriaţi de Securitate, sau poate nu voiau să se expună. În 1982 avusese loc defecţiunea transcendental-meditativă, iar „o mare parte" a inteligheţilor deveniseră mult mai conştienţi de posibilele consecinţe ale faptelor lor.

În toamna lui '91, Petre Tuţea a căpătat învoire de internare la Filantropia... Acolo i s-a cercetat starea trupească şi rezultatul analizelor a fost bun.

Însă el a continuat să fie chinuit de cefalee şi de groaza de singurătate. Şi trebuia ca în permanenţă să stea câte cineva lângă el. Într-o seară am stat şi eu acolo şi, voind să-i fac plăcere, m-am pus la dispoziţia sa, propunându-i să-mi dicteze. De vreo cinci-şase ani scrisul îi devenise ilizibil din pricina trenurului mâinii. Doar Marcel Petrişor s-a mai încumetat până la un moment dat să i-l descifreze, după care tot el a acceptat cu bunăvoinţă slujba de „scrib al lui nea Petrache".

Ca în vremurile bune, Petre Ţuţea a început să dicteze abrupt, poruncitor, abia dându-mi răgazul să deschid cartea pe care o aveam cu mine (Roza vânturilor a lui Nae Ionescu), din care îi citisem mai înainte şi pe ale cărei ultime pagini am început să notez:

„Mişcarea Legionară a fost o mişcare de tineret care a vrut să construiască un stat românesc pornind de la imaginea ideală a poporului român.

Concentrarea de forţe imense în spaţii limitate anulează ideea de mare ut ere. Adică, dacă la un popor mijlociu există mijloace apocaliptice de distrugere ca expresie a geniului lui ştiinţific şi tehnic, şefii acestui stat au pretenţie la egalitate de epolet cu şefii marilor puteri. Concentrarea de energii imense în spaţii mici a transformat ştiinţa şi tehnica în forţe suverane şi egalitare ale popoarelor care au suflu de stăpân.

Popoarele se definesc prin înălţimea lor, nu prin înălţimea idealului, pentru că idealul e o proiecţie presupus ultimă a omului. Ceea ce defineşte poziţia adevărată a omului în Univers nu e numai idealul lui, care nu se poate detaşa de subiectivitate, ci încercarea, prin

rugăciune, de a coborî în om Absolutul.

În conştiinţa extremei drepte, s-au mişcat contradictoriu limitele spaţiale şi demografice ale României cu strălucirea imaginii unui Român Absolut.

Dreapta, din punct de vedere economic, a fost liberală, iar politic, conservatoare. Astfel, forţele liberale şi conservatoare s-au întâlnit organic în spaţiul dreptei româneşti.

Statul naţional ideal presupune ca ştiinţa şi tehnicile existenţei să fie subordonate modului specific de a fi român".

Sfârşind fraza, Petre Ţuţea a spus că nu mai poate dicta şi s-a cufundat într-un somn agitat. S-a trezit după zece minute cu mari dureri de cap şi n-a mai putut continua.

Pentru cine ar putea fi mirat de aceste cuvinte alte lui Petre Ţuţea, trebuie amintit că în reeducarea din Aiud, în preajma Crăciunului 1963, crezând că este reeducat, directorul închisorii l-a pus pe deţinutul Petre Ţuţea să vorbească despre legionarism. Ţuţea a acceptat şi a vorbit în termeni elogioşi zicând, între altele, că legionarul este „un cavaler fără reproş, rătăcind prin jungla vremii sale". Şi, ciudat sau nu, deşi auzea, colonelul Crăciun nu l-a întrerupt…

Simion Ghinea, un prieten al lui Petre Ţuţea, îşi amintea ceea ce i se părea a fi fost „cel mai frumos compliment pe care Petre Ţuţea l-a făcut Mişcării Legionare":

„Eram la Ocnele Mari, în 1953. Principiile reeducării începuseră să fie aplicate şi acolo. Un nou Piteşti părea să-şi împlinească blestemul cu carnea şi sufletul nostru. Nea Petrică ajunsese în anticamera Iadului. Ne duseseră în celula vecină celei în care Diavolul îşi făcea mendrele. Amestecate, urletele torţionarilor şi ale victimelor adevereau ceea ce nu se putea da crezării

Brusc, mi-a spus: «Sunt nemuritor!». Alarmat pentru o clipă, gândind că a luat-o razna, m-am grăbit să-l întreb: «De ce crezi asta?». Iar răspunsul a venit prompt: «Fiindcă Mişcarea e nemuritoare»…"

E foarte greu să îl judeci pe Petre Ţuţea de atunci, aşa cum e foarte greu să îl judeci pe părintele Iustin Pârvu de acum1. Fapt este că, dincolo de toate abuzurile sau neîmplinirile ei (pe care perspectiva

critică a istoriei nu le poate trece cu vederea), aventura legionară a marcat adânc o generaţie inclusiv în vârfurile ei culturale sau duhovniceşti. Fenomenul e de cercetat nu atât pentru eventuala lui reînviere (nicio experienţă istorică nu ms.; poate fi reiterată ca atare, în afara contextului care a generat-o), ci pentix a se putea înţelege cât de cât ce forţă de fascinaţie a putut face oameni de asemenea calibru să-şi asume şi să mărturisească până la moarte – ieri et riscul pierderii libertăţii, iar astăzi cu cel al deficitului de imagine publică – un ideal mobilizator atât de controversat de-a lungul vremii.

E uşor să eviţi discuţia sau să răspunzi în şabloane curente de gândire (mai ales într-o vreme în care paradigma naţionalistă este aproape sistematic diabolizată). Mult mai dificil este să admiţi provocarea realităţii şi să încerci să-ţi explici fenomenul, cu tot respectul cuvenit unor oameni care sunt departe de a se fi redus la el, ci au multe alte însuşiri (spirituale, morale culturale, civice, profesionale) care-i definesc şi îi recomandă. Apropii

1 Mă refer la scandalul mediatic declanşat maian în jurul său şi al Mănăstirii Petru-YocJ

de postarea pe internet a unei înregistrări video în care un grup de măicuţe îi cânu duhovnicului nonagenar, în cadru aniversar, „Sfântă tinereţe legionară".

Într-o măsură sau alta de legionarism, nici Petre Ţuţea nu e mai puţin genial, nici părintele Iustin nu e mai puţin înduhovnicit. Adevărat fiind însă şi faptul că nici geniul unuia, nici sfinţenia altuia nu pot anula anumite excese istorice, de care nu ei personal sunt sau pot fi făcuţi responsabili. Trecerea omului prin veac, cu bunele şi cu nebunele lui, e ceva complex şi irepetabil, care sfidează judecăţile simpliste.

În cazul lui Petre Ţuţea, lucrurile se complică şi printr-o seamă de necunoscute şi de paradoxuri: pornit, ideologiceşte, dinspre stânga (ţărănismul socializant1 şi comunismul romantic2), a virat spre dreapta (până la legionarismul cel mai extremist) 3, dar de murit a murit ca membru al partidului... liberal4. Curios este că, atunci când, după „rebeliunea" din ianuarie

1941, Antonescu a rupt-o violent cu legionarii (ucigându-i, dându-i afară din funcţiile publice, vârându-i în lagăre şi închisori sau

trimiţându-i pe front în mia întâi), Petre Ţuţea – căruia i s-a atribuit sau şi-a atribuit el însuşi legionarismul cu atâta obstinaţie – a rămas mersi bine în postul său de funcţionar ministerial, fără nicio neplăcere majoră. Ba mai mult: îl regăsim în post

Debutul lui publicistic – 5 februarie 1928 – a fost, cu articolul „Aspecte politice", în

Zhemarea tinerimii române (organ săptămânal al P.N.Ţ.), unde a mai publicat şi alte texte.

Deşi s-a despărţit de timpuriu de ţărănism, i-a purtat toată viaţa o consideraţie deosebită lui Maniu.

În 1933 – 34, împreună cu Petre Pandrea, a scos la Bucureşti săptămânalul marxist-leni

— Ist Stânga, în care a folosit mai ales pseudonimul Petre Boteanu. „Mult am mai mâncat rahat!", se căina la bătrâneţe, amintindu-şi de stângismul primei tinereţi (îmbrăţişat „din generozitate"). Repeta adesea, desigur pro domo sua: „Dacă până la 30 de ani nu eşti de stânga, înseamnă că n-ai inimă; dacă însă după 30 de ani nu eşti de dreapta, înseamnă că n-ai minte, că eşti cretin".

Între 1938 şi 1940 a colaborat la Cuvântul lui Nae Ionescu (ţinea rubrica economică, intitulată cam caragialeşte: „Ieftenirea vieţii"), exaltând linia legionară, dar semnând rrudent cu iniţiale. Bătrân, dezavua extremismele: „Extrema dreaptă, ca şi cea stângă, e falimentară..." (cf. 321 de vorbe memorabile ale lui Petre Ţuţea, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 48).

Adeziunea i-a smuls-o Dan A. Lăzărescu, deplasat anume la garsoniera din coasta

Cişmigiului. Ca profesionist ai dreptului administrativ, nu putea să nu fie receptiv la performanţele politico-economice ale liberalismului clasic. În întreprinzător vedea, cu

W. Sombart, eroul civilizator al modernităţii. Dispreţuia în alte privinţe Statele Unite, iar le dădea ca exemplu de performanţă economică: „După dumneavoastră, care ar fi cea mai puternică cetate economică în ziua de azi? Vă spun eu: liberala Americă! Din punctul acesta de vedere, europenii sunt, pardon de cuvânt, nişte băşinoşi" (cf. Între Dumnezeu şi neamul meu, Fundaţia Anastasia – Editura Arta

Grafică, Bucureşti, 1992, p. 295 şi urm.).

A se vedea şi Varujan Vosganian, „Viziunea economică lui Petre Ţuţea", în voi. colectiv

În căutarea rostului pierdut. 20 de călăuze în cultura naţională, Editura Timpul, Iaşi, 2007, pp. 25 – 33.

şi după căderea lui Antonescu, pe toată întinderea regimului „capitulard" (antilegionar şi antiantonescian deopotrivă), abia Gh. Gheorghiu-Dej (în

1948!) eliminându-l din aparatul ministerial (şi ulterior vârându-l în închisoare1). Sunt aspecte stranii şi obscure (şi nu sunt singurele), atât în biografa ilustrului personaj, cât şi în mersul istoric al vieţii noastre publice.

Să zicem că cele relatate mai sus de un martor născut în 1967 (azi judecător şi teolog) pot fi puse, în parte, pe seama neliniştilor confuze ale senectuţii lui Ţuţea. Dar cine l-a cunoscut mai dinainte ştie bine că nu sunt lucruri pe care „nea Petrache" să nu le mai fi spus, în felurite contexte, în ultimei decenii de viaţă. A fost la el o pendulare, deloc lesne analizabilă, între conservatorism şi liberalism, între legionarismul ditirambic şi legionarismul dezabuzat, între exaltarea principială a românismului şi critica stării lui ce fapt. Impresia finală – şi îndărătnic de vie – este aceea a unui om prea mare pentru o lume atât de mică, incapabilă să răspundă viziunilor şi idealurilor sale (şi ale unei întregi generaţii ispitite de măreţia utopică a unui alt „destin românesc"). Cineva a încercat explicaţia că Petre Ţuţea „era prea deştept ca să se înregimenzeze cu adevărat sub un singur steag", dar cel puţin la fel de deştepţi au fost şi un Mircea Eliade sau un Constantin Noica, de pildă, care totuşi s-au înregimentat, şi încă foarte vizibil, aşa că explicaţia mi se pare insuficientă. Din câte ştiu, nu există documente materiale care să probeze apartenenţa efectivă a lui Petre Ţuţea la Legiune, certă rezultând numai simpatia lui faţă de legionarism (şi mai ales faţă de figura lui Codreanu1

confirmată, oarecum testamentar, şi în consemnarea reprodusă aici.

Cazul Petre Ţuţea rămâne, iată, unul deschis. Aşa cum deschisă rămâne şi năzuinţa unei „schimbări la faţă a României", pornind, vorba

lui, pe o cale sau alta, „de la imaginea ideală a poporului român", în măsura în care acesta va reuşi, cu călăuzitori pricepuţi şi responsabili (pe care nu-i are astăzi), să5; învingă, în imediatul istoriei, „ilfovita" 3…

1 Petre Ţuţea a făcut în total 13 ani de închisoare politică. Pentru amănunte biografi cf. mai ales Radu Sorescu, Petre Ţuţea. Viaţa şi opera, Editura Scripta, Bucureşti, 1

reed.: Editura Alma, Craiova, 2003, şi Gabriel Gheorghe, Petre Ţuţea între legendă adevăr, Editura Fundaţiei „Gândirea", Bucureşti, 2001.

2 Cf. de pildă, între Dumnezeu şi neamul meu, ed. cit., p. 286.

3 „Ilfovita? Ce-i aia, d-le Ţuţea?". „Păi… ilfovita e o boală dâmboviţeană care se recuno după trei simptome: cretinism, criminalitate şi voie bună".

LA 20 DE ANI DE LA MOARTEA

LUI PETRE TUTEA

A sperat ca Emil Cioran (pe care-l ţinea de prieten apropiat, chiar dacă-l ştia certat cu Sfântul Apostol Pavel) să-l ajute să devină proprietar al garsonierei de lângă Cişmigiu în care şi-a petrecut ultimele decenii de viaţă, dar până la urmă i-a fost dat să moară „chiriaş la stat". Moşia lui spirituală a fost însă mai presus de vremuri, iar pe ea a fost şi rămâne de-a pururi stăpân…

Pe Petre Ţuţea (6 octombrie 19023 decembrie 1991), acest „Socrate al românilor", cum i-au spus unii, sau acest „ţăran imperial", cum i-au spus alţii, lumea românească postcomunistă îl mai păstrează în memorie ca pe legenda vie a anilor 1990 – 91. Poate că el şi părintele Stăniloae – amândoi trecuţi prin temniţe, în calea lor spre Rai – au fost, aici acasă, ultimii mari interbelici în viaţă. Dar marele teolog era în primul rând om de condei, nespectaculos în agora, pe când Petre Ţuţea a fost prin excelenţă un geniu al oralităţii, un om-spectacol, care-i fascina chiar şi pe cei care nu înţelegeau mai nimic din ce spunea („Nu pricep, dar e grozav!" – ar fi exclamat, în închisoare, un ţăran care se înghesuia să-i asculte peroraţiile).

Lui nea Petrache nu-i plăcea să i se spună filosof: el, care-l citise pe Kant din scoarţă-n scoarţă, îi socotea pe filosofi, ca şi bătrânul Tertullian, nişte

„Patriarhi ai ereticilor” 1. Ei dizolvaseră cândva Olimpul, iar acum stau să dizolve şi Taborul: se substituie constant, cu orgoliul lor „autonom”, zeilor/

Zeului, relativizează adevărurile de credinţă, prefac în viciu nevoia întrebării. Paradigmei Căutătorului (filosoful, ca şi omul de ştiinţă – care, zicea el, nu-i decât „filosoful căzut în empirie”) îi opunea cu ostentaţie paradigma

Misticului (omul religios, întruchipat suprem în omul creştin – cruciatul

Adevărului revelat).

Creştinismul, „nebunia Crucii”, sfidează biata noastră raţiune autonomă, logica noastră formală, pragmatismul nostru empiric. Dar ce e, până la urmă, creştinismul, domnule Ţuţea? Păi uite, îţi răspund cu Chesterton: să crezi recunoaşte

„Bine, Dinule”, îi spunea el lui Noica, „facem Academie platonică la Văcăreşti, dar cu o condiţie: să punem panduri la poartă!” (Noica nu numai că era filosof şi grecofil, dar avea şi sânge grecesc).

ceea ce nu este de crezut, să nădăjduieşti ceea ce nu este de nădăjduit, şi iubeşti ceea ce nu este de iubit! „Rezolvarea dumnezeiască a problemei lu’:

Iov”, zicea Nae Ionescu, dascălul mărturisit al lui Petre Ţuţea.

Vindecat repede de stângismele primei tinereţi1, Petre Ţuţea şi-a asumat crucea şi a trecut cu ea prin toate bolgiile veacului. Crucii şi Neamului le era recunoscător că îi făcuseră onoarea să sufere pentru ele în temniţele comuniste2. Între Dumnezeu şi Neamul meu?

Dar neamul acesta îl binemerită, oare, pe cât l-a fost el iubit? E posteritatea lui Petre Ţuţea vie, cuviincioasă, creatoare? Când să-l îngroape în cimitirul satului natal4, la Boteni, în decembrie 1991, au constatat că sicriul era mai mic decât trupul neînsufleţit, iar groapa era mai mică decât sicriul! Când să fie sărbătorit la centenarul naşterii, în octombrie 2002, tot la Boteni, i s-a dezvelit solemn numai soclul, pentru că bustul nu era gata5! Acum, la 20 de ani de la trecerea lui la Domnul, ce s-o mai fi întâmplat pe acolo, pe la Botenică pe aici, pe la Bucureşti, nu prea s-a întâmplat mare lucru…

1 Când trecuse chiar printr-o fază marxistă, cot la cot cu Petre

Pandrea (cel rămas până a capăt, chiar şi în timpul experienţei penitenciare, „tovarăşul de drum" al comuniştilor

Mai târziu se acoperea cu celebra formulă: „Cine nu-i comunist până la 30 de ani, ăla n»

are inimă; cine-i comunist după 30 de ani, ăla nu are minte".

2 Unde a stat întâi între 1948 şi 1953, apoi între 1956 şi 1964 (mai ales la Aiud).

3 Este şi titlul celei mai populare cărţi apărute sub semnătura lui Petre Ţuţea după decembrie '89 (culegere eteroclită de interviuri şi eseuri, îngrijită de Gabriel Klimowicz şi prefaţată de Marian Munteanu, co-editată de Fundaţia Anastasia şi Editura Arta Grafici

Bucureşti, 1992).

4 Nu i-a fost dat să se îngroape la Blaj, cum pretinsese la un moment dat că şi-ar fi dorit

„Ca să pun de acord rasa cu religia".

5 Iar când a fost în sfârşit gata, mai toată lumea a căzut de acord că mai bine n-ar fi fe a gata niciodată!

ALEXANDRU GHYKA (1903 – 1982)

W

O LEGENDĂ A ÎNCHISORILOR

„Comunismul e o utopie! E cel mai greu blestem ce a căzut pe neamul românesc!

Viitorul o va dovedi. Pe noi o să ne terminaţi, dar veţi fi blestemaţi, din neam în neam, de copiii şi de nepoţii voştri, cărora le-aţi închis ochii de dragul unei idei sortite eşecului!

Noi, cei de aici, vă iertăm, dar istoria nu iartă!". (Alexandru Ghyka)

În cerdacul casei sale de la Ocişor, într-o vară de pe la începutul anior '80, când ne-a arătat1 pentru prima oară şi manuscrisul memoriilor din

Închisoare, profesorul şi scriitorul Marcel Petrişor ne-a vorbit fermecător

— Şi încerc mai jos să aproximez din memorie – despre prinţul Alexandru

Ghyka, „o legendă vie" 2 a închisorilor politice din România…

Numărându-se printre fruntaşii legionari, prinţul Alecu Ghyka, pentru că făcuse Dreptul şi profesase mulţi ani în magistratură, fusese numit în ’40 şeful siguranţei şi al Poliţiei în statul naţional-legionar. Dar a venit aşa-zisa „rebeliune” (care a fost, de fapt, manevra lui Antonescu de a scăpa de legionari), când a fost arestat, judecat sumar şi condamnat la ani grei de închisoare. A stat închis din ’41: de la Antonescu l-au preluat „capitularzii”, iar de la ei l-au reluat comuniştii… 23 de ani!… La eliberarea de la Aiud, în ’64, cu ultimul

JL r, era acolo şi nea Petrache Ţuţea, care se dă la o parte şi-i zice prinţului:

r fi dori:

— Ar fi for

Eram acolo eu, Anca (viitoarea mea soţie) şi „Bobiţă” (Lucian D. Popescu, care nici nu seu dacă împlinise 14 ani).

Pe atunci prinţul chiar mai era în viaţă.

„Luaţi-o dumneavoastră înainte, că aveţi 23 de ani de închisoare; dacă ies eu întâi, zic ăştia că sunt omul guvernului!”. Nea Petrache avea mare consideraţie pentru Alecu Ghyka: „Păi ăsta are vreo zece voievozi la coada lui!”…A

Prinţul era înalt, slab, drept, ca un Don Quijote. Avea părul cărunt şi ochii albaştri. Se purta bine cu toţi şi îi plăcea să stea de vorbă, dar mai mult să asculte decât să vorbească. Era foarte credincios şi se ruga mult, a zice că practica rugăciunea inimii…1 Nu avea niciun fel de aere sau mofturi princiare. În atâţia ani, în care foamea era cel mai mare chin, niciodată din pâinea tăiată bucăţi n-a luat bucata cea mai mare. Bucăţile nu erau tăiau egal şi atunci era între deţinuţi o regulă: prin rotaţie, fiecare, când îi venea rândul, lua bucata cea mai mare. Prinţul, şi când îi venea rândul, lua bucata cea mai mică…

De la el comuniştii n-au putut să scoată niciodată nimic. A reuşit, după

23 de ani de închisoare, şi ţinut mai mult la izolare, în condiţiile cele mai cumplite, să iasă afară cu fruntea sus, fără să fi făcut nici cel mai mic compromis! Sans peur et sans reproche/

Când a căzut în dizgraţie Lucreţiu Pătrăşcanu, securiştii au vrut

să-l faci pe prinţ, oferindu-i în schimb chiar libertatea, să declare că Pătrăşcanu fusese informatorul vechii Siguranţe… Ştiau ei că prinţul fusese prieten cu Petre Pa!

drea2, stângistul, „tovarăşul de drum" al comuniştilor, cumnat cu Pătrăşcanu, şi că o dată, la rugămintea lui Pandrea, prinţul, suflet bun şi generos, intervenise ca să-l scape pe „Coca" (aşa-i ziceau lui Pătrăşcanu rudele şi amicii) din nu ştiu ce dandana… Prinţul i-a ascultat atent şi la urmă le-a zis: „N-aveţi decât să vă mâncaţi între voi până când veţi rămâne atâţia câţi am botezat eu

Dar vă rog să faceţi asta fără aportul meu!"

La un moment dat, de la Aiud, unde s-a consumat ultima fază a „reed căni", colonelul Crăciun, directorul închisorii, l-a dus cu elicopterul să vadă noile „realizaţii" ale socialismului triumfător la sate şi oraşe: blocuri, uzine

1 în cartea lui Crez şi adevăr (2009), Nicu Popescu Vorkuta, poate deţinutul cel mai apropiat de prinţul Ghyka („naşul" care-l „botezase" Vorkuta), dă faptul ca sigur, mărtir de prinţul însuşi, despre care ne mai spune că povestea adeseori şi de „miracolul de la

Vladimireşti", în care vedea un semn de graţie divină faţă de poporul român. De notat că într-un document al Securităţii din 1965 (sursa: „Danielescu Ion"), la întrebarea: „Ce crezi în biserică şi în cele ce se predică de preoţi?", e consemnat că prinţul a răspuns: „Cred în sfinţenie, deoarece credinţa a făcut minuni, căci de nu credeam în dumnezeire poate nici nu mai existam astăzi, prin câte am trecut".

2 în cărţile sale Reeducarea de la Aiud (Ed. Vremea, Bucureşti, 2000) şi Garda de fier

Jurnal de filosofie politică. Memorii penitenciare (aceeaşi editură, 2001), redactate e în închisoare, la porunca Securităţii, şi altminteri pline de minciuni şi de venin, de prinţul Ghyka sinistrul Petre Pandrea scrie totuşi, dacă nu elogios, în orice caz admira ai mic comnc., aşteptându-se, desigur, ca efectul să fie copleşitor şi prinţul să zică, eventual: „Ei da! Jos pălăria! Aţi schimbat faţa ţării, nu mă mai opun". Prinţul s-a uitat tăcut la câte i s-au arătat, fără nicio expresie pe faţă. La întoarcere, Crăciun îl întreabă, aproape jubilând: „Ei, prinţe, ce zici?". La care prinţul, uruncându-şi ochii pe fereastra biroului: „Ce

frumoase sunt acele sălcii plângătoare pe malul Aiudelului, domnule colonel!". Crăciun să crape, nu alta! 1

Tot la Aiud, nu cu mult înaintea eliberării, într-o şedinţă de „reeducare".

care nu se mai făcea cu violenţa fizică, ci cu teroarea şi manipularea psilică), Crăciun a ţinut morţiş să fie adus şi prinţul Ghyka, pe care l-au scos din Zarcă, de la izolare, unde stătuse atât de mult, în beznă şi umezeală, încât avea un fel de mâzgă verde pe el. Venise o scrisoare din partea fiului său, prin care familia (probabil la sugestia şi presiunea „organelor") îl ruga să renunţe la opoziţia lui, ca să ajungă mai repede acasă şi să se integreze în noua societate.

Scrisoarea era patetică şi Crăciun l-apus s-o citească pe un tânăr deţinut cam de aceeaşi vârstă cu fiul prinţului, socotind că aşa o să-l mişte şi mai tare şi o să izbutească, în sfârşit, să-l înmoaie. Toată asistenţa înmărmurise. La urmă, iscodit de Crăciun ce are de zis, prinţul a răspuns calm, deşi a fost prima şi singura dată când a fost văzut cu lacrimi în ochi: „Domnule colonel, ei cu ale lor, eu cu ale mele! Un strămoş al meu şi-a pierdut capul pentru Bucovina2. Eu, pentru onoarea mea, sunt gata să-mi pierd capul şi încă ceva pe deasupra!"

II

Astăzi e la îndemână suficient material arhivistic şi memorialistic pentru o monografie Alexandru Ghyka3, ce-şi aşteaptă autorul care să se onoreze scriind-o.

Iată şi relatarea fostului deţinut politic Demostene Andronescu: „«Auziţi, domnilor, ce i-a plăcut prinţului! Sălciile plângătoare! Altceva n-a văzut! N-a avut ochi decât pentru sălciile plângătoare!», a spus aproape ţipând colonelul şi a ieşit mânios..." (Reeducarea de la Aiud... Ed. Christiana, Bucureşti, 2009, p.151; capitolul respectiv se numeşte „Grupul recalcitranţilor»", adică al celor mai refractari şi mai rezistenţi la „reeducare", figurile exponenţiale fiind profesorul George Manu, care a murit la Aiud, în aprilie 1961, şi prinţul

Alexandru Ghyka, ajuns să supravieţuiască încă 18 ani după eliberare).

Aluzie la Grigore III Alexandru Ghica, o dată domn al Ţării Româneşti şi de două ori domn al Moldovei, căruia turcii i-au tăiat

capul la Beilic, pe 1 septembrie 1777 (dar în spate s-au aflat interesele şi manevrele mârşave ale austriecilor). Mormântul său se află la

Biserica Sfântul Spiridon din Iaşi.

Cf. de pildă, Dr. Corneliu Ciucanu, „Ghiculeştii şi dreapta interbelică", în Rost, an X, or. 109, mai 2012, pp. 27 – 33. Numărul respectiv a fost dedicat lui Alexandru Ghyka (acolo îrafiat invariabil Ghica) şi a mai conţinut două materiale despre acesta: Demostene Andronescu, „Prinţul" (pp. 18 – 23; extrase ample din Reeducarea de la Aiud… ed. cit.), şi Marcel răzvan codrescu

Prinţul Alexandru Ghyka s-a născut la Iaşi, în 8 februarie 1903, în familia lui Grigore Ghyka1. A mai avut doi fraţi mai mari: Grigore (1899 – 1966) şi Ion-Constantin (1900 – 1969), şi ei apropiaţi de Codreanu:

şi – din 1927 – de Legiunea Arhanghelul Mihail (înfiinţată în vara acelui an). Fraţii mai mari s-au numărat printre membrii fondatori ai Asociaţie;

Studenţilor Creştini, constituite la 20 mai 1922 (de unde denumirea de

„Generaţia de la '22" dată uneori generaţiei lui Codreanu) şi au fost puternic implicaţi în luptele studenţeşti din anii 1922 – 1923, duse sub semnul lui numerus clausus.

După terminarea Facultăţii de Drept, Alexandru Ghyka a funcţionat o vreme ca magistrat, dar din 1936 optează pentru avocatură, intrând în

Baroul de Ilfov (până în 1940). Pe urmele lui Codreanu, s-a îndepărtat de

L.A.N.C. şi s-a apropiat de Legiune (în care se înscrie oficial în 1937) 3. S-a căsătorit cu fiica omului politic liberal Mihail Orleanu, Maria Eliza, cu care a avut trei copii (Grigore, Ioana şi Maria) 4. Vine însă marea prigoană de după arestarea şi condamnarea lui Codreanu şi este la rândul lui întemniţat, împrejurare în care, în acord cu alţi capi ai Legiunii, semnează aşa-numiua

Mărturisire de credinţă, prin care se urmărea evitarea unor noi represalu din partea regimului carlist.

Abdicarea lui Carol al II-lea îi propulsează pe legionari la putere,

alătur, de generalul Ion Antonescu, dar numai pentru câteva luni. Pe acest fond

Alexandru Ghyka a fost numit director al Siguranţei Generale şi director general al Poliţiei, din 16 septembrie 1940 până în 23 ianuarie 1941, când a fost arestat şi condamnat la 15 ani muncă silnică pentru rebeliune şi înaltă i trădare (dar, cu contribuţia comuniştilor, până la urmă va face peste 23 u

O dezicere de Horia Sima l-ar fi putut ajuta să scape, dar a considerat ci ar fi fost ceva nedemn pentru el (chiar dacă relaţiile dintre ei fuseseră nu o dată tensionate). A preferat să-şi poarte crucea până la capăt, pariind pe:

rectitudine care a devenit proverbială. Nimic nu l-a putut îngenunchea, nici

Petrişor, „Prinţul Ghica în temniţa de la Aiud" (pp. 24 – 26, extrase din finalul romanul său memorialistic Cumplite încercări, Doamne!... Ed. Christiana, Bucureşti, 2011).

1 Militar de carieră, apoi magistrat, căsătorit cu Constanţa Câmpineanu (nimeni alta da: t nepoata paşoptistului C. Câmpineanu, amic şi colaborator cu Ion Heliade-Rădulesa.

generoasa sprijinitoare de mai târziu a tineretului naţionalist.

2 Cu care toţi trei au fost colegi (Grigore chiar de-un leat) fie la Liceul Militar de la Mană:

tirea Dealu, fie la Facultatea de Drept de la Iaşi, pe vremea decanatului lui A.C. lua I (1857 – 1947), unul dintre mentorii iniţiali – ca şi Nicolae Iorga – ai generaţiei legionare

3 An în care, în decembrie, candidează în alegeri pe listele Partidului „Totul pentru Ţari (firma politică a Mişcării Legionare) şi iese deputat de Tutova.

4 De la Grigore a avut doi nepoţi, Alexandru şi Grigore, iar de la Ioana un al treilea, Mihi...

În anii de închisoare1, nici după aceea2. Declaraţiile de la anchete obişnuia să şi le încheie cu „Trăiască Legiunea şi Căpitanul!", pentru a fi cât se poate de clar că rămâne neclintit pe linia lui, chiar dacă era vorba de o cauză pierdută.

Odată, întrebat de ce face asta, a răspuns simplu: „Pentru că aşa

simt eu!”

Dar, ca bun creştin, pe cât era de exigent cu sine, pe atât era de înţelegător şi de indulgent cu ceilalţi. „Avea o mare înţelegere pentru oameni, în general, şi pentru cei ajunşi în situaţii-limită, în special, pentru îndoielile şi frământările lor sufleteşti. Nu a judecat niciodată pe niciunul dintre cei care au acceptat reeducarea, nici chiar pe aceia care, prin poziţia lor, ar fi avut datoria morală să reziste, considerând că fiecare are dreptul să încerce să se salveze, atunci când nu mai are resursele sufleteşti necesare continuării luptei, aşa cum crede el de cuviinţă şi după cum îi dictează propria-i conştiinţă. Desigur, om fiind, prinţul Ghica va fi avut şi el îndoielile, slăbiciunile şi dorurile lui. Va fi avut şi el, ca toţi ceilalţi, momentele lui de deznădejde.

Niciodată însă nu s-a lăsat copleşit de ele. Niciodată nu a dat adversarului satisfacţia de a-l vedea clătinându-se din hotărârile lui” 3.

Poetul Demostene Andronescu relatează şi această scenă semnificativă (şi îmi voi îngădui aici un citat mai lung):

„În toamna anului 1962, când acţiunea de reeducare era în toi, l-am reîntâlnit pe prinţul Ghica cu prilejul unuia dintre «spectacolele» despre care am amintit că le regiza colonelul Crăciun cu anumite ocazii (eliberarea unor deţinuţi consideraţi reeducaţi, prezentarea autodemascării unor personalităţi etc.) pentru a sensibiliza şi stimula masa de deţinuţi, în general, şi pe cei recalcitranţi, în special. Nu ne mai văzusem, sau mai exact nu ne mai vorbisem de aproape doi ani, de când el fusese luat din celula în care stăteam împreună şi dus, după cum am aflat mai târziu, la Ministerul de

Interne şi în vizită prin ţară, pentru a fi determinat să accepte reeducarea.

Cum, de data aceasta, bâlciul la care eram obligaţi să asistăm s-a prelungit

1 „Eu mărturisesc ca valori reale principiile legionare şi cred că ele pot ferici pe om şi colectivitatea. Dvs. vreţi să-mi distrugeţi un crez pe cale doctrinară şi să mă convingeţi de valorile crezului pe care-l susţineţi”, le explică calm anchetatorilor prin 1961, precizând că aşa ceva nu primeşte (apud Corneliu Ciucanu, art. cât.).

2 Iată şi o notă de analiză datată 14 noiembrie 1974, din D.U.I.

(Dosarul de urmărire Informativă) „Prinţul”: „Se menţine pe linia concepţiilor şi convingerilor legionare nutrind speranţa în schimbarea orânduirii social-politice din ţara noastră, concepţii care, de regulă, nu le exteriorizează. Uneori, însă, manifestă o poziţie realistă faţă de unele realizări şi măsuri întreprinse de conducerea de partid şi de stat. Deşi a rămas un legionar convins, analizând realităţile concrete din ţara noastră, a ajuns la concluzia că legionarii nu pot şi nici nu trebuie să acţioneze împotriva regimului, fiindcă nu au nicio şansă de reuşită” (ibidem).

3 Demostene Andronescu, op. cit., p. 151.

până noaptea târziu, pe la ora 22 ni s-a dat o pauză pe durata căreia ni s-a permis să ne plimbăm într-o curte interioară puternic luminată, pentru a putea fi supravegheaţi. De îndată ce am ieşit afară, l-am căutat cu privirea şi am alergat la el. Ne-am îmbrăţişat şi, după ce ne-am întrebat unul pe altul de sănătate, m-a cuprins părinteşte de după umăr şi ne-am plimbat o bună bucată de vreme în tăcere. Simţeam că îl frământă ceva, că vrea să-mi spună ceva, dar nu ştia cum să înceapă. Într-un târziu a început cu o voce blândă.

care aducea totuşi a mustrare: «Am auzit că nu eşti cuminte, că faci prostii».

La început am crezut că este vorba de o neînţelegere sau că cineva, vrând să mă compromită, i-a şoptit cine ştie ce despre mine. […] Nedumerit l-am privit întrebător. «Da – mi-a răspuns – am auzit că refuzi reeducarea. De ce?

Nu-ţi dai seama că aceasta este singura cale de a ieşi de aici?». L-am întrebat cu un accent de revoltă în glas: «Cum, domnule Ghica, dumneavoastră, tocmai dumneavoastră, care refuzaţi cu atâta îndârjire această monstruozitate care se cheamă reeducare, mă îndemnaţi pe mine să o accept?!». Oprindu-se pe loc şi punându-mi mâna pe umăr, mi-a spus: «Măi băiete, voi sunteţi tineri, voi trebuie să ieşiţi de aici şi să vă refaceţi viaţa! Aveţi acest drept care este, în acelaşi timp, şi o datorie. V-aţi dăruit destul. Aveţi acum dreptul şi obligaţia să şi trăiţi şi să vă realizaţi în măsura în care vă mai puteţi realiza. Lăsaţi-ne pe noi, bătrânii, pe aceia dintre noi care ne simţim în stare, să achităm nota de plată, căci noi avem obligaţii mai mari decât voi! Suntem datori faţă de

trecutul nostru, suntem datori să apărăm memoria martirilor noştri». «Să iau acest îndemn ca pe o dezlegare»? – l-am întrebat. «Nu – mi-a răspuns –, eu nu am căderea nici să leg, nici să dezleg. Îţi dau doar un sfat. Tu vei face însă ceea ce îţi va dicta conştiinţa. Dacă te vei hotărî să reziști, să o faci însă cu smerenie, netrufindu-te. Şi încă ceva, încearcă să-i înţelegi pe cei care au ale?

sau vor alege de acum încolo celălalt drum. Nu-i judeca prea aspru. Suntem cu toţii oameni şi cu toţii avem limite. Fiecare pe ale lui».

Între timp, pauza se terminase şi gardienii ne îndemnau să intrăm şi să ne ocupăm locurile în sală. Ne-am despărţit îmbrăţişându-ne şi plecânc fiecare să ne împlinim destinul. A fost pentru ultima dată când am avut prilejul să stăm de vorbă. De văzut ne-am mai văzut cu ocazia unor asemenea

«spectacole», dar de vorbit nu ne-am mai putut vorbi, Am schimbat numai priviri. Semnificative" 1.

A fost purtat prin numeroase puşcării, printre care Jilava, Văcăreşti's:

Aiud. La eliberare, în vara lui 1964, s-a dus direct la Bucureşti, la fiul său

1 Ibidem, pp. 152 – 154. Memorialistul Grigore Caraza (Aiud însângerat), alt deţinut politic care a stat în celulă cu prinţul Ghyka, a încercat să răstălmăcească impur această relatai e ca defavorabilă prinţului. Tristă cecitate!

Grigore, devenit medic, dar nu i s-a permis rămânerea în capitală, ci a fost trimis la Galaţi, unde soţia sa avea mai demult domiciliu obligatoriu. A mai lucrat câţiva ani, pe unde a putut, iar în 1970 se pensiona, cu 700 de lei lunar.

S-a săvârşit pe 16 aprilie 1982, la Galaţi, şi a fost înmormântat la Cimitirul

Eternitatea, lăsând în urmă nu atât un crez viabil, cât o legendă a demnităţii româneşti.

Pe 29 aprilie 1982, organele de urmărire solicitau închiderea şi clasarea dosarului „Prinţul": „Întrucât cel în cauză, la data de 16 aprilie 1982, a decedat, rog aprobaţi închiderea D.U.I. şi clasarea

materialelor”. Punctum.

GEORGE MÂNU (1903 – 1961)

GENIUL ÎN ZEGHE

Ceea ce am putea numi rezistenţa prin cultură pare să fie o caracteristică a recluziunii legionare şi poate că ar merita cercetată mai îndeaproape, ca mod specific de a răspunde la „teroarea istoriei”. Ultimul număr al Axei – revista elitei gardiste – a fost făcut în decembrie 1933, nu mult înainte de asasinarea lui I.G. Duca, în închisoarea de la Jilava, unde cuibul omonim, în frunte cu

Ion I. Moţa şi Vasile Marin, a stat zăvorât abuziv câteva săptămâni, spre a nu putea activa electoral. Codreanu, în ultima detenţie (1938), premergătoare asasinării sale, a (re) citit Biblia şi a redactat faimoasele însemnări de la Jilava, în lagărul pentru legionari de la Miercurea Ciuc (1938 – 39), îşi aminteşte

Radu Gyr („Suferinţă, jertfă şi cântec”), „Nae Ionescu domina lagărul cu formidabila lui linie de gândire şi de scrutare a evenimentelor, cu prestigiul cu care, bolnav, suporta suferinţa, cu demnitatea şi nobleţea cu care întâmpina toate şicanele jandarmereşti şi toate rigorile cumplite ale lagărului”, încât zbirii puterii erau de-a dreptul „exasperaţi de liniştea solemnă cu care

Profesorul îşi ţinea lecţiile universitare în faţa noastră, transformând lagărul în elită intelectuală şi zidurile triste ale dormitorului, în academie”. Mai târziu, în temniţele comuniste, au rămas celebre conferinţele docte ţinute de un

Nichifor Crainic sau de un Petre Ţuţea, ori povestirile unui Ovidiu (Puiu)

Cotruş (nepotul poetului Aron Cotruş), capabil să repovestească pagină cu pagină romane întregi (mai ales Război şi pace), depăşind treptat sfera audienţei legionare (se înghesuiau să-i asculte nu doar şi alte categorii de deţinuţi, dar şi unii dintre gardienii de serviciu: „Să nu-nceapă ăla, bă, până nu vin şi eu!”). Dar, în această privinţă, cazul cel mai notabil1 rămâne cel al profesorului George Manu, despre care memorialistul Demostene Andronescu (confirmat de numeroşi alţii) spune că „dacă este adevărat (şi, de bună seamă, este) că închisorile comuniste au fost adevărate universităţi […], 1 Las la o parte

fenomenul Gafencu, cu tot grupul din jurul său, căci acolo dimensiunea era în mult mai mare măsură mistică decât culturală.

atunci «Universitatea Aiud» l-a avut ca «rector», între anii 1954 şi 1961 (anul morţii sale), pe profesorul George Manu" 1.

Pionier al fizicii nucleare, savant de reputaţie mondială încă din anii '302, omul era o adevărată enciclopedie, iar cultura sa umanistă nu era cu nimic mai prejos de cultura sa ştiinţifică3. „Filosofia, teologia, dreptul, filologia, şi mai cu seamă literatura, erau domenii în care se mişca cu aceeaşi uşurinţă ca şi în domeniul său de specialitate..." 4. Alte surse indică o şi mai mare varietate a domeniilor: a mai ţinut în închisoare lecţii sau prelegeri de istorie, geografie, matematică, economie, limbi străine (îndeosebi franceză şi engleză).

Monograful său5, regretatul Gheorghe Jijie6 (care a stat cu el în aceeaşi celulă, la Aiud), relatează, printre atâtea alte lucruri uimitoare, că „pe timpul când se vorbea de Coreea şi războiul de acolo, la una din plimbările în cerc, Nistor Chioreanu i-a şoptit pe apucate: «Măi George, scrie-ne şi nouă ceva despre Coreea, că în afara faptului că este o peninsulă a Asiei de răsărit, mare lucru nu prea ştim!». N-au trecut decât 3 – 4 zile şi circula în toată Zarea o tăbliţă cu două feţe scrise: pe prima faţă, o hartă a Coreei, executată cu o precizie de cartograf, cu toate râurile, cu toate golfurile şi denumirile lor, cu toate oraşele, căile ferate, cum cred că niciun profesor de specialitate coreean n-ar fi putut s-o facă; pe a doua faţă se dădeau date economice, cuprinzând producţia de cărbune, ţiţei, minereu de fier, mangan cupru, suprafeţele agricole, cele cu livezi, păduri, păşuni, lungimea totală a

1 Reeducarea de la Aiud... Editura Christiana, Bucureşti, 2009, cap. „Grupul «recalcitranţilor»", subcap. „Profesorul George Manu".

2 Teza sa de doctorat (îndrumată de Marie Curie), Recherches sur l'absorbtion des rayons a., a fost publicată în Armates de physique (1934) şi a devenit referenţială în bibliografia de specialitate a vremii. În 1940 publică primul volum (despre izotopi, momentele nucleare şi radioactivitate) al tratatului Fizica nucleară, ce ar fi urmat să aibă trei volume (pe al doilea, despre transmutările nucleare, şi pe al treilea, despre teoria nucleului, nu a maj apucat să le scrie, fiind abătut şi înghiţit de vitregia vremurilor).

3 Şi, nota bene, nu a pus niciodată ştiinţa deasupra credinţei: „Trăim într-un veac al ştiinţei şi credem că totul se rezolvă prin ştiinţă. Vă spun eu, un om care am stat pe microscop:

nu prin ştiinţă, nu prin laborator, ci prin credinţă". Din acest punct de vedere, seamănă mult cu Alexandru „Codin" Mironescu, savantul-scriitor din gruparea Rugului A prima trecut şi el prin temniţele comuniste (vezi, mai jos, „Savanţi şi mărturisitori în predarea părintelui Galeriu").

4 Ibidem.

5 George Manu. Monografie, Editura Elisavaros, Bucureşti, 2002.

6 Născut la 10 iunie 1919 în Botoşani, vajnic luptător anticomunist, a executat 13 ani de închisoare (1948 – 1961), trecând pe la Jilava, Aiud, Gherla, Văcăreşti, Periprava etc. (fratele său, Ion Jijie, a murit în temniţa de la Aiud). A trecut la Domnul pe 12 iunie 2012.

drumurilor, a căilor ferate, principalele surse de energie şi aşa mai departe.

La alte 3 – 4 zile a început un serial pe bucăţi de săpun cu preistoria Coreei, înşirând migraţiile de popoare dinspre vest şi sud-vest către est, punând totul în legătură cu marea migraţie a popoarelor mongolice spre America.

A urmat apoi istoria Coreei, pe alte plăcuţe. Acesta era omul!"

Lui i se datorează, în mare parte, şi metodele ingenioase de comunicare indirectă şi/sau „scriere" care au funcţionat, îmbunătăţite treptat, până la lichidarea închisorilor politice (1964).

„În această perioadă [1954 – 1961], Aiudul era populat de foarte mulţi tineri care fuseseră arestaţi de pe băncile şcolii sau ale universităţilor şi erau, deci, cu studiile neterminate şi instrucţie incompletă. Majoritatea acestora, avizi de a învăţa, apelau, pentru a-şi completa bagajul de cunoştinţe, la «bătrâni», care, în marea lor majoritate fiind intelectuali, le puneau la dispoziţie cunoştinţele lor. Printre cei mai activi în acest sens s-a dovedit a fi, fără îndoială, profesorul George Manu. În toată această perioadă, el a transmis, prin viu grai, celor care au avut norocul să împartă celula cu el, ori prin Morse profesorul Manu era un morsist desăvârşit) celor din celelalte

celule, zeci şi sute de conferinţe, prelegeri ori lecţii [...], care erau memorate ori scrise pe pereţi, pe bucăţi de săpun, pe cioburi de sticlă etc. Şi apoi transmise din celulă în celulă şi din om în om. Mulţi dintre cei care au ieşit din închisoare cu temenice cunoştinţe de limbă şi literatură engleză, de exemplu, lui îi datorează acest lucru. Eu nu l-am cunoscut personal, însă multe dintre lecţiile şi conferinţele ţinute de el au ajuns şi în celula în care mă aflam, astfel că multe din cunoştinţele pe care le-am dobândit în închisoare lui i le datorez.

Profesorului George Manu i se datorează şi adaptarea alfabetului Morse ia necesităţile temniţei (două puncte îngemănate în loc de linie), precum şi inventarea scrierii, cu ajutorul alfabetului Morse, pe firul de aţă. Odată, un grup de studenţi, care erau la un alt etaj decât cel pe care se afla el, i-au cerut prin Morse, bineînţeles) să le transmită câteva dintre principiile de bază ale

Constituţiei americane. Profesorul a refăcut din memorie, cu aproximaţie, toate cele şapte articole ale Constituţiei respective1 şi aştepta un moment propice ca să le transmită la destinaţie. Tocmai în acel moment s-a deschis uşa şi gardianul a dat celor din celulă ac şi aţă pentru cârpirea echipamentului Văzând aţa, profesorului Manu i-a venit ideea să transpună pe ea, în alfabet Morse (un nod dublu, linia, un nod simplu, punctul) textul pe care îl avea de transmis. Cu migală şi cu multă răbdare, făcând mii de noduri, a reuşit să «scrie» pe câteva zeci de metri de aţă textul celor şapte articole ale Constituţiei americane. A făcut apoi un ghem pe care l-a transmis des

Constituţia Statelor Unite, datând din 1787, are 7 articole şi 27 de amendamente.

tinatarilor împreună cu instrucţiunile de decodare. Această nouă metodă de scriere a constituit o adevărată revoluţie a sistemului de comunicare din închisoare. Şi a dat multe dureri de cap celor care vegheau ca deţinuţii să nu comunice între ei" 1.

Gheorghe Jijie scrie în monografia pe care i-a închinat-o: „Era de o ingeniozitate uluitoare. Metoda cu emulsia de săpun întinsă pe funduri de gamele, pe scândurele, pe talpă, pe cârpe, pe cioburi de sticlă, era rodul inventivităţii lui inepuizabile. Pe acestea scria cu vârful unui ac, cu litere de tipar foarte mici, deşi avea 20 dioptrii la ochelari.

Aşa au circulat lecţiile lui de istoria Angliei sau a Franţei, geografia lumii, lecţiile de limba franceză sau engleză. Apoi, după însuşirea metodei de către noi toţi, poeziile lui Radu

Gyr, Nichifor Crainic şi ale altor poeţi de-ai noştri…"; şi conchide: „Această dragoste de a cunoaşte, transmisă din om în om – asemenea lumânărilor din seara învierii, care se aprind de la una la alta – a inundat Zarea, apoi Aiudul şi apoi, prin cei plecaţi, toate închisorile, fiind una dintre formele cele mai puternice de rezistenţă – rezistenţa spiritului, învăţată de la el".

Cine era acest geniu în zeghe, astăzi aproape uitat de lumea largă românească?

Nepot al vestitului general Gheorghe Manu (1838 – 1911, ilustrat în Războiul de Independenţă şi în viaţa politică a sfârşitului de secol XIX), al cărui nume l-a şi purtat2, se trăgea dintr-o familie – Manno – cu vechi origini italieneşti (veneţiano-genoveze3), strămutată la Constantinopol în secolul al

XVI-lea (înainte de cucerirea turcească), apoi în Ţara Românească în prima jumătate a secolului al XVIII-lea (prin strămoşul Mihail Manu, mare logofăt al Patriarhiei Ecumenice, căsătorit cu o domniţă fanariotă – Constanţa

Caragea? Smaranda Mavrocordat? – şi răposat la 1754), înrudită, în diferite grade, cu Brâncovenii, Cantacuzinii, Mavrocordaţii şi Ghiculeştii.

Viitorul profesor s-a născut la 13 februarie 1903, în Bucureşti. Din pricina unor debilităţi fizice, familia îi asigură şcolarizarea la domiciliu, cu excepţia ultimelor două clase de liceu, urmate la Nancy (1919 – 1921). Se înscrie apoi la Facultatea de Ştiinţe a Universităţii Bucureşti, de unde iese în 1925 dublu licenţiat: în ştiinţe matematice şi în ştiinţe fizico-chimice. În 1926 obţine certificatul de studii superioare de chimie-fizică şi radioactivitate al Facultăţi:

de Ştiinţe din Paris şi va lucra o vreme (1927 – 1934) la Institut du Radium pregătindu-şi doctoratul (vezi mai sus), pe care-l obţine cu menţiunea

1 Demostene Andronescu, loc. cit.

2 S-a impus mai ales sub forma George, desigur şi sub influenţa

versiunii franceze:

Georges Mano.

3 Pe blazonul familiei figurează o mână (mano) ieşind din apă.

Tres honorable. Mânat de patriotismul care-i va conforma întreaga viaţă pe cât de nobil, pe atât de păgubos), declină oferta de a rămâne cercetător la

Institut du Radium şi revine în România, ca asistent la Facultatea de Ştiinţe din Bucureşti (1935), unde nu va apuca să ajungă decât până la gradul de conferenţiar (1945). În subsolul facultăţii, ajutat de bunul său prieten Radu

Grigorovici, a amenajat, într-o încăpere mai degrabă improprie, un modest laborator de fizică atomică pentru studenţi – primul din România.

În 1936 se căsătoreşte cu Sonia Poulieff, cu care va avea un fiu, Şerban

Alexandru Mânu1, stabilit în Franţa din anul 1982 (şi încă în viaţă).

Simpatizant mai vechi, în 1937 intră efectiv în Mişcarea Legionară, fără a avea activităţi politice notabile până la dizolvarea oficială a acesteia, din ianuarie 1941. A fost un admirator al lui Codreanu, dar nu şi al lui Horia

Sima, iar asasinarea lui Iorga l-a indignat profund. Abia în 1943, spre a nu-şi lăsa camarazii la nevoie, acceptă să fie pentru o vreme comandant interimar al Mişcării în ţară (Horia Sima şi majoritatea vârfurilor legionare, câte mai supravieţuiseră evenimentelor, se aflau pe atunci în străinătate), văzându-şi însă, în paralel, şi de cariera universitară. După sfârşitul războiului, se dedică în exclusivitate mişcării naţionale de rezistenţă împotriva bolşevismului, iar în 1948 este arestat şi condamnat, în „Procesul grupului de complotişti, spioni şi sabotori" (procesul „Marii Trădări Naţionale", cum i s-a spus propagandistic în epocă), la muncă silnică pe viaţă.

Alcătuise (începând din 1945) şi trimisese, în primăvara lui 1947, în

Statele Unite şi Marea Britanie un amplu studiu-raport intitulat mai întâi

România între Rusia şi Europa, iar în cele din urmă în spatele Cortinei de Fier – România sub ocupaţie rusească, semnat cu pseudonimul Testis

Dacicus („Martorul dacic"; identitatea autorului n-a fost lămurită decât în urma anchetelor dure de după arestarea sa) şi al cărui scop este formulat pe scurt în prefaţă: „Prezentul studiu are drept scop să descrie în mod obiectiv felul în care un popor mic este nimicit în mod sistematic de o mare putere

[…] El intenţionează să informeze pe orice persoană imparţială, şi în special pe conducătorii celor două Puteri Occidentale, Statele Unite şi Imperiul

Britanic. Aceste state şi-au asumat în mod voluntar obligaţii precise prin

Charta Atlanticului, care a devenit acum Charta Naţiunilor Unite. Astfel, naţiunile ameninţate de invazie străină şi subjugare au fost îndreptăţite să spere într-un viitor mai bun. […] Ar fi păcat ca aceste speranţe să fie înşelate" (din nefericire, au fost înşelate cu asupra de măsură, de la Yalta la în franceze

Ajuns inginer, deşi la inima sa avea mai degrabă literatura şi arta dramatică (îşi aminteşte cum tatăl său îi declama din Cyrano de Bergerac a lui Edmond Rostand, piesă pe care o ştia integral pe dinafară, în original!).

Malta, iar George Manu a trăit şi el dramatic şi a murit cu speranţa deşartă a „venirii americanilor", care în realitate nu au avut, nicio clipă, nici cea mai mică intenţie serioasă în acest sens) 1. Autorul oferea – întemeiat pe o informaţie absolut impresionantă, pe care rămâne şi astăzi uimitor şi insuficient elucidat cum a putut-o aduna, într-un timp relativ scurt şi în condiţii de clandestinitate! 2 – o analiză detaliată, în unsprezece capitole, a situaţiei politico-socio-economice a României ocupate şi a perspectivelor ei imediate.

Dactilografiat în mai multe exemplare, în limbile română şi engleză (dar se păstrează şi o traducere parţială în franceză), studiul a fost expediat prin intermediul misiunilor civile şi militare americane şi britanice din România.

Se pare însă că, prin agenţii K.G.B. infiltraţi în serviciile secrete

anglo-americane, el a ajuns şi la cunoştinţa Kremlinului… Păstrată ca document secret decenii de-a rândul, cartea a fost editată relativ recent: Testis Dacicus (George

Manu): în spatele Cortinei de Fier – România sub ocupaţie rusească, Editura

Kullusys, Bucureşti, 2004, recomandabilă rămânând ediţia Gheorghe Manu în spatele Cortinei de Fier: România sub ocupaţie rusească / Testis Dacicus (George Manu), Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2011, îngrijită profesional şi cu un serios studiu introductiv de Silviu B. Moldovan (cercetător C.N.S.A.S…

probabil în momentul de faţă cel mai bun cunoscător al biografiei şi opere:

lui George Manu3).

Încarcerat şi anchetat constant cu o sălbăticie greu de imaginat, a trecut şi pe la Baia Sprie şi Gherla, dar cea mai mare parte a detenţiei a făcut-o la

Aiud. S-au exercitat presiuni imense asupra lui pentru ca să accepte „autodemascarea" şi să semneze o declaraţie de „desolidarizare" de propriul trecut nu doar pentru a-l îngenunchea personal, dar şi pentru că atitudinea lui ar fi cântărit foarte greu în economia psihomorală a celorlalţi deţinuţi (cum a cântărit şi cea a lui Radu Gyr, care până la urmă s-a lăsat înduplecat să

1 A se vedea, între altele, cărţile lui Nicolae Baciu Yalta şi crucificarea României (Ed. Europa, Roma, 1983, reed. Fundaţia Europeană Drăgan, f. l., 1990) şi Agonia României (Ed. Daci

Cluj-Napoca, 1990), sau Mihail Sturdza, România şi sfârşitul Europei. Amintiri din ţan pierdută (Ed. Dacia, Rio de Janeiro – Madrid, 1966, reed. FRONDE, Alba Iulia – Parii

1994, şi Criterion Publishing, Bucureşti, 2004), dar şi Dan Amedeu Lăzărescu, De-o fi una, de-o fi alta… de-o fi Yalta, de-o fi Malta (Ed. A.G.I.R., Bucureşti, 2000).

2 Se pare că, printre altele, avusese acces neoficial, prin Anton Golopenţia (care va sfârşi şi el în închisoare), la anumite arhive secrete de stat, pe care le „fotografiase" cu memoria sa colosală. La anchetă a făcut dovada procedurii: a cerut să i se deschidă o carte de telefon la o

pagină oarecare şi, după ce s-a uitat pe ea preţ de câteva minute, a reprodus totul întocmai

3 Rămâne incredibilă absenţa lui George Manu din martirologiul editat în 2007 de Institutul Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (deşi dl. Silviu B. Moldovan s-a numărat printre principalii realizatori).

cedeze, nu atât din slăbiciune, cât pentru a-i „dezlega" pe cei care-şi făcuseră din el un reper de rezistenţă şi de a căror soartă se simţea răspunzător, cum colonelul Crăciun, parşiv, îi repeta întruna). Cu profesorul Manu n-a mers:

el a ales rectitudinea cu orice preţ, iar preţul final a fost moartea.

Fostul deţinut politic Gabriel Bălănescu, în cartea lui de memorii Din împărăţia morţii (Ed. Gordian, Timişoara, 1994), povesteşte întreitul refuz care i-a precedat profesorului sfârşitul mucenicesc:

„George Manu a făcut tuberculoză ganglionară… Medicul oficial nu putea indica un tratament decât cu avizul comandantului închisorii şi al ofiţerului politic. A doua zi după diagnosticarea bolii, George Manu a fost chemat de comandantul penitenciarului, colonelul Crăciun, care i-a cerut o declaraţie de desolidarizare. George Manu a răspuns negativ la cererea colonelului şi, ca urmare, a fost dus din nou în zarcă. Relatarea acestui episod o am direct de la George Manu, cu care comunicam zilnic, cât am rămas deasupra celulei în care era izolat.

După două sau trei luni, acelaşi medic… îi diagnostichează tuberculoză pulmonară. A urmat din nou întrevederea cu colonelul Crăciun, condiţionându-i tratamentul de o declaraţie în sensul pomenit. George

Manu, care nu era un om al compromisurilor, răspunde din nou negativ, dar de această dată, puţin iritat, răspunsul i-a fost mai dur. În aceeaşi zi, mâncarea a primit-o strecurată, adică numai zeamă. Acest regim alimentar s-a prelungit pe o durată de câteva luni, astfel încât George Manu, la scurt timp, nu se mai ţinea pe picioare. Cu toate acestea, lecţiile lui de geografie, istorie, engleză, filosofie etc. continuau cu aceeaşi febrilitate, fie prin morse la zid, fie prin morse pe firul de aţă…

În fine, după încă un timp, două sau trei săptămâni, acelaşi medicii diagnostichează meningită tuberculoasă. În aceeaşi zi, profesorul Manu este din nou chemat de colonelul Crăciun, care avea pe biroul său câteva flacoane de streptomicină… şi alte medicamente antibiotice occidentale.

— Le vezi? – îi spune lui George Manu colonelul Crăciun. Iată medicamentele care te pot salva. Priveşte-le, sunt numai medicamente occidentale, în care aveţi încredere voi! Dă-mi declaraţia şi te salvez!

George Manu a răspuns şi de astă dată: Nu.

Acesta a fost ultimul răspuns…"

Demostene Andronescu îşi încheie astfel evocarea sa din cartea citată:

„Cu toate presiunile care s-au făcut asupra lui, el a refuzat demn şi fără ostentaţie orice compromis. Pentru atitudinea sa fermă şi fără echivoc, profesorul Manu a plătit cu viaţa. Din pricina regimului inuman la care a fost supus în urma refuzului său categoric de a face declaraţiile care i se cereau, boala i s-a agravat. Ultimul diagnostic pus de medicul oficial al închisorii, RĂZVAN CODRESCU

doctoriţa Balea, în prezenţa colonelului Crăciun, a fost meningită t.b.c. Tratamentul însă i s-a refuzat şi de data aceasta, fiindu-i condiţionat de semnarea declaraţiei care i se cerea. S-a stins din viaţă împăcat cu sine şi cu toţi din jur, în aprilie 1961, în infirmeria Aiudului, unde a fost internat doar cu câteva ore înainte de a muri".

Era, mai exact, 12 aprilie 1961. împlinise în februarie 58 de ani. Cuvintele sale testamentare au fost: „Să le spui tuturor că nu am făcut niciun compromis!". Aceasta s-a vrut şi rămâne până la urmă capodopera vieţii lui.

Posteritatea sa e încă problematică. O fundaţie neolegionară îi poartă numele, patronând lunarul de tiraj confidenţial Permanenţe şi având o destul de bogată producţie editorială (din păcate, adeseori subculturală şi obtuz partizană). Rămâne greu de spus dacă, pe această cale, s-a făcut memoriei profesorului un serviciu sau un deserviciu.

Pe lângă monografia subiectiv-memorialistică şi pios-ditirambică a lui

Gheorghe Jijie, regizorul Nicolae Mărgineanu (fiu de fost deţinut

politic) l-a evocat mult mai convingător într-un bun film documentar, „George Manu

— Rectorul din Zarea Aiudului", dar nici conştiinţa publică, nici comunitatea ştiinţifică românească nu par deocamdată permeabile la memoria şi la mesajul savantului-martir. După ce în partea finală a vieţii geniul lui s-a nevoit în zeghea de teroare a comunismului roşu, azi memoria lui se nevoieşte în zeghea de uitare a comunitarismului albastru. Dar Dumnezeu mă:

are încă răbdare cu noi…

PAN M. VIZIRESCU (1903 – 2000)

ULTIMUL «GÂNDIRIST»

„Gândirismul", conturat de-a lungul a aproape două decenii, a fost un curent cultural şi literar pe cât de specific, pe atât de bogat şi de variat (în pofida aparenţelor de uniformitate discursivă pe care cineva le poate recepta la o privire grăbită şi superficială). Tânărul Gh. Vrabie (ulterior o somitate a folcloristicii), câştigând un concurs iniţiat chiar de conducerea publicaţiei (la care colabora el însuşi), a încercat să-i fixeze reperele şi să-i schiţeze bilanţul încă din 1940: Gândirismul. Istoric, doctrină, realizări (încă nereeditat).

De pe atunci – revista va continua să apară până în vara lui 1944 – Pan1 M.

Vizirescu, un fel de mână dreaptă a lui Nichifor Crainic, era pus la loc de cinste, ca „gândirist" pur-sânge, cum s-a vrut şi a rămas până la capăt2.

Născut la 16 august 1903 în comuna Brâneţu din vechiul judeţ Romanaţi, leat cu părintele Stăniloae (de care a fost foarte apropiat, mai ales în tinereţe)

şi coleg cu Radu Demetrescu (viitorul Radu Gyr) la Colegiul Naţional Carol I

din Craiova, a studiat Literele şi Dreptul, iar în 1932 şi-a luat doctoratul magna cum laude) cu teza Poezia specificului naţional (temă mai „gândiristă" nici că se putea). Debutul său absolut datează din 1922 (Universul iterar, cu schiţa „Sfârşit duios"). A fost redactor la Gândirea, Calendarul, Sfarmă-Piatră şi Porunca vremii, dar a colaborat şi la multe alte publicaţii prestigioase ale anilor '30—40: Neamul

românesc, Bilete de papagal, Revista

Fundaţiilor Regale, Viaţa literară etc., ilustrându-se (nu neapărat cu mare strălucire) pe toată gama literaturii: poet, prozator, dramaturg, eseist, dar şi ca gazetar. Ascensiunea ministerială a lui Nichifor Crainic l-a propulsat şi

Prescurtare de la Pantelimon.

A colaborat neîntrerupt la Gândirea din 1931 până în 1944, iar după 1990 s-a implicat în tentativa de reînviere a revistei, cu maica Zamfira Constantinescu (marea paznică a memoriei lui Nichifor Crainic şi Arsenie Boca) şi cu un grup de tineri, printre care îmi imintesc că se distinsese la un moment dat teologul Mihai Marinica (sporadic şi colaborator al Punctelor cardinale).

pe el ca director de cabinet la Ministerul Propagandei Naţionale, unde şi-a făcut bine datoria, dar după 23 august 1944 consecinţele nu puteau întârzia:

a fost exclus din Societatea Scriitorilor Români (al cărei membru era din

1941) şi condamnat, un an după aceea, sub teribila învinuire de… „criminal de război" (!), în aşa-zisul lot al „ziariştilor naţionalişti" (Nichifor Crainic

Pamfil Şeicaru, Stelian Popescu, Ilie Rădulescu „Lăptărie", Radu Gyr etc.) 1, dar în contumacie, pentru că reuşise să se ascundă la Slatina (şi a stat tăinuit vreo 20 de ani, prin poduri şi prin beciuri!) 2. În 1995, Curtea Supremă de

Justiţie a reluat judecarea ziariştilor condamnaţi de Tribunalul Poporului la 1 aprilie 1945 şi a anulat decizia respectivă (dintre cei 14 în cauză, doar

Pan. M. Vizirescu mai era în viaţă)

Este curios că nu s-a zbătut să-şi publice volume personale în perioada de efervescenţă creatoare a tinereţii (a debutat editorial abia în 1942, cu o antologie de reportaje – Sânge românesc pentru lumea nouă – destul de marginale în ansamblul creaţiei sale), cărţile începând să-i apară abia din anii '80 (Poeme – 1982, Sunet peste culmi – 1985, Călătorie de taină – 1988).

dar mai ales după 1990 (când a început cu o contribuţie

ditirambică la prima reeditare postbelică a poeziilor lui Crainic3 şi a fost un mărturisitor neobosit al tradiţiei naţionale şi al valorilor spirituale şi politice ale generaţiei lui făcând un adevărat apostolat printre tineri, până în ultimele luni de viaţă

Mi se oprise timpul… (1950 – 1970) şi Prisos de lumină şi har – 1995, Liga oamenilor cinstiţi – 1997, Coloane care cresc necontenit – 1999, iar postum

Ţărmul însingurării mele – 2002, Armonii – 2003 (chiar la centenarul naşterii sale) ş.a.

Nu ştiu dacă genul tradiţionalist de literatură practicat de Pan M. Vizirescu îl mai poate atrage şi încânta prea mult pe tânărul cititor de azi, dar rămâne un autor onorabil, decan de vârstă al literelor româneşti din primul deceniu postcomunist, reper de istorie literară.

Mi-l amintesc cum, pe 15 iunie 1999, la 96 de ani, a ţinut un discurs memorabil, la Sala Dalles din Bucureşti, despre Eminescu şi spiritul naţional

1 Oameni altminteri foarte deosebiţi între ei, cu trasee mai degrabă divergente, ba chiir în conflict unii cu alţii (Nichifor Crainic şi Pamfil Şeicaru, de pildă, nu se puteau sufereciproc, deşi păruseră apropiaţi într-o vreme).

2 A mai stat aşa ascuns, între alţii, părintele Ilarion Argatu (1913 – 1999), timp de 16 am.

Nichifor Crainic, între 1944 şi 1947, până să se predea singur noilor autorităţi, îşi făcu sq pierdută urma, dar n-a stat vârât prin cotloane. Când s-au revăzut pentru prima oară, Crainic, care făcuse între timp 15 ani de închisoare, i-a zis fostului său director de cabină; (care obişnuia să relateze amuzat episodul): „Cum, Pan, tu ai stat ascuns toţi aceşti an.

Păi trebuie să fi scris enorm!”

3 Cf., mai sus, textul intitulat „«Resurecţialui Nichifor Crainic între bucurie şi dezamăgire vorbind în picioare (ceilalţi conferenţiari, oameni între 40 şi 60 de ani, ceruseră îngăduinţa asistenţei de a vorbi aşezaţi!) aproape un ceas, cu distincţia şi patosul altei lumi…

Fără să fi fost legionar, a fost un mare admirator al lui Codreanu (de a cărui preţuire se şi bucura); Eminescu, Crainic şi Codreanu au

fost cele trei mari repere naţionale ale existenţei lui, iar reperul suprem a fost Hristos, pe

Care L-a slujit ca un sacerdot fără odăjdii (în ce rămâne din opera lui, este unul dintre bunii noştri poeţi religioşi, ridicând calofilia până la sublimări filocalice).

S-a stins la Slatina (unde stătuse odinioară „îngropat de viu"), la 27 ianuarie 2000, odată cu veacul căruia i-a aparţinut (e îngropat în cripta familiei din Cimitirul Strihăret).

Şi moartea! Şi dânsa îi tot de la Domnul…

Un dar? O pedeapsă? Nu-i minte s-o ştie.

Dar ruga se-nalţă în sfânta făclie:

Cu pace ne fie şi-n linişte somnul. (Pan M. Vizirescu, „Toate de la Domnul" – 1968)

Odihnească-se în pace de-a dreapta Domnului său, Care fie să ne învrednicească pe noi, „aşezaţii", de pilda şi de pomenirea lui!

DUMITRU STĂNILOAIE (1903 – 1993)

ANUL STĂNILOAIE:

TOAMNA PATRIARHULUI

Prezentarea de mai jos datează din toamna lui 2013, când pe 4 octombrie 1

s-au împlinit 20 de ani de la plecarea la Domnul, iar pe 16 noiembrie 110 ani de la naşterea patriarhului teologiei româneşti, părintele Dumitru Stăniloaie.

Prin pilda unei vieţi exemplare şi prin uriaşa operă teologică pe care ne-a lăsat-o (ca autor, dar şi ca traducător), părintele Stăniloae continuă să fie printre noi o prezenţă esenţială şi să ne arate, cu smerită măreţie, adevărata măsură a vredniciei ortodoxe româneşti, care ne înnobilează şi ne obligă deopotrivă. Am încercat pe scurt, cu acel prilej aniversar, să-i schiţez portretul şi să pun în evidenţă locul ocupat de marele teolog în spiritualitatea şi cultura creştină – românească şi europeană – a secolului XX.

După un secol al XIX-lea în mare măsură dezbisericit, gestionat de o intelectualitate şi de o clasă politică educate în spiritul laicizant al culturii occidentale (mai ales franceze sau germane) şi de o Biserică mai degrabă timorată în faţa modernităţii, renaşterea ortodoxă

românească din prima jumătate a secolului XX (în speţă, din perioada interbelică), deopotrivă teologică (cazul Dumitru Stăniloaie, cu reorganizarea învăţământului teologic universitar), duhovnicească (cazul Arsenie Boca, cu primenirea vieţii monahale) şi culturală (cazul Nichifor Crainic, cu consistentul curent literar al „gândirismului"), ne apare astăzi aproape ca un miracol, răspunzând – pe limba noastră şi cu specificitatea noastră creatoare – diverselor spiritualisme europene ale epocii (neotomismul, guenonismul, expresionismul, existenţialii Dicţionarul teologilor români al părintelui profesor academician Mircea Păcurariu ediţia a doua, revăzută şi întregită, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002), ca şi în

Enciclopedia Ortodoxiei româneşti (Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2010), figurează data de 5 octombrie, dar familia ţine să precizeze că adevărata dată a decesului este 4 octombrie.

RĂZVAN CODRESCU

lismul creştin etc.), printre care s-a conturat treptat şi neopatristica răsăriteană (mai ales în Grecia şi în exilul rusesc), la care teologia românească, prin forţele ei tinere, nu va întârzia să-şi aducă şi ea contribuţia.

La începutul secolului XX aveam o teologie sterilă, „obosită", împotmolită în scolasticismul de tip occidental, înstrăinată de cultura curentă şi de viaţa cetăţii, fără nume ilustre şi fără respiraţie largă. Este interesant – şi simptomatic – că cel ce a reuşit să dea impulsul decisiv resurecţiei creştinortodoxe româneşti de după Primul Război Mondial, deschizând calea pe care avea s-o consolideze părintele Stăniloae, a fost un intelectual laic (ce drept, cu solidă formaţie teologică): Nichifor Crainic (1889 – 1972). Rolul revistei Gândirea, începând din 1926 (când a preluat-o Crainic, aducând-o la Bucureşti) şi până în 1944 (când s-a văzut nevoită să-şi întrerupă apariţia), a fost major şi decisiv: în jurul ei s-au adunat noile forţe creatoare ale sensibilităţii creştine, iar Dumitru Stăniloaie însuşi avea să se numere printre colaboratorii ei constanţi. Marele teolog era perfect conştient de acest traseu şi de contribuţia crucială a mentorului gândirist: „Nichifor Crainic este cel dintâi teolog român din epoca modernă a

istoriei noastre care scoate teologia din cercul strâmt şi ocolit al specialiştilor, prezentând-o, într-o formă impunătoare, atenţiunii generale a lumii intelectuale. […] Nichifor Crainic înnoieşte prin reactualizarea tradiţiei într-o teologie care se mulţumea cu câteva coji din această tradiţie, primite pe calea şi de multe ori prin interpretarea ocolită a teologiilor apusene", săvârşind astfel „o adevărată restaurare a teologiei româneşti în duhul ortodox" (Gândirea, an XIX, nr. 4, aprilie 1940)

Aceasta a fost linia de înviere spirituală pe care a mers dintru început şi părintele Stăniloae: redescoperirea şi valorificarea în actualitate a autentice:

tradiţii ortodoxe, bizantine şi post-bizantine, de la Sfinţii Părinţi răsăritem (din care s-a început să se traducă masiv şi sistematic: Dumitru Fecioru

Teodor Bodogae, Ioan G. Coman, Dumitru Stăniloaie însuşi etc.), trecânc prin marea lămurire isihastă (în care un loc aparte i-a revenit palamismului despre care părintele Stăniloae a scris prima carte esenţială: Viaţa şi învăţătura Sfântului Grigorie Palama, cu trei tratate traduse, Sibiu, 1938, revenind şi în Filocalia, vol. 7, Bucureşti, 1977, pp. 205 – 525, cu texte şi comentări, fundamentale) şi ajungând până la marile sinteze ale renaşterii filocalice (pe urmele lui Nicodim Aghioritul şi Paisie Velicikovski, părintele Stăniloae a alcătuit şi adnotat, începând din 1946 şi continuând, practic, până la moarte, marele corpus filocalic românesc, totalizând 12 volume, ultimul apărut în

1991).

Rămâne meritul incontestabil al ierarhilor vremii, şi mai ales al vrednicului de pomenire Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, că au intuit „stofa tânărului absolvent al Facultăţii de Teologie din Cernăuţi, trimiţându-i cu promptitudine şi generozitate, la studii de specializare în străinătate (Athena, München, Berlin) şi creându-i cel mai propice cadru de manifestare, îndeosebi la Sibiu, unde ajunge repede profesor şi apoi rector (1936 – 1946)

al Academiei Teologice Andreiane, ocupându-se în paralel şi de Telegraful Român, care şi-a trăit sub el vremurile de glorie (în

paranteză fie spus, părintele a fost de departe, până imediat după război, cel mai prolific şi mai consistent publicist ortodox român al tuturor timpurilor1).

După traducerea Dogmaticii lui Hristos Andrutsos şi monografia închinată Sfântului Grigorie Palama, marile lui cărţi de tinereţe apar una după alta, reprezentând tot atâtea evenimente creatoare de efervescenţă în teologia şi cultura vremii: Ortodoxie şi românism, Sibiu, 1939; Poziţia domnului Lucian

Blagafaţă de creştinism şi ortodoxie, Sibiu, 1942; Iisus Hristos sau Restaurarea omului, Sibiu, 1943.

Fapt este că, la nici 40 de ani, părintele Dumitru Stăniloaie era deja marea instanţă a teologiei româneşti contemporane, iar din această perspectivă – onorantă, dar şi plină de răspunderi – trebuie privită şi punerea la punct a lui Blaga (care a determinat, printr-o ulcerată reacţie de orgoliu, ruperea poetului-filosof de gruparea „ortodoxistă" tutelată de Nichifor Crainic) 2, căruia îi critică sistemul de gândire heterodox (axat pe mitul filosofic al

Marelui Anonim şi creator, prin voga lui, de rătăciri dogmatice grave în ordinea ortodoxă şi de mari confuzii de principiu, cum ar fi cea dintre religie şi cultură) nu doar cu argumente strict teologice, ci şi cu argumente pur filosofice (părintele era bine pus la punct cu limbajul filosofic în general şi cu filosofia occidentală a vremii, mai ales germană şi franceză), concluzia fiind tranşantă: „D-l Blaga procedează cu religia ca unul care sugrumă pe cineva spunându-i cuvinte de mângâiere" (ed. 1942 – p. 37). Dumitru Stăniloaie a fost un apologet desăvârşit al Ortodoxiei, nepregetând să se implice în marile polemici de idei ale epocii şi reuşind mereu să impună limpezimea adevărului revelat (cu alte prilejuri, în răsunătoare articole de presă, i-a amendat punctual şi pe alţi iluştri „formatori de opinie", de la C. Rădulescu-Motru până la Nae Ionescu însuşi).

A se vedea, în Colecţia «Opere complete», aflată în lucru la Editura Basilica a Patriarhiei

Române: vol. 1 – Cultură şi duhovnicie. Articole publicate în Telegraful Român (1930 – 1936), ediţie, studiu introductiv şi note de Ion-Dragoş Vlădescu, Bucureşti, 2013, 912 pagini; vol. 2 – Cultură şi

duhovnicie. Articole publicate în Telegraful Român (1937 – 1941), ediţie îngrijită de Ion-Dragoş Vlădescu, Bucureşti, 2013, 884 pagini; voi. 3 – Cultură şi duhovnicie. Articole publicate în Telegraful Român (1942 – 1993), ediţie îngrijită de Ion-Dragoş

Vlădescu, Bucureşti, 2013, 834 pagini.

Se zice că Blaga ar fi sfărâmat, de mânie, un crucifix de fildeş pe care i-l dăruise cândva părintele Stăniloae.

RĂZVAN CODRESCU

Din păcate, în plină maturitate creatoare, instaurarea comunismului a pus serioase frâne scrisului şi activităţii generale a părintelui (nu fără contribuţia unor colegi de breaslă geloşi şi lipsiţi de scrupule), fiind dislocat, marginalizat, acuzat abuziv de „reacţionarism" şi, în cele din urmă, chiar vârât în închisoare (pentru, chipurile, „activitate împotriva ordinii sociale"!), trecând, între 1958 şi 1963, prin temniţele comuniste de la Uranus, Malmaison, Jilava şi Aiud1. În 1958, când apărea la Bucureşti, în două volume, lucrarea colectivă Teologia dogmatică şi simbolică. Manual pentru Institutele Teologice (cu difuzare, desigur, doar în mediul strict bisericesc), numele părintelui Stăniloaie n-a fost trecut printre autori, deoarece fusese arestat chiar cu puţin înainte de apariţia lucrării2.

„Marea dezamăgire a vieţii mele a fost când s-a instaurat comunismul în ţară. Atunci, nişte colegi de la Sibiu, care fuseseră întâi de extremă dreaptă au trecut de partea comuniştilor şi m-au scos de la Rectorat şi de la Telegraful român, în 1947. Mitropolitul Bălan, foarte necăjit, s-a dus la Bucureşti şi a insistat să se revină asupra hotărârii, dar nu a reuşit. S-a întors plângând la

Sibiu. Instaurarea comunismului a fost o mare dezamăgire, cea mai mare durere…", îi mărturisea părintele, în poate ultimul său interviu de amploare teologului şi etnologului Costion Nicolescu, la 30 august 1993.

Părintele a ştiut însă, cu credinţă şi tărie sufletească, pe de o parte, cu râvnă şi probitate intelectuală, pe de alta, după eliberarea din temniţă şi până la destinderea de mai târziu, să răscumpere „teroarea istoriei" prin asceză intelectuală şi travaliu creator, ducând mai departe corpusul filocalic, traducând asiduu din teologia şi poezia

sacră a Sfinţilor Părinţi (Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Chiril al Alexandriei, Sf. Grigorie de Nyssa, Sf. Grigorie de

Nazianz, Sf. Dionisie PseudoAreopagitul, Sf. Ioan Scărarul, Sf. Maxim Mărturisitorul, Sf. Simeon Noul Teolog, Sf. Grigorie Palama etc.) şi redactându-şi;, în sihăstria de birou sau de bibliotecă, marile sinteze teologice, neegalate până astăzi, prin care a rupt cercul vicios al abordărilor scolastice, aducânc numeroase contribuţii originale (cum ar fi celebra dezvoltare teologică de a pre „raţiunile plasticizate", considerațiile despre dimensiunea cosmică ș

1 Ar fi interesant de alcătuit un volum cu titlul Părintele Dumitru Stăniloaie în memoriali tica închisorilor, pentru că sunt referinţe numeroase ale unor foşti deţinuţi politici cu care părintele a venit mai mult sau mai puţin în contact (mai ales la Aiud). Una dintre cele ma cunoscute este cea a domnului Ilie Tudor (azi nonagenar, tatăl rapsodului Tudor Gheorghe e

„La izolare cu părintele Stăniloae", în Ilie Tudor, Un an lângă Căpitan. Amintiri sfin u din lumea legionară, ed. a V-a revăzută şi adăugită, Fundaţia Sfinţii închisorilor, Piteş:

2013, pp. 151 – 154.

2 Tot fără numele său, manualul (altminteri de mare valoare) a fost reeditat la Cluj-Napo; i (Editura Renaşterea) în 2004 (vol. I) şi 2005 (vol. II).

organică a Ortodoxiei, elementele de teologie a naţionalului şi atâtea altele), nu fără o vastă bibliografie la zi (în mai toate limbile de mare circulaţie):

Teologia dogmatică ortodoxă (Bucureşti, 1978, în trei volume) şi Teologia morală ortodoxă. 3. Spiritualitatea ortodoxă (Bucureşti, 1981, reeditată după

1989 cu titlul său original – Ascetica şi mistica Bisericii Ortodoxe –, care nu fusese acceptat de cenzură pe vremea comunismului). Nu-i de mirare că

Dogmatica sa a fost tradusă relativ repede în mai multe limbi europene (începând cu ediţia germană – Orthodoxe Dogmatik – din 1985 – 1993) şi că este singurul teolog român cunoscut, recunoscut şi citat curent în bibliografiile de specialitate, atât în Răsărit, cât şi în

Apus.

Biserica şi cultura românească îi rămân în continuare datoare, căci, cu toate reparaţiile târzii care i-au bucurat amurgul (membru titular al Academiei Române, Doctor Honoris Causa al Universităţii Bucureşti etc.), au făcut pentru el mult mai puţin decât a făcut el pentru ele (o ediţie integrală a operelor sale n-a fost realizată încă1, nimeni nu s-a impus ca mare monograf al părintelui Stăniloaie, iar cele mai importante lucrări despre el aparţin deocamdată unor străini, ortodocşi sau neortodocşi, cea mai bună fiind, poate, cea a benedictinului Maciej Bielawski, intitulată Părintele Dumitru

Stăniloaie. O viziune filo calică despre lume, Sibiu, 1998 – în limba engleză, în care cartea apăruse în Polonia cu un an înainte: The Philokalical Vision of the World in the Theology of Dumitru Stăniloaie) 2. Noi ne lăudăm curent

E consolator de ştiut, totuşi, că, după 20 de ani, măcar se lucrează asiduu la ea… (Trebuie făcută aici precizarea – fie şi numai în paranteză – că o mare şi adevărată ediţie integrală nu înseamnă doar însumarea unor reeditări mai mult sau mai puţin disparate, fie ele şi ub aceeaşi firmă, ci o concepţie editorială unitară de la primul până la ultimul volum; u prefeţe/postfeţe, note, comentarii, referinţe, bibliografii la zi, îmbunătăţiri tacite sau critice ale textului, iar, dacă este cazul, cu trimiteri şi variante.)

Tot la Editura Deisis din Sibiu a apărut, în româneşte, şi o altă contribuţie străină denteres: Jürgen Henkel, îndumnezeire şi etică a iubirii în opera părintelui Dumitru Stăniloaie (2003). Evidenţiind astfel de contribuţii străine, nu vreau să spun că nu există şi unele notabile contribuţii româneşti, fie în câteva volume colective (Persoană şi comuniune. Prinos de cinstire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloaie la împlinirea vârstei de

90 de ani, Sibiu, 1993 – ed. diac. Ioan I. Ică jr; Dumitru Stăniloaie sau paradoxul teologiei, Bucureşti, 2003 – eds. Teodor Baconsky şi Bogdan Tătaru-Cazaban; Părintele Dumitru

Stăniloaie, teolog al profunzimilor, Cluj-Napoca, 2012 – ed. pr. Cătălin Pălimaru etc.), fie în volume de autor apărute în ţară sau în străinătate (Sandu Frunză, Lucian Turcescu, Emil

Bartoş, pr. Ioan C. Ţesu, Costion Nicolescu, pr. Vasile Cristescu, Gheorghe G. Holbea, Ştefan Lucian Toma, pr. Radu Bordeianu ş.a.), dar ele rămân încă departe de ceea ce ar fi meritat o personalitate de talia părintelui Stăniloaie (şi mai ales fără vocaţia marilor inteze). Nu contează numai cantitatea de lucrări, ci şi calitatea lor (dacă nu bifăm valori, ci doar titluri, atunci poate că stăm binişor…). Totuşi, dincolo de toate acestea, trebuie menţionat un excelent instrument de lucru (pe care regret că eu însumi l-am ignorat până

RĂZVAN CODRESCU

cu el, îl citărm cu voluptate (adesea stâlcindu-i numele: Stăniloaie – cum.

din păcate, figurează şi pe crucea de la Cernica! 1), suntem gata chiar să-l supralicităm provincial („cel mai mare teolog al tuturor timpurilor"!), dar rodim prea puţin în duhul lui şi suntem încă departe de a-i valorifica pe deplin modelul şi moştenirea.

Rectitudine morală şi intelectuală, bună cunoaştere a limbilor clasice şi moderne, erudiţie teologică şi culturală, dar al scrisului şi vrednicie lucrătoare – iată numai câteva dintre însuşirile exemplare pe care părintele Dumitru Stăniloaie le-a avut cu prisosinţă şi pe care teologii noştri de astăzi tind.

cu aceeaşi prisosinţă, să nu le mai aibă! Dar poate că rugăciunile din cer ale părintelui Dumitru vor face ca Dumnezeu, nevrednici fiind noi, să ajute nevredniciei noastre, iar Ortodoxia românească să nască mâine (sau măcar poimâine) un al doilea Stăniloaie, pentru marile înfruntări care vor veni şi pentru buna noastră înfăţişare de obşte la Judecata de Apoi.

de curând), care-i va fi de mare folos viitorului monograf autentic: volumul de aproape mie de pagini al d-nei Virginia Popa, Părintele Dumitru Stăniloaie. Biobibliografie, Editur

Trinitas, Iaşi, 2004, reeditat anul acesta, cu revizuiri şi adaosuri la zi. În fine, nu pot fi trecute cu vederea nici contribuţiile d-nei Lidia Stăniloaie înseşi, fiica părintelui (stabilită în Germania), reputată fiziciană, distinsă poetă şi autoare de însemnări memorialistice. («Lumina faptei din lumina cuvântului». împreună cu tatăl meu, Dumitru Stăniloaie – Humanitas, 2000, reed. 2010; Memoriile unui

fugar – Humanitas, 2009), dar şi monitoare atentă a posterităţii tatălui său.

1 Părintele – din prima tinereţe şi până la moarte – şi-a semnat toate cărţile Stăniloaie şi ca atare este înregistrat peste tot (şi în Enciclopedia Ortodoxiei româneşti, şi în Dicţionar J.

teologilor români, şi în toate sursele oficiale, fie ele laice sau bisericeşti). E tare curios; părintele, la senectute, cum susţine familia, ar fi ajuns la părerea că forma mai adecvată a numelui său mare ar fi fost Stăniloaie, aşa scriindu-l şi pe uşa apartamentului, dar nu şi pe vreuna dintre cărţile (noi sau doar reeditate) ce i-au apărut până în anul morţii! Ba în mult: nici fiica sa nu semnează Stăniloaie, ci tot Stăniloaie… Or, când un nume de asemenea prestanţă s-a impus astfel, nu-l mai poţi reimpune tu sub o altă formă conştiinţei pubice oricât de familie ai fi!

MIRCEA VULCĂNESCU (1904 – 1952)
UN HAIDUC ÎMPOTRIVA
UITĂRII ROMÂNEŞTI

Acest cuvânt a fost rostit, în rezumat, la lansarea bucureşteană a volumului şi DVD-ului cu titlul să nu ne răzbunaţi! Mărturii despre suferinţele românilor din Basarabia (Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2012), care a avut loc la Sala Rapsodia în seara de 19 mai 2012 şi în cadrul căruia au mai luat cuvântul monahul Moise (alcătuitorul tulburătorului corpus documentar)

şi maestrul Dan Puric (ca de obicei, gazdă exemplară şi complice încăpăţânat al „reacţiunii"). îl redau aici în forma lui integrală (mai ales că unii dintre cei prezenţi la lansare au răspândit prin târg percepţia lor personală şi decontextualizată, conform căreia eu mi-aş fi permis în această împrejurare „teribilisme" şi „ireverenţiozităţi", fiind chiar mai antipatic decât mi-am propus să fiu – şi/sau decât sunt de fapt, pentru multele mele păcate). În text vine vorba şi de Mircea Vulcănescu, despre care nu m-am învrednicit încă să scriu pe cât mi-am dorit mereu şi pe cât ar fi meritat. Poate că Dumnezeu mă va învrednici s-o fac până la urmă şi textul să fie introdus într-o nouă ediţie a acestei cărţi (din care un mărturisitor de talia lui n-ar fi putut să fie lipsă).

Celui care ne-a adunat aici cu ultima sa ispravă, adică monahului

Moise

Iorgovan de la Oaşa, scriitorul şi fostul deţinut politic Marcel Petrişor obişnuieşte să-i spună, cu cea mai sinceră simpatie, Moise Tâlharul, desigur şi în analogie cu sfântul din sinaxar (prăznuit la 28 august), dar mai ales pentru conotaţia de „haiduc" pe care cuvântul „tâlhar" o avea odinioară. Şi cum mai potrivit i s-ar putea spune, în registru familiar, acestui neobosit iscoditor al trecutului nostru recent, atât de impunător şi fizic, şi moral, adevărată

„Cruce de voinic" în straie călugăreşti, haiducând aproape solitar prin codrii întunecaţi ai uitării româneşti, luând cumva din bogăţia trecutului ca să umple, pilduitor şi răscumpărător, sărăcia de suflet şi de ideal a prezentului?

Vă amintiţi, poate, că se vorbea în discursul public al anilor '90 de aşa-zişii „Domnişori mulţumiţi" din Occident, străini şi neînţelegători faţă de experienţele şi problemele Estului comunist şi postcomunist, bine camuflaţi în existenţa lor călduţă şi în conformismul lor ideologic. Iată însă că, după nici două decenii, nu ne mai confruntăm dramatic atât cu cecitatea „domnişorilor mulţumiţi" din Occident cât cu cea a „domnişorilor mulţumiţi" de acasă:

riscăm să creştem noi înşine o generaţie de „domnişori mulţumiţi", a căror comoditate se bazează în primul rând pe ignoranţă şi uitare. De aceea trimite Dumnezeu câte un haiduc, să le strice tabieturile mentale şi comportamentale, căci o lume fără memorie şi fără transcendenţă, fără comuniune cu morţii şi cu Dumnezeu, fără sensul suferinţei şi al jertfei, poate fi umană, în sensul umanismului laic, dar nu e omenească, în sensul omeniei creştine.

Omul creştin, cel ce umblă să se mântuie urmându-L pe Hristos, este purtător de cruce: poartă, pe Golgota istoriei, crucea sa şi crucea fraţilor săi întru Hristos. Fără asumarea crucii, poate exista viaţă, dar nu poate fi înviere; or, „omul recent", descreştinat şi dezbisericit, trebuie readus să-şi pună această întrebare esenţială, pentru sine şi pentru ceilalţi: la ce bun o viaţă fără înviere?

Lecţia lui Hristos şi a tuturor martirilor – mai vechi sau mai noi – aceasta este: să faci vieţii parte de înviere, să (re) dai suferinţei sensul ei biruitor de moarte. Martirii luptei împotriva comunismului,

prin suferinţa şi prin moartea lor, au fost şi rămân marea provocare contemporană la retrezirea omului întru Hristos.

În acest sens merg şi strădaniile monahului Moise: să ne retrezească întru Hristos şi să ne reîntoarcă la noi înşine, nu cu predici abstracte, ci punându-ne în faţă oameni, fapte, mărturii. Aventura a început prin 2005 şi nu ştim când se va termina, dar ne dorim să fie cât mai lungă. Şi sunt temeiuri să credem că va fi, căci „Tâlharul" are, pe lângă virtute şi virtute, şi atuul tinereţii

A pornit – cum altfel? – de la Valeriu Gafencu, Sfântul închisorilor, căruia i-a închinat, în 2007, o carte astăzi referenţială, a continuat cu masiva contribuţie la Viaţa Părintelui Gheorghe Calciu îngrijită la Mănăstirea Diaconeşti iar marea sa năzuinţă a fost, în toţi aceşti, ani un vast Pateric al închisorilor.

care se traduce, mai nou, în ciclul mărturisitor al suferinţei româneşti rebotezat

să nu ne răzbunaţi! – cu cuvintele atribuite lui Mircea Vulcănescu, filosoful-martir mort în 1952 în temniţa comunistă de la Aiud1 –, inaugurat,

1 Filosof (din şcoala lui Nae Ionescu, căruia i-a alcătuit şi o primă monografie – Nae Ionescu, aşa cum l-am cunoscut, editată la Humanitas în 1992, sub îngrijirea lui Alexandru Badea şi economist (a fost, ca şi Petre Ţuţea, înalt funcţionar ministerial în timpul guvernării antonesciene), vârât de comunişti în închisoare încă din 1946 şi mort de plămâni, la Aiud, din motive pe care singur vi le va expune, de volumul şi DVD-ul închinate suferinţei românilor basarabeni din anii terorii comuniste (probabil cel mai substanţial şi mai emoţionant memorial documentar de acest gen realizat până astăzi, cel puţin la meridian românesc).

II

Cum a fi simpatic este partea maestrului Dan Puric, în care nu poate fi concurat, eu am să-mi asum riscul de a fi mai degrabă antipatic.

Mai întâi am să mărturisesc că eu nu am reuşit niciodată să înţeleg până la capăt şi să mă împac pe deplin cu „testamentul" acesta

atribuit lui Mircea Vulcănescu: „Să nu ne răzbunaţi!” Nu pentru că nu este sublim, ci pentru că este, poate, prea sublim. E o legendă sau un adevăr atestabil? Greu de spus şi greu de documentat. Nu e oare un mesaj convenabil de minune opresorilor înşişi? Să fie atât de neîntemeiată bănuiala, formulată deja de alţii, că securiştii înşişi ar fi lansat formula, pentru a preîntâmpina reacţia ostracizantă a posterităţii? Trebuie însă spus că, chiar de va fi fost aşa, martirajul lui Mircea Vulcănescu nu iese cu nimic umbrit: el rămâne martir autentic prin suferinţa şi moartea lui jertfelnică, fie că a rostit, fie că n-a rostit cuvintele respective.

Dar la ce „răzbunare” ne referim, sau se va fi referit, cum se crede îndeobşte, Mircea Vulcănescu însuşi? La posibila „răzbunare legionară” (la Aiud deţinuţii legionari erau majoritari), cu care fusese toată viaţa în dezacord?

Sau poate că vorbele lui nu au fost spuse atât pentru camarazii de suferinţă, în conjunctura respectivă, ci, cum e de părere însuşi monahul Moise, ca mesaj principial adresat posterităţii? E iarăşi greu de spus.

Nouă ne place să înţelegem lucrurile în dimensiunea lor creştină. Dar răzbunare nu înseamnă neapărat a plăti cu aceeaşi măsură, ca în Legea Talionului: „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte”. A reduce cuvântul la acest înţeles îngust nu este nici în spiritul profund al limbii române, nici în spiritul extrem de nuanţat al lui Mircea Vulcănescu (adânc tâlcuitor al „rostirii româneşti”, înaintea lui Constantin Noica, despre care se poate spune că îi este mai mult decât dator1). În sens larg, „a răzbuna” înseamnă „a face dreptate”, „a restabili o dreptate care a fost încălcată”, „a pune bunul/binele la loc” (de unde fusese distorsionat). În sensul acesta s-a putut vorbi, biblic chiar, de „răzbunare divină” (nicidecum cu nuanţa catolicizantă de mai târziu).

pe 28 octombrie 1952 (trimis la izolare, împreună cu alţi 12 deţinuţi, dezbrăcaţi în pielea goală, pe un frig cumplit, se făcuse de bunăvoie „saltea” pentru un tovarăş de suferinţă epuizat, spre a-i salva viaţa). îi sunt atribuite, ca rostite în ajunul morţii, cuvintele respective.

1 Cărţile lui Constantin Noica Rostirea filosofică românească, din 1970, şi Creaţie şi frumos în rostirea românească, din 1973 (reunite în 1987 – anul morţii sale – în volumul

Cuvânt împreună despre rostirea românească) e sigur că nu ar fi fost scrise niciodată fără precedentul Mircea Vulcănescu (cf. mai ales Dimensiunea românească a existenţei, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1991, publicat mai întâi în al doilea volum

Când Goga spune retoric, de pildă, „Tu, Oltule, să ne răzbuni!", e limpede că înţelesul este „Să ne faci dreptate!", „Să nu ne laşi nedreptăţiţi!" în acest înţeles, chiar răscumpărarea lumii prin Cruce este răzbunare: repunere a ceea ce e principial bun în cadrele unei dreptăţi temporar anulate. În fond.

Noul Adam îl răzbună pe Adam cel vechi, scoţându-l din nedreptatea în care îl târâse diavolul şi readucându-l la menirea lui dintâi.

Sigur, răzbunarea poate fi, într-un sens restrâns, şi reacţie sălbatică sau copilărească, dar în sensul ei larg şi înalt ea este, înainte de toate, deconspirare a răului, pentru ca nu cumva ceea ce este bun să rămână ruşinat, ci ruşinat să rămână până la urmă răul, clar identificat ca atare şi dat în vileag, cum se spune. În acest sens, a-i răzbuna pe cei prigoniţi şi muceniciţi în temniţele şi lagărele comuniste nu numai că nu este neavenit, dar este o datorie. Să-i răzbunăm împotriva minciunii, uitării, indiferenţei; să facem dreptate memoriei lor, nu prin năpăstuirea punitivă a cuiva, ci prin restituirea fără rest a adevărului.

Ei bine, în sensul acesta, monahul Moise, tâlharul/haiducul neuitării mărturisitoare, oricât nu s-ar crede şi nu s-ar vrea, este un răzbunător. Şi cu cât va răzbuna mai mult, cu atât mai plăcut va fi lui Dumnezeu şi mai fidel sângelui sfinţilor necanonizaţi care strigă din pământ pentru dreptatea lor şi a neamului românesc. Şi nu-i pot dori mai mult şi mai bine decât să-şi ducă răzbunarea până la capăt1.

al Izvoarelor de filosofie: 1940 – 1944). Noica, de altfel, nu ascundea acest lucru: „Făcusem, sub patronajul lui Mircea Vulcănescu, o asociaţie filosofică la care se ţineau lecţii ce greacă şi simţeam că el suferă să stea în minister, în loc să discute la nesfârşit cu noi. În cele două numere din Izvoare de filosofie, anuarul asociaţiei, el era cel care

dădea, alături de postumele lui Nae [Ionescu], contribuţia originală. A publicat în primul număr studiu, despre augustinism şi tomism, Două tipuri de filosofie medievală (datat plin de fantezie:

1928 – 1942!), din care desprinsesem cu interes cât spirit scolastic bun era în omul acesta al marii dezordini; apoi, în al doilea volum, a publicat admirabilul studiu-conferin t a

Dimensiunea românească a existenţei, fără lecţia căreia, poate, n-aş fi scris niciodată

Rostirea românească" (mărturisire pe care îngrijitorul ediţiei din 1992 a Dimensiuni româneşti… dl. Marin Diaconu, a avut buna cumpănire de a o pune pe coperta finala a volumului; sublinierea de aici, desigur, îmi aparţine).

1 Aş mai face aici o analogie: noi luăm adesea într-un sens îngust şi comod marile îndemnuri ale aleşilor lui Dumnezeu. E ca şi cu îndemnul paulinic de a ne supune stăpânirilor seculare. Dacă s-ar fi supus „Cezarului" până la capăt şi fără cârtire, nici Botezătorului nu i s-ar fi tăiat capul, nici Domnul n-ar fi fost răstignit, nici Pavel n-ar fi murit din porunca împăratului Nero, nici sângele martirilor n-ar fi curs trei secole ca un fluviu – dar atunci

CARTEA MĂRTURISITORILOR

III

Dar să coborâm din paradigmă în sintagmă. Acest nou „Memorial al curerii", străluminat ca niciun altul până astăzi de sensibilitatea şi rigorile conştiinţei creştin-otodoxe, începe cu această mare rană deschisă a românităţii: Basarabia.

Cum obârşia mea, pe linie maternă, este dincolo de Prut, la Cetatea Albă

Akkerman), azi parte a Ucrainei, iar nu a Republicii Moldova, am fost mereu sensibil la crucea istorică a românilor basarabeni. Mama, născută în 1929, era puternic marcată de amintirile evacuării forţate a Basarabiei din 1940 şi din fragedă copilărie am auzit multe despre faptele cumplite ale i celei vremi, pe atunci neştiind că ele fuseseră urmate, ani şi decenii de-a rândul, de fapte încă şi mai cumplite, despre care dă cu prisosinţă mărturie şi documentarul realizat de monahul Moise: reocupaţia rusească din 1944, r oametea organizată din 1946 –

471, întemniţările şi deportările ulterioare până în fundurile Siberiei şi în Urali), cu care deveneam contemporan şi

— Abar n-aveam.

Cu atât mai şocantă a fost pentru mine – şi iarăşi devin antipatic – experienţa pe care am trăit-o, ca profesor, pe la jumătatea anilor ’90, când, la Liceul Pedagogic – Şcoala Normală „Elena Cuza” – din Bucureşti am avut (doi ani la rând, cred) clase cu eleve basarabence, trimise să se pregătească în România ca viitoare învăţătoare. M-am iluzionat la început că mi se oferea prilejul să fac „misiune”, dar iluzia n-a putut dura prea mult. Toate fetele acelea tinere se purtau ca nişte surghiunite într-o lume n care nu se regăseau şi de care nu le păsa: nu le interesa nimic, nu citeau nimic, erau complet opace şi tot timpul plictisite, trăind numai, ca în regim de avarie, pentru vacanţele petrecute „la vatră”. Multe ar fi de spus, dar aleg un singur exemplu: când dădeau teză sau extemporal, scriau toate, invariabil: „Lucrare scrisă la limba moldovenească”. Zadarnic le spuneam că obiectul nostru de studiu se numeşte „Limba română”.

că „limba moldovenească” e o invenţie interesată. Explicam, dădeam nici creştinismul n-ar mai fi fost răscrucea primenitoare a istoriei. Că nu supunerea oarbă dedusă simplist dintr-o afirmaţie principială), ci nesupunerea sacrificială (cu toată răspunderea şi tot riscul) e adevărata atitudine creştină în faţa perversiunilor istorice ale puterii, aceasta o mărturiseşte în veac nu cuvântul, ci sângele lui Pavel. Tot aşa, că nu lipsa răzbunării şi răzbunătorilor, ci tocmai existenţa lor şi măsura în care ei îşi fac datoria, chiar cu preţul vieţii, este adevărata atitudine creştină în faţa călăilor neamului, aceasta o mărturiseşte în veac nu cuvântul, ci sângele lui Mircea Vulcănescu.

Cam cum făcuseră ruşii şi cu ucrainenii în 1932 – 33, când pieriseră în jur de 7 milioane de suflete.

RĂZVAN CODRESCU

exemple, mă aprindeam, păreau să înţeleagă, dar data viitoare, toate, iarăşi:

„Lucrare scrisă la limba moldovinească”! N-au ţinut nici rugăminţile, nici ameninţările, nici sancţiunile… Dacă nu erau stresate, pur şi simplu căsca, la orice discurs de limbă sau istorie românească.

Iar noţiunile culturale le dădeau adevărate coşmaruri.

Profesoara care avea dirigenţia unei clase de basarabence a fost invitaţi într-o vară la Chişinău (şi în alte câteva localităţi din care proveneau elevele) şi-mi povestea descumpănită ce constatase la faţa locului: cel mai bine vorbeau româneşte bunicii (pe care-i puteţi asculta, cu nostalgie şi nesaţ, şi pe DVD-ul monahului Moise şi al domnului Bogdan Pârlea), părinţii – aşa 5.

aşa, iar copiii – cel mai prost şi mai mult de silă. Tânăra generaţie nu citea decât ruseşte, nu se uita decât la posturile de televiziune ruseşti, iar de vorbii ruseşte aveau şi tot zelul, şi toată fluenţa. Limba şi problemele româneşti păreau să le fie doar o perpetuă corvoadă.

E o tragedie pe care ne convine să ne prefacem a n-o observa, preferând să judecăm după o minoritate care mai păstrează o brumă de educaţie şi de simţire românească. Ca să se ajungă la acest hal de înstrăinare şi chiar de abrutizare sufletească au trebuit 200 de ani de teroare fizică şi intelectuală iar „spălarea creierelor", alternată cu adevărate forme de genocid, a atârn cote maxime în anii bolşevismului. Ce formulă dibolică a fost aplicată ca să se ajungă, în doar câteva decenii, de la consistenţa creştină şi naţională a generaţiei bunicilor (cei intervievaţi de monahul Moise au între 80 şi 103

ani) la inconsistenţa deconcertantă a generaţiei „moldoveneşti" actuale?!

Dar ce să ne mire ce au făcut ruşii bolşevizaţi cu românii, când ştim bine ce au făcut chiar cu ruşii lor! Citiţi, de pildă, cutremurătorul documentar

Insula canibalilor, cu acei deportaţi în Nazino, din anii '30, aduşi în starea de a se vâna şi de a se mânca unii pe alţii! Te întrebi, în faţa acestor mărturii ale ororii, fără egal în istorie şi chiar întrecând orice imaginaţie: ce ar putea sau ce ar mai trebui să ne facă ruşii ca să ne vindece o dată pentru totdeauna de înclinarea spre ei, din considerente materiale ori religioase, sau ce ar pute.

ori ar mai trebui să fie dat la iveală ca „domnişorii mulţumiţi" ai secolului

XXI, de la Est la Vest, să se cutremure şi să priceapă ce a

reprezentat cu adevărat comunismul?!

Când vezi halul în care au fost aduse noile generaţii şi direcţiile în care se îndreaptă lumea de azi, ruptă de Dumnezeu şi de tradiţie, nu poţi să nu te întrebi, citind sau vizionând documentarele atâtor orori: la ce atâta suferinţă istorică şi la ce atâta moarte martirică de la un capăt la altul al secolului XX?!

Dar Dumnezeu ştie El de ce: pentru că fără toată această zestre răscumpărătoare, de suferinţe şi de moarte martirică, nu ne-ar mai răbda pământul aşa nemernici cum am ajuns. Cronicizaţi în „criza stării de har" 1, trăim pe datorie, din suferinţa şi din moartea lor, şi tot ei sunt şansa trez (V)itoare pe care Dumnezeu ne-a lăsat-o la îndemână, în acest târziu de lume. Depinde de noi şi numai de noi dacă vom şti până la capăt să ne-o asumăm şi s-o chivernisim în minţile şi în inimile noastre. Căci dacă nu-i vom răzbuna noi pe ei, restaurând lumea în dreapta ei rânduială, se va răzbuna dreptatea pe noi, la Judecata din urmă!

Sintagma este chiar a tânărului Mircea Vulcănescu, dar mi se pare astăzi mai actuală decât ieri.

BENEDICT GHIUŞ (1904 – 1990)

UN MUCENIC AL RUGĂCIUNII:

PĂRINTELE BENEDICT GHIUŞ

Bolnav şi betegit după o viaţă de mucenicie rugătoare, dar mereu senin şi plin de râvnă duhovnicească, în pragul verii lui 1990 se stingea, în chilia de la Cernica, părintele Benedict Ghiuş, unul dintre marii înduhovniciţi II Ortodoxiei contemporane, figură exponenţială a mişcării spirituale a

— Rugului Aprins", mulţi ani slujitor în Catedrala Mitropolitană din Dealul

Patriarhiei şi duhovnic iscusit ăl mai multor generaţii de intelectuali.

Pentru că e nedrept de puţin cunoscut publicului mai larg de azi, nu-i de prisos să-i facem un scurt secvenţial biografic:

1904 (21 octombrie): Se naşte, la Domneşti-Vrancea, din părinţii Constantin şi Elena Ghiuş, viitorul părinte Benedict, ce la botez a primit numele le Vasile.

1911 – 1918: Urmează şcoala primară în satul natal, iar gimnaziul la Bârlad.

1918 – 1926: Studiază la Seminarul Teologic „Sfântul Andrei" din Galaţi, pe care îl absolvă ca şef de promoţie.

1926 – 1935: Face studii teologice universitare la Bucureşti şi Strasbourg

Franţa), până în 1932, iar în 1935, după echivalarea studiilor în ţară (Bucureşti şi Chişinău), îşi ia licenţa cu lucrarea Argumentul ontologic la Descartes.

1934 (26 august): Se călugăreşte la Mănăstirea Noul Neamţ (Chiţcani-Tighina), luând numele de Benedict. Este foarte apropiat de Mitropolitul

Gurie Grosu (m. 1943), care-l va hirotoni ierodiacon (1934) şi ieromonah

1936).

1935 – 1936: Studii de doctorat în Germania, la Academia monahală de

? e lângă Mănăstirea benedictină Maria-Laach.

1936 – 1940: Preot şi profesor la Strasbourg (1936 – 37), Cernăuţi (1937 – 38)

şi Bălţi.

1940 – 1944: Preot la Catedrala Patriarhală din Bucureşti şi vieţuitor în obştea Mănăstirii Antim.

RĂZVAN CODRESCU

1944: Ales episcop de Hotin, dar neconfirmat în scaun, ba chiar alungat 5

de la Antim, şi de la Catedrala Patriarhală (la intervenţia vicepreşedintelu;

Consiliului de Miniştri de atunci, Mihai Antonescu, care sprijinea polit: un alt candidat).

1945 – 1950: După o scurtă retragere la Arad, revine la Bucureşti ca asistent universitar, iar în 1949 – 50 este chiar vicar patriarhal. În aceşti ani se:

constituie gruparea spirituală a „Rugului Aprins" (iniţiată şi însufleţită mai ales de poetul Sandu Tudor, devenit apoi

ieroschimonahul Daniil de

Rarău), consolidată mai ales prin venirea ca stareţ la Antim (1949) a părintelui arhimandrit Benedict Ghiuş. În 1946 îşi ia doctoratul în Teologie cu teza Faptul Răscumpărării în imnografia Bisericii Ortodoxe (ce a putut fi publicată numai mult mai târziu, în 1970 – 71).

1950 – 1954: îndepărtat din nou din motive politice, este timp de 4 ani profesor la Seminarul monahal de la Neamţ.

1954 – 1958: Reîntors ca preot la Catedrala Patriarhală, este în acelaşi timp membru activ şi duhovnic al „Rugului Aprins".

1958 – 1964: împreună cu alţi 15 membri ai „Rugului Aprins", este arestat (14 iunie 1958) şi condamnat de autorităţile comuniste pentru

„Uneltire contra ordinii sociale"! A trecut, printre altele, pe la închisoarea din Jilava şi Aiud, eliberându-se de la colonia de muncă Ostrov, la 25 iunie

1964, în urma decretului de amnistie generală a deţinuţilor politici.

1964 – 1974: Reîncadrat de către Patriahul Justinian Marina ca preot la

Catedrala Patriarhală din Bucureşti, slujeşte aici încă 10 ani.

1974 – 1990: în 1974 se pensionează şi se retrage la Cernica, unde îmbina rugăciunea cu studiul şi asistenţa duhovnicească1. Aici îngrije cele 4 mari volume de Proloage (tipărite postum, în 1991).

1990 (12 iunie): Se stinge în chilia sa de la Cernica, fiind înmormântat în biserica cimitirului mănăstiresc.

Deşi n-a întors spatele istoriei şi şi-a împlinit misiunea de dascăl de tedagogie şi preot slujitor în larma pestriţă a cetăţii Bucureştilor, marea dimensiune a personalităţii sale, prisosind asupra darurilor cărturăreşti şi propovăduitoare, a fost rugăciunea, şi mai precis rugăciunea inimii, în care fusese mi

1 Ţinea corespondenţă duhovnicească, printre alţii, cu Ioan Ianolide (cel mai apropiat prieten al lui Valeriu Gafencu). Mohahul-poet Ignatie Grecu de la Cernica, cerce arhivele mănăstirii, a descoperit şi a avut bunăvoinţa să ne trimită fotocopiile a 14 scrisori

sau cărţi poştale trimise de Ioan Ianolide către părintele arhimandrit Benedict Ghiuş perioada 1974 – 1983. În volumul Sfinţii închisorilor în „Lumea Credinţei”… (Editura Lumea

Credinţei, Bucureşti, 2014) este reprodusă – la pp. 234 – 236 – una dintre aceste scrisori (datată: 15 Oct. 1980).

cu precădere de părintele Ioan cel Străin (1906 – 1991), călugărul străluminat de la Obţină şi discretul mentor duhovnicesc al „Rugului Aprins” de la

Antim (până în 1947) 1.

„Rugul Aprins – spunea părintele arhimandrit Benedict Ghiuş – a conţinut câteva anticipări ale unui necesar aggiornamento ortodox de profunzime, nu în sensul vreunui compromis cu vremurile, ci în acela al unei salutare aduceri la zi a atâtor implicaţii esenţiale ale Ortodoxiei, cea întotdeauna identică cu ea însăşi, în esenţialitatea ei. Şi mă gândesc mai ales la funcţia totalizatoare şi la mesajul cosmic al existenţei umane, la viziunea grandioasei figuri a Omului însumat cu adevărat în totalitatea integrală a realităţii, lucid şi conştient de locul şi menirea lui, de răspunderile lui unice în faţa existenţei. Omul acesta însumat în tot e, de fapt, punctul de convergenţă a

Firii cu Revelaţia, un exponent al lumii şi al lui Dumnezeu, ca un adevărat împuternicit al Realităţii Totale, cu funcţia şi răspunderea perfecţionării de sine şi a existenţei întregi în Hristos, atât în lumea aceasta, cât şi în eternitatea lui Dumnezeu de după înviere”.

La 11 decenii de la naştere şi la un sfert de veac de la strămutarea în veşnicie, părintele Benedict – veşnică să-i fie pomenirea! – rămâne o pildă desăvârşită de angajament duhovnicesc şi pastoral, de răscumpărare a vremurilor prin forţa spiritului şi a cuvântului.

Unde mai sunt astăzi duhovnicii Bucureştilor?

Înmormântat în Ioan Kulîghin (zis şi Ivan Strannik, adică Ioan cel Străin), călugăr isihast de la Obţină refugiat în România cu ierarhul Nicolae al Rostovului (căruia îi era duhovnic), apoi reîntors în U.R.S.S. şi înghiţit de gulag. Cf. Andrei Scrima, Timpul Rugului Aprins. Maestrul spiritual în tradiţia răsăriteană, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, pp. 21 – 108 (dar mai ales 21 – 24: „Scrisoarea Părintelui Ioan cel

Străin"), sau Gh. Vasilescu (ed.), Cuviosul Ioan cel Străin (din arhiva Rugului Aprins), Editura Anastasia (colecţia „Comorile Pustiei"), Bucureşti, 1999 (unde, la pp.101 – 104, se găseşte şi versiunea Alexandru Mironescu a scrisorii testamentare lăsate de Ioan cel Străin).

RADU GYR (1905 – 1975)

POEZIA LUI RADU GYR

SAU TESTAMENTUL UNEI GENERAŢII1

w

Că-nvins nu eşti atunci când sângeri, nici dacă ochii-n lacrimi ţi-s; adevăratele înfrângeri sunt renunţările la vis… (Radu Gyr, „Cântec de luptă").

I

Dacă ar fi să facem un inventar istoric al generaţiilor României moderne de la „paşoptiştii" secolului XIX la „optzeciştii" secolului XX, cumpănind meritele politice sau culturale ale fiecăreia, desigur că generaţia numită îndeobşte „interbelică" (unii vorbesc de „generaţia de la '22", iar alţii o numesc pur şi simplu „generaţia legionară"), adică a celor născuţi în ultimii ani ai secolului al XIX-lea şi în primul deceniu al secolului XX, ar vădi o strălucire aparte, în pofida destinului ei tragic („Istoria a făcut pipi pe noi", spunea

Mircea Eliade în exil, cu o lucidă şi amară resemnare). Preluând ştafeta de la generaţia ce înfăptuise Marea Unire, ea s-a osârdit până la jertfă, cu mijloace mai inspirate sau mai puţin inspirate, când excesiv de violente, când naiv de non-violente, să prefacă România dintr-un „obiect al istoriei" într-un subiect creator de istorie".

Ideile supraordonatoare ale acestei generaţii au fost ideea creştină şi ideea

— Acţională; ele s-au unit într-un unic patos mesianic, impresionant chiar şi în necumpătările" lui. Aspiraţiile grandioase s-au sintetizat în câteva metafore

O primă versiune a acestui text a fost destinată să prefaţeze traducerea în sârbeşte a unui nic florilegiu din poezia lui Radu Gyr (cf. Radu Gyr, Poeme, traducere în limba sârbă de cana Ursu şi de Milan Nenadic, ediţie îngrijită de Ionuţ Gurgu, Editura Scara, Bucu

— Şti, 2001).

semnificative, care pe noi, epigonii de astăzi, se întâmplă să ne sperie sau să ne intimideze. E de ajuns să evocăm, în acest context, imperativul celei de

„A doua neatârnări" (Nichifor Crainic) 1, cuvintele de martir iluminat ale lui

Ionel Moţa, care visa la „o ţară frumoasă ca un soare, puternică şi ascultătoare de Dumnezeu" 2, sau versurile de vizionar tumultuos ale lui Aron

Cotruş, care nu se sfia să vorbească despre… „imperiale României năprasnice de dincolo de mâine". Toate acestea converg într-un fel în acea „schimbare la faţă a României" pe care o reclamase halucinant, în nota sa personală, „apostatul" de mai târziu Emil Cioran3.

Desigur, istoria românească mai veche nu fusese lipsită nici ea de mari conştiinţe misionare, în frunte cu Eminescu însuşi, dar niciodată duhul misionar nu mai pătrunsese atât de adânc în gândul, simţirea şi fapta unei întregi generaţii. Căci „miracolul interbelic" românesc – în măsura în care a existat unul – stă mai cu seamă în acest flux creator, pornit dinspre elite şi răspândit până-n rândurile largi ale poporului. N-au existat în această generaţie numai mari personalităţi creatoare, aglomerate ca-n nicio altă epocă din istoria noastră, ci şi un larg front „popular" de luptă şi creaţie naţională, catalizat îndeosebi de tinerimea legionară4.

Fapt este că, dincolo de toate abuzurile sau neîmplinirile ei (pe care perspectiva critică a istoriei nu le poate trece cu vederea), aventura legionară a marcat adânc o generaţie, inclusiv în vârfurile ei culturale sau duhovniceşti

Fenomenul e de cercetat nu atât pentru eventuala lui reînviere (nicio experienţă istorică nu mai poate fi reiterată ca atare, în afara contextului care a generat-o), ci pentru a se putea înţelege cât de cât ce forţă de fascinaţie a putut face oameni de asemenea calibru să-şi asume şi să mărturisească pini

1 Directorul revistei Gândirea voia să spună că România, după ce-şi obţinuse „neatârnarea"] (independenţa) politică la 1877, era datoare de-acum, pe fondul reîntregirii teritoriale, săş obţină şi

independenţa cultural-spirituală faţă de Occidentul schismatic şi secularizau laolaltă cu celelalte ţări de tradiţie bizantină.

2 Metafora a trecut în refrenul Cântecului eroilor Moţa şi Marin (versuri: Radu Gyr; muzica:

Ion Mânzatu): Să faci, Căpitane, o Ţară / Ca soarele sfânt de pe cer!

3 Cel mort în postura de campion al scepticismului contemporan, fără să se împacă

„În amurg" nici cu Sfântul Apostol Pavel (cum ar fi vrut prietenul său din tinereţe Petre

Ţuţea), nici cu Coasta Boacii (unde a rămas de veghe fratele său Aurel Cioran).

4 „Mişcarea Legionară a fost o mişcare de tineret care a vrut să construiască un stat rorainesc pornind de la imaginea ideală a poporului român. [...] Statul naţional ideal presupune ca ştiinţa şi tehnicile existenţei să fie subordonate modului specific de a fi român", îi mirturisea tânărului Lucian D. Popescu „românul absolut" Petre Ţuţea în 1991 (cf. mai sus.

articolul „Petre Ţuţea: o consemnare"). Şi în eteroclitul volum între Dumnezeu şi neamid meu (1992) se regăsesc consideraţii asemănătoare, deşi Petre Ţuţea a murit ca membra al... Partidului Liberal!

la moarte – ieri cu riscul pierderii libertăţii, iar astăzi cu cel al deficitului de imagine publică – un ideal mobilizator atât de controversat de-a lungul vremii.

Istoriografia românească, încă tributară mentalităţilor de stânga şi (auto)

cenzurii ideologice, n-a ajuns până acum, din nefericire, să analizeze şi să evalueze fără prejudecăţi complexul fenomen legionar, unic nu doar pe plan românesc, ci, în anumite privinţe, chiar pe plan european1. Generaţiile postbelice nu prea cunosc nici esenţa şi nici dimensiunile reale ale legionarismului, ci se află doar în posesia unui set limitat de mistificări interesate2, pus la îndemână de propaganda stângistă (fie ea comunistă sau democratică).

Totuşi, nu pot ocolite anumite întrebări „demistificatoare":

1. Cum se explică fascinaţia uriaşă pe care a exercitat-o în epocă, mai ales asupra tinerei generaţii, personalitatea atât de denigrată a lui Corneliu

Z. Codreanu?

2. Cum se explică creşterea spectaculoasă a Legiunii Arhanghelul Mihail, de la discreta ei întemeiere din 1927 (cu un nucleu de 5 – 6 oameni!) până la marele succes electoral din 19373, dar şi ulterior, astfel încât s-a putut afirma că, după cumplita prigoană antigardistă din 1938 – 394, în ajunul întemeieri

Concluzie la care au ajuns mai mulţi analişti străini, printre care şi istoricul german Armin

Heinen, autorul celei mai ample monografii dedicate până astăzi fenomenului legionar: Die

Legion „Erzangel Michael" în Rumänien. Soziale Bewegung undpolitische Organisation. Ein

3 eitrag zum Problem des internationalen Faschismus, Südosteuropäische Arbeiten, Miin hen, 1986 (558 de pagini), tradusă şi în limba română (Legiunea „Arhanghelul Mihail".

O contribuţie la problema fascismului internaţional, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999).

Pornind de la supralicitarea anumitor laturi negative reale, normale până la un punct în orice fenomen istoric, istoria nefiind domeniul perfecţiunii. „Terorismul legionar" a fost: n mare măsură, un răspuns (desigur reprobabil) la „terorismul de stat" exercitat asupra

Mişcării încă de la întemeierea ei (iunie 1927). A se vedea, între altele, documentarul sinoptic al lui Nicolae Roşca, Cronica unor violenţe politice (Madrid, 1991; reed. Sibiu, 2000).

În decembrie 1937 au avut loc ultimele alegeri libere din România antebelică, anulate prin lovitura de stat a regelui Carol II din februarie 1938, care a desfiinţat viaţa parlamentară şi i-a instaurat dictatura personală. Alegerile fuseseră câştigate, împotriva Partidului Liberal aflat la guvernare şi agreat de monarh), de coaliţia alcătuită din Partidul Naţional Ţărănesc, Partidul „Totul pentru Ţară" (expresia politică a Legiunii), aripa liberală disidentă a ui Gheorghe I. Brătianu („georgiştii") şi… Partidul Evreiesc. Tânărul partid legionar, deşi aspru

persecutat, câştigase el singur, împotriva tuturor aşteptărilor, peste 15% din voturi.

Cunoscută sub numele de „decapitarea Mişcării Legionare". Codreanu este arestat în aprilie 1938, judecat şi condamnat abuziv în mai, iar în noiembrie (noaptea Sfântului

Andrei), din ordinul regelui Carol II şi sub supravegherea ministrului Armand Călinescu, este asasinat în detenţie, împreună cu alţi 13 camarazi. Căpeteniile legionare, dar şi o arte din personalităţile simpatizante, au fost internate în lagăre (poetul Radu Gyr s-a aflat temporar în cel de la Miercurea Ciuc). În noaptea de 26 spre 27 septembrie 1939, după vremelnicului stat naţional-legionar1, „toată România era legionară" (Eugen

Ionescu)?

3. Cum se explică enormul interes cu care Mişcarea Legionară a fost privită şi-n afara hotarelor ţării, atrăgând atenţia străinătăţii – în epocă, dar şi în posteritate – mai mult decât toate celelalte grupări politice sau spirituale la un loc, astfel încât azi, oricât ar părea de curios, bibliografia străină a legionarismului e mai substanţială decât cea autohtonă?

4. Cum se explică faptul că un număr atât de mare de personalităţi culturale şi religioase (profesori universitari, scriitori, ziarişti, medici, avocaţi, clerici şi chiar ierarhi ai Bisericii) au fost membri sau simpatizanţi ai Mişcării

Legionare, printre acestea figurând şi numele cele mai prestante din cultura românească a secolului XX, de la simpatizanţi ca Nae Ionescu, Lucian Blaga.

Dumitru Stăniloaie, Emil Cioran sau N. Steinhardt până la membri efectivi ca Ion Barbu (Dan Barbilian), Radu Gyr, Mircea Eliade, Constantin Noica sau Petre Ţuţea?

5. Cum se explică extraordinara vitalitate a legionarismului după tot şirul de agresiuni la care a fost supus sub trei dictaturi (carlistă, antonesciană.

comunistă), capacitatea lui de a renaşte mereu din propria cenuşă?

Chiar dacă, până la urmă, această controversată generaţie de

luptători şi cărturari naţional-creştini a fost fie decimată (în lagăre şi închisori), fie risipită prin toată lumea (într-un surghiun de o jumătate de secol), fie prigonită în propria ei ţară (de oficialităţile năimite constant puterilor din afară), ea rămâne, în ciuda anumitor excese de tristă amintire, ultima mare zvâcnire de românism misionar, jertfelnic şi creator, iar poezia lui Radu Gyr, „bardul

Legiunii", poartă în ea toată măreţia şi decăderea acestei „cruciade" pierce o echipă legionară formată în Germania l-a lichidat pe Armand Călinescu, răzbunâr. d moartea Căpitanului, legionarii sunt decimaţi cu sutele (pe lângă cei din lagăre şi de la Spitalul Militar din Braşov, câte 2 – 4 membri notorii din fiecare judeţ al ţării, ale căror cadavre au fost expuse în pieţele publice). Acest sângeros „terorism de stat" a indignat profund opinia publică românească a vremii, mai ales că legionarii din lagăre nu avuseseră (nu puteau avea) nicio legătură cu cei 9 „Răzbunători" (care, de altfel, se predaseră singguri autorităţilor, ce i-au executat fără judecată şi i-au expus pe caldarâmul Bucureştiului).

1 în septembrie 1940, după abdicarea forţată a regelui-călău Carol II, puterea este preluată de generalul (ulterior: mareşalul) Ion Antonescu. Iniţial, Antonescu s-a sprijinit pe legi onari (deveniţi un adevărat „partid de mase"), decretând chiar statul naţional-legionar (cf. Generale Ion Antonescu, Per la realizzazione della România Legionaria. Proclamazic discorsi, avviamenti, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1940), care nu va dura însă decât până în ianuarie 1941, când Antonescu, cu sprijinul lui Hitler, se debarasează de Mişca rea condusă inabil de Horia Sima, mascându-şi lovitura de stat sub pretextul reprimării unei pretinse „rebeliuni" legionare (după un scenariu foarte asemănător cu diversiunea

„Teroriştilor" din decembrie 1989).

du-te, din ale cărei virtuţi şi din ale cărei defecte dreapta românească va avea mereu de învăţat, ca din orice mare lecţie a Istoriei.

II

Născut pe 2 martie 1905, la Câmpulung Muscel, şi mort pe 29 aprilie 1975, Ia Bucureşti, Radu Gyr (pe numele adevărat Radu

Demetrescu, fiu al actorului craiovean Coco Demetrescu) a fost rapsodul aproape legendar al „sfintei tinereţi legionare” 1 şi (des) cântătorul crucificat al temniţelor comuniste, una dintre figurile umane şi artistice cele mai complexe şi mai mucenicite din istoria noastră contemporană. Cum însă lumea românească postcomunistă nu s-a învrednicit să-i cinstească memoria pe măsură, iar leneşa cultură a începutului de veac şi de mileniu n-a catadicsit să-i restituie integral şi profesional opera poetică, dramatică şi eseistică (singurele eforturi constante în acest sens fiind cele ale admirabilei sale fiice, d-na Simona Carmen Popa2, care nu poate suplini însă de una singură absenţa de la datorie a specialiştilor istoriei şi criticii literare), marele poet a rămas, pentru publicul mai larg, într-un nemeritat con de umbră, cum tinde să rămână şi o parte destul de mare a istoriei noastre recente.

Poet, dramaturg, eseist, gazetar, doctor în Litere şi conferenţiar universitar (din acea şcoală clasicizantă – adeseori pe nedrept hulită – a totuşi ingeniosului teoretician şi critic literar Mihail Dragomirescu3), de mai multe ori laureat (1926, 1927, 1928 şi 1939) al Societăţii Scriitorilor Români, Institutului pentru Literatură şi Academiei Române, comandant legionar şi director general al teatrelor în timpul scurtei şi nefericitei guvernări legionare4, „Sfântă tinereţe legionară” (versurile: Radu Gyr; muzica: Ion Mânzatu) era imnul-marş cel mai cunoscut din bogatul repertoriu al cântecelor legionare (cu faimosul refren: Garda, Căpitanul / ne preschimbă-n şoimi de fier. / Ţara, Căpitanul / şi Arhanghelul din cer).

În afară de „Sfântă tinereţe legionară” şi „Cântecul eroilor Moţa-Marin”, Radu Gyr a mai compus versurile pentru „Marşul legionarilor olteni” (el însuşi fiind oltean de origine) – Imnul muncitorilor legionari” (La luptă, muncitori!) şi „Imnul biruinţei”. De o popularitate egală cu cântecele legionare s-a bucurat mai târziu poezia mobilizatoare „Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!” (pentru care, spre sfârşitul anior ’50, s-a pronunţat împotriva autorului o sentinţă de condamnare la moarte, până la urmă neexecutată).

Unic copil al poetului şi al soţiei sale Flora, s-a născut pe 10 octombrie 1931 în Bucureşti, unde Radu Gyr se stabilise încă din 1924.

1868 – 1942: estetician, teoretician al literaturii şi critic literar

de orientare clasicizantă şi tradiţionalistă, autor, între multe altele, al vastei lucrări la science de la littérature, I-IV, Paris, 1928 – 1938. O bună monografie i-a dedicat profesorul Alexandru Tudorică în 1981.

— Caz unic în ţările aliate Axei, arătând cât de nuanţat era „antisemitismul" legionar, în oamna lui 1940, sub directoratul lui Radu Gyr, se înfiinţează la Bucureşti un teatru evreiesc.

Radu Gyr a împărtăşit crezul şi prigoana camarazilor săi sub toate cele trei regimuri de dictatură (dar mai ales sub cel comunist), însumând 20 de ani de detenţie politică (la care se adaugă şi trimiterea sa abuzivă pe frontul din

Est, de unde s-a şi întors grav rănit1).

A debutat absolut la 14 ani, cu poemul dramatic „în munţi", publicat în revista Colegiului Naţional Carol I din Craiova, al cărui elev a fost. Devenit student al Facultăţii de Litere şi Filosofie a Universităţii Bucureşti, debutează editorial în 1924, cu volumul Linişti de schituri, în ton mai degrabă elegiac

Călugăriţe albe din linişti vechi de schituri, Atâta de tăcute şi-atât de reci păreţi

În serile chiliei cu mohorâţi pereţi, Când tânga vise-ncale în cărţile cu mituri…

Poezia lui de tinereţe, desigur inegală, marcată de ispitele ultimelor tonun ale simbolismului, dar şi de cele ale temerităţilor verbale şi prozodice argheziene, este puternic adăpată la izvoare folclorice şi păscută de un anume manierism (unii i-au zis chiar „gongorism"), îndărătul căruia se simte însă constant talentul în căutare al unui poet de excepţie. Despre această primă fază a poeziei lui Radu Gyr, George Călinescu notează în 1941, în Istoria.

să (ed. Al Piru – p. 868), nu prea convins: „Sunt multe versuri frumoase în poezia lui Radu Gyr", evocator liric „al Oltului zgomotos vitalist", oarecum dezlânat şi redundant, „gata de a luneca pe panta preţiozităţii", găsind totuşi; uneori tonul unei „remarcabile lirici chiuitoare" (O-he! Toamnă nouă cu sclipăt, /primeşte-mă-n tine cu chiot şi ţipăt!…). Criticul evită să se refere la ipostaza lui Radu Gyr de „bard al Legiunii", dar pare să facă discret aluzie la ea atunci când vorbeşte de un anume „abuz de vociferaţie". Probabil că paginile cele

mai pertinente despre creaţia lui Radu Gyr de până-n anii războiului sunt cele pe care i le dedică, fără idiosincrazii ideologice, Ovidiu Papadima (pe atunci cronicarul literar al revistei Gândirea) în volumul Creatorii şi lumea lor. Schiţe de critică literară (apărut în 1943 şi încă nereeditat).

Până în 1944, Radu Gyr a mai publicat următoarele volume de versuri: Plânge Strâmbă-Lemne (1927), Cerbul de lumină (1928), Stele pentru

„Atunci când eram director general al teatrelor în plin regim legionar, când mă puteam manifesta în voie cu toate «patimile» şi «urile» mele, aşa mi-am dat eu arama pe faţă: creând te (Baraşeum) pentru evrei…" (din ultimul cuvânt al comandantului legionar Radu Gyr m şi aşa-numitului „Tribunal al Poporului", la procesul din 1945; apud Gh. Buzatu, Corn

Ciucanu, Cristian Sandache, Radiografia dreptei româneşti: 1927 – 1944, Editura FI PR

Bucureşti, 1996, p. 318; integral, în Adevărul literar şi artistic, nr. 207 – 208/1994).

1 Cf. Între altele, Valeriu Anania, Memorii, Editura Polirom, Iaşi, 2008, pp. 73 – 74.

CARTEA MĂRTURISITORILOR

94).

73 – 74.

ea găn (1936), Cununi uscate (1938), Corabia cu tufănici (poem dramatic – comedie vegetală", 1939), Poeme de război (1942), Balade (1943) 1, precum şi o serie de poveşti versificate. A publicat, de asemenea, trei interesante studii critice (la origine – sau ulterior – cursuri universitare la Facultatea le Litere): despre învierea lui Lev Tolstoi (1927), despre eposul sârbesc (1936, în colaborare cu folcloristul Anton Balotă) şi despre evoluţia criticii estetice şi curentele de avangardă (1937 – privind avangardismul ca pe o afacere pur evreiască2). Sub formă de broşuri, i-au apărut în epocă şi o seamă de conferinţe (ca Studenţimea şi idealul spiritual sau Femeia în eroismul spiritual, moral şi naţional). A colaborat la numeroase publicaţii ale vremii, printre care Gândirea, Ramuri, Universul literar, Convorbiri

literare, Adevărul literar şi artistic, Viaţa literară, Vremea, Revista Fundaţiilor Regale, Falanga, Calendarul, Curentul, Cuvântul, Axa, Iconar, Porunca vremii, Sfarmă-Piatră, Buna Vestire etc.

În 1938 – 39 a fost internat şi el în lagărul pentru legionari de la Miercurea

Ciuc (via Tismana), de unde a lăsat o relatare de mare valoare documentară („Suferinţă, jertfă şi cântec"). În acelaşi lagăr au fost internaţi, printre alţii, Nae Ionescu3, Mircea Eliade, Iordache Nicoară sau Ion Mânzatu, iar o vreme (până ce au fost parte eliberaţi, parte strămutaţi în alte lagăre, mai ales la Râmnicu Sărat) şi alte figuri ilustre ale Legiunii: Gh. Clime, Necula i

Totu', Bănică Dobre, prinţul Al. Cantacuzino, Vasile Christescu, Mihail

Polihroniade, Victor Puiu Gârcineanu, Ilie Gârneaţă, Vasile Iaşinschi, Mile

Lefter etc. Dacă unii, între care şi Radu Gyr însuşi, au avut şansa să scape pe

Considerat de unii cel mai bun volum al său de până atunci, deşi astăzi nu ne mai pare deloc aşa. Radu Gyr se integra într-o tendinţă mai largă a vremii, de resurecţie a baladei n poezia românească (exponentul ei cel mai realizat rămânând probabil poetul şi eseistul

Ştefan Aug. Doinaş, autorul „Mistreţului cu colţi de argint", membru al vestitului Cerc literar de la Sibiu, într-o vreme şi el simpatizant legionar). De remarcat că Radu Gyr a continuat să conceapă balade şi în închisoare („Balada ucenicului cu ochi albaştri", „Balada codrului fără haiduc", „Balada păsării măiestre" ş.a.).

Ceea ce până la urmă este un fapt (cf. Ovid S. Crohmăniniceanu, Evreii în mişcarea de avangardă românească, Editura Hasefer, 2001), rămânând în discuţie doar în ce măsură a rost el creator sau dizolvant. Pentru un tradiţionalist neaoş ca Radu Gyr, se înţelege că el nu putea reprezenta decât o perversiune a spiritului creator şi o sfidare a ethosului românesc.

„Nae Ionescu domina lagărul cu formidabila lui linie de gândire şi de scrutare a evenimentelor, cu prestigiul cu care, bolnav, suporta suferinţa, cu demnitatea şi nobleţea cu care întâmpina toate şicanele

jandarmereşti şi toate rigorile cumplite ale lagărului", încât zbirii ui Armand Călinescu erau de-a dreptul „exasperaţi de liniştea solemnă cu care Profesorul şi ţinea lecţiile universitare în faţa noastră, transformând lagărul în elită intelectuală şi zidurile triste ale dormitorului, în academie" (citez după fotocopia dactilogramei originare a mărturiei lui Radu Gyr).

RĂZVAN CODRESCU

parcurs, majoritatea covârşitoare a celorlalţi au fost împuşcaţi în cumplitul măcel din noaptea de 21 – 22 septembrie 1939.

Scurta ascensiune legionară din 1940 – 41 (septembrie-ianuarie) a fost întunecată, din păcate, de un lung şir de răfuieli şi asasinate impardonabile. Nu numai Radu Gyr, dar numeroşi alţi legionari din garda veche a lui

Codreanu, deşi nu s-au lepădat propriu-zis, au fost indignaţi şi debusolaţi de cursul periculos al evenimentelor, generat de politizarea excesivă a Mişcării şi de prea larga deschidere a porţilor ei. În aceşti ani au apărut – şi apoi s-au acutizat – conflictele interlegionare (cel fundamental fiind între „simişti" şi

„Antisimişti", perpetuat până în ziua de azi şi luând forme uneori groteşti).

După 23 august 1944, Radu Gyr ajunge în închisorile comuniste (în 1945

a fost condamnat în Lotul 2 al ziariştilor, alături de Nichifor Crainic, Pamfil Şeicaru, Stelian Popescu, Alexandru Hodoş, Romulus Dianu, Pan M.

Vizirescu, Ilie Rădulescu – cel zis „Lăptărie" etc.1). Chiar dacă mai târziu după ani grei de teroare inimaginabilă, va fi manifestat anumite slăbiciuni1, poziţia iniţială în faţa noului regim roşu se arată de o rectitudine amară dar incontestabilă: „Eu am avut o credinţă. Şi am iubit-o. Dacă aş spune altfel, dacă aş tăgădu-i-o, Dumneavoastră toţi ar trebui să mă scuipaţi în obraz

Indiferent dacă această credinţă a mea apare, astăzi, bună sau rea, întemeiata sau greşită, ea a fost, pentru mine, o credinţă adevărată. I-am dăruit sufletul meu, i-am închinat fruntea mea. Cu atât mai intens sufăr azi, când o văd însângerată de moarte. Prăbuşiri de

idealuri, năruiri de aspiraţii înregistrăm cu toţii. Şi, poate, uneori greşim tocmai în credinţele noastre cele mai cura cele mai cinstite. Istoria va vedea unde am greşit şi unde nu".

Din 1963, după eliberarea din temniţele comuniste, este silit să cola reze – ca şi Nichifor Crainic, celălalt poet exponenţial al închisorilor, cu cane a fost bun prieten – la Glasul Patriei (mai târziu, Tribuna României) 3, dar.

practic, este scos din circuitul valorilor publice (în ţară, numai criticul Nm colac Manolescu a avut îndrăzneala să-l antologheze, în 1968, în vol. II

1 Rămâne scandalos faptul că în 1995, când procurorul general al României, dl. Ma

Dragulin, a introdus recurs în anulare pentru Lotul în care a fost condamnat şi R

Gyr, Curtea Supremă i-a reabilitat pe toţi… cu două excepţii: Radu Gyr şi Ion Dimitre

Această nedreptate, ca şi faptul că un Mircea Vulcănesccu, bunăoară, a rămas până as cu stigmatul oficial de „criminal de război", arată, între altele, măsura Justiţiei noa post decembriste.

2 Cf., de pildă, Demostene Andronescu, Reeducarea de la Aiud. Peisaj lăuntric. Mem şi versuri din închisoare, Editura Christiana, Bucureşti, 2009, mai ales capitolul „Să n faci idoli din oameni în viaţă".

3 Revistă editată de Securitatea comunistă şi destinată exilului, ca mijloc de propaga mistificatoare.

Poezia română modernă, desigur nu cu bucăţile cele mai reprezentative1): ar la înmormântarea sa, în 1975, singurul literat care a îndrăznit să meargă şi să citească din versurile celui răposat a fost, cum mi-a relatat un martor ocular, poetul Romulus Vulpescu2.

În vremea detenţiei (1945 – 1963), dar şi în ultimii ani petrecuţi într-o dureroasă libertate, poezia lui Radu Gyr atinge o consistenţă nouă, fericit conjugată cu vechiul rafinament. Una dintre bucăţile cele mai frumoase îi mai semnificative (în cheie simbolică) pentru destinul lui şi al întregii generaţii legionare, ca şi pentru tensiunea general-umană dintre ideal şi realitate, este „întoarcerea din Cruciadă" 3:

De ce, Gottfried, de ce ne înspăimântă o rană-n piept şi-un hârb de scut beteag, cât încă-n noi Ierusalimul cântă şi mai păstrăm prăjina unui steag, sau când nobleţea-ntreagă stă, ne-nfrântă, în sângele rămas pe zale cheag? […]

Ne-ntoarcem frânţi, sub platoşe schiloade sau poticniţi în zdrenţe de furtuni, dar mâine-n burgul nostru cu arcade fecioarele cu ochi de rugăciuni, zâmbind în cinstea altor cruciade, ne-or împleti mai fragede cununi. […]

Antologia includea patru poezii de Radu Gyr: „Linişti de schituri", „Fior de toamnă". Toamnă oltenească" (numai un fragment) şi „Cântec pentru somnul Luminiţei". În studiul introductiv al antologiei sale („Metamorfozele poeziei") – astăzi părând insuficient banal, dar la vremea respectivă fiind aproape revoluţionar – consideraţiile referitoare la Radu Gyr (pp. XLVI-XLVII) rămân pe linia călinesciană („instinct artistic" insuficient, prea multe lungimi, sentimentalism excesiv, verbozitate, dar şi „mare abilitate" în versificare, simţ plastic, locuri izolate „admirabile" şi „memorabile"). Acum, lirica de închisoare oferă o cu totul altă imagine a poetului, de care însă acelaşi Nicolae Manolescu a preferat să facă abstracţie în chinuita sa Istorie… recentă.

Pe crucea lui Radu Gyr de la Cimitirul Bellu Catolic familia a pus ultima sa poezie („Piramidă", scrisă „de Sf. Gheorghe, pe 23 aprilie 1975, stând la o coadă la alimentară, în Piaţa vânzei", după cum relatează fiica sa): Severă piramidă de granit, / am feţe mohorâte şi rigide, /

un monstru care tainele-şi închide/ în cosmică tăcere-ncremenit… (Astăzi osemintele lui Radu

Gyr şi ale soţiei sale se află strămutate la Petru-Vodă, iar unii le consideră „sfinte moaşte"!)

1 Reflectată în două conştiinţe deosebite („Întâiul cruciat" – Gottfried? – şi „Al doilea cruciat" – Bertrand? Alberic?), ca în două „oglinzi paralele": una nostalgic-sceptică, alta eroicnădăjduitoare.

Şi iarăşi, spintecând albastre spaţii, peste doi ani, sau peste încă trei, cu lănciile sus, în constelaţii, cu platoşele evului în şei, ţi-or sta în faţa porţii cruciaţii, Ierusalime care nu ne vrei!

Şi vom veni mai mulţi din Soare-Apune:
şi cei de ieri, şi cei ce azi nu-i ştim…

Pe vechile morminte or să tune noi cavaleri cu chip de heruvim, şi ei sau alţii tot te vor supune, strălucitorule Ierusalim!

În mediul penitenciar, arta poeziei îşi depăşeşte cu mult simpla funcţie estetică, căpătând o adevărată funcţie soteriologică. Când se va scrie istoria literară a temniţelor comuniste (Radu Gyr a fost acolo la originea unei adevărate „şcoli poetice") va putea fi evaluată integral harismatica lui personalitate, dar şi miraculoasa dimensiune psihonoetică a acestei aventuri transfiguratoare a /ogos-ului răstignit1.

Acolo trebuie căutată cu precădere vocea din eternitate a lui Radu Gyr, bărbătească înţelepciune, maiestuoasă şi smerită deopotrivă, a celor ce au putut fi zdrobiţi, dar niciodată învinşi:

Că-nvins nu eşti atunci când sângeri, nici dacă ochii-n lacrimi ţi-s; adevăratele înfrângeri sunt renunţările la vis.

1 O primă mare antologie a dat, în exil, regretatul Zahu (Zaharia) Pană (1921 – 2001), român macedonean, el însuşi poet (Cu acul pe săpun, Hamilton, 1989) şi fost deţinut politic: Poezii din închisori, Editura „Cuvântul Românesc", Hamilton [Canada.

1982. Cea mai cuprinzătoare e reprezentată până astăzi de şirul de volume intitula

Poeţi după gratii, scoase de un alt poet al închisorilor, Constantin-Aurel Dragodan (1919 – 2000, autorul volumului Itinerare în lanţuri, Bucureşti, 1992), la Bucureşti (s egida A.F.D.P.R.). S-ar impune o resistematizare a întregului material, într-o ediţie profesională şi de mai largă circulaţie. Un prim pas în acest sens s-a făcut deja: Poeţi după gratii, Mănăstirea Petru Vodă, 2010 (din păcate, nu se indică numeroasele volume aici autorilor antologaţi apărute între timp, nici sursele textelor reproduse, pietatea neputând ţine loc de profesionalism).

După 1989, în ciuda faptului că versurile sale (inclusiv cele din închisoare, în cea mai mare parte memorate de regretatul Dumitru Cristea1) au fost editate sau reeditate cu oarecare constanţă (mai ales la editurile Marineasa din Timişoara şi Vremea din Bucureşti, de obicei

în îngrijirea fiicei poetului, d-na Simona Popa2), Radu Gyr continuă să fie un nume „prigonit", puţin cunoscut generaţiilor mai tinere (care abia de-au auzit vag, în cel mai bun caz cu titlu de curiozitate, că oarecând, într-un exotic fund de temniţă, cineva a scris o poezie stranie: Azi-noapte Iisus mi-a intrat în celulă…3).

De asemenea, se lasă aşteptată o ediţie critică integrală a versurilor sale, realizată cu pietate, dar şi cu profesionalism4 (aşa cum este deja în curs de realizare pentru celălalt mare poet al temniţelor comuniste din România, mai vârstnicul Nichifor Crainic5).

Acoperind întreaga gamă a poeticului, de la ludic la liturgic, Radu Gyr rămâne, înainte de toate, poetul cavalcadelor sublime şi al visurilor cruciate, profetul paulinic şi donquijotesc al nebuniei primenitoare, luptător şi mărturisitor al unei generaţii răstignite, a cărei tragică măreţie este probabil tot ce va dăinui mai semnificativ şi mai provocator din sinuoasa istorie românească a secolului XX.

1927 – 2000: deţinut politic cu o memorie proverbială, el însuşi poet (Zbucium şi poezie, Cluj-Napoca, 2001, cu trei cicluri de versuri originale şi cu facsimile din poeziile memorate şi transcrise ale lui Radu Gyr şi Nichifor Crainic).

De bază rămâne, deocamdată, ediţia Radu Gyr, Poezii, 3 vols. (I. Sângele temniţei. Balade –, II. Stigmate; III. Poezia orală), Editura Marineasa, Timişoara, 1992 – 1994.

— Este probabil cea mai faimoasă dintre poeziile lui, din care reproduc aici doar câteva strofe: Azi-noapte Iisus mi-a intrat în celulă. / O, ce trist, ce înalt era Christ! / Luna-antrat după El în celulă / şi L făcea mai înalt şi mai trist. ÎI […] Părea celula munte, părea

Căpăţână / şi mişunau păduchi şi guzgani. / Simţeam cum îmi cade tâmpla pe mână, / şi am adormit o mie de ani… II Când m-am trezit din grozava genune, / miroseau paiele a trandafiri. / Eram în celulă, şi era lună, / numai Iisus nu era nicăiri… ÎI […] – Unde eşti, Doamne? – am urlat la zăbrele. I Din lună venea fum de căţui. I M-am pipăit, şi pe mâinile mele / am găsit urmele cuielor Lui…

4 Trebuie să ne consolăm că, în privinţa multor poezii din închisoare ale lui Radu Gyr, concepute strict mental, memorate şi transmise pe cale orală, de sute şi chiar mii de colportori, nu vom mai

putea reface niciodată forma originală, ci o putem doar aproxima, prin compararea versiunilor sau prin raportare la restul creaţiei poetului. Buna cunoaştere de ansamblu a operei lui Radu Gyr este esenţială în procesul delicat de reconstituire, pe lângă intuiţia poetică a celui care se angajează în acest demers. Aceasta va fi marea problemă a viitorului editor ideal al poeziei lui Radu Gyr, care va trebui să fie nu numai un profesionist al disciplinei filologice, ci, de preferinţă, el însuşi poet.

Vezi mai sus.

MIRCEA ELIADE (1907 – 1986)

MIRCEA ELIADE – «CREDINCIOSUL FĂRĂ DUMNEZEU»?

I

Mircea Eliade, acest mare teoretician şi exeget al mitului, a devenit el însuşi un „mit", cel puţin în aria culturii româneşti. Existenţa sa atât de

„Rotundă", spiritul său atât de subtil, erudiţia „monstruoasă", opera vastă şi polivalentă, precum şi fascinaţia exercitată de obiectul predilect al cercetărilor sale, toate acestea au făcut din el simbolul cărturarului „exemplar".

şi un fel de autoritate nediscutată, citată şi invocată mereu şi pretutindeni, ori de câte ori se întâmplă să vină vorba, în mediile mai mult sau mai puţin intelectuale, de problematica mistico-religioasă.

El a reuşit să ţină treaz, la noi şi aiurea, interesul multora faţă de universul seducător al „credinţelor şi ideilor religioase", într-o vreme în care direcţia generală a spiritului s-a arătat a fi programatic alta. Dar ceea ce nu s-a observat, sau nu s-a rostit cu tărie, este faptul că modalitatea în care

Mircea Eliade a abordat aceste lucruri reprezintă, dincolo de aparenţe, o aliniere la direcţia laică a spiritului modern. Mircea Eliade nu s-a aplecat asupra religiei ca religie, ci numai asupra religiei ca obiect cultural de studiu, amestecând-o în aceeaşi retortă a cercetării cu mitologia şi cu magia şi aducând totul la numitorul comun al ştiinţei, doar că într-un spirit mai larg şi într-un limbaj mai subtil, pe care mulţi şi l-au şi însuşit ca atare.

Cele mai păgubite au ieşit din acest demers tocmai marile religii vii, în frunte cu creştinismul. Omul cu o credinţă bine definită ajunge să

constate, cu amărăciune, că Mircea Eliade nu-i este un aliat, ci că se comportă mai degrabă ca un subminator al spiritului religios autentic. Cu religiile periferice au dispărute problema nu se pune la fel. Ne informăm asupra lor, cu o curiozitate exterioară, iar Mircea Eliade se dovedeşte aici o călăuză utilă, un fin vulgarizator. Dar ce va zice un creştin, un musulman sau un evreu – credincioşi efectivi, trăind religios şi gândind teologic – despre modul în care Mircea

RĂZVAN CODRESCU

Eliade înţelege să se raporteze la fiecare dintre „cele trei monoteisme”? Citind, ca creştin bunăoară, ceea ce scrie el despre creştinism, în marea sa Istorie…

sau în alte lucrări (mai ales din perioada postbelică), rămâi dezamăgit până la revoltă. Şi te întrebi cum de s-au putut găsi chiar oameni ai Bisericii, „teologi cu diplomă”, care au putut să şi-l asocieze în discursul lor, furaţi probabil de audienţa publică a „limbajului” său, de voga pe care a creat-o?! Poate că mai puţine ar avea să-i reproşeze adepţii anumitor doctrine spirituale indiene, căci acolo există fenomenul ciudat al „religiei fără Dumnezeu”…

Mircea Eliade este un minunat „maestru” pentru cei care nu cred în nimic, dar sunt dispuşi să acorde credit la toate. El a descoperit – sau mai degrabă a perfecţionat – metoda prin care se poate face prin universul religiilor un soi de turism rafinat. Mulţi îşi închipuie că au nimerit-o, cu ilustrul savant, pe calea „iniţierii”, ba încă a unei iniţieri extrem de comode (pentru că nu solicită nicio angajare reală), extrem de profitabile (pentru că-ţi pune la îndemână nişte cunoştinţe insolite, cu care poţi epata oricând, dacă nu-l:

lipseşte o anume abilitate) şi extrem de complexe (pentru că acoperă de-a valma şi religiosul, şi miticul, şi magicul, fără nicio discriminare valorică.

Pe Mircea Eliade termenul însuşi de religie îl cam incomodează, preferând să vorbească mai degrabă despre „credinţe religioase” şi „idei religioase”. Ur scrupul ştiinţific, se va spune. S-ar putea să fie aşa. Dar tocmai prea multele

„Scrupule ştiinţifice” ajung să te pună pe gânduri, căci se intră deja, cu fenomenul religios ca fenomen între alte fenomene, în cercul

vicios al ştiinţei, unde orice fenomen studiat se modifică potrivit intenţiei cercetătorului şi potrivit instrumentului sau metodei cu care se face investigaţia, şi unde rămâne mereu un rest de incertitudine, un principial semn de întrebare, lăsând deschisă perspectiva pozitivistă a „progreselor" viitoare. Orice om religios (şi chiar orice om nereligios de bună-credinţă) ştie însă că religiosul nu se cere cercetat din afară, ci trăit dinlăuntru; nu se asumă raţional, ci suprarațional; nu poartă it orizontul întrebării (ca filosofia), ci în cel al certitudinilor revelate (pe care – om liber – poţi să le primeşti sau să nu le primeşti, ceea ce-i o altă problemă

Cu toată obsesia „sacrului", care traversează opera lui, Mircea Eliade rămâne în orizontul „profan" al cercetării „neutre" (spiritele neutre sunt, probabil, marea pacoste a vremii noastre!), sub exigenţa aşa-zisei „obiectivităţi".

Ştiinţificeşte învăţăm de la el multe. Duhovniceşte nu ne învaţă nimic. Ba dimpotrivă, amestecă duhurile. Poziţia lui nu este prea diferită de cea a h»

Blaga, care subordona religia culturii, „sugrumând-o cu vorbe frumoase".

cum spunea un teolog.

Iată, deci, că nu numai sacrul se camuflează în profan (idee atât de dra lui Mircea Eliade), ci şi profanul (laicul) se poate camufla în sacru (religios pe fondul confuziei sau dezafectării spirituale a lumii moderne!

Neînregimentarea religioasă a distinsului cărturar a intrigat încă din timpul vieţii sale şi s-a găsit cine să-l întrebe de-a dreptul asupra presupuselor sale convingeri intime. Răspunsul n-a venit, limpede, niciodată. Problema a fost ocolită cu eschive „savante" sau „principiale", mergând până la bagatelizarea întrebării. O anume „pudoare" a fost invocată şi ea. Unii mai speră sa dezlege „enigma" cu vreo mărturie rătăcită prin vraful hârtiilor postume.

Nu cred însă că acestea vor dezvălui până la capăt mai mult decât „flirtul".

misteriosului savant cu anumite doctrine mai mult sau mai puţin exotice.

Un flirt superior, ce-i drept, de care n-ar fi în stare chiar toţi cei cuprinşi de febra „iniţierii”…

Vorbind despre generaţia sa, marele apostat (mărturisit!) care este

E. M. Cioran o caracteriza drept una de „credincioşi fără Dumnezeu”. Nu cred că această ilustră generaţie de gânditori români, formaţi, cei mai mulţi dintre ei, la şcoala lui Nae Ionescu, ar putea intra în întregime sub această etichetă teribilă. Dar celor mai cunoscuţi dintre aceştia, trebuie să recunoaştem, le vine ca o mănuşă. Făcând afirmaţia de mai sus, Cioran se definea în primul rând pe sine. Dar şi un Noica sau un Eliade se arată a fi fost, în primă analiză, nişte astfel de „credincioşi fără Dumnezeu”. Destinul lor să împlinit exemplar, dar numai sub semnul culturii. Este calea pe care s-au ales-o şi pe care a mers fiecare după geniul propriu, fără cine ştie ce scrupule sau nelinişti religioase.

Mircea Eliade constituie însă un caz deosebit, prin imixtiunea sa, altminteri foarte doctă, în planul mistic al lucrurilor, acolo unde numai oamenii cu adevărat religioşi ar avea dreptul moral să se rostească, în numele Dumnezeului în care cred, pe care-L mărturisesc şi cu care comunică, perfect sau imperfect, dar străini de orice „neutralitate” călduţă, ca unii ce au ales să trăiască şi să moară pentru El.

Întâlnirea sufletului tânăr cu opera „ştiinţifică” a lui Mircea Eliade poate fi un câştig, dacă o privim dinspre lotul culturii, dar ea poate să fie şi o pierdere, dacă o privim dinspre lotul religiei. Prin spiritul care-i guvernează cercetările, Mircea Eliade face un deserviciu flagrant tocmai religiei înseşi, riscând să înmulţească turma „credincioşilor fără Dumnezeu”, a hermeneuţilor rafinaţi, care ciocănesc totul, dar nu se opresc la nimic, pentru că se cred prea deştepţi şi nu vor „să se sărăcească cu duhul”.

II

Expresia tragică a unei astfel de atitudini ostile asumării „înguste” a unei credinţe, care nu-l caracterizează pe homo religiosus, ci mai degrabă pe bietul homo ludens, pare a fi fost chiar sfârşitul marelui savant. Se poate spune orice despre ultimele zile ale lui Mircea Eliade, numai că a murit a un om religios (şi cu atât mai puţin ca un

creştin ortodox) – nu! După ce s-a ocupat o viaţă întreagă cu religiile, după ce a teoretizat cu toate prilejurile valoarea transfiguratoare a morţii (corolar mistic al oricărei existenţe, salt şi salvare în eternitate), s-a trezit în faţa ei neliniştit şi neajutorat, agăţându-se cu disperare nu de vreuna dintre propriile sale teorii, nici de vreo „carte sfântă", ci de opul cvasi-pozitivist Life after life (Raymond Moody), coborânc dintr-odată la nivelul cel mai vulgar al confruntării cu moartea. El caută să se convingă, în clipele de pe urmă, cu angoasa tipică a oricărui necredincios (sau a oricărui credincios inautentic), că moartea este „un semn de lumină".

că ea nu înseamnă pur şi simplu dispariţie în neant. E o prăpastie între seninătatea morţii „mioritice", cu care s-au învrednicit să moară „oameni; arhaici", analfabeţii aceia cu adevărat religioşi (pe care el însuşi i-a exalta:

adesea în scrierile sale, mai ales în anii tinereţii) şi această moarte chinuită de savant americanizat.

Iată relatarea nefericitului său discipol, Ioan Petru Culianu: „M. E. citeşte foarte mult despre Life after life – Viaţa după viaţă – şi e convins că moartea e un semn de lumină. Repetă asta de mai multe ori. Chr. [soţia sa, Christine!

— N.R. C.] şi S.L. [fiziciana Sanda Logan – n. R. C.] numesc autorii a doua cărţi care au adunat mărturiile unor oameni scăpaţi ca prin minune de la moarte…" Şi, mai departe, I.P. Culianu se întreabă şi-şi răspunde: „Oare pe cine încearcă să convingă de cele de mai sus, pe noi ori pe sine însuşi? Pe amândoi [şic!], cred" (a se vedea M. Eliade, Memorii, vol. II, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 202).

Te întrebi ce rost mai poate avea o „religiozitate" care nu-ţi dă sentimentul proiecţiei reale în veşnicie, certitudinea senină şi nediscursivă a propriei nemuriri?! Religia autentică, plenar întruchipată în creştinism, depăşeşte dihotomia tragică viaţă-moarte, rezolvând-o în taina învierii. De altfel, religia înţeleasă ca simplu „exerciţiu" sau „joc" spiritual înăuntrul istoriei nu este decât o seducţie absurdă şi vană. Iar pentru ca ea să nu rămână numai atât, e nevoie ca omul să trăiască nu doar cu conştiinţa vagă a unei divinităţ.

cvasi-abstracte, ci într-o relaţie vie şi personală cu Dumnezeul

unic şi real

La aceasta se referă şi Apostolul când zice: „Căci precum în Adam toţi mor, aşa şi în Hristos toţi vor învia! (I Corinteni 15, 22), însă „dacă nădăjduim în Hristos numai în viaţa aceasta, suntem mai de plâns decât toţi oameni: (I Corinini 15, 19).

Dar Mircea Eliade n-a sfârşit prin a medita la Cuvântul lui Dumnezeu ci a înţepenit într-un fotoliu citindu-l pe Cioran (Exercices d'admiratior.

Dacă în tot ce ni se întâmplă sunt „semne" (una dintre obsesiile autorului

Nopţii de Sânziene), atunci nu poţi să nu te întrebi dacă nu-i cumva şi aces: – CARTEA MĂRTURISITORILOR

În „semn": să închei conturile existenţei citind elucubraţiile „subţiri" ale unui ateu păgânizant!

Tot ceea ce a urmat a fost spectacolul jalnic al unei teribile confuzii spirituale, pe care Mircea Eliade însuşi a favorizat-o în sufletele celor apropiaţi:

Pe de o parte confuzia între religie şi cultură, pe de altă parte aceea între spiritul ecumenic tradiţional şi „ghiveciul" pseudoreligios al lumii moderne.

La căpătâiul muribundului se citeşte şi se povesteşte: nu din Evanghelie sau din vreo carte de rugăciuni, ci din proza sofisticată a lui Lampedusa (nuvela

Ligheia)! De această speţă a fost „Marea Veghe" de care pomenea I.P. Culianu.

Vorba aceea, „moartea e pe noi", iar noi ne îmbătăm cu Fabula acestei lumi…

Şi astfel românul botezat ortodox Mircea Eliade, omul cel mai norocos al unei generaţii martirizate sub semnul crucii lui Hristos, marele istoric şi teoretician al religiilor, idolul atâtor muritori ce s-au amăgit a fi descoperit prin el sensurile originare" ale lumii şi ale vieţii, s-a stins, la 22 aprilie 1986, într-o atmosferă de coloratură sectaristă şi – cu sintagma generaţiei lui – „iudeo-masonică", primind „extrema uncţiune" de la un pastor negru anglican, aşa cum el însuşi lăsase dispoziţie, „ca semn de înfrăţire între rase şi religii" (?!).

În ziua de 23 aprilie 1986 a fost ars într-un crematoriu din Chicago („cremat", zice I.P. Culianu). Serviciul memorial a avut loc în Capela Rockefeller.

Atât la incinerare, cât şi la ceremonia ulteriară, s-au citit pagini din opera sa filosoful David Tracy a înţeles să plaseze un pasaj din Mitul eternei reîntoarceri între două texte biblice: înţelepciunea lui Iisus Sirah şi Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul). Elogiul cel mai substanţial i l-a făcut evreul Saul Bellow.

Slavă Domnului că, fără nicio dispoziţie din partea răposatului, bisericile noastre ortodoxe din America l-au prohodit de la distanţă în legea strămoşească, rugându-se cu smerită cuviinţă pentru odihna sufletului său!

Un an mai târziu, la parastasul ţinut în ţară, la Biserica Sfântul Silvestru din Bucureşti, mi-a fost dat să aud cu nedumerire pomenindu-se nu de

„Robul lui Dumnezeu Mircea", ci de „robul lui Dumnezeu Mircea Eliade"…

Poate că Dumnezeu (iertată să-mi fie vorba proastă!) a înţeles astfel mai bine despre cine se făcea pomenire şi, impresionat de atâta prestigiu ştiinţific, îi va trece cu vederea până şi păcatul împotriva Duhului Sfânt…

P. S. Republicând acest text pentru prima oară după aproape un sfert de veac, îl găsesc marcat de un anumit radicalism al tinereţii. Astăzi l-aş fi scris altfel, chiar dacă perspectiva critică ar fi rămas, în linii mari, aceeaşi.

Sper să ajung să reiau discuţia într-un studiu mai amplu privitor la relaţia lui Mircea Eliade cu creştinismul şi ortodoxia de la un capăt la altul al vieţii sale (din anii de liceu, trecând prin faza legionară, apoi prin diferitele faze ale exilului postbelic).

CLAUDIO MUTTI, LEGIONARISMUL

ŞI CAZUL MIRCEA ELIADE

w în România, chiar şi după prăbuşirea vechiului regim comunist, iste riografia pare să fi rămas la fel de timorată (pe fondul mai general al mentalităţii stângiste), informarea publicului larg şi educaţia naţională i noilor generaţii suferind în continuare de

numeroase lacune şi mistificăr. (de la manualele şcolare – mai mult sau mai puţin «alternative» – şi pini la presa culturală). Mai ales în privinţa dreptei româneşti, trecute să actuale, există un fel de înţelegere tacită între toate facţiunile ideologice ale stângii: perpetuarea comodă şi interesată a vechilor poncifuri sau prejudecăţi. Din acest punct de vedere, stânga (neo) comunistă şi stingi democratică (adică, altfel spus, atât stânga «proletară», cât şi cea «intelectuală») şi-au dat mâna de două decenii încoace, într-un consens demn de o cauză mai bună.

Astăzi, întocmai ca şi ieri, românul – cu excepţii din ce în ce mai rare – joacă după cum i se cântă. După ce, până nu demult, ne-am străduit să gândim, să simţim şi să acţionăm în aşa fel încât să le intrăm în voie «stăpânilor de la Răsărit», iată-ne acum zeloşi să intrăm cu orice preţ în voia «stăpânilor de la Apus»; desigur, e o jumătate de pas înainte, dinspre «barbarie» spre

«civilizaţie», dar mentalitatea rămâne, din păcate, tot aceea a conformismului nevertebrat. Comandamentele care vin astăzi dinspre forurile oficiale ale

Occidentului sunt fundamental antinaţionale şi anticreştine, în această privinţă „internaţionalismul democratic" deosebindu-se prea puţin de „inter naţionalismul proletar" de tristă amintire. Pe lângă alinierea economică, ni se solicită şi o necondiţionată aliniere ideologică, încât se creează impresia că, sub paravanul poleit al unei democraţii clientelare, noi n-am făcut decât să cădem din lac în puţ…

Zelul nostru actual, de naţiune complexată, ne face să ne ajustăm procu's tian, în continuare, nu doar prezentul, ci şi trecutul. Astfel, dreapta politicii spiritualismul ortodox şi tradiţionalismul cultural ni se par lucruri pe care ar trebui să le ştergem din memoria naţională: dacă acestea sunt „exigenţele" clipei, atunci stăm gata să ne lepădăm până şi de morţii noştri, chiar dacă ei se numesc Mihai Eminescu sau Mircea Eliade! Cu astfel de pervers-e autoprofanări – echivalente, în cele din urmă, cu o benevolă „spălare a creierilor" – credem noi că ne vom cuceri statutul de naţiune „europeană".

5; „civilizată"!

Atât de mult am minţit despre noi înşine, după vremuri şi

împrejurări, încât, cel puţin pentru secolul XX, propria noastră istorie, cu valorile ei politice sau spirituale, atâtea câte au fost, au ajuns s-o cunoască mai bine şi s-o judece mai corect… străinii! Fenomenul legionar este un exemplu tipic în această privinţă. În timp ce noi l-am copleşit, decenii de-a rândul, cu mistificările, injuriile şi calomniile cele mai josnice, alţii s-au străduit onest să-l cerceteze şi să-l înţeleagă, fascinaţi de amploarea şi unicitatea lui, dincolo de rezervele legitime pe care le-au formulat când a fost cazul – nu cu patimă, ci cu luciditate. Cert este că niciun alt partid din istoria României n-a mai atras în asemenea măsură atenţia străinătăţii, atât la vremea respectivă, cât şi în posteritate. Poate şi pentru faptul că a fost singura formaţiune publică specific românească din ultimele două veacuri, iar nu o simplă imitaţie mecanică după modele apusene, cum au fost – chiar dacă în grade diferite – toate celelalte. Literatura legionară clasică a fost tradusă, de la sfârşitul anilor ’30

până în zilele noastre, în toate limbile mari ale Europei, iar referinţele bibliografice străine la Mişcarea Legionară însumează mii de titluri şi sute de volume, cele mai multe încă ignorate în România. În orice caz, puţinele care s-au tradus (Armin Heinen, Eugen Weber, Francisco Verga etc.) oferă o informaţie mai bogată şi o perspectivă mai pertinentă decât majoritatea lucrărilor româneşti de referinţă. Acest lucru e valabil şi pentru cele câteva personalităţi culturale româneşti de faimă mondială care au fost legate în tinereţea lor, în măsură mai mare sau mai mică, de Mişcarea Legionară

Mircea Eliade reprezentând cazul cel mai notoriu).

D-l claudio Mutti ocupă o poziţie aparte în acest context. Primul lucru care te fascinează, ca român, atunci când îl cunoşti pe profesorul italian din Parma, clasicist de formaţie, dar şi cu studii de filologie… maghiară, este perfecta stăpânire a limbii române, până la nuanţe care scapă uneori chiar vorbitorului nativ de astăzi. Fascinaţia creşte atunci când constaţi că omul acesta, preocupat cu precădere de studiile tradiţionale (pe urmele lui

Guénon şi Evola), dar şi de istoria ideilor în secolul XX (dintr-o mărturisită perspectivă de dreapta), este un profund cunoscător al istoriei şi culturii româneşti moderne, îndeosebi al fenomenului

interbelic (a cărui bibliografie o stăpânește până la zi, cu o acribie care-i dă de rușine pe mulți cercetători din România comunistă și postcomunistă).

Pe mulți îi stânjenește sau chiar îi irită faptul că o bună parte din studiile sale se ocupă, pe deasupra patimilor și prejudecăților încetățenite la noi, de istoria și doctrina Mișcării Legionare (cu un accent aparte pe relația cu legionarismul a unor mari figuri intelectuale ale secolului XX, în frunte cu ceea ce s-a numit „școala lui Nae Ionescu") 1. Într-un fel, dl. claudio Mutti este una dintre „victimele" târzii ale harismei lui Codreanu (despre al cărui destin european postum se știu prea puține la noi); născut în 1946, n-a avut

— Ca Evola, bunăoară2 – șansa de a-l cunoaște direct pe „Căpitan", nici viața legionară propriu-zisă, dar a străbătut (și a tradus sau retradus în mare parte întreaga literatură clasică a legionarismului, pe care a și promovat-o editorial în Italia, începând încă din anii '70. Pe lângă aceasta, a putut cunoaște multe personalități legionare din exilul postbelic (fiind mai apropiat ce compozitorul Ion Mânzatu/Nello Manzati și pe editorul Ion Mării, cu care a și colaborat ani de-a rândul), precum și literatura românească a exilului, dominată de memorialistica mărturisitoare.

Rămâne admirabilă, dincolo de controversata latură ideologică, extraordinara acuitate cu care Claudio Mutti (ca și păgânizantul Evola odinioară)

Intuiește elementul spiritual al legionarismului, de o puternică și declarată tentă ortodoxă. Faptul pare cu atât mai curios cu cât avem de-a face cu un om născut și format în tradiția catolicismului roman, iar ulterior reorient; (după modelul René Guénon) spre islamism (chiar dacă nu într-un spin:

radicalist, ci mai degrabă pe linia acelei „unități transcendente a religiilor".

propovăduite de un Frithjof Schuon). Desigur, și aici, în această percepție spirituală a „aventurii legionare", se simte influența catalizatoare a autorului

Crizei lumii moderne, dar și a celui al Revoltei împotriva lumii moderne; totuși, cel puțin în egală măsură, se simte întâlnirea cu duhul

lui Codreanu sau al lui Moţa, cu vizionarismul lor jertfelnic şi cu febra lor eshatologică, în care respiră Tradiţia ignorată a Răsăritului (pe care Guénon însuşi a murit cu regretul de a o fi cunoscut târziu şi de a nu fi ajuns s-o aprofundeze).

În aceste împrejurări, nu este de mirare că figura lui Mircea Eliade s-a bucurat de un interes precumpănitor, de la micul volum Mircea Eliade cu

Guardia di Ferro (Edizioni all'insegna del Veltro, Parma, 1989) 3 şi până la

1 A se vedea în special Les plumes de l'Archange. Quatres intellectuels roumains à la fa: –:

de la Garde de Fer: Nae Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Editions

Herodes, Chalon-sur-Saône, 1993 (cu o prefaţă de Philippe Baillet); trad. it.: Le pen –:

dell'Arcangelo. Intellecttuali e Guardia di Ferro, Società Editrice Barbarossa, Milano, 19 v (versiune revăzută şi adăugită); trad. rom.: Penele Arhanghelului. Intelectualii români.

Garda de Fier (Nae Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Vasile Lov inescu), Editura Anastasia, Bucureşti, 1997

2 Cf. Claudio Mutti, „Evola e la România", introducere la Julius Evola, La tragedia del.

— Guardia di Ferro, Fondazione „Julius Evola", Roma, 1996; trad. rom.: Julius Evola, Naţionalism şi asceză. Reflecţii asupra fenomenului legionar, Editura F.R.O.N.D.E., Alba Iulu

Paris, 1998 („Evola şi România" – pp. 11 – 38).

3 Trad. rom.: Mircea Eliade şi Garda de Fier, Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 1995.

substanţialul capitol pe care i-l dedică în cartea sa despre Guénon în România1. Eliade, dincolo de faima sa mondială (mai degrabă sporită decât diminuată de infama campanie împotriva sa, ale cărei ecouri nu s-au stins încă), a fost, în tinereţe, susţinător al legionarismului, dar şi al guenonismului, l-a cunoscut pe Evola şi a corespondat cu el, iar în felul său personal a mers ore aceeaşi viziune

vertical-sintetizatoare a fenomenului religios şi a Tradiţiei iniţiatice în genere2. Urmărind „soarta" guenonismului în România, i-l claudio Mutti limpezeşte, cu o documentaţie solidă şi în bună parte inedită, şi acest aspect – secundar, dar totuşi relevant – al biografiei spirituale a lui Eliade.

Capitolul despre Eliade din Guénon în România este intitulat „Datoria uitată" (ÎI debito dimenticato), deoarece marele istoric al religiilor, spre a nu crea suspiciuni în lumea academică occidentală, şi-a „ocultat" atent raporturile de tinereţe cu opera lui Guénon, Coomaraswamy şi a altor maeştri ai gândirii tradiţionale (aşa cum avea să procedeze şi cu trecutul său legionar, de care nu s-a dezis în maniera lui Cioran, dar la care nici n-a făcut vreo referinţă publică, mărturisindu-şi-l cu precauţii numai în paginile târzii de memorii, în care cititorul atent simte vechea fervoare a unei angajări totuşi parţiale şi de scurtă durată). Sunt reproduse şi contribuţiile tânărului Eliade (sub straniul pseudonim Krm) la efemera revistă guenonistă Memra („Revistă de tradiţie esoterică" scoasă de Marcel Avramescu

— Viitorul părinte Mihail, căruia Mircea Eliade îi va dedica mai târziu una dintre nuvelele sale).

Reprezentantul cel mai direct şi mai autentic al gândirii guenoniene la meridian românesc rezultă a fi, totuşi, chiar înaintea prolificului Vasile

Lovinescu, mai puţin cunoscutul Mihai Vâlsan (traseul său spiritual este sugerat de titlul capitolului respectiv: „De la Maglavit la Meca"). D-l claudio

Mutti se întemeiază în mare măsură pe corespondenţa acestuia cu Guénon, suficient de bogată şi de revelatoare.

Vasile Lovinescu, autorul Daciei hiperboreene (tradusă în italiană

— La Dacia iperboreea – chiar de dl. Mutti), ale cărui scrieri au fost masiv

Eliade, Vâlsan, Geticus egli altri. La fortuna di Guénon trai Romeni, Edizioni all'Insegna del Veltro, Parma, 1999; trad. rom.: Guénon în România. Eliade, Vâlsan, Geticus şi ceilalţi.

Succesul lui Guénon printre români, Editura Vremea, Bucureşti,

2003.

Cf. Julius Evola, Lettere a Mircea Eliade: 1930 – 1954, a cura di Claudio Mutti, Fondazione

Julius Evola-Controcorrente Edizioni, Napoli, 2011 (Quaderni di testi evoliani n. 46).

„Fascistul" Evola şi „legionarul" Eliade sunt până la urmă, fiecare în felul său, două victime ale unei istorii ingrate, iar corespondenţa lor este radiografia unei „prietenii imposibile", dar din care posteritatea poate trage destule învăţături (mai ales dacă prinde, măcar preţ de câteva clipe, starea de graţie a unei gândiri libere de prejudecăţi).

RĂZVAN codrescu editate sau reeditate după 1989 de Editura Rosmarin, prin osârdia d-lu

Florin Mihăescu (astăzi liderul incontestabil al guenoniştilor de la no:

este caracterizat drept „muqaddim-ul Daciei hiperboreene", autorul Italia – având în vedere atât biografia spirituală şi politică (legionară) a acestuia, cât şi ecourile în posteritate ale operei sale, care a format o adevărată „şcoală (printre ai cărei ucenici se numără, între alţii, şi unul dintre cei mai de seamă romancieri şi eseişti ai momentului: dl. Dan Stanca, socotit de unii drept cel mai „eliadesc" dintre prozatorii generaţiei optzeciste).

De capitole separate se mai bucură aşa-numiţii „miniştri guenonieni de la controversatul Gelu Voican-Voiculescu (autorul unei monografii René Guénon) la versatul Andrei Pleşu (ce-a promovat câteva ediţii româneşti recente ale unor lucrări de Guénon şi Evola, despre care face referinţă şi în propriile sale scrieri, deşi fără vreo asumare de tip partizan), apoi Anton Dumitriu („logician şi isihast", frecventator în tinereţe al Societăţii Teose fiice, rămas cu Guénon şi guenoniştii în raporturi mai degrabă secundare dacă nu chiar contradictorii) şi Marcel Avramescu (personaj pitoresc al Bucureştiului interbelic, evreu de origine, mai întâi avangardist, ocultist şi mason, apoi guenonist, iar în cele din urmă convertit la Ortodoxie şi preoţit cu numele de Mihail), ambii apropiaţi într-o oarecare măsură şi de grupare – „Rugului Aprins" de la Mănăstirea Antim din Bucureşti.

Rigurosul studiu al profesorului italian reprezintă o contribuţie plină de sugestii la istoria ideilor în Europa secolului XX şi s-ar cădea să dezmorţească şi interesul cercetătorilor români într-o direcţie până acum neglijată sau pe nedrept desconsiderată, dar care se dovedeşte plină de revelaţii, incisiv în privinţa „deschiderilor" noastre culturale, în măsură să contrazici teoria curentă a nu ştiu cărui izolaţionism „naţional-ortodox", legionar sau de altă natură.

În ce priveşte relaţia lui Eliade cu legionarismul, cercetătorul italian a căutat să demonstreze, cu stringenţă logică şi meticulozitate documentară că tinereţea legionară a acestuia e un fapt de netăgăduit, nu fără puternice rezonanţe în viaţa şi opera sa (publicistica de tinereţe, piesa de teatru Ifigenia, nuvelele Un om mare sau Adio! romanele Noaptea de Sânziene sau Nouăsprezece trandafiri, memorialistica etc.), dar că prin aceasta el nu merită să fie culpabilizat şi contestat, cum au încercat (şi continuă s-o facă) purtătorii de cuvânt ai anumitor cercuri anticreştine şi antitradiţionale din Israel, Statele Unite, Italia, Franţa sau chiar România, constituiţi într-o adevărată nouă inchiziţie ideologică. Opţiunea legionară a lui Eliade se motivează istoriceşte şi sufleteşte, făcând parte din destinul tragic al generaţiei sale, a cărei forţă creatoare nu poate fi însă contestată. Adevărul despre acest aspect al vieţi şi gândirii lui Eliade se îngemănează cu adevărul despre fenomenul legionar, pe care el l-a resimţit întotdeauna, ca şi Codreanu însuşi, nu atât ca pe „un fenomen politic", cât ca pe unul „de esenţă etică şi religioasă", înnobilat şi încununat de un martiraj fără precedent în istoria modernă a lumii creştine.

Eliade este, de altfel, cel ce a definit legionarismul drept „singura mişcare politică românească ce lua în serios creştinismul şi Biserica" 1.

Pornind de la controversatul „Dosar Mircea Eliade" apărut mai demult în Israel2, dl. claudio Mutti arată, cu argumente greu de contrazis, că sunt a fel de neavenite atât ulterioarele contestări violente ale personalităţii şi operei lui Eliade (de tip Furio Jesi, Alfonso M. di Nota, Norman Manea, Leon Volovici, Edgar Reichmann, Isac Chiva, Daniel Dubuisson, Cesare Segre, Cristiano Grotanelli etc.), cât şi apologiile timorate (de tip Ioan P. Culianu, Mircea Handoca, Julien Ries,

Roberto Scagno sau Natale Spineto). Şi unele, şi altele au la bază tendinţa spre mistificare, chiar dacă din raţiuni diferite.

Autorul nostru şi-a propus tocmai un travaliu de de-mistificare, travaliu pe care, spre ruşinea noastră, cercetătorii români au întârziat să-l întreprindă cu fermitate şi profesionalism.

Contribuţiile pe această temă ale autorului italian sunt reunite aproape în totalitate în volumul Mircea Eliade, Legiunea şi noua inchiziţie (Editura Vremea, Bucureşti, 2001) 3, pe care l-am tradus, îngrijit şi prefaţat, şi care a apărut cu sprijinul Ministerului Culturii şi Cultelor din România, ceea ce ar putea constitui semnul unui început de destresare.

Desigur, analizele istorice şi culturale ale domnului Claudio Mutti, adresate unui public care numai tangenţial este cel românesc, nu epuizează subiectul; din punctul nostru de vedere, ele constituie în primul rând o invitaţie la o reevaluare onestă, pe teren românesc, atât a dimensiunii legionare a biografiei şi operei lui Mircea Eliade, cât şi a fenomenului legionar în genere, rară balastul mistificator al prejudecăţilor curente. Poate că a venit vremea să ne judecăm propria istorie/cultură şi altfel decât prin prisma tendenţioasă impusă de acei „cercetători" inchizitoriali ce s-au aşezat, în mod deliberat, de-a stânga" Adevărului…

Cf Mircea Eliade, Memorii, vol. II, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, pp. 26 – 27.

În Toladot (Buletinul Institutului Dr. J. Niemirower din Ierusalim), nr. 1, ianuarie-martie

1972.

Cel mai recent articol inclus în volum a fost „Mircea Eliade e l'Olocausto", din revista

Orion, nr. 200, mai 2001, pp. 39 – 41 (cf. şi „Mircea Eliade şi Holocaustul", în Puncte cardinale, an XI, nr. 12/132, decembrie 2001, p. 15).

PETRE (PETRACHE) LUPU (1907 – 1994)

A FOST ODATĂ, LA MAGLAVIT…

„Toată ţara să se pocăiască! Asta este porunca lu' Dumnezeu, care m-a trimis la toată Rumania… Nu sunt doctor, nu sunt vrăjitor…

Carte nu ştiu. Io mi-am făcut datoria. Dumnezeu vă iartă, dacă vă pocăiţi. Dacă nu, treaba voastră… Habar n-am de cine nu crede…

Io mi-am făcut datoria…" (Petrache Lupu)

Controversa în jurul „fenomenului de la Maglavit" nu s-a stins nici până în zilele noastre. Generaţiile tinere nu prea mai ştiu despre ce este vorba, sau sunt în mare măsură dezinformate şi derutate de exploatarea senzaţionalistă a întregii poveşti de către presa post decembristă. Desigur, nu este căderea rr, tea să mă pronunţ asupra autenticităţii mistice a faptelor petrecute atunci sau asupra legitimităţii teologice a ecourilor din epocă: au făcut-o alţii mai autorizaţi, atât la vremea respectivă, cât şi mai târziu, iar Biserica însăşi nu şi-a spus încă ultimul cuvânt. Ceea ce pun aici la îndemâna celor interesaţi

— Sau doar nelămuriţi – nu-i decât o prezentare ilustrată de tip strict informativ, fără „interpretări" şi „verdicte". Schiţez doar cadrul general al cazului şi reproduc părţile esenţiale ale predicii pe care ciobanul Petrache Lupu – leat cu Mircea Eliade – obişnuia s-o rostească în faţa mulţimilor (şi care cuprinde atât relatarea „întâmplărilor" neobişnuite prin care a trecut, cât şi „mesajul".

cu tentă profetică şi moralizatoare pe care acesta mărturisea a-l fi primit de la „Moşul"). Fragmentele sunt reproduse după Pr. V.I. Ouatu, Maglavitul, Bucureşti, 1935, pp. 53 – 64, iar parantezele drepte îmi aparţin.

Cioban analfabet, multă vreme surd şi gângav, sărac lipit, dar de o mare curăţie sufletească, Petre (Petrache) Lupu (14 octombrie 1907 – 14 decembrie 1994) a fost considerat de mulţi o icoană pitorească a simplităţii, a „sărăciei cu duhul". S-a spus despre el că ar fi fost o întruchipare a cuvântului apos tolic: „Ci Dumnezeu şi-a ales pe cele nebune ale lumii, ca să ruşineze pe cei înţelepţi; Dumnezeu şi-a ales pe cele slabe ale lumii, ca să le ruşineze pe cele tari; Dumnezeu şi-a ales pe cele de neam de jos ale lumii, pe cele nebăga. – te în seamă, pe cele ce nu sunt, ca să nimicească pe cele ce sunt, ca niciun tix:

să nu se laude înaintea lui Dumnezeu" (I Corinteni 1, 27 – 29).

Un Gala Galaction nu se sfia să scrie: „A pogorât Dumnezeu între oi şi ciobani? Dar asta e predilecţia Lui, de când cu Avraam, Isaac,

Iacov. A binevoit

Stăpânul Ceresc să se apropie milostiv, familiar, la potriva experienţei u şi bucolice a unui biet cioban şi să dea în câteva cuvinte esenţa porunci

Lui de totdeauna? Dar aceasta este procedura Lui milenară şi necontenită 1 (rev. B.O.R., 5 – 6/1935, p. 366). Cum se vede, între altele, din şedinţa Sfântului

Sinod din 5 octombrie 1935, însuşi Patriarhul Miron Cristea era înclinat şi ia lucrurile în serios, aşezând cazul în contextul istorisirilor biblice şi hagiografice, chiar dacă nu fără o firească prudenţă.

După şirul de teofanii (arătări ale lui Dumnezeu) de care mărturisea că avut parte în 1935, lui Petrache Lupu i-a revenit auzul, vorbirea i s-a limpezit iar unele mărturii de epocă îi atribuie darul vindecării. S-a vorbit, de altfe.

şi de alte „semne şi arătări" ce l-ar fi însoţit în timpul cuvântării. Cert e:

că mulţimile, cutremurate, îl venerau aproape ca pe un sfânt (uneori a fost numit „Sfântul de la Maglavit"). Maglavitul (aşezare rurală din judeţul

Dolj, nu departe de Dunăre) a devenit pentru mai mulţi ani loc de pelerinaj iar urmările întâmplărilor de acolo în plan religios şi social n-au putut fi estompate decât de instaurarea comunismului ateu.

Prima arătare

Ascultaţi, fraţilor, vorba pentru care m-a trimis! [...] Acum patru luni de zile am venit vineri dimineaţă pe acasă [de la stână] şi m-am întors vineri seara pe la 6. La Cruce [locul numit „La buturugi", unde ulterior s-a ridicat o cruce] mi-a ieşit în cale Moşu. Avea barba în à la brâu [până peste bri mustăţile mari, păru din cap dat pe spate, lung până la picere, că se vede numa unghiile picerelor, alb şi frumos ca mătasea. Ochii mari şi albaştri, cu două palme în à la deal [deasupra pământului].

La buturugi, când l-am văzut, m-am îngrozit de frică. El mi-a zis:

— Să nu-ţifie frică! Am să-ţi dau curaj şi-am să-ţi spun o vorbă.

— Bine, Moşule, spune.

— Să te duci să spui la lume, cu cine te-ntâlneştipe cale, să-i

spui: Dacă nu ne pocăim, dacă nu ţinem sărbătorile, dacă nu ne ducem la biserică, să ne rugăm la Dumnezeu de sănătate, dacă nu ţinem posturile, dacă nu ne ducem la popă…

atunci foc, atunci ne rupe muncile noastre, fraţilor!… Să nu mai facem fapte

— Crude, să nu mai râdem de fraţii noştri, să ne unim cu toţii la faptele bune, să nu

— Mai arunce niminea copiii pe la gropi… şi să nu ne mai duşmănim […] Niminea nu fure, să nu pună foc, să nu ia dreptu altuia! Să ne unim cu toate neamurile noastre! Să facem fapte bune, că de nu – moarte, că de nu – foc! […] Ne ia tot, ne canoneşte fără muncă şi toată Rumânia nu e nimic… E rău, fraţilor, de noi toţi, dacă nu ne pocăim, cu vorba care m-a trimis pe mine Moşu, şi n-ai cu ce ţine nimic: nici bou, nici cal, nici oaie, nici porc, nici pasăre, nici nimic.

A venit un nor pătrat, a dispărut în el şi nu l-am mai văzut. Şi-am plecat la oi.

A doua arătare

A doua vineri, tot pe la 6 seara, tot la Cruce, la locul numit „La buturugi", m-am întâlnit tot aşa cu Moşu, care m-a-ntrebat:

— Unde te duci?

— Mă duc la oi.

— De ce nu te-ai dus să spui la lume vorba care te-am trimis?

— Doamne, iartă c-am uitat! Doamne, iartă c-am uitat! Doamne, iartă

— Am uitat! [Aici îşi făcea semnul crucii.]

Acum nu mi-a mai fost frică, că-l cunoşteam.

— Să te duci orişicum, să spui la lume, să-ţi faci datoria cu vorba care te-am trimis, şi să ştii c-am să te iert.

A venit iar un nor pătrat: a dispărut în el. M-am închinat şi-am plecat la oi.

Nici a doua oară nu m-am dus şi n-am spus la niminea nimic. Mi-am făcut un plan… că ce vorbă e asta… o să râză lumea de mine! Şi-am stat la oi.

A treia arătare

A treia oară, tot vineri, pe la ora 6 seara, când veneam de-acasă,

iar m-am întâlnit cu el la buturugi. Era tare supărat şi necăjit. Când l-am văzut aşa, m-a luat frica.

— Unde te duci?

— Mă duc la oi.

— De ce nu te-ai dus să spui la lume?

— Doamne, iartă c-am uitat!… [Repeta de trei ori, făcându-şi semnul crucii.

Supărat şi necăjit, îmi zice:

— Să te duci orişicum, că n-am să te mai iert! Te-am trimis de două ori şi nu te-ai dus. Să te duci acuma, să-ţi faci datoria şi să spui la lume!

De frică am zis:

— Stai să mă duc la oi…

— Hai că merg şi eu!

— Bine, Moşule, hai!

Şi am plecat împreună la târlă. Era tot cu două palme în à la deal. La tir.:

am trecut să mulg oile. Moşu sta lângă mine şi mă lua mereu la zor:

— Du-te, du-te şi spune la lume!

— Ho, că mă duc acum! Ho, că mă duc, ho! […]

După ce-am muls oile, „Hai, hai!", îmi zise Moşu.

— Stai să strecor laptele…

El nu m-a aşteptat să-l strecor şi mi-a vărsat găleata cu laptele.

— Hai să mă petreci! […]

— Moşule, degeaba mă trimiţi, că nu crede lumea, Moşule, nu crede. D-aia nu m-am dus când m-ai trimis, că lumea nu crede… O să râză de mine…

— Du-te, du-te şi spune la lume c-am să mă mai las o dată! Şi pentru ce –, ce nu cred, ţi-am lăsat o vorbă mare, dar să n-o spui la niminea până ce nu mi-o veni mie la socoteală! A apărut un nor pătrat: a dispărut cu el. M-am închinat şi am plecat. Ceva mă-ndemna şi-mi zicea: „Du-te, du-te şi spun la lume!". Sâmbătă, toată ziua, de dimineaţă până seara, am spus la lume, la popa, la primărie şi la toţi care am întâlnit…

Petrache Lupu n-a vrut să comunice de la început „mesajul”, jenat (mutatis mutandis, ca Moise odinioară) de simplitatea şi neputinţele lui omeneşti ba chiar convins că lumea o să râdă de el. Şi lumea ar fi râs, desigur, mai mult decât a făcut-o, dacă n-ar fi fost la mijloc împrejurarea minunată că, dintr-odată şi inexplicabil, „mutul vorbea”!

Desigur, n-a lipsit, încă din capul locului, nici ipoteza unei forme de nebunie, a unui dereglaj psihic. Fenomenul a fost însă temeinic studiat din punct de vedere pozitivist, iar o comisie specializată, în frunte cu ilustrul doctor Gh. Marinescu, i-a atestat ciobanului integritatea psihică. În cartea pe care n-a întârziat s-o publice (Lourdes şi Maglavit, Bucureşti, 1936), dr. Gh. Marinescu, dincolo de paralela cu Lourdes-ul (din perspectiva observaţiei ştiinţifice, desigur), a ţinut să scoată în evidenţă nu numai faptul că Petrache Lupu „e mult mai normal decât mulţi dintre noi”, ci şi pe acela că ciobanul de la Maglavit „e de o dezinteresare absolută”: „Nu e un debil, ci un apostol. Cu banii adunaţi, vrea să construiască un spital şi o mănăstire”.

Din mesaj

După ce am muls oile şi după ce s-a culcat lumea şi ciobanii noştri, am mers la Cruce, la buturugi, să aprinz lumânări şi tămâie [Era în duminica de la a treia arătare.] Moşu m-a aşteptat. După ce m-am rugat, s-a lăsat o stea mare, ca asta [arăta „steaua” desenată pe o bucată de carton], vestind cartea la lume. Avea margenile ca ceru, o lumină mare la mijloc şi 4 bucăţi:

de foc, vânt şi cărbune. De trei ori am vrut să pun mâna pe ea şi n-am putut. A patra oară am întrebat:

— Moşule, ce e cu vorba care mi-ai trimis? Dacă jumătate din lume este rea şi jumătate bună?

— Pe jumătate o iau şi pe jumătate o las.

Io am zis:

— Decât pe jumătate, mai bine toată… Doamne, iartă toată lumea! Doamne, iartă toată lumea! Doamne, iartă toată lumea! [îşi făcea iarăşi semnul crucii de trei ori.]

Moşu spune că ne iartă, fraţilor, dacă nepocăim la Cruce… […] Dacă nu ne focăim, dacă nu căutăm dreptatea, dacă nu ne lăsăm de

faptele noastre rele până la cel mai mare om din ţară, să meargă dreptatea cu toată ţara, atunci vine moartea, atunci vineprăpădu! Moşu spune: Am să mă mai las o dată. În toamna asta sau la altă toamnă, nu se ştie care toamnă, va apărea iar steaua, n sat, la lume. Şi io am să zic: „De ce nu v-aţi pocăit, fraţilor? Puneţi mâna pe ea

Şi de trei ori niminea n-o va putea atinge. A patra oară voi zice: „De ce m-aţi pus mâna pe ea? Acuma mergeţi acasă, văpremeniţi curat, că moartea rate!”… Toţi o să chiuie de frică, da’ io am să spun: „De ce nu v-aţi pocăit?”…

Nu sunt doctor, nu sunt vrăjitor. […]

Dumnezeu să ne ierte păcatele noastre, că suntem răi. […] Să vă pocăiţi!

] Nu râdeţi de bătrânii voştri, nu râdeţi de niminea! Nu mai aruncaţi copii fe la gropi, pe lafântâni, pe la grâu, pe la porumb, că e rău de noi, fraţilor! Ne canoneşte fără muncă […] Dacă nu-i muncă […], n-ai cu ce ţine nimic. Mor femeile, mor oamenii, mor copiii. Nu-i ce mânca. Boierii au bani mulţi, da’ n-au ce f„ace cu ei, dacă nu-i muncă… […]

Pare rău de lume, de vorba ce am, că nu pot spune la niminea, că nu am voie…

Lumea care e bolnavă, e de la Dumnezeu, că trăieşte în răutate, în duşmănie, şi e contra, nu crede… […]

Toată ţara să se pocăiască! Asta eporunca lu’ Dumnezeu, care m-a trimis toată Rumania… […] Nu sunt doctor, nu sunt vrăjitor… Pentru vorba lu’ Moşu mă-njură lumea […] De ce nu credeţi? Pentru mine e dată porunca? De voi e au! […] Io n-am luat bani de la niminea, n-am luat nimic. Habar n-am de cine nu crede. La urmă o să vă căiţi… Ce ne-a spus Ciobanu Petre Lupu?

rău-am făcut de nu l-am ascultat?… Să nu vă căiţi, la urmă… Cel mai mare din ţară trebuie să se pocăiască! […] Carte nu ştiu. Io mi-am făcut datoria, Dumnezeu vă iartă, dacă vă pocăiţi. Dacă nu, treaba voastră!…

Din punct de vedere teologic, două sunt poziţiile care s-au confruntat mai semnificativ în conştiinţa publică: cea favorabilă fenomenului, a părintele

Dumitru Stăniloaie (a se vedea „încercare despre teofanii", în voi. Ortodox.

şi românism din 1939; reed. 1998), şi cea ostilă acestuia, a eseistului creş – Mihail Urzică (a se vedea „Cazul Petrache Lupu, Maglavit", în voi. Minun şi false minuni, redactat în anii '40, dar tipărit abia în 1993; reed. 2004). 1:

mare, cititorul are de optat între a da credit teologului Dumitru Stăniloe (1903 – 1993) sau arhitectului Mihail Urzică (1902 – 1988), amândoi tineri a vremea aceea…

Odiseea lui Petrache Lupu avea să se înfunde în tragediile istorice care au urmat: în 1941, generalul Antonescu l-a trimis pe front, spre îmbărbătare, oştirii (ciobanul, deşi se supusese, cică i-ar fi zis, în limbajul lui frust: „Io:

zic: noi vom pierde război. Ruşii vor veni şi vor trece mai departe" 1), drumic nu s-a putut face cu el. Iar comuniştii, care l-au executat pe Antonesc în 1946, îl vor vârî şi pe el în închisoare, fără niciun temei. Scriitorul Marc e

Petrişor mi-a povestit că l-a întâlnit în detenţie: nu vorbea aproape deloc şi se ruga mai tot timpul, cu faţa spre zidul celulei.

Omul a avut nevastă şi copii (pe unul, Mihai, i l-a botezat, pocăit sa.

nepocăit, chiar… Carol II – „cel mai mare om din ţară"!). A murit umil şi uitat de lume, la câţiva ani după prăbuşirea comunismului. „Moşul", care cândva îi poruncise să vorbească, i-ar fi dat mai apoi porunca tăcerii… Totuşi:

dacă e să-l credem pe nepotul Nicolae, rămas în casa „sfântului", la „revoluţia" din decembrie acesta ar fi spus: „Să-ţi omori conducătorii, şi încă C;

Crăciun, nu e bine. Va veni rău peste ţară, că e păcat mare. Rugaţi-vă!" Mulţi localnici îi zic până astăzi „Omul lui Dumnezeu".

Mănăstirea, începută în 1935 şi multă vreme abandonată, a fost terminată în anii din urmă. Are două hramuri – Izvorul Tămăduirii şi Naşterea Maici:

Domnului – şi după ce până în 2010 a fost mănăstire de călugări, păstorită de stareţul Vladimir Dărângă, de atunci a devenit, prin

hotărârea Mitropoliei

Olteniei, mănăstire de călugăriţe (maian erau trei vieţuitoare), sub stăreţu monahiei Maria Manuela Mărgineanu (părinte duhovnic fiind ieromonahi:

Paulin Mateescu). Petrache Lupu odihneşte acolo, cu taina lui cu tot.

1 Se spune că şi părintele Arsenie Boca, prin primăvara lui 1944, mai laconic, l-ar fi avizat în acelaşi sens pe Mareşalul venit să-l iscodească: „Târziu, Ioane, târziu…"

CAIETEA MĂRTURISITORILOR

ION V. GEORGESCU (1909 – 1976)

PATIMILE UNUI CĂRTURAR

Ion V. Georgescu, teolog şi cărturar a cărui carieră a fost curmată brusc prin încarcerarea sa de către bolşevici, care l-au ţinut în lagăre şi închisori timp de aproape două decenii, îşi cucerise în perioada interbelică un bun renume de specialist în limba ebraică, în exegeza Vechiului Testament şi în istoria culturală a Antichităţii orientale, fiind foarte apreciat, între alţii, de către Gala Galaction (în pofida faptului că acesta din urmă era un om cu mărturisite vederi de stânga, în timp ce tânărul teolog avea, ca mai toată generaţia sa, vederi politice de dreapta).

Deşi nu i-a fost dat să moară în detenţie, sau de „mâna lungă a Securităţii", asemeni celor consemnaţi în masivul documentar Martiri pentru Hristos din România, în perioada regimului comunist (E.I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 2007), el poate fi numărat printre martirii ortodocşi ai Crucii din secolul XX, iar figura lui ar merita cunoscută pe scară mai largă, atât în dimensiunea ei teologic-intelectuală, cât şi în dimensiunea ei eroic-mărturisitoare1.

Dar să vedem mai îndeaproape care i-a fost traseul existenţei.

Ion V. Georgescu s-a născut pe 13 ianuarie 1909 la Bascov, jud. Argeş.

A urmat Seminarul Teologic din Curtea de Argeş (1921 – 1928), apoi, la Bucureşti, Facultatea de Teologie (1928 – 1932) şi Facultatea de Litere (1929 – 1933), cu licenţă în Limbile Clasice. Temeinica sa formaţie se consolidează la

Pentru principalele sale lucrări publicate, atât înainte, cât şi după anii de detenţie, cf. lista bibliografică dată de pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu în Dicţionarul teologilor români, ed. a II-a, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002, p. 192. Pentru amănunte biografice, cf. mai ales M. Păcurariu, op. cit., pp. 191 – 192; Paul Caravia, Virgiliu Constantinescu, Flori

Stănescu, Biserica întemniţată. România: 1944 – 1989, Institutul Naţional pentru Studiul

Totalitarismului, Bucureşti, 1998, p. 201 (lucrare tradusă şi în limba engleză); Intelectualii şi Mişcarea Legionară. Mari conştiinţe româneşti, Editura Fundaţiei Culturale Buna

Vestire, Bucureşti, 2000, p. 135 (de consultat cu multă prudenţă). Se adaugă evocările unor memorialişti care l-au cunoscut efectiv şi de care va veni vorba în cele ce urmează.

Athena şi Paris (2 ani) prin studii de specializare în istoria şi exegeza Vechiului Testament.

Încă din vremea studenţiei (1931) este preparator la Facultatea de Teologie din Bucureşti, unde a funcţionat o vreme şi ca secretar-ajutor (1934 – 1937).

ca apoi să devină asistent (până în vara lui 1945).

În 1938 îşi lua, la Bucureşti, doctoratul în Teologie, cu teza Demonologia

Vechiului Testament. Satan în profeţia lui Zaharia.

În aceeaşi perioadă este hirotonit diacon, dar vocaţia sa este mai degrabă catedra decât amvonul. A mai publicat în volum, înainte de marele război, Actualitatea profeţilor, Bucureşti, 1934, Demonologia Vechiului Testament. Azazel, Bucureşti, 1934, şi Scrierile părintelui profesor Ioan

Popescu-Mălăieşti\ Bucureşti, 1938 – 1939 (întâi în revista Studii Teologice.

apoi şi în extras). Din păcate, scrierile sale (pe care vitregiile vieţii nu i-au mai permis să le revadă şi să le actualizeze bibliografic) au fost tipărite în epocă destul de neglijent, ceea ce a făcut foarte dificilă reeditarea lor la nivelul exigentelor actuale2.

În anii studenţiei, tânărul Ion V. Georgescu s-a apropiat, ca

atâţia alt; colegi de generaţie, de Legiunea Arhanghelul Mihail3 – opţiune politică ce avea să-i fie fatală atunci când comuniştii au venit la putere, pe şenilele tancurilor sovietice. Multe informaţii despre el (greu de verificat) ne oferă, mai ales în privinţa relaţiei cu legionarismul (de unde i s-au cam tras toate), memorialistul Atanasie Berzescu (Lacrimi şi sânge. Rezistenţa armată anticomunistă din munţii Banatului, Editura Marineasa, Timişoara, 1999.

pp. 265 – 281), care l-a cunoscut în recluziune („în decembrie 1957, prof. Ion Y.

Georgescu se eliberează de la Gherla şi este trimis în.com. Lăţeşti cu domiciliu obligatoriu. Acolo, la Lăţeşti, l-am întâlnit pentru prima dată…"). În 194C.

pe vremea atatului naţional legionar, i s-ar fi propus un post de ministru

1 Acesta (născut în 1874 şi răposat în 1953) a fost profesor de Vechiul Testament, Arhe ologie biblică şi Limba ebraică (1907 – 1939), iar în două rânduri şi decan al Facultăţii de

Teologie din Bucureşti (1929 – 1933 şi 1936 – 1938). Activând în aceeaşi zonă de preocupări şi competenţe, I.V. Georgescu i-a fost subordonat şi îndatorat.

2 Desigur, astăzi cercetările în domeniu au avansat considerabil, dar esenţialul îl găsim deja în aceste pagini de aplicaţie erudită, încă folositoare în vetusteţea lor, mai ales întrebibliografie locală destul de săracă în studii tematice de acest gen.

3 După cercetătorul Francisco Verga (Istoria Gărzii de Fier: 1919 – 1941. Mistica ultranaţionalismului, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 231), în luna ianuarie 1937 Legiu nea ar fi avut 12.000 de cuiburi (cu circa 96.000 de militanţi), iar în luna decembrie aceluiaşi an – 34.000 de cuiburi (cu circa 272.000 de militanţi)! Pe de altă parte, din

10.000 de preoţi câţi erau în ţară, 2000 ar fi făcut parte din Legiune (căutând în ea, cred:

autorul – evreu spaniol –, „dinamismul şi capacitatea de mobilizare socială care lipsea*, ortodoxiei creştine").

CATEA MĂRTURISITORILOR

dar, „din prea multă modestie”, l-ar refuzat (dacă lucrul e adevărat, aş fi de părere că prudenţa a jucat un rol mai mare decât modestia).

Un lucru destul de straniu se petrece în august 1945: ridicat samavolnic de bolşevicii ruşi, a fost dus mai întâi la închisoarea Ljubljanka din Moscova, unde a fost condamnat la 20 de muncă silnică în gulagul siberian1.

A fost purtat, ca deţinut, pe la Verhoiansk („polul frigului”), Unta, Irkutsk, Krasnoiarsk, Vorkuta (dincolo de Cercul Polar). Iată ce relatează memorialistul citat:

„Într-o zi de august 1945, pe la sfârşit de lună, cu seninul cerului scăldat de razele soarelui dogoritor, Ion V. Georgescu, sumar îmbrăcat de vară, cu o cămaşă cu mâneci scurte, pantaloni albi şi cu sandale în picioare, venea de la facultate, agale, spre casă. Se mai oprea din loc în loc, uitându-se pe la vitrine. Acasă îl aşteptau doi copii, Răzvan şi Bogdan, şi soţia Ariana. În învălmăşeala gândurilor se trezeşte cu doi bărbaţi în floarea vârstei în faţă, întrebându-l de sănătate, într-o românească perfectă. Cei doi îl încadrează între ei, prinzându-l de braţe. Aşa, cu mult calm, îl poftesc cu ei până la maşină. îl obligă să intre în maşină şi zboară cu el până la aeroport, unde, zoriţi, îl aruncă de-a valma în avion. În avion, tot timpul, cei doi mascau multă bunăvoinţă şi respect.

Iată-l pe Ion V. Georgescu, în plină zi de vară a anului 1945, la 36 de ani, răpit de pe străzile Bucureştiului, urcat în avion şi dus la Moscova! Răpit de ruşi! După ce şi-a revenit din starea aceea de om bulversat, şi-a dat seama că-i răpit. Mirarea şi întrebările se desfăşurau de-a valma în capul lui. Intuia că-i un drum poate chiar fără întoarcere. […] Ajunşi la Moscova, de la aeroport, cu o maşină, a fost dus direct în faţa lui Beria. Deci, răpirea lui Ion V.

Georgescu se poate spune că a fost făcută de Beria. Aceasta se confirmă şi prin ceea ce voiau să obţină de la prizonier prin anchetele făcute asupra lui timp îndelungat, sub presiune, cu toate metodele binecunoscute de noi toţi care am trecut prin infernul comunist” 2.

Printr-o decizie a Colegiului Militar al Tribunalului Suprem al U.R.S.S., din septembrie

1955, condamnarea i-a fost redusă la 15 ani. Repatriat după 10 ani de încarcerare, restul de 5 urma să-i execute în ţară. Reanchetat aici pentru condamnarea primită în U.R.S.S., se constată că ea avusese un caracter „administrativ" (nu i se puteau imputa fapte, dar constituia un pericol potenţial, ce impunea măsura preventivă a reţinerii în privaţiune de libertate!); cum în România această măsură fusese desfiinţată legal, a fost pus în libertate (23.09.1957), dar cu domiciliu obligatoriu, pentru ca după niciun an să fie rearestat (12.09.1958) şi trimis în lagărele de muncă forţată de la Canalul Dunăre-Marea Neagră.

2 Dacă e să dăm crezare memorialistului, Beria personal i-ar fi cerut teologului legionar să se lepede de Legiune, să devină colaboratorul ruşilor şi să ajute – cu promisiunea de a fi bine răsplătit („în 1946, spre sfârşitul anchetelor, mi-au promis locul lui Petru Groza

Readus în ţară în 1955, a fost azvârlit în temniţele de acasă (cu un scurt popas în lagărul 5 Culme, pare-se că anume pentru a fi bătut de fiorosul

Başpalian). Din documentaţia lacunară rezultă că cel mai mult a stat în penitenciarul de la Gherla (unul din centrele aşa-numitei „reeducări", în care s-a încercat o continuare a Piteştiului).

Eliberat în septembrie 1962, devine, din anul următor, corector şi apoi redactor la Institutul Biblic din Bucureşti (de unde se va pensiona în 1971), cu sprijinul Patriarhului Justinian Marina, care i-a întins o părintească mână de ajutor, ca atâtor altor foşti deţinuţi politici (nu numai clerici, dar şi mireni recunoscuţi pentru angajarea lor creştină).

În anii din urmă, a tradus destul de mult (mai ales din greacă, rusă şi franceză: Teodor de Mopsuestia, N.A. Nissiotis, P. Evdokimov, VI. Losski, P. Ceremuhin, V. Krivoşcin, N. Uspenski, J. Meyendorff, Alexie de Meudon ş.a.) şi a publicat comentarii sau recenzii în revistele bisericeşti, îndeosebi în intervalul 1966 – 1974, uneori semnând cu pseudonimul Ion V. Paraschiv. Din nefericire, spre sfârşitul vieţii şi-a pierdut vederea (în urma unei boli de ochi rare şi puţin cunoscute, pe care o contractase în anii de detenţie).

A murit în Bucureşti, singur şi orb, la 21 noiembrie 1976, în

urma unui atac de cord. Un Popescu Vorkuta, care l-a cunoscut îndestul de bine, nota în memoriile sale: „Îmbătrânit, epuizat, cu inima şi vederea foarte slăbite, a fost eliberat şi a mai apucat să lucreze câţiva ani, în domeniul său, sub oblăduirea Patriarhului Justinian. A murit la masa de lucru, cu capul pe cărţile sale de studiu. Dumnezeu să-l odihnească! Crucea pe care a dus-o a fost mult peste puterile lui!" 1.

Oricât de scump l-ar fi costat şi de „peste puteri" i-ar fi fost crucea purtată, lui Atanasie Berzescu îi mărturisise cândva că „dacă ar trebui s-o ia de la capăt cu viaţa, tot pe acest drum ar merge".

Reeditarea măcar a unora dintre scrierile sale teologice ar fi o reverenţă tardivă a contemporaneităţii în faţa unui cruciat uitat, pe care tragedia istoriei şi a propriului destin l-a împiedicat să devină instanţa cărturărească şi spirituală care ar fi putut să fie.

ca preşedinte al Consiliului de Miniştri în România. Nu am primit acest lucru"!) – nic:

mai mult, nici mai puţin decât la… suprimarea lui Horia Sima. Teologul nu numai că nu a acceptat, dar ar fi făcut şi o argumentată apologie a Mişcării Legionare, a cărei consemnare scrisă nu se îndoia că se mai păstrează prin arhivele moscovite.

1 Nicu Popescu Vorkuta, Crez şi adevăr, Bucureşti, 2009, pp. 233 – 234 (este vorba de a doua ediţie a cărţii Un legionar dincolo de Cercul Polar, Editura Gordian, Timişoara, 1995

Vorkuta i-a zis autorului, în închisoare, prinţul Alexandru Ghyka (fascinat de povestirile sale din lagărele sovietice), şi aşa i-a rămas numele în mediile legionare.

CATEA MĂRTURISITORILOR

CONSTANTIN NOICA (1909 – 1987)

NOICA ŞI CUMINŢENIA PĂMÂNTULUI

Filosoful Constantin Noica, cel atât de superficial expediat astăzi, din perspectiva vulgatei autohtone a „politicii corecte", în „lagărul" ideologic rezervat autorilor „protocronişti" 1, ne-a lăsat o exegeză de excepţie la

„Cuminţenia Pământului" a lui Brâncuşi, de un interes mult mai larg decât cel strict artistic. Urmez în rezumatul descriptiv de mai jos textul din Simple introduceri… (ed. Marin Diaconu şi Gabriel Liiceanu,

pp. 21 – 27) 2. Las la o parte, ca fiind de un interes secundar, scenariul retoric în care Noica înţelesese să-şi plaseze exegeza (pornind de la vechea observaţie a lui Paul Morand

— Ce ar fi fost frumos să se adeverească măcar în parte – că în preajma anului

2000 „operele lui Brâncuşi vor împodobi pieţele lumii întregi", dar şi de la simpatica supoziţie „de lucru" că la un moment dat „vreun intendent cosmic".

ar veni „în inspecţie pe Pământ", cercetându-l cât e de… „cuminte").

Filosoful observa, din capul locului, că interpretarea „Cumineniei

Pământului" pare a se mişca între două caracterizări radicale: „Un poet român, nu mai neînsemnat decât Arghezi, a îndrăznit s-o compare cu Sfinxul, declarând că «nu e întrecută decât în proporţii şi durată de portretul fratelui mai bătrân». Dar un medic, tot român, a decretat că este vorba de

co idioată mongoloidă» – în ironie denumită de către sculptor «Cumineţenia Pământului» afirmaţie pe care omul de ştiinţă a încercat onest să o dovedească, fotografiind o debilă senilă din regiunea de obârşie a sculptorului, în exact poziţia femeii din statuie".

Ca să nu mai vorbim de punctul sensibil al târziei şi trecătoarei lui angajări legionare etichetă de la care i s-au tras, în mare, şi patimile penitenciare dintre 1958 – 1964), văzute prost şi interpretate şi mai prost până astăzi, cu tot efortul lămuritor al domnului Sorin Lavric.

În româneşte, eseul a apărut iniţial în revista Steaua (an XXVI, nr. 12/1975), apoi în volumele Trei introduceri la Devenirea întru fiinţă (Editura Univers, Bucureşti, 1984) şi

Simple introduceri la bunătatea timpului nostru (Editura Humanitas, Bucureşti, 1992), iar

În franceză, sub titlul „Essai sur la Sagesse de la Terre", în I. Jianou, C. Noica, Introduction à la sculpture de Brâncuşi (Arted, Paris, 1976).

Pe Noica nu-l deranjează deloc să-şi pornească analiza chiar de la „idioata mongoloidă". Numai că ceea ce medicul respectiv şi chiar

unii critici de artă n-au observat este că „femeia reprezentată în statuie este idioată doar pe jumătate, respectiv în jumătatea stângă. În partea dreaptă, ea prezintă câteva sigure indicii de redresare din idioţie, chiar de rafinare". Astfel, acel „ceva enigmatic care stăruie în ea" pare să ţină mai cu seamă de această „subtilă disimetrie", ale cărei elemente constitutive sunt inventariate mai departe femeia este, aşa zicând, „într-o ureche" (prezentă în partea stângă, urechea lipseşte în cea dreaptă); părul este evidenţiat în partea stângă, dar abia sugerat în cea dreaptă; „sânul drept nu mai e lăsat să cadă, cu animalitatea lui laxă, ci este reţinut cu mâna stângă, de parcă aci, în partea dreaptă, maternitatea femelei ar sta să se curme"; capul este uşor înclinat spre dreapta guşa („efectiv semnul clinic al idioţiei") e mai vizibilă în stângă; „faţă de nara dreaptă, care e mai marcată în jos, nara stângă e puţin mai ridicată, ca şi cum ar aparţine unei feţe mai teşite, mai primitive"; la o privire foarte atentă, „pupila ochiului drept este imperceptibil mai mică decât a celui stâng.

dar mai plină, ochiul dând impresia unei vederi mai pătrunzătoare decât a celuilalt"; în fine, pe frunte, în zona ochiului stâng, este ceva ce seamănă cu o urmă de lovitură, „de parcă efectiv am avea în faţă o fiinţă a naturii, cu păţaniile ei".

Concluzia analistului e tranşantă: „diferenţele sunt absolut toate de natură să înnobileze jumătatea dreaptă faţă de cea stângă" 1. Şi interogaţia se naşte inevitabil: „Să nu fie un sens aici? [...] Nu s-ar putea oare deosebi, în chipu.

aparent unitar al statuii lui Brâncuşi, o jumătate a naturii şi una a reflexiunii a umanului, a culturii?"

Nucleul interpretativ, foarte grăitor pentru ceea ce am putea numi o

Weltanschauung de dreapta, e acesta (conţinând însăşi esenţa simbolică a dihotomiei dreapta-stânga): „Totul, aşadar, în partea stângă ar putea fi natură brută şi primitivism; totul, în schimb, se civilizează şi umanizează în partea dreaptă. Părul este, în stângă, cel al unei fiinţe dintr-un trib african, în dreapta cel al unei pariziene; ochiul stâng, cu petele lui de pe pupilă, abia întrezăreşte, exact cât trebuie brutei, pe când celălalt e perfect uman; absenţa urechii pe partea

dreaptă desprinde parcă de zvonurile lumii şi sugerează

1 în treacăt, Noica face şi o trimitere pozitivistă: „Există, pare-se, fizionomişti care cred că pot citi caracterul omului din disimetria feţei. Ei susţin că orice chip uman are efectiv o disimetrie; că jumătatea stângă a chipului exprimă partea feminină, cea dreaptă masculinul, şi că ele reprezintă o bogăţie de nuanţe, îngăduind caracterizarea omului respectiv". Trebuie menţionat, tot în treacăt, că fizionomia era în vogă pe vremea tinereţi:

lui Brâncuşi, mai ales în Franţa.

În sens de interioritate al fiinţei aceleia, guşa se corectează în dreapta, şi dacă femeia îşi reţine cu mâna stângă sânul drept, este, poate, că vrea să şi-l ascundă. Fruntea are, în partea stângă, urma unei lovituri cu piatra; sau poate mica idioată s-a ciocnit în stânga cu capul de o stâncă… Este o stranie devenire în fiinţa aceasta, dacă te uiţi mai bine la ea, o devenire pe care artistul a înscris-o acolo subtil, fără să aducă nicio deformaţie şi niciun dezechilibru în identitatea ei umană. Nu numai că denivelarea dintre părţi, aproape contrastul lor, nu aduce fisuri în identitatea fiinţei sculptate, dar identitatea ei este atât de bine asigurată, încât de la ea se pot revendica o sumedenie de tipuri umane şi idoli, ca de la o făptură arhetipală […]. Şi totuşi, în ciuda identităţii ei sigure, este imaginea unei deveniri. Ceva se ridică aici spre omenesc; ceva se deplasează din stupiditatea animală spre cuminţenia umană1. […] Sculptura lui Brâncuşi poate apărea astăzi drept expresie a înţelepciunii cel puţin în sensul avertismentului pe care-l dă ea omului sophiei, omului iscusinţei, care a convertit totul în abilitate tehnică.

Dar de la început întruchiparea sculptorului exprima un fel de înţelepciune, dacă ne gândim că printre sensurile pe care le dă tânărul Charmides pentru înţelepciune este şi cel de a fi o «anumită formă de linişte», ceea ce nu poate fi refuzat Cuminţeniei Pământului. Este şi ea sophron, în felul ei".

Enigmatică, dar neechivocă, „ea este cuminte şi chiar înţeleaptă, pentru că nu are nimic diabolic în ea", întruchipând puritatea nediscursivă, sfinţenia primordială a firii, dinaintea căreia diavolul însuşi rămâne dezarmat.

Or, „fuga de dracul, acesta este începutul înţelepciunii, s-ar

putea spune”.

Şi, pe acest temei aproape mistic2, concluzia: netrădând niciun stigmat al răului, fiind mai degrabă „ca un prunc ce n-are încă un chip şi un nume”, înseamnă că „ceva ar putea atunci să se nască din plodul acesta al pământului. Şi parcă efectiv stă să apară sau să reapară ceva. Făptura e adunată asupra ei înseşi, dar nu şi încovoiată. Linia spatelui ei este perfect dreaptă, în animalitatea fiinţei, rectitudinea vine să aducă o formă de trezie, aproape de inteligenţă viitoare; trunchiul perfect vertical dă parcă fiinţei o putinţă de frumuseţe, oricât ar lipsi orice aluzie la ea; iar întrucât făptura e strânsă, dar

Pornind de la intraductibilitatea cuvântului românesc „cuminţenie” (la care se referise şi Ionel Jianu în monografia dedicată lui Brâncuşi în 1963), Noica glosează el însuşi:

„… cuvântul românesc corespunde mai mult lui sophrosyne (temperanţă, prudenţă) din limba greacă, decât lui sophia (înţelepciune, iscusinţă). Ca adjectiv, are exact forma latină cum mente, cu minte. Atâta tot spune cuminţenia: a fi cu minte, cu stăpânire de sine, cu bună aşezare. Dar, ca şi sculptura însăşi, cuvântul folosit drept titlu nu exclude gândul unei anumite înţelepciuni, ba chiar deschide către el, până şi etimologic, cu acea rădăcină men –, de la mens…” etc.

2 Sophrosyne se întâlneşte discret cu hesychia…

nu şi încovoiată, o vagă posibilitate de faptă este totuşi prezentă în ea. Aici e o fiinţă vie, nu o renunţare”. Dreptatea/rectitudinea din ea o poate salva de puţinătate, strămutând „devenirea întru devenire” în „devenire întru fiinţă”.

„De aceea ar fi bine – încheie filosoful – ca în toate pieţele lumii să figureze «Cuminţenia Pământului» „… Va fi, poate, în „bunătatea” altui timp…

P. S. în decembrie 2007 s-au împlinit 20 de ani de când Constantin Noica (24 iulie 1909 – 4 decembrie 1987), figură de prim-plan a tinerei generaţii interbelice şi probabil cea mai catalizatoare personalitate culturală românească din a doua jumătate a secolului XX, a trecut la cele veşnice. Mormântul său din coasta bisericţei schitului de la Păltiniş a rămas un adevărat loc de pelerinaj intelectual, iar vila în care a stat, cu modestie de „frizer” al staţiunii,

găzduieşte astăzi, cu schimbul, tineri doctoranzi, voindu-se un fel de casă de creaţie elitistă, pe unde a trecut şi singurul cercetător şi exeget post decembrist marcant al vieţii şi operei filosofului, dl. Sorin Lavric în 1967), semnatar şi al temeinicului studiu intitulat Noica şi mişcarea legionară (Ed. Humanitas, Bucureşti, 2007).

Cartea domnului Lavric a constituit un eveniment nu numai în aria studiilor despre Noica, dar şi în ansamblul culturii româneşti contemporane, fiind prima analiză inteligentă, lucidă şi onestă a contextului spiritual şi politic al anilor '30, care a determinat angajarea atâtor cărturari şi artişti iluştri în cea mai complexă aventură primenitoare din întreaga istorie modernă a României. Într-o vreme în care despre Noica se colportează, sub privirile timorate ale foştilor săi discipoli, cele mai indigne inepţii, dl. Lavric a săvârşit un gest de rectitudine şi curaj, care-l onorează moral şi intelectual, deschizând calea unei noi şi corecte înţelegeri nu doar a „cazului Noica" (altminteri cât se poate de captivant în sine), ci deopotrivă a patosului mesianic al unei întregi generaţii de excepţie, lovite tragic de „pumnul roşu" a, istoriei. A fost, desigur, darul cel mai preţios care i se putea face în aces; context comemorativ legendarului maestru al „şcolii de la Păltiniş", de la care noile generaţii româneşti ar avea încă multe de învăţat şi de valorificat creator, în răspărul terorismului sterilizant al ideologiilor curente.

Ar fi de sperat ca isprava domnului Lavric să redeschidă şi să reînvie „cazul Noica" în conştiinţa intelectuală şi identitară a României de azi, ce mai are mult până să devină atât de europeană pe cât a visat-o nedreptăţitul filosof al dezmărginirii româneşti…

ILARIU DOBRIDOR (1909 – 1968)
UN INTERBELIC UITAT:
ILARIU DOBRIDOR

Printre figurile pe nedrept uitate ale „noii generaţii" interbelice se numără şi olteanul Constantin Florea Cioroianu, cunoscut în epocă sub pseudonimul Ilariu Dobridor (Dobridorul – toponim cu rezonanţă de basm –

este satul din Dolj în care scriitorul a văzut lumina zilei, se pare la 1 noiembrie 19091).

Era fiu de ţărani mijlocaşi (tatăl, Florea Cioroianu, ştia o brumă de carte, pe când mama, Maria, era complet analfabetă), al doilea dintre cei opt copii ai familiei rămaşi în viaţă (trei băieţi şi cinci fete).

A făcut clasele elementare în satul natal, avându-l ca prim dascăl pe învăţătorul Ioachim Negriţescu. Dincolo de aspra viaţă câmpenească, satul se întemeia sufleteşte pe tradiţia folclorică încă vie şi pe rânduielile bisericeşti ale Ortodoxiei (preotul satului era pe atunci Ion Bercea, iar cântăreţ

— Iscusitul Mitiţă Negreţ). Această matcă patriarhală şi-a pus adâncă pecete pe sufletul viitorului poet, iar opera lui o va mărturisi cu vădită înfiorare.

Dobridorul pierdut între lanuri, salcâmi şi sălcii plângătoare, „gura de rai".

a Fântânii Suhatului (islazul unde păşteau oile şi vitele), şipotul molcom al pârâului Balasan – toate acestea vor constitui un fond de inepuizabilă nostalgie, transparent în multe dintre poemele sale („Nostalgie", „Chemare", „Tristeţe", „Reverie", „Visare" etc.).

Recomandat de învăţătorul satului, va urma, ca bursier, Liceul Militar din

Craiova, fără să fie însă atras de viaţa cazonă. După absolvire, răspunzând chemării sale celei mai intime, se înscrie la Facultatea de Litere şi Filosofie, unde va fi unul dintre studenţii preferaţi ai profesorului Nicolae Cartojan, vestitul istoric al literaturii noastre vechi2. Va fi frecventat, fascinat, ca mai toată elita generaţiei lui, măcar o parte din strălucitele cursuri ale profesorului Nae Ionescu (a cărui influenţă se face destul de mult simţită în scrisul său de mai târziu) 1.

Cum rezultă din arhivele locale. În Dicţionarul scriitorilor români (vol. II, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1998) figurează o altă dată de naştere: 31 octombrie 1908.

Vezi Istoria literaturii române vechi (3 vols., 1940 – 1945, reed. 1980, într-un singur volum), dar şi Cărţile populare în literatura românească (2 vols., 1929 – 1938, reed. 1974).

Activitatea publicistică şi-o începe încă din vremea studenţiei

(debutează în revista Ramuri, în 1928; debutul editorial şi-l va face tot la Craiova, în 1934, cu volumul Versuri). Face gazetărie la Dreptatea (principalul organ de presă al ţărăniştilor, puternic ideologizat şi prea puţin cultural), Ţărănismul, Curentul, Presa, iar o vreme funcţionează ca profesor la Râmnicu

Vâlcea. Colaborează la Gândirea (fiind, în multe privinţe, un reprezentant tipic al tradiţionalismului gândirist), Viaţa românească, Bilete de papagal, Gând românesc etc.

Îşi consolidează imaginea de poet prin volumul Vocile singurătăţii (Bucureşti, 1937), pendulând între un tradiţionalism cu nuanţe expresioniste (mai mult pe linia lui Crainic decât a lui Blaga) şi un simbolism întârziat (înrudit cu cel al ultimului Goga), dar cuceritor prin puritatea trăirii şi a expresie: („E-n lucruri câte-un suflet şi câte-un epitaf; / Imaginile seacă şi se prefac în gând; / în viaţă şi-n fântână vezi umbrele pe fund / Ca siluete şterse-n oglinzile de praf"). Dotat, dar inegal, poetul ar merita, poate, o reeditare antologică (la care s-ar putea adăuga şi câteva postume). În Istoria... să călinescu îl înregistrează în treacăt, calificându-l drept „serafic, muzical, dar monoton".

Rânduri mai consistente îi va dedica Ovidiu Papadima (pe atunci cronicarul literar al Gândirii) într-o carte a cărei reeditare ar fi oportună: Creatorii şi lumea lor (Bucureşti, 1943) 2.

1 Să precizăm că pe vremea studenţiei lui Ilariu Dobridor, Nae Ionescu era în faza sa

„Ţărănistă". Tânărul student va urma, cu mai multă fidelitate, aceeaşi direcţie politică, de care se va îndepărta treptat abia după 1938.

2 Despre autorii tradiţionalişti şi ortodoxişti ai anilor '30 (politiceşte, aproape fără excepţie, oameni de dreapta) se găsesc puţine referinţe critice oneste, netributare stângismulu.

Ideologic şi intelectualismului laic. Călinescu însuşi îi tratează cu maliţioasă neînţelegere (vezi mai ales capitolele „Tradiţionaliştii" şi „Ortodoxiştii" din Istoria literaturii român de la origini până în prezent). Consultabile rămân, în această privinţă, pe lângă volumu!

citat al lui O. Papadima, sumarul expozeu din Panorama de la

littérature roumaine contemporaine (Storia della letteratura romena moderna, în varianta italiană ulterioară) a lui Bazil Munteanu (apărută iniţial la Paris, în 1938, apoi tradusă şi-n alte limbi, iar de curând editată şi în româneşte) sau – cu rezerve – prematura sinteză a lui Gh. Vrabie.

Gândirismul – istoric, doctrină, realizări (Bucureşti, 1940). Generaţiile postbelice au avu:

neşansa de a se informa asupra tradiţionalismului românesc dintre cele două războaie mai ales prin prisma unor istorici literari de origine evreiască, aprioric ostili acestuia şi incapabili să înţeleagă esenţa lui spirituală (de la poziţia mai ponderată şi în cele din

urmă estetizantă a unui Ovid S. Crohmălniceanu până la cea inchizitorial ideologizanţi şi chiar mistificatoare a unui Zigu Ornea). În ce priveşte ampla monografie denigratoare, în ce priveşte articolele şi eseurile politico-filosofice ale lui Ilariu Dobridor, ele au trecut, în mare parte, în câteva volume (unele cu puternic ecou în epocă):

Problema tineretului (Bucureşti, 1936), Organizarea minciunii, I (Bucureşti, 1937), Decăderea dogmelor, I (Bucureşti, 1941, cu versiune germană – Dogmendekadenz – în acelaşi an) şi Oameni ridicaţi din ţărănime (Bucureşti, 1944). Cărţile reflectă, în bună măsură, traiectoria sa politică dinspre ţărănism (o vreme a fost chiar lider al tineretului ţărănist) spre dreapta naţional-creştină (fără a fi aderat la legionarism, ci ţinându-se mai aproape de linia

„Bătrânească" Iorga-Cuza-Goga-Crainic-Antonescu). Puternic înrădăcinate în realităţile specifice ale epocii, scrise cu patos liric (solemn sau pamfletar), nu întotdeauna suficient de elaborate, cărţile de proză politico-filosofică ale poetului Ilariu Dobridor par greu digerabile astăzi pentru publicul mediu, format pe alte coordonate ideologice şi obişnuit cu un alt gen de discurs.

Dând însă la o parte ceea ce este perimat sau excesiv în scrierile cu pricina, căutând cu răbdare şi fără prejudecăţi adevărurile prinse sub balast, descoperim o conştiinţă superioară şi responsabilă, un apologet entuziast al valorilor eterne ale credinţei („dogmele mântuirii noastre din efemer"), atingând cu un curaj aproape sinucigaş punctele nevralgice ale modernităţii şi deconspirând sistematic fondul

demagogic al democraţiei politicianiste. Autorul vorbeşte fără înconjur despre lucruri asupra cărora astăzi se tace cu prudenţă, ne amendează uitările timorate şi iresponsabile, comodităţile laşe, complicităţile larvare. Pătrundem, mai ales prin Organizarea minciunii şi Decăderea dogmelor, într-o problematică pe care mentalitatea comună actuală o ignoră, iar el o exacerbează patetic, dar care, dincolo de variaţiile atitudinale, există şi provoacă. Eludarea ei sărăceşte considerabil înţelegerea resorturilor lumii moderne, inclusiv a stadiului ei actual (în care ceea ce interbelicii numeau „Iudeo-masonerie", „hidra masonică", „oculta internaţională", „plutocraţia iudaică", „conspiraţia sionistă" etc. se dovedeşte tot mai mult o realitate planetară deghizată abil în instituţii şi sloganuri „umanitare", dirijând instaurarea aşa-numitei „noi ordini mondiale", fie pe calea curentă a şantajului economic şi a terorismului ideologic, fie pe cea – încă excepţională – a şantajului politic şi a terorismului militar, aşa cum le-am văzut exercitate în ultimii ani în Irak, Serbia sau Afghanistan, dar şi în aria palestiniană).

„Gândirea" şi gândirismul (1975), scrisă la comanda P.C.R., ea rămâne o pată de neşters pe obrazul istoricului literar Dumitru Micu (autor altminteri nu lipsit de calităţi, în alte lucrări ale sale). Este reprobabil că nici după 1989 valorile tradiţionalismului (în ceea ce au ele viabil) nu s-au bucurat de o reconsiderare onestă, continuându-se mai degrabă linia detractoare a criticii ideologice (Z. Ornea, L. Volovici, Marta Petreu, G. Voicu etc.) sau supralicitându-se grila axiologică a unui postmodernism incult, etnofob şi de spiritualizat I. Bogdan Lefter şi grupul de la Observator cultural).

Volumul Decăderea dogmelor. I. Cum au dizolvat evreii cultura europeand rămâne, fără îndoială, principala scriere teoretică a autorului (şi, de altfel singura reeditată recent1). Cartea trebuie citită pe de o parte prin raportare la contextul epocii în care a fost scrisă (începutul anilor '40), iar pe de alţi parte cu o percepţie mai largă decât cea strict ideologică, edificiul teoretic şi analizele exemplificatoare având interesante deschideri filosofice şi culturale în genere, precum şi o angajare principial creştină (fără abuzul ortodoxist ai altor autori contemporani). Ni se oferă, mai exact,

ofilosofie a culturii dintr-o perspectivă sui generis. Desigur, e greu să cazi de fiecare dată de acord cu autorul, fie în principii, fie în detalii. Gândirea este însă stârnită şi obligată nu o dată, la exigenţe superioare de ordin logic, dar şi informativ. Autorul este un filosof atipic, îndărătul căruia se simte temperamentul poetului, dar şi al gazetarului militant. Dacă uneori rigoarea analitică se arată obositor de minuţioasă, alteori ea este masiv sacrificată efuziunii polemice şi/sau ispitei metaforizante, ajungându-se până la tonul exaltat, patetic-moralizator. Oricum, autorul rămâne, în esenţă, consecvent cu sine însuşi, coheren:

În sistemul lui de referinţă, sprijinit pe o cultură respectabilă2 (a se vedea şi bibliografia – deşi cam neglijent alcătuită – de la sfârşitul volumului în discuţie3), chiar dacă, poate, nu întotdeauna suficient sau corect asimilată

Dacă ar fi avut răgazul de a reveni, e de presupus că Ilariu Dobridor şi-ar

consolidat şi şlefuit mai atent opera, mai ales la nivelul expresiei şi al amănuntului tehnic (citate, trimiteri, indicaţii bibliografice, regimul evidenţierilor grafice în text, grafia unor nume proprii etc.). De altfel, volumul fusese conceput ca primul dintr-o ambiţioasă trilogie, ce n-a mai ajuns să fie scrisă

La o privire superficială, cartea pare născută dintr-o mare ură împotriva rasei evreieşti; la o privire mai adâncă, se vede că ea s-a născut, de fapt, dintr-o mare îngrijorare: cea faţă de destructurarea tradiţiei legitimante a Europe, creştine – proces prea sistematic (atunci ca şi acum) spre a nu fi, măcar în parte, unul premeditat. În acest cadru, elementul evreiesc funcţionează ca agent patogen, căci mergând înapoi, pe firul fiecărei idei dizolvante, dăm invariabil de unul sau mai mulţi autori evrei care s-au străduit s-o impună ca atare. Mai grav încă, autorul diagnostichează, cu o argumentaţie nu întotdeauna uşor de contestat, o treptată „iudaizare" a spiritului european echivalentă, dincolo de alte aspecte, cu o „sterilizare" a lui (pornindu-se de la dogma – de data aceasta destul de discutabilă – unei aşa-zise „sterilităţi" culturale a „geniului iudaic", extinse chiar şi asupra domeniului religios!).

1 Ilariu Dobridor, Decăderea dogmelor. Cum au dizolvat evreii

cultura europeană, Edituri

F.R.O.N.D.E., Alba Iulia-Paris, 1999 (272 pp.).

2 Să menţionăm, în treacăt, că ştia cinci limbi străine (franceză, germană, italiană, englezi şi spaniolă), iar o pe a şasea, maghiara, o va deprinde mai târziu în temniţa Aiudului, de la un deţinut politic cu origine ungurească.

3 Ed. 1999 – pp. 255 – 265.

Evreii devin, astfel, ţapi ispăşitori predilecţi pentru ceea ce Guénon înţelegea prin „Criza lumii moderne" (care nu este, în ultimă analiză, decât destructurarea globală a Tradiţiei). Pe de altă parte, ca şi pentru Nae Ionescu în faimoasa şi controversata prefaţă la romanul lui Sebastian1, asupra rasei evreieşti apasă, crede olteanul, un soi de fatalitate distructivă („morbul iudaic") şi autodistructivă („Pieirea ta prin tine, Israele!"): „Destinul lor este un blestem" – rezultat al „vinei tragice" de a nu-L fi acceptat pe Iisus Hristos, adevăratul Mesia (răstignindu-L pe Mântuitorul, „pe ei s-au răstignit, fiindcă au rămas fără rod şi fără mântuire [...] Evreii s-au sterilizat singuri. Suferă? Era firesc, pentru că s-au însingurat" etc.). Dar dacă Nae Ionescu simulează, măcar, înţelegerea impasului tragic al iudaismului, Ilariu Dobridor nu pare dispus să-i acorde acestuia din urmă nici clemenţă, nici compasiune, tratându-l cu un radicalism necruţător şi desigur iritant („... evreii tribulează, noi ne mântuim"!), temându-se parcă, raţional ori doar instinctiv, de cursa „jumătăţilor de măsură". Tânărului ex-ţărănist îi lipseşte detaşarea filosofică sau ironică faţă de obiectul radiografiat, ceea ce nu-i lipsea, sub un lustru de creştinism compătimitor, rafinatului şi abilului profesor. În general, neliniştile sincere şi indignările sfătoase ale lui Ilariu Dobridor sunt posace şi intempestive, sugerând o fire „nevricoasă", care „nu ştie de glumă" 2.

Pe scurt, Ilariu Dobridor se străduieşte să demonstreze trei lucruri: că evreii ar fi „săraci" spiritual, lipsiţi de originalitate creatoare, parazitând ideile altora şi exploatându-le tendenţios; că ar imprima inevitabil pseudocreaţiilor lor ceea ce el numeşte „dominanta moisidică" (absolutizarea unui

„Concept de bază", aplicat apoi procustian, ca grilă interpretativă, întregii realităţi: „economicul" la Marx,

„instinctul/intuiţia" la Bergson, „sexuali-Apărut în 1934. Pentru o ediţie mai recentă, incluzând şi continuarea determinată de scandalul succesiv, cf. Mihail Sebastian, De două mii de ani. Cum am devenit huligan, Editura Humanitas, Bucureşti, 1990 (prefaţa lui Nae Ionescu: pp. 7 – 25; o broşură cu traducerea franceză a acestei prefeţe a fost tipărită la Paris în 1997: La question juive et la reponse d'un orthodoxe des anees trente).

Şi poate că, într-adevăr, acestea fac parte din lotul acelor lucruri cu care „nu e de glumit"… în relativul percepţiei curente, autorul poate părea teribilist şi chiar ridicol; în absolut, însă, n-ar fi exclus ca dreptatea să fie de partea lui. S-ar putea întâmpla ca, din exigenţe de „civilizaţie" sau „cumsecădenie", să ne înşelăm uneori asupra diagnosticelor şi urgenţelor „terapeutice"… Imperativul contemporan al toleranţei (care n-are mai nimic cu sensul toleranţei creştine, ci este mai degrabă un precipitat ideologic) lasă loc pentru o atare primejdie potenţială.

tatea" la Freud etc.); că toate acestea ar converge în aşa-numita „perspectivă crepusculară", care ar fi un fel de fatalitate patologică şi dizolvantă, inoculată ca un morb întregii civilizaţii moderne. Caracterul acesta „monoteic", numit şi „moisism" sau – oarecum blagian – „orizont moisidic", s-ar opune pervers şi sistematic „normei creştine a culturii europene", care ar fi „driada" (doi termeni, între care mediază un al treilea). În felul acesta, „certitudinile" sau

„Dogmele" noastre1, moştenite din cultura eleno-romană şi din creştinism, ajung la disoluţie una câte una2, ceea ce ne azvârle în neliniște şi haos.

În aceste condiţii, „antisemitismul" (în fapt, antiiudaismul) este nu doar legitim, dar chiar vital pentru supravieţuirea lumii creştine tradiţionale.

Capitolul final al cărţii evocă în treacăt „noua cruciadă împotriva neamului iudaic", dar nu recomandă nicidecum violenţa fizică sau exterminarea. Autorul nostru pare mai degrabă adept al soluţiei lui Toma de Aquino, „marele antisemit" (?!), urmând oneroasa carte a Abatelui Gayraud, L'antisemitisme de saint Thomas d'Aquin (de care Vaticanul de astăzi ar fi foarte stânjenit.

dacă n-ar fi înghiţit-o uitarea atât de încăpătoare a „omului recent”): „Evreul este duşmanul lui Iisus; în ordinea creştină el trebuie tratat ca rasă străină şi ostilă, deci exclus de la toate drepturile politice şi cetăţeneşti. Trebuie, totuşi să le lăsăm libertatea cultului şi să nu-i maltratăm. Căci ei sunt – zice sfântul

Toma – literele vii care ne reprezintă pasiunea [patimile] Dumnezeului nostru. Pentru aceasta, doar, au fost împărţiţi în toate ţările lumii, pentru ea.

suportând dreapta pedeapsă a unei mari crime, să depună mărturie pentru mântuirea noastră” (subl. mea; e ameţitoare distanţa, trebuie să recunoaştem, faţă de teoria „fraţilor noştri mai mari” – i noştri fratelli maggiori – a Papei Ioan Paul II…).

În speţă, ar fi vorba de conştientizarea şi apoi contracararea „pericolului iudaic” pe cale de rezistenţă moral-spirituală la un anumit gen de propagandă mediatică, precum şi de o necesară primenire lăuntrică a lumii creştine („… nu vor putea fi biruiţi decât în clipa în care cultura europeană va fi eliminat ultimele vestigii ale spiritului lor asiatic”). Până la urmă, suntem

1 Ca şi Blaga în Eonul dogmatic, Ilariu Dobridor dă cuvântului „dogmă” un sens larg, ce nu se suprapune în niciun caz cu cel strict teologic.

2 Dogma etică (mai ales cu freudismul), dogma logică (mai ales cu bergsonismul), dogma estetică (mai ales cu proustianismul), dogma socială (mai ales cu marxismul), dogma politică (mai ales cu „iudeocraţia” mondialistă a Ligii Naţiunilor – ulterior Organizaţia

Naţiunilor Unite, ajunsă astăzi un for mai degrabă decorativ), dogma cosmologică (mă:

ales prin relativismul einsteinian), ca şi metafizica tradiţională (subminată, crede autorul mai ales de „empirismul aprioric” al fenomenologiei husserliene). Se simt în discursul lu’:

Ilariu Dobridor ecouri din Drumont, Chamberlain, Spengler, Massis, Sombart, Maritair.

Berdiaev, Crainic, Nae Ionescu, Blaga etc.

cartea mărturisitorilor tentaţi să deducem, adevăraţii responsabili de ruina Europei sunt creştinii înşişi, ca unii ce s-au lăsat

pervertiţi şi manipulaţi mai bine de două secole, „făcând jocul" subversiunii iudaice. Este exact observaţia pe care o făcea, şase decenii mai târziu, şi un evreu învinuit de „ură faţă de sine", anume profesorul Israel Shahak, autorul cărţii Povara a trei milenii de istorie şi religie iudaică1: „Foarte mulţi neevrei (printre care creştini – preoţi sau laici practicanţi – şi marxişti de toate nuanţele) consideră, într-un mod foarte ciudat, că, pentru a «ispăşi» persecuţiile suportate de evrei, este bine, printre altele, să nu se ridice împotriva nelegiuirilor lor, ba mai mult chiar, să se facă părtaşi la minciunile pioase în ce îi priveşte pe aceştia. Acuzaţia grosolană de «antisemitism» [...] este cu atât mai izbitoare prin forţa şi ostilitatea sa cu cât ea este lansată de «prieteni ai evreilor». Existenţa şi vasta influenţă a acestui grup în toate ţările occidentale, dar mai ales în Statele Unite (şi în celelalte ţări anglofone), le-a permis rabinilor şi specialiştilor iudaismului să-şi răspândească minciunile nu numai fără a fi contestaţi, dar şi primind un ajutor considerabil" (ed. rom., p. 70) 2. Şi mai departe: „Nu putem examina

Ed. engl. 1994; ed. fr. 1996; ed. rom. 1997 (Editura F.R.O.N.D.E., Alba Iulia-Paris, trad. din lb. fr. de Domnica Ciucă). Cf. şi ampla prezentare descriptivă apărută în mai multe numere consecutive ale revistei Puncte cardinale (noiembrie 1997-mai 1998), sub titlul

„O radiografie evreiască a «iudeo-nazismului». Prezentarea cărţii Povara a trei milenii de istorie şi religie iudaică a lui Israel Shahak" (Adolf Vasilescu). O poziţie asemănătoare în multe privinţe are şi un alt deconspirator evreu, profesorul new-yorkez Norman G.

Finkelstein, în The Industry of Holocaust, Verso, London-New York, 2000, ed. a II-a 2001 (trad. rom. de Nicolae Năstase: Industria Holocaustului, Editura Antet XX Press, f.l., f.a.), din care spicuiesc: „Această carte constituie o descriere şi o punere sub acuzare a industriei Holocaustului", care „este o reprezentare ideologică a holocaustului nazist [...].

În această ofensivă ideologică, [...] invocarea persecuţiilor istorice îndepărta criticile din prezent. [...] Schema Holocaustului explică antisemitismul strict ca pe o ură iraţională a gentililor [neamurilor] împotriva evreilor. Acest tip de abordare înlătură posibilitatea ca animozităţile faţă de evrei să fie fundamentate

printr-un conflict de interese real [...].

Invocarea Holocaustului a fost un şiretlic menit să delegitimeze orice critică adusă evreilor..." (neevreii servili contribuind din plin la succesul planetar al acestei mistificări, pe care un istoric revizionist a numit-o, pe bună dreptate, „minciuna secolului").

Situaţii de genul acesta se constată astăzi curent, inclusiv în lumea românească; o bună parte din oamenii politici şi intelectualii noştri de stânga, zeloşi să intre în graţiile influentelor cercuri plutocratice care constituie establishmentul actual, acceptă necondiţionat orice abuz evreiesc, sau măcar tac asupra lui, calificând în schimb, fără nicio ezitare, orice manifestare de naţionalism sau tradiţionalism românesc drept „reacţionarism", „şovinism" (termen în care „antisemitismul" este ca şi implicit), „fundamentalism" etc.

Unora ca aceştia, în lumea românească antecomunistă, li se spunea îndeobşte „jidoviţi", iar Octavian Goga, în Mustul care fierbe (Bucureşti, 1927), prefera să-i numească, mai plastic şi mai dur, şabăs-goim, „creştini de sâmbăta" (analogie peiorativă cu acei creştini aici toate consecinţele politice ale acestei situaţii, dar trebuie să privim realitatea în faţă: în lupta noastră împotriva rasismului şi fanatismului religiei iudaice, cei mai înrăiţi duşmani ai noştri nu sunt doar rasiştii evrei (sau cei care exploatează rasismul), ci şi, printre neevrei, cei care în alte privinţe trec drept «progresişti»..." (p. 72). Israel dixit.

Ceea ce pare să-i scape lui Ilariu Dobridor, cu sau fără voie, este altceva:

bivalenţa atitudinală a evreilor, care nu-s deloc atât de „degeneraţi" şi de

„Dizolvanţi" când e vorba de ei înşişi, de destinul istoric al lui Israel. Faptul este confirmat cu prisosinţă de statul israelian postbelic1, ghidat predilect de criterii sioniste (ceea ce-l apropie, în unele privinţe, de regimurile politice de tip teocratic). Popoarele de goim (literal: „animale") trebuie dezvăţate de propriile rigori religioase, ca şi de orice formă de naţionalism şi tradiţionalism; evreii, în schimb, la ei acasă (în primul rând în Ereţ Israel, dar şi în multe comunităţi din diaspora), împing credinţa până la habotnicie, naţionalismul până la rasism, tradiţionalismul până la cel mai radical

conservatorism! Popoarele de goim trebuie să se dezarmeze, să adopte pacifismul (acea paxjudaica despre care vorbea Petre Ţuţea cu referire la era postbelică, în care Statele Unite reprezintă mai degrabă „pumnul" ghintuit al evreimi:

mondiale), să abolească orice formă de intoleranţă; evreii, în schimb, în propriul lor stat, se înarmează până în dinţi (cu larg sprijin american), împing spiritul belicos până la etnocid, iar intoleranţa până la acţiunea teroristă2 şi

sărmani care erau tocmiţi pe mai nimic pentru a mătura sinagogile după adunările de sabat, când evreii – care-i priveau cu dispreţul corespunzător – aveau interdicţie sacră sa desfăşoare activităţi lucrative).

1 înfiinţat, prin decret O.N.U., în 1948. Noua realitate istorico-politică aruncă în desuetudine multe dintre consideraţiile lui Ilariu Dobridor, care înţelege să insiste riscat asupra condiţiei de „popor fără patrie" a evreilor, exploatând pro domo vechea paradigmă a „jidovului rătăcitor" („Sunt blestemaţi să nu fie niciodată o naţiune şi, deci, să nu se integreze niciodată naţional. Naţiunea este produsul dintre istorie şi geografie, iar evreii sunt un popor fără spaţiu. N-au rădăcină. Plutesc – ca microbii" etc.).

2 Din documentaţia Naţiunilor Unite cu privire la terorismul internaţional (rapoarte din

15 noiembrie 1972, prezentate în Adunarea Generală şi în Consiliul de Securitate), preluate de Emmanuel Ratier în cartea sa Les guerriers d'Israel. Enquête sur les milices sioniste: (Facta, 1996, tradusă de curând şi în româneşte, dacă nu mă înşel), rezultă că mulţi dintre liderii statului israelian din ultimele decenii, de la Menahem Begin la Vitzahak Rabin, au fost în tinereţe terorişti notorii în numele sionismului (prefăcut în „onorabil" om politic exterioristul Menahem Begin a primit în 1978... Premiul Nobel pentru Pace, iar teroris tul de ieri Vitzahak Rabin – ajuns un premier nu destul de intransigent – a fost asasina:

În 1995 de „teroristul" de azi Yigal Amir!). Declaraţia de acum câţiva ani a premierului israelian Ariel Sharon („Regret că nu l-am lichidat pe Yasser Arafat acum 20 de ani"!; care a consternat

mapamondul (dar pe care Washingtonul „s-a abţinut s-o comenteze trimite spre aceeaşi paradigmă.

cartea mărturisitorilor până la asasinatul politic1! în statele degoim, partidele conservatoare (fie ele de dreapta sau de stânga) sunt permanent şi zgomotos diabolizate de presa evreiască sau controlată de evrei, în vreme ce în Israel, chiar după asasinarea cvasi-rituală a premierului Rabin, a putut triumfa lejer în alegeri Partidul

Likud (ultraconservator), liderului căruia, Benjamin Netanyahu, devenit premier, tocmai îi fusese imputată public şi explicit (inclusiv de către soţia victimei) responsabilitatea morală a asasinării antecesorului său!

Aceasta este, iarăşi, una dintre principalele acuzaţii care se desprind şi din rechizitoriul lui Israel Shahak: evreii judecă realităţi echivalente cu măsuri diferite, în funcţie de propriile interese; lucruri pe care nu mai prididesc să le declare monstruoase în ograda altora, li se par cât se poate de firești în propria lor ogradă! Uriaşa maşinărie demagogică a ideologiilor democratice, pacifiste, globaliste, laice şi progresiste pare a fi fost elaborată numai pentru uzul statelor neevreieşti (confirmând parcă cinicele precepte şi tehnici de manipulare din îndelung contestatele Protocoale ale înţelepţilor Sionului)!

Victimele de ieri ale discriminărilor şi violenţelor naziste dezvoltă astăzi, pe teritoriul de care i-au deposedat pe arabii palestinieni cu concursul marilor puteri aliate, un stat de cel mai radical fundamentalism etno-religios2, pe care un Israel Shahak nu se dă înapoi să-l califice drept „iudeo-nazism" (formulă lansată, pare-se, de un alt evreu „cu ură faţă de sine": răposatul

Yehoshua Leibovitch). Aşa stând lucrurile, „perspectiva crepusculară" de care vorbea acum şase decenii Ilariu Dobridor nu mai apare atât ca o maladie rasială, cum o voia el, cât ca o strategie dizolvantă, aplicată de „poporul ales" popoarelor „inferioare" 3 (dacă nu în litera, în orice caz în spiritul odiosului precept talmudic Tob şebegoim harog, „Pe cel mai bun dintre goim să-l ucizi"). Lucrurile sunt mult mai complexe astăzi decât în 1940, aşa că afirmaţiile lui Ilariu Dobridor trebuie cântărite cu grijă, ca nu cumva, voind a ne lumina,

mai tare să ne întunecăm.

1 Anul 1995 – decretat, la iniţiativa şi presiunile cercurilor evreieşti internaţionale, „An al

Toleranţei" (la o jumătate de secol de la încheierea celui de-al doilea război mondial) – avea să se încheie, din păcate, cu răsunătorul asasinat politic comis, chiar în Israel, de studentul talmudist Yigal Amir asupra premierului „trădător" Vitzahak Rabin!

2 A se vedea, în acest sens, şi cartea lui Roger Garaudy, Miturile fondatoare ale politicii israeliene, ed. rom. 1998, prin colaborarea editurilor F.R.O.N.D.E. (Alba Iulia-Paris) şi

Alma Tip (Bucureşti).

3 Nu-i vorba aici de vreo interpretare exagerată şi tendenţioasă a raportului evrei-neevrei atribuit concepţiei iudaice. Influentul rabin A. Cohen (Talmudul, Editura Hasefer, Bucureşti, 1999, p. 116), ca să iau un exemplu foarte recent, nu lasă loc nici unui echivoc pe tema aceasta: „Populaţia pământului poate fi împărţită între Israel şi celelalte naţiuni luate în bloc. Israel este poporul ales: dogmă capitală".

E cert că nimeni nu va fi surprins că, odată cu instalarea comunismului în România („moşit" din exterior de ruşi, iar din interior mai ales de evrei soarta lui Ilariu Dobridor a fost pecetluită. Scăpat ca prin minune de primul val al terorii, este arestat abia în 1954, la Râmnicu Vâlcea, unde ducea o existenţă marginală, şi închis mai întâi în penitenciarul de la Craiova, apoi (via Rahova) la Jilava şi la Aiud. Cei zece ani de temniţă grea l-au măcinat fizic şi sufleteşte. Ieşit în 1964 (când s-au lichidat închisorile politice), crucea libertăţii s-a dovedit încă şi mai grea decât cea a închisorii. Soţia l-a renegat, cum li s-a mai întâmplat şi altora din aceeaşi categorie (sunt „micile" tragedii personale de care istoria nu se sinchiseşte şi pe care numai Dumnezeu le ştie în toată sfâşietoarea lor realitate). Decepţiile şi marginalizarea socială l-au împins spre singurătate şi alcoolism. Ajutat de Mihai Ralea (paradoxală prietenie!), a reuşit să obţină o slujbă modestă. A mai şi scris câte ceva, dai fără vlaga şi entuziasmul de odinioară (se păstrează manuscrise ce ar merita să fie cercetate mai îndeaproape). Locuia singur, într-o mansardă, pe strada

Roma din Bucureşti, primind ajutor din partea surorii sale

Elena, care i-a fost fiinţa cea mai apropiată a ultimilor ani. Putea fi adesea văzut în restaurantul „Feldioara" (mai mult o cârciumă de cartier din coasta Spitalului

„Grigore Alexandrescu"), unde, aproape regulat, după câteva pahare, le ţinea consumatorilor fulminante discursuri anticomuniste. Urmărit îndeaproape de Securitate, aceasta i-a închis gura mult prea slobodă, pe la începutul lui

1968, maltratându-l în mansarda sa din strada Romei şi încuindu-l apoi înăuntru cu lacătul. Alarmată că de o săptămână nu mai avea niciun semn de la el, sora sa s-a dus să-l caute; a spart uşa cu ajutorul vecinilor şi l-a găsit mort, desfigurat în bătaie. A fost îngropat în cavoul familiei din cimitirul de lângă Piaţa Leontin Sălăjan. Probabil că nimeni n-ar fi crezut atunci că numele lui avea să se mai reîntoarcă vreodată în sfera publică; regimul comunist părea de nezdruncinat, iar scrierile poetului dobridorean ţineau de mirajul altei lumi, peste care prinsese deja să se aştearnă uitarea, atunci când nu se aşternuse oprobriul „proletar"...

Deşi alcătuit înainte de 1989, Dicţionarul scriitorilor români (coordonat de Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu) îl consemnează totuşi 1

Reeditarea cărţii sale despre evrei, din 1999, deşi n-a avut cine ştie ce răspân

1 Mai nou, se regăseşte, prezentat sumar, dar pertinent, şi în al doilea volum (C/D) i

Dicţionarului general al literaturii române scos sub egida Academiei (Editura Univers

Enciclopedic, Bucureşti, 2004), care, în mod surprinzător, face trimitere, în reperele bibliei grafice, şi la textul de faţă, sub titlul „Un autor pentru neliniştea noastră", cu care a apărut ca prefaţă a noii ediţii a cărţii lui Ilariu Dobridor Decăderea dogmelor (şi nu Decăden normelor, cum figurează în academicul dicţionar!).

dire şi ecou, a fost de ajuns ca să-i irite pe mulţi (din câte am auzit, chiar şi pe fiul său, medic stomatolog, ţinut departe de un tată atât de „politic incorect".

de către o mamă bine orientată), cu sau fără dreptate. Ilariu

Dobridor îşi câştigase însă dreptul la ea atât prin viaţa, cât şi prin moartea sa. Iar dacă a greşit într-o privinţă sau alta, să nu ne încruntăm prea tare: până şi mucenicii sunt supuşi omeneştilor greşeli…

ILIE LĂCĂTUŞU (1909 – 1983)

SFINŢII DE LÂNGĂ NOI:

CAZUL PREOTULUI

ILIE LĂCĂTUŞU

B

V-aţi întrebat vreodată cum ajung sfinţii în calendar? Desigur, contează în primul rând credinţa şi faptele lor ieşite din comun, adesea cu viu ecou în evlavia populară. Dar recunoaşterea şi cinstirea fiecăruia sunt hotărâte oficial de către Biserică1, după îndelungate şi amănunţite cercetări. Poate că şi de aceea se zice în popor: „Nu te închina până nu ştii cine este sfântul!". Biserica singură este cea care stabileşte canonizarea cuiva, adică treapta de sfinţenie, data şi felul pomenirii, aprobând şi chipul reprezentării prin icoane. În felul acesta, cinstirea sfinţilor are loc într-un cadru bine determinat, după buna rânduială a Tradiţiei.

Noi ne-am obişnuit să privim sfinţenia şi semnele ei ca pe ceva straniu şi de demult, iar pe sfinţi să ni-i imaginăm îndeobşte ca pe nişte nevoitori

Înstrăinaţi de lume. În realitate, chipurile sfinţeniei sunt nenumărate, iar sfântul poate să fie şi contemporanul nostru, omul de lângă noi. Şi se poate numi, bunăoară, Ilie Lăcătuşu…

Mărturisitorul Ilie Lăcătuşu

Un caz care a stârnit multă şi înfiorată uimire, începând din toamna lui

1998, este cel al vrednicului de pomenire părinte Ilie Lăcătuşu, fost deţinut politic, aflat acum în atenţia comisiei bisericeşti însărcinate cu dosarele de canonizare.

Cine a fost Ilie Lăcătuşu? Vâlcean de obârşie (n. 6 decembrie 1909, în satul

Crăpăturile, al doilea din cei şapte copii ai Mariei şi ai lui Marin Lăcătuşu, Comisia de Canonizare a Sfântului Sinod al B.O.R. (în fruntea

căreia se află astăzi i. P.S. Laurenţiu Streza, Mitropolitul Ardealului).

dascălul bisericii din localitate), absolvent al Seminarului Teologic „Sfinţi.

Nicolae" din Râmnicu Vâlcea şi apoi al Facultăţii de Teologie din Bucureşti preoţit în 1934, a fost paroh la Osica de Jos (Olt), Buiceşti (Mehedinţi) s:

Serseniţa-Rabniţa (în Transnistria, unde fusese trimis de Misiunea Ortodox i

Română, în 1942 – 43), apoi la Gărdeşti (Teleorman) şi Cucuruzu (Giurgiu

Pretutindeni a slujit cu mare dăruire, iar oamenii din acele locuri îi păstrează o amintire neştearsă.

Ca mulţi alţi mărturisitori ai lui Hristos din cumpliţii ani de după cel de-al doilea război mondial, a fost vârât în închisoare de către comunişti, mi întâi între 1952 şi 1954 (la Galeşu, Peninsula, Tg. Ocna), apoi între 1959 s

1964 (la Periprava, unde îşi purta crucea pe atunci şi părintele Iustin Pârvu asumându-şi în mod exemplar, după mărturiile celor ce l-au cunoscut în acele împrejurări, suferinţa în numele credinţei. După ieşirea din închisoare o vreme, i s-a stabilit domiciliu obligatoriu la Bolintinu (raionul Titu), fiin; silit să lucreze ca… zidar („calificare" obţinută în anii de detenţie).

A fost căsătorit încă din 1931 (nunta s-a ţinut în 5 iulie) cu învăţătoarea

Ecaterina Lăcătuşu (n. Popescu) şi au avut o viaţă de familie fără cusur dăruită cu cinci prunci. În 1978 s-a pensionat (la cerere) şi s-a stabilit e familia în Bucureşti.

În 1983, tot mai slăbit de boala dobândită în urma detenţiei, a comunicat familiei că, dacă va trece de ziua de 22 iulie, el va mai vieţui încă doi an:

Dar chiar în ziua de care pomenise, aflându-se pe patul de spital (în Bucureşti, la Panduri), Dumnezeu l-a trecut în lumea celor drepţi1. Cu câteva zile mai înainte, împărtăşise însă familiei dorinţa sa ca, dacă prezbitera se va săvârşi la 15 ani după dânsul, atunci trupul acesteia să fie depus în aceeaşi criptă, în cavoul familiei. Profeţia părintelui s-a

adeverit încă o dată, împlinindu-se cei 15 ani, preoteasa Ecaterina Lăcătuşu s-a săvârşit curir. e din viaţă (27 septembrie 1998).

Darul neputrezirii în ziua de 29 septembrie 1998, urmând să aibă loc înmormântarea preotului sei şi deschizându-se cripta în care părintele fusese depus în urmă cu 15 ani.

a fost găsit întreg, neputrezit şi cu bună mireasmă, având chipul străluminat de o senină bucurie, cum poate fi văzut până azi.

Trupul părintelui Ilie Lăcătuşu prezintă toate caracteristicele tradiţionale:

ale sfintelor moaşte: este întreg până la cele mai mici detalii, uşor2 şi cu piele a

1 De reţinut că trupul neînsufleţit al părintelui nu a fost îmbălsămat.

2 7 – 8 kilograme.

cartea mărturisitorilor alunie, bine mirositor, neprovocând repulsie sau teamă, ci având mai degrabă aspectul unui om ce se odihneşte.

S-a observat deja asemănarea mai mult decât evidentă între rămăşiţele părintelui Ilie Lăcătuşu şi moaştele Sfântului Ioan Iacob Hozevitul 1 (a cărui prăznuire a fost rânduită pentru ziua de 5 august), alt ostenitor întru Hristos de origine română şi contemporan cu noi (şi-a trăit viaţa pământească între

1913 şi 1960, nevoindu-se ca pustnic pe Valea Iordanului).

Dacă Ilie Lăcătuşu va fi trecut în rândul sfinţilor mărturisitori, atunci ar fi canonizarea primului sfânt român trecut prin închisorile comuniste, pe de o parte, şi canonizarea primului sfânt român cu moaşte întregi aflate chiar în ţara noastră, pe de altă parte2.

În calendare figurează ca Sf. Cuv. Ioan Iacob de la Neamţ, iar unii îi zic Sfântul Ioan Iacob

Românul. Sfintele sale moaşte, descoperite în 1980, se află în lavra de la Hozeva, din Ţara

Sfântă. Sinodul B.O.R. l-a canonizat în şedinţa sa din 20 iunie 1992.

Din păcate, nimic esenţial nu s-a mai întâmplat până azi în privinţa scontatei canonizări.

Osemintele cu aspect de sfinte moaşte ale părintelui Ilie Lăcătuşu se află tot în cripta de la Cimitirul „Adormirea Maicii Domnului" (din cartierul bucureştean Giuleşti), într-un sicriu nou, din sticlă, spre a putea fi văzute de toată lumea. Iar curiozitatea tinde să devină n-ai mare decât evlavia…

ANA-MARIA MARIN (1910 – 2001)

MĂRTURII ÎN AMURG

Corneliu Z. Codreanu, Ion I. Moţa şi Vasile Marin au fost figurile cele mai ilustre ale Mişcării Legionare de până la 1938. Toţi trei aveau să sfârşească în 1937 – 38, ca martiri ai Neamului şi ai Crucii. În urma lor au lăsat ramilii îndurerate şi hărăzite ele însele altor grele încercări. Cele trei văduve

— Elena Codreanu, Iridenta Moţa (sora Căpitanului) şi Ana-Maria Marin – or fi hărţuite ani îndelungaţi, atât sub Carol II şi Ion Antonescu, cât şi sub comunişti1.

Doamna Elena Codreanu şi doamna Iridenta Moţa au rămas în ţară.

Doamna Ana-Maria Marin, după ani grei de închisoare, a emigrat în Elveţia

„De aproape 18 ani trăiesc pe malul Lacului Leman", mi-a spus în 1992, când am întâlnit-o prima oară, la Câmpul Românesc din Canada), unde a avut răgazul şi harul de a aşterne pe hârtie o preţioasă suită de amintiri, al căror interes depăşeşte latura strict personală. Nu sunt doar pagini din viaţa unei doamne exemplare, ci uneori adevărate documente de istorie contemporană.

Debutul editorial şi l-a făcut în Occident, cu volumul intitulat Poveste de dincolo… (Amintiri din ţara cotropită), scris (poate din prudenţă, poate din discreţie) la persoana a treia şi apărut la Madrid, în 1979, dar greu accesibil cititorilor din ţară2. De aceea, în cele ce urmează, nu mă voi referi la el decât tangenţial, cu atât mai mult cu cât materia lui a trecut, în bună parte, în cele două noi volume tipărite în România, după prăbuşirea regimului comunist: Prin poarta cea strâmtă (Editura Gordian, Timişoara, 1993) şi

Povestea neamului românesc, scrisă de o bunică pentru nepoata sa (Editura

Puncte Cardinale, Sibiu, 1999).

Cu prima sa carte apărută în ţară, purtând în titlu o cunoscută metaforă creştină – poarta cea strâmtă (cf. Matei 7, 13 – 14 sau Luca 13, 24) –, doamna

Toate trei mai erau încă în viaţă în anii ’90, când scriam aceste rânduri.

— Abia postum (2002) a apărut şi în România, la Editura Ex Ponto din Constanţa, cu o scurtă prezentare de Nicolae Roşca.

Ana-Maria Marin devine o mărturisitoare harismatică la îndemâna celor de acasă, din patria aparent descotropită, pentru o întreagă generaţie martirizată şi pentru câteva zeci de ani de istorie românească („Am termina:

de scris o poveste trăită, povestea Cruciaţilor secolului XX, saga cavalerilor verzi, ostaşi ai Arhanghelului Mihail…”). Dar interesul cărţii nu stă doar în pura factologie, ci şi în capacitatea de lucidă meditaţie creştină a autoarei precum şi în măiestria şi siguranţa stilului. Substanţa ideatică şi scriitura de tip modern, luminate de o neretorică, dar fermă conştiinţă creştină, amintesc într-o oarecare măsură de Jurnalul fericirii al regretatului N. Steinharc (doamna Ana-Maria Marin, născută Ropală, medic de profesie, este fiia unui ofiţer român şi a unei evreice creştinate, îmbinând în mod fericit virtuţile sufletului românesc neatins de morbul balcanic şi pe cele ale sufletulu evreiesc neotrăvit de morbul sionist).

Volumul ni se prezintă clasic prin concizie şi modern prin structuri urmărind „fluxul memoriei” (ca şi cel anterior, dar de data aceasta chiar la persoana întâi), alternând secvenţele temporale şi spaţiale, dar ocolinc cu mult tact excesele analitice sau descriptive. Hotărât lucru, doamru

Ana-Maria Marin dovedeşte calităţi scriitoriceşti apreciabile. Lectura te fură şi ajungi să regreţi la sfârşit că nu durează decât preţ de… 85 de pagini

Memoriile se referă la figuri şi evenimente cuprinse între 1932 (anul în care tânăra doctoriţă Ana-Maria Ropală îl cunoaşte pe tânărul avocat şi publicist Vasile Marin) şi 1964 (anul în care, „cu părul alb”, văduva eroulu; de la Majadahonda iese pe poarta închisorii de femei de

la Oradea, după

6 ani de întemniţare ilegală, fără procedură judecătorească).

O viaţă plină de experienţe-limită, trei regimuri politice (carlist, antones cian şi comunist), tragedia legionară şi o întreagă galerie de figuri de neuitat joacă aievea pe dinaintea cititorului. Portretele, uneori întregite subtil din imagini disparate, sunt întotdeauna vii şi surprinse în esenţialitatea le:

Vasile Marin (Vasia), mama acestuia, Corneliu Codreanu, Elena (Lilica

Codreanu, „fetele" din închisoare (mai ales „Motănelul", Marieta Iordachviitoarea maică Mihaela), „cuconul Bibi" („mare moşier, mare avocat, mart păcălit"), dar şi Valerica ţiganca (gardiancă de la Jilava), turnătoarea Ileana (de la Mislea) sau „Neagra" (securista parşivă de la Bacău) – ca să dau doar câteva exemple.

Grăitor şi emoţionant este acest pasaj dinspre finalul volumului:

„Cabala care a desfiinţat fizic Mişcarea Legionară şi care continuă să le minimalizeze şi să o învinuiască de crime, este o campanie mincinoasă şi interesată; mă loveşte şi pe mine, care am trăit lângă ei, şi pe bărbatul me mort ca un erou în Spania, şi pe toţi capii Gărzii de Fier, ucişi pe pământu'.

patriei de Carol II, de generalul Antonescu şi de comunişti. Loveşte pe tot cartea mărturisitorilor legionarii care au trebuit să se expatrieze şi care au continuat lupta pe pământ străin pentru trecutul glorios, cultura, educaţia şi credinţa Mişcării lor.

Depun mărturia unei vieţi – şi încă a multor altora – pentru ca să se cunoască adevărul. Cu acest scop am scris aceste rânduri" (pp. 87 – 88).

Poate mai puţin elaborat decât volumele anterioare, Povestea neamului românesc… are însă o mai mare încărcătură lirică; în el sunt inserate, de altfel, ţi câteva texte poetice, atât în română, cât şi în franceză. De data aceasta nu mai avem de-a face doar cu evocarea unei vieţi pe fundalul istoriei contemporane, ci şi cu o înfiorată incursiune în trecutul daco-român, până la rădăcinile legendare ale neamului. Desigur, nu rigoarea informaţiei e de căutat aici, nici justeţea „ştiinţifică" a perspectivei, ci sentimentul care domină şi însufleţeşte

expunerea. Autoarea se mişcă între istorie şi mit, construind o imagine fascinantă (deşi discutabilă) a etnogenezei şi devenirii româneşti, pe urmele unor Nicolae Densuşianu (Dacia preistorică) şi Vasile Lovinescu alias Geticus

Dacia hiperboreeană), dar şi cu sugestii dinspre un Mircea Eliade (De la Zalnoxis la Genghis-Han) sau un Vintilă Horia (Dumnezeu s-a născut în exil).

Convenţia literară este aceea a unei povestiri de la bunică la nepoată, de la iniţiat" la „neofit", de unde şi aparenta simplitate a discursului, temperatura lui emoţională şi tenta de duios didacticism familial. Povestea autobiografică creşte, de la un moment dat, ca o mlădiţă pe trunchiul acestui trecut milenar, hrănită de seve străvechi, păgâne şi creştine deopotrivă, în transcendenţa axiologică a unei Tradiţii unificatoare. Dincolo de naraţiune, se insinuează o bună sfătoşenie şi o credinţă reconfortantă în destinul neamului românesc, nu fără percepţia lucidă a general-umanului. Identitatea românească se deschide, prin creştinism, universalităţii esenţiale a lumii lui Dumnezeu în ochii miraţi ai nepoatei ideale1 putem ghici – noi înşine „nepoţi" prin convenţie – o înţelegere afectivă, mai presus de zarva cuvintelor…

Doamna Ana-Maria Marin face parte dintre acei „oameni tragici şi sintezei" despre care vorbea Vasile Marin în Crez de generaţie şi care au încercat cândva, împotriva tuturor vrăjmăşiilor şi trădărilor, să dea Neamului Românesc şi Creştinătăţii Răsăritene un sens activ şi major, istoric şi spiritual, sângele celor mai mulţi dintre ei strigă din pământul acestei ţări mucenicite; oasele altora se odihnesc prin cimitire străine; iar cei puţini ce au mai rămas în viaţă sunt poate pildele vii pe care Dumnezeul Neamurilor le-a păstrat, pedagogic şi paideic, dinaintea unor generaţii piticite. Oare văzându-i, nu-i vom vedea, şi auzindu-i, nu-i vom auzi? Atunci ar însemna că nu ne-am născut – noi, nepoţii de la Soare-Răsare – decât ca să fim groparii bezmetici i: destinului românesc. Să nu fie!

1 Cea reală, din câte am auzit, nu s-a prea lăsat convinsă…

I

P. S. în Puncte cardinale, în octombrie 2001, a fost să-i scriu,

îndurera; necrologul:

Pe 2 septembrie s-a stins din viaţă, în Elveţia, dr. Ana-Maria Mar. (n. Ropală, recăs. Van Saanen), văduva lui Vasile Marin (1904 – 1937) şi s-o*:

lui Cătălin Ropală (la rândul lui legionar şi fost deţinut politic).

Născută la Botoşani, fiică a unui ofiţer român şi a unei evreice creştinat a urmat liceul la Iaşi, iar Facultatea de Medicină la Bucureşti. L-a cunoscut pe Vasile Marin în 1932 şi i-a devenit soţie în februarie 1933 („M-am căsătorit în ziua în care mi-am luat internatul, cu un tânăr inteligent şi cultivat:

căruia îi plăcea politica, socotind că numai o ţară cu politicieni capabili era o ţară cu noroc"). În acelaşi an şi-a început cariera de medic pediatru. A

Împărtăşit prigoanele împreună cu soţul ei (căruia îi spunea „Vasia"), dar's după aceea, cu mediile legionare de care a rămas apropiată, sub toate ce:

trei dictaturi succesive din România (carlistă, antonesciană, comunistă, în anul 1938 a fost internată la Mănăstirea Suzana, laolaltă cu alte soţii şi rude de fruntaşi legionari: Mary Polihroniade, Liana Cotigă, Zizi Ghene.

Anastasia (Sica) Popescu, Marieta Iordache (viitoarea maică Mihaela) eu

Sub Antonescu, a primit şi o condamnare la moarte, fiind însă graţiată

Recăsătorită, dă naştere unui băiat, Paul, pe fondul teroristic al instaurării bolşevismului. Din capul locului, regimul comunist o hărţuieşte în perm a nenţă, iar între 1958 şi 1964 trece prin mai multe închisori. „După ce ar ajuns din nou acasă şi mi-am regăsit băiatul, România mi-a dat dreptul să lucrez, degradându-mi cunoştinţele, într-o policlinică de copii, la poalele dealului Văcăreşti. Reuşisem să rezist şi astfel mi-am putut ajuta băiatu'.

să termine studiile. […] Băiatul meu era student în anul trei la Medicină $

Întreaga clasă de studenţi se opusese când au vrut comuniştii să-l dea afară din facultate. Avea deasupra capului mâna lui Dumnezeu,

Care-l ajutase treacă bacalaureatul, iar acum îl ajuta să înveţe mai departe", îşi aminteşte în ultima sa carte.

În 1975 se stabileşte în Elveţia, urmându-şi familia. Debutează editorii în 1979, cu volumul Poveste de dincolo… (Amintiri din ţara cotropită), apa rut la Madrid. Mai târziu, memorialistica sa se întregeşte cu volumele Prin poarta cea strâmtă (Editura Gordian, Timişoara, 1993) şi Povestea neamulu.

românesc, scrisă de o bunică pentru nepoata sa (Editura Puncte Cardinal

Sibiu, 1999). În 1987, în Elveţia, i-a apărut volumul de poezii (în română şi franceză) Desţăraţii. A fost prezentă ani de-a rândul la manifestările exilului românesc de dincoace şi de dincolo de ocean, păstrându-şi neveştejită, până la capăt, dragostea de neam şi de ţară.

Dumnezeu s-o odihnească în pace, cu toţi cei dragi ai ei, care s-au mutat la El întru aceeaşi credinţă.

cartea mărturisitorilor

TRAIAN POPESCU (1910 – 2002)

VESTI TRISTE DIN SPANIA

Născut pe 21 iunie 1910 la Craiova, într-o familie strămutată în 1919 la

Bucureşti, Traian Popescu îşi va lua bacalaureatul în 1928 şi apoi va face studii de Drept, finalizate în 1932, când a devenit avocat în cadrul Baroului le Ilfov. Pe fondul prigoanei dezlănţuite împotriva Mişcării Legionare în

1933, s-a înscris ca avocat al apărării în „Procesul Duca" şi a ajuns un fidel al Legiunii. Fost vicepreşedinte al Societăţii Filatelice Române, în 1940 (şi cinuarie 1941) s-a ocupat, în cadrul Ajutorului Legionar, de tipărirea emisiunilor filatelice legionare (iar apoi, în exil, avea să scoată numeroase emisiuni fiilatelice cu caracter proromânesc şi anti-comunist). O vreme referent în

Direcţia Acordurilor Comerciale din Ministerul Comerţului (1938), a funcţionat ulterior ca ataşat comercial al Agenţiei Economice Române la Istanbul şi ca şef al Agenţiei Comerciale Române de pe lângă Legaţia României în

Slovacia (Bratislava), până în 1945.

După mai mulţi ani de peregrinări alături de camarazii în surghiun, a luat în 1947 hotărârea stabilirii definitive în Spania (Madrid), unde, abia sosit, a marcat cu prima cruce de piatră locul de la Majadahonda unde căzuseră Moţa şi Marin şi unde mai târziu se va ridica impunătorul monument.

În 1954 a întemeiat revista Carpaţii, apoi şi editura omonimă, fiind el însuşi autor al câtorva cărţi şi broşuri: România şi unitatea Europei, Ed. Carpaţii, Madrid, 1975; Mărturii pentru legionarii de mâine, 3 vols., Ed. Carpaţii, Madrid, 1977 – 1979 (parţial apărute şi-n spaniolă: Testimonios para Ios legionarios de manana); Majestatea Sa Trădarea, Ed. Carpaţii, Madrid, 1980; Din lupta Exilului românesc din Spania împotriva comunismului, Ed. Imago, 5: biu, 1994 (în colab. cu dr. Fior Strejnicu) etc. A contribuit, ca unul ce

— A fost foarte apropiat poetului în perioada spaniolă, la volumul omagial lui Aron Cotruş şi Neamului, Ed. Carpaţii, Madrid, 1982, cu textul intitulat

Maestrul Aron Cotruş – Omul" (pp. 71 – 114).

S-a stins în pragul toamnei lui 2002, după ce stătuse imobilizat în pat

— Vreme de trei ani, vegheat de soţia sa, distinsa doamnă Chiriachiţa (Kika) Popescu. Într-o noapte, Kika Popescu încercând să-şi sprijine soţul spre a ajunge la baie, s-a dezechilibrat şi s-a prăbuşit sub greutatea lui, fracturându-şi femurul. Au rămas aşa până dimineaţa, când a sosit menajera şi a chemat ambulanţă. Traian Popescu a murit puţin după internare, iar Kika Popescu câteva zile mai târziu…

Abia îi publicasem lui Traian Popescu necrologul (din care am reluat datele de mai sus), în numărul pe septembrie al Punctelor cardinale, că ne-au parvenit de la Madrid veşti încă mai întristătoare despre sfârşitul celor – doi. Din păcate, ele nu privesc doar tragedia unei familii sau a unei comunităţi înstrăinate, ci ne pun pe gânduri asupra gravei pervertiri a sufletului românesc în genere, asupra nebănuitelor resurse de abjecţie ieşite la iveală mai ales după 1989, atât în ţară, cât şi pretutindeni pe unde românii au plecat să-şi caute norocul.

S-ar zice că în sânul exilului românesc din Spania există o

predispoziţie obscură spre sfârşiturile „de pomină”, spre scenariile cvasipicareşti (dar o *

coloratură balcanică) ale jafului mai mult sau mai puţin postum (amintixe, mutatis mutandis, de acea celebră scenă din Zorba grecul în care casa Bub – linei este jefuită fără scrupule, ca de un nor de lăcuste, chiar mai înainte ca biata femeie să fi apucat să închidă ochii). Dacă în cazul regretatului inginer. – şi profesor multimilionar Aureliu Răuţă (mort octogenar, în 1995) ceea ce a mai i n-a rămas băncilor elveţiene a fost prădat printr-o escrocherie sentimentală cu lustru de legalitate […], în cazul mai modest al soţilor Popescu s-a produs un jaf în toată regula, „vioara întâi” fiind o slujnicuţă din os ardelenesc, acum – dispărută fără urmă.

Abjecţia înşelătorului este cu atât mai mare cu cât exploatează slăbiciunile sentimentale ale celui înşelat. Bătrâni, singuri, bolnavi şi tot mai neputin.

cioşi, soţii Popescu se văzuseră nevoiţi, în ultima vreme, să-şi tocmească un ajutor; din raţiuni în primul rând sentimentale, au ţinut să găsească menajeră de origine română („o fată de-a noastră, de la ţară, bună şi curată, ca să facă totodată un bine cuiva cât de cât apropiat, alături de care să se simtă cât mai „acasă”. Generaţia lor (şi mai ales segmentul ei legionar, creştin – şi ultranaţionalist, în frunte cu Codreanu însuşi) a plătit nu o dată foarte greu unui anume idealism naţional – nobil, dar păgubos. Românii au înşelat nu o dată dragostea, încrederea şi aşteptările pe care elita naţionalistăle. a investit în ei, confirmând mai degrabă, la diferite niveluri, realismul cirx (cinic?) al unui Nae Ionescu, despre care Petre Ţuţea povestea că-i spuse – odată, pe vremea colaborării la Cuvântul: „Măi Petrică, ştii cum e cu tine’s cu băieţii ăştia buni care sunteţi voi, legionarii? Voi vreţi să călăriţi România ca pe un armăsar, dar ea nu-i decât o mârţoagă…”

cartea mărturisitorilor în condiţii de înstrăinare, tendinţa spre hoţie şi trădare s-a dovedit nu a dată încă şi mai mare. Soţii Popescu o mai păţiseră în urmă cu câţiva ani (cum mi-au povestit ei înşişi când i-am vizitat, în 1996), cu un alt „şarpe” de ne acasă pe care-l cocoloşiseră „la sân” şi care într-o zi o ştersese cu tabloul original al lui Grigorescu la care cei doi ţineau nespus şi de care erau atât de mândri.

Atunci hoţul fusese prins pe aeroport; de data aceasta, însă, hoaţei pare să i se fi pierdut urma, la scurtă vreme după ce soţii Popescu au fost internaţi amândoi în spital, spre sfârşitul primei decade a lunii septembrie.

Fatidica pânză a lui Grigorescu (un car cu boi pictat la Barbizon) fusese înlocuită, în rama de pe perete, cu o copie xerox1; conturile bancare fuseseră golite; inestimabila colecţie filatelică şi alte bunuri de preţ dispăruseră fără urmă!

Dar nu este vorba numai de cazul particular al menajerei. Cele mai valoroase cărţi din bogata bibliotecă a familiei au fost furate bucată cu bucată, încă dinainte de tragicul deznodământ („Ne fură mereu", se plânsese în mai multe rânduri Kika Popescu prietenului de familie din România, dr. Fior

rejnicu2), inclusiv de către persoane cu pretenţii intelectuale (şi chiar cu grade universitare).

Dacă Traian Popescu a avut parte de o înmormântare decentă, pentru

Kika Popescu nu s-au mai găsit bani, iar românii din Madrid, cărora li s-a solicitat sprijinul, n-au catadicsit să-şi desfacă pungile, chiar dacă unora dintre ei familia Popescu le făcuse mult bine. Kika Popescu a fost ţinută în frigider timp de aproape două săptămâni, după care, făcându-se apel disperat

2. oficialităţile spaniole, a fost înmormântată „din mila publică".

Tragedia soţilor Popescu se înscrie în tragedia mai generală a exilului românesc anticomunist din Spania. Din strădaniile de aproape o jumătate de veac ale legionarilor găzduiţi în patria lui Franco se alege praful, râzând cu ochii. Căminul Moţa-Marin de la Aravaca (din care văduva lui

Nicolae Şeitan – Laurie Ferrando, între timp trecută şi ea la cele veşnice – a fost pur şi simplu alungată) a încăput pe mâna unor băieţi şmecheri din rară […], veniţi, după decembrie '89, să lucreze la negru în Spania şi primiţi iniţial cu aceeaşi naivă bunăvoinţă de cei ce răspundeau pe atunci de soarta rămânului. Cu totul incertă a rămas şi situaţia patrimonială a locului pe care se află ridicat monumentul Moţa-Marin de la Majadahonda (fiul lui

Ovidiu Ţârlea, ultimul decedat dintre proprietarii iniţiali, este membru al… Partidului Comunist din Spania!), lăsat deja în părăsire şi paraginăă

Profitându-se impur de faptul că soţii Popescu nu erau firi bănuitoare şi le cam slăbise încrederea.

Vezi mai jos.

(gardul împrejmuitor surpat; lanţurile rupte; crucea mică – pusă în 1947 de către Traian Popescu – spartă şi culcată la pământ; totul mânjit şi profani:

cu simboluri satanice şi/sau comuniste). Fundaţia Culturală Română de k

Madrid, întemeiată pe vremuri de Aureliu Răuţă şi alţi câţiva, s-a risipit şi ea, laolaltă cu uriaşa lui avere… şi pomelnicul acesta tragic ar putea continua riscând să devină paradigmatic pentru toate ctitoriile europene ale exilului legionar. (Să sperăm că măcar pentru marea bibliotecă de la Freiburg se va găsi, în cele din urmă, o soluţie!)

În pragul mileniului trei, atât în ţară cât şi în diaspora, românii ţin parcă să dovedească a nu-şi mai merita nici trecutul, nici viitorul – deopotrivă compromise de nevrednicia şi de abjecţia unui prezent patibular. „Mândru de a fi român" se preface tot mai mult într-un sentiment de ruşine pentru tot cei ce mai păstrează un rest de decenţă în acest târziu de lume. Naţionalismul însuşi rămâne treptat fără obiect, iar locul lui este luat tot mai mult de mira rea perpetuă că Dumnezeu ne mai îngăduie să facem umbră pământului

La 10

rremoţii an goru

CARTEA MĂRTURISITORILOR

ARSENIE BOCA / TEOFIL PĂRĂIAN (1910 – 1989) / (1929 – 2009)

DOUĂ PISCURI DUHOVNICEŞTI:

PĂRINTELE ARSENIE

ŞI PĂRINTELE TEOFIL

Viaţa mănăstirească de la Sâmbăta de Sus stă sub arcul de spiritualitate care se întinde, ca o punte între două veacuri şi milenii, între maiestatea duhovnicească a părintelui Arsenie Boca, mutat la

Domnul pe 28 noiembrie
1989, şi maiestatea duhovnicească a părintelui Teofil Părăian, mutat la Domnul 20 de ani mai târziu, pe 29 octombrie 2009. Nu este deloc întâmplător că, în anii din urmă, gândirea şi pilda duhovnicească a celor doi, pe care editurile creştine s-au întrecut să-ipublice în tiraje îndrăzneţe, a lăsat în sufletele tinere o urmă mai adâncă decât tomurile pretenţioase ale multor teologi de catedră.

Prestanţa exemplului personal, forţa discursului altoit pe trăire, buna întâlnire dintre credinţă şi cultură, refuzul şabloanelor şi conectarea atentă a tradiţiei cu actualitatea – iată numai câteva trăsături definitorii pe care cei doi mari înduhovniciţi le au în comun şi de care lumea ortodoxă românească a simţit şi simte o primenitoare nevoie, atât în mediile monahale, cât şi în cele mireneşti. Întruchipând realismul duhovnicesc al Ortodoxiei autentice, în duhul

Sfinţilor Părinţi şi sub puterea perpetuu înnoitoare a harului, ei au înfruntat fără preget şi fără complexe urgiile şi provocările veacului, răscumpărând vremurile în Hristos şi punând temei renaşterii noastre creştine, în răspărul bezbojniciei comuniste şi neocomuniste. Cu toate acestea, ei sunt încă departe de a fi cunoscuţi şi urmaţi pe cât s-ar cuveni, iar de aceea fiecare prilej de rememorare a vieţii şi personalităţii lor este oportun şi binevenit, amendând uitarea şi nepăsarea unei lumi româneşti despre care îţi vine să te întrebi uneori dacă îşi merită cu adevărat apostolii şi profeţii…

La 10 mai 1929, în curtea Liceului Avram Iancu din Brad, şeful de promoţie al absolvenţilor din acel an, Zian Boca, planta, în cadru festiv, un gorun ce avea să se numească, prin hotărârea tuturor celor de faţă, „Gorunul lui Zian”. Cel ce se născuse în inima Ardealului, la Vaţa de Sm aproape de Ţebea, unde veghează „Gorunul lui Horea”, săvârşea atunc:

un gest simbolic, pe care abia astăzi îl putem cântări în toată semnificaţia lui: nu departe de gorunul marelui mucenic al istoriei neamului nostru se sădea gorunul celui ce avea să fie, sub numele călugăresc de Arsenie (în gr.: „Cel plin de bărbăţie”), „sfântul Ardealului”, marele mărturisitor harismatic al credinţei strămoşeşti, din mijlocul şi în răspărul unui secol de cumplite rătăciri.

După ce va studia Teologia şi Artele Frumoase, dar va audia cu pasiune şi cursuri de Medicină, Zian Boca va deveni diacon celib în 1935, iar în 1939 va lua calea Athosului, unde a petrecut 3 luni, pregătindu-se pentru călugărie

Se spune că acolo ar fi dat de un duhovnic aspru, care i-a zis: „Mă, tu nu eşti în stare de nimic! Nici la măturat nu eşti bun!", la care tânărul şi-a spus în sinea lui: „Aici e de mine, la ăsta stau!" încă din prima tinereţe se simte la el vocaţia asumată a celui ce mai târziu avea să proclame: „Măi, nu tot; cei din lume se prăpădesc, nici toţi cei din mănăstire se mântuiesc… Uni; dintre călugări nu sunt călugări, ci cuiere de haine călugăreşti… De vrei să te faci călugăr, fă-te ca focul!"

Este închinoviat la mănăstirea refăcută a Sâmbetei de Sus, în vara aceluiaşi an, pentru ca în anul următor să fie tuns în monahism şi să înceapă ceea ce s-a numit „mişcarea de reînviere duhovnicească de la Sâmbăta", aceа

„Bulboană spirituală uriaşă" în faţa căreia un Nichifor Crainic exclamă: „Ce vreme înălţătoare când toată ţara lui Avram Iancu se mişca în pelerinaj cântând cu zăpada până la piept, spre Sâmbăta de Sus, ctitoria voievodului martir [Constantin Brâncoveanu]!". În paralel, aducând cu sine manuscrisele trebuincioase de la Sfântul Munte şi stăruind pe lângă părintele Dumitru

Stăniloaie, va fi un adevărat ctitor al Filocaliei româneşti, căreia îi va realiza şi coperta. Pe fondul acestei efervescenţe spirituale, îi scria unui fost coleg de liceu: „M-am înhămat la carul unui ideal cam greu: transformarea omului în Om, fiul mai mic al lui Dumnezeu şi frate al Fiului Său mai mare. Însă toate idealurile mari au în ele ceva paralizant: nu te lasă să te preocupi de nimicurile acestei vieţi".

Vremurile se precipitau, iar comunismul ateu îşi înfigea tot mai adânc ghearele în trupul ţării. Ajutându-i creştineşte pe luptătorii anticomunişti din Munţii Făgăraşului, părintele Arsenie intră în vizorul Securităţii, fiinc arestat pentru prima oară în 1948. Strămutat cu forţa de la Sâmbăta la Prislop, devine acolo stareţ, iar după ce sălaşul s-a transformat în mănăstire de maici, a rămas ca duhovnic, până în 1959, când comuniştii au risipit obştea, între timp mai fusese încă o dată arestat şi dus la Canal, unde a stat aproape un an întreg. A urmat

pribegia la Bucureşti, unde a fost ţinut în marginalicartea mărturisitorilor vara acerate, ca simplu pictor bisericesc, mereu sub ochiul câinos al puterii1. În ultima parte a vieţii avea să se lege mult de două locuri: Drăgănescu (unde a pictat biserica timp de 15 ani, începând din 1968, lăsându-ne o adevărată – şi unică în felul ei – „predică în imagini") şi Sinaia (unde, din 1969, şi-a avut chilia şi atelierul de pictură, unde obişnuia să se retragă tot mai des, şi unde a şi închis ochi, în pragul iernii lui 19892, în vârstă de 79 de ani).

Principalele scrieri care au rămas de la părintele Arsenie (şi care multă vreme au circulat „pe sub mână", în dactilograme, uneori fără semnătura sa) s-au editat după 1990, de la Cărarea împărăţiei3 sau Cuvinte vii4 şi până la volumul antologic Părintele Arsenie Boca – mare îndrumător de suflete din secolul XX. O sinteză a gândirii Părintelui Arsenie în 800 de capete, realizat de Ioan Gânscă, cu sprijinul părintelui arhimandrit Teofil

Părăian5, sau la Seminţe duhovniceşti. Un caiet al Părintelui Arsenie Boca, editat recent sub egida revistei Lumea Credinţei6. Cuvântul lui ne petrece peste vămile vremilor şi ne descoperă poarta de lumină a împărăţiei, amintindu-ne mereu că „Neamurile au un destin ascuns în Dumnezeu. Când îşi urmează destinul, au apărarea lui Dumnezeu. Când şi-l trădează, să se gătească de pedeapsă!"

Din păcate, în contextul libertăţii postcomuniste, la împlinirea a 10 şi a

20 ani de la strămutarea la cele veşnice a omului care a schimbat, în inima secolului XX, faţa monahismului nostru ortodox, ca şi la împlinirea a 100 de ani de la naşterea sa, s-a făcut prea puţin pentru a i se cinsti memoria.

Poate se va face mai mult de acum înainte, mai ales că evlavia populară şi numeroasele minuni legate (antum şi postum) de numele său dau tot mai

A se vedea George Enache, Adrian Nicolae Petcu, Părintele Arsenie Boca în atenţia poliţei politice din România, Editura Partener, Galaţi, 2009, dar şi volumul Părintele Arsenie

Boca, obiectivul Bratu, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2009.

Fatidic acest an (ce avea să se încheie în baia de sânge prin care

a fost abolit vechiul regim comunist), an în care monahismul ortodox românesc şi-a pierdut în primăvară (30 martie)

cea mai mare figură culturală (N. Steinhardt, devenit din 1980 monahul Nicolae de la

Rohia) şi în toamnă (28 noiembrie) cea mai mare figură duhovnicească (părintele Arsenie

Boca, considerat decenii de-a rândul un adevărat sfânt în viaţă)!

Ed. a V-a îngrijită de monahia Zamfira Constantinescu şi pr. conf. dr. Simion Todoran, Editura Sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Aradului, 2006 (prima ediţie: 1995).

4 Ed. Îngrijită de P.S. Episcop Dr. Daniil Stoenescu şi monahia Zamfira Constantinescu, Charisma Advertising, Deva, 2006.

Editura Teognost, Cluj-Napoca, 2002.

4 Bucureşti, 2009, cu o prefaţă de George Crăsnean („Maica Celestina sau povestea unui manuscris"). A se vedea şi volumul colectiv Mormântul cald de la Prislop. Mărturii despre părintele Arsenie Boca apărute în „Lumea Credinţei", ediţie îngrijită de Răzvan Codrescu, Editura Lumea Credinţei, Bucureşti, 2012.

multă greutate dosarului de canonizare aflat în atenţia Comisiei abilitate a

Sfântului Sinod.

Însă cu sau fără girul pietăţii noastre curente, părintele Arsenie Boca., duhovnic şi clar-văzător intrat în legendă, mare trăitor, dar şi mare învăţat teolog şi pictor de icoane, rămâne „un fenomen unic în istoria monahismului românesc" (D. Stăniloaie). Mutat la cele veşnice cu puţin înainte de prăbuşirea vechiului regim comunist (pe care se spune că o şi profeţise), părintele

Arsenie odihneşte sub cetinile de la Prislop, mănăstirea unde fusese mai întâi surghiunit de comunişti şi care a sfârşit prin a-i deveni vatră de suflet

Urmele lui rămân neşterse în spiritualitatea ortodoxă românească, sfinţine toate locurile pe unde s-a perindat, din Făgăraş în Haţeg şi de la Sinaia la

Bucureşti. „Din câţi oameni am cunoscut eu şi care au lucrat în Biserica

— Mărturisea părintele Teofil Părăian – socot că părintele Arsenie Boca a fost cel mai de vârf, culmea vieţuitorilor şi propovăduitorilor din contem poraneitatea noastră".

Şi cine altul l-ar fi putut defini pe părintele Arsenie într-un stil mai succint şi mai inconfundabil decât acelaşi părinte Teofil, urmaşul său duhovnicesc? „Cândva stăteam în faţa unei icoane făcute de părintele Arsenie, la

Bucureşti, pentru mănăstirea noastră, o icoană cu Adormirea Maicii Domnului… Stăteam în faţa acestei icoane şi o prezentam unui cadru universitar de la Sibiu, şi zic: «Eu cred că părintele Arsenie este un geniu». Şi respectivul spune: «Asta înseamnă că are o cultură perfectă şi încă ceva». Şi zic eu: «Nu ştiu dacă are o cultură perfectă, dar sunt sigur că are încă ceva». Ăsta a fost

Părintele Arsenie…"

Spre sfârşitul lui august 1942, pe vremea când părintele Arsenie, deşi încă destul de tânăr, generase deja mişcarea duhovnicească de la Sâmbăta şi începea să-şi dobândească faima devenită legendară, un băieţandru de numai 13 ani, pe nume Ioan, răsărit din marele rezervor de credincioşie şi bună-cuviinţă al satului românesc de altă dată, bătea cu râvnitoare candoare la poarta mănăstirii brâncoveneşti, ca să ceară cuvânt de îndrumare, cu gândul de a se călugări. Părintele Arsenie nu-l tratează ca pe un ţânc, ci pare să fi intuit din capul locului în micul nevăzător un mare văzător cu duhul care avea să-i şi fie cel mai de seamă ucenic. Călugăria rămânea s-o capete la o vârstă mai coaptă, dar i se încredinţează deja taina „rugăciunii cu care se mântuiesc călugării" 1, marele rugător învăţându-l cum s-o spună „cu gând

1 Aşa îi plăcea părintelui Arsenie să numească Rugăciunea isihastă, căreia i se spune în multe feluri (Rugăciunea lui Iisus, Rugăciunea minţii, Rugăciunea inimii) şi pe care părintele

Teofil prefera s-o denumească „Rugăciunea de toată vremea".

cartea mărturisitorilor şi lipită de respiraţie": „Între respiraţii să zic: «Doamne»; trăgând aerul în piept să zic: «Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu»; şi apoi, dând aerul afară din piept, să zic: «miluieşte-mă pe mine, păcătosul!»". Tânărul ascultă sfatul şi îşi însuşeşte metoda,

trăieşte străluminarea şi bucuria rugăciunii, pune temei mistic nezdruncinat desăvârşirii sale viitoare.

După ce urmează calea firească a formării intelectuale (luându-şi bacalaureatul în 1948, la Timişoara, şi licenţa în Teologie în 1952, la Sibiu), tânărul dă curs chemării pe care o simţise încă din pruncie şi, la 1 aprilie 1953, intră în obştea călugărească a Mănăstirii Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus, devenind monah în 15 august 1953, cu numele de Teofil (în gr.: „Iubitorul de

Dumnezeu") şi ierodiacon în 15 august 1960.23 de ani mai târziu, în 13 mai

1983, de praznicul Izvorului Tămăduirii, va fi hirotonit preot şi hirotesit duhovnic, iar în 8 septembrie 1988, de praznicul Naşterii Maicii Domnului, va primi şi rangul de arhimandrit, cu care a strălucit până la moarte.

Părintele Arsenie îşi ducea de-acum crucea prigoanelor şi bejeniilor, dar duhul lui continua să străjuiască sfinţitor lavra Sâmbetei făgărăşene, iar părintele Teofil a avut şansa unei alte călăuze încercate, vrednicul de pomenire părinte arhimandrit Serafim Popescu, neasemuitul „odihnitor de oameni".

Dacă înainte de 1989, lucrarea părintelui Teofil a fost mai degrabă circumscrisă în aria Sâmbetei şi a împrejurimilor, sub un regim făţiş ostil propovăduirii valorilor religioase, după 1989 marele duhovnic a ţâşnit ca un far lumină, strălucind de-a lungul şi de-a latul întregii ţări cu „tinereţea fără bătrâneţe" a cuvântului mărturisitor şi ajungând, în scurtă vreme, alături de regretatul părinte Galeriu (mutat la cele veşnice în 2003), cel mai de seamă bogoslov în carne şi oase al României postcomuniste. N-a pregetat să se deplaseze şi să vorbească, mai ales la solicitările tinerilor, în toate colţurile ţării, dar îndeosebi în marile centre universitare, iar de pe la jumătatea anilor '90 cărţile sale au început să apară una după alta (peste 30 de titluri!), statornicindu-i definitiv învăţătura în conştiinţa creştină a României contemporane. „Marele Orb de la Sâmbăta" a avut iscusinţa de a se aşeza mereu harismatic în punctul de convergenţă ziditoare al Credinţei cu Cultura1, ştiind să apere tradiţia fără a ignora complexitatea modernităţii, să formeze

1 Urmând creator, şi pe linia aceasta, învăţătura părintelui Arsenie (ce se întâlneşte în multe privinţe şi cu cea a monahului Nicolae de la Rohia, un alt primenitor harismatic al discursului ortodox contemporan): „Precum urmărim o armonie între facultăţile sufleteşti, tot aşa trebuie să urmărim o armonie şi între cunoştinţele din cât mai multe domenii, precum şi o sinteză a acestora cu viaţa. Multă ştiinţă îl apropie pe om de Dumnezeu; puţina ştiinţă îl îndepărtează şi de ştiinţă, şi de Dumnezeu. Iar omul atâta preţuieşte câtă apropiere de

Dumnezeu şi-a câştigat în sine".

sufleteşte fără să deformeze intelectual, să afirme ferm Ortodoxia fără să dispreţuiască valorile neortodoxe ale creştinătăţii, să vorbească în acelaşi timp simplu, dar subtil, patetic, dar raţional, cu gravitate, dar şi cu umor găsind întotdeauna tema, tonul şi nuanţa pe potrivă, ca un ales al Logosului. (într-o vreme tot mai pândită de primejdia logoreei lumeşti), redând cuvântului forţa lui originară şi ideii tensiunea sacră a dinamismului teandric.

Cer îngăduinţa de a-mi exprima şi aici, într-o notă mai personală, nemângâierea (care este şi a multor altora din generaţia mea) de a nu fi ajuns să-l

cunosc pe părintele Arsenie Boca în carne şi oase. (M-am dus o dată, plin de bune nădejdi, la Drăgănescu-Mihăileşti, unde încă lucra la pictura bisericii dar sfinţia sa tocmai plecase la Sinaia… iar apoi… „timpul n-a mai avut răbdare"…) Citind însă cărţile sau luând parte cu smerită discreţie la conferinţele recente ale vrednicului său urmaş sâmbetean, am retrăit ca şi aievea, în mă; multe rânduri, adânca înfiorare pe care am simţit-o pe la începutul anilor

'80, când, călăuzit de nepreţuitul meu prieten făgărăşean Grigore Moga, am păşit cu sfială în vatra monahală de la Sâmbăta de Sus, unde am avut şansa şi bucuria de a-l cunoaşte nemijlocit pe părintele Teofil. Nu mai văzusem niciodată pe cineva cu atâta forţă duhovnicească şi îmi amintesc, pe de altă parte, cât de impresionat am rămas, printre altele, de faptul că era perfect avizat asupra misticilor spanioli (Sfântul Ioan al Crucii şi Sfânta Teresa de

Ávila), pe care eu abia îi descoperisem pe atunci cu tinerească (şi exagerată încântare şi pe care îmi propusesem deja să-i traduc în

românește (ceea ce n-am reușit decât în parte și abia mult mai târziu2). Iar câțiva ani după aceea nu mică mi-a fost mirarea că, revenind la Sâmbăta, bunul părinte, care m-a recunoscut îndată după voce, nu numai că reținuse numele unui nevrednic ca mine, dar își amintea și fiecare detaliu al discuției pe care o purtasem

Deși simplă, discretă și – pentru păcatele mele – nemaireânnoită ca atare de atunci, întâlnirea față către față cu părintele Teofil (cu care m-am mai revăzut

1 Tânărul teolog Mâhail George Neamțu îl califica inspirat drept zoon gelastikon (ceea ce într-o traducere mai liberă, va să zică „ființă aducătoare de bucurie", care știe să se bucure și să îmbucure totodată, să râdzpaideic și exorcist, poate cu acel „râs al patriarhilor".

despre care teologul Teodor Baconsky a scris o carte referențială. Cf. Teofil Părăian, Punctele cardinale ale Ortodoxiei. Îndrumar duhovnicesc, ediție realizată de Fabian Anton, cu o prefață de Mihail Neamțu și o postfață de Răzvan Codrescu, Editura Lumea Credinței

București, 2005.

2 A se vedea San Juan de la Cruz/Sfântul Ioan al Crucii, Noche oscura del alma/Noaptea întunecată a sufletului, Editura Anastasia, București, 1997, și Sfântul Ioan al Crucii, Integrau operei poetice, cu textul spaniol original și cu fragmente din comentariile teologice în proză

Editura Christiana, București, 2003 (ambele în colaborare cu hispanista Anca Crivăț).

cartea mărturisitorilor doar în treacăt în anii din urmă, la câteva conferințe de-ale sale sau la Târgul de Carte și Revistă Religioasă de la Sibiu) a rămas pentru mine una dintre cele întâlniri esențiale de care Dumnezeu ne face parte pe traseul unei vieți.

Când Dumnezeu a dăruit unui neam părinți îmbunătățiți de talia unui

Arsenie Boca sau unui Teofil Părăian, un asemenea dar cinstește, însă și obligă, chemând la răscumpărarea vremurilor prin credință. Zestrea lor duhovnicească, pusă generos la îndemâna tuturor celor râvnitori întru desăvârșire, este mărturia

îmbucurător-odihnitoare a chemării şi a putinţei de a ne înălţa, ca inşi şi ca neamuri, din veacul de întuneric al Răsăritului de jos spre vecii de lumină ai Răsăritului de Sus.

P. S. Părintelui Arsenie (Zian) Boca i-am închinat, la centenarul naşterii sale (29 septembrie 2010), şi această poezie (apărută concomitent în Puncte cardinale şi în Lumea Credinţei, apoi reprodusă în mai multe volume colective, pe care nu le mai înşir aici):

De la Vaţa-n Sibii, din Prislop la Sinaia, munţii îi ştiu pe de rost vâlvătaia, şi-n Sâmbăta lui de de-a pururea Sus lumina mai are atâtea de spus!

San Zianul Arsenie e mai viu decât noi şi în veacul de-acum, şi în veacul de-apoi; e viaţă de taină şi clară-vedere, iar neamul prin el după Cruce se cere.

San Zianul Arsenie e darul târziu a tot ce-a rămas din Valahii mai viu, şi-oricât pasul vremii de tare ne-ar bate, nu-i nimeni să-l poată goni din cetate.

San Zianul Arsenie e temeiul prin care iubirea se-ntoarce-napoi la izvoare, şi nu-şi mai e sieşi făptura măsură, ci Duhul ce-n ea zămisleşte şi-ndură.

San Zianul Arsenie e mai multul ce ştie că nu-i plinătate de nu e pustie, iar tâlc de râvnim, să-l căutăm se cuvine în raiul nebun al uitării de sine.

San Zianul Arsenie e visul frumos pe care-l visează pe lume Hristos, şi-n umbra lui moartea, din cruntă ce este, se face, cu iadul cu tot, de poveste…

De la Vaţa-n Sibii, din Prislop la Sinaia, munţii îi ştiu pe de rost vâlvătaia, şi-n Sâmbăta lui de de-a pururea Sus lumina mai are atâtea de spus!

ZOSIM OANCEA (1911 – 2005)

ÎNTRE SIBIU ŞI SIBIEL:

ICOANA PĂRINTELUI ZOSIM

I în 2004 am avut bucuria de a reedita, la Christiana, memoriile din închisoare ale părintelui Zosim Oancea – ultima sa carte antumă, dacă nu mă înşel. Spre sfârşitul vieţii trupul îi slăbise, văzul şi auzul îl cam lăsaseră, dar mintea îi rămăsese limpede şi se mişca încă binişor

pe propriile picioare.

Din nefericire, un accident l-a imobilizat la pat şi i-a grăbit sfârşitul, în pragul verii lui 2005. A murit împăcat cu Dumnezeu şi cu sine, dar mâhnit cu blândeţe de nedreptăţile veacului, pentru dânsul cea din urmă fiind aceea că nu şi-a văzut tipărită, cum i se făgăduise, cartea de predici la înmormântări, pe care o pregătise demult şi la care ţinea în mod deosebit. Ea va apărea poate în urmă (de n-o fi şi apărut pe undeva), ca o târzie răscumpărare, rotunjind o operă care n-a vizat măreţia, ci doar buna slujire în numele lui

Hristos. Părintele a fost un neasemuit lucrător al temeiurilor şi al rânduielii, iar vrednicia lui de o viaţă s-ar cădea să le fie pildă de căpătâi tuturor celor chemaţi să poarte crucea sacerdoţiului.

De obicei, când vine vorba de părintele Zosim Oancea, lumea îşi aminteşte imediat de Muzeul de icoane pe sticlă de la Sibiel, astăzi faimos în întreaga lume. Însă părintele Zosim Oancea rămâne, în conştiinţa celor care l-au cunoscut, sau l-au citit măcar, el însuşi o icoană vie: icoana datoriei împlinite, peste toate vitregiile vremurilor, în numele lui Dumnezeu şi al neamului românesc, după crezul sublim al generaţiei lui mucenicite. „Eu şi generaţia mea – îmi spunea prin 2004, fără emfază, scăldându-mă în strălumina crepusculară a ochilor lui albaştri – am dus o viaţă de suferinţă şi jertfă, dar nu ne-am pierdut încrederea în valorile noastre eterne. Ceea ce am reuşit să fac, cu ajutorul lui Dumnezeu şi al atâtor oameni de bună-credinţă, este într-un fel o revanşă asupra călăilor generaţiei mele. Am învăţat mărturisirea, dar şi iertarea, iar icoana mi s-a părut dintotdeauna o împărtăşire a ochilor şi a sufletelor din bunătatea şi frumuseţea care ne leagă în duh ş.

ne poartă pe toţi spre Cel ce a biruit lumea”.

II

S-a născut în satul Alma (jud. Sibiu), pe 21 iulie 1911, iar în 1918 a rămas orfan, tatăl său căzând la datorie, în Războiul pentru Reîntregire. Pe atunci orfanii din plin partea locului ajungeau de regulă slugi pe la casele săseşti

Nevoind să audă de aşa ceva, bunicul său s-a străduit din răsputeri şi l-a trimis pe băiat la Liceul Timotei Cipariu din

Dumbrăveni, să-şi biruiască soarta prin carte.

Tânărul n-a înşelat aşteptările: în 1935, absolvind Teologia la Bucureşti (Magna cum laude), devine preot pe lângă Catedrala Mitropolitană din Sibiu şi profesor de religie la Şcoala Normală. Părea să se profileze, în cazul său o viaţă şi o carieră tihnite, de dascăl, duhovnic, soţ şi tată. În 1942 îi apărea o primă carte de predici, scrisă în colaborare cu pr. prof. Spiridon Cândea (Bunevestiri. Predici la toate duminicile de peste an). Lumea îl preţuia şi îi căuta, iar el ştia să se împartă, cu înţelepciune şi fără preget, între datoriile curente faţă de Biserică, ţară, urbe şi familie.

Dar iată că „timpul a început să nu mai aibă răbdare" şi, în cele din urmă

„Şi-a ieşit din ţâţâni": pe jertfa de sânge a tinerei generaţii interbelice, scadenţa numeroaselor trădări dinăuntru şi dinafară a ridicat o Românie bolşevizată.

În care teroarea bezbojnică s-a întins ca o molimă („ciuma roşie"), măturând din calea ei orice urmă de rezistenţă naţional-creştină. Deşi om paşnic şi cumpătat, părintele Zosim Oancea, prin cinstea sa sufletească şi prin zelul său mărturisitor, nu avea cum să scape din gheara bestiei comuniste: în 1948

este arestat şi condamnat pentru „crima" de a fi colectat ajutoare în sprijinul familiilor celor ce fuseseră deja închişi – sau chiar ucişi – în prigoană. Nu se va întoarce la soţie şi la cei patru copiii (ultimul – astăzi preot şi o vreme decan al Facultăţii de Teologie din Sibiu – născut după arestarea sa) decât în toamna anului 1963, după 15 ani şi 8 zile de detenţie politică, răstimp în care a trecut prin închisorile şi lagărele de muncă de la Aiud, Noua Culme sau Periprava („unde era atât de greu încât ne aduceam aminte de Aiud ca de acasă").

III

Tipărite în două ediţii (la editurile bucureştene Harisma şi Christiana, în

1995 şi 2004), memoriile sale de deţinut politic, sub titlul Datoria de a mărturisi. Închisorile unui preot ortodox, reprezintă o contribuţie de o imporcartea mărturisitorilor tanţă aparte în ansamblul literaturii închisorilor comuniste, atât pentru faptul că sunt

scrise de un preot cu o profundă percepţie creştină a lucrurilor, cât şi pentru că pana părintelui pare să se muiat în cerneala marilor prozatori ai Ardealului. Faptele şi figurile umane (ca portret antologic se poate cita, de pildă, cel al lui Nichifor Crainic, păstos de complexitatea derutantă a personajului, dar totuşi transfigurat de compătimitoarea înţelegere creştină a umanului: cf ed. 2004, pp. 128 – 133) sunt zugrăvite din câteva linii sigure, cu toată tensiunea dramatică a împrejurărilor de atunci, dar şi cu o notă de abstragere înţeleaptă şi chiar hazlie („hazul de necaz"), atât de specifică spiritului românesc şi răsăritean în genere. Ceea ce, în lipsa credinţei, n-ar putea fi perceput decât ca o tragedie absurdă, devine, în prezenţa acesteia, o mare încercare a umanului şi o lecţie de valorificare morală a suferinţei, de răscumpărare interioară şi de transcendere mistică a ceea ce un Mircea

Eliade numea „teroarea istoriei".

Rămâne de neuitat, între altele, acea pilduitoare alegorie vizionară a „fluviului suferinţei" izvorât de pe Golgota, „care străbate istoria şi înglobează în el, ca pe nişte afluenţi, mai întâi de toate Sfintele Liturghii care s-au slujit şi care se vor sluji până la cea din urmă clipă a istoriei, şi, în al doilea rând, suferinţele personale ale fiecărui credincios" (cf. ed. cit., p. 30), purtându-le, ca pe o lamură a umanului, spre lumina neînserată a veacului ce va să vie.

IV

Cea mai întinsă şi mai densă parte a însemnărilor din detenţie se referă desigur la Aiud, unde părintele a stat din 1949 până în 1958 şi care reprezintă, alături de Piteşti, cea mai cumplită gură de iad a muceniciei creştine româneşti, „o cruce pregătită de ocupaţia străină pentru a-i chinui pe români, devenită acum cruce de chinuire a românilor de către români!"

„Sumbra cetate", prevestită sinistru de strigătul repetat al unui gardian:

„Aicea-i Aiudul!", aduce parcă aminte de poarta infernului dantesc şi de inscripţia săpată pe ea: Lasciate ogni speranza, voi ch entrate! Părintele, însă, nu-şi pierde speranţa, ba chiar îşi simte, mai puternică decât oricând, răspunderea misionară de a-i îmbărbăta pe

ceilalţi pătimitori: „… rezistenţa noastră stă, în primul rând, în noi, în puterile noastre sufleteşti, pe care ni le întăreşte o singură Putere – cea a lui Dumnezeu”. E soluţia lui Steinhardt şi a tuturor celor ce au biruit moral teroarea, însă mai mult trăită şi mai puţin discursivizată.

Se simte permanent, în însemnările părintelui, evitarea parţialităţii, dar şi fermitatea grilei morale, iar un pasaj precum acesta chintesenţiază în conştiinţa posterităţii întreaga axiologie-limită a umanităţii prigonite:

„N-am ţinut niciodată seama din ce categorie politică suntem unii şi alţii, şi asta în toate închisorile ţării. Se făcea deosebirea doar între două categorii: Om şi Neom.

Pe cei dintâi îi unea conştiinţa că suferă pentru un ideal de români şi de creştini, şi că luptă împotriva unei ideologii şi unei politici străine şi

Inumane.

A doua categorie era a celor de seama maiorului Hârdău (care i-a pus mâna în gât generalului Iacobici), a tuturor vânzătorilor şi degradaţilor, a.

căror ţel era unul singur: polonicul.

A devenit definitoriu, pentru cea de-a doua categorie, un dialog cu «Mâna fără general», care se lansa peste toţi, când era vorba de un supliment de ciorbă sau de terci.

— Domnule general, nu vă gândiţi şi la ziua de mâine? Ce se va spune despre dumneavoastră?

— Nu mă interesează ce va fi mâine! Mă interesează să trăiesc azi! – a răspuns generalul [Vasile] Creţoiu, purtătorul grăitoarei porecle” (ed. cit.

p. 137).

După eliberare, cu sprijinul unor oameni binevoitori (printre care ş.

regretatul academician Andrei Oţetea, al cărui colaboraţionism cu regimul comunist a fost răscumpărat prin multe asemenea acte), redevine preot, preluând în 1964 parohia de la Sibiel (com. Sălişte, jud. Sibiu), unde a găsit biserica „grozav de stricată”, în pragul a 200 de ani de când fusese ctitorită în 1965, specialiştii aduşi de părintele Zosim

Oancea redescoperă, de sub
5 straturi de var, pictura originară a Bisericii „Sfânta Treime” din Sibiel zugrăvită de meşterii Iacob şi Stan Zugravul din Răşinari, între 1774 şi 1775

În Joia Paştilor din 1969, părintele paroh lansează către enoriaşi apelul de a dona bisericii icoane pe sticlă: „Le-am zis că este frumoasă icoana în casă, dar o vezi şi te bucuri tu singur de ea, pe când, dacă o pui la muzeu o vede şi se bucură o lume întreagă”. Pornind de la câteva icoane pe sticli sparte, uitate într-un şopron, părintele a reuşit, încă din primul an, mai întâi cu sprijinul oamenilor din sat, apoi şi al altor donatori, să adune între 150 şi
200 de icoane, pentru ca în pragul anului 2000 să ajungă la un patrimoniu de circa 700 de icoane pe sticlă şi peste 100 pe lemn, unele vechi de mai bine de două secole, provenite atât din Transilvania cât şi din alte zone ale ţării;

Astfel, la 22 de kilometri de Sibiu, ne putem mândri astăzi cu cel mai mare muzeu de icoane pe sticlă din lume, supranumit, fără prea multă exagerare
„Capela Sixtină de la Sibiel”.
cartea mărturisitorilor

Devenit faimos încă din anii ’70 ai secolului trecut (când a fost vizitat, printre alţii, de însăşi nepoata Mikado-uhii, adică a împăratului Japoniei, venită să contemple înfiorată „miracolul credinţei din Carpaţi”), muzeul din curtea bisericii ortodoxe din Sibiel poartă, începând din anul 2001, numele ctitorului său: „Muzeul Preot Zosim Oancea” (adresa: Sibiel – 2466, str. Bisericii 329, jud. Sibiu). A fost darul pe care obştea Sibielului l-a făcut părintelui la împlinirea venerabilei vârste de 90 de ani.

Istoria fascinantă a acestei ctitorii, întinsă pe mai bine de trei decenii, se află consemnată chiar de către părintele Zosim în cele două volume intitulate Muzeul de icoane pe sticlă „Zosim Oancea” din Sibiel, apărute la
Sibiu în 2001 şi 20021, precum şi – cu o bogată şi splendidă ilustrare (foto:
Alice Ionescu) – în albumul trilingv o viaţă, un destin, o icoană/

Une vie, un destin, un iconel Ein Leben, ein Schicksal, cine Ikone, realizat în anul

2000 de regretata Irina Nicolau, Ioana Popescu şi Raluca Alexandrescu, cu generosul sprijin al ministrului Culturii de la acea dată, Ion Caramitru, al

Muzeului Ţăranului Român şi al Fundaţiei „Alexandru Tzigara-Samurcaş".

Desigur, cărţile şi reproducerile nu pot egala impresia copleşitoare pe care ţi-o dă o vizită la faţa locului. Numeroşii vizitatori străini, ajunşi aici de pe toate continentele, rămân uimiţi de forţa creatoare a tradiţiei ortodoxe şi a geniului nostru popular. Părintele Zosim Oancea „a pus Sibielul pe harta lumii", cum exclama mai demult un oaspete englez.

VI

Puţini ştiu că în afara acestei ctitorii de excepţie, a memorialisticii de închisoare, a articolelor şi studiilor publicate în diferite reviste bisericeşti (Mitropolia Ardealului, Telegraful român, Ortodoxia, Revista teologică) şi a celor câteva cărţi de predici (unele tipărite2, altele aşteptându-şi încă editorul), părintele Zosim Oancea este şi autorul unui îndrăzneţ eseu filosoficoteologic „zămislit" mental în temniţa Aiudului (1954) şi pus pe hârtie, într-o primă formă, în 1963. Refăcut substanţial în 1984 şi definitivat în 1994, eseul a fost tipărit abia în 19983, recomandat de două scrisori ilustre: una de la Constantin Noica („Curajul Sfinţiei Voastre, de a vă începe meditaţiile

1 Casa de Presă şi Editura Tribuna.

2 Ultima cred că este cea apărută postum, în 2006, la Editura Eikon din Cluj-Napoca:

Popasuri omiletice la Duminici şi Sărbători.

3 Preot Zosim Oancea, Trup şi existenţă sau Organicismul, cu o prefaţă de Constantin

Noica, Liga Română de Misiune Creştină (col. „Popas teologic"), Cluj-Napoca, 1998. Cf. şi recenzia făcută cărţii în periodicul sibian Puncte cardinale, an VIII, nr. 12/96, decembrie

1998, p. 14.

de la Eu şi o Carte a Eului, vă apropie, în chip neaşteptat pentru

un om a

Bisericii, de marea filosofie […]. Dar căile Sfinţiei Voastre sunt altele, ducânc până la urmă la Revelaţie […]. Ideea «organicismului» vă ajută să limpeziţi ni numai solidaritatea dintre subiect şi obiect, pe care ştiinţa de astăzi a regă sit-o, fără s-o poată explica, dar şi adâncimea înţelesului pe care îl daţi idei:

de «trup»…”) şi alta de la Corneliu Mircea („Am fost impresionat îndeoseb.

de spiritul sintetic, care conferă lucrării o puternică «osatură» conceptuală capabilă să prindă în liniile-i de forţă o multitudine de «discipline», de la teologie până la fizica atomică, trecând prin psihologie, drept, biologie etc

Există un suflu ardent al expunerii, un patos cuceritor, ce are darul de a subjuga cititorul…”).

Găsim în Organicismul părintelui Zosim Oancea multe puncte de convergenţă cu gândirea părintelui Dumitru Stăniloaie (tot un exponent al Ardealului şi al marii generaţii interbelice), mărturisind încă o dată „cosmicismul” şi „organicismul” viziunii ortodoxe despre lume şi viaţă, trecute aţi:

de firesc în percepţia românească a existenţei, sau în ceea ce un Constantin

Noica numise cândva – spre scandalul „apostaţilor” subţiri – „sentimentul românesc al fiinţei”.

Multe dintre paginile manuscrise rămase de la părintele Zosim Oancea ar merita să fie tipărite, iar cărţile sale apărute deja ar merita reeditarea (mai ales memoriile şi Organicismul…). Aşa cum atenţie aparte ar trebui arătată, inclusiv pe linie instituţională, faţă de întreţinerea şi mediatizarea muzeului de la Sibiel. Ministerul Culturii ar investi cu mult mai mult folos decât în alte direcţii în editarea unui nou album cuprinzător al tezaurului iconografic datorat strădaniilor părintelui Zosim Oancea (care în timpul vieţii s-a bucurat în măsură prea mică de sprijinul real al oficialităţilor, fie ele laice sau bisericeşti). Dacă nu mai suntem în stare de înfăptuiri la nivelul înaintaşilor, măcar să chivernisim cuviincios ceea ce ne-au lăsat ei şi să ne învrednicim de dreapta lor pomenire. Deocamdată se vede că, chiar în.

preţuirea propriilor noastre valori, ne-o iau înainte străinii…1

1 Cf. bunăoară, Giovanni Ruggeri, Icoanele pe sticlă de la Sibiel, Edizioni Città Apem

Troina, 2008.

cartea mărturisitorilor

ALEXANDRU CIORĂNESCU (1911 – 1999)

ALEXANDRU CIORĂNESCU, ULTIMUL MARE «ROMÂN UNIVERSAL»

Scriitorul, traducătorul, teoreticianul, criticul şi istoricul literar Alexandru Ciorănescu (n. 15. XI.1911, Moroeni), profesor la Universitatea La Laguna şi unul dintre cei mai mari comparatişti europeni din epoca postbelică, se stabilise la Tenerife, în Insulele Canare, după ce petrecuse mai mulţi ani la

Paris, întâi ca oficial al Statului Român, apoi – din 1946 – ca refugiat politic.

A lăsat în urma sa o operă imensă, deopotrivă de erudiţie şi de creaţie, fiind un adevărat factotum în domeniul larg al ştiinţelor umaniste.

Din vasta sa bibliografie personală se cuvin menţionate aici măcar câteva titluri (le înşir în ordinea cronologică): monografia Alexandru Depărăţeanu din 1936 (constituind debutul său editorial în domeniul literaturii);

LArioste en France, I-II (teza sa de doctorat, apărută întâi la Paris, în 1939, apoi reeditată la Torino, în 1963); Teatrul românesc în versuri şi izvoarele lui (Bucureşti, 1943); El barroco o el descubrimiento del drama (La Laguna, 1957; trad. rom. Gabriela Tureacu: Barocul sau descoperirea dramei, Cluj-Napoca, 1980), probabil lucrarea sa cea mai faimoasă pe plan mondial, echivalând cu o adevărată revoluţionare a studiilor despre curentul baroc

— Atât ca mod de a vedea lumea, cât şi ca stil artistic şi literar; Diccionario etimologico rumano (La Laguna, 1958 – 1966; trad. rom. Tudora Şandru

Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin: Dicţionarul etimologic al limbii române, Bucureşti, 2002) – decenii de-a rândul singurul dicţionar etimologic serios al limbii române; Bibliographie de la

littérature française du

XVI-e siècle (Paris, 1959); Le couteau vert (roman, Paris, 1963, sub pseudonimul Alexandre Treize; trad. rom. Ileana şi Mihai Cantuniari: Cuţitul verde, Bucureşti-Montreal, 1993); traducerea Divinei Comedii în franceză, cu introducere şi note (Lausanne, 1964, 2 vols.) 1, considerată de unii cea mai bună versiune franceză a poemului dantesc (deşi nu este rimată); Principios

1 Pornind de la principiul că „nu poate fi, dar trebuie tradusă".

de literatura comparaţia (La Laguna, 1964; trad. rom. Tudora Şandru Mehedinţi: Principii de literatură comparată, Bucureşti, 1997); Bibliographie de la littérature française XVII-e siècle (Paris, 1967); Colon humanista. Estudios de humanismo atlantico (Madrid, 1967), figura lui Cristofor Colum:

[Cristóbal Colon] fascinându-l de-a lungul întregii vieţi, ca şi pe bunul să prieten Vintilă Horia; Bibliographie de la littérature française du XVIII – siècle (Paris, 1969); L'avenir du passe. Utopie et littérature (Paris, 1972; trac rom. Ileana Cantuniari: Viitorul trecutului. Utopie şi literatură, Bucureş:

1996); Bibliografia franco-espahola: 1600 – 1715 (Madrid, 1977); Le masquj et le visage. Du baroque espagnol au classicisme française (Geneva, 1983

Amintiri fără memorie, 1: 1911 – 1934 (Bucureşti, 1995); Care Daniel? (roman.

Bucureşti, 1995). Un manuscris cu 12 povestiri scrise în franceză, Guigne triste, datat 1974, a fost tradus în româneşte şi editat de Simona Cioculescu

Paiaţă tristă, Bucureşti, 20021.

În 1991, la împlinirea vârstei de 80 de ani, s-a editat la Madrid un volurr.

omagial, Alexandru Ciorănescul'homme et l'oeuvre, sub egida între timp dispărutei Fundacion Cultural Rumana, mai ales prin osteneala regretatului

Aureliu Răuţă. Reunind semnături ilustre, româneşti şi străine, volumul rămâne de o mare valoare documentară, inclusiv sub aspect bibliografic.

Între timp a apărut însă excelenta teză de doctorat a cercetătoarei

Lilica Voicu-Brey, A. Ciorănescu. Biografia intelectual de un comparatist (La Laguna, 2006) 2, şi în româneşte, de aceeaşi autoare, volumaşul Alexan dru Ciorănescu. Bibliografie: 1930 – 2010 (Târgovişte, 2009).

1 îmi cer scuze că în varianta iniţială a textului de mai sus am colportat informaţia greşită perpetuată din însemnările memorialistice ale lui Alexandru Busuioceanu (şi preluată şi de Wikipedia, ca şi de dl. Florin Manolescu în Enciclopedia exilului literar rămânea

1945 – 1989, p. 170) că Al. Ciorănescu ar fi scris şi publicat în 1953, sub pseudonimul José

Domingo, placheta de versuri Vision desperada (sic). Atenţionat de d-na Lilica Voicu-Bre (căreia îi mulţumesc şi pe această cale) că informaţia respectivă nu se verifică, am investigat şi iată ce am găsit în Diccionario bibliográfico de la poesia española de Ángel Paciente (103;

„Domingo, José (Valencia, 1913 – Barcelona, 1975). Libros de poesia: Vision desesperaa.

Santa Cruz de Tenerife, Goya, 1953; Huellas del tiempo, Santa Cruz de Tenerife, Goyi

1955 (edicion no venal de 50 exemplares); Tierra nuestra, B" Col. EI Bardo, 1966". De:

José Domingo nu este Al. Ciorănescu, Vision desperada este desigur Vision desesperac.

Iar locul apariţiei respective nu este Madrid, ci Santa Cruz de Tenerife. Plachetele de versuri care-i aparţin sigur lui Al. Ciorănescu sunt Atlantic (Santa Cruz de Tenerife, 1950, ş

Biografie pentru rândunele (Santa Cruz de Tenerife, 1952), ambele semnate Mihai Tăcut u

Având în vedere că la editura-tipografie Goya, din Canare, Al. Ciorănescu a fost asociat se poate spune că el a fost editorul lui José Domingo. O legătură există, prin urmare; poate că ea explică în parte confuzia lui Al. Busuioceanu.

2 S-ar impune şi o ediţie românească, eventual sub egida Academiei.

cartea mărturisitorilor

De-a lungul vieţii, deşi mai degrabă rezervat în relaţiile cu conaţionalii, a participat cu destulă regularitate la iniţiativele şi la manifestările culturale importante ale Exilului românesc[1] (a fost, din 1987, membru de onoare al

Academiei Româno-Americane din California şi, din 1988, membru fondator al Fundaţiei Culturale Române de la Madrid, alături de milionarul

Aureliu Răuţă[2]) şi a scris în presa românească din străinătate (Limite, Ethos, Revista Scriitorilor Români, Apoziţia etc.), de pe poziţii moderate de dreapta a fost un anticomunist convins, dar nu un împătimit al luptelor politice[3]).

În ultimii ani ai vieţii, Alexandru Ciorănescu a făcut mai multe vizite în

România (redescoperindu-şi cu emoţie locul natal –.com. Moroeni, jud. Dâmboviţa, unde astăzi casa Ciorăneştilor[4] – ce aproape că se confundă cu sediul

Primăriei locale – este amenajată, de puţină vreme, şi ca muzeu), a publicat aici câteva volume inedite de beletristică şi memorialistică şi a acordat numeroase interviuri (cf., între altele, Crisula Ştefănescu, între admiraţie şi iubire.

De vorbă cu Alexandru Ciorănescu, Bucureşti, 2000), inclusiv televizate.

Pe 19 noiembrie 1999, în pragul noului veac şi mileniu, s-a strămutat la cele veşnice[5] ultimul mare „român universal" al strălucitei generaţii

Eu l-am văzut pentru prima oară la o ediţie ROMFEST din Canada (Hamilton), în vara lui 1992: retras, discret, distins, olimpian (încât m-am întrebat, la cât se ţinea de distant, ce-l făcuse până la urmă să vină totuşi până acolo…).

Vezi mai sus.

3 Mi s-a povestit, bunăoară, că la celebrările anuale (13 ianuarie) de la Majadahonda ale martirilor legionari Moţa şi Marin, el şi Vintilă Horia obişnuiau să vină şi să se reculeagă în faţa monumentului fie mai târziu, după ce lumea se risipea, fie a doua zi,

evitând orice ostentaţie.

4 A mai avut doi fraţi scriitori: unul mai mare (n. 1905), Ioan, mort prematur (1926, Sibiu), altul mai mic (n. 1918), George, decedat la München, în 1993 (ţărănist, mult mai implicat în politica românilor din exil, cu funcţii importante în cadrul Departamentului românesc al postului de radio Europa Liberă).

5 O problemă s-a iscat şi în legătură cu data morţii lui Al. Ciorănescu. În Florin Manolescu, Enciclopedia exilului literar românesc: 1945 – 1989 (Editura Compania, Bucureşti, 2003, p. 168), ca şi pe Wikipedia, este indicată data de 25 noiembrie (pe care şi eu am colportat-o iniţial). În Dicţionarul general al literaturii române: C/D (Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2004, p. 263, sub egida Academiei Române), autorul articolului (Nicolae Florescu) indică data de 20 noiembrie. Iată însă că d-na Lilica Voicu-Brey, autoarea amplei monografii A. Ciorănescu. Biografia intelectual de un comparatista (Istituto de Estudios

Canarios, La Laguna-Tenerife, 2006), îmi atrage atenţia prin e-mail: „Ciorănescu a murit pe 19 noiembrie 1999, într-o sală, stând cuminte pe scaun, aşteptând ca medicul să-l cheme în cabinet. Nu ştiu exact cauza morţii. Ştiu doar că avea un Alzheimer galopant. În ultimul an de viaţă uitase limba lui Dante şi pe cea a lui Montaigne, vorbea numai româneşte şi vorbea mai ales de Iorga [despre care, în tinereţe, scrisese un text antologic, nu mult după tragicul sfârşit al savantului, în Revista Română, I, nr. 1, pp. 235 – 238 – n. R. C.]". Am făcut în text cuvenita îndreptare.

Interbelice; cu el – chiar dacă mai puţin cunoscut pe acasă – se încheia un grandios capitol de cultură românească în exil (marcat de personalităţi precum Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Vintilă Horia, Constantin Virgil Gheorghiu, Bazil Munteanu, Eugen Coşeriu, Ştefan Lupaşcu

George Emil Palade, Sergiu Celibidache etc.), faţă de care generaţiile noi ar trebui să resimtă o mare şi smerită responsabilitate, precum şi un imbold spre adevărata vrednicie creatoare – singura care ne poate legitima durabil pretenţiile de europenitate.

cartea mărturisitorilor

VASILE NETEA (1912 – 1989)
UN CRUCIAT
AL ARDEALULUI ROMÂNESC

„Nu există compatibilitate între a fi român şi a fi comunist. A fi comunist înseamnă a fi fără

Dumnezeu, a fi român înseamnă a fi creştin". (Vasile Netea)

Sunt, iată, aproape 20 de ani de când împărtăşesc cu prietenul meu post decembrist Gelu (Gheorghe) Netea (astăzi septiiagenar) deziluziile politice şi morale ale epocii postcomuniste. Gelu e genul care „pune la inimă", dar care ştie să plângă fără să dispere. Figură donquijotescă, înalt şi drept ca viaţa pe care şi-a trăit-o mai degrabă discret, cu suflet fragil şi patetic, e poate un client predilect al cauzelor pierdute, însă nu fără acea noblețe interioară care dă măreţia tragică a umanului.

Dar ceea ce m-a impresionat la el cel mai mult, de când îl ştiu, este autentica şi neobosita lui reverenţă filială: rareori mi-a fost dat să văd un fiu atât de dedicat memoriei tatălui. Din acest capital inepuizabil de dragoste reverenţioasă şi de încredere referenţială s-a născut, pagină cu pagină, cartea de suflet pe care i-am scos-o în 2012 la Christiana: Gelu Netea despre Vasile

Netea. I-am fost, la rândul meu, complice admirativ şi m-am străduit să-l fac să se simtă mereu ca acasă în spaţiul publicistic al Punctelor cardinale.

Pe regretatul istoric Vasile Netea (Dedav Mureş, 1 februarie 1912 – 6 martie 1989, Bucureşti) n-am avut, din păcate, şansa şi onoarea să-l cunosc în carne şi oase, ci doar din câteva lecturi esenţiale, precum şi din evocările, solemne sau duioase, ale fiului său. Cu timpul, s-a impus în conştiinţa mea ca un personaj în multe privinţe exemplar: ca intelectual, ca fiu al Ardealului, ca opozant al comunismului, ca soţ şi ca tată. Cărturar înainte de toate, Liceul din Deda îi poartă numele.

Răzvan codrescu

I-a admirat pe Maniu şi a cochetat cu ţărănismul, dar nu s-a angajat prea mult în politică, nici n-a fost omul rigidităţilor ideologice ori confesionale

Ardelean ortodox de obârşie ţărănească, s-a simţit dator românităţii mă:

ales pe latura ştiinţifică şi culturală, pentru care a dovedit de tânăr cea mai certă înzestrare (admirată sincer – dar uneori şi gelozită – de colegi:

de generaţie). Nu ştiu dacă va fi fost un „Iorga al Ardealului" 1, dar cele peste 40 de cărţi pe care le-a scris2 (pe lângă miile de articole risipite prin

presa vremii) îl recomandă cu prisosinţă ca pe un istoric de seamă3 şi ca pe una dintre marile conştiinţe româneşti ale secolului XX; una dintre acele conştiinţe mărturisitoare în care generaţiile noi pot descoperi un veritabil model moral şi intelectual, trecut prin mai toate vămile de foc ale veacului. A fost pe frontul de răsărit (unde a făcut şi pe reporterul de război din partea Marelui Stat Major al Armatei Române), a înfruntat închisorile (fiind deţinut politic în două rânduri: 1952 – 1955 şi 1959 – 1963) 4, a purtat ei.

demnitate crucea marginalizării, dar nu şi-a trădat nicio clipă vocaţia şi a murit mărturisind epopeea istorică a Ardealului românesc şi temeiurile spirituale ale dăinuirii noastre ca neam.

1 Iosif Sava: „Vasile Netea? Iorga al Transilvaniei!". Doctor în Istorie al Universităţii Bucureşti (1948), a fost cercetător ştiinţific principal la Institutul „Nicolae Iorga", secretar de redacţie al publicaţiei Revue Roumaine d'Histoire, membru al Societăţii de Ştiinţe Istorice şi al Uniunii Scriitorilor din România, iar de două ori a fost distins de Academia Română în 1947 cu Premiul „Gh. Asachi" şi în 1967 cu Premiul „N. Bălcescu".

2 Iată câteva dintre ele: Horia, crăişorul ţăranilor (1935); Murăş, Murăş, apă lină (1936, t

Figuri ardelene (1943); De la Petru Maior la Octavian Goga. Studii şi evocări istorice (1944

Pentru Transilvania, vol. I – Coordonatele istorice şi vol. II – Pământulşi oamenii (1946!

Pe urmele lui Iosif Vulcan (1947); Istoria Memorandului românilor din Transilvania şi din

Banat (1947); George Barițiu, viaţa şi activitatea sa (1966); O zi

din istoria Transilvan: –:

1 Decembrie 1918 (1970); Take Ionescu (1971); Nicolae Iorga (1971); Lupta românilor dv.

Transilvania pentru libertate naţională (1974); Pe drumul unităţii naţionale (1975); Mur.: e

Apuseni – muzeu istoric şi pantheon al poporului român (1977); Carmen Saeculare Va; chicum (1979).

3 Alexandru Zub: „Aproape o jumătate de secol, Vasile Netea s-a impus ca o prezenţă specială. Opera sa este construită pe seama câtorva obsesii fundamentale, care sunt rai numai ale istoricului, ci şi ale istoriei. Modelul urmat a fost Nicolae Iorga. Un cărturar de formaţie riguroasă, dar şi o inimă fierbinte. Are asigurat, fără îndoială, un loc important în galeria de luptători pentru apărarea valorilor noastre de permanenţă" (apud voi. ca

2012). Din păcate, după 1989, prietenii ţărănişti, în frunte cu Gabriel Ţepelea, n-au făcut nimic pentru memoria lui. Cel mai mult a făcut, mai ales pe linie editorială, un dascăl d:

Istorie de pe Mureş, Dimitrie Poptămaş, preşedinte al Fundaţiei Culturale „Vasile Netea

4 Fiul păstrează cu evlavie cămaşa de puşcăriaş a tatălui, zdrenţuită şi numai petece. „«Dacă ar fi putut, comuniştii i-ar fi omorât şi pe morţi» – mi-a spus tata, vorbindu-mi despre bătăile şi foamea pe care le-a suferit la Jilava".

cartea mărturisitorilor

„Cum să ne putem uita istoria şi identitatea? Nici năvălirile barbare, nici ungurii, nici turcii, nici ruşii nu ne-au putut îndoi definitiv spinările, încearcă să ni le îndoaie acum nişte fraţi uituci de-ai noştri, aflaţi în fruntea iracelor bucate care ne-au mai rămas. Vor reuşi? Este întrebarea pe care

— O aştern tatii pe mormânt. Pe optimismul care niciodată nu l-a părăsit.

nici în anii suferiţi în închisoare, nici în «libertatea controlată» ce a urmat, (erau a crezut şi a nădăjduit. «Credinţa în Dumnezeu e câtă frunză şi câtă iarbă. Niciodată veştejită. Întotdeauna înverzită». Mi-a spus aceste ultime cuvinte de pe patul morţii (era aproape orb şi

paralizat), ca pe nişte îndem

— Un pentru crezul şi mersul meu, al unui fiu care a făcut tot ce a putut spre a-l călca peste paşi", scria Gelu Netea într-un articol din Lumea Credinţei, 3.25 de ani de la moartea lui Vasile Netea (martie 2014).

Dumnezeu a vrut – ca şi în cazul unui N. Steinhardt sau al unui Arsenie

Boca – să-l cheme la el pe robul Său Vasile tocmai în 1989, înainte de a apuca să vadă prăbuşirea comunismului, dar poate că pentru o mai mare – şi mai neumbrită – bucurie cerească.

Fie ca puţinele publicaţii care au marcat centenarul naşterii lui Vasile

Netea, printre care şi mărturia fiului său, să contribuie la mai dreapta lui pomenire şi la încredinţarea românilor de azi că pot şi trebuie să fie mai mult decât li se pare că sunt!

AURELIU RĂUŢĂ (1912 – 1995)

DON AURELIO

Exilul românesc postbelic cunoaşte trei categorii de personalităţi publice.

Oprimă categorie sunt cei care s-au realizat pe plan cultural (savanţi, artişti, teologi), fie în cultura ţărilor de adopţiune, fie în viaţa culturală a românulor surghiuniţi, mai extinsă decât se crede îndeobşte1. O a doua categorie este reprezentată de cei ale căror realizări ţin de planul material şi social, unii ajungând să joace chiar un rol politic în diferite ţări occidentale (dar şi în

România de după decembrie '89). O a treia categorie o constituie – deşi cazurile sunt mai rare – cei ce au reuşit să se împlinească pe ambele planuri (chiar dacă unul din ele – fie cel material, fie cel spiritual – a rămas precumpănitor).

Din această ultimă categorie face parte şi multimilionarul Aureliu Răuţă n. 12 februarie 19122, la Câmpulung Muscel, fiul Domnicăi – n. Ţuţuianu – şi al lui Ioan Răuţă, impiegat C.F.R.), absolvent al Institutului Agronomic din Bucureşti şi o vreme director de personal în Ministerul Agriculturii şi consilier la Institutul Naţional al Cooperaţiei, stabilit după război în

Spania, la Madrid. Personalitatea sa complexă şi activităţile foarte variate pe care le-a desfăşurat de-a lungul vremii sunt destul de bine cunoscute de către românii din afara hotarelor ţării (mă refer cu precădere, desigur, la cei din vechiul exil). După 1989, numele său a început să fie cunoscut şi în ţară, nu doar în cercurile vechilor camarazi, dar şi în alte medii politice şi intelectuale, iar din 1994 şi în rândurile publicului mai larg (printr-un şir de apariţii la televiziune, dar şi în presa scrisă, cea mai substanţială fiind prezentarea pe care i-a făcut-o distinsul om de cultură Pavel Chihaia în paginile României literare3).

Cf. Între altele, Florin Manolescu, Enciclopedia exilului literar românesc: 1945 – 1989, Editura Compania, Bucureşti, 2003.

Unele surse indică data de 10 februarie.

Înfăptuirile lui Aurel Răuţă", în numărul din 23 – 29 martie 1994. Cf. mai nou, „Profesorul Aurel Răuţă – o conştiinţă a exilului românesc", în voi. Muscelul. Mărturii în timp, în 1941 împărtăşeşte soarta legionarilor exilaţi (după evenimentele din ianuarie). Stă scurtă vreme în Germania (unde-şi obţine doctoratul în

Agronomie, la Dahlem Institut), apoi doi ani în Italia (1942 – 1944). După ce optează definitiv pentru Spania, are spectaculoase împliniri financiare (afaceri pe picior mare cu maşini agricole1, foarte căutate în toată Europa imediat după război) şi sociale (s-a căsătorit cu o descendentă din înalta aristocraţie bască, putred de bogată, şi s-a mişcat în cele mai selecte cercuri mondene, politice şi intelectuale ale Spaniei franchiste2). Dar cu toate că, în virtutea convingerii că Homo sinepecunia imago mortis est3, latura practică a prevalat, Don Aurelio (cum mai toată lumea ajunsese să-i spună în mod curent) a ţinut să onoreze şi latura intelectuală, funcţionând ca profesor de limba română la Universitatea din Salamanca (din 1946 şi până în 1985, când s-a pensionat), calitate în care a publicat o gramatică românească pentru uzul studenţilor spanioli (Gramática rumana, 1947, reed. 1973) 4 şi a tradus şi sau a editat numeroase cărţi esenţiale ale culturii româneşti, inclusiv poeziile lui Eminescu. A fost şi fondatorul Asociaţiei Culturale Hispano-Române de la Salamanca şi al Fundaţiei Culturale Române de la Madrid, sub egida cărora a chemat să

conferenţieze multe figuri ilustre din exil. A avut şi ideea unui centru de promovare a cărţilor româneşti scoase de românii de peste hotare, iar la Paris a fundat, împreună cu alţii, Asociaţia Hyperion şi s-a implicat în problemele bisericii româneşti de acolo (St. Jean de Beauvais5.

Lui i se datorează şi câteva simpozioane organizate în diaspora, la Paris

„Românii între Apus şi Răsărit" (1983), „Ortodoxia şi Apusul" (1984

Editura Ars Docendi, Bucureşti, 2012.

1 Parteneri de afaceri i-au fost pe atunci, pare-se, Iosif Constantin Drăgan (pe care I:

bătrâneţe nu-l mai agrea) şi fraţii Uscătescu.

2 Om de dreapta prin structură şi formaţie, a rămas destul de apropiat şi de Horia Sirr.i.

ca şi de o parte însemnată a exilului legionar, contribuind şi la edificarea Căminulu:

Moţa-Marin de la Aravaca sau a Monumentului Moţa-Marin de la Majadahonda. Înainte; morţii uneltea cu Paul Barbăneagră şi o soluţie pentru Biblioteca de la Freiburg, dar n-a mai avut timp să întreprindă nimic concret.

3 Convingere pe care îmi amintesc că a avut candida indelicateţe s-o formuleze cu voce tare şi mândru de sine şi atunci când, nu mai ştiu prin ce an (1993?), şi-a prezentat colecţiia inestimabilă de monezi vechi (era foarte pasionat de numismatică) la Institutul Cervantes din Bucureşti, în faţa unui public românesc – mai ales profesori şi gazetari – pe trei sferturi… „mort".

4 La care s-a adăugat şi un mic dicţionar spaniol-român, precum şi o antologie de terţi literare clasice. Cu Luis Cortés Vazquez (1924 – 1990) a alcătuit în 1955 o Antologia de Lt poesia popular rumana.

5 Statuia lui Eminescu din vecinătate, de pe Rue des Écoles (nu departe de Sorbona), broru al sculptorului Ion Vlad, s-a făcut tot mai ales pe spesele sale.

cartea mărturisitorilor

„Centenarul Mihai Eminescu" (1989) şi – ca un cântec de lebădă

– „Exilul românesc: identitate şi conştiinţă istorică” (1994, la Domus Medica, de data aceasta cu numeroşi invitaţi din ţară1: Corneliu Coposu, Emil Constantinescu, Doina Cornea, Alexandru Paleologu, Octavian Paler, Petre Mihai

Băcanu, Roxana Iordache, Ion Gavrilă Ogoranu, Marcel Petrişor, Banu

Rădulescu, Teodor Baconsky, Radu Creangă şi mulţi alţii, moderator fiind

Paul Barbăneagră2). Mi-a mărturisit chiar de-atunci cât era de încântat – şi în acelaşi timp amuzat – că adunase acolo oameni de vârste şi orientări atât de diferite3 (care adevărul este că au ţinut destul de greu la un loc). Meritase cheltuiala de 200.000 de dolari!

Acolo, la Paris, în acea primăvară a lui 1994, s-a legat mai ales „idila”.

lui târzie cu actriţa şi jurnalista Silvia Bădescu, cu care, văduv demult, se va căsători în anul următor, practic pe patul morţii, făcând-o moştenitoare legală a uriaşei averi (care până la urmă s-a pierdut însă în mare parte, căci n-a apucat să lase nimănui – nici proaspetei soţii, nici surorilor şi nepoţilor din ţară – datele conturilor din băncile elveţiene).

Deşi nu i-a venit niciodată să creadă că era muritor, s-a stins la Madrid, în casa sa din Piaza de Cibeles, pe 13 iunie 1995. Misionarismul său naţional-creştin şi generozitatea sa cel mai adesea dezinteresată nu prea se mai poartă astăzi printre oamenii bogaţi… Cu atât mai mult dreapta creştină, sau ce a mai rămas din ea, are de ce să-l plângă şi să-l pomenească.

Îmi amintesc că puterea neocomunistă de acasă a încercat o replică sincronă la Sinaia (sub iceeaşi firmă a Exilului), aspru criticată de Octavian Paler în cadrul unei mese rotunde

TVR 2: „conta-nunta” de la Sinaia, prin care Cotroceniul a încercat să abată atenţia de adevărata „nuntă” românească de la Paris.

— Din exil au fost prezenţi, printre alţii, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Nicolae

Stroescu-Stânişoară, Alexandru Ciorănescu, Pavel Chihaia, Cicerone Poghirc, Sanda

Stolojan, Antonia Constantinescu, Dana Konya-Petrişor, Theodor Cazaban, Dumitru

Bacu, Ion Ioanid, Christian Mititelu, Bujor Nedelcovici, Ion Varlam, Matei Cazacu, George Bălaşu, Ion Halmaghi, Iancu Bidianu, Ana-Maria Marin, Basarab Nicolescu, Ioana Brătianu, Ariadna Combes (Cornea), Dinu Zamfirescu, Alexandru Herlea. Au fost

câteva absenţe notabile: din diaspora, cea a părintelui Gheorghe Calciu (împiedicat de motive obiective) sau a capriciosului Paul Goma, iar din ţară, între altele, a d-nei Lucia

Hossu-Longin (mai greu de explicat, cu atât mai mult cu cât realizatoarea „Memorialului durerii" s-a aflat la Paris în acele zile!).

„În această sesiune urmărim să găsim o punte de înţelegere între lumea din ţară şi noi, cei din exil. Am văzut, deja, că limbajul ne este comun, că problemele pe care ni le punem pentru a salva ţara de comunism ne sunt comune. Este un prim pas important, ce face posibilă ulterior şi găsirea soluţiilor". Cineva l-a întrebat, insinuant, dacă nu s-ar fi cuvenit să fie acolo şi Maiestatea Sa, Regele Mihai I (erau mulţi regalişti de faţă, destul de constipaţi, mai ales din cercurile ţărăniste şi liberale). „Nu", a fost răspunsul, scurt şi seren. Pentru că, regele n-a încetat să fie nicio clipă cel care a trădat Ţara şi Neamul la 23 august 1944…

ELIZABETA RIZEA (1912 – 2003)

«VITEAZA DIN NUCŞOARA»

V

„Au venit, maică, nenorociţii ăştia de comunişti la putere şi ne-au luat tot: păru din cap, pământu', căruţa. Un singur lucru nu ne-au putut lua: sufletul". (Elizabeta Rizea)

Elizabeta Rizea1, ţăranca simplă şi dârză din Nucşoara (jud. Argeş), întruchipare a virtuţilor tradiţionale ale neamului nostru (pe care mulţi au ajuns astăzi să le creadă doar literatură), devenise, după 1989, un simbol al rezistenţei populare în faţa violenţelor şi perversiunilor regimului comunist.

Mediatizarea figurii ei exemplare („Viteaza din Nucşoara") se datorează în mare măsură d-nei Lucia Hossu-Longin (1992), realizatoarea „Memorialului durerii", dar şi Editurii Humanitas, care

n-a scăpat prilejul de a publica o carte intitulată Povestea Elizabetei Rizea din Nucşoara, urmată de mărturia hii Cornel Drăgoi (1993), „moşită" cu entuziasm de regretata Irina Nicolau2, în colaborare cu dl. Theodor Niţu. Lamura conştiinţei publice româneşti a asumat-o ca atare şi a avut în ea un reper moral greu de contestat, nu fără amărăciunea difuză că acest tip de umanitate ţărănească este astăzi pe cale de dispariţie, înlocuit cu fantoşele umane pe care e în măsură să le genereze civilizaţia" contemporană (a „omului recent", necruţător radiografiat maian de dl. Patapievici).

Fiica lui Ion şi a Mariei Şuţa, născută la 28 iunie 1912 în Domneştii Argeşului, nepoată a

Jerului ţărănist Gheorghe Şuţa (ucis de comunişti în 1946 – sau 1948, după alte surse).

1946 – 2002, o mare doamnă a sufletului românesc, pasionată folcloristă şi muzeografă, elaboratoare apropiată a regretatului Horia Bernea (1940 – 2000) şi directoare în cadrul

M.Ţ.R. (încăput în urmă, din păcate, pe mâna unor neaveniţi).

RĂZVAN CDRECU

În timpul regimului comunist, Elizabeta Rizea fusese iniţial condamnată la 6 ani de închisoare (1950 – 1956), apoi rearestată în 1958 şi condamnată

25 de ani muncă silnică şi 10 ani degradare civică şi confiscarea averii (din care a executat 6, până la graţierea din 1964, când s-a putut întoarce la cele două fiice rămase de izbelişte) 1, sub învinuirea de a fi sprijinit, împreună cu soţul ei, Gheorghe Rizea (şi el deţinut politic), rezistenţa armată anticomu nistă din Munţii Făgăraşului (grupul Arsenescu-Arnăuţoiu). A fost supusă unor torturi greu de imaginat (în 1950, de pildă, la sediul Securităţii din

Piteşti, a fost spânzurată de o grindă cu propriul păr, care după aceea nu i-a mai crescut niciodată):

„După ce mi-au tras masa de sub picioare, au început să mă bată cu un băţ, până la sânge. Mi-au rupt câteva coaste şi am leşinat. Îmi făceam cruce cu limba în ceru gurii şi mă rugam lui Dumnezeu să mă ajute să nu spun nimic… Căpitanu' Cârnu [Ioan] m-a schingiuit. Eu tot trăiesc, încârligată cum sunt, şi cu genunchii scoşi, da el nu mai e! […]

Mi-au pus cârlige la genunchi, cum puneam eu la perdele. Nu mai am păr deloc, uite! Şi uite fotografie ce păr bogat am avut, şi salbă de aur… Mi-au luat tot comuniştii

Ultima dată, a venit Cârnu cu o curea pe mână. «Spune!». N-am spus. M a.

legat de mâini cu unu care-a murit şi el pe şoseaua spre Bucureşti. «Îţi dăm

300 de lei!». «Domnule căpitan, eu nu sunt Iuda, să-i vânz pe 30 de arginţi…

M-a trântit pe jos. M-a legat şi m-a bătut cu cauciucu, de la ceafă la călcâi, şi pe stânga, şi pe dreapta. A dat Domnu' de-a murit, şi eu trăiesc, na! Da' n-am luat banii lui. Apoi, m-au suit legată pe un scaun, de pe scaun pe masă, de pe masă pe alt scaun. Mi-a zvârlit basmaua din cap. «Spune!». Purtam coadă cu fundă. Mi-au aruncat fota şi am rămas în iie. Mi-a legat coada sub cârligu de la lamba din tavan. Coada era groasă. Eram şi eu altfel la 38 de ani… Cârr – mi-a tras scaunul, celălalt mi-a tras şi masa. Coada mi-a rămas în cârlig şi eu am căzut la pământ. Aşa mi-au smuls păru. Am făcut tratament şi r…

mi-a mai crescut. Da' tot nu i-am vândut", povesteşte în cartea menţionată (care trebuie citită cu imaginea ei vie din film).

Torturile şi privaţiunile n-au izbutit însă nici s-o „frângă", nici s-o „indo iască". A trecut prin temniţele de femei de la Arad, Ciuc şi Mislea, unde s-a purtat fără reproş, conform mărturiilor tuturor celor ce au cunoscut-o.

Majestatea Sa Regele Mihai a avut eleganţa s-o viziteze, în mai 20 (1

În casa ei din Nucşoara, aducându-i târzie, dar mare mângâiere. „A vor.

— Majestatea Sa. Mama stătea într-un cărucior cu rotile, că nu mai putea să meargă, dar cu greu s-a ridicat în picioare, s-a sprijinit de perete şi aşa

1 Cf. documentele reproduse pe site-ul http://erOinenucs Oara.r0/elizabetanzea-r0.7 – (extrase ample din dosarele judiciare).

cartea mărturisitorilor primit pe rege. «Veto, eşti mai mică decât mine, dar tot eu am venit la tine» – a zis regele mamei. Apoi s-au

îmbrăţişat, un rege şi o femeie simplă, de la ţară… Ara plâns. Cred că cea mai mare onoare pentru mama a fost acea îmbrăţişare. A fost recompensată pentru toată suferinţa prin care a trecut", povestea cu emoţie fiica ei Elena. Preşedintele Emil Constantinescu n-a ratat ocazia să-şi facă şi el imagine pe seama ei.

„Tuţa Rizii" obişnuia să zică: „Maică, nu vreau să mor până nu se limpezeşte lumea asta". Văduvă de multă vreme, s-a stins în vârstă de 91 de a-mi, cu lumea nelimpezită, la Spital Judeţean din Piteşti, într-un pat de la

Reanimare, de pe urma unei viroze respiratorii acute, lucidă până la ultima suflare. A fost înmormântată în cimitirul din Nucşoara, la vremea frunzei ruginite, dar şi a belşugului răscumpărător, trecând în veşnicie ca o icoană mărturisitoare a bunei ţărănii de altă dată1. Oficialităţile au lipsit cu desăvârşire: îi trecuse „voga". Patriarhul României şi-a făcut timp – şi a găsit cu cale – să-l prohodească pe unul din fraţii Păunescu, dar de Elizabeta Rizea nu s-a sinchisit…

Fie-i „Tuţii Rizei" binecuvântată odihna şi veşnică pomenirea! 2

tarizea-ra: tE

A rămas de pe urma ei şi o „Baladă a Elizabetei Rizea", devenită folclor local: într-o zi, pe neaşteptate, / Ne văzurăm arestate/ Şi la dubă aranjate, / Şi la Piteşti transportate. / La Piteşti securitate, / Unde criminalii bate, / Acolo, când am ajuns, / Ochelari la ochi ne-a pus/ Şi la rirou ei ne-a dus. / La birou, la cercetări, / Ne-a pus multe întrebări… etc.

Nucleul acestui text a fost necrologul pe care i l-am făcut Elizabetei Rizea în Puncte

Cardinale, anul XIII, nr. 10/154, octombrie 2003, p. 5.

N. STEINHARDT / MINA DOBZEU (1912 – 1989) / (n. 1921)

PĂRINTELE MINA DOBZEU:

CU STEINHARDT ŞI DINCOLO DE STEINHARDT

I

Născut la 29 iulie 1912, Nicu-Aurel Steinhardt a fost deţinut politic între

1960 şi 1964. A fost botezat în închisoare de părintele Mina Dobzeu, iar înainte de a se călugări, devenind monahul Nicolae de la

Rohia (16 august
1980), a redactat Jurnalul fericirii (apărut postum, în 19911), de mai multe ori confiscat de Securitate, care l-a urmărit permanent pe autor (dosarul lui, păstrat în arhivele C.N.S.A.S., însumează 11 volume şi peste 8.000 de pagini!). S-a stins la 30 martie 1989, fără a şti, probabil, că turnătorul său cel mai abject nu fusese altul decât unul dintre prietenii cei mai apropiaţi...2

Cum a ajuns în închisoare, la sfârşitul „obsedantului deceniu", un om de blândeţea lui N. Steinhardt (şi evreu pe deasupra)?! Ne-o spune el însuşi, pe larg, în Jurnalul fericirii (probabil cartea cea mai citită din toată memorialistica închisorilor, tradusă deja în şapte limbi), şi, pe scurt, într-o Autobiografie din 1987, din care citez:

„Domnul însă lucrează în chip tainic şi umblă pe căi misterioase. În 1959, grupul de prieteni căruia aparţineam de câţiva ani a început să fie arestat, prrimul dintre noi fiind filosoful Constantin Noica.

La Editura Dacia din Cluj, cu o postfaţă de Virgil Ciomoş. De atunci a avut numeroase reeditări (cea mai bună este cea apărută la Polirom, Iaşi, 2008). Este în curs excelenta ediţie a operei integrale scoasă în colaborare de Mănăstirea Rohia şi Editura Polirom, ce beeneficiază de competenţa şi vrednicia principalului monograf al autorului (Nicolae Steinheirdt şi paradoxurile libertăţii. O perspectivă monografică, Editura Humanitas, Bucureşti, 1) 09), conf. univ. dr. George Ardeleanu, de la Universitatea Bucureşti

— Cf. George Ardeleanu, „Cine-l turna la Securitate pe N. Steinhardt?", în Lumea Credinţei, în II, nr. 12, iulie 2004 (era vorba de poetul Ion Caraion, 1923 – 1986, deţinut politic între
1950 – 1955 şi 1958 – 1964, pe numele adevărat Stelian Diaconescu; ca turnător, avea numele de cod „Artur").

Îndemnat cu putere de tatăl meu (căci mi se acordaseră trei zile de răgaz ba şi beştelit pentru a fi primit să reflectez trei zile1, şi învrednicindu-rr.

de harul Domnului, am refuzat să fiu martor al acuzării, am fost arestat judecat în cadrul «lotului mistico-legionar Constantin Noica – Constantin
[Dinu] Pillat» şi osândit la doisprezece ani muncă silnică pentru

crima de uneltire împotriva orânduirii socialiste a Statului.

Atunci n-am mai şovăit şi toate aprehensiunile şi subtilităţile mele min tale au dispărut ca prin farmec. Eram sigur că nu voi rezista doisprezece ani şi că voi muri în puşcărie. Nu voiam să mor nebotezat.

Domnul din nou mi-a venit în ajutor. În prima celulă în care am intrat la Jilava, primul om care mi-a vorbit a fost un ieromonah basarabean, Minina

Dobzeu2: de îndată ce i-am destăinuit dorinţa mea, nu a stat mult pe gânduri. Acolo, la Jilava, în camera 18 de pe secţia a doua (unde în două rândur cursese sânge), am primit Sfântul Botez (15 martie 1960). Părintele Mina a ţinut să dea botezului acestuia, care s-a asemuit mult unui holdup, un caracter ecumenic şi i-a poftit la mica ceremonie clandestină pe cei d:

preoţi greco-catolici aflaţi în celulă. Am fost botezat – valabil – în mare grabă cu apa dintr-un ibric cu smalţul sărit. Naş l-am avut pe un coleg de lot, fost director de cabinet al mareşalului Antonescu, Emanuel Vidraşcu

După eliberarea din închisoare (1964), N. Steinhardt îşi consolidează statutul de convertit, iar în 1980 apucă drumul mănăstirii, devenind monahul

Nicolae de la Rohia3.

II

Până în 1991, când a apărut postum Jurnalul fericirii al lui N. Steinharc:

Ieromonahul Mina Dobzeu abia de era cunoscut în mediul monahal sau în cel al foştilor deţinuţi politici. Odată cu Jurnalul fericirii, numele său avea

1 în Jurnalul fericirii relatează mai precis ce i-a spus Oscar Steinhardt: „Ce-ai mai veni:

acasă, nenorocitule?! Le-ai dat impresia că şovăi, că poate să încapă şi posibilitatea să –, trădezi prietenii. În afaceri, când spui lăsaţi-mă să mă gândesc, înseamnă că ai şi acceptat. Pentru nimic în lume să nu primeşti a fi martor al acuzării. Hai, du-te chiar acum (ed. 2008, p. 70). Şi încă: „Ţi-au spus să nu mă laşi să mor ca un câine? Ei bine, dacă-i aşa.

n-am să mor deloc [şi n-a murit]. Te aştept. Şi vezi să nu mă faci de râs, zice. Să nu fii jidar fricos şi să nu te caci în pantaloni!" (ibidem, p. 73).

2 Deţinut politic între 1959 şi 1964, pentru că protestase împotriva Decretului 410/195 – (reforma abuzivă a vieţii mănăstireşti). Pentru mai multe detalii, cf. Arhimandrit Mir.

Dobzeu, Trei strigări împotriva lui Antihrist. Istoria adevărată a pustnicului de la Bră a ceşti, Editura Anastasia, Bucureşti, 1999 (colecţia „Comorile Pustiei" 29).

3 A trecut în lumea drepţilor la 30 martie 1989.

I

I

să capete o târzie popularitate, ba chiar şi o aură de legendă: botezătorul din închisoare al lui N. Steinhardt – harismaticul evreu convertit la Ortodoxie şi devenit călugăr în inima Maramureşului. Totuşi popularitatea sa n-a ajuns atât de mare încât să nu se întâmple ca un redactor postmodernist de la Observator cultural să-şi informeze acum câţiva ani cititorii că la cutare colocviu N. Steinhardt va fi prezentă şi Mina Dobzeu…

Încrucişarea drumului său cu cel al lui N. Steinhardt pare a-i fi marcat ratai viaţa, privându-l într-un fel de autonomia propriei persoane. Când spui Mina Dobzeu, toată lumea avizată se gândeşte reflex la N. Steinhardt.

Iar monahul cu ochi albaştri nu pare deloc deranjat, ci mai degrabă onorat, desigur şi dintr-un lung exerciţiu al smereniei. De altfel, el însuşi se face bucuros con-lucrător al acestei anexări identitare, fiind gata oricând să relateze, cam cu aceleaşi cuvinte, irezistibila poveste a celuilalt, în a cărui plasă de paing îngeresc îi place să se simtă prins, cu voia Domnului, ca o gâză cuminte.

Mina Dobzeu este, într-adevăr, înainte toate, botezătorul lui N. Steinhardt, dar încă prea puţini ştiu că nu este numai atât. Schiţându-i acest portret sumar şi respectându-i propria opţiune, voi da şi eu prioritate episodului cu pricina, dar fără a mă rezuma la el şi fără a-l îneca în comentarii superflue.

Relatarea neobişnuitului botez este una dintre secvenţele-cheie din Jurnalul fericirii; îmi voi îngădui, de aceea, nişte citate mai lungi, pentru că niciodată nu va putea vorbi cineva mai îndreptăţit decât Steinhardt însuşi despre contextul şi actanţii acelui ceas de graţie divină:

„Botezul, hotărât pentru ziua de cincisprezece [15 martie 1960], are loc aşa cum stabilisem. Părintele Mina alege momentul pe care-l socoteşte cel mai potrivit: la întoarcerea «de la aer», când caralii sunt mai ocupaţi, când agitaţia e maximă. Trebuie să lucrăm repede şi să acţionăm clandestin în văzul tuturor [...] Eu unul nu voi ieşi la plimbare. (Lucru uşor, deoarece m-a ros bocancul şi am o umflătură purulentă pe laba piciorului drept. La infirmerie n-am izbutit să fiu dus, cu toate că mă prezint în fiecare dimineaţă la raport.

Doctorii Răileanu şi Al. G. [Sergiu Al-George] mă tratează aplicându-mi pe «bubă» un ştergar muiat în apa viermănoasă din ciubăr. Cu o zi înainte un plutonier mi-a spus că «nici mort» nu mă duce la medicul oficial. Căile Domnului, ocolite.) [...] Când puhoiul de oameni se întoarce cu zgomot mare, ducând în rând de câte doi balia, ciubărul, tineta şi un «rezervor» cu apă, părintele Mina, fără a-şi scoate mantaua, dă buzna la singura căniţă din cameră – e o căniţă roşie, cu smalţul sărit, năclăită şi respingătoare – şi o umple cu apa viermănoasă proaspăt adusă în «rezervorul» cu apă purtat de el şi de un alt deţinut. Vin la capul meu şi cei doi preoţi greco-catolici şi naşul. Naş mi l-am ales cu vreo câteva zile mai înainte pe Em. V. [Emanuel Vidraşcu], fost avocat şi profesor, bun cunoscător de latină şi greacă, trimis în judecată pentru a fi redactat ordinul de zi «Vă ordon, treceţi Prutul!».

V. a fost directorul de cabinet al lui Ică [Mihai Antonescu] şi a purtat cu maşina la tipografie faimosul ordin pe care pentru nimic în lume orgoliosul şi altminteri foarte cultul general Antonescu nu ar fi îngăduit altcuiva să-l scrie în numele său [...].

Doi dintre deţinuţi, complici, trec în dreptul vizetei, s-o astupe. S-ar putea în orice clipă să vină gardianul să se uite, dar acum, când celulele, pe rând, sunt scoase la plimbare ori aduse înapoi, e puţin probabil. La repezeală - dar cu acea iscusinţă preoţească unde iuţeala

nu stânjeneşte dicţia desluşită - părintele Mina rosteşte cuvintele trebuincioase, mă înseamnă cu semnul crucii, îmi toarnă în cap şi pe umeri conţinutul ibricului (căniţa e un fel de ibric bont) şi mă botează în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh.

De spovedit, m-am spovedit sumar: botezul şterge toate păcatele. Mă nasc din nou, din apă viermănoasă şi din duh rapid.

Trecem apoi, oarecum liniştiţi, oarecum uşuraţi – hoţul care nu e prins în fapt e om cinstit – la patul unuia din preoţii greco-catolici: e lângă tinetă şi balie (am coborât cu toţii de la cucurigu) şi acolo recit crezul (ortodox, după cum fusese stabilit). Reînnoiesc făgăduinţa de a nu uita că am fost botezat sub pecetea ecumenismului. Gata! Botezul, în asemenea împrejurări e perfect valabil şi fără de cufundare în apă, şi fără de mirungere. (Dacă vo:

ajunge să scap din închisoare cu bine, urmează, pentru taina mirungerii, să mă prezint la un preot al cărui nume îmi este dat de părintele Mina1; numele acesta aveam să-l uit şi apoi să mi-l reamintesc) …" (ed. 2008, pp. 167 – 169).

Proaspătul botezat mărturiseşte a fi trăit o stare de jubilaţie unică (explicând, probabil, în foarte mare măsură, şi titlul jurnalului de mai târziu): „Cine a fost creştinat de mic copil nu are de unde să ştie şi nu poate bănui ce înseamnă Botezul. Asupra mea se zoresc clipă de clipă tot mai dese asalturi ale fericirii. S-ar zice că de fiecare dată asediatorii urcă mai sus şi lovesc mai cu poftă, cu precizie. Va să zică este adevărat: este adevărat că Botezul este Sfântă Taină, că există Sfinte Taine. Altminteri fericirea aceasta care mă-mpresoară, mă cuprinde, mă îmbracă, mă învinge, n-ar putea fi atât de neînchipuit de minunată şi deplină. Linişte. Şi o absolută nepăsare. Faţă de toate. Şi o dulceaţă. În gură, în vine, în muşchi. Totodată o resemnare, senzaţia că aş putea face orice, imboldul de a ierta pe oricine un zâmbet îngăduitor care se împrăştie pretutindeni, nu localizat pe buze

Şi un fel de strat de aer blând în jur, o atmosferă asemănătoare cu aceea din unele cărţi ale copilăriei. Un simţământ de siguranţă absolută. O contopire

1 Mirungerea a avut loc la Schitul Darvari din Bucureşti.

mescalinică în toate şi o desăvârşită îndepărtare în senin. O

mână care mi se-ntinde şi o conivenţă cu înţelepciuni ghicite. Şi noutatea: nou, sunt un om nou…" (ibidem, pp. 170).

În afară de cel botezat, de botezător şi de naş, mai erau de faţă deţinuţii

Alexandru Paleologu şi Sergiu Al-George, precum şi cinci preoţi neortodocşi (doi catolici, doi uniţi şi un protestant), „spre a da botezului un caracter ecumenic".

III

Aceste pagini din Jurnalul fericirii le citisem şi le răscitisem când, prin

1998, am trăit emoţia de a-l cunoaşte pe părintele Mina Dobzeu în carne şi oase: un bătrân frumos şi nesofisticat, parcă desprins din vechile paterice, cu o râvnă misionară şi mărturisitoare încă vie, deşi poate puţin distonantă cu paradigma mai complexă a vremurilor noi. Ardea, mai presus de toate, de dragostea Basarabiei natale (s-a născut, cu numele de botez Mihail, la

5 noiembrie 1921, în părţile Lăpuşnei, la Grozeşti) şi era implicat sufleteşte ca nimeni altul în drama lui Ilie Ilaşcu şi a grupului său sălbatic prigonit1.

Tocmai îi adresase lui Igor Smirnov acea teribilă şi memorabilă scrisoare, în care cerea, printre altele: „Dacă Ilie Ilaşcu e în temniţă grea, cu lanţuri la picioare şi cătuşi la mâini, lipsit de masă suficientă şi privat pe viaţă de libertate, sau condamnat la moarte, primiţi-mă pe mine, călugărul Mina Dobzeu, să fac schimb cu el. De! El să fie eliberat şi să rămân eu să fac mai departe detenţia, că aşa se ajută oamenii între ei la nevoie…"

Eram pe atunci redactor-şef al Editurii Anastasia, iar părintele Mina Dobzeu, spre entuziasmul maestrului Sorin Dumitrescu (care-l cunoscuse bine pe N. Steinhardt şi îi datora în mare măsură apropierea de Biserica Silvestru şi de părintele Galeriu), avea în traistă, neorânduite, dar proaspete, manuscrisele din care am croit, printr-o selecţie nu întotdeauna uşoară, micul volum memorialistic Trei strigări împotriva lui Antihrist. Istoria adevărată a pustnicului de la Brădiceşti (titlul – editorial – îi aparţine, aţi ghicit, maestrului Sorin Dumitrescu), apărut în 1999 în populara colecţie „Comorile Pustiei".

Cine este legendarul Mina Dobzeu, părintele basarabean ce l-a botezat, în condiţii atât de neobişnuite şi sub semnul unei senioriale Ortodoxii ecumenice, pe marele „războinic întru cuvânt”? Cum a ajuns în închisoare şi cum s-a apropiat de atipicul N. Steinhardt? Care este istoria adevărată a vieţii şi a luptei lui mărturisitoare, dincolo de acest episod hipermediatizat?

Nimeni n-ar fi bănuit pe atunci că Ilie Ilaşcu (care a avut ceasul lui de eroism autentic şi tragică măreţie) avea să eşueze, o dată eliberat, în cloaca vadimistă de dincoace de Prut…

La toate aceste întrebări aflam răspuns în acele pagini oarecum stângace.

dar nu mai puţin revelatoare, parte dactilografiate, parte olografe (cu un scris mărunt, aproape feminin). Cred că am articulat şi diortosit volumul mai repede decât avea apoi să se tipărească. Astăzi e probabil mai anevoie de găsit şi de aceea îmi îngădui să-l descriu pe scurt, conştient de limitele lui, dar cu aceeaşi senzaţie pregnantă de a putea intui, dincolo de cuvinte, un autentic pariu existenţial întru Hristos.

Îmi amintesc că am aşezat, în loc de introducere auctorială, o autobiografie pe scurt (curriculum vitae) a părintelui arhimandrit, de prin 1995, ce conţinea şi o listă bibliografică (pe care, pe cât posibil, am ordonat-o cronologic). Urma mai ampla mărturisire a traseului său duhovnicesc, punctat de cele trei mari „lupte cu Satana” (1948, 1959, 1986 – 1988), materializate în cele trei proteste – „strigări împotriva lui Antihrist” – pentru care a suferit închisoare şi alte persecuţii din partea regimului comunist. Părintele mi se vădea şi ca un interpret al „semnelor”, multe pagini reprezentând descrieri şi tâlcuiri ale unor „vedenii” personale, sau interpretări sui generis ale textelor apocaliptice. Mai multe capitole povestesc întâmplări şi experienţe din ani; de închisoare, inclusiv episodul botezului lui N. Steinhardt (mai zgârcit decât ne-am fi aşteptat, dar cu sugestia implicită că lucrurile mari, cruciale chiar, sunt adeseori de o „clasică” simplitate).

O semnificaţie aparte au cele şapte scrisori trimise lui Nicolae Ceauşescu (a se vedea capitolul „A treia strigare împotriva lui

Antihrist”), într-o perioadă în care forţa de reacţie a Bisericii Ortodoxe părea aproape complet anihilată de totalitarismul ateu al regimului. Ideile sau şarjele verbale pot părea astăzi simpliste, dar angajarea e autentică, iar curajul aproape sinucigaş, oarecum din speţa „nebuniei pentru Hristos”. Nu cred să-i mai fi adresat cineva lui Ceauşescu (poate doar părintele Calciu, dar indirect în cele Şapte cuvinte către tineri) rânduri ca acestea: „Cine vede raţiune în lucrurile omului şi nu vede raţiunea superioară în lucrurile naturii, acela este orb. Religiozitatea, prin simţul natural al omului, tinde spre această sursă a raţiunii supreme, îndreptându-se către ea aşa cum biologicul se îndreaptă cu simţire şi dorinţă de viaţă, către soare – sursa fizică a luminii, călduri; şi energiei. Oare ce-i nefiresc aici? De ce vrei să omori ce-i firesc în om şi să-i impui în loc ateismul, ce nu-i firesc?” (din scrisoarea a doua). Sau: „Dar acum ce vrem să facem din poporul acesta? Că îl defăimăm pentru credinţa lui strămoşească şi curată, şi-i desfiinţăm ziua de odihnă şi sărbătorile sfinte, şi-i predăm, în locul credinţei lui fireşti, ceea ce vrei tu – om păcătos

Credinţa poporului acestuia, care este un popor prin excelenţă creştin, are cunoştinţa şi conştiinţa existenţei lui Dumnezeu, afirmând-o pe temeiurile raţiunii sănătoase şi lucide, şi n-are rost să i se predea ceea ce nu-i trebuie şi nu-i firesc…” (din scrisoarea a cincea).

În loc de încheiere, îmi amintesc că am aşezat o epistolă-apel către ierarhii B.O.R., datând din 1993, adevărat manifest duhovnicesc pentru dinamizarea vieţii şi slujirii ortodoxe („Pentru o Biserică dinamică”), ce-şi păstrează şi azi actualitatea1.

Textele acestea, în simplitatea lor mărturisitoare, dezvăluiau atunci, la

10 ani de la moartea lui Steinhardt şi la 8 ani de la apariţia Jurnalului fericirii, amănunte interesante nu numai despre smeritele „aventuri” (folosesc aici cuvântul „aventură” în sensul lui originar, de „risc esenţial”) ale autorului lor, ci şi despre contextul general al istoriei postbelice româneşti, dintr-o perspectivă mistică şi duhovnicească, cu ingenue accente vizionare şi apologetice, crescând organic din marea Tradiţie a Răsăritului ortodox, dar cu tot zbuciumul apocaliptic al unui veac în care par a se fi împlinit cuvintele profetice

ale Apostolului: „Căci va veni o vreme în care nu vor mai suferi învăţătura sănătoasă, ci – dornici să-şi desfete auzul – îşi vor îngrămădi învăţători după poftele lor, întorcându-şi auzul de la adevăr şi abătându-se către basme” (II Timotei 4, 3 – 4).

Din taina pilduitoare a acestei lupte jertfelnice vor şti poate să se cuminece, întru Cuvântul cel mai presus de cuvinte, cruciaţii şi rugătorii vremurilor noi. Un lucru rămâne cert: călugărul Mina Dobzeu, fără a avea altitudinea intelectuală a lui Steinhardt sau a celorlalţi din „lotul Noica”, pe lângă care a gravitat în închisoare, şi-a binemeritat, prin întreg traseul unei vieţi de luptă propovăduitoare în numele lui Hristos, alegerea de sus ca botezător al viitorului monah legendar de la Rohia, dar şi o fatală posteritate alături de acesta, spre mereu înnoita preţuire a inepuizabilului „miracol ortodox”.

M-am bucurat s-o văd apoi retipărită în alte volume sau broşuri (mai bine sau mai rău îngrijite), alături de alte texte congenere, cu conţinut mai teologic şi mai duhovnicesc decât cele din volumaşul de la Anastasia, a cărui miză fusese una de ordin strict memorialistic.

ÎNTRE CARAGIALE ŞI STEINHARDT

(Interviu cu istoricul şi criticul literar George Ardeleanu[12])

2012: „Anul Caragiale” (la o sută de ani de la moarte: 22 iunie 1912), dar şi „Anul Steinhardt” (la o sută de ani de la naştere: 29 iulie 1912). Cum în luna martie (ziua 30) se comemorează şi moartea autorului Jurnalului fericirii stins ca monah din obştea Rohiei şi care a trăit Ortodoxia cu o fervoare şi o profunzime intrate în legendă, i-am adresat câteva întrebări contextuale domnului lector univ. dr. George Ardeleanu, de la Universitatea Bucureşti, monografu, lui N. Steinhardt şi cel mai meticulos dintre editorii săi. (R. C.)

Sunteţi, domnule George Ardeleanu, cel mai avizat analist şi editor al operei lui N. Steinhardt, iar cartea dumneavoastră, N. Steinhardt şi paradoxurile libertăţii, se poate spune că a revoluţionat studiile despre personalitatea şi scrisul celui care a sfârşit ca monah la Rohia. Vă provoc la o scurtă discuţie despre N. Steinhardt în pragul

---

[12] Apărut iniţial în Lumea Credinţei din martie 2012.

comemorării morţii sale şi în anul centenarului naşterii sale. Se vorbeşte peste tot despre 2012 ca „Anul Caragiale", dar deloc – sau prea puţin – ca „Anul Steinhardt".

Cum receptaţi această „nedreptate"?

Eu n-aş vorbi chiar de o nedreptate. Mi se pare, după intonaţie, că şi dumneavoastră aţi subînţeles ghilimelele. Să spunem că în cazul lui Caragiale avem de-a face cu un veac de posteritate „incandescentă", nu lipsită de contradicţii, pe când în cazul lui Steinhardt avem de-a face doar cu 23 de ani de posteritate, nici aceasta lipsită de controverse: pe de o parte, adulaţia necondiţionată, mergând până la propuneri de canonizare; pe de altă parte, contestaţia mai mult sau mai puţin urbană, cel mai adesea din raţiuni ideologice (de tip Vera Călin, Alexandru Sever, Norman Manea, Adrian Marino etc.). Există însă multe semne că şi posteritatea lui Steinhardt se construieşte din mers… Jurnalul fericirii, de pildă, este una dintre cele mai citite cărţi de la noi de după 1991 (e suficient să consultăm topurile de pe site-ul Editurii Polirom, unde se publică Integrala Steinhardt, ca să ne convingem de acest lucru) şi totodată este o carte cu un destin european şi nu numai, fiind tradusă până acum în franceză, italiană, ebraică, neogreacă, maghiară spaniolă şi portugheză. Aşa că eu sunt optimist: probabil în 2089 se va vorbi's: de „Anul Steinhardt". Există multe imponderabile aici: cum va „curge".

Itoria şi, mai ales, cine „ne va (re) scrie istoria…

Dincolo de coincidenţa celor două centenare, în ce măsură vi se pare că se întâlnesc, în lumina actualităţii, două spirite aparent atât de diferite?

Vă pun această întrebare şi pentru că îmi amintesc că în cartea dumneavoastră aveţi un incitant capitol tocmai despre eseul lui N. Steinhardt

Secretul Scrisorii pierdute"…

Eseul despre care vorbiţi, publicat iniţial în 1975 în revista Ethos de la

Paris (există şi o versiune in nuce a textului, publicată cu 30 de ani mai devreme), începe cu o amintire din copilărie a lui N. Steinhardt: la sfârşitul reprezentaţiilor de la Teatrul Naţional ale

Scrisorii pierdute, atât el cât şi mama sa plângeau în hohote. Să încercăm să ne imaginăm o asemenea scenă: un copil evreu şi o tânără mamă evreică plângând în hohote la sfârşitul acestei comedii! Ce stranie, ce excentrică imagine! – vom spune. Lucrurile se vor lămuri pe măsură ce vom citi textul şi vom fi dispuşi să lăsăm să ni se desprindă solzii ce ne acopereau ochii. Atunci excentricitatea va deveni normalitate… Ei bine, cele două spirite se întâlnesc tocmai pe acest limb atât de îngust al normalităţii excentrice…

Bun, în cazul lumii lui Caragiale, poporul român – infirmând previziunile din 1908 ale lui Eugen Lovinescu – a avut mare grijă să-i conserve actualitatea. A făcut totul, ca să-l parafrazez pe „geniul" din Scorniceşti.

O actualitate explorată ideologic şi estetic în fel şi chip (la fel s-a întâmplat, de altfel, şi în cazul lui Eminescu): tartorii realismului socialist l-au convertit într-un fel de kamikaze în lupta lor împotriva „putredei burghezii", exegeţii anilor '70—80 au încercat să-l scoată din paradigma realist-clasică şi să-l asocieze cu majoritatea curentelor moderne ale secolului XX (existenţialism, dadaism, literatura absurdului etc.), alţii, precum Mircea Iorgulescu

În Marea trăncăneală) sau Lucian Pintilie (în filmul De ce trag clopotele, Mitică?) au construit discursuri subversive prin ideea identificării dintre

„Infernul" lumii lui Caragiale şi infernul lumii comuniste etc. Iar după 1990

lupta iar începe…

Un mesaj subversiv, dar de semn schimbat şi, într-un sens, şi mai tare, îl conţine şi textul lui Steinhardt. Plecând de la Antimoderne a lui Jacques

Maritain, în care se disociază între un machiavelism absolut (în care totul este sufocat de politic, valorile tradiţionale sunt răsturnate, iar cinismul se transformă în „metodă" generală) şi un machiavelism relativ (în care se mai poate trăi, în care mai există „tuşe de îmblânzire", în care nu s-a instalat încă iadul pe pământ), Steinhardt contrapune machiavelismul relativ al lumii lui Caragiale machiavelismului absolut al societăţilor totalitare, în special

totalitarismului comunist. Mulţi cititori au fost uimiţi de ideea lu';

Steinhardt conform căreia lumea lui Caragiale este o lume creştină, împăcarea din finalul Scrisorii pierdute este expresia împăcării creştine, iertarea lui Caţavencu de către Zoe este expresia iertării creştine ş.a.m.d. Ea nu este creştină în sine, bineînţeles, ci este creştină în comparaţie cu în comparaţie cu ceea ce s-a întâmplat la noi după 1945. În orice caz, „pupat toţi Piaţa

Endependenţi", cu tot ridicolul său, este infinit preferabil lui „exterminat toţi Piaţa Universităţii". Caragiale şi Steinhardt se întâlnesc mai ales în bătăliile lor împotriva marilor Utopii, care, promiţând raiul pe pământ ajung invariabil să transforme pământul într-un iad. Poate acesta este, fie şi latent, fie şi subconştient, sensul lacrimilor de la sfârşitul reprezentaţiilor

Scrisorii pierdute…

Caragiale şi Steinhardt: doi neromâni de sânge, dar două repere majore ale culturii româneşti! Există oare şi o dimensiune ortodoxă a acestui

„Paradox" binecuvântat?

În cazul lui Steinhardt, aş aminti în primul rând o scenă din Jurnalu.

fericirii, datată 1960, care are loc în închisoarea de la Jilava. Un caraliu ţigan, plictisit nevoie mare, le pune deţinuţilor tot felul de întrebări care mai de care mai indiscrete. îi vine inevitabil rândul şi lui Steinhardt

„Pe mine mă întreabă dacă-s român. Sunt, îi răspund. Ce, mă, nu est:

jidan? Sângele meu e evreiesc, îi dau un răspuns, dar de gândit şi de simţit gândesc şi simt românește. Îşi dă seama că n-a nimerit-o şi tace" (Jurnalu.

fericirii, ed. 2008, p. 298). Cred că o asemenea frază, rostită în asemenea circumstanţe, în faţa unui asemenea interlocutor, rezumă în mod exemplar miracolul convertirii lui Steinhardt, convertire care pentru el înseamnă o dublă îndrăgostire: de Biserica creştină şi de neamul românesc. Aşadar o transsubstanţiere, o metanoia, prin care Steinhardt desfide (şi o face şi explicit în Jurnal…) celebra butadă a lui

Nae Ionescu despre diferenţa dintre „a fi român” şi „a fi bun român”, butadă prin care Nae Ionescu se dovedeşte inexplicabil de „logic”. Ceea ce nu e posibil pe plan biologic genetic, e posibil pe plan mistic, argumentează Steinhardt, raportându-se la textele scripturistice. Paradoxal, pe aceeaşi poziţie cu Nae Ionescu ajunge şi Alexandru Sever în „Epistolă despre convertire”, publicată în nr. 9/199”.

al revistei Apostrof, un text în care convertirea lui Steinhardt este luată în răspăr: „La urma urmei nu poţi fi de naţionalitate evreu şi de confesiune creştin-ortodox”. Steinhardt ne demonstrează (ne-a demonstrat prin

Întreaga sa existenţă) că se poate, ba chiar cu asupra de măsură. În ceea ce-l priveşte pe „grecul” Caragiale, „ultimul ocupant fanariot” (cum îl numeşte un detractor celebru), el vine spre poporul românesc cu o iubire critică, responsabilă. Despre personajele sale, el îi spunea lui Ibrăileanu cartea mărturisitorilor

„Îi urăsc, mă!”, iar lui Zarifopol: „Uite ce drăguţi sunt!”. Contradicţia aceasta este însăşi expresia iubirii critice, adică needulcorate, nemieroase.

Cel mai bine a explicat acest „paradox” Pompiliu Constantinescu într-un text din 1938, printr-o paralelă Eminescu-Caragiale: „Poetul Scrisorilor e un geniu critic la temperaturi înalte, satiricul Scrisorii pierdute e un geniu critic la rece”. În ceea ce priveşte relaţiile sale cu creştinismul, simpla răsfoire a unui volum antologic precum Nimic fără Dumnezeu (Editura

Anastasia, 1997) contrazice mai degrabă decât infirmă imaginea sa de ins

„Nedus pe la biserică”. Aş spune că atât Caragiale cât şi Steinhardt vin spre noi cu „neliniştile” neamului lor, ceea ce le permite să recupereze în mod exemplar distanţele. Şi aş mai spune, trăgând puţin spuza pe turta mea (de ardelean), că amândoi sunt îndrăgostiţi mai ales de varianta central-europeană a românităţii…

Prin dumneavoastră şi prin alţii, lumea literară şi-a făcut datoria faţă de moştenirea lui N. Steinhardt. De ce credeţi că lumea teologică a întârziat să şi-o facă în aceeaşi măsură? Dumneavoastră, care-l raportaţi adeseori pe N. Steinhardt la Dostoievski, nu vi se pare că

modelul monahului de la Rohia nu-i suficient valorificat în discursul nostru teologic sau în posibila „înnoire” a limbajului bisericesc?

Sunt de acord cu dumneavoastră. De altfel, în monografia publicată la

Humanitas am spus şi eu acest lucru. Poate că lumea teologică a întârziat să-şi facă datoria cu pricina din cauza inerţiei specifice… Poate că este în dezacord cu marea flexibilitate (chiar dacă în făgaşele dogmei) a teologului

Steinhardt, cu marea amplitudine culturală a predicatorului Steinhardt…

Dacă deschidem volumul de predici Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credinţă, ne întâmpină la fiecare pagină nu numai referinţe din literatura patristică (răsăriteană şi apuseană), ci şi referinţe din literatura beletristică, din semiotică, din cibernetică, din filosofie, din istoria artei etc. Şi apoi câţi dintre teologii noştri au curajul de a vorbi de „scandalul” christic, de „nedreptatea” lui Dumnezeu, de incertitudine ca făcând parte din „stilul de lucru” al

Domnului, de „angoasa” – în sens kierkegaardian – din viaţa creştinului?

Câţi au îndrăzneala să resemantizeze conceptul gidian de „act gratuit” în definirea credinţei? Să nu-l uităm apoi pe monahul Steinhardt, care nici după recluziunea la Rohia nu întoarce spatele „tribului” ori culturii laice. Poate că atâta libertate contrariază figurile noastre teologale şi poate că acceptarea lui Steinhardt, atâta câtă este, s-ar explica prin ceea ce eu numesc „prezumţie de convertire”…

A consemnat

Răzvan Codrescu

MAXIMALISMUL ŞI «BOIERIA» LUI HRISTOS

În Pateric se istoriseşte despre Avva Antonie că, venind la el câţiva fraţi spre a auzi cuvânt de mântuire, le-a zis lor să caute mai degrabă în Scriptură.

„Dar noi voim să auzim de la tine, părinte!”, i-au zis aceia. Atunci, dintre toate poruncile Evangheliei, bătrânul le-a amintit-o pe aceasta: Cui te loveşte peste obrazul drept, întoarce-i lui şi pe celălalt (Matei 5, 39). Aceia i-au spus însă: „Aceasta n-o putem face!” „De

n-aveţi voi puterea să-l întoarceţi şi pe celălalt", a urmat bătrânul, „atunci măcar să îndurați lovitura fără crâcnire".

„Nici aceasta n-o putem face!", au răspuns aceia. „Dacă nici aceasta n-o puteţi face, atunci măcar să nu întoarceţi lovitura". Şi ei au zis: „Nici aceasta nu putem!" Atunci spuse bătrânul, întorcându-se către ucenicul său: „Fă-le lor puţină fiertură, că sunt neputincioşi..." (v. Patericul, ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinţilor bătrâni, ed. 1994, p. 11).

Cu atât mai mult astăzi, în lumea noastră piticită, multora li se pare cu neputinţă a împlini cuvântul lui Dumnezeu. Hristos cere prea mult de la noi, care nu suntem decât nişte bieţi oameni! – zic ei1. Creştinismul e sublim, dar e nerealist: nu putem fi cu toţii sfinţi! Vorba poetului: „Toate-s praf, lumea-i cum este şi ca dânsa suntem noi"...

Şi, într-adevăr, cum să nu te pună pe gânduri maximalismul moral al Predicii de pe Munte (Matei 5, mai ales 21 – 22, 27 – 28 şi 38 – 48), în care omenescul

Legii celei vechi este împins spre dumnezeiescul Legii celei noi? Ni se pare firesc să fie vrednic de osândă cel care ucide; dar să fie vrednic de „gheena focului" chiar şi cel care doar se mânie pe fratele său?! Ni se pare firesc să fie considerat adulterul un păcat; dar să fie vinovat ca de adulter chiar şi cel care doar se uită la o femeie, poftind-o în inima lui?! Ni se pare firesc să ne iubim în principiu aproapele; dar să-i iubim şi pe cei ce ne vrăjmăşesc, ba chiar să ne mai şi rugăm pentru ei?!

Expresia cea mai derutantă a acestui maximalism pare a fi însă tainicul îndemn: „Fiţi, dar, voi desăvârşiţi, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârşit

1 Omul modern este marcat de acest paradox: pe de o parte exaltă orgolios condiţia umană, pe de altă parte se scuză prin limitele ei!

este" (Matei 5, 48). Cum să cutezăm noi, mărunţii şi nevrednicii, a ne măsura cu desăvârşirea divină?!

O atare panică este semnul dezduhovnicirii şi al proastei înţelegeri ce rezultă de aici. Sigur că omul nu poate atinge întru totul

desăvârşirea lui

Dumnezeu, că viaţa în trup are limitele ei, că măsura putinţei diferă de la ins la ins. Dar e la fel de sigur că în faţa noastră stau posibilităţi nebănuite de desăvârşire, pe care le putem valorifica prin credinţă şi prin faptele credinţei.

Hristos se adresează generic latenţelor umanului şi ne îndeamnă, în realitate, să nu ne mulţumim cu puţin. După spusa Părinţilor, „Dumnezeu

S-a făcut om, pentru ca şi omul să se facă Dumnezeu. Nu Dumnezeu după fire, dar Dumnezeu după har". Creştinul, a cărui „cetate stătătoare" este în ceruri, nu are a se înlumi, ci este chemat la îndumnezeire (theosis), adică la o cât mai mare „asemănare" cu Cel ce a biruit lumea răvăşită de păcat.

Problema este să ne înfrângem, înainte de toate, lenea, să ne păstrăm trezvia: „Privegheaţi şi vă rugaţi, ca să nu intraţi în ispită. Căci duhul este osârduitor, dar trupul neputincios" (Matei 26, 41). Îndemnul la (priveghere este leit-motivul propovăduii evanghelice, dumnezeiască chemare a „Mirelui care vine la miezul nopţii… şi nevrednic este acela pe care-l va afla lenevindu-se".

Hristos, Dumnezeul care S-a făcut om, ştie că avem putinţe şi neputinţe.

Dar El ştie ce bogăţie a pus în creaţia Sa şi ne îndeamnă să ne redescoperim, în mod liber, propria măreţie. Ne cere mult, pentru că ne-a dat mult şi mult ne preţuieşte. Ne cere să ne dezmărginim, pentru că ne iubeşte la nebunie şi ne vrea una cu El, întru slava împărăţiei. Aceasta este marea noastră nobleţe: că Dumnezeu crede în noi, fără limite! Dar oare noi – noi credem fără limite în El?…

Părintele Nicolae de la Rohia vorbeşte în Jurnalul fericirii despre ceea ce îi plăcea să numească „boieria" lui Hristos: „La diavolul-contabil nu încape nici ştersătura cea mai mică, pe când Hristos, dintr-odată, şterge un întreg registru de păcate. Hristos, boier, iartă totul. A şti să ierţi, a şti să dăruieşti, a şti să uiţi. Hristos nu numai că iartă, dar şi uită. O dată iertat, nu mai eşti sluga păcatului şi fiu de roabă; eşti liber şi prieten al Domnului" (ed. 2008, p. 236). El posedă toate trăsăturile „boierului", „gentleman-ului", „cavalerului":

„Încredere în oameni, curaj, detaşare, bunăvoinţă către năpăstuiţii de pe urma cărora nu te poţi alege cu niciun folos (bolnavi, străini, întemniţaţi), un simţ sigur al măreţiei, predispoziţia pentru iertare…" (cf. ed. cit., pp. 196 – 197). El unul ne tratează „boiereşte", şi atunci când cere, şi atunci când dă. Numai diavolul ne tratează ca pe nişte nimicuri…

Maximalismul, el însuşi semn al „boieriei", se rezolvă în „boierie"; dacă nu suntem în stare, „pentru păcatele noastre", să ne ridicăm la înălţimea chemărilor Lui, a credinţei Lui în noi, a „iubirii nebune" (manikos eros) cu care ne copleşeşte1, El rabdă şi iartă, judecându-ne după milă mai mult decât după dreptate.

Dar noi – noi cum îi răspundem? Nu cumva abuzăm riscant de mila şi de răbdarea Lui? Oare îndărătul lui „nu pot" nu se ascunde, de atâtea ori, un

„Nu vreau" încăpăţânat, obraznic şi aproape infantil? Şi oare n-avea dreptate

Avva Antonie să le spună fraţilor vorbăreţi, care-şi refuzau, din orgoliu sau comoditate, propria măreţie: „Dacă aceasta nu puteţi şi aceea nu voiţi, ce să vă fac vouă?! De rugăciuni este trebuinţă"?

Nu s-a scris carte mai miezoasă şi mai vie pe această temă decât Jurnalul fericirii al lui N. Steinhardt. Cine l-a citit şi n-a sesizat centralitatea ei, l-a citit degeaba.

1 Sintagma manikos eros îi aparţine lui Nicolae Cabasilas. A se vedea şi cartea lui Paul

Evdokimov, L'amourfou de Dieu (Iubirea nebună a lui Dumnezeu, trad. rom. Teodor

Baconsky, Editura Anastasia, Bucureşti, 1993). „Nebunia pentru/întru Hristos" este răspunsul simetric la această „maniacală" iubire divină, care diferenţiază esenţial creştinismul de toate celelalte religii ale lumii.

CORNELIU COPOSU (1914 – 1995)

«SENIORUL»

ÎNTRE REALITATE ŞI LEGENDĂ

Îmi asum riscul de a scandaliza pe mulţi oameni cumsecade şi mărturisesc că pe mine regretatul Corneliu Coposu, ca om politic, nu

m-a convins, în primul rând pentru că a jucat prost singura carte mare pe care a avut-o în mână, promovându-l în fruntea C.D. (şi implicit la preşedinţia ţării) pe un

Emil Constantinescu (inclusiv cu motivaţia de o parşivă naivitate „populistă".

că, fiind fost secretar B.O.B. al Universităţii Bucureşti, ar fi fost mai „digerabil" decât alţii pentru un electorat cu fatale antecedente comuniste – „cele

4 milioane de membri P.C.R". cu care România a pornit complexată pe calea democraţiei), iar în al doilea rând pentru că n-a reuşit să asigure Partidului

Naţional Ţărănesc post decembrist o credibilitate şi o viabilitate dincolo de mitul său personal, lăsându-l pe mâinile unui Ion Diaconescu şi ale unor comunişti recondiţionaţi, care nu puteau decât să-l îngroape (aşa cum s-a şi întâmplat).

Cred însă, în acelaşi timp, că pentru cei 17 ani de închisoare politică şi pentru o anume prestanţă seniorială, pe care s-a străduit (fără să reuşească întotdeauna) s-o întruchipeze pe toxica scenă politică a României postcomuniste, el merită omagiul posterităţii şi poate fi de folos ca hiperbolă simbolică şi legendară.

L-am respectat fără să-l admir şi n-am scris despre el nici prea mult, nici prea de bine: în 1994 m-am arătat neînţelegător cu realitatea („Pentru cine bat clopotele, domnule Coposu?"), iar în 1995 m-am arătat înţelegător cu legenda („Opoziţia a rămas orfană…"). Deşi par să se bată cap în cap, amândouă textele sunt sincere şi, în economia percepţiei mele, convergente. Ce-i drept, recitindu-le după două decenii, mărturisesc că amândouă mi se par exagerate:

primul în rău, al doilea în bine. Oricum, posteritatea şi legenda lui Corneliu

Coposu nu se vor sinchisi de acordul sau dezacordul meu.

Dumnezeu să-l odihnească – şi fie ca, la centenarul naşterii sale, memoria să i se dovedească mai spornic lucrătoare decât a putut fi prezenţa lui printre noi!

PENTRU CINE BAT CLOPOTELE, DOMNULE COPOSU?

Acum câţiva ani ne-am legănat şi noi1 în iluzia că dl. Corneliu

Coposu ar fi personalitatea politică suficient de serioasă şi de prestantă în jurul căreia s-ar putea închega o opoziţie românească puternică şi înţeleaptă. Admiram mai ales statura morală a domnului Coposu, omul care suferise 17 ani în temniţele comuniste, păstrându-şi totuşi năzuinţa şi energia de a se strădui să împlinească „testamentul" lăsat de Iuliu Maniu. Într-o lume politică de caţavenci demagogi şi arivişti, de analfabeţi şi de mitocani, actualul lider ţărănist ni se păruse o figură seniorială…

Apoi au început, treptat, să se cumuleze deziluziile: gerontocraţia întreţinută cu obstinaţie în sânul P.N.Ţ.c. – d., favorizarea interesată a aripii trădătoare a vechiului U.D.C., deturnarea politică a A.F.D.P.R. Prin arivistul plin de tupeu Constantin Ticu Dumitrescu, cu care niciun deţinut politic nu-şi aduce aminte să fi stat închis, dar toţi îşi amintesc că a fost decorat sub Ceauşescu cu Ordinul Muncii clasa III-a2), cârdăşia politică cu F.S.N. (în urma unor sugestii venite, se pare, din afara ţării), erorile şi naivităţile propagandei electorale, propulsarea cu efecte dezastruoase a domnului Emil Constantinescu în fruntea C.D., idiosincraziile greco-catolice (care nu pot da decât prost într-o ţară majoritar ortodoxă), curtea îngreţoşătoare făcută şef-rabinului sau cercurilor masonice, repetatele calomnii la adresa naţionalismului creştin, şi mai ales la adresa colegilor de generaţie legionari, în perfect consens cu puterea neocomunistă (uitând, între altele, că legionarii aceia, buni-răi, l-au ajutat să supravieţuisea în temniţele comuniste) ş.a.m.d. După mai bine de 4 ani de la pretinsa „revoluţie", dl. coposu rămâne un personaj impopular în rândul maselor electorale, incapabil, în ciuda experienţei sale politice, să ia corect pulsul noilor realităţi, cramponat într-un ţărănism anacronic (pe care zadarnic a încercat să-l reîmprospăteze prin anexarea la o internaţională democrat-creştină falimentară), tot mai dispus la tatonări şi compromisuri bătrâneşti, ceea ce a şi dus la două înfrângeri zdrobitoare în alegeri (primăvara lui '90 şi toamna lui' 92) şi, practic, la blocajul politic al opoziţiei, care continuă să nu aibă alt rol major decât pe acela de „paravan democratic" al actualei dictaturi cotrocenisto-fedeseniste.

1 Pluralul este redacţional. Textul a apărut în Puncte cardinale

(an IV, nr. 5/41, mai 1994), la rubrica „Un ochi râde, altul plânge…”, sub semnătura V.A.M. (în revistă, din motive de spaţiu, a suferit unele „ajustări”; aici îl reproduc după dactilograma originală).

2 Cf. Buletinul Oficial al R.S.R., an XIX, nr. 36 bis, partea 1, 17 mai 1983, p. II.

Desigur, dl. coposu (ca şi opoziţia noastră în genere) nu este doar victima propriilor neputinţe, ci şi a manevrelor abjecte ale taberei securisto-comuniste, precum şi a ignoranţei şi imaturităţii electoratului. Domnia-sa este responsabil însă de a fi subestimat forţa malefică a adversarilor, de a nu fi găsit (sau de a nu fi acceptat) un mod mai eficient de contracarare a acestora.

Când tot ce ai întreprins vreme de 4 ani s-a soldat cu un fiasco aproape total, atunci, dacă eşti lucid şi cinstit, ieşi din arenă şi nu mai delapidezi nădejdile publice. D-l Coposu însă, deşi se laudă că nu aspiră la demnităţi, refuză îndărătnic să se dea la o parte, continuând, pe fondul antipatiei populare, acelaşi joc falimentar, pe care mulţi i-l înghit din disperare („Dacă nici

Coposu, atunci cine?”).

Din nefericire, odată cu trecerea anilor, domnia-sa nu numai că devine din ce în ce mai ineficient politic, dar riscă să devină şi ridicol (ceea ce chiar că n-ar merita). Ba mai mult: anumite acte sau declaraţii publice din ultima vreme îi strică serios şi imaginea morală şi seniorială, pe care mulţi am fi preferat să i-o păstrăm. Probabil că dacă s-ar fi retras acum doi ani din viaţa politică, în urma domniei-sale ar fi rămas, cu toate insuccesele acumulate, un anumit mit; continuând însă să ne inoportuneze aşteptările, dl. coposu lucrează la distrugerea propriului mit, înecat tot mai mult în umorile senectuţii.

Un exemplu trist al acestei stări de lucruri este şi interviul acordat de dl. coposu unei tinere ziariste de la România liberă, pe nume Roxana Badralexi1 (a se vedea numărul din 26 martie 1994, p. 11), unde dl. coposu s-a lăsat convins „să ne vorbească despre el însuşi”.

Ne obişnuisem să-l considerăm pe dl. coposu un caz de longevitate; iată însă că dăm, citindu-i confesiunile, peste un caz de… precocitate, atât intelectuală (aici concurându-l pe Nicolae Iorga), cât şi

politică (aici concurându-l pe… Marele împuşcat, care şi acela îşi începuse „activitatea revoluţionară".

la 15 ani!). Spre a-i domoli pornirile nărăvaşe (se deda, în felul Domnului

Goe, la „drăcii" pe bandă rulantă), familia îl trimite la şcoală încă de la 4 ani, astfel că la 16 era deja student, iar la 21 îşi dădea doctoratul! Performanţa cea mai uimitoare a domnului Coposu rămâne însă aceea de a fi devenit încă de la 16 (şaisprezece ani) ani şeful de cabinet al lui Iuliu Maniu! Dăduse oare încă de pe atunci „naţional-ţărănismul" în mintea copiilor?! (Nae Ionescu era de părere că da.) Confesiunea aceasta ridică semne de întrebare asupra lui Iuliu Maniu însuşi; noi, din respect faţă de memoria acestuia, ne codim

1 Ajunsă ulterior şefă de cabinet a lui Ion Diaconescu (pe când acesta era preşedinte al

Camerei Deputaţilor) şi consilier (?) al lui Theodor Paleologu (pe când acesta a fost ministru al Culturii şi Culteloir).

să dăm deplină crezare laudelor domnului Coposu… Dar şi dacă lucrurile au stat într-adevăr astfel, atunci dl. coposu, deşi mărturiseşte că a încercat şi mai încearcă încă să-l urmeze pe Iuliu Maniu, n-a manifestat deloc aceeaşi deschidere spre tineret (ba aş zice că chiar dimpotrivă) … O fi şi pentru că nu a găsit o reeditare a domniei-sale în vreun exemplar al noii generaţii, căci dacă, după cum ne asigură dl. coposu, oameni ca Iuliu Maniu se nasc „doar o dată la o jumătate de mileniu", este de presupus că şi tineri de precocitatea şefului său de cabinet se ivesc la fel de rar… (Să amintim, măcar în paranteză, că dl.

Coposu are şi virtuţi profetice: de câţiva ani încoace se laudă întruna – o face şi-n interviul în discuţie – că domnia-sa a prevăzut în mod public prăbuşirea comunismului încă din… 1940!) Suntem deja într-o poveste cu zei şi semizei…

Burgheza fericire politico-sportivă a domnului Coposu a fost curmată în 1947

de către comunişti (despre cum salutaseră ţărăniştii Armata Roşie „eliberatoare", cu flori şi urale, în presă şi prin viu grai, nu se suflă un cuvinţel!) Chiar dumnealui înţelege să-şi măsoare suferinţele în kilograme: când a intrat în puşcărie avea 114, iar acolo a scăzut

până la 51… Departe de noi intenţia de a trata cu impietate 17 ani de suferinţă (dintre care 8 petrecuţi la izolare); totuşi, nu ne putem împiedica să ne întrebăm cu ce mijloace o fi reuşit să scrie acolo, cum se laudă astăzi, „vreo zece mii de poezii… şi-o constituţie”?!

Pe de altă parte, una din două: ori dl. coposu a vrut să spună că a scris – sau a mai degrabă a creat mental – vreo zece mii de versuri (ceea ce ar fi ceva mai plauzibil), ori domnia-sa este adevăratul autor al tuturor poeziilor provenite din închisori! Calitatea jurnalistei Badralexi e că nu se miră de nimic: dacă dl. coposu, tare la haltere, i-ar spune că a ridicat 10 tone deasupra capului, dumneaei ar întreba reverenţios: cu o mână sau cu amândouă?

Abătându-l brusc de la lirism, ziarista se pomeneşte întrebându-l (sau poate aşa se înţeleseseră dinainte): „Domnule Coposu, de ce n-aţi devenit legionar?” D-l Coposu răspunde prompt: „Eu n-am putut avea niciodată resentimente faţă de alţi oameni pentru că erau unguri sau evrei. Am avut prieteni legionari. Dar am considerat întotdeauna misticismul şi naţionalismul lor cam infantil… Şi printre legionari au fost şi paranoici, şi oameni cinstiţi, dar mie îmi păreau caraghioase manifestările lor”. Desigur, dl. coposu e liber să aibă orice părere; numai că astfel de aprecieri, pe cât de grave, pe atât de veninoase, aruncă din nou, indirect, o umbră asupra lui Iuliu Maniu, care, uitând să-şi consulte junele şef de cabinet, s-a apucat în ’37 să facă pact electoral cu „misticii”, „infantilii”, „paranoicii” şi „caraghioşii”, ba chiar, mai târziu, să-l laude prin închisori pe celălalt Corneliu, neprecocele şi zărghitul!

D-l Coposu îşi aminteşte vag şi de „generaţia Crinului Alb”, rostind nişte nume care n-au vreo legătură directă cu respectivul Manifest (semnat de

Petre Marcu Balş, Sorin Pavel şi Ion Nestor), după cum nici respectivul

Manifest n-are vreo legătură directă cu Mişcarea Legionară, chiar dacă au apărut în acelaşi an… Rezultă, oricum, că în România interbelică au existat două generaţii tinere paralele: cea rezonabilă, a domnului Coposu, şi cea descreierată, a lui Mircea Eliade…

Calomniile înveninate ale domnului Coposu la adresa legionarilor nu constituie o noutate. De data aceasta a ţinut însă să se refere şi la „fetele" din

Mişcare (o parte dintre acestea încă în viaţă şi cu aproape la fel de mulţi ani le puşcărie la activ ca şi dl. coposu): „Erau şi multe fete în Mişcare. Toate subl. n.], urâte şi pline de complexe, ajungeau într-un loc în care li se dădea şi lor importanţă"... Cât necavalerism (ca să nu zic altfel) din partea unui pretins senior! Chiar dacă pe vremea aceea „frumuseţea" şi „lipsa de complexe".

ar fi fost un monopol ţărănist, indelicateţea tot n-ar fi scuzabilă. D-l Coposu ţine însă cu tot dinadinsul s-o transforme de-a dreptul în abjecţie, afirmând că „şi la comunişti era la fel". Ergo: ce mi-e Ana Pauker, ce mi-e Marieta

Iordache! „Bolşevicele noastre!", cum ar spune dl. Al. George, „libăralul".

Curat ţărănism!

P. S. în mai 1994, m-am dus la Simpozionul „Exilul românesc: identitate şi conştiinţă istorică", organizat la Paris de Aureliu Răuţă1, cu proaspătul număr pe luna mai al Punctelor cardinale, în care, pe ultima pagină, cu titlul foarte vizibil, se afla textul de mai sus. Bătrânii cu trecut legionar (printre care şi organizatorul şi sponsorul simpozinului) erau foarte rău impresionaţi de spusele lui Corneliu Coposu şi socoteau de o „ţărănie" impardonabilă mai ales afirmaţiile privitoare la „fetele" din Legiune (unele dintre ele doamne venerabile încă în viaţă, câteva chiar prezente la simpozion – şi deloc „urâte" şi

„Complexate", chiar la 80 de ani). „Seniorul" – venit în împrejurarea aceea la

Paris, cu surorile şi cu anturajul, pe bani „legionari" – era cam mofluz şi a fost curios să mă cunoască („tinerelul acela cu Punctele cardinale..." 2), întinzându-mi o mână rece şi privindu-mă suspicios (cum recunosc că era şi firesc în condiţiile date). O Roxana Iordache, ca o „fată de casă", a fost trimisă să mă certe. Se crease o anume tensiune, care ameninţa să strice atmosfera de „unitate" pe care se mizase (Octavian Paler o botezase chiar „nuntă românească").

Vezi mai sus.

Eu nu eram nici legionar (deşi prostia asta s-a tot spus despre mine, numai pentru că am încercat să abordez corect subiectul), nici chiar „tinerel" (ci tocmai nel mezzo del cammin); au fost alţii, mult mai tineri şi mai „necruţători", ca de pildă studentul Radu Creangă, care la sfârşitul simpozionului – criticând gerontocraţia ţărănistă şi tratamentul general al tinerilor în societatea românească – cred că a ţinut discursul vieţii lui.

Şi iată că a doua zi, dis-de-dimineaţă, s-a petrecut ceva cu totul neaşteptat şi aproape incredibil, care a „reechilibrat" într-o oarecare măsură lucrurile.

Hotelul mai degrabă modest în care fusesem instalaţi avea restaurantul la subsol. Lumea începuse să coboare pentru micul dejun. Era deja acolo un mic grup de „legionari", care comentau nu ştiu ce inepţie despre simpozion apărută în presa din ţară, iar la câţiva paşi eu cu Octavian Paler, care voii să nu mai primească Punctele cardinale la Redacţia României libere, ca pini atunci, ci direct acasă (nu din comoditate, desigur!), lucru pentru care trebuia să-mi dea adresa poştală. M-a surprins că nu avea cărţi de vizită (sau poate le epuizase, fiind extrem de popular), astfel că s-a apucat să-mi scrie adresa pe o filă de agendă. Nici nu începuse bine când sus, în capul scărilor, apare Corneliu Coposu, în cămaşă şi cu mânecile suflecate, afişând un aer de bună dispoziţie şi coborând treptele cu surprinzătoare zvelteţe.

— Tânăr, tânăr, domnule Coposu! – i-a zis, zâmbind, unul dintre „legionari" (Ioan Halmaghi, parcă).

— Păi da! Cum e cântecul?... Sfântă...

Şi, coborând scara, „Seniorul" a început să fredoneze imnul... „Sfântă tinereţe legionară"! Mărturisesc că am rămas eu însumi cu gura căscată.

După primul şoc, „legionarii" s-au grăbit să-i ţină isonul. Octavian Paler înlemnise aplecat deasupra filei de agendă, făcându-se că tot scria la adresa aceea; nu îndrăznea nici să ridice capul, nici să tragă cu ochiul în dreapta sau în stânga! „N-am văzut, n-am auzit!"... Ajuns „Seniorul" jos – stranger, de mâini, îmbrăţişări, ba chiar şi o pupătură...

Om politic abil, Corneliu Coposu prinsese momentul, evaluase

rapic situaţia (un „beci” la Paris, lume puţină, niciun risc major…) şi recâştigase spontan o bunăvoinţă pierdută, dezamorsând – măcar în parte – tensiunea care se crease în ajun.

Cineva a şi fotografiat momentul, dar fotografia… nu cântă.

Octavian Paler, alb ca varul, mi-a întins adresa, dar ocolindu-mi privirea.

Cred că a fost abonat până la moarte la o revistă pe care n-a citit-o niciodată…

OPOZIŢIA A RĂMAS ORFANĂ…1

Sâmbătă 11 noiembrie 1995, ne-a părăsit, după câteva săptămâni de agonie (punctată de eforturi medicale disperate), omul politic Corneliu Coposu liderul oficial al P.N.Ţ. c. – d. şi liderul neoficial (dar incontestabil) al Opoziţie:

1 Este necrologul care a apărut, nesemnat, în Puncte cardinale (an V, nr. 12/60, decembrie
1995, p. 15).

cartea mărturisitorilor anticomuniste româneşti, aşa prăpădită cum este. Moartea „Seniorului”.

reprezintă o pierdere foarte grea atât pentru ţărănişti, cât şi pentru Opoziţie-n genere, cu atât mai mult cu cât tristul eveniment a survenit tocmai în i unul anului electoral 1996, adică al unei noi bătălii importante pentru iespăducherea ţării de comunism.

Ardelean de origine, descendent dintr-o familie cu vechi tradiţii de luptă naţională, Corneliu Coposu s-a născut la 14 mai 1914 (Bobota-Sălaj). Încă din tinereţe, şi-a făcut ucenicia politică pe lângă Iuliu Maniu (între 1937 şi
1940 i-a fost secretar personal, însoţindu-l pretutindeni în deplasările sale politice), devenind în curând o piesă importantă a vechiului Partid Naţional-Ţărănesc. Din păcate, începând cu anul 1938, istoria noastră „şi-a ieşit din ţâţâni”: dictatura regală, dictatura antonesciană (cu un scurt şi agitat preludiu legionar), dezastrele războiului, târgul de la Yalta, abolirea monar

— Iiei, bolşevizarea ţării, teroarea „obsedantului deceniu”, paranoia „epocii de aur”. Iuliu Maniu, întâi depăşit şi apoi zdrobit de

vremuri, avea să moară în temniţa de la Sighet (pe 5 februarie 1953, în vârstă de 80 de ani), iar Corneliu

Coposu, fostul său şef de cabinet, avea să zacă, la rându-i, 17 ani şi jumătate în închisorile comuniste (din care 8 ani în regim de izolare totală1). Pus într-o

Îndoielnică „libertate" în 1964, e nevoit să facă muncă necalificată (întreprinderea de Construcţii-Montaj Bucureşti, atelierul de tâmplărie mecanică), continuă să fie supravegheat şi hărţuit de Securitate, dar, cu toate acestea, reuşeşte să activeze politic în ascuns, iar după evenimentele din decembrie

989 se străduieşte să reorganizeze Partidul Naţional-Ţărănesc, pe care-l afiliază Internaţionalei democrat-creştine (punându-i codiţa c. – d., doar vag acoperită de realitate). În jurul acestei formaţiuni politice se coagulează, de

Dine, de rău, întreaga Opoziţie post decembristă, luptându-se atât cu abjecţiile puterii neocomuniste, cât şi cu inerţiile de mentalitate ale masei alegătorilor.

Desigur, cele două înfrângeri electorale, din 1990 şi 1992, nu-i pot fi imputate numai lui Corneliu Coposu personal; chiar dacă nu a putut sau nu a vrut să facă întotdeauna ceea ce ar fi trebuit, acest împătimit apărător şi mucenic al valorilor democratice a constituit pentru mulţi un reper major şi un model viu, indiferent că rezultatele n-au fost pe măsură. Şi e semnificativ că, sincer sau nesincer, până şi adversarii cei mai înrăiţi au fost siliţi să se plece în faţa memoriei sale (chiar dacă nu fără o notă de uşurare), în acest îndoliat sfârşit de toamnă românească.

Zeci de mii de bucureşteni (dar şi de admiratori sosiţi din provincie), crema mult-puţină a electoratului român (căci „proşti, dar mulţii" nu-l

artă nici mort), au făcut coadă, timp de două zile, ceasuri întregi, pe un

La Rm. Sărat, din 1956 până în 1962.

frig tăios, ca să poată trece, cu un ultim omagiu, pe dinaintea trupului neînsufleţit. Bulevardul Carol, de la intersecţia cu Calea Moşilor şi până ia sediul ţărănist din Piaţa Rosetti (transformat într-un

adevărat templu floral a oferit una dintre cele mai emoţionante imagini de preţuire publică din

România postbelică. Nu-i adusese acolo vreun partid, ci propria lor conştiinţă. Cortegiul funerar a fost şi el impresionant (cică peste o sută de m:

de oameni), străbătând oraşul înlăcrimat, prin Piaţa Universităţii şi Piaţa

Revoluţiei (Palatului), spre Cimitirul Bellu catolic, unde Corneliu Coposu a fost înmormântat (marţi 14 noiembrie) alături de soţia sa, Arlette (vicurr.:

a închisorilor comuniste). Familia regală a fost prezentă la faţa locului pe.r

Regina Ana şi Principesa Margareta (Maiestăşii Sale, Regelui Mihai, fiindu-i din nou refuzată viza).

Nu ştim dacă istoria de mâine îl va aşeza pe Corneliu Coposu pe aceeaşi treaptă cu Iuliu Maniu (al cărui „testament" politic s-a străduit să-l împlinească); cert este că rolul său în contextul postceauşist n-a fost unul neînsemnat şi că Opoziţia are pe bună dreptate sentimentul de a fi rămas orfană

Corneliu Coposu a făcut atât cât a putut face în vremurile vitrege în care a trăit şi sub povara bătrâneţilor; în vremuri mai bune şi în puterea vârstei probabil că energia şi calităţile sale ar fi avut roade mult mai bogate.

Dumnezeu să-l odihnească în pace, iar pe noi să ne ferească de urmările nefaste pe care le-ar putea avea lipsa lui de pe o scenă politică invadată to; mai mult de oameni cenuşii sau de oportunişti de ultimă speţă.

Cu bunele şi cu relele lui, Corneliu Coposu e de-acum istorie.

ARSENIE PAPACIOC (1914 – 2011)

PĂRINTELE ARSENIE PAPACIOC:

LAMURĂ ÎNTRU HRISTOS

Marţi 19 iulie 2011 – după o suferinţă care l-a încercat din greu mai cu camă în lunile din urmă, dar pe care a dus-o cu seninătate, aşa cum a ştiut să-şi poarte crucea de-a lungul întregii vieţi, în lume sau în mănăstire, în temmniţă sau în libertate, în singurătate sau în mijlocul

iscoditorilor de tot felul

— S-a strămutat la cer părintele arhimandrit Arsenie Papacioc, dumnezeiescul duhovnic nonagenar de la Techirghiol. Înmormântarea a avut loc joi 21 iulie, Să mănăstirea al cărei duhovnic a fost vreme de 35 de ani. Rememorându-i aici veacul petrecut pe pământ, să ne rugăm lui Dumnezeu să-l odihnească laolaltă cu drepţii acestui neam şi să ne ţină mlădiţe vii pe tulpina vredniciei sale!

Pariul pierdut al tinereţii

Anghel Papacioc – cel care avea să devină marele înduhovnicit şi duhovnic Arsenie Papacioc – s-a născut pe 13 august 1914, în satul Misleanu; omuna Perieţi, judeţul Ialomiţa, ca fiu al unui agent sanitar cu ceva stare gospodărie întemeiată şi 12 hectare de pământ), aromân de obârşie, pe care securitatea avea mai târziu să-l califice drept „chiabur".

Anghel Papacioc a absolvit în 1932, la Bucureşti, Şcoala de Arte şi

Meserii. Poate chiar din anul absolvirii, dar în orice caz din 1933, urmând calea multor tineri din epocă, se înscrie în Mişcarea lui Corneliu Codreanu, ilustrează în tabăra de muncă de la Casa Verde (Bucureştii Noi) şi în alte tabere de muncă legionare, iar în scurtă vreme, apreciat pentru corectitudinea, conştiinciozitatea şi spiritul său organizatoric, este numit inspector legionar. În 1938, când este arestat şi vârât în lagărul pentru legionari de la Miercurea Ciuc, era lucrător la Braşov („Malaxa") şi nu săvârşise personal nimic care să-l incrimineze şi de care să-i fie ruşine. După eliberarea din lagăr, funcţionează ca secretar într-un birou de avocatură din

Zărneşti, localitate unde în toamna lui 1940, în timpul scurtei guvernări legionare1, ajunge şef de plasă şi primar. După aşa-numita „rebeliune legionară" din ianuarie 1941, împărtăşeşte soarta camarazilor săi, fiind arestat, judecat şi condamnat de Tribunalul Militar Braşov la 6 ani de închisoare

Solicită plecarea pe front, în linia întâi, în schimbul eliberării din închisoare (alternativă oferită de Antonescu însuşi legionarilor care-i căzuseri în mână); iniţial i se aprobă, dar apoi se revine asupra deciziei şi nu se eliberează decât în toamna lui 1946, când se întoarce acasă,

hotărât să-şi închine restul vieţii lui Hristos. Şi într-adevăr, din momentul acela de chemare harică, raţiunea spirituală a înlocuit, în economia vieţii lui, raţiunea politici şi oricare altă raţiune lumească. „Am fost legionar, dar acum sunt călugăr, dincolo de orice. Şi nu am alt ideal decât acela de a muri pentru scânteia de Adevăr pe care o port în mine", avea să le spună mai târziu fraţilor de nevoinţă de la Slatina.

De la Anghel la Arsenie în ianuarie 1947 este primit ca frate la Mănăstirea Cozia, unde îndeplineşte pe rând mai multe ascultări (bucătar, paracliser, administrator de pământuri mănăstireşti). După o scurtă trecere pe la Schitul Cioclovina (aparţinător de Mănăstirea Tismana) şi pe la Mănăstirea Sihăstria (unde pe atunci era stareţ părintele Cleopa Ilie, de care l-a legat o strânsă şi lungi prietenie, poate una dintre cele mai impresionante şi mai pilduitoare din analele monahismului românesc), este trimis în septembrie 1949 la Mănăstirea Antim din Bucureşti, unde va şi îl tuns în monahism, sub numele de

Arsenie, în 1950. În acelaşi an va fi hirotonit şi preot, pe seama Mănăstiri

Slatina, pe care Patriarhul Justinian o voia lavră de elită a monahismului românesc.

De la Slatina este arestat în noaptea de 13 spre 14 iunie 1958 şi expediat la Bucureşti, la Direcţia de Anchete Penale a Ministerului de Interne. „M-au arestat de la Mănăstirea Slatina, la ora două noaptea, când ieşeam de la slujbă

Trei camioane, două maşini mici şi 89 de ofiţeri! Eu le-am spus: «S-a scremut muntele şi a ieşit un şoricel!»". Se urmărea decapitarea obştii: pe stareţ părintele Cleopa, n-au reuşit să pună mâna (s-a refugiat la timp în pădure

1 Din septembrie 1940 în ianuarie 1941 („statul naţional-legionar", în fruntea căruia se afli însă nu Horia Sima, ci Ion Antonescu, care în cele din urmă s-a debarasat de legionari, cu sprijinul interesat al lui Hitler). Practic, în ianuarie 1941 legionarii au fost scoşi definitrr de pe scena politică. Au rămas însă marea obsesie a comuniştilor, pentru că nimeni nu li s-a opus mai radical (nici înainte, nici după 23 august 1944). De aceea, cei care nu au reuşit să se

refugieze peste hotare, au fost treptat arestaţi şi condamnaţi la ani grei de închisoare aplicându-li-se cel mai dur regim penitenciar (aşa-numita „reeducare").

J>

cartea mărturisitorilor 439

şi a stat ascuns ani întregi), dar pentru egumen, părintele Arsenie, aveau să i urmeze ani grei de închisoare. Cum trebuiau să găsească nişte capete de acuzare care le lipseau, securiştii s-au prevalat de tinereţea legionară a părintelui (capitol demult lichidat), apoi de legăturile sale cu gruparea

Rugului Aprins" de la Antim (asimilat şi acesta, abrupt, legionarismului, ieşi principalul său animator, ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor, fusese antilegionar notoriu şi, în tinereţe, chiar om de stânga). Fapt este că până la urmă părintele Arsenie este condamnat, prin sentinţa 125 din 8 noiembrie

1958, la 20 de ani de închisoare pentru „uneltire contra ordinii sociale".

Închisoarea ca pustie într-un interviu recent, părintele mărturisea: „Mi-a fost foarte greu să suport închisoarea. Dar mi-e greu să spun şi cât de mult m-am folosit de ea. Erau suferinţe care te depăşeau. Ajunsesem nişte schelete. Ne scoteam iinţii din gură şi îi aruncam pe jos. N-am văzut în viaţa mea oameni piele şi os, cum am văzut acolo. Dar cel mai mult m-a impresionat un vecin de celulă care, din atâtea chinuri, ajunsese să nu îşi mai amintească nici măcar numele soţiei! îmi dădeau lacrimile de mila lui şi a celorlalţi, dar încercam să îi încurajez, spovedindu-i".

În închisoare a reuşit însă, fără nicio ostentaţie, să devină o legendă vie a rezistenţei neîncovoiate şi o întruchipare exemplară a „soluţiei mistice" de care vorbea N. Steinhardt în Jurnalul fericirii1. Sunt mărturii că adeseori se ruga şi 17 ore din 24 şi că, atunci când a părăsit închisoarea de la Aiud, un gardian i-ar fi spus altuia: „Iese sfinţenia pe poartă!". Trecut prin temniţele de la

Braşov, Jilava şi Aiud, a fost pus în libertate prin graţierea generală din 1964.

Pentru el închisoarea a fost până la urmă o experienţă de asceză

transfiguratoare. „Pustia şi închisoarea sunt nişte comori de care te poţi folosi foarte mult... Un neam trăieşte prin cei care ţâşnesc spre cer. Adică prin cei care luptă, care stau prezenţi pe cruce, fără să cedeze". În fond, îi spunea acum câţiva ani tânărului jurnalist Claudiu Târziu, „toată viaţa ne pregătim de moarte". Dar avem răspundere, în faţa lui Dumnezeu, nu numai de noi

Înşine, ci şi de neamul al cărui nume îl purtăm şi pe care „trebuie să cauţi să-l onorezi prin tot ceea ce faci", dar, mai presus de orice, „să-i respecţi legile creştine".

Ed. 2008, p. 43 şi passim. Pe lângă „soluţia (mistică) a credinţei", sub semnul căreia stă întregul său jurnal, N. Steinhardt mai prezintă, în introducere, şi trei soluţii „strict lumeşti" (pp. 43 – 48): soluţia Soljeniţîn (să te consideri ca şi mort), soluţia Zinoviev (totala readaptare la sistem), soluţia Churchill-Bukovski (sfidarea prin luptă: „care pe care").

«Duhovnicul de la Malul Mării»

După eliberarea din închisoare, părintele Arsenie Papacioc a fost o vreme preot prin Ardeal, apoi stareţ la Cozia, până când, în 1976, a ajuns nu fără sprijinul Patriarhului Justinian, duhovnic la mănăstirea de maici de la Techirghiol (stavropighie patriarhală), cunoscută ca „Sfânta Maria de la Mare". Acolo, sub hramul Adormirii Maicii Domnului (faţă de care a avut toată viaţa o evlavie fără margini), şi-a desăvârşit darurile duhovn:

ceşti, ducându-le, discret şi smerit, până la sfinţenie. Şi tot acolo, în chilia lui prefăcută în uşă de rai, avea să facă marele pas spre veşnicie, la aproape 90

de ani, arhimandritul Arsenie Papacioc, „Duhovnicul de la Malul Mării

N-aş putea încheia mai cuviincios această modestă evocare decât citânc unul dintre cuvintele sale testamentare, rostit în chilia de la Techirghiol, nu cu mult înainte de „marea trecere":

„Ceea ce este important este deja pe pământ. Nu ne-a creat şi ne-a părăsit

Ne-a dat îngeri păzitori, la fiecare. Şi, chiar mai presus de îngeri, o avem pe

Maica Domnului, Stăpâna cerului şi a pământului, care este foarte supărata pe cei care nu îi cer nimic. [...] Am spus că omul se poate depăşi: Dumnezei sunteţi! Şi, dacă m-ar întreba Dumnezeu, înainte de a mă crea din nou, ce aş vrea să mă facă, tot om aş vrea, nu înger!

Pentru că omul luptă! Omul îşi păstrează poziţia de erou. Omul poate muri şi învia. Şi Adam a greşit, dar nu s-a lepădat! N-a spus niciodată

«M-ai făcut prea slab!». A tăcut. Adam este fiinţa pe care a creat-o Dumnezeu întreagă. Şi cum ieşim din dimensiunile omeneşti, atunci greşim! Da:

morala şi învăţătura creştină sunt să ne smerim acolo unde suntem. Pentru că nimenea, absolut nimenea, nici Satanele, nimic nu ne poate depăşi! Ei sunt subordonaţi, mie!

Eu sunt un om care a trăit mult prin închisori. Vreo 14 ani. Am stat foarte mult de vorbă cu mine. Şi nu e uşor să te depăşeşti [...]. Omul este singura fiinţă care se poate smeri şi îndumnezei" 1.

1 Dintr-un interviu publicat în revista Lumea Credinţei – nr. 88, noiembrie 2010 – consemnat de d-na Gabi Popescu. Păcat că un trăitor şi un mărturisitor de talia lui nu a avut darul scrisului şi nici ucenici pe măsură! Cărticica scoasă sub numele său, stran.

Intitulată Singur Ortodoxia, a echivalat mai degrabă cu un deserviciu.

MIHAELA (MARIETA) IORDACHE (1914 – 1963)

MUCENICIA MAICII MIHAELA

„Fratele Andrei Scrima, bibliotecarul Patriarhiei, a denumit-o pe Maica

Micaela spiritus rector, la care eu am spus, visător: Cest une abbesse, cest une vraie grande dame!" (Petre Pandrea)

Maica Mihaela – „spiriduşul" Vladimireştilor, cum obişnuia să-i spună nu fără simpatie Patriarhul Justinian Marina (sub care, din păcate, destinul ei atât de neobişnuit „s-a frânt fără să se îndoaie", în iureşul de nestăvilit al prrigoanei comuniste) – a fost una dintre cele mai pure şi mai nobile figuri ale monahismului românesc din secolul XX.

Provenind dintr-o veche familie de răzeşi şi podgoreni avuţi din ţinutul

Moldovei de Jos, primise la botez numele de Marieta şi era sora mai mică n. 15.11.1914) a bădiei Nicoară Iordache din Nicoreştii Tecuciului, universitar, poet şi eseist, fruntaş legionar ucis în lagărul de la Miercurea Ciuc, alături de alţi 43 de camarazi, în masacrul consecutiv pedepsirii lui Armand

Călinescu (călăul „Căpitanului", „Nicadorilor" şi „Decemvirilor") 1.

Marieta Iordache, absolvind strălucit liceul teoretic, s-a înscris la Facultatea de Litere şi Filosofie (unde a atras dintru început atenţia unor profesori de talia lui Nae Ionescu, Octav Onicescu sau Gh. Zapan), apoi la A.N.E.F.

Noaptea de 21 spre 22 septembrie 1939 a rămas în istorie ca „Noaptea legionară a cuţitelor lungi", când au fost împuşcaţi toţi legionarii internaţi în lagăre: 44 la Miercurea Ciuc, 32 la Vaslui, 13 la Râmnicu Sărat, cărora li s-au adăugat 7 legionari internaţi în Spitalul

Militar de la Braşov, precum şi 3 – 4 legionari din fiecare judeţ al ţării (ridicaţi de acasă, executaţi fără niciun proces şi apoi expuşi în pieţele publice). Despre Iordache Nicoară (1906 – 1939) – de la care a rămas un frumos Imn camaraderiei – se spune că a rostit, în auzul tuturor, ultimul „Tatăl nostru" înainte de execuţie. (Academia Naţională de Educaţie Fizică; în arhiva Vladimireştilor se păstrează diploma ei de absolvire).

Iată cum o zugrăveşte un Petre Pandrea (cf. „Profilul Micaelei, substareţa Vladimireştilor", în Memoriile mandarinului valah), altminter.

spirit pozitivist şi adversar al lumii legionare: „Marietta Nicoară [şic evolua printre ideile politice şi idealurile de scriitor ale fratelui Nicoară cu graţie de gazelă, proaspăt bacalaureată, nonşalantă felină, tandră şi

pură. S-a înscris la Litere şi Filosofie. Fiindcă era sportivă, s-a înscris şi la ANEF, pentru a se face, eventual, profesoară de gimnastică. Iubea sportul, aerul, lumina. Umbla trei anotimpuri in short, cu anatomia e:

agreabilă de zeiţă tânără, de Diană virginală". Tot el ne istoriseşte (poate literaturizând puţin) gestul ei intrat în legendă: „Carol II sărbătorea la

8 iunie 1938, cu tot fastul regal, instalarea sa ca dictator, după modificarea

Constituţiei din februarie 1938, înconjurat de demnitari, pe stadionul de la ANEF... Iordache Nicoară zăcea la puşcărie, împreună cu camarazii lui de luptă... [Sora lui] se afla în careul de gimnastică, în grup, ca o anonimă evoluând graţios şi ritmic, sub privirile benevolente ale demnitarilor

Când s-a apropiat de microfon, l-a luat fulgerător din mâna speaker-ulu.

şi a scandat lozincile celor aflaţi în închisoare. Stupoare. Scandal. A fost arestată şi maltratată, ca să se afle «complotul», complicii şi vinovăţiile

Marietta n-avea însă complici. Făcuse un gest premeditat şi solitar. Dacă ar fi luat revolverul şi ar fi tras, ar fi fost un gest anarhist. Dar Marietta

Iordache nu era o anarhistă. Ea era o sportivă îndrăgostită de aer, apă şi lumină, care evolua sub lumina cea mare a credinţei lui Cristos şi a luptei contra tiraniilor" 1.

A urmat episodul internării la Mănăstirea Suzana (Prahova), în jurul căruia s-au ţesut numeroase legende. Se mai aflau acolo şi alte deţinute politice, printre care Mary Polihroniade (văduva avocatului Mihail Polihroniade, ucis şi el în lagărul de la Râmnicu Sărat), Ana-Maria Marin (văduva lui

Vasile Marin, martirul de la Majadahonda) sau Anastasia Popescu (viitoarea

„Mama Sica", soră cu Tudose Popescu, unul dintre întemeietorii Legiunii

Pentru gestul ei curajos şi sublim, pe Marieta Iordache o aştepta un proces greu şi poate o condamnare pe viaţă. Într-o noapte, după un plan venit din

1 După alte surse (cf., de pildă, Martiri pentru Hristos din România... E.I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 2007, p. 364), Marieta Iordache ar

fi strigat atunci: „Corneliu Zelea Codreanu este nevinovat şi pentru acest adevăr sunt gata de moarte!” („Căpitanul” – ce avea să fie asasinat în detenţie, în toamna aceluiaşi an – tocmai fusese condamnat la 10 ani de închisoare, în urma parodiei de proces din luna mai; cf. Kurt W. Treptow, Gh. Buzatu, „Procesul” lui Corneliu Codreanu (mai 1938), col. „Românii în istoria universală”, Iaşi, 1994, sau antologia partizană Din luptele tineretului român… Bucureşti, 1993, pp. 279 – 409).

afară, a avut loc evadarea1. Escaladând cea dintâi turnul, Marieta Iordache a suferit o fractură, fiindcă legătura de cearşafuri a cedat înainte ca „Motă

— Elul” (cum o alintau co-deţinutele pe Marieta) să atingă pământul. Celelalte

— Au mai putut coborî, dar ei i s-a pierdut urma în pădure. Se pare (cum aflăm din memoriile regretatei Ana-Maria Marin) că a stat ascunsă o vreme

şi la Bucureşti, în dealul Cotrocenilor, la părinţii lui Vasile Marin, dar destul de repede, „ca să nu facă necaz altcuiva”, îşi aminteşte stavrofora Veronica

I-urău, „a venit la părinţii ei, spunându-le: «Mă urc în podul casei; daţi-mi o saltea şi ceva cărţi de cetit…»”. Şi a stat 2 ani în podul casei părinteşti mereu deschis, tocmai ca să nu trezească bănuieli), dându-i semne discrete

Veronicăi ori de câte ori trecea pe acolo2.

A vegheat la ridicarea Vladimireştilor, iar în primăvara lui 1942 a venit i-a spus stareţei: „Măicuţă, dincolo de poarta mănăstirii am lăsat totul.

Am venit să vă fiu de folos, aşa cum îi spuneaţi mamei când eu eram în pod şi ascultam conversaţia”. A depus votul călugăriei pe 14 iulie 1946, primind nunele de monahia Mihaela. Funcţiona deja ca secretară a stăreţiei şi a fost în consiliul de conducere al mănăstirii până în martie 1955, când aceasta a fost abuziv desfiinţată de comunişti, iar o parte din vieţuitoare au fost arestate şi condamnate (Maica Veronica a primit 15 ani de muncă silnică, Cf. Ana-Maria Marin, Poveste de dincolo… (Amintiri din ţara cotropită), Editura Ex Ponto,

constanţa], 2002, p. 101.

Cf. „50 de ani de la martiriul maicii Mihaela", în Sfinţii închisorilor în „Lumea Credinţi"... Editura Lumea Credinţei, Bucureşti, 2014, p. 242 şi urm. – cu relatarea maicii Veronica, trecută dincolo în 2005 şi, în simplitatea ei, ea însăşi o mărturisitoare. Iată, pentru mai buna înţelegere a contextului, necrologul pe care i l-am făcut Veronicăi (Vasilicăi)

I-urău în Lumea Credinţei (octombrie 2005): „După o îndelungată şi grea suferinţă, s-a mutat la Domnul, pe 15 septembrie a.c., Maica Stavroforă Veronica Gurău (n. 1920), stareţa Mănăstirii Vladimireşti (din Episcopia Dunării de Jos, între Tecuci şi Galaţi) [...], în care s-au nevoit, printre altele, Maica Mihaela Iordache (moartă mucenicește în temniţa de la Ciuc) şi Maica Teodosia (Zorica Laţcu, celebra poetă şi clasicistă). Viaţa Maicii Veronica, şi a mănăstirii pe care a întemeiat-o în 1938 şi a reîntemeiat-o în 1990, a fost plină de dramatism şi nu lipsită de controverse. În 1937, Vasilica Barbu Gurău, copilă simplă din comuna Tudor Vladimirescu, povesteşte că a avut vedenie şi a primit poruncă de Sus să ridice o mănăstire numai de fecioare. Umblă peste tot să adune fondurile necesare şi în

1938 mănăstirea ia fiinţă. Duhovnic a fost, până la desfiinţarea ei abuzivă, părintele Ioan

Dvan (actualmente la Recea). În 1955, Securitatea a arestat-o pe Mica Stareţă Veronica pe fruntaşele mănăstuirii, târându-le în închisoare (Galaţi, Jilava, Văcăreşti, Miercurea ciuc, Mislea), iar în 1956 întreaga obşte a fost risipită şi prigonită. După eliberare (1964), se vede silită să contracteze o căsătorie (formală?) şi să trăiască în lume (unde se pare că s-a lăsat ademenită spre unele rătăciri de la dreapta credinţă, de care mai târziu s-a pocăit)

...]. Dumnezeu s-o odihnească în pace, iar obştii îndurerate să-i dăruiască puterea şi vrednicia de a creşte şi a respira în cel mai autentic duh ortodox".

duhovnicul Ioan Iovan 20 de ani m.s., iar Maica Mihaela, prin sentinţa

1655 din 7 decembrie 1955, a fost condamnată la 25 de ani m.s. şi 10 ani degradare civică, pentru „crima de uneltire contra ordinii

sociale" p.p. de art. 209 p. III C.P., şi la 5 ani închisoare corecţională şi 5 ani interdicţie corecţională, pentru fals în acte publice, urmând să execute pedeapsa cea mai mare, conform art. 101 C.P. – cf. Arhiva C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 160, vol.6, f. 188) 1.

De ce s-a călugărit Marieta Iordache? Nimeni dintre cei ce au cunoscut-o îndeaproape nu i-a pus la îndoială autentica vocaţie mistică, iar desăvârşirea vieţii ei monahale s-a făcut vestită încă de timpuriu dincolo de zidurile

Vladimireştilor. Însuşi Petre Pandrea, înlăturând toate bârfele ieftine, scrie.

„Marietta Iordache, Diana virginală şi sportivă, îndurerată şi jignită, s-a dus la mănăstire ca să se roage pentru iertarea păcatelor comise de coreligionarii ei politici… a intrat în nobilul cin călugăresc ca să se roage pentru iertarea păcatelor altora". Mesajul testamentar rămas de la ea2 este mai lămuritor în această privinţă decât orice posibile comentarii:

„… Legionarii nu au greşit în principiu. Ei au vrut să scoată neamul românesc din fundul unei adânci prăpăstii de întuneric, dezmăţ şi necredinţă…

Dacă am greşit că am scos sabia, atunci când vrăjmăşiile ne copleşeau din toate părţile, am şi primit cu seninătate să ne plecăm capul sub ea. Vieţile curmate – ale noastre şi ale vrăjmaşilor noştri – vor sta în cumpănă în faţa lui Dumnezeu. Nimeni nu are dreptul săfrângă vieţi omeneşti. Noi n-am dori; să ucidem, ci să ne apărăm de cei ce ne-au ucis cu sutele… Am vorbit despre

Hristos şi am mers – în parte, după puteri – pe urmele Lui. Acum suntem total ai lui Hristos, vieţuind întru El. Drumul acesta înseamnă dragoste şi numai dragoste. Toate celelalte le lăsăm în seama lui Dumnezeu, iar grija noastră să fie una singură: aceea de a cunoaşte voia Lui şi de a o împlini întocmai, chiar cu preţul vieţilor noastre…"

Arestată de comunişti pe motiv de „agitaţie publică", pretext abandonat ulterior în favoarea mai gravei acuzaţii de „uneltire contra ordinii sociale1".

a declarat ferm, în interogatoriile luate de securişti, că va lupta întotdeauna împotriva ateismului, că a ascuns fugari la mănăstire şi că

nu i-ar denunţa niciodată. Şi-a recunoscut deschis trecutul legionar, iar în arhiva C.N.S.A.S

1 „Ne-am eliberat cu Decretul lui Gh. Gheorghiu-Dej, afară de maica Mihaela, despre al cărei sfârşit mucenicesc, în închisoarea de la Miercurea Ciuc, am aflat 2 ani mai târziu".

Îşi amintea maica Veronica (ibidem).

2 Reprodus aici din revista Puncte cardinale, an II, nr. 11/23, noiembrie 1992, p. 3; transm.; oral şi atestat de mai multe camarade de suferinţă din temniţa Ciucului, textul cunoaşte mici variaţii de la o sursă la alta.

se află o declaraţie care arată cum înţelegea ea datoria legionarului în regimul comunist: „Rostul mişcării legionarilor este de a apăra şi sprijini Biserica, să propage în rândurile populaţiei virtuţi creştine şi a atrage populaţia alături de Biserică. Că legionarii vor trebui să dea ei înşişi exemplul lor personal că apără Biserica şi că sunt uniţi împotriva celor care sunt contra lui Dumnezeu" 1.

Din declaraţia doamnei Maria [Blaj] Constantinescu (4.11.2007), care a fost deţinută împreună cu Maica Mihaela, rezultă că aceasta, deşi având o alimentaţie de detenţie mult inferioară celei minim admisibile, postea în nod obişnuit lunea, miercurea şi vinerea, fără să mănânce în timpul zilei, ci, numai după asfinţit, puţină pâine şi apă. Lucrul nu era o rigiditate formală, ci un exerciţiu duhovnicesc, căci le scria din închisoare călugăriţelor de la

Vladimireşti: „... munciţi toate după putere, nu exageraţi cu postul decât în

— Pite mari" 2. Declaraţia aceleiaşi camarade de celulă arată că avea un program special de rugăciune chiar în perioadele în care plecarea genunchilor era aprig prigonită, astfel că trebuiau să vegheze împreună în fiece noapte spre a putea găsi momentele potrivite.

Din cauza asprului regim penitenciar, a căpătat o serie de afecţiuni grave. Deşi bolnavă, a refuzat în special examenul ginecologic şi orice procedură invazivă. Explicaţia avea să o dea într-un înscris adresat comandantului penitenciarului: „Mai înainte de a se încerca deci o refacere fizică, determinată de condiţiile speciale ale vieţii din închisoare, nu pot accepta operaţia propusă, iar la acest regim, desigur,

nu am nicio pretenţie, fiind deţinută şi nu om liber cu dreptul la viaţă" 3. Prin urmare, monahia Mihaela nu refuza, din vreo concepţie absurdă, însuşi tratamentul medical, dar nu era dispusă a-şi pune trupul şi intimitatea la îndemâna experimentelor comuniştilor.

Roasă de suferinţă, de frig şi de boală, Maica Mihaela s-a stins în temniţa de la Miercurea Ciuc (locul fatidic al familiei sale!), singură în celulă, după o hemoragie mare, la numai 49 de ani (aprilie 1963), dar mormântul nu i s-a descoperit, iar data morţii ei a fost multă vreme controversată.

I s-a pus diagnosticul cancer uterin. Au îngropat-o cine ştie unde şi au trimis lucrurile acasă, ca să ştie şi familia. Familia maicii fusese decimată aproape în întregime: un frate, „Bădiţa" [Iordache Nicoară], împuşcat la rid de regele Carol II, un frate şi un cumnat ucişi pe front, în echipele de pedeapsă ale generalului Antonescu (care purtase şi el cămaşă verde şi

Martiri pentru Hristos… ed. cit., p. 366.

Ibidem, p. 370.

Ibidem, p. 369.

— Învins în război – fusese împuşcat la Jilava). Mai rămâneau părinţii bătrâr.

[Alexandru şi Elena] şi o soră" 1.

A murit ca o mare mărturisitoare şi rugătoare, păstrându-şi până la capăt puritatea şi rectitudinea. O Biserică mai puţin istovită şi impură ar fi canonizat-o demult. Dar sfinţenia are timp să aştepte, în răbdătoarea iertare a iubirii, ca una ce nu se măsoară cu anii, ci cu veşnicia.

1 Ana-Maria Marin, op. cit., p. 98.

RADU MĂRCULESCU (1915 – 2011)

RADU MĂRCULESCU

LA CAPĂT DE DRUM

George Fonea1, Aurel State2, Nicolae Cojocaru3, Achile Sari4, Aurelian

Gulan5, Gabriel Constantinescu6, Radu Mărculescu7… – nume de eroi ce s-ar

uveni să figureze, ca şi multe altele, în manualele de istorie

contemporană a României, dar care azi vâslesc cu greu prin mocirla uitării românești…

Ei sunt floarea de foc a unei generații care n-a trecut doar prin temnițele de acasă, ci – ca tineri ofițeri ai Armatei Regale a României pe frontul din răsărit, în ceea ce ei numeau „războiul sfânt" sau „cruciada" împotriva bolșevismului – au făcut, după 23 august 1944 (când au fost părăsiți în ghearele fiarei asiatice), ani grei de lagăr prin bolgiile siberiene, până dincolo de Cercul Polar. Golgotei lor „de sub aurore boreale" avea să-i urmeze, la repatrierea târzie, Golgota sinistră „de sub stelele Polului Getic", teroarea, reeducările", munca silnică și domiciliile obligatorii de acasă, până spre jumătatea anilor '60, când tinerii de altă dată aveau de-acum tâmplele cărunte și trupurile betegite sub zeghi. Și totuși mulți dintre ei au supraviețuit comunismului și, după ce-și scriseseră epopeea cu sânge, au apucat să și-o scrie și

u cerneală, dublându-și vocația eroică a tinereții cu vocația mărturisitoare a vârstelor senioriale. S-au dus, unul câte unul, drepți până la capăt și, îmi place să cred, cu sentimentul mângâietor al datoriei împlinite. Lor („Lui

Radu Mărculescu și celor împreună cu el") le-am închinat deunăzi acest sonet („Eroi sub aurore boreale"):

1912 – 1957. Ofițer cu darul poeziei, a fost un fel de Radu Gyr al ofițerimii române din lagărele rusești.

1921 – 1983 (prezentat mai jos).

1916 – 1995.

1919 – 1998. Grafiat uneori Sary sau Sarry.

1 1922 – 2002.

„1921 – 2010 (prezentat mai jos).

* 1915 – 2011.

Vânduți peșin, pe-arginții altor iulie, ei crucea și-au purtat-o peste stepe, dar cât le-au fost prigoanele de crude, nemoartea noastră de la ei începe.

Ierusalimul le-a rămas departe, dar s-a făcut ceresc în dorul lor, iar peste el nevolnica de moarte n-avu nicicând și n-o să aibă spor.

Căci azi de mor, mai vii s-or naște mâine în cerul unde visul e pe

rod şi unde Cel ce-n lume-i vin şi pâine aievea stă, cu dragostea năvod, şi nu-i în El nici jertfă să nu-nvie, nici viaţă să nu tragă a veşnicie.

Şi iată că, în toiul capricios al acestei veri [2011], ne-a părăsit, la vârsta de

96 de ani, şi Radu Mărculescu, „veteranul veteranilor" din lagărele sovietice, cum i s-a spus. Deşi a făcut frontul şi a fost prizonier timp de aproape

10 ani în lagărele sovietice, iar apoi deţinut politic timp de 5 ani în temniţele comuniste din România, se ţinea până acum vreo trei ani, când l-am văzut pentru ultima dată, încă destul de bine din punct de vedere fizic, şi încă şi mai bine din punct de vedere intelectual, continuând să lucreze şi să-i împlinească exemplar vocaţia mărturisitoare, dar şi pe cea creatoare, cu care

Dumnezeu l-a binecuvântat din plin.

Pictor bisericesc, dramaturg, memorialist, eseist, traducător, fostul ofiţer artilerist de pe frontul din Răsărit, licenţiat în Litere şi Filosofie, rămâne în faţa lui Dumnezeu şi în amintirea noastră mai nedesăvârşită un martor jertfelnic şi harismatic al contorsionatei istorii a secolului 20, iar cărţile sale de memorii, Pătimiri şi iluminări din captivitatea sovietică (Editura Albatros

Bucureşti, 2000; reeditată în 2010 la Humanitas) şi Mărturii pentru „Judecata de apoi"... adunate din Gulagul românesc (Editura Aldine, Bucureşti, 2005

rămân printre cele mai bune din categoria lor. Nu mai puţin remarcabil sunt însă volumul său de Teatru (cu piesele Meşterul-fără-nume şi Magog) apărut la Editura Vitruviu în 1992. Poemul dramatic Meşterul-fără-nume (amintind de „mitul dramatic" blagian sau de teatrul mitico-poetic al lui ValerL

Anania), elaborat la Văratic, spre sfârşitul anilor '60, şi păstrat în sertar pâr.i

1 Reeditată şi ea la Humanitas, în 2012.

la prăbuşirea comunismului, a fost nominalizat la Concursul UNITER pe

1992, ocupând în final locul doi din peste o sută de piese concurente (locul întâi avea să-l ocupe în acel an, ca o anticipare aceea

ce avea să urmeze în două decenii de degringoladă moral-spirituală şi cultural-artistică, piesa

Evangheliştii a Alinei Mungiu!). Piesei regretatului Radu Mărculescu i-a fost dat să intre măcar în repertoriul Teatrului Radiofonic, fiind difuzată în premieră în vara lui 1994, în adaptarea şi regia lui Dan Puican, cu o distribuţie pe măsură (Adrian Pintea, Dana Dogaru, Mircea Albulescu, Leopoldina

Bălănuţă, Colea Răutu ş.a.).

Dimensiunea creştină, trăită în puritatea neostentativă a tradiţiei ortodoxe (avem de la el, între altele, un bun expozeu istorico-teologic despre

Filioque, publicat parţial în Lumea Credinţei şi în Rost, iar integral în Puncte cardinale), a rămas definitorie până la capăt pentru viaţa şi lucrarea lui Radu

Mărculescu, ajutându-l decisiv şi în vremea marilor prigoane, încât nu e de nicio mirare când citim, printre ultimele sale mărturii, o declaraţie ca aceasta: „Ateii mor primii. N-am văzut om fără credinţă care să reziste [în lagărele şi închisorile bolşevice], oricât de robust fizic ar fi fost…"

Tristeţea „veacului de acum" e însă aceea că până la urmă ne mor şi sfinţii sau drepţii, şi pe toţi îi petrecem cerniţi, mai devreme sau mai târziu, spre o veşnicie pe care o meritǎm tot mai puţin, cum a fost petrecut pe 13 iulie

2011, la Cimitirul Bellu, şi cel care a fost – şi va rămâne mereu în lamura conştiinţei româneşti – eroul cruciat Radu Mărculescu!

VINTILĂ HORIA (1915 – 1992)

MEMENTO VINTILĂ HORIA

Vintilă Horia (pe adevăratul nume de familie: Caftangioglu) 1, deşi intelectual complex, cu preocupări extrem de diverse şi cu o operă destul de bogată (proză, poezie2, eseu etc.), rămâne în conştiinţa largă a posterităţii mai ales ca autor al romanului Dieu est ne en exil, scris întâi în spaniolă, apoi rescris în franceză, cum s-a şi publicat în 1960 (Fayard, Paris). Atribuirea Premiului Goncourt pe acel an a dus, cum se ştie, la un mare scandal de presă (instrumentat de cercurile evreieşti şi de intelectualitatea gauchistă), sub cuvânt că autorul ar fi avut, în

tinereţe, opţiuni fasciste. Academia Goncourt n-a retras totuşi premiul, ci doar a sistat ceremonia decernării. Chiar dacă imaginea autorului a ieşit „şifonată", cartea a avut un cert succes, traducându-se în peste 15 limbi (prima traducere românească a apărut la Madrid, în 1978, făcută de Al. Castaing[3], fratele autorului).

O bună parte a operei beletristice a lui Vintilă Horia se revendică de la „Paradigma Exilului", cap de serie rămânând Dumnezeu s-a născut în exil.

Jurnalul lui Ovidiu la Tomis. Prin reinterpretarea destinului ovidian pe

Născut la Segarcea, pe 18 decembrie 1915, a studiat la Bucureşti (Colegiul Naţional Sfântul

Sava, apoi Facultatea de Drept) şi Paris (licenţiat în Litere al Universităţii Catolice), a fost apropiat în tinereţe de mişcarea tineretului naţionalist (mai mult pe linie publicistică), a ajuns ataşat de presă la Legaţia României de la Roma (din 1940) şi apoi la Consulatul

Român de la Viena (din 1942), iar după război a rămas în exil (înainte de a se aşeza, în

1964, definitiv în Spania, unde a şi murit în 4 aprilie 1992, trecuse şi prin Italia, Argentina, Franţa). A scris curent în patru limbi (română, spaniolă, franceză, italiană), iar activitatea publicistică i-a fost dublată, din 1972, de cea universitară (Universitatea Complutense din

Madrid, filiala madrilenă a Universităţii Catolice din Paris, Universitatea din Alcalá de

Henares).

Cu un volum de poeme, Procesiuni, a şi debutat editorial la Bucureşti, în 1936 (debutul absolut a fost, ca al atâtor altora, în faimoasa revistă şcolară Vlăstarul, a liceului bucureştean Spiru Haret, în 1932).

[3] Născut în 1919, stabilit la Paris din 1974.

fondul agoniei lumii vechi (Hristos s-a născut deja), Vintilă Horia se ridică la generica dramă existenţială a Exilului şi la problematica Libertăţii umane (în confruntare cu orice formă posibilă

de „totalitarism” sau de „teroare a istoriei”), romancierul fiind dublat de un filosof, dar şi de un mărturisitor.

Tezismul creştin (avant la lettre, înăuntrul convenţiei), idilismul mioritic (cu prea accentuate ecouri blagiene, dar şi semănătoriste) sau nota de „tracomanie” (pe linia B.P. Haşdeu – N. Densuşianu – V. Pârvan – V. Lovinescu)

se topesc în ficţiune, căpătând o dublă coerenţă: estetică şi psihologică. Să nu uităm, pe de altă parte, că romanul e scris în franceză şi adresat cu precădere recepţiei occidentale, nesaturate de „locurile comune” ale „mitologiei”.

noastre culturale şi identitare. „Stridenţele” – atâtea câte sunt şi dacă pot fi calificate ca atare – scapă, probabil, unei „urechi” străine şi nepătimaşe… De altfel, acordarea Premiului Goncourt şi destinul mondial al cărţii o confirmă cu prisosinţă.

S-a întâmplat ca în 1999 să fiu implicat în reeditarea romanului la Editura Anastasia. Prima traducere în româneşte apăruse, cum am văzut, la

Madrid (1978); în 1990, la Editura Europa din Craiova, se comisese o reeditare a ei, în condiţiile cele mai jalnice. Sub egida Anastasia, Dumnezeu *

s-a născut în exil a căpătat pentru prima oară haina editorială românească ce i se cuvenea. Traducerea lui Al. Castaing (revăzută, pare-se destul de sumar, de către autor) a fost fericit revizuită cu acest prilej de d-na Ileana

Cantuniari şi de dl. Mihai Cantuniari; prefaţa – „Un roman al exilului: între nostalgia spaţiului pierdut şi dorul metafizic” – a fost semnată de regretata hispanistă Monica Nedelcu. Ediţia cuprinde, în chip de postfaţă, şi textul academicianului francez Daniel Rops („Descoperirea unui romancier”), precum şi câteva pagini de utile „Repere biobibliografice”. Structura ediţiei a respectat doleanţele Olgăi Teohari1, văduva autorului (trecută şi ea, între timp, la cele veşnice).

Am editat cartea, dar n-am apucat să scriu mai pe larg nici despre ea, nici despre autor. M-am confruntat însă cu reacţia ofuscată a fratelui traducător

Al. Castaing şi cred că răspunsul pe care i l-am dat atunci, în

presa vremii:

prezintă oarecare interes din unghiul de vedere al istoriei literare, drept care îl reproduc şi aici, pentru mai dreapta înţelegere şi a lui Vintilă Horia şi a destinului românesc al cărţii sale de căpătâi.

1 Fiica mai mică a celebrului medic şi profesor interbelic Anibal Teohari (1871 – 1933).

Întemeietorul balneologiei în România, astăzi cunoscut mai degrabă doar ca… nume de stradă bucureşteană. Olga Teohari s-a căsătorit cu Vintilă Horia în 1941.

2 „în jurul unei capodopere a literaturii creştine. Răspuns Domnului Al. Castaing", în Ziua.

serie nouă, an VI, nr. 1592, sâmbătă 11 septembrie 1999, p. 10.

* * *

Bucureşti, 20 iunie 1999

Stimate Domnule Al. Castaing, Primind scrisoarea Dumneavoastră din 10 iunie 1999, privitoare la noua ediţie românească a capodoperei lui Vintilă Horia, Dumnezeu s-a născut în exil (scoasă la „Anastasia" în baza contractului încheiat cu D-na Olga Horia la data de 15 februarie 1999, pe care Vi-l anexăm în fotocopie), D-l Sorin

Dumitrescu, Directorul general al editurii, a dispus să vă aduc câteva lămuriri, în sensul obiecţiilor pe care le-aţi formulat.

Mai întâi vreau să vă asigur că atât eu, cât şi D-l Sorin Dumitrescu preţuim merituoasa Dumneavoastră versiune românească, pe care nu numai Mihai

Cizmărescu, ci şi mulţi alţii au apreciat-o, la vremea ei, ca pe o adevărată

„Recreaţie" în limba română. Tocmai recunoscându-Vă acest merit iniţial, am considerat, aşa cum reiese limpede şi de pe pagina de titlu a noii ediţii, că Dumneavoastră rămâneţi adevăratul traducător al romanului, „revizuirile" ulterioare nevizând esenţa şi structura traducerii pe care aţi efectuat-o

n anii '70 (şi care s-a bucurat şi de girul autorului), ci aspecte mai degrabă lăturalnice şi schimbătoare, ţinând de o anumită dinamică a limbii şi de o anumită „rutină" editorială. Desigur, Dumneavoastră

ştiţi la fel de bine ca noi că orice traducere este perfectibilă, ca orice lucru omenesc, mai ales odată cu scurgerea timpului.

În ce-l priveşte pe autor, am convingerea că el tronează pe deasupra tuturor aproximărilor noastre, de la înălţimea necontestată a textului francez original – singurul care-l reprezintă în mod absolut. Versiunea Dumneavoastră, deşi meritorie, nu poate echivala totuşi, principial, cu o versiune definitivă de autor (chiar dacă Vintilă Horia a „revăzut-o"); pornind de la această „stare de fapt", ne-am permis – în condiţiile şi limitele pe care Vi le voi preciza mai departe – unele intervenţii de ordin editorial, izvorâte, Vă rog să mă credeţi, în primul rând din sentimentul unei răspunderi morale şi culturale faţă de un autor destul de rău slujit în România (unde „posteritatea".

să cel puţin până în momentul de faţă, nu a dobândit prestanţa şi strălucirea pe care le merită cu prisosinţă, iar aceasta şi din cauza slabei ţinute editoriale a cărţilor apărute în traducere). Desigur, dacă Vintilă Horia şi-ar fi rescris el însuşi, în mod efectiv, capodopera în româneşte, atunci problema s-ar fi pus cu totul altfel (iar răspunderile noastre ar fi fost de altă natură).

După cum ştiţi, cartea (tot în versiunea Dumneavoastră – lucru specificat, nepoliticos, doar pe un dos de pagină, sub numele autorului copertei!)

mai apăruse în ţară în 1990, la o obscură editură din Craiova („Europa".

Toată lumea (şi presupun că şi Dumneavoastră, care Vă arătaţi foarte exigent) a fost dezamăgită şi chiar indignată de aspectul sărăcăcios al ediţie:

de tehnoredactarea primitivă, de numeroasele şi uriaşele erori de culegere care desfigurau textul (ce nu pare a fi suferit nici măcar o minimă corectura editorială, ca să nu mai vorbim de „îngrijire" sau „redactare"). Se simţea deci.

de mulţi ani, nevoia unei reeditări îmbunătăţite, care să se apropie de exigenţele unei editorialistici moderne, pe măsura importanţei autorului şi operei.

Când am hotărât să scoatem la „Anastasia" romanul, am avut în gând tocmai această „reparaţie" şi (cum cred că Veţi recunoaşte şi

Dumneavoastră, având acum la îndemână exemplarele pe care Vi le expediem) am acordat o grijă deosebită calităţii grafice şi tehnice (copertă, viziune grafică, tehnoredactare calitatea hârtiei, calitatea tiparului; apoi acurateţea punctuaţiei şi ortografie:

conform normelor în vigoare, completarea substanţială a informaţiei biobibliografice, „funcţionalitatea" generală a ediţiei). Toate acestea nu le-am făcut din raţiuni comerciale (literatura beletristică, chiar de cea mai bună calitate, a ajuns, din nefericire, cel mai greu vandabilă astăzi în România mai ales când e vorba de reeditări), ci din dragoste şi consideraţie faţă de

Vintilă Horia şi de exigenţa generală a actului cultural (chiar în condiţiile de „austeritate" ale României de azi).

Am aflat ulterior că versiunea românească se mai publicase în exil, la

Madrid, în 1978. Noi nu am avut cunoştinţă de ediţia respectivă, ci am folosit ca text românesc de bază ediţia de la Craiova (în care nu se specifică nicăieri că s-ar fi urmat o ediţie anterioară, lăsându-se să se înţeleagă că traducerea apărea în premieră). D-na Marilena Rotaru (autoarea excelentului:

film documentar despre Vintilă Horia, pe care sunt sigur că l-aţi vizionat)

ce a mijlocit relaţia editurii cu D-na Olga Horia (cum rezultă şi din contract), ne-a indicat, ca bază de lucru, tot ediţia de la Craiova, probabil prin înţelegere cu moştenitoarea. Totul trebuia să decurgă rapid şi la un standard corespunzător. D-na Olga Horia – nici direct, nici prin intermediar – nu ne-a pus sau sugerat alte condiţii, nici n-a făcut vreo menţiune privitoare la persoana Dumneavoastră, drept care noi am căutat să ne facem treaba în mod onorabil, pornind de la ceea ce aveam. (Aflând abia după apariţia ediţiei noastre despre vechea ediţie de la Madrid, am căutat-o fără succes în bibliotecile din ţară, din pură curiozitate profesională; am reuşit să o găsim prin bunăvoinţa unei persoane particulare şi am constat că editura craioveană o reprodusese în mod neglijent, fără nicio menţiune).

Nevoind să apelăm la colaboratori de mâna a doua, de comun acord cu

D-na Marilena Rotaru şi având în vedere serviciile pe care le făcuseră deja destinului postum al lui Vintilă Horia în România (atât ca traducători, cât şi ca profesionişti recunoscuţi ai literaturii), am apelat la D-na şi D-l Ileana şi

Mihai Cantuniari pentru „îngrijirea" textului (pe care au făcut-o prin confruntare directă şi permanentă cu textul francez – pe care l-am acceptat cu toţii ca „instanţă" absolută, cu menţiunea că nici soţii Cantuniari nu aveau cunoştinţă despre existenţa altei ediţii româneşti decât cea de la Craiova), „îmbunătăţirea substanţială" a textului, pe care presa literară a observat-o, nu privea calitatea generală a traducerii Dumneavoastră, cât pe de o parte neglijenţele grave ale ediţiei craiovene, iar pe de altă parte câteva probleme care ţin, cum spuneam, de evoluţia obiectivă a limbii şi de uzanţele/normele ei actuale (ortografice, morfologice şi de punctuaţie). Acesta şi nu altul este sensul dorit al celei de-a doua „revizuiri" pomenite pe pagina de titlu şi impuse de exigenţele/scrupulele unei editorialistici profesionale.

Soţii Cantuniari (nu din rea, ci din bună intenţie, Vă asigur) şi-au îngăduit, pe alocuri, şi câteva intervenţii la nivel lexical, de obicei motivate. Acestea – chiar dacă, recunosc, discutabile în câteva cazuri – nu îndreptăţesc nicidecum asprul Dumneavoastră calificativ de „text apocrif" (cu atât mai mult cu cât v-aţi hazardat să-l formulaţi înainte de a fi văzut ediţia noastră!). Nici un singur pasaj nu a fost retradus efectiv, nu există omisiuni sau adaosuri nelegitime, n-a fost trădat spiritul traducerii Dumneavoastră, nici intenţiile autorului (perfect reflectate mai ales în textul francez). Folosind un termen arhaizant, nu-i vorba decât de o „diortosire" a textului românesc de care am dispus prin defectuoasa ediţie menţionată1. Scopul suprem, care

1 Veţi înţelege că nu pot să vă ofer aici o evidenţă exhaustivă a intervenţiilor efectuate asupra textului editat atât de neîngrijit la Craiova (în această privinţă, dacă vor fi necesare alte detalii, cei mai în măsură să vi le dea sunt soţii Cantuniari înşişi), dar Vă rog să-mi îngăduiţi să supun atenţiei Dumneavoastră o mostră (prima secvenţă a romanului), cu câteva explicaţii editoriale (şi cu rugămintea să observaţi – lăsând la o parte actualizarea subînţeleasă a ortografiei –

că nu-i vorba nicio clipă de „refacerea” traducerii, ci doar de ajustări minimale şi discrete, total echivalente soluţiilor Dumneavoastră):

— Ed. Craiova: „Căci întunericul somnului său forfotă de duşmani…”; ed. Bucureşti:

„Căci întunericul somnului său mişună de duşmani…” în limba actuală, forfotă nu se foloseşte decât ca substantiv; pentru pers. III să a verbului a forfoti, s-a impus definitiv forma forfoteşte (verbul însă se utilizează rar şi de obicei în vorbirea familiară, cu o nuanţă persiflantă). Verbul a mişuna este un sinonim mult mai frecvent şi mai firesc în context.

— Ed. Craiova: „Marea geme în depărtare şi valurile se transformă, în noapte, în lungi stihii de gheaţă”; ed. Bucureşti: „Marea geme în depărtare şi valurile se transformă, noaptea, în lungi stihii de gheaţă”. Noaptea, adverb perfect echivalent în context cu în noapte, a fost preferat pentru a se evita repetiţia de trei ori a prepoziţiei în („… în depărtare… în noapte, în lungi…”).

— Ed. Craiova: „… va trebui să deschidă drum până la uşa mea…”; ed. Bucureşti:

„… va trebui să deschidă pârtie până la uşa mea…”. Pârtie este tocmai „un drum deschis/

ne-a călăuzit pe toţi, a fost să oferim o ediţie cât mai adecvată receptivităţii lingvistice şi exigenţelor culturale actuale, „pentru mai dreapta preţuire a lui Vintilă Horia”, dar şi a tuturor celor ce au pus umărul (şi între care

Dumneavoastră sunteţi cel dintâi) la transpunerea lui cât mai fidelă şi mai atrăgătoare în limba „de acasă”.

Mărturisesc că m-a surprins modul în care Dumneavoastră încercaţi să minimalizaţi a priori competenţa şi măiestria de traducător a Domnului Cantuniari, citând un anume fragment din corespondenţa acestuia cu Vintilă Horia.

Am avut curiozitatea de a parcurge integral această vastă corespondenţă (care reprezintă un document istorico-literar de cea mai mare importanţă)

şi am putut constata deosebita preţuire de care se bucura hispanistul de la

Bucureşti în ochii fratelui Dumneavoastră. De altfel, chiar în fotocopia pe care ne-aţi expediat-o (şi care ţine de prima fază a acestui dialog epistolar), Vintilă Horia, dincolo de unele rezerve de amănunt, scrie negru pe alb (sublinierile îmi aparţin):

„Traducerea mi se pare excelentă; eu n-aş fi putut-o face mai bine, în primul rând pentru că nu am talent la tradus şi cu atât mai puţin la a traduce din mine însumi. Aş putea face o rescriere, ceea ce ar fi soluţia cea mai bună, însă trebuie să recunosc că nu am timp pentru o astfel de treabă…" (mărturisire care luminează, indirect, şi cazul romanului tradus de Dumneavoastră şi revăzut sumar de autor).

Fapt este că D-l Cantuniari (singur sau în colaborare) a tradus patru cărţi ale lui Vintilă Horia (între care trei romane), iar cel puţin două au fost cunoscute, aprobate şi lăudate de către fratele Dumneavoastră (celelalte apărând postum). Nu există în România – cel puţin până la proba contrară

— Persoane mai avizate decât soţii Cantuniari în privinţa transpunerii şi tăiat prin zăpadă", indicând aici, în cel mai pur spirit al limbii române, mai concret decir genericul drum situaţia descrisă.

— Ed. Craiova: „Am părăsit Roma acum trei luni, dar sunt în Roma însubl. aut. Şi şi-m:

pare că mi-ar fi de-ajuns să-mi concentrez puţin gândul sau atenţia, pentru a schimba de loc". –, ed. Bucureşti: „… am părăsit Roma acum trei luni, dar sunt în Roma [subl. aut.] şi-m; pare că mi-ar fi de-ajuns să-mi concentrez puţin gândul sau atenţia, pentru a-mi schimba locul…". Desigur, „pentru a schimba de loc" (formulare imposibilă în românește) este o scăpare, calchiind franţuzescul changer de lieu („a schimba locul"). Din păcate, astfel a calcuri nelegitime după formulări sau expresii franţuzeşti se mai întâlnesc în versiunea

Dumneavoastră şi nu mă îndoiesc că Dumneavoastră înşivă aţi fi admis necesitatea eliminării lor, la o revizuire mai atentă.

— Nu pot să nu recunosc, pe de altă parte, că atunci când au substituit consolarect mângâiere sau clipită cu clipă, soţii Cantuniari, deşi fără a trăda contextul sau limba, ac făcut mai mult decât era necesar, dar astfel de situaţii sunt rare şi, cred, tolerabile şi din punctul

Dumneavoastră de vedere…

editării lui Vintilă Horia (iar D-na Olga Horia şi D-na Marilena Rotaru o ştiu la fel de bine ca noi).

Buna primire a ediţiei de către publicul intelectual şi de către presa literară (cartea a fost lansată pe 5 iunie, în cadrul Târgului Internaţional de

Carte de la Bucureşti – cea mai importantă manifestare anuală a vieţii editoriale româneşti de după 1989) confirmă, îndrăznesc să cred, utilitatea generală a demersului nostru, care rămâne el însuşi perfectibil. Faptul de a nu Vă fi consultat nu trebuie să-l înţelegeţi nici ca frondă, nici ca rea intenţie.

Necunoscându-Vă personal şi neavând niciun fel de relaţii directe despre

Dumneavoastră, am presupus că D-na Olga Horia, de la care am solicitat drepturile, are cu Dumneavoastră o înţelegere de principiu, care nu Vă mai implică în negocieri colaterale. De altfel, ediţia de la Madrid specifică ea însăşi, cum am constatat ulterior, că toate drepturile aparţin Autorului (şi deci, în noua situaţie, moştenitoarei sale legale, cu care noi am încheiat un contract din care nu rezultă vreo răspundere sau obligaţie faţă de o terţă persoană). Vă rog să mă credeţi însă că, dincolo de aceste aspecte procedurale, consideraţia pe care V-o purtăm rămâne neştirbită şi înţelegem omenește mâhnirea conjuncturală pe care v-am pricinuit-o fără voie (şi ne-am dori s-o risipim amiabil).

Sper din toată inima, Domnule Castaing, că această scrisoare Vă va lămuri că n-a fost vorba, între noi şi Dumneavoastră, decât de un malentendu. Suntem, chiar fără să ne cunoaştem faţă către faţă, servitori ai memoriei lui Vintilă Horia, dincolo de orice interese sau orgolii personale. Dumneavoastră aţi pus o bază, iar noi ne-am făcut meseria pornind de la ea. Din eforturile însumate, ale noastre şi ale altora, posteritatea lui Vintilă Horia nu are decât de câştigat. Şi cea mai bună dovadă este faptul că, în timp ce ediţia din 1990 a trecut aproape neobservată de către publicul mai larg, noua ediţie, optimizată şi bine mediatizată, s-a bucurat de un succes real şi a redeşteptat interesul pentru personalitatea şi opera fratelui Dumneavoastră în România

sfârşitului de mileniu.

Cu cele mai bune gânduri şi sentimente, Răzvan Codrescu, Director literar al Editurii Anastasia

ILIE-VLAD STURDZA (1916 – 2009)

LA CAPĂTUL PRIBEGIEI

În dimineaţa de duminică 20 septembrie 2009 am primit trista veste că s-a stins la Madrid, în vârstă de 93 de ani, prinţul Ilie-Vlad Sturdza (fiul diplomatului de carieră Mihail R. Sturdza1, ministru al Afacerilor Străine în 1940 – 41, autorul celebrei cărţi România şi sfârşitul Europei. Amintiri din uită pierdută2, şi al unei descendente din Ghiculeşti, Zoe Mavrocordato, una între marile frumuseţi ale vremii ei). îl cunoscusem la Madrid, prin 1996, în casa avocatului Traian Popescu (vestitul editor şi filatelist) 3, dar n-am mai avut prilejul să-l revăd faţă către faţă. Mi-l amintesc însă, mereu cu emoţie, ca pe un Don Quijote cu sânge mai albastru, înalt, slab, drept (mai ales drept), de o gravitate neposomorâtă, purtând cu distincţie şi eleganţă straiele secolului XX – „secolul nebun" prin care i-a fost dat să pribegească pe trei continente (Europa, Africa, Asia), luptând pretutindeni cu „morile de vânt" ale unei istorii „ieşite din ţâţâni".

Despre marea familie a Sturdzeştilor, renumită în Răsărit şi-n Apus, chiar un Joseph de Maistre (1753 – 1821) 4 spusese cândva: La familie Sturdza

1886 – 1980.

Apărută iniţial la Editura Dacia, Rio de Janeiro-Madrid, 1966, a fost una dintre cărţile cu cel mai larg ecou din câte au fost scrise şi publicate în exilul românesc: trad. engl.:

The Suicide of Europe, Western Islands, Belmond/Boston, 1968 (cu o introducere de

Thomas J. Haas); trad. sp.: El suicidio de Europa, Barcelona, 1970 (cu o prefaţă de Bias

Pinar); trad. it.: La fine dell'Europa, Ed. P. Armando, Napoli, 1970 (trad. şi prezentare de

Mverio Castaldo), apoi Ed. all'Insegna del Veltro, Parma, 1999 (Claudio Mutti). Cele două reeditări în limba română, din 1994 (F.R.O.N.D.E.) şi din 2004 (Criterion Publishing), au fost jenant de

slabe, cartea aşteptându-şi în continuare un veşmânt editorial românesc pe măsura destinului ei european. Păcat că prinţul Ilie-Vlad Sturdza, care s-a zbătut mult pentru posteritatea tatălui său, n-a apucat acest act de dreptate culturală!

Vezi mai sus.

4 Ce-l cunoştea şi-l preţuia îndeosebi pe „multiidentitarul" (greco-româno-rus) Alexandre

ourdza (1791 – 1854), diplomat abil şi intelectual rafinat, autorul celebrelor Considerations rur la doctrine et l'esprit de l'Église orthodoxe (Stuttgart, 1816; în româneşte: Alexandru est a elle seule toute une Academie. Ca mlădiţă târzie a ei s-a născut Ilie-Vlad, pe 8 iunie 1916, în Elveţia, la Berna, unde părinţii săi se aflau în misiune diplomatică. Urmând opţiunea politică a tatălui său, dar şi a tinerei generaţii de atunci, Ilie-Vlad Sturdza intră de timpuriu în Mişcarea Legionară, în sânul căreia îşi conformează viaţa şi idealurile.

Miezul de foc al traseului său existenţial (din 1937 până în 1949) îl povesteşte, în mare, el însuşi. O cruntă cumpănă a vieţii îi e dat s-o trăiască, întors de pe front, în primăvara lui 1945, când îşi pierde soţia şi marea iubire, pe

Felicia Avramescu (pe care o cunoscuse în 1941 şi cu care se căsătorise în 1942, iar din martie 1944 aveau un copil), fiica generalului Gheorghe

V. Avramescu (1884 – 1945), participant eroic la ambele războaie mondiale.

Ce se petrecuse? Minţit că ar fi rechemat în ţară pentru a primi o înaltă demnitate, generalul a fost asasinat de către bolşevici în noaptea de 5 spre

6 martie, într-un autoturism, undeva prin Cehoslovacia, iar familiei sale (soţia şi fiica) i s-a pierdut urma în stepele Rusiei. Paltin, copilul de un an, a fost făcut scăpat de o slujnică devotată şi curajoasă (doica sa). Faptele n-au putut fi complet elucidate, deşi există, printre altele, o mărturie tardivă a locotenent-colonelului Grigore Negoescu (direct implicat în evenimente), redactată la Milano, în 1981, cu un an înaintea morţii sale: Cititorule, ia aminte! Un moment de adevăr istoric (Ed. Oggie, Bucureşti, 1998) 1.

Zdrobit sufletește, fuge în lumea largă și ajunge să se înroleze în Legiunea

Străină franceză – „Cealaltă Legiune" pentru care luptă în Indochina, până la urmă tot împotriva hidrei comuniste. Revine la Paris și iese din Legiunea

Străină în 1951, iar în 1952 se recăsătorește cu Lucia Yvonne Băleanu (ce avea

Sturdza, Apărarea Ortodoxiei, traducere de Lucia Patachi, prefață de Toader Paleologu

Editura Albatros, București, 2001). Cf. și Stella Ghervas, Alexandre Stourdza (1791 – 1854

un intellectuel orthodoxe face à l'Occident, Editions Suzanne Hurter, Genève, 1999.

1 „Scriu aceste rânduri după aproape 36 de ani de tăcere. Nu trebuie să se uite felul în care un comandant al unei armate române [Armata a IV-a] a putut fi arestat din chiar mijlocul armatei sale, în plin război. Generalul Avramescu și întreaga sa familie, șeful său de Stat

Major, generalul [Nicolae] Dragomir, ca și autorul rândurilor de față, ofițer de Stat Major la data respectivă, toți am fost răpiți de ruși (aliații noștri, chipurile!), care ne-au tratat așa cum numai ei știu să-și trateze aliații! Nu am putut scrie aceste lucruri mai devreme, pentru că nu am vrut ca adevărul astfel scos la lumină să atragă anumite consecințe asupra familiei mele, care și așa a suferit destul pentru mine și din cauza mea [autorul a făcut 4 ani de prizonierat în Rusia, 10 ani de închisoare politică și 2 ani de domiciliu obligatoriu în țară – n. R. C.]. Acum, aflându-mă în Italia, o pot face în voie" (p. 10). Astâz; de elucidarea întregii istorii se ocupă chiar fiul Paltin Sturdza (ce are la rândul său un fiu

Andrei), pregătind o carte cu al cărei stadiu nu mai sunt la curent. Așa cum nu știu daci fiul și nepotul mai sunt pe aceeași „lungime de undă" națională și creștină cu tatăl cu (stră) bunicul…

și sânge cantacuzinesc), stabilindu-se definitiv în Spania, la Madrid, unde se aflau și părinții săi. Ceea ce urmează este doar o existență cenușie de contabil scrupulos (pensionat în 1975), dusă însă cu o detașare seniorială și cu mângâierea anturajului unor vechi

camarazi, cu care se străduieşte să întreţină reperele unei vieţi comunitare (de la un moment dat fiind chiar liderul ales al comunităţii româneşti de acolo).

La câţiva ani după ce l-am cunoscut, am avut bucuria să pot contribui la editarea în România a zgârcitului, dar fascinantului său volum de însemnări memorialistice: Pribeag printr-un secol nebun. De la Legiunea Arhanghelul

Mihail la Legiunea Străină[1]. Îmi amintesc că la lansarea care a avut loc în cadrul Târgului de Carte „Gaudeamus", chiar de praznicul Sfântului Andrei, cartea – care s-ar cuveni acum reeditată, ca modest omagiu postum – a fost elogiată călduros, dar şi academic de regretatul istoric Florin Constantiniu, ce a avut şi deosebite aprecieri faţă de buna cumpănire, pertinenţa şi eleganţa literară a antologicului cuvânt înainte al domnului Mihai Ghyka (nepotul prinţului Alexandru Ghyka[2]) – cel mai frumos portret făcut până astăzi autorului, cu aceeaşi măsură princiară, şi din care îmi îngădui să reproduc aici câteva fragmente, ca pe nişte „capete" de dreapta pomenire:

„Cartea sa de memorii are farmecul deopotrivă liric şi epic al amintirii subiective şi este scrisă direct, fără ambiţii sau preţiozităţi stilistice. Evenimentele sunt redate brut, succint şi alert, în ritmul zbuciumat al unei perioade metaforic prezentate de autor ca «un secol nebun». Atât de sugestiv prin el însuşi, titlul Pribeag printr-un secol nebun face referire mai cu seamă la miezul însângerat al secolului XX, marcat de Al Doilea Război Mondial, cu preliminariile şi consecinţele lui imediate. […]

Memoriile Prinţului Sturdza sunt de fapt cronica înfiorată a unor lungi ani de conflicte, măceluri şi prigoniri. Subtitlul volumului redă în bună parte ineditul unei vieţi în care un tânăr aristocrat român, crescut în înaltul mediu al diplomaţiei, se regăseşte, succesiv, ca participant la anii de măreţie, dar şi de decădere ai Mişcării Legionare, la «cruciada anticomunistă» de pe frontul de răsărit (în mijlocul unui război pe care România a ajuns să-l poarte de ambele părţi), iar în cele din urmă ca fugar din calea comunismului «biruitor», cutreierând Europa pe jos, până ce soarta l-a adus să bată la porţile Legiunii Străine franceze. Ajuns în Elveţia (unde se născuse în urmă cu trei decenii, în

toiul unui alt război), Prinţul Sturdza avea «să se nască pentru a doua oară», după cum singur descrie înrolarea sa în Legiunea

Ediţie îngrijită de Răzvan Codrescu şi Mihai Ghyka, cu un cuvânt înainte de Mihai

Ghyka, Editura Vremea (Col. „Fapte. Idei. Documente"), Bucureşti, 2002.

Vezi mai sus.

Străină. Misiunile îndeplinite în cadrul ei l-au purtat pe Ilie-Vlad Sturdza în Africa şi în Asia, paginile finale ale cărţii fiind scrise cu atâta împăcată serenitate şi înţeleaptă modestie încât cititorul poate rămâne cu impresia explorării liniştite a unei lumi exotice. Farmecul şi umorul evocărilor din

Legiunea Străină contrastează în mare măsură cu dramatismul şi cu stilul direct al întâmplărilor trăite în România (ceea ce trădează implicarea emoţională aparte a autorului în viaţa şi destinul istoric al «ţării pierdute»). […]

De câte ori l-am întâlnit pe Prinţul Sturdza, am avut sentimentul reconfortant al contemporaneităţii cu ultimii boieri români de altă dată, capabili să reziste şi să se impună, respectând un anumit cod de onoare, în orice circumstanţe istorice. Sunt convins că Prinţul Sturdza ar fi fost acelaşi fermecător aristocrat şi în puşcăriile comuniste ale anilor '50, dacă Dumnezeu ar fi voit să-i dea o altă cruce".

Cu măsura crucii pe care i-a dat-o, Dumnezeu să-l odihnească în ceata drepţilor.

DUMITRU (TACHE) FUNDA (1916 – 1999)

O CONŞTIINŢĂ MĂRTURISITOARE

w w

Prin pasiunile pro şi contra pe care le-a stârnit în epocă, precum şi prin ecourile ei de lungă durată, în ciuda unei istorii atât de potrivnice, Mişcarea

Legionară, tutelată de figura emblematică a lui Corneliu Zelea Codreanu, a reprezentat una dintre cele mai profunde şi mai complexe „aventuri" (în sensul de „înfruntare a destinului") din viaţa publică românească, sfârşind prin a angaja o întreagă generaţie şi acoperind deopotrivă zona social-politică şi zona moral-spirituală – fenomen

aproape unic în contextul general ai dreptei europene.

Desigur, între ceea ce a fost în realitate Mişcarea Legionară şi imaginea publică tendenţioasă care i s-a creat (printr-o conlucrare mistificatoare a tuturor fronturilor stângii) există o diferenţă pentru mulţi incredibilă. Pe de altă parte, legendei negre făurite de propaganda stângistă (fie ea comunistă sau democrată) unii supravieţuitori ai vechiului legionarism au căutat să-i opună un fel de legendă aurită, tentată să împingă nevoia apologetică spre o retorică exaltată, greu digerabilă pentru spiritul mai degrabă circumspect al generaţiilor mai noi. Dacă însă legenda neagră a devenit aproape curentă, legenda aurită circulă în cercuri destul de restrânse, ceea ce-i întăreşte aerul de partizanat marginal.

Le revine în primul rând istoricilor oneşti răspunderea de a scoate din legendă trecutul legionar, printr-o analiză lucidă a faptelor şi ideilor, ţinându-se seama de contextul epocii respective (atât intern, cât şi internaţional), dar şi de anumite permanenţe ale gândirii româneşti de dreapta (de la Haşdeu şi Eminescu până la Eliade şi Ţuţea), de care legionarismul nu poate fi izolat. Abia atunci Mişcarea Legionară va putea fi cântărită în adevărata ei amploare şi semnificaţie, cu virtuţile şi cu viciile pe care le-a avut, ca orice înjghebare omenească supusă relativismului istoric. Se pare, însă, că deocamdată onestitatea morală şi profesională a istoricilor noştri rămâne în grea suferinţă, după o jumătate de veac de ideologizare marxistă. Ce-i drept, un Gh. Buzatu (secondat de câţiva colaboratori mai tineri) a deschis deja calea unei reconsiderări istoriografice corecte a legionarismului1; începutul a fost făcut, dar prejudecăţile sunt departe de a fi fost biruite.

În orice caz, istoricul de azi sau de mâine nu se va putea dispensa, dincolo de alte izvoare documentare, de mărturiile directe ale celor angajaţi în marea aventură legionară, începând cu literatura „clasică" a legionarismului (în fruntea căreia stau scrierile lui Codreanu, Moţa şi Marin) şi terminând cu scrierile de dată mai recentă, cum este şi volumul semnat de Dumitru Funda, După 60 de ani mistificarea continuă. Cui foloseşte? (Editura Fundaţiei Buna Vestire, Bucureşti, 1998, în condiţii editoriale jenant de modeste) 2.

Acuzaţia de „subiectivism” nu poate funcţiona generic şi aprioric, fie şi numai pentru că nu se poate renunţa la principiul audiatur et altera pars.

Supravieţuitorii vechilor structuri legionare (fie că este vorba de persoane angajate „la vârf” în desfăşurarea evenimentelor, fie că este vorba de simpli

„Ostaşi” ai Mişcării, nivelurile de percepţie fiind complementare) au şi dreptul, şi datoria de a se face ascultaţi, mai ales că adeseori este vorba de oameni de înaltă ţinută morală şi intelectuală, mărturisitori nu doar cu vorba sau cu condeiul, dar şi cu întreaga lor viaţă de jertfelnică luptă anticomunistă, de fidelitate creştină şi naţională. Desigur, nota de „subiectivitate” este impli

1 A se vedea, între altele, Kurt W. Treptow, Gh. Buzatu, „Procesul” lui Corneliu Zelea Codreanu (mai 1938), Colecţia „Românii în istoria universală”, Iaşi, 1994, sau Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, Radiografia dreptei româneşti (1927 – 1941), Ed. FI PRESS, Bucureşti, 1996.

2 Dacă ar fi să încercăm o clasificare a principalelor surse informative asupra legionarismului (atât sub aspect faptic, cât şi sub aspect doctrinar), ea ar putea arăta astfel (incluzând nu doar poziţiile „partizane”, ci şi pe cele potrivnice sau „obiectivate”): I. Literatura legionară şi prolegionară (românească sau străină) – 1) din faza „clasică” (anii SE – O), 2) din faza Exilului postbelic (anii ’50—80), 3) din faza postcomunistă (mai ales din anii ’90); II. Literatura antilegionară: 1) democrato-stângistă, 2) antonesciană, 3) comunistă, 4) stria evreiască; III. Literatura istoriografică cu pretenţii de obiectivitate: 1) românească (Gh. Buzatu etc.), 2) străină (Armin Heinen etc.); IV. Arhivele oficiale (guvernamentale diplomatice, militare, poliţieneşti, juridice etc.): 1) româneşti, 2) străine; V. Declaraţiile orale ale unor martori autorizaţi (şi consemnate de persoane autorizate). În „literatura” problemei se includ nu doar volumele sau broşurile (expuneri doctrinare, expuneri istorice, comunicate, manifeste, pagini memorialistice, pagini de corespondenţă etc.), ci şi articolele sau menţiunile din mass media (scrise sau „audio-vizuale”, mai vechi sau mai noi, din ţară sau din străinătate, cu o

prudentă prioritate acordată presei contemporane evenimentelor). În ce priveşte „literatura legionară şi prolegionară", de la un moment dat (a doua jumătate a deceniului al cincilea) trebuie să se ţină tot mai serios seama de divergenţele (adeseori foarte derutante) dintre punctul de vedere „simist" şi cel „antisimist (sciziune care constituie marea tragedie internă a legionarismului postbelic). Numai din însumarea şi analiza critică şi comparativă a tuturor acestor categorii de surse poate rezulte o imagine relativ obiectivă a „fenomenului legionar".

cită, dar numai prostia sau reaua-voinţă poate confunda principial subiectivismul cu mistificarea tendenţioasă. Discursul „subiectiv", câtă vreme este onest şi întemeiat pe probe/argumente, nu este nici nefolositor, nici neavenit1. În fond, ce înseamnă „obiectivitatea" dincolo de concreteţea diferiţilor subiecţi"? în faţa unui „punct de vedere" nu trebuie să ne întrebăm dacă este „obiectiv" sau „subiectiv", ci dacă este onest şi coherent.

Legionar vechi, de origine macedo-română (n. 1916, la Hrupiştea, în

Macedonia grecească2), format de timpuriu în spiritul lui Codreanu, autorul acestei cărţi, inginerul Dumitru Funda („Tache", cum îi spuneau cei apropiaţi şi cum este cunoscut în cercurile legionare), a fost nu doar martorul, ci şi protagonistul multor evenimente importante de după asasinarea

— Căpitanului" (1938), mişcându-se în structurile superioare ale Legiunii.

Chiar octogenar, omul impresiona prin vitalitate şi luciditate, iar memoria a părea să funcţioneze fără greş. Toţi cei ce l-au cunoscut, legionari sau nu3, pot mărturisi despre exemplaritatea trecutului său anticomunist, fie că este vorba de luptele legionare din preajma lui 1940, fie că este vorba de înfruntarea prigoanei bolşevice de după 1945 (a fost deţinut politic şi deportat în

Bărăgan, între 1948 şi 1964), fie că este vorba de hărţuielile neîncetate ale

Securităţii de după 1964.

Desigur, asemenea tuturor „machidonilor", paginile sale vădesc

o evlavie cu totul deosebită faţă de „Căpitan" (a cărui „linie", în primul rând moralspirituală şi numai în al doilea rând politică, se regăseşte în noţiunea de Codrenism") şi o mărturisită inaderenţă faţă de aşa-numitul „simism" (care n-are a fi inversat raportul, punând în primul plan obiectivele politice imediate). Polemicile interlegionare nu lipsesc nici din cartea aceasta, dar ele îşi păstrează un aspect de echilibru şi urbanitate, caracteristic întregului scris

Nu contestă nimeni că există şi discursuri (pro) legionare de un „subiectivism prost", în care interesele partizane şi zelul propagandistic conduc spre o formă de idolatrie triumfalistă, anumite realităţi fiind eludate sau „ajustate", iar limbajul alunecând fie spre o grandilocvenţă găunoasă şi desuetă, fie spre o anumită violenţă radicalistă şi suburbană.

Asemenea discursuri se compromit prin ele însele şi nu pot face obiectul de interes al

— Nu-i cercetător serios. Se întâmplă însă ca ele să aibă echivalente în discursul antilegionar curent, aproape fără excepţie de o oarbă visceralitate, împinsă până la injurie şi calomnie mai ales sub pana publiciştilor de origine evreiască sau a „fosilelor" ideologice ale vechiului regim). Este oarecum curios că „subiectivismul prost" este remarcat îndeobşte numai în contul anumitor persoane sau grupări (neo) legionare, iar nu şi în contul împătimiţilor adversari ai dreptei naţional-creştine!

1 Unde a şi urmat şcoala primară, gimnaziul şi liceul, abia studiile politehnice făcându-le la Bucureşti.

Să remarcăm, în treacăt, că un Corneliu Coposu, bunăoară, îl preţuia în mod deosebit.

K se vedea, în volumul în discuţie, textul intitulat „Cu privire la «extreme»".

RĂZVAN CDRECU

al autorului. De altfel, după 1989, inginerul Dumitru Funda s-a numărat printre cei ce au făcut eforturi în direcţia unei medieri (din nefericire, eşuate) în conflictul păgubos dintre cele două tabere legionare (conflict adâncit şi întreţinut mai ales de mediile legionare din Exil, acutizat în Ţară abia după 1990, cu riscul de a fi lăsat

moştenire şi noii generaţii de aderenţi ai

„Crezului legionar”). Probabil că dacă mai mulţi vechi legionari influenţi ar fi manifestat „disponibilitatea la dialog” (ca să întrebuinţez o sintagmă la modă) a autorului acestei cărţi, atunci conflictul ar fi fost în mare măsură dezamorsat, mai ales după moartea „Comandantului” (1993). În orice caz, portretul pe care i-l face, spre exemplu, regretatului Gheorghe Brahonschi (m. 1997), „simist” notoriu, dar legionar ireproşabil, onorează atât pe cel evocat, cât şi pe cel care evocă, demonstrând că adevărata calitate umană depăşeşte conjuncturile şi netezeşte calea armoniilor esenţiale, în acel duh creştin pe care, altminteri, toţi legionarii îl revendică discursiv (şi în absenţa căruia legionarismul, cu împlinirile sau cu neîmplinirile lui, n-ar mai fi decât o „bisericuţă” politică între altele…) 1.

Textele reunite în volum sunt diverse şi incitante; unele au mai fost publicate, de-a lungul anilor ’90 (mai ales în Cuvântul românesc din Canada şi în Puncte cardinale), dar aici capătă parcă o nouă însufleţire, ca notele disparate când se regăsesc într-o simfonie. Unele zugrăvesc evenimente la care autorul a luat parte (ridicarea, de la Spitalul Militar din Braşov, a celor sortiţi decimării, în ajunul carlistei „nopţi a cuţitelor lungi”; arestarea în

Cadrilater a maiorului Dinulescu, asasinul „Căpitanului”; darul de trei sute de oi făcut lui Codreanu de vajnicii macedoneni ş.a.m.d.), altele se constituie în memorabile portrete (Corneliu Codreanu, Petre Ţuţea, Petre Pandrea.

Corneliu Coposu, Nicolae Cojocaru, Gheorghe Brahonschi etc.), iar câteva ţin de registrul polemicii de idei şi principii (cei vizaţi fiind fie legionari cu vederi divergente, precum un Sebastian Mocanu sau un Filon Verca, fie adversari de cele mai diverse categorii: Regele Mihai I, Andrei Pleşu, Virgil

Măgureanu ş.a.).

Biografia autorului (căreia i se pot identifica, pe baza textelor antologate, următoarele etape: rădăcinile şi formaţia intelectuală, luptele legionare ale primei tinereţi, experienţa închisorilor şi lagărelor comuniste, surogatul de

„Libertate” de până în 1989, apoi polemicile post decembriste,

cu o atenţie deosebită nu doar asupra ultimelor înjghebări de sorginte legionară, dar şi a

1 Realitatea este că, sub aspect pur politic, legionarismul poate falimenta (iar după unii a şi falimentat, laolaltă cu celelalte mişcări europene de dreapta); însă prin deschiderea lui moral-spirituală, prin civismul său creştin, acţionând social „în paralel cu linia Bisericii".

el nu poate falimenta decât odată cu creştinismul însuşi.

r. tuaţiei mai generale din A.F.D.P.R.) 1 se topeşte, practic, în destinul obştesc

L unei Românii martirizate, conştientizat cu iubire şi cu durere, dar şi cu o cotruşiană „nădejde flămândă de izbândă". Semnatarul cărţii a fost tăiat, fără îndoială, din stofa celor care pot fi zdrobiţi, dar niciodată înfrânţi, atestând, o dată în plus, uriaşa forţă formativă şi mobilizatoare a „şcolii spirituale".

meate de „geniul" lui Codreanu2.

Scrisul apologetic şi mărturisitor al inginerului Dumitru Funda rămâne limpede şi măsurat, străbătut de căldura unui crez slujit cu onestitate, capabil să i trezească respect chiar şi atunci când afirmaţiile par discutabile sau insuficiente. Cartea prezintă interes deopotrivă documentar, ideologic, moral şi sentimental; fluxul ei depăşeşte cazul individual al autorului şi devine mărturie a unei generaţii crucificate, care reclamă o dreaptă judecată, cu morţii şi cu viii ei. Pe alocuri, tablourile se colorează, fără ostentaţie, cu pasta pitorească a vieţii aromâneşti3, trec prin ele „armatolii" ca nişte umbre legendare şi răzbate printre tuşe glasul tainic al „dimândării părinteşti".

3 chemare cu care duhul lui Dumitru Funda, cel „adăugat la neamul său".

m august 1999, s-a făcut una, în eternitate.

L-am cunoscut – ca şi pe bunul său prieten dr. Ionel Zeană (n. 1912), tot macedo-român – într-o lungă călătorie pe traseul Bucureşti-Budapesta-Londra-Glasgow-Toronto-Hamilton, în 1992, şi am fost profund impresionat de extraordinara energie de care dădeau dovadă, deşi se apropiau amândoi de 80 de ani.

Îmi vine în minte un pasaj din Memoriile lui Mircea Eliade: „Şi mai târziu, când tragedia se consumase, unul din lucrurile care mă

fascinau mai mult era să descopăr aceeaşi credinţă, neclintită, la puţinii supravieţuitori ai măcelurilor" (ed. Humanitas, 1991, vol. II, p. 30; întregul capitol XVI este închinat de Eliade problemei legionare şi experienţei personale un lagărul de la Miercurea-Ciuc).

Capitolul „Mişcarea Legionară şi aromânii" este unul dintre cele mai interesante ale cărţii. Mai menţionez, în treacăt, că sora sa, Atena, a fost căsătorită cu un alt legionar de vază, Leonte Radu din Sibiu (şi el cu ani grei de închisoare). La aromâni, angajamentul legionar era împărtăşit, foarte adesea, de familii întregi.

TEODOSIA (ZORICA) LAŢCU (1917 – 1990)

POETA VLADIMIREŞTILOR

w

Născută la 17 martie 1917 şi mutată la Domnul pe 8 august 1990, Zorica

Laţcu (intrată în viaţa monahală sub numele de Teodosia, în 1948, la Mănăstirea Vladimireşti, unde şi odihneşte alături de maica stareţă Veronica) a făcut studii de filologie clasică şi modernă (greacă, latină, franceză), a colaborat la revista Gândirea (începând din 1941) şi a publicat trei volume de versuri: Insula

Albă (Sibiu, 1944), Osana Luminii (Cluj, 1947) şi Poemele Iubirii (Craiova, 1948). În vremea prigoanei comuniste (în 1955 mănăstirea a fost desfiinţată, iar Maica Teodosia a fost arestată după câteva luni, făcând 3 ani de închisoare politică, aşa cum s-a întâmplat şi cu alte vieţuitoare ale obştii, dintre care maica Mihaela Iordache a şi murit în detenţie1) continuă să scrie şi să traducă (mai ales din greceşte), lăsând, între altele, mai multe volume de poezii, păstrate în manuscris la Biblioteca ASTRA din Sibiu. În 1990 mănăstirea se reînfiinţează şi obştea se readună (fiecare cu agonisita ei), adăugându-se multe surori tinere (la un moment dat, în doar câţiva ani, Vladimireştiul ajungând, numeric, cea mai de seamă mănăstire cu viaţă de obşte din România2). Maica

Teodosia apucă să trăiască bucuria acestei reîntemeieri şi moare înconjurată de dragostea şi grija maicii stareţe Veronica şi a întregii ei familii duhovniceşti.

În „La poésie religieuse moderne en Roumanie" (rev. Contacts,

nr. 2/1993), Î. RS. Bartolomeu Valeriu Anania, la rândul său un viguros poet ortodox3, o pomeneşte la loc de cinste, alături de poeţii Rugului Aprins, în frunte cu

Daniil Sandu Tudor, şi de pleiada poeţilor gândirişti (intraţi astăzi – poate

u excepţia unui V. Voiculescu – într-un nemeritat con de uitare).

Din nefericire, după ce în 1999 obscura editură bucureşteană Semne

— Ipărise un mic volum antologic încropit şi prefaţat cu căldură duhovni

Vezi mai sus.

După moartea legendarei stareţe, stavrofora Veronica Gurău (1922 – 2005), a mai dat

Înapoi, rămânând totuşi una dintre cele mai mari mănăstiri de maici din ţară.

Vezi mai jos.

ceaşcă de arhimandritul Teofil Părăian de la Sâmbăta de Sus, în anul 2000, la Editura Sophia din Bucureşti, a apărut o ediţie mult mai ambiţioasă de

Poezii ale călugăriţei de la Vladimireşti, marcând 10 ani de la mutarea ei la cele veşnice, dar care a constituit, editorial vorbind, un nou pas cu stângul.

Volumul, bazat pe manuscrisele de la Biblioteca ASTRA1, îngrijit şi postfaţat de tânărul preot timişorean Cornel Toma (fost colaborator al Editurii Deisis din Sibiu), având şi un cuvânt înainte al părintelui Teofil (căruia la pagina 8

I se mulţumeşte ca iniţiator al acestui act editorial), a apărut cu binecuvântarea

Prea Sfinţitului Părinte Galaction, Episcopul Alexandriei şi Teleormanului

De unde şi până unde?! Editura la Bucureşti, manuscrisele la Sibiu, îngrijitorul la Timişoara, predoslovistul în Făgăraş, blagoslovitorul la Alexandria! Curat panortodoxism românesc în prag de mileniu – şi cu rezultate în consecinţă.

Zorica Laţcu s-a călugărit la Vladimireşti şi tot acolo odihneşte

(deci binecuvântarea – şi un eventual „Cuvânt înainte” – s-ar fi cuvenit să se ceară de la P.S. Casian Gălăţeanul, vlădica locului, care a şi cunoscut-o pe autoare şi a condus soborul de preoţi ce-a oficiat la înmormântare), iar obştea stăreţită de maica stavroforă Veronica Gurău este – moral şi juridic – singura moştenitoare legitimă a drepturilor asupra operei poetice a Maicii Teodosia (or.

Vladimireştiul – care demarase deja proiectul unei ediţii critice complete – n-a ştiut nimic de aventura editorială concretizată în recentul volum, care se înscrie astfel în categoria ediţiilor-pirat, din nefericire atât de frecvente în neorânduiala primitivă a editorialisticii noastre mioritic-ortodoxe).

Poate că toate acestea ar fi fost până la urmă trecute cu vederea, dacă ediţia ar fi onorat calitativ memoria autoarei. Ne aflăm însă în faţa unui stânjenitor monument de superficialitate şi lipsă de profesionalism (de care regret că se leagă numele unor oameni pe care mă obişnuisem să-i preţuiesc). Astfel, să observăm, înainte de toate, că în „Nota asupra ediţiei” ni se spune iniţial (p. 7) că am avea de-a face cu „prima ediţie completă a poeziilor

Maicii Teodosia Laţcu”, pentru ca mai încolo (p. 8) să se arate că „în ediţia de faţă au fost selectate cu multă rigoare poeziile reprezentative” (celelalte.

decretate „nereprezentative” prin decizia personală a editorului, ar fi doar

„În stadiul de încercări”, unele „simpliste”, altele „neprelucrate din punct de vedere stilistic”; de pildă, din ciclul „Din pribegie”, unde în mânuseră sunt numărate 101 poezii, au fost păstrate „riguros” doar 33)! Aşadar, geniul ortodox românesc reuşeşte, la răscruce de veacuri şi de milenii, să ne ofere prima ediţie completă selectivă din istoria editorială a omenirii!!!

1 Ale căror fotocopii le-am avut la un moment dat în posesie, cu perspectiva îngrijirii unei ediţii tutelate de Vladimireşti, ce până la urmă a fost să moară în stadiu de proiect, d:

pricini pe care prefer să le trec sub tăcere.

Cu titlul treaba este iarăşi încurcată; volumul a apărut până la urmă curtlul Poezii, dar în deschiderea „Notei asupra ediţiei” ni se

explică de ce volumul se intitulează… Poemele iubirii („Acest titlu a fost preluat din ultimul volum de versuri publicat de poetă în anul 1949 [în realitate 1948 – n. R. C.]

j Craiova. El a fost ales în mod sugestiv de către noi pentru faptul că tema centrală a poeziei mistice scrise de Zorica Laţcu este iubirea dintre spiritul uman şi Dumnezeu"; se pare însă că, până la urmă, cineva n-a fost de acord, iar sincronizarea nu s-a mai făcut, lucrându-se în pripă) şi din ce este el alcătuit („Volumul Poemele iubirii a fost alcătuit pe baza celor trei volume publicate: Insula Albă, Editura Dacia Traiană, Sibiu, 1944; Osana Luminii, Editura Episcopiei, Cluj, 1948; Poemele iubirii, Editura Ramuri, Craiova, 1949. La acestea se adaugă poeziile publicate în revista Gândirea şi patru olume de poezii în manuscris din Biblioteca Astra din Sibiu, copiate de lincu Veturia"). În afară de ridicola încurcătură cu titlul, trebuie semnalat că e dat greşit nu doar anul ultimului volum antum al autoarei, dar şi cel al volumului Osana Luminii (care este 1947, iar nu 1948); e dat greşit, de asemenea, numele copistei, care e Vancu, iar nu Iancu. În general, editorii au avut de furcă, s-ar zice, cu numele: chiar cel al autoarei este dat în forma stranie „Zorica Laţcu-Teodosia" (ca şi când am zice „Valeriu Anania-Bartolomeu"!) şi grafiat inconstant (când cu linioară, când fără).

Nu se înţelege deloc de ce ediţia nu respectă succesiunea reală a volumelor publicate de autoare: ultimul devine primul, primul devine al doilea, iar al doilea devine ultimul! Şi ordinea manuscriselor indicată la pp. 7 – 8 este complet aberantă (deşi biblioteca sibiană le-a înregistrat corect). Poeziile din aceste manuscrise (pe care mi s-a întâmplat să le consult îndeaproape)

sunt, cu rare excepţii, riguros datate fiecare, în vreme ce în volumul respectiv ordinea lor devine nu o dată aleatorie. O bună ediţie poate ordona cronologic întregul material, antum şi postum, dar editorii noştri foc de ortodocşi, grăbiţi şi lipsiţi de cel mai elementar scrupul deontologic, nu-s în măsură nici măcar să cerceteze cu atenţie şi să redea corect limitele cronologice ale manuscriselor consultate; astfel, pentru manuscrisul 31645 sunt indicaţi anii

1958 – 1963, când în realitate este vorba de 1957 – 1964; la fel,

pentru manuscrisul 31644: se indică 1949 – 1954 în loc de 1949 – 1957; cât priveşte manuscrisul

31646, nu i se mai indică limitele cronologice deloc (din cercetare proprie, precizez că ele sunt 1964 – 1977). Există neconcordanţe şi între structura volumului indicată în „Nota asupra ediţiei" (cinci părţi) şi cea efectivă, consemnată şi în „Cuprins" (unde numărăm şase părţi).

Nenorocirea cea mai mare este însă aceea că indolenţa şi amatorismul editorial afectează chiar textele poetice (atât la nivel semantic şi estetic, cât şi sub aspectul prestigiului cultural al autoarei). Avem, astfel, erori de culegere neremediate la corectură (fie ortografice, ca în „Fuga în Egipt", strofa 1, versul

3, unde avem apa marii în loc de apa mării, pierzându-se şi rima zării-măru fie de punctuaţie, ca în finalul „Colindului" de la p. 85, care se termină cu virgulă!), modificări nelegitime ale ortografiei originale (fie abuziv-deliberate, ca Bethleem în loc de arhaicul Vifleem, fie din neatenţie şi/sau incultură ca Rosa mistica în loc de Rosa mystica, Pieta în loc de Pietà, tainic trandafir în loc de Tainic Trandafir etc.), contopiri grafice de strofe la tehnoredactare (ca 2 şi 3 din „Fuga în Egipt" sau 4 şi 5 din „Aşteptare"), lecţiuni greşite (ca în „Fluiditate", terţina 2, versul 2, unde citindu-se căutăm în loc de cântăn

— Corect: Mai cântăm şi astăzi florile plăpânde – se strică deopotrivă înţelesul ritmul şi măsura), ba chiar omisiuni de cuvinte întregi (ca în „întrupare".

unde în loc d ştiu bine că nu-s vrednică, Fecioară apar ştiu că nu-s vrednică fecioară, versul, devenit ambiguu, rămânând şchiop de adverbul bine, ca şi ediţia în ansamblul ei). Şi inventarul erorilor este departe de a fi complet…

Păcat, în atare context, de frumuseţea copertei şi de substanţială postfaţă (cele mai frumoase pagini scrise până astăzi despre Teodosia Zorica Laţcu faţă de care rămânem cu toţii profund obligaţi).

Desigur, toate acestea sunt depăşite în absolut de frumuseţea intrinsecă a versurilor hăruitei monahii1, din a căror comoară lirică îmi îngădui să reproduc aici măcar acest splendid sonet euharistie (adaptat ortografiei volumului în tinda mea cu umbre dulci, Stăpâne,

Atâtea seri la rând ai poposit, La masa albă m-ai blagoslovit, Atins-ai vinul şi aifrânt din pâne.

Atâtea seri la rând s-au irosit, Căci n-au văzut privirile-mi păgâne

Că trupul sfânt Ţi l-ai ascuns în grâne

Şi sângele cu vin l-ai îndulcit.

Şi azi, ca-n alte seri, în tindă-ai stat.

Ca să te vadă ochii mei, sărmanii, Paharul plin l-ai binecuvântat.

În zvonul vechi din sfintele cazanii, Cu scump sângele Tău m-am adăpat

Şi trupul Tău s-afrânt spre-mpărtăşanii. („împărtăşanie")

1 Care au fost parţial editate şi pe CD, în interpretarea actriţei Manuela Golescu (Vol. I: „Te port în mine"; Vol. îi „Luminile iubirii"). Un admirabil recitator al acestor versuri era şi vrednicul de pomenire părinte arhimandrit Teofil, „Orbul de la Sâmbăta" (vezi mai sus).

CONSTANTIN GALERIU (1918 – 2003)

SAVANŢI ŞI MĂRTURISITORI

ÎN PREDANIA PĂRINTELUI GALERIU

I. Religie şi ştiinţă

Raportul dintre religie şi ştiinţă, cu înţelegerea lui corectă şi cu consecinţe lui multiple, a fost unul din leit-motivele predicii părintelui Galeriu. Nu era la sfinţia sa, cum poate unii ar fi tentaţi să creadă, reflexul unei deosebite curiozităţi sau al vreunei nelinişti gnoseologice (căci adevărata credinţă – pe care părintele o respira plenar – hrăneşte şi echilibrează spiritul dincolo de meandrele cunoaşterii omeneşti), ci o necesitate catehetică realist conştientizată şi asumată, atât în contextul mai general al pozitivismului mentalităţii moderne, cât şi în cel particular al „terorismului ideologic" impus la noi (şi în tot lagărul comunist) de ateismul şi materialismul radical al marxism-leni

— ismului. Mai aderent sufleteşte, prin însuşi tipul de sensibilitate pe care-l

— Eprezenta prin formaţie şi profesie, era părintele la relaţia complexă a religiei

u universul literaturii şi artelor, dar şi în acest caz prima tot imperativul catehetic, iar nu problema estetică în sine.

Preot de parohie urbană (întâi la „Sfântul Vasile" din Ploieşti, apoi – din

1973 – la „Sfântul Silvestru" din Bucureşti, biserică destul de centrală şi frecventată de multă „lume bună"), dar şi profesor de teologie cu mare aplecare spre apologetică (domeniu aflat, din păcate, în mare suferinţă în învăţământul teologic românesc de după al doilea război mondial), părintele Galeriu a fost pus în situaţia de a predica unei asistenţe adeseori de o exigenţă superioară, cu pregătire şi preocupări (sau măcar pretenţii) intelectuale, în sânul căreia tinerii (elevi, studenţi, oameni la început de carieră) au constituit un segment important, pe care părintele l-a avut atent în vedere, ca temei al unui iitor mai bun, în care n-a încetat nicio clipă să creadă, în pofida tuturor vitregiilor istoriei. Predica sa s-a conformat în mare măsură acestui public prreponderent tânăr şi preponderent intelectual, prins adeseori, cu sau fără voie, în capcana divergenţelor moderne dintre cultura laică şi cea religioasă, dintre cunoaştere şi credinţă, dintre adevărul „oficial" şi trăirea „intimă dintre pragmatismul civilizaţiei tehnico-ştiinţifice şi reperele moral-spir:

tuale ale tradiţiei.

Meritul părintelui este nu numai acela de a fi pus decenii de-a rând (şi în momente când cei mai mulţi evitau să o facă) problema principial i-a raportului dintre religie şi ştiinţă, sau dintre creativitatea omului (făcu

„După chipul şi asemănarea" Creatorului) şi creaţia divină, eliminând sistematic prejudecăţile de incompatibilitate sau antagonism, ci şi acela de ar convocat efectiv ştiinţele şi artele să se reveleze conştiinţei contemporane ca nişte co-mărturisitoare ale Adevărului suprem, răsfrânt specific în adevărurile lor particulare. Pentru a izbuti în acest îndrăzneţ demers, părintele apelând deopotrivă la bibliografia ortodoxă şi occidentală, a desfăşurat un amplu efort de informare la zi, şi-a însuşit cu răbdare şi răspundere esenţa limbajului propriu diferitelor ştiinţe sau arte, încât adeseori ascultătorul era surprins de precizia unei referinţe sau de subtilitatea unui detaliu, mai ales că din gura popilor noştri rar se întâmplă să auzi altceva decât litera bătătorită a predaniei. Transfigurate de harul şi

autoritatea morală a părintelui nu numai simplele aluzii, dar şi dezvoltările mai ample se integrau organic în predică, se subsumau firesc priorităţilor duhului, nu păreau niciodată pretenţioase sau distonante (cum se întâmplă în cazul altora): ele creşteau parcă de la sine pe vrejul credinţei, se hrăneau din sevele ei, se îmbrăcau în aceeaşi lumină de sus, se smereau aceleiaşi Raţiuni Supreme. Luând cazul excursului ştiinţific, nu ţi se părea deloc nepotrivit să auzi consecutiv din gura părintelui un citat din Sfântul Ioan Gură de Aur şi unul din Jacques

Monod, sau să măsori proprietatea unui termen teologic cu cea a unui termen ştiinţific (entropie-deşertăciune, finalism-ordine divină etc.). În felul acesta, ştiinţele deveneau, fără a li se forţa statutul, vehicule convergente spre

Absolut, depăşindu-şi relativitatea în Duhul Adevărului, imanenţa formală în esenţialitatea transcendentă, orgoliul luciferic în jubilaţie cumineca toare

Ceea ce părintele ţinea să demonstreze cu predilecţie, ocolind abil detalii le futile, era că între ştiinţa omenească şi revelaţia divină nu există conflict real sau raport de excluziune, ci că totul se subsumează spiritului şi se străluminează în Dumnezeu, a Cărui taină este însă omeneşte inepuizabilă.

Plecat în căutarea lămuririi, omul nu face decât să-şi folosească talantul conştiinţei şi să dea curs la elanul „chipului" spre „asemănare", smintindu-se numai dacă – şi atunci când – îşi pierde farul originar al credinţei şi predispoziţia genuină a iubirii, ajungând să confunde duhurile, sau cele trei lumini despre care părintelui îi plăcea atât de des să vorbească (astrală, intelectuală divină). Altfel spus, numai atunci când ia adevărul ca pe o afacere pe cont propriu, uitând – sau ignorând deliberat – „nodul divin care leagă lucrurile".

Părintele avea o mare pricepere de a şi-i lua martori (câteodată nesperaţi)

chiar pe cei mai iluştri dintre înşişi oamenii de ştiinţă mai vechi sau mai noi începând cu un R. Bacon sau cu un Newton), iar aceasta îi sporea conjunctural persuasivitatea, mai ales în ochii celor mai puţin dedaţi cu teologia, dar crescuţi în cultul intelectual al savanţilor

moderni. Şi era mândru şi bucuros ca un copil că printre astfel de savanţi referenţiali (Planck, EI. Bernard, Einstein, Heisenberg, H. Poincaré, Frankl etc.), exemplari şi prin ştiinţă, şi prin credinţă, se numără şi o seamă de români, circumscrişi bisericeşte

Ortodoxiei şi nu prea îndepărtaţi în timp (deci încă perfect concordanţi cu problemele şi provocările actualităţii).

Asupra a două personalităţi cultural-ştiinţifice româneşti obişnuia să revină cu predilecţie, mai ales după 1990 (când – şi prin contribuţia sfintei sale – acestea reîncepuseră să ocupe locul ce li se cuvine în conştiinţa noastră publică): Nicolae C. Paulescu (1869 – 1931) şi Alexandru Mironescu (1903 – 1973).

II. Cazul Nicolae C. Paulescu

L-am întâlnit şi l-am auzit vorbind cu patos despre doctorul Paulescu, în faţa unei asistenţe pestriţe (de oameni nu întotdeauna „duşi la biserică"), dar reuşind să cucerească la fel ca de la amvon, la a XIV-a Conferinţă Naţională de Fiziologie (Bucureşti, 29 – 31 mai 1997) 1, dar o făcuse şi a mai făcut-o în nenumărate rânduri (cam până prin 2001, când boala l-a răpus înainte de a-l omorâ2), iar o parte din consideraţiile sale au fost puse şi pe hârtie, văzând lumina tiparului, pe 8 septembrie 2001, în pagina creştină săptămânală – „Calea, Adevărul şi Viaţa" – a cotidianului Ziua3 (ce apărea sub egida

Fundaţiei Anastasia4).

1 Organizată sub egida Societăţii Române de Ştiinţe Fiziologice şi a Catedrei de Fiziologie

Nicolae C. Paulescu" de la Universitatea de Medicină şi Farmacie „Carol Davila" din Bucureşti, comitetul de organizare avându-l în frunte pe regretatul prof. dr. Radu Cârmaciu, şeful catedrei respective. La Editura Universitară „Carol Davila" a apărut pe atunci şi o broşură cu programul şi rezumatele conferinţelor.

Mi s-a relatat că în 2003, pe patul de spital, cu puţin înaintea morţii, mai avea totuşi puterea şi disponibilitatea să vorbească avântat despre Nicolae C. Paulescu cu medicul care-l îngrijea…

„Paulescu – «cel mai mare interpret ştiinţific al divinităţii»" (formula din titlu este a vrednicului de pomenire arhiereu Nicolae Mladin, la rândul său un mare admirator al savantului).

La Editura Anastasia (întemeiată de maestrul Sorin Dumitrescu şi condusă pe atunci de teologul Teodor Baconsky), apăruse, spre sfârşitul lui 1995, şi prima reeditare post decembristă a unei cărţi a profesorului Paulescu: Instincte sociale. Patimi şi conflicte. Remedii

Pe Paulescu îl preţuia şi-l dădea drept pildă nu doar pentru opera în sine (tratatele medicale, articolele de specialitate, cursurile universitare şi performanţele de laborator), ci şi pentru exemplaritatea vieţii lui creştine (îl impresiona, bunăoară, faptul că, deşi ocupat până peste cap, acceptase să fie epitrop al parohiei de care aparţinea şi-şi onorase funcţia cu toată seriozitatea care-l caracteriza). Alţii doar afirmă un ideal: Paulescu l-a şi întruchipat „în viul vieţii". Trăise în castitate şi arsese numai pentru adevăr, iar dragostea de Dumnezeu se împletise constant în viaţa lui cu dragostea faţă de semeni. De altfel, iubirea era pentru el alfa şi omega existenţei, iar admirabila armonie a întregii creaţii, analizată cu minuţie la toate nivelele, o vedea în principiul dumnezeiesc al iubirii: „Prin urmare, legea supremă care conduce societăţile naturale, la oameni şi la animale, este Iubirea".

Părintele Galeriu comentează, speculând în registru simbolic: „Cu certitudine, atunci trebuie spus ca în această viziune a iubirii, a înţelegerii vieţii, însăşi marea lui descoperire în slujirea cu iubire a omului – descoperirea insulinei (1921) – a fost rod al concepţiei şi muncii lui în universul iubirii, întrucât acest hormon «reglează metabolismul glucidelor, ca şi al lipidelor, protidelor şi mineralelor din organism», deci restaurează ordinea, armonia în structurile vieţii, astfel că în întregime existenţa noastră se conduce, din adânc, de lumina iubirii".

Pornind atât de la ideile şi faptele savantului, cât şi de la memorabila caracterizare pe care i-o făcuse Nicolae Iorga în iunie 1931, în necrologul din Neamul Românesc („Un învăţat: D-rul Paulescu" – text inclus, câţiva an:

mai târziu, în volumul al treilea din Oameni cari au fost) 1, părintele Galeriu nu ezită să vadă în viaţa şi activitatea doctorului Paulescu o întruchipare sui generis a paradigmei marianice: „Paulescu a trăit în lumina de taină a Preacuratei, menită a fi, deopotrivă,

Fecioară şi Mamă; astfel spus, menită a uni, în simbioză de har, castitatea şi maternitatea. În castitatea pură a spiritului morale (text îngrijit, introducere, repere biobibliografice, note şi comentarii de Răzvan

Codrescu), urmată în 1999 de Noţiunile de «Suflet» şi «Dumnezeu» în fiziologie (sub aceeaşi îngrijire) – ambele din ciclul „Fiziologie filosofică". Pentru viaţa şi opera adevăratului descoperitor al insulinei, cf şi crestomaţia Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Ştiinţa mărturisitoare, pe care am alcătuit-o şi publicat-o în 2002 la Editura Christiana (reed. 2009).

1 „... a trăit ca un mucenic şi a murit ca un sfânt"; „Cine l-ar fi văzut, discret, rece, tăcut, nu şi-ar fi dat seama de opera pe care acest om o avea în urma sa. A trebuit ca moartea să dezlege pe prietenii cei mai de aproape, pe ucenicii cei mai credincioşi, ca revelaţia să se producă şi să se cunoască numărul şi însemnătatea descoperirilor lui"; „într-o vreme când faima precede munca şi valorile adevărate sunt respinse de obrăznicia care se îndeasă, viaţa şi moartea acestui om de merit sunt un îndemn şi o învăţătură pentru tineretul care trebuie să reziste gloriei repede făcute".

ezi adevărul, iar în iubirea maternă iubeşti lucrarea şi rodul adevărului, cum iubeşte mama jertfelnic pruncul. În acest sens, revelaţia divină pune în lumină paradigma tainică a Preacuratei în opera mântuirii. Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat de la Duhul Sfânt, «Duhul Adevărului», şi din Fecioara. Ea a este pregătită ca «vas ales». Patriarhul Filotei al Constantinopolului tâlcuind cuvântul pildelor lui Solomon: «înţelepciunea şi-a zidit casa...» (Pilde 9, 1), arată pe Maica Domnului drept «casă a înţelepciunii lui Dumnezeu»...». Şi, oarecum surprinzător (dar relevant pentru erudiţia sa diversă şi generoasă), părintele îşi ia drept sprijin livresc «inspiratul cuget» al lui... Ion Heliade-Ăădulescu: «Mesia, sau Logosul, prin natura Sa, avea să fie rodul Sfântului

D uh, care, peste tot în Evanghelii, în Epistolele Apostolilor, în cărţile Părinţilor Bisericii, e slăvit şi înţeles ca Duhul Adevărului... Deci raţiunea este rodul Duhului Adevărului. Dar unde e conceput Logosul de către Duhul

Adevărului? în sânul unei Fecioare…" (cât. din Souvenirs et impressions d'un

— Oscrit, Paris, 1850, p. 23; indicaţia aparţine chiar părintelui). Şi conchide:

De aceea, în înţelesul adânc al descoperirii dumnezeieşti, nu te poţi realiza, împlini ca om de ştiinţă, ca filosof, deci iubitor de înţelepciune, ca artist şi în orice alt act creator decât în duhul acesta al Preacuratei, hărăzită a fi, cum s-a rostit mai sus, deopotrivă Fecioară şi Maică. Nicolae C. Paulescu, nu numai

a aduce, prin gândirea şi opera lui, un omagiu Maicii Domnului, ci însăşi viaţa lui, în întregul ei, a fost un omagiu adus Maicii Domnului, prin care se revelează, în simbioză pilduitoare, castitatea şi maternitatea".

Din opera teoretică a celui ce năzuise să prefacă «medicina în sacerdoţiu», părintele Galeriu accentuează, cum era de aşteptat, asupra celor trei cursuri universitare adunate în 1905, la apogeul polemicilor sale antidarwiniste, în volumul Noţiunile de «Suflet» şi «Dumnezeu» în fiziologie. Dumnezeu este „Cauza primă" a tot ce există, iar sufletul – care este tot de la Dumnezeu – acţionează drept „cauză secundă", conformând şi ghidând lăuntric

Fiimţa creată (este, zice autorul, „agent al finalităţii vitale"). Paulescu nu se mulţumeşte să combată evoluţionismul darwinist (lesne atacabil chiar şi pe teren strict ştiinţific), ci construieşte, cu raţionamente de o logică strânsă, un model creaţionist şi finalist coherent, convenabil deopotrivă ştiinţei şi religiei. „Tema fundamentală a gândirii lui, ca profesor de fiziologie, a fost finalitatea", iar prin aceasta apare ca un demn contemporan mai tânăr al lui

Claude Bernard şi ca un îndrăzneţ precursor al unei întregi linii de gândire din secolul XX (sunt citaţi Merleau-Ponty, Jean Lacroix, Jacques Monod, ohn C. Eccless – părintele având grijă, strategic, să-şi aleagă cu precădere în sprijin laureaţi ai Premiului Nobel, distincţie de care doctorul Paulescu fusese atât de pe nedrept văduvit). Le hazard et la necesite îi este o sursă îndeosebi familiară (văzând în gândirea lui Monod dezvoltarea ulterioară a intuiţiilor paulesciene): „mesajul esenţial al ştiinţei moderne" deceleaz; în ontologia viului, „trei

priorităţi care conferă identitate acestei ordini a realului şi o deosebesc de restul universului: a) telefonomie (fiinţele vii sunt înzestrate cu un proiect pe care îl reprezintă în structurile […] şi îl realizează prin performanţele lor); b) morfogeneză autonomă (fiinţele vii sunt maşini chimice care se construiesc pe ele însele potrivit unui determinism auteonom, riguros, implicând o «libertate» cvasitotală faţă de agenţi sau condiţi exterioare); c) reproducere invariantă (fiinţele vii sunt maşini care se reproduc în mod invariant)". Va să zică, „aşa cum spusese Paulescu, stejarul rămâne stejar, bobul de grâu rămâne bob de grâu, mieluşelul rămâne mieluşel. Încă:

mai profund exclamase Psalmistul: «Hotar ai pus pe care nu-l vor trece… (Psalm 103, 10)".

Apologetic şi catehetic, punctul nodal e acesta: „Iar în final, pe această cale ştiinţifică, Nicolae Paulescu ajunge la mărturia lui Dumnezeu. […

«Demonstraţia existenţei unei cauze primare a vieţii, nematerială, unică şi înţeleaptă, acesta este termenul sublim la care ne conduce fiziologia. Această cauză primară este Dumnezeu», proclama Paulescu în faţa studenţilor săi uimiţi şi fermecaţi…" (cum uimiţi şi fermecaţi erau şi auditorii părintelui urmărindu-l în harismaticele sale excursuri culturale, însoţite de gesturi largi şi modulaţii retorice ale vocii, pentru mulţi rămase unice şi de neuitat

III. Cazul Alexandru Mironescu

Chiar dacă nu la fel de aureolat ca descoperitorul insulinei, profeso rul Alexandru „Codin" Mironescu1 rămâne un reper în filosofia ştiinţei la români, ca şi în posibila bună întâlnire între spiritul ştiinţific, spiritul artistic şi spiritul religios. Savant şi scriitor, figură proeminentă a grupării spirituale a „Rugului Aprins" de la Mănăstirea Antim din Bucureşti, or de cultură, dar şi de discretă şi profundă duhovnicitate, el a îmbinat cercetarea cu credinţa şi scrisul cu rugăciunea, impunându-se încă din perioaoada interbelică, atât ca teoretician al cunoaşterii ştiinţifice2, cât şi ca romancier

Părintele Andrei Scrima îl caracteriza la rândul său cu căldură în Timp…

1 Licenţiat al Facultăţii de Ştiinţe din Bucureşti (1926), doctor

„es Sciences Physique;

Paris (1929), apoi profesor universitar de chimie organică.

2 Spiritul ştiinţific (1938), Limitele cunoaşterii ştiinţifice (1945 – cartea sa cea mai solidă

Claude Bernard (1946), Certitudine şi adevăr (1947). Mai târziu a scris Structura atomică

Experienţe şi revelaţii (lucrare, din câte ştiu, rămasă până astăzi în manuscris).

3 Oamenii nimănui (1935, roman prefaţat de Panait Istrati), Destrămare (1939, rorr. iconsemnat de G. Călinescu în Istoria… să din 1941: „… un volum de agreabile amintriri din copilărie, scrise cu uşurinţă şi spirit…").

rugului Aprins. Maestrul spiritual în tradiţia răsăriteană (Editura Huma

— Itas, Bucureşti, 1996, mai ales pp. 142 – 143); profesorul Mironescu a ars în flacăra vie a spiritualităţii de la Antim, dar a împărtăşit şi mucenicia multora dintre cei trecuţi pe acolo (în timpul războiului, dar şi câţiva ani buni după aceea) 1; refuzând orice compromis cu regimul comunist, a fost condamnat, în 1958, la 20 de ani de închisoare, din care a efectuat 5, eliberându-se cu sănătatea grav şubrezită. Zece ani mai târziu, la înmormântarea sa (a murit de cancer), părintele Benedict Ghiuş (unul dintre prietenii cei mai apropiaţi ai răposatului) spunea: „Al. Mironescu a iubit credinţa autentică, a cunos

ut-o, a trăit-o şi a mărturisit-o fără emfază, «cu simplitate şi normalitate», cum îi plăcea lui însuşi să spună […]. Despre toată credinţa aceasta a lui vor mărturisi, la vremea lor, manuscrisele care au rămas de la el". Şi într-adevăr, de la Alexandru Mironescu a rămas o însemnată operă postumă2, însumând eseuri, dialoguri, mărturisiri şi scrieri literare (de valoare mai mult mistică decât estetică, un loc aparte îl ocupă Poemele filocalice, considerate de autorul însuşi a fi lamura creaţiei sale şi pe care am avut prilejul să constat că părintele Galeriu nu le ignora, deşi pe atunci încă nu se editaseră).

Părintele Galeriu nu numai că-l preţuia pe Alexandru Mironescu (ca om de ştiinţă creştin şi ca fost deţinut politic anticomunist), dar a

înţeles să pună umărul, la începutul anilor ’90, la relansarea sa publică; sub egida

Editurii Harisma au fost reeditate – în premieră după 1989 – două dintre

Principalul animator al grupării, poetul Sandu Tudor (Alexandru Teodorescu), devenit sroschimonahul Daniil de la Rarău, a şi murit în închisoare, la Aiud, prin noiembrie 1962.

Esenţialul se găseşte în volumele (înşirate aici după cronologia apariţiei): Ziduri între vii.

D poveste care nu e un roman, un roman care nu e o poveste (Editura R.A.I., Bucureşti, 1995), Serile singurătăţii (Editura C.B.C., Bucureşti, 1996, cu prefaţă de acad. Zoe Dumitrescu-Buşulenga – viitoarea monahie Benedicta), Kairos. Eseu despre teologia istoriei

Editura Anastasia, Bucureşti, 1996), Calea inimii. Eseuri în duhul Rugului Aprins (Editura

Anastasia, Bucureşti, 1998, cu un cuvânt înainte de acad. Virgil Cândea – volum pe care am avut şansa şi bucuria să-l îngrijesc şi să-l „botez” editorial), Poeme filocalice (Editura

Episcopiei Sloboziei şi Călăraşilor, 1999, cu un cuvânt înainte de! P.S. Bartolomeu Valeriu anaania, la rândul său remarcabil poet), Floarea de foc (Editura Elion, Bucureşti, 2001, cu cuvânt înainte de Mihai Şora) – toate editate mai cu seamă prin eforturile d-nei Ileana mironescu Sandu, fiica autorului, stabilită în Elveţia. În manuscris îşi aşteaptă încă editarea (fie şi selectivă) 19 caiete de Jurnal (de o mare importanţă documentară pentru cine va scrie cândva o istorie a „Rugului Aprins”); un prim pas a fost deja făcut de dl. Marius isileanu, îngrijitorul şi prefaţatorul volumului Alexandru Mironescu, Admirabila tăcere, furnai (2 iulie 1967 – 29 septembrie 1968), Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014 (al doilea

I-am din „Arhiva Rugului Aprins”). Pentru mai multe informaţii despre viaţa şi opera profesorului Mironescu, cf. volumul colectiv omagial Alexandru Mironescu. Centenarul naşterii: 1903 – 2003 (Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, incluzând şi material fotografic, pentru care s-au zbătut mult regretaţii Virgil Cândea şi Fănuş Băileşteanu.

cărţile profesorului, pe care părintele a găsit şi vremea să le prefaţeze (în colaborare cu Ion Andrei Dorobanţu): Certitudine şi adevăr (1992) şi Limitele cunoaşterii ştiinţifice. Contribuţia ştiinţelor experimentale la problema epistemologică (1994). Intenţia – care, din păcate, nu s-a putut realiza ca atare – fusese aceea de a se (re) edita la Harisma întreaga operă mironesciană.

Rămâne însă semnificativ faptul că atenţia părintelui a mers prioritar spre sintezele de filosofia ştiinţei.

Ceea ce părintele a ţinut să pună în evidenţă cu precădere (cum obişnuia, când venea vorba, şi în predicile sale) a fost, înainte de orice alte detalii, atitudinea faţă de cunoaştere şi creaţie a unui adevărat savant creştin, chemat să reprezinte o pildă şi un model pentru noile generaţii. „Cunoaşterea omului nu e o socoteală de ici până colo şi de azi până mâine. Ea implică angajamente puternice şi răspunderi înfricoşătoare", afirma Mironescu.

Şi părintele glosează: „Cunoaşterea aceasta a lumii înconjurătoare, cât şi a noastră înşine, este chiar mai mult decât o simplă «şansă» oferită nouă de a lua parte la un grandios proiect cosmic, este o raţiune de a fi, a omului ca o conştiinţă a lumii". Mironescu era de părere că „în niciun alt domeniu al activităţii, mai mult decât în acela al ştiinţei, omul, lucrând, nu s-a simţit mai aproape de puterea de creaţie a lui Dumnezeu", dar părintele ştie bine că e loc şi de multă sminteală, slăbiciunea putându-l rătăci pe cel neaşezat spiritual: „Căci el poate să cadă în păcatul trufiei şi, neîngăduit, ca un intrus luciferic, să considere că el la rândul său se poate substitui

Creatorului". Pentru a lămuri deplin lucrurile din punct de vedere creştin, se face un mic excurs biblic (Facerea 2, 16 – 17; Ioan 17, 3) şi patristic (Sfântul Ioan Damaschin), arătându-se că avertizarea originară de a nu mânca din

„Pomul cunoştinţei binelui şi răului" nu viza interzicerea sau îngrădirea cunoaşterii, ci doar prevenea asupra posibilelor ei sminteli („Dumnezeu a vrut tocmai să-l prevină pe om de sfâşierea lăuntrică între bine şi rău, de fructul otrăvit al răului care înseamnă păcat, adică despărţire de Dumnezeu, stricăciune, moarte"). Cum observa şi Mironescu, laicizarea ştiinţe este o tendinţă stupidă şi un corolar al

smintelilor potenţiale ale spiritu lui cunoscător. Poziţia cu adevărat creştină a fost surprinsă şi formulaţi memorabil de Shakespeare în Hamlet: There are more things in heaven ar. s earth, Horatio, than are dreams of în your philosophy („Tainele cerului şi-ar pământului, Horatio, sunt mult mai multe decât închipuie filosofia ta"), sac de un Leonardo da Vinci („Iată că din marea cunoaştere se naşte mare; smerenie"), ca să rămânem în sistemul de referinţă cultural. Mironescu ne numai că neagă argumentat presupusa incompatibilitate între credinţă; cunoaştere (inclusiv ştiinţifică), dar îşi exprimă admirabil convingerea ci fără o credinţă în genere, pe deplin definită şi asumată, orice cunoaştere este oarbă sau inconsistentă1; creştineşte vorbind, „dacă nu suflă peste ele darurile Duhului", toate ştiinţele „rămân semne moarte" (sau, cum spunea

Kepler, ne tot jucăm cu simboluri, uitând până la urmă că nu este vorba decât de un joc…).

În prefaţa mai amplă la Limitele cunoaşterii ştiinţifice, părintele consideră că, după lunga modă pustiitoare a pozitivismului, două sunt realităţile pe care trebuie să le reafirmăm astăzi cu precădere: că „spiritul se află dincolo de materie şi stă la baza ei" şi că „dincolo de spirit este cealaltă lume, lumea divină, a originilor, a informaţiei, a proiectelor" (Sophia divină necreată, în termeni mai teologizanţi). Gândirea lui Alexandru Mironescu (ca şi cea a lui

N'icolae C. Paulescu odinioară, dar cu mai mult aparat teoretic şi într-un limbaj mai apropiat de cel al momentului actual) a fost conformată de aceste două adevăruri fundamentale, iar pertinenţa şi actualitatea ei se vede şi din aceea că foarte mulţi filosofi şi oameni de ştiinţă de după el au îmbrăţişat şi adâncit concepţii asemănătoare (de data aceasta sunt invocaţi, între alţii, Roger Sperry, Ivall Watson, Heinz Pagels, Niels Bohr şi Victor Weisskopf – care, prin 1975, a conferenţiat şi la Bucureşti despre „Limitele şi frontierele ştiinţei").

„Cartea lui Alexandru Mironescu – conchide părintele – este o formidabilă pledoarie nu doar pentru utilitatea efortului de a gândi, ci şi pentru bucuria pe care o poate aduce în minte şi suflet acest act care este indispensabil în apropierea noastră de înţelegerea actului Creaţiei şi, implicit, a rostului şi rolului fiinţării noastre pe faţa Pământului. […]

într-un secol în care fie s-a vorbit despre incompatibilitatea ştiinţă-religie (extinzând-o până incompatibilitatea cu credinţa chiar), fie s-au produs scrieri (semi) docte în intenţia de a descoperi sursele «ştiinţifice» ale textului biblic, în Limitele cunoaşterii… întâlnim o adevărată comuniune ştiinţă-religie, în care credinţa prin intermediul Revelaţiei) vine să lumineze cunoaşterea noastră, care în fond este una singură, după cum unul singur este Dumnezeu, indiferent de numele pe care i-l dăm".

Poate că niciodată Ortodoxia nu s-a rostit mai clar asupra acestor raporturi delicate, iar dacă într-un viitor indefinit ştiinţa se va apropia tot mai mult de credinţă, atunci poate vom fi mai recunoscători decât suntem astăzi faţă de cei care nu s-au îndoit nicio clipă că marile adevăruri au loc deplin în limba şi în duhul nostru, ca un dar profetic şi răscumpărător de vremuri, care s-ar cuveni să ne înduplece la îndrăzneala de a fi mai mult decât suntem…

…nu e posibil a gândi [corect] şi deci a descoperi adevărul dacă nu avem o credinţă.

Viziunea aceea organică, unitară, articulată, nu este de fapt decât universul unei credinţe.

Nu putem pune în mişcare resorturile noastre spirituale dacă nu avem o credinţă; nu o obsesie care e o sclavie, ci o credinţă care e prilejul unei fertilizări".

PĂRINTELE GALERIU:
DE LA TINEREŢEA FĂRĂ BĂTRÂNEŢE
LA VIAŢA FĂRĂ DE MOARTE
w

Preoţii trec, bisericile rămân… La Sfântul Silvestru, biserica pe care părintele

Galeriu a prefăcut-o înfrunte a parohiilor bucureştene din ultimul pătrar al secolului 20, evlavia îşi înalţă mai departe cântările, iar bucuria praznicelor străluminează sufletele şi chipurile credincioşilor. Au însă cu toţii o strângere de inimă, căcigându-l alunecă mereu, înfiorat, spre cel ce s-a mutat de la noi dar al cărui duh dă parcă târcoale zidurilor ce au reverberat de atâtea ori la glasul lui ca un tunet suav. Iar afară, peste mormântul cu flori întotdeauna

proaspete, lumina îngenunchează ca spre o taină a ei…

De un leat cu România împlinită între hotarele ei firești, părintele Galeriu (21 noiembrie 1918 – 10 august 2003) a fost trimis s-o cheme, cu glas mare din pustia acestui veac, la cealaltă împlinire, mai presus de hotarele Firii împlinirea în Duh.

Dumnezeu n-a căutat la puținătatea noastră și ni l-a dăruit la vreme de cumpănă, ca să străbatem, agățați de sutana lui de lumină, prin bezna de iad a comunismului. Chitul roșu a căutat să-l înghită în pântecul lui cu zăbrele1

dar Dumnezeu a vrut să fie vărsat afară, ca Iona, și să strige proorocește ca-ntr-o altă Ninive, dreptatea Celui Preaînalt.

La Biserica Sfântul Silvestru, pe care a prefăcut-o în Templu suprem al

Cetății2, părintele Galeriu s-a făcut cuvânt crucificat păstorilor și turmei

1 Incomod ideologic noului regim comunist, a fost deținut politic între 7.08 – 7.09.1950 >.

16.08.1952 – 26.10.1953, fiind purtat prin mai multe penitenciare și în lagărul de munci

Peninsula (Canalul Dunăre-Marea Neagră). Discret, nu obișnuia să vorbească despre patimile sale carcerale.

2 Hirotonit la Biserica Zlătari (unde era deja cântăreț și secretar de redacție al săptărr.

naiului Ortodoxia, condus de părintele Toma Chiricuță, marele predicator bucureștean al epocii interbelice), a fost mai întâi preot în satul Podul Văleni din comuna Poenarii Burch:

județul Prahova (1943 – 1947), apoi la Biserica Sfântul Vasile din Ploiești (1947 – 1973), iar în ultimii 30 de ani la Biserica Sfântul Silvestru din București (unde a început să slujească regulat de la 1 mai 1975).

răscumpărând vremurile, cu smerită măreție. Jertfa, ca temei de înviere, cum însuși a spus-o, a fost pasiunea lui de o viață1. Ca preot, ca duhovnic, ca profesor, ca orator public, pe părintele Galeriu toată lumea îl asalta și pentru toți găsea o fărâmă de timp și de tărie. În vremea din urmă părea obosit, dar se aprindea vorbind și parcă o

putere de sus pogora mereu asupra lui, însufleţindu-l. Zăbovea în el, atotorimenitoare, tinereţea fără râtrâneţe a harului…

Şi iarăşi, Dumnezeu n-a căutat la puţinătatea noastră şi a făcut să rămână stâlp viu de lumină în urma părintelui Dumitru Stăniloaie, Bogoslovul neamului românesc2. La răscruce de veacuri şi de milenii, părintele Galeriu a fost – dincolo de toate cârtirile, de care la noi nu scapă nici sfinţii! – figura tutelară a gândirii teologice româneşti de după prăbuşirea comunismului, iar Ortodoxia a respirat prin plămânii lui ca prin puterea unei stihii…

La 10 august 2003, în Secţia de Anestezie şi Terapie a Spitalului Clinic

Universitar din Bucureşti, la ceasul când se îngână lumina cu întunericul, n-a dispărut un om, ci o instituţie3. În contextul cel mai ingrat al istoriei noastre, părintele Galeriu, înţelept ca şarpele şi curat ca porumbelul, găsise calea mărturisitoare spre lamura neamului, aducând la asumarea credinţei şi a vieţii creştine o adevărată oştire de tineri intelectuali, care au albit cu vrednicie sub călăuzirea lui duhovnicească…

Când ne e greu fără părintele Galeriu, mângâiere să ne fie încredinţarea nestrămutată că ne veghează nevăzut din ceruri, iar în cuvântul lui, fie şi citit dintr-o pagină tipărită, învie răbdător pentru fiecare dintre noi, în acel

— Astăzi" inepuizabil despre care îi plăcea să vorbească adesea şi de unde nicio moarte nu-l mai poate răpi.

În 1973 a obţinut titlul de Doctor în Teologie cu teza Jertfă şi răscumpărare. Iată şi o listă sdectivă a volumelor publicate sub semnătura sa: Jertfă şi răscumpărare (1973; reed. 1991), Meditaţii la „Tatăl Nostru" şi la „Fericiri" (1990; reed. 2002), Tâlcuiri la mari praznice de peste an: 22 de modele omiletice (2001; reed. 2012), între Geneză şi Apocalipsă. Convorbiri realizate de Dorin Popa (2002), Cartea celor nouă Fericiri (2004), Părintele Galeriu/Astăzi.

Psihanaliza şi dreapta credinţă a Bisericii (2005); Părintele Galeriu/Astăzi. Conştiinţe t slujirea cu iubire a Adevărului (2006), Părintele Galeriu/Astăzi. Ortodoxia şi sufletul românesc (2007). Părintele Galeriu/Astăzi. Taina Fratelui. Păcatul împotriva Duhului

Sfânt

2009), 10 predici de Părintele Galeriu la 10 ani de la mutarea sa la cer (2013).

Vezi mai sus.

A fost înmormântat miercuri 13 august, puţin după prânz, în coasta Bisericii Sfântul

Silvestru, iar timp de mai bine de un ceas, până ce sicriul a fost purtat spre mormânt, pe cerul de deasupra bisericii a stăruit, în jurul soarelui ascuns sub nori, un larg curcubeu circular, pe care fotografiile nu-l pot reda în toată tainica lui splendoare, dar care a rămas adânc întipărit în memoria miilor de creştini veniţi să-şi ia rămas-bun de la cel mai de seamă predicator ortodox român al secolului XX.

IOANIANOLIDE (1919 – 1986)

PARIUL ÎNTOARCERII LA HRISTOS

Deşi m-am mişcat de timpuriu printre foşti deţinuţi politici, de Ioan

Ianolide1 trebuie să mărturisesc că n-am aflat decât relativ târziu, prin

1993 – 94, mai întâi dintr-o aluzie a părintelui Liviu Brânzaş (pe care-l vedeam aproape lunar la Sibiu, căci era un apropiat al Punctelor cardinale), apoi dintr-o evocare publicată în Gazeta de Vest (decembrie 1994, sub semnătura a doi camarazi de generaţie, crez şi suferinţă: Ion Popescu şi Alexandru

Virgil Ioanid). Cartea lui postumă din 2006, lucrată cu migală şi pricepere în obştea de la Diaconeşti (com. Agăş, jud. Bacău), după o lungă pribegie între Est şi Vest2, a fost pentru mine, mărturisesc, o revelaţie pe deasupra

Născut în 27 ianuarie 1919, la Dobroteşti-Teleorman, în familia unui aromân înstărit şi desigur asimilat „chiaburimii" după 1945), a intrat la 18 ani în Frăţiile de Cruce, iar la data arestării de către Siguranţa regimului antonescian (19 octombrie 1941) era student la Drept. A făcut parte din nefericita categorie a legionarilor sau fraţilor de cruce care, arestaţi sub Antonescu, au fost predaţi în detenţie „capitularzilor" şi apoi comuniştilor, ajungând să adune 23 de ani de puşcărie (până la graţierea generală din 1964). A trecut prin

numeroase puşcării şi lagăre, iar cu prietenul său Valeriu Gafencu a stat mai ales la

Aiud, în lagărul de muncă de la Galda (unde mai puteau primi încă vizite ale rudelor), la Piteşti şi la Tg. Ocna. Spre deosebire de Gafencu (mutat mai devreme la închisoareasanatoriu de la Tg. Ocna, unde a şi murit în 1952), a trecut prin reeducarea de la Piteşti.

Au fost la un pas de a deveni cumnaţi (Ioan a fost logodit cu Valentina, una dintre surorile lui Valeriu, dar destinul ingrat a împiedicat împlinirea unei iubiri care nu s-a stins niciodată). Eliberat la 31 iulie 1964 şi aflând-o pe Valentina măritată (după ce-l aşteptase ani îndelungaţi) chiar la insistenţele propriei lui familii (care nu mai avea nicio veste despre el şi nu credea că se va mai întoarce vreodată), Ioan ia nobila hotărâre a nu-i strica rostul

„Taina Cununiei este mai mare decât Logodna") şi se căsătoreşte cu o altă femeie, face munci manuale, duce o existenţă marginală, apucă pensia, dar e tot mai şubrezit de boli şi la 5 februarie 1986 moare de ciroză hepatică şi neoplasm al organelor interne, fiind înmormântat la Mănăstirea Cernica.

După ce autorul le-a ţinut ani întregi ascunse de vigilenţa Securităţii (care n-a încetat să-l hărţuiască până la moarte), soţia sa, Constanţa, a încredinţat manuscrisele, aşa cum el însuşi dorise, unui camarad de detenţie de la Tg. Ocna, apoi au ajuns în Occident, iar după oricăror aşteptări. Şi cred că, într-o oarecare măsură, ar fi fost o revelaţie şi pentru autorul însuşi, care a scris aceste pagini „tensionat de frică", cum mărturisea într-o însemnare din 1981, şi n-a ajuns niciodată să le recitească integral şi să revină asupra lor: „Când a fost să le revăd, cu ocazia aşezării lor într-un loc mai sigur, am încercat să le recitesc şi să le rescriu, dar mi-a fost imposibil. Nu am liniştea necesară. Când văd toate aceste file mă înfioară pericolul de a fi descoperite de Securitate. Le las aşa cum au ieşit din primul condei, deşi regret că nu pot face un lucru deplin" (document olograf, facsimilat în volum). Aşa stând lucrurile, nu ştiu dacă bietul Ianolide a putut avea adevărata reprezentare a comorii pe care ne-a lăsat-o. Dar Dumnezeu a rânduit astfel încât comoara să iasă la iveală, la 20 de ani de la moartea autorului, unitară, rotundă, luminoasă, în condiţii foarte

bune şi cu un impact pe măsură, cum puţine cărţi din memorialistica închisorilor au mai cunoscut

Eu, ca editor, n-am avut decât să bifez un lung şir de minuni. Când maicile au venit cu ea la Christiana, cartea era articulată, corectată, redactată, ba chiar şi, în mare, tehnoredactată. Făcuseră până şi coperta (la care nici n-am mai umblat). În afară de nişte îndreptări mărunte, n-am făcut decât să mă:

adaug câteva note de subsol şi o scurtă postfaţă.

Prefaţa, memorabilă, cu rolul ei cert în impactul public al cărţii, a scris-o părintele Calciu, spre sfârşitul verii acelui an: „Un nevrednic cuvânt înainte la o carte de mare şi sfântă vrednicie". Avea să fie ultimul text amplu redactat de mâna sa (n-a mai scris după aceea decât epistolele testamentare): a urmat toamna despărţirii şi mica odisee a înmormântării la Petru-Vodă1. Dar n-am să uit niciodată bucuria care i-a străluminat faţa căznită de boală atunci când i-am pus cartea în mână, tocmai ieşită de sub tipar. A fost poate ultima mare bucurie a vieţii sale. Lectura cărţii înainte de tipărire îl impresionase sincer şi puternic, iar în cuvântul înainte o calificase drept „o adevărată odisee a spiritului, o introspecţie abisală făcută cu umilinţă şi fineţe, pe care numai un om trecut prin chinurile iadului şi ieşit curat pe malul înalt al sfinţiri; le-a putut primi de la îngerul care l-a vegheat pe toată calea încercărilor" 2

Trăise o emoţie încă şi mai mare decât cea de pe vremea când primise să decembrie 1989 s-au reîntors în ţară din Elveţia, au stat o vreme la părintele Constantin

Voicescu, pentru ca în cele din urmă să ajungă la Petru-Vodă şi de acolo la Diaconeşti.

unde maicile s-au pus pe treabă şi au scos lamura din ele (osteneală de ani întregi, pe care mă îndoiesc că şi-ar fi asumat-o altcineva, căci totul era în devălmăşie şi foarte greu lizibil dacă nu de-a dreptul deconcertant).

1 Vezi mai jos.

2 Ioan Ianolide, întoarcerea la Hristos. Document pentru o lume nouă, ediţie îngrijită la

Mănăstirea Diaconeşti, cu un cuvânt înainte de Părintele

Gheorghe Calciu-Dumitreasa.

Editura Christiana, Bucureşti, 2006, p. 5.

prefaţeze a doua ediţie a cărţii lui D. Bacu despre Piteşti (1988 – 89). Acolo scrisese: „Acum citesc la cărţile despre Piteşti şi ucenicesc la o prefaţă – orice s-ar scrie despre aceste lucruri este fad pentru noi, cei care am trecut pe acolo – încercând să explic ceea ce nu se poate explica… […] Poate că din toată istoria Piteştiului nu ar trebui să rămână decât: «Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri»”1. Aici scria: „Aceste rânduri pe care le scriu sunt fade şi convenţionale. Din tot ce s-a scris despre închisori, din toată investigaţia psihologică a atâtor autori, toţi înzestraţi cu duhul mărturisitor, cartea aceasta este cea mai adânc duhovnicească, cea mai pătrunzătoare…” 2.

Am forţat atunci şi un scurt interviu (rămas neterminat), care întăreşte cele spuse în prefaţă şi aduce cea mai fermă mărturie despre sfinţenia lui

Valeriu Gafencu3, personajul-cheie al cărţii lui Ianolide:

— Aţi scris o prefaţă minunată, părinte. E ca testamentul unei întregi generaţii…

— Nu prefaţa mea, ci cartea lui Ianolide e testamentul, marele testament.

Eu l-am semnalat doar, cu emoţie… E o carte harismatică şi mărturisitoare, cum mi-ar fi plăcut să fi scris eu însumi, dar nu mi-a fost dat… […]

Eu nu l-am ştiut decât în treacăt pe Valeriu Gafencu, nu mi-a fost dat să fiu printre apropiaţii lui […], dar mereu mi-a fost ca un reper, ca o lumină călăuzitoare şi însufleţitoare. Din ce am aflat şi ştiu despre el, cred şi mărturisesc fără rest că este sfânt, un trăitor al cuvântului lui Dumnezeu la o înălţime de neînţeles pentru noi…)

Pe vremea aceea tocmai scosesem la Editura Christiana substanţialul volum Vasile M. Popescu, Un martir al Crucii. Viaţa şi scrierile lui Teodor

M. Popescu (540 de pagini) 5, cu care inaugurasem o colecţie documentară

— „Ortodoxia luptătoare” – închinată martirajului ortodox din

România

Dumitru Bacu, Piteşti – centru de reeducare studenţească, cu o prefaţă de Pr. Gheorghe

Calciu, ediţia a IV-a, îngrijită de Răzvan Codrescu, Editura Christiana, Bucureşti, 2011, pp. 17 – 18.

Ioan Ianolide, op. cit., p. 6.

3 Vezi mai jos.

4 Preot Gheorghe Calciu, „Fiţi jertfelnici!". De la cuvintele către tineri la mărturiile testamentare, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Răzvan Codrescu, cu o postfaţă de Lucian D.

Popescu, Editura Christiana, Bucureşti, 2012, pp. 191 – 192 (subl. mea). Interviul a apărut iniţial în Lumea Credinţei din septembrie 2007.

5 Ediţie îngrijită de Gabriela Moldoveanu şi Răzvan Codrescu, cu un documentar din arhivele Securităţii alcătuit şi comentat de Adrian Nicolae Petcu, cercetător CNSAS. Teologul Teodor M. Popescu, profesor şi fost decan al Facultăţii de Teologie din Bucureşti, a trăit între 1893 şi 1973 (Securitatea nu a fost străină de moartea sa) şi a fost deţinut politic între 1959 şi 1963.

secolului XX. Fiecare volum al colecţiei (planurile au fost foarte ambiţioase, dar nu s-au putut realiza ca atare) era proiectat să aibă trei părţi: o biografie a personalităţii monografiate, o crestomaţie din corespondenţa sau scrierile sale (cu bibliografia la zi a acestora) şi o selecţie de documente din dosarele ce i-au fost întocmite de vechea Securitate. Dacă volumul venit de la Diaconeşti, atât de înrudit tematic, nu a intrat în colecţia respectivă, este numai pentru că fusese deja altfel structurat (povestea lui este schiţată, în mare, în lămurirea editorială care precede textul lui Ianolide). În orice caz, dincolo de conjuncturi, se împlinise năzuinţa autorului dintr-o scurtă însemnare cu caracter testamentar: „Călugării vor fi cei mai îndreptăţiţi să se pronunţe asupra acestui document" 1.

Deşi se încadrează în literatura memorialistică a închisorilor comuniste, în care factologia, cutremurătoare, de regulă prevalează, oarecum de la sine, interesul mărturiei lui Ianolide nu stă atât în faptele relatate, cât în deschiderea duhovnicească: anecdotica se

complineşte şi se transcende prin adevărate pagini de Filocalie contemporană, relevând cu prisosinţă că în temniţele comuniste, în jurul lui Valeriu Gafencu, s-a constituit, mutatis mutandis, o mişcare spirituală corespunzătoare celei promovate, dincoace de gratii, de gruparea „Rugului Aprins" de la Antim. Politicul devine lăturalnic în raport cu spiritualul. Şi Valeriu Gafencu, şi Ioan Ianolide, şi mulţi dintre cei din jurul lor („misticii") depăşiseră (fără să şi-o renege faza legionară a tinereţii şi atinseseră o condiţie cvasimonahală, iar părintele Calciu avea toată acoperirea să conchidă (în interviul citat) că „apare limpede astăzi că ei au biruit mistic istoria, veacul, urcând spre Soarele

Dreptăţii, spre Răsăritul cel de Sus, Care este Hristos. Cum să reduci toate acestea doar la o simplă angajare politică anterioară, mai mult sau mai puţin legionară?! […] Gafencu n-a pus niciodată Legiunea deasupra Bisericii, nici n-a ignorat excesele ei. Trăirea lui, pilda lui de mucenicie pentru Hristos.

depăşeşte cu mult orice contingenţă istorică sau lumească. Ştiu de la cineva apropiat lui că ar fi spus, nu cu mult înainte de sfârşitul său martiric: Nu regret că am fost legionar şi că am purtat haină legionară; dacă regret însă ceva, este că nu am purtat de la începutul începuturilor o singură haină:

haina lui Hristos".

1 Ioan Ianolide era un familiar al vieţii mănăstireşti, practica Rugăciunea Inimii (despre care a şi scris pagini de neuitat), ţinea corespondenţă cu părintele Benedict Ghiuş (vez:

mai sus) şi chiar avusese intenţia să se călugărească. De reţinut că tot prin grija obştii de la Diaconeşti (însufleţită de părintele duhovnic Amfilohie Brânză) s-a mai editat ulterior un mic volum purtând semnătura lui Ioan Ianolide: Deţinutul profet, Editura Bonifaciu.

f. 1., 2009, rămas însă în umbra volumului iniţial.

Rămâne de nădăjduit că acest document – în felul lui unic la noi – al răscumpărării vremurilor prin credinţă, în care suferinţa şi sfinţenia calcă

Îngemănate pe urmele mărturisitorilor din vechime,

reamintindu-ne, cu literă de sânge, că creştinismul s-a născut din jertfa lui Dumnezeu pentru oameni şi a dăinuit prin jertfa oamenilor pentru Dumnezeu, va beneficia şi de întreaga atenţie a Sfântului Sinod şi al Comisiei de Canonizare a

B.O.R., care înainte de a înălţa Catedrala Mântuirii Neamului în piatră, are prilejul de a o desăvârşi pe cea înălţată în duh, adăugându-i noi turle de recunoscută sfinţenie…

IUSTIN PÂRVU (1919 – 2013)
ÎNTRE INIMA MOLDOVEI
ŞI INIMA ARDEALULUI
w

După ce în primăvara lui 2005 a trecut pe lângă moarte (criminalul psihopat1, venit să-l înjunghie chiar la mănăstire, greşind ţinta şi ucigând un alt părinte2, care-i semăna îndeaproape!), părintele Iustin Pârvu (ridicat acum câteva luni la rangul de arhimandrit) împlineşte pe 10 februarie [2006]

88 de ani.

Călugărit de foarte timpuriu (1936, pe seama Mănăstirii Durău), deţinut politic sub comunişti (1948 – 1964: Suceava, Văcăreşti, Jilava, Aiud, Gherla, Periprava, Baia Sprie etc.), părintele a fost toată viaţa un mărturisitor şi un luptător neabătut pentru Hristos şi neamul românesc, iar după 1989 a ctitorit, pe pământurile sale părinteşti, Mănăstirea de la Petru-Vodă (jud.

Neamţ), cu hramul Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil (1991), căreia i s-a adăugat în 2000, în apropiere, şi un schit de maici (Paltin) 3, precum şi două aşezăminte de asistenţă creştină în duh vasilian: o casă de educaţie pentru copii şi un azil pentru bătrâni4.

Ansamblul de la Petru-Vodă s-a impus repede ca unul dintre principalele bastioane ale ortodoxiei noastre contemporane, iar părintele Iustin ca unul dintre marii noştri stareţi şi duhovnici, însufleţit şi de o neobosită râvnă ctitoricească.

Mai puţini ştiu că această râvnă binecuvântată de Dumnezeu nu se rezumă la minunatul ansamblu monahicesc de la Petru-Vodă, din inima Moldovei, Mihai Coisin, care voia să se răzbune pentru că nu fusese admis definitiv în obştea mănăstirii.

Panaite Fuică, de 81 de ani, înjunghiat cu un cuţit de bucătărie, pe o bancă din incinta mănăstirii.

Acum mănăstire în toată regula.

Unde şi-a petrecut ultimii ani de viaţă şi Adriana Calciu-Dumitreasa, prezbitera părintelui Gheorghe Calciu-Dumitreasa, îngropată în 2014 chiar în cimitirul mănăstiri

Petru-Vodă, alături de soţul răposat cu mai bine de 7 ani înainte.

ci a iradiat mai recent până-n inima românească a Ardealului, acolo unde, la iniţiativa şi cu sprijinul său, s-a pus anul trecut [2005] temeiul unei noi vetre călugăreşti, chiar în coasta faimosului monument memorial de la Râpa

Robilor din Aiud, ridicat prin strădania mai multor filiale ale Asociaţiei

Foştilor Deţinuţi Politici din România (în frunte cu cele din Sibiu şi Alba)

şi sfinţit ca biserică de î. P.S. Bartolomeu Anania (14 septembrie 2000).

Deocamdată cu numai 6 vieţuitoare şi cu un părinte duhovnic (ieromonahul Augustin Vărvăruc) ucenic al părintelui Iustin, încă neavând clopotniţă, dar bucurându-se de un splendid clopot de o tonă dăruit de acelaşi părinte Iustin, noul schit, închinat Sfintei Cruci şi Sfinţilor Arhangheli, veghează după cuviinţă lamura muceniciei româneşti1.

Ieri împreună-pătimitor cu „cei prigoniţi pentru dreptate" în gulagul românesc (nu puţini morţi/ucişi şi azvârliţi în gropi fără cruce), părintele

Iustin s-a făcut, în amurgul vieţii, cu duhul şi cu fapta, veghetor harnic şi smerit asupra lor, pe muchia inefabilă dintre Biserica luptătoare şi Biserica biruitoare2.

1 Astăzi, nu departe de vechiul schit, prin strădaniile Fundaţiei Aiud (prezidate de maestrul

Dan Puric şi dr. Pavel Chirilă) şi cu entuziasta binecuvântare a Î.P.S. Irineu, Arhiepiscopul de Alba Iulia, e în curs de realizare noul Proiect Aiud (venit în continuitatea organică a tot ce se făcuse înainte): ridicarea unei mănăstiri cu hramul Sfinţii 40 de Mucenici şi a unui

centru aferent de studii martirologice, o adevărată cetate memorială care a prins deja contur şi care probabil că va reprezenta marea mândrie a Aiudului de mâine şi unu.

dintre cele mai însemnate locuri de pelerinaj din România noului veac şi mileniu. Ansamblul (biserică – încă nepictată –, chilii, trapeză, arhondaric, bibliotecă, săli de lectură şi conferinţe, muzeu, osuar etc.) – cu o arhitectură atipică, dar ortodoxă în esenţa ei, bine armonizată stilistic şi simbolic cu mausoleul – e mai mult decât impresionant, având's:

două niveluri sub pământ. Aiudul s-ar cădea să capete în conştiinţa întregii ţări statutul de Martyropolis al neamului românesc.

2 Acum câţiva ani, părintele Iustin a adus la Petru-Vodă cinci cranii ale unor foşti deţinuţi politici din groapa comună de lângă Penitenciarul Aiud. Crede că majoritatea celor martirizaţi acolo de către comunişti ar trebui să populeze calendarul ortodox. „Cine ştie câte sute sau mii de trupuri ucise în chinuri se vor fi sfinţit din voia Domnului, dar stau nedescoperite şi necinstite. Să ştiţi că şi din această pricină ne bate Dumnezeu, pentru că nu recunoaştem jertfa" (dintr-un interviu dat lui Claudiu Târziu). Altă dată a fost auzit spunând

«Mi-e şi frică să calc cu picioarele pe acest pământ, pentru că este plin de Sfinte Moaşte-şi a închinat mănăstirea pe care a fondat-o memoriei celor ucişi în temniţele comuniste.

PRETEXTUL PETRU-VODĂ1

Pe fondul recentului scandal mediatic declanşat pe seama Mănăstirii etru-Vodă2, cineva, de a cărui bună-credinţă nu mă puteam îndoi, m-a descumpănit deunăzi cu această întrebare, pusă cu cea mai sinceră nedumerire: „Cum mai poate fi apreciat şi respectat părintele Iustin?!". I-am întors întrebarea la fel de sincer şi de şocat: „Cum se poate să nu apreciezi şi să nu respecţi un om al lui Dumnezeu care a făcut 17 de închisoare sub comunişti, a întemeiat mai multe mănăstiri şi aşezăminte şi a fost ani de-a rândul cel mai căutat duhovnic din România?!". Două întrebări adresate de fiecare nu atât celuilalt, cât propriei conştiinţe…

Mai întâi trebuie să mărturisesc, referindu-mă strict la împrejurarea care a declanşat scandalul, că mie nu mi se pare chiar

atât de monstruos ca, într-un cadru aniversar „de familie”, o mână de măicuţe mai tinere, naive şi sentimentale, să încerce să-i facă o bucurie unui nonagenar nostalgic, intonându-i de ziua lui un refren – fie şi prost văzut astăzi – al îndepărtatei sale tinereţi. Anormal şi amendabil este faptul de a posta pe internet filmul unui astfel de moment privat (şi va trebui să se vadă cine şi de ce a făcut-o).

Şi cel puţin la fel de anormale şi de amendabile sunt complicităţile impure sau doar iresponsabile ale blogurilor ortodoxe care au înţeles să amplifice ostentativ indiscreţia, întărind astfel impresia unei conspiraţii reacţionare.

Sigur că sunt stranii şi descumpănitoare anumite lucruri care se întâmplă de câţiva ani încoace la Mănăstirea Petru-Vodă, în paralel cu tributul tot mai greu pe care părintele Iustin Pârvu îl plăteşte vârstei sale înaintate.

De acum nu mai este însă vorba strict de părintele Iustin şi de Mănăstirea Petru-Vodă, ci de percepţia publică a Ortodoxiei, pe de o parte, şi de un anumit terorism ideologic, pe de altă parte.

Numai cine nu vrea în ruptul capului nu vede că cele petrecute la Petru-Vodă sunt de fapt folosite generalizator ca pretext ideal pentru devalizarea sentimentului religios şi incriminarea sentimentului naţional. Altminteri, în Lumea Credinţei din martie 2011 acest text a apărut cu titlul „Ortodoxia în cumpănă”.

Un grup de măicuţe i-au cântat părintelui Iustin imnul „Sfântă tinereţe legionară”, iar

Înregistrarea s-a postat pe internet.

chiar credeţi că se poate teme cineva în mod serios de un bătrân de 92 de an: „de câţiva ucenici rudimentari (care caută să-şi cocoaţe nulitatea pe umerii lu’ gârboviţi) şi de o mână de măicuţe firave din creierii Munţilor Neamţului”.

Cei obişnuiţi să nu se lase luaţi pe negândite de valul provocărilor med: –

atice au sesizat corect şi cu legitimă îngrijorare mai ales unul din aspecte terorismul ideologic deghizat în panici exagerate şi în clişee de principialitate propagandistică.

Rămâne însă celălalt aspect, care mie mi se pare mult mai grav:

compromiterea şi pervertirea Ortodoxiei chiar din interiorul acesteia, printre impardonabilă confuzie de planuri, până la identificarea ei filetistă1 cu cauzi naţională şi cu o anumită ideologie istorică, demult expirată. Naţionalul nu este incompatibil cu religiosul, dar nu se poate confunda cu acesta, nici nu:

se poate supraordona. Problema este păstrarea dreptei măsuri, pe care unii dau tot mai mult impresia că ar fi pierdut-o.

Oamenii Bisericii, şi mai cu seamă monahii, pot privi mai favorabil sau mai defavorabil o doctrină sau o ideologie politică, dar de aici până la a şi – asuma la paritate cu religia şi a deveni purtătorii ei de stindard e un sal:

deconcertant, vecin cu sminteala.

Oricâte părţi bune ar fi avut Mişcarea Legionară în contraponderea relelor prin care e judecată cu precădere, şi oricât s-ar fi prevalat ea însăşi, teoretic şi practic, de relaţia cu Biserica, legionarismul rămâne o afacere omenească şi conjuncturală, ba una care aparţine organic altui ceas istoric şi a stârrnit de-a lungul timpului nenumărate controverse. Ea poate constitui, ca orice lecţie a istoriei, cu bunele şi cu relele ei, o experienţă referenţială pentru nouă dreaptă creştină românească, dar nu mai poate fi reiterată ca atare (căci istoria – ne place sau nu ne place – are o dinamică contextuală care nu îngăduie repetiţii şi „încremeniri în proiect"), şi cu atât mai mult nu poate să fie absolutizată religios, ca doctrină şi mijloc de mântuire. Când o ortodoxă devine permeabilă la astfel de contaminări, oricâte bune intenţii s-ar putea invoca sau pune în joc, devine legitimă întrebarea dacă aceea mai este cu adevărat ortodoxie religioasă sau nu cumva a devenit, pe nesimţite, altceva…

E un moment delicat şi crucial al lămuririi noastre cu noi înşine în faţa lu'

Dumnezeu. S-ar părea însă că îi sesizăm prea puţin gravitatea şi că la noi totul se disipează de-acum în superficialitatea şi grobianismul zarvei mediatice

1 Condamnat oficial ca erezie în secolul al XIX-lea („secolul naţionalităţilor"), filet:

mul constă în punerea valorilor etno-politice mai presus sau pe

acelaşi plan cu valor…

religioase. Filetismul s-a ivit în spaţiul febril al Balcanilor (Bulgaria, Grecia) mai ales r; fondul exacerbării romantice a naţionalismelor moderne, împinse retoric până la ceea ce s-a numit chiar „mistica naţională”.

cartea mărturisitorilor

Urmărind, cu mâhnire şi îngrijorare, ce se întâmplă la Petru-Vodă (şi nu numai), nu pot să nu mă gândesc câtă dreptate avusese – încă o dată – părintele Calciu, când ţinuse să spună într-o convorbire din pragul plecării ale la cer: „Cred cu tărie că cel mai mare duhovnic în viaţă este Părintele

Iustin Pârvu de la Petru-Vodă […]. Chiar dacă nu are niciun rang ierarhic, are rangul Duhului care i s-a dat şi care nu se va putea lua de la el. Dar aş vrea ca Sfinţii Arhangheli şi Maica Domnului să-i păzească pe ucenicii săi de ispita mândriei de a-i fi ucenici…” (subl. mea).

RĂZVAN CDRECU

LA TRECEREA ÎN VEŞNICIE

A PĂRINTELUI IUSTIN

„Părintele Iustin Pârvu egrupa sangvină nepătată a neamului nostru…” (Dan Puric)

Deşi lunga suferinţă a ultimului său lustru de viaţă pământească, dramatic accentuată în ultimele luni, ne-a obişnuit cumva cu gândul înfiorat al iminentei despărţiri, vestea că părintele Iustin Pârvu a închis definitiv ochii în cetatea sa duhovnicească de la Petru-Vodă, e greu de primit şi greu de dat mai departe, cântărind dureros nu doar cât sfârşitul unui om încununat de sfinţenie, ci cât sfârşitul marşului legendar al unei întregi generaţii mărturisitoare, ivite din efervescenţa creştină şi naţională a primei jumătăţi a secolului

20, mucenicită şi transfigurată sub marea prigoană comunistă din a doua lui jumătate şi îngăduită de Dumnezeu să strălumineze pilduitor începuturile deloc line ale noului veac şi mileniu.

S-au stins rând pe rând, din 1989 încoace, ca nişte faruri călăuzitoare din târziul acestei lumi, sfinţiţii ctitori, primenitori şi îndrumători ai monahismului românesc contemporan (îi înşir în

ordine alfabetică, după numele lor călugăresc): Adrian Făgeţeanu, Andrei Scrima, Arsenie Boca, Arsenie

Papacioc, Bartolomeu Valeriu Anania, Benedict Ghiuş, Cleopa Ilie, Dionisie Ignat, Grigorie Băbuş, Ilarion Argatu, Ioan Iovan, Ioanichie Bălan

Nicolae de la Rohia, Paisie Olaru, Paulin Lecca, Petroniu Tănase, Sofian

Boghiu, Teofil Părăian, Vasile Vasilache etc., ca şi atâţia legendari preot de mir (îi înşir tot alfabetic, dar după numele mare): Dimitrie Bejan, Liviu

Brânzaş, Gheorghe Calciu, Constantin Galeriu, Nicolae Grebenea, Nici.

Crăcea, Miron Mihăilescu, Athanasie Negoiţă, Zosim Oancea, Ioan Sabău

Dumitru Stăniloaie, Constantin Voicescu, Gavril Zob şi mulţi alţii.

Şi iată că în târziul serii de duminică 16 iunie 2013, la 94 de ani (împlinip pe 10 februarie), răpus trupeşte de cancerul ajuns la metastază, a trecut în veşnicie şi părintele arhimandrit Iustin Pârvu, „legionarul ceresc" de h

Petru-Vodă, intrat la călugărie încă din 1936, tuns monah în 1940 şi hiroto – CARTEA MĂRTURISITORILOR

nit în 1941, preot militar pe frontul de răsărit în cruciada antibolşevică, fost deţinut politic (1948 – 1964), ctitor – pe pământul lui părintesc – al Mănăstirilor Petru-Vodă (de călugări, 1991) şi Paltin (de maici, 1999), precum şi al aşezămintelor aferente (azil de bătrâne, centru de plasament pentru copii, spital), iar mai recent, întru dreapta pomenire a martirilor Crucii din temniţele şi lagărele comuniste, al schitului iniţial de la Aiud (2002) şi al Mănăstirii de la Poarta Albă-Galeşu (2012, încă în construcţie, prin grija neprecupeţită

— Îmi place să cred – a Î.P.S. Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului).

A fost cel mai cercetat duhovnic român al secolului XXI, iar unii nu s-au sfiit să-l numească „Duhovnicul neamului".

Nu m-am numărat printre apropiaţii săi şi nu m-am învrednicit

să ajung prea des la Petru-Vodă, dar tocmai de aceea îmi amintesc cu mai mare emoţie prima vizită pe care i-am făcut-o, cu soţii Maria şi Gabriel Constantinescu, pe la începutul anilor 2000, când era încă în deplină putere şi sprijinea constant Punctele cardinale1. Nu pot să spun cât am fost de stânjenit când s-a apucat să ne servească masa în trapeză cu mâna sa! Era ca şi când, la stejarul din Mamvri, nu oamenii i-ar fi slujit pe îngeri, ci îngerii pe oameni!

O făcea însă cu un firesc care era mai presus şi de smerenie, şi de cutumă, iar stânjeneala mi s-a topit treptat – şi la fel de firesc – în blândeţea celestă a ochilor lui (cărora mai târziu le-am închinat o „priceasnă" 2). Nu cred că am văzut vreodată un bătrân mai frumos, un amestec mai viu şi mai fascinant

1 „... Publicaţia Puncte cardinale este pentru orice cititor un cadru de referinţă în căutările cu care se confruntă societatea contemporană creştină, reuşind cu deosebit succes să ofere soluţia evanghelică acolo unde eroarea, confuzia, minciuna, defăimarea şi mizeria morală îşi caută locul. Regăsim în paginile ei «cuvântul care zideşte» la temelia spirituală a unui neam creştin ce şi-a înţeles şi asumat vocaţia de «Poartă a creştinătăţii». îi dorim, aşadar, curajul mărturisirii, «tinereţea fără bătrâneţe şi viaţa fără de moarte» a tuturor eroilor noştri care au vegheat, luptători şi rugători deopotrivă, la hotarele României Creştine!" (declaraţie mai veche a părintelui Iustin Pârvu, consemnată şi în numărul festiv al Punctelor cardinale din ianuarie-februarie 2010 – an XX, nr. 1 – 2/229 – 230 –, când revista a păşit în al 20-lea an de apariţie).

2 Priceasna ochilor albaştri: Între ochii albaştri ai Părintelui Gheorghe Mărturisitorul/ şi ochii albaştri ai Părintelui Justin, / ca între două nemargini de cer, stă Taborul/ neamului nostru haiduceşte creştin. // La Petru-Vodă, în munte, în odăjdi de păduri carpatine, /

veacul o ia spre vecie în sus, / şi pasul lui viii de nu l-ar mai ţine, / din urmă vin morţii, de gât cu Iisus. // Aievea, în lamura ei, lumina cea una şi neînserată/ ne umple potirul iubirii de jos, / iar crucea-nvierii în văzduh ni se-arată/ şi pe toţi ne răzbună de noi în Hristos. //

Ochii pururi albaştri ai credinţei celei dreptmăritoare/ sunt

oaze în iadul lăţit peste toate, /

din ele să bem, curcubeu fiecare, / apa vie-a iubirii care ştie şi poate. // între ochii albaştri ai Părintelui Gheorghe Mărturisitorul/ şi ochii albaştri ai Părintelui Justin/ încă mai are sorţi de vis viitorul/ neamului nostru haiduceşte creştin.

de patriarh, avvă, bunic şi haiduc albit în propria legendă. În chilia lui (ce superbă devălmăşie: icoane, cărţi, luminări, gazete, pisici, sticle, borcane, bulgări de tămâie, sacoşe, ţoale, mătănii… şi câte şi mai câte!) m-am sfiit să zăbovesc prea îndelung, după de văzusem ce ciopor de oameni îşi aşteptau rândul afară. Am ţinut să-l întreb, între altele, ce ton crede că ar fi mai potrivit să adoptăm în lupta gazetărească pe care o ducem lună de lună cu adversarii ideologici sau confesionali: mai cu otuzbirul sau mai cu binişorul? „Ferm, radical!", mi-a răspuns, fără să clipească. A doua zi, la plecare, petrecându-ne până la poarta mănăstirii, îmi face la un moment dat semn discret să mă apropii şi îmi şopteşte: „Totuşi… mai cu binişorul"…

Nu mi-a mai fost dat să-l revăd în carne şi oase decât după câţiva ani buni, la un parastas al părintelui Calciu (la înmormântare nu putusem să fiu de faţă). Dar l-am avut mereu la inimă şi rareori mi-a fost aşa de aproape cineva de atât de departe…

Apoi… timpul n-a mai avut răbdare…

Înmormântat joi 20 iunie 2013 în coasta bisericii de la Petru-Vodă, cu o revărsare de evlavie populară fără precedent, părintele Iustin Pârvu va odihni alături de părintele Gheorghe Calciu şi de poetul Radu Gyr, în chiar pământul său natal, peste care a tras coviltir ceresc de sfinţenie veghetoare şi unde ostenitoarelor obşti le rămâne să ducă mai departe, la înălţimea cuvenită, vrednicia lui duhovnicească şi patosul lui naţional.

Cu asemenea ilustre morminte, Petru-Vodă va rămâne, fără îndoială, un loc binecuvântat de pelerinaj ortodox românesc, în care viaţa neamului va fi slujită perpetuu şi deopotrivă de cei vii şi de cei adormiţi, iar părintele Iustin va dăinui ca pildă neistovită a fermităţii mărturisitoare şi va sta, negreşit, ca mare rugător dinaintea tronului dumnezeiesc pentru tot neamul pe care

I-a iubit, creştineşte, până la jertfelnicie.

Dumnezeu să-l odihnească şi să-i apere moştenirea.

ALEXANDRU PALEOLOGU (1919 – 2005)

O FIGURĂ SENIORIALĂ:

ALEXANDRU PALEOLOGU

În dimineaţa zilei de vineri 2 septembrie 2005 se stingea din viaţă, la

Bucureşti (unde se şi născuse în 1919, pe 14 martie), scriitorul şi omul politic

Alexandru Paleologu, după ce în august Observatorul cultural îi publicase un lung interviu (acordat domnului Fabian Anton), care avea să fie ultima sa expresie publică – un „cântec de lebădă" deloc fericit, cu multe afirinţii surprinzătoare, pe un fond de ulcerată deziluzie…

Amestec inimitabil de aristocrat, dandy, erudit şi moralist, păstrându-se culturalicește la răscrucea dintre modernitate şi tradiţie, iar politicește la cea dintre liberalism şi conservatorism (afişând chiar un moderat crez naţionalist), ortodox fără habotnicie (deşi a avut şi un puseu de evaziune catolică) şi franţuzit fără mimetism, odinioară „crai" al protipendadei bucureştene, iar în cele din urmă duios tată de familie (unicul fiu, Toader/Theodor, îmbinând cărturăria cu politica, încearcă să-i calce pe urme – şi reuşeşte din când în când) şi bunic (nepotul Mihalache, fiul lui Toader şi al Sarei, a fost darul cel mai preţios primit în amurgul vieţii), apropiat al „şcolii de la Păltiniş", dar

„Despărţit de Noica" prin profesiune publică (şi cu bărbătească amiciţie, ca unul care a ales „viaţa", nu „abstracţiunea"), mason atipic până foarte târziu şi apoi critic acid al masoneriei şi al stângismului intelectual generat de ea1, 1 „Revoluţia franceză este modelul revoluţiei ruseşti; dacă nu ar fi avut loc revoluţia franceză, nici revoluţia rusă n-ar fi avut loc şi nici formele de utopie aplicată pe care le-a înfăptuit Lenin, apoi Stalin, apoi Brejnev. […] Mie, care am fost francmason [ba chiar

Mare Maestru al Marii Loji Naţionale din România, cu sediul la Paris – n. R. C.], nu-mi şade bine să spun că masoneria ar fi unul dintre autorii acestei crime istorice, dar poate să fie plauzibilă răzbunarea masoneriei împotriva distrugerii Ordinului Templierilor de către Filip al IV-lea. Poate nu este întâmplător că regele şi regina Franţei au fost

deţinuţi Ia

Temple o vreme şi că în ideologia care a precedat izbucnirea revoluţiei franceze se regăseau foarte multe idei care circulau în ordinul masonic din Franţa şi din Europa acelui timp.

[...] Aşa că aş apostrofa pe câţiva intelectuali români şi străini care, continuând să ignore monarhist în principiu, dar totuşi client şi „tovarăş de drum" al republicanismelor veacului (ca „bietul om sub vremi", nu-i aşa?), deţinut politic sub comunişti (1959 – 1964) 1, dar acuzat în urmă de un anume colaboraţionism (mai degrabă „strategic") cu vechea Securitate (din care se ştie că el a avut mici înlesniri, dar nu se ştie să fi avut cineva de pătimit) 2, „ambasador al golanilor" în 1990 (lunga demonstraţie din Piaţa Universităţii s-a suprapus cu misiunea sa la Paris) 3, însă în urmă tolerând indispus, ca senator liberal, anturajul unei clase politice analfabete şi corupte de la stânga la dreapta – Alexandru Paleologu rămăsese, alături de un Mihai Şora, ultimul mare reprezentant în viaţă al strălucitei generaţii de intelectuali români interbelici, şi, alături de un Constantin Bălăceanu-stolnici şi de un Neagu

Djuvara, o icoană publică a boierului de altă dată, nedespărţit de bastonul lui seniorial (penibil „radiografiat" într-o emisiune televizată de „plebeul".

Octavian Paler, Dumnezeu să-i odihnească pe amândoi) şi străduindu-se să „moşească" din mers, cu eleganţă neostentativă şi cu fină ironie compătimitoare, în scris sau prin viu grai, o lume care nu l-a meritat şi un secol pe care nu l-a iubit.

Om cu umor (mai mult decât simplu causeur), dar lucid şi deloc nepăsător, se simţea tot mai aproape, cu vârsta, de „cinismul" superior şi exorcizant al lui Caragiale (pe care-l percepea într-un mod foarte personal). În

1997, când funcţionam ca redactor-şef la Editura Anastasia, am îngrijit, la foarte inspirata iniţiativă a maestrului Sorin Dumitrescu, un mic volum cu texte alese din publicistica lui Caragiale, intitulat Nimic fără Dumnezeu sau să falsifice sensul mesajului antirevoluţionar al lui Soljeniţîn, nu sunt de fapt, indiferent de faima lor post-sartriană, decât nişte complici imbecili sau nişte mincinoşi lipsiţi de ruşine" (din

prefaţa ediţiei româneşti a cărţii lui Aleksandr Soljeniţîn Chestiunea rusă la sfârşit de secol XX, Editura Anastasia, Bucureşti, 1995)

1 Arestat în lotul Noica-Pillat şi condamnat la 14 ani de muncă silnică, inclusiv confiscarea averii. (Până la urmă, slavă Domnului, nici 14 ani n-au fost executaţi, nici deposedat total de bunuri n-a rămas…)

2 A fost scandalul public (declanşat de C.N.S.A.S.) care i-a amărât sfârşitul vieţii. Am avut şi eu prilejul să citesc câteva declaraţii date de Alexandru Paleologu: se juca literalmente de-a „informatorul", livrându-le securiştilor observaţii şi consideraţii neutre, despre care era sigur că aveau deja cunoştinţă. Declaraţiile despre N. Steinhardt, bunăoară, sunt mici eseuri ce s-ar putea publica şi astăzi în gazetele literare. E sigur că nu ar fi meritat imaginea publică de „turnător" care i s-a făcut (şi la care au contribuit, din păcate, cu naivitate sau oportunism, oameni care i se pretindeau apropiaţi şi pe care mi-e şi jenă să-i nominalizez).

3 Nu întâmplător lui i-a trimis tânărul Horia-Roman Patapievici, după mineriada sângeroasă din 13 – 15 iunie 1990, acele scrisori indignate şi vituperante publicate mai târziu în

Politice şi care i-au creat până azi imaginea de cel mai mare denigrator în viaţă al poporului român (eludându-se, de regulă, şi contextul, şi precizările sau nuanţările ulterioare). (articole & notiţe critice), având chiar tema formulată în titlul unuia dintre cele mai importante articole antologate: „Noi şi Biserica". Nu un alt Caragiale, ci o dimensiune ignorată a celui unul şi inimitabil. „Convingerea sub semnul căreia a stat demersul nostru – scriam în «Argumentul editorial» al cărţii – este aceea că, o dată în plus, într-un sens pentru mulţi poate neaşteptat, Caragiale are dreptate, încăpăţânându-se să rămână contemporanul nostru…". Solicitat reverenţios să scrie prefaţa, Alexandru Paleologunu doar că a acceptat cu încântare, dar a dat, şi încă foarte repede, un text memorabil, intitulat „Caragiale, cinicul", în care îl simţi implicat cu toată fibra fiinţei sale (până la un fel de Caragiale c'est moi). Dezvolta acolo o paralelă sui generis între Dostoievski şi Caragiale1, ca să încheie, complice, cu această provocare la asumarea „bunului cinism": „Caragiale era, într-adevăr, un cinic. Dar invit la o atentă şi nepripită meditaţie asupra înţelesului radical şi real

al acestui termen”.

Complex şi nu o dată paradoxal, ca mai toţi oamenii mari, „Conu Alecu”.

a lăsat în lumea noastră intelectuală un gol echivalent, poate, cu cel pe care-l lăsase în lumea bisericească, doi ani mai înainte, părintele Galeriu.

Celor care n-au apucat să se împărtăşească din pilda sa vie le rămân la îndemână cărţile sale2, de o actualitate perpetuă şi de un rafinament intelectual pe care anevoie vor reuşi să-l atingă vreodată „elitele” americanizate ale postmodernităţii.

1 „Există un tip de inteligenţă, pe care aş numi-o radicală, care merge abrupt, scurt-circuitant, direct la rădăcina fenomenelor. Inteligenţă radicală, adică geniu abisal; exemple:

Dostoievski, Caragiale”.

2 Spiritul şi litera, Bucureşti, 1970; Bunul-simţ ca paradox, Bucureşti, 1972; Simţul practic, Bucureşti, 1974; Treptele lumii sau Calea către sine a lui Mihail Sadoveanu, Bucureşti, 1978; Ipoteze de lucru, Bucureşti, 1980 (aici se găseşte celebrul text „Amicus Plato sau

Despărţirea de Noica”); Alchimia existenţei, Bucureşti, 1983; Souvenirs merveilleux d’un ambasador des Golans, Paris, 1990 (trad. rom. Al. Ciolan: Minunatele amintiri ale unui ambasador al Golanilor, Bucureşti, 1991); Sfidarea memoriei. Convorbiri cu Stelian Tănase, Bucureşti, 1996; Despre lucrurile cu adevărat importante, Iaşi 1997; Interlocuţiuni, Bucureşti, 1998; Politeţea ca armă, Cluj-Napoca, 2000; L’Occident est à l’Est, Bucureşti, 2001;

Moştenirea creştină a Europei, Cluj-Napoca, 2003 – până la urmă o carte-testament (cum a fost şi pentru Noica De dignitate Europae).

NICOLAE PORA (1919 – 2002)

ROMÂNUL CU STATUIE LA OTTAWA

Nu cred să existe o statistică exactă şi la zi privind numărul românilor ce trăiesc risipiţi prin lume: fluctuaţia continuă să fie mare, iar mulţi dintre românii aflaţi actualmente în străinătate nu au încă un statut definit (IV).

Este însă cert că diaspora românească este de ordinul

milioanelor (fără a-i trece la socoteală pe românii, încă şi mai numeroşi, din provinciile istorice înstrăinate: Basarabia, Bucovina, Cadrilater, sau pe cei – majoritatea aromâni – din sudul Dunării: Banatul sârbesc, Munţii Pindului etc.). Altfel spus, emigraţia a luat – azi mai mult decât ieri – proporţiile unei alte Românii, împrăştiate în patru vânturi de vitregiile istoriei contemporane: Germania, Franţa, Spania, Italia, Statele Unite, Canada, Australia etc.

Aceşti români de peste hotare, mai ales cei emigraţi treptat înainte sau imediat după 1989, sunt adeseori mai responsabili şi mai lucizi în faţa provocărilor istoriei decât fraţii lor de acasă, ba chiar mai sensibili – probabil şi dintr-un reflex compensatoriu al înstrăinării – la problemele destinului românesc. Mulţi dintre ei reprezintă, de altfel, elemente de elită naţională, făcând onoare în lume geniului creator românesc şi atestând o rezervă de vrednicie care, din păcate, în haosul de acasă (comunist şi post-comunist)

nu prea mai are echivalent…

Desigur, vrajba pe care Securitatea vechiului regim (dar şi tentaculele acesteia de după 1989) a întreţinut-o în mod deliberat, atât în sânul exilului, cât şi între exil şi cei de acasă, a minat într-o măsură regretabilă unitatea de acţiune şi reacţiune a românismului. Cu toate acestea, comunităţile româneşti din afara ţării au făcut eforturi admirabile atât pentru a-şi depăşi problemele proprii, cât şi pentru a sprijini eforturile de redresare ale celor din ţară. Nu se poate aştepta, firește, „mântuirea" naţională în primul rând de la cei risipiţi prin lumea largă; dar aceştia, în măsura în care nu acceptă pervertirea şi înstrăinarea sufletească, pot constitui un factor important al resurecţiei viitoare.

În cadrul atât de larg al „emigraţiei" sau „diasporei" româneşti (cum suntem nevoiţi astăzi să-i numim global pe românii care au părăsit – şi continuă să părăsească – ţara, căci de-acum nu mai poate fi vorba de un exil propriu-zis), un rol fundamental revine (încă) mai vechiului contingent al celor siliţi să plece spre alte orizonturi din motive politice, pentru a-şi salva familia, viaţa sau conştiinţa. Aceştia au alcătuit, începând din anii '40, un adevărat front misionar, călăuzit şi sudat mai cu seamă de două idei supraordonatoare (şi

complementare): tradiţia naţională şi lupta anticomunistă.

Acest vechi Exil, deşi împuţinat şi îmbătrânit, constituie, fără îndoială, axa morală a diasporei actuale, elita ei mărturisitoare. Aici por fi căutate, de către generaţiile mai noi, marile modele de conştiinţă sau vrednicie românească. Spre a nu se preface într-o simplă turmă rătăcitoare, fără identitate şi fără ideal, tinerii români, atât cei născuţi „dincolo", cât şi cei emigraţi de curând, s-ar cădea să urmeze aceste pilde ilustre, opunând ethos-ul adevăratului Exil primejdioaselor ispite ale individualismului şi indiferentismului de dată mai recentă. Şi nu este vorba doar de ceea ce unii tind să califice drept „frondă romantică" împotriva vremurilor sau simplu „idealism", căci acest Exil venerabil oferă nenumărate exemple de autorealizare concretă, socială şi profesională, cu care se pot mândri deopotrivă şi ţara de origine, şi ţările de adopţie. Credinţa şi demnitatea nu exclud câtuşi de puţin simţul practic şi vrednicia; dimpotrivă, acestea se potenţează reciproc, zugrăvind icoana adevăratei împliniri. Aici este vorba tocmai de o astfel de icoană – pilda unei vieţi exemplare, care s-a zidit fără a-şi sacrifica temeiurile, care s-a împlinit în conjunctural fără a uita esenţialul. Or, temeiul şi esenţa fiecărui om se află în aceea că aparţine, prin naştere şi cu voia lui Dumnezeu, unui anumit cod identitar; fiecare dintre noi actualizăm un neam care ne precede şi care ne supravieţuieşte. Şi suntem cu adevărat noi înşine numai prin raportare la un acasă, care nu este doar spaţiul de obârşie, ci şi răsfrângerea lui în suflet sau în spirit.

X* *

Dintre figurile exemplare ale exilului anticomunist din a doua jumătate a secolului XX, unele au devenit adevărate legende vii, chiar dacă astăzi sunt păscute şi ele – ca toate ale noastre – de bezna crescătoare a uitării româneşti.

Printre acestea se înscrie şi figura în multe privinţe excepţională a exilatului ardelean Nicolae Pora, de la care ar mai avea încă destule de învăţat atât

„Idealiştii", cât şi „pragmaticii"…

Născut în 1919 la Nadeş (nu departe de Sighişoara, unde şi-a făcut studiile liceale) şi silit să părăsească ţara încă din primăvara lui

1941, pe fon – CARTEA MĂRTURISITORILOR

dul prigoanei dezlănţuite împotriva tineretului naţionalist, tânărul inginer

Nicolae Pora, după ce în anii războiului îşi poartă surghiunul prin Bulgaria şi Austria (unde face parte din Armata Naţională a dreptei româneşti în exil, hotărâtă să continue cruciada împotriva bolşevismului, dar frânată în elanurile ei de evoluţia ingrată a contextului istorico-politic european), ajunge, după 1945, pentru câţiva ani în Franţa, la Paris, unde lucrează (pe un post inferior pregătirii sale) la o fabrică de ciocolată (făcându-se deja remarcat prin eficienţă şi inventivitate).

În 1950, se hotărăşte să plece în Canada, unde existau mai multe posibilităţi de a-şi face un rost, în condiţiile în care, pe de o parte, trebuia să ia totul

„De la zero", iar pe de altă parte nu admitea să se rezume la o subzistenţă cenuşie, care să nu-i facă cinste ca om şi ca român. „Mai înainte de a veni în Canada – preciza într-un interviu – m-am gândit ce-o să fac în Canada"; destinul trebuia asumat, dar viaţa nu trebuia în niciun caz trăită la întâmplare! Pe atunci, pentru a putea fi primit în Canada, trebuia să te angajezi că vei lucra cel puţin un an în agricultură. Tânărul inginer s-a gândit să aleagă un câmp de activitate mai puţin exploatat, cu posibilităţi de valorificare în viitor, în care să-şi folosească totodată şi pregătirea superioară pe care o avea. A optat pentru creşterea industrială a ciupercilor. S-a iniţiat în Franţa şi, când a ajuns în Canada, era aproape un specialist în domeniu. A pornit cu un contract modest (50 de dolari pe săptămână, masă şi cazare), a lucrat câte 18 ore pe zi, s-a perfecţionat fără răgaz, teoretic şi practic, iar priceperea şi tenacitatea l-au făcut să ajungă, în scurtă vreme, unul dintre cei mai mari specialişti din lume în creşterea ciupercilor, precum şi unul dintre cei mai prosperi oameni de afaceri din Exilul românesc. Izbânzile materiale sau solicitările familiale (soţia sa, cu care se căsătorise la Hamilton, puţin după venirea în Canada, i-a dăruit patru copiii: trei fete şi un băiat) nu l-au făcut câtuşi de puţin să neglijeze latura ştiinţifică, păstrându-se la zi cu toate noutăţile în materie (din 1958 şi până în pragul noului veac şi mileniu, a fost

nelipsit an de an, în luna iunie, de la sesiunile informative de specialitate desfăşurate la Universitatea din Pennsylvania, făcând parte dintr-un prestigios comitet internaţional de consultanţă şi finanţare a cercetărilor în domeniul creşterii ciupercilor). Treptat, românul a ajuns patronul unei uriaşe ciupercării ultratehnologizate (cea mai mare din Canada şi a doua, se pare, de pe continentul american). Şi-a păstrat neştirbite energia şi tenacitatea tinereţii („Lucrul meu n-o să se termine decât când voi închide ochii"), adăugându-le experienţa maturităţii.

Bazele acestei ambiţioase şi impresionante întreprinderi (Metcalfe Continental Mushroom, regiunea Ottawa) s-au pus în 1972, iar prima recoltă a fost culeasă în 1973. La început se obţineau două-trei recolte pe an; apoi, printr-o permanentă perfecţionare tehnologică şi organizatorică, s-a ajuns la patru recolte şi jumătate pe an, pe urmă la şase şi jumătate, iar în anii '90

la opt şi jumătate (fără a scădea cu nimic exigenţa calitativă: dimensiune, gust, valoare nutritivă etc.)! Nu ştiu exact care mai este situaţia astăzi, pe mâna urmaşilor, dar nu cred că Nicolae Pora ar fi ruşinat de ea.

Seriozitatea, priceperea şi vrednicia i-au adus un binemeritat renume printre concetăţeni, fiind considerat unul dintre oamenii cei mai importanţi ai provinciei Ontario; la Ottawa, în Piaţa Primăriei, aceşti oameni de seamă sunt onoraţi cu busturi publice, iar printre ele se găseşte şi cel al românului

Nicolae Pora.

Deşi a stat departe de ţară vreme de aproape 60 de ani (a revăzut România abia în 1998, cu prilejul Romfest-ului organizat la Bucureşti), românismul său n-a suferit ştirbire: la 80 de ani vorbea încă perfect româneşte (cu tot parfumul graiului ardelenesc), îi plăcea „să petreacă" înconjurat de români (şi cu cântece de pe acasă), participa la toate marile reuniuni româneşti din

„Lumea Nouă" (a fost principalul sprijinitor financiar al Romfest-ului – festival bienal al românilor de pretutindeni, prezidat onorific de regretatul părinte Gheorghe Calciu-Dumitreasa şi inaugurat pe continentul american în 1988), finanţa generos acţiunile culturale

cu caracter naţional şi citea regulat presă românească (din diaspora, dar şi din ţară), bucurându-se sau se mâhnindu-se pentru orice împlinire sau neîmplinire naţională. A rămas fundamental, un om de dreapta, legat de ordinea creştină şi de tradiţie în genere. S-a străduit enorm pentru ridicarea unei biserici româneşti la

Ottawa şi era mândru că îşi adusese contribuţia la întemeierea şi dăinuirea

Câmpului Românesc de la Hamilton (în apropiere de Toronto), unde mai funcţionează încă centrul cultural „Nae Ionescu" şi se organizează anual în timpul verii, o săptămână de festivităţi româneşti, la care iau parte mult:

români din Canada şi Statele Unite (iar după 1989, şi invitaţi din ţară) şi de la care familia Pora era nelipsită. Un rol deosebit a avut şi-n editarea revistei lunare Cuvântul Românesc (apărute timp de mai bine de un sfert de veac sub conducerea neobositului George Bălaşu). După 1989, a sprijinit, discret şi organizaţii sau publicaţii din ţară. Punctele cardinale, deşi prea „culturale".

pentru gustul său de om al faptelor, i-au probat în anii '90 generozitatea, iar suplimentul Lumea satelor a apărut timp de vreo doi ani pe spesele sale (căc a murit crezând, oarecum înduioşător, că „ţăranul" mai era „talpa ţării" şi că trebuia cu precădere luminat şi mobilizat în reconstrucţia postcomunistă a României).

La capătul unui interviu acordat în 1992 revistei Puncte cardinale (cu prilejul Romfest-ului de la Hamilton, când am avut ocazia să-l cunosc personal şi să-i vizitez „ctitoriile") mărturisea răspicat că, în opinia sa, temeiurile unei posibile renaşteri româneşti (în care n-a încetat nicio clipă să creadă)

sunt „credinţa în Dumnezeu", „dragostea de neam", „dorul de muncă" şi

„Grija faţă de generaţiile viitoare". Pe lângă cele menţionate de regretatul interlocutor, eşti însă ispitit să mai adaugi una: o tenacitate precum cea a lui Nicolae Pora şi a marii generaţii a României interbelice...

* * *

Această viaţă, deopotrivă aventuroasă şi exemplară, a fost

prezentată, într-o formă discret romanţată, în cartea semnată de d-na Mia Pădurean1.

Titlul redă o întreagă dezbatere interioară, vie în orice suflet de exilat, dincolo de împliniri sau de neîmpliniri: De ce am fugit de acasă?... E o întrebare care se cere după răspuns şi o mărturie care se cere după dreaptă înţelegere.

Nicolae Pora (Mircea Mureşan, în roman) n-a vrut să fugă, ci a fost nevoit să fugă; dar a ştiut să-şi chivernisească fuga şi s-o răzbune prin fidelitate.

Sufleteşte, a fost întotdeauna acasă, onorându-şi obârşiile, în faţa oamenilor şi în faţa lui Dumnezeu.

Autoarea, ea însăşi ardeleancă din părţile Blajului şi „argint viu" al exilului sau diasporei româneşti din Canada, reuşeşte în cartea sa o emoţionantă consonanţă spirituală cu personajul central, pe care-l povesteşte ca un alter ego, năzuind autenticitatea mai mult decât artificiul estetic.

Viaţa lui „Mircea Mureşan" se împleteşte, în primele opt părţi ale romanului, cu istoria zbuciumată a luptei naţionale din complexa perioadă

1930 – 1945. Biografia personajului se mişcă pe fresca vastă a epocii. În primele şase părţi (prima jumătate a romanului) acţiunea se petrece „acasă", între Nadeş şi Bucureşti, iar peste ea pluteşte umbra însufleţitoare a „Căpitanului" – numit „[Avram] Iancu al Bucovinei" (şi evocat mai pe larg în partea a şasea), care dă sens, în viziunea personajului şi a autoarei, jertfelor prezente şi viitoare. Celelalte şase cărţi stau sub semnul „fugii", al asumării treptate a destinului de exilat (pe traseul Bulgaria-Iugoslavia-Austria-Germania-Franţa-Canada), ultimele trei acoperind perioada canadiană, cu un amestec

1 De ce am fugit de acasă? Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 1999. De aceeaşi autoare:

Florile nu mor niciodată (roman pentru care a primit diploma de onoare a „Asociaţiunii

Transilvane pentru Literatură Română şi Cultura Poporului Român"); Amar şi nădejde;

Teatru pentru copii şi adolescenţi. D-na Mia Pădurean este

membră a Uniunii Scriitorilor din România, a Societăţii Scriitorilor Canadieni din Ontario şi a Academiei Româno-Americane, membru fondator al asociaţiei de binefacere pentru copiii orfani din România

Association des esprits de lumière şi al revistei Danubius, regizor şi interpret, până deunăzi, în cadrul grupului folcloric „Romăncuţele" (funcţionând cu succes în contextul „multiculturalismului" canadian).

Inefabil de triumf („Cei care nu reuşesc în viaţă nu reuşesc pentru că n-au dorinţa de a reuşi" – sună deviza patronului de la Metcalfe) şi nostalgie („Nu vreau să mor bogat, vreau să mor român" – mărturiseşte acelaşi). În vara lui 2002, la 83 de ani, Dumnezeu i-a dat să moară şi român, şi bogat.

De ce am fugit de acasă? rămâne astfel mărturia romanescă – epică în formă şi lirică în fond – a unui românism răstignit şi a unei vrednicii răscumpărătoare ce s-ar cuveni să-i pună pe gânduri pe leneşii şi uitucii acestui neam, pe cei ce riscă să moară… nici bogaţi, nici români.

MAICA BENEDICTA (ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA) (1920 – 2006)

BENEDICTA SIT

Ce poate fi mai fascinant şi mai grăitor decât testamentul spiritual al unei mari intelectuale născute în protipendada României vechi, trecute prin vămile României comuniste şi statornicite la peste 80 de ani în oastea duhovnicească a României eterne? „Pentru o femeie aleasă ca Zoe Dumitrescu-Buşulenga trebuie, dacă eşti bărbat, să te baţi şi în duel", spunea istoricul literar Alex. Ştefănescu1, deplângând o anume ingratitudine manifestată faţă de ea în perioada post decembristă.

I s-a reproşat (las la o parte grobianismele de alt gen, precum cele ale unui

Alexandru Piru: „purtătoare ilegală de sex" etc.) un anume colaboraţionism cu regimul comunist, dar lucrurile sunt nuanţate, iar o mărturie precum cea de mai jos poate fi cheia unui început de înţelegere:

„Am fost pusă să intru în partid ca să pot fi trimisă în

străinătate, pentru că, altfel, n-aveam voie, şi m-am dus la el [părintele duhovnic Nicolae] sub patrafir, să mă spovedesc. Plângeam, mi-era frică să mă duc acasă, la tata…

I-am zis: «Părinte, n-o să mă scoateţi din rândul credincioşilor, dacă… Iar el mi-a răspuns: «Doamnă Buşulenga, cum vă închipuiţi una ca asta?!». Era un om foarte înţelept. «Dacă ar fi fost foarte mulţi intelectuali ca dumneata, poate nu s-ar fi ajuns aici!». Atunci, am rămas absolut trăsnită că părintele a zis că s-ar putea ca eu să am un rol pozitiv făcând asta!… Am început să înţeleg… […]

Cred că introducerea Bibliei în bibliografia studenţilor a fost un gest de curaj inspirat de vorbele părintelui Nicolae. Secretarul P.C.R. pe Universitate a venit la mine şi mi-a spus: «Doamnă, mă nenorociţi, mă dau afară, mă bagă în puşcărie!». «Dragă, eu zic aşa: dumneata să le spui ălora că, dacă scoateţi din programă Biblia, care este prima carte a umanităţii, cartea mare

„Ce urât ne-am purtat cu Zoe Dumitrescu-Buşulenga!", în România literară, nr. 19, din

12 mai 2006.

a întregii umanităţi, atunci sunteţi nişte inculţi, nişte ignoranţi, şi o să vă râdă lumea». Şi aşa a rămas Biblia în bibliografie. A fost prima oară când am pus un picior în prag şi i-am speriat, făcându-i ignoranţi. Dar asta s-a întâmplat după ce mi-a spus părintele că un om credincios poate să facă lumină într-un loc întunecat…" (dintr-un interviu acordat jurnalistului Radu Comănescu

D-l Alex. Ştefănescu a formulat cel mai limpede, mai concis şi mai pregnant problema: „Ca să fie lăsată în pace, ca să i se îngăduie să facă operă de educaţie umanistă în România şi să contribuie la afirmarea culturii române în lume (şi nu ca să obţină – asemenea altora – înalte titluri prin impostură

Zoe Dumitrescu-Buşulenga l-a tratat curtenitor pe Nicolae Ceauşescu. Pentru această diplomaţie inofensivă, prin care şi-a câştigat nimic altceva decât dreptul de a-şi face datoria, a fost stigmatizată în repetate rânduri după 1989, atât de justiţiari maniacali, lipsiţi de simţul nuanţelor, cât şi de unii tinen prost educaţi, din categoria celor care mânjesc statuile cu vopsea. Este infin:

regretabil că nu s-a format un curent de opinie împotriva unor asemenea acte de vandalism" (art. cât.).

Adulată şi calomniată deopotrivă, „Doamna Zoe" n-a încetat nicio clipă să-şi onoreze cariera universitară şi academică, înnobilând-o în amurg cu schima îngerească a călugăriei, pe care şi-a asumat-o vocaţional, cu dragoste iertătoare, spre mărturia Cuvântului „care nu se trece".

Despre acest traseu transfigurator, mărturisit „cu limbă de moarte", este vorba în Caietul de la Văratic\ volum cuprinzând convorbiri şi însemnări din ultimii ani de viaţă.

Când a avut bunăvoinţa să acorde lungul interviu apărut în Lumea

Credinţei din luna august a anului 2005, Zoe Dumitrescu-Buşulenga (n. 20 august 19202) vieţuia de mai mulţi ani la Văratic3, dar încă nu se

1 Maica Benedicta (Acad. Zoe Dumitrescu-Buşulenga), Caietul de la Văratic. Convorbir.

şi cuvinte de folos, ediţie îngrijită de Fabian Anton, Editura Lumea Credinţei, Bucureşti.

2007 (titlul este editorial).

2 Fiică a juristului bucureştean Nicolae Dumitrescu şi a Mariei Dumitrescu (n. Apostol

A urmat cursurile Facultăţii de Drept şi Litere a Universităţii din Bucureşti şi, începâne din 1948, a făcut o frumoasă carieră universitară (Catedra de Literatură Universală şi

Comparată a Universităţii din Bucureşti), fiind nu doar o mare erudită, ci şi o vorbitoare fascinată, cum nu mai avem astăzi în învăţământul superior românesc. Pe lângă profesorat, a mai fost, pe linie profesională, directoare a Institutului de Istorie şi Teorie Literari

„G. Călinescu", directoare a revistei Synthesis şi a Revistei de istorie şi teorie literară, membră a Academiei Române etc.

3 De ce Văratic? „într-adevăr, suntem aici «pe-un picior de plai, pe-o gură de rai». E o imagine a unui loc absolut de excepţie, pe care Valeria Sadoveanu, draga, foarte draga mea prietenă, mi l-a descoperit

şi cumva mi l-a lăsat într-o moştenire spirituală [...]. Ştiţi ci acum mulţi ani noi am scris o carte. Un colectiv. Maica stareţă Nazaria Niţă, cu părintele călugărise. „De ajuns la Mănăstirea Văratic am ajuns demult. În ce priveşte dezideratul intrării mele în monahism, acesta rămâne să se împlinească, dacă Dumnezeu va vrea". Şi Dumnezeu vrut şi a învrednicit-o între timp să primească binecuvântarea şi să devină Maica Benedicta – nume monahal cu care s-a strămutat la ceruri în zi de vineri, pe 5 mai 2006.

Despărţindu-se deliberat de o lungă şi strălucită carieră intelectuală

— Profesor universitar şi academician, cu numeroase lucrări de referinţă (de la Renaşterea. Umanismul şi dialogul artelor, din 1971, până la Eminescu şi romantismul german, din 1986, reed. 1999) – şi dând curs vechii sale chemări religioase (pe care mi-o amintesc mărturisind-o şi de la catedră, în anii comunismului), a ales calea discreţiei şi devotamentului mistic. În vremea din urmă, deşi împuţinată la trup şi roasă de boală, a descoperit adevărata seninătate şi bucurie întru Hristos, ce parcă se citeau şi pe chipul ei din sicriu. Internată la Iaşi în ultimele două săptămâni de viaţă, cu o hemoragie digestivă superioară, ce a necesitat o urgentă intervenţie chirurgicală, s-a stins pe drumul de întoarcere de la spital, dar măicuţele care au însoţit-o dau mărturie că a murit împăcată, după ce se spovedise şi se cuminecase, după toată rânduiala.

Aşa cum i-a fost dorinţa, a fost înmormântată la Putna lui Ştefan cel

Mare şi Sfânt, duminică 7 mai, în prezenţa Î.P.S. Pimen, Arhiepiscopul

Sucevei şi Rădăuţilor, şi a unui numeros alai funerar, nelipsind nici onorurile militare (cum se cuvine celor cu o activitate publică de excepţie).

Lumea culturală românească a rămas îndoliată şi mai săracă, dar neamul nostru a căpătat un nou şi ales suflet rugător în cer: o viaţă (Zoe) binecuvântată (benedicta) a biruit, peste vitregia vremilor, moartea întru înviere şi cuvintele întru Cuvânt.

Volumul alcătuit de dl. Fabian Anton din ultimele sale interviuri

(„Convorbiri duhovniceşti”) şi însemnări („Cuvinte de folos”), şi încuviinţat ca atare înainte de „marea trecere”, îi surprinde neconvenţional chipul duhovnicesc din urmă: cultura se smereşte în faţa religiei, profesoara se împlineşte ca mărturisitoare, ştiinţa se străluminează în bătaia Duhului, cu faţa spre

Scarlat Porcescu, cu părintele Ioan Ivan şi cu părintele Anania. Eu am fost singurul adaos mirean, ca să zic aşa, la carte. Ne-am străduit cât am putut, unii cu istoria, alţii cu arta, alţii cu un pic de literatură, să spunem câte ceva despre minunea asta de Văratic, care trebuie descoperită. Le spun străinilor, cu care mă întâlnesc din ce în ce mai des datorită sorţii care m-a purtat înspre Apus, că a nu cunoaşte monahismul românesc, viaţa monastică de la noi, şi mai cu seamă a nu cunoaşte Văraticul înseamnă a nu şti nimic din România. Am făcut o legătură, probabil pentru viaţă, cu această minune, pentru că eu o socotesc o adevărată minune, una ce continuă sub ochii noştri…” (dintr-un interviu acordat scriitorului Grigore Ilisei)

veşnicie. Acest Caiet de la Văratic, fără lungimi, simplu şi miezos, transmite testamentar bucuria împăcării întru Domnul 1, dar şi o anumită îngrijorare responsabilă faţă de smintelile lumii de azi, nu fără nostalgia aproape obsesivă a marilor modele paideice, asupra cărora ne îndeamnă să medităm o dată mai mult, cu acea trezvie care singură înalţă inteligenţa la înţelepciune şi chipul la asemănare.

1 „Pentru mine, aceşti 84 de ani au fost un fel de dar ceresc pentru ca eu să înţeleg mai mul: lucruri pe care tinereţea, poate, nu le înţelege, iar maturitatea le ignoră, vrut sau nevru:

[…] Am avut întotdeauna obsesia morţii iminente. Cu fiecare an care trecea încercam şi adaug ceva la mine, la persoana interioară, căci persoana exterioară nu mă interesa. Cât eram în viaţa publică, fiecare an însemna încă o posibilitate de a răspândi cultura, de a forma cultura, de a răspândi ceva din traseul fiinţei mele. […] Bătrâneţea nu este o povară

Acum, pentru mine nu există moarte, există «trecere dincolo»…” (dintr-o mărturis: –, făcută în august 2004).

VALERIU ANANIA (1921 – 2011)

ÎN JURUL UNEI NEÎNŢELEGERI

În faţa campaniei de denigrare orchestrate în primăvara acestui an

[2006] împotriva Î. RS. Bartolomeu Valeriu Anania, fostul Arhiepiscop şi actualul Mitropolit de la Cluj, revista noastră [Puncte cardinale] a luat atitudine cu o suită de articole referitoare atât la tensiunile actuale din lumea ortodoxă românească (supralicitate şi mistificate în mare măsură de către mass-media), cât şi la anumite situaţii din trecut, vizând deopotrivă instituţia bisericească şi statutul moral al unor ierarhi implicaţi mai direct în evenimentele de ultimă oră: Î. RS. Andrei Andreicuţ, Î. RS. Laurenţiu Streza şi, nu în ultimul rând, Î. RS. Bartolomeu Anania – până deunăzi „Leul Ardealului", „marele scriitor şi cărturar ortodox", dar peste noapte devenit… vrăjmaşul

„Ardealului lui Şaguna", „legionarul", „torţionarul de la Aiud", „securistul", „masonul", ahtiatul de putere şi privilegii, Antihristul în straie arhiereşti!

Delirul denigrator al presei (în care a excelat din nou fostul lăutar al Cenaclului „Flacăra", dl. Ion Zubaşcu1, antiortodoxul monomaniacal al României libere de vreo zece ani încoace) se vădeşte în tot penibilul lui fie şi numai din simpla alăturare a acestor etichete contradictorii: oricât s-ar strădui un om într-o viaţă, e cam greu să fie atât de multe – şi de felurite – lucruri la un loc!

În apărarea fostului deţinut politic Valeriu Anania s-au pronunţat în

Puncte cardinale două voci îndeobşte respectate până azi în mediile de dreapta: inginerul Traian Popescu („Macă") 2, în numărul pe luna martie3, şi istoricul Demostene Andronescu (redactor-şef adjunct al publicaţiei), în numărul pe luna aprilie4, la rândul lor foşti deţinuţi politici (dar şi poeţi

1 Decedat în 2011. Dumnezeu să-l ierte.

2 Decedat în 2010. Dumnezeu să-l odihnească.

3 Traian Popescu, „în spiritul adevărului", în Puncte cardinale, an XVI, nr. 3/183, martie

2006, p. 10.

4 Demostene Andronescu, „Cazul «călugărului Anania». Răspuns

unei tentaţii abjecte de asasinat moral", în Puncte cardinale, an XVI, nr. 4/184, aprilie 2006, p. 10 (cu urm. În p. 14)

marcanţi ai închisorilor comuniste), trecuţi inclusiv prin „reeducarea" de la

Aiud. Dacă dl. Traian Popescu punea problema în termeni mai generali şi cu accent pe mărturia personală, dl. Demostene Andronescu (desigur şi în virtutea profesiei sale) proceda mai punctual, analizând sursele denigrării (preluate necritic şi tendenţios de dl. Zubaşcu) şi aducând contraargumente pertinente, dacă nu chiar zdrobitoare, susţinute numai în fundal de propria sa experienţă concentraţionară de 12 ani (dintre care ultimii 7 petrecuţi chiar la Aiud).

Împotriva articolului semnat de dl. Andronescu („Cazul «călugărului

Anania»") am primit în urmă la Redacţie un „drept la replică" ofuscat şi vitriolant, cum de puţine ori ni s-a întâmplat în cei 16 ani de apariţie a revistei. Nu, să nu vă închipuiţi că ar fi replicat cumva dl. Zubaşcu, care era principalul vizat! Nu. Cel care tună şi fulgeră, reclamându-şi dreptatea cu orice preţ, este unul dintre cei la care articolul se referă numai tangenţial şi pe care l-am cunoscut ca pe o „legendă a închisorilor" (stând multă vreme în celulă cu prinţul Alexandru Ghyka, a devenit el însuşi o măsură a dârzeniei, ieşind cu fruntea sus în 1964, iar mai târziu, rearestat, a refuzat eliberarea, sfidând deopotrivă regimul şi destinul!): marele luptător anticomunist Grigore Caraza, în urmă autorul cărţii de memorii Aiud însângerat (Editura Vremea, Bucureşti, 2004), pe care la vremea respectivă, în pofida subiectivismului ei ulcerat, am prezentat-o cu cordială înţelegere în paginile revistei, din respect pentru trecutul de luptă al autorului1.

Înainte de a-i amenda – cu argumente precise şi fără virulenţă – afirmaţiile referitoare la „călugărul Anania" (a se vedea partea a doua a articolului incriminat), dl. Andronescu i-a făcut domnului Caraza un mic portret camaradereşte compătimitor, pe care ceea ce s-a petrecut în urmă nu face decât să îl confirme în esenţa lui:

„Pe Grigore Caraza îl cunosc foarte bine. Îmi este chiar prieten… Un prieten drag şi pentru care am o deosebită consideraţie. A fost unul

dintre cei mai îndârjiţi opozanţi împotriva samavolniciilor comise în închisori, precum şi împotriva acţiunii de dezumanizare şi batjocorire a fiinţei umane din timpul reeducării de la Aiud. În toţi cei peste 20 de ani pe care i-a petrecut în temniţe nu a făcut nici cel mai mic compromis. A trăit eroic până la capăt de parcă era lipsit de instinct de conservare. Dar (pentru că există şi în cazul lui un dar) Grigore Caraza a ieşit din închisoare cu sufletul schilodit şi cu

1 Smaranda Florian, „Un senior al excelenţei", în Puncte cardinale, an XIV, nr. 12/168.

decembrie 2004, p. 15 (rubrica „Cruciaţii secolului XX") – recenzie a volumului Aluz însângerat. Autorul lui trăieşte încă la Piatra Neamţ, nonagenar, bolnav şi, din păcateâncremenit în aceleaşi idiosincrazii.

O serie de resentimente şi de complexe. El nu face parte dintre cei pe care suferinţa i-a înţelepţit, făcându-i mai buni şi mai înţelegători. Nu l-a făcut nici mai rău, ci doar i-a împietrit sufletul. Nu are niciun fel de înţelegere nici pentru limitele, nici pentru neputinţele celorlalţi. El are întotdeauna dreptate şi nu acceptă să fie contrazis. Cu un eu hipertrofiat, pare a nu mai avea nici simţul măsurii, nici pe cel al ridicolului. Hiperbolizând totul, face uneori afirmaţii care frizează absurdul..." (şi textul continuă cu exemple de astfel de afirmaţii, pe care ar fi oţios să le mai reluăm aici).

Deşi n-a fost decât contrazis punctual, dl. caraza s-a simţit ofensat şi atacat, prevalându-se în acest sens mai ales de subtitlul articolului respectiv („Răspuns unei tentative abjecte de asasinat moral"). Ceea ce nu vrea în ruptul capului să înţeleagă şi să accepte dl. caraza este că reacţia noastră nu a fost una anume împotriva sa, ci împotriva celor care s-au folosit de afirmaţiile sale hazardate pentru a-şi atinge scopul denigrator, în speţă împotriva domnului Zubaşcu, care nu este la prima „tentativă abjectă de asasinat moral", ci şi-a făcut din aceasta principala sa ocupaţie. Dacă am fi vrut să-l

„Atacăm" pe dl. caraza, am fi făcut-o încă de la apariţia cărţii. De domniasa a venit vorba contextual, ca şi de ceilalţi (Nistor Chioreanu, Ion Pacepa, Aurel Sergiu Marinescu) pe care dl. Zubaşcu, virtuoz sinistru al insinuării, răstălmăcirii şi decontextualizării, şi-i ia ca

„tovarăşi de drum” pe calea pe care este plătit să meargă.

Ceea ce iarăşi nu vrea să înţeleagă şi să accepte dl. caraza este că a nu fi de acord cu cineva într-o privinţă sau alta nu înseamnă cu tot dinadinsul a-l duşmăni sau desconsidera: suntem oameni cu toţii şi stăm în mod fatal sub relativitatea omenescului, nimeni nu poate revendica dreptatea absolută, situaţiile sunt complexe, părerile pot diferi. Poţi să ţii la cineva şi să-l respecţi, dar să nu-l aprobi într-o judecată sau într-o acţiune; iar dacă ai tăcea sau chiar l-ai aproba evaziv numai ca să-i menajezi lui suspiciunile şi ţie sentimentele, atunci n-ai fi cinstit cu tine însuţi (şi, dacă faci gazetărie, cu cei care te citesc).

D-l Caraza s-ar putea să fie indignat de decizia noastră redacţională de a nu-i publica „dreptul la replică” (pe care însă nu-l putem împiedica să-l publice în altă parte, după cum ne-a ameninţat la telefon). Trebuie însă să încerce să înţeleagă că ceea ce ne-a trimis domnia-sa nu este propriu-zis un drept la replică, adică un răspuns la obiect, concis, punctual şi bine argumentat, ci o diatribă înveninată, care poate că pe dumnealui l-a „răcorit”, dar de convins n-are cum să convingă pe nimeni care-i nepătimaş şi dedat cu exerciţiul exigenţelor probatorii.

Mai întâi că replica este mult prea lungă (5 pagini dactilo!) în raport cu sfertul de articol prin care a fost vizat direct. În al doilea rând, violenţa tonului se îmbină cu insinuarea răutăcioasă, iar şarjele stigmatizatoare, lipsite de o bază faptică pe măsură, sunt extinse de la „călugărul Anania”.

şi „asociatul lui Ana şi Caiafa” (Demostene Andronescu) la alte persoane neagreate de autor (ca poetul Zahu Pană, de pildă, pe care nici mort nu vrea să-l cruţe), ceea ce este şi neelegant, şi neavenit. În al treilea rând, domnia-sa nu aduce nimic nou faţă de ceea ce a colportat în volumul de memorii (din citate sau din auzite) şi lasă impresia că nici nu l-a întâlnit în închisoare pe „călugărul Anania”, căci altminteri ar fi relatat şi vreo experienţă personală cu acesta, pe când dumnealui îi tot invocă pe alţii, citind mai mult sau mai puţin trunchiat şi nesfiindu-se să-şi ia ca martori deopotrivă pe un I.M. Pacepa, pe un Nistor Chioreanu şi pe un

A. S. Marinescu, fără să se mai întrebe dacă pot avea acelaşi credit şi dacă pot fi băgaţi în aceeaşi oală. Ceva este în neregulă când pui la îndoială statura morală unui Demostene Andronescu, dar eşti gata să dai credit necondiţionat unui ins dubios ca A.S. Marinescu, sau când te prevalezi de micile păcate ale unui Zahu Pană, dar eşti gata să pleci urechea la o cutră ca I.M. Pacepa!

Dar lucrul cel mai grav este acela că dl. caraza ignoră senin toate contraargumentele punctuale ale domnului Andronescu (care a dovedit, între altele, că Pacepa, chiar dacă se referă tangenţial şi calomnios şi la „arhimandritul

Bartolomeu Anania", îi vorbea lui Ceauşescu în America despre altcineva, la data respectivă „călugărul Anania" fiind demult întors în ţară, ceea ce i-a scăpat şi domnului Zubaşcu; sau că regretatul Nistor Chioreanu se înşelase evident asupra paternităţii materialului „antilegionar" pe care ar fi urmat să-şi pună la rândul lui semnătura silită), nu le rediscută în niciun fel, „nu se sinchiseşte". Dumnealui pare a fi intrat la o idee şi a fi impenetrabil la tot ce-i ameninţă fixitatea. În felul acesta totul devine un „dialog al surzilor", iar întrebarea legitimă care se iscă în conştiinţa oricărui observator lucid este: Cui prodest?

Într-unpost-scriptum. din replica sa, dl. caraza insinuează, ca „lovitură sub centură", şi că dl. Andronescu ar fi fost într-o relaţie impură cu „teribilul torţionar, comandant al închisorii de la Aiud" Gheorghe Crăciun, drept care formulează întrebarea parşiv-acuzatoare: „Pentru care motiv, Domnule Andronescu, aţi mers acasă la Gheorghe Crăciun şi i-aţi făcut cadou cartea Dumneavoastră de poezii, cu autograf?" Aici se întâmplă că ştiu direct şi îndeaproape cum au stat lucrurile. Demostene Andronescu s-a lăsat târât în această mică aventură naivă la iniţiativa năstruşnică a domnului Marcel Petrişor, care şi-a închipuit, în atmosfera de „romantism postrevoluţionar" de la începutul anilor '90, că un Gheorghe Crăciun ar putea fi tras de limbă. În memoriile domnului Andronescu, atâtea câte au apărut până azi1, judecata asupra lui Crăciun este aspră şi fermă, nelăsând loc nici unei bănuieli de absurdă „simpatie", iar cartea de versuri a domnului Andronescu

(Peisaj lăuntric, Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 1995) nici nu

apăruse la data nefericitei vizite! D-l Caraza pare a avea însă predilecţia de a pleca urechea cu stranie uşurinţă la tot ce se şuşoteşte balcanic prin târg, pripindu-se să tragă concluzii radicale, care nici nu-i slujesc şi nici nu-l onorează (cu atât mai mult cu cât este vorba, în cazul de faţă, nu de un străin oarecare, ci de un prieten relativ apropiat, pe care eu unul l-am auzit nu o dată, de-a lungul vremii, vorbind cu mare preţuire de „fratele Grigore

Caraza, o legendă vie"; şi, în paranteză fie spus, în casa domnului Andronescu l-am şi văzut ultima oară pe dl. caraza, în urmă cu vreun an, la o caldă întrevedere între camarazi…).

Am inima strânsă privind, dinspre generaţia mea, cum oameni de o asemenea statură, pe care ne-am învăţat să-i avem repere şi modele de dârzenie şi rectitudine, pot ajunge în astfel de crize umorale şi de impasuri sterile, de parcă şi-ar fi propus să-şi lichideze singuri legenda, în amurg. Nici nu mai contează, aici, cât de pur sau de impur va fi fost „călugărul Anania", ci mai degrabă ce se întâmplă cu noi toţi în acest târziu noroios al istoriei, în care riscăm să risipim sau să târâm în derizoriu, pe mâna Dreptei, tot ce am adunat mai înainte, fapt de care adevăraţii duşmani profită din plin şi cu rânjetul pe buze.

1 La data respectivă era vorba de fragmente publicate mai ales în paginile Punctelor cardinale. Acum cf. Demostene Andronescu, Reeducarea de la Aiud. Peisaj lăuntric. Memorii şi versuri din închisoare, Editura Christiana, Bucureşti, 2009.

RĂZVAN CDRECU
UN PATRIARH
AL ROSTIRII ROMÂNEŞTI
a
I

Se poate spune că Î.P.S. Bartolomeu Valeriu Anania, Mitropolitul Clujului, Albei, Crişanei şi Maramureşului, îşi onorează şi îşi sfidează deopotrivă vârsta patriarhală. O onorează prin înţelepciune, prin autoritate, prin rotunjimea operei (atât teologice, cât şi literare). O sfidează prin robusteţe, prin luciditate, prin dinamism (atât pastoral, cât şi creator). Sunt oameni pentru care căruntеţea nu-i decât o a doua tinereţe, mai echilibrată şi mai consistentă: vlădica de la Cluj se

numără printre ei, ca o imagine vie a duhului care prisoseşte asupra vremii.

Dincolo de prestanţa sa teologică şi arhierească, a fost şi rămâne un mare cărturar şi un creator harismatic (poet, dramaturg, prozator), răscumpărând fără emfază şi cu sfântă vrednicie complexele pe care uneori clerul ortodox le resimte în faţa culturii şi provocărilor modernităţii. O dată în plus, înaltul ierarh – împărtăşit în tinereţe din spiritul de aprofundare mistică, dar şi de emulaţie culturală al „Rugului Aprins" – s-ar cuveni să fie un model asumat pentru tinerele generaţii de teologi ortodocşi. Dacă vrem să putem înfrunta eficient, pe limba noastră, cultura modernă, cu sofisticatele ei superbii, trebuie să avem priceperea de a o face cu ea cu tot, fără a-i ignora, adică, nic:

problematica, nici mijloacele. Altminteri riscăm să ne definim prin proverbul cu „vulpea" şi cu „strugurii acri"…

Este regretabil şi în acelaşi timp simptomatic pentru vremurile proaste pe care le trăim că o personalitate atât de marcantă şi de complexă poate să rămână destul de superficial cunoscută în afara cercurilor teologice 5:

tradiţionaliste, familiarizate cu literatura şi problematica religioasă. Şi este încă şi mai regretabil că o presă decerebrată şi semianalfabetă, înstrăinată de

Dumnezeu şi de Biserică, în căutare de subiecte senzaţionale cu orice preţ s-a străduit să-i creeze mai degrabă o popularitate cu semn negativ, fără i reuşi însă vreodată să-şi probeze speculaţiile indigne.

Ceea ce se cade să rămână în conştiinţa publică românească de azi şi de mâine este traseul şi mesajul unei vieţi de vrednicie slujitoare şi creatoare de om al Bisericii, dar şi de om al Cetăţii, a cărui operă (scrisă şi nescrisă amendează prin ea însăşi turpitudinile şi circumspecţiile unei lumi încă ulcerate de experienţa comunistă şi neocomunistă.

II

Născut pe meleaguri vâlcene, la 18 martie 1921, viitorul monah a primit la botez numele de Valeriu. Părinţii săi, oameni simpli, au fost Vasile

Anania şi soţia sa Ana (n. Mărgăritescu). Clasele elementare le-a

făcut în comuna natală (Glăvile), după care a urmat Seminarul Central din Bucureşti (1933 – 1941), cu cursuri de diferenţă şi bacalaureat la liceele „Dimitrie

Cantemir" şi „Mihai Viteazul" (1942 – 43).

Tuns în monahism la Mănăstirea Antim din Bucureşti (2 februarie 1942)

şi hirotonit ierodiacon (15 martie, acelaşi an), a făcut studii superioare de

Teologie la Bucureşti şi Sibiu (unde a obţinut licenţa în 1948), dar şi de

Medicină şi Muzică la Cluj (rămase incomplete). A fost diacon la mănăstirile

Polovragi şi Baia de Arieş, stareţ la Topliţa, iar din 1948 a îndeplinit diferite funcţii pe lângă Patriarhie şi Institutul Teologic din Bucureşti.

În 1958, când a fost arestat de comunişti, era director al Bibliotecii patriarhale. Condamnat abuziv la 20 de ani de muncă silnică, execută 6, eliberându-se în urma decretului general de graţiere din 1964, după ce trecuse prin aresturile Securităţii şi penitenciarele de la Jilava, Piteşti şi mai ales Aiud.

Pe relativul fond de destindere politică şi culturală de după 1965, a îndeplinit, ca reprezentant oficial al B.O.R., diferite funcţii în cadrul Arhiepiscopiei ortodoxe misionare din Statele Unite, unde a ţinut conferinţe în mai multe oraşe şi a publicat în presa emigraţiei române (Credinţa şi Noi din

Detroit, Destin din Madrid). În 1967 a devenit ieromonah şi arhimandrit.

A călătorit în mai multe ţări din Orient, cu delegaţia oficială a B.O.R. (1969).

Întors definitiv în ţară, a fost director al Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (1976 – 1982), după care a ales să se retragă la

Mănăstirea Văratic, spre a lucra masiv la revizuirea traducerii româneşti a

Sfintei Scripturi (reînnodând tradiţia Septiiagintei).

La începutul anilor ’90 a făcut parte din Grupul de Reflecţie pentru înnoirea Bisericii (alături de clericii Dumitru Stăniloaie, Constantin Galeriu, Daniel Ciobotea, Constantin Voicescu, Iustin Marchiş, Toader Crâşmariu, dar şi de mirenii Horia Bernea, Octavian Ghibu, Teodor Baconsky, Sorin

Dumitrescu).

La 21 ianuarie 1993 este ales Arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului, fiind înscăunat la 7 februarie în catedrala arhiepiscopală din Cluj (pe care o va restaura între 1997 – 2000). Pe lângă restaurarea catedralei arhiepiscopale (ale cărei mozaicuri îţi taie răsuflarea prin frumuseţea lor), sub arhieria sa s-au restaurat numeroase alte biserici şi s-a iniţiat construirea a aproape o sută de lăcaşuri noi. Pe de altă parte, revistei Renaşterea (din ce în ce mai consistente cu trecerea anilor, iar astăzi fără îndoială cea mai vie publicaţie bisericească de la noi) i s-a adăugat, începând de la 1 mai 1999, postul de radio omonim, iar mai de curând revista teologică Tabor.

În ziua înălţării Sfintei Cruci, la 14 septembrie 2000, a avut loc slujba de sfinţire a mausoleului de la Râpa Robilor din Aiud („Mormântul celor fără de morminte”), săvârşită de î. P.S. Bartolomeu Valeriu Anania, împreună cu un sobor de preoţi ortodocşi şi greco-catolici, toţi trecuţi pe la Aiud şi prin alte temniţe comuniste. În cuvântul rostit cu acel prilej, Î.P.S. Să a spus, între altele: „Iată, am venit să sfinţesc acest prestol realizat prin grija deosebită a Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici din Sibiu. […] Şi am făcut sfinţirea după ritualul întreg, socotind că este bine ca această masă să nu fie doar un simbol, un jertfelnic pe care să se oficieze doar parastase, ci, cel puţin din când în când, să se săvârşească pe ea şi Sfânta Liturghie. Pentru aceasta este nevoie de o sfinţire specială. În piciorul Sfintei Mese am aşezat

Sfinte Moaşte ale unui martir – în acest loc al martirajului – şi documentul care s-a citit în faţa frăţiilor voastre, şi care rămâne aici, sub pecete, atât cât va dura acest jertfelnic şi cât va dura acest monument. […] În numele lui Dumnezeu şi în numele morţilor noştri, vă mulţumesc tuturor celor ce aţi jertfit şi aţi ridicat acest monument

memorial, celor ce aţi zidit acest jertfelnic pe care astăzi s-a săvârşit, pentru întâia oară, Sfânta Liturghie a

Sfântului Ioan Gură de Aur".

Din luna martie a anului 2006 a devenit Mitropolit al Clujului, Albei, Crişanei şi Maramureşului, iar în anul următor a fost la un pas de scaunul de Patriarh (pentru care a acceptat să candideze numai în ultima clipă, la insistenţele a numeroşi fraţi sau fii duhovniceşti, pe fondul deconcertantei retrageri din cursă a Î.P.S. Teofan, pe care-l susţinuse din toată inima şi cu toate puterile).

III

În ceea ce priveşte vasta şi variata operă scrisă, debutul absolut şi l-a făcut în revista Ortodoxia (cu poezia „Pământ şi cer"), încă din 1935, continuând apoi cu contribuţii diverse la Vremea, Dacia Rediviva (unde a fost redactor principal la o vârstă foarte fragedă), Gândirea, Convorbiri literare, Glasul Bisericii, Telegraful român, Gazeta literară (ulterior România literară), Luceafărul, Tribuna, Magazin istoric, Renaşterea (unde a folosit uneori pseudonimul Vartolomeu Diacul) etc. Ca dramaturg a debutat în

1938, cu scenariul radiofonic în versuri Jocul fulgilor. Cu un poem dramatic (prefaţat de Tudor Arghezi) va debuta şi editorial: Mioriţa (1966), ce s-a şi jucat la Bucureşti şi Piteşti (1969 – 1970; în intervalul 1969 – 1974 i-au mai fost puse în scenă piesele Meşterul Manole şi Steaua Zimbrului). Au urmat volumele: Meşterul Manole (1968), Du-te vreme, vino vreme! (1969), Geneze (poezii, 1971), Steaua Zimbrului (1971), Poeme cu măşti (teatru în versuri, 1972), File de acatist (Detroit – 1976; Bucureşti – 1981), Istorii agrippine (poezii, 1976), Străinii din Kipukua (roman fantastic-parabolic, 1979), Greul pământului. O pentalogie a mitului românesc (poeme dramatice, 2 vols., 1982 – Premiul Uniunii Scriitorilor), Rotonda plopilor aprinşi (memorii şi evocări, 1983, republicate recent în versiune integrală), Anamneze (poezii, 1984), Cerurile Oltului. Eseuri teologice (1990), Amintirile peregrinului

Apter (proză scurtă, 1991), Imn Eminescului, în nouăsprezece cânturi (1992), Pro memoria. Acţiunea catolicismului în România interbelică (1992), Cartea deschisă a împărăţiei. O însoţire liturgică

pentru preoţi şi mireni (2005) ş.a.

Deşi nepublicată în volum, nu trebuie uitată lucrarea „Poezie religioasă românească modernă", apărută în Altarul Banatului, nr. 4 – 6/1992, pp. 14 – 28

şi 7 – 9/1992, pp. 33 – 50 (vezi şi „La poésie religieuse moderne en Roumanie", în Contacts, nr. 2/1993).

La toate acestea se adaugă, ca o încununare deopotrivă literară, teologică şi erudită, seria de volume succesive cu noua versiune românească a corpusului biblic – începând cu Noul Testament, versiune revizuită, redactată şi comentată de… (1993) – editate fie de Institutul Biblic, fie de Fundaţia

Anastasia, şi în cele din urmă reunite în monumentala ediţie jubiliară a

Sfântului Sinod: Biblia sau Sfânta Scriptură. Versiune diortosită după Septiiaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul

Clujului, sprijinit pe numeroase alte osteneli, E.I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 2001 (prima ediţie românească a Bibliei cu comentarii de subsol).

Apariţia masivului său volum de Memorii (la Editura Polirom din Iaşi) a fost, fără îndoială, evenimentul literar al anului 2008, reprezentând în acelaşi timp o autobiografie mărturisitoare, dar şi o frescă istorică şi culturală a lumii româneşti din ultimele şase decenii ale secolului trecut, pe care poate că nimeni n-ar fi putut-o prezenta în termeni mai adecvaţi şi mai concişi decât a făcut-o, chiar pe coperta finală a ediţiei, teologul şi diplomatul Teodor

Baconsky, vechiul său ucenic:

„Tragismul vieţii sale este refluxul voinţei de a reuni contrariile, în pofida unei istorii care absolutizează parţialitatea şi partizanatul. Nu e de mirare că atitudinea respectivă, ostilă oricăror încadrări definitive, a provocat animozităţi, acuzaţii virulente sau, după caz, nedumeriri. Unii au interpretat-o ca pe un riscant proiect polifonic, învecinat cu spiritul faustic al modernităţii.

RĂZVAN CDRECU

Alţii au văzut în ea proba unor ezitări esenţiale. În ce mă

privește, cred că adevărul se află aiurea. Părintele Anania este prin excelență un om liber, un om care a refuzat să-și sacrifice înzestrările pe seama modelelor ideologice, a imperativelor previzibile sau a obligațiilor circumstanțiale. Vor fi fiind toate acestea semnele unui parcurs contradictoriu? Nicidecum. Descifrez în ele, dimpotrivă, vocația unei coerențe paradoxale, care face din demnitate o supremă valoare și cultivă neatârnarea ca pe un superlativ al smereniei".

LEUL ÎN IARNĂ
AL ARDEALULUI ORTODOX

În seara zilei de 31 ianuarie 2011 (ora 19.25), la Secția de Terapie Intensivă a Clinicii Chirurgie I din Cluj-Napoca, s-a curmat aventura pământească a vlădicăi Bartolomeu, scriitorul Valeriu Anania, slujitorul fără preget al lui Dumnezeu și al Limbii Românești. Pe 18 martie ar fi împlinit 90 de ani, dar voia dumnezeiască a fost să-i ridice mai din vreme crucea suferinței și să-l adauge în plină iarnă la neamul lui cel adormit.

Turpitudinea monumentală a televiziunii (ruşinii) noastre naționale n-a întârziat să pună început unei posterități confuze, ingrate și indigne, prezentându-l, în loc de înfiorată pomenire, ca pe un „legionar" și ca pe un

„Securist" ajuns în scaunul arhiepiscopal și mitropolitan de la Cluj! Iată că insinuările sau deducțiile vicioase, pe care le-a răbdat creștinește în iarna vieții, îi războiesc sufletul și după moarte. Nici lămuritoarele sale Memorii, nici fermele sale declarații publice, nici lipsa oricăror dovezi că ar fi săvârșit ceva reprobabil ca „legionar" sau că ar fi făcut mai târziu „poliție politică".

n-au putut pune capăt voluptăților calomnioase ale abjecției ambiante. Din fericire, adevărata judecată nu aparține oamenilor, ci lui Dumnezeu, Care i-a dat robului Său Bartolomeu Valeriu ani îndelungați, putere și har ca să-l

tălmăcească Scripturile și să-l păstorească turma, la răscruce de veacuri și de milenii.

Sigur că, în anii primei tinereți, drumul vieții „călugărului Anania" s-a intersectat, ca al aproape întregii lui generații, cu complexul și controversatul „fenomen legionar", mai ales prin

intermediul Frăţiilor de Cruce, dar tânărul scriitor şi monah n-a fost nici membru fanatic al Legiunii şi nici propagandist ulterior al ideilor legionare, ci doar un creştin cu firească atitudine anticomunistă, lider aproape legendar al protestelor studenţeşti de la Cluj din 1946, iar după aceea client al temniţelor comuniste (unde i s-a pus teribila etichetă – în mare măsură abuzivă – care avea să-l urmărească în viaţă şi în moarte). Iar ca fost deţinut politic, sigur că a avut de-a face în fel şi chip cu Securitatea, atât în anii de închisoare, cât şi după aceea. Este cazul tuturor foştilor deţinuţi politici, care constituie o categorie aparte, ca victime directe şi predilecte ale terorii. Aceştia s-ar cuveni judecaţi – într-o lume a oamenilor cu frică de Dumnezeu, iar nu a bestiilor vorbitoare – cu alte criterii decât cei care n-au luat în viaţa lor o bâtă pe spinare, ci au acceptat compromisuri doar din dorinţa de a se pune bine cu puterea şi a profita de pe urma oportunismului cinic sau laş. S-a speculat mult despre „misiunea".

pe care „călugărul Anania" ar fi avut-o din partea Securităţii în anii cât a stat în America, dar faptele arată că n-a făcut rău nimănui – nici episcopului Trifa, nici structurilor bisericeşti de acolo, nici altcuiva. Ba mai mult, a băgat frica în securişti că, dacă nu-l vor lăsa în pace cu presiunile lor, va da totul în vileag în presa americană. Securitatea va fi avut planuri cu el, dar pur şi simplu „n-a mers". Iar astăzi la C.N.S.A.S. sunt vreo 11 dosare ale sale, dar numai dosare de urmărire, care mai degrabă îl onorează decât să-l înjosească (aşa cum probabil că şi-ar dori, cu instinctele lor impure de trepăduş; senzaţionalişti, fârţângăii şi piţipoancele maidanelor noastre „mediatice".

Sunt cu totul alte lucruri – esenţiale şi incontestabile – care s-ar cădea ştiute şi mărturisite despre cel căruia în târziul vieţii i s-a spus „Leul Ardealului": că este unul dintre marii scriitori creştini români ai secolului XX (poet, dramaturg, prozator), tălmăcitor al Bibliei şi cărturar bisericesc, monah de la 20 de ani, arhiereu autoritar (şi la un pas – fără a şi-o dor; cu tot dinadinsul – de a fi fost chiar Patriarhul României), vajnic luptător anticomunist şi fost deţinut politic, paznic nezdruncinat al Ortodoxiei şi al tradiţiilor naţionale.

Eu unul l-am socotit şi îl socotesc pe înaltul Bartolomeu drept

cel mai experimentat şi mai prestant arhiereu post decembrist al Bisericii mele şi mi-ar fi plăcut să-l văd în ultimii săi ani pe scaunul patriarhal, având în vedere şi faptul că merituosul mitropolit Daniel oricum ar fi ajuns patriarr după aceea, fiind limpede că n-avea vreun concurent hotărât şi redutabil în generaţia sa. Ar fi fost frumos ca imediat după greu încercatul Părinte Patriarh Teoctist1, să vină în fruntea Bisericii, fie şi doar pentru puţini ani, tot un om din aceeaşi generaţie, dar cu alt „traseu", din ceata nu puţin numeroasa a răscumpărătorilor de vremuri, luptător împotriva ateismului comunist prigonit pentru Hristos, scriitor şi cărturar de seamă, şi acesta să predea ştafeta generaţiei următoare, în numele şi în duhul martirilor Crucii din

Gulagul românesc. Sunt şi voi rămâne încredinţat că înaltul Bartolomeu ar fi fost un patriarh cum n-am mai avut până acum şi cum poate nici nu von avea vreodată, căci oameni de forţa şi înzestrarea sa nu se nasc în fiecare generaţie şi nu sunt experienţial repetabili. Din grabă interesată sau din alte pricini (aici oficialii Patriarhiei m-ar trage de mânecă, şoptindu-mi doc:

„Duhul Sfânt!"), n-a fost să fie aşa. În orice caz, a-l preţui pe unul (Dumnezeu să-l ierte) nu înseamnă a-l dispreţui pe celălalt (Dumnezeu să-l ţină.

1 Trecut la Domnul în vara lui 2007.

aşa cum, dacă îmi aleg drept patron spiritual un anume sfânt, nu înseamnă că-i desconsider pe ceilalţi sfinţi.

Azi, omul unic şi irepetabil nu mai e printre noi. În ce ne-a rămas nepervertit, îl plânge Ardealul şi toată ţara. Ce va fi în urma lui? 1 [...] Un lucru e cert: succesorului său nu-i va fi deloc uşor să se măsoare cu umbra marelui răposat şi să dea impresia că acesta ar fi lăsat în urmă un gol mai mic decât a lăsat de fapt. Ceea ce rămâne deocamdată de sperat este că nu ne-am pervertit şi n-am decăzut într-atât încât să confirmăm româneşte proverbul că

„De leul mort îşi bat joc până şi iepurii"...

P. S. Joi 3 februarie, pe un ger de crăpau pietrele, a avut, la Catedrala

Mitropolitană din Cluj-Napoca, prohodirea şi înmormântarea

Mitropolitului Bartolomeu. A slujit un sobor de 40 de preoţi, majoritatea membri ai Sinodului B.O.R., în frunte cu Patriarhul Daniel (care „s-a scos", depăşindu-şi, în mare, idiosincraziile2). Au fost de faţă peste 4.000 de credincioşi, între care şi înalte oficialităţi ale statului român, ca premierul Emil Boc sau ministrul de Externe Teodor Baconsky (preşedintele Traian Băsescu

„A trecut" pe la Catedrala din Cluj în seara zilei anterioare). Mitropolitul a fost înmormântat în Cripta Ierarhilor de sub Catedrală.

1 Succesor în scaunul de la Cluj avea să-i fie Î.P.S. Andrei Andreicuţ (n. 1949), întronat în martie 2011. Cred că a fost alegerea ce poate fi considerată şi pe placul vlădicăi Bartolomeu.

2 Zic „în mare", pentru că a avut grijă, de pildă, să nu pomenească de trecutul de luptător anticomunist şi de fost deţinut politic al răposatului

AUREL STATE (1921 – 1983)

UN DRUM AL CRUCII

Numărul pe luna mai 2011 al revistei Rost a fost dedicat eroului din

Al Doilea Război Mondial, prizonierului şi fostului deţinut politic, profesorului, traducătorului şi memorialistului Aurel State (muscelean cu sânge aromânesc, născut în 29 aprilie 1921, primul din cei patru copii ai meşterului tâmplar Ion State şi ai soţiei sale Elisaveta), figură exemplară a luptei anticomuniste, strămutat la cele veşnice în toamna lui 1983.

Mă leagă de memoria „vânătorului de munte" Aurel State mai mult decât preţuirea generală pe care o port tuturor „cruciaţilor secolului XX", nu numai pentru că l-am cunoscut personal (prin prietenul comun Marcel Petrişor), dar mai ales pentru că, prin primăvara sau vara lui 1983 (nu-mi mai pot aminti exact), am fost pus în situaţia îngrozitoare de… a-i arde una dintre dactilogramele amintirilor!

Manuscrisul dactilografiat ne fusese încredinţat – mie şi soţiei mele – de către Marcel Petrişor, cu câteva luni în urmă. Soţia mea apucase să-l citească în întregime, dar eu nu ajunsesem decât pe la jumătate. Şi iată că, într-o după-amiază, Marcel vine la noi pe fugă şi

mai răvăşit decât l-am văzut vreodată, cerându-ne insistent să ardem neîntârziat manuscrisul, imediat după plecarea lui! Securitatea era turbată că nu putuse găsi şi confisca nici originalul, nici copiile manuscrisului, despre care aflase că urma să fie trimis pe ascuns în

Germania de Vest, spre publicare (ceea ce până la urmă s-a şi întâmplat). îl arestaseră şi-l agresaseră pe Aurel State ca pe vremurile cumplitei prigoane staliniste, dar, ca de obicei, de la el nu reuşiseră să scoată nimic. Pe Marcel îl hărţuiau de mai multe zile şi se temea că vor veni la rând cunoştinţele apropiate (printre care se întâmpla să ne numărăm). Am încercat să-l convingem că am putea cruţa exemplarul, ascunzându-l bine pe undeva, dar el s-a arătat neclintit pentru soluţia radicală („Ascultaţi-mă ce vă spun, de data asta e groasă de tot şi nu ştiţi cu cine aveţi de-a face!”).

Am ars cartea chiar în după-amiaza aceea, pe un făraş metalic, cu geamurile închise, în bucătăria apartamentului din Drumul Taberei. Eram siderat şi aproape nu-mi venea să cred că făceam ceea ce făceam, iar soţiei mele îi curgeau lacrimile pe fasciculele rupte fâşii, ca să ardă mai uşor…

I-am ars cartea „Domnului State” şi nici măcar n-am mai apucat să-l revedem, căci, fără să mai aibă parte de linişte, a murit chiar în toamna acelui an, la Spitalul Florească, în mare măsură şi din pricina tratamentului aplicat de Securitate (supoziţia că chiar Securitatea l-ar fi „ajutat” să moară acolo, pe patul de spital, n-am putut-o verifica, deşi consăteanca şi colaboratoarea sa, poeta Ileana Mălăncioiu, o dă drept certitudine). N-a mai ajuns să-şi vadă până la capăt ediţia cărţii apărută în Germania (Freiburg, Editura Coresi, 1983, cu o prefaţă de Retnus Radina). Zece ani mai târziu, aceasta a avut şi o foarte modestă ediţie în România, dar pe mine şi pe Anca ne mai apasă şi astăzi amintirea acelui „holocaust” domestic de acum aproape trei decenii şi am resimţit acut datoria morală de a retipări cartea într-o ediţie pe măsura

„Cavalerului” impecabil care a scris-o, practic, cu propriul lui sânge, în cea mai urâtă dintre lumile posibile, ca mărturie pentru o lume mai dreaptă, în care el n-a încetat nicio clipă să creadă, şi care – chiar dacă n-a venit încă – pare să aibă astăzi o şansă mai mult decât

ieri!

La 90 de ani de la naşterea autorului Drumului crucii, am găsit potrivit să reproduc şi în revista Rost evocarea de mai jos, pe care am alcătuit-o mai demult împreună cu Marcel Petrişor (şi care a mai apărut, pe vremuri, şi în revista Puncte cardinale, însoţită de o mică rugă versificată pe care o scrisesem chiar la moartea lui Aurel State, în toamna lui 1983).

„Cavalerul fără teamă şi fără prihană": acesta este numele de care se învrednicise cândva Făt-Frumosul de la Soare-Apune. Dar când Apusul

„A apus", preschimbându-şi măreţia cavalerească în rafinată opulenţă, cavalerul pare să se fi strămutat către Soare-Răsare, unde îl aşteptau alte şi alte încercări. Parcă diavolul însuşi i s-a pus de-a curmezişul cu oferta unui nou pariu: „Îl câştigi, vei fi peste Iov; îl pierzi, vei coborî sub Faust..."

În marea aventură a veacului XX, aici în Răsărit, cavalerul s-a aflat faţă în faţă cu diavolul lăsat parcă liber să se atingă chiar şi de sufletul său.

Dumnezeu a mizat totul pe el, iar el le-a înfruntat pe toate în numele lui

Dumnezeu, avântându-se în ultima şi cea mai cumplită dintre Cruciade...

Undeva la Godeni, în inima Muscelului, o bătrână se ruga pentru el sub icoană: „Dă-i, Doamne, putere să treacă peste toate şi nu-ţi lua degetul

1 A se vedea acum Aurel State, Drumul crucii. Amintiri de pe front şi din gulaguri, ediţia a III-a, îngrijită şi prefaţată de Anca Crivăţ, cu o postfaţă de Marcel Petrişor şi Răzvan

Codrescu, Editura Rost / Fundaţia Sfinţii închisorilor, Bucureşti – piteşti, 2013.

de pe el, cum nu Ţi l-ai luat de pe Moise...". Aşa se ruga, plângând, bătrâna din Godeni pentru fiul ei, robul lui Dumnezeu Aurel, vânătorul de munte...

„Drumul crucii" avea să înceapă pentru Aurel State în beciurile Poliţiei din Câmpulung. Directorul Şcolii Normale „Carol!" îşi luase

mâna protectoare de pe cel mai bun elev al său, iar Siguranţa Statului credea că îşi face datoria. După o săptămână de torturi, declaraţia a rămas însă aceeaşi: „Nu ştiu nimic”. Niciun cuvânt în plus. Doar privirea senină a celui ce a ştiut încă de la 18 ani că adevărata luptă nu e cu lumea, ci cu sine însuşi. Nici mai târziu, când călăii s-au schimbat şi torturile s-au perfecţionat, Aurel State n-a putut fi îngenuncheat. Aceeaşi privire senină şi acelaşi răspuns: „Nu ştiu”.

Sau, când totuşi era limpede că ştie: „Ştiu, dar nu vă spun. Încercaţi să aflaţi de la mine!”. Şi Securitatea noului regim a încercat în fel şi chip, căci ea nu putea să creadă că există pe lume şi cavaleri de neînvins.

Aurel State nu a îmbrăcat niciodată cămaşa verde, dar nu s-a dat înapoi să sufere alături de cei ce, făcuţi din aceeaşi plămadă cu el, au mers, pe calea lor, spre acelaşi idealuri: Neamul Românesc şi Credinţa în Hristos. Fiind un credincios discret, dar nedezminţit, viaţa lui s-a desfăşurat întreagă între icoana Mântuitorului, la care se ruga maica bătrână din Muscel, şi icoana României Mari, pe care feciorul din Godeni a purtat-o în inima lui până la moarte.

Atunci, în beciurile Poliţiei din Câmpulung, concluzia a fost: suspect de legionarism, dar neincriminabil din lipsă de probe… Dosarul X.Z. 47…

Intrat în 1940 la Şcoala de Ofiţeri de Rezervă, este repartizat în Batalionul de Vânători de Munte de la Sinaia. În 1941 cere să plece voluntar pe Fronttul anticomuunist. Ia parte la luptele din Crimeea şi se numără, în anul următor, la loc de frunte, printre cuceritorii Sevastopolului. Pentru nenumăratele lui acte de eroism, este decorat mai întâi, ca elev-plutonier, cu Virtutea Militară, pentru ca apoi, avansat sublocotenent, să i se confere Ordinul Mihai Viteazul şi Crucea de Fier (cu frunză de stejar).

Dinapoi îl urmărea însă Dosarul X.Z. 47 (pe care între timp va apărea şi calificativul de „fanatic”), iar dinainte îi rânjea moartea. Nu s-a temut niciodată de ea, căci îl purta înainte „nevoia de a aprinde stelele pe cer”. Acolo, în

„Ciucurele Crimeei”, cade rănit în 1944, apărând neînfricat fortăreaţa pe care o cucerise cu atâta vitejie. A ştiut să câştige şi să

piardă luptând, cu demnitatea eroică pe care o purta în sângele lui româno-macedonean.

În vara lui 1944 avusese loc marea trădare, la care a refuzat să fie părtaş, păstrându-şi onoarea militară, aşa cum a procedat toată floarea oştirii române. A urmat, deci, prizonieratul: ani lungi şi grei prin sălbăticiile asiatice, până la capătul lumii…

„În februarie 1949, Ana Pauker semnează în numele Guvernului Român o convenţie cu Uniunea Sovietică, prin care România acceptă ca cetăţenii români acuzaţi de «crime săvârşite pe teritoriul sovietic» în timpul războiului să fie judecaţi în Uniunea Sovietică. Având această acoperire formală, autorităţile sovietice trec imediat la acţiune. În simulacre de procese, constituind cea mai flagrantă jignire posibilă adusă ideii de justiţie, toţi inculpaţii, fără excepţie, sunt condamnaţi la pedeapsa maximă: 25 de ani de muncă forţată. După condamnare, împreună cu camarazii lor germani aflaţi în aceeaşi situaţie, vor fi transportaţi în regiunea Vorkuta, una dintre cele mai cumplite insule ale «Arhipelagului Gulag», unde urmau să execute pedeapsa, muncind în minele de cărbuni.

Zona de lagăre de muncă Vorkuta se află în nordul Munţilor Urali, la poalele Munţilor Pai Noi, la 300 de kilometri dincolo de Cercul Polar şi la

300 de kilometri de ţărmul Mării Barents. Temperatura de minus 40 de grade Celsius nu este o excepţie. Dar mai ucigătoare decât clima şi munca forţată («cârtiţe sub aurore boreale») a fost obligaţia deţinuţilor politici de a convieţui în aceleaşi formaţiuni de muncă şi în aceleaşi barăci cu deţinuţii de drept comun.

În timp ce guvernul comunist al României i-a abandonat total pe cetăţenii săi aflaţi în detenţie în Uniunea Sovietică, Konrad Adenauer, şeful guvernului german, întreprinde în zilele de 9 – 13 septembrie 1955 o vizită la

Moscova, având ca unic obiectiv repatrierea celor peste zece mii de prizonieri de război germani condamnaţi în Uniunea Sovietică sub învinuirea de «crime de război». Insistenţele sale sunt încununate de succes. Obţine amnistierea lor, şi cum amnistia nu putea fi doar parţială, decretul îi va cuprinde şi pe prizonierii de război români. La

sosirea în patrie, prizonierii de război germani vor fi primiţi aşa cum se cuvenea, ca adevăraţi eroi.

Guvernul german le creează toate condiţiile, atât materiale, cât şi morale, de a-şi putea reface viaţa. Ce se întâmplă cu camarazii lor români? Până la frontiera Republicii Populare Române călătoresc ca oameni liberi, bucuros:

că-şi vor revedea patria şi familiile. La frontieră vor fi însă preluaţi în stare de arest de către Securitatea română şi încarceraţi la Jilava. Vor fi judecaţi din nou pentru aceleaşi capete de acuzare pentru care fuseseră condamnaţ:

şi apoi amnistiaţi în Uniunea Sovietică şi vor zace în temniţele comuniste până în 1964, când Gheorghiu-Dej a golit închisorile printr-un act de graţiere

Recunoştinţa patriei comuniste!" (Puncte cardinale, an I, nr. 12, decembrie

1991, p. 5).

Ajunşi acasă „eroii deveniseră „monştri" şi „bandiţi". Ce să facă o lume de viermi cu cavalerii întorşi din Cruciadă?! Pe dosarul lui Aurel State, bunăoară, se pusese pecetea nesupunerii absolute: fanatism legionar!

Iarăşi privirea senină şi răspunsul cavaleresc: „N-am fost legionar. Dar, dacă vă temeţi atât de tare de ei, vă rog să mă consideraţi unul de-al lor!"

Şi cavalerul crucii fu chemat să dea socoteală... întrebări absurde şi grosolane despre oameni şi întâmplări din vremuri trecute (mai ales despre camarazii din lagărele sovietice, în frunte cu bunul său prieten George Fonea, poetul prizonierilor), chinuri fizice şi mai ales sufleteşti... Şi atunci, vai, răbdarea ajunse la capăt!

Aurel State, interogat brutal de satrapul Gheorghe Enoiu, s-a aruncat, în plină anchetă, de la ultimul etaj al clădirii arestului din fosta stradă Uranus.

Dar un înger îi cenzură saltul şi căzu în patru labe, ca o felină! „Am vrut să sar în gol, dar m-am împiedicat de aripa unui înger", spunea. După opt luni de comă, cu 120 de fracturi în tot corpul, cu şuruburi şi plăci metalice pe sub piele, omul continuă să înfrunte

istoria; frânt a fost, dar înfrânt – niciodată!

Abia în 1964 ieşi din bezna temniţelor, fără nicio pată pe suflet. De la el nimeni nu a reuşit să scoată nimic, prin niciun mijloc, aşa cum nu reuşiseră să scoată, de pildă, nici de la un Arsenie Papacioc, îngerescul duhovnic de la Techirghiol, sau de la un Alexandru Ghyka, prinţul de sânge al demnităţii legionare.

Pe Aurel State l-au hărţuit neîncetat şi după aceea. Se înscrisese la Litere şi terminase primul (în 1970), căpătând post de profesor de limba germană în Bucureşti (de pe care avea să se şi pensioneze). Avea rude sus-puse (un văr după mamă, Proca, chiar ministru al Sănătăţii), care nici în cele mai grele şi nici în cele mai destinse clipe n-au catadicsit să-i întindă vreo mână de ajutor (ba dimpotrivă, cumnata sa, soţia ministrului Proca, făcea despre el rapoarte la Securitate, cum se vădeşte astăzi din documentaţia de la C.N.S.A.S!), grijulii ca nu cumva, având de-a face cu un „duşman al poporului", să le zboare scaunul de sub fund… Dar Aurel State nu l-a vorbit niciodată de rău pe vărul său, iar când îl vorbeau alţii, indignaţi, îi lua mereu apărarea, pretinzând că-l „înţelege"… Era structural incapabil să urască pe cineva, oricât rău i-ar fi făcut.

Îşi risipea puţinii bani cu generozitate, spre a-şi ajuta prietenii aflaţi în nevoie. Avea, ce-i drept, şi această mică trăsătură curioasă: dacă îţi împrumuta zece mii de lei, uita să ţi-i mai ceară înapoi; dar dacă îţi împrumuta zece lei, te bătea la cap să-i înapoiezi ori de câte ori te întâlnea („Măi Marcele, tu mai ştii că ai să-mi dai zece lei?")! Lui îi ajungeeau câteva sute de lei pe lună. Suferind cu stomacul (avea să moară de ulcer perforat), mânca aproape numai pâine cu miere şi, uneori, pe lângă ceai, şi ceva lapte. Când îi veni oferta unei pensii din Germania, ca deţinător al Crucii de Fier, o refuză cu nobleţe: „Idealurile pentru care am luptat eu nu se pot plăti cu bani. Prea târziu şi prea nepotrivit v-aţi adus aminte de noi…"

Trăia singur într-o garsonieră de la marginea Bucureştilor. Traducea cu multă migală din germană şi rusă (Hans Magnus Enzesberger, Ciabua

Amiredjibi etc.). Acolo şi-a scris şi cartea în care mărturiseşte despre sine şi despre lumea prin care a trecut. Ultimul ei titlu a fost

Drumul crucii. Trei părţi convergente în el însuşi: experienţa frontului, experienţa prizonieratului la ruşi, experienţa temniţelor comuniste de acasă. Pentru această carte-mărturie fu hărţuit din nou (reuşise să expedieze o copie în Germania, unde a şi apărut, fără ca el să mai fi avut mulţumirea de a o vedea până la capăt tipărită).

La 19 noiembrie 1983 a pornit în ultimul său marş, spre Cer, să-şi închine spada Celui ce mizase pe el. Până în ultima clipă n-a fost auzit atribuindu-şi sieşi vreun merit. îi plăcea să creadă că rugăciunile mamei sale îl salvaseră în toate împrejurările…

Ce sublimă lecţie de rectitudine cavalerească poate afla în cartea lui Aurel

State tânăra generaţie! Căci cine nu va căuta „literatură", va găsi în ea tot restul, cu asupra de măsură.

Un lucru e cert: că a câştigat pariul.

În urma lui rămâne surâsul atotştiutor al Bunului Dumnezeu.

Vezi-l, Doamne, Tu cum trece pragul lumii, slab şi drept, răstignit pe crucea rece care-i spânzură în piept – voievod fără coroană

Ţării lui de peste vis, suflet fără de prihană, sângefără de zapis!

Vezi-l, Doamne, şi-i trimite să-i petreacă paşii, linii, ale îngerilor cete spre Crimeile luminii, că din noaptea lumii Tale a pornit pribeag spre cer, strâns în giulgiul lui de zale, CEL DIN URMĂ CAVALER!

CONSTANTIN OPRIŞAN (1921 – 1958)

UN POET-MARTIR

Să nu te-ntorci din cale când Duhul Rău te minte, Căci vei rămâne pururi înin a Sodomei carceri;

Prin fier, prin foc, prin apă, dar numai înainte, Căci drumurile-n spirit nu suferă întoarceri!

Aceste versuri – despre care nu m-am întrebat niciodată dacă-s bune sau rele, literar vorbind – le-am auzit prima oară pe la 17 ani, din gura profesorului Marcel Petrişor, şi m-au urmărit toată viaţa, ca un refren interior.

Am vrut pe dată să le ştiu originea şi povestea. Şi aşa am aflat, cu emoţia crudă a tinereţii, de Constantin Oprişan (Marcel îi spunea Costache), poetul-martir mort, după ce scăpase din iadul de la Piteşti, în celula 4 din Casimca Jilavei, unde fusese închis dimpreună cu

viitorul părinte Gheorghe Calciu (Marcel îi spunea Ghiţă), cu Iosif V. Iosif şi cu

Marcel Petrişor însuşi. Mai târziu, când am putut citi, în caietul recuperat de la Securitate, tot cât îşi putuseră aminti părintele Calciu şi profesorul

Petrişor din poemul neterminat al bietului Oprişan (care ambiţionase să fie ceva în genul Tragediei omului a lui Imre Madach, dar cu mai multă filosofie, pornind de la paradigma antică şi ajungând până la paradigma modernă1), am descoperit şi contextul versurilor: era „ultimul sfat" dat spiritului uman, prin gura poetului muribund, de un Don Quijote recroit pe dimensiunea răsăriteană.

Cine a fost omul acesta „sintetic şi tragic", pe nume Constantin (Costache)

Oprişan?

S-a născut la 16 martie 1921 în comuna Onceşti din judeţul Bacău. În

1940, proaspăt absolvent de liceu, s-a înscris în Frăţiile de Cruce, cărora câţiva ani mai târziu avea să le devină şef pe ţară. În timpul prigoanei antonesciene, a fost refugiat o vreme în Germania, unde a audiat cursuri de

1 Sunt puşi să vorbească în numele ei, între alţii, Unamuno şi Papini.

filosofie ţinute de Martin Heidegger1. În 1946 se înscrie la Facultatea de

Litere şi Filosofie din Cluj, dar după doi ani este arestat (15 mai 1948), judecat abuziv şi condamnat la 25 de ani muncă silnică. Trece prin cumplita reeducare de la Piteşti, unde s-a numărat printre deţinuţii cei mai torturaţi de Ţurcanu (toţi memorialiştii care pomenesc de el au ţinut să sublinieze acest fapt), apoi ajunge la Gherla (unde se pare că a contractat tuberculoza), la Spitalul Penitenciar Văcăreşti şi, în cele din urmă, la

Jilava, unde este azvârlit în temuta Casimcă (un adevărat loc de exterminare, fără nicio sursă de lumină naturală, doar cu un bec chior la capătul hrubei, cu aerisire insuficientă şi cu apa şiroind pe pereţi), unde, chinuit de boala netratată (şi evoluând galopant în condiţiile

menţionate), moare în iulie 1958 (gestul disperat al lui Gheorghe Calciu – relatat pe larg de

Marcel Petrişor2 – de a-şi tăia venele pentru a-l hrăni cu propriul sânge s-a dovedit o nebunie sublimă, dar zadarnică). Ne-a rămas mai ales de la părintele Calciu relatarea morţii lui Oprişan, care i-a marcat profund pe ce:

trei camarazi de celulă3. De portretizat, cel mai bine cred că tot părintele

Calciu l-a portretizat, fie mai pe larg, ca în cartea sa postumă de mărturii, fie mai sintetic, ca într-un interviu din 1996 (din care citez): „Era complet dăruit oamenilor, fiind şi foarte inteligent – uimitor de inteligent. Nu vorbea prea mult despre el însuşi. Vorbea în schimb despre credinţă, despre dragoste, despre rugăciune. Se ruga tot timpul. Nu era deloc uşor să fii în celulă mereu cu aceiaşi oameni. Când se stârnea vreun conflict între noi el se ruga. Şi rugăciunea sa era foarte eficientă. Ne simţeam ruşinaţi doar pentru faptul că el se ruga. Nu se ruga cu voce tare, dar faţa îi era complet schimbată. Înţelegeam că se ruga pentru noi şi încetam cearta… Ajunsese într-o stare fizică îngrozitoare, fiindcă fusese torturat la Piteşti timp de trei ani. îl bătuseră peste piept şi peste spate, distrugându-i plămânii. Dar toată ziua se ruga. Nu a spus niciodată vreo vorbă urâtă despre torţionari:

săi, iar nouă ne vorbea despre Iisus Hristos. El era punctul de susţinere al vieţii noastre în acea celulă".

Se ştie că avea un frate ajuns şi el închisoare şi că acasă, la 10 ani după arestare, îl mai aştepta încă o soţie ce, nemaiavând nicio veste despre el, a făcut o solicitare către Securitate spre a i se restitui verigheta şi alte lucrur.

personale, încercând să afle astfel dacă murise sau mai trăia.

1 Cf. Isabela Vasiliu-Scraba, „Discipolii necunoscuţi ai lui Heidegger: Constantin Oprişan".

În Constantin Oprişan, Cărţile Spiritului şi alte poezii, ediţie îngrijită de Pr. Gheorghe

Calciu, Marcel Petrişor, Răzvan Codrescu, Editura Christiana, Bucureşti, 2009, p. 81 şi urm

2 Vezi mai jos.

3 A se vedea, mai jos, „Un portret biografic al părintelui Calciu”, III.

A conceput şi a şlefuit mental versuri până în ajunul morţii. Micul volum citat mai sus, Cărţile Spiritului şi alte poezii, nu are la bază niciun manuscris auctorial, ci se bazează pe memoria celor ce au fost închişi cu el în Casimca

Jilavei şi care i-au învăţat pe de rost versurile din anii de detenţie.

„Avea mare har de poet şi ne-am străduit toţi trei să-i memorăm versurile amplului poem «noologic», precum şi alte piese de mai mică întindere, pe care mai în urmă le-am reconstituit din memorie cu Ghiţă Calciu, atât pe cât am mai fost în stare după atâţia ani. Sunt şi locuri pe care le-am uitat amândoi, dar îmi place să cred că am salvat – cu destulă fidelitate – esenţialul”, scrie

Marcel Petrişor în prefaţa ediţiei („Constantin Oprişan sau înţelepciunea lirică a muceniciei”).

Încă din 1967 – 68, Gheorghe Calciu şi Marcel Petrişor şi-au confruntat rememorările şi le-au pus pe hârtie, într-un caiet dictando de 48 de pagini, scris mărunt – cu cerneală albastră şi pe alocuri cu pixul – până la pagina 38.

Caietul avea să fie confiscat de Securitate la 22 ianuarie 1968 şi recuperat abia după 1989, când a fost revăzut de cei doi şi, pe alocuri, îndreptat sau adăugit.

Din păcate, cu toate eforturile conjugate, mai vechi sau mai noi, au rămas în texte şi unele lacune, pe care editorial le-am semnalat prin puncte de suspensie între paranteze drepte. Majoritatea strofelor au putut fi totuşi reconstituite în integralitatea lor, ceea ce permite o lectură aproape normală, chiar dacă nu întotdeauna cu certitudinea absolută a conformităţii cu

„Originalul” pierdut. După atâţia ani – şi la o asemenea cantitate de material memorat – e omenește să apară unele „infidelităţi”, dincolo de voinţa şi exigenţele memoratorilor. Textul rezultat are însă coherenţă şi unitate stilistică, suferind mai degrabă de aproximaţii decât de lacune. Personalitatea poetică a autorului ni se înfăţişează bine marcată şi chiar inconfundabilă, iar versurile alcătuiesc un

univers intelectual şi artistic greu de suspectat de vreo contrafacere esenţială.

Aceeaşi sursă a fost folosită şi de regretatul Radu-Dan Vlad – dar antologând şi intervenind editorial în texte – pentru micul volum Doi poeţi damnaţi: Constantin Oprişan & Ştefan Vlădoianu, Editura Majadahonda, Bucureşti, 1995 (sub egida Fundaţiei „Profesor George Manu"), 83 de pagini (lui Oprişan fiindu-i alocate pp. 9 – 58), cu o frumoasă prefaţă editorială, din care redau aici partea referitoare la Constantin Oprişan (pp. 5 – 6):

„Nu ştim dacă Constantin Oprişan a fost autor de poezie şi înainte de a intra în închisoare. El a mai stat în lagăr câţiva ani, în Germania. E posibil ca acolo să fi început să scrie. Dar după meşteşugul poeziei lui, suntem îndreptăţiţi să credem că începuturile ei se situează mult mai departe în timp. Poeziile pe care le publicăm în volumul de faţă au însă nu numai problematica pe care o trăieşte, îndeosebi, un om cu ani grei de închisoare înaintea lui şi chiar cu perspectiva morţii apropiate. Nu este vorba de obsesia unor terr. e – şi nici de prezenţa sfârşitului iminent în poemele lui, ci de o nostalgie a une frumuseţi pe care n-a trăit-o, dar o aşază undeva, la obârşia lucrurilor, din nevoia de a împrumuta lumii, cu orice preţ, un înţeles susceptibil să-i des înălţime. Ştim că avea o pregătire filosofică remarcabilă şi vocaţia lui i – domeniu era bine cunoscută. Înzestrarea sa neobişnuită de plasticizate al ideii şi de a-i insufla viaţă îi situează poezia în categoria creaţiilor împletite din adâncimea gândurilor şi fiorul trăirii directe.

În luptă cu boala, pe care o contractase în detenţie, îndeletnicirea vor surilor îi pretindea un efort istovitor nu numai pentru trup, dar şi pentru capacitatea lui de concentrare. E de crezut însă că în monotonia zilelor de închisoare, trăite de el în condiţia suferinţei extreme, a frământa strunele unei lire dinlăuntrul său era o mângâiere şi o evadare chiar. Mai curând desluşim în strădania lui dorinţa de a comunica cu o lume care putea – dincolo de ziduri, dar şi dincolo de timp şi spaţiu. Conştiinţa unui tăriri suprafiresc, adâncită într-o zonă pe care spiritul nostru abia o ghiceşte, a fost, probabil, resortul creaţiei lui Constantin Oprişan. Către acest tăriir.

năzuia sufletul lui, dintr-o nevoie de a fi acolo, chiar înainte de

a-l cunoaşte direct, ca o anticipare a unei lumi supreme, dăruită tuturor [celor] care au fost în viaţă lipsiţi de balsamul ei.

Ucis [lăsat să moară, prin lipsa asistenţei medicale – n. R. C.] de executanţii din închisoarea Jilava ai ordinelor primite de sus, crima, pe care

Constantin Oprişan o privea cum se săvârşeşte zi de zi asupra lui, nu \-i-a marcat personalitatea şi nici nu l-a împins spre o filosofie a deznădejdii

Mai mult, versurile lui nu respiră nici măcar ura sau dispreţul pe care un suflet mai puţin generos le-ar fi nutrit faţă de călăii săi. Operă rămasă I

mijlocul drumului dintre vocaţie şi desăvârşire, moştenirea pe care ne-o lasă mărturiseşte adevărul despre o călătorie în infern şi despre o mare pierdere a culturii noastre".

Marele poem pe care l-a ambiţionat Constantin Oprişan a fost cunoscut printre de-ţinuţii politici sub diferite titluri (care uneori sunt de fapt a.:

diferitelor sale părţi), reflectând poate şi o anumită oscilaţie a autorului

Poemul ontologic (cum figurează şi în ediţia 1995), Psihaion (sau Psychaion

Poemul noologic, Epopeea noologică sau Cărţile Spiritului. Pentru ediţia din

2009 l-am ales pe cel din urmă. Poemul pare a avea trei părţi/cărţi (inegale şi aproximativ delimitate): „Cartea ontologică" („Cânturile somatice"), „Cartea psihologică" („Psychaion") şi „Cartea noologică".

Pe lângă poemul respectiv, caietul cu transcrieri din memorie mai conţine şi alte bucăţi poetice, mai uşurele, grupate acolo sub titlul generic de „Elegii" (deşi numai unele dintre ele sunt intitulate astfel chiar de autor). Ediţia 2009

le cuprinde în secţiunea finală („Alte poezii"), dar impresia este că unele ar putea fi tot bucăţi din poem, dislocate conjunctural, sau care ar fi urmat să fie integrate la năzuita lui finalizare.

„Înţelepciunea lirică a muceniciei – conchide scriitorul Marcel

Petrişor în respectiva prefaţă – e uneori mai profundă şi mai vie decât toate tomurile speculaţiei filosofice, căci se întemeiază pe o experienţă care nu se poate substitui prin teorii şi pe nişte raţiuni ale inimii pe care mintea anevoie ajunge să le pătrundă. Citiţi-l pe Costache Oprişan şi veţi vedea că-l veţi ţine minte cu inima".

ZAHARIA (ZAHU) PANĂ (1921 – 2001)

ECCE POETA!

Zahu Pană s-a născut la 21 august 19211, la Beala de Sus, în Macedonia grecească, de unde, împreună cu familia, a emigrat în România (mai întâi în

Cadrilater – Durostor şi Caliacra). După moartea prematură – în 1935 – a tatălui său (Vasile Pană, negustor, naţionalist ardent, combatant voluntar în Primul Război Mondial) şi cedarea Cadrilaterului în 1940, se mută la

Bucureşti împreună cu întreaga familie. Din pricina aderenţei la legionarism, avea să fie arestat în 1941 şi condamnat la 8 ani de închisoare, apoi trimis, în acelaşi an, din temniţa Aiudului, laolaltă cu alţi studenţi aflaţi în detenţie, să lupte (pentru „reabilitare", cum suna formula antonesciană!)

pe frontul de răsărit, în cadrul Regimentului de Gardă 6 Mihai Viteazul.

A căzut prizonier în ghearele trupelor sovietice, dar a reuşit – cu un grup temerar de camarazi – să evadeze din lagăr şi să nu ajungă în Siberia. Cursurile liceale, începute la Silistra, le-a finalizat la Bucureşti, unde va urma şi cursurile Academiei Comerciale (întrerupte, din pricina arestării, în ultimul an, dar reluate în 1969, la Academia de Studii Economice, pe care o absolvito în 1974). A fost arestat de comunişti, tot pentru crezul său legionar, prima oară în mai 1948 (până în februarie 1953), iar a doua oară în februarie 1958 (pentru că, la o petrecere între rude şi prieteni, a recitat versuri „contrarevoluţionare"), trecând prin închisorile politice de la} ilava, Ocnele Mari, Aiud, Canal/Poarta Albă şi fiind pus definitiv în libertate abia în august 1964.

În 1976, împreună cu familia (se căsătorise în decembrie 1965 cu Marica

Caramihai), emigrează în Statele Unite, ajutat de o rudă a soţiei, stabilindu-se la New York şi devenind, în scurtă vreme, una dintre figurile de prim-plan ale exilului românesc anticomunist de peste ocean (din 1988, era membru fondator al Comitetului International Romfest, prezidat onorific de părintele Gheorghe Calciu, iar mai târziu a fost ales preşedinte al filialei locale a

Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici).

1 Unele surse indică data de 20 august.

Debutase ca poet încă din adolescenţă, în revista Lumina a Liceului

Comercial din Silistra (cu poezia „Vijelie"), în română, iar în aromână în

Armatolii, publicaţie din acelaşi oraş (cu poezia „Cadrilater"). În 1975 figurase, cu versuri inedite, în Antologia de lirică aromână apărută la Bucureşti (a se vedea şi volumul ulterior de versuri aromâneşti Avnănghipsiri1, Bucureşti, 1996, postfaţat de Hristu Cândroveanu). În exil a desfăşurat o bogată activitate publicistică (la Ethos, Solia, Unirea, Drum etc., dar mai ales la

Cuvântul Românesc de la Hamilton, Canada, unde, începând din 1980, a fost redactor şi colaborator permanent, ţinând multă vreme şi o pagină în dialectul macedo-român). După 1989, numele său a apărut şi-n presa de dreapta din ţară, mai ales în paginile Punctelor cardinale (unde cred că ultimul text publicat a fost necrologul făcut camaradului Nicu Naum2, cam cu un an înainte ca el însuşi să treacă dincolo).

Cu oricâte alte îndeletniciri s-a ispitit în sinuoasa lui existenţă (de la cea de contabil la cea de gazetar), Zahu Pană a rămas, până la ultima suflare, un poet de vocaţie şi un mare iubitor de poezie. Chiar şi ca înfăţişare fizică (frumos, distins, cu plete ondulate, păscute blând de căruntеţe), îmi amintesc că atunci când l-am zărit prima oară, în pragul ultimului deceniu de viaţă, mi-am zis în gând, până să ni se facă prezentările: Ecce poeta!

În 1982 a publicat în exil, la Editura „Cuvântul Românesc", volumul intitulat Poezii din închisori, ce includea în premieră câteva zeci de poeţi

„Damnaţi" (în frunte cu Radu Gyr – căruia mai târziu avea să-i

alcătuiască şi un bun portret biografic – şi Nichifor Crainic) şi câteva sute de poezii create în spaţiul concentraţionar românesc al „obsedantului deceniu, culese şi verificate personal3. Prefaţată de ilustrul Vintilă Horia („Contra

1 Adică Privelişti.

2 Născut la Tulcea, în 1923, şi răposat pe 4 aprilie 2000, la Montreal, după aproape 60 de ani de exil, Ispas Nicolae Naum a fost un mare şi discret slujitor al aproapelui şi al ide:

naţionale, fără preget în ardoarea şi vrednicia lui mărturisitoare. N-a avut titluri universitare, n-a ajuns la demnităţi publice, n-a fost lider legionar, n-a scris cărţi şi nici măcar articole, nu s-a bucurat de bogăţie şi viaţa nu l-a răsfăţat în niciun fel: el a fost, pur's:

simplu, până la capăt, fratele de cruce.

3 Nu fără sprijinul camaraderesc al altora, cărora nu uită să le mulţumească în Nota asupra ediţiei: „Ţin să mulţumesc Arhimandritului Roman Braga şi lui Dumitru Bacu, pentru ca în discuţiile pe care le-am avut asupra variantelor de poezii apărute în volumele pe care le-au îngrijit [în 1963 şi 1972] au fost întru totul de acord cu variantele care apar în edit: a de faţă. Au contribuit cu trimiterea de material pentru prezentul volum: Ion Halmaghi, Nicolae Dima, Nicolae Novac, Nelu Popescu, M. Stoenescu, C. Şerban şi în mod deoseb: t

Grigore Caraza, care, beneficiind de o bună memorie, m-a ajutat la reconstituirea multor poezii de Radu Gyr şi Nichifor Crainic. Au mai rămas cei al căror nume încă nu-l pot comunica. Fie ca gândul nostru să ajungă la ei, hulub alb, în nopţile de veghe când dispi:

Debutase ca poet încă din adolescenţă, în revista Lumina a Liceului

Comercial din Silistra (cu poezia „Vijelie"), în română, iar în aromână în

Armatolii, publicaţie din acelaşi oraş (cu poezia „Cadrilater"). În 1975 figurase, cu versuri inedite, în Antologia de lirică aromână apărută la Bucureşti (a se vedea şi volumul ulterior de versuri aromâneşti Avnănghipsiri\ Bucureşti, 1996, postfaţat de Hristu

Cândroveanu). În exil a desfăşurat o bogată activitate publicistică (la Ethos, Solia, Unirea, Drum etc., dar mai ales la

Cuvântul Românesc de la Hamilton, Canada, unde, începând din 1980, a fost redactor şi colaborator permanent, ţinând multă vreme şi o pagină în dialectul macedo-român). După 1989, numele său a apărut şi-n presa de dreapta din ţară, mai ales în paginile Punctelor cardinale (unde cred că ultimul text publicat a fost necrologul făcut camaradului Nicu Naum2, cam cu un an înainte ca el însuşi să treacă dincolo).

Cu oricâte alte îndeletniciri s-a ispitit în sinuoasa lui existenţă (de la cea de contabil la cea de gazetar), Zahu Pană a rămas, până la ultima suflare, un poet de vocaţie şi un mare iubitor de poezie. Chiar şi ca înfăţişare fizică (frumos, distins, cu plete ondulate, păscute blând de căruntеţe), îmi amintesc că atunci când l-am zărit prima oară, în pragul ultimului deceniu de viaţă, mi-am zis în gând, până să ni se facă prezentările: Ecce poetal în 1982 a publicat în exil, la Editura „Cuvântul Românesc", volumul intitulat Poezii din închisori, ce includea în premieră câteva zeci de poeţi

„Damnaţi" (în frunte cu Radu Gyr – căruia mai târziu avea să-i alcătuiască şi un bun portret biografic – şi Nichifor Crainic) şi câteva sute de poezii create în spaţiul concentraţionar românesc al „obsedantului deceniu", culese şi verificate personal3. Prefaţată de ilustrul Vintilă Horia („Contra

1 Adică Privelişti.

2 Născut la Tulcea, în 1923, şi răposat pe 4 aprilie 2000, la Montreal, după aproape 60 de ani de exil, Ispas Nicolae Naum a fost un mare şi discret slujitor al aproapelui şi al idei:

naţionale, fără preget în ardoarea şi vrednicia lui mărturisitoare. N-a avut titluri universitare, n-a ajuns la demnităţi publice, n-a fost lider legionar, n-a scris cărţi şi nici măcar articole, nu s-a bucurat de bogăţie şi viaţa nu l-a răsfăţat în niciun fel: el a fost, pur şi simplu, până la capăt, fratele de cruce.

3 Nu fără sprijinul camaraderesc al altora, cărora nu uită să le mulţumească în Nota asupra ediţiei: „Ţin să mulţumesc Arhimandritului Roman Braga şi lui Dumitru Bacu, pentru ci în discuţiile pe care le-am avut asupra variantelor de poezii apărute în

volumele pe car; le-au îngrijit [în 1963 şi 1972] au fost întru totul de acord cu variantele care apar în ediţ: a de faţă. Au contribuit cu trimiterea de material pentru prezentul volum: Ion Halmaghi

Nicolae Dima, Nicolae Novac, Nelu Popescu, M. Stoenescu, C. Şerban şi în mod deoseb:

Grigore Caraza, care, beneficiind de o bună memorie, m-a ajutat la reconstituirea multor poezii de Radu Gyr şi Nichifor Crainic. Au mai rămas cei al căror nume încă nu-l pot comunica. Fie ca gândul nostru să ajungă la ei, hulub alb, în nopţile de veghe când dispar naturam" 1), a fost prima antologie amplă şi de largă răspândire a poeziei de închisoare, cuprinzând poeţi identificaţi şi neidentificaţi, pe cei din ţară aflaţi încă în viaţă (incluşi în a treia parte a antologiei) protejându-i într-un mod mai puţin obişnuit: „Poeţii din ţară au fost incluşi în CONSTELAŢIA

LIREI. Pentru a-i feri de eventuale persecuţii [din partea Securităţii], într-o apreciere subiectivă, le-am dat câte un nume de stea, după puterea de strălucire a stelei, dar, pentru a compensa subiectivismul, au fost rânduiţi în ordinea alfabetică a stelelor…" (ibidem, p. X).

La aceeaşi editură, în 1989, i-a apărut volumul de versuri originale cu acul pe săpun, cuprinzând – cum o arată şi titlul – mai ales poezii alcătuite în temniţele comuniste. Cea care a dat şi titlul volumului sună astfel:

Cuvinte reci, voigânduri de-nchisoare, voi răni deschise, urme de cătuşe, şi voi obloane-nchise pentru soare, tu ochi spion clipind viclean prin uşă; anchetatori şi gardieni, voi brute, voi furi de libertate şi credinţe ce-aţi semănat orori necunoscute, vătafi de chinuri şi de suferinţe; voi zile înşirate ca pe aţă şi viaţa-a noastră, palidă-arătare, voi ani trăiţi în noapte şi în ceaţă, zbătuţi în chinuită sugrumare – v-am încrustat ca mărturii sub astre şi v-am dorit tăriile din oase, dar m-am spălat cu literele voastre şi din săpun nimic nu mai rămase…

ziduri şi frontiere şi creşte pentru toţi cei astăzi oropsiţi luminosul «Cântec al Potirului»" (p. XI). În antologie figurează şi 18 poezii ale îngrijitorului ediţiei (care pe atunci încă nu debutase editorial).

1 „Demonii din contra naturam s-au năpustit asupra noastră. Ne-au schingiuit, ne-au umilit, ne-au înfometat, ne-au băgat poeţii în închisoare, au muşcat din trupul Ţării, însă din toată această ţintuire pe Cruce a ţâşnit sângele sfânt care a făcut posibilă poezia din acest nou Graal" (p. VII).

Acum vă chem din marea risipire să vă îmbrac în cea mai nouă haină şi rând cu rând, venind din amintire, strângeţi-vă la ceasul meu de taină!

Pe lângă producţiile proprii, a tradus şi publicat în dialectul său matern poezii de Eminescu, Blaga, Panait Cerna ş.a. Nelipsit de har oratoric (cu vreo doi ani înaintea morţii, a conferenţiat cu mare succes, bunăoară, la Sala

Dalles din Bucureşti), era şi un foarte bun recitator (parcă-l aud şi astâz:

declamând, în ambianţa Câmpului Românesc de la Hamilton, în 1992, din

Eminescu şi din lirica închisorilor).

S-a strămutat la cele veşnice duminică 11 martie 2001, la New York.

după o îndelungată suferinţă. Completarea antologiei de Poezii din închisori, visul său cel mai drag din ultimul lustru de viaţă, n-a mai ajuns să fie înfăptuită. Şi deşi între timp au apărut altele noi (şi cel puţin una mă; cuprinzătoare1), n-au reuşit să impună şi să se impună în egală măsură

Marea antologie de mâine, rămasă datoria altei generaţii, tot pe Zahu Pani îl va avea ca principal precursor.

1 Cea alcătuită de Constantin-Aurel Dragodan.

GABRIEL CONSTANTINESCU / MARIA CONSTANTINESCU (1921 – 2010) / (n. 1929)

GABRIEL CONSTANTINESCU

ŞI RECONSTRUCŢIA DREPTEI

w *

„Noi am încercat, cu Puncte cardinale, să provocăm la o reconstrucţie a dreptei pe fondul noilor realităţi, iar nu la o simplă imitaţie epigonică a dreptei interbelice. Trecutul trebuie avut în

vedere, dar nu poate fi reiterat ca atare.

Este ceea ce n-au înţeles, din păcate, mulţi supravieţuitori de bună-credinţă ai Mişcării

Legionare şi mulţi tineri exaltaţi sau teribilişti, care au preferat unei reconstrucţii anevoioase o agitaţie ieftină şi anacronică". (Gabriel Constantinescu)

Născut la Sibiu (5 noiembrie 1921), fiu al scriitorului Paul Constant (1895 – 1981), Gabriel Constantinescu, înainte de a fi autor de cărţi, publicist sau editor, a fost o vie şi lucidă conştiinţă românească, mărturisitor exemplar al unei generaţii de excepţie, care a ştiut să moară şi să învie pe toate crucile istoriei, zdrobită, dar aproape niciodată înfrântă, cu destinul tăiat în carnea vie a celui mai smintit dintre veacuri.

Pentru că a fost un om de dreapta şi pentru că revista Puncte cardinale (pe care a întemeiat-o în 1991) a susţinut vreme de 20 ani o fermă poziţie naţională şi creştină, Gabriel Constantinescu a trecut în ochii multora drept un fost deţinut politic cu trecut legionar, ceea ce ar fi putut fi onorant, dacă ar fi fost adevărat, pentru că marea aventură legionară, dincolo de erorile, excesele şi neîmplinirile ei, a avut şi o latură pozitivă de românism jertfelnic şi de solidaritate europeană în numele lui Hristos. Când se va scrie adevărata istorie şi exegeză a legionarismului interbelic, fără patimi şi fără prejudecăţi, se va vedea în ce măsură virtuţile lui răscumpără nu puţinele-i păcate.

Dar patriarhul Punctelor cardinale n-a fost legionar şi nici măcar „frate de cruce". A fost doar contemporanul şi martorul parţial al unui fenomen pe care s-a străduit să-l înţeleagă şi cu care a venit în contact mai mult în prizonierat şi în temniţă decât în Sibiul primei tinereţi. A crescut însă organic în duhul românismului (care „suflă" unde vrea", iar nu doar în faldurile cămăşilor verzi) şi în cultul sănătos al valorilor clasice, al moralităţii şi al onoarei. Generaţia sa intelectuală, încă imberbă la 1940, s-a caracterizat, în cea mai mare parte a ei, printr-o instruire temeinică (deşi adeseori nedefinitivată, din pricina contextului istoric), prin seriozitate, idealism curat şi spirit de dăruire. Ea n-a mai apucat decât agonia României Mari, iar comunismul a bulversat-o de timpuriu; de nu s-ar fi întâmplat aşa, acesta ar fi fost

elementul uman capabil să facă din România, pe bazele puse deja de strălucitele generaţii anterioare, ale lui N. Iorga şi M. Eliade, o adevărată putere europeană a Estului, creştină şi anticomunistă, cu o civilizaţie şi cu o cultură de nivel occidental, dar şi cu nota sa de specificitate (dată îndeosebi prin sinteza de Occident şi Orient, de latinitate şi Ortodoxie). Dar crudul

„Destin" românesc al lui „n-a fost să fie" i-a împins pe tinerii de atunci – şi ţara odată cu ei – într-o tragică fundătură. Faptul că cei mai mulţi dintre aceştia, deşi anulaţi social şi profesional, au rezistat moral tragicei încercări este o dovadă în plus a bunei lor plămade, dar şi un posibil reper de

„Exemplaritate", din păcate insuficient valorificat în haosul imund al lumii postcomuniste.

Traseul biografic al lui Gabriel Constantinescu este grăitor pentru vitregul destin general al acestei elite sacrificate. În 1940, când viitorul director al Punctelor cardinale absolvea Liceul „Gh. Lazăr" din Sibiu, marele război izbucnise deja, bătându-ne şi nouă la uşă. În faţa acestei situaţii, tânărul se simte dator, civic şi moral, să îmbrăţişeze cariera armelor. În 1942 absolvă

Şcoala Militară de Ofiţeri de Cavalerie „Regele Ferdinand!" din Târgovişte şi este repartizat în Regimentul de Gardă Călare, cu care ia parte, ca sublocotenent, la campania anticomunistă din Răsărit[1]. Cade în mâinile ruşilor, refuză categoric actul de trădare militară de la 23 august 1944 (numit eufemistic „întoarcerea armelor" şi concretizat în înfiinţarea, la iniţiativa şi sub controlul Moscovei, a celor două divizii roşii numite „Tudor Vladimirescu" şi „Horia, Cloşca şi Crişan") şi rămâne în prizonierat până în mă:

1948 (trecând pe la Oranki, Mănăstirea, Krasnigorsk, Gorki, Mariţeiska.

Marşansk). Eliberat şi revenit în ţară, încearcă să-şi croiască o nouă cale

1 România intrase în război, de partea Axei, la 22 iunie 1941, nu doar cu năzuinţa reîntregirii, dar şi cu conştiinţa misionară a unei Cruciade împotriva bolşevismului. Cel puţin la nivelul corpului ofiţeresc, ambele motivaţii erau la fel de puternice.

În pofida potrivniciei vremurilor. Dă curs, cu o anume naivitate, mai vechii sale pasiuni pentru filosofie; capătă anevoie dreptul de a se înscrie la Facultatea de Filosofie din Bucureşti (pe atunci doar în „tranziţie" spre totala ideologizare), dar în cele din urmă reuşeşte, iar după numai doi ani obţine licenţa. Performanţa rămâne fără finalitate imediată, pentru că în iunie

1950 este arestat de Securitate (sub tripla acuzaţie de „tipărire şi difuzare de publicaţii interzise", „uneltire împotriva ordinii sociale" şi „deţinere ilegală de arme şi muniţie"), judecat şi condamnat la 10 ani de închisoare (Securitatea Sibiu, Ministerul de Interne, Jilava, Aiud, Canal-Peninsula, Baia Sprie, Valea Nistrului, Lugoj şi Gherla, de unde s-a eliberat în 1960).

Între 1960 – 1962 are domiciliu obligatoriu în Bărăgan (Satu Nou-Viişoara), unde se căsătoreşte (la aproape 40 de ani) cu Maria Blaj (la rândul său deţinută politic, ca fostă membră a „Cetăţuilor de fete")[1] şi unde li se va naşte, în 1961, prima din cele două fete (Ligia-Mihaela[2]; cea de a doua, Eugenia-Tatiana, s-a născut un an mai târziu). Întors la Sibiu, unde casa părintească fusese între timp asaltată de „chiriaşii" impuşi de Stat, trăieşte cu proaspăta familie în bucătăria şi dependinţele propriei case (a cărei reconquista se va încheia abia în 1976). Încercând fără succes să se angajeze pe un post mai apropiat pregătirii sale, nu este acceptat nici măcar în învăţământul ajutător, aşa că este nevoit să se mulţumească, pornind de la munca necalificată, să fie slubaş al întreprinderii de Construcţii din Sibiu (unde mai târziu va face pe contabilul). Simţind că nu se va putea consolida social decât printr-o recalificare mai realistă, găseşte energia ca la 45 de ani să redevină student (de data aceasta la fără frecvenţă), la Facultatea de Cibernetică din

Bucureşti (1966 – 1972), opţiunea fiind acum evident una pragmatică. Din

1975 este informatician în cadrul Centrului de Proiectări Sibiu, de unde se pensionează, ca regretat profesionist, în 1987.

[1] Ardeleancă get-beget, născută la 1 martie 1929 la Teliu-Braşov şi de mică strămutată cu familia în părţile Aradului (Şiria lui Slavici), sibiancă prin adopţie, deţinută politic timp de 10 ani (Sibiu,

Ciuc, Mislea), neobosită în tot ce s-a întreprins după 1989 pentru cinstirea şi pomenirea celor ce şi-au dat viaţa sau şi-au sacrificat tinereţea în lupta anticomunistă.

Crezul său de viaţă, formulat lapidar, dar pregnant, are două axe majore: Dumnezeu („Suferinţa te apropie de Dumnezeu… Oamenii din trecut aveau o credinţă puternică.

Fără puterea divină nu poţi face nimic, trebuie să ştii să laşi toate la o parte şi să te laşi călăuzit de puterea divină") şi Neamul („înainte, lumea îşi iubea neamul şi ţara, tot ce era om, indiferent că era român sau bulgar; lumea îşi dădea viaţa pentru neam şi ţară, în urmă cu câteva zeci de ani. Acum ţara e unde ţi-e bine… Cui îi mai trebuie ţara lui şi neamul lui?!… Lucrurile astea dor"). Un bun profil, pe bază de dialog, i-a schiţat jurnalista

Maria Spătariu în Tribuna sibiană din 28 noiembrie 2011.

2 Secretar de redacţie şi tehnoredactor la Puncte cardinale.

După căderea comunismului, devine membru al Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici şi al Uniunii Veteranilor de Război. Participă la constituirea

Uniunii Democrat-Creştine din România, dar înţelege relativ repede, pe de

O parte că, în inconsistenţa şi neorânduiala vieţii româneşti postcomuniste, un efort de pedagogie naţională este mai urgent decât o hazardată acţiune politică de dreapta, iar pe de altă parte că adevărata misiune a generaţiei închisorilor, cu precădere în faţa lui Dumnezeu şi a morţilor săi, este una de mărturisire şi veghe morală. Din această atitudine principială şi din această stare de spirit s-au născut, în pofida puţinătăţii mijloacelor materiale, revista1

şi editura2 Puncte cardinale.

Întrucât, în ultimii 16 ani, existenţa lui Gabriel Constantinescu se confundă cu cea a Punctelor cardinale, îmi voi îngădui să insist asupra genezei şi obiectivelor publicaţiei sibiene3, citind câteva pasaje din interesantul interviu apărut în ambianţa festivă a Numărului 100 (aprilie 1999), sub titlul „Principiile nu au vârstă" (p. 2).

„Spre jumătatea anului 1990 – spune G.C. – toţi oamenii cu capul pe umeri au înţeles că speranţele din decembrie '89 fuseseră doar o

amăgire. Reînfiinţarea Securităţii (în urma evenimentelor de la Târgu Mureş), rezultatele alegerilor din luna mai şi constituirea unui guvern «legitim», a cărui primă măsură a fost chemarea minerilor pentru a apăra «democraţia originală» şi a spulbera fenomenul sublim al Pieţii Universităţii, m-au pus în faţa alternativei: resemnare sau luptă. Valorificând singurele urmări pozitive ale evenimentelor din decembrie '89, libertatea de asociere şi libertatea de expresie, am optat pentru luptă, arma aleasă fiind însă cuvântul. Cu un grup alcătuit din foşti deţinuţi politici şi din tineri intelectuali sibieni, am luat iniţiativa întemeierii unei publicaţii care să apere tradiţia românească autentică, demascând diversiunile neocomu

1 Apărută lunar – fără nicio întrerupere sau amânare – din ianuarie 1991 până în decembrie 2010 (240 de numere), fiind cea mea longevivă publicaţie de dreapta post decembristă.

2 în care au apărut următoarele titluri: Dumitru Banea, Acuzat, martor, apărător în procesul vieţii mele – 1995, Demostene Andronescu, Peisaj lăuntric (Poezii) – 1995, Claudio

Mutti, Mircea Eliade şi Garda de Fier – 1995, Ovidiu Vasilescu, Templul unui păgân (Aforisme) – 1996, Ovidiu Vasilescu, Pasărea abisului (Poezii) – 1996, Constantin Iorgulescu, Dimensiunea transcendentă a politicului – 1997, Ana-Maria Marin, Povestea neamului românesc, scrisă de o bunică pentru nepoata sa – 1999, Mia Pădurean, De ce am fugit de acasă? [biografia milionarului canadian de origine română Nicolae Pora] – 1999, * * Taina jertfei. Dosar istoric Moţa-Marin – 2002, Mihail Gavril, Biserica, Sinagoga, Loja: Ispitirea din Carantania. Drumul Damascului. Disoluţia masonică – 2007. De remarcat, în treacăt, că Gabriel Constantinescu nu şi-a publicat nicio carte la propria sa editură…

3 Care la un moment dat a avut şi un supliment popular intitulat Lumea satelor (din octombrie 1994 până în iunie 1996), abandonat din motive financiare.

nişte, dar şi celelalte forme de stângism anticreştin şi antinaţional […].

Iniţiativa noastră a găsit dintru început sprijin în Bucureşti, mediator fiind scriitorul Marcel Petrişor1, şi el fost deţinut politic. […]

Mai întâi am ţinut să cinstim memoria celor căzuţi şi să încercăm să le facem dreptate.

Apoi am creat câteva punţi: între bătrâni şi tineri, între Ţară şi Exil, între diferitele confesiuni creştine… Ne-am atras un public fidel (chiar dacă nu foarte numeros), ce poate deja constitui nucleul unei noi drepte româneşti, deşi se află destul de risipit. În fine, am arătat, cred, că o publicaţie serioasă de dreapta este posibilă şi că Tradiţia poate răspunde plauzibil provocărilor actualităţii".

Aşa cum persoana lui Gabriel Constantinescu a fost abrupt asociată cu legionarismul, tot astfel revista a fost mecanic pusă în legătură cu un faimos volum de publicistică ortodoxistă al lui Nichifor Crainic2. Directorul ei ţine să lămurească:

„În ceea ce priveşte denumirea revistei, unii cred că a fost preluată din titlul cărţii lui Nichifor Crainic, Puncte cardinale în haos. E însă o simplă coincidenţă (non e vero, ma e ben trovato). Ceea ce am avut noi în vedere, dincolo de orice aluzie sau înrudire culturală, a fost ideea pură şi simplă de orientare, de recuperare a reperelor, atât de necesară unui popor dezorientat cu brutalitate de lungile decenii de comunism". (Trebuie adăugat, în privinţa subtitlului revistei, că, după mai multe variante abandonate, el s-a fixat, din iunie 1992, la: „Periodic independent de orientare naţional-creştină" 3.)

În Puncte cardinale şi-a publicat iniţial Gabriel Constantinescu, aproape în exclusivitate, lucidele şi uneori causticele comentarii politice şi morale (multe sub formă de editorial), precum şi – în serial – lungile studii despre arabi4, evrei5, Talmud6 şi Cabala7, iar mai recent despre istoricul relaţiilor

1 Născut în 1930, autor a numeroase volume de proză literară, eseistică şi memorialistică, membru al Colegiului Redacţional timp de două decenii.

2 Nichifor Crainic, Puncte cardinale în haos, Editura „Cugetarea" – Georgescu-Delafras, Bucureşti, 1936; reed. Editura Timpul, Iaşi, 1996 (cu inadmisibile modificări de conţinut), şi Editura Albatros, Bucureşti, 1998.

3 „în fond, noi am fost consecvenţi. Încă de la primul număr am afirmat ideea naţională şi ideea creştină, chiar dacă din raţiuni

strategice sau conjuncturale am întrebuinţat temporar şi alte etichete", a explicat Gabriel Constantinescu cu mai multe prilejuri (inclusiv în interviul menţionat).

4 „Lumea arabă – adevăr şi prejudecată" (de la nr. 8 – 9/1993 până la nr. 2/1996); cf. şi „Islamismul între adevăr şi prejudecată" (de la nr. 11/2001 la nr. 7/2002).

5 „Evreii în România" (de la nr. 7/1992 până la nr. 4/1995).

6 De la nr. 3/1996 până la nr. 3/1999.

7 De la nr. 4/1999 până la nr. 8/2001.

nişte, dar şi celelalte forme de stingism anticreştin şi antinaţional [...].

Iniţiativa noastră a găsit dintru început sprijin în Bucureşti, mediator fiind scriitorul Marcel Petrişor1, şi el fost deţinut politic. [...] Mai întâi am ţinut să cinstim memoria celor căzuţi şi să încercăm să le facem dreptate.

Apoi am creat câteva punţi: între bătrâni şi tineri, între Ţară şi Exil, între diferitele confesiuni creştine... Ne-am atras un public fidel (chiar dacă nu foarte numeros), ce poate deja constitui nucleul unei noi drepte româneşti, deşi se află destul de risipit. În fine, am arătat, cred, că o publicaţie serioasă de dreapta este posibilă şi că Tradiţia poate răspunde plauzibil provocărilor actualităţii".

Aşa cum persoana lui Gabriel Constantinescu a fost abrupt asociată cu legionarismul, tot astfel revista a fost mecanic pusă în legătură cu un faimos volum de publicistică ortodoxistă al lui Nichifor Crainic2. Directorul ei ţine să lămurească:

„În ceea ce priveşte denumirea revistei, unii cred că a fost preluată din titlul cărţii lui Nichifor Crainic, Puncte cardinale în haos. E însă o simplă coincidenţă (non e vero, ma e ben trovato). Ceea ce am avut noi în vedere, dincolo de orice aluzie sau înrudire culturală, a fost ideea pură şi simplă de orientare, de recuperare a reperelor, atât de necesară unui popor dezorientat cu brutalitate de lungile decenii de comunism". (Trebuie adăugat, în privinţa subtitlului revistei, că, după mai multe variante abandonate, el s-a fixat, din iunie 1992, la: „Periodic independent de orientare naţional-creştină" 3.)

În Puncte cardinale şi-a publicat iniţial Gabriel Constantinescu,

aproape în exclusivitate, lucidele şi uneori causticele comentarii politice şi morale (multe sub formă de editorial), precum şi – în serial – lungile studii despre arabi4, evrei5, Talmud6 şi Cabala7, iar mai recent despre istoricul relaţiilor

1 Născut în 1930, autor a numeroase volume de proză literară, eseistică şi memorialistică, membru al Colegiului Redacţional timp de două decenii.

Nichifor Crainic, Puncte cardinale în haos, Editura „Cugetarea" – Georgescu-Delafras, Bucureşti, 1936; reed. Editura Timpul, Iaşi, 1996 (cu inadmisibile modificări de conţinut), şi Editura Albatros, Bucureşti, 1998.

3 „în fond, noi am fost consecvenţi. Încă de la primul număr am afirmat ideea naţională şi ideea creştină, chiar dacă din raţiuni strategice sau conjuncturale am întrebuinţat temporar şi alte etichete", a explicat Gabriel Constantinescu cu mai multe prilejuri (inclusiv în interviul menţionat).

4 „Lumea arabă – adevăr şi prejudecată" (de la nr. 8 – 9/1993 până la nr. 2/1996); cf. şi „Islamismul între adevăr şi prejudecată" (de la nr. 11/2001 la nr. 7/2002).

5 „Evreii în România" (de la nr. 7/1992 până la nr. 4/1995).

6 De la nr. 3/1996 până la nr. 3/1999.

7 De la nr. 4/1999 până la nr. 8/2001.

politice româno-americane („Amăgiri & dezamăgiri") 1, despre monarh – românească în secolul XX („Şah la rege…") 2 sau despre România adevărată şi România comunistă („Cele două Românii") 3.

Poate unora li se va părea straniu, dar după cultura română şi cea ger mană, fostul ofiţer de Cavalerie a manifestat o pasiune constantă faţă de istoria şi valorile semitice4. Teza sa de doctorat în Filosofie (definitivată mult înainte de 1989, recomandată călduros de un Ion Banu sau de un

Gh. Vlăduţescu, dar care n-a ajuns să fie susţinută din pricina numeroaselor obstrucţii securistice şi birocratice) a fost închinată filosofului arab Ibn Haldun (sec. XVI), recunoscut astăzi de tot mai mulţi specialişti drept adevăratul părinte al sociologiei şi unul dintre cei mai interesanţi precursori ai filosofiei istoriei. Din cât am

cunoştinţă, ampla monogra fie a lui Gabriel Constantinescu este unica până astăzi din bibliografiia românească de specialitate. Ea a constituit şi debutul său editorial, în vârstă de 75 de ani5. Citez de pe coperta finală: „Fost ofiţer în timpul celui de-al doilea război mondial, cu studii de Filosofie şi Matematică, autorul acestei cărţi [...], deşi trecut prin cele mai cumplite experienţe ale acestui secol (frontul răsăritean, prizonieratul la ruşi, închisorile comuniste din

România, domiciliul forţat în Bărăgan, apoi libertatea «controlată» şi marginalizarea socio-profesională), a găsit totuşi puterea să se întoarcă la filosofie, sfidând «teroarea istoriei». Cartea de faţă reprezintă nu doar rodul unei pasiuni constante şi unei competenţe îndelung dobândite dar şi un fel de răscumpărare a destinului..." (pentru întreaga poveste; acestei cărţi – Habent sua fata libelli – a se vedea postfaţa ediţiei Anastasia, pp. 237 – 243).

Ulterior îi vor apărea alte trei volume (alcătuite pe baza textelor din

Puncte cardinale): Marginalii la Talmud (Editura Dacia, col. „Homo religiosus", Cluj-Napoca, 1999), Evreii în România (secolele XVI-XX) (Edituri

F.R.O.N.D.E.6, Alba-Iulia – Paris, 2000), Gâlceava anticomunistului cu lumea. Cronica unui deceniu de tranziţie (1991 – 2001) (Editura Christiana

Bucureşti, 2002) şi Şah la rege. Declinul monarhiei române în secolul XX

1 De la nr. 6/2002 până la nr. 12/2003.

2 De la nr. 1 – 2/2004 până la nr. 9/2006.

3 De la nr. 1 – 2/2007 până la nr. 10/2008.

4 Face parte din pitorescul tragicomic al presei dâmboviţene faptul că anumiţi politruci a.

„Politicii corecte" au crezut că-l pot învinui tocmai de antisemitism"!

5 Gabriel Constantinescu, Filosofia arabă a istoriei. Ibn Haldun, Editura Anastasia, Col

„Religiile Cărţii", Bucureşti, 1996.

6 Fundaţia româno-franceză F.R.O.N.D.E. acordase revistei

Puncte cardinale premiul său pe anii 1996 şi 1997. (Editura Christiana, Bucureşti, 2007 – cartea sa cu cel mai mare succes de librărie) 1.

Gâlceava anticomunistului cu lumea… reprezentându-l pe autor mult mai intim decât celelalte volume, este o selecţie (inevitabil subiectivă) 2

din editorialele şi comentariile publicate în lungul interval menţionat.

Se reconstituie astfel, prin prisma unei viziuni critice de dreapta, traseul sinuos al unui deceniu de istorie românească. Deşi politicul este punctul generator şi dominant al discursului, el este conformat în adâncime de o înaltă rigoare morală. Dincolo de analistul politic (foarte „la zi", cum se constată la lectură, cu lucrările de istorie, politologie şi filosofie politică ale momentului, atât din aria autohtonă, cât şi din cea occidentală), cititorul va descoperi aici un moralist superior, dublat de un temeinic om de cultură. Tocmai prin această dimensiune etică şi culturală (i-am putea spune deopotrivă „pedagogică" sau „paideică") textele se salvează de efemeritatea contextului, alcătuind nu doar un corpus documentar, dar şi un coherent mesaj teoretic şi formator, însufleţit de accente testamentare şi chiar profetice.

Deşi într-un mod nesistematic, scrisul gazetăresc al lui Gabriel Constantinescu conţine o întreagă doctrină de dreapta, credincioasă principiilor tradiţionale, dar nu mai puţin atentă la problematica specifică a actualităţii. Adversarii săi declaraţi sunt, îndeobşte, (neo) comunismul, politicianismul, lenea, indolenţa şi vulgaritatea. El îşi asumă să lupte donquijoteşte cu

„Nemernicia" românească3, adoptând fără rabat poziţia unui naţionalism critic, străin de orice urmă de populism.

Dacă Punctele cardinale ar fi avut posibilitatea unei audienţe mai largi, Gabriel Constantinescu ar fi fost fără îndoială o voce mult mai „grea" şi mult mai respectată în peisajul atât de pestriţ al dezbaterilor etice, ideologice şi doctrinare ale ultimului deceniu românesc. Mai cu seamă volumul Gâlceava anticomunistului cu lumea (ce ar merita o reeditare cu adaosuri) încearcă să recupereze ceva din această nobilă excelenţă a marginalităţii, adăugându-se, cred,

bibliografiei esenţiale a unei drepte româneşti reconstruite din mers, spre îndreptarea unei lumi ce se cere deopotrivă iubită şi certată, în numele lui Dumnezeu şi al martirilor ei ştiuţi şi neştiuţi, adică al Eternităţii ce se cuvine să puncteze Istoria.

1 Se află în pregătire pentru editarea în volum şi studiul despre Cabala.

2 Alcătuită de autor, cu unele sugestii de-ale mele.

3 „Nemernicia românească" este chiar titlul unuia dintre articole. Semnificativ, pe această linie, este şi necruţătorul ciclu „Noroiul la români" (I-IV).

P. S. în seara zilei de sâmbătă 6 martie 2010, acasă la Sibiu, după o lungă agonie, Gabriel Constantinescu s-a adăugat la neamul său1. Încă din toamna lui 2009, când a fost sărbătorit la împlinirea vârstei de 88 de ani.

era ţintuit la pat de boala necruţătoare (cancer pulmonar, cu metastază la creier). În numărul jubiliar (1 – 2/229 – 230) al Punctelor cardinale din ianuarie-februarie 2010 (ultimul pe care a apucat să-l vadă ieşit de sub tipar ce a marcat intrarea în cel de-al douăzecilea an de apariţie neîntreruptă, i-a fost publicat cel din urmă interviu (pp. 1 – 2), consemnat de jurnalistul

Claudiu Târziu (cel care, în 2006, îi dedicase şi numărul pe octombrie al revistei Rost – an IV, nr. 4) şi devenit testamentul său moral-spiritual (din care am şi extras motto-ul textului de faţă). Punctele cardinale au reprezentat, de altfel, grija sa de căpătâi până la ultima suflare. Lui Claudiu Târziu îi mărturisea, pe patul de suferinţă, în pragul lui 2010: „Eu fac parte dintr-o generaţie crescută în cultul datoriei împlinite. Şi am căutat şi eu, pe cât am putut, să-mi împlinesc datoria mea, atât înainte, cât şi după decembrie 1989

Am ţinut la Puncte cardinale ca un părinte la un copil. Le-am zămislit, dar nu le-aş fi putut creşte fără sprijinul entuziast şi generos al tuturor celor cu care am împărtăşit credinţa, idealurile şi munca de fiecare lună. Le mulţumesc că m-au ajutat până acum şi îi rog să mă ierte că eu nu prea îi mai pot ajuta de acum înainte… […] E aici, în aproape 20 de ani de apariţie neîntreruptă, munca multor oameni, ştiuţi şi neştiuţi. Din familia mea şi

În sens restrâns2, dar şi în sens larg, de înrudire sufletească. Poate că nu am realizat tot ce ne-am fi dorit să realizăm, poate că n-am făcut întotdeauna tot ce trebuia sau aşa cum trebuia, dar am arătat măcar că este cu putinţă chiar în această vreme a tuturor dezbinărilor, să fie oamenii solidari pe termen lung, să pună preţ pe nişte principii şi să jertfească pentru ele. Nu puţin lucru, cred eu".

Într-adevăr, Gabriel Constantinescu rămâne în memoria noastră, înainte de toate, ca o desăvârşită icoană a datoriei împlinite: faţă de Dumnezeu faţă de neam, faţă de generaţia sa mucenicită, faţă de propria conştiinţă morală şi intelectuală. Nu există mai înalt eroism şi mai autentică nobleţe decât să trăieşti pentru a-ţi împlini datoriile în mijlocul unei lumi care

1 Slujba de înmormântare s-a oficiat pe 9 martie, la Catedrala Episcopală „Sfinţii împăraţi

Constantin şi Elena" din Sibiu, de către un sobor de 9 preoţi, în frunte cu Mitropolitul

Serafim Joantă. Au luat cuvântul, între alţii, î. P.S. Serafim (care s-a întâmplat să fie tocma:

atunci sosit din Germania), pr. prof. dr. Dumitru Abrudan (fost decan al Facultăţii de

Teologie din Sibiu), Pr. Gh. Bogdan (camarad greco-catolic).

2 Mai ales soţia, fiica Ligia-Mihaela, ginerele din Vurpăr (Toma Banea, înrudit cu familia legendarilor Ion şi Dumitru Banea) şi nepoata Andreea Banea – astăzi licenţiată în Filologie, cu o teză despre Thomas Mann (n. R. C.).

aproape că nu mai ştie altceva decât să-şi cerşească drepturile (mai mult sau mai puţin iluzorii).

Pentru Gabriel Constantinescu, Dreapta nu a fost o simplă opţiune politică, ci în primul rând o bună aşezare în existenţă. O dreaptă românească autentică şi cu adevărat primenitoare nu va căpăta contur şi consistenţă decât atunci când, urmând modelul uman întruchipat de un Gabriel Constantinescu şi de cei din aceeaşi plămadă, va şti să se ridice jertfelnic de la ideologie la asumare existenţială şi de la pariul cu veacul la pariul cu veşnicia.

r

VALERIU GAFENCU (1921 – 1952)

PE URMELE LUI VALERIU GAFENCU

Acum câţiva ani1, când l-am întâlnit pentru prima oară pe tânărul monah ardelean care mi s-a prezentat „Moise de la Oaşa", am avut o senzaţie stranie, care m-a urmărit o vreme şi după ce ne-am lungit verde la vorbă: că e prea neaoş, şi după nume, şi după înfăţişare, ca să fie aievea! Cruce de voinic, cu uitătură haiducească, dar cu vorba moale şi aşezată, de o smerenie neîncovoiată, poate puţin stângaci în mijlocul Vavilonului dâmboviţean, dar ştiind bine ce vrea şi ce poate, mi-a împărtăşit fără emfază îndrăzneţul său proiect, pentru care cerea sfat şi sprijin: să se informeze temeinic şi să dea la lumină mucenicia creştină din temniţele comuniste. Ştia ce se scrisese esenţial pe această temă, începuse deja să-i cerceteze faţă către faţă pe puţinii supravieţuitori, dar avea nevoie de acces la dosarele fostei Securităţi, de buchisirea atentă a arhivelor, conştient că numai aşa poate duce cum se cade treaba la împlinire. Am făcut ce-am putut, mijlocindu-i anumite relaţii binevoitoare, cum probabil au făcut-o şi alţii, mai mult sau mai puţini încrezători în steaua lui. Nu i-am pus nicio clipă la îndoială zelul şi puterile, dar păstram eu însumi o anume circumspecţie legată de îngrădirile condiţiei lui de monah, de distanţa de la care venea şi de lipsa experienţei în materie.

Tânărul frate s-a pus însă pe treabă, n-a mai dat decât semne discrete, iar anul acesta, făcându-mă de ruşine cu circumspecţiile mele „intelectualiste", via lucrată de el a intrat sănătos pe rod: la Editura Reîntregirea, a Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia, cu binecuvântarea şi cuvântul înainte al

Î. RS. Andrei Andreicuţ, ierarhul locului2 (şi la rândul său cald evocator în pagini de neuitat al martirajului românesc din secolul XX), a ieşit de curând volumul monografic Sfântul închisorilor. Mărturii despre Valeriu Gafencu, adunate şi adnotate de monahul Moise (336 de pagini), iar contribuţia sa nu a fost mică nici la o altă carte de excepţie apărută în această toamnă:

1 Articolul este din 2007.

2 Acum Mitropolit la Cluj.

Viaţa Părintelui Gheorghe Calciu, după mărturiile sale şi ale

altora (lucrată

— Ca şi cartea lui Ianolide – în obştea Mănăstirii Diaconeşti şi tipărită sub egida Editurii Christiana).

Acum câteva săptămâni, monahul Moise m-a căutat din nou la Bucureşti, cu traista de cărţi în spinare. Deşi trăiesc printre hârţoage şi am „moşit".

până acum câteva sute de cărţi, mi-a făcut o plăcere aparte să ţin în mâini acest volum, ca pe un prunc nou-născut, apoi să-l parcurg pe îndelete, nu doar fascinat de figura legendară a lui Valeriu Gafencu1, ce mi-era mai dinainte destul de familiară, ci şi impresionat de felul în care autorul şi-a făcut treaba, structurând materialul şi dând parcă o viaţă nouă documentelor, ştiind să rămână discret îndărătul lor, dar în acelaşi timp conducându-şi abil lectorul spre recepţia duhovnicească a faptelor şi spre corecta lor contextualizare istorică. L-am auzit apoi vorbind despre carte la radio şi m-a impresionat încă o dată coherenţa, fermitatea şi actualitatea discursului, vădind o personalitate bine închegată şi care-şi stăpâneşte tema fără rest, cu rigori profesionale, cu subţirimi intelectuale şi, mai ales, cu o strălucitoare cuprindere spirituală, de care istoriografia laică nu va fi niciodată în stare. Valeriu Gafencu şi-a aflat, aş zice, monograful ideal, iar monahismul românească pare a trăi, de la Oaşa la Diaconeşti, o promiţătoare primenire culturală în duh naţional, despre ale cărei isprăvi se va vorbi, sunt sigur, multă vreme de aici înainte.

Cartea punctează traseul vieţii lui Valeriu Gafencu din copilărie şi până la săvârşirea lui în închisoare, dar arată şi roadele pildei sale în „ucenicii".

1 „Sfântul închisorilor" (24.12.1921 – 18.02.1952) s-a născut în.com. Sângerei (jud. Bălţi).

Arestat pentru apartenenţa sa la Frăţiile de Cruce, după evenimentele din ianuarie 1941, a fost condamnat la 25 de ani muncă silnică şi a rămas în detenţie şi după lovitura de stat de la 23 august 1944, când a refuzat să semneze cererea de eliberare condiţionată. Când a fost arestat, era student în anul II Facultăţii de Drept din Iaşi. Reputatul profesor Constantin Angelescu l-a apărat la proces, declarând: „Este unul dintre cei mai buni studenţi pe care i-am avut

de-a lungul întregii mele cariere didactice". Din Aiudul vechiului regim a ajuns în iadul comunist de la Piteşti. TBC-ul pulmonar, osos şi ganglionar, reumatismul, lipsa hranei şi medicamentelor i-au grăbit sfârşitul trupesc, dar sufletul lui s-a întărit şi a strălucit întru Hristos. Transferat la sanatoriul-închisoare Tg. Ocna în decembrie

1949, s-a stins în 1952. Pe 2 februarie, şi-a rugat camarazii să-i procure o luminare şi o cămaşă albă, pregătindu-i-le pentru ziua de 18 februarie. A mai cerut ca o cruciuliţă (pe care se pare că o avea de la logodnica sa) să-i fie pusă în gură, pe partea dreaptă, spre a fi recunoscut la o eventuală dezgropare. În ziua prevestită, către ora 15.00, după momente de rugăciune transfigurată, s-a strămutat la Domnul. Au rămas de la el poezii, scrisori şi un îndreptar pentru spovedanie, dar şi multe consideraţii şi meditaţii consemnate de cei care l-au cunoscut (cf. mai ales Ioan Ianolide, întoarcerea la Hristos. Document pentru o lume nouă, Ed. Christiana, Bucureşti, 2006).

cei mai apropiaţi (Ioan Ianolide, Virgil Maxim, Marin Naidim, Gheorghe

Jimboiu, Constantin Voicescu etc.). În Addenda ni se oferă şi scrierile rămase de la Valeriu Gafencu, în proză sau în versuri, inclusiv încă puţin cunoscutul îndreptar de spovedanie alcătuit de acesta.

Monahul Moise a pornit de la această încredinţare, căreia cartea însăşi îi este cea mai la îndemână dovadă: „«Comunismul a umplut cerul de sfinţi», spunea părintele Arsenie Papacioc. Dacă ar fi să cunoască cineva pe toţi cei din neamul nostru care au trecut pragul sfinţeniei în prigoana comunistă, ar veni la cuvintele rostite în veacul al XVII-lea de Sfântul

Mitropolit Dosoftei al Moldovei: «dară şi dintre rumâni mulţi sunt sfinţi…

dară nu s-au căutat»". Iată însă că de la o vreme ivitu – s-au căutătorii, iar

Moise de la Oaşa e unul dintre ei, rămânând ca şi Sfântul Sinod al B.O.R.

să-şi înfrângă inerţiile şi să cinstească în sinaxar, după toată cuviinţa, floarea neveştejită a muceniciei româneşti contemporane, pentru care poate că Dumnezeu ne mai rabdă, nevrednici cum suntem,

în această fundătură a istoriei.

Mie mi se pare că cea mai frumoasă recomandare a cărţii (lansate pe 2 noiembrie la Bucureşti) rămâne arhierescul cuvânt înainte al Î.P.S. Andrei, ce poartă în loc de titlu acest loc paulinic din Epistola către Romani (5, 3):

„Ne lăudăm şi în suferinţe…"

Părintele Moise de la Mănăstirea Oaşa are mare evlavie faţă de cei ce au suferit în temniţele comuniste mărturisindu-L pe Hristos. Această evlavie, secondată de râvna cercetării, l-a determinat să bată ţara în lung şi în lat pentru a strânge documente şi mărturii de la oamenii care au trecut prin iadul încarcerării şi încă mai trăiesc, alcătuind lucrarea de faţă şi alta care va urma, oferindu-ne nouă posibilitatea de a afla lucruri cutremurătoare dintr-o perioadă tristă prin care a trecut România.

Aici, aproape de noi, este Aiudul, cu teribila-i închisoare şi cu monumentul dedicat celor ce au pătimit. Dacă avem convingere creştină, vom spune dimpreună cu Sfântul Apostol Pavel: „Ne lăudăm şi în suferinţe, bine ştiind că suferinţa aduce răbdare, şi răbdarea încercare, şi încercarea nădejde" (Romani 5, 3).

Unul dintre cei ce au gândit aşa şi care a suferit mărturisindu-L pe Hristos a fost Valeriu Gafencu. Pentru el era limpede cuvântul Mântuitorului: „Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi şi Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri" (Matei 10, 32).

De remarcat este că părintele Moise a reuşit să scoată în evidenţă faptul că efectiv Valeriu Gafencu a reuşit să se delimiteze de orice ideologie şi atitudine partizană, acţionând pur şi simplu ca un sincer ucenic al lui Hristos[1]. Chiar dacă la început a făcut parte din „Frăţiile de Cruce" – şi atunci din elanul său pentru o viaţă spirituală curată, fără compromisuri şi politicianisme –, a ajuns să se detaşeze atât de mult de toate, încât şi unii dintre cei de dreapta îl socoteau un exagerat şi un mistic. Aşa se face că monahul Nicolae Steinhardt, evreu de obârşie, îl supranumeşte „sfântul închisorilor".

Cartea aceasta ne oferă nouă, celor obişnuiţi cu o viaţă comodă, prilejul de a medita la jertfă, la suferinţă şi la cruce. Nimic nu se poate realiza fără efort, fără jertfă. Tendinţa omului contemporan, spune Paisie Aghioritul, este de a dobândi totul fără jertfă. Elevii şi studenţii ar vrea să ia note mari fără să înveţe; oamenii maturi ar vrea să câştige mult fără să muncească; iar noi, toţi creştinii, am vrea să ne mântuimfără să ne nevoim. Lucruri absolut imposibile.

Apoi cartea este un memento. O aducere aminte de vremurile teribile când statul comunist, folosindu-se de instituţii draconice, i-a chinuit pe cei mai buni dintre noi.

Felicitându-l pe părintele Moise, care este un om tânăr, ce n-a trăit în acele timpuri, voi cita un alt verset din Sfântul Pavel, din care reiese rostul pragmatic al cărţii acesteia, aducătoare aminte de suferinţele unor oameni deosebiţi: „Priviţi cu luare aminte cum şi-au încheiat viaţa şi urmaţi-le credinţa!” (Evrei 13, 7).

Iată ce minunat lucru este când se întâlnesc vrednicia celui păstorit cu vrednicia celui care păstoreşte! Dacă părintele Moise a dus la bună încheiere lucrarea aceasta, şi va duce la bună încheiere şi altele, după măsura pe care i-a dat-o Dumnezeu, aceasta se datorează şi părinteştii înţelegeri de care s-a bucurat din partea stareţului său şi a Arhiepiscopului de Alba Iulia, care sunt astfel co-autori morali şi duhovniceşti ai lucrării acesteia de dreapta pomenire, dând poate şi altora elanul de a urma pilda lucrătoare a monahului de la Oaşa, prin care se răscumpără în faţa lui Dumnezeu multe dintre nedesăvârşirile noastre de ieri sau de azi, ştiute şi neştiute…

1 Să reamintim aici una dintre mărturisirile târzii ale lui Valeriu Gafencu, făcută unui apropiat din închisoare (cf. Lumea Credinţei din mai 2007, p. 33): „Îţi spun un lucru pe care nu l-am spus nimănui până acum: nu regret că am fost legionar şi că am purtat haină legionară; dar dacă voi regreta ceva, va fi faptul de a nu fi purtat de la începutul începuturilor o singură haină: haina lui Hristos!”

BĂTAIE PE SFINŢENIE?

De peste 20 de ani se tot vorbeşte în spaţiul ortodox românesc de canonizarea martirilor Crucii din vremea de prigoană a ateismului comunist. Unora dintre aceştia, evlavia populară, dar şi mănăstirească,

le spune deja „sfinţi” (cel mai cunoscut fiind cazul lui Valeriu Gafencu, „sfântul închisorilor”, mort la Tg. Ocna în 1952), ba chiar li s-au zugrăvit icoane şi li s-au alcătuit acatiste, iar de la unii există şi oseminte binemirositoare (cazul preotului Ilie Lăcătuşu). Pe lângă numele lui Valeriu Gafencu şi Ilie Lăcătuşu, se rostesc cel mai adesea cele ale ieroschimonahului Daniil de la Rarău (poetul Sandu Tudor, iniţiatorul şi animatorul faimoasei grupări spirituale a Rugului Aprins de la

Antim, mort în temniţa de la Aiud în 1962), maicii Mihaela de la Vladimireşti (Marieta Iordache, moartă în temniţa de la Ciuc în 1963), dar şi al unui mirean de înaltă conştiinţă creştină, cu moarte martirică în Aiudul anului

1952: filosoful Mircea Vulcănescu. Ca să nu mai vorbim de Arsenie Boca, „sfântul Ardealului”, trecut şi el prin temniţele comuniste…

Sfinţi contemporani am avea, unii chiar cu dosare înaintate Comisiei de

Canonizare a Sfântului Sinod încă din anii ’90, dar niciunul dintre aceştia n-a fost luat serios în discuţie de oficialităţile B.O.R., care nu s-au arătat receptive nici la propunerea, de-acum veche şi ea, de a se rândui în calendarul nostru bisericesc măcar o zi de cinstire nenominală a acestor martiri, a jertfelniciei creştine româneşti din secolul XX. Aceasta în timp ce alţi fraţi ortodocşi trecuţi prin comunism, precum ruşii sau sârbii, nu s-au zgârcit în această privinţă; ba chiar în Rusia, ţara-mamă a comunismului, au fost canonizaţi cu sutele! Şi atunci cum să nu-i dai dreptate părintelui Iustin Pârvu (trecut, la rându-i său, 17 ani prin temniţele roşii) atunci când, referindu-se nu numai la autorităţile bisericeşti, ci la întreaga societate românească postcomunistă, spune că „şi de aceea ne bate Dumnezeu, că nu ştim să ne cinstim eroii şi martirii”?

Sigur că aceste probleme au frământat şi lumea românească din Moldova de peste Prut, cu privire mai ales la „sfinţii” care s-au născut sau au activat în spaţiul respectiv. Într-un interviu recent (acordat ieromonahului Savatie Baştovoi în cadrul emisiunii TV „Pietrele vorbesc”, foarte populare în Republica Moldova), Î.P.S. Vladimir,

Mitropolitul Chişinăului şi al întregii Moldove, întâistătătorul ortodoxiei basarabene ascultătoare de Moscova, a deplâns întârzierea canonizării mucenicilor şi mărturisitorilor care au pătimit din partea asupritorilor comunişti atei, motivul tărăgănării fiind acolo, ne îndredinţează arhiereul, blocarea dosarelor de către conducerea

S.I.S. a Republicii Moldova. Înaltul ierarh şi-a declarat însă preocuparea faţă de acest demers necesar, invocând exemplul numeroaselor canonizări efectuate de Biserica Rusă mai ales în ultimii 15 ani şi arătând că printre cei recent canonizaţi se numără şi un sfânt mucenic originar din părţile

Hotinului, Mitropolitul Arsenie Stadniţchi. Dintre candidaţii la canonizare, Î. RS. Vladimir s-a referit cu precădere la Valeriu Gafencu, de obârşie din satul Sângerei de lângă Bălţi, nu fără precizarea că pentru canonizarea lui este nevoie să fie consultată principial Patriarhia Română, dar că, în cazul în care aceasta nu prevede în viitorul apropiat canonizarea mărturisitorului

Valeriu Gafencu, atunci Mitropolia Chişinăului îl va propune spre canonizare Sfântului Sinod al Patriarhiei Moscovei, din a cărui jurisdicţie canonică face parte. Altfel spus, dacă nu va exista înţelegere la fraţii ortodocşi din

România, se va apela la înţelegerea fraţilor ortodocşi neromâni, care au deja precedente însemnate în acest sens.

Însufleţiţi de această declaraţie publică, credincioşi inimoşi din Basarabia au trecut la alcătuirea de liste cu candidaţi la canonizare din trecutul recent sau mai îndepărtat al Basarabiei: preotul poet Alexei Mateevici1, mitropolitul prigonit Gurie Grosu2, pomenitul Valeriu Gafencu, arhimandritul

Sofian Boghiu etc.

Cum se văd toate aceste lucruri de dincoace de Prut? Trebuie să recunoaştem că, oricâte suspiciuni ar plana asupra Mitropolitului Vladimir, discursul său atinge o problemă reală şi complexă. Chiar dacă nu există monopol naţional pe sfinţenie (lucru subliniat recent şi de părintele Iustin: „Sfinţii nu au hotare! Că-l canonizează rusul sau sârbul, pentru mine e bun…"), ar fi totuşi cel puţin jenant ca nişte mărturisitori ortodocşi români precum cei evocaţi mai sus să figureze

în Sinaxarul altora, iar la ei acasă să fie oficial ignoraţi, sau judecaţi nu cu măsuri duhovniceşti, ci cu măsuri ideologice.

Poate că împrejurarea îi va pune pe gânduri măcar pe o parte dintre sinodalii noştri, grăbind nu o canonizare sau alta, ci o atitudine bine întemeiată şi transparentă a B.O.R. Într-o problemă care „arde" de multă vreme

11888 – 1917: autorul celebrei poezii „Limba noastră", devenită (în 1994) imn al Republicii

Moldova.

2 Gurie (din botez: Gheorghe) Grosu (1877 – 1943) a fost Mitropolit al Basarabiei românești (1928 – 1936), căzut în dizgraţia Regelui Carol II (pe tema Elena Lupescu) şi îndepărtat abuziv din scaun.

şi faţă de care turma e îndreptăţită să aştepte cuvântul părintesc explicit al celor care o păstoresc. Căci nu necanonizarea vreunui „neomartir" până în ceasul de faţă este de imputat Bisericii noastre (canonizarea fiind un proces îndelungat şi complex, care implică cercetări şi exigenţe ce scapă adeseori publicului larg), ci faptul de a fi lăsat impresia că problema nici n-ar exista, sau că n-ar merita să fie luată în serios.

Pe de altă parte, n-ar trebui uitat totuşi că sub egida B.O.R. a apărut singurul martirologiu serios de până acum (Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist, E.I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 2007), că cea mai bună monografie despre Valeriu Gafencu a fost realizată de un monah (Moise de la Oaşa) şi a apărut, cu binecuvântare arhierească, chiar la o editură bisericească (Reîntregirea), sau că reprezentanţi de seamă ai clerului ortodox (inclusiv câţiva ierarhi) au luat parte bunăoară, anul trecut, la Simpozionul Internaţional de Martirologie organizat în premieră la Bucureşti de personalităţi binecunoscute ale laicatului ortodox1 – şi unde problema

„Neomartirilor" a prevalat în comunicări şi în dezbateri.

Este însă nevoie, se vede, de un plus de hotărâre, coerenţă şi consecvenţă, pentru ca nu cumva să păţim ruşinea ca un întreg capital de sfinţenie românească să fie cinstit pe aiurea, dar neglijat la el acasă.

1 Desfăşurat la Hotel Hilton, în zilele de 11 şi 12 octombrie 2010, sub egida Fundaţiei

„Sfânta Irina", simpozionul i-a avut ca principali organizatori pe prof. dr. Pavel Chirilă şi pe maestrul Dan Puric, iar ca principal moderator pe pr. prof. Vasile Mihoc (liderul

„Oştii Domnului" de la Sibiu).

I

ION GAVRILĂ OGORANU (1923 – 2006)

ION GAVRILĂ POVESTAŞUL

I

Nu prea înalt, dar foarte îndesat, cu mişcări sigure şi iuţi, în ciuda anilor ce-i albeau în plete, iscodind lumea cu ochi albastru-râzători, de o şiretenie fără răutate, ca unul îndelung vânat şi niciodată prins, ţinându-şi capul sus şi pieptul înainte, nu cu ocoşenie, ci cu un fel de maiestate firească, amestec de voievod şi de haiduc rătăcit prin vaviloane – Ion Gavrilă Ogoranu (1 ianuarie 1923 – 1 mai 2006) era demult o legendă vie a rectitudinii şi a dârzeniei româneşti de altă dată. Mi-l amintesc umblând, acum vreo duzină de ani, prin Paris ca prin Munţii Făgăraşului, drept fără ostentaţie, cu pas răzbit, ca un patriarh răsărit din uitare; trecătorii, deveniţi parcă deodată sfioşi, îi fereau calea de departe, cercetându-l cu un fel de admiraţie mută şi reverenţioasă, ca şi când l-ar fi recunoscut fără să-l cunoască, nu după nume, ci după soi, aşa cum simte jigania la om… (Trupul supt de cancer din copârşeul de la Galtiu – ultima lui imagine pe răbojul acestei lumi – n-a fost decât o glumă proastă a firii stricăcioase, şi pe care memoria refuză s-o reţină…)

Fidel fără emfază şi patetism crezului auroral al unei generaţii crescute organic în duhul Frăţiilor de Cruce, luptător în rezistenţa armată din munţi împotriva comunismului (1948 – 1955), a supravieţuit ascuns timp de peste

20 de ani, scăpându-le mereu hăitaşilor printre degete. Povestea autentică a rezistenţei din Munţii Făgăraşului a scris-o, cu vocaţie de mărturisitor, în şirul de volume apărute până maian, antum şi postum, şi intitulate Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc. Când represiunile s-au potolit, a coborât din munte, dar câte-o iscoadă a avut tot timpul pe

urme. Se obişnuise cu asta şi uneori se amuza. „Eu mergeam înainte, fără nicio grijă; el mergea în urmă, cu grija mea”… Odată şi-a tuns, la propriu, urmăritorul. Văzându-l că se ţine scai, a intrat într-o frizerie şi s-a prefăcut a-şi aştepta rândul. Securistul a făcut la fel, crezându-se ignorat. Când să-i vină rândul, fostul partizan îi zice hâtru frizerului: „Eu mai aştept; serviţi-l pe dumnealui!” Şi securistul, ca să nu se deconspire penibil, s-a lăsat pe mâinile frizerului, ca o oaie la codinit.

Între timp, bădia Gavrilă s-a ridicat zvelt de pe scaun, a salutat politicos şi s-a dus, nesupărat, la ale sale…

Din păcate, am avut prilejul să constat, cu inima strânsă, că mulţi dintre cei care-l ştiu pe Ion Gavrilă luptătorul, fie din memoriile publicate în condiţii mai bune sau mai rele, fie din „Memorialul durerii” al d-nei Luci a

Hossu-Longin, fie din paginile unor publicaţii post decembriste de dreapta (printre care şi Puncte cardinale sau meteorica Lumea satelor), aproape că îl ignoră pe Ion Gavrilă „povestaşul”, cel din întâmplări din lumea lui Dumnezeu (1998) şi Amintiri din copilărie (2001), narator liric cu vână sadoveniană, atent nu doar la epicul existenţei tradiţionale, dar şi la rânduielile tainice al e

Firii, topind la un loc, cu pană sigură, naraţiunea vioaie, tezaurul experienţei proprii sau ancestrale, descrierea de o mare plasticitate poetică, umorul sfătos şi înţelepciunea nediscursivă a „lumii lui Dumnezeu”. Dulcea vorbire făgărăşană înfloreşte – precum odinioară cea moldovenească a lui Creang ă

— În ample desfăşurări stilistice, vădind un artist conştient de mijloacele sale, ba uneori confiscat de-a dreptul de farmecul pur al „zicerii” – gratuitate netăgăduită a harului care nu se pierde.

II

Păstrez şi acum, când mi-e atât de dor de el, puternica impresie a primei întâlniri cu povestirile sale – şi de aceea pe această lectură dintâi mă întemeiez cu precădere în însemnările care urmează (şi care s-ar vrea o provocare pentru cei neîndulciţi încă la mierea „Moşului”). Cele şapte texte adunate în volumul său de târziu debut literar, întâmplări din lumea lui Dumnezeu (Editura M. C [osmovici]., Bucureşti, 1998, 145 pp., cu un util glosar final de termeni regionali şi

cu rafinatele ilustraţii ale tinere:

graficiene Simona Bucan), inegale poate nu doar ca întindere, dar şi ca valoare literară, alcătuiesc însă icoana unei lumi fascinante, care încununează, pe un plan mai general, vocaţia de mărturisitor a autorului.

Acesta se sinchiseşte mai puţin de „construcţia epică"; în fond, adevărata şi marea „întâmplare" a acestei lumi este uriaşa colcăire a vieţii, după rânduieli eterne, ca un „miracol" perpetuu, al cărui tâlc nu se dezvăluie întreg decât prin trăire, prin acordul uman cu „ritmurile cosmice". Ne aflăm poate, la acest nou ceas de invazie galopantă a civilizaţiei de tip occidental („Şi cum vin cu drum de fier, / Toate cântecele pier"...), în faţa uneia dintre ultimele mărturii beletristice a ceea ce Mircea Eliade numea

„Creştinismul cosmic", iar teologia răsăriteană – „sentimentul cosmic şi organic al existenţei". Greco-catolic prin naştere, în sufletul „Moşului".

par să se fi contopit, într-o formulă inefabilă, mai degrabă ţărăneşte decât intelectualiceşte, firescul răsăritean şi firescul franciscan.

Moş Pian, din bucata cu acelaşi nume (practic lipsită de osatură epică), rătăcitor extatic prin „lumea celor care nu cuvântă" (dar tainic-cuvântători în graiul lor ne-omenesc), devine întruchiparea exponenţială a unei „ţăranii" sacerdotale, un soi de „Mare Orb" blagian în variantă rustic-creştină, invitându-ne, cu gesturi simple şi vorbe naive, la liturghia cotidiană a tainelor Firii.

Două Vetuţe pare o bucată de abecedar, forţând aceeaşi temă în universul domestic, pe dimensiunea ludică a copilăriei. (De unde atâta rezervă de puritate, îţi vine să te întrebi, la acest om hăituit o treime din viaţă asemenea unei sălbăticiuni, confruntat în atâtea rânduri cu moartea, cu mizeria, cu trădările acestui veac?!).

Cine-s mai tari? înfăţişează un insolit şi pilduitor război al furnicilor, unde cele mari sunt înfrânte de cele mici, a căror unică armă este jertfa de sine. Ceea ce fascinează este migala observaţiei (deopotrivă „entomologice".

şi „poetice"), dincolo de „morala" prea transparentă a „fabulei".

Piţi este un înduioşător recviem pentru un pui de cinteză aurie („cea mai necăjită şi neajutorată pasăre din tot cuprinsul pădurii"), în care străluceşte, insuficient valorificat, nucleul epic al unei mari nuvele (povestea lelei

Viroana, cea care a murit singură şi săracă, dar ţinând în ladă poliţa unei averi uriaşe, moştenite la bătrâneţe de la omul ei, ce „luase drumul Americii".

şi nu se mai întorsese niciodată).

Despărţite de bucata numită Pripas (povestea unui câine ce nu-şi află rostul, poate o alegorie reinterpretabilă în plan uman, ca şi Cine-s mai tari?

sau Piţi), textele cele mai substanţiale şi mai savuroase ale volumului sunt cele intitulate Lupii (pp. 39 – 65) şi Urşii (pp. 72 – 139), două adevărate „monografii" regizate beletristic, după modelul povestirilor sadoveniene la gura sobei, bazate pe observaţia vie, dar şi pe documentaţia folclorică, epuizând realitatea şi proiectând-o în mit. E aici şi ceva din verva eseistică odobesciană (Pseudokinegetikos), dar cu un alt gen de „erudiţie", necărturărească, de

„Om al pământului". Anevoie s-ar putea închipui o mai completă prezentare neconvenţională a celor două specii şi a raporturilor lor cu lumea umană, fără nicio lezare a cadrului estetic.

Mai rezistă „celula" românească de azi la acest gen de ofertă estetică de iz „semănătorist"? Oricum ar fi, cine ar îndrăzni să-l reducă la ipostaza de condeier pe omul total, exponenţial şi eroic care a fost Ion Gavrilă Ogoranu, a cărui statură se ridică imperială, acum de dincolo de veac, deasupra tuturor cărţilor negre sau albe ale comunismului, cu acea maiestate a brazilor care „se frâng, dar nu se îndoiesc" şi de care „lumea lui Dumnezeu" e astăzi atât de lipsită şi de vinovat uitătoare? Pe bădia Gavrilă, dacă te cumineci verde cu el, în duh şi în cuvânt, sfârşeşti prin a-l respira prin toţi porii, ca pe un văzduh de veşnicie românească la vămile din urmă ale unei istorii care mai degrabă nu l-a meritat…

P. S. în biserica de la Galtiu, la capătul slujbei de înmormântare a lui Ion

Gavrilă Ogoranu (de confesiune greco-catolică), unul dintre

preoţii slujitori a dat citire unui cuvânt trimis anume, de la Blaj, de Arhiepiscopul major

Lucian Mureşan (oficialităţile – atât cele bisericeşti, cât şi cele laice – au evitat să fie prezente la înmormântare, suplinindu-şi absenţa cu câte-o coroană de flori sau cu câte-o scrisoare de condoleanţe). Cuvântul cu pricina începea aşa:

„Ion Gavrilă Ogoranu a fost un om care a avut o trăistuţă cu principii…"

Duios, nu-i aşa? Dar ce-o fi vrut să zică mai exact întâistătătorul de la Blaj atunci când, simţindu-se dator să vorbească despre principialitatea legendară a răposatului, a recurs la cuvântul „trăistuţă"? Oare o traistă pur şi simplu i s-o fi părut prea mult? Spunând „o trăistuţă", să deducem că principiile purtate în ea erau ori prea mici, ori prea puţine, ori nu prea de luat în serios?

Să fi fost Ion Gavrilă un mărunţel purtător de trăistuţă, demn de compasiunea, dar nu şi de girul nostru?

Dar poate că vlădica n-a vrut să insinueze nimic, ci diminutivul este doar un reflex stilistic ardelenesc din moştenirea Ţiganiadei lui Budai-Deleanu…

Poţi să fii tu şi arhiepiscop major, dar câteodată tot te mai paşte şi ispita (sau inerţia) minorului… Bine măcar că n-a zis, furat de duioşie, că Ion Gavrilă a fost un omuleţ…

Poate şi denumirea Blajului de „Mica Romă" (deci un fel de Romică sau

Romuţă) să le fi generat blăjenilor anumite înclinaţii subconştiente spre registrul diminutival… Oricum, în memoria greco-catolică oficială, Ion

Gavrilă rămâne, prin bunăvoinţă arhierească, „omul cu trăistuţa". Cât despre principii – de mortuis nil nisi bene.

DUMITRU BACU (1923 – 1997)

RADIOGRAFIA

«EXPERIMENTULUI PITEŞTI»

Aşa cum despre scriitorii realişti ruşi din secolul al XIX-lea s-a putut spune că se trag toţi din Mantaua lui Gogol, tot aşa despre memorialiştii români ai temniţelor comuniste din secolul XX s-ar putea

spune că se trag toţi din Piteştiul lui Dumitru Bacu (1923 – 1997) 1, carte redactată între 1958

şi 1962 şi apărută în Spania în 19632, pe când în România închisorile politice încă nu fuseseră lichidate3, iar la Aiud era în toi ultima fază a „reeducării" 4.

Începută la Suceava şi continuată diabolic la Piteşti şi Gherla, prima şi cea mai dură fază a „reeducării", descrisă în cartea lui Dumitru Bacu, se leagă fatidic de numele deţinutului-torţionar Eugen Ţurcanu (n. 8. VI.1925), fost membru al Frăţiilor de Cruce, student la Drept (Iaşi), trecut la comunişti după 1944 (cu perspectiva unei călduţe cariere diplomatice), dar demascat şi arestat în 1948 ca fost legionar, iar în februarie 1949 condamnat la 7 ani.

1 Fiu de preot, originar din comuna Gramaticova, regiunea Vodena, Macedonia (Grecia), născut pe 14.11.1923 „memorialist şi poet (Acolo şezum şi plânsem, Madrid, 1964; Cântiţi tră niagărşiri, Bucureşti, 1996), fost deţinut politic (1949 – 1956, arestat pe când era student la Politehnică în Bucureşti) şi realizator al unei prime notabile antologii de versuri din închisorile comuniste (Ofrandă, Madrid, 1963), din 1959 s-a stabilit în Franţa (favry).

A colaborat la publicaţii româneşti ale exilului (Caiete de dor, Cuvântul Românesc, Vatra), iar după 1990 şi la câteva publicaţii din ţară (Deşteptarea, Dimândarea, Puncte cardinale).

S-a stins din viaţă la Paris, pe 15.X.1997, şi este înmormântat la fivry.

2 D. Bacu, Piteşti – centru de reeducare studenţească, Colecţia Dacoromanica, Madrid, 1963.

3 Graţierea generală a deţinuţilor politici – sau amnistie, ce-o fi fost, căci documentaţia oficială a decretului s-a pierdut sau s-a rătăcit – s-a făcut în 1964.

4 Cf. Demostene Andronescu, Reeducarea de la Aiud. Peisaj lăuntric. Memorii şi versuri din închisoare, Editura Christiana, Bucureşti, 2009. Pentru o sinteză generală asupra etapelor şi ipostazelor acestui odios experiment de teroare concentraţionară, cf. Constantin

I. Stan, Crucea reeducării. O istorie a „reeducărilor" în temniţele

comuniste din România (1948 – 1964), Editura Christiana, Bucureşti, 2010.

Adevărat geniu al răului, se pune ca unealtă la dispoziţia Securităţii (avid să se răzbune – terorizându-şi foştii camarazi şi aducându-i în starea de a se teroriza ei înşişi între ei – pe legionarismul ce-i stricase viaţa de potenţial tovarăş nomenklaturist), care în cele din urmă îl scoate „ţap ispăşitor" (alături de principalii săi colaboratori) 1, executându-l prin împuşcare, în Valea

Piersicilor de la Jilava, pe 17.12.1954 (supoziţia că de fapt Ţurcanu ar fi fost făcut scăpat şi s-ar fi refugiat incognito undeva în marea Uniune Sovietică nu-i decât un zvon fantezist de epocă, şi neprobat, şi improbabil).

Oricât de mult s-a scris ulterior sau se va mai scrie de aici înainte despre

„Fenomenul Piteşti" 2, cartea lui Dumitru Bacu, chiar dacă nesigură pe alocuri şi amendabilă în câteva detalii (cum cititorul va constata din notele de subsol editoriale ale ultimei ediţii), îşi păstrează prestanţa unică şi perpetua forţă mărturisitoare, autorul având nu numai meritul dezvăluirii în premieră a unor fapte de-a dreptul stupefiante, ci şi darul interpretării lor dintr-o neostentantivă perspectivă creştină, scrisul său constituindu-se nu o dată într-o gravă meditaţie asupra condiţiei umane în confruntare cu una dintre cele mai radicale şi mai perverse experienţe pe care i le-a hărăzit istoria.

Ajuns doar în treacăt la penitenciarul Piteşti (a stat mai mult la Aiud, Gherla, Jilava şi Canal) şi netrăind personal „reeducarea", regretatul Dumitru Bacu a realizat o documentare orală absolut impresionantă, atât în ultimii săi ani de închisoare (1953 – 1956), cât şi în anii imediat următori eliberării (după propria mărturisire, până prin 1959), de o autenticitate pe care n-o pot suplini preciziunile reci ale documentelor de arhivă.

Radiografia „fenomenului/experimentului Piteşti" (unul fără echivalent în istoria penitenciară a lagărului comunist) e făcută cu acuitate, iar concluziile trimit spre registrul iconomiei divine3:

1 Se pare că în faţa organelor de anchetă şi a instanţei au compărut oficial până la urmă:

Eugen Ţurcanu „Alexandru Popa (Ţanu), Pafnutie (Nuţi) Pătrăşcanu, Mihai Livinschi.

Gheorghe Popescu, Constantin Popescu, Cornel Pop, Dan Dumitrescu, Octavian Voinea, Vasile Păvăloaie, Maximilian Sobolevschi, Cornel Popovici, Grigore Romanescu

Constantin Juberian, Cristian Paul Şerbănescu, Aristotel Popescu, Constantin P.

Ionescu, Octavian Zbranca, Ion Stoina, Nicolae Cobilaş, Ion Cerbu, Ion Vom, Vasile

Puşcaşu. Au fost însă dur anchetaţi şi alţii. Cei ale căror nume apar aici boldite au fost condamnaţi la moarte în 1954 şi executaţi în 1954 – 1955 (ultima execuţie a fost cea a lui

Vasile Puşcaşu).

2 A se vedea bibliografia la zi de la finele ediţiei a IV-a a cărţii lui D. Bacu (2011).

3 Aşa vedea lucrurile şi părintele Calciu, ca martor şi pătimitor direct: „Piteştiul, cu tot cortegiul lui de consecinţe, niciodată epuizate – căci această istorie s-a înscris în spiritul umanităţii pentru totdeauna şi nu se va sfârşi nici cu dispariţia din viaţă a ultimului supravieţuitor al întâmplărilor Piteştiul este o Golgotă cu semnificaţii general-umane.

un Munte al Măslinilor unde cei care am trecut pe acolo am băut până la fund paharul

„Ceea ce aduce nou experienţa închisorilor din România subjugată de

U.R.S.S., în domeniul crimei – ceea ce oamenii nu cred că posibil –, este împingerea ei dincolo de limitele biologice. Trecerea ei pe alte coordonate decât cele de până acum. Folosită cu sânge rece şi cinism, cu sadism poate neîntâlnit, ea ţinteşte nu trupul, ci sufletul.

Distrugerea biologică a adversarului nu mai satisface, nu mai convine sau poate nu mai rentează. Dărâmarea personalităţii victimei este mai tentantă şi mai folositoare. Uciderea valorilor umane, reducerea la o treaptă de animalizare totală, o «dezumanizare» definitivă. Transformarea omului într-o pastă docilă, maleabilă, supusă tuturor capriciilor dresorului. Un robot.

Aceasta este o experienţă unică în felul ei, cred. Dar ea nu a

izvorât din capriciul unui creier trecut de pragul raţionalului. Pentru a fi posibilă, a fost necesară o evoluţie distinctă pe plan de gândire, pe plan filosofic. O perioadă lungă de răsturnări, de dărâmări şi înlocuiri ale tuturor valorilor în care omul a crezut până acum".

Şi la urmă de tot:

„Concluziile să le tragă fiecare după inima lui!

Eu aş menţiona doar atât:

Unii au murit, alţii au rezistat, cei mulţi şi-au revenit. Omul are în el anumite forţe interioare pe care nu i le poate distruge nimeni şi nici el însuşi nu şi le poate distruge; fiindcă el, omul, nu-şi aparţine lui, şi aceste forţe din el mărturisesc pe Cel care l-a creat".

Cartea a beneficiat în 1971 şi de o traducere în engleză (The Anti-Humans.

Students „Reeducation" in Romanian Prisons, Ed. „Soldiers of the Cross", Englewood, Colorado), iar pe la jumătatea anilor '70 a fost citită şi la postul de radio Europa Liberă.

În 1989, nu cu mult înaintea prăbuşirii regimului dictatorial de acasă, a cunoscut a doua ediţie în exil (Canada: Ed. Cuvântul Românesc, Hamilton/Ontario), fără intervenţii în text, dar cu o notă inedită a autorului şi cu o emoţionantă prefaţă a părintelui Gheorghe Calciu (chiar unul dintre personajele deloc menajate ale cărţii!), cel care a petrecut 21 de ani în temniţele comuniste (16 sub Gheorghiu-Dej şi 5 sub Ceauşescu) şi care a trăit din plin tragedia Piteştiului („Mi se spunea îngerul căzut cu ochi albaştri…", mărturisea înfiorat într-un interviu dinspre sfârşitul vieţii, reprodus şi în cartea de disperării, al abandonării şi al lepădărilor". Fenomenul Piteşti „nu este unul antiuman, ca un război, ca o ciumă, ca o revoluţie comunistă; el este suprauman, un război al infernului împotriva lui Dumnezeu, lupta diavolilor împotriva îngerilor, o liturghie întoarsă pentru a inversa ordinea verticală a cerului, pentru a înlocui în sufletul victimelor ierarhia cerească prin ierarhia diabolică" (din prefaţa la ediţia a II-a a cărţii).

faţă, la capitolul ce-i este dedicat), reuşind însă poate cea mai spectaculoasă şi profundă redresare morală dintre toţi „piteştenii"

care au supravieţuit, practic, propriei lor nimiciri. Se cade reţinută precizarea din „Nota autorului la a doua ediţie”: „Am lăsat Părintelui Calciu greaua însărcinare de a scrie o nouă prefaţă. Prezenţa Sfinţiei Sale în fruntea acestor mărturisiri nu este deloc întâmplătoare. Pentru mine, dar şi pentru foarte mulţi dintre cei care am avut un raport oarecare cu Piteştii, fie victime, fie victime-călăi, el întruchipează, prin traiectoria vieţii lui, un simbol, dar şi un semn. În suferinţa lui se proiectează suferinţa întregului neam. Trecerea lui prin infern este trecerea noastră a tuturor, învierea lui din mormântul Piteşti ne întăreşte credinţa că oricât de grea ar fi piatra păcatelor noastre, învierea neamului întreg este posibilă. De pe cruce vom coborî cu toţii împreună – şi cei de azi, şi cei de ieri, poate şi cei de mâine – dacă nu vom ucide în noi speranţa”.

Un demers nefericit l-a reprezentat ediţia a treia a cărţii, prima apărută în ţară, în 1991, sub egida unei edituri bucureştene fantomatice (Atlantida), în cele mai derizorii condiţii tehnice şi grafice. Din păcate, editorul amator, fostul „piteştean” Octavian Voinea1 (Dumnezeu să-l odihnească), pe lângă că a inventat un nou subtitlu patetic (La Buchenwald se murea mai uşor) şi un motto psihanalizabil („Din granit dacă aţi fi – şi totuşi nu veţi putea să ţineţi până la capăt!”), a intervenit masiv, din considerente personale, atât în textul autorului, cât şi al prefaţatorului, retezând fără scrupule tot ce nu i-a convenit.

Ediţie a patra, a cărei nevoie se resimţea demult, a apărut sub îngrijirea mea (cu îngăduinţa fiicei autorului, d-na Mihaela Bacou, prin mijlocirea domnului Marcel Petrişor – prieten apropiat atât al autorului, cât şi al prefaţatorului – şi a doamnei Dana Konya-Petrişor2): Dumitru Bacu, Piteşti – centru de reeducare studenţească, cu o prefaţă de Pr. Gheorghe Calciu, Editura

Christiana, Bucureşti, 2011. Chiar de nu va fi fiind desăvârşită, este de fapt prima ediţie integrală şi profesională a cărţii care a apărut în România. Am avut ca text de bază pe cel al ediţiei „canadiene”, pe care l-am „diortosit”.

discret (mai cu seamă la nivelul ortografiei şi punctuaţiei), îndreptând tacit anumite evidente „scăpări” sau inconsecvenţe, perpetuate sau acumulate în ediţiile anterioare. Cele câteva paranteze

drepte din textul ediţiei sunt toate editoriale, ca şi majoritatea covârşitoare a notelor de subsol. Am păstrat nota

1 Decedat la 20 iulie 1994, a lăsat nişte mărturii „redactate" de camaradul Gheorghe

Andreica şi apărute postum, în 1996, la Editura Majadahonda din Bucureşti, cu titlul

Masacrarea studenţilor români în închisorile de la Piteşti, Gherla şi Aiud.

2 Din arhiva familiei Petrişor provenind şi fotografia lui D. Bacu reprodusă pe coperta finală a ediţiei.

autorului la ediţia a doua, precum şi prefaţa părintelui Calciu, adăugând o introducere editorială şi o bibliografie la zi a „experimentului Piteşti", precedată de următoarea precizare: „Niciunul dintre titlurile de mai jos nu existau la data când Dumitru Bacu şi-a publicat cartea sa (1963). Această listă bibliografică nu şi-a propus să fie una exhaustivă, dar are pretenţia de a cuprinde esenţialul în ce priveşte mărturiile şi cercetările despre «experimentul Piteşti» până în momentul de faţă (2011)".

Fie ca lectura acestei crude mărturii să fie pentru cât mai mulţi un smerit şi responsabil exerciţiu de neuitare, spre mai treaza „luptă cu îngerul".

a sufletului românesc!

r

ILIE TUDOR (n. 1923)

AMINTIRI DINTR-O ALTĂ LUME

Într-un interviu acordat revistei Credinţa ilustrată1 (nr. 2, aprilie 2003), rapsodul Tudor Gheorghe (n. 1945), la întrebarea „Aţi trăit vreo minune?", răspundea afirmativ şi relata:

„Da. Am plecat din comuna mea, din satul meu, pentru prima dată spre

Bucureşti, în uniformă de elev. Tata era deja închis, fiind condamnat 22 de ani; motive politice. Am dat examen la Institutul de Teatru. Eram atunci

1280 de candidaţi pe 35 de locuri. Un adevărat «măcel»…

Repet: veneam pentru prima dată în Bucureşti, din provincie.

Eram uimit, nu văzusem Bucureştiul până atunci. M-am dus cu toată puritatea copilului de la ţară şi cu credinţa că nu mi se poate întâmpla nimic. Ca să intri într-o facultate în vremea aceea, trebuia un anumit dosar. Tatăl meu fiind condamnat, şansele mele dintr-odată scăzuseră. Aici începe minunea. După ce am luat prima probă, practică, la a doua probă am fost speriat, iar la a treia probă am avut un vis. Un vis foarte ciudat, pe care avea să mi-l povestească tata, după ce s-a întors din închisoare… Am visat acelaşi vis cu tata!

Una din modalităţile de a-i înfrânge, spiritual vorbind, pe cei din închisori, era să-i distrugă psihic. Şi pe tata l-au pus să semneze certificatul meu de deces, perfect întocmit de Procuratură: «în urma unui accident rutier, minorul Tudor Ilie Gheorghe a decedat. Autopsia a constatat…» etc., etc.

Închis, tata a primit hârtia asta. Sigur că şocul a fost cumplit. Dar avea lângă el nişte oameni cu totul deosebiţi, în închisoarea de la Aiud. I-au spus: «Fii cuminte, astea-s feluri de-a ne învinge!». Şi tata mi-a spus, după ce a ieşit, că m-a visat alergând printr-un lan de grâu, presărat cu maci. Aici e minunea, că înainte de a mă duce la cea de-a treia probă, la Institutul de Teatru, am avut acelaşi vis: singur, alergând într-un lan de grâu, cu maci! Stăteam atunci

1 Este numele sub care a apărut iniţial magazinul ilustrat intitulat până astăzi Lumea

Credinţei.

la un frate al mamei, căruia i-am povestit cât de frumos am visat. El mi-a zis: «Bă, tu intri…». Şi am intrat… i.

Episodul mi s-a părut fascinant, iar impresia a fost la fel de puternică atunci când, doar câteva luni mai târziu, am putut citi şi relatarea tatălui, în micul volum De sub tăvălug. Amintiri din temniţele României îngenunchea te (Editura MJM, Craiova, 2003):

„— Numele şi pronumele, starea civilă! Ai trei copii: Gheorghe, Valeria şi Elena?

— Da.

— Semnează că ai luat la cunoştinţă!

Pe policioara vizetei mi s-a înmânat un certificat de moarte original, peste care mi-am aruncat ochii, neînţelegând. Era un certificat

prin care mi se confirma decesul minorului Tudor Gheorghe, elev la Liceul «Fraţii Buzeşt; din Craiova, în vârstă de 15 ani, ca victimă a unui accident rutier! […]

M-am trezit în braţele părintelui Gornic; îmi trecea pe faţă o batistă udă

— Ce s-a întâmplat?

Preotul Dancu, zâmbindu-mi încurajator, mi-a răspuns:

— Ei, dragul meu, încă o găselniţă a ocrotitorilor noştri!

— Bine, părinte, dar am semnat de primirea unui certificat-tip, original ştampilat, semnat!

— Omule, n-ai trecut prin anchetă? N-ai semnat? Nu-i cunoşti? Chiar nu realizezi că e un sistem drăcesc de a ne strivi psihic?

Mi-a mai venit inima la loc. Era o posibilitate; mai ştii? Şi totuşi… cer tificatul? îndoiala şi durerea au început să mă roadă, până când doctorul

Amihăesei, pe care-l găsisem cu doi ani în urmă în celulă şi care petrecea mai tot timpul în rugăciune alături de părintele Gornic, mi-a zis:

— Tot mai crezi în povestea cu moartea copilului?

Am oftat adânc.

— Nu ştiu! Nu ştiu, d-le doctor!

— Atunci ascultă, roagă-te! Cu credinţă, cu frângere de inimă, şi nu >; poate să nu ai un semn! Nu se poate! […]

Au avut dreptate camarazii mei de celulă. Într-una dintre nopţile ce au urmat, am avut un vis edificator: prin mijlocul unui lan de grâu verde, care trecea de genunchi, băiatul fugea spre mine cu braţele deschise şi mi-a striga:

limpede: «Tată, nu sunt mort!». M-am trezit înfiorat şi din clipa aceea arr fost încredinţat că trăieşte. Nu m-a minţit visul".

1 Interviul, intitulat „Şi eu am trăit o minune în viaţă" şi realizat de jurnalistul Răzva-Bucuroiu, este reprodus în recentul volum Actorii şi credinţa. Interviuri şi evocări, Edituri

Lumea Credinţei, Bucureşti, 2013.

Tatăl încarcerat la Aiud se numeşte Ilie Tudor şi este autorul cărţii Un an lângă Căpitan. Amintiri sfinte din lumea legionară (ce

include însă şi amintiri din închisorile postbelice) 1. Născut la 3 martie 1923, la Podari-Dolj, într-o familie de ţărani simpli şi cinstiţi, a fost prigonit mai toată viaţa ca legionar, deşi n-a apucat să fie, de fapt, decât „frăţior de cruce" (cum a fost cazul multor deţinuţi politici din vremea comunismului, căci legionarii mai vârstnici, şi mai ales elita Mişcării, fuseseră deja decimaţi sau risipiţi prin lume de prigoanele anterioare).

A fi „frate de cruce" nu însemna a fi mai puţin pătruns de crezul legionar, ci doar a fi implicat direct mai mult în acţiuni educative şi sociale decât în politica propriu-zisă. Frăţia de Cruce, în care tinerii (elevi de liceu sau studenţi începători) erau cooptaţi după criterii destul de severe, era o formă ingenioasă de pedagogie practică, răspunzând cel mai bine năzuinţei lui

Codreanu ca Legiunea să constituie, înainte de toate, o şcoală spirituală a eroismului şi a jertfei de sine, bine aşezată pe principiile moralei creştine.

Această dimensiune paideică a legionarismului rămâne, de altfel, latura lui cea mai interesantă din perspectiva posterităţii şi ar merita mult mai îndeaproape cercetată, sine ira et studio, mai ales într-o vreme ca a noastră, de acută criză educaţională şi dezangajare civică, dacă nu chiar de disoluţie sau pervertire a sentimentului comunitar (naţional, dar şi religios). Dacă în planul politic, legionarismul – şi pe vremea lui Codreanu, dar mai cu seamă după moartea sa (1938) – a avut erorile şi exagerările lui, cu zel parşiv puse în evidenţă de adversari (până la contestarea sau ignorarea totală a oricăror virtuţi), în planul acesta formativ şi mobilizator a constituit un fenomen unic ca proporţii, complexitate, eficienţă şi durată, căci nu poţi să nu te minunezi până astăzi cum atâtea zeci de mii de oameni, aproape toţi peste medie, supravieţuitori ai celor mai cumplite prigoane şi nedreptăţi de-a lungul unei vieţi întregi, ajunşi octogenari şi nonagenari, îşi păstrează rectitudinea mărturisitoare şi mor neclintiţi în crezul tinereţii lor! „Ne-am înrolat copii.

Am ajuns în toiag. Ne-au ars focuri, ne-au înecat ape, ne-au bătut furtuni, suntem încovoiaţi, dar nu învinşi! Acest fluviu de puritate şi curăţenie creştină va pătrunde şi în cei de azi, în tinerii care au aceeaşi

dorinţă de mai bine", mărturiseşte semnificativ autorul nostru, încăpăţânându-se să creadă în perpetuitatea crezului său, oricât ar fi vremurile de stricate.

Harisma lui Codreanu, dincolo de timpuria ei intrare în legendă, rămâne vie şi prezentă în multe suflete alese, chiar dacă peste memoria lui s-au aglomerat atâtea minciuni calomnioase, iar bietele lui oseminte, cândva îngropate

Cf. ediţia a V-a revăzută şi adăugită, apărută în 2013 la Piteşti, sub egida Fundaţiei

Sfinţii închisorilor.

la opt metri sub pământ şi scăldate în arsenic, deshumate şi reînhumate creştineşte pentru o vreme, au sfârşit prin a se pierde fără urmă, ca ale altor mii de martiri (de la Moţa şi Marin la Valeriu Gafencu şi toată pleiada mucenicească a rezistenţei creştine anticomuniste), pe care, iată, de trei sferturi de veac încoace, cioclii mereu reciclaţi ai neamului şi ai credinţei se căznesc cu disperare să-i îngroape în pământ şi în uitare, dar tot nu reuşesc pe deplin şi până la capăt!

Cartea domnului Ilie Tudor, scrisă din cea mai autentică experienţă, cu o clasică simplitate şi cu o cuceritoare cinste sufletească, ne ajută să înţelegem ceva mai bine acest fenomen unic din istoria secolului XX, atât prin prima ei parte (din care tot restul creşte organic1), unde chipul de pe urmă al

Căpitanului şi lumea legionară ne sunt înfăţişate în umanitatea şi firescul lor cotidian (în str. Gutenberg 3, la Casa Verde – unde Codreanu însuşi locuia curent, cu soţia şi cu fiica adoptivă – sau în tabăra de la Carmen Sylva) cu percepţia proaspătă şi genuină a unui pui de oltean ajuns „copil al Legiunii".

la 14 ani (la recomandarea popii din satul natal, în campania de pregătire a unui personal adecvat scontatei extinderi a comerţului legionar), cât şi prin radiografia – cu ochi de-acum matur – făcută universului concentraţionar din faza târzie a „reeducării" de la Aiud2 (mai puţin violentă, dar mai perversă şi mai parşivă, mizând pe uzura fizică şi psihică a deţinuţilor, dintre care unii încarceraţi de peste 20 de ani – arestaţi de Antonescu, predaţi ca atare „capitularzilor", apoi lăsaţi la cheremul comuniştilor).

Memorialistul dovedeşte un admirabil instinct al esenţialului, discursul este concentrat şi nesofisticat, amintirile nu au lungimi şi se citesc lesne şi

cu sufletul la gură.

Dincolo de anecdotică, se impun cu pregnanţă portretele (care cel mai adesea se întregesc în conştiinţa cititorului din însumarea referinţelor disparate, oarecum ca în „viul vieţii", unde nu ajungi să cunoşti îndestul pe cineva decât urmărindu-i manifestările în timp, în felurite ipostaze şi situaţii): în primul rând cel al Căpitanului (şi familiei sale), apoi cele ale unor apropiaţi de-ai săi din deceniul al patrulea (generalul Gheorghe „Zizi" Cantacuzino-Grănicerul, prinţul Alecu Cantacuzino, Nicoleta Nicolescu, avocata

Bartolomeu Livezeanu etc.) şi, în fine, umanitatea răstignită a închisorii:

1 „Taina" originară şi fundatoare a întregii existenţe a autorului rămâne întâlnirea sa e

Codreanu şi cu lumea legionară, fapt ce explică şi îndreptăţeşte titlul şi subtitlul căr:

căci experienţa penitenciară de mai târziu stă între aceleaşi linii de forţă ale crezului's conduitei legionare, în afara cărora nici n-ar putea fi cu adevărat înţeleasă.

2 Cel mai bine radiografiată până acum de poetul Demostene Andronescu (Reeducarea ăi la Aiud. Peisaj lăuntric. Memorii şi versuri din închisoare, Editura Christiana, Bucure r

2009), pe care prozatorul Ilie Tudor îl confirmă în multe privinţe. Preoţii Stăniloaie şi Gornic, prinţul Alecu Ghyka, Petre Ţuţea, dr. Miha i

Iubu, Pavel Trancă ş.a.).

După Codreanu, cel mai prezent (în ambele părţi ale memorialului) şi mai bine conturat este poetul Radu Gyr (oltean, ca şi autorul), „bardul Legiunii", marele transfigurator şi răscumpărător – liric şi mistic deopotrivă – al terorii penitenciare. Capitolul din partea întâi intitulat „Vânt de seară" 1 – cu păţania amuzantă a lui Radu Gyr într-o cârciumă, unde un taraf de ţigani lăutari îi stâlciseră romanţa, dar mai ales cu marea scenă a romanţei fredonate în amurg („Ce

frumos cânta Căpitanul!”), pe malul mării, de patru oameni (Alecu Cantacuzino la vioară, Corneliu Codreanu, Ion Banea şi

Nicoleta Nicolescu din gură) care în decurs de un an aveau să fie asasinaţi cu toţii şi care atunci parcă şi-ar fi cântat laolaltă, cu anticipaţie, propriul recviem – este unul dintre cele mai bune ale cărţii…

În zbor trec peste mine anii, Departe-ntre străini măfrâng, Îmiplângde milă măghiranii

Şi romaniţele mă plâng.

Tu, vântule cu şoapte line, Ce aromeşti a busuioc, Du-mi către alte zări cu tine

Şi vis, şi dor, şi nenoroc!

Vânt de seară, vânt de seară, Vânt hoinar de cireşar, Du-mi tristeţea mea amară, Vânt de seară, vânt hoinar!…

S-a făcut nu o dată observaţia că, sub semnul unui destin tragic, din vechea Legiune şi din floarea unei generaţii s-a ales praful şi pulberea:

Întemeietorii şi liderii au fost ucişi şi nici măcar nu se ştie pe unde le-or fi oasele, ctitoriile şi monumentele le-au fost risipite, memoria le-a fost întinată cu cele mai josnice răstălmăciri sau mistificări, arhive întregi de documente au fost distruse ca să li se şteargă urma… Dar totuşi pe urmele primei generaţii legionare, aşa înecate în sânge, surghiunite în patru vânturi şi calomniate

Este, de fapt, titlul unei romanţe pe versuri de Radu Gyr, vestite în epocă, dar astăzi uitate (deşi, la un moment dat, regretata Doina Badea o cântase prelucrată şi cu versurile date drept… anonime).

propagandistic cum a fost, lupta şi idealurile au fost duse mai departe, cu alte mijloace, de generaţia succesivă a frăţiorilor de cruce, care au străbătut jertfelnic şi donquijoteşte istoria însângerată a secolului XX şi au ajuns să mărturisească până în pragul noului veac şi mileniu despre o altă posibilă dimensiune a umanului şi a românităţii, despre care este vorba, esenţial şi în cartea domnului Ilie Tudor, ce ocupă deja un loc de frunte în ansamblul literaturii legionare şi al literaturii închisorilor, prin puritatea sufletească şi prin darul scriitoricesc al autorului.

TRAIAN POPESCU («MACĂ») (1923 – 2009)
UN FOST «PITEŞTEAN»
ÎNTRE CALVAR ŞI ÎNVIERE

Vineri 22 iunie 2001, la Muzeul Literaturii Române din Bucureşti, a avut loc o triplă lansare de carte, încununând rectitudinea, harul şi vrednicia unei vieţi puse în slujba lui Dumnezeu şi a neamului românesc. Cele trei titluri lansate – Catrenele învierii. Exerciţii de memorie şi de supravieţuire din temniţa Aiudului (Ed. Crater, f. 1., f. a., cu bogate ilustraţii semnate Cornelia Amărăscu), Experimentul Piteşti (Ed. Crater, Bucureşti, 2000) şi Mănăstirea Predeal (o broşură documentară nesemnată şi fără date editoriale, marcând pe de o parte centenarul Codreanu, iar pe de altă parte împlinirea a 60 de ani de la masacrele antilegionare din

21 – 22 septembrie 1939, ale căror victime au fost reînhumate la 27 octombrie 1940 în cimitirul mănăstirii prahovene) – au fost toate legate de numele lui Traian Popescu (zis „Macă"), luptător naţionalist şi fost deţinut politic (cu 16 ani executaţi efectiv), compozitor, poet, memorialist şi publicist, ale cărui mărturii îmbină autenticitatea cu creaţia şi reflecţia, onorând exemplar nu doar o viaţă de cruciat jertfelnic, dar şi icoana unei întregi generaţii răstignite.

Au luat cuvântul, ca invitaţi ai autorului, Pan Izverna (prefaţatorul volumului Catrenele învierii), Mircea Nicolau, Răzvan Codrescu (prefaţatorul volumului Experimentul Piteşti) şi Mugur Vasiliu1, moderator fiind literatul

Florentin Popescu (M.L.R.). Au ţinut să intervină, cu interesante observaţii şi mărturii, şi câţiva reprezentanţi ai asistenţei, ultimul cuvânt revenindu-i

1 Cel care mai târziu, la Editura Scara din Bucureşti, i-a scos lui Traian Popescu volumul mai cuprinzător File din procesul comunismului. Teroarea şi diversiunea politică de stat, în 2004, reeditat în 2007 cu încă un subtitlu: Comunismul la judecata istoriei. În acelaşi sens, cf. şi Gabriel Stănescu, „Dumnezeu m-a salvat din iad!". O mărturie cutremurătoare:

reeducarea prin tortură la Piteşti, Gherla, Canal. Convorbiri cu Traian Popescu, Editura

Criterion Publishing, Bucureşti, 2008.

autorului. Au fost de faţă aproximativ o sută de persoane (între care, din păcate, nu mai mult de o duzină de tineri).

Accentul a căzut, cum era de aşteptat, pe Experimentul Piteşti (volumul cel mai recent apărut şi cel mai important sub aspectul răspunderii mărturisitoare).

Despre monstruosul experiment concentraţionar comunist al „reeducării", început la Piteşti şi continuat, cu o intensitate totuşi descrescătoare, la Gherla, Canal şi Aiud, s-a adunat, în timp, o bibliografie considerabilă1, inaugurată de cartea publicată în Occident a regretatului Dumitru Bacu2, fost deţinut politic el însuşi, dar fără a fi trecut personal prin „iadul" de la

Piteşti. Dintre cei care au scris din proprie experienţă, primul a fost – tot în Occident – Grigore Dumitrescu (Demascarea, 1978; reed. 1996; trad. fr.

1997). Mărturia lui Traian Popescu se înscrie printre cele mai recente.

În pofida atâtor mărturii, documente şi analize, „fenomenul" este departe de a fi fost elucidat sub toate aspectele lui, iar fiecare nou document sau nouă mărturie îşi au importanţa lor în perspectiva unei viitoare sinteze rezervate celui mai diabolic experiment concentraţionar din spaţiul european (asupra căruia „uitarea românească" n-are voie să se înstăpânească, pentru că asta ar însemna că un Horia-Roman Patapievici va fi avut dreptate să vorbească despre „spaţiul mioritic ca anticameră a fenomenului Piteşti"!).

Traian Popescu (a nu fi confundat cu editorul şi filatelistul omonim de la

Madrid3) nu este altul decât compozitorul emoţionantului oratoriu Calvarul (partea I: „Năvălirea"; partea îi „Urgia" – în care figurează şi recitativul

„Infernul Piteşti-Gherla"; partea III: „Zorile") – una dintre cele mai complexe creaţii zămislite în detenţie, adevărată „minune răscumpărătoare" (pentru textul integral al oratoriului şi marele succes repurtat în toamna lui 1997, în interpretarea Orchestrei Radiodifuziunii Române, a se vedea şi

Puncte cardinale, an VIII, nr. 2 – 3/86 – 87, februarie-martie 1998, pp. 14 – 15, cu prezentarea făcută de jurnalistul Sorin Preda şi cu câteva confesiuni auctoriale), despre care autorul mărturisea: „Istoria oratoriului Calvarul este chiar istoria salvării mele de la moarte. Niciodată nu am făcut versuri, iar la muzică nici măcar nu mă gândeam. Şi totuşi cântul lăuntric, izvorât spontan, avea să mă însoţească în momentele cele mai grele ale detenţiei. La Aiud, fiind singur în celulă, m-am trezit cântând, ca mulţumire bunului Dumne

1 Cf. mai jos, „Un portret biografic al părintelui Calciu", III. Desigur, subiectul a fost amplu tratat şi de d-na Lucia Hossu-Longin în cutremurătorul documentar „Memorialul durerii" (ajungând, astfel, şi la cunoştinţa unui public mai larg).

2 Vezi mai sus.

3 Vezi mai sus.

zeu, care mă salvase de la o dramatică încercare de sinucidere. Apoi, pedepsit la izolare 24 de zile, epuizat şi bolnav, cu raţia redusă la jumătate, m-am salvat de nebunie tot prin muzică. Parcurgeam kilometri întregi învârtindu-mă prin celula umedă şi complet goală, cântând în gând. N-aveam niciun merit:

O voce celestă îmi dicta textul, care însoţea melodii ce nu-mi aparţineau!

Niciodată nu am trăit o bucurie mai mare…"

În mărturia sa despre Piteşti, caracterizată prin sinceritatea ei crudă, prin limpezime, concizie şi austeritate stilistică, Traian Popescu şi-a propus, cu sentimentul precis al unei datorii morale şi camaradereşti („în tot timpul cumplitului «cataclism» au fost omorâţi ori s-au sinucis circa 30 de tineri.

Din toţi câţi au cunoscut parţial sau total această înscenare «finală», pe cât de macabră, pe atât de ridicolă, mai trăiesc numai trei: Gheorghe Calciu, Popa Aurel şi subsemnatul" 1), pe de o parte „analiza celor petrecute în închisorile Piteşti, Gherla, Canal, Tg. Ocna, Târgşor în perioada 1949 – 1952" (deci până la lichidarea „strategică" a Piteştiului şi procesul mistificator al torţionarului Eugen Ţurcanu), iar pe de altă parte deconspirarea „ultimei înscenări a Securităţii, din 1957, cu care s-a încheiat acest lung şir de crime, printr-un aşa-zis

proces al «autorilor morali» ai «reeducării»" (mai ales viitorul preot Gheorghe Calciu fiind „cel care a dat peste cap tot acest simulacru de proces, printr-un moral inegalabil şi prin ascuţimea de minte care-l caracterizează").

În prima parte a mărturiei, care constituie o radiografie aproape tehnică a „experimentului" privit în ansamblul lui (geneză, intenţii, metode, consecinţe), autorul rămâne discret îndărătul faptelor relatate. Partea a doua aduce o mult mai puternică raportare la experienţa personală, dar şi de această dată într-o manieră aproape „obiectivată", nu fără recunoaşterea propriilor limite omeneşti. Interesul documentar este dublat de cel psihologic, iar peste toate se desluşeşte o mare conştiinţă creştină, capabilă să supravieţuiască propriilor crize şi să transfigureze suferinţa într-o mare lecţie soteriologică, demonstrând o dată în plus, implicit şi fără ostentaţie, că „experimentul

Piteşti" a putut zdrobi oameni, dar n-a putut distruge, până la capăt, Omul.

Adăugându-se cu folos miilor de pagini care au precedat-o, mărturia lui Traian Popescu capătă dimensiunea ultimă a datoriei împlinite: faţă de

Dumnezeu, faţă de sine, faţă de memoria camarazilor de suferinţă şi faţă de ceea ce a mai rămas cu adevărat nealterat din fibra morală a acestui neam, la cumpăna dintre veacuri şi milenii.

Dincolo de creaţiile sale lirice şi de mărturiile risipite pe aiurea, memoria posterităţii s-ar cuveni să reţină măcar câteva date minimale ale chinuitei

1 între timp ne-au părăsit toţi trei.

sale biografii. Născut la 27 august 1923, în Bucureşti, a absolvit Politehnica şi Academia de înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti. A fost arestat în 1948 şi condamnat la 20 de ani de muncă silnică, pentru „crimă de înaltă trădare", ca adversar ireductibil al comuniştilor. A pătimit la Jilava, Piteşti, Gherla, Aiud1 şi Văcăreşti. În temniţă şi-a descoperit vocaţia pentru muzică şi a compus în minte 20 de lucrări muzicale, dintre care trei simfonice, pe care le-a pus pe hârtie după eliberare (1964).

„În ultimii ani – scria prietenul Claudiu Târziu în necrologul pe care i

I-a alcătuit – s-a luptat cu diferite boli grave, fără ca de pe chipu-i de copil mare să se fi şters veşnicul său zâmbet. Era de-o energie debordantă şi de un optimism molipsitor. Cât s-a putut ţine pe picioare, a fost prezent la toate manifestările comemorative pentru camarazii morţi în închisoare şi la toate acţiunile culturale şi civice cu încărcătură patriotică şi creştină. [...] înzestrat memorialist al închisorilor comuniste, unde a jertfit enorm – trecând şi prin iadul «reeducării» de la Piteşti –, Traian Popescu n-a cerut niciodată răzbunare, ci numai să ne cunoaştem trecutul şi să învăţăm din el. În toate numeroasele sale apariţii publice (în săli de conferinţă, în presă, la radio şi televiziune), ca şi în cărţile sale, a respirat bunătate, echilibru şi speranţă".

A intrat în odihna de sus la Bucureşti, în seara de 27 ianuarie 2009. Dar, pe câţi l-am cunoscut, sentimentul prezenţei lui nu ne-a părăsit niciodată.

1 Poate topos-ul cel mai frecvent în versurile sale. De pildă, din Zarea Aiudului (iarna

1957 – 58) îi închină poetului-camarad Zahu Pană acest catren: Flacără-azură, / Aprinde-te pură; / Ca-n zbor de cocori/ Te-arată pe culmi în vâlvori! iar altui camarad, Nicolae Itul, în 1960, pe acesta: Bat clopotele-n turlă sus/ La o biserică-n Aiud/ Şi parcă glasul lui Iisus/

De peste veacuri îl aud (stanţele sunt localizate şi datate cu grijă, constituind, de fapt, un jurnal interior, ce nu poate fi în niciun caz judecat doar cu măsuri strict estetice).

MONICA LOVINESCU / VIRGIL IERUNCA (1923 – 2008) / (1920 – 2006)

A TĂCUT ŞI MONICA LOVINESCU...

w

La nici 2 ani după Virgil Ierunca1, s-a stins, tot la Paris, şi partenera sa de viaţă şi activitate culturală anticomunistă, Monica Lovinescu, marea doamnă a „Europei Libere" de dinainte de 1989, cea care a dus pe calea undelor una dintre cele mai susţinute campanii împotriva minciunii şi abuzurilor

„Iepocii de aur". O voce limpede şi fermă, din speţa celor care pot să tacă, dar nu pot să fie uitate. D-l Liiceanu şi-a exprimat părerea că „a murit în stil românesc; înconjurată adică de ignoranţa, indiferenţa şi uitarea noastră".

Cred că se înşală, cum a mai păţit-o de câteva ori în ultima vreme, din pura şi simpla înclinaţie spre fronda ulcerată (sindrom intelectual, cred, al unei andropauze dificile). A nu mai fi în actualitate nu înseamnă neapărat şi a fi dat uitării. Monica Lovinescu nu mai era de ani buni în actualitate, vremea îi trecuse, cum ni se întâmplă până la urmă aproape tuturor a, dar acest fapt n-a fost nicio clipă de natură să umbrească meritele prisositoare pe care şi le-a dobândit „la vremea ei" şi care au făcut, în felul lor, istorie. Noi, cei care am crescut şi ne-am format, paralel cu ordinea oficială, pe fondul sonor al diatribelor bruiate ale Monicăi Lovinescu, n-avem cum s-o uităm, căci a intrat în fibra noastră moral-intelectuală, ca una ce a fost, timp de un sfert de secol, dacă nu neapărat conştiinţa, în orice caz vocea noastră mai bună.

A avut de atâtea ori dreptate, dar ştia să fie seducătoatre şi când n-o avea…

Ambasadorul Teodor Baconsky2 e mult mai aproape de adevăr atunci când afirmă că „inteligenţa critică" şi „intransigenţa etică" ce o caracterizau „vor rămâne pentru totdeauna în memoria noastră colectivă". Cât despre cei mai

1 Pe numele adevărat Virgil Untaru, născut la Lădeşti-Vilcea, absolvent de Litere şi Filosofie (Bucureşti, 1943), din 1946 stabilit la Paris, mai târziu titlular, la „Europa Liberă".

două rubrici faimoase: „Povestea vorbei" şi „Revista revistelor literare", autor, între alt

al incisivului volum polemic Româneşte (Paris, 1964) şi al celei mai citite sinteze a

Fenomenul Piteşti (apărute întâi în Occident, în 1981, apoi şi în ţară, în 1990).

2 Pe atunci în misiune la Paris.

tineri, ei n-aveau cum s-o uite, de vreme ce nici n-au ajuns s-o cunoască şi să compătimească sub aceeaşi cruce cu ea. Nu-i vina lor, nici vina ei. Vremea trece, rolurile se schimbă, priorităţile diferă, iar

uneori şi vocaţiile obosesc. E trista şi fireasca „logică" a vieţii. Monica Lovinescu însăşi înţelesese cu seninătate această „regulă a jocului". Iar dl. Liiceanu mai are timp s-o înţeleagă la rândul său, într-o pauză târzie de deşteptăciune, care i-ar putea regla umorile.

Pentru cei pe care a ajuns să-i facă atenţi mai degrabă cu moartea decât cu viaţa ei nu-i de prisos, la fatala despărţire, să-i reschiţăm traseul, fără glose critice sau sentimentale, ci doar cu reverenţa unei posterităţi responsabile.

Fiică a criticului şi istoricului literar Eugen Lovinescu (1881 – 1943) 1, verişoară a eseistului Vasile Lovinescu (1905 – 1984) şi a dramaturgului Horia

Lovinescu (1917 – 1983), dar şi a prozatorului Anton Holban (1902 – 1937), Monica Lovinescu s-a născut pe 19 noiembrie 1923, în Bucureşti, unde-şi va face şi studiile (cele medii la Liceul Notredame de Sion şi la Şcoala Centrală de Fete, cu bacalaureatul în 1942, iar cele superioare la Facultatea de Litere, cu licenţa în 1946). A colaborat de timpuriu la presa literară a vremii şi a manifestat un interes aparte pentru dramaturgie. Plecată la Paris în 1947, ca bursieră a statului francez, obţine acolo azilul politic în 1948 (anul în care în România se instala deplin dictatura comunistă).

Activitatea radiofonică şi-o începe în 1951, la Radiodifuziunea Franceză (unde va funcţiona, ca realizatoare de emisiuni literare şi muzicale, până în

1975). Din 1962 a colaborat tot mai consistent la Biroul de Corespondenţă de la Paris al „Europei Libere", până la închiderea postului (1992). S-a ilustrat, începând din 1967, mai ales cu emisiunile în limba română „Actualitatea culturală" şi „Teze şi antiteze la Paris", care în ţară se ascultau clandestin şi făceau peste noapte opinie.

În paralel, a desfăşurat o bogată activitate publicistică în presa scrisă (fie cea franceză, fie cea a exilului românesc), a făcut numeroase traduceri şi a contribuit din toate puterile la exportul autenticelor valori culturale româneşti în lumea de limbă franceză.

În toamna lui 1977, Securitatea ceauşistă a încercat s-o elimine printr-un asasinat (nereuşind decât s-o bage în comă).

După 1990, a revenit de mai multe ori în ţară, iar Editura

Humanitas i-a publicat cronicile radiofonice – Unde scurte – şi alte scrieri (mai ales cu caracter memorialistic). În dialog cu Doina Jela a realizat volumul Această dragoste care ne leagă, evocând figura mamei sale, Ecaterina Lovinescu

1 Deşi paternitatea a fost pusă la îndoială de către unii. (n. Bălăcioiu), arestată de comunişti la vârsta de peste 70 de ani şi moartă în temniţa de la Jilava, unde a şi fost azvârlită într-o groapă comună.

În luna martie 2008, Monica Lovinescu şi-a donat statului român casa din Paris (rue François Pinton 8), „în serviciul comunităţii româneşti din

Franţa, pentru promovarea relaţiilor culturale dintre România şi Franţa şi pentru conservarea patrimoniului simbolic al emigraţiei româneşti din

Franţa", deşi şi-a exprimat până în ultimele clipe dezacordul cu politica post decembristă de acasă.

Decedată pe 20 aprilie 2008, într-un spital de lângă Paris, trupul i-a fost depus la Biserica Română din Paris şi incinerat pe 24 aprilie. Urnele cu cenuşa lui Virgil Ierunca şi Monica Lovinescu au fost aduse în ţară, expuse temporar la Atheneul Român şi apoi depozitate în Casa Lovinescu din Capitală (astăzi sediu ăl mai multor fundaţii şi cercuri culturale). Post mortem, Monica Lovinescu a fost distinsă cu Ordinul Naţional „Steaua României" în grad de Mare Ofiţer, după ce în 1999 i se conferise – ca şi lui Virgil Ierunca

— Ordinul „Steaua României" în rang de Mare Cavaler.

Câţi mai sunt încă în viaţă dintre cei care nu i-au putut închide gura pe vremuri (deşi erau gata s-o facă fără niciun scrupul) îşi pot freca mâinile în amurgul nimicniciei lor: vocea „Doamnei de Fier" a exilului anticomunist românesc a tăcut, în sfârşit. Dar nu când au vrut unii, ci când a vrut Dumnezeu (care cred că o va odihni şi-n neortodoxă urnă de cenuşă, căci măsurile

Lui sunt adeseori cu totul altele decât ale noastre) …

ASPAZIA OŢEL PETRESCU (n. 1923)
EROISMUL FEMININ ROMÂNESC
ÎN SECOLUL XX

I

O realitate esenţială a dăinuirii noastre ca neam este şi ceea ce putem numi eroismul feminin: de la crucea umilă a naşterii de prunci şi până la crucea apoteotică a mărturisirii lui Hristos, el a însoţit, hrănit şi vegheat

— Discret, dar energic – lupta bărbătească a eroilor sau martirilor noştri ştiuţi şi neştiuţi. Păcat că despre femeia româncă – mamă, soră, soţie sau fiică – s-a scris atât de puţin, fiind până astăzi insuficient înţeleasă şi preţuită în drama şi în măreţia ei. E demnă de tot respectul fapta eroică în sine, pe care o înregistrează baladele şi cronicile, legenda şi istoria, dar nu mai puţin vrednică de respect este rezistenţa la încercări şi consimţirea sacrificială a celor care-şi văd plecând la moarte fiii, soţii, fraţii, părinţii, petrecându-i rugătoare, cu inima şi cu gândul, şi asumându-şi tăria de a duce mai departe, în firescul ei cotidian, viaţa dăinuitoare peste toate morţile istoriei.

După veacurile de martiraj creştin care au temeluit Biserica lui Hristos şi în care au primit cununa mucenicească deopotrivă nenumăraţi bărbaţi şi nenumărate femei, eroismul jertfelnic al „sexului frumos" s-a manifestat mai degrabă în forme pasive sau indirecte, îndeosebi sub semnul transfigurator al suferinţei răbdătoare, cel mai adesea mute şi anonime. Eroismul acesta, niciodată absent şi întotdeauna esenţial în economia vieţii, a fost, veacuri de-a rândul, unul cu precădere domestic, circumscris oarecum în

„Mica biserică" a vetrei seculare, sfinţit de roadele pântecelui şi de roadele gliei, departe de iureşul luptelor sângeroase, de arme, lanţuri, cătuşe şi gratii.

Această îndelungată aşezare a lucrurilor a fost însă amarnic tulburată de cumplitele aventuri totalitare ale secolului XX – cel mai crud şi mai pervers dintre toate secolele de după triumful creştinismului: secolul războaielor mondiale, al revoluţiilor comuniste, al lagărelor şi al gulagurilor, al terorismelor de toate culorile, al apostaziilor şi smintelilor amplificate mediatic şi chiar legiferate la adăpostul ideologiilor dominante. Un secol asaltat, de la un capăt la celălalt, de duhul neopăgân, împins nu o dată până la adevărate forme de satanism individual sau colectiv. Un secol în care s-a urmărit parcă

programatic – chiar dacă nu s-a reuşit pe deplin – ca lumea lui Hristos să fie prefăcută din mers în lumea lui Antihrist.

Comunismul a fost culminaţia politică şi ideologică a acestui marş dizolvant, reiterând – nu în numele altor zeităţi, ci în acela al ateismului radical – marile persecuţii din zorii erei creştine1. Martirajul creştin al ţărilor prin care a bântuit „stafia" anunţată de evreul Karl Marx a dublat şi chiar a depăşit numeric martirajul primelor secole, iar în acest context femeia a reintrat şi ea pe scena deschisă a luptelor eroice pentru apărarea credinţei, identităţii, libertăţii şi temeiurilor sănătoase ale vieţii. Provocările vremurilor au smuls-o nu o dată din cadrele îndătinate şi din rosturile fireşti ale existenţei ei domestice şi maternale, aruncând-o pe „câmpurile de luptă" ale veacului, în vălmăşagul celor mai dure încercări în care eroismul ei latent a fost pus să se actualizeze vreodată. Şi trebuie spus că femeia s-a dovedit în nenumărate rânduri capabilă de a fi o adevărată cruciată, iar/zaf-ul ei la chemarea Arhanghelului dreptăţii a fost în multe cazuri la fel de ferm ca fiatul Mariei la buna vestire a naşterii răscumpărătoare.

II

României i-a fost dat să cunoască, în această privinţă, o experienţă poate unică în toată istoria europeană. Iar această experienţă se leagă precumpănitor şi organic de un alt fenomen unic, care a fost cel al legionarismului românesc – nu atât ca front politic, cât ca „şcoală spirituală", în care, după năzuinţa în atâtea ipostaze întruchipată a harismaticului ei întemeietor, „dacă va intra un om, la celălalt capăt va trebui să iasă un erou" (Cărticica şefului de cuib, ed. 1940, p. 65). Legionarul, înainte de a fi un activist politic, este o vie conştiinţă creştină şi naţională, un reper moral şi un mărturisitor jertfelnic, purtătorul unui eroism existenţial fără de care nimic nu poate nici

1 „Printre amintirile copilăriei mele – mărturisea nu demult d-na Aspazia Oţel Petrescu – şi-a făcut loc o imagine de Apocalipsă. Mergeam cu bunicul de mină la biserică, de Paşte, iar pe malul celălalt am văzut cum se aruncau în Nistru, la Mihailovka, crucea, clopotele şi clopotniţa unei biserici. Probabil, biserica din sat. Totul se întâmpla în

vuiet de tractoare cu şenile. Atunci, bunicul ne-a spus nouă, copiilor, următoarele cuvinte, pe care le-am considerat – şi le consider încă – testamentul său politic: «Priviţi, ţineţi minte şi nu uitaţi niciodată ce înseamnă comunismul!»" (citatul acesta este reprodus din grupajul intitulat

„O viaţă în temniţele comuniste", realizat de Bogdan Mihăilă şi apărut în Monitorul de

Neamţ, la 17 martie 2007).

să se primenească, nici să dureze. Târziu, în dizgraţie şi apoi în închisoare, un

Iuliu Maniu a recunoscut dreptatea de principiu a lui Codreanu (care a fost mai degrabă un educator, un formator şi catalizator de conştiinţe şi energii creatoare, decât un lider politic în sensul curent al cuvântului): „Recunosc că Corneliu Zelea Codreanu a fost superior gândirii mele. Eu am încercat să adopt, în slujba şi salvarea ţării, căi politice; el a ales o cale superioară, şi anume să realizeze mai întâi caractere, educând un tineret care, pe căi de înălţare patriotică, să se dăruiască total, moral şi spiritual; să creeze mai întâi o elită conducătoare şi abia apoi un partid" (apud voi. Din luptele tineretului român: 1919 – 1939, Editura Fundaţiei Buna Vestire, Bucureşti, 1993, p. 267).

Nu este locul aici a intra în istoria legionară dintre cele două războaie, pentru a arăta cât de mare şi de complex a fost aportul femeilor/fetelor în mişcarea lui Codreanu. Se ştie că eroismul lor mărturisitor a mers chiar până la sacrificiul suprem (cazul cel mai tulburător rămânând, probabil, cel al Nicoletei Nicolescu). Dar nu neapărat moartea este măsura eroismului asumat. Ba se poate spune că uneori a trăi eroic, asumându-ţi toate consecinţele unui act de curaj şi rectitudine, într-o lume care te vânează din toate părţile şi e gata să-şi ascută ghearele pe spinarea ta, este o cruce mai grea decât moartea. Sau, altfel spus, cel mai mare gest de curaj eroic nu este să mori pur şi simplu, ci să trăieşti clipă de clipă sub spectrul morţii, „gata de moarte", cum ziceau legionarii. Un gest de un curaj „nebun", cum a fost bunăoară cel din 8 iunie 1938 al Marietei Iordache (viitoarea maică Mihaela de la Vladimireşti), pe atunci studentă la ANEF, care pe

stadion, în plină manifestaţie festivistă, în prezenţa regelui-călău Carol II, a pus mâna pe un microfon şi a strigat în auzul tuturor: „Corneliu Zelea Codreanu este nevinovat şi pentru acest adevăr sunt gata de moarte!”, nu este mai prejos, ca dimensiune eroică, de moartea ei martirică în închisoarea de la Ciuc, 25 de ani mai târziu, după ce trecuse cu fruntea sus prin toate prigoanele generaţiei sale. Când ţi-ai jertfit întreaga viaţă unei cauze care te transcende, şi ai trecut prin toate vămile suferinţei, moartea poate fi şi o încununare, dar mai degrabă seamănă cu o izbăvire…

A trăi neîncovoiat o viaţă mai cumplită decât moartea – iată marea lecţie a eroismului legionar, deprins şi manifestat de elita morală a unei generaţii formate în „Frăţiile de Cruce” şi în „Cetăţuile” de fete (şi căreia îi aparţine, cu cinste, şi autoarea acestei cărţi). Deşi poate să pară altfel, marea măsură a eroismului legionar nu a dat-o epoca interbelică, a martirilor legendari (în frunte cu Moţa, Marin şi Codreanu însuşi, sau, pentru că este vorba de femei, cu Nicoleta Nicolescu sau Elena Bagdad), ci epoca ulterioară, a prigoanelor de o jumătate de secol începute sub Antonescu şi continuate sub comunişti, în care floarea acestei generaţii, bărbaţi şi femei deopotrivă, a fost târâtă prin lagăre şi închisori, apoi marginalizată şi calomniată sistematic, ba chiar persecutată şi în urmaşii ei (care cel mai adesea n-aveau altă „vină” decât că se născuseră din părinţi „stigmatizaţi”). Ce miracol psihologic şi paideic se ascunde în îndepărtata „sfântă tinereţe legionară” a unor octogenari şi nonagenari care continuă să-şi mărturisească până la ultima suflare crezul sublim care le-a adus atâtea chinuri şi nenorociri, într-o istorie a tuturor deziluziilor!

Sensibilitatea legionară, profund creştină în resorturile ei cele mai intime, a presimţit din capul locului (adică încă din primii ani de după bolşevizarea vecinilor de la Răsărit) iminenţa şi amploarea pericolului comunist; şi a fost conştientă nu numai de dimensiunea istorică a acestui pericol, dar şi de dimensiunea lui mistică (bolşevizarea fiind percepută ca o formă de satanizare, cum timpul a şi dovedit-o, mai bine decât suntem unii dintre noi dispuşi s-o recunoşteam astăzi). Chiar antipoliticianismul şi antisemitismul conjunctural al legionarilor nu sunt, privite mai atent, decât consecinţe

ale anticomunismului lor, întrucât oamenii politici de stânga contribuiau la ruinarea ordinii creştine, iar dintre evrei se recrutau principalii agitatori şi agenţi comunişti ai vremii. Era deci în logica lucrurilor ca, o dată comunizată România, cu tancurile sovietice şi cu complicitatea abjectă a

Occidentului, noul regim proletar să vadă în Mişcarea Legionară (sau în ce mai rămăsese din ea, după ce Antonescu însuşi se străduise, cu sprijin german, s-o scoată din istorie) adversarul său cel mai radical şi mai redutabil.

Legionarii care n-au vrut sau n-au putut să se refugieze peste graniţe au fost urmăriţi şi arestaţi cu miile, bărbaţi şi femei, mai tineri sau mai vârstnici, notorii sau anonimi, umplând lagărele şi puşcăriile ţării „eliberate", de unde cei mai mulţi n-au mai ieşit decât la graţierea generală din 1964, unii (cei arestaţi de Antonescu în 1941, după aşa-zisa „rebeliune", şi apoi preluaţi ca atare de capitularzi şi de comunişti) însumând şi 23 de ani de închisoare (cu regimul penitenciar cel mai dur, aşa cum atestă toate sursele documentare). Tot legionarii – efectivi sau doar simpatizanţi – au alcătuit şi grosul rezistenţei armate din munţi (lichidate treptat până spre începutul anilor

'60), care în spiritul şi litera ei îşi are originea tot în vizionarismul eroic şi jertfelnic al lui Codreanu1.

1 „... în faţa acestor perspective ce ni se deschideau, ne-a încolţit în minte gândul retragerii în munţi. Acolo unde românul a primit lupta cu toate puhoaiele duşmane. [...] Decât să ni se usuce trupurile şi să ne sece sângele din vine în închisorile urâte şi triste, mai bine să ne terminăm viaţa murind cu toţii în munţi, pentru credinţa noastră. [...] Vor trimite să ne prindă şi să ne omoare. Vom fugi; ne vom ascunde; vom lupta; iar la urmă vom fi, desigur, răpuşi. Căci noi vom fi puţini, urmăriţi de batalioane şi de regimente româneşti.

Atunci vom primi moartea. Sângele nostru al tuturor a va curge. Acest moment va fi cel

Despre comportamentul impresionant al legionarilor în închisorile comuniste mărturisesc numeroase surse, inclusiv nelegionare (N. Steinhardt, I. Ioanid etc.); oricâte rezerve ideologice

s-ar formula, legionarii au fost

— Şi înainte, şi după 1944 – campionii rezistenţei româneşti anticomuniste şi, vorba lui Mircea Eliade, singura mişcare politică românească „care lua în serios creştinismul şi Biserica".

III

Neopăgânismul comunist, în faza lui vindicativă şi de instaurare prin teroare, a înfiinţat şi ceva ce nu mai existase înainte: închisoarea politică pentru femei. Resursele de eroism feminin românesc au fost puse astfel în faţa unor încercări care, în multe privinţe, nu mai aveau precedent în istoria noastră. Ce-i drept, în aceste închisori (ce-au funcţionat până la desfiinţarea sistemului concentraţionar al „politicilor", în 1964, sub puternice presiuni externe) au fost deţinute femei de cele mai diverse condiţii şi orientări, unele având legături – directe sau doar de familie – cu „partidele istorice", altele neavând nicio apartenenţă politică, dar fiind considerate

„Elemente reacţionare" prin simpla lor origine „burghezo-moşierească".

Poate încă şi mai mult decât în închisorile de bărbaţi, predominanţa au deţinut-o însă legionarele – fie încadrate efectiv în Legiune, fie trecute doar prin „Cetăţui", fie „deconspirate" ca simple simpatizante. Prigonirea şi încarcerarea femeilor este, din păcate, un capitol mai puţin cunoscut al fenomenului concentraţionar comunist, deşi în ultimii 10 – 12 ani s-au adunat tot mai multe mărturii documentare sau memorialistice, iar una dintre cărţile de mare succes din această categorie, Benie soit-tu, prison! /

Binecuvântată fii, închisoare! de Nicole-Valery Grossu (pe numele adevărat Coleta Bruteanu, soţia poetului şi luptătorului anticomunist Sergiu

Grossu), a cunoscut şi o remarcabilă transpunere cinematografică (în regia lui Nicolae Mărgineanu). Nici celebrul documentar „Memorialul durerii", deşi realizat de o doamnă (Lucia Hossu-Longin), n-a tratat suficient problema închisorilor de femei, având şi neajunsul de a fi ocolit „prudent".

Implicaţia legionară. În acest context, reeditarea cărţii Strigat-am către

Ţine, Doamne…1 este un act pe cât de nobil, pe atât de necesar, iar pilda de mai mare discurs al nostru adresat neamului românesc; şi cel din urmă" (Pentru legionari, ed. 1936, p. 312).

1 Prima ediţie a apărut, cu acest titlu, la Editura Fundaţiei Culturale Buna Vestire, Bucureşti, 2000. Ediţia a doua – intitulată Doamne, strigat-am! – a apărut la Editura Platytera, Bucureşti, 2008, prefaţată de mine.

vrednicie mărturisitoare a doamnei Aspazia (Pazi) Oţel Petrescu e una demnă de cea mai înaltă preţuire.

Mergând pe calea deschisă, pentru lumea legionară, de regretata Ana-Maria Marin, autoarea volumelor Poveste de dincolo. Amintiri din ţara cotropită (în regia autoarei, Madrid, 1979), Prin poarta cea strâmtă (Editura

Gordian, Timişoara, 1993 – contribuţia cea mai importantă, recenzată şi de Aspazia Oţel Petrescu) şi Povestea neamului românesc, scrisă de o bunică pentru nepoata sa (Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 1999), doamna

Aspazia Oţel Petrescu (leat 19231, cu 14 ani de temniţă grea2) adaugă, într-un rodnic amurg, trecutului său de luptătoare pentru Cruce, Neam şi Ţară un prezent de neistovit patos mărturisitor, devenind vocea unei întregi generaţii mucenicite şi a celui mai consistent front de eroism feminin românesc din zbuciumata istorie a secolului XX. Prin tot ce a făcut până acum, în cele aproape două decenii de la prăbuşirea globală a comunismului, doamna Aspazia Oţel Petrescu a devenit o adevărată instituţie a memoriei naţionale. Prezentă activ la toate comemorările camaradelor de suferinţă, evocându-le individual sau generic, în scris sau prin viu grai, implicându-se în mai toate iniţiativele majore de cinstire şi pomenire a celor căzuţi în prigoanele mai vechi sau mai noi, tâlcuind în cei mai puri termeni creştini întreaga suferinţă îndurată pe Golgotele veacului, domnia-sa a descoperit generaţiilor mai noi sensul şi măreţia luptei şi jertfei eroice a „cruciaţilor secolului XX", cu o constanţă şi o vigoare comparabile poate numai cu ceea ce a realizat, în acelaşi răstimp al mărturisirii, 1 S-a născut pe 9 decembrie, la Cotul Ostriţei, fiind fiica învăţătorilor Ion şi Maria Oţel.

Numele Petrescu este al soţului, Ilie Alexandru Petrescu, cu care s-a căsătorit în 1964.

2 „Terminasem Liceul «Elena Doamna» din Cernăuţi când părinţii s-au stabilit, datorită refugiului în Ardeal, la Sugag, jud. Alba, iar eu urmam cursurile Facultăţii de Litere şi

Filosofie din Cluj. În acei ani, am intrat într-o organizaţie de tineri anticomunişti şi noi, fetele, aveam misiunea de a strânge fonduri pentru pachetele pe care le trimiteam în închisori deţinuţilor politici. Înainte de a termina anul IV, am fost descoperită şi, atunci, am plecat acasă cu gândul de a intra în rezistenţa din munţi. Imediat s-au prezentat la părinţi doi civili şi au întrebat de mine. Eu de sub nasul lor am fugit spre pădure. Securiştii şi-au scos pistoalele în văzul părinţilor şi au început să tragă după mine. M-am gândit la mama şi m-am oprit. Prima bătaie, sălbatică, umilitoare, cu patul de la pistol, atunci am luat-o.

După anchete cumplite, la Cluj, care au durat un an, am avut parte de un proces răsunător, instrumentat în săptămâna Patimilor. Mascarada «Procesului de la Cluj», care avea să cuprindă printre acuzaţi peste 150 de studenţi, elevi, medici, profesori, urmărea să ne prezinte ţării ca «duşmani de moarte ai poporului» şi de aceea şi sentinţele au fost deosebit de aspre. Am fost condamnată la 10 ani de temniţă grea [cărora li s-au adăugat, abuziv, alţi 4 ani, de detenţie «administrativă»! – n. R. C.]” (Aspazia Oţel Petrescu; mărturisire preluată din sursa citată în prima notă).

dintre bărbaţii supravieţuitori ai marilor bătălii şi prigoane, regretatul Ion

Gavrilă Ogoranu (1923 – 2006) 1.

Volumele de amintiri şi evocări publicate până astăzi de doamna Aspazia

Oţel Petrescu – Strigat-am către Tine, Doamne… (Editura Fundaţiei Culturale Buna Vestire, Bucureşti, 2000, cu frumoasa prefaţă a profesorului Ion

Coja2), Crucea de la Miercurea Ciuc şi Paraclisul „Naşterea Maicii Domnului”.

de la Mislea. În memoria femeilor decedate în lupta

anticomunistă (Editura
Scara, Bucureşti, 2001, cu un capitol IV cuprinzând cea mai completă listă de nume de femei trecute prin prigoane şi puşcării, multe cu moarte martirică)
şi Adusu-mi-am aminte (Rovimed Publishers, Roman, 2007, cu splendide ilustraţii alb-negru şi color, de o certă valoare documentară) – se constituie în bibliografia esenţială a eroismului feminin românesc de extracţie legionară, de la premisele anilor '40 şi până la experienţelelimită ale închisorilor comuniste de femei de la Miercurea Ciuc şi de la Mislea, descrise nu doar cu tot scrupulul adevărului (din trăite, iar nu din auzite3), ci şi cu ales dar narativ (autoarea, de neam răzeşesc, are ceva din harul marilor povestitori moldavi), ceea ce le preface în icoane vii şi nemuritoare, capabile nu doar să deschidă minţi, ci şi să cucerească suflete. Fie ca acestea să fie, măcar în câteva dintre numeroasele cazuri, icoanele înainte-mergătoare ale unor sfinte mucenițe din sinaxarele bisericeşti de mâine!

1 Vezi mai sus.

2 „Un nume pentru eternitate" (cizez aici încheierea: „... neştiut ar fi rămas şi martiriul legionarelor de la Mislea ori Miercurea Ciuc, dacă nu se iţea dintre ele conştiinţa excepţională, dublată de harul scriitoricesc al celei care se numeşte Aspazia Oţel Petrescu.
Un nume pentru eternitatea noastră românească").

3 „Nici în mormânt nu voi uita teroarea din închisoarea de la Miercurea Ciuc. Acolo fusesem transferată. Puşcăria era sinistră, deţinutele dormeau pe jos, mâncarea era execrabilă.
Directorul închisorii se numea Fleşeru, o brută. Dăduse dispoziţie ca pentru orice fleac să fii pedepsit, iar pedepsele erau de un rafinament oriental. Dacă nu eram ţinute iarna la izolator, atunci ni se punea un sistem complicat de cătuşe, care se strângeau pe mână la orice mişcare. Cu asemenea cătuşe, m-au vârât în pivniţa cu şobolani o zi întreagă. Erau atât de mulţi încât, la început, cozile lor mi s-au părut snopuri de paie!" (Aspazia Oţel
Petrescu; mărturisire preluată din sursa citată în prima notă).

1/

GHEORGHE CALCIU-DUMITREASA (1925 – 2006)
UN PORTRET BIOGRAFIC
AL PĂRINTELUI CALCIU

„Singura şansă de supravieţuire a creştinismului răsăritean este aceea a unui război întru Cuvânt.

Soluţia noastră e aceea a lui Calciu-Dumitreasa…" (N. Steinhardt1)

I

În pragul anilor '80 ai secolului trecut, preotul Gheorghe Calciu-Dumitreasa (n. 1925 la Mahmudia, Tulcea2) era unul dintre puţinii deţinuţi politici din România; vremea fioroasă a penitenciarelor trecuse, iar aşa-zisele cazuri de „disidenţă" erau tratate mai degrabă prin teroare psihică şi marginalizare. Cum multă lume asculta „Europa liberă", cazul părintelui Calciu era de oarecare notorietate, chiar dacă nu mulţi îndrăzneau să-l evoce direct.

Ceauşescu, zice-se, se înfuria la simpla auzire a acestui nume şi-l considera pe „popă" duşmanul său personal. Biserica, timorată, se lepădase ea însăşi de un atât de incomod slujitor3. Prin târg, Securitatea lansase zvonuri calomnioase (cărora, spre ruşinea noastră naţională, s-au găsit destui dispuşi să le dea crezare, chiar până-n ziua de azi): neastâmpăratul preot-profesor ar fi fost

„Asasin legionar", „agent al serviciilor secrete capitaliste", ba chiar… „homosexual"! în realitate, pentru orice minte lucidă şi onestă, părintele Calciu

1 Jurnalul fericirii, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 417 (citat în postfaţa lui Virgil

Ciomoş).

2 Al unsprezecelea şi ultimul dintre copiii plugarului Dumitru Calciu şi ai Ilenei Calciu (n. Bălan).

3 Patriarh era pe atunci Iustin Moisescu (1910 – 1986), cel ce-a meritat în cea mai mare măsură eticheta de „Patriarh roşu".

reprezenta pe atunci „conştiinţa noastră mai bună", iar azi ni se înfăţişează tot mai limpede ca „un răscumpărător al vremurilor".

Curajul său mărturisitor a rămas unic în sânul lumii clericale a „epocii de aur" şi numai o grobiană lipsă de cinste sufletească explică

faptul că în anexa la ediţia românească a Cărţii negre a comunismului[1] numele său abia de este pomenit în treacăt! Aceeaşi nedreptate i se va face şi postum, în controversatul Raport Tismăneanu, unde abia de este menţionat de 2 – 3 ori în text şi într-o notă prizărită, lăsându-se deliberat impresia că ar fi fost o figură de mâna a doua, nu doar ca deţinut politic, ci chiar şi în aria strictă a „disidenţei" religioase!

II

Să vedem cum au stat lucrurile de fapt. Într-o epocă în care Biserica

Ortodoxă Română părea biruită de vremuri şi dispusă la orice compromis cu regimul politic ateu şi materialist, un profesor de Seminar, preoţit de puţină vreme, după ce făcuse experienţele cele mai radicale ale opresiunii comuniste, îndrăznea, în inima Bucureştiului, să ridice Crucea şi să înfrunte aproape de unul singur atât demenţa distructivă a puterii, cât şi laşitatea unora dintre superiorii săi ecleziastici.

Dincolo de alte forme de luptă sau rezistenţă creştină, despre care s-ar cădea să mărturisească mai pe larg elevii săi de atunci, părintele Gheorghe

Calciu a ţinut, în Postul Mare al anului 1978, în faţa unui auditoriu alcătuit mai ales din elevi şi studenţi, un şir de predici de un mare curaj mărturisitor[2], adresate tinerilor dornici de adevărul rostit cu tărie, împotriva ateismului şi materialismului oficial, împotriva demolatorilor de biserici şi de conştiinţe, precum şi împotriva celor aflaţi, adeseori în pofida convingerilor lor intime, într-o cârdăşie tacită cu puterea comunistă.

„A venit acum vremea, tinere, să auzi un glas care te cheamă. Un glas pe care nu l-ai mai auzit; sau poate da, dar pe care nu l-ai înţeles şi nu l-ai ascultat. Este glasul lui Iisus! Nu tresări, nu te mira şi nu zâmbi neîncrezător,

[1] Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panne etc., Le livre noir du communisme

— Crimes, terreur, repression, Editions Robert Laffont, Paris, 1997 (în care de tragedia

României şi a poporului român aproape că se face abstracţie); trad. rom.: Cartea neagră a comunismului – Crime, teroare, represiune,

Editura Humanitas, Bucureşti, 1998 (cu un adaos redactat cam în grabă – pp. 727 – 776 – privitor la comunismul din România, alcătuit, sub egida Academiei Civice, de către Dennis Deletant, Gh. Onişoru, Marius

Oprea, Romulus Rusan, Ştefan Mariţiu).

2 S-a putut vorbi chiar de „demersul aproape sinucigaş al predicilor incendiare rostite de părintele Calciu-Dumitreasa" (Sorin Dumitrescu, în Transilvania, 1 – 2/1992, p. 17).

tânărul meu prieten! Glasul care te cheamă nu este al unui mort, ci al unui înviat. El nu te strigă din istorie, ci din adâncul propriei tale fiinţe. [...] Ţi-a fost poate ruşine sau teamă să cobori în adâncul tău şi să te descoperi. Ai crezut că în tine zace o fiară, un mormânt al instinctelor din care se ridică strigoii înspăimântători ai patimilor, şi nu ţi-ai văzut faţa de înger, căci tu înger eşti. Dacă nu ţi-a spus-o nimeni până acum, ţi-o spune Iisus, şi mărturia Lui este adevărată, căci nimeni nu L-a dovedit vreodată de minciună" 1.

„Mă adresez din nou ţie, tinere, pentru că pe tine te-am ales dintre toţi cei cărora m-aş fi putut adresa; căci tu eşti cel mai apt să asculţi cuvântul lui Hristos, tu eşti nobil şi pur, deoarece educaţia ateistă nu a reuşit încă să întunece cerul din tine. Tu încă mai priveşti în sus, tu încă mai poţi auzi chemările înalte; zborul tău spre sferele cereşti nu a putut fi zăvorât de gratiile unor concepţii arbitrare. Pentru tine aspiraţia spre cer există, materia nu te-a făcut prizonierul ei. De aceea, tinere, te chem de şapte ori, căci şapte sunt laudele zilei către Dumnezeu, aşa cum spune Psalmistul: «De şapte ori pe zi Te-am lăudat pentru judecăţile dreptăţii Tale» [Ps. 118, 164] „2.

„De acum, prietene, nu te mai teme de moarte, căci Hristos a înviat, fiind pârga învierii noastre! Din clipa în care ai aflat acest adevăr, viaţa ta a căpătat un nou sens: ea nu se va sfârşi între scândurile unui sicriu (fapt care ne-ar face viaţa derizorie şi inutilă), ci, trecând prin moarte, va sui spre gloria învierii. Mergi, tinere, şi spune tuturor vestea aceasta! Să strălucească faţa ta de înger întru lumina învierii, căci astăzi îngerul din tine, pe care ţi l-am descoperit la primul meu «Cuvânt», a biruit pământul din tine. Spune-le celor ce ţi-au oprimat până acum sufletul tău divin: «Cred în înviere!» şi-i vei vedea

înspăimântaţi, fiindcă îi va birui credinţa ta. Se vor zvârcoli şi-ţi vor striga cu disperare: «Ţărâna este paradisul tău şi instinctele tale îţi sunt cerul!». Dar tu să nu te opreşti din calea ta, ci să treci mai departe, strălucitor şi pur, strălucinând tuturor învierea cea din întâia a sâmbetelor! Tu, prietenul meu, eşti unicul purtător al îndumnezeirii tale în Iisus Hristos şi ridici cu tine întreg neamul acesta românesc spre culmile propriei sale învieri" 3.

„Poporul acesta al nostru este ca un Ian copt, care aşteaptă să fie secerat pentru Hristos: «Ridicaţi ochii voştri şi priviţi holdele că sunt albe pentru seceriş» [Ioan 4, 35]. Dar unde sunt oare vrednicii secerători? [...] Fiţi voi secerătorii cei harnici! Uitaţi de instinctele voastre supraîncitate de către unii dintre dascălii voştri, al căror principiu este: «Am mamă, am tată, am fii, am fiice, am salariu prea mare ca să accept sacrificiul şi suferinţa pentru

1 Din „Primul cuvânt către tineri: Chemare".

2 Din „Al treilea cuvânt către tineri: Cer şi pământ".

3 Din „Al şaselea cuvânt către tineri: Despre moarte şi înviere".

Hristos şi pentru Biserica Lui!». Ridicaţi ochii duhului vostru spre poporul care crede în voi şi pentru care nu există altă salvare spirituală decât Biserica!

Să fiţi secerători, să fiţi păstori! Şi, mai ales, rugaţi-vă lui Dumnezeu să dea neamului acestuia secerători buni, care să nu-şi iubească nici părinţii şi nici copiii mai mult decât pe Hristos, Care «văzând mulţimile, I s-a făcut milă de ele, căci erau necăjite şi rătăcite, ca nişte oi care nu au păstor. Atunci a zis ucenicilor Lui: Secerişul este mult, dar lucrătorii sunt puţini. Rugaţi, deci, pe

Domnul secerişului, ca să scoată lucrători la secerişul Său» [Matei 9, 36 – 38]" 1.

Predicile au fost rostite fie în incinta Bisericii Radu-Vodă, fie pe treptele acesteia (atunci când superiorii i-au încuiat biserica – şi pe seminarişti în dormitoare! – pentru a-l împiedica să predice mai departe2). Cu toate hărţuielile Securităţii şi ale propriilor superiori, auditoriul devenea din ce în ce mai numeros: liceenilor, seminariştilor şi studenţilor în Teologie li s-au adăugat, de la o săptămână la alta, tot mai mulţi tineri din mediile laice, în cea mai mare parte studenţi ai

altor facultăţi şi institute din Capitală. Mulţi dintre aceştia („calciştii") au avut ei înşişi de înfruntat apoi presiunile Securităţii, unii fiind chiar exmatriculaţi. Părintele avea să fie supus mai întâi şicanelor curente, urmăririi, ameninţărilor şi calomniilor, pentru ca, în cele din urmă, să fie arestat (la 10 mai 1979), judecat (?!) şi condamnat la 10 ani de închisoare, sub nişte capete de acuzare ridicole şi fictive, „vina" sa fiind de fapt aceea de a fi strigat adevărul întreg, fără ocolişuri sau menajamente3.

1 Din „Cuvânt suplimentar către tineri: Cuvântul către tinerii teologi".

2 Cum s-a întâmplat, bunăoară, în ziua de 12 aprilie 1978.

3 La începutul anilor '80, fostul deţinut politic Ioan Ianolide nota: „Calciu este un adevărat apostol şi misionar al lui Hristos şi asta îi sperie pe comunişti şi pe toţi duşmanii lui

Hristos. El nu «fascizează» Biserica, ci încearcă să contribuie la revitalizarea ei – şi asta nu pot admite antihriştii. [...] Preotul Calciu execută zece ani de temniţă grea pentru că a trezit conştiinţele creştine şi le-a avertizat de neantul ateismului. [...] Preotul şi-a făcut datoria de preot la modul cel mai autentic şi nu i se poate imputa nicio greşeală teologică sau de disciplină clericală – şi totuşi a fost condamnat. Direct implicaţi în condamnarea lui sunt fraţii săi preoţi şi vlădici ortodocşi, care slugărnicesc puterea de stat şi aprobă tacit uciderea credinţei şi a sufletului românesc. [...] Nu ştiu dacă mai trăieşte preotul Calciu nu ştiu dacă mai este întreg la minte şi la trup, căci cunosc la ce chinuri «ştiinţifice» e supus; dar oricare va fi sfârşitul acestui om, preotul Calciu este acela care a mărturisit liber, în depline facultăţi psihice şi fizice, pe Hristos şi rămâne cel mai mare şi interesan:

martir al creştinismului modern" (întoarcerea la Hristos. Document pentru o lume nouă

Editura Christiana, Bucureşti, 2006, pp. 372 – 375, în cap. intitulat „Preotul Gheorghe

Calciu sau nebunia pentru Hristos", având drept motto editorial faimoasele versuri ale poetului-deţinut Demostene Andronescu: Nebun, da, sunt nebun, dar lume, dacă/ N-ar fi nebuni ai fi de tot săracă, / [...] Căci cei cuminţi n-ar face rod nici unii/ De n-ar muri, în

locul lor, nebunii).

Biserica, panicată de reacţia puterii şi căutând să-i intre în voie, nu s-a dat înapoi de la a-l caterisi pe cel care-i apărase demnitatea şi temeiurile. Este simptomatic – şi dezonorant pentru „academicul" autor – că într-un recent

Dicţionar al teologilor români\ în care-şi găsesc locul sute de figuri marginale, despre părintele Gheorghe Calciu, al cărui caz făcuse cândva o vâlvă internaţională şi ale cărui predici, tălmăcite în mai multe limbi, au dat lumii măsura vie a creştinătăţii noastre, nici nu se face pomenire! Dacă la prima ediţie autorul putuse avea argumentul că părintele Calciu nu prea apucase să publice cărţi, la ediţia a doua („revăzută şi întregită") argumentul nu mai putea fi invocat, pentru că între timp îi apăruseră, în ţară şi în străinătate, cel puţin 5 (cinci) volume (de predici, articole şi eseuri teologice) 2...

III

Înainte de a deveni preot, omul acesta experiase, cu viaţa lui, adâncimile iadului. A făcut în total 21 de ani de închisoare sub comunişti (1948 – 1964;

1979 – 1984) 3, trecând şi prin valul de teroare de la Piteşti (1949 – 1951). îi datorăm regretatului Dumitru Bacu (1923 – 1997) 4 prima mare dezvăluire a monstruosului „experiment" numit „reeducare", unic, prin gradul de teroare şi perversiune, în tot universul concentraţionar comunist5. La o ediţie ulteri

1 Pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, Dicţionarul teologilor români, Editura Univers

Enciclopedic, Bucureşti, 1996 (reeditat în 2002).

2 Vezi mai jos.

3 Cf. P. Caravia, V. Constantinescu, Flori Stănescu, Biserica întemniţată. România:

1944 – 1989, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 1998 (trad. engl. 1999), dar şi Vasile Manea, Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste, Editura Patmos, f. 1., 2000 (tot sub formă de dicţionar, cu mai multe reeditări). Descarcerat în 1963, a avut încă un an de domiciliu obligatoriu în Bărăgan.

4 Vezi mai sus.

5 De la cartea lui D. Bacu (apărută în Occident, în 1963, pe când expiteşteanul Gh. Calciu se mai afla încă în închisoare), bibliografia „fenomenului Piteşti" s-a îmbogăţit substanţial.

Ca şi D. Bacu (a cărui carte a fost tradusă şi în engleză, în 1971), unii au prezentat faptele fără să le fi cunoscut direct: Paul Goma (Les chiens de mort/Patimile după Piteşti, 1981 – în fr.; 1990 – în rom.), Virgil Ierunca (Fenomenul Piteşti, 1990), Marcel Petrişor (Fortul

13. Convorbiri din detenţie, 1991, şi Secretul Fortului 13, 1994) etc. Dintre cei care au scris despre Piteşti din proprie experienţă, se cuvin menţionaţi mai ales Grigore Dumitrescu (Demascarea, 1978), Gheorghe Băgu (Mărturisiri din întuneric, 1993), Nicolae Călinescu (Preambul pentru camera de tortură, 1994), Viorel Gheorghiţă (Et ego. Sărata-Piteşti-Gherla-Aiud, 1994), Dumitru Gh. Bordeianu (Mărturisiri din mlaştina disperării – 2 vols., 1995; reed. 2001), Octavian Voinea (Masacrarea studenţimii române în închisorile de la

Piteşti, Gherla şi Aiud, 1996), Costin Merişca (Tragedia Piteşti. O cronică a „reeducării".

din închisorile comuniste, 1997), Aurel Vişovan (Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru oară a cărţii lui D. Bacu, pregătită în 1988 şi apărută în 1989 (la Hamilton, în Canada, sub egida Cuvântului românesc), părintele Calciu a acceptat să scrie prefaţa1. „Acum citesc la cărţile despre Piteşti şi ucenicesc la o prefaţă

— Orice s-ar scrie despre aceste lucruri este fad pentru noi, cei care am trecut pe acolo – încercând să explic ceea ce nu se poate explica. [...] Am scris o prefaţă lungă şi neînţeleasă", mărturisea, prea modest, prefaţatorul. Iar spre final: „Poate că din toată istoria Piteştiului nu ar trebui să rămână decât atât:

«Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri» „...2

Mai târziu, de pildă într-un interviu acordat revistei Lumea Credinţei la

40 de ani de la graţierea generală a deţinuţilor politici din temniţele comuniste, părintele s-a înduplecat să fie mult mai explicit: „Ca să înţelegem ce a fost Piteştiul, trebuie să ne ridicăm deasupra faptelor şi să ajungem la rădăcinile răului, la mecanismele interioare

ale perversiunii şi la dimensiunea ei metafizică. Eu cred că Piteştiul a fost un experiment diabolic. Acolo au ce m-ai părăsit? vol. 1, 1999), Traian Popescu (Experimentul Piteşti, 2000), Mihai Buracu (Tăbliţele de săpun de la ITŞET-IP [Piteşti], 2003; reed. 2008), Nicolae Purcărea (Urlă haita… Piteşti, Canal, Gherla, Jilava, Aiud, 2012). Într-un cadru mai larg, Piteştiul este abordat şi în lucrările de cel mai mare succes din literatura românească a închisorilor comuniste: Ion Ioanid, închisoarea noastră cea de toate zilele (5 vols., Editura Albatros, Bucureşti, 1991 – 1996; reed. În 3 vols, de către Editura Humanitas, Bucureşti, 1999), Virgil Maxim, Imn pentru crucea purtată (Editura Gordian, Timişoara, 1997; reed. 2002), Pr. Nicolae Grebenea, Amintiri din întuneric (Editura Agora, Iaşi, 1998; reed. Editura

Scara, Bucureşti, 2000 şi 2005) şi Ioan Ianolide, întoarcerea la Hristos (Editura Christiana, Bucureşti, 2006, cu cuvântul înainte al părintelui Calciu). Volumul Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Piteşti şi Gherla (scos în 1995

de Editura Vremea) conţine declaraţii smulse sub teroare (preluate din arhivele Securităţii), care au prea puţin de-a face cu adevărul (a se vedea şi replica lui D. Bacu: „Procesul reeducării. De ce şi ce au fost demascările de la Piteşti şi Gherla", publicată în Puncte cardinale, numerele pe aprilie, mai şi iunie 1996).

1 Textul a apărut, desfigurat, şi în prima ediţie a cărţii lui D. Bacu scoasă în România (Editura Atlantida, Bucureşti, 1991; cf. pp. 9 – 15). Această ediţie, cât se poate de neprofesională, are un subtitlu editorial pe copertă („La Buchenwald se murea mai uşor") şi un altul pe foaia de gardă şi pe pagina de titlu ([Piteşti –] „Centru de reeducare studenţească")! Editorul (fostul „piteştean" Octavian Voinea), cu de la sine putere, a suprimat anumite pasaje (privindu-l şi pe părintele Calciu). E de folosit noua ediţie (a IV-a) a cărţii lui D. Bacu:

Piteşti – centru de reeducare studenţească, Editura Christiana, Bucureşti, 2011 (prefaţa părintelui Calciu: pp. 11 – 18).

2 „Am lăsat Părintelui Calciu greaua însărcinare de a scrie o nouă prefaţă. Prezenţa Sfinţiei

Sale în fruntea acestor mărturisiri nu este deloc întâmplătoare. […] în suferinţa lui se proiectează suferinţa întregului neam. Trecerea

lui prin infern este trecerea noastră, a tuturor, învierea lui din mormântul Piteşti ne întăreşte credinţa că, oricât de grea ar fi piatra păcatelor noastre, învierea neamului întreg este posibilă", scria D. Bacu în cuvântul preliminar la cea de-a doua ediţie a cărţii sale.

fost luptele dintre bine şi rău, în care călăii şi victimele n-au fost decât simple instrumente. Este un experiment diabolic care a avut loc în ţara noastră mai mult decât în orice parte a lumii. Am însă convingerea asta, anume că forţele diabolice au fost aşa de tari tocmai pentru că spiritul românesc, la vremea aceea, era şi el foarte tare. [...] Vedeţi, pe când a început teroarea de la Piteşti, aşa-numitul experiment al «reeducării» şi «demascării», acolo era un fel de centru de spiritualitate şi rugăciune. Trebuie să spun că noi, cei de la Piteşti, fără să ne mândrim, sau cei din închisoare, în general, am fost cei mai buni oameni ai ţării, nu pentru că aveam caractere deosebite sau cine ştie ce înzestrări geniale, ci pur şi simplu pentru că ne integrasem într-o gândire spirituală sincer şi autentic românească. La Piteşti, în momentul în care au început demascările, rugăciunea nu înceta nici ziua, nici noaptea. Fiecare celulă avea un timp de rugăciune. În momentul când se termina rugăciunea din celula respectivă, măcar un singur om, peste noapte vorbesc, măcar un singur om rămânea să privegheze, să se roage, să mediteze; când sfârşea, bătea cu pumnul în perete şi rugăciunea se transmitea la celula următoare, şi aşa făcea ocolul întregii închisori. Încât, ca şi la mănăstire, rugăciunea nu înceta niciodată, era ca un fum de cătuie care se urca către Dumnezeu.

Sigur că asta nu i-a plăcut satanei. Din punct de vedere spiritual, din punct de vedere al metaficicului, aceasta a fost motivaţia Piteştiului" 1.

Unealta satanei avea să fie acolo, cu precădere, teribilul torţionar Eugen

Ţurcanu (un student cenuşiu, dar malefic, legionar conjunctural şi repede apostat): „Când Ţurcanu a venit la Piteşti, eu nu îl cunoscusem. Nu l-am cunoscut decât în 1950, în ultima serie a «demascării». Cred că structura lui

Ţurcanu a fost de la început rea. El nu a fost un convertit de la bine la rău.

El era mânat de nişte nemăsurate ambiţii, căci numai aşa a putut să devină dintr-odată demonul suprem al acţiunii de la Piteşti. Pentru că, într-adevăr, Ţurcanu era dotat cu o forţă de dominaţie nemaipomenită. Când intra în celulă, stârnea o groază totală. Şi nu se poate explica cum, rând pe rând, şi-a dărâmat toţi adversarii, toată lumea din închisoare tremura de frica lui…

Avea o forţă demonică în el. El smulgea pe cei mai buni dintre noi, îi ducea la Camera 4 Spital, îi bătea, îi transforma, îi tortura, mă rog, îi întorcea pe dos. Chiar dacă nu se schimba ceva în sufletul lor, groaza era aşa de mare încât pe urmă oamenii aceştia deveneau ei înşişi informatori. Şi nu numai atât, dar chiar demonstrau că ei înşişi şi-au schimbat mentalitatea. În felul acesta s-a introdus neîncrederea, spaima, disperarea în mulţi dintre noi.

Unii au rezistat, alţii s-au sinucis, cei mai mulţi au cedat. Nu vreau să reduc

1 Vasile A. Marian, „Părintele Calciu – 21 de ani după gratii" [interviul, în Lumea Credinţei, an II, nr. 8 (13), august 2004, p. 35. Interviul este reprodus, mai jos, şi în cartea de faţă.

gloria nimănui, dar foarte puţini au fost cei care au rezistat. Unii şi-au revenit mai devreme sau mai târziu, pentru că refacerea spiritului uman nu este ca refacerea organismului, are nişte legi tainice, se realizează mai greu sau niciodată… Refacerea mea, de pildă, a fost cu mult mai grea decât a altora, pentru că ruptura mea a fost mai mare. Eram un tip destul de naiv, un copil de ţăran, cu o credinţă puternică, cu o încredere deosebită în oameni. Eram un tip foarte simpatizat. Chiar după ce am căzut, se spunea despre mine:

«Îngerul căzut cu ochi albaştri», pentru că toată lumea m-a socotit ca pe un înger. Dar acum eram un înger căzut…" 1.

În 1951, după aproximativ doi ani de coşmar, parcă speriat el însuşi să-şi asume proporţiile atât de monstruoase ale perversului „experiment", Partidul a decis să-i pună capăt, dar spălându-se pe mâini şi transformându-i pe

Ţurcanu (care în cele din urmă a şi fost executat) şi pe alţi câţiva deţinuţi-torţionari în „ţapi ispăşitori", în spatele cărora s-ar fi aflat,

chipurile, o odioasă manevră legionară de compromitere a noului regim proletar. Cei care, prin declaraţiile lor false, trebuiau să acrediteze acest scenariu fantasmagoric nu erau alţii decât cei ce-i căzuseră victime. Iată însă că „îngerul căzut cu ochi albaştri", spre stupefacţia tuturor, refuză să marşeze şi dă cu obstinaţie peste cap parodia de proces: „Mi-am revenit în momentul în care am fost pus în faţa unor acţiuni îngrozitoare, care se refereau la procesul prin care victimele trebuiau să devină acuzaţi. Atunci s-a trezit în mine spiritul de dreptate şi îngerul meu m-a făcut să iau, cu riscul vieţii, atitudine, punând stop acestei înscenări îngrozitoare. Mie mi-au cerut să spun că am transmis aceste ordine de la nişte şefi legionari la un alt şef legionar, Costache Oprişan, care era în închisoare. Eu însă nu-i cunoscusem pe niciunul, nu avusesem niciun fel de legătură cu ei. Dar Securitatea voia să acrediteze ideea că astfel s-ar fi declanşat acţiunea de torturare şi anihilare fizică şi morală de la Piteşti, adică dintr-o perfidă manevră legionară, pentru compromiterea regimului!

În plus, m-au acuzat că aş fi scos din închisoare informaţii prin diverşi deţinuţi care se eliberau, informaţii care mergeau în străinătate. Aceasta era şi ea o minciună sfruntată..." 2.

Acel ceas şi acel loc au fost „Damascul" prigonitului prigonitor. Toată viaţa acestui om de după tragicul episod piteştean a fost una de căinţă, de mărturisire şi de jertfă. El a măsurat, în sufletul şi carnea sa, distanţa între iad şi rai. Poate că nimeni n-a mai reuşit după Piteşti o victorie morală atât de pilduitoare şi de nedezminţită. Pentru că există un caz Gheorghe Calciu, se poate afirma că „experimentul Piteşti" a eşuat. El a zdrobit oameni, dar

1 Ibidem, p. 36.

2 Ibidem, pp. 36 – 37.

n-a putut distruge, până la capăt, Omul 1. Greu încercatul Gheorghe Calciu nu s-a salvat doar pe sine: a salvat, în cele din urmă, demnitatea umană în faţa a ceea ce Mircea Eliade numea „teroarea istoriei" 2.

Trebuie menţionat că, după „episodul Piteşti", studentul medicinist

Gheorghe Calciu[3] a mai zăcut în închisorile comuniste vreme de peste 12 ani, fiind cunoscut ca unul dintre cei mai „îndărătnici" deţinuţi şi ca un temut „grevist al foamei". Unul dintre episoadele cele mai memorabile şi mai grăitoare din perioada post-Piteşti, petrecut la Jilava în iulie 1958[4] şi rămas legendar în istoria închisorilor, cel în care Gheorghe Calciu, forţând imposibilul, şi-a desfăcut venele, în încercarea de a salva viaţa unui alt deţinut, ne este relatat în memoriile lui Marcel Petrişor[5]:

„— Dumnezeule! – exclamă Marcel, sărind spre Ghiţă [Calciu]. Ce faci?!

[1] Cei trecuţi prin iadul de la Piteşti nu pot fi judecaţi cu măsurile curente. În niciun caz n-au dreptul moral să se pronunţe asupra lor cei ce n-au făcut experienţa închisorilor comuniste.

Dar chiar şi printre foştii deţinuţi politici, trecuţi prin alte penitenciare sau lagăre, am auzit adeseori spunându-se: „Noi n-avem dreptul moral să-i judecăm pe cei de la Piteşti, căci dacă am fi ajuns acolo, nu se ştie dacă am fi fost mai buni decât ei. Nouă, oricât de mult şi de greu am fi pătimit, nu ne-a fost dat să trecem nici pe departe prin ce-au trecut «piteştenii»; în raport cu ei, ne putem considera nişte norocoşi!" Sub judecată trebuie să încapă călăii iniţiali, acele minţi diabolice care au pus la cale, au aplicat şi au monitorizat „experimentul" (printre care Ana Pauker, Teohari Georgescu, Alexandru Nicolschi, Mişu Dulgheru/

Dulberger), iar nu victimele ulterioare. Pe de altă parte, în aceste condiţii, orice „resurecţie" – şi deci şi destinul paulinic al părintelui Calciu – capătă dimensiunile unui miracol.

[2] Acea istorie care – obişnuia el să mai spună, referindu-se la tragedia generaţiei sale – „a făcut pipi pe noi".

[3] La data arestării („Am fost arestat pentru că am adăpostit în camera mea de la cămin pe cineva care era fugar – pentru motive politice – din Tulcea"), în mai 1948, făcuse deja doi ani de Medicină. Pentru întregul traseu biografic, a se vedea acum mai ales voi. Viaţa

Părintelui Gheorghe Calciu, după mărturiile sale şi ale altora, ediţie îngrijită la Mănăstirea

Diaconeşti, Editura Christiana, Bucureşti, 2007.

4 în vestita „Casimcă" a Jilavei se aflau pe atunci: în celula I – Nicolae Petraşcu, Octavian

Voinea, Aurel Popa (Popicu), Nu-ţi Pătrăşcanu; în celula II – Valeriu (Vică) Negulescu, Pavel

Grimalschi, Dan Dumitrescu, Aristotel Popescu (Aligo); în celula III – Dragoş Hoinic, Alexandru Popa (Ţanu), Virgil Bordeianu, Gheorghe Caziuc; în celula IV – Gheorghe (Ghiţă) Calciu, Constantin (Costache) Oprişan, Iosif V. Iosif, Marcel Petrişor (cf. D. Bacu, Piteşti, ed. 1991, pp. 16 – 18 – cu reprezentări grafice; descrieri amănunţite în Marcel

Petrişor, Cumplite încercări, Doamne! (Anii de mucenicie ai temniţelor comuniste), Editura Christiana, Bucureşti, 2011, passim).

5 Cumplite încercări, Doamne! ed. cit., pp. 376 – 380. Deţinutul muribund era Constantin (Costache) Oprişan (1921 – 1958), trecut şi el prin Piteşti, fost şef pe ţară al Frăţiilor de

Cruce şi remarcabil poet (creaţia sa din închisoare s-a salvat prin faptul că a fost memorată integral, între alţii, de Gh. Calciu şi M. Petrişor). Grav bolnav de tuberculoză, i s-a refuzat orice ajutor medical.

— Taci! – îi porunci scurt Ghiţă. Storc o gamelă de sânge din braţ, ca să-i dau limfă lui Costache [Oprişan]. Nu vezi c-a pierdut atâta sânge şi că se stinge dacă nu intervenim cu ceva? [...]

Ghiţă umpluse între timp jumătate din gamelă cu sânge şi o pusese pe tineta cu apă, acoperind-o cu o cârpă.

— Îl las să se sedimenteze hematiile şi-i voi da doar limfa s-o bea – îi explică el lui Marcel, în şoaptă, în timp ce-şi bandaja sumar încheietura braţului de unde lăsase să i se scurgă sângele. [...]

Se dumiriră însă repede, văzându-l cum decanta limfa, din gamela în care-şi storsese sângele, în cea a lui Marcel.

— Bea! – îi zise apoi lui Costache, pe un ton poruncitor.

Oprişan însă zâmbi nemişcat. Răspundea cu un surâs nelumesc la tot ce se întâmpla în jur.

— Hai, Costache, bea asta! – încercă Ghiţă să-l facă să bea limfa cu orice preţ. [...]

— Prea târziu! – exclamă Iosif. Costache e departe acum; atât de departe că nimeni nu-i mai poate face nimic… Lăsaţi-l!

— Costache! Costache! – ţipă atunci Ghiţă, ca şi când ar fi vrut să-l întoarcă din drum cu o gamelă de sânge. E al meu, al meu, mai am! – murmura el.

Şi ei… o să ţi-l dea şi ei pe al…

Nu-şi termină însă vorba când Oprişan […] tresări de trei ori, ca la vederea a ceva nevăzut de cei trei şi […] îşi dădu duhul pe braţele lui Ghiţă Calciu.

Gamela cu limfă căzu pe jos, iar el [Calciu] îl îmbrăţişase pe Costache ca şi cum ar fi vrut să nu-l mai lase să plece".

În pomenita prefaţă la volumul Piteşti al lui D. Bacu, părintele Calciu relatează el însuşi episodul morţii lui Oprişan, care l-a marcat profund, dar, din discreţie, trece sub tăcere gestul său personal:

„În 1958 eram într-o corabie a morţii: şaisprezece oameni puşi în patru celule oarbe de la Jilava, patru celule zidite într-o celulă mai mare, de forma unui semicilindru culcat o corabie a cărei destinaţie era moartea. Şaisprezece oameni, fiecare cu nebunia şi înţelepciunea lui, cu boala şi tragedia lui.

Cei mai mulţi trecuseră prin Piteşti – mai mult de două treimi din câţi eram închişi acolo. Bolnavi trupeşte, răniţi sufleteşte, înfometaţi şi înfriguraţi, în celule în care apa curgea pe pereţi, iar umezeala ne pătrundea în oase, eram acolo într-o amestecătură dozată după toată ştiinţa Kremlinului, pentru a se stabili cât timp poate rezista un om în teroare, la foame şi tortură, la certurile din celulă, la bolile care infestau fiecare centimetru cub de aer cu milioane de microbi.

Atunci a murit, în celula mea, cel mai bun dintre noi. Era atât de bolnav şi atât de slab, încât moartea era mai prezentă pentru noi decât pereţii umezi

CARTEA MĂRTURISITORILOR

decât mâna gardianului care ne lovea, sau descuia şi încuia uşa, mai concretă decât pâinea şi apa noastră zilnică. Tuşea de tuberculos a lui Costache Oprişan, expectoraţia abundentă şi urât mirositoare a unui plămân ros aproape integral de bacili, ne întorcea uneori

stomacul pe dos, în ciuda dragostei imense pe care i-o purtam toţi trei.

Şi totuşi el, Costache, muribundul, era axa şi suportul nostru, justificarea noastră pentru acolo, îngerul care îl biruia pe diavol pentru noi. În clipa în care a murit, universul nostru şi-a pierdut sensul [...] şi noi am rămas trei oameni într-un pustiu al disperării. [...]

Era în luna iulie 1958. Spre apusul soarelui, după ce trecuseră zece ore de la moartea lui Costache, în care timp ne rugaserăm cu lacrimi şi disperare: «Cu sfinţii odihneşte, Hristoase, sufletul adormitului robului Tău

Costache... Costache...», după ce i-am spălat trupul, ca să intre curat în pământul din care a fost zidit, l-am scos gol pe targă, în curtea închisorii.

Soarele apunea, iar lumina lui de aur cădea peste o vegetaţie luxuriantă, nebună, înăbuşitoare.

Lumii nu-i păsa de noi. Nu pierise universul în nefiinţă, soarele nu-şi întunecase lumina sa, nu se despicase pământul până în adânc, nici florile nu-şi pierduseră frumuseţea [...]. Ne-am întors în celulă copleşiţi, urând florile şi copacii, şi cerul senin şi pur, şi soarele de aur. Pe targa murdară şi mică, în mijlocul curţii uriaşe, păzit de gardianul în uniformă, era trupul gol al lui Costache. Slab, doar piele şi os (incredibil cum putea fi acela un trup de om!), sub lumina dură care îi scotea în evidenţă slăbiciunea şi urâciunea corpului emaciat, zăcea acolo ca un monument al morţii. Şi niciun înger nu-l păzea cu sabie de foc de profanările ulterioare. Niciunul. Doar un gardian în uniformă.

Pe pieptul gol şi descărnat, străluceau două flori albastre, mari, necunoscute – toate florile ne deveniseră necunoscute. Le pusese Iosif, profitând de un moment de confuzie a gardianului. Le rupsese în fugă şi le aşezase pe pieptul osos, aruncate strâmb, dar reale şi agresive. Gardianul strigase la Iosif: «Ia-le de acolo, ia-le mai repede!». (Lui îi era frică să se atingă de mort.)

Iosif nu l-a ascultat. «O să vă învăţ eu minte pe toţi, şi pe voi, şi pe el!» – a mai strigat gardianul. Pentru prima dată Iosif i-a răspuns, căci de la moartea lui

Costache, în afară de lacrimi şi rugăciuni, nu mai schimbaserăm niciun cuvânt, nici între noi, nici cu gardianul: «Nouă, domnule

gardian, ne mai puteţi arăta încă multe, dar lui nu; el v-a scăpat pentru totdeauna». Vedeţi, ei, gardienii, îngerii materiei, credeau că mai au putere asupra noastră chiar şi după moarte!

De atunci, ani în şir, l-am tot chemat pe Costache Oprişan, ziua şi noaptea, ca să-mi dea un semn, să-mi spună ceva despre moarte şi viaţa de veci…

şi niciodată nu mi-a răspuns. De atunci mă întreb şi ne întrebăm: «Care este hotarul dintre moarte şi viaţă, cine este mort şi cine este viu – noi sau

Costache Oprişan?»…" 1.

Păcat că părintele nu a apucat să-şi aştearnă el însuşi, într-o carte de sine stătătoare, amintirile din închisori – specie de Le mie prigioni ce ar fi stat cu siguranţă alături de Arhipelagul Gulag al lui Soljeniţîn! Dar n-a murit înainte de a scrie memorabila prefaţă la cartea lui Ioan Ianolide, întoarcerea la Hristos, pe care a considerat-o adevăratul testament al generaţiei sale, mărturisindu-mi că e cartea pe care şi-ar fi dorit el însuşi s-o scrie, dar nu i-a fost dat.

IV

Eliberat „în doi timpi" (în 1963, cu domiciliu obligatoriu şi atent monitorizat, apoi în urma amnistiei generale din 1964), are tăria şi primeşte harul de a-şi rezidi viaţa, închinând-o lui Hristos. Urmează Filologia şi Teologia2, devenind preot şi unul dintre cei mai iubiţi profesori ai Seminarului Teologic

Ortodox din Bucureşti (unde a predat franceza şi Noul Testament). Se căsătoreşte pe la începutul lui 1965 (soţia, Adriana Dumitreasa, era şi ea soră de foşti deţinuţi politici) şi are un fiu (pe Andrei, născut în toamna aceluiaşi an, astăzi lawyer în Washington D. C.). A avea „nevastă şi copii" nu reprezintă însă, pentru luptătorul şi mărturisitorul Gheorghe Calciu, un pretext de

„Cuminţire" 3. Niciun risc nu i se pare prea mare în slujba lui Hristos.

Ed. 2011, pp. 13 – 15.

2 „Am încercat să mă reînscriu la Medicină şi nu s-a putut. Trebuia să refac şi cei doi ani pe care îi făcusem mai înainte. Şi atunci m-am înscris la Franceză. Dar în închisoare mă urmărise demult

gândul de a studia Teologia şi de a deveni preot. După ce am terminat

Franceza, m-am dus la Patriarhul Justinian şi am cerut să mă accepte ca student la Teologie. Spre surprinderea mea, Patriarhul m-a primit fără niciun fel de rezervă, deşi ştia de mine că am fost în închisoare. Aşa am reuşit, mai cu fereală, să fac Institutul Teologic, fiind în acelaşi timp profesor de franceză. Securitatea probabil că nu descoperise, sau avea pe atunci alte treburi mai importante, că era perioada aceea de restructurare, de după moartea lui Gheorghiu-Dej. S-au prins, ca să zic aşa, când eram aproape să-mi dau licenţa, în 1972, dar nu m-au mai blocat. Vremurile se mai schimbaseră…" („Părintele

Calciu – 21 de ani după gratii", interviu cât., p. 37).

3 „Cine are ca îndreptar de conştiinţă pe: «Eu am copii de crescut», iar ca justificare morală pe: «Rectorul m-a pus să iau declaraţii», acela are, în loc de suflet, un mecanism teleghidat […] Uitaţi de instinctele voastre supraîncitate de către unii dintre dascălii voştri, al căror principiu este: «Am mamă, am tată, am fii, am fiice, am salariu prea mare ca să accept sacrificiul şi suferinţa pentru Hristos şi pentru Biserica Lui»…", le predica în 1978

tinerilor teologi.

Odată cu dărâmarea Bisericii Enei din inima Bucureştiului (1 mai 1977) 1, pe locul căreia se punea la cale ridicarea unei cârciumi, părintele Calciu îşi începe lupta făţişă cu regimul politic scelerat şi cu complicii acestuia din sânul Bisericii („securiştii sutanaţi", cum i-a numit cineva). În anul 1978

devine tot mai incomod, mai ales că strânge în jurul său cete de tineri plini de zel creştin şi naţional (de la teologi până la politehnicieni). Predicile de la

Radu-Vodă sunt echivalente cu un cutremur spiritual pe fondul cenuşiu şi timorat al epocii2. Ele stau până astăzi mărturie a faptului că, sub dictatura roşie, s-ar fi putut face mult mai mult, pentru Hristos şi Biserica Sa, decât am îndrăznit îndeobşte să facem…

„S-au prăbuşit munţi, au ars păduri, au pierit popoare… Dar bisericile au rămas vii, iar mănăstirile sunt căţuia din care urcă încontinuu spre cer fumul rugăciunilor. Nu putem afirma continuitatea unei spiritualităţi româneşti, nu putem susţine că am preluat

nealterate tradiţia şi sufletul neamului, dacă vom dărâma bisericile care le-au exprimat plenar. Nu putem vorbi de voievozii români dărâmându-le ctitoriile; nu putem vorbi de Mihai Viteazul făcând să dispară într-o singură noapte Biserica Enei! Nicio cramă, nicio cârciumă

«Dunărea», nouă sau veche, nu poate echivala măcar o singură piatră din temelia Bisericii Enei. Nicio doctrină ateistă, niciun argument aşa-zis «ştiinţific» nu te poate opri, tinere prieten, de la interogaţia despre existenţă şi sensul ei, despre Dumnezeu şi mântuire. [...] Vino să construieşti biserici alături de noi! Să reconstruim în suflet o Biserică a Enei hristică şi voievodală, vie şi nemuritoare, până ce o vom vedea ridicată şi aievea, pe locul ei – mărturie straşnică a credinţei noastre creştine şi a afirmării noastre naţionale!" 3.

1 Cf. voi. colectiv Bisericile osândite de Ceauşescu. Bucureşti: 1977 – 1989, Editura Anastasia, Bucureşti, 1995, pp. 13 – 21. Conform acestei surse, numai în Bucureşti, începând din 1977, s-au demolat ori mutat din locul lor 20 de biserici.

2 Până în 1989, cele Şapte cuvinte către tineri au circulat în România pe ascuns, în copii dactilografiate (eu însumi le-am cunoscut iniţial în această formă, pe la începutul anilor

'80). În româneşte sau traduse în alte limbi, ele au fost difuzate de mai multe posturi de radio şi publicate în periodice şi broşuri din afara ţării. În 1984, au fost editate integral în limba germană (trad. Johannes Zultner), micul volum incluzând şi intervenţiile în favoarea părintelui Calciu semnate de Mircea Eliade (către Religious New Service, la 21 mai 1979) şi

Eugen Ionescu (în Le Monde din 26 iulie 1980), precum şi o scrisoare pe care cel prigonit a reuşit s-o expedieze, în toamna lui 1978, către C.I.E.L. (Comite des Intellectuels pour l'Europe des Libertes). Începând din 1990, unele dintre predicile respective au fost publicate şi în periodice din ţară (precum Transilvania sau Puncte cardinale), dar o primă ediţie completă în limba română a apărut aici abia în 1996 (vezi mai jos). Ediţia cea mai recentă este acum cea pe care am îngrijit-o în 2012 pentru Editura Christiana din Bucureşti:

„Fiţijertfelnici!”. De la cuvintele către tineri la mărturiile testamentare.

3 Din „Al doilea cuvânt către tineri: Să zidim biserici!”

„Ţi-am vorbit despre toate acestea, fiindcă Biserica lui Hristos a ieşit din catacombe. Ea străluceşte orbitor pe pământul acestei ţări, înalt zidită în inimile noastre. A fost dărâmată Biserica Enei, dar cine dintre noi, români şi creştini, o poate uita? Se va ridica pe locul ei o cârciumă, simbol al unei concepţii care socoteşte biserica o plagă, iar cârciuma o fericire pentru popor…

Vai de arhitectul care va construi acolo, legându-şi pe veci numele de agresiunea împotriva unei dovezi a geniului românesc voievodal de construcţie şi de credinţă! Vai oficialităţii care îşi va clădi gloria şi autoritatea pe dărâmarea de biserici şi pe zidirea de cârciumi! Vai de acea concepţie care socoteşte că un han Agapia este mai de preţ decât o mănăstire Agapia! […] Vai lor şi vai celor ce se pleacă forţei, admiţând distrugeri care niciodată nu vor putea fi admise de istorie!” 1.

„Căci unde a fost parohul Bisericii Enei în noaptea când dărâmătorii ei au venit, noapte dinainte ştiută? De ce nu a stat în altar să o apere, căci cine ar fi îndrăznit să dărâme o biserică peste slujitorul ei? Unde au fost preoţii de la

Biserica din Focşani, când secretarul de partid al judeţului, domnul Dobrovici, la fel de român după nume ca şi după fapte, a dărâmat acea biserică?

Ar fi îndrăznit oare acest domn să arunce în aer biserica odată cu slujitorii ei? Fiţi siguri că nu! De altfel, mai demni şi mai curajoşi s-au arătat unii dintre macaragii şi buldozerişti, care au refuzat să participe la dărâmarea bisericii, pentru care fapt, din câte mi-au relatat localnicii, la patru dintre ei li s-a desfăcut «demonstrativ» contractul de muncă. Oare care va fi fost răsplata dată celor ce au dărâmat aceste biserici şi care va fi fost sancţiunea aplicată preoţilor dezertori de la datoria lor?” 2.

Condamnarea abuzivă din 19793 stârneşte un val de reacţii în străinătatereprezentanţi de frunte ai Exilului românesc (Mircea Eliade, Eugen Ionescu

Virgil Ierunca, Monica Lovinescu, Paul Goma4 etc.) sar în sprijinul său

1 Din „Al cincilea cuvânt către tineri: Preoţia şi suferinţa omenească”.

2 Din „Cuvântul suplimentar… către tinerii teologi”.

3 „Spuneam adevărul fără înconjur, în numele lui Hristos. Au început presiunile ameninţările: asupra elevilor, asupra mea, asupra familiei mele… Şi într-o dimineaţă a venit Securitatea […] şi au blocat intrările, n-au mai dat voie la nimeni să iasă sau să intre din şi în bloc şi apartamente. M-au arestat, m-au anchetat sumar şi mi-au dat, în cele din urmă, 10 ani, sub acuzaţia – e fantasmagoric! – de «Acţiune duşmănoasă împotriva ordinii de stat în serviciul unei puteri străine»…” („Părintele Calciu – 21 de ani după gratii”, interviu cât., p. 37).

4 Care, din păcate, s-a pretat ulterior (cum a făcut-o, cu obidă, şi faţă de alte figuri ale rezistenţei anticomuniste) la atacuri deloc cavalereşti împotriva părintelui (o mostdezgustătoare fiind, de pildă, acea scrisoare cu formula de adresare „Dragi sibioţi”.

expediată din Paris, la data de 10 iunie 1992, către Redacţia revistei Transilvania, care a înţeles s-o publice fragmentar, laolaltă cu predicile celui calomniat!).

sensibilizând „forurile şi organismele” internaţionale. Până la urmă, din cei

10 ani de condamnare (comutaţi ulterior la 7 şi jumătate), execută numai 5; presiunile internaţionale (numele său a fost vehiculat chiar şi în „negocierile”.

pentru acordarea… „Clauzei naţiunii celei mai favorizate”) fac să fie eliberat în 1984 (20 aprilie).

Probabil că, dacă nu ar fi existat această agitaţie ce a dat cazului atâta notorietate externă, Ceauşescu ar fi apelat la soluţia lichidării fizice. O armată de securişti urmăresc fiecare pas al părintelui sau al familiei sale, instaurând asupră-le o concertată teroare psihică. După mai puţin de un an, i s-a impus „soluţia” de a părăsi ţara. Probabil că n-ar fi primit-o, dacă n-ar fi fost la mijloc familia, hărţuită şi persecutată pe toate căile posibile.

După un scurt popas european (Elveţia, Franţa), s-a stabilit cu ai săi în

Statele Unite (unde i se acordase deja „cetăţenia de onoare", dar fără vreun avantaj pecuniar). Practic, a trebuit să ia totul de la capăt, iniţial muncind cu braţele – deşi trecuse de 60 de ani – ca să-şi poată întreţine familia şi să-şi facă din nou un rost.

V

În cei 21 ani de exil, părintele Calciu s-a străduit, pe cât i-a stat în putere, să continue lupta în numele lui Dumnezeu şi al poporului român. Pe lângă slujirea parohială curentă (la Alexandria, lângă Washington D.C., unde a editat şi un interesant buletin parohial), a apărat interesele românilor oprimaţi în faţa multor foruri internaţionale, a fost primit – între alţii – de preşedinţii

François Mitterand şi George Bush, ca şi de Regele Mihai I al României, a fost

O prezenţă centrală la mai toate reuniunile importante ale „diasporei" româneşti (fiind, între altele, preşedintele de onoare al Romfest-ului1), a înlesnit numeroase contacte şi ajutoare umanitare (mai ales imediat după evenimentele din decembrie '89), a publicat volumul Christ Is Calling You. A Course în

Catacomb Pastorship (St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina/California, 1997), a scris constant în presa Exilului (mai ales în Cuvântul românesc din

Canada), dar şi în unele publicaţii post decembriste din ţară (Puncte cardinale, fosta pagină creştină săptămânală a cotidianului Ziua, Scara, Rosf, Lumea

1 Întâlnire bienală a românilor de pretutindeni, iniţiată la sfârşitul anilor '80 de un grup de exilaţi anticomunişti de peste Ocean. Primele cinci ediţii s-au desfăşurat alternativ în

Statele Unite şi Canada, iar ultimele două în ţară (la Bucureşti – 1998 şi Sibiu – 2000).

Accentul cădea pe cultură şi spiritualitate, dar politicul era implicit.

2 Cu toate încercările vârstei şi ale veacului (nici mici, nici puţine), sfinţia-sa a găsit, în ultimii ani, puterea fizică şi

disponibilitatea sufletească – inclusiv ca preşedinte de onoare al Asociaţiei omonime – de a veghea şi asupra tinerei grupări de la Rost, revistă căreia

Credinţei etc.), mereu cu acelaşi patos misionar şi mărturisitor, pe care anii n-au reuşit să i-l istovească.

După 1989, s-a întâmplat să revină în ţară pe fondul primei „mineriade", fiind tratat cu nedisimulată ostilitate neocomunistă, atât de oficialităţile politice, cât şi de cele bisericeşti (singurul reprezentat important al clerului ortodox care a mers atunci să-l întâmpine la aeroport a fost părintele Constantin

Galeriu), ba chiar calomniat pe postul naţional de televiziune, în prezenţa şi cu complicitatea preşedintelui Iliescu (vajnic moştenitor al idiosincraziilor comuniste)! O ziaristă, pătrunsă de starea de suspiciune şi de confuzie care predomina pe atunci, n-a găsit altceva să-l întrebe decât dacă nu cumva... se simte manipulat! „Ba da", a răspuns părintele, „eu, ca preot, sunt manipulat în permanenţă de Iisus Hristos"... Toate acestea nu l-au împiedicat să revină de atunci periodic1, toamnă de toamnă, în ţara pe care o părăsise fără voie şi pe care a iubit-o jertfelnic până la ultima suflare, aducând acelaşi mesaj al unităţii şi al iertării, cu o forţă mărturisitoare ce a avut un ecou deosebit mai ales în rândurile tineretului studios ortodox (căruia i-a şi adresat, în anii '90, la cererea expresă a A.S.C.O.R.-ului, un „Nou cuvânt către tineri:

Hristos a înviat în inima ta!").

Un rol important a jucat, desigur, şi apariţia acasă a celor patru volume antume ale sale: Şapte cuvinte către tineri (Editura Anastasia, Bucureşti, 1996), Rugăciune şi lumină mistică. Eseuri şi meditaţii religioase (Editura

Dacia, Cluj-Napoca, 1998), Războiul întru Cuvânt. Cuvintele către tiner; şi alte mărturii (Editura Nemira, Bucureşti, 2001) şi Homo americanus

O radiografie ortodoxă (Editura Christiana, Bucureşti, 2002; reed. 2007):

Într-un memorial de călătorie din 2003, parţial publicat în serial de revista

Puncte cardinale, nota, cu târzie duioşie şi amară introspecţie: „Anual, duhul iubirii de ţară şi de oamenii ei, de mănăstiri şi de trăitorii din ele, de prietenii şi de neamurile mele mă mână spre locurile copilăriei şi ale tinereţii, ale bucuriilor şi ale suferinţelor trăite acolo – comoara cea de preţ a vieţuiri:

mele în România vreme de 6 decenii, până la timpul înstrăinării de acum.

18 ani. Parcă o prăpastie fără fund mi-a despărţit viaţa în 1985, mai adâncă şi mai lată decât prăpastia închisorilor. Poate pentru că, fie şi în închisoare i-a dăruit şi câteva pagini de neuitat, ce ar merita să constituie ele însele, cândva, mater. – unui volum (aşa cum s-a întâmplat, la vremea lor, cu cele apărute în Puncte cardinale).

1 Ba chiar la un moment dat nutrind intenţia de a se reîntoarce definitiv şi de a-şi ridica adăpost în coasta Mănăstirii Petru-Vodă (ceea ce nu s-a putut realiza, din motive familiale şi parohiale).

2 în mare măsură i se datorează şi voi. Occidentali convertiţi la Ortodoxie. Şase ipostaza mărturisitoare (Editura Christiana, Bucureşti, 2002), pentru care a furnizat şi chiar tradus mai multe texte, scriindu-i şi un avizat cuvânt înainte.

viaţa mea se petrecea pe pământul ţării; şi poate că de aceea trăiesc mereu în perspectiva următoarei vizite pe care o voi face acasă, trecând peste un ocean de apă şi de amintiri…”

Era, pe de altă parte, foarte bucuros să fie martorul interesului american pentru Ortodoxie, contribuind activ, atât cât i-a stat în putere, la sprijinirea şi îndrumarea multora dintre proaspeţii convertiţi de acolo:

„Dintre aceşti convertiţi, al căror zel pentru tradiţia ortodoxă este foarte mare, s-au ales şi o seamă de ctitori de biserici, mănăstiri şi schituri pe cuprinsul Americii, rugători în taină pentru lume, pentru America, pentru toate ţările şi pentru unificarea Bisericilor în tradiţia şi dreapta credinţă a

Bisericii primare, fără inovaţii moderniste, credincioşi aşezămintelor celor şapte Sinoade Ecumenice, singurele adevărate.

Sunt de ani de zile în legătură duhovnicească şi misionară cu majoritatea acestor biserici şi mănăstiri. Cunosc lupta lor cu demonul

orgoliului şi însingurării impus de societatea şi educaţia americană, cu demonul insubordonării la disciplina ierarhică, rătăcirile lor, căderile şi ridicările lor, mai altfel decât ale noastre, dar şi marea lor stăruinţă în rugăciune şi în strădania de a învăţa ce este ascultarea şi ce înseamnă omoforul ierarhicesc pentru o adevărată Biserică: fără ierarh, nu există Harul lui Dumnezeu, pentru că numai prin ierarh curge Harul spre preot. Acum, aproape toate aceste biserici şi mănăstiri se găsesc sub jurisdicţia unor episcopi canonici, fie sârbi, fie bulgari. În ceea ce priveşte viaţa monahală, relaţiile mele sunt permanente cu trei schituri şi cu trei mănăstiri de americani convertiţi, precum şi cu aproximativ 20 de biserici, împrăştiate de pe coasta de Est până pe coasta de Vest şi din California până în Alaska.

Mai cu seamă în ultimii cinci ani [1997 – 2002], după apariţia cărţii mele

Christ Is Calling You («Hristos te cheamă»), am fost invitat în multe comunităţi americane ortodoxe spre a le vorbi şi prin viu grai despre Ortodoxie, despre suferinţele Bisericii Ortodoxe Române şi despre toate încercările prin care a trecut poporul nostru. Am fost nu o dată surprins să descopăr ce mare influenţă are Ortodoxia asupra unor comunităţi americane: pe măsură ce Catolicismul (din ce în ce mai secularizat) şi Protestantismul (despuiat de orice căldură spirituală) pierd evident terenul, Ortodoxia îl câştigă, prin predania unor preoţi şi monahi care aduc în sufletul omului american o vibraţie nouă a credinţei adevărate" 1.

Iar bucuria era cu atât mai mare cu cât putea să constate: „Dacă până nu prea demult răspândirea Ortodoxiei revenea aproape în exclusivitate ruşilor, astăzi Ortodoxia românească îşi afirmă din ce în ce mai mult prezenţa, nu

1 Occidentali convertiţi la Ortodoxie… ed. cit., pp. 7 – 8.

numai prin preoţii din America (unde bisericile noastre sunt încă «naţionale», slujirea făcându-se în limba română), cât mai cu seamă prin miracolul iradiant al mănăstirilor şi vieţii monahale din România, pe care americanii încep s-o descopere cu emoţie. În apropiere de San Francisco, în Forestrille, unde a sălăşluit, până la mutarea sa în Arizona, comunitatea monastică ortodoxă denumită

«Sfântul Paisie Velicikovski de la Neamţ» (întemeiată de un călugăr rus, în urmă cu vreo 12 ani), chiliile călugăriţelor purtau, bunăoară, numele unor vechi vetre mănăstireşti din România («Suceviţa», «Voroneţ», «Arbore» etc.), pentru că maicile de acolo – peste 90% convertite de la Protestantism, iar câteva şi de la Catolicism – au vizitat România şi au adus sub cerul Americii duhul viu al mănăstirilor româneşti, care influenţează întreaga noastră viaţă naţională, ceea ce americanilor li se pare uluitor. În orice biserică americană am fost invitat, am găsit convertiţi de pe urma unor vizite în România. Din ce în ce mai mult, prioritatea Ortodoxiei româneşti se afirmă în planul credinţei ortodoxe, fiindcă, după mărturisirea multora care vizitează fie Rusia, fie alte ţări ortodoxe, renaşterea monahismului în duh autentic ortodox nu este nicăieri atât de evidentă ca în România. Nicio altă ţară ortodoxă nu pare să mai aibă astăzi atâţia părinţi spirituali, atâţia duhovnici, atâţia adevăraţi «stareţi», ca România" 1.

Chiar dacă mai rămâne încă mult de făcut în acest sens, părintele s-a străduit enorm şi a realizat paşi esenţiali şi în direcţia împăcării vechiului

Exil cu Biserica Ortodoxă din ţară (unic temei posibil, dincolo de toate conjuncturile, al unei reale şi durabile reunificări moral-spirituale a românilor de dincolo şi de dincoace de hotare), inclusiv prin strămutarea Romfest-ului în România (începând din 1998). Astfel, celor porniţi orbeşte împotriva

Bisericii naţionale li se oferea sugestia de a medita la această atitudine a unui om care a făcut 21 de ani de temniţă sub comunişti, care cunoştea ca nimeni altul şi virtuţile şi slăbiciunile instituţiei bisericeşti, dar care nu putea ignora faptul că vremurile s-au schimbat, că iertarea (care nu se confundă nicidecum cu uitarea iresponsabilă!) este principala dimensiune a unei atitudini creştine în faţa lumii, că, în fine, Ortodoxia de două ori milenară este o valoare nenegociabilă, a cărei maiestate mistică depăşeşte trecătoarele noastre nedesăvârşiri omeneşti.

Întrebat acum vreo 15 ani cum ar fi România pe care o visează şi o nădăjduieşte, părintele Calciu formula în mod concis această sublimă profesiune de credinţă, de o discretă solemnitate testamentară: „Am să

mă exprim până la capăt nu în termeni politici, ci în termeni spirituali. România pe care o visez eu este una care îşi va aduna la sân pe toţi fiii risipiţi de soartă

1 Ibidem, pp. 8 – 9.

prin lume, pentru ca toţi să fim una, pe acest pământ al suferinţelor, dar şi al bucuriilor noastre, sub semnul Crucii lui Hristos" (Puncte cardinale).

VI

În toamna lui 2005, împlinind 80 de ani, se amuza spunând că, în urma operaţiilor succesive prin care i s-au introdus mai multe inele („belciuge")

pe arterele coronariene, se simţea un octogenar… „câştigat la belciuge" („Am rezistat atâţia ani fiindcă am o inimă extrem de sănătoasă şi un organism care a creat numeroase artere secundare […]. Dr. Dangas mi-a arătat filmul cu creaţiile de artere secundare şi spunea că arareori a mai văzut un asemenea fenomen de auto-apărare a corpului. I-am spus că aceasta este slava lui Dumnezeu, Care şi-a arătat mila Sa spre un preot nevrednic, şi el a recunoscut că numai Dumnezeu poate face astfel de minuni…").

Pe 23 noiembrie 2006 ar fi împlinit 81 de ani. S-a stins însă pe 21 (ora 13.10; în ţară: 20.10), după 3 zile de comă, în clinica din Washington unde abia fusese strămutat, de hatârul familiei nemângâiate, de la Spitalul

Militar Central din Bucureşti, unde zăcuse în ultima lună şi apucase să-i revadă, pe îndelete sau doar în treacăt, pe toţi cei dragi de acasă.

Când sosise în România, în pragul lui octombrie, încă pe picioare, se ştia deja ros de boală (cancer la pancreas) şi nu le ascunsese vechilor camarazi că venise să-şi ia rămas-bun, cu un fel de seninătate amară. Înfrângându-şi slăbiciunea şi durerile, a trecut încă o dată prin locurile cele mai dragi inimii sale: Mahmudia natală, Petru-Vodă (unde a lăsat cu limbă de moarte să fie îngropat), Ocişorul 1 răgazurilor dintre prigoană şi exil, dar şi Bucureştiul ale cărui oaze de sfinţenie le apărase cândva, cu preţul propriei libertăţi şi cu riscul

propriei vieţi, de furia dementă a buldozerelor ceauşiste.

Ultima Liturghie i-a fost dat să o ţină la Sfântul Ilie-Gorgani (parohul, pr. prof. dr. Vasile Gordon, i-a fost pe vremuri elev la Seminar), pe 8 octombrie. Deşi extrem de slăbit, „Părintele Calciu a vrut să slujească în biserica noastră, ţinând şi un cuvânt de învăţătură din care am putut reţine, printre altele, importanţa prezenţei credincioşilor la Sfânta Liturghie înainte de citirea Sfintei Evanghelii. «Cel care lipseşte de la citirea Evangheliei», ne-a spus Părintele, «îl pierde pe Hristos, pentru că El este Cel care ne vorbeşte

1 Localitate din Ardeal (nu departe de Ţebea), satul de baştină al profesorului şi scriitorului

Marcel Petrişor (n. 1930), camaradul de o viaţă al părintelui Calciu. De acolo, cu concursul gazdei şi al tânărului Lucian Dumitru Popescu (pe atunci elev de liceu), le scăpase printre degete securiştilor care-l „monitorizau" permanent, puţin după eliberarea din 1984 (episod relatat în „Călătorie prin duhul României").

atunci» [după aceea vorbindu-ne numai oamenii]" 1. Din nefericire, se pare că nimeni n-a avut inspiraţia sau zelul de a înregistra predica (ultima ţinută de la amvon). În schimb, avem înregistrarea conferinţei ţinute la Cluj două zile mai târziu, la invitaţia făcută de tinerii din A.S.C.O.R., şi care avea să fie ultima sa cuvântare publică.

Era mulţumit şi bucuros că văzuse ieşită de sub tipar, prin precumpănitoarea strădanie a obştii de la Diaconeşti, cartea lui Ioan Ianolide întoarcerea la Hristos, pe care o considera cea mai fidelă şi mai adâncă mărturie testamentară a întregii lui generaţii mucenicite. Prefaţa pe care o scrisese chiar în ajunul vizitei în ţară – şi pe care o intitulase, cu smerită pietate, „Un nevrednic cuvânt înainte la o carte de mare şi sfântă vrednicie" – avea să fie ultimul text mărturisitor redactat de mâna sa, încununând „războiul întru cuvânt" pe care-l dusese decenii de-a rândul, în duhul marilor cruciaţi interbelici şi al lui Valeriu Gafencu, „sfântul închisorilor". N-a mai putut însă să onoreze lansarea festivă a cărţii la Palatul Patriarhiei, unde ar fi fost frumos să răsune „cântecul de lebădă" al celui mai curajos predicator al

Ortodoxiei luptătoare din târziul secolului XX.

La Spitalul Militar din Bucureşti, unde săptămâni de-a rândul cei dornici să-l vadă au făcut coadă de dimineaţă până seara, a fost cercetat de însuşi

Părintele Patriarh, dar şi de Mitropolitul Bartolomeu Anania, vechiul camarad, care l-a spovedit şi l-a cuminecat pentru cea din urmă oară.

Plecat la Domnul cu doar două zile înainte de a împlini 81 de ani, a fost readus în ţară de Sfântul Andrei (în ziua de hram a noii biserici ortodoxe româneşti căreia apucase să-i facă început ctitoricesc peste ocean) şi a fost depus la biserica Mănăstirii Radu-Vodă din Bucureşti, unde ţinuse pe vremuri faimoasele sale „Şapte cuvinte către tineri". Deschiderea sicriului după atâtea zile de la deces a fost ca un dar nesperat, căci am putut cu toţii să-l revedem şi să-i sărutăm pentru ultima oară mâna. Seara i s-au citit „Stâlpii", noaptea s-a făcut priveghi, iar ziua (pe 1 decembrie, de dimineaţă până seara, şi pe 2 decembrie, până spre prânz) s-au succedat prin faţa sicriului multe mii de credincioşi.

Sâmbătă 2 decembrie s-a oficiat slujba festivă, săvârşită de P.F. Părinte

Patriarh Teoctist împreună cu Î.P.S. Iosif Pop, P.S. Varsanufie Prahoveanul şi P.S. Irineu Duvlea (acesta sosit anume de peste ocean, ca reprezentant al

Î.P.S. Nathaniel). Părintele Patriarh a ţinut şi o memorabilă cuvântare, evo

1 Pr. Emanoil Băbuş (co-slujitor la acea Liturghie de adio), „Părintele Gheorghe Calciu-Dumitreasa a vizitat din nou biserica noastră", în Buletinul Parohiei Sfântul Ilie-Gorgani, an IX, nr. 4 (72), octombrie-noiembrie 2006, p. 3 (cu o frumoasă fotografie din chiar timpul predicii).

când, pe lângă virtuţile teologice şi duhovniceşti ale răposatului, şi lunga sa luptă împotriva regimului ateu şi materialist, precum şi „mucenicia temniţelor comuniste". Apoi crucea şi racla părintelui au făcut înconjurul bisericii, cu impresionant alai de preoţi şi credincioşi.

La amiază s-a plecat spre Petru-Vodă, locul de îngropăciune pe care părintele şi-l alesese cu limbă de moarte1. Pe o vreme pe care

Dumnezeu a rânduit-o superbă (parcă, arghezian vorbind, Niciodată toamna un fiu mai frumoasă sufletului nostru bucuros de moarte…), s-au adunat acolo câteva mii de credincioşi (din toate colţurile ţării, dar şi din străinătate), iar slujba a fost oficiată de un sobor de 34 de preoţi, în frunte cu părintele stareţ Iustin, înduplecat în final şi ierarhul de la Iaşi (care, după ce dăduse îngropăciunii la Petru-Vodă… „dezlegare fără binecuvântare" 2, a catadicsit să trimită un cuviincios mesaj), părintele Calciu a rămas să odihnească în gura de rai românesc de la Petru-Vodă, unde dacă nu l-a îngăduit viaţa, îl îngăduie moartea, până la răsunetul trâmbiţei de Sus. Şi nu ne îndoim că puternică este rugăciunea lui înaintea lui Dumnezeu, pentru neamul care rămâne să binemerite pe cât a fost iubit.

1 Şi unde, 8 ani mai târziu, avea să-l urmeze şi prezbitera sa.

2 Cf. Claudiu Târziu, „Ultimele zile ale Părintelui Gheorghe Calciu", în voi. Testamentul

Părintelui Calciu. Ultimele sale cuvinte, cu un portret biografic şi şapte evocări, Editura

Christiana, Bucureşti, 2007, pp. 93 – 95. Judecătorul Lucian D. Popescu şi publicistul Claudiu

Târziu au reprezentat în ţară familia părintelui Calciu, în tratativele şi demersurile legale din răstimpul care a precedat înmormântarea. Pentru a evita starea de tensiune creată, însuşi Părintele Patriarh a sugerat la un moment dat îngroparea la Bucureşti (Radu-Vodă)

sau la Cernica… în cele din urmă, se pare că Iaşul s-a lăsat înduplecat de la Bucureşti.

UN INTERVIU CU PĂRINTELE CALCIU (la 40 de ani de la graţierea generală a deţinuţilor politici din România)

De-a lungul vremii, începând din 1990 şi până în pragul morţii, i-am luat părintelui Gheorghe Calciu mai multe interviuri. Am decis să-l reproduc şi aici pe acela dintre ele în care părintele s-a referit cel mai direct şi mai pe larg la episodul Piteşti (aspectul cel mai sensibil al vieţii sale). Interviul a apărut iniţial în Lumea Credinţei, anul II, nr. 8 (13), august 2004, pp. 34 – 37, cu titlul

„La 40 de ani de la graţierea generală a foştilor deţinuţi politici

din temniţele comuniste: Părintele Calciu – 21 de ani după gratii", iar în cadrul unui volum abia în 2012 („Fiţi jertfelnici!"… pp. 161 – 168).

Aţi fost, părinte, un „client" preferat al zbirilor comunişti, ca să zicem aşa, „de la tinereţe pân' la bătrâneţe"…

Da, am reuşit să adun în cârcă 21 de ani de temniţă, fără să mă „cuminţesc". Nu aveam mult peste 20 de ani când am intrat în închisoare, şi nu aveam mult sub 60 când am fost eliberat ultima oară…

Şi aţi început cu ce a fost mai greu: Piteştiul! S-a încetăţenit sintagma

„Iadul de la Piteşti". Cum e să treci prin iad, în carne şi oase, dar nu păzit de Vergiliu, ca Dante, ci torţionat de Ţurcanu?

Ca să înţelegem ce a fost Piteştiul, trebuie să ne ridicăm deasupra faptelor şi să ajungem la rădăcinile răului, la mecanismele interioare ale perversiunii şi la dimensiunea ei metafizică. Eu cred că Piteştiul a fost un experiment diabolic. Acolo au fost luptele dintre bine şi rău, în care călăii şi victimele n-au fost decât simple instrumente. Este un experiment diabolic care a avut loc în ţara noastră mai mult decât în orice altă parte a lumii. Am însă convingerea asta, anume că forţele diabolice au fost aşa de tari tocmai pentru că spiritul românesc, la vremea aceea, era şi el foarte tare.

Cui îi dă mult, Dumnezeu îi şi cere mult; la asta vă referiţi?

7 >

Nu-i un gând năstruşnic, ci o realitate. Când a început teroarea de la

Piteşti, aşa-numitul experiment al „reeducării" şi „demascării", acolo era un fel de centru de spiritualitate şi rugăciune. Trebuie să spun că noi, cei de la Piteşti, fără să ne mândrim, sau cei din închisoare, în general, am fost cei mai buni oameni ai ţării, nu pentru că aveam caractere deosebite sau cine ştie ce înzestrări geniale, ci pur şi simplu pentru că ne integrasem într-o gândire spirituală sincer şi autentic românească. La Piteşti, în momentul în care au început demascările, rugăciunea nu înceta nici ziua, nici noaptea. Fiecare celulă avea un timp de rugăciune. În momentul când se termina rugăciunea din celula respectivă, măcar un singur om, peste noapte vorbesc, măcar un singur

om rămânea să privegheze, să se roage, să mediteze; când sfârşea, bătea cu pumnul în perete şi rugăciunea se transmitea la celula următoare, şi aşa făcea ocolul întregii închisori. Încât, ca şi la mănăstire, rugăciunea nu înceta niciodată, era ca un fum de cădţuie care se urca către Dumnezeu. Sigur că asta nu i-a plăcut satanei. Din punct de vedere spiritual, din punct de vedere al metafizicului, aceasta a fost motivaţia Piteştiului.

Rugăciunea se făcea pur şi simplu? N-o împiedica nimeni? Nu erau, ca mai târziu, „turnători" strecuraţi prin celule?

O, desigur, administraţia intervenea mereu între noi. Cei trimişi de forurile superioare comuniste să viziteze Piteştiul cunoşteau acest lucru şi ne ameninţau că această acţiune va fi curmată, că ştiu ei cum să-i pună capăt... Şi, într-adevăr, reacţia a fost neasemuit de puternică la Piteşti. Celelalte „reeducări", de la Canal, de la Gherla, nu au fost decât expansiuni palide ale Piteştiului. Centrul de luptă spirituală a fost Piteştiul, pentru că acolo erau tinerii, acolo erau cei curaţi, oameni care nu fuseseră niciodată implicaţi în acţiuni de genul celor politice, de dinainte de război; adică oameni de o mare puritate. Aşa am fost noi toţi acolo: o elită de suflet a tineretului românesc.

Eraţi încă de pe atunci un om religios?

Fără îndoială da. Această înclinare, aş zice aproape mistică, am avut-o încă din copilărie. Am fost educat într-o familie simplă, dar foarte religioasă, am stat în tinda şi în interiorul bisericii, am fost tot timpul în preajma unui preot. Adică am avut o înclinaţie religioasă de la început şi sigur că m-am integrat cu multă bucurie în acest curent spiritual religios şi de mistică creştină, din închisoare. Când am venit noi, cei mai tineri, la

Piteşti, ne-am întâlnit acolo cu cei puţin mai în vârstă, care avuseseră deja o experienţă religioasă extraordinară. Printre ei erau oameni ca Valeriu

Gafencu, căruia nu degeaba, credeţi-mă, i s-a spus „sfântul închisorilor". Şi sunt surprins că Biserica noastră Ortodoxă nu-l canonizează pe

Gafencu, care a trăit o viaţă absolut martirică, şi de o înălţime spirituală greu de atins...

Eraţi student la Medicină când aţi fost arestat?

Da, când am fost arestat, în mai 1948, făcusem deja 2 ani. Am fost integrat şi în tot felul de grupări religioase. Participam, bunăoară, la „Rugul Aprins”; sigur, nu eram membru propriu-zis, participam smerit doar la conferinţele profesorilor de la Teologie intitulate „Perlele Deşertului”, unde se vorbea despre Sfinţii Părinţi şi despre marii scriitori bisericeşti care s-au nevoit în pustie. Am făcut parte, pentru scurtă vreme, din grupul st udenţesc legionar din Bucureşti, fără să fi avut vreo activitate deosebită. Am fost arestat pentru că am adăpostit în camera mea de la cămin pe cineva din Tulcea care era fugar (pentru motive politice).

Cum era marele tartor de acolo, Eugen Ţurcanu?

Când Ţurcanu a venit la Piteşti, eu nu îl cunoscusem. Nu l-am cunoscut decât în 1950, în ultima serie a „demascărilor”. Cred că structura lui Ţurcanu a fost de la început rea. El nu a fost un convertit de la bine la rău. El era mânat de nişte nemăsurate ambiţii, căci numai aşa a putut să devină dintr-odată demonul suprem al acţiunii de la Piteşti. Pentru că, într-adevăr, Ţurcanu era dotat cu o forţă de dominaţie nemaipomenită. Când intra în celulă, stârnea o groază totală. Şi nu se poate explica cum, rând pe rând, şi-a dărâmat toţi adversarii, toată lumea din închisoare tremura de frica lui. Avea o forţă demonică în el. El smulgea pe cei mai buni dintre noi, îi ducea la Camera 4 Spital, îi bătea, îi transforma, îi tortura, mă rog, îi întorcea pe dos. Chiar dacă nu se schimba ceva în sufletul lor, groaza era aşa de mare încât pe urmă oamenii aceştia deveneau ei înşişi informatori.

Şi nu numai atât, dar chiar demonstrau [terorizându-i pe ceilalţi, încă nereeducaţi – n. R. C.] că ei înşişi şi-au schimbat mentalitatea. În felul acesta s-a introdus neîncrederea, spaima, disperarea în mulţi dintre noi. Unii au rezistat, alţii s-au sinucis, cei mai mulţi au cedat. Nu vreau să reduc gloria nimănui, dar foarte puţini au fost cei care au rezistat. Unii şi-au revenit mai devreme sau mai târziu, pentru că refacerea spiritului uman nu este ca refacerea organismului, are nişte legi tainice, se realizează mai greu sau niciodată… Refacerea mea, de pildă, a fost cu mult mai grea decât a altora, pentru că ruptura mea a fost mai mare. Eram un tip destul de naiv, un copil de ţăran, cu o

credinţă puternică, cu o încredere deosebită în oameni. Eram un tip foarte simpatizat. Chiar după ce am căzut, se spunea despre mine

„Îngerul căzut cu ochi albaştri", pentru că toată lumea m-a socotit ca pe un înger. Dar acum eram un înger căzut... Mi-am revenit în momentul în care am fost pus în faţa unor acţiuni îngrozitoare, care se refereau la procesul prin care victimele trebuiau să devină acuzaţi. Atunci s-a trezit în mine spiritul de dreptate şi îngerul meu m-a făcut să iau, cu riscul vieţii, atitudine, punând stop acelei înscenări îngrozitoare. Mie mi-au cerut să spun că am transmis aceste ordine de la nişte şefi legionari la un alt şef legionar, Costache Oprişan, care era în închisoare. Eu însă nu-i cunoscusem pe niciunul, nu avusesem niciun fel de legătură cu ei. Dar Securitatea voia să acrediteze ideea că astfel s-ar fi declanşat acţiunea de torturare şi anihilare fizică şi morală de la Piteşti, adică, vezi Doamne, dintr-o perfidă manevră legionară, pentru compromiterea regimului comunist. În plus, m-au acuzat că aş fi scos din închisoare informaţii prin diverşi deţinuţi care se eliberau, informaţii care după aceea mergeau în străinătate. Şi aceasta era o minciună sfruntată...

Şi după Piteşti?

Eu am fost pus, după proces, împreună cu Vică Negulescu, cu Marcel

Petrişor, cu un grup din procesul nostru şi cu un alt grup care nu avea nimic de a face cu noi, în aceeaşi „corabie a morţii" (despre care am vorbit în prefaţa cărţii Piteşti, a regretatului D. Bacu), la Jilava, unde am stat cu

Costache Oprişan (care a şi murit acolo) până în 1956, când m-au dus în

Zarea de la Aiud şi am stat mai tot timpul izolat. M-am eliberat în 1964, când ne-au dat drumul la toţi, sub presiunile Occidentului, dar şi pentru că de-acum comuniştii se credeau stăpâni deplini şi neclintiţi pe ţară, pe suflete, pe tot.

La preoţie cum aţi ajuns?

Am încercat să mă reînscriu la Medicină şi nu s-a putut. Trebuia să refac şi cei 2 ani pe care îi făcusem mai înainte. Şi atunci m-am înscris la Franceză. Dar în închisoare mă urmărise demult gândul de a

studia Teologia şi de a deveni preot. După ce am terminat Franceza, m-am dus la Patriarhul

Justinian şi am cerut să mă accepte ca student la Teologie. Spre surprinderea mea, Patriarhul m-a primit fără niciun fel de rezervă, deşi ştia de mine că am fost în închisoare. Aşa am reuşit, mai cu fereală, să fac Institutul Teologic, fiind în acelaşi timp profesor de franceză. Securitatea probabil că nu descoperise, sau avea alte treburi mai importante, că era chiar perioada aceea de restructurare, de după moartea lui Gheorghiu-Dej [1965]. S-au prins, ca să zic aşa, abia pe când eram aproape să-mi dau licenţa, în 1972, dar nu m-au mai blocat. Vremurile se mai schimbaseră…

Dar nu într-atât încât să nu mai fiţi arestat din nou, după câţiva ani…

Atunci a fost pentru predicile ţinute la Radu-Vodă, în Postul Mare al anului 1978, elevilor seminarişti (şi nu numai, căci au mai venit, treptat, şi mulţi elevi şi studenţi de prin alte părţi). Am intitulat această serie de predici, dintru început, Şapte cuvinte către tineri. Spuneam adevărul fără înconjur, în numele lui Hristos. Au început presiunile, ameninţările: asupra elevilor, asupra mea, asupra familiei mele… Şi într-o dimineaţă a venit

Securitatea – aşa cum se făcea şi înainte, nu era nicio deosebire – şi au blocat intrările, n-au mai dat voie la nimeni să iasă sau să intre din şi în blocuri şi apartamente… M-au arestat, m-au anchetat sumar şi mi-au dat, în cele din urmă, 10 ani.

Sub ce acuzaţie, totuşi?

E fantasmagoric: «Acţiune duşmănoasă împotriva ordinii de stat în serviciul unei puteri străine»!!! Dar până la urmă n-am făcut decât 5 ani. M-au eliberat şi, după un an, în care am fost supuşi şi eu, şi familia urmăririi şi hărţuirii permanente, am fost practic obligaţi la soluţia exilului… N-am putut reveni în ţară decât în 1990, când am nimerit, pentru păcatele mele, pe fondul primei mineriade… Acum vin anual şi mă bate tot mai mult gândul întoarcerii definitive… Va fi cum va voi Dumnezeu…

A consemnat

Vasile A. Marian

[Răzvan Codrescu]

PSIHOZA MOAŞTELOR:
DE LA PIETATE LA SMINTEALĂ

În ultimele zile\ presa a început să vorbească tot mai mult despre întâmplările recente de la Mănăstirea Petru-Vodă ca despre un „scandal", sugerând că în spatele lor s-ar afla nu se ştie ce conspiraţie obscură potrivnică cinstirii martirilor neamului şi „minunismului" atât de atractiv nu numai pentru o anumită naivitate habotnică, dar şi pentru nişte oficine mediatice lipsite de cea mai elementară cultură religioasă şi de orice orizont moral-spiritual. Paie pe foc pun chiar cei responsabili de abuzurile comise acolo, care n-au nicio ezitare să mintă şi să incite lumea în numele credinţei lor rătăcite, acuzând de-a valma pe stareţ, pe ierarhi sau pe fraţii din obşte care nu le împărtăşesc exaltările paranoide.

La sfârşitul relatării sale privitoare la parastasul de 7 ani al părintelui

Gheorghe Calciu (16 noiembrie 2013), juristul şi teologul Lucian D. Popescu

— Apropiat al familiei părintelui, cunoştinţă veche, fiu duhovnicesc şi monograf al acestuia, ce nu poate fi bănuit de intenţii impure şi are deplină legitimitate de a se pronunţa – făcea referire şi la deshumarea săvârşită în taină (de care n-a aflat decât la întoarcerea la Bucureşti), cu avertismentul discret că „pietatea populară poate rătăci în duhul greşelii, iar greşeala de-a dreapta tot greşeală este…" (avertisment bazat, în mare măsură, chiar pe scrisorile testamentare ale părintelui).

În perioada imediat următoare, cu concursul televiziunilor ahtiate după senzaţional (Antena 3, Kanal D etc.), mai vechea „psihoză a moaştelor" a cunoscut o nouă recrudescenţă, în faţa căreia Biserica, din păcate, n-a făcut publică nicio atitudine oficială, lăsând lumea în confuzie şi nedumerire. Eu, în urma numeroaselor întrebări cu care m-am pomenit asaltat în context, ca unul ce am fost la rândul meu printre apropiaţii părintelui (pe care l-am cunoscut în 1984) şi editorul său constant (din 1996 încoace), am făgăduit cititorilor mei o sinteză a faptelor şi exprimarea punctului meu de vedere asupra lor,

rămânând cu toţii în aşteptarea unui comunicat oficial2 – din partea Mitropoliei de la Iaşi sau a altui for bisericesc îndrituit – prin care să

1 Articolul a fost scris pe la jumătatea lunii decembrie 2013.

2 Care până la urmă nu s-a dat…

se aducă lămurire şi îndrumare credincioşilor lăsaţi până acum la cheremul manipulărilor mediatice sau al zvonisticii curente. Nimeni nu poate suplini cuvântul Bisericii, oricât de informat, de pertinent şi de onest ar fi.

Folosit de o mină de psihopaţi ai Ortodoxiei ca paravan în ultimii ani de viaţă, părintele Iustin Pârvu continuă să fie folosit ca atare şi după moarte:

cei care au purces fără nicio binecuvântare la dezgroparea părintelui Calciu au invocat intenţia exprimată cândva în acest sens de însuşi părintele Iustin.

Şi, desigur, au încercat să se prevaleze şi de «tradiţia» moldovenească a dezgropării la 7 ani, care nu are nicio bază canonică (practicându-se pe alocuri, inclusiv în Muntele Athos, din lipsă de spaţiu, ceea ce nu este cazul la noi).

Cât despre pretenţia cutărui călugăraş că i s-ar fi arătat părintele însuşi în vis şi i-ar fi poruncit deshumarea, nu văd în virtutea cărui temei ar putea fi creditată (oricine poate veni să spună că a visat orice; fără alte semne consfinţitoare, «visul», chiar să-l fi avut, rămâne nul) 1.

Vajnicii căutători de moaşte (chiar din obştea Mănăstirii Petru-Vodă)

n-au mai avut răbdare nici măcar până la parastas (care – fără ca asistenţa din afară să o ştie – s-a desfăşurat la un mormânt gol!): au pus mâna pe lopeţi şi au purces la dezgropare cu câteva zile înainte. Surprinşi de stareţul

Hariton (care a invocat, între altele, chiar dispoziţia testamentară a părintelui Calciu: Dacă peste ani, din anumite nevoi de construcţie, sau din alte cauze, trupul meu va fi dezgropat şi, spre uimirea multora, va fi neputrezit, preoţii să citească peste el rugăciuni de desfacere a blestemului, ca trupul să se risipească în cele din care a fost alcătuit, că nu de la Dumnezeu se va fi făcut minunea aceasta, ci

din înşelarea celui rău. Să fie legaţi preoţii care m-au văzut să nu vorbească niciodată despre această minune falsă şi trupul pus într-o altă groapă, spre a fi uitat pentru totdeauna…), au fost certaţi şi opriţi, dar s-au reîntors noaptea, pe furiş, şi şi-au isprăvit treaba la adăpostul întunericului, ducând rămăşiţele părintelui Calciu şi închizându-le în chilia părintelui Iustin. Apoi tot ei au chemat una dintre cele mai imunde televiziuni (Antena 3) să filmeze «minunea» în vederea mediatizării şi i-au trimis mesaj ierarhului de la Iaşi (la data respectivă absent din ţară), «să vină să se închine la moaşte de sfânt».

Au cam intrat însă în panică atunci când au aflat de ameninţarea formulată de dl. Andrei Calciu (fiul părintelui, lawyer în Washington D.C., care

1 Pe de altă parte, trebuie observat că monahul cu pricina, pe nume Teodot, e greu de presupus că n-ar fi cunoscut scrisorile testamentare ale părintelui Calciu (în care acesta se referă şi la eventuala sa dezgropare), căci din cartea în care acestea sunt publicate a citit el însuşi, în public, la parastas.

auzise mai demult ce se punea la cale), că, în cazul în care îi vor dezgropa tatăl, îi va da în judecată, ca cetăţean american, pentru «profanare de morminte». În faţa acestei perspective, o anume îngrijorare s-a făcut simţită şi la nivel arhieresc1.

Vă întrebaţi, desigur, care era starea cadavrului dezgropat (în legătură cu care a existat temerea, printre apropiaţii părintelui, ca nu cumva să se înceapă a fi împărţit cu bucăţica, aşa cum s-a petrecut, în parte, cu rămăşiţele poetului Radu Gyr, deshumat maian – nu fără acordul familiei – de la Cimitrul Bellu din Bucureşti şi reînhumat în cimitirul Mănăstirii Petru-Vodă, apoi scos din groapă şi dus în biserică, să i se închine lumea ca unui „sfânt cu moaşte" decretat ad-hoc, fără niciun proces de canonizare!). Răposat şi îmbălsămat în Statele Unite (unde şi-a trăit ultimii 21 de ani ai vieţii), părintele Calciu, care şi-a dorit să fie înmormântat la Petru-Vodă, a fost adus în ţară într-un sicriu sigilat, în care trupul era înfăşurat într-o folie protectoare. Înainte de a porni spre locul de îngropăciune, a fost depus în biserica Mănăstirii Radu-Vodă din Bucureşti (unde rostise, în 1978, cele «şapte cuvinte către tineri»), iar sicriul a fost deschis şi folia îndepărtată de la

cap până la piept (părintele arăta ca un om viu adormit – americanii îşi făcuseră bine treaba – şi aşa ne-am luat rămas-bun de la el, în pragul lui decembrie 2006). Când sicriul a fost închis la loc, n-a mai fost trasă folia protectoare peste partea de sus, astfel că procesul de descompunere în pământ n-a fost unitar: partea descoperită s-a uscat („un craniu cu barbă"), iar cea acoperită a rămas aproape neschimbată după 7 ani. Este motivul pentru care la televizor şi pe internet au fost arătate mai ales picioarele dezgolite, capul fiind acoperit cu o glugă neagră, pentru a nu şoca lumea şi deservi pretinsa „minune" (adică ideea fixă a „moaştelor" cu orice preţ). În realitate, la momentul dat, toate aceste lucruri îşi au explicaţii pur naturale.

Îmbălsămarea (mai ales când e foarte bine făcută) modifică în mare măsură condiţiile fireşti de descompunere (nefiind indiferent nici locul de îngropăciune – în cazul de faţă, unul foarte umed). Cu atât mai puţin pot fi trase concluzii definitive la un interval atât de scurt cu privire la eventualul statut de moaşte al osemintelor respective (statut pe care nu-l poate conferi fiecine, după cum i se pare lui, ci numai o comisie îndrituită, după îndelungi verificări). Nimeni nu poate şti – numai bunul Dumnezeu – dacă trecerea timpului le va vădi sau nu ca sfinte moaşte, peste un număr de ani. Trebuie avută răbdare şi trebuie respectate criteriile sau rânduielile prevăzute pentru

1 Se vede bine că feţele noastre bisericeşti, şi mai mici, şi mai mari, se tem mai mult de rigorile legii seculare decât de Dumnezeu şi de rigorile Ortodoxiei…

aceste cazuri de tradiţia milenară a Bisericii (cf., între altele, subcapitolul intitulat «Moaşte. False moaşte» din voi. Spitalul creştin. Introducere în medicina pastorală de prof. univ. dr. Pavel Chirilă şi Pr. Dr. Mihai Valică, ed. a II-a, 2009, pp. 121 – 135 – lucrare apărută în colecţia „Teologie aplicată".

a Editurii Christiana, chiar cu binecuvântarea Î.P.S. Teofan, Mitropolitul

Moldovei şi Bucovinei).

Cu oarecare întârziere (şi văzând că lucrurile tind să scape tot mai mult de sub control), ierarhul de la Iaşi s-a pronunţat în sensul repunerii în mormânt, indicând, în acord cu stareţul Hariton, un loc

mai uscat, din imediata vecinătate a bisericii. La fel se pronunţase, în urmă cu câţiva ani, şi Patriarhul Teoctist într-un alt caz asemănător: cel de la Boroaia, unde începuseră deja pelerinajele la presupusele moaşte ale părintelui

Ilarion Argatu („îngropaţi mortul la loc!"). Ierarhii Bisericii au autoritatea şi datoria să fie fermi atunci când evlavia populară riscă să o ia razna sau, altfel spus, când pietatea alunecă spre sminteală. Această „psihoză a moaştelor" (a vrea musai să pipăi sfinţenia!) se învecinează mai degrabă cu superstiţia idolatră decât cu dreapta credinţă, dând apă la moara senzaţionalismului ieftin şi putând crea precedente periculoase, precum şi o discreditare a cultului moaştelor în conştiinţa publicului mai larg (şi aşa înclinat să vadă în practicile ortodoxe, după atâţia ani de educaţie ateistă sau laicistă, nişte reminiscenţe – mentale şi comportamentale – de „primitivism medieval", cum ştim bine că s-a întâmplat, mutatis mutandis, în cazul Tanacu).

A mai intervenit o mică tergiversare, dar până la urmă – slavă Domnului!

— Rămăşiţele părintelui Calciu au fost reîngropate (nu am înţeles prea bine de ce nu în locul mai salubru de lângă biserică, ci tot în mormântul iniţial, dar aceasta are mai puţină importanţă).

Trebuie salutat faptul că obştea însăşi a înţeles necesitatea de a lua măsuri responsabile de reaşezare a lucrurilor pe făgaşul lor firesc (în afara celor ce au săvârşit abuzul, toţi au fost de acord cu reînhumarea, chiar dacă nu s-au înţeles asupra unor detalii) şi de amendare profilactică a neascultării aducătoare de sminteală, votând în unanimitate excluderea temporară din mănăstire a celor vinovaţi de acest abuz reprobabil (capii răutăţilor au fost monahii Teodot şi Gabriel – acesta din urmă cunoscut şi ca administrator al unuia dintre cele mai toxice bloguri ortodoxiste, Apologeticum, al cărui radicalism suburban a adus, în ultimii ani, deservicii incalculabile imaginii publice a părintelui Iustin şi a Mănăstirii Petru-Vodă; şi nu-i de mirare că au sărit să-i ia apărarea alte bloguri congenere, încercând, fără niciun argument serios, ci doar cu o retorică exaltată, să perpetueze sminteala şi să facă din cei pedepsiţi cu blândeţe, cum observa deunăzi

monahul Moise Iorgovan, CARTEA MĂRTURISITORILOR

un fel de «martiri ai moaştelor» 1 – sminteală de pe urmă care poate fi încă şi mai gravă decât cea dintâi).

Aşadar, după toată tensiunea şi deruta aduse de deshumarea abuzivă şi de iresponsabilele ei reflexe mediatice, situaţia pare să se fi liniştit (şi e de sperat că şi dl. Andrei Calciu va manifesta o înţelegere iertătoare, oricât de tulburat va fi fost, pe bună dreptate, de imaginile colportate pe internet). Şi poate că şi ierarhia Bisericii noastre va înţelege mai bine de ce este necesar ca astfel de lucruri să fie lămurite şi de la nivel oficial, păzind pietatea populară de ispitele smintelii şi autoritatea eclezială de bănuielile unei slăbiciuni nepăsătoare.

În ce-l priveşte pe părintele Calciu, faptul de a nu avea osemintele validate ca moaşte nu-i ştirbeşte cu nimic sfinţenia şi eventualul drum spre sinaxare:

el rămâne o mare figură martirică a secolului XX, înconjurată tot mai vizibil de căldura evlaviei populare. Nu toţi sfinţii au moaşte, iar un sfânt fără moaşte nu e mai puţin sfânt.

1 Unul dintre ei, văitându-se confuz şi agramat pe la televizor, pretinde că ar fi fost şi agresat fizic, fără să rezulte limpede de către cine anume. Nimeni n-a îndrăznit să-i spună, public cel puţin, că bătaia e uneori „ruptă din rai”…

ANDREI (ANDRÉ) SCRIMA (1925 – 2000)

TAINA RUGULUI APRINS

I

Evenimentul editorial românesc al ultimei perioade1 a fost, fără îndoială, apariţia la Editura Humanitas (în colecţia „Terra Lucida”, coordonată de dl. Andrei Pleşu) a volumului Timpul Rugului Aprins. Maestrul spiritual în tradiţia răsăriteană, semnat de părintele André Scrima2, una dintre figurile cele mai reprezentative ale grupării spirituale închegate pe vremuri la

Mănăstirea Antim din Bucureşti şi cunoscute mai târziu sub numele de

Grupul „Rugului Aprins” (pentru semnificaţia denumirii respective3, a se vedea, în volumul părintelui Scrima, mai ales p. 164 şi urm.). Ediţia este îngrijită de d-na Anca Manolescu şi strălucit

prefaţată de dl. Andrei Pleşu (care, împreună cu dl. Horia-Roman Patapievici, i-a făcut şi o excelentă

1 Textul datează din 1996, iar în România literară a fost publicat în numărul din ianuarie

1997 (p. 19, sub semnătura Adolf Crivăţ-Vasile).

2 Andrei Scrima s-a născut la 1 decembrie 1925 (iar nu în 1930, cum apare în prefaţa primei ediţii a cărţii), la Gheorgheni (în perioada interbelică: judeţul Ciuc), din părinţi aromâni. A studiat, la Bucureşti, Literele (1943 – 1948) şi Teologia (1949 – 1956). A fost, la

Catedra de Logică şi Filosofie a Universităţii Bucureşti, asistentul lui Anton Dumitriu, care l-a introdus în mediul Mănăstirii Antim şi al Rugului Aprins. În 1950 intră ca novice în Mănăstirea Neamţ, apoi lucrează o vreme cu părintele Bartolomeu Valeriu Anania la Biblioteca Patriarhiei, iar în 1956 e tuns în monahism de părintele Benedict Ghiuş la Mănăstirea Slatina. Patriarhul Justinian Marina îl foloseşte ca translator şi secretar, iar în 1956 îi înlesneşte o bursă la Institutul Ecumenic de la Geneva, unde scrie Simple reflecţii despre comunism (ce nu s-au editat decât postum) şi de unde nu mai revine în ţară. În 1960 a obţinut cetăţenia franceză, iar în anul următor îl cunoaşte la Paris pe

Patriarhul Athenagoras I al Constantinopolului, care-l va trimite ca reprezentant al său la

Conciliul II Vatican. El avea să pregătească şi istorica întâlnire din 1964, de la Ierusalim, dintre Papa Paul al VI-lea şi Patriarhul Athenagoras I. A revenit definitiv în România în

1995 şi a trecut la Domnul pe 19 august 2000, fiind înmormântat la Mănăstirea Cernica.

3 Cu originea în Ieşirea 3, 2.

prezentare televizată, în august 1996). Portretul părintelui Scrima, schiţat de directorul Dilemei cu mână sigură şi cu geniul detaliului esenţial, constituie o memorabilă pagină literară:

„Aveam înainte un personaj greu de «sistematizat», o fizionomie alcătuită din sclipiri evanescente, ca lacurile lui Monet. Cosmopolit şi totuşi român, călugăr şi totuşi om de lume, ortodox, dar cu o anume aromă iezuită, Andrei Scrima recită îndelung din Djalal ed din Rumi şi

din Rilke, din

Emily Dickinson şi Ion Barbu, din Upanişade şi din Evanghelie. Se desfată de pitorescul unor vechi şi rare cuvinte neaoşe, dar vorbeşte cu un cochet accent franţuzesc. Invocă astrofizica, genetica modernă sau topologia ca pe nişte domenii la îndemână, fredonează cântece ruseşti şi îşi încheie conversaţiile telefonice cu o sintagmă arabă. Poate fi surprinzător de galant, atent la vestimentaţie, pieptănătură şi bune maniere, dar poate fi şi tăios, sarcastic, autoritar. Când inadecvat, când plin de à-propos, când generos şi discret, când capricios şi de o abundentă auto-referenţialitate, el are ceva de «copil-minune», de «premiant euforic», câştigător al tuturor «olimpiadelor». Discursul său e imens răsplătitor, dar, simultan, născător de frustrare. Fraza e plină de intercalări nesfârşite şi de volute baroce, aşa încât revelaţia, «poanta», divulgarea ideii vin târziu şi te găsesc, uneori, epuizat.

Introducerile sunt ample, serpentinate, capacitatea de a amâna enunţul lămuritor e, practic, infinită. Pe întreg parcursul său, această incomodă retorică e însă însoţită de o erudiţie fermecătoare, de intuiţii, rafinamente şi vopluptăţi spirituale fără egal. Competenţa cărturărească e dublată, în chip neaşteptat, de o sensibilitate existenţială puţin obişnuită, de fineţuri sufleteşti care merg de la simpla candoare până la sondajul ameţitor în măruntaiele interlocutorului. Iată, pe scurt, portretul cuiva care poate stârni, rând pe rând sau de-a valma, admiraţia, curiozitatea, perplexitatea, iritarea şi dragostea”.

II

Prima secţiune a volumului („Întâlniri în jurul unui pelerin străin”)

cuprinde o subtilă şi profundă exegeză spirituală a scrisorii testamentare (v. pp. 21 – 24) lăsate în 1946 de părintele Ioan cel Străin (Ivan Strannik) 1 – Ioan Kulîghin, duhovnic al fostului mitropolit al Rostovului, „un rus aflat

1 O altă versiune românească a aceleiaşi scrisori poate fi citită în Alexandru Mironescu, Calea inimii. Eseuri în duhul Rugului Aprins, Editura Anastasia, Bucureşti, 1998, pp. 3 – 5, sau în Cuviosul Ioan cel Străin (Din arhiva Rugului Aprins), Editura Anastasia (Col.

„Comorile Pustiei” – 28), Bucureşti, 1999, pp. 101 – 104.

În bejenie la Bucureşti, […] pe atunci autoritarea spirituală a Antimului, punctul lui de coagulare duhovnicească”, scrie prefaţatorul.

Darul hermeneutic al părintelui Scrima este fascinant; textul impresionează (şi, mai ales, convinge) atât sub aspect duhovnicesc, cât şi sub aspect cultural, reprezentând partea cea mai interesantă şi mai „procopsitoare” a cărţii. Într-o ortodoxie handicapată de un tip de discurs desuet, stereotip şi adesea acultural, părintele Scrima aduce un limbaj şi un suflu nou, pe linia deschisă de un N. Steinhardt. Dincolo de învierea figurii duhovniceşti a părintelui Ioan cel Străin, se conturează icoana ortodoxă a „stareţului”.

şi întregul scenariu creştin al „iniţierii” duhovniceşti („Calea” luminată de

„Pronia dumnezeiască”), nu fără pertinente conexiuni cu alte tradiţii religioase (autorul este, între altele, şi un temeinic cunoscător al Indiei şi al Islamului). De un mare interes sunt precizările şi distincţiile terminologice (cu apel

— Dincolo de o deosebită sensibilitate pentru limba română – la limbile greacă, latină, ebraică, arabă şi sanscrită). Se simte o bună înrudire cu demersurile filosofico-lingvistice ale lui Constantin Noica şi ale „şcolii” sale (de pildă, distincţiile fundamentale între „impersonalizare” şi „depersonalizare”, între

„Limite” şi „limitări” – mai ales pp. 41 – 45). „Părintele spiritual” (asupra căruia va reveni în ultima parte a cărţii) nu se confundă cu ipostazele lui „exterioare”: „… această funcţie e, prin esenţă, non-instituţionalizabilă («nevrednicul vostru părinte») şi nesedentarizabilă. Ea se menţine într-o ireductibilă singularitate faţă de alte structuri, categorii, funcţiuni înrudite, cu care nu se poate însă confunda: de pildă, cea de duhovnic în sensul de confesor – administratorul, foarte important, al tainei mărturisirii – sau cea de director de conştiinţă, funcţiuni extrem de preţioase, însă nu identice cu cea a părintelui spiritual” (pp. 44 – 45). Ce este atunci, mai exact, părintele duhovnicesc? Să-l ascultăm pe exeget: „Părintele duhovnicesc ilustrează un domeniu al fiinţei, o condiţie a ei, echivalentă categoriei de «trimis». E o categorie aflată dincolo de orice

determinare spaţio-temporală. Starea şi mişcarea sunt, înăuntrul ei, simultane. Părintele duhovnicesc – asemenea îngerului – stă ca trimis (sedebit solitarius et tacebit, trecerea se consumă dincolo de tăcere; «stă» şi «trece»).

E un trimis statornic. E, aşadar, o combinaţie paradoxală între itineranţă şi sedentaritate […]. Caracteristica specifică a trimisului e aceea că e «trecător»:

trece şi lasă o urmă care te trece spre un alt statut. Numai ceea ce se mişcă, ceea ce trece, lasă o urmă. Şi orice text sacru, de pildă textul pe care îl analizăm, e urma a ceva ce nu mai e de faţă (sau care, de faţă fiind, n-are identitate proprie [pentru că s-a «dezapropiat», s-a «impersonalizat»]. Ce îţi trece cel care trece? îţi trece tradiţia (paradosis, ceea ce se dă «pe deasupra» – para –, nu după o mecanică liniară)" (p. 48). El este, conchide autorul, o expresie a

„Apofatismului existenţial" (v. pp. 49 – 51), specific tradiţiei ortodoxe.

III

A doua secţiune a volumului („Timpul Rugului Aprins. Grupul de la

Antim") reface pe scurt traseul uneia dintre cele mai fascinante experienţe spirituale petrecute în sânul lumii ortodoxe moderne Autorul îşi recomandă textul drept „un recit impersonal": recit dune experience ce începe balzacian, cu o descriere a vechiului Antim şi a împrejurimilor, nu fără un fior de nostalgie romantică. Este evocată apoi figura întemeietoare a lui Antim Ivireanul, înainte-mergătorul în absolut al „Rugului Aprins", ce pare a-şi fi găsit o nouă întrupare peste veacuri în personalitatea atât de complexă a poetului şi marelui înduhovnicit Sandu Tudor1 (pe numele adevărat Alexandru Teodorescu, devenit monahul Agaton, iar mai târziu – după primirea schimei mari şi prima detenţie sub comunişti – ieroschimonahul Daniil, autorul Imnului

Acatist la Rugul Aprins al Maicii Domnului, editat postum la Madrid, în

19832), „acela care, de la primul început, a însufleţit şi a călăuzit, în felul lui inimitabil, căutările şi aşteptarea celor ce

descopereau Antimul” (p. 118).

Este arătat modul în care s-a constituit gruparea de la Antim (începând încă din anii ’30, dar consolidându-se mai ales în anii imediat următori războiului) şi ne trec pe dinainte, înviaţi de pana părintelui Scrima, Benedict

Ghiuş, Alexandru „Codin” Mironescu, Constantin Joja, Anton Dumitriu, Vasile Voiculescu, din nou Ioan Kulîghin, dar şi, într-un plan secund, un

Paul Sterian, un Ion Marin Sadoveanu, un Alexandru Elian, un Dumitru

Stăniloaie, un Constantin Noica, un Ion Barbu etc. (surprinzător de şterse apar figurile părintelui Sofian Boghiu şi părintelui Petroniu Tănase). O bună parte din elita interbelică a gravitat, în acei ani, în jurul Antimului; unii au făcut acolo un ultim „popas spiritual” înaintea întemniţării (de altfel, în

1958, Securitatea intervine în forţă şi este instrumentat procesul aşa-zisului

„Lot Teodorescu Alexandru şi alţii”, soldat cu numeroase condamnări).

Cititorul simte pulsul infernal al epocii, dar şi triumful ultim al spiritului;

„Teroarea istoriei” este biruită de Logos – dacă nu în afară, în orice caz pe dinlăuntru. Aşa cum spune părintele Scrima, „predania isihastă” deschide spre „un orizont propriu-zis metafizic; l-am transpune în româneşte, conform traducerilor patristice, prin supra-fiinţial. În el converg doctrină, trăire

1 Vezi mai sus.

2 Cf. acum Ieroschimonahul Daniil de la Rarău (Sandu Tudor), Imnul Acatist la Rugul

Aprins al Născătoarei de Dumnezeu, cu fotocopia manuscrisului definitiv şi comentariile autorului, ed. Gabriela Moldoveanu, Editura Christiana, Bucureşti, 2004, sau Ieroschimonahul Daniil de la Rarău (Sandu Tudor), Acatiste… prima ediţie integrală, îngrijită de

Alexandru Dimcea şi Gabriela Moldoveanu, Editura Christiana, Bucureşti, 2009, p. 141

şi urm. (text precedat de comentarii).

contemplativă, experienţă spirituală – situate peste entropia inerentă a tot ce se manifestă şi se rosteşte în fiinţă. Am putea risca o formulare de tipul următor: «în sinea şi destinalitatea lui, Răsăritul este metafizic…». De aceea, tradiţia sa poate aştepta – retrasă: apofatic" (p. 169).

IV

A treia secţiune a cărţii („Maestru şi discipol în Răsăritul creştin") reprezintă versiunea românească (realizată de d-na Anca Manolescu) a unui studiu apărut în volumul colectiv Le Maître Spirituel selon Ies Traditions d'Occident etd Orient (Paris, 1983). Textul este mai degrabă o utilă antologie comentată de fragmente patristice pe tema enunţată în titlu, revenind într-o manieră mai sintetică asupra problematicii din prima secţiune.

În partea finală, este evidenţiată resurecţia filocalică şi isihastă din secolul al XVIII-lea răsăritean (cu Nicodim Aghioritul, Vasile de la Poiana Mărului şi Paisie Velicikovski), ajungându-se până la faimoasa convorbire cu Motovilov a Sfântului Serafim din Sarov (reprodusă pe paginile 199 – 205). Pe ultima porţiune a scrierii părintelui Scrima revin, într-un fel de pioasă circularitate, figura şi mesajul părintelui Ioan cel Străin, care rămâne marele „personaj" al cărţii, arzând fără să se mistuiască în eternitatea „supra-fiinţială" a Rugului

Aprins… „Or, setea Duhului este fără de saţiu şi nimic nu o poate covârşi; iar cu cât harul Lui se revarsă în fiinţă, cu atât mai mult aceasta creşte şi se împlineşte" (p. 207) 1.

1 Din 1996 încoace, bibliografia privitoare la „Rugul Aprins" a crescut considerabil, dar cartea regretatului Andrei Scrima îşi păstrează întâietatea referenţială, întruchipând cel mai bine osmoza spiritualitate-cultură atât de caracteristică mişcării din jurul Antimului, ce-şi aşteaptă încă vrednicii continuatori. (Cu spiritualitatea/duhovnicia pretindem a sta bine. Cu cultura stăm mai prost…)

CARTEA MĂRTURISITORILOR
FLOR STREJNICU (1926 – 2006)

RECVIEM PENTRU
DR. FLOR STREJNICU

Cu câteva zile înainte de Floriile anului 2006, a trecut la cele veşnice doctorul şi publicistul Fior Strejnicu din Cisnădie (Sibiu), unul dintre cei mai oneşti şi echilibraţi mărturisitori ai crezului legionar, om de o probitate morală şi profesională cum rar mai poţi întâlni în vremurile acestea tulburi şi piticite.

Născut la Ploieşti, în 16 martie 1926, cu numele oficial Alexandru

Popescu, intră în Mişcarea Legionară pe poarta Frăţiilor de Cruce, ca licean, iar în 1941, la numai 15 ani, este arestat şi condamnat, cu un întreg grup de tineri camarazi (40). În temniţă s-a îmbolnăvit de plămâni, dar a reuşit să biruie boala prin credinţă. Este eliberat în pragul anului 1944 şi îşi reia studiile la fără frecvenţă, dar după câteva luni este arestat din nou şi azvârlit în temniţa de la Mărgineni, de unde Dumnezeu i-a ajutat să iasă teafăr în anul următor. Acum îşi schimbă numele şi reuşeşte să-şi ia bacalaureatul, după care se înscrie la Facultatea de Medicină din Cluj. Descoperit în cele din urmă, este împiedicat să-şi dea examenul de stat şi se mulţumeşte să lucreze mulţi ani ca felcer la spitalul din Cisnădie. A reuşit, într-un târziu, să-şi dea secundariatul în Radiologie şi s-a îndreptat, în mare măsură, spre medicina naturistă, dovedindu-se un foarte bun diagnostician şi terapeut.

Oprit să se exprime public înainte de 1989, a făcut-o cu prisosinţă după aceea. Între altele, este invitat la O.N.U. să conferenţieze despre dr. Albert

Schweitzer (1875 – 1965), celebrul medic alsacian teolog şi filosof, laureat al

Premiului Nobel (1952), despre care publică o broşură – Albert Schweitzer şi România. Studiu bibliografic – în 1997, la Editura Imago din Sibiu (unde au apărut mai toate scrierile sale). Din marea sa pasiune pentru filatelie, împărtăşită cu vechiul camarad Traian Popescu (fostul diplomat exilat în

Spania, la Madrid, unde s-a ilustrat şi ca asiduu editor1), a ieşit cartea sem

1 Vezi mai sus.

nată de amândoi şi tipărită la Sibiu în 1994: Din lupta exilului românesc din

Spania împotriva comunismului (cu accent pe propaganda proromânească şi anti-comunistă prin emisiuni filatelice, de la începutul anilor ’50 până la sfârşitul anilor ’60).

În lucrările sale cele mai cunoscute şi mai substanţiale a căutat să facă dreptate adevăratului legionarism, răspunzând acuzaţiilor şi mistificărilor istorice perpetuate până azi. Discursul său este sobru, ordonat, bine argumentat şi documentat (cum s-ar fi cuvenit să fie toate apologiile dreptei de după 1989).

Cea mai mare vâlvă a făcut-o cartea sa despre Mişcarea Legionară şi evreii (1996), care a generat mai multe cicluri de dezbateri şi conferinţe, clătinând serios teza calomnioasă că legionarii ar fi fost nişte „mâncători de evrei”.

şi ar fi împărtăşit ca atare concepţiile ultrarasiste ale fascismului german.

Contribuţia sa cea mai de seamă rămâne însă vasta sinteză intitulată

Creştinismul Mişcării Legionare (2000; ed. a II-a, revăzută şi adăugită:

2001), care depăşeşte tot ce s-a mai scris anterior pe această temă (cărţile şi broşurile unor teologi ca Ilie Imbrescu, George Racoveanu sau Victor

Moise, dar şi consideraţiile mai târzii ale unui Ovidiu Găină alias Stan M.

Popescu), adunând şi analizând atent atât principii, cât şi fapte, din perioada interbelică şi până în contemporaneitate (cu un accent aparte pe rezistenţa din închisori şi din munţi, precum şi pe ctitoriile exilului legionar, pe care l-a cunoscut direct mai ales în ipostaza lui spaniolă), şi încheindu-şi expozeul cu o vastă şi utilă listă bibliografică (a se vedea mai ales ediţia a doua). Aria acestei întâlniri între creştinism şi legionarism este foarte largă, iar notele discordante, pe care adversarii au căutat să le supraliciteze, rămân cu totul marginale. Cineva îşi poate face o idee numai din simpla trecere în revistă a

sumarului cărţii semnate de doctorul Strejnicu: cele

XIII capitole vorbesc despre creştinism ca notă definitorie a legionarismului (I), trăirea creştină a legionarului, până la fenomenul derivat al

„Rugului Aprins" (II), etica „ajutorului legionar" (III), problema atât de spinoasă a asasinatului politic – eternă piatră de poticnire (IV), martirajul legionar, de la jertfa lui Moţa şi Marin până la „Noaptea cuţitelor lungi" (V), rezistenţa şi trăirea creştină din lagăre şi închisori (VII-VIII), preoţia sau monahismul ca opţiune post-carcerală: Maica Mihaela Iordache, Constantin Voicescu, Liviu Brânzaş, Anghel (Arsenie) Papacioc, Horia

Cosmovici, Gh. Calciu-Dumitreasa, Grigore Zamfiroiu, Gh. Bogdan, Ioan

Vladovici, Nicolae (Nectarie) Ciolacu etc. (IX), relaţia dintre ierarhia/

clerul B.O.R. şi Mişcarea Legionară, de la puţinele duşmănii înverşunate (cazul Patriarhului Miron Cristea) până la numeroasele aderenţe organice (X), întâlnirea neantagonică dintre ortodoxie şi greco-catolicism în sânul

CARTEA MĂRTURISITORILOR

Legiunii (XI), ctitoriile legionare mai vechi sau mai noi (XII), creaţiile artistice de sorginte legionară – literare, muzicale, plastice – din mediul penitenciar (XIII): tot atâtea mărturii incontestabile ale unui fenomen creştin autentic şi complex, probabil unic, ca structură şi amploare, în istoria europeană a secolului XX.

Tot în anul 2000 publică frumosul album documentar intitulat Hronic legionar, ilustrat cu troiţe ridicate pe tot cuprinsul ţării. În „Argumentul" din fruntea cărţii, autorul spune, cu un fel de bonomie testamentară:

„Hronic Legionar este un studiu care are un început şi căruia nu-i prevăd un timpuriu sfârşit. El se va scrie an de an, deceniu după deceniu şi veacuri de-a rândul, atât cât va vrea bunul Dumnezeu să ţină acest popor pe străbuna vatră [...] De-a lungul vremii s-au mai înserat noi evenimente în viaţa legionară. Şi fiindcă «rămăseserăm în urmă», am adunat tot ce s-a scris până acum, am adăugat tot ce a mai

trecut peste noi şi, la sfârşitul muncii, am pus virgulă, pentru cel ce se va mai încumeta să mai scrie, curând sau mai târziu. Acestuia, îl rog pe Dumnezeu să-i dea din râvna şi neoboseala mea". Materialul informativ (persoane, publicaţii, evenimente, ctitorii etc.), turnat în formulări succinte, se structurează pe cele 12 luni ale anului; în secţiunea dedicată fiecărei luni, datele sunt înregistrate după succesiunea zilelor, de la cele mai vechi până la cele mai recente, limitele cronologice fiind 1850 („Naşterea lui Mihai Eminescu, precursor al ideologiei legionare. Scriitorul Brătescu-Voineşti afirmă că legionarii sunt copiii lui Eminescu") şi 2000 (deşi actualitatea este – lucru oarecum firesc – destul de subiectiv reflectată). Volumul se încheie cu un indice de persoane1 (fundamental pentru funcţionalitatea Hronicului ca instrument de lucru)

şi cu o bibliografie (nu foarte întinsă, dar esenţială). Paginile sunt ilustrate, fără excepţie, cu troiţe şi monumente legionare, în frumoase alternări de verde şi negru.

Dr. Fior Strejnicu a manifestat o deosebită sensibilitate pentru poezie.

Micul volum de Miniaturi (2002) cuprinde discreta sa lirică personală, cu poeme scurte în genul hai-ku-uri\or, subtil esenţializate ca idee şi expresie poetică. Unele dintre acestea, dedicate martirajului şi transcendenţei crezului legionar, se regăsesc şi în ampla culegere de poezii închinate Căpitanului – Mărturisitorul – pe care, deşi aproape orb, a îngrijit-o şi tipărit-o, în regie proprie, în ultimul an de viaţă (dezvoltând o mai modestă antologie

1 Ceea ce mă miră este că autorul, deşi nu-i omite pe un S. Mehedinţi sau un C. Şumuleanu, îl omite, cam din acelaşi „leat", pe dr. N.C. Paulescu, care, cel puţin în anii premergători înfiinţării Legiunii, s-a angajat public în apărarea studenţimii creştine, inclusiv a grupului „Văcăreştenilor"!

anterioară, scoasă cu prilejul centenarului naşterii lui Codreanu) 1. Solicitat cu o delicateţe irezistibilă, de care numai el era în stare, l-am ajutat la definitivarea culegerii (presărate şi cu citate în proză din şi despre Codreanu)

şi am adăugat o postfaţă şi o bibliografie a scrierilor Căpitanului.

Se grăbea, presimţindu-şi parcă sfârşitul. Cu atât mai mare a fost bucuria apariţiei cărţii, în bune condiţii grafice. Nu mai ştiu în ce fel a mai avut putere să se ocupe de difuzare, dar tirajul a fost modest şi cartea nu se găseşte cu uşurinţă.

Ieşită de sub tipar cu doar câteva luni înainte de a ne părăsi, această ultimă carte pe care a moşit-o, cu cel din urmă rest de migală, capătă o duioasă valoare testamentară.

Omul minunat şi neobosit care a fost dr. Fior Strejnicu dăinuieşte exemplar prin cărţile lui şi prin amintirea de neşters pe care i-o poartă toţi cei ce l-au cunoscut (şi printre care, mai ales în ultimii ani, s-au numărat şi destui tineri, de la care e încă destul de aşteptat).

1 Figurează în ea poezii dedicate lui Codreanu începând din 1925 şi până azi, semnate fie de autori anonimi, fie de poeţi consacraţi (membri sau doar simpatizanţi ai Legiunii, români, dar şi străini), printre care şi câţiva reprezentanţi iluştri ai liricii noastre interbelice (Tudor Arghezi, Aron Cotruş, Lucian Blaga, Ion Barbu, Radu Gyr etc.). Nu ţin să ascund faptul (cum impur m-a bănuit cineva) că este inclusă acolo (p. 73) şi o poezie de tinereţe de-a mea, sonetul „Arhanghelul verde": În ochii tăi mijeau Valahii pure, / în glasul tău se răzvrăteau stihii, / îţi miresma sumanul a pădure/ şi-ţi fluturau pulpanele-a vecii. // Din codrii Bucovinei întrupat/ te plâng şi astăzi fagii pe coline, / că într-o toamnă veştedă-ai plecat/ şi-au flămânzit nădejdile de tine. // Dar cum sămânţa putrezind rodeşte, / la fel şi tu învii printre prigoane/ şi taina ta pe vrejul vremii creşte, / strălucinând ca auru-n icoane, /

căci Dumnezeu vorbit-a românește/ cu rostul tău de moarte, Căpitane!

OCTAVIAN PALER (1926 – 2007)

DON QUIJOTEÂNEST, DE LA STÂNGA LA DREAPTA…

Luni 7 mai 2007, în urma unui stop cardiac, a încetat din viaţă, în vârstă de 81 de ani neîmpliniţi, scriitorul Octavian Paler, „bătrânul reacţionar", adversarul cel mai neîmpăcat al tuturor preşedinţilor post decembrişti ai

României (inclusiv al lui Emil Constantinescu, pe care-l

susţinuse iniţial), comentator incomod al tarelor vieţii noastre publice, fie în editorialele sale aproape zilnice, fie în numeroasele sale apariţii televizate. În ultimii ani făcuse o adevărată psihoză anti-Băsescu şi probabil că ar fi fost foarte neconsolat de rezultatul ultimului referendum1.

Octavian Paler s-a născut pe 2 iulie 1926 în satul Lisa, nu departe de

Făgăraş, într-o familie de ţărani înstăriţi (dar nu destul de înstăriţi pentru a fi asimilaţi mai târziu „chiaburimii", scriitorul putând face caz, la o adică, de „originea sănătoasă" pe care o avea şi pe care nu s-ar putea spune că n-a valorificat-o în context).

În 1937 a fost admis ca bursier la Colegiul Naţional Spiru Haret din

Bucureşti, dar ultimul an de liceu îl va face la Colegiul Naţional Radu Negru din Făgăraş (unde fusese nevoit să se transfere în urma unei altercaţii cu directorul de la Bucureşti, prof. George Şerban, altminteri unchiul său dinspre mamă). Bacalaureatul şi-l va lua la Sibiu, în 1945, după care, reîntors în Capitală, va urma simultan cursurile Facultăţii de Litere şi Filosofie şi pe cele ale Facultăţii de Drept.

După terminarea studiilor universitare (1949), funcţionează ca redactor la emisiunile culturale ale Radiodifuziunii Române, în perioada de maximă ideologizare stalinistă (1949 – 1964), apoi – ca bun profesionist, dar şi ca unealtă maleabilă a intereselor propagandistice ale partidului unic – este avansat director al Televiziunii Române (1965 – 1968) şi vicepreşedinte al

119 mai 2007. Din totalul de 6 milioane de români prezenţi la vot, 74, 48% au fost împotriva suspendării preşedintelui.

Radiodifuziunii (1968 – 1970). Din 1970 până în 1983 se menţine ca redactor-şef la România liberă (după 1990 va reveni ca director onorific al ziarului)

şi ajunge, fără să se încurce în scrupule, membru supleant al C.C. al RC. R. (1974 – 1978) şi deputat în Marea Adunare Naţională (1978 – 1982). În ultimii ani ai lui Ceauşescu, cariera sa cunoaşte o anumită eclipsă, pe care unii au crezut c-o pot numi „disidenţă" (el a avut bunul

simţ să nu vorbească despre aşa ceva).

În anii ’80 era deja un scriitor consacrat (debutase în Luceafărul, în

1958, cu poezia „Ulciorul”, şi va rămâne toată un poet deghizat în prozator şi eseist), după ce în 1978 primise Premiul Academiei R.S.R., iar în

1980 Premiul Uniunii Scriitorilor. Mitologii subiective (1975), Apărarea lui Galilei (1978), Scrisori imaginare (1979), Caminante (1980), Polemici cordiale (1983), Viaţa ca o coridă (1987) sunt câteva dintre titlurile sale de succes din „epoca de aur” (sintagmă pe care, zice-se, chiar el ar fi lansato), scrise cu mână sigură şi cu un anumit patos al ideilor, fără prea mult balast ideologic.

După evenimentele din decembrie ’89, s-a numărat printre fondatorii

Grupului pentru Dialog Social (G.D.S.), cu care treptat a ajuns mai degrabă în divergenţă, şi-a consolidat faima ca editorialist la România liberă, Ziua, Cotidianul, dar şi ca „moralist” şi „comentator” al scenei politice şi culturale în talk-show-uri TV (în ultimii ani, mai ales la Antena 3, care nu avea încă proasta reputaţie de mai târziu). După ce fusese, până spre 60 de ani, un servitor şi profitor notoriu al regimului comunist, mulţi au primit cu circumspecţie noul său discurs „de dreapta”, minimal creştin (structural, era mai degrabă un epicureic, iar intelectualiceşte mai degrabă un Voltairian – „Dacă Dumnezeu nu există, trebuie inventat”) şi prudent naţionalist (în frondă de bun-simţ cu „europenii de nicăieri”), dar tot mai ferm anticomunist, cu accente critice radicale, într-o notă de patetism sfătos şi dezabuzat, marcat de o serie de idiosincrazii conjuncturale mai mult decât de un set de principii majore. Nimeni n-a încondeiat poate cu mai multă asprime noua clasă politică românească şi reţelele mafiote ale zilei, degenerarea morală a societăţii româneşti şi abuzurile sau stângăciile curente ale unui

„Europenism” decerebrat. Un întreg „sistem ticăloşit” care i-a supravieţuit sfidător şi care dă şmechereşte cu tifla birocraţiei de la Bruxelles. O parte din această gâlceavă cu vremurile se regăseşte şi în volumele lui mai recente (aproape toate cu tiraje de best-selleruri), de

la Don Quijote în Est (1994) la între crâşmă şi biserică (2003).

Oricum l-am judeca pentru trecutul lui ante decembrist, trebuie să recunoaştem că după 1989 a avut aproape constant o poziţie onestă şi că viaţa publică românească ar fi arătat cu totul altfel dacă majoritatea foştilor servanţi ai comunismului ar fi urmat un drum asemănător1. Rectitudinea şi curajul unei senectuţi onorabile au răscumpărat în mare măsură, alături de indiscutabilul său talent literar, „păcatele tinereţii" (care, în paranteză fie spus, au fost mult mai mici decât ale altora, ce au avut indecenţa de a i se erija după moarte în foşti prieteni apropiaţi, ca de pildă sinistrul

Adrian Păunescu).

Un singur moment de certă slăbiciune morală a marcat, poate, acest traseu post decembrist: acceptarea decoraţiei date de Ion Iliescu (Ordinul

Naţional „Steaua României"), căruia n-a avut tăria să-i spună, ca bunăoară regretatul Radu Chesaru (atunci când i s-a oferit certificatul de revoluţionar): „Nu dau mâna cu criminalii!"... Ordinul Naţional „Steaua României".

În grad de Cavaler i-a conferit dreptul postum la onoruri militare (de care n-a putut avea parte, spre exemplu, consăteanul său legendar Ion Gavrilă

Ogoranu, marele luptător anticomunist din munţi, pe care el unul, cel puţin în ultimii ani, a ştiut să-l preţuiască după cuviinţă).

Jurnalistul Marius Vasileanu i-a surprins bine chipul de pe urmă, într-un interviu apărut în Adevărul (nr. 4971, 1 iulie 2006) 2: om al tradiţiei, decepţionat de acest târziu de lume, obligat faţă de condiţia de român, dar nu prea împăcat cu Dumnezeu şi total circumspect – dacă nu chiar panicat – în faţa morţii, prins cumva într-o plasă de paradoxuri mai degrabă insurmontabile. La un moment dat, intervievatul îl întreabă pe intervievator, cu ciudă aproape:

— Câţi ani aveţi?

— Am 42 de ani...

— Ei, la 42 de ani nu aveţi cum să mă înţelegeţi... La 42 de ani şi pentru mine – cum e probabil şi pentru dvs. – moartea era problema altora. Nu era şi problema mea. Acum a devenit şi problema mea, iar

de la un timp încoace aș zice (mă rog, e un punct de vedere foarte egoist, evident) moartea este numai problema mea. Altfel spus, e greu să mă uit cu prea mult optimism la asta.

De altfel, eu nu fac parte din categoria atât de frecventă, atât de răspândită în

România, a optimiștilor…

Altminteri, recunoștea cu lucidiate că eu sunt într-o situație imposibilă în acest moment – sufletește vreau să spun. În ce sens? în sensul că nu mă pot dezice de calitatea mea de român. Asta face parte din destinul meu! Părinții mei au fost români, eu sunt urmașul părinților mei și, în consecință, calitatea

1 N-a fost totuși un caz izolat. S-au mai purtat bine după 1989 și alți profitori intelectuali ai vechiului regim: Virgil Cândea, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Florin Constantiniu etc.

2 Aici citez după Marius Vasileanu, Tradiția în actualitate. Repere dialogale pentru mileniul trei, Editura Lumea Credinței, București, 2013, p. 120 și urm.

mea de român nu este opțiunea mea. […] Știți ceva, ca să fiu foarte succint:

eu pot să fiu foarte bine patriot câtă vreme rămân în casă; dacă ies pe poartă, patriotismul meu este în pericol!

Rațional avea conștiința vremurilor bune de altă dată, nemângâiat de a nu putea fi pe măsura lor: Pe vremea aceea, în lumea aceea, se credea cu sinceritate în religie, în Dumnezeu, în Biserică; or eu, din nefericire, am evoluat și în sensul acesta prost. Adică eu sunt un fel de creștin «curent». Adică sigur că sunt ortodox, nu mă voi dezice niciodată de religia mea. Nu știu în ce măsură cred în Dumnezeu, în măsura în care este reprezentat așa ca în figurile clasice. Mi-e frică de absența lui Dumnezeu! Asta înseamnă că nu pot să suport ideea asta, dar nu cred în viața de apoi. Și dacă nu cred în viața de apoi, înseamnă că nu cred că există ceva dincolo de ce avem pe lumea asta, în viața asta – ceea ce nu mă face prea vesel la 80 de ani.

A sfârșit scriind la o carte intitulată Calomnii mitologice. Fărâme din conferințe nerostite1: un fel de homo ludens glumind amar – dacă nu chiar tragic – cu sine însuși și cu destinul. Sunt niște conferințe pe

care nu le ţin în public, e o joacă evidentă, vă daţi seama. Dar eu mă joc serios. Sunt conferinţe pe care le ţin moliilor din camera mea…

Aşa i-a stat inima, singur, mărturisind şi mărturisindu-se moliilor unui timp larvar. A fost înmormântat la Cimitirul Sfânta Vineri din Bucureşti, miercuri 9 mai, fiind petrecut pe ultimul drum de unicul său fiu (stabilit de mai mulţi ani în străinătate) şi de câteva sute de prieteni şi admiratori, începea o posteritate pe care o sfidase adesea2 şi care, până la urmă, s-a dovedit mai degrabă uitucă.

1 Cartea a apărut chiar în 2007 la Editura Historia şi a fost reeditată în 2013 la Editura

Polirom.

2 „Nu pun niciun preţ pe posteritatea mea!", ţinuse să-i spună apăsat, la 80 de ani, intervievatorului Marius Vasileanu. Era sincer sau brava? Ar trebui întrebată vreo molie…

VASILE-JACQUES IAMANDI (n.1927)

UN SENIOR PENTRU

NELINIŞTEA NOASTRĂ

w în pragul Crăciunului şi cu o săptămână înainte de onomastica fostului deţinut politic Jacques-Vasile Iamandi, a apărut numărul pe decembrie 2009

al revistei Rost, care i-a fost dedicat şi în care s-a aflat inclus şi micul portret de suflet pe care-l reproduc aici.

Dacă ar avea, pe lângă atâtea numeroase calităţi, şi darul sau răbdarea scrisului, dl. V.-J. Iamandi ar putea face un best-seller din romanul vieţii sale. O viaţă de peregrinări şi aventuri trăite nu o dată la limita riscului suprem, dar care n-a eşuat nicio clipă în simplu experimentalism, ci a fost constant străluminată de principii şi idealuri: de la prima tinereţe legionară, marcată de entuziasmul jertfelnic al unei întregi generaţii, trecând prin clandestinitatea vieţii de fugar din anii stalinismului, prin experienţa exotică a Legiunii Străine franceze (de unde s-a întors străbătând China cu piciorul 1), prin teroarea lagărelor şi temniţelor comuniste2, prin lunga odisee a exilului, până la deziluziile unei repatrieri târzii din Canada francofonă (unde a stat mai mult de trei decenii) într-o Românie postcomunistă care este încă departe de a-şi fi regăsit reperele.

1 „După o instrucţie sumară, am fost trimişi în Indochina franceză, să luptăm contra gherilelor locale comuniste. M-am oferit mereu voluntar în cele mai dificile misiuni, dar

Dumnezeu m-a păzit [...] în 1952, am căzut prizonier, alături de alţi 120 de camarazi, într-o ambuscadă pregătită cu complicităţi din Statul Major al armatei regulate franceze. [...]

Aveam identităţi false. Eu spuneam că sunt suedez, pentru că eram blond, şi că mă numesc

Lup Larsen. Însă un coleg, maghiar din Ardeal, m-a trădat. Am fost dus într-o anchetă sângeroasă, din care n-am crezut că mai scap viu. Apoi am fost băgat într-un convoi de

800 de oameni, care a pornit pe jos spre Moscova. Mi-am zis că voi muri pe drum, dar am scăpat şi din asta..." (dintr-un interviu luat de Claudiu Târziu).

2 A fost deţinut politic timp de 9 ani (1955 – 1964).

Traseul său existenţial seamănă într-o oarecare măsură cu cel al unui alt personaj aristocratic cu structură de Don Quijote: mai vârstnicul şi regretatul prinţ Ilie-Vlad Sturdza (trecut la rândul său prin Legiunea de acasă, prin Legiunea franceză, prin dramele exilului), care a apucat să pună pe hârtie câte ceva, dar mult prea puţin în raport cu cele trăite de-a lungul şi de-a latul lumii, sub fatalitatea istorică a unui „secol nebun" 1. O nebunie distructivă căreia anumite firi alese au înţeles că nu i se poate răspunde onorant decât printr-o altă nebunie – una nobilă şi mărturisitoare, în sens paulinic şi donquijotesc.

Practicant redutabil în tinereţe – la Iaşi şi Bucureşti – ăl mai multor sporturi (box, rugby etc.), luptător şi conspirator necuminţit de vremuri, visător generos al unei ordini mai bune, amestec rar şi indefinit de vitalism şi idealism seniorial, „nemuritorul Jacques" (cum inspirat l-a numit mai demult prietenul Claudiu Târziu2), deşi cu inima obosită de truda anilor, păstrează şi astăzi, octogenar, o seducătoare tinereţe interioară, care dă pe din afară prin ochii albaştri şi pe chipul deopotrivă distins şi destins, gata parcă mereu de o nouă aventură primenitoare, de reacţia vie şi trează la toate strâmbătăţile sau micimile veacului.

Într-o mărturie recentă, rămasă inedită, s-a lăsat ispitit să-şi

schiţeze singur portretul interior:

„De multe ori am călcat cu stângul în viaţă, dar important este să vrei, să poţi, să ai tăria şi curajul să-ţi recunoşti greşelile şi slăbiciunile, astfel ca dintr-un ciufut însingurat să poţi deveni înţelegător, iubitor, corect şi deschis. L-am avut prieten, frate, mentor şi idol pe tatăl meu, deşi pentru o perioadă extrem de scurtă a vieţii mele, iar tocmai atunci când aş fi avut mai multă nevoie de el, mi l-au răpit3. De acolo de unde se află, mi-a rămas o călăuză, un ghid, un exemplu… Aşa am evoluat şi voi continua să evoluez permanent, datorită unor oameni pe care Dumnezeu mi i-a scos în cale. Oameni care parcă au fost trimişi de cer să-mi vorbească la vreme cu demnitate îngerească, devenindu-mi exemplu, idoli, mentori, pe care i-am aşezat pe soclul dorinţei de mai bine, de ţel final spre care

1 Cf. Ilie-Vlad Sturdza, Pribeag printr-un secol nebun. De la Legiunea Arhanghelul Mihail la Legiunea Străină, Editura Vremea, Bucureşti, 2002. Autorul (vezi mai sus) s-a stins chiar în toamna lui 2009 (şi rămân dator ca, după ce i-am îngrijit cartea, să şi scriu cândva mai pe larg despre el).

2 Camaradul de generaţie şi prigoane Marcel Petrişor preferă să-i spună „Jack Spintecătorul", ca unuia ce a despicat, visător sau belicos, toate orizonturile lumii.

3 Copilăria i-a fost marcată de conflictul ireductibil dintre un bunic liberal şi un tată legionar, care după 23 august 1944 a preferat să se sinucidă decât să facă jocul comuniştilor.

tind pentru a deveni ceea ce nu sunt încă şi nu sunt sigur ca voi deveni pe parcursul sinuos al trecerii mele prin această lume efemeră. Un legionar cu suflet senin, slujitor al unui cod sfânt de etică şi onoare, aşa cum au fost toţi cei care au trecut prin şcoala frăţiilor de cruce, din care încerc să îmi trag seva. Acesta este drumul pe care am pornit să-mi clădesc viaţa şi, cu toate greutăţile şi riscurile pe care mi le asum, i-am rămas şi îi voi rămâne fidel până la sfârşit.

Dacă uneori m-am lăsat doborât de frustrările unui context sărac, al celor pe care îi consideram apropiaţi, este numai vina mea. Dar afirm cu tărie că nu mă voi lăsa doborât de duşmani. Totdeauna

voi mai avea o săgeată în tolbă. Am fost şi voi rămâne soldat, chiar pe baricada unor lupte aparent pierdute, fiind convins că finalul poveştii nu se va suprapune cu al meu, pentru că temelia ei a fost zidită de un om din cimentul iubirii, dragostei şi unităţii creştine, cu care a creat o legiune pe care a pus-o în slujba ţării şi a credinţei. Este o pasăre Phoenix care a renăscut şi va renaşte pururi din propria-i cenuşă…"

„Reacţionarul" acesta incorigibil nu vorbeşte peste măsură de mult, dar ştie să se aprindă vorbind, iar în clipele de graţie se lasă înduplecat să povestească, plin de un haz poznaş, din preaplinul unei vieţi care se refuză şi nostalgiei posomorâte, şi îngrădirilor senectuţii. E în verbul lui un fel de vervă miezoasă, de o înţelepciune vioaie şi neostentativă, greu de reprodus sau de imitat. Face de regulă figura unui conviv generos, capabil să însufleţească şi să se însufleţească, să dăruiască şi să se dăruiască, boiereşte, mai cu seamă cui simte că înţelege şi că merită.

Tăiat din stofa de cel mai bun preţ a boierimii de altă dată, cavaler nedezminţit în toate înţelesurile cuvântului, „nemuritorul Jacques" este poate o ipostază pe cale de dispariţie a umanităţii, dar şi o dovadă vie a potenţialităţilor ei fascinante, pe care Dumnezeu ne-a lăsat-o la îndemână în aceste vremuri crepusculare, ca să nu ne uităm până la capăt şansa de a fi mai mult decât suntem.

Cred, de aceea, că numărul din revista Rost dedicat domnului V.-J. Iamandi, pe deasupra conjuncturilor calendaristice sau mondene (căci e un inepuizabil „Om de lume"), reprezintă nu doar o reverenţă faţă de trecut, ci şi o nădejde în încă posibila îndreptare a viitorului după o altă măsură umană: cea a nobleţii care onorează şi obligă deopotrivă.

Dacă „nemuritorul Jacques" n-ar fi existat, m-aş fi străduit să-l inventez.

Pentru că însă există, m-am străduit doar să-i schiţez portretul, nemângâiat de a nu fi un zugrav mai priceput, dar încrezător că puterea modelului va lucra dincolo de neputerile mele, spre folosul unui secol care va fi unul al regăsirii rectitudinii pierdute… sau nu va mai fi – în sens tare – deloc.

P. S. Cinci ani mai târziu, primeam – ca şi alţi câţiva prieteni –

această scrisoare de la dl. V.-J. Iamandi, pe care o reproduc fără comentarii:

Dragi camarazi şi prieteni, Mă simt obligat să vă mărturisesc un adevăr fără a insista prea mult, ca să nu devin patetic: sunt bătrân, obosit, epuizat. Sfidările inerente anilor care mi-au cutremurat tinereţea îşi spun cuvântul. Hibele unei vieţi zbuciumate

— Urmărit, fugar, soldat, prizonier, evadat şi apoi deţinut şi exilat 32 de ani – îşi arată colţii.

O inimă ciuruită – pentru a întrebuinţa un cuvânt la modă –, care voia să rămână tânără împotriva evidenţei, luptă azi cu un fizic în descompunere. Spre regretul meu, nu mai pot fi „pompierul atomic" care în câteva minute făcea faţă pe baricada evenimentelor. Am fost întrebat de tinerii din anturaj dacă nu cumva ei suferă de o bătrâneţe precoce, iar eu mă bucur de o tinereţe întârziată!

Acum a sosit timpul să mă retrag. Este decizia unui bătrân care a încercat să fie veşnic pe baricada celor care luptau pentru credinţă, libertate, dreptate şi adevăr. Sigur că nu am reuşit întotdeauna cu brio, dar acum, la căderea cortinei, accept orice critică, mă înclin şi vă cer iertare.

Din păcate, ceea ce ar fi putut să ne facă de neînvins, DRAGOSTEA

şi UNITATEA, au murit demult, rămânând acolo, în spatele gratiilor care ne-au înfrăţit în suferinţă, şi ne-au făcut să devenim antagonişti în libertate, arătându-ne cu degetul acuzator. Era planificat de cei care ne-au eliberat, iar noi le-am făcut pe plac.

Am fost bine intenţionat. Fără să fiu un şef, am fost solicitat datorită faptului că pe zi ce trece rămânem mai puţini.

Nu mi-am precupeţit niciodată eforturile. Am fost dur cu mine însumi, încercând să fiu înţelegător cu cei care mi-au greşit mie. Dar cinstit şi drept cu cei care consideram că au călcat strâmb pe aria naţională. Sunt un simplu soldat al unui crez nemuritor, căruia îi voi rămâne fidel şi dincolo de mormânt.

Cred sincer că nu sunt nici mai bun, nici mai rău ca toţi cei cu care am fost împreună. Nu cred că retragerea mea ar însemna pierdere pentru cineva.

Plec fără polemică, fără comentarii, fără a încerca să abat sau să smintesc pe nimeni. Plec fără să mă consider învins – sau, în orice caz, nu de duşmani.

Este adevărat: sunt dezamăgit şi mă simt din ce în ce mai singur atunci când alţii înţeleg, tac şi acceptă, considerând normal anormalul…

Sunt robul unei educaţii sfinte pe care am primit-o din copilărie. Nu pot să trec peste ea. Acum, la anii mei, recunosc adevărul zicalei bătrâneşti: „Este greu să înveţi calul bătrân să meargă în buiestru". Este imposibil, adaug eu punctul de vedere al gloabei care sunt, îmbătrânită la ham.

Nu voi putea niciodată să sărut azi ceea ce am scuipat ieri.

Viaţa m-a învăţat, dându-mi o lecţie perpetuă. Sunt totuşi cazuri evidente când ceea ce ai îmbrăţişat ieri cu căldură viaţa te obligă azi să îţi recunoşti ca greşeală, înainte ca visul să se transforme în coşmar.

Vă îmbrăţişez frăţeşte, VJI

Azi, joi, 17 iulie 2014

CARTEA MĂRTURISITORILOR

PAUL CARAVIA (1927 – 2002)

CRUCIADA ÎMPOTRIVA UITĂRII

Profesorul Paul Caravia (n. 04.09.1927, Bucureşti1), fost deţinut politic (1949 – 1956, trecut şi prin experienţa devastatoare a Piteştiului), şi-a dedicat aproape întreaga activitate de după 1989 studiului documentar care atestă pe de o parte amploarea şi perversiunea represiunii comuniste, iar pe de altă parte rezistenţa opusă regimului terorist de către segmente importante ale societăţii româneşti. Interesul deopotrivă istoric şi moral al demersului său îl aşază nu doar printre cei mai de seamă cercetători ai arhivelor totalitare, dar şi în galeria marilor mărturisitori. Lucrarea sa de ansamblu se constituie într-o adevărată cruciadă împotriva uitării, onorând şi împlinind mesajul istoric al unei generaţii martirizate.

Am aflat dintr-un articol din România literară (5/1999) al Monicăi Lovinescu că doi cineaşti francezi, Anca Hirte şi Jean Lefaux, au realizat un zguduitor documentar intitulat „Treptele căderii", apelând la trei dintre supravieţuitorii „reeducării" de la Piteşti: Paul

Caravia, Nicolae Ioniţă şi Costin

Merişca. După ce îşi comunică impresiile (foarte puternice), autoarea articolului încheie într-o notă de indignată perplexitate: „O simplă întrebare acum.

Uluită. Scandalizată. Cum se explică absenţa acestui documentar de pe ecranele de cinematograf şi de televiziune din România?!". Are probabil dreptate scriitorul ieşean şi nedezminţitul om de dreapta Cassian Maria Spiridon:

„Cred că răspunsul îl ştim cu toţii, dar ne arătăm preocupaţi de alte probleme, mult mai importante, procedând ca în cazul pacientului lui Freud: închidem coşul de hârtii cuprins de flăcări în dulap, crezând că am scăpat de incendiu"…

Dincolo de celelalte forme de mărturisire, cel puţin două sunt cărţile fundamentale pe care greu încercatul Paul Caravia şi-a lăsat semnătura

„Răscumpărătoare":

Biserica întemniţată. România: 1944 – 1989 (în cuvântul înainte şi în studiul introductiv, volumul – realizat în colaborare cu Virgiliu Constanti-unele surse indică anul 1923.

AZVAN CODRESCU

nescu şi Flori Stănescu – este denumit, mai exact, „Dicţionarul personalului ecleziastic în detenţia sistemului concentraţionar comunist") a apărut în

1998 sub egida Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului, cu prefaţa camaradului de închisoare Radu Ciuceanu (directorul institutului).

Deşi depăşeşte cu mult materia broşurii intitulate Mărturisitori după gratii.

Slujitori ai Bisericii în temniţele comuniste (Cluj, 1996), dicţionarul nu a putut fi totuşi exhaustiv (unele adaosuri şi îndreptări, circumscrise confesional, sunt aduse de Vasile Manea în Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste, Editura Patmos, f. l., 2000).

Sunt înregistrate 2544 de persoane, între care 2398 de preoţi (ortodocşi

— 1725; greco-catolici – 226; romano-catolici – 165; protestanţi

şi neoprotestanţi – 90; de alte religii – 36) şi 49 de cântăreţi/cantori, cărora li se adaugă o seamă de persoane pentru care cultul n-a putut fi stabilit exact. Deşi neincluşi în corpul dicţionarului, sunt menţionaţi în studiul introductiv şi 31 de ierarhi ortodocşi scoşi din scaun sau exilaţi, peste 1500 de cazuri de personal ecleziastic epurat, precum şi 60 de monahi despre care se ştie cu certitudine că au sprijinit mişcarea naţională de rezistenţă. Un caz aparte este cel al deţinuţilor politici preoţiţi după ieşirea din închisoare, printre care aflăm nume ilustre: Horia Cosmovici, N. Steinhardt, Constantin Voicescu etc.; părintele Gheorghe Calciu figurează chiar în corpul dicţionarului, deoarece a doua detenţie (1979 – 84) a executat-o ca preot.

Lucrarea se remarcă printr-o vastă informaţie (sursele – arhive, volume de autor, publicaţii periodice, colecţii manuscrise – sunt înregistrate bibliografic la pp. 33 – 41) şi printr-o severă metodologie, ceea ce-i conferă deopotrivă consistenţă şi funcţionalitate.

Paul Caravia are dreptate să conchidă: „Se vede că Biserica nu a fost numai contemplativă, ci şi luptătoare" (p. 30).

Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate – România: 1945 – 1989 (volum prefaţat de acad. Virgil Cândea) a apărut în anul 2000 la Ed. Enciclopedică din Bucureşti, reprezentând „prima încercare de a concentra izvoare numeroase şi variate – documente inedite, reglementări de uz intern şi bibliografie recentă – într-un repertoriu cumulativ de tipărituri interzise şi manuscrise confiscate în România perioadei totalitare" (V. Cândea). Nota asupra ediţiei (pp. 13 – 15) atestă rigoarea şi acribia cu care s-a lucrat, iar amplul Studiu introductiv (pp. 17 – 40) constituie o excelentă radiografie a fenomenului cenzurii ideologice (ce a culminat în regimurile comuniste). Sursele publicate (de la Decretul-Lege nr. 364 din 2 mai 1945, semnat sub presiune chiar de Regele Mihai şi apărut în Monitorul Oficial două zile mai târziu, până la

Publicaţiile interzise până la 1 mai 1948, Bucureşti, Ministerul Artelor şi

Informaţiilor, 1948, cu un supliment în toamna aceluiaşi an) sunt corobo – CARTEA MĂRTURISITORILOR

rate cu alte tipuri de surse (cataloage, liste de uz intern,

circulare, procese verbale, registre de inventar), alcătuindu-se aprox. 12.000 de fişe-document, înregistrate în ordine alfabetică.

Pe lângă indexul alfabetic al publicaţiilor interzise (pp. 43 – 554), în care prevalează autorii români ai perioadei 1917 – 1944, lucrarea mai înregistrează registre-inventar auxiliare pentru perioada 1959 – 1989 (totalizând

53 de autori şi 237 de titluri), precum şi o listă (fatalmente incompletă) a manuscriselor şi cărţilor confiscate (şi uneori folosite drept „corp delict"), însumând 123 de persoane.

Este simptomatic pentru fundătura în care a intrat legitimul şi necesarul deziderat post decembrist al unui „proces al comunismului" (măcar moral, dacă nu juridic) faptul că volumele atât de substanţiale coordonate de

Paul Caravia nu s-au bucurat de recenzii sau dezbateri pe măsură. Lumea românească se consumă, neexorcizată, într-un cotidian amnezic şi vulgar, iar în subsidiar nu mai prididim să ne mirăm că am ajuns – de la stânga la dreapta – ruşinea Europei şi a propriei noastre istorii!

Este una dintre amărăciunile cu care a murit Paul Caravia. Alta a fost legată de sprijinul insuficient pe care l-a primit la constituirea şi demararea

Asociaţiei „Homo Religiosus" (cu care avea planuri mari în perioada următoare – context în care am şi ajuns să-l cunosc).

Pe vremea când, sub tutela U.F.D., am încercat (dar n-am izbutit decât până la numărul al treilea) o nouă serie, mult mai ambiţioasă, a publicaţiei Generaţia Dreptei (prima serie purtase pecetea regretatului Laurenţiu Ulici), am primit la Redacţie această scrisoare (din care redau aici câteva fragmente):

Bucureşti, la 19.04.2001

Domnule Varujan Vosganian şi stimaţi editori ai revistei Generaţia

Dreptei, Hristos a înviat! […]

Mulţumesc pentru primirea neaşteptată a darului făcut – primul număr al revistei. L-am parcurs cu real interes.

Domnule Vosganian, în cuvântul dumneavoastră din revistă vă

referiţi la necesitatea republicării „listei autorilor şi cărţilor interzise” de comunişti. Am bucuria să vă pot oferi alăturatul dar făcut culturii româneşti – volumul Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate – România: 1945 – 1989. Este explicabilă, dar tristă tăcerea ce s-a aşternut de la publicarea lui în toamna anului 2000 [...]

Am fost deţinut politic şi Dumnezeu a vrut să coordonez volumul Biserica întemniţată. România: 1944 – 1989 – tradusă în limba engleză cu ocazia vizitei papale în România. Acelaşi destin. Nu se găseşte nicăieri şi totuşi a ajuns la picioarele Mântuitorului în Biserica învierii din Ierusalim şi la Vatican. [...]

Mă bucur că îi aflu în acest sumar pe Adrian Iorgulescu, pe Răzvan

Codrescu, pe Radu Preda. Mă alătur urărilor făcute Părintelui Bartolomeu

Anania. îi doresc spor duhovnicesc prietenului Sorin Dumitrescu pentru continuarea colecţiei „Dreapta [europeană]” 1.

Să fie într-un ceas ai dreptei credinţe!

Cu prietenie, Prof. Paul Caravia

A fost ultimul semn primit de la bătrânul cruciat, pe care boala l-a muncit din greu în ultimul an de viaţă. Până la urmă – cum a sunat titlul necrologului din Puncte cardinale – „pentru fiecare dintre noi vine o toamnă pe care n-o mai apucăm”: în pragul toamnei 2002, parşiv şi necruţător, cancerul l-a răpus în plină vrednicie. A fost înmormântat la Cimitirul Bălăneanu din

Bucureşti, cu uitarea pândindu-l îndeaproape...

1 Colecţie în cadrul Editurii Anastasia, în care n-au putut apărea decât câteva titluri (n. R. C.).

DEMOSTENE ANDRONESCU (n. 1927)

DEMOSTENE ANDRONESCU

SAU VOCAŢIA MĂRTURISIRII

&

Căci cei cuminţi n-ar face rod nici unii

De n-ar muri în locul lor nebunii...

Răspuns la «teroarea istoriei»

Ceea ce se numeşte îndeobşte „literatura închisorilor

comuniste” 1 reprezintă unul dintre aspectele cele mai semnificative ale literaturii noastre contemporane şi o experienţă unică în întreaga istorie a creaţiei literare româneşti. De aceea nu-i deloc lesne să scrii despre o astfel de literatură, care trebuie judecată adesea cu măsuri diferite faţă de producţia literară curentă. Ne aflăm, mai exact spus, în faţa unui alt raport cu esteticul, a unui alt tip de relaţie între creator şi operă. Spiritul critic trebuie să devină mai maleabil şi mai nuanţat, spre a nu risca posibilele confuzii de planuri sau chiar impietăţile. Aici se amestecă, în proporţii nemăsurabile, elemente etice, estetice, psihologice, religioase, filosofice, politice; judecata trebuie să fie complexă şi să vizeze sinteza adeseori inefabilă a acestor elemente; orice abordare unilaterală sau prea tehnică este neavenită. Nu ai dreptul să te apropii doar belfereşte de un asemenea capital de mucenicie creatoare.

1 Sintagmă ce nu poate fi ocolită, deşi are două cusururi majore: poate crea imaginea falsă a unei „literaturizări” neavenite (în sensul de-naturării realităţii brute în „ficţiune artistică”) şi poate sugera concluzia greşită că ar fi vorba exclusiv de texte scrise sau concepute în închisoare, ba chiar alimentate strict de factologia penitenciară. În realitate, literatura aceasta, ce se vrea înainte de toate mărturie şi document, uneori reprimându-şi cu obstinaţie orice ispită „calofilă”, include atât creaţii mentale provenirte direct din locurile de supliciu, cât şi creaţii scrise posteoncentraţionare, acoperind mai tot complexul problematicii general-umane (experienţa-limită a recluziunii constituind adesea doar un factor catalizator al meditaţiei lirice, filosofice sau religioase, iar nu materia ei efectivă).

RĂZVAN CODRESCU

Poate că acesta este şi unul dintre motivele pentru care profesioniştii criticii şi istoriei literare (cazul cel mai recent este cel al lui Nicolae Manolescu)

continuă să se poarte de parcă această literatură nici n-ar exista…

La privirea cea mai generală, literatura de gulag, altminteri extrem de diversă şi numai aparent monotonă, se împarte în poezie şi proză. Această diviziune este una mai degrabă formală, dar are şi

implicaţii mai adânci, care ţin de fondul şi dinamica interioară a discursului. Poezia reprezintă creaţia

„Originară" a închisorilor, elaborată mental în chiar toiul prigoanei1, pe când proza s-a scris ulterior, retrospectiv, cel mai adesea cu o fatală „detaşare", dar şi cu un plus de „elaborare" (nu întotdeauna benefică „autenticităţii"). De aceea se poate spune că poezia păstrează într-un chip mai viu intensitatea trăirilor care au generat-o. Ea reprezintă, aş zice, răspunsul imediat la încercările şi suferinţele de atunci (întruchipare contemporană a ceea ce Mircea

Eliade numea „teroarea istoriei"); are astăzi o mare forţă mărturisitoare şi a avut ieri o uriaşă funcţie „purificatoare" şi „salvatoare". Nu este o exagerare să se spună că poezia aceasta a fost la vremea ei hrană şi cuminecătură, dar şi „răzbunare" imediată a spiritului împotriva celor ce au căutat să-l pervertească sau să-l sugrume.

Demostene Andronescu rămâne una dintre vocile lirice cele mai pure şi mai reprezentative ale închisorilor politice din România. Din nefericire, aceste voci lirice, destul de numeroase, sunt încă insuficient cunoscute publicului mai larg, şi mai ales generaţiei tinere. În afara celor doi mari corifei, deplin consacraţi încă din perioada interbelică, Radu Gyr şi Nichifor Crainic, prea puţine nume de poeţi ai închisorilor se mai bucură de oarecare notorietate2. În cazul unora dintre aceştia, nedreptatea este cu atât mai mare cu cât la ei forţa ideilor şi trăirilor lirice se asociază în chip fericit cu un incontestabil talent al expresiei, capabil să răspundă chiar celor mai pretenţioase exigenţe estetice3. Acesta este, cred, şi cazul lui Demostene

1 Puţine producţii poetice s-au scris în închisori (cu mijloace improvizate: scrijelite cu acul pe săpun, cusute pe cămaşă etc.); de regulă, textul poetic se năştea în mintea autorului, apoi era memorat şi răspândit oral de ceilalţi deţinuţi, suferind şi inevitabile „ajustări", cel mai adesea involuntare. Statutul mnemotehnic a favorizat creaţia poetică. Unele dintre aceste poezii au fost ulterior reconstituite sau reelaborate de chiar autorii lor, în vreme ce altele ni s-au păstrat doar în variante aproximative şi uneori parţiale. Mai puţine sunt versurile scrise „după", dar nutrite din amintirea anilor de prigoană.

2 Trebuie precizat că există şi multe creaţii anonime sau cu paternitate incertă.

3 Neputând cita decât în parte, m-am abţinut să dau aici şi alte nume, ca nu cumva cineva necitat să se simtă nedreptăţit. Un indice alfabetic (şi acela incomplet), cuprinzând

158 de nume, poate fi găsit în vol. 2 al amplei antologii Poeţi după gratii, editat sub egida A.F.D.P.R. şi coordonat de regretatul Constantin-Aurel Dragodan (la rându-i poet).

Andronescu, astăzi octogenar, autorul volumului – demult epuizat – Peisaj lăuntric (Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 1995, cu frumoasele ilustraţii ale maestrului Ştefan Orth) şi care mi se pare a fi – n-aş vrea să supăr pe nimeni – ultimul mare poet în viaţă al temniţelor comuniste.

Scurt portret biografic

Născut la 3 decembrie 1927, în comuna Câmpuri, judeţul Vrancea, deci într-o zonă de constituie un fel de ţinut de cumpănă între Moldova şi Muntenia, Demostene Andronescu are parcă şi ceva din blândeţea molcomă a moldoveanului, dar şi ceva din încăpăţânarea iscoditoare a munteanului:

e un amestec oarecum paradoxal de contemplativism liric (prin care se explică poetul) şi de activism neastâmpărat (din care se nutreşte luptătorul).

Cuminte şi necuminte totodată, pare să nu se simtă în firea lui decât pe răzoarele inefabile dintre realitate şi visare, dintre real şi ideal. Prin poezia lui trece adeseori – cu o tristeţe mai senină, de dor românesc – umbra lui

Don Quijote. Omul însuşi are, la rându-i, ceva donquijotesc, un amestec îndărătnic şi indefinit de „visătorie" şi „nebunie", în sensul nobil (şi adesea uitat) al acestor cuvinte. Donquijotismul apare de altfel, în viziunea sa, ca însemn paradigmatic al unei întregi generaţii: aceea a tânărului naţionalism creştin românesc din vremea ultimului război mondial. De aici, şi mai ales din marea pepinieră umană a „Frăţiilor de Cruce", s-au ivit, în vălmăşagul timpurilor postbelice, majoritatea covârşitoare a eroilor şi martirilor rezistenţei anticomuniste – singurul nostru certificat de onoare istorică într-o

jumătate de veac de dezastru naţional. Despre această elită crucificată a tineretului român de atunci este vorba, de fapt, în generoasa dedicaţie a singurului său volum de până acum: „Generaţiei mele de Don Quijoţi striviţi de prea marele lor vis” 1.

În acelaşi volum al antologiei respective, apărut în 1993, se regăsesc şi patru poezii de

Demostene Andronescu (pp. 145 – 151), însoţite de o notiţă biografică (p. 152). Mai vechea antologie alcătuită în exil de regretatul Zaharia (Zahu) Pană, Poezii din închisori (Editura

„Cuvântul Românesc”, Hamilton [Canada], 1982, cu un cuvânt introductiv de Vintilă

Horia), a evitat să dea anumite nume de autori aflaţi în viaţă, spre a nu le crea dificultăţi în ţară, lor sau familiilor lor.

1 Semnalez, în treacăt, că alegoricul Cavaler al Tristei Figuri a constituit o obsesie a poeţilor din închisori (începând cu Radu Gyr şi continuând cu Ştefan Vlădoianu, Constantin

Oprişan – recent reeditat de Editura Christiana: Cărţile Spiritului şi alte poezii –, Sergiu

Mandinescu, spre a nu-i pomeni decât pe câţiva dintre cei ce s-au mutat de la noi). Nicăieri însă „donquijotismul” n-a lăsat parcă o urmă mai adâncă decât în creaţia lirică a lui

Demostene Andronescu.

Tânărul Demostene Andronescu – o vreme copil de trupă, apoi „frăţior de cruce” – îşi face studiile medii şi superioare la Bucureşti; în 1952 absolvea

Facultatea de Istorie, dar nu i se va permite să-şi susţină licenţa decât în 1969, iar o slujbă potrivită cu pregătirea sa nu va obţine decât în 1972, după ce ani de-a rândul fusese nevoit să presteze muncă necalificată1.

Între 1952 şi 1964, cu o întrerupere de doar câteva luni, este deţinut politic, trecând pe la Jilava, Gherla şi Aiud (de unde s-a eliberat cu ultimul lot de deţinuţi politici şi despre care a scris remarcabilele pagini memorialistice adunate în volumul de faţă2). După anii de închisoare, se căsătoreşte (soţia, „Zaza”, l-a lăsat văduv în 1996) şi devine tatăl unei fete, Mălina Ştefana, astăzi reputată jurnalistă şi

traducătoare. Securitatea continuă însă să-l hărţuiască mulţi ani după eliberare, iar versurile sale zac prin „sertare", în aşteptarea unor vremuri mai bune.

L-am cunoscut în 1982, într-un sat ardelenesc pierdut printre dealuri împădurite, unde fusesem invitaţi peste vară de un prieten comun (profesorul şi scriitorul Marcel Petrişor, şi el fost deţinut politic). Albise încă de pe atunci, dar era fiziceşte zvelt, iar sufleteşte de o admirabilă prospeţime. Statura dreaptă şi înfăţişarea mai degrabă uscată îl făceau să pară mai înalt decât era. Avea o figură senină, de o stranie candoare, şi un verb cald, învăluitor. Într-o seară, în jurul unui foc la care frigeam cucuruz, a venit vorba despre închisori şi despre figurile ilustre de acolo. Avea o memorie uimitoare (cum numai la foştii deţinuţi politici am întâlnit) şi ne-a recitat ceasuri întregi, la rugăminţile noastre mereu reînnoite, versuri din închisori, ba chiar poeme întregi. Atunci am auzit pentru prima oară multe dintre creaţiile de temniţă ale lui Nichifor Crainic şi mai ales ale lui

Radu Gyr. Numai într-un târziu, la insistenţele gazdei, s-a înduplecat să ne recite, cu oarecare sfială, şi din versurile proprii. Atunci am înregistrat, printre altele, cea mai frumoasă cugetare lirică asupra „nebuniei" eroice şi mărturisitoare, în misticul sens paulinic3:

1 Cf., pentru acest detaliu biografic şi nu numai, D. Andronescu, „Mi se spunea «Depanatorul»", în Puncte cardinale, an XVII, nr. 3/2007 (câteva însemnări ironic-amare pe marginea dosarelor sale de la C.N.S.A.S., cu reproducerea unei „Declaraţii" date la 15 decembrie

1962, în penitenciarul de la Aiud).

2 Publicate iniţial în Puncte cardinale, începând din nr. 8 – 9/1993. O parte din ele au fost scoase într-un volum-pirat, iar apoi puse şi pe internet, fără ştirea autorului. Toate au fost revăzute şi adăugite la includerea lor în volumul Reeducarea de la Aiud. Peisaj lăuntric.

Memorii şi versuri din închisoare, Editura Christiana, Bucureşti, 2009.

3 Este încheierea unei poezii poate cam prea lungi, „Nebunul" (pentru referinţa paulinică, cf. I Corinteni 1, 18 – 29).

Nebun, da, sunt nebun! Dar, lume, dacă n-ar fi nebuni ai fi de tot

săracă.

Căci cei cuminţi n-ar face rod nici unii de n-ar muri în locul lor nebunii.

Impresia cea mai puternică asupra tuturor celor de faţă îmi amintesc că a făcut-o, de altfel, tocmai poezia înrudită tematic „Unde-s nebunii?", pe care o consider şi astăzi una dintre bucăţile sale cele mai reprezentative şi…

mai actuale:

Unde-s nebunii, unde ni-s nebunii?

E, Doamne, lumea plină de cuminţi, Scâncesc cuminţii-n chingile dureri

Şi, sângerând din răni adânci blândeţe, Lângă neveste mor de bătrâneţe, Necutezând să tragă spada vrerii.

O, Doamne, Doamne, unde-s Don Quijoţii?

E lumea plină de-alde Sancho Panza…

Aveam să-l revăd abia pe 22 decembrie 1989, când, purtat de un nou elan donquijotesc, se suise pe clădirea fostului Comitet Central, cu tinerii

„Revoluţionari" (mai târziu aveam să aflu că pătrunsese şi înăuntru, fiind martor la confuzia şi panica din acele ceasuri a foştilor potentaţi comunişti şi capi ai Securităţii).

Şi iată că în curând se fac două decenii de când ne străduim alături (donquijoteşte?) în redacţia Punctelor cardinale, după ce eşuasem (tot împreună) cu publicaţia Veghea (a ulterior spulberatei Uniuni Democrat-Creştine

— Singurul partid politic din care – şi el, şi eu – am făcut parte vreodată, preţ de câteva luni). În anii aceştia din urmă au ieşit la lumină multe dintre scrierile sale (poeme, amintiri, articole, recenzii), dar ele – cu excepţia poeziilor – s-au cam risipit prin diferite periodice de dreapta fără largă audienţă. În cele din urmă l-am convins să le adune şi să le definitiveze:

Într-un volum memorialistica şi lirica1, într-altul articolele şi recenziile din perioada postcomunistă (majoritatea apărute iniţial tot în Puncte cardinale) 2.

1 Vezi mai sus.

2 Cf. Demostene Andronescu, De veghe la cumpăna vremilor. Articole, cronici, mărturii, Editura Christiana, Bucureşti, 2011.

O radiografie incomodă a «reeducării»

Am găsit potrivit editorial ca în prima parte a volumului din 2009 să fie aşezate memoriile, faptele ce au stat, direct sau indirect, la baza tensiunilor ideatice sau stărilor sufleteşti pe care s-au altoit poeziile. Radiografia reeducării de la Aiud întreprinsă aici nu este însă o simplă înşiruire de fapte cutremurătoare şi grăitoare prin ele însele, pe care autorul le-a trăit pe pielea lui, la care s-a întâmplat să fie martor sau asupra cărora s-a informat din relatările altora. Memoriile sale nu sunt nicăieri descriere nudă, ci angajează o întreagă hermeneutică a faptelor şi a secvenţelor dialogale, cu fine observaţii şi analize psihologice, morale, istorice şi politice. Personajele – victime sau călăi – au la rândul lor o viaţă narativă aparte, sunt complexe şi adeseori paradoxale, îşi păstrează o marjă de taină insondabilă, întreţesută, derutant şi provocator, atât în ascendenţa, cât şi în descendenţa tragică a umanului. Portretele cele mai favorabile le sunt făcute, indiscutabil, profesorului

George Manu şi prinţului Alexandru Ghyka (a se vedea capitolul „Grupul

«recalcitranţilor»"). Nimeni nu este însă angelizat sau diabolizat fără rest (un capitol se intitulează chiar „Să nu-ţi faci idoli din oameni în viaţă!"), poate cu excepţia sistemului, atotputernic peste indivizi, funcţionând ca o maşinărie infernală, ca un perpetuum mobile al ororii, şi întrecând ameţitor puterea curentă de imaginaţie.

De regulă, poetul nu-l încurcă pe prozator, care-şi desfăşoară analiza narativă cu un fel de rigoare despătimită, mereu atent la detaliul semnificativ, grijuliu să-şi aleagă cuvintele şi să-şi cântărească expresiile, după o măsură etică a adevărului împinsă până la urzeala gramaticală. Puţini autori de memorii din închisoare au ajuns la o asemenea limpezime a frazei şi la o asemenea coerenţă interpretativă a ansamblului, în care fiecare parte este intim necesară întregului. Totul se preface într-o mare lecţie de istorie (vie nu numai prin trăirea nemijlocită, dar şi prin intensa re-trăire reflexivă), într-o valorificare paideică a suferinţei, de un creştinism sacrificial, dar niciodată

ostentativ, caracteristic de altfel „sfinţeniei" concentraţionare – adevărat exerciţiu sui generis al raiului în adâncimile iadului.

Se va găsi, probabil, şi cine să-i reproşeze memorialistului, deliberat incomod, pe de o parte o aparentă concesivitate faţă de „cozile de topor" ale

„Puterii populare" (gardieni, torţionari, politruci etc.), ca bunăoară colonelul

Gheorghe Crăciun1, iar pe de altă parte o aparentă impietate critică faţă de

1 Ce apare zugrăvit asemănător şi în corpusul memorialistic al Mitropolitului Bartolomeu (Valeriu Anania, Memorii, Editura Polirom, Iaşi, 2008). Mult mai radical apare prezentat, la Demostene Andronescu, securistul Enoiu („Portretul fiarei la tinereţe").

personaje ilustre ale luptei anticomuniste, ca greu încercaţii Radu Gyr şi

Nichifor Crainic, sau controversatul Nicolae Petraşcu. Camaradul Grigore

Caraza a făcut-o deja, pornind de la cazul Anania (unul dintre cele mai complexe şi mai nuanţate din întreaga istorie a rezistenţei anticomuniste).

E, în realitate, numai efortul sincer şi dezinteresat de onestitate şi obiectivare, autoimpus din capul locului (a se vedea introducerea) şi explicabil, poate, dincolo de alte scrupule convergente, şi prin aceea că autorul este istoric de formaţie1. Bun cunoscător al literaturii penitenciare de până la el, citează amplu şi uneori polemizează urban cu autorii anteriori (ca, de pildă, insidiosul Petre Pandrea, sau intransigentul Ion Cârja), desfăşurând o argumentaţie proprie riguroasă, conexată la experienţa vie, care ştie să nu se lase derutată de livresc.

Analiza „istorică" şi analiza „lirică" sunt cele două oglinzi paralele în care se reflectă demersul mărturisitor şi care, la o privire mai atentă, se completează fără să se trădeze şi fără să se substituie. În fond şi la urma urmelor, viaţa însăşi, mult mai comodă de comentat decât de trăit, este amestec indefinit de subiectiv şi obiectiv, de certitudine şi aproximaţie, de sondabil şi insondabil. Dacă este în

aceste memorii şi vreo judecată îndoielnică, în spatele ei nu se află o intenţionalitate impură, ci doar fatalele limite ale umanului, cu care ne confruntăm, într-un fel sau altul, cu toţii, chiar dacă nu suntem grabnici s-o recunoaştem. Cinstea sufletească a lui Demostene

Andronescu mi se pare mai presus de orice discuţie, iar dacă nu mi s-ar fi părut astfel, atunci nu m-aş fi angajat ca editor, pentru că ştiu bine că acestea nu sunt lucruri cu care să te joci nepedepsit.

Mărturisesc totuşi, în treacăt, că-l prefer în ipostaza sa de poet, pe care o resimt mai subtil şi mai esenţial cuminecătoare.

Repere într-un Peisaj lăuntric

Volumul Peisaj lăuntric, ieşit acum două decenii, mai mult prin grija prietenilor, a constituit un debut editorial târziu, dar, aş zice, cu atât mai

„Rotund". Este testamentul liric al unei vieţi mucenicite, dar şi filă din testamentul unei generaţii fără noroc. O poezie care se mişcă între suferinţă („Moarte provizorie") şi iertare („încheiere"), între omeneasca „îndoială" (a se vedea poezia cu acest titlu, dedicată lui V. Voiculescu) şi credinţa în

1 Memoriile au şi câteva anexe documentare de mare preţ, extrase din dosarele C.N.S.A.S.

şi grupate la sfârşitul textului, care trimit spre aceeaşi exigenţă deziderativă. La o adică, memorialistul dovedeşte că ştie să fie – şi poate fi – necruţător şi cu sine însuşi, chiar în mai mare măsură decât poetul.

numele căreia merită să mori („Testament": Credinţa mea, sporită strop cu strop, / O-nscriu ca pe-un inel de foc pe zare, / Iar taina ca pe-o umbră mi-o îngrop/La temelia lumii viitoare). Proza aduce multe lămuriri asupra genezei interioare a poeziilor, care acoperă mai toată gama experienţelor-limită ale umanului.

Refuzând principial refugiul oricărui „turn de fildeş", eul liric se confruntă în permanenţă cu „vremurile", cu „teroarea istoriei", păscut de

„Neîmplinire" (a se vedea poezia cu acest titlu, construită pe motivul statuii neterminate de creatorul ei: De-un meşter mare început cândvaj Am fost lăsat la jumătate baltă; / O, de-aş avea în

mâini ciocan şi daltă, / Din piatră singur m-aş descătuşa!), citind în jurul său semnele apocaliptice, cu un incontestabil dar de poet cosmic şi vizionar („Apocalips": Şi-a slobozit cel necurat zăvozii – / Arhangheli negri, cu sclipiri de smoală; / Pe scena lumii, unduindu-şi solzii, / Dansează Salomeea-n pielea goală. // [...] Scânceşte de durere-ntreaga fire/ Şi plâng pe la răscruci de ceruri îngeri, / Se-ndoiae grinzile nemărginirii/ Sub greutatea cosmicei înfrângeri. // în creştetul veciei

Dumnezeu/ Cu capu-n mâini stă, abătut şi trist, / în jur se sting luminile mereu/ Şi-ngenuncheat alături plânge Christ), dar fără a renunţa la ascensiunea celestă, la „vânătoarea" mistică a divinului („îndoială": De-atâta vreme urc târâş, pe coate, / Şi-am smuls în căţărare-atâţi luceferi/ Că de mai ţine mult urcuşul poate/Doar cei prea-nalţi să mai rămână teferi... // [...] Târâş, pe brânci, cu sufletul la gură/ Urc muntele cu-nchipuite creste; / Din tot ce-am fost mai sunt o picătură... / Mai este, Doamne, până-n cer, mai este?!).

Momentele de nelinişte „argheziană" (câteva poezii poartă titlul „Psalm", iar una e intitulată chiar „Psalm păgân"), derutanta ceartă cu Dumnezeu, la deznădejde (ca-n „în loc de rugăciune"), nu trebuie să ne înşele: ele reprezintă doar clipele de pasageră slăbiciune ale unui spirit viu, neconvenţional, „lupta cu îngerul" a unui suflet ce găseşte mereu tăria de a-şi transcende până la urmă ispitirile. Acest Peisaj lăuntric este viu şi emoţionant tocmai prin omeneasca lui complexitate, străin de convenţia pietăţii burgheze, dar şi de otrăvurile demonismului intelectual.

Poezia aceasta, plină de temerităţi imagistice şi lexicale, păstrează fără pedanterie prozodia tradiţională. Pe ici, pe colo se simt unele ecouri din Gyr, Arghezi, Blaga sau Voiculescu; ele nu pot compromite însă nici frumuseţea şi nici autenticitatea acestei lirici nu mai puţin personale, iar cel mai adesea nu este vorba decât de fireşti confluenţe de teme şi motive sau, pur şi simplu, de echivalenţe temperamentale.

Cel mai aproape, ca experienţă, sensibilitate şi atitudine, se află neîndoielnic de Radu Gyr, poetul la care a ucenicit simpatetic şi informai, printre gratii şi lanţuri, şi din care a scos şi motto-ul târziului său volum: Mereu şchiopătând prin dezastre, / Mereu cu osânda pe

frunte, / Credeam că tot spini sunt şi-n astrej şi-n ceruri tot temniţe crunte…

Dar ca motto al volumului ar fi putut figura la fel de bine acel „Epitaf pe mormântul lui Don Quijote", în fond un sintetic autoportret liric, în tonul poate cel mai personal pe care Demostene Andronescu l-a nimerit vreodată:

Aici se odihneşte un biet nebun ce-n stele
A vrut să care lumea şi-a risipit cu lancea

Cetăţile de nouri şi umbrele din ele, Sfruntând înţelepciunea cuminţilor din Mancha…

Şi pentru că e vorba de Don Quijote, cred că acel epitet final sub care

Cervantes şi-a pus personajul – el bueno, „cel bun" – i se potriveşte întocmai şi poetului nostru, dincolo de sterilitatea preţioasă a oricărui „discurs critic".

Cu acest nume de taină îl va striga poate şi Dumnezeu la Judecata din urmă.

P. S. Sonetul de mai jos, pe care i-l dedicasem mai demult, a apărut „în loc de prolog" la ediţia din 2009 a versurilor sale:

NEBUNUL

Lui Demostene Andronescu în lături, bărbieri ai vremii mele!

Lăsaţi-mi calea slobodă şi-ntreagă, s-apuc, cu Rocinanta mea beteagă, pe bărăganul viselor, spre stele!

Alungă-ţi, Sancho, gândurile rele, ca miezul tău din coaje să se-aleagă, căci mori de vânt ne-aşteaptă şi ne leagă să dăm buluc cu inima în ele!

La Mancha lumii e-n amurg pustie şi vântul, cu suspin de Dulcinee, îmi răvăşeşte pleata colilie…

O, de-aş muri cum am trăit: nebun, căci nu spăsit, pe perna de tuleie, ci în tărbacă fost-am eu, Cel Bun!

CARTEA MĂRTURISITORILOR

PAUL BARBĂNEAGRĂ (1929 – 2009)

UN REACŢIONAR SUI GENERIS

„Reacţionari din toate ţările, uniţi-vă!" (Paul Barbăneagră)

Înainte de a-l întâlni faţă către faţă, la Bucureşti sau la Paris, l-am cunoscut pe Paul Barbăneagră din celebrele lui documentare, din interviurile despre Dreapta, Tradiţie şi Mircea Eliade date tânărului Cristian Bădiliţă şi dintr-un text încredinţat în cele din urmă şi Punctelor cardinale1, „Confruntarea dintre Memorie şi Uitare", în care sintetiza pe scurt temeiurile cele mai adânci ale crezului şi creaţiei sale. „Definindu-se ca «om de dreapta», este un atent observator şi analist al fenomenului spiritual şi politic contemporan, căruia, sesizându-i inconsistenţa, îi opune valorile tradiţionale ale

Europei creştine", scriam în nota de prezentare. Cum Paul Barbăneagră nu s-a întrecut cu scrisul, îmi îngădui să reproduc şi aici, spre mai dreapta lui pomenire, câteva fragmente din acest text mărturisitor (chiar dacă mie mi se pare că, din păcate, marxismul nu-i în Occident chiar atât de falimentar pe cât îl prezintă el):

1 Al căror abonat a fost constant şi cărora le-a făcut următoarea apreciere (cu prilejul numărului 100): „Confruntările social-politice care frământă neamul nostru în perioada zisă «de tranziţie» au reafirmat o idee fundamentală: adevărata dreaptă este metapolitică, situându-se, prin conţinutul şi aspiraţiile ei, nu la dreapta «centrului», ci în inima văzduhului, între «Ierusalimul Ceresc» şi întruchiparea lui lumească, între adevărurile revelate şi tumultul cetăţii. Într-un peisaj social confuz şi profanat de «stângi» şi «drepte»

deghizate, Puncte cardinale a regândit curajos şi deschis valorile noastre creştineşti şi naţionale". A avut chiar câteva propuneri entuziaste de numere tematice, dintre care una s-a şi realizat: numărul în care au fost adunate, cu comentarii şi imagini, «mesajele testamentare» ale unor mari lideri de dreapta (Corneliu Codreanu, Ion Antonescu, Benito

Mussolini, Adolf Hitler, F. Erenc Szálasi, Francisco Franco) – Puncte cardinale, an IX, nr. 9/105, septembrie 1999, pp. 5 – 12.

„În cadrul unei viziuni tradiţionale pe care am vrea s-o reactualizăm, atât într-un limbaj imagistic (cinematografic), cât şi într-unul conceptual, trebuie neapărat pornit de la ceea ce îndeobşte este Memoria. Adică o seamă de adevăruri religioase sau culturale care se repetă liturgic, revelate fiindu-ne adesea de personaje pe care

tradiţiile popoarelor le consideră mandatari ai

Divinităţii. Această memorie esenţială ne asigură, prin repetiţia neîntreruptă şi codificată a adevărurilor revelate, perenitatea unei armonii structurante a relaţiei dintre fiinţă şi lume, o armonie divină, de fapt, care legitimează viziunea şi concepţia teocentrică a lumii.

Or, referinţa care va orienta în consecinţă organizarea cetăţii va fi întotdeauna un arhetip de origine divină (în tradiţia noastră iudeo-creştină:

Ierusalimul Ceresc), elitele sacerdotale şi culturale aplicând apoi în societatea terestră, prin religie (re-ligare), acea orientare a principiilor armoniei cosmice. […] în centrul acestei dinamici ascendente se găseşte templul, depozitarul memoriei mitice şi sursa principală a viziunii teocentrice.

Fundamentul acestei viziuni teocentrice este simbolul – venind de la gr. symbolein (a reuni, a armoniza), termen prin care înţelegem mai bine semnificaţia confruntării Memoriei cu Uitarea, deoarece se opune celuilalt termen, diabolein (a sfâşia, a separa), de unde vine şi «diavol». Prin urmare, opoziţia dintre Memorie şi Uitare înseamnă, de fapt, perpetua confruntare dintre o dinamică armonizantă de origine divină, care îmbogăţeşte şi face să conveargă lucrurile, şi contestările diavolului aducătoare de dizarmonie, de divergenţă şi uniformizare.

Ce a făcut însă Uitarea, aşternându-se de-a lungul vremii peste toate acestea? Fiind o inevitabilă consecinţă a inovaţiei cu orice preţ, a invenţiilor iresponsabile, care au dus la înlocuirea atât de sărăcitoare a generalului cu particularul, ea – această Uitare – a făcut ca aproape toate comunităţile omeneşti să confunde respiraţia eternităţii cu banalitatea evenimentului şi a instanţei imediate.

Or, dacă ne plasăm într-o astfel de perspectivă pentru a considera istoria gândirii, a artei şi a culturii din a doua jumătate a secolului XX, îndeosebi a celei franceze, şi dacă ţinem să-i asociem evoluţia cu creşterea şi apoi cu declinul utopiilor de tip marxist sau general stângist, descoperim două mari familii spirituale: utopiştii trădaţi de istorie şi fidelii principiilor tradiţionale.

Prima familie, cea a intelectualilor atei şi marxişti, a devenit, mai ales după război, stăpâna incontestabilă a discursului cultural şi

politic, mai ales a celui parizian. Directori de conştiinţă: Sartre, Aragon sau, mai târziu, Althusser. Sub influenţa lor, toată intelighenţia stângistă din Cartierul Latin s-a identificat cu utopia marxistă. […]

Sfârşitul acestei «orbiri» n-a devenit posibil decât prin marile evenimente revelatorii ale istoriei mai recente: Budapesta ’56, Praga '68, Vietnamul, Cambodgia, perestroika, căderea Zidului Berlinului şi a întregii Cortine de Fier… Şi a nu se uita imensul rol al lui Soljeniţîn toate acestea au obligat intelighenţia stângistă occidentală să priceapă, în cele din urmă, că teoria «ştiinţifică» a marxismului nu era nimic altceva decât tragicomica teorie a «submarinului cu pânze». […] Ideile de progres şi de modernitate sunt supuse astăzi unei critici tot mai necruţătoare, ceea ce a făcut ca o bună parte a acestor «tenori» ai stângii (altă dată neobosiţi profeţi ai «viitorului luminos») să se căiască şi să devină «reacţionari», preocupaţi de semnificaţiile teologale ale istoriei şi culturii. […]

În fond, şi «realismul socialist», şi avangardismul au condus, chiar dacă pe căi şi cu motivaţii diferite, la moartea gândirii, a culturii şi a artei, îndeosebi prin uniformizare […].

Cea de-a doua familie, cea a intelectualilor şi artiştilor care s-au opus tenace atât utopiilor marxiste, cât şi ispititoarelor sirene ale avangărzilor artistice, şi-a plătit efortul adeseori prin marginalizare, iar pe alocuri chiar cu sânge (cazul ţărilor din Est). Partizanii viziunii teocentrice au reuşit să evite până la capăt capcanele marxismului, ca şi fundăturile «artei pentru artă». Refuzând să se supună «terorii istoriei» şi relativizând-o din perspectiva gândirii teocentrice, ei au fost preocupaţi de cele două aspecte esenţiale ale oricărei identităţi: cel religios şi cel naţional. Exemple: R. Guénon, G. Thibon, G. Durand, J. Ellul, J. Monnerot, J. Hani, M. Rondon, J. Borella ş.a. (inclusiv români ca M. Eliade, H. Damian etc.). De la unii ca ei ar fi drept să înceapă reconstrucţia moral-spirituală şi cultural-politică a Europei secolului XXI”.

Născut la Isaccea (11 februarie 1929), autorul acestei profesiuni de credinţă a făcut studii de Medicină şi Cinematografie, absolvind I.A.T.C.-ul în

1957. Apreciat mai ales datorită filmului despre Nicolae Tonitza,

în 1964, dornic de libertate civică şi creatoare, ia calea exilului în Franţa, unde a avut nevoie, ca să se impună cu adevărat, nu numai de ceva timp, dar şi de câteva mutări decisive în plan social şi cultural, fără de care talentul său ar fi putut risca să treacă neobservat, cum li s-a întâmplat multor altora.

Căsătoria cu o evreică şi intrarea strategică în masonerie nu i-au fost de puţin folos. Un mare impact a avut asupra lui întâlnirea cu Mircea Eliade1.

1 Pentru întreaga poveste şi numeroasele implicaţii ale întâlnirii sale cu Mircea Eliade, cf. Cristian Bădiliţă, Paul Barbăneagră, întâlnirea cu sacrul. Şapte interviuri cu şi despre

Mircea Eliade, Editura AXA, Botoşani, 1996, dar şi amplul interviu cu Paul Barbăneagră din Marius Vasileanu, Tradiţia în actualitate. Repere dialogale pentru mileniul trei, Editura

Lumea Credinţei, Bucureşti, 2013.

Talentul lui Paul Barba-Negra s-a bucurat, începând din anii ’70, de o recunoaştere unanimă şi de o mediatizare pe măsură. În 1976 i s-a decernat

Marele Premiu pentru scenariu la Festivalul Internaţional al Filmului de Artă (International Festival for Art Films), pentru Versailles: Palais-Temple du Roi Soleil („Versailles: Palatul-Templu al Regelui Soare”), episod-cheie din celebrul serial de televiziune „Arhitectură şi geografie sacră” (realizat în anii ’70—80, iar după 1990 difuzat şi în România). Devine colaborator la France 2, France 3 şi Radio Europa Liberă, în 1987 întruneşte din nou toate elogiile pentru neegalatul (şi poate inegalabilul) film Mircea Eliade et la Redecouverte du Sacre („Mircea Eliade şi redescoperirea sacrului”), iar în 1990 primeşte Marele Premiu al Audiovizualului francez pentru întreaga activitate[13].

---

[13] Din păcate, pe cât de larg a fost ecoul creaţiei sale în Franţa, pe atât de nereceptivă s-a dovedit presa românească, din motive care nu ţin, desigur, de latura artistică… Aceasta nu ştirbeşte însă cu nimic prestanţa europeană a marelui regizor, ci e doar un avertisment

După 1990, poate şi prin vârstă, poate şi prin schimbarea contextului românesc şi european, discursul său se radicalizează în direcţia dreptei, până la accente legionare (un lung interviu acordat pe atunci domnului Bădiliţă rămâne relevant în acest sens). Avizat asupra apartenenţei lui la masonerie, dar şi asupra naţionalismului său ortodoxizant, mă aşteptam, când l-am cunoscut, la un personaj mult mai paradoxal sau contradictoriu, bănuindu-l şi de o anume demagogie. Nimic din toate acestea. Am întâlnit un om de dreapta bine ancorat în tradiţie şi sincer în zelul său naţional, de o rectitudine aproape eminesciană. Nu mi-am permis niciodată indelicateţea de a-l întreba de la obraz cum se pot împăca în aceeaşi conştiinţă morală şi intelectuală masoneria şi legionarismul, ortodoxia şi guenonismul. Poate că e o taină a artistului, capabil să depăşească seren contrariile, într-un chip neînţeles muritorilor de rând… Dacă există într-adevăr una, atunci Paul Barbăneagră va fi luat-o cu el în mormânt…

În orice caz, nu numai cine a avut ocazia să-l cunoască aşa ca mine, în câteva împrejurări speciale, dar şi oricine l-a văzut, de pildă, la emisiunea lui Iosif Sava, unde a adus un cor de teologi ortodocşi şi a exaltat tradiţia creştină, nu cred că se poate îndoi serios de buna lui credinţă faţă de Hristos şi Biserica răsăriteană. Chiar dacă a aparţinut unui rit masonic mai conservator, nu cred că masoneria va fi fost pentru el mai mult decât o afacere conjuncturală (cu mine a ocolit mereu subiectul). Altele avea la inima lui („România profundă", dar şi „cealaltă Franţă", cea a lui Bernard de Clairvaux, Blaise Pascal, Joseph de Maistre, René de Chateaubriand, Leon Bloy sau Gustave Thibon) – şi le va mărturisi în amurg. Reperele lui cele mai intime au rămas mai degrabă René Guénon (cel certat în cele din urmă cu masoneria) şi Mircea Eliade (vechiul legionar spiritualist, neanulat niciodată complet de evaziunile maturităţii şi senectuţii). Dar şi Nae Ionescu, pe care-l socotea cel mai mare gânditor român.

Venind tot mai des în ţară, iar de la un moment dat căpătând şi investitură oficială, a avut proiecte mari, dar în prea mică măsură

---

asupra distanţei care ne separă (încă) de adevărata „europenitate".

realizate, din pricina stricăciunii şi cecităţii vremurilor, sau poate şi din aceea că a fost şi a rămas „prea artist" în felul său (mai ales în confruntare cu lichelismul şi birocraţia de pe acasă). Nu s-a întors fără o mărturisită dezamăgire la Paris şi la „moşioara" lui de la Saint-Augustin. Cumva îşi jucase cartea şi se întorsese să moară, mai neîmpăcat decât a trăit.

Într-un fel, Paul Barbăneagră, lovit de Alzheimer, murise cu mult înainte să închidă ochii pentru totdeauna. Ultimii ani şi i-a petrecut într-un fel de absenţă punctată de rare momente de luciditate. I se întâmpla să nu-şi mai recunoască prieteni apropiaţi şi să nu-şi mai amintească lucruri elementare.

Nu s-a putut bucura deplin, în primăvara lui 2009, nici de omagierea sa de către Institutul Cultural Român din Franţa (care a organizat Festivalul „Arhitectură şi geografie sacră", la Halle Saint-Pierre din Paris), nici de „Meritul Cultural" (decernat de ministrul Culturii şi Cultelor de la acea dată, dl. Theodor Paleologu) cu care s-a ales la împlinirea vârstei de 80 de ani. Prietenul său de o viaţă, scriitorul Marcel Petrişor, se tot întorcea de la Paris cu veşti din ce în ce mai proaste. Aproape că nu-mi venea să cred că omul atât de viu pe care-l cunoscusem la începutul anilor '90, şi care mai de curând, în prag de veac şi de mileniu, se arătase încă atât de mobil în rolul de consilier la Ministerul Culturii condus de actorul Ion Caramitru („dragul de Pino", cum îi zicea el), putuse ajunge, în aşa de scurt timp, într-o stare atât de ingrată…

Rămân în urma lui câteva capodopere de film documentar, dar şi câteva volume de bună aşezare paideică, dintre care aş menţiona mai ales Arhitectură şi geografie sacră. Mircea Eliade şi redescoperirea sacrului, Editura Polirom, Iaşi, 2000 (textele celor două documentare, traduse şi îngrijite de Mihaela Cristea şi Marcel Tolcea), şi Symbolique de Paris: Paris Sacre, Paris Mythique, Editions Huitième Jour, Paris, 2004 (în colaborare cu Felix Schwarz).

Slujba de înmormântare a avut loc sâmbătă 17 octombrie 2009, la Biserica

Sfinţii Arhangheli din rue Jean de Beauvais (în al cărei destin a fost adânc implicat, pe vechea poziţie a părintelui Boldeanu, depăşită

de istorie), acum catedrală mitropolitană, iar înhumarea s-a făcut în cimitirul parizian de la Thiais. În 2011 mormântul încă nu avea cruce. Poate între timp i s-a pus…

ION PISO (n. 1929)
UN EPISTOLAR PAIDEIC ROMÂNESC:
TENORUL ION PISO
ŞI CÂNTECUL VÂRSTELOR

Despre virtuţile interpretative şi forţa creatoare ale maestrului Ion Piso, unul dintre cei mai înzestraţi şi mai rafinaţi tenori din a doua jumătate a secolului XX, dar şi un remarcabil director de scenă, s-a scris şi probabil se va mai scrie, cu infinit mai multă îndrituire decât aş putea avea eu. Ceea ce mi-am propus aici, ca exerciţiu de admiraţie cuminecătoare, este să relev, mai ales pentru intelectualul tânăr de azi, ceva din exemplaritatea şi valoarea paideică a unui destin uman şi cultural de respiraţie europeană, dar de adâncă dospire românească, aşa cum se profilează, pe firul confesiunii esenţiale, din paginile minunatului său Antifonar epistolar (splendidă metaforă a dialogului armonic, a tensiunii intime dintre comunicare şi cuminecare) apărut în 2004 la Editura Albatros din Bucureşti.

Buna ispitire

„Mai bucuros aş cânta decât să fac «literatură»; ar fi sigur mai adevărat şi mai… convingător", mărturiseşte marele tenor într-una dintre scrisori.

Poate să fie aşa, dar seducţia scrisului său nu este deloc una neînsemnată.

Când până ajunge să zburde, scrisul se preface, pe nesimţite, într-un alt fel de cântare, duioasă, zveltă sau solemnă, mereu plină de miez şi de savoare.

Antifonarul epistolar este, nu doar prin autenticitatea lui umană, dar şi prin acest dar al fatalităţii artistice, o lectură sărbătorească, în acelaşi timp „desfătătoare" şi „procopsitoare", putând sta alături de cele mai celebre pagini de memorialistică românească, de la Scrisorile lui Ion Ghica până la Hronicul şi cântecul vârstelor al lui Blaga, sau la Jurnalul fericirii al lui N. Steinhardt.

Tensiunea ideilor, trăite organic şi responsabil, se întâlneşte fericit cu forţa şi măiestria evocatoare a feluritelor lor „întrupări" în „viul vieţii", iar dincolo de confesiunea personală, de autoportretul interior, se zugrăveşte de la sine icoana unei lumi în pestriţă devenire, de la „zarişte a cosmică" a satului natal la grobianismul deconcertant al „obsedantului deceniu" postbelic românesc, sau la „eticheta" pretenţioasă, dar fundamental „distrată" (distrasă de la esenţial) a unui Occident crepuscular, pe care autorul s-a priceput, cu înţelepciune şi eleganţă, să-l cucerească fără să-l idealizeze.

Se spune că fiecare mare artist are un „talent secund", proxim vocaţiei predilecte. La dl. Piso acesta pare să fie filologia în sensul ei plin, etimologic: iubire a logos-ului şi har al rostirii, pendulare echipolentă între cuvânt şi idee, între rost şi rostire, până la reverenţa supremă în faţa Logos-ului întrupat.

Deşi uneori prea ispitit poate de platitudinea erudită şi de patosul calofilic, domnului Doru Popovici (la rându-i său compozitor şi muzicolog de seamă, dar şi prolific publicist1) îi revine meritul de fi avut intuiţia şi priceperea de a-l provoca la confesiunea scrisă pe ilustrul artist şi prieten, oferindu-i cadrul aproape ideal al acestui lung „interview epistolar": „Tu, dragă prietene, te poţi mândri că ai excelat ca interpret, în toate stilurile conturate în marile epoci creatoare, începând cu «epoca de aur» a polifoniei şi terminând cu tragicul secol XX. Ai convins atât pe muzicienii cei mai exigenţi, cât şi marele public (care poate uneori greşi, dar, în cele din urmă, el este cel care are dreptate!).

La toate acestea se adaugă, în ambianţa teatrului liric, măiestria jocului tău de scenă, întărind sensul aserţiunii după care opera semnifică «teatru cântat»... Aş fi superficial dacă nu aş asocia la fecunda-ţi activitate – cu adevărat polivalentă – şi vasta ta cultură, talentul de profesor şi, nu în cele din urmă, harul tău de eseist, sau, altfel spus, expresivitatea scrisului tău. Iată de ce m-am gândit să dăm naştere la o corespondenţă în care să disecăm aspecte din viaţa ta particulară şi artistică, din ambianţa spirituală în care te-ai format şi, mai cu seamă, ai activat, atât în ţară, cât şi în ţări cu o mare şi străveche tradiţie culturală. În acest fel, am putea genera şi o istorie a

muzicii noastre contemporane […], în context naţional şi universal” (p. 5; subl. mea).

Cu şi fără muzică

Parcurgând cartea dintr-o scoarţă într-alta, se constată că ambiţiile acestui demers nu rămân fără acoperire. Dincolo de elementul autobiografic şi ambiental, avem în acelaşi timp o introducere informală în tainele artei interpretative şi în estetica generală a muzicii clasice, dar şi o istorie vie a muzicii româneşti în context european, acoperind mai ales a doua jumă

1 Cam prea împotmolit, din păcate, în smârcurile României Mari.

tate a secolului XX. Discursul este desigur atipic, fragmentat, cu paranteze, ocolişuri şi reveniri, dar din acest puzzle se reface subtil, în conştiinţa

„Moşită” a cititorului, o întreagă Weltanschauung, din care fiecare are ceva esenţial de învăţat, dar mai ales în care fiecare găseşte prilej de adâncire a propriilor experienţe, gânduri şi intuiţii existenţiale, de meditaţie asupra temelor majore ale culturii şi creaţiei, pe partitura contrapunctică a unui destin exemplar.

Un specialist ca Mihai Cosma este de părere că „deşi fundamental circumscrisă muzicii, cartea nu reclamă cunoştinţe muzicale din partea cititorului”. Cred că aserţiunea este doar într-o măsură adevărată, în sensul că

Antifonarul suferă şi o lectură „profană”, prin larga deschidere sau generozitate spirituală a interlocutorilor, dar numai cel familiarizat cu universul muzicii îi poate gusta până la fund subtilităţile şi rafinamentele, poate prinde

„Sunetul secund” al acestei arii existenţiale.

Casa popii din Zărneşti

La început a fost „lumea paradiziacă” a unei copilării binecuvântate de

Dumnezeu. Totul prinde creştere organică din „cei vreo şapte ani şi câţiva de acasă”, petrecuţi „într-un mediu în care nu cicăleala sau sora ei urecheala, ci exemplul viu a fost mereu prezent în modelarea de care am avut parte la începuturi”. Părinţii viitorului tenor ne

privesc, aşezaţi cu pietate în deschiderea şirului de ilustraţii ale cărţii, dintr-o frumoasă poză de epocă. Pe linia tatălui, preot de ţară ardelean (el însuşi „cu o voce de tenor asemănătoare cu a lui Tito Schipa, dar mai «mângâioasă»), o mătuşă, Adelina, fusese violonistă.

Pe linia mamei, îi venea văr tenorul Buzea, „posesorul unei splendide voci, ca şi al unui fizic de invidiat, gen Franco Corelli". Dar experienţa genuină a muzicii este dublată de întâlnirea timpurie cu mirajul artelor plastice, în atelierul surorii mai mari, Lucia, pictoriţă, şi a soţului acesteia, sculptorul

Romul Ladea. Pe de altă parte, „casa popii din Zărneşti devenise înainte şi chiar şi în timpul războiului un fel de han cultural unde se abăteau, venind cu treburi pe la Braşov, Cincinat Pavelescu, Lucian Blaga, Ionel Teodoreanu şi alţii..." (pe Blaga – care „gândea cu mult mai mult decât vorbea" – tânărul îl va reîntâlni mai îndeaproape la Cluj, pe vremea studenţiei, în plin stalinism, când marele poet şi filosof fusese scos de la catedră şi pus să funcţioneze ca... bibliotecar). Copilul este însă deopotrivă receptiv la sfătoşenia vorbei ţărăneşti şi la frumuseţile imediate ale creaţiei folclorice, care-l vor fascina de-a lungul întregii vieţi.

Zărneştii îi oferă micului Ion, pe lângă proximitatea norocoasă a culturii, şi experienţa sănătoasă a naturii: escaladează crestele din împrejurimi, călăreşte cu voluptate, fără şa, ţinându-se de-a dreptul de coama calului, „supervizează" vacile care păşteau iarba fragedă de pe miriştea întinsă „până sub poala Pietrii Craiului"...

Drumul spre Euterpe

La Liceul Andrei Şaguna din Braşov mai prinde ceva din farmecul vieţii liceale tradiţionale (curmate după 1947), cu elevii din cursul superior organizaţi în coetus, „o structură autonomă faţă de şcoală (profesorii n-aveau niciun fel de amestec), după modelul Universităţilor umaniste de tip renascentist" (a se vedea descrierea structurii şi ceremonialului de

„Iniţiere" la pp. 12 – 13 – rânduri zgârcite, dar savuroase, ca de roman picaresc). Nu putea lipsi nici turpitudinea belferească, evocată cu haz după ani:

„Şi totuşi «Lumea fascinantă a Euterpei», cum o numeşti tu, la

început a stat cu spatele la mine, adică reprezentanţii ei [oficiali] nici nu m-au luat în seamă. Când, elev în clasa I de liceu, profesorul de muzică ne-a selectat pentru cor pe noii veniţi, în urma probelor am fost declarat inapt"! Reparaţia va veni ulterior, din partea altui profesor. „Nici azi nu pricep motivul care i-a făcut pe cei doi profesori să aibă aprecieri diametral opuse, şi nici de ce până la începutul clasei a V-a am fost sopran, pentru ca după câteva luni să devin tenor, ipostază de care sufăr de o jumătate de secol şi pe care am inaugurat-o cu Torna a Sorrento, prima melodie, napolitană, cântată în faţa publicului".

De prin clasa a VII-a, uceniceşte pe lângă organistul Bickerich, „animatorul vieţii muzicale a Braşovului interbelic şi conducătorul concertelor Bach de la Biserica Neagră", prin care i se oferă oportunitatea de a cunoaşte alte personalităţi muzicale ale epocii, printre care şi baritonul Gogu Simionescu (evocat în carte cu mai multe prilejuri), cu care se va pregăti în vederea

Conservatorului. Se simte însă mult atras şi de cercurile literare (minunatele rânduri despre raportul dintre poezie şi muzică, de la p. 36 şi urm., sau despre graiul românesc, de la p. 49 şi urm., vădesc că această pasiune a rămas mereu vie şi a catalizat din adânc prestaţia lirică a marelui tenor, în latura ei cea mai profund românească), iar portretul pe care i-l face Domniţei Gherghinescu-Vania rămâne antologic (pp. 19 – 20): „... era o făptură fermecătoare, de o cultură aleasă şi o spontaneitate uimitoare. Avea obiceiul să spună despre sine: «Sunt un fel de Petre Tuţea cu fustă». Oglinda inteligenţei proprii nu o înşela. Iar frumuseţea, din cauza morbului de care suferea, ca şi «Dama cu camelii», o făcea şi mai atrăgătoare. În epoca respectivă, a celui de-al doilea război mondial şi imediat după, era un fel de Madame de Staël (minus simpatiile politice) sau de George Sand a literelor noastre..."

Vrabie sau privighetoare?

Luând curând calea Clujului, tânărul Ion Piso pendulează între mai multe ispite intelectuale şi soluţii de viitor. Familia îl voia medic (şi a şi fost înscris la Medicină, de unde a rămas mai ales cu prietenia de o viaţă cu viitorul mare regizor Paul Barbăneagră (mai târziu, la

Paris, unul dintre amfitrionii predilecţi ai elitelor culturale româneşti din exil). A avut o atracţie trecătoare şi pentru Chimie, iar interesul pentru Filosofie nu l-a ocolit nici el (frecventând cu precădere cursurile lui D.D. Roşca, rămas marea atracţie a facultăţii clujene, după ce Blaga fusese „avansat… bibliotecar"). Până la urmă a biruit Euterpe.

E memorabilă scena de familie de prin 1953, în care tatăl, între două arestări („din familia noastră, multă vreme după 1945, doar eu, dintre cei de sex bărbătesc, nu stam după gratii"), află că scontatul medic naufragiase…

pe scena Operei din Cluj. „Cum prin închisori se mai primeneau «cadrele», pesemne un nou venit i-a adus tatii vestea de afară. Nu cred că l-o fi bucurat.

Săracu', numai de acest fel de noutăţi n-avea nevoie! Destul că, spre uşurarea mea, n-a trebuit să-i spun eu «noutatea». Discuţia serioasă ce urma să aibă loc pe această temă importantă, pentru că privea opţiunea unui tânăr în viaţă, a început şi în acelaşi timp s-a sfârşit cu un singur cuvânt din partea lui. Mângâindu-mă pe obraz, a murmurat: «Greerele!», ca apoi să treacă la alt subiect. Tocmai pentru că înlocuia o avalanşă de reproşuri, cuvântul a devenit pentru mine un spectru ce-mi apărea de câte ori era cât pe-aci s-o fac pe «artistu»".

Deşi a pariat pe ei, cei 3 ani de Conservator nu par a-i fi lăsat amintiri prea plăcute, preferând să-i treacă sub o „respectuoasă" tăcere. „Respectul însă nu mă împiedică să-ţi spun o «vorbă» pe care am auzit-o în peregrinările mele. Ce deosebire ar putea fi între o vrabie şi o privighetoare? Ştii?… Hm!…

Vrabia e o privighetoare care a absolvit Conservatorul. […] La noi – dar de fapt nu numai la noi (o spun după ce am umblat prin lume) – «specialiştii»

cu greu deosebesc vrabia de privighetoare (fără etichetă); mai ales dacă prima are Conservatorul"…

«Aş vrea să mă înveşmântez în verde»

Sunt greu de imaginat condiţii mai neprielnice pentru elanurile şi aspiraţiile unui artist decât cele aduse de „tăvălugul revuluţiei" proletare. România intra, treptat, sub zodia sinistră a „aflărilor în treabă", îndepărtându-se de sine, de propria istorie şi de şansa unui

viitor pozitiv în contextul civilizaţiei europene. Entuziasmul stahanovist al începuturilor va fi repede înlocuit de un formalism decerebrat şi steril, ale cărei consecinţe le mai resimţim şi astăzi.

Când nu e de-a dreptul abject şi criminal, comunismul e stupid şi absurd, iar realitatea bate orice imaginaţie. Iată, bunăoară, istoria morăriţei în toiul proletcultismului: un tovarăş venit „de sus" îl cheamă la direcţiune pe tânărul tenor (care se implicase în editarea în româneşte a unor cicluri de lieduri, între care şi Frumoasa morăriţă). „Tovarăşe Piso, nu eşti mulţumit cu situaţia în care te afli? De ce ne faci greutăţi, tovarăşe Piso?", îl admonestează politrucul. Cel admonestat e nu doar nelămurit, ci de-a dreptul perplex: „Dar despre ce este vorba?! Nu înţeleg…", bolboroseşte, amintindu-şi brusc de toţi cei prigoniţi din familia sa. „Tovarăşe Piso, avem dovezi! Nici noi nu înţelegem cum un artist ca dumneata (?), recunoscut (??) şi recompensat (???) de regimul nostru, în loc să-şi vadă de treabă, face propagandă fascistă, legionară!" Acuzatul e tot mai năuc, dar i se azvârle sub ochi teribila „dovadă", în care recunoaşte corectura ciclului

Frumoasa morăriţă, aşa cum o trimisese deunăzi la tipografie. Politrucul dă paginile şi, ajungând la liedul în gâtin will ich mich kleiden („Aş vrea să mă înveşmântez în verde"), izbucneşte cu indignare: „Ce înseamnă asta?! îţi dai seama, tovarăşe Piso?" Răsuflând pe jumătate uşurat, tenorul se apucă să-i explice povestea, încercând să-l lămurească asupra valorii metaforice sau simbolice a culorii verzi în contextul cu pricina. Greu, politrucul pare a începe totuşi să priceapă, e în fond un tovarăş cumsecade, şi are până la urmă revelaţia soluţiei… „politice": „Schimbă culoarea, tovarăşe, ce dracu', şi am rezolvat toată chestia!" Până la urmă Frumoasa morăriţă avea să apară după o lungă întârziere, fără revizuirea „politică" respectivă, dar cu o amplă postfaţă explicativă, ca nu cumva să se smintească ingenua „clasă muncitoare"! „Ce zici? Nu-i aşa că regimul trecut nu se juca (nici) cu…

traducerile?"

Homo viator

A urmat experienţa bucureşteană, cu succesul şi consacrarea locală, dar nescutită nici ea de şicanele repetate ale regimului (mai ales

când era vorba de deplasările peste hotare, fără de care un solist mare e ca o pasăre în colivie).

Suspiciuni, amânări, contracte pierdute…

Obosit de postura de victimă perpetuă a tuturor cecităţilor şi constitutiv refractar mentalităţii lui „Merge şi aşa!", în 1968 (după „istoricul".

răspuns primit de d-na Livia Piso, soţia tenorului1: „Tovarăşă, înţelege

1 S-au căsătorit în 1956.

că nu putem periclita independenţa României pentru cariera lui Piso!"), tenorul ia hotărârea de a părăsi ţara, unde nu va reveni decât în 1990, de-acum încununat de gloria mapamondului. „După o scurtă socoteală, dragă Dorule, turneele reprezintă aproape jumătate din viaţa mea […] Azi, când răsfoiesc trecutul, văd că mai mult de 30 de ani mi-am tot făcut şi desfăcut geamantanul – ca l'homme aux valises al lui Ionesco – în mai bine de 30 de ţări şi peste 150 de oraşe, dintre care în peste 50 am revenit de multe ori".

Succesul, gustat din plin, nu poate însă estompa până la capăt sentimentul înstrăinării, nici percepţia critică a unei lumi desigur primitoare şi poleite, dar care-şi trădează la fiecare pas „mecanismul tipic al traiului grăbit", superficialitatea şi până la urmă suficienţa, tot mai mult în răspărul propriei ei tradiţii. Următoarea notaţie delicată spune mult despre sufletul marelui artist, despre calitatea lui umană, creştină şi profund românească:

„Blaga spune undeva că cel ce pleacă cu iubita în străinătate îşi ia cu el ţara. Eu mi-am dus cu mine România prin Livia, dar şi sub forma pasiunii pentru folclorul nostru, poate cel mai impresionant depozit arhaic de spiritualitate…" (p. 196). Şi apoi, către sfârşit, aceste rânduri de o cuceritoare simplitate şi gingăşie: „Din bogăţia imaginilor tăinuite în pridvorul însorit al amintirilor, în care îmi apare Livia mea de câte ori mă gândesc la ea, stăruie peste toate una. Când, întors de prin turnee, vlăguit şi cu gândurile niciunde (pictura de şevalet şi meseria ei legată de teatru, ca scenografă, nu-i îngăduia totdeauna să vină cu mine), mă întâmpina în pragul casei, surâsul ei deschidea toate ferestrele vieţii. Zâmbetul Liviei este ca aerul pe care-l respiri şi, din

obişnuinţă, aproape nu-ţi mai dai seama de el… dar fără, nu se poate! Lumina lui cu statut ceresc, în care se răsfrâng temeiuri din alte lumi, a devenit marele adevăr al vieţii mele, aripa care ne-a trecut, salvator, peste atâtea".

Scenele din exil, cu portrete şi întâmplări memorabile (observaţiile complexe de homo viator, elita exilului acasă la Paul Barbăneagră, culisele organizării Centenarului Enescu la Paris, în 1981 – ş.a.m.d.) depăşesc cadrul intim şi sunt de o mare valoare documentară, aşa cum jumătatea a doua a cărţii, cam de la minunatele capitole despre lied (p. 168 şi urm.: „Liedul" şi „Liedul românesc modern şi contemporan"), cuprinde pagini antologice de estetică muzicală şi filosofie a artei, de mare valoare tehnică şi profesională.

Analizele aplicate ale marilor opere şi portretele neconvenţionale ale marilor compozitori clasici alcătuiesc numai ele materia unei cărţi de superioară iniţiere lirică, unde fiecare cuvânt are greutatea experienţei şi a altitudinii culturale, care transcend fiecare temă până la lamura extatică a spiritului, până la taina ultimă a „frumuseţii care va salva lumea".

Epilog nădăjduitor într-o vreme în care s-a vorbit tot mai mult de ceea unii au numit „criza admiraţiei" şi care reclamă acut lipsa marilor modele vii, lucrătoare în imediatul paideic al tinerelor generaţii, întâlnirea cu omul şi artistul Ion Piso, chiar şi prin intermediul unei cărţi sau unei înregistrări electronice, este o şansă pe care ar fi păcat ca elita potenţială a zilei de mâine s-o rateze din grabă sau din trufie1. Aceste rânduri, care n-au putut fi mai mult decât o reverenţă şi o provocare, se leagănă cu nădejdea că exemplaritea „ultimilor mohicani" ai pleiadei culturale şi spirituale a secolului XX va fi unul dintre temeiurile renaşterii româneşti de mâine, aşa cum a fost răscumpărarea tragediei noastre de ieri, în faţa lumii şi în cumpăna lui Dumnezeu.

1 Nu pot să nu menţionez, fie şi numai într-o notă finală, dăruirea şi meticulozitatea cu care soţii Ion şi Livia Piso au îngrijit documentarul realizat de pr. prof. dr. Alexandru Filipaşcu (tatăl d-nei Piso, mort în detenţie, în 1952) şi intitulat

Enciclopedia familiilor nobile maramureşene de origine română (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2006) sau râvna generoasă cu care au iniţiat şi au edificat „Centrul Documentar-Expoziţional al Nobilimii

Maramureşene Române" de la Vişeu de Sus (aflat în curs de finalizare). De asemenea, nu pot să nu semnalez o recentă carte a domnului Ion Piso apărută în limba engleză: The Crisis of the Opera. A Study of Musical Hermeneutics, Cambridge Scholars Publishing, 2013 (care probabil că va apărea cât de curând şi în limba română şi va genera destule polemici în lumea muzicală…). Pentru a o cunoaşte mai bine şi pe d-na Livia Piso, scenografă, pictoriţă şi restauratoare de icoane, cf. „Pictura unei icoane, ca o lucrare de alchimie. Dialog cu

Livia Piso", în Marius Vasileanu, Tradiţia în actualitate. Repere dialogale pentru mileniul trei, Editura Lumea Credinţei, Bucureşti, 2013, pp. 147 – 156 (interviu publicat iniţial în

Adevărul literar şi artistic din 4 aprilie 2007).

CARTEA MĂRTURISITORILOR 673

MARCEL PETRIŞOR (n. 1930)

ANII DE MUCENICIE

AI TEMNIŢELOR COMUNISTE

«Cine eşti dumneata, domnule Marcel Petrişor?»

Profesorul şi scriitorul Marcel Petrişor s-a născut pe 13 aprilie 1930 la

Ocişor (în inima Ardealului, între Ţebea şi Hălmagiu, nu departe de Vaţa, locul de obârşie al legendarului Arsenie Boca), din părinţi învăţători (Aurel şi Melania) şi bunici şi străbunici preoţi. Proza sa de mai târziu va ambiţiona să reconstruiască estetic această lume a copilăriei, devenită icoană a paradisului pierdut. De la Serile-n sat la Ocişor (volumaşul de povestiri

— Pline de pitoresc, dar şi de fior metafizic – cu care a debutat editorial în 1971), trecând prin Temeri (1985) sau Căruţa cu scânduri (1990), până la Strigoii Ocişorului (2005), s-a articulat un univers romanesc complex, populat cu personaje adeseori fascinante, în care un loc deosebit revine romanului Temeri – frescă a satului românesc tradiţional „de pe Crişuri", dar şi roman de familie, ţesut în jurul personajului de forţă epopeică al

Ruzaliei, năprasnica preoteasă, „stăpâna Ocişorului" de odinioară (şi nimeni alta decât bunica autorului) 1.

După studiile liceale de la Brad şi Deva, în 1952, pe când era student la

Filosofie, este arestat pentru prima oară (îi împrumutase cartela sa de masă regretatului critic literar Ovidiu Cotruş – nepotul poetului Aron Cotruş –, pe care noul regim îl socotea „duşman al poporului"). Smuls peste noapte din Clujul visurilor juvenile, este târât prin Rahova, Jilava, Malmaison, Uranus, din nou Jilava, apoi Baia Sprie, Dej, Gherla, Aiud. Din primăvara până în toamna lui 1956 are parte doar de câteva luni de libertate chinuită, după care este rearestat sub acuzaţia de a fi participat la un „complot studenţesc", pe

1 Despre un alt puternic personaj feminin, Rafila din romanul mai recent Cei din Aciua, s-a spus că ar fi „o replică a Marei lui Slavici" (Elvira Sorohan).

fondul tulburărilor din Ungaria. Încadrat într-un lot de potenţiali condamnaţi la moarte, a stat sub teroarea sentinţei mereu amânate până în august

1957. Va fi eliberat abia în 1964, după un nou tur al groazei pe la Interne-Malmaison-Uranus-Jilava-Aiud (amănunte ale biografiei sale de deţinut politic se află împrăştiate în volumele de memorii, unde autorul „s-a ascuns".

Iniţial sub numele personajului Mircea Petre).

După ieşirea definitivă din închisoare, va urma Literele (specializarea franceză-spaniolă) la Bucureşti, unde se va şi stabili. Mulţi dintre colegii şi cunoscuţii din prima studenţie erau acum cadre universitare. În 1970, renunţând la un post de universitar la Iaşi (ce i se cuvenea prin repartiţie, conform mediei de absolvire), alege să rămână profesor de liceu în capitală (iniţial la „Iulia Haşdeu", unde a ţinut ani de-a rândul şi un minunat cenaclu literar, apoi la „Spiru Haret", de unde s-a şi pensionat). După un prim mariaj eşuat, în 1973 se căsătoreşte cu Dana-Ilinca Konya, descendentă din ilustra familie a Negruzzeştilor.

Beneficiind într-o oarecare măsură de perioada de „liberalizare" de la răscrucea deceniilor 7 şi 8, îşi începe bogata activitate

publicistică (devenind, după câţiva ani, şi membru al Uniunii Scriitorilor). îi apar volume de proză literară (pe lângă cele deja menţionate, romanele Măreasa şi, mai ales, Crişan – carte în care drama personajului istoric respectiv este doar un pretext de a zugrăvi drama generică a deţinutului şi condamnatului la moarte, încă din 1977), impresii de călătorie (Călătorie spre Soare-Răsare; spre „Soare-Apune" nu va putea călători decât după 1989 – cf. mai recentul volum Drumuri întortocheate. Jurnal de călătorie în Europa, Asia şi America de Nord), studii şi eseuri filosofico-literare (Curente estetice contemporane, Grunewald, La Rochefoucauld. Aventura orgoliului, Vitralii, Gogol sau Paradoxurile literaturii moderne ş.a.), iar în urmă şi memoriile din închisoare (la care mă voi referi pe larg mai departe). Se adaugă un mare număr de traduceri (adeseori însoţite de prefeţe sau postfeţe substanţiale), mai ales din autori francezi sau gruzini: Jean-Paul Sartre, Jean Coué, René Berger, Al. Dumas-tatăl (în colabore cu Anca Crivăţ), Jurgis Baltrusaitis, Ciabua

Amiredjibi (în colaborare cu Aurel State şi Adina Nicolescu, iar mai târziu cu Alexandra Popescu Vizghina şi Dana Petrişor) etc. A îngrijit şi/sau prefaţat/postfaţat mai multe volume din literatura închisorilor (Dumitru Gh.

Bordeianu, Constantin Oprişan, Aurel State etc.).

După 1989, este membru al A.F.D. PR. (mergând mai târziu, din motive de rectitudine şi onoare, cu ramura ostilă ambiţiosului, dar controversatului Constantin Ticu Dumitrescu), vicepreşedinte al defunctei formaţiuni de dreapta numite Uniunea Democrat-Creştină – U.D.C. (şi, pentru scurtă vreme, parlamentar), iar din 1991 până în 2010 redactor al revistei Puncte car – CARTEA MĂRTURISITORILOR

dinale din Sibiu. Actualmente este preşedinte de onoare al Senatului Asociaţiei „Rost" (pe care a susţinut-o încă de la înfiinţarea revistei, alături de marele său prieten de o viaţă, regretatul părinte Gheorghe Calciu-Dumitreasa).

O trilogie de referinţă în literatura închisorilor

Mitul aşa-zisei „literaturi de sertar" nu s-a motivat semnificativ, după

1989, decât prin numeroasele volume de memorii din

închisorile şi lagărele comuniste, cele mai multe scrise cu mult înainte de posibilitatea publicării lor în România. Acesta este şi cazul memoriilor din detenţie ale lui Marcel

Petrişor, redactate, într-o primă formă, încă de pe la sfârşitul anilor ’70. Spre deosebire de alţi autori din aceeaşi categorie, Marcel Petrişor se întâmplă să fie un scriitor cu lungă experienţă publicistică, deja notoriu – dacă nu la data redactării iniţiale, în orice caz la data definitivării pentru tipar a acestor mărturii – prin romanele, povestirile, studiile, eseurile şi traducerile sale.

Amintirile penitenciare se resimt de acest fapt şi apar ca o încununare a operei sale de prozator, cu ambiţii ce depăşesc sfera mărturisirii brute. Tendinţa de „literaturizare” a experienţei de închisoare, pe care unii camarazi de luptă şi suferinţă o dezagreează principial, era la el limpede încă din primul volum, dar apare încă şi mai accentuată în cele următoare – cu măsura, bine păstrată pe tot parcursul, de a nu anula prin aceasta nici fiorul autenticităţii, nici caracterul documentar (a cărui importanţă va creşte, îmi place să cred, în percepţia generaţiilor viitoare).

Celor două volume închinate experienţelor penitenciare din faimosul Fort 13 al Jilavei: Fortul 13. Convorbiri din detenţie, Editura Meridiane, Bucureşti, 1991, 316 pp., şi Secretul Fortului 13. Reeducări şi execuţii, Editura Timpul, Iaşi, 1995 (pe pagina de titlu figurează anul 1994), 211 pp., ambele zugrăvind profilul etapei concentraţionare a anilor ’50, fostul deţinut politic Marcel Petrişor le-a adăugat unul dedicat Aiudului şi etapei finale a închisorilor comuniste (anii ’60): La capăt de drum, Institutul European, Iaşi, 1997, 205 pp. (o traducere selectivă din aceste trei volume a apărut şi în limba franceză:

Quelque part à l’Est, Editura Opera Magna, Iaşi, 2011). În felul acesta, memoriile sale din închisoare se împlinesc într-o „trilogie” mărturisitoare1 de cert interes documentar, dar şi literar (urmând, într-o oarecare măsură, modelul

1 Republicată în cele din urmă într-un singur volum masiv, cu titlul Cumplite încercări, Doamne! (Anii de mucenicie ai temniţelor comuniste), Editura Christiana, Bucureşti, 2011, în interiorul căruia cele trei părţi care-l alcătuiesc păstrează titlurile şi subtitlurile fiecărui

volum iniţial.

Soljeniţîn), căreia i se adaugă mai nou, ca un fel de florilegiu chintesenţializat (din care nu lipsesc şi unele detalii sau „tuşe" inedite), volumul Trecute vieţi de domni, de robi şi de tovarăşi (Editura Vremea, Bucureşti, 2008).

Autorul „face literatură" în mod deliberat, dar nu dincolo de limitele impuse de realitatea tragică a experienţelor relatate (ale sale sau ale altora, dintre care mulţi au părăsit deja această lume); strădania se îndreaptă, în mod evident, spre decantarea esenţialului, cu accent pe latura psihologică şi morală; personajele se ridică, treptat, de la cazuri la tipuri, dezvăluind o umanitate complexă, răstignită parcă pe crucea dintre rai şi iad. Sfidând judecăţile simpliste, „rezistenţa" şi „căderea" au parcă aceeaşi măreţie tragică şi denunţă laolaltă o istorie ajunsă la limitele extreme ale abjecţiei şi perversiunii.

Acceptând convenţia epică propusă de autor, ne găsim în faţa uneia dintre cele mai interesante cărţi de acest gen, nu atât prin formula ei „literară", cât prin încercarea – reuşită, în linii mari – de a se ridica deasupra factologiei şi subiectivismului sentimental, spre un orizont interpretativ al motivaţiilor şi sensurilor atâtor experienţe-limită, într-un subtil joc al „oglinzilor paralele".

De la Casimca Jilavei…

Cele două volume despre Jilava înfăţişează, într-un prim plan, „povestea" locului numit Casimcă (un fel de „talpă a iadului" din Reduitul Jilavei), destinat „elementelor" celor mai incomode politic din regimul penitenciar al vremii, iar într-un plan secund (dar nu mai puţin esenţial) „povestea".

Piteştiului, rememorată şi judecată „la cald" de chiar cei care au trăit-o (vârâţi acum în Casimca Jilavei, împreună cu naratorul). Chiar dacă el însuşi n-a trecut pe acolo, memoriile lui Marcel Petrişor se integrează astfel şi în dosarul literar al Piteştiului (cu toate urmările lui), alături de cele ale lui

D. Bacu, P. Goma sau V. Ierunca.

Principalul „ochi" al evocării este Celula 2, iniţial cu patru „locatari":

Mircea Petre (Marcel Petrişor însuşi), Gore Bolovan (Gheorghe

Calciu), Iosif V. Iosif şi Constantin (Costache) Oprişan (ultimii doi, morţi demult la data redactării, daţi de la început cu numele lor adevărate; în ce priveşte disimularea identităţii celorlalţi doi, oportună poate la data primei redactări a cărţii, mai nou nu-şi mai avea rostul, drept care ediţia din 2011 a optat pentru abandonarea generală a acestei „obscurizări" greoaie şi conjuncturale, ceea ce face să crească interesul documentar al cărţii, mai ales că s-au adăugat şi unele utile note de subsol).

Celulele învecinate sunt populate în carte (cum fuseseră şi-n realitate)

cu personaje ilustre ale lumii legionare, toate trecute prin Piteştiul anilor

1949 – 1951. Se impun în economia cărţii mai ales figurile remarcabil conturate ale unor Costache Oprişan, Pavel Grimalschi, Vică Negulescu, ca să nu mai vorbim de tragicul caz al „reeducatului" Aristotel (Aligo) Popescu (cel ce a raportat gardianului că ceilalţi „bandiţi" îi strecuraseră medicamente, ca să-i salveze viaţa!), în care este întruchipată întreaga monstruozitate a „experimentului" aplicat prin Eugen Ţurcanu şi sinistrul său grup de torţionari.

Marele personaj al volumelor despre Jilava rămâne însă, neîndoielnic, nefericit numitul (în versiunea originară) „Gore Bolovan", nimeni altul decât viitorul preot Gheorghe Calciu-Dumitreasa, al cărui caz complex mi se pare fără egal în întreg universul concentraţionar românesc (constituind antiteza perfectă a cazului Aristotel Popescu).

Din volumul al doilea rămân antologice, dincolo de câteva aspecte ale

„Dezbaterilor", episoadele legate de moartea poetului C. Oprişan. Imobilizat şi devorat de tuberculoză (şi introdus în celula respectivă fără niciun ajutor medical, probabil tocmai în scopul de a-i îmbolnăvi şi pe ceilalţi), este asistat, cu un eroism sacrificial vecin cu sfinţenia, mai ales de Ghiţă Calciu, cel ce-şi desface venele şi lasă să se scurgă într-o gamelă un litru de sânge, cu gândul de a-l hrăni astfel pe muribundul semiconştient. Sunt paginile ce merită citate cu precădere:

„— Dumnezeule! – exclamă Marcel, sărind spre Ghiţă. Ce faci?!

— Taci! – îi porunci scurt Ghiţă. Storc o gamelă de sânge din

braţ, ca să-i dau limfă lui Costache. Nu vezi c-a pierdut atâta sânge şi se stinge dacă nu intervenim cu ceva? […]

Ghiţă umpluse între timp jumătate din gamelă cu sânge şi o pusese pe tineta cu apă, acoperind-o cu o cârpă.

— Îl las, să se sedimenteze hematiile, şi-i voi da doar limfa s-o bea – îi explică el lui Marcel, în şoaptă, în timp ce-şi bandaja sumar încheietura braţului, de unde lăsase să i se scurgă sângele. […]

Se dumiriră însă repede, văzându-l cum decanta limfa, din gamela în care-şi storsese sângele, în cea a lui Marcel.

— Bea! – îi zise apoi lui Costache, pe un ton poruncitor.

Oprişan însă zâmbi nemişcat. Răspundea cu-n surâs nelumesc la tot ce se-ntâmpla în jur.

— Costache, bea asta! – încercă Ghiţă să-l facă să bea cu orice preţ.

— Prea târziu! – exclamă Iosif. Costache e departe acum; atât de departe că nimeni nu-i mai poate face nimic… Lăsaţi-l!

— Costache! Costache! – ţipă atunci Ghiţă, ca şi când ar fi vrut să-l întoarcă din drum cu o gamelă de sânge. E al meu, al meu, mai am! – murmura el. Şi ei… o să ţi-l dea şi ei pe al…

Nu-şi termină însă vorba când Oprişan […] tresări de trei ori, ca la vederea a ceva nevăzut, şi […] îşi dădu duhul pe braţele lui Ghiţă Calciu. Gamela cu limfă căzu pe jos, iar el îl îmbrăţişase pe Costache ca şi cum ar fi vrut să nu-l mai lase să plece…"

…la Zarea Aiudului în „povestea" Aiudului, ca şi în cea a Jilavei, autorul face un inventar neconvenţional de figuri memorabile, pe care le „portretizează" mai degrabă prin dialog; realităţile dure se răsfrâng astfel în numeroase niveluri aperceptive, unele de mare calibru moral sau intelectual (prinţul Alecu Ghyka, Petre Ţuţea, Arsenie Papacioc, Aurel State, Puiu Atanasiu, Dumitru Stăniloaie, Petre Pandrea, Nicolae Petraşcu etc.), altele de pură (şi uneori tristă)

fascinaţie epică (Popa Ţanu sau pitorescul Moş Masaca, dintre deţinuţi;

Crăciun, dintre opresori).

Patru astfel de figuri rămân cu pregnanţă în conştiinţa cititorului la capătul lecturii: Nicolae Petraşcu (bine cunoscut şi din

volumele anterioare), Aurel State („cavalerul fără frică şi fără prihană", cel „căruia nimeni, nici duşmani, nici prieteni, nu i-ar fi putut face vreun reproş" şi care „trecuse prin viaţă cu de-ferenţa cu care trece lebăda neagră pe undele lacului unui castel"), Petre Ţuţea (sunt de neuitat dialogurile acestuia cu Petre Pandrea sau cu colonelul Crăciun) şi prinţul Alexandru (Alecu) Ghyka, căruia i se înalţă un adevărat imn în ultima parte a cărţii (replica sa cea mai subtilă, inclusiv prin lapidaritatea ei, dezvăluindu-i deopotrivă nobleţea şi rectitudinea, este cea pe care i-o dă comandantului închisorii, exasperându-l, după ce acesta îl dusese să-i arate „realizările" noului regim, respectiv „blocuri, maşini, uzine, tractoare, case"; întrebat „ce mai are acum de spus", prinţul priveşte visător peste zidul închisorii şi exclamă pe tonul cel mai firesc din lume: „Ce să zic?... Ce frumoase sunt acele sălcii plângătoare pe malul Aiudelului, domnule colonel!").

Din păcate, cu aceeaşi pregnanţă (deşi cu semn negativ) se impune şi figura colonelului Gheorghe Crăciun, comandantul închisorii. Încercând să forţeze reţeta literară a „personajului negativ fascinant" şi să facă din el un ins complex, cred că autorul conferă, în acest singur caz, o aură nemeritată unui slugău sinistru şi dezgustător al Puterii comuniste, ce a mai avut tupeul şi ani buni după „revoluţie" să dea declaraţii publice cinic-mistificatoare (ca de pildă în binecunoscutul „Memorial al durerii" realizat de d-na Lucia

Hossu-Longin).

Compoziţional, relatarea începe cu transportul lotului de deţinuţi de la Jilava spre Aiud; peste prima treime a volumului mai pluteşte umbra

Jilavei, descrise în primele două părţi ale memorialului. Pornită la sfârşitul anilor '40, teroarea concentraţionară a comunismului românesc (îndreptată împotriva elitelor politice, morale sau intelectuale refractare bolşevizării, dar mai ales împotriva elementelor tinere, multe cu educaţie legionară) se apropia de „faza finală"; multe trupuri şi conştiinţe se istoviseră prin temniţe, iar mijloacele de „reeducare", chiar dacă aparent îmblânzite, deveniseră mai perfide şi mai perverse. „În fapt şi de fapt, noul plan al M.A.I.-ului de lichidare a problemei deţinuţilor politici începu odată cu sosirea transportului

celor din Casimcă la Aiud. Teoretic era bine pus la punct şi directorul penitenciarului, colonelul Crăciun, fusese temeinic pregătit pentru reuşita-i deplină"; ultimele „îndărătnicii" trebuiau spulberate, mizându-se pe uzura fizică şi morală; deţinuţii vor fi eliberaţi, dar partidul îi voia, dacă nu efectiv „reeducaţi", măcar iremediabil compromişi.

După ajungerea la Aiud (o remarcabilă descriere „balzaciană" a acestei închisori, moştenite de la Imperiul austro-ungar şi diabolic valorificate de comunişti, se găseşte în această a treia parte a memoriilor), naraţiunea

— Sprijinită mai ales pe rememorări, dezbateri şi portretizări „din mers" – alternează mai vizibil cele două planuri epice (dar şi moral-existenţiale):

cel al deţinuţilor (ce se luptă să-şi păstreze măcar un minimum de demnitate umană, presimţind apropierea eliberării, dar şi dramatismul ultimelor încercări, transferat aproape pe de-a-ntregul în adâncul conştiinţelor vulnerate), şi cel al opresorilor (ce se străduiesc, cu toate resursele de abjecţie de care dispun, să dea lovitura morală de graţie, conform „sarcinilor" trasate „de sus", acestor suflete răvăşite şi epuizate; problema colonelului Crăciun este formulată astfel: „Cum avea s-o scoată la capăt cu cei cu care însăşi vremea şi toate represiunile n-o putuseră scoate?" 1).

Mulţi au ajuns să cedeze în ultima clipă (şi tragedia lor este poate cea mai răscolitoare din toată istoria penitenciarelor comuniste), majoritatea au sfârşit prin a accepta compromisuri mai degrabă „formale", dar au fost şi dintre aceia – mai puţini – care au rămas nepătaţi până la capăt şi a căror ieşire pe poarta închisorii capătă dimensiunile unei apoteoze a umanului:

„Pe poarta închisorii începură apoi să iasă grupuri-grupuri, la anumite intervale de timp, ultimii fiind cei din Zarcă [locul de maximă duritate a

1 Printre deţinuţi se aflau şi legionari închişi încă din 1941, pe care „capitularzii" îi preluaseră de la guvernarea antonesciană, lăsându-i apoi la discreţia bestialităţii comuniste.

Unii erau supravieţuitori ai infernului de la Piteşti, constituind

cazurile cele mai complexe.

Majoritatea fuseseră târâţi, de-a lungul anilor, prin numeroase închisori şi văzuseră nu o dată moartea cu ochii.

recluziunii – n. R. C.] şi cei din camerele de psihiatrie. În fruntea acestora se aflau Anderca şi Turtureanu, doi studenţi declaraţi fanatici, iresponsabili, pentru că nimeni din conducerea închisorii, nici măcar Crăciun, nu putuse sta vreodată de vorbă cu ei". Apoi, „netulburaţi de amintirea nici celei mai mici concesii sau slăbiciuni, pe aceeaşi poartă pe care intraseră cândva în Aiud, ieşeau acum, cu fruntea ridicată spre cer, şi prinţul Ghyka, în hlamida-i verde de mucegaiul izolării în care fusese zvârlit; şi Aurel

State, sprijinit – dar nu îndoit – pe cele două cârje pe care le purta, mărturie a «marelui salt» făcut de pe acoperişul Ministerului de Interne1; şi stareţul Papacioc2, nepăsător la tot ce se petrecuse cu el în anii de detenţie, ca şi la ceea ce-l aştepta afară; cu veşnicul surâs pe buze, [...] se-ndrepta spre ieşire, însoţit doar de cineva nevăzut, care nu-şi ridicase niciodată degetul de pe el". „Iese «sfinţenia» pe poartă!" – ar fi exclamat un gardian, petrecându-l cu privirea...

Şi astfel se scurseră toţi, purtându-şi crucea destinului, spre „închisoarea mai mare" care era „Republica Populară", în care cei mai mulţi vor fi hărţuiţi şi marginalizaţi ani buni după aceea. „În urma lor – încheie povestitorul – rămâneau însă gardieni îngrijoraţi de ce vor face ei după plecarea atâtor oameni ce avuseseră nevoie de pază, grefieri uluiţi de cele auzite, procurori dezamăgiţi de refuzul unor ultime «oferte» – şi penitenciarul gol ca o gură flămândă, care cine ştie când avea să se mai sature... Şi încă ceva: alături de oraş, pe o coastă, rămânea un cimitir sătul de mormintele fără cruci care-l umpleau până la refuz".

Scrisă poate mai în grabă şi de aceea insuficient „şlefuită", această parte despre Aiud încununează totuşi o mărturie exemplară, pe care nicio savantă

„Carte neagră a comunismului" n-o poate substitui esenţial, căci, după vorba lui Leon Bloy, „a suferi trece, dar a fi suferit nu trece niciodată"...

1 Spre a scăpa de teroarea anchetelor, şi mai ales de presiunile

exercitate asupra lui pentru a-şi deconspira vechii camarazi, Aurel State (vezi mai sus) se aruncase, în timpul unui interogatoriu, de la înălţimea etajului patru, „dar căzuse în picioare, ca o pisică". Se alesese cu 120 de fracturi în tot corpul, dar rămăsese în viaţă, zdrobit, dar niciodată înfrânt.

„Am vrut să fac un mare salt în lumea cealaltă, dar m-am împiedicat de o aripă de înger", spunea (şi nu era în el nicio urmă de emfază).

2 Stareţ în convenţia romanescă. Arsenie Papacioc (1914 – 2011) a intrat ca frate la Mănăstirea Cozia în 1947 şi a fost tuns în monahism la Mănăstirea Antim în 1950, când a fost hirotonit şi preot, câteva luni mai târziu, pe seama Mănăstirii Slatina. Condamnat la 20

de ani de închisoare pentru „uneltire contra ordinii sociale", a fost deţinut între 1958 şi

1964, iar stareţ la Cozia va ajunge numai după ieşirea din închisoare, înainte de a deveni duhovnic al Mănăstirii Sfânta Maria din Techirghiol (cf. Enciclopedia Ortodoxiei româneşti, E.I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 2010, p. 460). A se vedea şi capitolul ce-i este dedicat în volumul de faţă.

Când cineva se va învrednici să trateze, într-o vastă sinteză, bazată pe un studiu obiectiv şi exhaustiv (atât cât omeneşte se poate), literatura închisorilor comuniste din România secolului XX, nu este îndoială că numele lui Marcel Petrişor se va afla la loc de cinste, deopotrivă ca protagonist şi mărturisitor al celor mai cumplite experienţe la care umanul a fost supus în acest târziu al Istoriei.

INDICE DE PERSOANE1

Aaron (personajul biblic) – 14
Abad y Domingo, Juan – 122
Abramovici, Aurel – 83
Abrudan, Dumitru – 550
Adenauer, Konrad – 530
Aderca, Felix (Froim) – 198
Agaton (monahul) – vezi Tudor, Daniil Sandu
Ahmed III, Sultanul – 17
Albulescu, Mircea – 449

Alecsandri, Vasile – 23
Alexandrescu, Grigore – 127
Alexandrescu, Raluca – 397
Alexandrescu, Sorin – 146
Alexandru, Ioan – 166
Alexeevici, Petru I – vezi Petru cel Mare, Ţarul
Alexie de Meudon – 356
Alfonso XIII, Regele Spaniei – 214
Al-George, Sergiu – 417, 419
Alighieri, Dante – vezi Dante Alighieri
Althusser, Louis Pierre – 660

1 în pofida extensiunii lui, indicele de faţă este doar unul selectiv. Pe lângă cadrul istoric românesc şi biografiile „mărturisitorilor" evocaţi în carte, el reflectă larga lor arie de contacte şi preocupări culturale (religioase, filosofice, artistice, ştiinţifice), cât şi modul în care au fost receptaţi (de contemporani sau de posteritate). Numele celor cărora le sunt dedicate în carte capitole (sau subcapitole) au fost date aici cu bold. Au fost date cu italice paginile capitolelor (sau subcapitolelor) dedicate anume persoanei respective. Am reţinut, în cazuri de notorietate, şi pseudonime, porecle, diminutive, prescurtări sau variante grafice ale numelor, trimiţând de fiecare dată la numele sau forma de bază (vezi…).

Persoanelor citate în text doar cu numele mare le este consemnat în indice şi numele mic. Celor menţionaţi în text doar cu numele călugăresc le este consemnat aici, de regulă (uneori nu l-am putut afla), şi prenumele mirenesc. Pentru doamne, am căutat să indic, în paranteză, şi numele de dinaintea căsătoriei. Prin urmare, indicele conţine, pe alocuri, informaţie în plus faţă de text şi nu-i doar un simplu inventar de trimiteri. Se cuvine să-i mulţumesc, pentru contribuţia la definitivarea indicelui, prietenului Valentin Dan, care s-a ocupat, cu răbdare de fier, de partea tehnică a ediţiei.

INDICE DE PERSOANE

Amărăscu, Cornelia – 577
Amir, Yigal – 368, 369
Amiredjibi, Ciabua – 532, 674

Amzăr, Dumitru Cristian – 137, 143, 144, 149, 152
Ana (de România), Regina – 436
Anania (Mărgăritescu), Ana – 519
Anania, Bartolomeu Valeriu – 47, 126, 264, 328, 448, 469, 479, 492, 496, 511, 513 – 517, 518 – 522, 523 – 525, 612, 625, 654, 655
Anania, Vasile – 519
Anderca, Traian – 680
Andrei, Mitropolitul de la Cluj – vezi Andreicuţ, Andrei (Ioan)
Andrei, Sfântul Apostol – 73
Andreica, Gheorghe – 568
Andreicuţ, Andrei (Ioan) – 513, 525, 553, 555, 556
Andronescu, Demostene – 125, 287, 289, 293, 296, 299, 330, 513, 514, 516, 517, 546, 565, 574, 596, 649 – 657
Andronescu, Mălina Ştefana – 652
Andronescu (Eftimie), Victoriţa („Zaza”) – 652
Andrutsos, Hristos – 307
Angelescu, Constantin (doctorul) – 81
Angelescu, Constantin (juristul) – 195, 554
Anghel, Ion – 242
Anghelescu, Mircea – 31
Antim Ivireanul, Sfântul – 14, 628
Anton de Padova, Sfântul – 191
Anton, Fabian – 390, 499, 511
Antonescu, Ion (generalul/mareşalul) – 10, 121, 179, 180, 198, 201, 262, 264, 281, 282, 285, 288, 326, 352, 363, 377, 378, 380, 416, 418, 438, 445, 485, 574, 587, 588, 659
Antonescu, Mihai (Ică) – 320, 418
Antonie cel Mare, Sfântul – 85
Antonie Vodă din Popeşti – 15
Antonie, Avva – 426, 428
Arafat, Yasser – 368
Aragon, Louis – 660
Arăpaşu, Teoctist (Teodor) – 264, 524, 612, 613, 622
Ardeleanu, George – 415, 422
Argatu, Ilarion (Ioan) – 10, 302, 496, 622

Argetoianu, Constantin – 91, 179
Arghezi, Tudor (Ion N. Theodorescu) – 123, 256, 357, 521, 634, 656
Ariosto, Ludovico – 399
Arnăuţoiu, Toma – 10, 187, 412
Arsenescu, Gheorghe – 187, 412
Atanasie cel Mare, Sfântul – 132, 308
Atanasiu, Puiu – 678
Athenagoras I, Patriarhul Constantinopolului – 625
Augustin, Sfântul/Fericitul – 144, 212, 274, 276
Auner (Constantinescu), Eugenia-Tatiana – 545
Avram Iancu – 10
Avramescu, Gheorghe V. – 460
Avramescu, Mihail (Marcel) – 343, 344
Axinte, Maria – 2
B
Babii, A.I. – 31
Bach, Johann Sebastian – 668
Baciu, Nicolae – 298
Bacon, Roger – 475
Baconschi (Baconsky), Teodor – 136, 140, 145, 187, 309, 390, 409, 428, 475, 519, 521, 525, 581
Bacu (Bacou), Mihaela – 568
Bacu, Dumitru – 409, 487, 540, 565 – 569, 578, 597, 598, 601, 602, 617, 676
Badea, Alexandru – 145, 312
Badea, Doina – 575
Badralexi, Roxana – 431, 432
Baeumker, Clemens – 144
Bagdad, Elena – 587
Bagdasar, N. – 31, 171, 172, 173
Baiazid, Sultanul – 74
Baillet, Philippe – 186, 187, 264, 342
Balotă, Anton – 329
Baltrusaitis, Jurgis – 674

Banea, Andreea – 550
Banea, Dumitru – 226, 227, 546, 550
Banea, Ion – 183, 226, 575
Banea (Constantinescu), Ligia-Mihaela – 545, 550
Banea, Toma – 550
Bantăş, Ana – vezi Cantemir (Bantăş) Ana
Banting, F.C. – 80, 81
Banu, Ion – 548
Banville, Jacques – 230
Barbăneagră (Barba-Negra), Paul – 408, 409, 659 – 663, 669, 671
Barbilian, Dan – vezi Barbu, Ion
Barbu, Eugen – 129
Barbu, Ion (Dan Barbilian) – 105, 122, 140, 326, 626, 634
Barbu, Zevedei – 173

Bardèche, Maurice – 215
Bardonnet, Pierre – 143
Bariţiu, George – 404
Bartoş, Emil – 309
Basilescu, Aristide – 245
Bassarab, Alexandru – 236
Baştovoi, Savatie (Ştefan) – 557
Baudelaire, Charles – 59, 269
Băbuş, Emanoil – 612
Băbuş, Grigorie (Grigore) – 496
Băcanu, Petre Mihai – 409
Bădărău, Dan – 31
Bădescu, Silvia 409
Bădiliţă, Cristian – 659, 661
Băileşteanu, Fănuş – 479
Bălan, Ioanichie (Ioan) – 496
Bălan, Ion Dodu – 102
Bălan, Nicolae 21, 226, 264, 306, 308
Bălaşu, George – 409, 506

Bălăceanu-stolnici, Constantin – 21, 500
Bălăcescu, Dionisie – 14
Bălănescu, Gabriel – 299
Bălănuţă, Leopoldina – 449
Bălcescu, Nicolae – 10, 68, 121, 242
Băleanu, Lucia Yvonne – 460
Bălu, Andi112
Bălu, Ion – 163
Băncilă, Ileana – 172
Băncilă, Ion – 173
Băncilă, Vasile – 7, 122, 134, 140, 143, 144, 153, 161, 164, 169 – 174
Băsescu, Traian – 525
Băgu, Gheorghe 597
Bârsănescu, Ştefan – 173
Beethoven, Ludwig van – 243
Begin, Menahem – 368
Bejan, Dimitrie – 10, 496
Belgea, Ion – 262
Belimace, Doru – 249
Belizarie, Dimitrie – 152
Bellow, Saul – 339
Benedicta (maica) – vezi Dumitrescu-Buşulenga, Zoe
Bercea, Ion – 361
Berdiaev, Nikolai – 127, 277, 366
Berger, René – 674
Bergson, Henri – 140, 365
Beria, Lavrenti Pavlovici – 355
Bernard de Clairvaux, Sfântul – 662
Bernard, Claude – 475, 477, 478
Bernea, Ernest – 10, 171
Bernea, Horia – 8, 411, 519
Bertrand, Michel – 204
Berzescu, Atanasie – 354, 356
Best, C.H. – 80

Beza, Gheorghe – 195
Beza, Marcu – 111 – 114
Bhose, Amitha – 56
Bibescu, Martha – 156
Bichir, Florian – 22
Bickerich, Victor – 668
Bidianu, Iancu – 409
Bielawski, Maciej – 309
Biloiu, Matei – 278
Blaga, Isidor – 160
Blaga, Lucian – 7, 28, 46, 67, 105, 112, 122, 123, 124, 126, 127, 130, 131, 137, 139, 141, 157 – 164, 169, 170, 171, 172, 173, 274, 307, 326, 362, 366, 542, 634, 656, 665, 667, 669, 671
Blaj, Maria – vezi Constantinescu (Blaj), Maria
Blănaru, Ion – 238
Blănaru, Spiru – 10
Blandiana, Ana – 156
Bias Pinar, Lopez – 459
Bloy, Leon – 242, 662, 680
Blum, Leon – 220
Boc, Emil – 525
Boca, Arsenie (Zian) – 264, 301, 305, 385 – 392, 405, 496, 557, 673
Bodogae, Teodor – 31, 111, 306
Bogdan, Gheorghe – 550, 632
Bogdan, Virgil – 143
Boghiu, Sofian – 10, 496, 558, 628
Bohr, Niels 481
Boldeanu, Vasile – 663
Bolintineanu, Dimitrie – 97
Bonaparte, Napoleon – vezi Napoleon Bonaparte
Bopp, Franz – 44
Bordaș, Liviu – 141, 146
Bordeianu, Dumitru Gh. – 597, 674
Bordeianu, Radu – 309

Bordeianu, Virgil – 601
INDICE DE PERSOANE
Borella, J. – 661
Boris, Regele Bulgariei – 121
Bossuet, Jacques-Benigne – 95, 274
Boteanu, Petre – vezi Ţuţea, Petre
Botez, Alice – 143
Botez, Iancu – 111
Botta, Dan – 122
Boyle, Joseph – 94, 183
Braga, Roman – 10, 540
Brahonschi, Gheorghe – 10, 466
Brahonschi, Maria – 10
Brasillach, Robert – 215
Bratu, Traian – 195
Brădescu, Faust – 183, 193, 249
Brăileanu, Traian 75, 263
Brătescu-Voineşti, I. Al. – 633
Brătianu, Gheorghe I. – 10, 179, 325
Brătianu, Ioana – 409
Brâncoveanu, Anca – 15
Brâncoveanu, Bălaşa – 15
Brâncoveanu, Constantin – 13 – 20, 21 – 24, 166, 386
Brâncoveanu, Ilinca – 15
Brâncoveanu, Marica (Maria) – 15, 18, 19
Brâncoveanu, Maria (fiica) – 15
Brâncoveanu, Matei („Papa”) – 13, 15, 18
Brâncoveanu, Radu – 15
Brâncoveanu, Safta – 15
Brâncoveanu, Smaranda – 15
Brâncoveanu, Stanca – 13, 15, 17
Brâncuşi, Constantin – 357, 358, 359
Brânzaş, Liviu – 10, 485, 496, 632
Brehm, Alfred Edmund – 83
Brejnev, Leonid – 499

Brânză, Amfilohie – 488
Bronstein, Barbul – 197
Brucăr, Ion – 161
Bucan, Simona – 562
Bucuroiu, Răzvan – 572
Budai-Deleanu, Ioan – 30, 564
Buddha (Sakya-Muni) – 44, 53, 56, 57
Bukovski, Vladimir – 439
Buracu, Mihai – 598
Burebista – 61
Bush, George – 607
CARTEA MĂRTURISITORILOR
Busuioceanu, Alexandru – 122, 161, 400
Buzatu, Gheorghe – 86, 178, 185, 328, 442, 463, 464
Buzea, Ion – 667
Cabasilas, Nicolae – 428
Cacavelas, Ieremia – 26, 29
Calciu, Andrei – 604, 620, 623
Calciu (-Dumitreasa), Adriana – 491, 604
Calciu, Dumitru – 593
Calciu-Dumitreasa, Gheorghe – 129, 312, 409, 420, 486, 487, 488, 491, 495, 496, 497, 498, 506, 533, 534, 535, 539, 554, 567, 568, 569, 579, 593 – 613, 614 – 618, 619 – 623, 632, 646, 675, 676, 677, 678
Calciu (Bălan), Ileana – 593
Calvo Sotelo, José – 214
Cancicov, Georgeta – 136
Cantacuzino, Alexandru (Alecu) – 190, 218, 221, 222, 228, 241, 248, 254, 259, 260, 266, 329, 574, 575
Cantacuzino, Casandra – 27
Cantacuzino, Constantin (stolnicul) – 14, 20, 30
Cantacuzino, Ion I. – 262
Cantacuzino, Şerban – 13, 25
Cantacuzino, Toma – 17, 26, 29
Cantacuzino-Grănicerul, Gheorghe („Zizi”) – 190, 217, 219, 220,

221, 224, 249, 574
Cantarean, Vladimir (Nicolae) – 557, 558
Cantemir (Bantăş), Ana – 26
Cantemir, Antioh (fiul lui Dimitrie Cantemir) – 25, 26
Cantemir, Antioh (fratele lui Dimitrie Cantemir) – 26, 29
Cantemir, Constantin – 25, 26
Cantemir, Dimitrie – 14, 17, 25 – 32
Cantemir, Maria – 27
Cantuniari, Ileana – 399, 400, 452, 455, 456
Cantuniari, Mihai – 399, 452, 455, 456
Caragea, Constanţa – 296
Caragiale, I.L. – 22, 44, 56, 422, 423, 424, 425, 500, 501
Caragiale, Mateiu I. – 25, 122
Caraion, Ion (Stelian Diaconescu) – 415
Caramihai, Marica – 539
Caramitru, Ion 397 – 663
Carandino, N. – 242
Caranica, Ion – 249
Caravia, Paul – 264, 353, 597, 645 – 648
INDICE DE PERSOANE
Caraza, Grigore – 290, 514, 515, 516, 517, 540, 655
Carmen-Sylva – vezi Elizabeta (Carmen-Sylva), Regina României
Carol I, Regele României – 14
Carol II, Regele României – 19, 91, 92, 175, 179, 201, 226, 229, 249, 264, 267, 268, 288, 325, 326, 352, 377, 378, 442, 445, 558, 587
Carol VI, împăratul Sfântului Imperiu Roman – 19
Carol XII (al Suediei) – 18
Cartojan, Nicolae – 31, 361
Casian, Episcopul Dunării de Jos – vezi Crăciun, Casian (Constantin)
Castaing, Al. (Alexandru Caftangioglu) – 451, 452, 453, 457
Castaldo, Saverio – 459
Cazaban, Theodor – 409
Cazacu, Matei – 409
Cazan, Gh. Al. 115 – 144

Caziuc, Gheorghe – 601
Călin, Vera – 422
Călinescu, Armand – 90, 95, 175, 190, 195, 228, 242, 325, 326, 329, 441
Călinescu, Erast – 219
Călinescu, George – 31, 34, 35, 38, 40, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 71, 95, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 123, 139, 140, 157, 328, 362, 478
Călinescu, Nicolae – 597
Călugăru, Ion (Ştrul Leiba Croitoru) – 198
Cătuneanu, I.C. – 230, 231
Câmpineanu, C. – 288
Câmpineanu, Constanţa – vezi Ghyka (Câmpineanu), Constanţa
Cândea, Spiridon – 394
Cândea, Virgil – 28, 31, 32, 113, 479, 637, 646
Cândroveanu, Hristu – 540
Cârja, Ion – 655
Ceauşescu, Nicolae – 61, 63, 193, 420, 430, 510, 567, 593, 605, 636
Celestina de la Prislop (maica) – 387
Celibidache, Sergiu – 402
Cerbu, Ion – 566
Ceremuhin, P. – 356
Cerna, Panait – 542
Cervantes, Miguel de – 657
Chamberlain, H. St. – 68, 366
Chateaubriand, René de – 662
Che Guevara – vezi Guevara de la Seama, Ernesto Rafael („EI Che")
Chesaru, Radu – 637
Chesterton, G.K. – 283
Cheţan, O. – 144
Chiblei-Revneanu, A. – 57
Chihaia, Pavel – 407, 409
Chinezu, Ion – 171, 173

Chioreanu, Nistor 294, 515, 516
Chiricuţă, Toma – 482
Chirii al Alexandriei, Sfântul – 308
Chirilă, Pavel – 492, 559, 622
Chirovici, Eugen Ovidiu – 21
Chiţescu, Nicolae – 31
Chiva, Isac – 345
Christescu, Vasile – 10, 236, 262, 329
Churchill, Winston – 439
Ciachir, Dan – 129, 130, 131, 133, 134, 147, 151, 152
Cifuentes, Sergio – 218
Ciobanu, Ştefan – 31
Ciobotea, Daniel (Danllie) – 20, 21, 519, 525
Cioculescu, Şerban – 123, 130, 158, 173
Cioculescu, Simona – 400
Ciolacu, Nectarie (Nicolae) – 632
Ciolan, Al. – 501
Ciomoş, Virgil – 136, 415, 593
Cioran, Aurel – 324
Cioran, Emil – 123, 134, 135, 139, 140, 146, 148, 171, 183, 263, 264, 265, 283, 324, 326, 337, 338, 342, 343, 402
Ciorănescu, Alexandru – 399 – 402, 409
Ciorănescu, George – 401
Ciorănescu, Ioan – 401
Ciorogariu, Gh. – 250
Cioroianu, Adrian – 95
Cioroianu, Florea – 361
Cioroianu, Maria – 361
Cârmaciu, Radu 475
Cârnu, Ioan – 412
Cisek, Oscar Walter – 122
Cizmărescu, Mihai – 453
Ciucanu, Corneliu – 185, 287, 289, 328, 464
Ciucă, Domnica – 367
Ciuceanu, Radu – 646

Ciumetti, Sterie – 177, 222, 225, 248
Claudel, Paul – 215, 258
Cleopa (părintele) – vezi Ilie, Cleopa
Clime, Gheorghe – 216, 218, 222, 223, 238, 248, 258, 260, 266, 329
Cloşca – 10
Cobilaş, Nicolae – 566
Codreanu, Corneliu Z. – vezi Zelea Codreanu, Corneliu
Codreanu (Ilinoiu), Elena (Lilica) – vezi Zelea Codreanu, Elena
INDICE DE PERSOANE
Codreanu, Iridenta – vezi Moţa (Codreanu), Iridenta
Codrescu, Răzvan (Adolf Marian Vasile) – 10, 81, 110, 123, 134, 136, 222, 265, 367, 387, 390, 425, 457, 461, 476, 487, 528, 534, 577, 599, 618, 625, 648
Cohen, A. – 369
Coisin, Mihai – 491
Coja, Ion – 116, 194, 591
Cojan, Alexandru – 125
Cojocaru, Nicolae – 447, 466
Columb, Cristofor (Cristóbal Colon) – 400
Coman, Ioan G. – 306
Comănescu, Radu – 510
Comarnescu, Petru – 173, 241
Combes (Cornea), Ariadna – 409
Condeescu, Alexandru 126, 127
Constant, Alexandru – 236, 262
Constant, Paul (Paul Constantinescu) – 543
Constante, Lena – 10
Constantin cel Mare, Sfântul împărat – 20
Constantinescu, Antonia – 409
Constantinescu, Emil – 197, 409, 413, 429, 430, 635
Constantinescu, Gabriel – 200, 257, 447, 497, 543 – 551
Constantinescu, I. – 39, 185
Constantinescu (Blaj), Maria – 445, 497, 543, 545
Constantinescu, Nicolae – 177, 249

Constantinescu, Pompiliu – 173, 425
Constantinescu, Virgiliu – 264, 353, 597, 645
Constantinescu, Zamfira (Julieta) – 127, 301, 387
Constantiniu, Florin – 91, 461, 637
Conta, Vasile – 69, 123
Coomaraswamy, Ananda – 343
Coposu (Marcovici), Arlette – 10, 436
Coposu, Corneliu – 409, 429 – 436, 465, 466
Corduneanu, Ionuţ – 20
Corelli, Franco – 667
Cornea, Doina – 409
Cortés Vazquez, Luis – 408
Coselschi, Eugen 237
Cosma, Mihai – 667
Cosmovici, Horia – 10, 632, 646
Costin, Miron – 25, 26, 29, 116, 125
Coşbuc, George – 53, 69, 97, 102, 123
Coşeriu, Eugen – 402
Cotigă, Liana – 380
Cotruş, Aron – 97, 98, 100, 104 – 110, 122, 293, 324, 381, 634, 673
Cotruş, Ovidiu – 10, 293, 673
Coué, Jean – 674
Courtois, Stéphane – 594
Cracă, Ioana – 119, 126
Crainic, Nichifor (Ion Dobre) – 7, 43, 52, 53, 67, 69, 70, 87, 92, 105, 115 – 119, 120 – 127, 129, 130, 131, 140, 157, 158, 159, 161, 162, 164, 171, 173, 182, 183, 200, 256, 273, 293, 296, 301, 302, 303, 305, 306, 307, 324, 330, 333, 362, 363, 366, 386, 395, 540, 547, 650, 652, 655
Crăsnean, George – 387
Crăcea (Jianu) Flora – 10
Crăcea, Nicu – 10, 496
Crăciun, Casian (Constantin) – 470
Crăciun, Gheorghe – 287, 289, 299, 300, 516, 517, 654, 678, 679,

Creangă, Ion – 41, 55, 57, 120, 562
Creangă, Mihai – 7
Creangă, Radu – 409, 433
Creangă, Smaranda – 41
Creţia, Petru – 38, 39
Creţoiu, Vasile – 396
Crişan – 10, 674
Crâşmariu, Toader – 519
Cristea, Dumitru – 333
Cristea, Mihaela – 663
Cristea, Miron (Ilie) – 94, 152, 184, 229, 265, 267, 348, 632
Cristescu, Eugen – 180
Cristescu, Vasile – 309
Cristoiu, Ion – 204, 205
Crivăţ, Anca – 285, 390, 528, 674
Crivăţ-Vasile, Adolf – vezi Codrescu, Răzvan
Crohmălniceanu, Ovid S. (Moise Chan) – 115, 329, 362
Culianu, Ioan Petru – 338, 339, 345
Curie, Marie – 294
Curticăpeanu, Doina – 31
Cuşa, Ioan – 144
Cusanus, Nicolaus – 276
Cuza, A.C. – 23, 68, 69, 92, 123, 124, 183, 200, 201, 231, 234, 235, 263, 288, 363
Cuza, Alexandru Ioan – 269
D
Dabija, Nicolae – 145
Damian, H. – 661
Demian, Tase – 161
INDICE DE PERSOANE
Dan, Valentin – 2, 10, 683
Dancu, Cristofor – 572
Dangas, George – 611
Daniel, Patriarhul României – vezi Ciobotea, Daniel (Danllie)

Daniil de la Rarău – vezi Tudor, Daniil Sandu
Daniil, Episcopul Daciei Felix – vezi Stoenescu, Daniil (Nacu)
Dante Alighieri – 59, 401, 614
Darwin, Charles – 84
Datcu, Iordan – 112
Daudet, Leon – 230, 242, 253
David (regele psalmist) – 99, 478, 595
Dănacu, Viorel – 21, 22
Dărângă, Vladimir (Valentin) – 352
De Rance, Armand Jean Le Bouthillier – 95
Del Chiaro, Anton Maria – 16, 17, 22, 23
Del Conte, Rosa – 45, 56
Delavrancea, Cella – 136, 144, 150, 153, 156
Deleanu, Pavel Costin – 237
Deletant, Dennis – 594
Delort, Robert – 83
Demetrescu, Coco (Ştefan) – 327
Densuşianu, Nicolae – 379, 452
Depărăţeanu, Alexandru – 399
Diaconescu, Ion – 429, 431
Diaconu, Marin – 134, 136, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 314, 357
Diadoh al Foticeei, Sfântul – 130
Dianu, Romulus – 330
Dickinson, Emily – 626
Diehl, Charles – 14
Dima, Nicolae – 540
Dimcea, Alexandru – 167, 628
Dimisianu, Georgeta – 136
Dimitrescu, Ion – 330
Dimitrie cel Nou Basarabov, Sfântul – 166
Dinescu, Mircea – 256
Dinulescu, Iosif – 466
Dionisie (Pseudo) Areopagitul, Sfântul – 276, 308
Diţă, Alexandru V. – 146

Djalal ed din Rumi – 626
Djuvara, Mircea – 245
Djuvara, Neagu – 500
Dobre, Bănică – 218, 219, 222, 224, 228, 266, 329
Dobridor, Ilariu (Constantin Florea Cioroianu) – 361 – 371
Dobrogeanu-Gherea, C. (Solomon Katz) – 35
Dobzeu, Mina (Mihai) – 415 – 421
Dogaru, Dana – 449
Doinaș, Ștefan Aug. (Ștefan Popa) – 329
Dolgorukov, Vasili Vladimirovici – 27
Domingo, José – 400
Don Quijote – 286, 459, 533, 636, 640, 651, 653, 657
Dona, Cella – 143
Dorobanțu, Ion Andrei – 480
Dositei, Notara – 15
Dosoftei, Mitropolitul (Dimitrie Barila) – 26, 555
Dostoievski, F.M. – 68, 127, 425, 501
Dragnea, Radu – 52, 131
Dragodan, Constantin-Aurel – 332, 542, 650
Dragoman, Radu-Alexandru – 261, 262
Dragomir, Al. – 154
Dragomir, Nicolae – 460
Dragomirescu, Mihail – 327
Drăgan, Iosif Constantin – 408
Drăghiceanu, Virgil – 19
Drăghicescu, D. – 72
Drăgoi, Cornel – 411
Dragulin, Manea – 330
Drumont, Édouard – 68, 366
Dubuisson, Daniel – 345
Duca, I.G. – 90, 195, 237, 248, 249, 293, 381
Dugneanu, Paul – 127
Dulgheru (Dulberger), Mișu – 601
Dumas-tatăl, Al. – 674
Dumezil, Georges – 186

Dumitrescu, Dan – 566, 601
Dumitrescu, Grigore – 578, 597
Dumitrescu, Miti – 190, 228
Dumitrescu, Sorin – 166, 419, 453, 475, 500, 519, 594, 648
Dumitrescu, Suzana-Carmen – 31
Dumitrescu, Ticu Constantin – 430, 674
Dumitrescu, Vladimir – 236, 261 – 269
Dumitrescu-Borşa, Ion – 177, 218, 219, 222, 223, 228, 260, 267
Dumitrescu-Buşulenga, Zoe (Maica Benedicta) – 172, 173, 479, 509 – 512, 637
Dumitriu, Anton – 173, 344, 625, 628
Dumitru, Constantin („Fachirul") – 10
Dumitru, Ion – 144
Durând, Gilbert – 661
Duţu, Alexandru – 31
Duvlea, Irineu – 612
INDICE DE PERSOANE
E
Eccless, John C. – 477
Einstein, Albert – 475
Elena, Sfânta împărătească – 20
Eliade (Cottescu), Christinel (Georgette) – 338
Eliade, Mircea – 10, 28 36, 38, 52, 57, 67, 72, 75, 91, 98, 121, 123, 126, 134, 137, 140, 143, 144, 146, 147, 153, 154, 158, 164, 171, 173, 184, 186, 187, 189, 199, 215, 216, 220, 241, 242, 253, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 271, 272, 273, 282, 323, 326, 329, 335 – 339, 340 – 345, 347, 379, 402, 433, 463, 467, 544, 546, 562, 589, 605, 606, 650, 659, 661, 662, 663
Elian, Alexandru – 628
Elizabeta (Carmen-Sylva), Regina României – 14
Ellul, J. – 661
Eminescu, Mihai – 7, 8, 9, 28, 33 – 37, 38 – 40, 41 – 46, 47 – 59, 60 – 62, 63 – 65, 68, 69, 75, 97, 98, 101, 106, 121, 140, 151, 175, 199, 200, 242, 277, 303, 324, 340, 408, 409, 425, 463, 511, 542, 633
Eminovici, Aglae – 42, 56

Eminovici, Gheorghe – 41, 55
Eminovici, Gheorghe (Iorgu) – 42
Eminovici, Harieta – 42
Eminovici, Ilie – 42
Eminovici, Nicolae – 42
Eminovici (Jurașcu), Raluca – 41, 55
Eminovici, Șerban – 42
Enache, George – 387
Enescu, George – 671
Enoiu, Gheorghe – 531, 654
Enzesberger, Hans Magnus – 532
Ermuratscii, V.N. – 31
Escande, Renaud – 86
Espinas, Alfred Victor – 83
Evdokimov, Paul – 127, 356, 428
Evola, Julius – 187, 192, 204, 265, 341, 342, 343, 344
F
Făgeţeanu, Adrian (Alexandru) – 10, 165, 264, 496
Fecioru, Dumitru – 306
Felea, Ilarion V. – 10, 127
Ferrando, Laurie – 383
Filip IV, Regele Franţei – 499
Filipaşcu, Alexandru – 672
CARTEA MĂRTURISITORILOR 697
Filotei, Patriarhul Constantinopolului – vezi Kokkinos, Filotei
Finkelstein, Norman G. – 202, 367
Florea, Șerban – 211
Florescu, Nicolae – 401
Florian, Mircea – 139
Florian, Smaranda – 514
Floru, Constantin – 143
Fonea, George – 447, 531
Fotino, Elena-Margareta – 147, 148, 156
Franco Bahamonde, Francisco – 214, 216, 217, 219, 659
Frankl, Viktor – 475

Freud, Sigmund – 366
Frunză, Sandu – 309
Frunzăverde, Sorin – 21
Fuică, Panaite – 491
Funda, Dumitru (Tache) – 180, 463 – 467
G
Gabriel (monahul) – vezi Gioacăş, Gabriel (Teodor)
Gafencu, Valentina – 485
Gafencu, Valeriu – 10, 167, 187, 264, 293, 312, 320, 485, 487, 488, 553 – 556, 557 – 559, 574, 612, 615
Galaction, Episcopul Alexandriei şi Teleormanului – vezi Stângă, Galaction (Gheorghe)
Galaction, Gala (Grigore Pişculescu) – 348, 353
Galeriu, Constantin – 57, 166, 225, 294, 389, 419, 473 – 481, 482 – 483, 496, 519, 608
Galilei, Galileo – 636
Gane, C. – 10, 113
Garaudy, Roger – 185, 369
Gaster, Moses – 58, 59, 199
Gavril, Mihail – 546
Gavrilă Ogoranu, Ion – 409, 561 – 564, 591
Gavrilă-Copil, Gheorghe – 47
Gayraud, Hippolyte – 366
Găină, Ovidiu (Stan M. Popescu) – 632
Găvănescul, I. – 75, 92
Gânscă, Ioan – 387
Gârcineanu, Victor Puiu – 329
Gârneaţă, Ilie – 231, 238, 329
Geană, Gh. – 71, 145
Gengis-Han – 57, 75
George, Al. – 134, 138, 146, 433
INDICE DE PERSOANE
Georgescu, Ariana – 355
Georgescu, Bogdan – 355
Georgescu, Corneliu – 231, 238

Georgescu, I.V. – 353 – 356
Georgescu, Răzvan – 355
Georgescu, Teohari (Burăh Tescovici?) – 601
Georgiade, Constantin – 173
Gerard, André-Marie – 50
Gesner, Conrad – 83
Geticus – vezi Lovinescu, Vasile
Ghandi, Mahatma – 189
Ghenea, Zizi – 380
Gheorghe, Gabriel – 282
Gheorghiţă, Viorel – 597
Gheorghiu, Constantin Virgil – 402
Gheorghiu-Dej, Gheorghe – 282, 444, 530, 567, 604, 617
Gherghinescu-Vania, Domniţa – 668
Ghervas, Stella – 460
Gheucă, Leon – 23
Ghibu, Octavian – 150, 519
Ghibu, Onisifor – 150
Ghica, Alexandru – vezi Ghyka, Alexandru (Alecu)
Ghica, Alexandru Grigore III – 10, 287
Ghica, Dimitrie – 91
Ghica, Ion – 665
Ghinea, Simion – 180, 280
Ghiuş, Benedict – 10, 319 – 321, 479, 496, 625, 628
Ghiuş, Constantin – 319
Ghiuş, Elena – 319
Ghyka (Câmpineanu), Constanţa – 288
Ghyka (Orleanu), Maria Eliza – 288
Ghyka, Alexandru (Alecu) – 285 – 291, 356, 461, 514, 531, 575, 654, 678, 680
Ghyka, Grigore (tatăl lui Alexandru Ghyka) – 288
Ghyka, Grigore (fratele lui Alexandru Ghyka) – 288
Ghyka, Grigore (fiul lui Alexandru Ghyka) – 288, 291
Ghyka, Grigore (nepotul lui Alexandru Ghyka) – 288
Ghyka, Ioana – 288

Ghyka, Ion-Constantin – 288
Ghyka, Maria – 288
Ghyka, Mihai – 288, 461
Ghyka, Vladimir (monseniorul) – 10
Gibescu, George – 146
Gigurtu, I. – 121
Gioacăş, Gabriel (Teodor) – 622
CARTEA MĂRTURISITORILOR 699
Giosu, Ştefan – 31
Giurescu, Dinu C. – 95
Goethe, J.W. – 45, 48, 147
Goga, Octavian – 23, 33, 68, 91, 92, 97, 98, 100, 101 – 104, 105, 106, 107, 123, 124, 140, 181, 183, 188, 229, 231, 233, 314, 362, 363, 367, 404
Gogescu, Varsanufie (Valentin) – 20, 612
Gogol, N.V. – 68, 565, 674
Gogoneaţă, N. – 144
Goldiş, Vasile – 122
Goldstein, Max („Omul cu cârlig”) – 200
Golea, Traian – 192, 193, 197, 251
Golescu, Manuela – 472
Golopenţia, Anton – 298
Goltz, Franz Joachim von der – 18
Goma, Paul – 8, 409, 597, 606, 676
Gordon, Vasile – 611
Gornic, Dimitrie – 572, 575
Grama, Alexandru („Popa Grama”) – 38, 54, 162
Grebenea, Nicolae – 10, 496, 598
Greceanu, Olga – 10
Greceanu, Radu – 25
Grecu, Ignatie – 320
Grigore XVI, Papa – 36
Grigorescu, Nicolae – 383
Grigorie de Nazianz, Sfântul – 308
Grigorie de Nyssa, Sfântul – 308

Grigorie Palama, Sfântul – 276, 306, 307, 308
Grigorovici, Radu – 297
Grimalschi, Pavel – 601, 677
Grossu, Nicole-Valery (Coleta Bruteanu) – 10, 589
Grossu, Sergiu – 10, 589
Grosu, Gurie (Gheorghe) – 10, 226, 264, 319, 558
Grotanelli, Cristiano – 345
Groza, Petru – 355
Grünewald, Matthias – 674
Guénon, René – 264, 277, 341, 342, 343, 344, 365, 661, 663
Guevara de la Seama, Ernesto Rafael („EI Che") – 207
Gulan, Aurelian – 447
Gurău Barbu, Veronica (Vasilica) – 443, 444, 469, 470
Gurgu, Ionuţ – 323
Gyr, Flora – 327
Gyr, Radu (Radu Demetrescu) – 107, 115, 122, 126, 140, 199, 201, 212, 223, 236, 239, 293, 296, 298, 301, 302, 323 – 333, 447, 498, 540, 575, 621, 634, 650, 651, 652, 655, 656

H
Haas, Thomas J. – 459
Hagen, Walter (Wilhelm Hoeul) – 187
Halmaghi, Ioan – 434, 540
Handoca, Mircea – 187, 215, 265, 345
Hani, J. – 661
Harosa, Viorel – 116
Haşdeu, B.P. – 25, 28, 69, 121, 452, 463
Haţieganu, Iuliu – 230
Hechter, Iosef M. – vezi Sebastian, Mihail
Hegel, G.W.F. – 275
Heidegger, Martin – 534
Heinen, Armin – 187, 227, 325, 341, 464
Heinz, Pagels – 481
Heisenberg, Werner – 475
Heliade-Rădulescu, Ion – 68, 97, 98, 99, 101, 103, 477

Henkel, Jürgen – 309
Herescu, N.I. – 122
Herlea, Alexandru – 409
Herodot – 73
Hesiod – 99
Hillgruber, Andreas – 187
Hirte, Anca – 645
Hitler, Adolf – 179, 198, 326, 438, 659
Hochpied, Baronul – 18
Hodoş, Alexandru – 330
Hodoş, Iosif – 30
Hoinic, Dragoş – 601
Holban, Anton – 582
Holbea, Gheorghe G. – 309
Horea (din Albac) – 10, 404
Horia (Teohari), Olga – 452, 454, 457
Horia, Vintilă (Vintilă Caftangioglu) – 379, 400, 401, 402, 451 – 457, 540, 651
Hossu-Longin, Lucia – 409, 411, 562, 578, 589, 678
Hristofora (maica) – vezi Moldoveanu, Gabriela
Hristos – vezi Iisus Hristos
Hugo, Victor – 99
I
Iacob Zugravul din Răşinari – 396
Iamandi, Vasile-Jacques – 639 – 643
Iancu, Avram – vezi Avram Iancu
Ianolide, Constanţa – 485
Ianolide, Ioan – 320, 485 – 489, 554, 555, 589, 596, 598, 612
Iaşinschi, Vasile – 329
Ibarruri, Dolores („La Pasionaria”) – 219
Ibn Haldun – 548
Ibrăileanu, Garabet – 424
Ică jr, Ioan I. – 119, 127, 151, 309
Ierunca, Virgil (Virgil Untaru) – 10, 409, 581, 583, 597, 606, 676
Iftimie, Gh. – 163

Iftimovici, Radu – 180
Ignat, Dionisie (Dumitru) – 496
Ignat, Nestor – 149, 150
Iisus Hristos – 17, 18, 24, 45, 48, 49, 50, 51, 68, 71, 74, 82, 86, 87, 99, 132, 166, 193, 217, 218, 219, 223, 224, 225, 234, 239, 240, 241, 253, 259, 264, 273, 276, 277, 303, 307, 312, 321, 333, 339, 353, 365, 366, 374, 389, 392, 393, 420, 421, 426, 427, 428, 442, 452, 477, 488, 529, 543, 554, 555, 556, 585, 586, 595, 596, 604, 605, 606, 608, 611, 617, 656
Ilaşcu, Ilie – 419
Ilie, Cleopa (Constantin) – 10, 438, 496
Iliescu, Ion – 62, 608, 637
Iliński, Ivan – 27
Ilisei, Grigore – 511
Ilieşiu, Iustin – 230
Imbrescu, Ilie – 10, 264, 632
Ioan al Crucii (Juan de la Cruz), Sfântul – 212, 390
Ioan cel Străin (Ivan Strannik) – vezi Kulîghin, Ioan Ioan Damaschin, Sfântul – 276, 480
Ioan Gură de Aur (Hrisostom), Sfântul – 474, 520
Ioan Iacov Hozevitul (de la Neamţ), Sfântul – 375
Ioan VIII Paleologul – 18
Ioan Paul II, Papa – 215, 258, 366
Ioan Scărarul (Climax), Sfântul – 308
Ioanid, Alexandru Virgil – 485
Ioanid, Ion – 10, 409, 598
Ionescu (Ionesco), Eugen – 326, 605, 606, 671
Ionescu, Alice – 397
Ionescu, Anca-Irina – 134, 148, 151, 156
Ionescu, Constantin P. – 566
Ionescu, Nae – 7, 67, 76, 92, 94, 124, 125, 129 – 133, 134 – 141, 142 – 154, 155 – 156, 158, 159, 164, 166, 171, 172, 173, 183, 184, 189, 192, 194, 198, 240, 244, 249, 251, 252, 254, 263, 264, 267, 272, 277, 279, 281, 284, 293, 307, 312, 314, 326, 329, 337, 342, 362, 365, 366, 382, 424, 431, 441, 663

Ionescu, Take – 404
INDICE DE PERSOANE
Ionescu, Virgil – 236
Ioniță, Nicolae – 645
Iordache, Alexandru – 446
Iordache, Elena 446
Iordache, Mihaela (Marieta) – 165, 167, 264, 378, 380, 433, 441 – 446, 469, 557, 587, 632
Iordache, Nicoară – 165, 264, 266, 329, 441, 442, 445
Iordache, Roxana – 409, 433
Iorga, Nicolae – 8, 10, 28, 31, 34, 68, 70, 89 – 96, 111, 113, 122, 123, 158, 178, 179, 180, 183, 184, 195, 212, 227, 229, 242, 243, 246, 252, 260, 263, 267, 288, 363, 401, 404, 431, 476, 544
Iorgovan, Moise – 311, 312, 314, 315, 316, 553, 555, 556, 559, 622
Iorgulescu, Adrian – 648
Iorgulescu, Constantin – 546
Iorgulescu, Mircea – 423
Iosif Pietrarul – 14
Iosif, Iosif V. – 533, 601, 602, 603, 676, 677
Iosif, Șt. O. – 261
Iovan, Ioan – 10, 444, 496
Irineu, Episcopul de Alba Iulia – vezi Pop, Irineu (Ionel)
Isaac Sirul, Sfântul – 272
Istrate, Ion – 31
Istrati, Panait – 478
Itul, Nicolae – 580
Iubu, Mihai – 575
Iustin, Patriarhul României – vezi Moisescu, Iustin
Ivan, Ioan – 511
Izverna, Pan – 577
J
Jela, Doina – 582
Jesi, Furio – 345
Jianu (Jianou), I (onel). – 241, 357

Jijie, Gheorghe – 294, 296, 300
Jijie, Ion – 294
Jimboiu, Gheorghe – 555
Jinga, Constantin – 165
Joantă, Serafim (Romul) – 550
Joja, Constantin – 628
Juan Carlos de Borbon, Regele Spaniei – 216
Juberian, Constantin – 566
Jura, Iulian – 53
La Motraye, Aubry de – 18
La Rochefoucauld, François de – 674
Lacroix, Jean – 477
Ladea (Piso), Lucia – 667
Ladea, Romul – 667
Lampedusa, Giuseppe Tomasi di – 339
Lancereaux, Étienne – 80
Largo Caballero, Francisco – 220
Larsen, Lup – vezi Iamandi, Vasile-Jacques
Lascarov-Moldovanu, Al. – 68
Laţcu, Teodosia (Zorica) – 469 – 472
Laurenţiu, Mitropolitul Ardealului – vezi Streza, Laurenţiu (Liviu)
Lavric, Sorin – 357, 360
Lăcătuşu (Popescu), Ecaterina – 374
Lăcătuşu, Ilie – 373 – 375, 557
Lăcătuşu, Maria – 373
Lăcătuşu, Marin – 373
Lăudat, I.D. – 31
Lăzărescu, Dan Amedeu – 281, 298
Lecca, Paulin – 496
Ledeen, M.A. – 237
Lefaux, Jean – 645
— T – Juraşcu, Raluca – vezi Eminovici (Juraşcu), Raluca
Justinian, Patriarhul României – vezi Marina, Justinian (Ioan)
Kant, Immanuel – 283

Katargiu, Barbu – 10
Kepler, Johannes – 481
Keyserling, Hermann – 77
Kierkegaard, Soren – 276
Klimowicz, Gabriel – 284
Kogălniceanu, Mihail 121
Kokkinos, Filotei – 477
Konya, Dana – vezi Petrişor (Konya), Dana
Krivoşcin, P.V. – 356
Kulîghin, Ioan (Ioan cel Străin) – 321, 626, 628, 629
Kunisch, Richard – 54
CARTEA MĂRTURISITORILOR 703
INDICE DE PERSOANE
Lefter, Ion Bogdan – 39, 40, 363
Lefter, Mile – 238, 329
Leibniz, Gottfried Wilhelm von – 28
Leibovitch, Yehoshua – 369
Lemnaru, Medic – 116, 118, 119, 125, 126
Lemnaru, Oscar – 198, 199
Lenin, V.I. – 499
Leon, N. – 81, 84
Leonardo da Vinci – 480
Liiceanu, Gabriel – 357, 581, 582
Livezeanu, Bartolomeu – 574
Livinschi, Mihai – 566
Locusteanu, N. – 30
Logan, Sanda – 338
Losski, Vladimir – 356
Lovinescu (Bălăcioiu), Ecaterina – 582
Lovinescu, Eugen – 112, 423, 582
Lovinescu, Horia – 582
Lovinescu, Monica – 409, 581 – 583, 606, 645
Lovinescu, Vasile – 10, 146, 264, 342, 343, 379, 452, 582
Lucian, Arhiepiscopul de Blaj – vezi Mureşan, Lucian
Lugojeanu (Lugoşianu), Ion – 243

Lupaşcu, Ştefan – 402
Lupescu, Elena („Duduia”) – 226, 558
Lupu, N. (doctorul) – 246
Lupu, Nicolae – 352
Lupu, Petre (Petrache) – 347 – 352
M
Madach, Imre – 533
Madgearu, Virgil N. – 89, 179, 180, 246
Măgureanu, Virgil – 466
Maior, Petru – 404
Maiorescu, Titu – 23, 35, 38, 46, 68, 81, 111
Maistre, Joseph de – 242, 459, 662
Makarenko, Anton Semionovici – 62
Malraux, André – 275
Mama Sica – vezi Popescu, Anastasia
Manciu, Constantin – 90, 189, 194
Mandinescu, Sergiu – 651
Manea, Norman – 345, 422
Manea, Vasile – 597, 646
CARTEA MĂRTURISITORILOR
Mangra, Vichentie (Vasile) – 229
Maniu, Adrian – 122
Maniu, Iuliu – 10, 179, 192, 244, 245, 246, 281, 404, 430, 431, 432, 435, 436, 587
Mann, Thomas – 550
Manolescu, Anca – 625, 629
Manolescu, Florin – 108, 400, 401, 407
Manolescu, Nicolae – 31, 115, 125, 139, 146, 330, 331, 650
Manu, George (savantul) – 287, 293 – 300, 654
Manu, Gheorghe (generalul) – 296
Manu, Mihail – 296
Manu, Şerban Alexandru – 297
Manzati, Nello – vezi Mânzatu, Ion
Marchiş, Iustin – 519
Marcu Balş, Petre – vezi Pandrea, Petre

Marcu de la Sihăstria (monahul) – vezi Dumitru, Constantin („Fachirul")
Marcu, Ştefan – 10
Margareta (de România), Principesa – 436
Maria (Maica Domnului), Sfânta – 17, 45, 48, 49, 50, 51, 74, 76, 440, 476, 477, 586, 628
Maria Doamna – vezi Brâncoveanu, Marica (Maria)
Marin (Ropală), Ana-Maria – 241, 244, 246, 377 – 380, 409, 442, 443, 446, 546, 590
Marin, Vasile – 75, 76, 93, 183, 187, 211 – 255, 256 – 260, 262, 263, 264, 265, 268, 293, 324, 327, 377, 378, 379, 380, 381, 383, 401, 408, 442, 443, 464, 574, 587, 632
Marina, Justinian (Ioan) – 320, 356, 438, 440, 441, 604, 625
Marineasa, Zaharia – 199
Marinescu, Aurel Sergiu – 515, 516
Marinescu, Gh. – 350
Marinica, Mihai – 127, 301
Marino, Adrian – 422
Maritain, Jacques – 277, 366, 423
Mariţiu, Ştefan – 594
Marx, Karl – 75, 198, 215, 365, 586
Massis, Henri – 366
Mateescu, Mircea – 173
Mateescu, Paulin – 352
Mateevici, Alexei – 558
Matheescu, N.N. – 242
Maurras, Charles – 230, 242, 243, 253
Mavrocordat, Constantin – 22
Mavrocordat, Nicolae – 15
Mavrocordat, Smaranda – 296
Mavrocordato, Zoe – 459
Maxim Mărturisitorul, Sfântul – 85, 308
Maxim, Virgil – 10, 555, 598
INDICE DE PERSOANE
Mazilu, Dan Horia – 31

Mălăncioiu, Ileana 528
Mărculescu, Radu – 447 – 449
Mărgineanu, Maria Manuela – 352
Mărgineanu, Nicolae (deţinutul politic) – 10
Mărgineanu, Nicolae (regizorul) – 300, 589
Mării, Ion – 144, 342
Mânzatu, Ion (Nello Manzati) – 223, 324, 327, 329, 342
McLeod, J.J.R. – 80, 81
Medrano, Antonio – 238
Mehedinţi, Neculai – 71
Mehedinţi, Simion – 67 – 78, 92, 158, 252, 263, 633
Mehedinţi (Hanţă sau Guriţă), Voica – 71
Mercouris, Georgios – 237
Merişca, Costin – 597, 645
Merleau-Ponty, Maurice – 477
Meyendorff, J. – 356
Mezdrea, Dora – 70, 76, 134, 136, 145, 147, 148, 151, 152, 153, 155, 156, 173
Mickiewicz, Adam – 99
Miele, Veronica 44, 56
Micu, Dumitru 115, 363
Mihaela (maica) – vezi Iordache, Mihaela (Marieta)
Mihail, Arhanghelul – 53, 54, 92, 124, 161, 186, 188, 191, 206, 217, 223, 235, 248, 263, 264, 265, 288, 325, 354, 378, 461
Mihăescu, Florin – 344
Mihăescu, Gib. – 122
Mihai I, Regele României – 171, 352, 409, 412, 436, 466, 607, 646
Mihai Viteazul – 63, 193, 605
Mihăilă, Bogdan – 586
Mihăilescu, Miron – 496
Mihălcescu, Irineu (Ioan) – 23
Mihoc, Vasile – 31, 559
Mija, Teofil – 10
Militaru, Ion – 136

Minovici, Mina – 19
Miranda Carrington, Sergio – 227
Mircea cel Bătrân – 74
Mircea, Corneliu – 398
Miron, Patriarhul României – vezi Cristea, Miron (Ilie)
Mironescu Sandu, Ileana – 479
Mironescu, Alexandru („Codin") – 10, 294, 321, 475, 478 – 481, 626, 628
Mironovici, Radu – 231, 235, 238
Mititelu, Christian – 409
Mitterand, François – 607
Mladin, Nicolae – 82, 264, 475
Mocanu, Sebastian – 466
Moga, Grigore – 390
Moise (personajul biblic) – 14, 194, 350, 529
Moise de la Oaşa (monahul) – vezi Iorgovan, Moise
Moise, Victor – 632
Moisescu, Iustin – 593
Moldovan, Silviu B. – 298
Moldoveanu, Gabriela (Maica Hristofora) – 167, 487, 628
Monet, Claude – 626
Monnerot, J. – 661
Monod, Jacques – 477
Montaigne, Michel de – 401
Moody, Raymond – 338
Morand, Paul – 357
Moscardo Ituarte, José – 217, 220, 221
Moscardo, Luis – 217
Moţa, Gabriela – 235
Moţa (Codreanu), Iridenta – 235, 377
Moţa, Ion (preotul) – 232, 235
Moţa, Ion (el) I. – 68, 75, 76, 93, 183, 187, 188, 192, 193, 194, 195, 211 – 255, 256 – 260, 262, 263, 264, 265, 266, 293, 324, 327, 342, 377, 381, 383, 401, 408, 464, 574, 587, 632
Moţa, Mihai – 235

Motrescu, Vasile – 10
Mungiu (-Pippidi), Alina – 449
Munteanu, Bazil – 170, 173, 362, 402
Munteanu, Marian – 284
Murărașu, D. – 35, 53
Mureşan, Lucian – 564
Mureşanu, Andrei – 33, 35
Murguleț, Teodor – 41, 55
Mussolini, Benito – 179, 246, 659
Muster, Dumitru – 70
Muthu, Mircea – 31
Mutti, Claudio – 146, 186, 187, 217, 237, 238, 264, 265, 341, 342, 345, 459, 546
N
Nagy-Talavera, Nicholas M. – 198
Naidim, Marin – 555
Nandriș, Grigore – 171, 173
Napoleon Bonaparte – 179
INDICE DE PERSOANE
Nathaniel, Arhiepiscopul din America – vezi Popp, Nathaniel (William George)
Naum, Nicu (Nicolae Ispas Naum) – 10, 540
Nădejde, Ion – 152
Năstase, Nicolae – 367
Neacșu, Dumitru – 149
Neagoe, Stelian – 183
Neagu, Costică – 70
Neamțu, Mihail George – 390
Neculce, Ion – 25, 26, 27
Nedelcovici, Bujor – 409
Nedelcu, Monica – 452
Negoescu, Grigore – 460
Negoiță, Athanasie – 496
Negoițescu, Ion – 48
Negrea, Hariton – 620, 622

Negreţ, Mitiţă – 361
Negriţescu, Ioachim – 361
Negruzzi, Iacob – 56
Negulescu, Paul 245
Negulescu, Valeriu (Vică) – 601, 617, 677
Nemoianu, Virgil – 140
Nenadic, Milan – 323
Nestor, Ion – 433
Netanyahu, Benjamin – 369
Netea, Gelu (Gheorghe) – 403, 405
Netea, Vasile – 403 – 405
Newton, Isaac – 475
Nicodim Aghioritul, Cuviosul – 306, 629
Nicolae, Sfântul Ierarh – 58
Nicolae de la Rohia (monahul) – vezi Steinhardt, N.
Nicolae, Principele României (fratele lui Carol II) – 227
Nicolau, Irina – 397, 411
Nicolau, Mircea – 193, 577
Nicolescu, Adina – 674
Nicolescu, Basarab – 409
Nicolescu, Costion – 57, 308, 309
Nicolescu, Nicoleta – 10, 574, 575, 587
Nicolschi, Alexandru (Boris Grunberg) – 601
Niculiţă-Voronca, Elena – 76
Nissiotis, N.A. – 356
Niţă, Nazaria – 510
Niţu, Iheodor – 411
Noica, Constantin – 10, 34, 38, 40, 63, 121, 138, 140, 141, 143, 144, 146, 147, 148, 152, 154, 158, 164, 173, 199, 241, 262, 263, 264, 276, 282, 283, 313, 326, 337, 342, 357 – 360, 397, 398, 415, 416, 421, 499, 500, 501, 627, 628
Nota, Alfonso M. di – 345
Nolte, Ernst – 187
Notara, Dositei – 15
Novac, Nicolae – 540

Noveanu, Vasile – 199
O
Oancea, Zosim – 393 – 398, 496
Odobescu, Al. I. – 71
Ogoranu Gavrilă, Ion – vezi Gavrilă Ogoranu, Ion
Olaru, Paisie – 496
Olivotto, Alexandra – 7
Onicescu, Octav – 147, 441
Onişoru, Gh. – 594
Oprea, Al. – 39
Oprea, Marius – 594
Opriş, Ioan – 262
Oprişan, Constantin (Costache) – 533 – 537, 600, 601, 602, 603, 604, 616, 617, 651, 674, 676, 677
Oprişan, I. – 170, 262
Orfeu – 53
Origen – 144, 276
Orleanu, Mihail – 288
Ornea, Zigu (Zigu Orenstein) – 7, 134, 146, 183, 194, 362, 363
Orth, Ştefan – 651
Otto, Rudolf – 256
Oţel Petrescu, Aspazia – 585 – 591
Oţetea, Andrei – 396
Ouatu, V.I. – 347
Ovidiu (Publius Ovidius Naso) – 451
P
Pacepa, Ion – 515, 516
Pagels, Heinz – 481
Paisie Aghioritul – 556
Palade, George Emil – 402
Palaghiţă, Ştefan – 146, 193
Palama, Grigorie – vezi Grigorie Palama, Sfântul
Paleologu, Alexandru – 409, 419, 499 – 501
Paleologu, Mihai (Mihalache) – 499
Paleologu (Nassif), Sara – 499

INDICE DE PERSOANE
Paleologu, Theodor (Toader) – 431, 460, 499, 663
Paler, Octavian – 409, 433, 434, 500, 635 – 638
Palomino, Ángel – 217
Pamfile, Tudor – 53
Pană, Vasile – 539
Pană, Zahu (Zaharia) – 332, 516, 539 – 542, 651
Panaitescu, P.P. – 31, 262
Pandrea, Petre (Petre Marcu Balş) – 123, 173, 180, 183, 284, 286, 433, 441, 442, 444, 466, 655, 678
Panne, Jean-Louis – 594
Papacioc, Arsenie (Anghel) – 264, 437 – 440, 496, 632, 678, 680
Papadima, Ovidiu – 107, 119, 122, 328, 362
Papahagi, Marian – 56, 370
Papahagi, Tache – 112
Papanace, Constantin – 144, 146, 193
Papilian, Victor – 122
Papini, Giovanni – 533
Papu, Edgar – 31, 199
Papuc, Ion – 134, 151
Paracelsus (Philippus Aureolus Théophrastus Bombastus von Hohenheim) – 30
Paraschiv, Teodosie – 126
Paciente, Ángel – 400
Pascal, Blaise – 276, 662
Pasionaria – vezi Ibarruri, Dolores („La Pasionaria")
Patachi, Lucia – 460
Patapievici, Horia-Roman – 72, 411, 500, 578, 625
Pauker, Ana – 215, 433, 530, 601
Paul VI, Papa – 625
Paulescu, Nicolae C. – 7, 53, 69, 70, 71, 72, 79 – 87, 92, 123, 140, 234, 243, 475 – 478, 481, 633
Pavel, I. – 81
Pavel, Laura – 136, 156
Pavel, Sfântul Apostol – 143, 144, 276, 283, 314, 315, 324, 338,

421, 555, 556, 652
Pavel, Sorin – 433
Pavelescu, Cincinat – 667
Păcurariu, Mircea – 305, 353, 597
Pădurean, Mia – 507, 546
Pălimaru, Cătălin – 309
Pârâian, Teofil (Ioan) – 385 – 392, 470, 472, 496
Pătrăşcanu, Lucreţiu („Coca") – 286
Pătrăşcanu, Pafnutie (Nuţi) – 566, 601
Păunescu, Adrian – 40, 107, 129, 637
Păvăloaie, Vasile – 566
Pârvan, Vasile – 72, 452
— J
Pârvu, Iustin – 264, 280, 491 – 492, 493 – 495, 496 – 498, 557, 558, 620
Payne, Stanley G. – 217
Pelikan, Jaroslav – 50
Penescu, Nicolae – 192
Pericle – 25
Perpessicius (Dumitru Panaitescu) – 37, 38, 39, 105
Pestalozzi, Johann Heinrich – 173
Petcu, Adrian Nicolae – 264, 387, 487
Petőfi, Sandor – 99
Petraşcu, N. (scriitorul junimist) – 56
Petraşcu, Nicolae (liderul legionar) – 601, 655, 678
Petrescu, Cezar – 122, 173
Petrescu, Ilie Alexandru – 590
Petrescu, Teodosie (Macedon) – 497
Petreu, Marta – 134, 135, 136, 137, 138, 139, 146, 154, 155, 156, 159, 363
Petrişor, Aurel – 673
Petrişor (Konya), Dana – 409, 568, 674
Petrişor, Marcel – 278, 279, 285, 288, 311, 352, 409, 516, 527, 528, 531, 533, 534, 535, 537, 547, 568, 597, 601, 602, 611, 617, 640, 652, 663, 673 – 681

Petrişor (Vujdea), Melania – 673
Petrovici, Emil – 31
Petrovici, Ioan – 122, 139
Petru cel Mare, Ţarul – 17, 27, 28
Pilat (Pontius Pilatus) – 275, 276
Pillat, Constantin (Dinu) – 416, 500
Pillat, Ion – 122
Pimen, Arhiepiscopul Sucevei şi Rădăuţilor – vezi Zainea, Pimen (Vasile)
Pintea, Adrian – 449
Pintea, Ioan – 199
Pintilie, Lucian – 423
Pippidi, Andrei – 89, 95
Pârlea, Bogdan – 316
Piru, Alexandru – 31, 35, 328, 509
Pişcoci-Dănescu, George – 144
Piso, Adelina – 667
Piso, Ion – 665 – 672
Piso (Filipaşcu), Livia – 670, 671, 672
Pittiş, Florian – 21, 22
Pius IX, Papa – 36
Plămădeală, Antonie (Leonida) – 31
Planck, Max – 475
Platon – 53, 277
Platon, Mircea – 67
Pleşu, Andrei – 136, 139, 186, 199, 201, 344, 466, 625
INDICE DE PERSOANE
Pocitan, Veniamin (Vasile) – 226, 264
Poghirc, Cicerone – 409
Poincaré, Henri – 475
Polihroniade, Mary – 242, 266, 380, 442
Polihroniade, Mihail – 222, 236, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 262, 265, 266, 268, 442
Pomponius Mela – 75
Pop, Cornel – 566

Pop, Gr. Tr. – 144
Pop, Iosif – 612
Pop, Irineu (Ionel) – 492
Popa (Gyr), Simona-Carmen (Luminiţa?) – 327, 333
Popa, Alexandru („Ţanu”) – 566, 601, 678
Popa, Aurel („Popicu”) – 579, 601
Popa, Dorin – 483
Popa, Nicolae – 8
Popa, Victor Ion – 122
Popa, Virginia – 310
Popescu, Anastasia („Mama Sica”) – 10, 380, 442
Popescu, Aristotel („Aligo”) – 566, 601, 677
Popescu, Chiriachiţa (Kika) – 382
Popescu, Constantin – 566
Popescu, Florentin – 577
Popescu, Gabi – 440
Popescu, Gheorghe – 566
Popescu, Ioana – 397
Popescu, Ion – 485
Popescu, Lucian D. – 278, 285, 324, 611, 613, 619
Popescu, Nelu – 540
Popescu, Radu – 16
Popescu, Serafim – 389
Popescu, Stan M. – vezi Găină, Ovidiu
Popescu, Stelian – 302, 330
Popescu, Teodor M. – 10, 487
Popescu, Traian – 218, 381 – 384, 631
Popescu, Traian („Macă”) – 513, 514, 577 – 580, 598
Popescu, Tudose – 231, 442
Popescu, Vasile M. – 487
Popescu Marin, Magdalena 399
Popescu-Mălăieşti, Ioan – 354
Popescu Vizghina, Alexandra – 674
Popescu Vorkuta, Nicu – 286, 356
Popişteanu, Cristian – 95

Popovici, A.C. – 242
CARTEA MĂRTURISITORILOR
Popovici, Axente Sever – 173
Popovici, Cornel – 566
Popovici, D. – 98, 99, 103
Popovici, Doru – 666, 671
Popovici-Lupa, Lucia – 150
Popoviciu, Nicolae – 10
Popp, Nathaniel (William George) – 612
Poptămaş, Dimitrie – 404
Pora, Nicolae – 503 – 508, 546
Porcescu, Scarlat – 511
Posescu, Al. – 144
Poulieff, Sonia – 297
Prat y Soutzo, Pedro de – 217
Preda, Cristian – 39
Preda, Marin – 120, 126
Preda, Radu – 123, 271, 648
Preda, Sorin – 578
Primo de Rivera, José Antonio – 214
Primo de Rivera, Miguel – 214
Proca, Eugeniu – 531
Prodan, David – 173
Prost, Henri – 181
Protopopescu, Dragoş – 111, 122, 161
Puican, Dan – 449
Pumnul, Aron (Arune) – 42
Purcărea, Nicolae – 598
Puric, Dan – 311, 313, 492, 496, 559
Puşcariu, Sextil – 31, 49
Puşcaşu, Vasile – 566
Rabin, Vitzahak – 368, 369
Racoveanu, Gheorghe – 94, 144, 152, 184, 264
Racoviţă, Mihail – 29
Radina, Remus – 528

Radu (Funda), Atena – 467
Radu, Leonte – 467
Rainer, Francisc – 19
Ralea, Mihai – 72, 370
Rallo, Michele – 177
Raşcu, I.M. – 56
Raşid, Mehmed – 17
INDICE DE PERSOANE
Ratier, Emmanuel – 368
Ratzel, Fr. – 71
Rădulescu, Banu – 409
Rădulescu, Ilie („Lăptărie") – 302, 330
Rădulescu-Motru, C. – 139, 162, 173, 307
Răileanu, Constantin – 417
Răutu, Colea – 449
Răuţă, Aurel (în) – 382, 384, 400, 401, 407 – 409, 433
Răuţă (Ţuţuianu), Domnica – 407
Răuţă, Ioan – 407
Rebreanu, Liviu – 111
Reichmann, Edgar – 345
Ries, Julien – 186, 345
Rilke, Rainer Maria – 626
Rizea, Elizabeta – 411 – 413
Rizea, Gheorghe – 412
Rogger, Hans – 181, 217
Rogojină, Teodot (Marius) – 620
Roman, Petre – 256
Roman, Valter – 215
Romanescu, Grigore – 566
Romier, Lucien – 72, 77, 97
Rondon, M. – 661
Ropală, Cătălin – 199, 380
Rops, Daniel – 452
Roşea, D.D. 669
Roşea, Nicolae – 94, 190, 325, 377

Rosen, Moses – 40
Rosetti, Radu – 152
Rostand, Edmond – 297
Roşu, Nicolae 230
Rotaru, Marilena – 454, 457
Ruggeri, Giovanni – 398
Rusan, Romulus – 594
Russo, Alecu – 75
S
Sabău, Ioan – 496
Sadoveanu, Ion Marin – 122, 628
Sadoveanu, Mihail – 501
Sadoveanu, Valeria – 510
Saint-Exupéry, Antoine de – 211, 213
Salazar, Antonio Oliveira – 216
Samson (personajul biblic) – 14
Sand, George – 668
Sandache, Cristian 185, 328, 464
Sari (Sarry), Ahile – 447
Sartre, Jean-Paul – 660, 674
Sasu, Aurel – 370
Sava, Iosif – 404
Savelle, Alfred – 215
Savu, Teofan (Dumitru) – 520, 622
Scagno, Roberto – 187, 345
Scheler, Max – 138, 140
Schifirneţ, Constantin – 87, 119, 126
Schipa, Tito – 667
Schopenhauer, Arthur – 42, 173
Schuon, Frithjof – 342
Schwarz, Felix – 663
Schweitzer, Albert – 631
Scrima, Andrei (André) – 10, 34, 321, 441, 478, 496, 625 – 629
Scurtu, Ioan – 95, 180, 246
Sebastian, Mihail (IosefM. Hechter) – 134, 135, 139, 143, 147,

154, 156, 198, 199, 365
Segre, Cesare – 345
Seneca – 78
Serafim din Sarov, Sfântul – 629
Serafim, Mitropolitul din Germania – vezi Joantă, Serafim (Romul)
Sever, Alexandru – 422, 424
Shahak, Israel – 202, 367, 369
Shakespeare, William – 112, 480
Sharon, Ariel – 368
Sigartău Petrina, Laura – 81
Silber, Bellu – 116
Sima, Horia – 90, 125, 177, 179, 180, 184, 193, 201, 222, 225, 226, 238, 251, 262, 288, 297, 326, 356, 438
Simeon Noul Teolog, Sfântul – 308
Simionescu, Constantin – 113
Simionescu, dr. Ion – 10
Simionescu, Gogu – 668
Sârbu, I.D. – 10
Slavici, Ioan – 95, 545
Sluşanschi, Dan 32
Smirnov, Igor – 419
Sobolevschi, Maximilian – 566
Socrate – 271, 277, 278, 283
Soljeniţîn, Aleksandr – 500, 604, 661, 676
INDICE DE PERSOANE
Solomon (personajul biblic) – 16
Sombart, Werner – 281, 366
Sorescu, Radu – 282
Sorohan, Elvira – 31, 673
Spătariu, Maria – 545
Spencer, Herbert – 147
Spengler, Oswald – 366
Sperry, Roger – 481
Spineto, Natale – 186, 345

Spiridon, Cassian Maria 645
Stadniţchi, Arsenie – 558
Stalin, I.V. – 499
Stan Zugravul din Răşinari – 396
Stan, Constantin I. – 565
Stan, Vasile – 225, 264
Stanca, Dan 8 – 146, 344
State, Aurel – 447, 527 – 532, 674, 678, 680
State, Elisaveta – 527
State, Ion – 527
Stănculescu, A. – 236
Stănescu, Flori – 264, 353, 597, 646
Stănescu, Gabriel – 138, 142, 146, 577
Stănescu, Vartolomeu – 227, 264
Stăniloaie Ionescu, Lidia – 310
Stăniloaie, Dumitru – 119, 120, 122, 123, 124, 130, 158, 159, 162, 163, 164, 225, 264, 283, 305 – 310, 326, 352, 386, 388, 398, 483, 496, 519, 575, 628, 678
Stângă, Galaction (Gheorghe) – 470
Stefanovici-Svensk, Olimpiu – 147
Steinhardt, N. – 10, 95, 126, 140, 166, 173, 187, 195, 199, 228, 252, 268, 326, 378, 387, 389, 395, 405, 415 – 421, 422 – 425, 426 – 428, 439, 496, 500, 556, 589, 593, 627, 646, 665
Steinhardt, Oscar – 416
Stelescu, Mihai – 90, 195, 196
Sterian, Paul – 122, 628
Stoenescu, Alex Mihai – 180
Stoenescu, Daniil (Nacu) – 387
Stoenescu, M. – 540
Stoina, Ion 566
Stolojan, Sanda – 409
Strabon – 73
Strejnicu, Fior (Alexandru Popescu) – 189, 199, 226, 381, 631 – 634
Streza, Laurenţiu (Liviu) – 373, 513

Stroescu-Stânișoară, Nicolae – 409
Stuart Moore, Evelyn – vezi Underhill, Evelyn
CARTEA MĂRTURISITORILOR 717
Sturdza (Stourdza), Alexandru (Alexandre) – 459, 460
Sturdza, Andrei – 460
Sturdza (Avramescu), Felicia – 460
Sturdza, Ilie-Vlad – 459 – 462, 640
Sturdza, Mihail – 10, 181, 298, 459
Sturdza, Paltin – 460
Surdu, Alexandru – 134, 145
Surugiu, Romina – 154
Szálasi, Ferenc – 659
Safran, Alexandru – 191
Safran, David – 191, 192, 198
Șaguna, Andrei (Anastasie) – 103, 229, 513
Șandru Mehedinți, Tudora – 399, 400
Șeicaru, Pamfil – 10, 183, 302, 330
Șeitan, Nicolae – 383
Șerb, Sorin – 39
Șerban, C. – 540
Șerban, George – 635
Șerbănescu, Cristian Paul – 566
Șerbănescu, Nicolae – 19
Șincai, Gheorghe – 17
Șirato, Francisc – 122
Șora, Mihai – 136, 154, 479, 500
Ștefan cel Mare și Sfânt – 8, 9, 14, 36, 37, 193, 511
Ștefănescu, Alex. – 148, 155, 256, 509, 510
Ștefănescu, Crisula – 401
Ștefănescu, Marian – 227
Ștefănescu-Goangă, Florian – 195
Șumuleanu, C. – 92, 633
Șuța, Gheorghe – 411
Șuța, Ion – 411
Șuța, Maria – 411

Taine, Hippolyte Adolphe – 86
Tamerlan – vezi Timur Lenk (hanul)
Tase, Mihail – 190
Tatu, Nicolae – 146
INDICE DE PERSOANE
Tăcutu, Mihai – vezi Ciorănescu, Alexandru
Tănase, Petroniu – 496, 628
Tănase, Al. – 159
Tănase, Stelian – 501
Tănăsescu, Manuela – 31
Tătaru-Cazaban, Bogdan – 309
Târziu, Claudiu – 203, 439, 492, 550, 580, 613, 639, 640
Tell, Alexandru Christian – 262
Teoctist, Patriarhul României – vezi Arăpaşu, Teoctist (Teodor)
Teodor de Mopsuestia – 356
Teodoreanu, Al. O. („Păstorel”) – 92, 122
Teodoreanu, Ionel – 122, 667
Teodorescu, Alexandru – vezi Tudor, Daniil Sandu
Teodorescu, Anibal – 245
Teodorescu, Ştefan – 143
Teodosia (maica) – vezi Laţcu, Teodosia (Zorica)
Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului – vezi Petrescu, Teodosie (Macedon)
Teodot (monahul) – vezi Rogojină, Teodot (Marius)
Teofan, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei – vezi Savu, Teofan (Dumitru)
Teohari, Anibal – 452
Teohari, Olga – vezi Horia (Teohari), Olga
Teresa de Ávila (de Jesus), Sfânta – 212, 390
Tertullian – 276, 283
Testis Dacicus – vezi Manu, George
Ţesu, Ioan C. – 309
Thibon, Gustave – 661, 663
Tiktin, H. – 59, 199
Timur Lenk (hanul) – 25

Tismăneanu, Vladimir – 594
Titulescu, Nicolae – 161, 181, 238
Tocilescu, Gr. G. – 71
Todoran, Simion – 387
Tolcea, Marcel – 663
Tolstoi, Lev – 329
Toma, Sfântul Apostol – 82
Toma de Aquino, Sfântul – 276, 366
Toma, Cornel – 470
Toma, Ştefan Lucian – 309
Tonitza, Nicolae – 661
Totu', Nicolae (Neculai) – 216, 218, 221, 222, 224, 228, 259, 329
Tracy, David – 339
Trancă, Pavel – 575
Treize, Alexandre – vezi Ciorănescu, Alexandru
Treptow, Kurt W. – 178, 442, 464
Trifa, Iosif – 10
CARTEA MĂRTURISITORILOR 719
Trifa, Valeriu (Viorel) – 524
Trifu, V. – 81
Troncotă, Cristian – 95
Trubetkoi, Anastasia – 27
Tudor, Daniil Sandu (Alexandru Teodorescu) – 122, 165 – 167, 320, 439, 469, 479, 557, 628
Tudor, Elena – 572
Tudor, Gheorghe – 308, 571, 572
Tudor, Ilie – 308, 571 – 576
Tudor, Valeria – 572
Tudor Vladimirescu – 10, 269
Tudorică, Alexandru – 327
Turcescu, Lucian – 309
Tureacu, Gabriela – 399
Turtureanu, Valeriu – 680
Tzincoca, Remus – 108
Ţârlea, Ovidiu – 383

Ţepelea, Gabriel – 404
Ţurcanu, Eugen – 534, 565, 566, 579, 599, 600, 614, 616, 677
Ţuţea, Petre – 7, 8, 9, 108, 121, 151, 166, 187, 199, 201, 271 – 277, 278 – 282, 283 – 284, 285, 286, 312, 324, 326, 382, 463, 466, 575, 668, 678
Ulici, Laurenţiu – 647
Unamuno, Miguel de – 138, 202, 533
Underhill, Evelyn – 135, 136, 137, 140, 156
Ursachi, Magda – 126
Ursachi, Petru – 126
Ursu, Gheorghe – 10
Ursu, Ileana – 323
Urzică, Mihail – 352
Uscătescu (fraţii), George şi Vasile – 408
Uspenski, N. – 356
Vaida, Petru – 31
Vaida-Voevod, Al. – 246, 247
INDICE DE PERSOANE
Valică, Mihai – 622
Valois, Georges – 230
Van Helmont, J.B. – 30
Van Saanen, Ana-Maria – vezi Marin (Ropală), Ana-Maria
Vancu, Veturia – 471
Varlam, Ion – 409
Varsanufie Prahoveanul – vezi Gogescu, Varsanufie (Valentin)
Vartolomeu Diacul – vezi Anania, Bartolomeu Valeriu
Vasilache, Vasile – 496
Vasile A. Marian – vezi Codrescu, Răzvan
Vasile de la Poiana Mărului, Sfântul – 629
Vasile Răşinăreanul – vezi Stan, Vasile
Vasileanu, Marius – 166, 479, 637, 638, 661, 672
Vasilescu, Adolf – vezi Codrescu, Răzvan
Vasilescu, Gheorghe – 321
Vasilescu, Ovidiu – 546
Vasiliu, Mugur – 577

Vasiliu-Cluj, Em. – 230, 231
Vasiliu-Scraba, Isabela – 154, 156, 534
Vatamaniuc, D. – 39
Văcărescu, Ianache – 17
Vărvăruc, Augustin – 492
Vâlsan, Mihai – 264, 343
Vântu, A. – 222, 231, 232, 236
Verga, Francisco – 227, 231, 341, 354
Velicikovski, Sfântul Paisie – 306, 610, 629
Verca, Filon – 466
Vergiliu (poetul) – 614
Vernichescu, Aurel – 188, 193, 233, 254
Veronica (maica) – vezi Gurău Barbu, Veronica (Vasilica)
Vianu, Tudor – 40, 121, 122, 161
Vidraşcu, Emanuel – 416, 417, 418
Viforeanu, Petrişor – 242
Vişovan, Aurel – 597
Vizirescu, Pan M. – 119, 123, 124, 127, 301 – 303, 330
Vlad, C. – 49, 52
Vlad, Ion – 408
Vlad, Leonida – 233
Vlad, Radu-Dan – 535
Vlădescu, Ion-Dragoş – 307
Vladimir, Mitropolitul Chişinăului şi al întregii Moldove – vezi Cantarean, Vladimir (Nicolae)
Vladimirescu, Tudor – vezi Tudor Vladimirescu
Vlădoianu, Ştefan – 535, 651
CARTEA MĂRTURISITORILOR
Vladovici, Ioan – 632
Vlad-Ţepeş – 36, 62
Vlăduţescu, Gh. – 144, 548
Vodă, Eugenia – 205
Voican-Voiculescu, Gelu – 344
Voicescu, Constantin – 10, 278, 486, 496, 519, 555, 632, 646
Voicu, George – 7, 134, 363

Voicu-Brey, Lilica – 400, 401
Voiculescu, V. – 10, 69, 123, 469, 628, 655, 656
Vom, Ion – 566
Voinea, Octavian – 566, 568, 597, 598, 601
Voinescu, Alice – 89
Voinescu, Ştefan – 147
Voinov, D. – 81, 84
Vojen, Ion Victor – 236, 262
Volcinschi, Răul – 10
Volovici, Leon – 7, 134, 345, 363
Voltaire (François-Marie Arouet) – 25
Vosganian, Varujan – 281, 647
Vrabie, Gh. – 173, 301, 362
Vuia, Ovidiu – 49
Vulcan, Iosif – 404
Vulcănescu, Mircea – 10, 67, 131, 134, 135, 138, 140, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 158, 167, 169, 254, 311 – 315, 317, 330, 557
Vulpescu, Romulus – 331
W
Watson, Lyall – 481
Weber, Eugen – 181, 182, 191, 217, 341
Weisskopf, Victor – 481
Werth, Nicolas – 594
Wissowatius, Andreas – 29
Wolff, Ştefan – 42
Zaciu, Mircea – 370
Zainea, Pimen (Vasile) – 511
Zalmoxis – 44, 50, 57, 71, 73, 75
Zalomit, Ion – 139
Zamfirescu, Dan – 134, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 193, 215

Zamfirescu, Dinu – 409
Zamfirescu, G.M. – 123
Zamfiroiu, Grigore – 632

Zapan, Gh. – 441
Zarifopol, Paul – 425
Zbranca, Octavian – 566
Zeană, Ion – 10, 467
Zelea Codreanu, Corneliu – 7, 60, 61, 62, 68, 75, 89, 90, 93, 94, 107, 124, 125, 146, 158, 161, 175 – 202, 203 – 209, 218, 220, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 235, 242, 246, 248, 249, 253, 254, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 282, 288, 293, 297, 303, 325, 377, 378, 382, 432, 437, 442, 463, 464, 465, 466, 467, 507, 573, 574, 575, 587, 588, 633, 634, 659
Zelea Codreanu, Elena – 377, 378
Zelea Codreanu, Ion – 229
Zelea Codreanu, Nicador Florea – 249
Zinoviev, Aleksandr – 439
Zob, Gavril – 496
Zub, Alexandru – 404
Zubaşcu, Ion – 513, 514, 515
Zultner, Johannes – 605
M
SUMAR
Cuvânt înainte
Constantin Brâncoveanu (1654 – 1714)
Viaţa şi mucenicia unui voievod al Crucii
Constantin Brâncoveanu între Ortodoxie şi… masonerie
Dimitrie Cantemir (1673 – 1723)
Gâlceava tradiţiei cu modernitatea
Mihai Eminescu (1850 – 1889)
Cum se cuvine înţeleasă Doina lui Eminescu
Oboseala de Eminescu
Eminescu şi credinţa
Eminescu şi creştinismul
Două «pietre de poticnire»
Eminescu n-a murit
Simion Mehedinţi (1868 – 1962)
Simion Mehedinţi şi creştinismul românesc

Nicolae C. Paulescu (1869 – 1931)
Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Ştiinţa lui Scio Deum esse
Nicolae Iorga (1871 – 1940)
O tragedie perpetuă: cazul Nicolae Iorga
Octavian Goga (1881 – 1938) / Aron Cotruş (1891 – 1961)
Doi poeţi mesianici: Octavian Goga şi Aron Cotruș
Marcu Beza (1882 – 1949)
Marcu Beza şi Răsăritul ortodox
Nichifor Crainic (1889 – 1972)
«Resurecţialui Nichifor Crainic între bucurie şi dezamăgire
Nichifor Crainic (schiţă de portret)
Nae Ionescu (1890 – 1940)
Pentru dreapta înţelegere a lui Nae Ionescu
Radiografia unei calomnii
Ieşirea din legendă. Stadiul editării lui Nae Ionescu (2010)
«Al dracu' Nae!»
Lucian Blaga (1895 – 1961)
Lucian Blaga şi creştinismul
Daniil Sandu Tudor (1896 – 1962)
Sandu Tudor în pragul canonizării 165
Vasile Băncilă (1897 – 1979)
Redescoperirea unei personalităţi exemplare 169
Corneliu Zelea Codreanu (1899 – 1938)
Codreanu şi «fenomenul legionar» 175
«De ce-am mai vorbi astăzi despre Codreanu?» 203
Ion I. Moţa (1902 – 1937) / Vasile Marin (1904 – 1937)
Taina jertfei: cazul Moţa-Marin 211
Mircea Dinescu între ignoranţă şi abjecţie 256
Vladimir Dumitrescu (1902 – 1991)
Vladimir Dumitrescu sau spovedania unui neînvins 261
Petre Ţuţea (1902 – 1991)
Eşecul «omului autonom». Scurtă introducere în gândirea lui Petre Ţuţea
Petre Ţuţea: o consemnare
La 20 de ani de la moartea lui Petre Ţuţea

Alexandru Ghyka (1903 – 1982)
Prinţul Ghyka, o legendă a închisorilor
George Manu (1903 – 1961)
Geniul în zeghe
Pan M. Vizirescu (1903 – 2000)
«Ultimul gândirist»
Dumitru Stăniloaie (1903 – 1993)
Anul Stăniloaie: toamna patriarhului
Mircea Vulcănescu (1904 – 1952)
Un haiduc împotriva uitării româneşti
Benedict Ghiuş (1904 – 1990)
Un mucenic al rugăciunii: părintele Benedict Ghiuș
Radu Gyr (1905 – 1975)
Poezia lui Radu Gyr sau testamentul unei generaţii
Mircea Eliade (1907 – 1986)
M. Eliade – «credinciosul fără Dumnezeu»?
Claudio Mutti, legionarismul şi cazul Mircea Eliade
Petre (Petrache) Lupu (1907 – 1994)
A fost odată, la Maglavit…
Ion V. Georgescu (1909 – 1976)
Patimile unui cărturar
Constantin Noica (1909 – 1987)
Noica şi Cuminţenia Pământului r
Ilariu Dobridor (1909 – 1968)
Un interbelic uitat: Ilariu Dobridor
Ilie Lăcătuşu (1909 – 1983)
Sfinţii de lângă noi: cazul preotului Ilie Lăcătuşu
Ana-Maria Marin (1910 – 2001)
Mărturii în amurg
Traian Popescu (1910 – 2002)
Veşti triste din Spania
Arsenie Boca (1910 – 1989) / Teofil Părăian (1929 – 2009)
Două piscuri duhovniceşti: părintele Arsenie şi părintele Teofil
Zosim Oancea (1911 – 2005)
Între Sibiu şi Sibiel: icoana părintelui Zosim

Alexandru Ciorănescu (1911 – 1999)
Alexandru Ciorănescu, ultimul mare «român universal»
Vasile Netea (1912 – 1989)
Un cruciat al Ardealului românesc
Aureliu Răuţă (1912 – 1995)
Don Aurelio
Elizabeta Rizea (1912 – 2003)
«Viteaza din Nucşoara»
N. Steinhardt (1912 – 1989) / Mina Dobzeu (n. 1921)
Părintele Mina Dobzeu: cu Steinhardt şi dincolo de Steinhardt între Caragiale şi Steinhardt
Maximalismul şi «boierialul Hristos
Corneliu Coposu (1914 – 1995)
«Seniorul» între realitate şi legendă
Arsenie Papacioc (1914 – 2011)
Părintele Arsenie Papacioc, lamură întru Hristos
Mihaela (Marieta) Iordache (1914 – 1963)
Mucenicia Maicii Mihaela
Radu Mărculescu (1915 – 2011)
Radu Mărculescu la capăt de drum
Vintilă Horia (1915 – 1992)
Memento Vintilă Horia
Ilie-Vlad Sturdza (1916 – 2009)
La capătul pribegiei
Dumitru (Tache) Funda (1916 – 1999)
O conştiinţă mărturisitoare
Teodosia (Zorica) Laţcu (1917 – 1990)
Poeta Vladimireştilor
Constantin Galeriu (1918 – 2003)
Savanţi şi mărturisitori în predania părintelui Galeriu:
Nicolae C. Paulescu şi Alexandru Mironescu 473
Părintele Galeriu: de la tinereţea fără bătrâneţe la viaţa fără de moarte 482
Ioan Ianolide (1919 – 1986)
Pariul întoarcerii la Hristos 485

Iustin Pârvu (1919 – 2013)
Între inima Moldovei şi inima Ardealului 491
Pretextul Petru-Vodă 493
La trecerea în veşnicie a părintelui Iustin Pârvu 496
Alexandru Paleologu (1919 – 2005)
O figură seniorială: Al. Paleologu 499
Nicolae Pora (1919 – 2002)
Românul cu statuie la Ottawa 503
Maica Benedicta (Zoe Dumitrescu-Buşulenga) (1920 – 2006)
Benedicta sit 509
Bartolomeu Valeriu Anania (1921 – 2011)
În jurul unei neînţelegeri 513
Un patriarh al rostirii româneşti 518
Leul în iarnă al Ardealului ortodox 523
Aurel State (1921 – 1983)
Un drum al crucii 527
Constantin Oprişan (1921 – 1958)
Un poet-martir 533
Zaharia (Zahu) Pană (1921 – 2001)
Ecce poeta! 539
Gabriel Constantinescu (1921 – 2010) / Maria Constantinescu (n. 1929)
Gabriel Constantinescu şi reconstrucţia Dreptei 543
Valeriu Gafencu (1921 – 1952)
Pe urmele lui Valeriu Gafencu
Bătaie pe sfinţenie?
Ion Gavrilă Ogoranu (1923 – 2006)
Ion Gavrilă povestaşul
Dumitru Bacu (1923 – 1997)
Radiografia «experimentului Piteşti
Ilie Tudor (n. 1923)
Amintiri dintr-o altă lume
Traian Popescu («Macă») (1923 – 2009)
Un fost «piteştean» între Calvar şi înviere 577